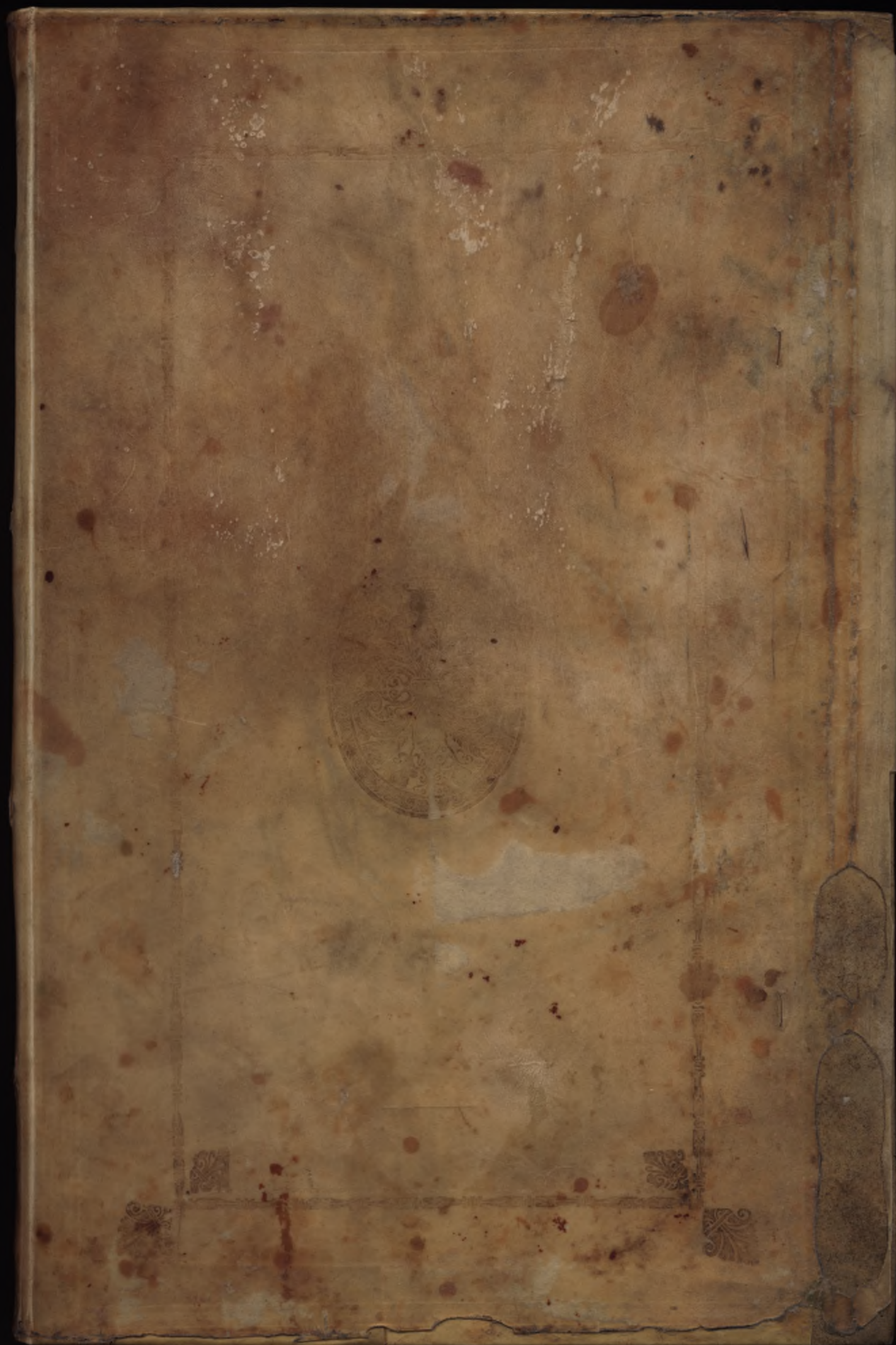
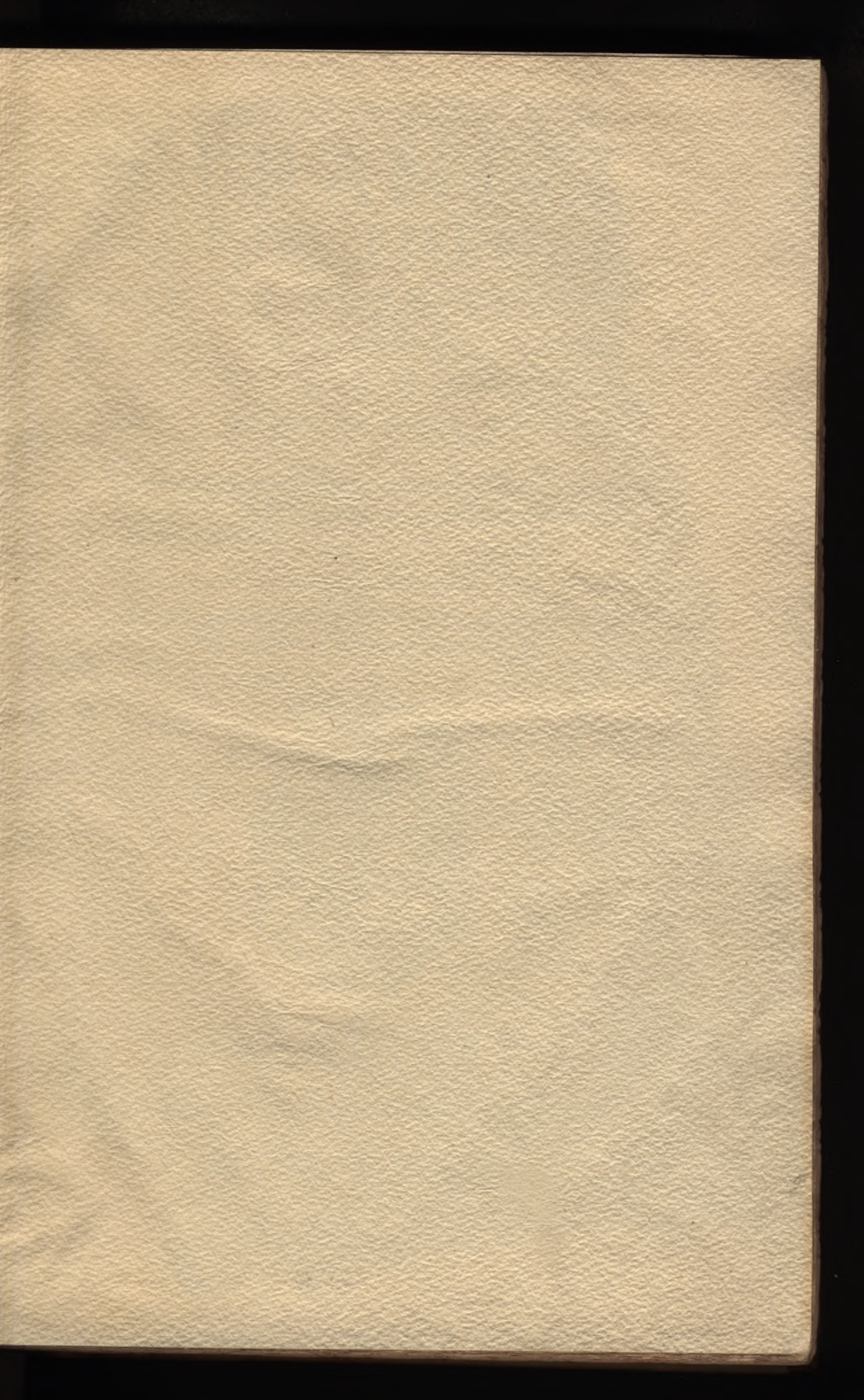

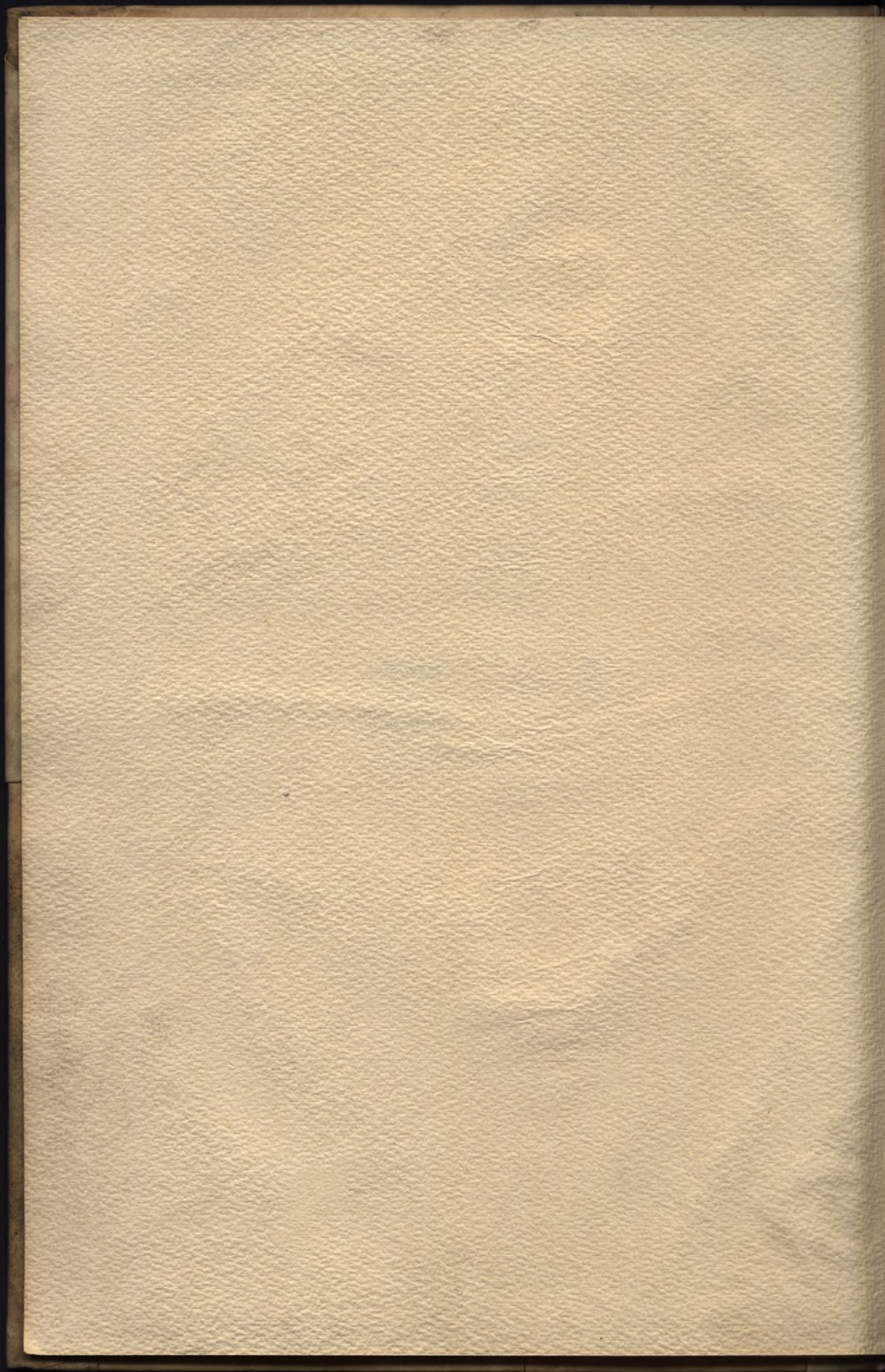

WINDUP
Opole
2148 st
a, b

IV

K-951/74/st

A. KRANTZII
VIRI IN THEOLOGICA ET IVRE PONTIFICIO
CELEBERRIMI, HISTORICIQUE CLARISSIMI,
WANDALIA.

De Wandalorum vera origine, variis gentibus, crebris à patria migrationibus, regnis item, quorum vel autores vel eversores fuerunt.

CVM INDICE LOCUPLETISS.

Adiecta est appendicis instar, Polonici regni, & Prussiæ, tum regiarum tum ducalis descriptio, nunquam antehac visa.

*Polonicae gentis
Wandalia*

1930

FRANCOFVRTI,
Ex officina typographica Andreæ Wecheli.
M. D. LXXV.

WBP
Opole

GRAVISSIMO ET ERUDITISSIMO VIRO

D. HVBERTO LANGVETO, ILLV-
strissimi Principis Electoris, Saxonie Ducis consiliario
dignissimo, amico singulari, S. D.

VR hanc à nobis recusam Wandaliā, Doctiss.
LANGVETE, tibi nuncupem, si causa afferenda
est, me omnibus pene satisfacturum esse arbitror,
quū eam respōdebo amicitia, quæ inter nos am-
pridem cœpta, diuturnitate temporis, vicissitu-
dine officiorū, & summa benevolentia aucta ad
hunc diem confirmataque est, causam cur id fa-
cerem extitisse. Et verò nullus est ex iis quos vsus
& consuetudo mihi vnquam conciliauit, cuius
optimam in me voluntatem & candidum animum apertius perspexisse
videar. Verū quum in memoriam redit, quantopere me consulendo &
consolando non ita pridem iuueris, longè maius quiddam abs te accepis-
se me iudico, quàm vt in mutua necessitudine nostra ius aliquod par &
exæquatum agnoscere audeam. Memini enim quum nocte illa infesta
& funesto piis Gallico diluculo in fidas & gladios parricidarum Lutetia
pene incidissemus, vt vel constantissimus quisque, tam repentino pericu-
lo grauitè perculsus, omnino viribus concideret, tu apud me in lectulo
iacens, & à me supra modum attonito excitatus, in præsentī tamen discri-
mine incomparabilem animi præsentiam ostendisti, meq; ex tanta con-
sternatione verbis collegisti, erexisti, confirmasti: denique me mihi, qui
apud me non eram, restituiisti. Ibi in communi vtriusque periculo nō tua
magis quàm mea causa laborandum esse tibi putasti, vt paulatim ex sum-
ma rerum desperatione, aliqua tandem euadendi ratio appareret. Quod
quum tua prudentia, consilio & gratia, qua apud multos valebas, perfe-
ceris, ego vix animo complecti, nedum oratione consequi possum, quid
tibi tādē me debere intelligā. Celebratur ille à Poeta, qui amico, quem
itineris comitem asciuerat, deinde ponē relictum, à circumfistētibus ho-
stibus interfici videbat, non sustinuit superstes manere: sed in mediam il-
lorum turbam præcipiti ruens impetu, cædens, & ad extremum cæsus,

Tum super exanimem sese proiecit amicum

Confossus, placidaq; ibi demum morte quieuit.

Fortiter ille profecto, qui eodem periculo inuolui, eodemq; fato cū ami-
co fungi nō detrectauit. Sed tamen & periculum ipse inconsiderato ani-
mi feruore accersuerat, & in illud amicum rei fortiter susceptæ sociū im-
pulerat: qui scilicet comes duntaxat, non ipse facti autor,

Tantum infelicem nimium dilexit amicum.

E P I S T O L A.

At tu con-... ssime & sapientissime vir, simul Euryalum tuum è summo discrimine (quale nulla vnquam hominũ perfidia securis & incautis machinata est) atque ex intentata vndiq; morte eruisti, & communem vtriusque salutem tua sapiẽtia adeptus, par amicorum mirificè seruasti. Qua ego tua prudentia è patria ac domo in exilium, id est ex ipsis fati faucibus in certam salutem & tutissimum è naufragio portum restitutus sum. Quæ quum ita sint, nõ iam amicitia aliquod testimonium vel monumentum à me tibi deberi agnosco, sed (vt cum illo loquar) tibi *χαριτήρια ὁμολογεῖν καὶ σωτήρια ἔχειν* planè profiteor, quantum quidem hominem homini *δ'εργέτην* debere & exoluere fas est. Sed ne his quidem terminis tua in me beneuolentia definita & circumscripta est: verum longè etiam vberius sese diffudit ac propagauit. Mihi enim, postquam in hoc totius Germaniæ tutissimum perfugium pacatissimumq; asylum me recepissem, deliberati quonam potissimum librorum genere in lucem emittendo, ad eruditorũ hominum studia iuuanda laborem meum operamq; cõferrem, suadere cœpisti, vt historica scripta nostris typis præcipuè mandarem: quibus nihil iucundius, nihil omni tempori atque ætati aptius fieri potest, nihil denique cuius vtilitas ad plura lectorum genera patere queat. Esse enim aliis literis & disciplinis proprios quosdam fines constitutos, vt qui eis dediti sunt, in illis operam suam ponant, ac tempus omne cõsumant: passimq; perspicui quàm verum sit quod Cicero de Isocrate & Aristotele scripsit, vtrumque suo ita studio delectatum fuisse, vt alterũ contemneret. Historiam verò non vtilem modò, sed necessariam ex æquo esse omnibus, qua qui per contemptum quendam se carere posse arbitratur, is in ea disciplina vel arte, in qua præstantissimus haberi cupiat, infantem se, imperitum & ridiculum omnino ostēdat. Huius contrà cognitionem maximo auxilio, ornamento & dignitati fore Theologis, Iurisconsultis, Medicis, Philosophis, & quibus nõ? Historiarũ porro scriptores in primis diligendos esse censebas, non eos qui celebritate sui nominis & styli commendatione omnium manibus teruntur: quorum maxima vbique copia est, typographis eos in dies emendatiores certatim emittere cõnitentibus. Sed doleret tibi dicebas, quòd multi essent, qui semel ante aliquot annos excussi, ad tantam exemplarium paucitatem temporis progressu redacti sunt, vix vt vnum in multis bibliothecis reperire liceat. Quod quidem ex eo accidisse nõ est dubium, quòd homines maiori orationis admiratione ad legendum incendi, quàm res ipsas cognoscendi studio adduci solēt, dum ea potius consuectantur quæ lectoris animum delectant ac retinent, quàm quæ rerum cognitione instruant. Quo sanè fastidio fere fit, vt res Romanas & Græcas diligentius multi discant & memoria teneant, quàm quæ domi nata aut gesta sunt: ac Taprobanae vel extremæ Indiæ, si diis placet, ciues videri studeant, qui domi & apud suos hospites propemodum sunt & peregrini. In eorum scriptorum albo nostrum hunc Albertum vel præcipuum cõmemorare solebas, dignissimum qui denuo lucem aspiceret: à quo gentium aquilonarium res gestas diligenter, perspicuè & copiosè

literis

E P I S T O L A.

literis proditas esse narrabas. Hæc sunt præcipua, mi LANGVETE, ex innumeris, quæ maxima à te accepisse me recordor. Enimuero qui me ex fluctibus & sæuissima tempestate præter omnem expectationem tua singulari prudentia eripuisti, idem postea, quam in eo vitæ genere quod amplexus sum, ad omnium vtilitatem administrando viam insistere debeam, amanter docuisti. Quid igitur causæ est, cur non te iisdem verbis affari queam (quamuis in re prorsus dissimili) quibus seruum sibi obsequentissimum Comicus adolescens?

— O mearum voluptatum omnium

Inuentor, inceptor, perfector. —

Quamquam enim voluptatis nomen leuius videtur, quàm vt ad tantam tuorum in me beneficiorum magnitudinem explicandam adhibeatur, cui salutem ipsam, vitam & incolumitatem acceptam iure fero, tamen si nihil salute, vita & fortunarum tuta quietaque possessione est charius, nihil profecto verius aut accommodatius à me dici potest, quàm vt omnium rerum quas expetere possum, quibus nihil est optabilius, quibus frui maxima voluptas, seu potius felicitas meritò videtur, te inuentorem, inceptorem perfectorem agnoscam & prædicem. Quamobrem quoniã meam erga hominem amicissimum voluntatem testatam relinquere, tanti beneficij memoriam aliquo documento demonstrare, salutari sapientis hominis consilio obtemperantem me ostendere æquum est: en tibi nostram Wandaliã offero, LANGVETE charissime, qua amicitia veteris pignus, vitæ nuper seruata munus, & optimi consilij fructus aliquis extet. In qua excudenda nostram operam ac fidem si gratam tibi esse intellexero, facile spero fore vt bonis & doctis viris omnib. probetur, quos fui stomachi iudiciũ ex tuo facturos esse non dubito. Prodit autem nunc secundò Wandalia, non tantum emendatior quàm antea, sed etiam aucta comite vicina Polonia, quam illi nostra editione subiunximus. Continetur ea duobus libris, quibus regionis situs, vrbes, arces, hominum mores, vita, Poloniæ regni leges, instituta & administratio, vnà cum Prussia finitima, summa elegantia in mira breuitate explicantur. Hoc igitur siue necessitudinis *μνημόσυνον*, siue pietatis *ἀνάθημα*, æquo animo, si non quale tua eruditio postulat, at quale nostra potest tenuitas, vt accipias, rogo & obsecro. Vale. Idib. Mart.

M. D. L X X V.

Tuus in omnibus tibi addictissimus

Andr. Wechelus.

Aa iij

LECTORI.

EXEMPLAR quod Colonia ante annos 50. impressum habuimus, Lector, quàm fieri maxima fide potuit, secuti sumus, adeoq; nostro iudicio indulgere nolimus, ut aliquot locorū scripturam seruare libuerit, quæ tamen minus nobis probabatur. Quorum nonnulla tibi subiecimus Pag. 35. ver. 12. satis. 37. 13. mortibus. 112. 55. eam diem. 220. 44. rudibus, ubi legendum videtur rudentibus. 122. 5. quos primos ille facere consueuerat. 125. 8. quem ipsa propulisset in suam redisse terram. 129. 36. induxit, quum indixit mallems. 183. 30. argenti. Cuiusmodi etiam alia non pauca occurrerunt.

Sunt tamen etiam errata quadam, quæ nostram diligentiam effugerunt: de quibus te monitum voluimus. Pagina igitur 35. ver. 44. lege claruerunt. 61. 45. dele annotationem. 105. 8. venerabilis. 123. 8. cogerentur. 153. 7. secundi. 154. 53. in annotationibus lege liberauerat. 155. 34. Letuani. 164. 22. mare. 187. 35. Lakoldus 193. 40. pridem. 209. 26. in annotat. lege Vngaris. 265. 53. Taboritæ 327. 5. nomine) Teuthones & Teuthonicos ubiq; scribi oportuit, nõ Theutones, ut à nobis ubique fere perperam factum esse fatemur. Porro Suediam initio scribere audebamus, sicq; diu scribere perreximus, quoniam præsertim nostræ linguæ Gallicæ sonus huiusmodi scripturam velut dictare nobis videretur. Qua in re exemplar nostrū non satis circumspectè negligebamus. Tandem quum gentile nomen Suecorum non semel occurreret, quin & Suecones apud alium nostræ ætatis scriptorem reperiremus, Sueciam legendum esse non dubitauimus. Hinc autem varietatem ortam arbitror, quòd multi sic proferunt, ut in huiusmodi nominum finibus vix ullum discrimen inter literas c & t agnoscas. Vnde patritius pro patricius, Mauritius pro Mauricius passim videas scribi, instar nominum fictitius, nutritius, &c. Equidem memini non indoctum hominem, hac discriminis in pronuntiando negligentia deceptum, officium scribere per incogitantiam, pro officium. Sic ex Suecia factum est Suetia pro quo Gallicum Suedia facile inoleuit. An verò coniecturis meis non fallar, neque planè scio, neque contendam pugnaciter: hoc dicam, quum Suecus dicatur, Sueciam dicendum & scribendum videri. Cetera quæ occurrent, Lector, errata, ipse facile deprehendes, & cum venia emendabis. Iam ipsum Crantzium, quem alij Latino magis more Crantium scribunt (quum tamen sic quoque scriptum Crantzium pronuntient) audiamus.

ALBERTI

ALBERTI KRANTZII

VIRI IN THEOLOGIA ET

IVRE PONTIFICIO CELEBERRIMI,

HISTORICIQUE CLARISS. WANDALIÆ,

LIBER PRIMVS.

§

PRÆFATIO.

ANDALORVM ab origine antiquissimam, & nunc totius Europæ latissimam gentem, à primis cunabulis recensere difficillimum & prope impossibile arbitror, *Wandalis olim nullæ literæ.* quòd in ea gente diu nullæ literæ, quibus antiquitarum memoria seruetur, viguerunt, primumque illis (sicut plerisque) cum Christianismo sunt inuectæ. Qua ex re ordinem quoque gestorum in ea omnigente, ad nostra usque tempora deducere, prorsus factu non possibile iudicavi. Quos enim annales, quos codices rerum veterum indices in eis proferunt? Certè nullos. Et (quod

30 difficultatem exaggerat) ea Wandalarum natio pro sui magnitudine multas prouincias occupans & aliquando mutans, nomina multiplicauit, & aliquando variauit: vt non putes eandem esse gentem, quam variis vocabulis inscriptam, diuersis & longè distantibus prouinciis reperis habitantem: quum tamen vnus ubique moribus, iisdem legibus, vna denique lingua viuat. Boemi quidem, insignis huius gentis portio, quædam suæ vetustatis præferunt monumenta: quæ literis latius illustrauit Æneas Syluius, tunc Senensis cardinalis, deinde Pius papa 11. paucis ante pontificatum diebus, quum per ocium ageret in balneo Puteolano. Sed in his ipsis ab illo meruerunt de suæ antiquitatis commemoratione protinus irrideri, quòd illam usque ad Babylonis turrim & linguarum confusionem produxerunt. Cur enim non inde usque ad arcam Noë, & ad ipsum primæ parentis vterum, paradisiq; delicias ascenderunt? Vana nimirum iactantia & merita irrisione castigata. Nulla enim media tempora à multis annorum millibus, nullos duces, nullas res gestas per multa secula commemorant. Quanquam & illa ipsa quæ de sua Boemi in eam regionem transiitione prodiderunt, vana sint & friuola, & multorum testimoniis facile conuincenda. Tenemus, teste Blondo, tempora quibus Wandali (quos ille, vt ceteri, Sclauos appellat) è priscis sedibus in Dalmatiam, Histriam & Illyricum transierunt, sub imperio Mauricij Constantinopolitani, non (vt illi fabulantur) ex Dalmatia in Bohemiam duce Zetho commigrarunt. Nam magnam Bohemorum gentem in Hercinia sylua dudum mansisse longè ante tempora ab illis signata, Ptolomæus cosmographus, qui 40 sub Hadriano Imperatore scripsit, commemorat. Tacitus verò Boicemos vocat, à Bois (Gallica gente) traducto vocabulo: quam sedibus suis, hoc est montosis illis (quas nunc Bohemi tenent) regionibus pullos exegerunt: & ab eodem Tacito sunt appellati Boicemi Marcomanni: quod suo loco, quum ad tempora Marci Antonij peruenerimus, commemorabitur. Nec tamen Æneam in ea sua narratione coarguerim, qui traditam sibi à gente fabulam fecerit Latinam, fidem narrationis à tradentibus iubens requiri. Sclauos

Boemorum, qui Wandalis sunt, origo ridicula

P R Æ F A T I O.

2
Sclani, qui ali-
ter Wandali.
autem appellant quos veteres dixere Wandalos. Nam & illi ipsi Bohemi in suis antiqui-
ratibus ad turrim Babylonis extruendam, in diuisione linguarum se adfuisse, & tum Scla-
uonos (hoc est verbosos) se cōtendunt appellatos. Sed hæc fabulosa iustis de causis cum
Ænea reiicientes, antiquitatem totius Wandalorum gētis ex vetustissima memoria col-
ligimus. Nam Cornelius Tacitus ad principium Germaniæ suæ, Celebrant, inquit, Ger-
mani carminibus antiquis (quod vnum apud illos memoriæ atq; annaliū genus est) Tui-
sconem Deum terra editum, & filium Mannum originem gentis conditoresq; Mannos
tres filios assignant, è quorum nominibus proximi oceano Ingeuones, medij Hermio-
nes, cæteri Isteuones vocentur. Quidam autem licentia verustatis plures de eo ortos,
pluresq; gentis appellationes, Marfos, Gambriuios, Suæuos, Wandalos affirmant. Ea; 10
vera & antiqua nomina & Caius Plinius in naturali historia, per eadē fere tempora qui-
bus Tacitus (sub Traiani imperio) scribens, Genera, inquit, Germanorum quinq; Wan-
dali, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini Guttones. Alterum genus Ingeuones,
quorum pars Cimbri, Teuthoni, à Caueorum gente. Proximi autem Rhenō Isteuones,
quorum pars Cimbri mediterranei. Hermiones, quorum Suæui, Hermanduri, Catti,
Cherusci. Quinta pars Peucini Basternæ, contermini Dacis. Horum testimonio proba-
tissimorum inter omnes authorum discimus, inter vetustissimos Germanicæ gentis ex-
tare Wandalos, quando Sclauorum nulla fit memoria. Ob eam rem vetustissimo pro-
batissimoq; inter autores vocabulo, iure optimo vtemur in vniuerso opere. Nam & Ta-
citus & Plinius hanc consonam gentis nominationem ex eodem (vt arbitror) fonte hau- 20
ferunt, Babylonio Beroso, qui sacerdos Chaldaicæ gentis publico ministerio renouauit
veterum annales, & per sua tempora continuauit. Scripsit autem tempore Alexandri
magni: cuius fidelem cum interpretatione historiam ad nos nostro tempore perduxit
quidam Viterbiensis diligentissimus antiquitatum scrutator. Is ergo Berosus tradit No-
am, patrem noui seculi, iam ante diluuiū genuisse Chamæsem, Sameum, & Iapetum:
post cataclysmum verò genuisse filios multos, in quibus primogenitus Tuiscon pater o-
mnium Germanorum habitantium à Tanai ad Rhenum. Ea enim magna appellatur
Germania. Tuisconis filij fuere Mannus, Ingeuon, Isteuon, Hermion, Marfus, Gam-
briuius, Suæuus, Wandalus, Hunus, Hercules, Teutanes. Hæc est prima Germano-
rum origo ex patre Tuiscone, auo Noa. Manni autem in omni gente illa memoria per- 30
manet, vt virum fortem & strenuum hodie ex virtute Mannum appellant. Ingeuon,
Istiuon, Hermion ex Tacito (quod diximus) suas regiones sortiuntur. Marfi ad
Albim concessere: quorum tenues reliquiæ in palustribus sunt non longè ab ostio flu-
minis, Thietmarfi, Wilfermarfi, Crempfermarfi: qui quoniam in palustribus habi-
tant, obtinuit Saxonum consuetudo vt omnes palustres Marfi vocitentur. Gambri-
ui nulla reliquere vestigia: nisi fortè Sicambros, Francorum ad Rhēni fluentia patres,
inde deriuari credamus. Suæui notissima in Germanos natio. Wandali sunt quos nunc
exequemur, Russi, Poloni, Bohemi, Dalmatæ, Croaci, vna gens, vt docebimus. Hu-
ni verò, quod Tuiscone patre orti sunt, intra Germaniam numerabuntur: vt cube-
scant qui Asiaticos esse contendunt. Nam (quod suo loco docebimus) magnum ita- 40
perium in Europa sub Attila rege tenuerunt. Iam verò Herculem Tuisconis filium ag-
noscimus, primum omnium cui id vocabulum contigisset. Multos enim eo dignatos
nomine legimus, pro virtute. Vnde intelligere promptum est fuisse primarium virum,
à quo tot clari viri agnominari pro magno habuerunt. Teuthonem autem fuisse Tui-
sconis filium inde libenter agnoscimus, quod iam Teuthonum vocabulum in omni
gente vulgatum est, vt omnes Germani Teuthones vocitentur: quanquam latius sit
Germaniæ quàm Teuthoniæ vocabulum, quod Germania omnem complectitur la-
tissimam à Tanai ad Rhenum ditionem, in qua linguæ plurimæ: Teuthonia verò ad
eas coartatur prouincias, quæ vna lingua Teuthonum perfruuntur. Sed hæc interim.
In Wandaliā reuertamur: de cuius antiquitate à Wandalo patre Tuisconis filio hæc 50
sint breui commemorata.

Cæterum quod ad gentis magnitudinem & ditionis latitudinem pertinet, pau-
cis exequamur, certissimum argumentum vnus gentis sequuti, linguam, quæ in Rus-
sis (magna vtique gente) Polonis, Bohemis, Dalmatis, Histriis, & in nostris Wanda-
lis vna est, sub quadam varietate, quæ per tractum & distantiam regionum incidit:
qualem

Lingua Wan-
dalica vsus la-
tissime patet.

qualem cernimus in Italia & Teuthonia sub vna lingua diuersitatem, quum ipsa rerum vocabula sint vbique vna. De Romana quidem vernacula lingua ad Hispanias & Gallias propagata, & olim in Aphricam & magnam Asiae partem extēta, alia ratio est: quod Romanum imperium tunc in illas regiones prolatum per Romanos præsides, linguā ^{Romana lingua cur adeo propagata.} quoque propagarit: quod primū in Italia peregit, abolens veterum Etruscorum & aliarum Italiae gentium priscas sermocinationes. Nullum autem Wandalorum, aut Rufforum, aut Polonorum, aut Bohemorum, aut Dalmatarum in eiusdem linguae mortales possumus imperium memorare. Quod si res per se clara testibus indigeat, vnam esse gentem & linguam, in eis quas diximus nationibus, Blondum nostri temporis Romanum scriptorem, diligentissimum antiquitatis scrutatorem, audiamus. Ait enim ad finem libri viij. primae Decadis, Quanquam verò Gregorius plura de hac Sclauorum in Histriam irruptione non scribat, tamen nos compertum habemus, eam gentem quam ultra Danubium sedes certum est habere, tunc primū oram Hadriatici sinus dextri lateris occupasse, & ita habitationem in ea continuasse: vt quicquid prius Histria & Dalmatia dicebatur, ad tempora vsque nostra dicatur Sclauonia. Nec tamen omnis illa gens reliquit primas ad Danubium sedes: quoniam iidem mutato nomine magnam obtinent partem illius regionis. Siquidem loquutionis similitudo ac pene proprietas, ostendit, eos qui nunc Poloni & Bohemi dicuntur, ex Sclauorum reliquiis fuisse. Incoluerūt autem prius ea loca Wandali: quos credendum est, quando ad Romanorum inuadendas prouincias sunt profecti, partem gentis in patria reliquisse. Quare Sclaui paulo post superuenientes, ita loquutiones commiscuere, vt ex vtraque tertiam reliquerint: quae pro regionis & ducum diuersitate, partim Bohemica, partim Polonica sit postmodum dicta. Hic tuam Blonde prudentiam requiro, vt planè intelligas Wandalos esse gentis ^{Blondus hallucinatur.} generale vocabulum, vt vna gens vnus linguae fuerit, nec sit necesse ex duabus tertiam conflare linguam. Subsequitur idem, Sunt etiam certiores proximis in regionibus Sclauorum reliquiae apud Saxones, quorum coloni maiori ex parte puram habent, qua Dalmatae nunc vtuntur, Sclauonicam locutionem. Haec sunt verba Blondi Romani scriptoris: quae etsi omnia ad liquidum non probo, in hoc mihi satisfaciunt, quod testantur eandem nunc esse linguam Polonorum, Bohemorum, Dalmatarum, quae est in reliquiis

30 Wandalarum inter Saxones. Nam & haec commonstrant, non Bohemos ex Dalmatis, sed Dalmatas ex Bohemis & ceteris Wandalis esse profectos. Cuius rei apertissimus, fidelissimus & maximus testis est beatus Gregorius papa, qui quum Sclaui Histriae immi- ^{Wandali & Sclaui iidem.} nerent, eius prouinciae scribit episcopis, Equidem de Sclauorum gente (quae vobis imminet) quod audio, me affligit vehementer & turbat: affligor in iis quae in vobis iam patior: conturbor, quia per Histros aditum iam in Italiam tenere coeperunt. Haec ideo reteximus, vt vnam esse gentem Polonos, Bohemos, Dalmatas Histriosque doceremus: quos nostri Sclauonos, veteres vero nomine dixere Wandalos. Hoc autem vetustissimum totius gentis vocabulum in solis nostrae regionis hominibus inter Saxones permanfit, vt vel soli Wandali dicerentur, qui ad mare Germanicum olim habitabant, nunc

40 retro pulsi in mediterranea, & ad magnam raritatem perducti, in seruitutem vltimam & omnium contemptum peruenerunt: quod inde possimū euenit. Nam acerrimus quisque vbi contemptum & seruitutem exhorruit, se proximis immiscuit nationibus, linguam gentis perdicens, vt euaderet grauissimum seruitutis iugum. Mira rerum conuersio, ita gentem nunc haberi contemptui, cuius patres res magnificas infra memorandas exantlauērunt. Hodie tamen, quae fuerit olim gens Wandalorum in vniuersum igno- ^{Wandalorum appellatio inter Saxones manet.} raremus, nisi vernacula Saxonum lingua hoc vocabulum conseruasset, vt inter eos, qui olim Wandali, fracto (vt fit) vocabulo nunc Wenden vocitentur. Ea gens ad mare Germanicum, à veteri ciuitate Holfatiae, quae illorum lingua Starigard, Saxonum verò, Oldenborch vocitata, per Germanici maris littora, orientem versus, vsque in Prussiam

50 (quae olim Sarmatiae pars erat, nunc verò annumeratur Teuthoniae & legibus & lingua) pertingit in Poloniam & Russiam.

IN HOC autem maritimo tractu Wandaliae, ab olim à Wandalis (quos Sclauos etiam nostri dixere) habitato, nunc verò à Saxonibus occupato, floruerunt ab olim aliquot splendidae vrbes, quarum erat tanta potentia, vt potentissimo Danorum regi saepe confingerent: nunc partim funditus euerfae, partim ad villarum rusticam vilitatem reda-

etæ maruerunt. Sub Saxonum autem gubernaculis aliæ locis aliis extructæ, nunc potissimum, propitio Deo, florent: quæ vetus regionis nomen etiam ipsæ non erubescunt, usq; hodie appellatæ Wandalicæ vrbes: quarum commemoratione hunc de Wandalis tractatum alacrius suscepi, ostensurus quid ab olim ea natio gesserit rerû, & in quos principes effloruerit, quas etiam vrbes nunc insignes habeat is maris tractus. Quarum ab occidua parte (vt inde ordiamur) prima & omnium florentissima est totius maritimæ Saxonix, & inferioris Germaniæ decus & corona Lubica, Imperiali exemptione prædita à memoria diui Frederici I. Imperatoris: omnium mercatorum huius regionis ab omni mundi plaga velut in centro collocatum emporium. Proxima sursum orientem versus Wismaria est, ditionis Magnopolensis non cõtemnendum oppidum, sed antè quàm nunc fortunatius. Cui deinde succedit Rostockium, eisdem nunc principibus parens, ab olim suum dominum agnoscebat: pulchro literarum gymnasio etiam nunc florente insignis vrbs. Hanc in eodem littore sequitur splendidum oppidum Stralesunda, iam Pomeraniæ duci parens, olim suum habens principem, quem ducem dixere Bardenfem, populosa nihilominus vrbs, & multis mercatoribus frequens. Quam deinde eodem littore excipit Griepswaldum, oppidum non silendum: quod & ipsum literarum fouet gymnasium, magno patrum conatu fundatum, sed ciuilibus malis diu laborans extenuatum. Plura deinde oppida, olim Wandalico ritu florentissima, nunc ad maximam exilitatem tenuata. Sunt enim oppidis, vt hominibus, sua fata: sunt stata tempora, quibus euolutis paulatim decidunt. Cui rei memorabile exemplum ea regio prodit oppidum Iulinum, olim nulli clarissimarum vrbiũ secundum, multas etiam præclaras opibus & structuris exuperans, nunc qua cerni potest tenuitate contractum. Inter Wandalicas vrbes & Hamburgum numeratur, ad occidentum à Lubica super Albim fluuium ædificata. Sed illa ab omni literarum memoria Saxonix fuit iuncta, & post illam multis seculis, quæ suprà memorantur, sunt extructæ: quod suis locis infrà monstrabitur. Et quoniam in vetustissimis rebus (vbi reliqua nulla est in literis memoria) coniecturæ fit locus, omnem ego Holsatiam & Stormariam, in cuius solo fundata est Hamburga, Marforum genti deputandam puto: quæ in solis palustribus nomen seruauit, in arida autem habitantibus hoc nomen permisit, vt (ad suæ gentis aliqualem in solo differentiam) Holsati dicerentur, qui per vicina nemora vsque ad terminos Wagriæ diffunduntur. Stormaria verò, quasi Storemaria sit appellata: vnde pro Maria Maria sit inolitum, vt sit verborum detorsio. Omnis autem ea Marforum natio Saxonix ab omni literarum memoria fuit annumerata, & perinde Hamburgum etsi Wandalica vrbs à solo non sit, multis tamen in rebus socia est vrbibus memoratis, olim comitibus, nunc principibus Holsatiæ subiecta. Luneburgum quoque in hac Wandalicarum vrbiũ societate numeratur, propter altrinsecam habitatorum in mercaturis communionem: vrbs pro sua magnitudine, & opibus & splendore insignis: paret principi, qui ab ea titulum habet ducalem. Hanc autem Wandalix prouinciam primam posui, quòd in ea pene sola vetus gentis vocabulum conseruatur.

CAP. 2. I AM sequitur Russia, quam Plinius vocat Roxilanam siue Roxanam: Strabo quoque Roxanos siue Roxos (vnde nunc effractum est, vt dicamus Russos) ad aquilonem facit spectantes, inter Tanaim & Borysthenem campestriaque pascuntur. Vniuersus autem aquilonaris à Germania vsque portas Caspias tractus campester est, qui nostras ad aures cognitionemque peruenit: num verò qui supra Roxanos habitent, ignotum est nobis. Roxani quidem aduersus Mithridatis Eupatoris ductores belligerant, quibus imperator erat Tasius. Aduenerant autem Palaco Sciluro socij: quumque pugnacissimi iudicarentur, contra instructam egregiè phalangem & armis ornatam, natio barbara omnis infirma prorsus apparuit & nuda fere. Illi igitur quinquaginta millibus consistentes, aduersus millia sexaginta militariter instructa, ductu & auspicio Diophanti ducis Mithridatici, resistere ac sufferre non valentes impetum, maxima ex parte trucidati sunt. Vtuntur autem galeis ex crudis bouum coriis, thoracibus & scutis: ad percutiendum autem lanceas habent, arcusque & gladios. Reliquæ fere huius gentis plures nomades: etenim tentoriis vtuntur, Teuthonum instar, pilo contextis, in plaustris vitam degentes, circumque tentoria pecora comitantur, à quibus victum capiunt: & aluntur lacte, caseo, carne. Pascua verò sectantur, loca semper herbosa permittentes:

tantes: hybernis quidem temporibus, Mæoticis versantur in paludibus: æstiuus verò, per campestria vagantur. Libuit de Roxilanis, Roxanis siue Roxiis, Strabonis verba ponere. Eam verò nunc regionem, pulsus retro Roxiis, Tartari tenent, qui necdum tercentenis annis habitauere, erumpentes sub Frederico de Caspiis portis, adhuc nomades, hoc est tentoria habitantes, è pecoribus vitam ducentes. Qui verò aquilonem ad nos incolunt, olim Sauromatæ, & (paulum inclinato nomine) Sarmatæ dicti, Russi sunt, Letuani, & Poloni (magnæ nationes, in quibus maxima est Russia) diuisi in Albos & Notos. Maximæ huius gentis nationi hodie imperat magnus Musgouiæ princeps, Christianus utique, sed ritum sequutus orientalis ecclesiæ: qui imperium propagauit in Liuoniæ fines, hodieque pertinax gerit bellum aduersus magnum Letuaniæ principem, de domo Polonorum, Alexandrum. Cui bello socij Liuones, cum magistro per Liuoniam fratrum ordinis beatæ Mariæ Teuthonicorum, accessere: Tartarorumque non parua manus in hanc partem militans, oppugnat Russum: cuius belli exitum necdum vidimus. Huius verò gentis acta ab initio recensere non suscepi, quod nulli eorum (si qui extant) annales ad nos peruenerent. Non debuit tamen silentio præteriri quod magna portio est Wandalicæ gentis: quam de tenebris in aliquantam lucem deuocare conabor, sicubi tamen rerum quarundam intercidit memoria à Russis, non præteribitur. Præclaras habet vrbes, Musgouiæ, nunc regni caput: quam nemo se vidisse lætatur. Nam qui nuper ex nostris mercatoribus eò sunt captiui perducti, post laxamenta patriam repetituri, magna intercepti tempestate in mari perierunt. Paret illi nunc principi magna illa Nougardia: cuius opes & vires ipsi habitatores quum metiri non possent, sumpsere prouerbi-um, Quis potest contra Deum & magnam Nougardiam? Ioannes certè modernus Musgouiæ princeps potuit, qui captam expilauit, ciues maiores abduxit, & remisit habitatores ex sua prouincia, quò magis parerent, nec de rebellionem aliquando cogitarent. Deinde in ea prouincia versus Liuoniam Plesgouia est, vrbs non contemnenda, Teuthonico ritu muris ac mœnibus instructa, sed intus (pro more regionis) lignea: quam æstate proxima ferunt à Liuonibus & Letuanis oppugnatam: sed exitum rei necdum compertum tenemus.

PROXIMA Wandalicæ gentis portio Polonia est, quæ à planicie nomen accepit, ad discrimen Bohemiæ, quæ (vt dicemus) tota montibus includitur. Polonia igitur regio ad orientem Germaniæ magnæ connumeratur, rebus opulenta, ambitu spaciola, pluribus & magnis prouinciis distincta, multorum fecunda parens natorum, quos proceritate corporis, virium robore, aspectus venustate natura dotauit. Habet autem ea regio ad orientem Sarmatiam, cuius olim pars numerabatur (eam nunc Tartari tenent) à meridie Walachiam, quæ Turcis proxima est: per quam ætate proxima (imò ante paucos annos) à Turcis est oppugnata Polonia. Ad aquilonem habet Letuaniam non parua prouinciā, olim & ipsam Sarmatiæ annumeratam. Ab occidua parte Prussiam. Præclaram inter multas urbem habet Cracouiam, multis opibus, ciuium frequentia & literarum gymnasio insignem. Sunt & aliæ vrbes, sed splendore non æquandæ Cracouiæ. Lignea sunt pene omnia in urbibus domicilia, & in agris præsidia: vt minimum fident munitioibus, quas solus potest ignis expugnare. Patrium est illi genti, quò magis in omni nobilitate seruetur æqualitas, non indulgere structuris lapidum, & fidere munitioibus præsidiorum, quas nostri vocant arces: pace, parilitate & tranquillitate se potissimum munitos voluit. Compertum est aliquando, qui militauere Teuthonicos, opportunis locis præsidia fixisse murorum & mœnium ex lateribus: sed non est passa nobilitas proteruire quenquam in regno, fidentem præsidio munitissimo. Et in pace quidem non improbanda gentis institutio: cæterum si ingruat externum bellum, omnia sunt rapinis & incendiis exposita. Ea verò regio tum nobis primum comperta est, posteaquam Christianismum accepit: & ideo ad ea tempora nobis differenda est rerum in ea gestarum commemoratio: nisi quod initio nobis attingenda erat paucis, quòd in natione Wandalica (quod lingua testatur) suam quoque laudem meretur prouincia.

BOHEMIA proxima huius gentis pars nobis attingenda est. Ea, vt ait Æneas Silius (qui traditam gentis historiam reddidit Latinam) in solo barbarico trans Danubium ab Italis, à nobis verò citra Danubium sita, Germaniæ portio est, aquilonis flatibus tota ferme exposita, Cuius ad orientem vergens latus Moraui obtinent & Silesita-

Tartari.

Non omnes
Christiani pa-
ram caput a-
gnoscent.Polonia descri-
ptio.Poloni arces
non extruunt.Polonia per
Christianis-
mum facta
clarior.CAP. 4.
Boemia descri-
ptio.

rum natio: septentrionem iidem Slesitæ ac Saxones, qui & Misnenses & Turingi appellatur: ad occidentem, aduocatorum terra est, Baioariorumque regiones: meridionalem plagam tum Baioariorum tum Australes habent, qui ripas utraque Danubij accolunt: nec alia Bohemiæ quam Teuthonum terra coniungitur. Regionis longitudo latitudoque pene parem formam rotundam (ut ferunt) habet, cuius diameter trium dierum expedito itinere pateat. Sylua vniuersam claudit, quam veteres Herciniam vocauerunt, cuius & Græci scriptores meminerunt & Latini. Flumina quæ terram irrigant vniuersam, in Albim exonerantur. Hic in montibus exoritur qui Bohemiam Morauiamque determinat, mediam ferme prouinciam perlabitur, primò in occidentem, inde septentrionem versus. Vbi prouinciam reliquit, per angustias montium & abrupta conuallium præceps Saxoniam petit: quam duas in partes dirimens, in Oceanum fertur, ibique à Rheno flumine æquo terrarum spacio distans: quod plerique Germaniæ terminum Sarmatiæque quondam dixerunt: sed nostra ætate Oderam fluium, qui Slesiam intersecat, & ipsum Vistellam, Prutenorum amnem, Germania prætergressa, Albim in alueo & fonte continet. Amnes alij quos Bohemi commemorant, Ornoze, quod aquilam signat: Egra, qui ex nomine oppidi quod alluit, vocatur: in terra Aduocatorum exoritur, apud Litomeritium Albi miscetur. Sed cunctos Multauia excedit, qui metropolim regni Pragam influit. Hic Saxanam & Lusuntium & Misam in Albim secum trahit. Gelida prorsus regio, pisce atque armentis abundans, cum volucre ferisque, frumenti ferax. Sicera pro vino vitur, illi cereuisiam vocant, quasi ex cerere factam. Ager toto regio optimus. Circa Zazium colles, apud Litomeritium consiti vitibus ac vineis. Vinum quod nascitur, acerbum: ditiores ex Austria atque Vngaria importato vtuntur. Sermo genti & Dalmatis vnus. Mos vetus in hunc usque diem seruatur: in templo sermone Teuthonico plebes docent, in cæmeteriis Bohemico: vbi secularium presbyterorum collegia sunt, aut monachorum prædia possidentium. Solis mendicantibus libertas fuit, qua vellent populum lingua instruere. Quæ res palam indicat (ut ait Æneas, cuius hæc sunt omnia) regionem ipsam olim Teuthonicam fuisse, sensimque subintrasse Bohemos: quod Strabonis testimonio in libro septimo, licet confirmare. An tu Ænea non vides ideo inductam linguam Germanorum, quod omne genus Wandalicum suam erubescit vernaculam? Et iam Bohemia vndique septa Teuthonicis, quid aliud studet, nisi quod linguæ sit conformis gentium proximarum? Accedit quod in Bohemia multi viuunt inter Teuthonicos nati, qui linguam patriam non intermittunt. Hæc idcirco dixi rim, quia non omnino consensio fuisse Teuthonicos qui ante Bohemos regionem incoluerint: subscribo enim Tacito, qui Boios, gentem Gallicam, tradit his regionibus à Marcomannis Wandalis pulsos: quod suo loco recordabimur. Prosequitur Æneas, Plebs toto regno bibula, & ventri dedita, superstitionumque sequax, & auida nouitatum. Quomodo autem & vnde hoc genus hominum in Germaniam venerit, sic habeto: Bohemi (sicut cæteri mortalium) originem quam vetustissimam ostendere cupientes, Sclauorum se prolem asserunt: Sclauos autem inter eos fuisse qui post diluuium condendæ famosissimæ turris Babel authores habentur. Atque ibi dum linguæ confusæ sunt, Sclauonos (id est verbosos) appellatos, proprium idioma sumpsisse: relicto deinde campo Sennaar, ex Asia profectos in Europam, eos agros occupasse quos nunc Bulgari, Sarni, Dalmatæ, Croaci & Bosnenses incolunt. Nemo tam altæ suæ gentis initium reddit, præter Hebræos, omnium mortalium primos. Multi ex Germanis satis se nobiles arbitrantur, quod ex Romanis sint: Romani ex Teucris originem ducere satis habent. Franci, qui & Germani fuerunt, Troianum se esse sanguinem duxerunt. Eadem Britannis gloria satis est, qui Brutum quendam, ex Illo profectum generi suo dedisse principium affirmant. At Bohemi longius orsi, ab ipsa confusione turri se missos indicant. Cæterum nec qui tunc fuere principes, nec cuius terræ cultores extiterint, nec quo duce, quibus periculis in Europam venerint, nec quo tempore, tradunt: fuisse illic Sclauonos aiunt, dum labium vniuersæ terræ confusum est. Vana laus, ac ridenda. Quod si qui Bohemos imitari velint, nobilitatem gentis ex ipsa vetustate quærentes, non iam ex turri Babylonica, sed ex arca Noæ, atque ex ipso deliciarum paradiso primisque parentibus, & ab vtero Euæ, vnde omnes egressi sunt, facile sibi principia vendicabunt. Nos ista, tanquam anilia deliramenta, prætermittimus. Omnes reges ex seruis ortos, omnes

Sylua Herci-
nia.

Albis fluius.

Bohemia fera-
citas.

Æneas Syl-
uius reprehenditur.

Etymon Hebraum.

Plato.

omnes seruos ex regibus scripsit Plato. Veram atque germanam nobilitatem vnica virtus gignit. Libuit ista ex Ænæa, verbis illius inferere. Ar nos Bohemorum (vt aliorum eius generis Wandalorum) ex vno Wandalo parente, authore Beroso Babylonico, traduximus. Et hæc quidem initio præfari sit satis, redituri ex cōmodo ad gentis illius prosequutionem, vbi originem & transitionem ab Ænæa commemoratam Bohemorum (sicut antè) exufflabimus.

Vandalus
pater Vvan-
dalorum.

C A P. 5.

Vandalorum
non vna mi-
gratio.

Burgundionis
origo & no-
men.

Q V I verò ex hac gente Dalmatiam, Histriam Croatiamque incolunt, recenti me-
10 moria (& de qua testes extant plurimi) ex regionibus citra Danubium à nobis illò con-
cesserunt, imperante iam Mauricio, & in Romana sede præsidente beatissimo Grego-
rio, eius nominis I. quod suprà attigimus, & vbi tempora illa contingemus, non præte-
ribimus. Habitarunt enim illa tempestate Wandali latissimè à mari nostro Germani-
co (sive Baltico) per Pomeraniam, Marchiam Brandenburgensem, Slesiam, Bohemi-
am & vsque ad Danubium: quas sedes impetrarunt à Constantino magno, quod suo
tempore dicemus. Inde in immensum multiplicata gente, transitum fecere sub primo
Valentiniano ad ripam vsque Rheni: ibique burgis erectis (quòd Valentiniani princi-
pis reuerentia eos fœderatos contineret, ne vltra Rhenum Romanis prouinciis immi-
nerent) Burgundiones sunt vocati. Et iam sub Honorio exemplum sequuti Gothorū,
Hunorum, Francorum, in Gallias irruerunt: quorum pars sedem sibi in Galliis delege-
runt, Burgundiam de suo nomine prouinciam nominantes. Maior pars vltius pro-
20 gressa per Gallias & Hispanias, magnis rebus gestis peruenit in Aphricam, ibique regnum
stabilivit. Iam verò ex illo tempore, post annos fere ducentos, alia eius gentis manus in
immensum excrefcens, transito Danubio peruenit in Histriam, Croatiam atque Dal-
matiam: quod beatus Gregorius (vt in principio posuimus) scribens episcopis earum
partium, grauissimè ac dolentissimè queritur. Vt erubescant Bohemi, fabulam Ænææ
præferentes, de profectioe Zethi ex Croatia in Bohemiam, ad fundandam ibi gentem
suam. Non enim ex Croatia in Bohemiam, sed ex Bohemia in Croatiam Wandali mi-
grauere. Nam si quis duces eorum numeret, & inde tempora computet, inueniet non-
dum Bohemos in Croatiam transisse, quando fabulatores volunt iam tunc ex Croatia
venisse Zethum in Bohemiam. Ita cum Ænæa, hanc quoque partem inter deliramenta
30 reputamus anilia, Bohemosque facimus longius tempus in sua prouincia, quàm ipsi ren-
tur, esse demoratos. Sed hæc interim.

C A P. 6.

Saxo Gram-
maticus.

Sclauuiliæ
mancipia.

H A R V M autem omnium gentium res gestas perscribere, & ad ætatem nostram
perducere infinitum est, & his viribus non ferendum. Habet Polonia, habet Bohemia,
habet & Dalmatia cum Histria suos scriptores: sua quisque in gente & vicinis nationi-
bus, quæ commemoratione digna putauerit, perscribat. Et Rusi ætate nostra (vt fertur)
ad maiorem ciuilitatem perducti, inuenient qui illorum præclara facinora commemo-
ret. Instituto meo satis esse iudicaui, post totius gentis commemoratam antiquitatem,
& designatam latitudinem, illa solum prosequi quæ nostris Wandalis (hoc est ad littus
Germanici maris olim habitantibus) sint propria: quorum nonnulla olim ante proa-
40 uorum & attauorum nostrorum secula, Saxo Grammaticus, vir Sialandicus, suæ gentis
Danorum memorabilis historicus, vbi Danorum res prosequutus, ad Wandalos (qui-
bus cum Dano nonnulla præclara fuere facinora) nonnunquam descendens, attingit:
quos ille (vt cæteri) Sclauorum appellatione designat. Cuius nominis originem haud
aliam inuenio, præter eam quam ostendit Ænæas in sua Bohemica, Sclauonos eos, hoc
est (sua lingua) verbosos appellari, quòd multa loqui natium sit genti. Hodie tamen
ad summam indignitatem apud nos traductum est nomen: quòd quum nostræ regio-
nis Wandali sint hodie grauissima pressi à Saxonibus seruitute, seruales homines & vl-
timæ sortis mancipia, Sclauos cum indignatione solent vocitare. Quòd si antiquitatis
memores simus, & meminisse libeat res patrum, nō erit in vitio à talibus viris fuisse pro-
50 genitos: sed gloriæ etiam ducendum erit, tales habuisse gentis propagatores. Huius au-
tem maritimi tractus Wandalorum res gestas perscribere in animo est. De cæteris au-
tem eius gentis hominibus, si quid ad nos fama pertulerit (nam annales non tenemus)
suis temporibus inferemus. Et hæc quidem in præfatione dicta sint: nunc ad narratio-
nis ordinem conuertamur.

I G I T V R quum Danorum reges terra marique velut iustum exercerēt imperium, C A P. 7.

*Piratica olim
in honore, nec
hodie plane
defuit.*

piratica in honore fuit, non minus quàm olim apud Lacedæmones furtum: arbitrantibus in paganismo Barbaris (quibus nullæ leges proditæ, nulla iustitiæ comperta monita) iuste possideri quicquid vi aut armis quæreretur. Quam sententiam inter Christianos necdum multi antiquauere, armatam præsertim militiam sequentes: quorum ea ratio est, ut inter beluas in agris & saltibus, in aquis inter pisces, & in æthere inter volatilia, imbecilliora quæque præda sunt ferocioribus: ita ducendum inter homines. Wandali perinde tum Germaniæ littora tenentes, eodem quæstu prouocati nauigabant. Ita factum est, ut nonnunquã mari concurrentes quos vnus quæstus eduxerat, nauali prælio Dani Wandalis manus confererent: inde peruentum est ad maiores in suâ cuiusque gentis conflictationes, ut totis nonnunquam viribus Dani Wandalos, & vicissim Wandali Danos obtererent: nonnunquam prædam abigentes leuioribus præliis conflixerunt. Quod quoties & quibus occasionibus ac ordine factum sit, ex historia Danorum mutuabimus. Nemini tamen dubium debet remanere, diligentius ista ad Danorum gloriam quàm in partem Wandalarum esse enarrata, illuc inclinante scribentis affectu, ut patriam illustraret. Primus igitur qui in literas relatus est ex iis qui è Dania Wandaliæ impugnavere, Helgo rex Daniæ fuit, qui cum fratre partitus ditionem, maris imperium sibi desumpsit, prouinciam interim fratre moderante. Qua in administratione maritima Helgo regem Wandalarum Scalcum classe sibi & maritimis copiis occurrentem, oppressit: enauigatoque mari, quum milites exposuisset in terram, totam maritimam Wandaliæ redegisse fertur in prouinciam, ut Danorum regibus annua penderent tributa. Nec plura in eam rem commemorat scriptor antè dictus, quippe pro rerum vetustate parum multa reperisse ante se priorum scripta testatus, maioremque partem illustrium rerum se de carminibus veterum heroum laudes continentibus collegisse: quod vnum in omni Germanorum gente antiquitatis monumentum & annalium genus est, ut tradit Tacitus.

CAP. 8.

*Wandali rebelles, ducere-
ant, & cedun-
tur.*

DEINDE post aliquot annos, nonnullorum regum intercurrente imperio, quum iam Wandalia resumptis viribus parem se Danorum potentiae arbitraretur, cepit rebellare, iugum tributariæ seruitutis excutiens. Regnum tum Daniæ administrabat Roricus rex adolescentior: cuius quum annos nonnulli pridem Daniæ subiecti contemnerent, ad rebellionem spectasse referuntur. Wandalis tamen virium suarum molem inspectantibus, spes magna victoriæ fuit: itaque totis conatibus in arma ruebant. Nec Danorum regi segnis erat mora patrium imperium defensare. Inter multos rebellantes, primos est aggressus Wandalos, arbitratus (quod res erat) illis, ad arma potioribus, ad iuga coactis, faciliorem sibi ad reliquos futurum laborem. Wandali ne bellum sine duce committerent, capite opus esse cernentes, regem ex suis creauere, cæterisque militiæ suæ viribus palam ostensis, obscuriore loco binos ad insidias armatorum manipulos condunt. Nec tamen Daniæ regem insidiæ fefellerunt, latebras & ille sociis captandas indicit: erat enim nauale prælium. Concurrentibus ergo primùm qui in aperto dimicauere, & æqua manu contendentibus, superuenere qui ex Wandalis latuerunt in insidiis. Acrior pugna surgit: omnes ad vnum cæsi feruntur Wandali, regibus ipsis cum mole exercituum pugnam primam inspectantibus. Igitur dum totis esset viribus concurrendum, instruerenturque acies dimicaturæ, procedit ex Wandalis vir, corpore procerus & animo promptus, Ut, inquit, res inter nos agatur compendio, mihi ex vobis vir opponatur, qui mecum totorum exercituum fortunam experiatur. Et si quidem ille victus fuerit, optata nobis libertas, & à soluendis tributis reuertatur immunitas: sin vobis cesserit victoria, prisca sint nobis onera duplicata, quæ volentes pollicemur. Pudendum erat detrectare pugnam: totiusque nationis detrimentum putabatur, si nemo ausit occurrere prouocanti. Erat in regio Danorum exercitu vir animo quàm viribus promptior, qui regem sciscitatur quæ maneant præmia victorem. Rex armillas profert, insignem tum decus militantium: quales hodie sunt torques, aut cinguli militares, equitum ornamenta auratorum: easque victori præmia rex decreuit. Quid tandem, inquit ille, victo reponitur, præter ignominiam aut celerem exitum, dura & iniqua militiæ stipendia? At tamen quoniam vita bene impenditur patriæ, æquo mihi animo prouocandum in hostem. Hæc dicens prouocatore gladio ferit. Quum iam constitissent merato in circo, ille feriètem simili mercede remunerat: sed vno statim ictu ad mortem

*Wandalus
duello, ad
quod prouoca-
uerat, victor.*

mortem vsque prostrauit. Equata Danis fors pugne videbatur, quod quum mari pridem ipsi victores extitissent, nunc vicissim in area prostrauisset Danum Wandalus. Ille vero ^{Victor item prouocat alium ad duellum.} ad redintegrandam pugnam non segnis, cumulatam suae gentis gloriam ambiebat: arbi tratus non facile proditum ex Danis quenquam, qui victoris gladium experiretur. Diu circumspicere Dani quem insolenti ex victoria opponerent. Inuentus est & alius, qui spiritum patriae deuoueret: ne de suis Deciis soli Romani gloriantur. Primum tamen ex rege sciscitatus est ille quae victori praemia forent. Ille senas inuicem nexas ostendebat armillas. Quid, inquit pugnaturus, si post nauatam operam, animum ipse mutans praemia retraxeris? Proderit apud sequestrem pugnae mercedem deponere: nam spe-
 10 ctata ante oculos praemia alacriorem facient pugnaturum. Cui rex subinde, Si, inquit, assequi diffidis promissa victori praemia, accipe ante congressum quae pepigisti. Et haec dicens, e naui qua reuektabatur, in aliam proicere conatus, viribus destituitur, decideruntque armillae inter naues in profundum. Tum pugil, Vt, inquit, omnes probe intelligant, non me mercenarium in pugnam descendere, etiam gaudeo periisse proposita praemia: alacrius deinde gloriam (quae sibi merces est) amplector. Quo dicto, in campum descendit, armis suis incinctus. Acris diu pugna conseritur, mutuo vires alternant, acuunt utrumque conspicientes exercituum oculi: collatum ex aequo robur cernebatur. Excepit autem vna utrumque fortuna pignantem: nam mutuis vulneribus conciderunt, ambo inuicti, & victi, victoresque. Ibi Wandalis se tributo solutos arbitrantur. Da-
 20 nis aequatam pugnae sortem ducentibus, longe mens alia fuit: nam ad prisca Wandalos onera deuocabant. Sed tum res qualitercunque sine noua conflictatione dirimitur: in sua quisque laetus reuertitur, utrique sibi constituisse victoriam arbitrati.

Ambo pugiles cadunt.

TRANSIBANT hoc in rerum statu anni multi, ut interdum leuibus praeliis in CAP. 9. mari concurrentes confingerent Dani atque Wandalis, nusquam totis aciebus. Nonnunquam in alternas terras vicissim ingressi, praedas agebant: sed totis regnorum viribus, aut magnis exercitibus, ad alterius nationis subiectionem, multis annis non erat decertatum, utriusque nationis principibus aut per modestiam sua sorte contentis, aut aliarum nationum armis implicatis. Frotto rex iustitia & fortitudine insignis, tenebat iam regnum: sub cuius imperio (quod illi longaeuum erat) Christus mundi salus illuxit, veritasque de terra orta est, & iustitia de caelo prospexit. Erat tum inter proceres regni
 30 vir primarius, viribus & sapientia multos exuperans, Ericus: origine quidem Norwagius, sed qui se Danorum regi Frottoni ita meritis insinuasset, ut alter esset sub regeregni moderator. Interea Wandalorum nunciatur irruptio. Ericus autem ut erat inter aulicos primus, operam sibi desumpsit hostibus occurrendi: octonis nauibus bene instructis mare ingreditur. Vbi vero hostes habere coepit in prospectu, vna nauis parat insidias. Nam septem alias virenti fronde circumponit, ut ne carbasa quidem conspiciantur: iubetque in sinu maris secretius delitescere. Ipse sua nauis hostibus occurrens, eludit conatus eorum quoties voluit, ante frementium ora versatili rate elapsus, donec pertraheret (quod conabatur) ad insidias. Vbi suis signum dedit, micuere. Et adhuc
 40 hostibus allabi nemus, non armatae naues videbantur, donec circumseptis hostibus Dani ad eos insilirent. Usque ad quadraginta viros Wandalis omnes caesi feruntur, Ericus ad regem victor regreditur. Hanc vero Wandalorum irruptionem rex ulturus exercitum contrahit, naues perarmat, traiecitque in Wandaliā, fræna subiectionis genti iniecturus: equestrem autem militiam itinere terrestri mittit per Iutiam atque Holsatiam Iutiae continentem. Strumico tum rerum Wandaliæ tenebat principatum, siue regem illum appellemus. Hoc enim vocabulum à Latinis mutuauere exteræ nationes, ut quem imperium tenere sinerent, regem appellarent: nam coronationis adhibita solennitas, ex Hebraeis prodiit in Christianos, & inde processit in Gentes. Is tum rex Wandaliæ missis ad Daniæ regem oratoribus, inducias postulat, facturum pollicitus quod
 50 ex aequo bonoque sit. Frotto autem rex, iam procinctum habens quam maximum, legatis respondit, non oportere hostem induciis armare, hæc sua in externos esse primordia belli, quæ nullo pacto tardari patiatur: regi suo renuncient imperata faciat, alioqui, siquid illi virium sit aut animi, occurrat in armis. Semel esse decernendum de rerum summa, diu se satis sine armis victitasse, tranquillitate sua hostes factos insolentiores: leonem semel experrectum, non esse facile nisi victorem redigere ad quietem. Hæc re-

Wandalos Ericus Danici exercitus dux cadit.

Archiepiscopus

Regis Frottonis responsio.

nunciata Wandalorum regi, ad arma quoque illum exciure.

CAP. IO. **I N T E R E A** Danorum naues in portus adnauigant Wandalici littoris: equites destinatum iter tenentes, ipsi quoque parati in finibus constitere per continentem Holsatiae. Concurrunt quantis maximè viribus potuit: acre diu praelium stetit. Volitabat diu incerta victoria, quibus signis inclinaret. Demum Danis cessit, oppresso in acie rege Wandalorum Sturmicone. Concidente enim rege, fors quoque regni concidisse videbatur. Venit iterum in ditione Daniae Wandalia. Vnde videri potest permansisse in hodiernum eum Danorum regibus titulum, ut se Gothorum & Wandalorum reges inscribant, quamuis nihil in Wandalia à multis diu seculis tenuerint. Sed est posterioribus seculis renouata eius tituli causa: quod suis locis non silebimus. Tum rex Frotto, annisus provinciam suam Wandaliā purgare malis hominibus, edixit ut qui in aliquo scelerum genere praemineret, aut latrocinio, aut piratica, aut furto, prodiret, magnis a rege praemiis afficiendus, quod in hostes tali genere militum indigeret, latrocinium ulturus in hostes latrocinio. Credidere multi, sequi prodiderunt, verum arbitrati quod edicto proponebatur, non solum impunitatem, sed etiam praemia improbitatis accepturi. At ubi praemia demorantur, confessos quosque de suis sceleribus iussit affici meritis suppliciis. Sed tamen priusquam mentem illis suam adaperiret, quod plures prodirent, iussit abcedere in unum locum prodeuntes. Vbi verò iam pro magna parte emicuisse, cōuersus rex in procures & reliquam multitudinem, Hac, inquit, o Wandali, pessima hominum colluue patriam vestram vacuificare conuenit. Hi sunt qui inter nos pacem turbant, qui utrisque creant infinitum laborem: hos, si pacem quaeritis, de medio tollite. Illi verò à rege iussi, non segnes incubuere negotio, sceleratos homines in altissimas cruces egere: quando illorum scelere patratum est, ut patria seruitutis fræna pateretur. Ita stolidis hominibus, pro scelere praemia poscentibus, digna persoluta sunt capitis supplicia. Stultissimos quis non dixerit, qui quum regem ac ceteros latuisse poterant, seipsos ad mortem prodidere? In hoc rerum statu transierunt anni aliquot, tantumque incessit in Danos Wandalorum obsequium, ut illos deinde non tributarios sed foederatos haberent, iunctisque armis socia agmina ducerent in hostes. Quievere perinde maria, & tranquilla navigatione transibant vniuersi. Fuisse tamen hoc bellum non ad omnem gentem latè fusam coniecto, quæ neque vno principatu (quod sequentia docebunt) teneretur: sed potissimum in occidua Wandalia, ad urbem veterem, olim magnam, nunc pastoralibus rusticisque casellis satis humilem in Wagria, Oldenborg, quam Dani Brannesium, Wandali Stargard dixerunt.

CAP. II. **W I N V S** erat in Wandalis vir primarius, qui magna ditione in gente sua dominaretur: unde quædam gentis portio traduxisse nomen videri poterat, ut Winuli dicerentur: quanquam hoc ipsum nomen usurpatum videatur à quibusdam facilitate linguæ, ut Winuli vocarentur, qui essent Wandali. Quum autem rex Frotto, superioris ex Fridleuo filio nepos, in gente Danorum regnaret, illique militaret Stareaterus, vir monstrosa fortitudinis, cuius laudes in Dania & Suedia attigimus. Hic ergo Stareaterus Danorum regis nomine, iuncto sibi ex Wandalis memorato Wino, orientales nationes iam regi Danorum sub tributo seruientes, nunc autem imperium detrectantes, ut aut in fide contineret, aut ad iuga reuocaret, instructis agminibus petiit. Pugnatum est in Curetes, quorum hodie quoque natio extat in Liuania: in Sembos, qui hodie Prussorum praesertim ordinis Teutonicorum fratribus parent: & in Semigallos, quos Senogallos à Latinis arbitror appellari, quod ex Gallorum gente prouenerint, ac diffusi sint: qui magnis olim agminibus Italiam vastauerint, urbem Romam incederint: in Thracias ac multas gentes diffuderint, ut essent Gallograeci. Hodie tamen in orientis regione hoc nomen (cum priscis multis) interiit: sicut post paucos in Liuania annos interibit memoria Liuonum & Curetum, linguis eorum intercidentibus, & in vicinas coalescentibus: quod in praefatione huius operis diximus. In Wandalis autem ea tempestate tam celebris militia habebatur, ut eam non modò viri, sed & puellae & foeminae amplecterentur: inauditum nostra tempestate negotium. Quo minus admiremur apud vetustissimos Babylonios Semiramidem, & Troianis temporibus Penthesilæam ad praelia furentem, mediis ardentem in millibus (ut de ea canit vates Mantuanus) & Camillam, subducta litera Camillam, in Italia bello detonantem: & in Herculeis laboribus domitas praelio virgines (quas res in nostra Suedia attigimus) agnoscamusque quod in hac Wandalorum natione apud

Danus praelio
victor Vvan
daliā occupa-
uit.

Vandalia la-
tronibus sub-
latu pacata
& intacta reddi-
tur.

Senogalli in
quot regiones
Gallia profu-
si
& dispersi
sunt.

Puellarum &
mulierum apud
multos popu-
los militantiū
enumeratio.

apud Bohemos contigisse narrat in eius gentis historia Æneas, quum Libussa virgo diu paternum administraret imperium: quod deinde sub marito (quem à proceribus, fœminei pertæsis imperij, eligere cogebatur) paulatim defluxit. Intantum vt quum mulier fato functa esset, comites quondam eius virgines, recolentes quantum illis sub regna tenente sceptra habitum esset honoris, quantusque nunc vicissim sub rege cõtempus incederet, duce Valisca primùm paucæ concilium inierunt repetendæ militiæ: inde multas asciscunt, vt mediocrem iam exercitū educerent. Quotidie militaribus exercitiis puellæ terebātur, equestribus pugnis sese assuefecere, equitare, iaculare, arcus tendere, ludus diu erat puellaris. Etiam bonum in modum instructæ, viros & iuuenes in pugnam euocauere. Iuuenes contemptu sexus in prælium vadunt segniores, sed congressi superantur. Alij item alijs subarmantur: omnes ad vnum cæsi, qui puellis sunt ausi configere. Arcem vnā ac alteram occupantes insident: illuc refugiant, inde acies producant. Septimum iam annum inuicta agmina in omnem terram pducunt: quotquot fœmineam insolentiam pertæsi occurrunt in prælium, opprimuntur. Viuebat adhuc rex viduus, cui nomen Pribislao, cui nulla occurrendi puellis fiducia: nulla vi superari poterant. Insidijs demum circumuentæ, pars vna primùm, inde altera paulatim exterminatæ perierunt. Hæc (vt dixi) in Bohemis, testantibus eorum annalibus, gesta feruntur. Quæ hoc loco commemoranda putauī, vt ex eadem gente prodita exempla fidem faciant narrationi sequuturæ.

*Mulieres diu
verum in Bohemia
potite, non nisi dolo
vincuntur.*

20 W I S N A puella ex Wandalia cum militari puellarum agmine aderat magnæ illi C A P. 12.
expeditioni, quum Haraldus Daniæ rex, viribus vndiquaque collectis, duceret in Ringonem Suediæ regem, magnis illis apparatibus per septennium plenum antè factis. Nō degenerabat Wisna, consimili pene ætate, à virtute Bohemicarum suæ nationis ac linguæ puellarum, militaribus rebus exercita, cum valida suarum manu Danici regis agmina exornauit. Nec sola sui sexus in latissimis agminibus dux præerat: nam erant & è Dania & Norwagia similis animi & virtutis puellæ suarum agminum duces. In acierum autem ordine tantum fœmineo robori rex dederat, vt aquiliferam faceret Wisnam, quod præcipuam in eius virtute fiduciam ponere videretur. Quumque ad pugnam ventum esset, fortissima fœmina semper illæsa signa seruauit: donec Starcaterus, vir mirificæ inter suos virtutis, tum Suedis militans, Daniæ signa conuellere annisus, aquiliferam aggredditur, manumque præscidit signa tenentem: vt iam alia vis succedere cogeretur signis sustinendis. Hæc eo consilio libens retuli, vt nemo miretur, eodem pene seculo, aut non multū distante, Christianā puellam diuam Vrsulam, virginum agmen Christo sponso militaturū contrahere, cumque eo mare transire sit ausa, ex Britannia per Rhenū ascendere, & ex Basiliæ pedestri itinere Romā petere. Quumque inde remearet, per Rhenum in patriam reditura, in ipso descensu ad moenia Agrippinæ Coloniae obsidentes Hunos reperit: à quibus tantum agmen Christianarum virginum in Christi contumeliam est trucidatū: prouidente castitatis amatore virginū sponso Christo domino, vt mallet impius hostis mactare quàm contaminare tantū agmen sacratarum virginum: quanquam 40 virorū agmen (quod illi nō est defuisse putandum) vim illam prohibuisset. Sed decretū erat omnibus, idque à Christo approbatum, vt in gloriam eius sanguinem profundentes, stolas suas primùm rubrificarent in suo, deinde albarent in Agni cruore.

*Vvisna virago
cum puellaribus
copiis.*

Vvisna aquilifera.

*Vrsula virgo
Christiana cū
comitibus, ex
Britannia Ro-
mā proficiscitur.*

W A N D A L I interea solitæ artis obliuisci non poterant. Ad prædam potius quàm ad iustam pugnam exhibant, quum per agmina sua terrestri itinere ducerent in Iutiam prædabundi, sine ordine, sine duce incedentes. Regnabat tum in Danis Siwardus, multum à paterna probitate degenerans: cuius contemptu Wandali id ausi, Iutiam, tantam prouinciam, vastare sunt aggressi. Adiuuabat illos tempus, quod regem iam Norwagico bello sciebant implicari. Illud quoque fortunæ illorum accesserat, quod quum illi grassarentur in Iutia, rex laceris agminibus victus magno prælio redibat. Magnis tamen itineribus cum eo quod reliquum erat agmine contendit in Iutiam, vt obuius fieret Wandalis grassatoribus. Illi verò vbi audierant properare regem, periculo suo prospicientes, cautiore in reliquum incedere curabant: nam creato ex se duce bellum reddintegrabant, ferro flammisque vndique sæuiunt. Occurrentem Daniæ regem aggressi, apud Fioniam prælio excipiunt & superant: eundemque vires reparantem in Iutia offendunt, prælium instaurant, fugant superantque: prouinciam sui viris faciunt, ex hoc

*Wandali Iutiam vastant,
& Danū prælio superant.*

Due filie regis venduntur, & filius fit seruus.

die latius imperantes. Filium regis Iarmericum prælio captum, cum gemina forore in partem prædæ abducunt. Sed quoniã apud veteres venalia fuere coniugia, magno pretio alterã ex captiuis Danię regis filiabus Norwagiensium duci viro primario vendunt: alteram in Germania simili sorte distrahunt. Quod ne cui mirum videatur, valet hodie ea (vt ferunt) cõsuetudo in Thietmaris, gente palustri, ad exitum Albis fluminis, vt nuptui tradant filias indotatas, sponso quantum inter eos cõuenit, annuerante aut pendente iis qui puellam in potestate habuerunt. Iarmericus autem regis filius in carcere Wandalorum diu fuit: inde exemptus operi rustico deputatur. Sed non defuit adolelescenti industria se in libertatem vendicandi, egregieque in gentem vlciscendi acceptam iniuriam: quod in Dania diximus.

CAP. 14.

Iarmericus se suosque in libertatem vindicat, & hostes subigit.

ISMARVS in gente Wandalorũ tum regnabat, qui Iarmericum Danorum regis filium captum asseruabat. Quumq; carceri iamdiu assuetus humilitatem priuatam induisset, regiumq; animũ cum fortuna posuisset, exemptus vinculis operi rustico sub custodia deputatur. Quid faceret nobilis adolescens? Cessit fortunæ, quod necesse fuit, dominis paruit, donec accepta occasione nõ solum elaberetur magno suo periculo, sed etiã abiens se vindicaret, igne supposito ædibus, in quibus regem, nihil tale præuidentẽ, incendio consumpsit. Reuersus autẽ in regnũ, se de hostibus præclare vindicauit. Nam iugum seruitutis, quod sibi imposuissent, quum excussisset, magno prælio superatos ad tributa pendenda coegit. Captos ex his viros XL. totidem lupis adiunctis, vno suspensio consumpsit, vt regij sanguinis carcerem & seruilem in agris operam compensaret. Sed hæc nunc breuiter attigisse contenti, in Dania plenius sumus exequuti.

CAP. 15.

Marcomanni sunt Vandalii.

Pietas in homine nõ Christiano.

Pluuia ad preces Christianorum militum.

Ex hoc verò tempore, in commemorandis Wandalorum rebus Romanarum rerum scriptores habebimus & testes & adiutores. Quod ad bellum Marcomanicum attinet, paucis attingamus: præmittentes quæ gens fuerit Marcomannorũ: quod apud multos vsq; in hodiernum mansit incompertũ, & nos in nostra Saxonia docuimus, istoque loco iure repetimus, quod propria gentis cõmemoratio hĩc deposcit in congentilium descriptione. Marcomanni igitur, probatissimo teste Cornelio Tacito docente, Wandali fuere: qui pullis de montibus, quos infederant, Boiis (gente Gallica) ipsa inhabitauerunt loca, quæ ante Taciti tempora iamdudum tenuerunt: nomen tantum seruantes priscae gentis, vt ex Marcomannis, antiqua appellatione Boicemi diceretur. Nam & magna Boemorũ gens apud Ptolemæum. Inde dicta creditur tota natio Wandalorum, quaquauersum habitans, iam inde à Russis per Polonos, Morauos, Bohemos, Slesios, usque ad ripam Danubij. Alioqui si vnus prouinciæ mortales diceret, non magnam gentem appellaret: nunc verò optimo iure magnã gentem appellauit, quæ tot prouincias occupabat. Necdum Dalmatiam attingo, in quam longè post hæc tempora commigrarunt. Huic ergo tam magnæ genti Marcomannorum (quam eandem, docente Tacito, accipimus quæ montibus Boios expulit) & intra & extra montes diffusæ, ingens bellum inferebat Marcus Antonius, optimus Romanæ reipublicæ Imperator (cui vtinam pietate & virtute pares multos vidisset Christianismus) bellum, inquam, terrificum & memorabile, quod totis Romani imperij viribus, nõ per duces, sed ab ipso Imperatore administrabatur: tanta mole, vt Punicis bellis æquiparetur. Quæ res argumento est, non cum vnus prouinciæ mortalibus rem Imperatori fuisse, sed cum magna natione & amplissima gẽte, quæ tam magnificum ab ipso Imperatore deposceret apparatus. Pugnassemus tum in ea conflictatione si non Russos (quod longinqui videantur) nulli dubium sit omnem Poloniam, omnem Slesiam atq; Morauiam, Bohemiam, & omnem regionem usque ad Danubium. Memorabile hoc ex omnibus rebus tum fortissimè gestis, retulerunt, quod exercitum Imperatoris siti laborantem, pauci qui inerant exercitui Christiani milites, pluuiam precibus de cælo impetrantes referuntur: testaturque Imperator literis, diuinitus tum cælo datum imbrem, fuisse exercitui salutarem. O si & cognouisset potuisset cuius munere, qua potentia, hoc illi tum beneficium esset collatum! Diuturnum & periculosum bellum: in quo licet singulorum præclara facinora non sint commemorata, inter omnia tamen in Germania gesta bella (quæ non pauca fuere) durissimum & laboriosissimum confitentur Romani scriptores. Id erat gentis robur, ea magnitudo, vt in oppugnandam, totius Romani imperij tunc florentis, viribus opus videretur. Sed cum quem solent, exitum faciunt Italicorum annalium scriptores, ad iuga coactam

coactam gentem Imperatori cessione. Marcomannus, si rem in literas misisset, aliud nobis fortasse testimonium reliquisset.

Hic locus deposcit ut in Bohemiam *Ænææ* respiciamus. Faciunt, sine præfinitione & designatione temporum, Zethum quendam Croacia emigrantem, quod ibi homicidium commiserit, in Bohemiam venisse, ibique gentis fundasse primordia. Id supputatione temporum, ad hanc ætatem potuit peruenire (ex ordine ducum quos præfuisse commemorant ex Zetho) ad tempora Henrici I. & Ottonum Imperatorum: quorum tertius tetigit annum Christi millesimum. At testimonio colligitur omnium Italarum, Wandalos (quos illi Sclauos appellant) primum sub Mauricio transisse in Croaciã Dalmatiamque. Quomodo ergo inde nunc ante Magnum Cōstantinum potuit Zethus emigrare Croacia? E diuerso monstrat Tacitus, ante sua tempora Marcomannos, eiectionis Bois de nemorosis locis, occupasse Bohemiam, quæ à Bois nomē retinuit. Ergo Zethus adueniens ante se reperit Bohemos Marcomannos (hoc est Wandalos) ex præfiscis habitatoribus Bois nomen mutuatos. Multis igitur modis conuincitur vana de Zetho emigrationis & fundatæ gentis fabula. Illud facile assentiar, virum prudentem, qui exterarum regiones lustrauerit, ciuilitatem plurimam didicerit, patrios mores, quum authoritatem in gente sumpisset, composuisse: & regno permissum fuisse, ut ex illo primum recognito ceteri deinde duces numerentur. Hic ergo Zethus ordinato regno, primus in gente dominatus est libera potestate: quum alij vel annui, vel menstrui, vel ad bella essent duces: quo modo in Rom. repub. diu legimus obseruatum. Sed huic fratrem faciunt Lechem, quem, ubi cerneret germanum ditatum, in vltiora concessisse, Poloniamque regno tenuisse, (inde nomen mutuatum, quod plana, sine montibus terra sit: nam Pole lingua gentis vernacula planum dicunt) illumque adeo in gente multiplicata profecisse, ut impleret Poloniam, Russiam, Pomeraniam, Cassubiam, Morauiam. Accipio testimoniū, quod ex eadem gente sint Poloni, Russi, Pomerani, Cassubi. Hoc enim multis modis assequendum nobis est: arbitrantibus nonnullis, non tam latam esse gentem quam nos initio fecimus. Nunc qui dubitauere, discant ex ipsorum testimonio Bohemorum, qui congentiles suos non ignorant. Sed hoc planè friuolum, quod aiunt ex Polonis reliquos esse deriuatos. Nam ostendimus ex Strabone & Plinio, Roxios, nunc Russos, dudum ante Augustum Cæsarem (sub quo scripsit Strabo) regionem suam tenuisse. Et Pomerani suū littus tenuerunt cum Cassubis, priusquam Christus nasceretur in terris: quod nostri Saxonis crebris testimoniis & docuimus, & ubi opus euenerit, ostendemus.

CROCVS in Bohemis successit Zetho: cuius hoc solum fertur insigne, quod de nomine suo fundatam reliquit Cracouiam: tum Bohemis, nunc Polonis paret. Sic enim in ea regione (quo modo & in aliis) sæpe mutati sunt termini, & limites ditionum. Nam & Morauie reges (quod infra docebimus) aliquando tenuerunt imperium in omnem eam gentem. Huius erat Libussa vnica filia, quæ moriente patre virgo cœpit administrare paternam ditionem tam prudenter, ut rex diu nullus desideraretur in gente. Ita circumspecta omnia, adeo iustitia insignis erat, ut nemo sub illa quereretur se suo destitutum: adeo scelerum vltrix, ut impune nemo peccaret. Mansissent proceres sub fœmina longius: sed mortalem prospicientes, semen regum affectare ex illa videbantur. Diu tamē nemo interpellare audet grauem super ea re fœminam. Sumpsere audaciam nonnulli ex maioribus, ut voluntatem procerum & totius populi consensum atque desiderium explicarent. Illa toruo primum vultu intuita referentes, Quid est, inquit, quod vobis desit in hoc rerum statu, ut regem desideretis? Nihil, inquiunt illi, si te immortalem haberemus: nunc, quoniam communi omnes sorte sumus defecturi, quum te carere iam debemus, semen ex te regum expleret pro te populi desiderium: aut, si minus, expleret vel mitigaret ingentem tui nominis affectum. Dissimulabat aliquandiu casta mulier populi de se desiderium: tam illam delectabat thoros sine socio, tam cælibatus illi inhærebat. Sed quū illi finem non facerent, illa siue oraculo cōmonita, siue suis deseruiens nutibus (si fortē in rustica plebe virū iam delegisset, cui illa imperaret) iussit ornari candidū, cui insidere proficiscens solebat, gradarium: illum sequi præeuntem proceres iuber. Apud quem ille confisteret quiescens, si ferrea de mensa refici illū conspicerent, regem mox suum consalutarent: nam illum dignaretur thoro maritū, quem fata iumento imperantia mōstrarent. Sedulo implēt quod iusserat regina: sternunt iumentū, & permissio illi fræno liberū sinūt

CAP. 16.

Ænææ Syl-
uij error coar-
guitur.Zethus pri-
mus rex Bohe-
mie.

Pomerani.

CAP. 17.

Croci Bohem-
us Cracouia
conditor.Libussa Bohe-
morum regina
laudat.Semen regum
queritur ex re-
gina.

*Ferrea mensa,
aratrum.*

præire: illi pone sequuntur, obseruantes quò vadat. Abibat in agros, viam non paruā, nec per solita gradiebatur itinera: sed compendia quærere visus, ibat in directum per nemora, per dumeta, per agros: donec ipsa iam meridie deprehenderet hominem ex labore fessum, se ad refectionem in agro, quem ararat, reponentem. Verterat aratrum: & ferrū ex sulco splendescens attrito in planiciem positum, pro mensa habebat. Quum cerneret hominem iumentum, stetit immobile, nusquam diuertens aut circumspectans. Aderant qui obseruabant: vbi vident hominem aratri ferro vti pro disco, recolunt quid de ferrea mensa illis regina denuntiasset obseruandum: voto se potitos interpretantur, & gaudent: mox sciscitantur de nomine. Pribislao, inquit interrogatus, mihi nomē est. Illi verò, Surge, inquit, protinus, & stratum tibi conscende iumentum: regina te demorat futurum regem, futurum sibi maritum. Ille vt erat rustica simplicitate, illud sibi arbitratum iri, rogatq; ne de se rideant ignominiosè, contentum se sua sorte. Illi vrgent recusantem, & in eo quem tenuit habitu inuitum rapiunt in iumentum, pertrahuntq; ad reginam, insinuantes quid repererint. Illa fato monstratum virum complectitur, & pro regia dignitate, suis nudatum vestibus, ornat atq; thoro dignatur.

CAP. 18.

*Libussa mari-
zi dominatum
per se a mori-
tur.*

IAM regem habuere Bohemi, iam legitimo illis iure imperabat vir non postremi ingenij. Sensit Libussa iam se agere sub marito: nec enim liberum illi remāsit imperium, vt prius. Quod etsi iustum non improbaret, non potuit tamen non mouere regiam puellam limitatum iam arbitrium, recolentem humilitatem originis in homine, quem sibi ac regno præponi permisisset. Ferunt prole ex illo mascula suscepta, mœrore tabescentem, non diu rebus humanis interfuisse. Pribislaus iam solus regni gubernacula tenebat, nec festinauit ad secunda vincula, nec erat qui perurgeret: quum cernerent legitimam ex regina sobolem regno natam, facilè proceres quicquid. Sed puellæ innutritæ aulæ, reminiscences quanto sub honore habitæ essent, dominante regina, nunc verò rege imperante, simul ad viros omnem administrationem esse deriuatam, duce Valisca viragine (quod antè diximus) ad militiam exercebantur: & aucto numero in bonum modū, cœperunt in viros regionum præfectos sæuire. Nec erat moderatum imperium, vsque in contemptum regis, & omnium regionum: armis vtentes, armis erant cōprimendæ. Mittitur agmen virorum, quod satis putaretur edomandis. Superatur: plures subornantur, vincuntur à puellis. Quid multa? arcem vnā atque alteram occupant, eas communiant, illò refugiunt, ibi se tutantur. Cinguntur obsidione: nihil agitur. Euocantur ad prælium, occurrunt, nec erat constantia virilis in eas. Septem plenis annis inuito rege, proceribus etiam frementibus, exercent in omnes violentum imperium. Ad extremum, locatis insidiis, fraude non vi superantur, paulatim oppressæ armis: donec extenuato numero, nec supplemento veniente, manus victæ darent regi proceribusq;. Hanc, pro sui nouitate rem, non piguit semel attactam replicare. Pribislaus autem rex iam senescens, tranquillitati studuit, donec in fata concedens, filio vacuaret imperium.

CAP. 19.

*Nimislaus rex,
nomen Vvandalica
terminatione gerit.*

NINISLAUS filius, ex Libussa regium trahens sanguinem, patri succedit: gentile nomen, quod sua terminatione testatur esse Wandalicum. His enim in omni gente vtuntur Dalmatæ, Bohemi, Poloni, Pomerani: nam Hermolaus, Stanislaus, Boleslaus, Ladislaus, Buggeslaus, Pribislaus, nomina sunt conformia Wandalorum, quibus in hodiernum omnes vtuntur: vt vnā esse gentem, etiam hoc argumento accedēte, sermone eodem certus perdiscas. Huius autem regis nulla in fastos sunt relata præclara facinora: nam quod cæteræ sunt passæ nationes, in Bohemis quoque deprehendimus, raros admodum initio fuisse scriptores, qui res præclaras perennarent. Filius huic successit Mnata, cuius omnino nulla reliqua est in fastis memoria: adeo claris viris obsistit obliuio, & intermissum scribendi officium. Quod ne soli querantur Bohemi, facit in omni penè gente similis defectus: satis habent omnium iactatorum primi, à memoria proximorum repetere seculorum. Hi sunt Græci & Latini, qui non multis seculis res præclaras ante se repetebant, vnus est inuentus Liuius, aliàs historicus clarissimus, qui inuidisse fertur antiquitatibus Hethruscorum: quorum res præclaras, quum Italiæ & vrbs Romæ illustria facta celebraret, fertur volens præterisse. Ob quod à nonnullis Imperatoribus doctissimis, bibliothecis exturbandus putaretur, exturbassentq; nisi doctissimorum hominum authoritati cederetur. Nero ex his erat: homo vt erat nequissimus, ita fertur literatissimus. Sed si extabant antiquitates Hethruscorum, quas ille stilo poliret, cur non

Mnata rex.

*Historie monumēta apud
paucos popu-
los.*

alij post eum nihilo minores, operam sibi illustrandis Hetruscis desumpserunt? Nihil enim legimus, præter id quod ætate nostra Viterbiensis quidam, ex ruderibus collapsorum operum nuper admonitus, scrutatus est fragmina vetustorum operum, ex Origini bus Catonis, ex Itinerario Antonini, ex Myrsilo, ex Sempronio, ac aliis Romanis, & ple risque Græcis scriptoribus. Sed hæc interim.

*Ioannes Ar-
niss; cuius ta-
men scripta
Lud. Vives pa-
rius vera putat.*

10 M N A T A rex Bohemiæ duos reliquit filios, Vrislaum & Vratissaum. Vrislaus ma-
ior natu successit in regnum: frater contentus portione ditionis in ea quæ nunc est Sle-
sia, præclaram urbem fundavit, de suo nomine Vratissauiam, Breslow vulgò appellant.
Quæ res indicat omnem tunc Slesiam paruisse Bohemiæ: quod & diu post fecit, donec
Vngariæ reges eâ ad sua iuga cogerent: quod & nouissimus fecisse Matthias agnoscitur.
Sed illo sine prole moriente, quum Wladisslaus Bohemiæ rex etiam Vngariæ imperaf-
set, redditæ sunt regnorum limites in antiquam possessionem, vt & Slesia (sicut antè) pa-
reret Bohemiæ. De Vrislao autem Bohemiæ rege nihil nobis reliquum est, nisi quia fi-
lium reliquit regni successorem, Grezomissaum, qui alio nomine dictus est Neclam: cu-
ius sub imperio fundata est (quod diximus) Vratissauia. Vratisslaus patruus regis, vbi com-
perit ignauiam ex fratre nepotis, indignum regno iudicans, deturbare illum conatur,
bello illato. Sed non sunt passi proceres iustum sanguinem regno priuari: bellum pro re-
ge suscipiunt. Et vt regis speciem bello præferrent, hominem habitu corporis regi non
dissimilem bello præficiunt. Is regiis vsus ornamentis, vbique rebus gerendis strenuus
20 aderat, aciem ausus opponere hosti Vratisslao: ibi quum pertinaciter viri fortes rem gere-
rent, cessit fortuna cum victoria partibus regiis. Vratisslaus in prælio cadens, luit perfu-
diæ suæ meritas pœnas. Reliquit autem moriens Vratisslaus impuberem filium: cui tu-
torem fieri curauit rex, virum quem rebatur paruulo fidum, natu Turingum. Is regnan-
di cupidine correptus, paruulum de medio facit, simulato morbo, aut improviso casu,
qui illum absumpsisset. Non potuit scelus occultum remanere, prodiit ad Bohemiæ re-
gem Neclam: qui hominem parricidij reum persequitur corripitque. Comprehensum
iam morti destinatum, donat arbitrio, vt genus sibi mortis deligat. Ille faciliorem lethi
viam amplexus, suspendio vitam finiuit. Arbitrantur enim, intercepto spiritu, om-
nium esse promptissimam moriendi viam. Sed informe hoc genus moriendi vates
30 dixere.

CAP. 20.

*Vratisslaus
Silesiorum co-
ditur.*

Neclam rex.

*Vratisslaus ne-
potem iniusto
bello aggressus,
in prælio
cadit.*

*suspendium
mortis genus
celerrimum,
sed turpe.*

NECLAM vbi viuendi finem fecit, Noftericum filium regni reliquit successorem: CAP. 21.
nec est aliud quod super huius regis nomine præferant annales, nisi quia patri successit
in regnum. Neque nobis diuinandi ars est neque fingendi animus, vt quæ tradita non
sunt, efferamus. Borisinoius illi filius erat, patri successus in regnum. Peruenit autè ad tem-
pora Arnulphi Imperatoris, hoc est ad annum à Christo nongentesimum. Vnde facilis
coniectura est, abauum eius vel tritauum non emigrasse Croacia, in quam ætate Zethi;
necdum Wandali se contulerunt. Primus hic memoratur qui Christi sacra inter Bohe-
mos subierit: matre enim præuia, fidelis hic factus Christianus, Deo fidelis inseruiuit, pa-
rens imperio Zwantocopij, regis Morauorum, qui tum Bohemis, Polonis, Slesitis vnus
40 imminebat. Sed hîc interim stilum figemus, ne nimium longè relinquamus tempora
quæ in rebus Wandalicis, quanto fieri potest diligentius, confectabimur, aliorum prin-
cipum rebus atque temporibus (ad ostensionem veritatis) coaptantes: redituri denique
ad eas Bohemorum res prosequendas cum Polonis, vbi tempora Imperatoris Arnul-
phi contigerimus: à quibus longè nunc agimus.

*Primus Bohe-
morum rex Chri-
stianus anno
denum 900.*

50 CONSTANTINVS Magnus erat in imperio, quando magnos in oriente motus
exciuerunt Wandali. Nam bello magno victi à Giberico Gothorum rege, in Romanis
prouinciis ab Constantino Magno sedes petiere, impetraruntque, illo concedente, in Pan-
noniis. Tanta erat gētis multitudo, vt illis Russia, Polonia, Bohemia, Morauia, Slesia, an-
gustæ viderentur. Ergo in Pannoniis ab Imperatore concessis, annis sexaginta confede-
runt: intantum Romanorum principibus se fide & constantia insinuarunt, vt eorū pro-
ceres in aulam traherentur imperialem, facti inter proximos primi. Quod in Stilicone
claruit, duorum sine medio Imperatorum, alterius gener, socer alterius: quod suo loco
dicemus. Refert Sigibertus Gemblacensis monachus, Gallorum scriptor memorabilis,
Wandalos sedibus suis pulsos à Gothis, in Romanas prouincias transisse, & vsque
ad annum X I I I. Arcadij & Honorij Imperatorum sedes tenuisse. Igitur Wandali,

CAP. 22.

*Vvandali vi-
cti à Gothis,
Constantini vo-
luntate in Pā-
noniam mi-
grant.*

Vandalorum
crebre migra-
tiones.

Burgi à Gre-
co πύργος di-
cti.

3 7 0.

Stiliconis Vva-
dali summa
auctoritas &
singularis vir-
tus.

Romani Im-
perij solstitiū.

Gothi à Stili-
cone viſi.

Iudeus Chri-
stianarum co-
piarum dux.

qui dudum Sarmaticos impleuere campos (quorum magnam partem hodie tenet Rus-
si congentes, maiorem Tartari) primum ab Hunis, in eisdem locis & regionibus tum
dominantibus, partim ad occiduum & aquilonem pulsi, partim ad Danubium acti: vn-
de à Gothis propulsi, ad interiora Pannoniarum coaluerunt: sequuti exemplum gentiū
cæterarum, largioribus sedibus quærendis operam impenderunt. Audierūt ante se Go-
thos Thracias & Græciam occupasse, & iam in Italiam motus meditari: non ignorantes
quod dudum Galli prouinciis penetratis, in Asia sedes acceperint opulentas: statuerunt
& ipsi fortunam pertentare. Assumptis secum Sūæuis atq; Alanis, ad ripam fluminis Rhe-
ni confederunt: ibiq; velut in limite Romani Imperij, primas sedes firmauerunt: & cre-
bros burgos erigentes, Burgundionum nomen à vicinis acceperunt, quanquam hoc vo-
cabulum vetustius sit, quàm ut ibi & illo tempore exortum credatur. Nominat Plinius
Burgundiones, quos partem esse testatur Wandalorum: ille autem longè ante hæc tem-
pora scripsit, sub Traiano. Sed iam in Romano erat Imperio Valentinianus 1. anno post
natum Christum CCC LXX. Hic quum esset princeps ad regendam rempublicam vigi-
lantissimus, & in hostes fortissimus, eius tum & metus & reuerentia detinuit Wandalos,
ne vltra progredierentur. Extat testimonium Cornelij Taciti apud Blondum: nam inte-
gram Cornelij historiam hodie non tenemus. Eam partem Wandalorum, quibus po-
stea Burgundionibus erat nomen, ad octuaginta armatorum millia, vltiores Rheni ri-
pas (hoc est nostri lateris à Germania, quas Itali vocant vltiores) infedisse: quos Drusus
& Tiberius Cæsares, post subactam interiorē Germaniam, in sedes proprias repule-
runt. Ergo sedibus suis Wandali longè ante hæc tempora egressi tentarunt fortunam ap-
prehendendæ nouæ regionis. Patriæ autem Wandalorum sedes fuere Sarmatiæ latissi-
mi campi: quorum latera etiam hodie tenent, Russiam, Poloniam, Bohemiam: sed me-
diterranea vastissimorum hodie locorum tenent Tartari. Sed quum adhuc in Panno-
niis habitarent, tantum eualuit gentis fortuna, ut principes gentis paulatim Romanis Im-
peratoribus fierent commendatissimi: è quibus Stilico dux acerrimus & fortissimus apud
Theodosium magnum Imperatorem in id excellentiæ excreuit, ut Imperatoris flo-
rentissimi filiam coniugem mereretur, & ipso viuente Theodosio maximas res gereret:
intantum ut Theodosius moriens, imperium occidētale, cum Honorio filio, illius fidei
& prouidentiae permitteret. Cui etiam tam charus diu mansit, ut ambas eius filias, alterā
post alteram, duceret Honorius coniuges: sed vtraq; integritate virginali decessit.

CAP. 23. I D E M Stilico comes, Honorij tutor, & regni administrator, quū apud orientē pro-
teruire sentiret Ruffinum, qui pro Archadio rem suscepit: deturbato per arma Ruffino,
seruauit Imperium Archadio legitimo hæredi. Cuius viri laudes qui nosse volet, legat
Claudianum insignem illorum temporum poetam, qui multis operibus eius viri laudes
attollit. Quæ tempora velut fastigium quoddam, & quoddam velut culmen totius Ro-
mani imperij, Blondus, declinantis Imperij scriptor, optima ratione deputauit. Nec ab re
Wandali eam rem in suæ gentis gloriam deriuant, astruentes cum suo Stilicone floren-
te Imperium vnā floruisse, & cum eo cadente pariter cecidisse. Nam illi sunt protinus
mortem Stiliconis casus consequuti, ut euidentissimè appareat fortissimi ducis & pru-
dentissimi viri consilio steterisse imperij gloriam, quod eo subtrahito mox omnia dilabe-
rentur, Gothi vastarent Italiam, peruaderent urbem Romam, & eam maculam inure-
rent Imperio quam nunquam potuerit abolere. Interea verò Stilico quum maximas res
in consulatibus suis peregisset, Radagaisum Gothorum regem cum ducentis millibus
suorum in montibus Fesulanis conclusisset, & fame premeret obsessum, ut fugam reli-
cto exercitu intentaret: ex qua captus ad Stiliconem pertractus, Romano in carcere ma-
ceratus, occiditur: infinita illa barbaries capta, ergastula omnia impleret, nec esset do-
mus quæ seruum ex illa colluie hominum non haberet. Quum tanta ergo facinora ad
reipublicæ salutem & gloriā peregisset, non potuit gloria carere inuidia, & ab ipsis Go-
this (si diis placet) Imperatori defertur, quod non rectè administraret rempublicā: quasi
ad præscriptum barbarorum & hostium (qui suis armis Romano populo minitarentur
occasum) res essent procurandæ. Culpatur quod eius dolis, quum pararet filio imperiū,
Saulus Hebræus, copiarum ductor sub illo, Gothis sacro Paschæ die armis incubisset,
quum illi sacris essent intenti: quasi non hæc sine Stiliconis fraude & consilio geri pos-
sent. Quod autem talem præfecerit exercitui, qui Hebræus Christianæ genti infestus es-
set,

fet, quis culpandum duxerit, quando in deligendis ducibus non religio, sed militaris rei peritia solet spectari? Euocasse contendunt Stiliconem, ut filio aditum strueret ad imperium, Wandalos, Suæuos, Alanos. Quasi non illi suo ingenio, aliorum exemplo, ad res nouas possent aspirare, ab illo non inuitati.

- V N V M Orosij testimonium omnes in Stiliconem efferunt, quod quale sit libet in-
tueri: quando Wandalorum præclaras res scribentem, par esse confido, tueri quæ pos-
sunt videri non rectè culpata. Interea, inquit Orosius, comes Stilico, Wandalorum im-
bellis, auaræ, perfidæ ac dolosæ gentis genere editus, parui pendens quod sub Impera-
tore imperabat, Eucherium filium suum (sicut à plerisque traditur) iam inde Christia-
10 norum persecutionem à puero meditatum, imperio quoquo modo substituere nite-
batur. Quamobrem Alaricum cunctamq; Gothorum gentem, pro pace optima & qui-
buscunque sedibus suppliciter & simpliciter orantem, occulto fœdere fouens, publicè
autem & belli & pacis copia negata, ad terendam terendamq; rempublicam seruauit.
Præterea gentes alias copiis viribusq; intolerabiles, quibus Galliarum nunc Hispania-
rumque prouinciæ premuntur (hoc est Alanorum, Suëuorum, Wandalorum, ipsoq; si-
mul motu impulsorum Burgundionum ultro arma sollicitans) deterfo semel Romani
nominis metu suscitauit. Eas interim ripas Rheni quater, & pulsare Gallias voluit: spe-
rans miser sub hac necessitatis circumstantia, quia & extorquere genero imperium pos-
set in filium. Hæc sunt quæ in caput Stiliconis accusans congerit Orosius: cui si licuit vita
20 functum dehonestare conuitiis, cur non licebit accusatum tueri, & ita (quod tutum est)
pugnare cum laruis? Imbellem ais gentem Wandalorum: cui cessere Gallia, Hispania,
& tertia mundi pars Aphrica, nec valere vllæ in eam Romanæ legiones. *Auaræ.* Cre-
do quia aliena inuaserat, quia terras non suas occupabat, quia latè quærebat dominari.
Si hoc est auaritia, auarissimi fuere Romani tui, qui cum toto penè terrarum orbe rem
habebant: quibus neque Europa neque Aphrica suffecere, sed in Asia quoq; magnam
occupauere partem. *Perfidæ ac dolosæ gentis.* Si hoc improperas, quod Arriani fuere, do-
ctorum ea causa est, qui errorem disseminauere: non indoctæ multitudinis, cui facile
persuaseris in religione quidlibet. *Dolosæ gentis:* quia insidiis potius quam armis pugnarit.
Quid si grammatici opponant, Dolus an virtus in hoste requiratur? Et tamen crimine ab
30 vno totam commaculati gentem, vide quale sit. Romani ergo perfidi, quia Catilinam
protulerunt: & apostoli, quia Iudam? Videamus quid obiiciatur criminoso. *Eucherium fi-
lium (sicut à plerisque traditur) iam à puero Christianorum persecutionem meditatum.* Ergo quod
incerto auctore crimen attentatur, damnationem meretur? Quasi non sint innocentis-
simi viri maximis aliquando criminibus falso insimulati. Nam quid egit primum Sci-
pionem in exilium: quid postea Rutilium? Breuius omnia dico, quod ad alia festinat o-
ratio. Suspicionem criminis in crimen vocas, & quod fortasse æmuli confinxere, tu pro
veritate enuncias. Si suspiciosè dicis, non legitimè accusas. *Alaricum occulto fœdere fouit.*
Cur igitur Alaricus apud Honorium accusat Stiliconem? De quo testis est Blondus. A-
lias gentes excitat, ut Romano Imperio motus concitet. Quid si congentiles suos cōmo-
40 nere voluit, ut à gente Gothorum sibi caueant: & ita præripiant præcedentes in Gallias?
His ergo criminibus, velut accusatore Orosio, occisus est ab Imperatoris satellitio Stili-
co. Sed iusta illum mox consequuta sunt præmia: mouerūt in Italiam redeuntés Gothi,
peruaseruntq; nec erat qui obganniret. Quid? Nisi mors Stiliconis inuitasset homines,
itinere suo transissent in Gallias. Sed quoniam cæso Stilicone, non superesse scientes quæ
formidarēt, reuersi sunt, Italiam euastauere. Illa terrarum orbis dominatrix vrbs Roma
indefensa, nullo negotio capta est: non erat qui gladiū pro illa distergeret. Et illi subuer-
sores Stiliconis, qui sub eo fortissimo suo duce, a ducentis Scytharum millibus securi fue-
re, iam sub medio vix hostium numero ita compressi iacēt, ut se commouere vix ausint.
Nos verò tanto post tempore omissa deploratione, cœpta prosequamur.
- 50 C R O S C V S in Wandalis Burgundionibus rex erat, quum Gothi iam relicta Italia
Gallias vastarent: Franci verò Germani (qui postea nomen suum Galliis inuexerāt) iam
transito Rheno in Galliis erant. Ea quum comperta haberent Wandali, iam burgorum
suorum ad Rhenum mansionibus non contenti, & ipsi agmine facto Rhenum transie-
runt. Pugnatorum erant trecenta millia: nam & Suæui & Alani illis se agminibus iunxe-
re. Et vbi in Galliis ante se Francos repererunt, instigantibus Suæuis (quorum erat ad

CAP. 24.

Stilico aduer-
sus Orosium
defenditur.Orosij in Vvā-
dalos maledi-
centia refelli-
tur.Vvandali Ar-
riani fuerunt.Stiliconis inis-
siam eadem
Deus Italia
vastitate vici-
scitur.

CAP. 25.

Vvandalorum
in Galliā ex-
peditiones.

Burgundia regni, nunc ducatus, & comitatus, origo.
 Francos perpetuum diffidium) dictos Francos aggressi armis, in Germaniā redire compulerunt. Ibi tum Burgundiones (hoc est Wandali) qui tam diu in Burgis ad Rhenū confederant, certas sibi sedes in Galliis delegerunt, apud Heduos, Lingonas, Vesontios, nobileq; diu regnum Burgundiæ fundauerunt: quod post aliquot secula in ducalem rediit administrationem. In qua nunc per Karolum nouissimum ducem Burgundiæ deficiente virili stirpe, magnis interuenientibus bellis, ducatus coronæ Franciæ adunatus est: comitatus autem permansit apud Philippum, sanguine materno ex Karolo natus. Hæc est igitur altera Wandalarū gloria. Nam primum in Stilicone ad gubernacula Romani imperij conscenderunt: deinde quod in Galliis locupletissimum diu regnum, cuius hodie potenti ducatu ac comitatu magna extant vestigia in felici terra, genti suæ ac posteris fundauerunt. Nam Burgundiones esse Wandalarum genus, si non aliunde cōstaret, locuples nobis testis Plinius in naturali historia satis astrueret. Wandali autem cæteri, fratribus iam ad quietem redactis (qua in re quanta fuerit emigrantium multitudo, facile perpenditur) duce Crofco Gallias peruagati, multas vrbes, plures ecclesias subuertit. Dum tamen incautè rex ipse excurrit apud Arelatum, à Martiano, loci pro Romanis præside, captus, & per victas spoliatasque à se vrbes ignominiosè tractus, ad mortem usque excruciat.

Croscus Vandalorum dux captus necatur.
CAP. 26. I G I T U R quum Burgundiones acceptis iam sedibus cōquiescerent, reliqui Wandali, Suæui & Alani, vltius progressi, Aquitaniam inuasere, populationib. intenti: trāsissentq; mox in Hispaniam, nisi Pirenæorum montium saltus, partim Honoriacis militibus, partim ab accolis defensi, transitum illis fecissent difficillimum. Itaq; ad mediterraneam Galliam reuersi, vastationi & prædæ institerunt ad satietatem: non enim erat qui tueretur. Ergo progressi, quum regem Croscum ad Arelatum captum amisissent, non sunt passi esse sine rege, quem ex corpore suo Wandali, non ex Alanis, non ex Suæuis assumpserunt. Vnde perspicuum est, Wandalos in illa gentiū colluue fuisse priores, & multitudine & auctoritate cæteris præstantes: vt in assumptione regis nulla Suæuorum, nulla Alanorum habita sit ratio, quamuis & illi nobilitatem plurimam & procures haberent. Assumptus est ergo ex Wandalis rex Modigifilus, quum adhuc in Galliis Wandali manerent. Iam verò Franci pridem in Germaniam à Wandalis retroacti, resumptis animis, & roborati viribus, in Gallias redierunt, certi prouinciæ partem à Wandalis defendere: obiciuntq; se armati regi Modigifilo, non passi excludi regione fatali. Igitur res ad prælium peruenit: ausi Franci iterum tentare fortunam, prodierunt in aciem: & tum illis adeo omnia fuere prospera, vt regem ipsum Wandalarum superatum, cum viginti millibus opprimerent: magna proculdubio victoria, magno prælio victores: & (vt Sigibertus Gallorum historicus testatur) Wandali ad internecionē tum cæsi fuissent, nisi Resplendial, Alanorum dux, tum superueniens, Wandalarum viribus accessisset. Ea tum clade accepta, de transitu Pirenæorum montium Wandali deliberauere: nam in Galliis, palæstra nationum, Franci, Gothi & Romani, prælio semper erant excipiendi. Ergo obseruare tempora, & vbi primum data est opportunitas, emigrarunt. Vacuefactis enim faucibus montium per mutuas cædes custodum, iam Hispanias petunt: ibiq; per annos ferè triginta cum commilitonibus Sueuis & Alanis diu constiterunt. Et postquam omnia in Palentinis (sub Pirenæis ea prima est Hispaniarum regio) abraferunt, ad Asturgam amnem perueniunt: eiusq; fluentia sequuti, eiusdem nominis urbem circumsederunt, oppugnarunt, ceperunt. Ibi ingenti præda locupletati, ad vltiora progredi cœperunt. Toletum peruenere. Hanc exemplo Asturgæ capere sperantes, magno conamine obsederunt: oppugnarunt quidem strenuè, sed expugnare non poterant, quod ciues necessarios defensionis apparatus habuere, fortiterq; suam sunt tutati ciuitatem. Agros vicosq; in ea regione vastantes, secundum Tagi fluminis fluentia ad Vlisipponem præclaram urbem perueniunt. Iam edocti experimēto, muratas vrbes defensionis paratas, posse vim eorum eludere, spemq; frustrari, obsidionem quidem monstrabant: sed pacta & accepta à ciuib. ingenti pecunia abierunt.

Vandali à Francis cæsi.
Vandali Hispanias occupant.
CAP. 27. G V N D E R I C V S Modigifili filius, iam rebus in Hispania pacatioribus regnat post patrem, præfuitq; annis totis sedecim. Per quæ tempora satis quieta, quum iam Beticam prouinciā sortiti Wandali tenuissent, Gothi in Galliis sibi fixere sedes. Capta tum à Wandalis Valentia ciuitas, Galliarum Hispaniarumq; media, patientib. Romanis: quod iam

iam ex omni terrarum orbe imminerent noui tyranni, noui principatus. Sed Wandali locupletati præda, iam de sua quiete cogitarunt: quod & fratres suos in Burgundia fecisse, & iam Francos Gothosq; in Galliis audierunt. Cœperunt & ipsi ambire, ut pacatis rebus aliquando cum liberis & coniugibus sedes haberent quietas. Itaque Hispanias, iam pene Romano imperio liberatas, inter se sortiri cœperunt: prouenitq; Wandalis (ut diximus) *Betica*, vberissima ac ditissima prouincia, nunc Granata dicta (quam paucos ante annos Fernandus Hispaniarum rex clarissimus, octingentos pene per annos à Mauris possessam, recuperauit, ac Christiano nomini reddidit) Alanis & Sueuis inter se Lusitaniam partientibus. Quorum Alani paucos post annos, à Romanis, annitentibus Wisigothis in eadem prouincia manentibus, sunt exterminati. Sequuti autem Wandali cum Suæuis exemplum Wisigothorum, pacem à Romano Imperatore Honorio postularunt, & facile impetrarunt: quod dicerent se inter alterutrum digladiaturos, Romano tamen Imperio obsequuturos, in quamcunque regionem vocarentur. Ignauus Imperator, & qui nulla nisi per duces bella gesserit, facile poscentibus pacem indulgit: quod Constantius sororius eius (iam ab illo Cæsar declaratus) qui Alanos vicerat, rebus in vrbe Roma turbatis, in Italiam reuocaretur, quum Tertullius quidam ex patritiis Augusti sibi nomen asciuisset. Ita factum est ut Wandali in *Betica*, opulentissima regione, diu quieti consisterent. Gunderici autem regis hic exitus fuit: Quum capta Hispali, præclara ciuitate *Beticæ* regionis, impiè manus in ecclesiam mitteret, mox Dei iudicio à dæmone correptus interiit. Frater autem Gensericus, exemplo illius territus, modestior imprimis apparuit: sed procurfu temporum alius est inuentus: nam diutissime (quod dicemus) regnauit.

CONSTANTIO, qui germanam Honorij, pridem nuptam Gotho, teneret coniugem, iam ad augustalem dignitatem assumpto cum Honorio (qui diutius quàm imperij sub eo ruentis calamitas pateretur, Romano præfuit Imperio) aliquandiu res Romanæ fulcitæ sunt. Sed Constantio primùm, deinde Honorio Augustis de medio factis, Iohannes quidam Augusti nomine tyrannidem inuasit, cui Castinus magister esset militum, vir barbarus, origine Scythæ. Bonifacius autem comes Thrax genere, vir Christiani nominis amantissimus, & maximi doctoris Augustini tum in Aphrica florentis familiarissimus, pro Romanis Imperatoribus tum Aphricam gubernabat. Operæ precium iudicauimus, quia comitum nomen illa tum primùm ætate inclaruit (ut Stilico Theodosij, Constantius comes Honorij, & Bonifacius Valentiniani diceretur) agnoscere qui tum fuerint comites, quid dignitatis, quid officij prætulerint. Equidem arbitror, qui, quum Senatus rempub. administraret, rexere prouincias, proconsules, & sub Augustis inde imperatoribus, prouinciarum præsidēs dicerentur, aut præfecti prætorij: ij postea sub Imperatoribus iam imperio declinante, comites dicerentur. *Erat, inquit, comitatus Imperatoris Mediolani.* Quid vult insinuare aliud, nisi quia publicum Imperatoris consiliū ibi quieuerat? Comites ergo in prouinciis habebantur, qui in quaq; prouincia publicum fouebant consilium. Hoc ipsum & epistolæ Augustini sonare videntur. Ætate autem nostra longè aliud præfert comitis nomen, inferiorem scilicet nobilitatis gradum, sub duce, supra barones. A consuetudine verò Imperialis curiæ, à memoria diui Iustiniani, legum parentis, varij erant comitum ordines. Erant enim officia palatij Imperialis: quod tituli librorum Codicis nouissimorum satis ostendunt. A qua etiam consuetudine dictum existimo, quod in Italia & Francia comestabilis dicitur qui dignitatem primam tenet sub principe, ut administratio rerum bellicarum illi deferatur. Sic dictus quia dignitas illi permanens sit, quum aliorum administratio sit temporalis. Sunt tamen qui comitem stabuli putent appellatum, quod equis & armis præsit, & perinde ductor sit copiarum equestrium, quod olim erat magister equitum. Germani illum vocant marschallum: quod unde ductum sit vocabulum, adhuc requiro: nisi quis à Marte dictum arbitretur. Galli quoque vocant senescallum, in consilio præpotentem. Sed hæc hæc.

QUUM ergo post Honorium Iohannes occidentale occupasset imperium, Castinus Senator & exconsul, & adhuc magister militum (sub quo consule Bonifacius comes sacramenta militaria reipublicæ præstitisset) quia idem Bonifacius non annuiturus videbatur imperio, quod Iohannes apprehendisset, agente Castino, hostis reipublicæ iudicatus est. Id quum beatissimus Augustinus ex Italia cognouisset, Bonifacio in Aphrica manenti, & hæc ipsa tum fortasse non ignoranti, per literas intimaui. Interim Castinus pa-

Wandali, Alanis & Sueuis inter se Hispanias diuidunt.

Wandali quæ Hispaniarum partem sortiti sunt, diu tenuerunt.

CAP. 28.

Constantius.

Bonifacius comes.

Quod officium comitis olim.

Comestabilis.

Marschallus.

Senescallus.

CAP. 29.

Bonifacius hæc declarat, quod Iohannes imperium non probaret.

rato commeatu, militibus & armis in Ahricam traiecit: idēq; diuus Augustinus concito nunciauit Bonifacio. Nec ille dormitabat, quò minus exercitum & ille conscriberet: quem opponeret venienti ab Italia Castino. Augustinus verò sanctissimus episcopus, se pro authoritate quam apud omnes merebatur, & pro familiaritate quæ illi cum Bonifacio magna fuit, intercipiendo bello operas impedit, & curauit vt inuicem duces ipsi venirent in colloquium, iurato etiam fœdere, quòd communibus consiliis rem publicam administrarent. Fidem faciebat Augustinus Bonifacio, cui ille credidit: quia suspexit animum perfidi Scythæ, qui Christo non crederet. Insidias tamen iuratus instruxit Castinus: quas vbi comperit Bonifacius, arma comparat. Prælio res erat dirimenda: concursus est magnis vtrinque viribus. Sed is fuit exitus, vt Bonifacius victor, minimo suorum sanguine multos aduersariorum perderet, & coactus est cedere Aphrica victus Castinus. Hæc omnia Augustini epistolis explicantur ad Bonifacium, & vicissim illius ad Augustinum. Iohannes tyrannus, comperto quòd Castinus victus cederet Bonifacio (quum de Aphrica multum illi esset momenti) dimisso in Italia rebus curandis Castino, ipse cum nouo exercitu Aphricam repetiuit.

CAP. 30. INTEREA Theodosius II. audita patris Honorij morte & Iohannis tyrannide, Valentinianum III. ex Constantio (quem creasset Honorius Augustum) & ex eius germana filium, Cæsarem fecit. Ille ex orientalibus ducibus rei militaris peritissimum Ardaburum ducem legit, quem in Italia opponeret Castino. Quo auctore quum aliquot leuia essent peracta prælia, capitur Castinus, militibus eius ad Valentinianum iustæ successione Imperatorem facili transseuntibus. Capitur & Aetius vir primarius, quem & ipsum ducerent suspectum. Castinus mittitur in exilium. Aetius autem, quòd plurimum reipublicæ necessarius esset, ad continendos in fide Hunos & alios barbaros (quibus esset ille commendatissimus) præficitur Galliis. Vbi Burgundiones oppugnans, pacem illis concedere compellitur, quòd iterum Franci cum armis in Galliam transierunt, nobile regnum in loco Parisiorum fundantes: quod ab illis hodie nomen tenet, vt à Germanis Francis regnum Franciæ sit deinde semper dictum. Interim Iohannes tyrannus Bonifacium pro Imperatore agentem, fortiter oppugnat: sed dux Christianus fide plenus, & sacerdotum orationibus innixus, hostem vincit, & (vt nonnulli sunt authores) occidit. Valentinianus autem male gratus, Aphricam de manu Bonifacij extorquere conatus, multa facit. Bene autem sibi ac reipublicæ consulisset, si fidelissimū virum fortiter pro Romano imperio & Imperatoribus agentem intentatum reliquisset. Non enim patitur se vir fortis suis præmiis etiam à quolibet fraudari. Igitur quum Valentinianus Mauortium ac Gallionem Bonifacio duces immisisset, Bonifacius illos mox terram tangentes oppressit. Demum Sisulphum, quem habebat ex ducibus præstantissimum, opposuit Bonifacio: qui in Aphricā cum exercitu traiciens, occurrit comiti, & inito prælio cedit Bonifacius in Mauritaniā. Inde quum suis iam virib. diffideret, mittit in Hispaniā & Beticā regionē, inuitans ad societate belli regem Wandalorū: optionē illi permittens, siue velit stipendiis militare, siue regionis prædā sumat in præmiū, siue vrbium partē in possessionē.

CAP. 31. GENSERICVS frater Gunderici, filius & ipse Modogisili, tum regnum in sua gente Wandalorum tenebat: qui auditis magnis militiæ præmiis (in quibus & hoc erat constitutum, si mallet accipere partem regionis inhabitandam) multa mouens animo, tam grandia militiæ stipendia contemnere non potuit. Adiuuit eam animorum inclinationem Gothorum, quam in Betica & reliqua Hispania perpeffus est, quotidiana pressura. Nam Gothi pro antiquitate & magnitudine rerum gestarum inuidebant Wandalis, velut nouę genti, opulentam regionem: inde arma etiam inferre ipsis pro Betica parabant. Hoc quum rescisset Gensericus, facili Bonifacij cōditiones amplexus in Aphricam emigrare, cum tota sua gente disponebat. Annus erat post natum Christum ccc cxx. ad supputationem Eusebij, quum Gensericus Wandalorū rex, & tota eius subiectio (in quibus erant Alani plurimi) cum vxoribus & liberis & omni familia, cumq; locupleti & omnigeni prædā rerum, quam per multos annos ex Romanis prouinciis, ex Hispania, ex Galliis comportassent, in Aphricam traiecit. Wisigothi vacuefactam Beticam mox inuadunt. Alani autem & Suuii suis etiam sedibus expulsi à Romanis ducibus in eandem Beticam ad Wisigothos concessere: vnde conflatum arbitratur Blondus genus Catalanorum, ex Gothis & Alanis. Interea Gensericus in Aphrica decretas sibi

Castinus fidelem datam soluit.

Francorum in Galliarum, cuius caput Lutetia Parisiorum.

Bonifacius aduersus Imperatorem sui tyrannidem armis se tuetur.

Wandali in Aphricam à Bonifacio accersiti.

Wisigothi in Beticam.

Catalani.

sibi ac suis à Bonifacio vrbes ingreditur: maximè autem maritimas illi partes deputauit, quò magis propugnaret, & hostibus ex proximo magis opponeretur. Sed Wandali, nò contenti datis vrbibus & agris, latè populantur vicina. Carthaginè tamen & Hipponensem regionem ab his Sisulphus egregiè tutabatur. Ita factum est vt maiori Aphricę parte statim Wandali potirentur: & Imperator, qui administrationem Bonifacio inuidit, nec ipse habuit, nec Bonifacius retinuit. Wandali verò ab Imperatore pacem habuere, permissa que est illis ex fœdere magna pars Aphricę. Imperator deinde Valentinianus Sisulphum Carthagine in Italiam reuocauit, iam fîsus paci & fœderi quod illi cum Wandalis esset. Cogitauit enim Sisulphum opponere Hunis & aliis nationibus, quę cum Attila rege Gallias inuasere. Sed decedente Aphrica duce Sisulpho, Gensericus fœdera cõtemnens, arma parat in Carthaginem: quam aliquandiu impugnatam capit, mox transi-
10 turus in prouinciam Hipponensem. Ita Carthago, quę annis dxxxv. suberat Romanis, cœpit esse Wandalis. Inclyta nimirum ciuitas, & in terrarum orbe vni vix cedens vrbi Romę, cunctis aliis illustrior potentiorq;. Vixerat adhuc diuus Augustinus, quum iam Wandali Hipponeam ciuitatem, in qua episcopatum gerebat, obsidere cœpissent, & impetrauit à Domino ne captam videret urbem. Itaque tertio obsidionis mense mi-
20 grauit ad Dominum: quod postulauit, vt aut ciuitatē obsidione, aut se carne eximeret, à Domino impetrauit. De Bonifacio varia fama est. Nam Gensericus qui Imperatoris fœdera contempsit, pacta Bonifacij non potuit magni facere. Sunt qui nauigasse ferunt in
30 Italiam: sed non est verisimile venisse illum sub oculos Imperatoris, contra quem Aphricam defendit, & iam Imperio abalienauit. In Hipponē regio in consolationem magni Augustini pugnasse illum libet credere, donec qualicunq; conditione ciuitatem à Genserico redimeret, vt ibi priuatus in pace quieuerit: non passus ab Augustino in morte se-
parari, quem in vita plurimum dilexisset.

GENSERICVS autem protulit imperium ad omnem (quę latissima est) Aphricā
40 vsq; ad Ægyptum & Æthiopiam. Quo tempore, quum immineret Galliis Attila, neglecta est ab Aetio Britannia, quum illam Scoti Pictiq; premerent, & inuocatis Saxonibus Anglis, primùm ab illis defensi postea ab eisdē pulsi & subacti sunt Britones: inualescen-
50 tia dicta fuit Anglia. Et hæc alia Germaniæ laus non vulgaris. In quamcunque enim re-
gionem manus iniecere Germani, mox illi regnum firmauerūt. Tenemus enim tria ab
illis regna breui constituta, paucis interpositis annis, Burgundiæ ab Wandalis: Franciæ,
à Germanis Francis: Angliæ, ab Anglis Saxonibus. Super omnia tertiam mundi partem
Germani Wandali iam tenuerunt imperio. Declinatio hæc fuit maxima Romani impe-
rij, quando per Wandalos amissa Aphrica, Gallias à Burgundionibus & Francis tutari
non poterant, Britanniam & Angliam etiam nomine mutata, eodem tempore occu-
pantibus Saxonibus amittentes. Gensericus inde rex Aphricę, impatiens morę, non
contentus Aphrica, classem parauit maximam, traiecitq; in Siciliam: & maxima eius
parte euastata, audiuit Imperatorem respicere ad Aphricam recuperandam: cuius spes
40 absente Genserico magna affulsit. Nam Sebastiano comite de Hispaniis exercitum ad
traiciendum comparante, reuersus est ad tutandam Aphricam suam Gensericus. Se-
bastianus autem Imperatore contempto, de sua prouectione cœpit cogitare. Nam fœ-
dera iniit cum Wandalis in Aphrica, inde cum Wisigothis, Alanis & Suæuis, vt sibi pri-
mùm Lusitaniam compararet: sed delusus ab his quibus se crediderat, statimq; oppres-
sus interiit. Quo iam vita functo, prouincias suas, quas pridem tenuere, Alani, Suæui, Go-
thi recuperauere. Et quū iam Theodosius II. viuendi finem fecisset, in orientis imperio
50 successit Martianus. Quo tempore Valentinianus, occidentis Imperator, pacē cum Gen-
serico innouauit, limitibus iterum constitutis ad vtranq; ditionem. Quam pacē tum cu-
pidè amplexatus est Gensericus, quòd intelligeret inter proceres suos in caput suum ini-
tam coniurationem: quam vt elideret, pacem libens ab Imperatore accepit. Qua etiam
constituta, grauiter in conscios conspirationis animaduertit. Interim Gallia magno præ-
lio confligit cum Attila, in quo multa sunt cæsa millia exterorum. Nam Aetius Roma-
norum patritius pro Imperatore agens, sibi asciuit magni belli socios quos potuit, Go-
thos, Alanos, Suæuos, in Attilam: qui & ipse secum multas nationes cum suis regibus
traxit. Sed tum repulsus Attila, non diu post concessit in Italiam, in qua Aquilegiā diu

Carthago à
Wandalis ca-
pta.

Augustinus
in Hipponense
obsidione mor-
itur.

CAP. 32.
Fines Imperij
Genserici.

Germani ma-
ximas prouin-
cias Romanis
ademerunt.

Gensericus in
Siciliam.

Pax inter Im-
peratorem &
Gensericum.

*Venetia ex-
trui cepta.*

obfessam cepit, & reliquam populatur prouinciam. Quo tempore primores regionum in vicinas paludes concessere, ibiq; cepta sunt extrui Venetiae. Sed procedentem ultra regem Attilam Leo papa i. occurrens retro egit, mirantibus cunctis in viro diuinam virtutem. Sed reuersus in sua breui finem viuendi fecit Attila.

CAP. 33.

*Wandali in
Italia a se mi-
na vocantur.*

I N T E R E A mortuo Valentiniano, quum Imperium Maximus nomine quidā Romanus occupare tentaret, Eudoxiam Valentiniani relictam etiam renitentem sibi ascituit uxorem, per eam sibi exercitus & legiones conciliare fesus. Sed mulier ingentis spiritus, indignatione concepta, fidum sibi nuncium adornauit, quem in Aphricam misit ad Gensericum, veniret Romam, subiici paratam in ditionē acciperet, seq; ab iniuria Maximi tyranni vindicaret. Lētus hoc nuncio Gensericus Wandalarum rex, classem iubet expediri: armat ex omni Aphrica quos poterat, Wandalos, Mauros, Numidas, hominū

456.

trecenta millia: & anno virginiei partus post quadringentesimum quinquagesimosexto traiecit in Italiam. Ad insperatum tanti agminis aduentū omnis turbatur Italia, vrbs Roma male sibi fidit. Maximus se perarmans cum iis quas contrahere potuit copiis, congressus, facile superatur: primores vrbs cum coniugibus & liberis latibula circumspecte. Supererat adhuc Leo sanctus pontifex, qui Attilam retroegit. Adortus etiam Gensericum orat per Christum, sacris parcat, si ciuilibus rebus vti ad prædam velit. Sed in tanta hominum colluue atque barbarie, quantum potuit pontificis precatio ac regis iussio? Maximus oppressus in Tiberim proiicitur: sacra & prophana iuxta diripiuntur. Quatuordecim in vrbe diebus commoratus, Eudoxiam Imperatoris relictam cum opificib.

*Roma cum
Campaniae op-
pidis diripitur.*

primariis, quotquot in vrbe reperit Gensericus, præmisit in Aphricam: ipse cum exercitu ad spoliandam vastandamq; prouinciam Campaniam egreditur. Obsidetur Capua: Nola & vrbes aliæ capiuntur, & diripiuntur. Prædam ingentem cum captiuis imponunt

*Paulini ponti-
ficis Nolan-
incomparabi-
lis in captiuū
charitas.*

nauib; & regrediuntur in Aphricam. Ibi tum Paulinus Nolanæ vrbs pontifex inclauit. Nam precibus viduæ & lachrymis victus, quod eius filius inter captiuos esset abductus in Aphricam, quum lamenta non ferret, medullitus miseratus plorantem, nauigabat episcopus in Aphricam, pollicitus matri filium, si viueret, remittere. Venit in prouinciam, exquirat hominem, loquitur cum Wandalo adulescentis domino, vt vicaria seruitute se accipiat, iuueni libertatem reddat. Facile accepit conditionē homo, quod in vultu Paulini nescio quid diuinum conspicaretur. Redit in patriam iuuenis, non reuertente pontifice. Interim horto excolendo iussus instare Paulinus diligenter operatur. Obseruabat dominus eius serui sui vestigia, & (vt erat Christianus) crebras illius orationes demiratur. Vocat in partem: secretius alloquitur, quid profiteatur, quid ve in Italia operis illi fuisset. Ille se inutilem fuisse pontificem profitetur. Miratur Wandalus, quid se spōte ex episcopo in tantam seruitutem coniecisset. Ille se lacrymis matris & diuina fraterna;

*Wandalus ad
pedes Paulini
episcopi.*

naq; charitate testatur impulsus, vt quouis pacto filium matri remitteret. Audiēs Wandalus ad pedes eius procidit, veniam orans. Tantum erat pondus in verbis, ea vultus constantia, vt nihil dubitaret. Mox Paulinum absoluit cum honore, illius orationibus se commendans: nec solum eum, sed merito & precib. illius omnes Nolanæ vrbs ciues secum remittendos impetrauit. Ita pastor bonus, qui pro vna exhibat & se constringebat, cum multis ouibus ad caulas latus reuertitur.

CAP. 34.

*Gensericus Ar-
rianus in Ca-
tholicos sauit.*

S T E T I T interim Aphrica satis sub Genserico quieta, nisi quia errore imbutus Arriano, multam in episcopos catholicos & populum fidelem exercebat impietatem: multos ad martyria coegit, plurimos relegauit. Audiens deinde in Italia novos concitari motus, quod nonnulli aduersus Anthemium, nomen Imperatoris in vrbe sustinentem, se crexerint occupaturi tyrannidem, in spem venit Romanum aliquando Imperium in se transferre: quod magnopere visus est cupere. Auxerat hanc illi spem Stiliconis recordatio congenilis sui, qui tantum in eo Imperio eualuit, vt cum stante staret, caderetq; cum cadente. Quid enim? Tertia mundi pars Aphrica tota ab illo possessa, animos facere nō poterat, iam cōuulsum Romanum Imperium arripere ac subleuare? Itaq; classem quantam potuit maximam in Aphrica perarmauit, & in Italiam secundò nauigauit. Accepit

*Vtrinq; Impe-
rij aduersus
Wandalos ap-
paratus.*

autem Leo Constantinopolitanus Imperator, qui primus ex Græcorum gente tenebat Imperium, tātōs ex Aphrica nuntiatos apparatus: veritus, ne si per suam quietē occidentale à Wandalis occuparetur Imperium, laborandum sibi quoq; fore de suo. Itaq; statuit occidentali Imperatori Anthemio, adhuc qualescunq; vires præferenti, ferre suppetias.

Classē

Classē validam expediri & ipse iubet, præfecitq; ex suis virum primarium, bellorum peritum, occidentali Imperatori affinem, & perinde gratissimum: quippe cuius germanam in matrimonio coniugem teneret. Et ipse Anthemius vires sibi comparat, terra mariq; Imperium suum defensurus: classē inde suam orientali coniungit, pariterq; nauigantes hostem operiuntur sub finibus Populoniæ. Ad nauigabat Gensericus, spe certus Italiam (vt prius) inuadendi. Vbi tantam videt sibi obuiam fieri classē, vtriusque Imperij viribus armatam (id enim signa prodidere) de reditu cogitabat. Sed quoniam aduersante vento redire non poterat, ad prælium quā leuissimē agendum, vt in Aphricam sese opportunē reciperet, comparabat, paulatim retrocedens. Facile superatur a Romanis Wandali, ad pugnam leuem emissi, quibus id erat mandatum, vt hostem pugna distinerent. Ipse interea rex rem in alia tempora differens, remeabat in suam prouinciā. Et tum in vrbe Roma post inuicem plures ex patritiorum genere ad Imperium contende-
 10 debant: & perinde nihil diu magnum in recuperandis prouinciis est attentatum. Nouissimus omnium purpuratorum erat Augustulus Orestis senatoris filius: qui quum ad Imperium peruenisset, maximum rerum suarum mōmentum in Wandalis constituebat, fœdus iniens cum Genserico, vt quoties opus videretur, in illum respiceret. Nec diu ab-
 erat magna eius rei & opportunitas & necessitas.

Wandali superantur.

Augustulus Rom. imperator in Wandalis spem collocat.

C A P. 35.

O D O A C E R enim ex reliquiis Attiliani exercitus (rex, vt ferebant, Herulorum, vt alij, Rugiorum) collectis vndique viribus, cum exercitu transibat in Italiam: & occurren-
 20 tem sibi Augustuli patrem Orestem fudit, & victum in Placentia extinxit. Filius audita morte patris, abdicans Imperium purpuram ponebat: quod exinde vacabat Imperium ad Karolum vsque Magnum, per trecentos & amplius annos. Rediit ergo Augustulus ad vitam priuatam. Operæ precium est agnoscere qui fuerint Heruli, qui Rugi, quorum iste rex extiterit. Italici scriptores rem istam paucis absoluunt, de reliquiis illum Attilæ fuisse: sed quæ gens fuerit, vnde exorta, nemo bene explicuit. Iordanes quoque Rauen-
 nas episcopus, origine Gothus, Herulos (quod in Gothia diximus) Scythas esse perhibet. Ego Wandalarum id quoque genus fuisse contendo, & ex multis rebus docendum a-
 30 struo. Blondus enim nostri temporis scriptor Romanus, antiquitatū diligentissimus scrutator, commemorat Odoacrem regem, quum primum Italiæ quietam possessionem teneret, dispositis opportuno loco prædiis, in Germaniam reuertisse, & natalis soli imperium vltra Danubium non contempsisse: quod quum per emigrationem suam Phelteū Rugiorum regem occupasse comperisset, illi congressum superasse, retroq; egisse, & euastata Rugilandia redisse in Italiam: vacuam autē Rugilandiam possessionem tum occupatam a Longobardis. Ista confuse narrantur ab ignaris regionum. Cæterum docuimus in Dania, anno Christi ccc lxx x. Danos sub Longobardorum nomine egressos Scania, minuendæ multitudinis gratia, sedibus suis pepulisse Rugianos (Wandalorum id genus est) qui in mediterranea pulsi concessere. Odoacrem autem in eis certum est mansisse regionib. quas Constantinus Magnus Wandalis permisisset ad ripā Danubij, quasq; pro magna parte vacauerant, qui trans Rhenum in Gallias & Hispanias, & demum in
 40 Aphricam peruenere, multiplicata in immensum gente. Ergo quum Odoacer transisset in Italiam, vacuefactas sedes Rugiani, eiusdem nationis & linguæ Wandali, occuparunt, rege ex suis creato Phelteo. Quum autem Odoacer natiuas sedes necdum animo posuisset, sed constituto in Italia regno rediret in Germaniam vltra Danubium, victoque Phelteo expulisset Rugianos: & terram, quam illi pridē eiectioni patria tenebant, euastauit. Nam veram Rugiam tenebant iam diu (vt diximus) Longobardi. Odoacer ergo per gentis suæ prouincias tam facilem ex Italia transitum habuit. Nam illa tempestate quicquid mediū inter Danubium ad aquilonem vergebat in mare Germanicum, totum Wandali tenere, præter regionem quam tunc mari proximam Longobardi occupauerūt. Nam ab Danubio concessit prouinciā Wandalis (vt diximus) Magnus Constantinus. Illi proximi
 50 fuere Bohemi Wandali. Sed & Slesiam & omnem Brandenburgensem marchiam ex Wandalis captam, certissima sunt documenta: idque in Saxonia nostra ostendimus.

Romani imperij diuturnum interregnum.

Heruli & Rugi Wandali sunt.

Dani Longobardi.

Odoaceris Wandali regnum in Italia & patria.

C A P. 36.

O D O A C R E M ergo fuisse ex gente Wandalarum, & regio quā infederat, & transi-
 tus quem in gente tam facilem habuit per longa itinera, demum ipsum indicat regis vocabulum: quod in solis Bohemis & eius nationis hominibus solis est in vsu. Vacuefactā deinde Rugilandiam (eam dico quam secundo apprehenderant Rugiani) egressi Lon-

*Longobardi su-
gionum se-
des occupant.*

gobardi de prima Rugia, post Odoacrem iterum tenuerunt: bis succedentes in prouincia Rugianis. Quæ res multos in errorem ducit. Nam anno CCCLXXXII. Scanij expulerunt sua patria natiuaq; regione Rugianos: deinde post annos ferè XC. quum Odoacer reuersus ab Italia Rugianos primò è Danubij ripis expulit, deinde proximam eorū regionem vastam reliquit, eam, iterum progressi Longobardi, tenuerunt. Hoc est igitur nouum gentis huius, quam celebramus, decus, quòd primum post extinctum in Italia Romanum Imperium, Wandali cum suo rege Odoacre, regnum Italiæ primi exterorum omnium tenuerunt, ipsique Romani Imperij in Italia oppressi (si quid laudis habet) gloriam tulerunt. Et quare timidè loquimur, & non quod res habet enunciamus verum? Si est gloria Cyri oppressisse Chaldæorum, si Alexandri Magni subuertisse Persarum & Medorum, si Romanorum decus est extinxisse monarchiam Græcorum: cur non laudi ducimus Wandalarum Romanis insolentis finem dedisse? Transiens autem Odoacer Noricum, benedictionem promeruit Seuerini, viri in alpihus solitarij: quem ex itinere declinans adire voluit, vt ex illo ventura prædisceret. Florebat enim inter cæteras virtutes, spiritu prophetiæ: vnde dicebat, Vade Odoacer in Italiam, nunc quidem pelli-

*Romani ab
Wandalis ac-
cipiunt quod
aliis intulerat*

*Principes do-
clorum culpa
ueram doctri-
nā oppugnant*

CAP. 37.

HONORICVS patri successit in regnum Aphricæ, nulla in re (quod ad religionē

pertinet) patre melior: quippe qui eiusdem Arrianæ perfidiæ sectator & defensor fuit ac-

cerrimus, initium regni à crudelitate auspicatus. Nam quibus pater ob etatem pepercit,

episcopos catholicos egit in exilium: deinde synodum euocauit, pontifices CCC. ex

quibus XL. qui subscribere noluerunt Arrianæ perfidiæ, misit in exilium: ecclesias Ca-

tholicorum per Aphricam iussit claudi, plebem fidelem grauitè insectari, postquam su-

peratis in consilio (vt ille dicebat) Catholicis Arriani vicissent. Pax erat in reliquo terrarū

orbe, Italiam gubernante Theoderico Gothorum rege. Orientis autem Imperiū Con-

stantinopolitanus tranquillè administrabat. Aphricā quoque satis quiescere videbatur,

nisi (quod diximus) Honoricus supra modum zelans quam putauit veram, sectam Ar-

rianam, multos catholicos episcopos ecclesiis suis spoliavit. In plebe linguam præcide-

rat iis qui Arrianam sectam verbis execrarentur. Lamentabile hoc in gentibus exteris,

quòd fidem Christi ambientes, doctores nacti sunt Arrianos: qua impietate semel imbi-

bita, magnas ecclesiæ & viris Catholicis diu calamitates intulerunt: diabolo in eis sequen-

te, qui pridem in tyrannis aduersus Christi fidem digrassantibus, tot millia sanctorū mar-

tyrum misit in cælum. Nec minor erat numerus eorum qui sub Arrianis (hoc est Gotho-

rum Wandalarūque manibus) ad Christum peruenerunt: patiente omnium rerum ar-

bitro Deo, vt in sanguine agni multi lauissent stolas suas, & cum triumpho martyrij trās-

irent ad immortalitatem: hac in re cæteris sceliciores, quòd de morte, quam vniuersi na-

turæ debemus, ipsi etiam sacrificium Deo facerent. Hic ergo rex pro insigni in sanctos

impietate à Deo percussus scatet vermibus, miserabiliter expirās, postquam annos VIII.

post patrem regno præfuit Wandalarum in Aphrica.

CAP. 38. **GVNTAMVNDVS** filius eius regnat post eum annis IX. Hic melior sensu quàm

parentes, impietatem declinauit: Eugenium inter episcopos primarium ab exilio reuo-

cavit, & eius consilio rem bene gessit. Erat autem Eugenius Carthagenensis archiepisco-

pus. Mox ecclesiæ diu clausæ reserantur, episcopi catholici ab exilio reuertuntur, noua

in Aphrica lux oriri visa est. Sed inuidit fortuna rebus Aphricanis tam bonum diu regē:

vix enim annis IX. regnum administrabat, & mox ad meliora translatus est regna. Vi-

debatur potuisse refflorere Aphrica sub hoc rege, in eum statum quem temporibus bea-

ti Augustini diu habuisset, interruptum ab Genserico Arriano, & deinde ab eius fi-

lio impietatis successore. Sed voluit Deus exagitatam ecclesiam suam ad coronam

martyrij in filiis euocare, vt crescente martyrum numero, Dei gloria in illis augesceret:

quod

quod in Apocalypsi spiritus dixit ecclesiis. Verè terribilis Deus in cōsiliis super filios hominum. Quæ olim per Thebaidē & Ægyptum his illis temporibus tot milia fouit monachorum, & omnem pene Aphricam legibus subdiderat Christianis, primū exagitari illam sub Arrianis permisit: deinde omnem illam prouinciam cum Ægypto & Palæstina ad impiissimos Mahumetanos fecit peruenire: in quorum spurcissimis ritibus multis seculis inultæ pridem Christianismo subiectæ (proh pudor! proh dolor) sorduerunt prouinciæ.

10 **T R A S I M V N D V S** frater erat Guntamundi, filius Honorici: qui coniugem haberet Eudoxiam Imperatoris Valentiniani relictam: mirum ætati illius quomodo fœminam congruentem, quam auus Genfericus Italia & vrbe Roma volentem extraxit. Iam erat graui ætate Genfericus quum urbem Romam vastaret: potuit & filios & nepotes in armis habere, vir septuagenarius. Cur nō filiū quinquagenarium & nepotem haberet trigenariū, vt iuuenula non male annis congrueret nepotis? Hic rex in eandem qua patres eius lapsus perfidiā, rursus omnia post fratrem in deterius transformat: redit proscriptio Catholicorū, persecutio in omnem plebem fidelium. Claudūtur ecclesiæ catholicæ pacis, Arriani insolecunt, regem nacti impietatis suæ defensorem. Præfederalum Romanæ ecclesiæ vir insignis Symmachus Papa: qui proscriptorum miseratus calamitatem, recipit, fouet, reficit. Fulgentius illo tempore floruit inter proscriptos episcopus, vir sermone, fide & vita præcipuus. Tremenda in homines Dei iudicia, qui vo-

20 cat in regnum eos qui per ignem & aquā non trepidant ire in refrigerium, vt qui (quod diximus) Ægyptū per eam ætatem tam multis bonis patribus per eremum diffusis insigniuit, Aphricam multorū innocentium sanguine rubricauit: & (quod est omnium dolorosissimum) nunc in illis terris à multis retro seculis Christianum nomen inuisum haberi dissimulat, impurissimo Mahumet omnia occupante. Hic ergo rex multo plures annos in regno durauit, quā regno & ecclesiis par erat. Tanto autem feruore insectatus est Catholicos, vt etiam post se disponere curaret ne inualescerent. Nam moriturus vocatum ad se filium iuramento cōstrinxit, ne vnquam Catholicis fauorem impenderet: sed patrum suorum religionem, quam ille iustam & verā putaret, magnificè (quod in se didicisset) tueretur. Expleuit autem in regno annos **x x v i**. & fato functus in ea im-

30 pietate emigrauit, translatus corpore & spiritu ad patres suos.

H I L D E R I C V S filius eius ex vxore Eudoxia, Imperatoris Romani relictæ natus, patri in regnum surrogatur: & quamuis iuramentum morienti patri præstitisset de persequendis Catholicis, meliore tamen mente secum contulit, quod longo pōst tempore Romani pontificis decretum efferebat. *In malis, inquit, promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum.* Catholicos ergo episcopos reuocabat ab exilio, ecclesias dudum à patre claudi iussas aperuit, & pacem reddidit catholicis, post annos **L x x i i i**. ex quo Genfericus proauus eius turbare cœpisset ecclesias. Sed eadem nunc fortuna in optimo rege, quæ pridem erat: non enim passus est hunc diu regnare insidiator regni Gelismerus, quem vocant alij Gildimerum. Octo vix totis annis præerat Hildericus, quum à

40 Gelismero truncatus perderetur. Sed iam regno parabat exitum regnator mūdi Deus, talem ad sceptrā permittens, qui à maioribus quæsitā per insolentiam pessundaret, qui regnandi finem Wandalis faceret in Aphrica.

G E L I S M E R V S, aut (vt alij scribunt) Gildimerus, occisor HildERICI, regno potitur: fuitq; in eo aliquandiu, quum Iustinianus, legum parens, Imperium teneret orientis, & occidentale adhuc premerent Ostrogothi post Theodericum. Is ergo Imperator circumspiciens Imperium miserè laceratū, eius restorationi & perditorū recuperationi intendit. Et primū quidē in Persas conuersus, quū per Bellisarium ducem à se missum rem bene procurasset, constituto ad illos fœdere, eundem Bellisariū virum ingenio acrem, & militaris rei peritissimum, & (quod est omnium maximum) in præliis felicissimum, mittit ad recuperandā Imperio Aphricam. Copias ille suas partim ostendit, maiores tamen in occulto habuit: ne hostis apparatū cernens, maiori sibi conatu occurreret. Carthaginē autem caput regni per insidias petit. Nam plaustro rustico aliena specie milites textit: sicq; inuectos, nemine quicquam suspicante, iussit portam introducendis copiis obseruari: ille cū agmine non aberat longè. Processere fœliciter insidiæ, nihil magnum verito rege Wandalarum. Adiuvit tamen partes Bellisarij vehemēter, quod pro

CAP. 39.

Trasimundus
rex Arrianus.

Aphrica alter
nis vicibus do-
ctrinā mutat.

Va is quorū
culpa Christi
nomen male
audit.

CAP. 40.

Hildericus
rex Catholicis
fauet.

CAP. 41.

Imperium ab
orientē resti-
tuitur, in occi-
dente collap-
sum.

Bellisarius Iu-
stiniani lega-
tus Aphricam
recipit.

Vuandali in
Aphrica rebel-
les à Bellisario
domantur.

sua crudelitate cunctis inuisus esset rex iste, omnibus sub quouis quàm sub illo degere cupientibus. Captum perinde regem misit Imperatori Iustiniano: positisque prædiis ad terram pro Imperatore gubernandam, præfecit idoneos præfides. Ita restituta est tertia pars orbis terrarum Imperio Romano post annos quinque ac centum, ipso Imperatore teste, *l. i. in prin. C. de præse. præ. Aphri.* Hanc autem Wandalicæ gentis mentionem à nostris antea nunquam habitam, & ab Italis, quæ fuerit ea Wandalorum gens, & unde venerit, quum ex professo sit ignoratum, libens inserui. Non tamen usque adeo Wandalorum in Aphrica vires contractæ sunt primo bello à Bellisario, quin eo copias extra prouinciam ducente rebellarit. Guntaricus inter primores animo & manu promptior, ausus est post hæc regium nomen assumere, suos ad rebellionem concitauit: sed iam 10 consenuit prisca illa vis gentis, sub molliore interim cælo emollita: quippe quum exercitu regressus idem Bellisarius faciliè compressit excitatos motus. Quum enim iam teneret expedita agmina, quæ duceret in Gothos in Italiam, auditis Aphricæ motibus, in eam primum deflexit: & compressis qui rebellionem instituerant, pacatâ reliquit prouinciam. Iam enim gens imperiis assuevit alienis: & deinde quæta manens in reliquum etiam nomen amisit. Nemo enim Wandatici sanguinis deinde recordatur: omnes se Aphricanos habuere, qui in Aphrica intra c. v. annos sunt exorti.

LIBRI PRIMI FINIS.

20

ALBERTI KRANTZII WANDALIÆ LIB. II.

CAP. I.

Vuandalorū
aliud examen
è patriam i-
grat.

5 8 3.

Vuandali Hu-
nos aduersus
Mauricij vi-
res opem fe-
runt.

ERVENTVM est ad ea tempora in commemoratione rerū Wandalicarum, quibus ea gens nouis etiam tunc sedibus quærendis intenderat minuendæ multitudinis causa. Ita enim agente rerum natura, & eius gubernatore Deo, gens multiplicata est, ut non terra ca- 30 peret, non alerent agri populum suum. Igitur quum Romano imperio Mauricius Imperator Constantinopolitanus præfesset, gens Wandalorum (quam omnes iam vsitato vocabulo Sclauonorum vocant) partim Bohemia & Slesia, partim subiectis ad Danubium terris sparsa, in Dalmatiam, Croatiam & Histriam sese diffuderat. Cuius rei testes in principio operis acciuimus: ut fabula Bohemorum de sua antiquitate coarguatur, cõtendentium suæ gentis originem esse ex Croatia per Zethum. Longè enim vetustiores in sua prouincia sunt Bohemi quàm rentur ipsi: nam illorum & Ptolemæus & Tacitus recordantur, alter sub Traiano, alter sub Hadriano, Romanis Imperatoribus scribentes. Mirum verò debet videri unde tanta gentis Wandalicæ irrepsit ignorantia, quæ tam latè fusa per Germaniam ma- 40 gnam, sicut est hodie, sic fuit ab olim: & tamen Italicorum eam nemo attigit, nisi quantum ad eam pertinet expeditionem, quam (ut prædiximus) in tertiam terrarū orbis partem Aphricam occupandam fecere, & supra centum annos prouinciam regno tenuere. Sub imperio verò Mauricij Imperatoris (quod dicere cœpimus) ad annum Domini DLXXXIII. iam primum Sclauinæ gentis, quæ ipsa Wandolica est (quod neque Blondus neque docti alij inter Italicos aduertere) mentio incidit: quod ea Hunos, fortissimum genus hominum, quod in Pannoniis ripam à nobis vltiorem Danubij, à memoria Attilæ truculentissimi regis accolebat, est tutata. Nam Mauricius Imperator misso in expeditionem filio ac focero, Hunos vehementer vrgebat, ut iam aliquando regredi in regionem suam meditentur. Tamen ad proximam Sclauorum (ut ait Blondus) hoc 50 est Wandalorum gentem, quæ non alia quàm Bohemorum fuit intra Hercyniam habitans, cōuersa, auxilium implorauit & impetrauit. Nam à ripa Danubij vltiore abierant pridem Wandali in Gallias: ex eadem Odoacer mouit in Italiam. Ergo quos inuocauere Huni, non erant nisi Bohemi, & qui proxima eis loca tenuerunt, vno sermone, iisdem moribus, Wandali. Hic vide quale fuerit, Hunorum nationem pene integris Romanis

Romanis viribus terribilem, in fidem ac defensionem Sclauorū (hoc est Wandalarū) conuolasse: societatemq; eosdem Wandalos iniisse cum Francis, qui nunc Francones, cumq; Bauaris, quos Baioarios veteres, & alij Auares dixere, denique cum Longobardis, qui iamdudum transibant in Italiam: Wandalos verò Bohemos semel excitatos, sumptis armis in Dalmatiam, Croaciam Histriamque commigrasse, ibique fixisse sedes, quas tenent in hodiernum, inde quoque suppetias laboranti nonnunquam ab Saracenis Italiæ fortiter tulisse: quod suo loco commemorabitur.

H I N C attendant vanitatem suæ fabulæ Bohemi, qui se ortos Dalmatia, siue Croacia, indeq; aliquando populariter emigrasse se iactant: ignorantes gentem suam potius in Dalmatiam per hæc tempora Mauricij Imperatoris transisse. Testē introducit Blondus Gregorium summum pontificem (cuius verba supra retulimus) Histriæ episcopos super ea itruptione consolantis: liquidoq; idē præscribit (quod supra in huius libri præfatione ostendimus) vnā esse gentem Russorū, Polonorum, Bohemorum, Dalmatarū: eius etiā partē inter Saxones ait cōsedisse. Testis est vna (quod sæpe diximus) lingua, sub ea varietate, quæ in eadē sermocinatione solet contingere, in multas prouincias dispersita. Ergo à mari Germanico ad Mediterraneum vsque hoc tempore Wandali habitauerunt: quando à Rugia maritima ad Pomeranos, inde ad Marchitas & Slesitas, quibus proximi sunt Bohemi, inde ad Pannonias, quas sub Constantino Magno acceperant: à quibus ad Dalmatas & Histros in littore maris Mediterranei habitantes, proximus est transitus. Inde facilis est coniectura, Herulos (quos supra ostendimus primos inter externos regno tenuisse Italiam) huius fuisse gentis portionem, tam latè per Germaniam fuisse, tamque multas prouincias infidentis. Priusquam tamen ad nostram gentem, hoc est Wandalos, qui nunc inter Saxones sparsi, tenues ostendūt suæ antiquitatis reliquias, redeamus, ea commemoranda sunt, quæ magnorum testimonio authorū, ab gente Wandalarum vel in Galliis vel in Italia sunt peracta. Testatur Robertus nostri temporis Gallorum historicus, ætate Karoli Martelli, magni per Gallias ducis, qui pro rege Franciæ tum maior domus regnum magnificè administrauit circa CCCLXX. annum à Christo, Wandalos agmine facto in Gallias transisse, quærēdis nouis sedibus, more patrum, quibus id foeliciter euenisse audierant. Verba scriptoris ad fidem ponenda putauī. Per id tempus Wandali, sedibus suis relictis, quum finitimos populos vexassent, in Franciam crudeli agmine ad Senonas vsque irruerunt: sed impetu in eos facto vrbis antistes Obbo, obsidione liberata ciuitate, hostem in fugam vertit. Tam breui rem pro suo more Robertus absoluit: sed vnde venerint Wandali ostensurus, pene fit ridiculus. Huius, inquit, gentis Wandalarum origo (sicut & Hunorum atque Gothorum) à Scythia esse traditur: qui patria à Gothis pulsi, indeque ad Danubium fugientes, quum illas sedes longo satis tempore habuissent, Gimerich Gothorum rex eos à Danubio proturbat. Coacti igitur Romanorum legibus audire, à Constantino incolendi locum impetrant, Pannoniamque annis LX. obtinuerunt: donec Stilico aduersus Arcadium Honoriumque imperium affectans, Wandalos in societatem belli acciuit. Qua occasione excitati barbari, per Gallias primū diu grassantes, inde à Gothis pulsi, in Hispaniam transgressi, Hispalim ciuitatem obtinuerunt: cuius omnem latè regionem Wandaliā de suo nomine dixerunt. Sed quum Honorius doleret Gothos Gallias vastare, Hispaniam illis permittit: vnde non multo post Wandalos eiectos, Aphricam petere coegerunt. Vbi ad Bellisarij tempora incolentes, Iustiniani edicto, per Bellisarium gentem & regnū amiserunt. Sic Robertus. Hoc autem est ostendere exitum Wandalarum qui Aphricā tenuerunt: non est docere vnde venerint qui sub Karolo Martello Franciam vastarint: quod hic locus deposcebat.

E T tamen in ea ipsa commemoratione permulta friuola & ficta leguntur. Quis verò mirabitur hunc hominem vana de Wandalis scripisse, quando tam multa commentitia de suæ gentis (hoc est Francorū) origine ille contradidit: Quod etiā aliō loco monstrauimus. Troianā, inquit, originem habuere Franci, Sicambriā ad Mæotidas paludes urbem insignē coluere: vnde Valentiniani iussu expugnauere Alanos: quo merito per decennium tributo liberi fuere. Sed exacto tempore illo quum censum negarent, ab eodem Imperatore expugnatos, in Germaniā transisse. Hæc est Gallorum omniū cantilena ab Roberto renouata. Troianos origine Francos quis credat, nullis per tot se-

CAP. 2.

Bohemorum
vera origo,
quam ipsi
ignorant.

Quam latè
patent Wandalarū
sedes.

Heruli sunt
Wandali.

Gaguinus de
prima Wandalarū
in Galliam
migratione.

CAP. 3.

Francorū
Gallorum
origo
falsa ab
ipsis
met scribitur.

Gaguli error
ostenditur.

Franci à mul-
ta vetustate
in Germania.

Francia Ger-
manorū, olim
Francia.

Wandalorum
origo aduer-
sus alios scri-
ptores asseri-
tur.

Repetuntur
paucis Wan-
dalorum mi-
grationes.

In Polonia &
Russiam.

cula ducibus cōmemoratis? Quasi nulla gens clara prodierit nisi illa stirpe: de qua quū
Romani gloriantur, Franci quoque (si diis placet) eò se cōtulerunt. Sicambria verò non
ciuitas, sed regio fuit: non ad Mæotidas, sed Rhenum, teste Ptolemæo Straboneque,
& in Commentariis Cæsare. Sed eò confugiunt, vt geminam fuisse contendat Sicam-
briam. Credamus, si vel vnum testem producant: sed commentitiam rem esse sequen-
tia monstrabunt. Nam quòd aiunt illos iussu Valentiniani expugnasse Alanos, vanum
est: nam Valentinianus nulla ad Mæotidas habuisse bella memoratur, præsertim quum
Alani iam in media agerēt Germania cum Suæuis & Wandalis, postea in Gallias & Hi-
spanias (quod Romanæ docent historiae) cōmigrantes: Saxones verò, qui rebellionem
intentarunt illa tempestate, per Sicambros (hoc est Francos Germanos) crediderim cō-
pressos Imperatoris iussu, Orosio teste. Saxones, inquit, gentem inuiis paludibus sitam
Romanis prouinciis irruptionem meditantes, per Sicambros compescuit. Nam quod
sequitur, post decennium Sicambros tributa negantes ab eodem Valentiniano dele-
tos, friuolum est: quum solis vndecim annis in Imperio fuerit, nec initium imperij eius
bella habuit ad Mæotidas. Sed totam hanc fabulam subruit, quæ sequitur narratio. Qui
superfuere cædi Sicambros, ait in Germaniam transisse, ibique Francos (hoc est libe-
ros) appellatos. Possum docere multis testibus, Orosio, Hieronymo, Eutropio, Paulo
diacono, Francos diu ante tempora Valentiniani in Germania habitasse. Flavius Vopi-
scus, qui vitam Aureliani Imperatoris misit in literas, inter cætera commemorat, Idem
(inquiens) Aurelianus, apud Moguntiacum tribunus legionis sextæ Gallicanæ, Fran-
cos irruentes, quum vagarentur per totam Galliā, sic afflixit, vt trecentos ex his captos,
septingentis interemptis, sub corona vendiderit. Ecce Franci in Galliis vincuntur ab
Aureliano, necdum Cæsare: qui plus centum annis ante primum Valentinianum im-
perauit. Deinde Eutropius de temporibus Diocletiani, Franci, inquit, & Saxones mare
infestabant: quibus Carausius dux præficitur comprimendis. Sed quum nec præda in-
tegra prouincialibus redderetur, nec Imperatoribus mitteretur, venit in suspicionem
præfectus, quòd barbarorum aluerit audaciam, vt ille spoliis eorum potiretur. Diocle-
tianus autem multo tempore præcessit in Imperio Valentinianum, sub quo Franci iam
mare Britannicum infestauere. Hieronymus autē in Hilarione tradit, temporibus Con-
stantij Cæsaris missum sancto patri liberandum dæmone iuuenem ex Francia. Ea, in-
quit, prouincia media est inter Saxones & Suæuos. Quid potest dici expressius? Orosius
autem, Valentinianus (inquit) Saxones, gentem in oceani littoribus & paludibus inuiis
sitam, virtute atque agilitate terribilem, Romanis finibus irruptionem iam diu meditan-
tem, in Francorum finibus oppressit. Sic Orosius non in Alanos, sed Saxones: non in
Mæotidis paludibus, sed oceani gentem, in Francorum finibus (quos olim dictos inue-
niet Sicambros, qui diligenter Ptolemæum inspexerit) esse repressam & edomitam.
Quam rem huic negotio extraneam, huc tamen introduxi, vt videamus quam fidem
faciat in origine Wandalorum commemoranda, qui in suæ gentis antiquitate descri-
benda tantum à vero abfuit.

CAP. 4. A T T A M E N quale sit quod de Wandalorum tradit origine videamus. A Scythiis
producit gentis originem. Sic solent etiam Italici in vastam illam Scythiam recurrere,
quoties ignotæ sibi gentis nomen occurrit. Non legerat Tacitum in Germania, qui ve-
tustissimam Wandalorum originem in ea prouincia demonstraui. Non viderat Bero-
sum Babylonicum, sacerdotem, antiquitates gentium ex officij publici ministerio scri-
bentem, qui Tuisconem Noæ post diluuium, primogenitum filium, docet omnia im-
pleuisse confinia intra Tanaim & Rhenum, filiosque habuisse Hunum, Wandalū, Man-
num, Suæuum, Marsum, Gambriuium. Vnde liquidò apparet, non modò Wandalos,
sed & Hunos, non esse Scythas Asiaticos, sed Europæos homines: quod etiā alibi osten-
dimus, sæpiusque dicendum est pro rei nouitate, quòd hætenus nobis Berofus incom-
pertus erat. Sarmaticos campos etiam nunc latissimos, olim Huni Wandali que imple-
uere: quos nunc tenent Tartari. Et Hunorum quidem nomen interiit, deletum in Pan-
noniis per magnum Karolum: quod in Saxonia monstraui. Wandalorum autem
latissima natio vsque hodie permansit in multis prouinciis, depulsa Sarmaticis campis,
sed vberiores inde naçta prouincias. Magnam tamen hodie suæ gentis partem ibi re-
cognoscit Russos atq; Polonos: nam illæ sunt partes Wandalorum in magna Germa-
nia.

nia. Quòd à Gothis aliquando pulsa sit pars gentis, non inficiamur: quodque à Constantino Magno sedes meruerint ad ripam Danubij, & inde in Gallias & Hispanias, & demum in Aphricam transierint, fateamur: sed non est hoc ostendere unde prodierint qui sub Martello Gallias infestarunt. Ego ex his fuisse contendo, qui littora maris Germanici etiam post hanc ætatem diu tenuerunt: in quibus vetus rerum vocabulum permanebat, vt Wandali etiam tunc dicerentur: quum aliæ gentis huius portiones in suis prouinciis, mutatis nominibus, aut Russi, aut Poloni, aut Bohemi, aut Dalmatæ iam dicerentur.

*In Franciam
Gallorum, &
porro in A-
phricam.*

- INTERIM Wandali ex Bohemis & Slesia ac vicinis regionibus profecti, Histriam, CAP. 5.
10 Dalmatiam, Bosnam, Croaciam, Stiriam, Russiam impleuere prouincias: quæ tum no-
minum distinctio non erat, sed postea emerfit. Vno autem tum nomine Sclau dicebatur, & omnis prouincia ex illis initio Sclauonia, abolito vero & antiquissimo nomine Wandalarum. Nec tamen quieti his prouinciis confederunt. Carentania pars est Dalmatiæ regionis, quam corrupto (vt fit) nomine, hodie Carinthiam vocant. In eam Arnefrites, Lupi ducis Longobardorum filius, paterna ditione pulsus, ex Italia se contulit, auxilia rogans ad recuperandum Forumiulij: nec frustra implorauit. Nam manum inde non cõtemnendam secum traxit in Italiam: qua Arnefrites adulescens Foroiulianos fines improuisus irrupit, improuidus & ipse, inexploratis hostium apparatibus. Et quum iam Nemafo admouisset castra, oppido munitissimo, eruperunt ex insidiis parati in præ-
20 lium Longobardi. Caritanis ad subitum incursum territis, Arnefrites fugiens occiditur, Carentani dissipantur. Ea re in prouinciam nunciata, publico consilio bellum à gente Wandalarum suscipitur: magna mole, vt vim & cladem suorum Carentinorum vlcerscerentur, expeditionem in Italiam faciunt. Sed is fuit apparatus regis Grimoaldi, motus magnos præsentientis, vt nihil tum proficerent. Quia verò gentis huius vsquequaque diffusæ prosequi historiam infinitum est, nec à me tantum operæ desumptum: vno præclaro commemorato huius Wandalarum portionis facinore, ad alia quæ suscepi diuertar. Longo post eam memoriam tempore, quum iam Wandali aliquot seculis, in prouinciis quas diximus coaluissent, magno fuere Italiæ præsidio. Primus Otto Romanum regebat Imperium, quum Saraceni in Italia ad Garganum montem confedissent,
30 & ex eo loco proximisque Sipontino sinu magnam Italiæ partem vexare soliti. Indignū iudicantes Wandali (quos illi Sclauos dicere tum, & etiam nunc, consueuere) magnis agminibus duxere in Saracenos: & sceleriter prosperati omni exturbat prouincia. Fueruntque ij, qui sub Sueropilo rege Dalmatiæ, annitente Hadriano. 11. Romano pontifice, fidem Christi acceperunt.

*In Dalmatiâ,
ex quo quæ Sclau
ui appellati
sunt.*

In Carinthiâ

*Sclau. i. Wan-
dali Italiam
Saracenis libe-
rarunt.*

- PRIVS QUAM ex peregrinatione domum repetam, quia omnium testimonio CAP. 6.
scriptorum Burgundiones ex Wandalis prodierunt: eius gentis exortum procursumque vsque in hodiernum, paucis libuit attingere: vt hac quoque parte, sua laude non fraudetur gens Germanica Wandalarum. Plenam autem historiam polliceri non possumus, quòd annales eorum nō tenemus, quam habent ipsi in sua regione vberriam,
40 & Gallicè & Latine scriptam. Hæc ergo Burgundionum Wandalarum gens, regnum diu nobile in præclara Galliarum parte fundauit ac tenuit, nomine etiam nunc potissimum permanente. Plinium probatissimum authorem prima fronte locamus, ad ferendum super hac te testimonium. Genera (inquit) Germanorum quinq; Wandali, quorum pars Burgundiones, Varini, &c. Hoc satis nobis. Augusti quoque temporibus (vt refert Cornelius Tacitus) ea pars Wandalarum, quibus Burgundionibus etiam tum fuit nomen, ad octoginta armatorum millia vteriores Rheni ripas infederat: quos Drusus & Tiberius Cæsares, post subactam interiorem Germaniam, in sedes proprias repulerunt, & extra vrbes munitaque loca dissiparunt: à quibus vicatim habitandi ritibus (quos patriogentis vocabulo Burgos appellant) eos Burgundiones fuisse appellatos tradit Orosius. Sub imperatore autem Valentiniano ad burgos in ripa Rheni redierunt, ibique reuerentia tanti Imperatoris eos cohibuit. Sed sub Honorio iam sumpta audacia, Rhenum transierunt. Erant autem in eorum commilitio tum Alani. Suauos autem & in Heduis & circum ea loca repertos, in suam aduersus Romanos societatem facilliter traxerunt. Fuisse autem traduntur ab aliquibus trecenta, ab aliis quadringenta armatorum millia, quæ vxores filiosque, non minorem mortaliū numerum, secum duxere. Erant autem

*Burgundiones
originem suam
in Wandalos
referre debent*

*Burgundiones
à Druso &
Tiberio pulsi.*

Franci Germani
Franci no-
minis in Gal-
lia autores.

tum in Gallis Franci Germani. Eos autem primus Romanorum ducum domuit in patria, olim Francia, nunc (Gallis verum nomen surripientibus) Franconia, Constantius, Magni Constantini filius. Eademque tunc accepta clades effecit, ut usque ad tempora Archadij & Honorij Imperatorum, fuerint in sua patria quietissimi. Sed eorundem Imperatorum anno VII. mutandi soli, & melioris quærendi gratia, patriis sedibus relictis, Rhenum transierunt: & apud Treuiros, Matricenses (qui & Metenses) & Leucos (qui & Tullenses) Veredunensesque confederant: quos, Suævis ob vetustas similitudines instigantibus, Wandali Burgundiones & Alani Rhenum per vim & arma retransire, & in Franconiam se recipere compulerunt. Quibus ultra Rhenum retro pulsus, Wandali, Alani & Suævi ad diripiendas vastandasque Gallias sunt profecti. Burgundiones autem, 10
Wandalorum pars, qui tamdiu in burgis ad Rhenum confederant, à gentilibus suis volentibus sunt separati: eorum tamen societate freti Rhenum transierunt. Aliis ultra tendentibus, sedes ipsi capere constituerunt, easque delegerunt apud Heduos, Vefontios, Lingonas, Cabilonenses & Matisconenses. In quibus proximisque ciuitatibus, ad hæc usque tempora mansere, ut ipsis in locis pars regionis (quæ prius Gallia Belgica fuit dicta) annos iam supra mille Burgundia nominetur. Non suscepimus exinde gentis præclaras res stylo celebrare, contentus principum & regum successiones ad nostra tempora deducere, quod apud eam gentem plenissima de rebus gestis tenetur historia.

Imò hæc Burgundia Sequanorum est, non Belgarum. Autorem homonymia nostri seculi fallit, qua Belgæ à Gallis Burgundiones vocantur.

CAP. 7.

4 I 5.

Gondiacus
Burgundionum
rex.

ANNVS erat post natum Christum CCCXV. quum Burgundiones Wandali Galliam Belgicam apprehenderunt, sedes in suas habituri. Creauerant autem sibi ex 20
suis regem Gondiacum, qui strenuè rem administrabat, cæsis in prouincia Romanis omnibus, qui sibi aut fuga aut latibulis non consuluerunt. Nullum tum ab Imperatore Honorio aut ab vniuersa Italia præsidium sperabatur, quod Gothi in Italia capta vrbe Roma grassarentur: Galliarum verò pars maxima, præter eam quam Burgundiones Wandali apprehenderant, à cæteris eius nationis hominibus (quibus Suæui & Alani bello socij erant) vastabatur. Honorius autem ut exoneraret Italiam Gothis, permisit illis Gallias iam ab exteris nationibus infestas: ut in se versæ nationes gentium mutuis se vulneribus attererent, & lucro Romani Imperij in se mutuum ferrum acuerunt. Prosperatum est autem hoc Imperatoris cõsiliu. Nam Gothi duce Aftaulpho Gallias ingressi, Burgundiones quidem intactos præterierunt, quod iam fixis munitionibus sedes si- 30
bi firmauerant, non facile expugnabiles. In cæteros autem Wandalos cum Suævis & Alanis sociis conuersi, eos Gallis cedere, & in Hispanias transire perpulerunt: quod suis locis in Gothia, & in hac superius Wandalia ostēdimus. Sed (quod huic loco proprium est) Burgundiones acceptis sedibus sacram Christi religionē pro magna sunt parte amplexati: vnde etiam ad Francos postea (Germanicam gentem, in eisdem Gallis regnum nobile proximis annis fundantem) peruenit: quod suo loco docebitur. Lupicinus tantę pietatis minister & apostolus gentis memoratur. Gondiacus autem primus (quem diximus) Burgundionum rex, rebus per omne regnum compositis in pace quieuit, quum annis circiter XXXIII. regno præfuisset. Alij tradunt illum prius ab Aetio Romano patritio victum, ad Romana fœdera esse protractum, inde ab Hunis oppressum. Certum 40
est tamen, in magna illa pugna Aetij in Attilam, Burgundiones fuisse in parte Aetij victrice, non mediocrem sibi gloriam ex eo prælio, & Romanæ ditioni præcipuam fidem impleuisse.

CAP. 8.

Gondiaci filij.

Atrix fratris
& nepotus
eius.

GONDEBALDVS & Gondephilus filij fuere Gondiaci, qui paternā ditionem hæreditario sibi iure vendicarent. Sed quoniam non ex æquis partibus diuiserunt, maiores & duplas partes sibi vendicante Gondebaldo, fraternam ea res æmulationem & similitudinem plusquam civilem excitauit. Tertius erat frater Childepertus, vir tranquillissimi animi: nec sic tamen fratris Gondebaldi gratiam promeritus. Nam regni auidus occupandi, fratres de medio tollere constituit: idque aggressus primū in Childepertū peregit. Nam eum nihil tale à germano metuentem oppressit, & crudeliter extinxit, uxorem 50
eius ligato in collum saxo in profluentem abiecit, duos filios gladio peremit. Totidem filias amici subduxere morti: quarum natu maior Sedeolenita Christo se deuouit. Iunior autem Clotildis ad nuptias Francorum regis Clodouei peruenit, mulier animo & corpore egregia: quæ virum suum Christo lucrata, ex infideli perfecit ut fidelis fieret. Gondephilus frater, videns Childeperti crudelem exitum ab germano, veritus exemplū similis

similis crudelitatis, ad Francos (nouam tum in Galliis gētem) è Germania profugit: cui iam Clodoueus post patrem Meroueam regnabat. Exceptus est autem perbenignè, quòd rex ille (vt diximus) neptem eius Clotildim coniugem teneret. Rex verò & vxoris instantia primùm Christo credidit, quū magno prælio ab Alemannis vrgeretur, votum emisit, si victoriam, dei quem Clotildis coleret, auxilio assequeretur, eius se in reliquum tempus futurum cultorem. Vicit, & credidit, baptisatusq; est ab Remigio Remorum antistite. Quum autem vxor illi patris & matris indignam ab Gondebaldo necem sæpe ante oculos querelis reuocaret, Gondebilus quoq; fratris accusator accederet, simul Burgundionum inhians regno, facillè in sententiam trahitur Clodoueus, vt bellum
 10 suscipiat in regem Burgundionum. Non segnis illi Gondebaldus, iam præscius futuri motus, illi paratus occurrit: sed commisso prælio Francis par esse nō potuit, quòd multi in sua gente illum destituerent, fratrem sequuti. Itaque victus profugit: sed tamen in regis Francorum manus peruenit: vnde se multo auro (quo diues abundabat) redemit, pactus annua Francis dare tributa. Quibus inter se firmatis, Francus relicto satis valido ad frænandum impetum præsidio sub manu Gondebili, in regnum reuertitur. Sed vbi abfuere Franci, Gondebaldus promissi oblitus, regnum pulso præsidio recuperat, tributa recusat. Vicinam vrbe, in qua frater cum præsidio confederat, occupat: fratrem extinguit, vxorem cum liberis incendio absumit: & Francis iam alteri bello implicitis, regnum suum Burgundiæ, per Wandalos (vt suprà memorauimus) fundatum, in pristina
 20 nam reducit, excusso iugo, libertatem.

Rex Franciæ
fit Christianus.

Gondebaldus
victus & tribu-
tarius, postea
rebellat.

CAP. 9.

SIGISMUNDVS & Gundibarus illi superstites fuere filij, patris regnum procerum voluntate suscipientes, in fide Christi eruditi, & sacris eius religionis initiati: imprimis Sigismundus Christo deuotus. Illustris enim puer, melior adulescens, quum adultam contigisset ætatem, tanta illi incessit deuotio erga ecclesias aut sanctorum limina, vt
 30 dies ac noctes vigiliis atque ieiuniis frequens perageret. Patre autem rebus humanis exempto, gens Burgundionum, licet magna ex parte gentilitatis adhuc sorderet errore, in Sigismundum tamen regem Christianum consensere. Rempublicam sollicitè, prudenter, fortiter administrabat: principali semper oculo ad immortale dei regnum respexit, nihil intermittens, quod ad dei gloriam & ad ecclesiarum honorem pertineret. Sortitus est coniugem filiam Theod. Gothorum regis, in Italia tum florentis: ex qua filium sustulit Sigericum. Qua rebus humanis exempta aliam superduxit, nouercali odio infectantem eum puerum quem ex prima coniuge rex sustulit: perfecitq; vt pater, alias vir integerrimus, stimulis actus vxoris, filium suum iuberet occidi. Sed ille ad cor cōuersus, plusquam dici potest indolens, emendandi criminis gratia multum sibi laboris sponte desumpsit, præcipua religione excolens locum Agaunum, vbi sancta Thebæorum militum corpora, pro Christo trucidata, quiescunt. Cumq; illis partem in Christi regno habere desyderans, magnis sumptibus templū primò, inde monasteriū crexit in loco: choros dei laudem assidue canentium instituens, ministris omnia prospexit ad victum necessaria. Clotildis autem Franciæ regina, quia paternam ac maternā necem Clodoueus
 40 maritus ad plenum non vindicauit, post eius excessum atque Gondebaldi mortem, ad filios conuersa (quos Clodoueo quatuor peperit) vltionem in Burgundos efflagitauit. Clodomirus maior natus filius, matris querimoniis incitus, bellum suscepit in Burgundos. Sigismundus illi, vt poterat, occurrit. Magnis vtrinq; viribus pugnatum est: sed cessit fortuna Franco. Sigismundus elabatur, & in solitudinem se confert, orationibus ac ieiuniis intentus: & ne agnosceretur, monachali tonsura deformatur & habitu. Fræcus interim rex Burgundiam accepit. Burgundiones iam sibi conciliatos, regem suum perquisitum iubet adducere. Qui inuenere latitantem sub habitu regulari: tradunt hosti in manus, polliciti prius eum in tuta perducere. Clodomirus optimum regē Sigismundum iubet cum filiis & coniuge in puteum præcipitari: inde post trienniū extracti, diu
 50 Mauricij monasterio redduntur tumulati. Ipse rex miraculis clarescens, ascribi meruit sanctorum catalogo prodeuntibus signis.

Sigismundus
Burgundiæ rex
pius.

Filiū à nouerca
impulsus
necat.

Burgundus à
Franco victus
cucullā induit.

Crudeliter ne-
catur.

CAP. 10.

GUNDIBARVS frater regno succedit, ac regi Francorum statim rebellionem ostendit, defensurus regnum & patriam libertatem. Ducit in eum Clodomirus agmine magno: nec impiger Burgundio venienti occurrit. Tanto ardore cœpta est pugna, vt ante alios elatus Francorum rex fortiter pugnas, imprimis caderet. Ea tamen fuit Fran-

Gundibarus
rex rebellat
Franciæ.

corum constantia, ut amisso licet rege, fortiter in pugna perstabant, Burgundionesque egerunt in fugam. Sequenti terram vastabant, vicos incendebant: & spoliis opimis ditati, in sua redierunt. Ita peracta est vindicta de parentibus Clotildis, non sine impendio proprii sanguinis. Pene excidit institutum, ut contra animi propositum, regum successiones pollicitus, rerum in gente magnarum texere instarem annales. Sat fuerit initia regni tetigisse. Illud tamen adiciendum, quantum in ea gente semper religio & diuini cultus amor floruerit. Nam Trophinius rex ecclesiam in Auenione fundatam cum circumiacente agro, sedi tradidit apostolicæ. Guntramus rex fundauit Gimniacum, à quo prioratus Cluniacensis exiuit. Guntramus alter apud Cabilonem fundauit ecclesiam sancti Marcelli papæ. Iohannes rex in Lugduno fundauit ecclesiam cathedralem. Stephanus rex, ecclesiam sancti Stephani: quod illi cognominis esset, instruxit regularem. Diocus rex fundauit Rezelai. Fuerunt deinde duo reges Sigismundi, post primum & secundum, tertius & quartus, qui multas ecclesias crexerunt. Sed & Rodolphus rex cathedralem ecclesiam apud Coloniam supra Rhenum fundauit, deinde apud Moguntiam, Strazeburgum, nunc vocant Argentinam. Deditque maiorem partem ditionis suæ sacro Romano Imperio, quum iam Conradus I. illi præesset, paulum supra millesimum à Christo annum. Vnde vsque hodie perseverat illa imperialis Burgundia, quem comitatum dixere, in quo Vesontium metropolis. Cuius urbis memoria à primo C. Cæsare perseverat. Ducalis autem Burgundia quum & illa traderetur Imperio per eundem Rodolphum, postea reuertitur ad regni Franciæ coronam, cui etiam hodie paret.

CAP. II. H V N C regem ferunt per germanam sororem, quæ regina esset Franciæ, vel maleficiis implicitum, vel aliis viis, ne gigneret, emasculatum. Id quum compertum haberet, odio Franci regis, Imperio se subiecit, & ecclesias Rheni (quod Francis repagulum essent, ne in Germaniam irrumperent, Germanisque præsidio semper essent) locupletauit. Inde illæ Transrhenanæ Germanis opes, inde Treuerensis, quæ tota est in Gallicis finibus, opulentia. Habuit deinde domus Burgundiæ, præter Sigismundum I. (de quo diximus) & alios nonnullos, catalogo sanctorum ascriptos. Nam sanctus Claudius, Burgundiæ comes, archiepiscopus erat Vesontinus. Sancta Leonella, filia regis Burgundiæ, ducissa fuit Lingonensis, soror patris sancti Symphoriani. Clotildis regina his annumeraretur, si non cruenta patriæ bella concitasset, primum per maritum Clodouicum, deinde per filium Clodomirum, in quo periit sanctus Sigismundus, & deinde ipse superimpensus erat Clodomirus. Ex hoc autem ordine regum fuit & ille Rodolphus quem Itali contra Berengarium inuocauere: qui, quum Italiæ regnum cum filio tenuisset, rediit post aliquanta tempora in suam prouinciam, perfidiam detestatus Italicæ gentis. Hic est ille Rodolphus qui ad primi Henrici Ro. regis tempora pertinet: à quo idem Henricus lanceam dominicam magno munere promeruit. Insigne decus Ro. Imperij: cuius non contemnenda pars nunc Nurembergæ, præcipua vrbe seruatur. Huic filia erat vnica Iohanna, quam Otto Morauia marchio, Palatinus comes, duxit uxorem. Hic filiam reliquit Alheidam, comitissam Burgundiæ, Matiscouie, Viennæ. Eam accepit uxorem Iohannes de Cabilone, comes Salinensis, & princeps Arragoniæ. Interim rebellantibus Burgundis, de regno Rodulphi actum est, ut ad ducatum reduceretur: & Odo Campanensis, frater Roberti Franciæ regis, filius Hugonis, primus dux Burgundiæ fuit, anno Christi M C X C I. Hic filiam reliquit Agnetem Franciæ reginam. Successit patri filius Odo, secundus dux Burgundiæ: qui genuit Iohannam & Endonem. Iohanna facta est Franciæ regina: Endo patri successit in ducatu Burgundiæ, qui filium habuit Philippum: sed is ad successionem non peruenit, vulneratus in prælio Pietauiensi bello. Reliquit autem paruulum filium sibi æquiucum: qui auo successit tam in Burgundiæ ducatu, quam Aluerniæ comitatu & Boloniæ. Iohanna regina de stirpe Burgundionum, nupta Philippo Longo, Francorum regi, peperit ei tres filias, quarum prima fuit ducissa Burgundiæ, altera comitissa Marchiæ, tertia comitissa Flandriæ, iuncta Ludouico comiti, qui apud Tressiacum occubuit. Cui filius Ludouicus, quem illa peperit, successit in Flandria: & iure materno fuit comes Artesiæ & Burgundiæ, quum ex aliis sororibus propinquior hæres non extaret. Hic ergo nouissimus Ludouicus, cognomento de Malen (is enim erat locus natiuitatis suæ, non longè Brugis) solam fi-

Mihi ultio,
ego rependam.

Burgundiæ re-
gum pietas.

Vide num sit
Rezelai.

Burgundiæ di-
tio bipartita
diuisa.

Distantur ec-
clesiæ Rheni.

Rodolphus
Italiæ tenuit.

Burgundiæ sit
ducatus.

1191.

Burgundiæ du-
cum enumera-
tio ad Carolū
vsque nostræ
ætatis Pyrrhū.

Iam filiam reliquit hæredem: quam, vt inconuulsa manerent dominia, Philippus iuuenis dux Burgundiæ (de quo diximus) cepit vxorem. Quo intra metas adolescentiæ deficiente, Iohannes rex Francorum, ducatum Burgundiæ ad se reuolutum, dedit Philippo filio suo iuniori: qui relictam sponsam Philippi iunioris ducis duxit intactâ, & perinde Burgundiam coniunxit Flandriæ, Artesiæ, Boloniæ, comitatibus. Nam illæ ditiores erant sponſalitæ, dotis nomine venientes ad Philippum, per filiam vnicam comitis Flandriæ Ludouici.

10 P I L I P P V S, cognomento *Le hardi*, regis Franciæ filius, dux Burgundiæ (qui primus tot ditiones cumulauit) tres filios, & totidem filias, ex vxore, comitis Flandriæ filia, suscepit: Iohannem, Philippi (quem pro virtute cognominauere Bonum) vsque ad ætatem nostram pertingentis, patrem: Antonium, ducem Brabantæ & Limburgi, Philippum ducem Niuerniæ. Quæ omnia dominia partim in Iohannem, partim in Philippum eius filium confluxere, vt omnium principum titulatissimus fieret Philippus. Qui Karolum filium reliquit, ducem Burgundiæ, ætate nostra inuictissimū: qui etiam veterum laborem, & industriam, & bellicam gloriam ætati nostræ retulit. Operæ precium iudicauī paulisper his rebus, quæ ætatem nostram propius attingunt, immorari, quod & illustrem habent memoriā, & ad nostra tempora non parū momenti. Iohannes Burgundiæ dux, quum rex Franciæ Karolus v. i. & corporis aduersa valetudine & mentis alienatione laboraret, administrandi sibi regni potestatem non putauit deferendam, quod auum 20 numeraret paternū regem Franciæ. Obstitit Ludouicus Aureliani dux, vir armis & prudentia conspicuus singulari: quod eodem gradu coronam respiceret. Igitur grauissima inter duces memoratos oritur simultas, quanta solet de regni cōsortio & emulatione fieri: diuersi quisque in suam partem rem administrabant. Et quum ferueret bellum Anglicorū, non vno animo vtrique bellum gerebant. Rex conciliandi gratia duces ad se vocat Parisiū. Venerant: sed Ludouicus dux vesperi, quū ab puerpera regina, quam salutasset, domum repeteret, in ipso itinere mactatur: amputata prius dextera, quam ictui prætenderat. Turbati omnes qui affuere principes, de tanti nece viri. Iubent inquiri de cæsoribus. Inuenitur quod domū Burgundiæ petissent: & quum in cōcilio res præsentate Iohanne Burgundiæ duce ageretur, expalluisse est annotatus, & ab amicis clā admo- 30 nitus, conscientiam criminis visus ostendere. Quæ de re, velut valetudinis causa concilio egreditur, velocissimo iumento impositus, nō prius cursum frænauit quā Atrebatum ciuitatem suam attingeret. Iam cunctis innotuit, Burgundum cædis authorem. Igitur crimina disseminari iussit & prædicari Parisius, de maleficio Ludouici, de perfidia in regem, de multiplici adulterio. Res in apertum bellum processit: aliquot leuia prælia committuntur. Burgundus Anglicis adhæret, quod tota illi domus Franciæ videretur aduersari: laceratur inter manus regnum.

D E L P H I N V S (sic enim vocant regis primogenitum) simulat abolitionem cædis. Burgundo palam properat conciliari, quod tempus illud minimè (propter Anglicos) pateretur regni dissidium. Submittit qui suadeant Iohanni duci colloquium de rebus ge- 40 rendis cum Delphino: nihil apud Delphinū residere indignationis, esse infensum Aurelianiensi parti, Burgundi fauorē captare. Huiusmodi verbis peruincunt, vt Iohānes se fidei permittrat Delphini, suafus potissimū cuiusdam, cui maximè fidebat, verbis. Monstreoli oppido & arci nomen est, in quo indicitur conuentus principum, vt de integro inter Delphinum & Iohannem fiat conciliatio. Procedit dux cum non contemnenda suorum manu: obuium habuit ex Delphini cōsilio hominem amicissimum, qui saluū deduceret. Præmisit tamen Iohannes in oppidum qui rumores exciperent, subauſcultarentq; quid ageretur. Persensere illi nō omnia esse pacata, subesse insidias: itaque duci suo occurrunt, hortantes sibi prospiciat: vereri se exitus nō bonos, latere incertum quid insidiarū. Motus dux restitit. Tum is qui obuiā prodibat amicus, Nihil, inquit, te 50 moueat, tuta esse omnia confide: me respice. Cui dux, Ego, inquit, tibi propemodum fidem habeo: sed tu vide quibus cōfidas, ne fortè mecum fallaris. Tum ille, Vana est trepidatio: ego vitam tibi meam pro tuo periculo paciscor. Credidit dux, & cum procedente procedit, bos ad victimam. In arcem ponte vtrinque sublicio transitur. Vix introierat, & sublatum vtroque latere viderat pontem. Conuenerat vt decimus vterque in consilio esset: reliquam multitudinem dux in oppido iussit mansitare: iungitur ex latere du-

CAP. 12.

Philippus dux
Burgundiæ,
Francorū re-
gis filius.

Burgundi &
Aurelij de ad-
ministranda
Francia rebus
contentio.

Aurelio inter-
fecto, Burgun-
dus secleris cō-
scius aufugit.

CAP. 13.

Delphinus si-
mulata amici-
tia & collo-
quiū fide Bur-
gundum cir-
cumuenit.

*Dem eadem
eade vulscit-
tur.*

ci, qui ei occurrerat. Vbi venire in conspectum Delphini, dux ex more gentis, regio iu-
ueni inclinabat, pene ad genua volutus. Vbi assurgere conatur, qui proximus astiterat,
gladio caput assurgentis magno vulnere findit. E suis quidam intercurrerat. Vbi vidit
distringi gladium, proditorem domino suo incumbentem pariter trucidabat. Ita fide
violata periit qui ante se perire fecit Aurelianum. Ad famam rei vix elabuntur ducales,
aliquot cæsis, nonnullis etiam captis.

CAP. 14.

*Fraternitas
aurei velleris.*

*Burgundus
Francia regi
bellum infert.*

*Rex vulpina
pellem leonina
assuit.*

*Burgundus diu
post mortem
superstes credi-
tur.*

CAP. 15.
*Burgundiam
Rex occupat.*

*Flandri Maxi-
milianum re-
bus præfere-
bunt.*

PHILIPPVS Iohannis filius acrem paternæ necis ultionem parabat, Anglis fœ-
dere coniunctus: eamque vastitatem regno induxit, quæ hodie cernitur. Perpulit ma-
gno bello vt post aliquot annos ad eius nutum rex illi satisfaceret, alias illi terras in per-
petuum, alias ad tempus permittens: ære etiam magno persoluto tot ecclesias ac mo-
nasteria rex construeret. Et quidem dominia accepit, quæ etiam Karolo filio reliquit: de
aliis sunt continuata bella. Hic Philippus rebus demum constitutis, omnium ducum claris-
simus & ditissimus euasit: fraternitatem constituit aurei velleris, in quam principes, mul-
tos comites & baronos acciuit, hodieque in eius posteritate continuatam. Rex nunc Ro.
Philippi pater, in ea primatum tenet. Karolus Philippi filius in omnibus ditionibus suc-
cessit, nostri æui maximum decus, incomparabilis animi ac roboris inuicti: qui Burgun-
dos suos ita armis instruxit, viribus exercuit, vt inuicti haberentur à Francis: ausus Lu-
douico Franciæ regi, Karoli VI filio, aciem opponere, quum adhuc ageret sub pa-
rente: cruentissimo cum illo confluit prælio ad montem Harri. Pares regni in societa-
tem belli contraxit, regem Parisiis conclusit, quod cuncta non ex arbitrio Parium, sed
ad propriæ frontis in regno impetum constitueret. Inuenit causas quisque suas, quas re-
gi opponeret. Sed tum exitus is erat, vt rex diuisis Paribus, pene singulos postea armis
aut insidiis aut consilio perderet: Karolo etiam suum ereditur exitum procurasse. In-
terea Karolus dux Burgundiæ victricia signa circumtulit: Dinantum præclarum oppi-
dum euertit, Leodiū oppugnauit, & expugnauit, multis in eo millibus perditis: ad Nus-
siam anno pene integro obsidionem tenuit, multis ac magnis oppugnationibus infesta-
uit. Romanorum Imperator Fridericus totius Imperij viribus occurrit: sed res tractati-
bus, non armis, dirimitur. Is fuit exitus, vt vnicam filiam suam Karolus dux tum despon-
deret Maximiliano Imperatoris filio. Ex hoc bello Lotharingicum illi fatale suscepit:
multa cepit oppida, terras vastauit. Prælia multageffit. Sed magna Suitensium liga illi
se obiecit: instituta pugna ad Nanseium oppidum illi fuit nouissima, ibi victus in fuga
cæditur, Nanseio tumulatur, diu à suis viuere creditus & peregrinari: sed inter mor-
tuos remansit.

KAROLI vnica filia Maria Friderici Imperatoris filio Maximiliano desponsata
nubit: administrationem terrarum dotalem ille subit. Rex Franciæ Ludouicus Bur-
gundiam ad se, verum dominum reuolutam occupat: Maximilianus reluctatur. Picar-
diam quam tenebat Karolus Burgundus cum Artesia, idem Francus inuadit: Maximilia-
nus defendit. Sed priusquam ille administrationem acciperet, Flandria à vicinis Gallis
laborabat. Constituitur à Maria capitaneus bello Adolphus dux Gelriæ, quem Karolus
Burgundus, capto eius ducatu, victum tenebat. Egreditur armatus in hostes: apud Tor-
nacum prima congressione cadit, dum Flandrensis prospicere conatur. Inde Maxi-
milianus iam Mariæ iunctus quum administraret, postquam illa genuit primogenitum
suum Philippum, quamuis acerrimum bellum gereret, noluerunt illum Flandrenses diu-
tius rebus præesse: quamdiu tamen superesset Maria, patientiam qualemcunque præsta-
bant. Illa verò vbi Margaretam filiam enixa est, & filium alium Franciscum (qui mox ex-
cessit) & ipsa concessit in fata. Tum verò eriguntur Flandrenses in Maximilianum. Bra-
bantinos quosdam habuere consortes: sed illos præuenit, vt in fide contineret. Intesti-
num oritur bellum duci Maximiliano: sed ille domuit tumultuantes, vt malo suo edo-
cti paterentur patrem filio præesse. Quiuere aliquandiu: sed quoniam bella in Gallos
pro defensione terrarum filij suscepit, infinitos illa sumptus deposcebant. Exhaustos se
questi sunt Flandrenses, filium patri abstraxerunt: filiā, reclamante patre, Karolo Fran-
corum regi despondebant: dotem dixere terras de quibus bella gerebantur. Coegit ta-
men Maximilianus dux armis rebelles, vt filium redderent, & legitimam patri tutelam
permitterent: filiam verò iam tenebat Francus. Deinde ex aliis quoque causis noua bel-
la confurgunt: de quibus pauca contingemus.

I A M auctus dignitate Romanorum rex erat Maximilianus, & per occasionem in **CAP. 16.**
 Flandria constituta monetæ noua bella consurgunt. Aderat vbique motibus obuiatu-
 rus rex: venit Bruggas armatus, Francis se ex proximo obiecturus. Ibi malo ciuium con-
 filio includitur, obseruatus arctissime in libera custodia. Erant qui dedendum putarent
 regi Francorum: sed Bruggenses restitere. Interim Imperator immisit arma Flandriæ: Maximilianū
captiuium pa-
ter Imperator
bello liberare
conatur.
 iterum igni ferroque vastatur terra. Bruggenses in suos conciuēs crudeli gladio sæuie-
 bant, quos malorum causam sunt arbitrati. Perierunt multi innocentes viri. Papa ac
 Imperator quisque suum gladium in contumaces Flandrenses exercebat. Rex interim
 Romanorum, pactionibus interpositis ac impunitate iurata, datis etiam fideiussoribus,
 10 dimittitur. Sed neque sic res quieuerant, nobilibus vindictam exercentibus in eos qui
 regem inhonesto more incluserūt. Ibi Philippus de Rauenstein, ex domo Cliuensium,
 qui hactenus fidelissimè regi militabat, quum videret fidem iuratam ab exteris non im-
 pleri (pro qua ipse interuenit) iunxit se Flandrensibus: & in arce Slusis, quæ portum ha-
 beret apertissimum, sese communiuit: Bruggenses & reliquam Flandriam immisis fru-
 gibus alens. Sed quum Albertus dux Saxonie oppidulum Dam occupasset, interclusus
 erat à mari Bruggensibus aditus. Tum verò fame acri laboratum est Bruggis: necessi-
 tas subire adegit conditiones qualescunque: quas idem Albertus dux Saxonie cū me-
 morato Philippo pepigerunt. Interim Philippus Maximiliani regis filius, Karoli Bur-
 gundi ex filia nepos, quum adulesceret, filiam Fernandi Hispaniarum regis coniugem
 20 accepit: Margaretam verò filiam, quam ad ea tempora Karolus Francie rex impube-
 rem tenebat, quum filiam ducis Britannie, dudum Maximiliano regi desponsatam, sa-
 tis rapuisset (nullo obstante publicæ honestatis impedimento) remisit in Flandriam: eam
 verò idem Fernandus rex filio suo coniugem accepit, facta vicissim puellarum quasi qua-
 dam permutatione. Rex Hispaniarum iuuenis non diu supererat: Margareta diu man-
 sit vidua in regno. Philippus iam Brabantie, Limburgi, Lutzenburgi Burgundieque
 dux, cum conthorali sua prolem excitauit. Interim ad Gallorum regem (mortuo Ka-
 rolo) Ludouicum, pridem Aureliani ducem, pactiones interueniunt, vt Philippus, di-
 30 misso Burgundie ducatu, Arthesiam integram recipiat. De titulo adhuc ambigitur,
 rege inficiente deberi illum duci, & illo non omittente. Hic est in hodiernum status
 Burgundie: cuius decursum paucis annotandum putauimus huic operi, quod origo Bur-
 gundionum (vt ostendimus) Wandalia est, quæ ex vetusta obliuione abstersam, in lucē
 qualemcunque reponere contendimus. Ea verò in re quantum perfecerimus, alij iudica-
 bunt. Excitandos etiam putauimus posteros, vt tali accepta commonitione, diligentius i-
 pli peruestigent quæ deesse nobis videbuntur, ne patiantur illustres patres æterna obli-
 uione iacere sepultos.

Q V I A verò per ea tempora quæ exequuti suprâ sumus, attigimus annos, scilicet **CAP. 17.**
 post natum Christum c c c c. & circiter, plus minùsve, tanta fuit per Europam gen-
 tium concursio, faciliè rerum scriptores (qui in nobis semper rari erant) cum Roma-
 nis & Gallis, commemoratione magnarum rerum, quæ per Italiam, Gallias, Hispanias
 40 tum fuere à Gothis, Hunis, Wandalis, Alanis, Suæuis, Gepidis, abstracti, illisque rebus
 impliciti, neglexerunt interim quæ ad mare Germanicum ab eius regionis Wandalis
 agerentur. Nec Saxo noster in ea parte diligentior, qui & ipse multa suorum regum &
 tempora & nomina & res gestas transfiliit. Vnde etiam iacturam passi Wandali, qui per
 ea secula clauerunt, obliuione sunt sepulti. Sigibertus tamen Gallicus commemorat
 Winulos (sic enim corrupto vocabulo Wandali, maxime à Gallis, mollitiem linguæ se-
 quentibus dicebantur) regnante iam Francis Dagoberto, circa sexcentiesimum
 quadragesimum annum post natum Christum. Hoc ergo tempore, Winuli, qui tene-
 rent ea tempestate eam quæ nunc est Magdeburgensis & Halberstadenensis prouincia,
 50 magno agmine ingressi Turingiam, tum Francis parentem, vastauerunt, & omnia fer-
 ro & igni pessundedere. Sed quum Dagobertus expeditis copiis ad Rhenum vsque
 descendisset, hostibus obuiam iturus, Saxones ad eum mittunt, oratū vt tributo, quod
 patri filioque hactenus pependissent, leuarentur: id erat quingentorum per annos sin-
 gulos boum. Si id à rege impetrarent, suis se impensis atque armis faciliè Wandalos re-
 pulsuros. Vrebat indomitum populum ignominie magis quàm tributorum onus. Cō-
 ditione admissa pensum est remissum Saxonibus. Illi quotidianos hostes aggrediuntur Saxones Wan-
dalis resistunt.

Wandalos: & à Turingia repulso in sua se recipere compellunt. Non tum contem-
nenda videbantur Wandalorum arma: quibus tantum erat fiduciæ, vt potentissimum
Franciæ regem auderent laceßere. Sed hac breui commemoratione per transitum fa-
cta, libet alterius historici testimonio, latitudinem gentis & magnitudinem nationis o-
stendere. Quamuis enim in principio de antiquitate & magnitudine veterum testimo-
nia induximus, non sunt contemnendi recentiores: adiuuant enim fidem vacillantem,
& adiuuantur ipsi & emendantur, veteribus collati. Helmoldus is est, cuius testimo-
nium aduocamus, sub Friderico I. nouellæ ecclesiæ Lubicensi retexens Wandaliæ
(quam ille, vt cæteri, Sclauiam vocat) latitudinem & antiquitatem. Sclauorum, inquit,
populi sunt habitantes in littore Baltici maris: sinus autem huius maris ab occidentali
oceanò, interposita Chersoneso Cimbrica (quæ vtrunque dirimit) orientem versus
porrigitur: appellatus ideo Balticus, eo quòd in modum baltei, longo tractu per Scythi-
cas regiones tendatur vsque in Græciam. Hic patere vt bona venia interfari Helmolde
liceat. Balteus ille qualis sit non prorsus intelligo: nam quòd mare nostrum porrigatur
in Græciam non credo: nam descriptiones geographorum & cosmographorum aliud
docent, & commeantium contra te loquuntur testimonia. Nam ex Russia in Suediam
itinere pedestri perueniunt, & ex Liuania in Letuaniam, & rursus Poloniam: nullum
mare. Vbi est ergo balteus in Græciam? Balticum autem mare dicitur à Baltia peninsu-
la, quæ tria cõtinetaquilonis regna, Daniam, Suediam, Norwagiam. Testis est Plinius,
qui suos introducit authores. Non ergo à balteo, quem tu fingis, sed à Baltia peninsula
appellatur mare Balticum. Prosequitur nunc testis noster. Idemque mare Barbarû, seu
pelagus Scythicum appellatur, à gentibus, quas alluit, barbaricis. Addo, appellatur &
Germanicum, Suæuicum, & Sarmaticum. Testis est Cornelius Tacitus, diligentissimus
Germaniæ lustrator.

CAP. 18.

Hoc mare, inquit Helmoldus, multæ circumfudent gentes atque nationes. Dani
siquidem, & Sueones (quos Normannos vocamus) septentrionale littus & omnes in eo
continent insulas: at littus australe Sclauorum incolunt nationes. Quorum ab oriente
primi sunt Russi, deinde Poloni, habentes à septentrione Prussos, gentem moribus & lin-
gua discrepantem: ab austro Bohemos, & qui dicuntur Morahi (nunc Moravi) inde
Carinthe atq; Sorabi. Quòd si adieceris Vngariam in partem Sclauoniæ, vt quidam vo-
lunt (quia nec habitu nec lingua discrepat) eousq; latitudo Sclauicæ linguæ excrefcit, vt
pene careat æstimatione. Hæc sunt omnia Helmoldi. In quibus lector attende, quod de
Vngaris ait, fidẽ non meretur: testantur enim omnes lingua discrepare Vngaros à Scla-
uis. Tenemus tempora profectiois Vngarorum ex Scythia sua: Sclau autem ab omni
memoria suam regionem ad Sarmaticos campos tenuerunt. Nullam igitur de Vngaris
admittimus mentionem, quum de Wandalis loquimur. Prosequitur testis, Omnes, in-
quit, hæ nationes, præter Prussos, Christianitatis titulo decorantur: diu enim est ex quo
Russia credidit. Russia autem vocatur à Danis Ostrogard, eo quòd in oriẽte posita, om-
nibus abundat bonis. Ea etiã Cunigard dicitur, eo quòd ibi sedes Hunorum aliquando
fuerit: huius metropolis ciuitas est Chue. Quibus autem doctõribus ad fidem venerit,
minimè compertum habemus, nisi quòd in omnibus obseruantis suis Græcos magis
quàm Latinos imitari videntur. Prussi necdũ ea ætate lumen fidei acceperunt: homines
multis naturalibus bonis præditi, humanissimi erga necessitatem patientes: qui etiã ob-
uiam tendunt iis qui in mari periclitantur, vel qui à piratis infestantur, vt eis subueniãt.
Aurũ & argentum pro minimo ducunt, pellibus abundat peregrinis: quarũ odor lethi-
ferum nostro orbi superbiæ venenum propinauit. Et illi quidẽ vt stercora hæc habent,
ad nostram credo damnationem, qui ad marturinam vestem anhelamus quasi ad sum-
mam beatitudinẽ. Itaq; pro laneis indumentis, quos nos appellamus Faldones, illi offe-
runt tam preciosos marturos. Multa poterant dici de hoc populo laudabilia in mori-
bus, si haberent solam fidem Christi: cuius prædicatores immaniter prosequuntur. A-
pud illos martyrio coronatus est illustris Bohemiæ episcopus Adelbertus. Vsque hodie
profecto inter illos quum omnia cætera communia sint cum nostris, solus accessus luco-
rum & fontium (quos autumant pollui Christianorum accessu) prohibetur. Carnes iu-
mentorum illis pro cibo sunt: quorum lacte & cruore vtuntur in potu, ita vt inebriari di-
cantur. Homines cærulei, facie rubra, & criniti, præterea inaccessi paludibus: nullũ inter
se do-

Helmoldus
historicus re-
prehenditur.

Balticum ma-
re unde, &
que nomina
habeat.

Russi Christia-
ni non Roma-
nenses.

Prussorum hu-
mani mores
sed ferinus vi-
ctus.

se dominum patiuntur. Vngaros transeo: quorum aduentum in has terras, quas Pannonia mult
 is aduenis pa
 tuit.
 nias dixere veteres, compertum habemus. Solita mansio exterarum nationum. Ibi Go-
 thi, Huni, Gepidæ: ibi Heruli, Longobardi, & iterum Huni confedere: donec à Magno
 Karolo oppressi, sedes venientibus Vngaris vacuefecere. Carinthe proximi sunt Baua-
 ris, homines diuino cultui dediti: nec est vlla gens honestior, & in cultu Dei & sacerdo-
 tum veneratione deuotior.

PROSEQUITUR deinde testis noster. Bohemia regem habet, & viros bellico- CAP. 19.
 sos: plena est ecclesiis & religione diuina. Polonia magna Sclauorum prouincia (cuius
 tertium in Russiam regnum dicunt protendere terminum) diuiditur in octo episcopa-
 10 tus: nunc ducibus gubernatur. Seruit & ipsa (sicut Bohemia) sub tributo Imperatoriæ
 maiestati. Est autem Bohemis atque Polonis eadem armorum facies, & bellandi consue-
 tudo. Quoties enim ad externa bella vocantur, fortes quidem sunt in congressu, sed in
 rapinis & mortibus crudelissimi: non monasteriis, non ecclesiis, minus cæmeteriis par-
 cunt. Sed neque alia ratione peregrinis bellis implicantur, nisi conditionibus admissis,
 vt substantiæ quas sacrorum locorum tuitio comprehendit, direptionibus publicentur.
 Vnde etiam contingit vt propter auiditatem prædæ, amicissimis sepe abutantur ve-
 lut hostibus: ob quod rarissimè ad quolibet bellorum necessitates asciscuntur. Hæc de
 Bohemis atq; Polonis & cæteris orientalibus Wandalis, omnia ad verbum sunt Helmoldi,
 20 præter illud quod de Vngaria inserui. Quæ ideo repetenda putauit, vt illorum tempo-
 rum statum agnoscamus, & vnius gentis Wandalarum latissimam nationem illius testi-
 monio comprobemus. Fecimus verò loqui testem ante ortum suum & vera tempora,
 quod firmare oportebat multis testimoniis fidem de vna latissimæ gentis natione: quod
 etiam hodie difficulter multi in fidem accipiunt. Adiungit etiam hoc: Vbi ergo Polonia
 finem facit, peruenitur ad amplissimam Sclauorum prouinciam, eorum qui antiquitus
 Wandali, nunc autem Wini seu Winuli appellantur. Horum primi sunt Pomerani, quorum
 30 sedes protenditur vsq; ad Oderam. Est autem Odera ditissimus amnis Sclauicæ regio-
 nis: & oritur in profundissimo saltu Morahorum, qui sunt ab oriente Bohemiæ, vbi &
 Albis sortitur principium. Nec longis inuicem distant spatiis: sed diuerso currunt mea-
 tu. Albis enim in occasum ruēs, primo impetu Bohemos alluit cum Sorabis: medio cur-
 35 su Sclauos dirimit à Saxonibus: nouissimè Hamburgensem prouinciam diuidens à Bre-
 mensi, victor oceanum ingreditur Britannicum. Odera autem vergens in Boream, trāsit
 per medios Winulorum populos, diuidens Pomeranos à Wilsis. In huius ostio, quā Bal-
 ticum alluit pelagus, quondam fuit nobilissima ciuitas quam Winetam dixere. Nam in-
 de riuo nomen coniectura est remansisse, vt Diuinow appelletur, nullo extante flumine
 cui respōdeat: quò modo Panis & Suæuus suum ad exitum, post magnum lacum nomē
 recipiunt quod pridem habuere, sed in lacu amisere. Diuinow autem ex lacu riuus nisi
 ab vrbe nomen sortiatur, non apparet vnde enascitur: præsertim quū dicat Helmoldus,
 ad exitū Oderæ in mare fuisse illam ciuitatē: vt responderit riuus Oderę, sed nomen ab il-
 lo flumine non teneat. Cæterum verisimile est ab ea quondā florente vrbe tenuisse: cu-
 40 ius hodie ne vlla remansere vestigia. Mirum autē quod Saxo noster, antiquissima repe-
 tens tempora, nullā illius facit mentionē. Hæc interiecta sunt testimonio Helmoldi, qui
 deinde subsequutus prosequitur, Fuit ciuitas, inquit, olim nobilissima Wineta, præstans
 celeberrimam stationem barbaris & Græcis in circuitu. De cuius præconio vrbis, quia
 magna quædam & vix credibilia recitantur, libet aliqua commemorare digna relatu.
 Wineta vrbs
 quondam am-
 plissima, hodie
 nomen solum
 habet.

F V I T sanè maxima, inquit, omnium quas Europa claudit ciuitatum, quam incolūt CAP. 20.
 aliis permixti gentibus Græci cum barbaris (nam & aduenæ Saxones parē cohabitandi
 licentiam acceperunt) si tantū Christianitatis titulū ibi commorantes non publicarent.
 Omnes enim ad excidium eiusdē vrbis paganis ritibus aberrarunt: cæteris morib. &
 hospitalitate nulla gens honestior aut benignior potuit inueniri. Ciuitas illa mercibus o-
 50 mnium nationum locuples, nihil non habuit iocundi aut rari. Hanc ciuitatem opulen-
 tissimam quidam Danorum rex maxima classe stipatus, funditus euertisse memoratur:
 præsto sunt adhuc antiquæ ciuitatis illius monumēta. Ibi cernitur Neptunus triplicis na-
 turæ. Tribus enim fretis alluitur ea insula: quorū aiunt vnum esse viridissimæ speciei, al-
 terum subalbidæ, tertium motu furibūdo perpetuis sæuit tempestatib. Eam urbem dixere
 Winetā, ab gēte (cuius solo tenebatur) Winitorū: siue gentē ab vrbe traxisse cognomē

*Wineta urbs
quo tempore
euerfa.*

*Wisbu Wine-
ta succedit flo-
renti & rueti.*

*Alij populi o-
rigine Wan-
dali.*

*Wilfi, Obotri-
ti, Holfati.*

*Insula quas
Sclauj incolunt*

*Wandalorum
limites, hodie
à Saxonibus
occupati.*

dicatur. Subuersam autem ciuili discordia: quæ omnium urbium pestis est perniciosissi-
ma. Sic enim perierunt maximæ vrbes quæ à seculo floruerunt: nam Gothi, Wandali, Sa-
xones, quiq; alij eam incoluere, in se versi, dum sibi quisque primatum vendicaret, effe-
cere ut opulentissima vrbs bello pressa vastaretur, & solo æquaretur. Nam Gothi qui ha-
bitauere, gentis suæ in Suedia regem Haraldum implorauere: ille autem in societate bel-
li euocauit Hemmingum Danorum regem, qui tempora contigit vicina Karolo Fran-
corum & Germanorum regi, post eum imperanti. Qui reges iunctis armis impugnatâ
ciuitatem expugnarunt, militibus diripiendam tradiderunt, & deinde solo æquarunt.
Quod autem huius expeditionis nullam faciat Saxo Danicus scriptor mentionem, ab
incuria temporum venit, quæ minus sunt in eius historia explicata. Huius excidio ciui-
tatis excitatam crediderim in Gothlandiam eam quæ nunc uisitur Wisbu, olim (ut cer-
ni potest) opulentissimam, & post Winetam euerfam. Emporium uniuersarum in circui-
tu nationum, Gothorum, Danorum, Wandalorum, Russorum, Saxonum, Semberum,
Prussorum, Estonum, & si quæ tunc aliæ florebant. Nam Græcos (quos commemorat
Helmoldus) ad hoc maris brachium quomodo pertingere potuerint, prorsus nō video:
longè enim ad Mediterraneum Græcia recedit, ad littus Europæ boreale, quod est no-
bis (in aquilone morantibus) meridionale. Testantur nobilem antiquitatem urbis Wis-
bu testudinatæ domus, ianuæ ferratæ, ex cupro fenestræ, & quod ius maritimum etiam
hodie inde ferunt expectandum. Sunt & alij Wandalorum populi, qui intra Oderam &
Albim degunt, longoq; sinu in austrum protendunt: sicut Heruli, vel Eueldi, qui Habelâ
fluuium & Doxam incolunt: Lembusi & Winuli Stoderani, cum multis aliis. Post Ode-
ræ ergo leuem meatum, & varios Pomeranorum populos, ad occidentalem plagam oc-
currit Winulorum prouincia, eorum qui Tolenzi siue Retharij dicuntur. Ciuitas eorum
vulgatissima Rethere, sedes idololatriæ. Templum ibi magnum dæmonibus constru-
ctum, quorum princeps est Radegast: simulachrum eius auro, lectus eius ostro paratus.
Ciuitas ipsa nouem habet portas, undique lacu profundo inclusas. Pons ligneus transi-
tum præbet, per quem tantum sacrificantibus aut responsa petentibus via conceditur.
Deinde uenitur ad Circipanos siue Kissinos, quos à Tolenzi & Rethris separat flumen
Panis, & ciuitas Wineta, Kissini, & Recipani: cis Panem Tolenzi, & Retheri trās Panem
habitant. Hos quatuor populos à fortitudine Wilfos siue Luticios appellant. Ultra illos
sunt Lingones & Wernaui, hos sequuntur Obotriti: ciuitas eorum Mikilnburg. Inde
uersus nos Polabi: ciuitas eorum Racisborg, nunc Razeburgum. Inde transitur fluuius
Trauenæ, in nostram Wagriensem prouinciam: quæ (ut supra diximus) iam appellatur
Holfatia. Ciuitas huius prouinciæ quondam fuit Aldenburgum maritima.

CAP. 21.

SUNT & insulæ Baltici maris, quæ incoluntur à Sclauis: quarum una Fimbre voca-
tur: ego Cimbriam autumo ab antiquo dici. Hæc est opposita Wagriis, ita ut uideri pos-
sit ab Aldenburgo. Altera insula longè maior contra Wilfos posita, quam incolunt Ra-
ni (qui & Rugiani) gens fortissima Sclauorum, qui soli habent regem: extra quorum sen-
tentiam nihil agi de publicis rebus fas est. Adeo metuuntur propter familiaritatem
deorum (vel potius dæmonum) quos maiori præ cæteris cultura venerantur. Hi sunt om-
nes Winulorū populi diffusi, per regiones, & prouincias, & insulas maris. Omne hoc
hominum genus idololatriæ deditum, vagum semper & mobile, piraticas exercēs præ-
das, ex una parte Danis, ex altera Saxonibus infestum. Sæpius ergo multisq; modis ma-
gnorum Imperatorum & sacerdotum solertia tentatum est, si gentes illæ rebelles & in-
credulæ, possent aliquatenus ad agnitionem diuini nominis & credulitatis gratiam ad-
duci. Hæc sunt ad verbum Helmoldi super hac gente testimonia. Vellem limites ad au-
strum quoque dixisset, quos signauit ab oriente in occiduum & aquilonem. Certa sunt
tamen & euidentia documenta, quod ex Polonia in Slesiam, & inde in Marchiam, no-
uam & veterem, per Magdeburgensem & Halberstadensem dioceses, usque ad Hercy-
nios montes, & inde ad Visurgum fluuium, in occiduum, omnem eam prouinciam fuisse
Wandalorum. Sed Saxones descendentes montibus à meridie, & transeuntes Visur-
gum ab occidente, paulatim pulsus Wandalis suam fecere prouinciam: donec per incre-
menta temporum idem facerent in Marchia memorata, & in omni prouincia mariti-
ma, quæ hodie & linguam & mores præfert Saxonum tota.

CAP. 22.

DE ciuitatibus autem præcipuis, quas in gente fuisse memorat Helmoldus, Alden-
burgum

burgum nouimus in Wagria, nunc Holsatia: Racisburgum quoq; iam (vt aliam quoque memoratam) cernimus ad rusticam vilitatem posita ciuilitate degenerasse. Miklinborg transit in vicinam Wismariam. Sed Rethre ac Wineta quæ fuerint ambigimus. De Rethre metropoli mediterranea, suspicarer olim ibi fuisse vbi nunc Brandenburgum, septa paludibus & riuis: nisi iam per tempora Helmoldi dudum illa mutasset & religionem & linguam. Primus enim Henricus Romanorum rex eam fecit Saxonum coloniam, constituto ibi marchione: quod dicemus. Hic autem testis noster loquitur de vrbe, quæ illius tempore maneret in paganismo. Ergo Rethram in ea terra quæ nunc Stargardia dicitur, ad lacum magnum & locum Rabele fuisse crediderim (quod nomen Starigard Wandalicum, appellatiua denominatione insinuat) magnam & antiquam ciuitatē, cui proprium fuerit nomen Rethre. De Wineta quærimus, illustri quondam vrbe: quam (vt testis noster commemorat) olim florentissimam, & omnibus Europæis vrbibus incomparabilem, nisi ad exitum riuu Diuinow in mare fuisse dicamus, Archon aut Iulinū extitisse dicemus: quas ambas Danorum reges exinanierunt. De nomine autem hoc compertum habemus, quod præclaras Wandaliæ vrbes alia Dani, alia Wandali nūcupatione habuere. Quam enim Wandali dixerunt Starigard, Saxones Aldenburg, Dani vocauerunt Branneham. Ita fieri potuit, vt quam Danicus scriptor appellauit vel Archon in Rugia, vel Iulinum in cōtinente, Wandali dixerint sua lingua Winetam. In rebus enim obsecuris cōiecturæ sit locus. De Archon prompta est cogitatio, quod ea fuerit in insula Rugia, quæ diuerso latere variis alluitur fretis: quod ille commemorabat in vrbe mirabile. Hæc fuerit non iniucunda cum teste confabulatio, quod eruedis antiquitatibus (vbi deficiunt annales) ad coniecturas recurrere venia est & licentia.

Nomina elubratum Wandalia.

Eadem oppida variè à variis populis appellantur.

Locus cōiectura.

HANC gentem, præsertim maritimam, assidua cum Danis bella gessisse tradit Saxo, Danicæ gentis historicus. Ad quam etiam fertur penetrasse Magnus ille Imperator Karolus, domitis per multa tempora Saxonibus: postquam Tassilonem Bauariæ ducē, post Longobardorum in Italia subactionem, bella pro Desiderio (cuius Tassilo teneret filiam) renouantem compressisset: & post primam de ditionem in perfidia deprehensum, reum læsæ maiestatis iudicasset, & ad vitam monasticā cum filio tonsurari iussisset. Priusquam Hunos Bauaris suppetias ferentes attingeret, Wilfos gentem Wandalorum qualicunq; occasione oppugnare aggreditur: vno sed grandi prælio ita eam gentem perdomuit, vt in reliquum tempus imperata se facturos pollicerentur. Wilfos autem ad Hanelam fluuium habitare, nomine ipso prodit oppidum Willenacum. Erat tum post natum Christum, datamq; mundo salutem, annus DCC LXXXIX. quū (vt diximus) Karolus morturus in Wilfos, pontes duos strauit super Albim fluuium, & vtrinq; firmavit præsidis, ne ab hostib. ad intercludendum reditum occuparentur. Ingressus autem prouinciam, latè omnem terram populatur: nullo fidente ex aduerso aciem regi potentissimo opponere, sperantib. terræ habitatoribus, quum ipsi in inuiis paludib. tuti consisterent, breui futurum vt abiret. Ille autem non segniter oppugnationib. insistent, coegit hostes ad ditionem. An autem religionis ab illo in pactis mentio sit habita, annales non præferunt: nisi quod promptum est perpendere, non tam breui populum ad religionem cogi potuisse: recolentibus quantum temporis atq; laboris sit impensum in subigendis ad salutis sacramenta Saxonibus. Quo tempore Obotriti querimoniam regi super congenilibus detulerunt, quod iam illi ducibus Karoli in Saxonia belligerantibus conciliati, regno Franciæ confœderati haberentur. Ad quod prælium pro Obotritis euocati à ducibus eiusdem regis Saxones, aderant quidem corpore, sed non satis fidam operam præstiterunt, quod iniquis adhuc animis iugum Gallicum paterentur. Nam antè non quieuerunt, quàm abacto iugo temporalis imperij, episcopis permitterentur, & diuina solum religione cōstringi viderentur: quamuis & illis temporalis etiam gladij potestas non deesset. Sed suffecit Saxonibus ad speciem exhibita libertas, quod regem & exactorem tributorum non paterentur. Longus quidem labor in edomandis ad iuga Christi Saxonibus: sed longè maior ad subigendas Danorum, Normannorum atque Suedorum nationes: quod in Metropoli nostra satis ostendimus.

CAP. 23.

Wilfi à Carolo Magno deuicti.

789.

Obotriti.

Vos autem nō sic: ex regni meum non est de hoc mūdo.

CAP. 24.

INDE verò Magno Karolo iam per mortem subtracto, quum filius eius Ludouicus Imperio & regno succedens, Francfordiæ conuentum haberet Imperij, venire in eum locum principes Wilforum duo fratres, ætate iuuenes, fiducia fœderum, ad Imperatorē,

Imperator ar-
biter in frater-
na de regno
contentione.

Wandali sero
ad fidem addu-
cuntur.

Martyri Chri-
sti templū &
simulacriū su-
perstitiosē de-
dicatur.

Hoc in Saxo-
niam episcopus
antea vitio
nō dabatur.

Normanni qui,
& eorum res
gesta.

eumq; arbitrum inter se de paterna successione & regno elegerunt: quum amborum pa-
ter moriens, ætatis iura sequutus, præfecisset maiorem: sed is per ignauiam regno impar,
à populo improbatur, præferente ad omnia minorem. In tanta autem disceptatione Lu-
douicus Imperator arbiter factus, quum studia populi cognosceret, minori regnum ad-
iudicauit, seniore aliis in locum conditionibus quietato: datisq; muneribus, eos ad pro-
pria pacatos remisit. Sed de religione nihil tum actum est. Nam inter omnes borealium
nationum populos sola Wandalorum prouincia remansit cæteris durior, & ad creden-
dum tardior. Sunt autem multi (vt ostendimus) Wandalorum populi: quorū qui dicun-
tur Winuli, magna ex parte respiciunt parrochiam Hamburgensem. Nam præter hono-
rem metropolitanæ sedis, (qua omnes nationes siue regna complectitur aquilonis) ha-
buit Hamburgensis ecclesia præscriptos terminos suæ parrochiæ, vltimam videlicet par-
tem Saxonix, quæ est trans Albim, continens tres populos, Thietmarfos, Holfatos, Stur-
marios: inde extenduntur termini ad Winitos, eos qui dicuntur Wagri, Obotriti, Kissi-
ni, Circipani, vsque ad flumen Panim & urbem Demyn. Ibi erat limes Hamburgensis
parrochiæ. Non caret ergo admiratione, quod dignissimi præfules & euangelici prædi-
catores, Ansgarius, Rembertus, & sextus in ordine Vnni (quorum ad conuersionē gen-
tium ingens efferbuit studium) Wandalorum curam tantopere dissimulauerint, vt nec
per se nec per ministros aliquem in eis fructum fecisse legantur. Effecit hoc (vt existimo)
populi illius inuincibilis duritia, non prædicatorum torpor: quibus animus & erga gen-
tium salutem ita ardens fuit affectus, vt nec opibus nec vitæ pepercerint, si qua vnquam
spes salutis affulisset.

CAP. 25. TRADIT antiqua veterum relatio, quod temporibus Ludouici I. I. (is erat rex Ger-
manix, filius Imperatoris Ludouici) egressi de Corbeia monachi sanctitate insignes, gen-
tium sitientes salutem, impenderunt seipsos ad subeunda pericula pro diuulgatione ver-
bi diuini: peragratisq; multorum Wandalorum prouinciis peruenierint ad Rugianos ma-
ritimos, vbi fomes errorum & sedes fuit idololatriæ. Prædicantes igitur verbum vitæ cum
omni fiducia, omnem illam insulam lucrati Christo feruntur: vbi etiam oratorium fun-
dauerunt in honorem Domini Saluatoris & in memoriam Sancti Viti, Corbeiensis pa-
troni. Postquam autem permittente Deo, mutatis rebus, Rugiani à fide defecerunt, sta-
tim pulsus sacerdotibus atq; Christicolis, religionem verterunt in superstitionem. Nam
beatum Vitum, quem nos sanctum martyrem & Christi seruum electum confitemur, i-
psi pro Deo cœperant venerari, creaturam anteponentes creatori. Suantewit appella-
runt. Nec erat postea aliqua barbaries sub cœlo, quæ Christicolas ac sacerdotes magis
exhorreret. Solo nomine sancti Viti gloriabantur: cui etiam templum & simulachrum
amplissimo cultu dedicauerunt, illi primatum deitatis specialiter attribuentes. De om-
nibus quoque prouinciis Wandalorum inde responsa petebantur, & sacrificiorum an-
nua libamina persoluebantur. Sed neque mercatoribus qui fortè illas sedes appulerunt,
fuit vlla facultas sua distrahendi, aut alia comparandi, nisi prius sacrificium Deo suo de
mercibus persoluant. Flaminem suum non minus quàm regem venerabantur. Ab eo er-
go tempore quo fidei Christianæ primùm renunciauerunt, hæc superstitio apud Ru-
gianos perseverabat. Sanè populis Wandalorum, & cæteris gentibus fide imbuēdis, ma-
gnū præstitit impedimentum ea bellorum tempestas, quæ Normannis tumultuanti-
bus in omni littore maris desæuiit, ad Gallias vsque portendens. Porro Normannorum
exercitus collectitius erat de fortissimis Danorum, Sueonum Norwagiorumq;: qui vno
prædandi affectu, primò omnium Wandalos (qui proximi videbantur) misere sub iugū:
deinde cætera finitima regna mari terraq; vexabant: quibus de rebus & in Norwagia ple-
nè & in Saxonia ex parte explicuimus. Quibus profecto non parum addiderat virium
ea Romani Imperij diminutio, quæ post tempora senioris Ludouici, prius quidem inte-
stinis bellis est exorta, postea in quatuor diuisa portiones. Omnis primi Karoli latissima
ditio, quatuor regulis subdita regebatur. Constat ergo illo tempore Normannos, per Li-
gerim Turonos succendisse, per Sequanam Parisios obsedisse, Karolum Gallix regem,
adactum armis, vexationem regni auro penso redemisse: vastata deinde ab illis Lotha-
ringia, & Phrisia subacta. Ludouicus autem rex Germanix Normannos fœderibus sine
prælio, hoc modo retinuit, vt quum Franciam totam vastauerint, regno eius minimè no-
cuerunt. Post cuius mortem omnia turbari cœperunt. Nam Bohemi, Sorabi, Sufi, & ve-
teres

terres Wandali (quos ipse tributarios tum habebat) seruitutis iugum excusserunt.

POST temporum interualla, regnante Conrado, orta est Vngarorum grauis irrump- CAP. 26.
ptio: qui non solum Saxoniam aliasq; cis Rhenum prouincias, verum etiam trans Rhe-
num Lotharingiam & Franciam demoliebantur. Dani quoq; Wandalos auxilio haben-
tes, primò Transalbianos Saxones, deinde flumine transmissi, magno Saxoniam terro-
re quatiebant. Sed tamen de Vngaris aliquanto nobis repetendum est altius. Zuantoco
pius ea tempestate Morauorum rex, ditione tenebat Bohemiam, Slesiam Poloniamq;
& animis sublatis de magnitudine ditionis, Imperatori Romano Arnulpho fortissimo
principi tributa soluere (quæ aliquandiu soluisset Ludouico Germanicæ regi) pernegabat.
10 Magno bello petitur: magnis ille nihilominus viribus reluctatur. Varia fortuna sepe sunt
in acie collatæ manus: nulla parte constitit victoria, æquis viribus discessum erat. Sederant
tum Vngari, gens noua, ad repagula quæ illis Morauorum rex obieciasset: nec erat vlla
transcendendi facultas. Imperator, qui in animum induxerat nonnisi victor redire ab
Morauis, vndeunque circumspexit auxilia. Audiuit gentem magnam confedisse ex la-
tere Morauorum, quæ transitus tempora opportuna demoraretur. Misit in eam gentem
virum fidum, qui de pactis cum illa loqueretur, gerendi belli in regem Morauorum: qui-
bus ex sententia Cæsaris constitutis, ipse cum agmine suo profectus transitum Vngaris
aperuit: immisitq; hostilem Christianis populis gentem, qui infinitis postea malis prouin-
cias affligerunt. Sed tum opera illorum vsus Imperator presente in Morauorum regem,
20 bello conflixit magno prælio tantis auctus copiis, suppressitq; regem: & multis pessunda-
tis atque captis, in fugam vertit hostem. Ille elapsus, in profundum solus se recepit saltu:
& proiectis armis regioq; apparatu, ad solitarium quendam se contulit virum, Christo
deuotum: cuius vsus contubernio sanctitatis, in finem vsq; vitæ eremiticam vitam im-
pleuit. Moriturus iam de propinquo, primùm quis esset aperuit: & in Christi pace quie-
scens, meliora regna promeruit. Tum Bohemia, Polonia, & Slesia, suum quæque pro-
uincia ducem constituit, liberè viuens: tributa tamen superioritatis agnitione vel modi-
ca pendebant Romano Imperio. Tempore ex illo Vngarorum gens Christianas prouin-
cias male habebat. Erat autem circiter nongentesimus à Christo nato annus.

*Cæsar ut rebel-
lem domaret,
Vngaris Chri-
sti hostib. ite-
ad eruptio-
nem aperuit.*

*Morauis præ-
lio superatus
in eremum se-
cedit.*

900.

QVVM autem ad Romanum Imperium Henricus dux Saxonie allectus esset, Ro- CAP. 27.
manorum rex, Vngarorum insolentissimus ausus magna parte repressus est. Nam gentem
30 (quod in Saxonia diximus) maximo prælio vicit, docuitq; intra suam consistere prouin-
ciam. Bohemos quoque, & Wandalos, Sorabos, ab aliis regibus edomitos, & cæteros
Wandalorum populos vno grandi prælio ita perfregit, vt cæteri, qui per pauci remanse-
rant, & regi tributum & Deo Christianitatem ultro promitteret. Quo tempore urbem
Wandalorum primariam Brandenburgum idem Henricus per brumam oppugnauit,
castra figens in glacie: & labore magno expugnauit, arcemq; Misnæ firmavit aduersus
insultus gentis: & præfecit illis viros industrios, qui ad imperata segnes compellerent, &
in fide continerent. Quod initium fuit marchionum, nunc principum electorum. Per
eandem tempora idem Henricus urbem quæ Delmborg vocatur, fundauit, in ea mona-
40 sterium puellarum instituens: quod etiam grandi terrarum dominio locupletauit, do-
nans terram quæ hodie dicitur Aduocatorum. Erant tum ministeriales monialium (qui
nunc sunt Barones) quatuor: quorum hæc sunt nomina, de Gera, de Wida, de Plawis, de
Rutze. Deinde cum exercitu Daniam ingressus Henricus, Gormonem regem primo
statim impetu ita perterruit, vt imperata se facturum misso nuncio demandaret, & pacem
supplex deposceret. Sic Henricus victor, apud Sleswicum regni sui terminos ponens,
marchionem constituit, & Saxonum coloniam habitare præcepit: quod antea similiter
fecisset in solò Wandalico, in vrbe præcipua Brandenburg. Sed felicius cessit in Wan-
dalia quàm in Dania: nam apud Sleswicum cum eius vita finiuit & marchionatus. Qu-
enim ille finem viuendi fecisset, Dani iugum quod acceperant, proiecerunt: occiso Mar-
50 chione coloniam Saxonum eiecerunt. Wandalis quoque vicini Danis, in antiquam seli-
bertatem receperunt, proiecto tributo cum Christianismo.

*Monialib. vir-
ginibus domi-
natio ampla
tribuitur.*

*Danorum ab
Henrico suba-
ctorum non
diuturnâ fides*

A memoria autem Ludouici regis Germaniæ Bohemia magna ex parte erat Chri- CAP. 28.
stiana. Nam illi rex memoratus arma intulit, perpulitq; vt quatuordecim eius prouin-
ciæ duces se præsentem sacrum subirent lauacrum, & deinde tributa penderent. Quan-
quam in Bohemica Pius historia astruere videatur, Boruinum regem primum in

*Boemi victi
baptismi susci-
pere compell-
untur.*

Boemia autē
series.

Vratislau.

Frater fratrē
Cainica inui-
dia occidit.

Episcopus fieri
recusans male
perit.

Mesco Polonus
patriam Boe-
mico iugo libe-
rat, & Boe-
mum dolo in-
terfici.

Frater fra-
tre excecato
dominatum
occupat.

Bolislau Po-
lonum Adal-
bertus Christo
lucrificat.

CAP. 29.

22 21 20

21 20 19

20 19 18

19 18 17

18 17 16

17 16 15

16 15 14

15 14 13

14 13 12

gente subisse lauacrum regenerationis, imperante iam Arnulpho, qui nepos erat Ludo-
uici memorati, ex filio Karlomanno. Equidem fieri potuit ut antè quatuordecim copia-
rum ductores, barones aut comites, sub Ludouico baptizarentur: primus autem inter
vniuersæ prouinciæ generales duces fuerit iste Borsinows. Tempore ex illo Christi fides
in Bohemia permanfit. Borsinows ergo decimus erat dux, ex primo illo Zetho, à quo il-
lorum annales sumunt principium: quanquam (ut antè monstrauius) longè vetustior
fit Bohemorum in suis montibus incolatus. Iste autem Borsinows moriens filium reliquit
Vratislaum. Nam alius etiam filius Spitigneus nati maior, quum exili tempore regna-
set, moriens fratri reliquit Bohemiæ principatum. Vratislaus dux Bohemiæ rebus præe-
rat, quo tempore 1111. Ludouicus Imperium iam teneret Romanum. Reliquit autē mo-
riens filios duos, Wentzlaum & Bolislaum, dissimili virtute adulescentes. Nam Wentz-
laus incredibili deuotione fidem Christi ambiebat: frater vix nomine ipso passus dici
Christianus, seculi vanitates anteposuit religioni: iustitiam non æquo & bono, sed armis
metiebatur & viribus. Wentzlaus quotidie profecit in viis iustitiæ, vsque adeo ut cunctis
amabilis pro modestia & religione videretur: tantumq; emeruit apud Deum, ut signis
aliquot viuens claresceret. Nata est inde fraterna ex virtute æmulatio: nam Bolislaus, sti-
mulante matre, dum eleemosynarum largitorem prodigere paternas opes accusaret,
insurgens fratrem oppressit. Ille ad meliora translatus, promeruit amplioribus etiam si-
gnis clarescere, ut breui Sanctorum in catalogum transcriberetur. Bolislaus sacrilegus
quum post fratrem cæsum aliquandiu rebus præfuisset, moriens reliquit filios Bolislaū
& Stratiquatem. Bolislaus filius, patruo quàm patri similior, virtutem amplexatus, per
vestigia patrum, Deo deuotus, hominibus iustus (ut erat) apparebat. Stratiquates ascribi-
tur in clerum: & dum ad episcopatum eligitur, contempsit, quod non is quem deposce-
ret, locus videretur. Inde verò quum pertinaciter locum alium ambiret, & pro generis
dignitate repelli non posset, à Moguntino archiepiscopo tentatur consecrari. Sed venit
illi pro benedictione maledictio: nam sub manibus consecratoris arreptus à dæmonio,
diuq; tortus in ea vexatione, infelicem animam exhalauit. Bolislaus filium sui nominis
reliquit tertium Bolislaum. Rebus Bohemicis tum suberat insignis ciuitas Cracouia: ut
solent limites regnorum, variante fortuna, vel protendi vel breuiari. Quum autem ter-
tius Bolislaus præesset, Mesco dux Poloniae, contempta Bohemi adulescentia, Cracouia
intercepit, suoq; iuri denuo consociauit. Venitur ob eam rem ad graue bellū, multa inui-
cem irrogantur ferro & flammis incommoda, multæ pridem & hominum cædes: demū
ex procerum alternæ ditionis instantia, fit colloquiū inter duces de legibus pacis. Dum
illis Bohemus ex animo intendit, minus cauit insidias: ibi enim à Polono Mescone nihil
tale timens opprimitur. Filios hic reliquit Iamirem & Vdalricum. Iamires nati maior pa-
tri succedit in ditione. Vdalricus externam amplexus militiam, Henricum sequitur Ro-
manorum regem, eum qui primus ex domo Saxoniæ conscendit hoc culmen. Quum
audiret patriam à Polonis laborare, impetrata ab rege venia Bohemiam repetiuit: & ma-
gno labore repressis hostibus, fratrem regno non idoneum excecauit, ne quando ad re-
sumendum conaretur: ipseq; præfuit cum plurima laude rebus Bohemicis.

AD Poloniae deinde res introducendas cōuertamur, quæ ut Bohemiæ, ita illæ quo-
que nobis cum suscepto Christianismo inclaruerunt. Ex illo enim tempore cum princi-
pibus nostris versabantur, & cœperunt inclarescere: ut nomen haberēt, qui prius essent
incogniti. Mesco dux præerat Polonis ea tempestate, quum Henricus Romanum tene-
ret regnum. Sed ille armis intentus, minus ad religionem inclinabat: filium habebat Bo-
lislaum. nam hoc nomen tum erat in omni ea gente venerabile, ut & Bohemi & Poloni
principes illo frequentius vterentur. Iuuenem hunc optime indolis aggreditur Adelber-
tus Pragensis episcopus, vir in diuina religione feruentissimus: & agrum bonum nactus,
in quo conderet diuini semen verbi, Bolislaum in fide Christi erudiuit: adeoq; profecit,
ut breui faceret consummatum Christianū. Interim patre mortuo, rebus gerendis præe-
rat per Poloniam Bolislaus. Adelbertus episcopus profectus in Gentes, Christum vbi-
que euangelizabat. Peruenit ad Prussos: illis quoque cœpit nomen Christi cum religio-
ne & promissione immortalis regni proponere. Sed quid vis apud barbaros? Modestia
& mansuetudo viri aliquandiu eos à crudelitate frænabat: vbi verò incruduere, virum
aggressi sanctissimum, trucidabant, martyrio coronantes. Bolislaus vbi audiuit mactatū
à sæuif-

à sæuissimis patrem optimum (cui hoc ille debebat quod esset Christianus) indoluit: missisq; muneribus, sacrum martyris corpus à perfidissimis mercabatur, trāstulitq; in suam ciuitatem: quo accepto, Cræsi opes & regna maxima sibi venisse reputabat. Venerāt ex Italia nonnulli Christo dediti sacerdotes, qui in gentibus Wandalorum pro Christo cōtenderant euangelizare: sed linguam gentis vernaculam summo prius studio perdiscere constituerant, ne interprete opus esset. Hoc in conatu diu laborantes, confederant in celis non satis à vi & iniuria tutis & communis. Procurari iussit dux optimus viris bonis vitæ necessaria. Aduerterant nonnulli latrones, exteris illis viris cum duce esse crebra colloquia, nesciētes quid ageretur, dum illi de ratione seminādi euangelij cum duce loque-
 10 rentur. Arbitrati magnos esse apud peregrinos, qui longè abiissent à patria, thesauros reconditos, noctu aggressi cellas effringunt, viros opprimunt: & vix parum aliquid viatici (quod à duce illi meruerant) auferentes, cum rubore discedūt. Dux autem religiosè tumultos, qui in conatu sacri ministerij sunt oppressi, inter martyres (vt erant) pro Christo cæcos meritò illos deputauit. Interim signa multiplicantur ad tumultum Adelberti Episcopi, & martyris fama volat in orbem.

Adalberti pro
Christo cæsi
corpus magno
redimitur.

Presbyteri Ita-
lia egressi in
Polonia truci-
dantur.

OTTO interim I. Henrici primi filius, pro rerum gestarum magnitudine cognomi-
 natus Magnus, erat in Imperio. Conuersus ad Wandalos, tanta virtute illos constrinxit,
 vt tributum pendere & Christianismum subire pro vita & patria simul offerrent victori:
 baptizatusq; est magnus gentilium populus. Ecclesiæ tum primū in Wandalia cōstru-
 20 ctæ. Inde verò postquam reuersus est ab Italia, omne studium intorsit ad gentium voca-
 tionem, præcipuè Wandalorum, quod pro sententia illi euenerant omnia, Deo coope-
 rante, & dexteram eius ubiq; roborante. Subactis autē & Christianæ fidei adactis Wan-
 dalorum gentibus, Magnus Otto inclytam urbem Magdeburgum super ripam Albis flu-
 minis instaurauit: quam Wandalis metropolim statuens, Adelbertum, summæ sanctita-
 tis virum, ibidem consecrari fecit archiepiscopum. Is primus omnium in Magdeburgo
 ordinatus, duodecim annis strenuè pontificatum administrauit, multosq; Wandalorū
 populos prædicando conuertit. Illi autem archiepiscopatu subiecta est tota Wandalia
 vsq; ad Panim fluuium. Episcopatus suffraganei quinque: quorum Marsburgum, Cicen-
 sis, ad Salam conditæ vrbes, Misna super Albim, Brandenburgum & Havelbergum ad
 30 interiora recedunt. Sextus Wandalicæ episcopatus est Aldenburgum: hunc (sicut cæte-
 ros) Imperator Otto Magdeburgensi primū subicere decreuerat, propter gentis co-
 gnationem: quem tamen Adeldagus Hamburgēsis archipræsul, Imperialis cancellarius,
 pro suo defendit, eo quod terminus suæ ecclesiæ antiquis priuilegiis Imperatorum esset
 comprehensus. Est autem Aldenburgum ea quæ Wandolica lingua Starigard (hoc est
 vrbs antiqua) dicitur, sita in occiduo Baltici maris, in terra Wagriorum: & est terminus
 Sclauicæ (hoc est Wandalicæ) in ea regione. Hæc autem ciuitas cum prouincia, fortissimis
 quondam incolebatur viris (eo quod in fronte totius Wandalicæ posita, contiguos habe-
 ret Danorum & Saxonum populos) qui omnes bellorum motus ipsi aut primi inferrēt,
 aut aliis inferentibus primi exciperent. Tales enim in ea quādoq; fuisse reguli perhiben-
 40 tur, qui omnium Obotritorum siue Kissinorum, & eorum qui longè remotiores sunt
 Imperio, fuerint potiti. Conclufa igitur ac subneruata omni horum natione Wandalo-
 rum ab Imperatore, vrbs quoque vetus Aldenburgum inter alias quoq; ad fidem Chri-
 sti peruenit, & facta est numero fidelium copiosissima.

Wandali rur-
sus ad Christi-
anum adducun-
tur.

Magdeburgi
metropolis
Wandalorum
cum suffraga-
neis.

Et episcopi e-
ciam suum est
de imperij li-
mitibus bellū.

H V I C vrbi tum præcellentissimæ gloriosus Imperator Otto pontificem primū de-
 dit venerabilem virum Marconem, subdens ei omnem Obotritorum prouinciam, vsq;
 ad Panim fluuium & urbem Demyn: præterea ciuitatem opinatissimam Sleswig, quæ
 alio nomine Heidebu dicitur, eiusdem curæ delegauit. Eo enim tempore ea vrbs cum
 adiacente prouincia (quæ scilicet à lacu Slia ad Eydoram fluuium portenditur) Romano
 Imperio à memoria Henrici, qui pater erat Magni Ottonis, subiacebat: habens terram
 50 spaciosam, & frugibus fertilem, sed maximè desertam, eo quod inter oceanum & Balti-
 cum mare sita, crebris incurSIONUM iacturis attereretur. Postquam autem misericordia
 Dei & virtute Magni Ottonis matura pax omnia possedit, cœperunt habitari desertæ
 Wagricæ & Sleswicensis prouinciæ: nec vllus iam angulus relictus fuerat, qui non esset
 conspicuus vrbibus & vicis, & plerisq; etiā monasteriis. Diu superfuerunt antiquæ illius
 habitationis clara vestigia, in sylua, quæ à vico Luttellēborg, per longissimos tractus vsq;

CAP. 31.

Marco primus
Aldenburgen-
sis episcopus.

*Christianismi
per Wandaliā
incrementa.*

Sleswicum pertrahitur. Cuius vasta solitudo, & vix penetrabilis, inter maxima sylvarum robora fulcos prætendit, quibus iugera quandoque fuerant dispartita: urbium quoque formam structura vallorum prætendit. In plærisque etiam riuis, qui propter molendina cogendis aquis aggeres congesti sunt, ostendunt omnem illum saltum ab hominibus quandoque habitatum. Primus igitur huic nouellæ plantationi Marco præfuit episcopus, qui populos Wagriorum & Obotritorum sacro baptismatis fonte lauit: quo defuncto, Sleswicum singulari pontifice honoratur. Aldenburgensem autem sedem suscepit regendæ venerabilis vir Eguardus: qui multos quoque ex Wandalis conuertit ad Dominum. Ordinatus est à sancto Adalago Hamburgensi archiepiscopo. Creuit ergo populus fidelium: nec fuit aliquid quod nouellæ ecclesiæ aduersaretur omni tempore trium Ottonum, qui omnes pari affectione in eius gentis conuersionem ferebantur. Et repleta est omnis terra Wagriorum, Obotritorum & Kissinorum prouincia, ecclesiis & sacerdotibus, monachis, & Deo dicatis virginibus. Porro Aldenburgenfis ecclesia dedicata fuit in honorem sancti Iohannis Baptistæ: Magnopolensis autem instructa fuit sub patrocinio sancti Petri, continens monasterium virginum. Fuerunt deinde Aldenburgenfes pontifices, honorabiles regulis & principibus Wandalarum, eo quod munificentia Magni principis Ottonis, cumlati essent temporalium rerum affluentia: vnde possent copiose largiri, & populorum sibi conciliare fauorem. Dabatur autem pontifici annuo de omni Wagriorum & Obotritorum terra tributum (quod pro decima imputabatur) de quolibet aratro mensura grani, & quadraginta resticuli lini, & duodecim numi puri argenti, ad hæc vnus numus, precium colligentis. Wandalicum verò aratrum par boum & vnus conficit equus. De urbibus verò & earum prædiis, ac curruum numero, quæ ad possessionem pontificis pertinebant, non est huius operis explanare: eo quod vetera in abolitionem transierunt, & ecce noua sunt omnia. Hæc ad verbum translata ex annalibus, ad fidem legentium certiore.

CAP. 32.

Dani in regem Christianum auctore eius filio rebellant.

PRINCIPIVM autem perturbationis rerum Christianarum erat ex Dania. Nam quum adhuc Magnus Otto superesset, Zuenotto regis Haraldi filius (quem ad sacrum baptismata Otto victor adegit) quum videret regni proceres leue iugum Christi portare cum murmure, indignantes & execrantes Haraldum regem seniore, quod id oneris regno & regnicolis imponi passus esset: simul sperans quod per eam occasionem ad regnum (cuius erat cupidissimus) perueniret, patri rebellauit coniuratione maioris partis procerum in senem regem Christianum. Igitur vbi inualuit conspiratio, concurritur ad arma. Haraldus nihil minus quàm hoc à filio metuens, matri Tiræ Christianissimæ femina (quæ filia fuit Anglorum regis) monumentum & perenne memorabile ad tumultum constituere parabat, defatigans milites suos in opere rustico prouendi de terris immanissima saxa: quod ipsum militum suorum animos à rege auerterat. Quo in opere quum desudaret, affertur regi triste nuncium de filij & procerum in se conspiratione propter Christianismum, paratos ad arma venire in se cum exercitu ad illum improviso opprimendum. Vbi audiuit, intermisso opere, quæ pro temporis angustia potuit, arma contraxit: venientem super se filium expectauit, quum non aliud suos posceret, nisi vt filium illi seruarent in prælio (si fieri posset) incolumem. Facta cōgressione, pater vincitur: renouato rursus prælio, eadem fortuna: quum tertia quoque pugna pararetur, interposito colloquio res tractatib. agi cœpit. Quum interim treugæ cōstituerentur, quib. filius Haraldus incuriosè ambulabat in nemore: quo in loco ictus sagitta lethaliter, in Iulium Wandaliæ oppidum (quod filio minimè fideret) se iussit deportari. Ciuitas quidem gentium idolis adhuc dedita, sed Haraldo tamen regi Christiano peramica: cui etiā ille plus fidei tribuit quàm filio, treugarū inducias violari passo. Non aut diu rex vulnere superfuit: sed quum efflasset spiritum, reductus in Daniam, regio funere in Roschildiam tumultatur. Sed ad id, cuius rei gratia introducta est Danorum regis mentio, aliquando veniatur.

CAP. 33.

Absurda etymologia ex quadam syllabarum similitudine sumpta

EGREGIÆ quondam urbis Iulini, in Wandalico solo ad littus maris Germanici, nunc vilissimi oppidi speciem ægrè seruantis mentionem sine laude transire non debemus, vt mortaliū rerum specimen præcipuum in eius ruina intueamur. Tradūt Iulium ab Iulio Cæsare fundatore nomen habuisse: quomodo Wolgastum, Iuliam Augustam olim vocitari, & Demyn, quasi dominam mundi, & Tribuzefz, quasi tributum Cæsaris, & Robel, quasi rebellionē. Sed fuerint istæ consonantiæ in lingua Wandalica ad Latinā (quo

(quo modo & in alijs) fortuita: certè ab Iulio Cæsare imposita nomina certum est non fuisse. Nam ille bis transito Rheno ex Gallijs tetigit Germaniam: sed statim rediit reductis copijs, per pontes quos in flumine strauit. Testis est ille ipse in suis cõmentarijs. Nec Romani duces post illum tenuerunt terras vnquam vltra Albim, quem dedit Augustus Albis Romani imperij limites. limitem Romano imperio: testis Strabo. Si tamen memorata nomina contendis esse origine Latina, fieri potuit vt Wandalicæ nationis principes, cupidi visendarum regionũ, Albimq; transcentes aliquandiu militauerint per Germaniam Druso Neroni Augusti priuigno, & Drusi filio Germanico, alijsq; præsidibus: qui regressi narrantes quæ viderint, & nomina Latina ad imitationem Romanorum, suis indiderint castellis. Eius transi-
10 tionis testes sunt Strabo, Cornelius Tacitus, in Augusta historia. Erat Iulinum præclarum illa ætate Wandalorum emporium, tantis opibus, tantis mercatorum negotijs frequens, vt vix aliud par illi tum Europa videret, Constantinopoli semper excepta, quæ
tum florebat. Ibi Russi, Dani, Sembi, Saxones, & ipsi Wandal, singulæ quoque gentes suos vicos & plateas incolebant: nulli præclusum municipium, nisi qui de Christianismo sermones fereret. Hæc erat ingredientium terra marique lex, vt omnia pacata inuenirent, si non de religione verbum facerent. Iam Haraldi filius Zuenotto Danicæ regnũ, Danus nomen Christiani hostis, à Iuliniensib. victus capitur, & bellum subinde renouat. proiecto populariter Christianismo, cognomine pariter, quod illi additum erat honoris gratia in baptismo, abiecto, moderabatur: iam enim iniurium ducebat, si quis illum de cætero Zuenottonem vocitaret. Ergo bellum ante omnes indicit Wandalis, patris
20 sui, iam hostis, receptatoribus: nec illi segnes excipiunt, animo & opibus non impares. Fit pugna (vt frequenter) naualis: diu communi Marte volauit victoria: demum Wandalorum nauibus infedit. Captus rex in prælio abducitur in Wandaliã: graui ære per interuallum persoluto, redimitur. Pristina bella renouat: eadem illum, quæ prius, fortuna insequitur, vindicãte Deo iniuriam reiectæ religionis. Iam pristina redemptione exinanitis regni thesauris, quum in promptu aurum non adesset, datis vadibus, & priorum in regno procerum filiis obsidibus, regreditur, nec sic quieturus: nam tertio quoque belli sortem in eisdem statuit hostes experiri. Iam cautior futurus, omnia diligenter collustrabat. Nocturnis classem vigilijs, circumductis scaphis, iussit velut castra circui, ne quid intentent hostiles insidiæ. Viderant hanc regis diligentiam Iulinienses Wandal, &
30 ex tempore consilium mutuuntur. Nam quidam ex eis promptiores, vbi Danicæ vigiliæ iam ad quietem redibant, sub orituram mox lucem, inscensa nauicula, quum haberent qui linguam Danicam callerent, prætoriam regis nauim adeunt: vigiles regij sunt ab omnibus crediti, idque assimulant: regis colloquium deposcunt, velut magnæ opportunitatis rem allaturi. Rex arbitratus esse suos excubitores, qui aliquid magni contemplati celeriter dissererent, nihil insidiarum veritus, caput è nauì protulit. Qui autem sermonem in aurem afferret, ait esse secretum non palam efferendum, ne etiam proximi audiant cauendum. Rex admoturus aurem pectore tenus inclinat loquuturo: statim ra-
40 pitur in scapham, & ore occluso, tacito remigio abducitur, priusquam arma quisquam expediat in nocte: nam stabat in ordine paratæ Wandalorum acies. Ita tertio captus rex Iulinum perducitur: manifesta illum vindicta persequente, quod in parentem impius, & in omnium parentem Deum esset sacrilegus. Iam tercię redemptionis circumspectum impendia, vacuato ærario, ac obsidibus pridem obligatis. Igitur fœminæ locupletes in regno, regiam sortem commiseratæ, ipsæ de suis ornamentis aurum contulerunt pro illius redemptione. Qua pietate commonitus rex, iam redemptus, legem de successionem fœminarum (quæ iniqua pridem illis erat) maribus exæquauit. Impetitur inde Suetico Rex regno pulsus, exilio motus adferendit. bello: & iterum vincitur, regnoq; pellitur. Victus, in Norwagiæ regem respexit, & ad illum confugit: sed ab eo contemptus, sensit cum fortuna mutatos amicos. Angliæ regem adit: sed speculator potius quàm exul habitus, cum contumelia dimittitur. Scotiæ quoq; regem pertentat, ibi reperiens qui eius calamitatem miseraretur. Sed tamen septennio
50 ibi habitus hospitaliter, medio tam longo tempore recogitauit quid pateretur, & vnde malorum illi esset origo, de proiecta Christi religione. Eam ex animo complexus refumit, voto concipiens, si vnquam illi reditus esset in patriam, promulgare in populum. Deinde reuocatus in patriam, fidelis permansit Christianus.

INTEREA Wandal iam à temporibus Ottonis I. ex magna parte Christi fidem CAP. 34. receperunt, illi præcipue qui in mediterraneis habitabant: instante à meridie Adelber-

to, primo Magdeburgensi archiepiscopo, qui iam (vt diximus) suos in Wandalia habere cœpit suffraganeos, Brandeburgensem, Havelbergensem, cum cæteris quos suprâ memorauimus. Ab occidua verò parte Adaldagus, Hamburgensis archiepiscopus, strenuè suæ legationis in gentes obibat officium, ordinatis episcopis in Aldenburgo Wagrię regione. Sed qui ad mare habitabant, ferociore semper erant, non passi ad se penetrare qui fidē Christi disseminaret. Iulinenſes enim (quod diximus) lege lata vetuerunt ne aduenarum quicquam nouæ religionis mentionem vllam faceret: quo factum est vt omnium illi nouissimi ad Christi fidem peruenirent. Quanquam & mediterranei semel acceptam religionem non satis constanter seruauerant: quod quibus sit factum occasionibus, infrâ suis temporibus contingemus. Introrsus autem ad orientem, Ottone tertio regnante, Bolislaus Polonorum dux (qui, vt dicemus, Imperio se coniunxerat, recognoscens in eo superioritatem) omnem Wandaliā vsq; ad Oderam suis subiiciens tributis, ad iuga Christi cogebat. Prussis quoque grauis imminebat: à quibus (quod diximus) corpus sancti Adelberti Pragensis episcopi, quem occiderant, pretio redemit, inq; suam regionem venerabundus abduxit. Cœperat ergo ab illa quoq; parte orientis Christi euangelium rutilare. Sed ab aquilone Wandalis maritimis quis immineret? quod Dani ipsi satis adhuc infirmis erant radicibus, rege Zuenone timidius agente in populo: qui etsi ipse fidem assereret, veritus est tamen proceres durius resistentes adigere iugo fidei, ne (quod formidabat) iterum regno pelleretur. Sed nos in Bohemiam Poloniāq; paucis redeamus, Christiana tempora nacti in illis prouinciis: quæ illorum res illustrare.

CAP. 35.

BOHEMIA per ea tempora ducem habuit Vdalricum, qui per magna tempora i. Ottonis rerum potiebatur. Filium is habuit Bitiscislaum audacem pariter & procacem iuuenem: qui ausus grande facinus, raptu sibi quæsiuit coniugem. Imperator Otto eius nominis i. vnā ex filiabus suis commendabat sacris virginibus apud Ratisponā Deo feruentibus, vt (si illi videretur) pariter & illa spōsum deligeret immortalem: alioqui suo tempore nuptui tradendam. Audiuit Bohemus virginem & nobilitate & forma præstantem in monasterio præcludi: irritatur magis ea re, quod minus licere videretur. Patrem virginis interpellare non ferebat, quod puellam monasterio à parente deputatam, arbitraretur sibi nequaquam permitti sponsandam. Fretus armis paternis & Bohemiæ viribus, fidebat raptam defendere. Igitur aggressus magnum facinus, puellam (volentem an nolentem incertum, magis autem est augurari promptam non valde repugnantem) rapuit, & abduxit ad interiora regni, coniugemq; sibi legitimis nuptiis afciuit. Pater incomparabile nefas detestatus, quod auderet vir Imperio subiectus tantam irrogare & Imperatori & domino suo iniuriam, statuit armis facinus coarguere: itaque magnis viribus duxit in Bohemiam Otto. Occurrit Vdalricus senior cum filio, & ipsi exercitum in armis ducentes. Sed tamen præmiserat Vdalricus viros ætate & moribus graues, qui indignationem Imperatoris verbis & obsequiis tentarent delinire. Venerat post illos Iutta filia, & (quando ita placitum videretur superis) obsecrabat patrem, vt quoniam factam rem ad infectum nemo reduceret, non committeret vt sanguine innoxiorum nuptias eius commacularet: sumeret obsequia mariti, sumeret preces soceri, & post omnes placaretur lachrymis filię: iam non posse vindicari in Bohemos quod illam intactam præteriret. Imperator iusta satisfactione constituta, precibus & lachrymis filię cessit: permissaq; Iutta Biticislaō pacatum reduxit agmen, iam placatus.

CAP. 36.

POLONIS per ea tempora præfuit Bolislaus dux Christianus, qui iustitia in subditos, & æqualitate in vicinos, & in Deum religione promeruit ab omnibus iustam venerationem. Audiuit Otto i. Imperator, cognomento Rufus, famā sancti martyris Adelberti, de mirabilibus quę operaretur per illum Deus: voluitq; inuisere martyris sancti sepulchrum. Insinuabat Bolislaō aduentum suum, vt illi permetteret in ciuitate pro dignitate hospitium. Gaudius ille (dignationem interpretatus, quod à tanto principe terra eius inuiseretur) non facile dictu est quanto honore, quo apparatu, quā magnifico instructu Imperatorem venientem exciperet. Vidit Imperator in ciuitate ducis, & in mansionē principis, eam quam nō putabat opulentiā, magnificum in omni ciuilitate apparatū: miratus ministrorū ordinem, vasorū, poculorūq; ex materia & arte præstantiā, generosum principis animū, cuncta per hilaritatē largitatis maiora facientē. Non putabat Imperator in ea gente tantū splendorē extitisse. Vnde conuersus in suos, Deposcit huius in nos meritum

Polonia dux
Christianif-
mum armis
promouet.

Dani non au-
det suos ad re-
ligionē cogere.

Bohemorum re-
gis filius Impe-
ratoris filiam
ex virginum
monasterio
rapt.

Imperator a-
pud Polonos
religionis er-
go peregrina-
tur.

meritum viri, vt aliquo vicissim à nobis magnifico munere decoretur. Cernimus nihil deesse tantis opibus & regni amplitudini, quàm vt maiori fulgeat nominis dignitate. Si regem appellauerimus, & amicum Romano Imperio ascribamus, nihil indignum & rebus & viro fecisse videbimur. Probant principes Imperatoris consilium. Igitur euocatum Bolislaum Imperator his verbis alloquitur, Ostendisse nobis animi tui magnitudinem & obsequij diligentiam, tibi nobisque gratulamur. Ideo te euocauimus in hunc cœtum principum, vt vicaria te remuneratione decoremus. Regium tibi nomen damus & honorem, & te Romani Imperij socium, amicumque Cæsareæ maiestatis ex hoc die ascribimus. Et hæc dicens coronam capiti eius imposuit. Deditque Imperator Bolislauro regi pro regalibus insigniis lanceam beati Mauricij, & clauum Domini. Hæc autem regalia insignia, corona scilicet, & sceptrum, & lancea, ad multa tempora in armariolo Cracouiensis ecclesiæ ad memoriam posterorum conseruantur. Rex autem Bolislaus, ob reuerentiam Imperialis dignitatis, & in pignus alternæ amicitiae & deuotionis, donauit Imperatori brachium diui Adelberti martyris: quo assumpto ad propria ille reuersus est. Deinde quum ex hac vita subtractus esset rex Bolislaus anno Christi MXXV. 1025. Mescio filius eius regnavit pro eo, longè impar paternæ probitati: sed sustinuit eum magni patris dulcis apud omnes memoria, vt filij degenerem animum minus odirent subditi. Duxit vxorem nobilem, filiam memorati Ottonis Imperatoris, sororem nihilo minus Ottonis III. Sed hic Mescio quum desidia & deliciis resolutus, propriis non communi-
 20
 30
 40
 50
 60
 70
 80
 90
 100
 110
 120
 130
 140
 150
 160
 170
 180
 190
 200
 210
 220
 230
 240
 250
 260
 270
 280
 290
 300
 310
 320
 330
 340
 350
 360
 370
 380
 390
 400
 410
 420
 430
 440
 450
 460
 470
 480
 490
 500
 510
 520
 530
 540
 550
 560
 570
 580
 590
 600
 610
 620
 630
 640
 650
 660
 670
 680
 690
 700
 710
 720
 730
 740
 750
 760
 770
 780
 790
 800
 810
 820
 830
 840
 850
 860
 870
 880
 890
 900
 910
 920
 930
 940
 950
 960
 970
 980
 990
 1000
 1010
 1020
 1030
 1040
 1050
 1060
 1070
 1080
 1090
 1100
 1110
 1120
 1130
 1140
 1150
 1160
 1170
 1180
 1190
 1200
 1210
 1220
 1230
 1240
 1250
 1260
 1270
 1280
 1290
 1300
 1310
 1320
 1330
 1340
 1350
 1360
 1370
 1380
 1390
 1400
 1410
 1420
 1430
 1440
 1450
 1460
 1470
 1480
 1490
 1500
 1510
 1520
 1530
 1540
 1550
 1560
 1570
 1580
 1590
 1600
 1610
 1620
 1630
 1640
 1650
 1660
 1670
 1680
 1690
 1700
 1710
 1720
 1730
 1740
 1750
 1760
 1770
 1780
 1790
 1800
 1810
 1820
 1830
 1840
 1850
 1860
 1870
 1880
 1890
 1900
 1910
 1920
 1930
 1940
 1950
 1960
 1970
 1980
 1990
 2000
 2010
 2020
 2030
 2040
 2050
 2060
 2070
 2080
 2090
 2100
 2110
 2120
 2130
 2140
 2150
 2160
 2170
 2180
 2190
 2200
 2210
 2220
 2230
 2240
 2250
 2260
 2270
 2280
 2290
 2300
 2310
 2320
 2330
 2340
 2350
 2360
 2370
 2380
 2390
 2400
 2410
 2420
 2430
 2440
 2450
 2460
 2470
 2480
 2490
 2500
 2510
 2520
 2530
 2540
 2550
 2560
 2570
 2580
 2590
 2600
 2610
 2620
 2630
 2640
 2650
 2660
 2670
 2680
 2690
 2700
 2710
 2720
 2730
 2740
 2750
 2760
 2770
 2780
 2790
 2800
 2810
 2820
 2830
 2840
 2850
 2860
 2870
 2880
 2890
 2900
 2910
 2920
 2930
 2940
 2950
 2960
 2970
 2980
 2990
 3000
 3010
 3020
 3030
 3040
 3050
 3060
 3070
 3080
 3090
 3100
 3110
 3120
 3130
 3140
 3150
 3160
 3170
 3180
 3190
 3200
 3210
 3220
 3230
 3240
 3250
 3260
 3270
 3280
 3290
 3300
 3310
 3320
 3330
 3340
 3350
 3360
 3370
 3380
 3390
 3400
 3410
 3420
 3430
 3440
 3450
 3460
 3470
 3480
 3490
 3500
 3510
 3520
 3530
 3540
 3550
 3560
 3570
 3580
 3590
 3600
 3610
 3620
 3630
 3640
 3650
 3660
 3670
 3680
 3690
 3700
 3710
 3720
 3730
 3740
 3750
 3760
 3770
 3780
 3790
 3800
 3810
 3820
 3830
 3840
 3850
 3860
 3870
 3880
 3890
 3900
 3910
 3920
 3930
 3940
 3950
 3960
 3970
 3980
 3990
 4000
 4010
 4020
 4030
 4040
 4050
 4060
 4070
 4080
 4090
 4100
 4110
 4120
 4130
 4140
 4150
 4160
 4170
 4180
 4190
 4200
 4210
 4220
 4230
 4240
 4250
 4260
 4270
 4280
 4290
 4300
 4310
 4320
 4330
 4340
 4350
 4360
 4370
 4380
 4390
 4400
 4410
 4420
 4430
 4440
 4450
 4460
 4470
 4480
 4490
 4500
 4510
 4520
 4530
 4540
 4550
 4560
 4570
 4580
 4590
 4600
 4610
 4620
 4630
 4640
 4650
 4660
 4670
 4680
 4690
 4700
 4710
 4720
 4730
 4740
 4750
 4760
 4770
 4780
 4790
 4800
 4810
 4820
 4830
 4840
 4850
 4860
 4870
 4880
 4890
 4900
 4910
 4920
 4930
 4940
 4950
 4960
 4970
 4980
 4990
 5000
 5010
 5020
 5030
 5040
 5050
 5060
 5070
 5080
 5090
 5100
 5110
 5120
 5130
 5140
 5150
 5160
 5170
 5180
 5190
 5200
 5210
 5220
 5230
 5240
 5250
 5260
 5270
 5280
 5290
 5300
 5310
 5320
 5330
 5340
 5350
 5360
 5370
 5380
 5390
 5400
 5410
 5420
 5430
 5440
 5450
 5460
 5470
 5480
 5490
 5500
 5510
 5520
 5530
 5540
 5550
 5560
 5570
 5580
 5590
 5600
 5610
 5620
 5630
 5640
 5650
 5660
 5670
 5680
 5690
 5700
 5710
 5720
 5730
 5740
 5750
 5760
 5770
 5780
 5790
 5800
 5810
 5820
 5830
 5840
 5850
 5860
 5870
 5880
 5890
 5900
 5910
 5920
 5930
 5940
 5950
 5960
 5970
 5980
 5990
 6000
 6010
 6020
 6030
 6040
 6050
 6060
 6070
 6080
 6090
 6100
 6110
 6120
 6130
 6140
 6150
 6160
 6170
 6180
 6190
 6200
 6210
 6220
 6230
 6240
 6250
 6260
 6270
 6280
 6290
 6300
 6310
 6320
 6330
 6340
 6350
 6360
 6370
 6380
 6390
 6400
 6410
 6420
 6430
 6440
 6450
 6460
 6470
 6480
 6490
 6500
 6510
 6520
 6530
 6540
 6550
 6560
 6570
 6580
 6590
 6600
 6610
 6620
 6630
 6640
 6650
 6660
 6670
 6680
 6690
 6700
 6710
 6720
 6730
 6740
 6750
 6760
 6770
 6780
 6790
 6800
 6810
 6820
 6830
 6840
 6850
 6860
 6870
 6880
 6890
 6900
 6910
 6920
 6930
 6940
 6950
 6960
 6970
 6980
 6990
 7000
 7010
 7020
 7030
 7040
 7050
 7060
 7070
 7080
 7090
 7100
 7110
 7120
 7130
 7140
 7150
 7160
 7170
 7180
 7190
 7200
 7210
 7220
 7230
 7240
 7250
 7260
 7270
 7280
 7290
 7300
 7310
 7320
 7330
 7340
 7350
 7360
 7370
 7380
 7390
 7400
 7410
 7420
 7430
 7440
 7450
 7460
 7470
 7480
 7490
 7500
 7510
 7520
 7530
 7540
 7550
 7560
 7570
 7580
 7590
 7600
 7610
 7620
 7630
 7640
 7650
 7660
 7670
 7680
 7690
 7700
 7710
 7720
 7730
 7740
 7750
 7760
 7770
 7780
 7790
 7800
 7810
 7820
 7830
 7840
 7850
 7860
 7870
 7880
 7890
 7900
 7910
 7920
 7930
 7940
 7950
 7960
 7970
 7980
 7990
 8000
 8010
 8020
 8030
 8040
 8050
 8060
 8070
 8080
 8090
 8100
 8110
 8120
 8130
 8140
 8150
 8160
 8170
 8180
 8190
 8200
 8210
 8220
 8230
 8240
 8250
 8260
 8270
 8280
 8290
 8300
 8310
 8320
 8330
 8340
 8350
 8360
 8370
 8380
 8390
 8400
 8410
 8420
 8430
 8440
 8450
 8460
 8470
 8480
 8490
 8500
 8510
 8520
 8530
 8540
 8550
 8560
 8570
 8580
 8590
 8600
 8610
 8620
 8630
 8640
 8650
 8660
 8670
 8680
 8690
 8700
 8710
 8720
 8730
 8740
 8750
 8760
 8770
 8780
 8790
 8800
 8810
 8820
 8830
 8840
 8850
 8860
 8870
 8880
 8890
 8900
 8910
 8920
 8930
 8940
 8950
 8960
 8970
 8980
 8990
 9000
 9010
 9020
 9030
 9040
 9050
 9060
 9070
 9080
 9090
 9100
 9110
 9120
 9130
 9140
 9150
 9160
 9170
 9180
 9190
 9200
 9210
 9220
 9230
 9240
 9250
 9260
 9270
 9280
 9290
 9300
 9310
 9320
 9330
 9340
 9350
 9360
 9370
 9380
 9390
 9400
 9410
 9420
 9430
 9440
 9450
 9460
 9470
 9480
 9490
 9500
 9510
 9520
 9530
 9540
 9550
 9560
 9570
 9580
 9590
 9600
 9610
 9620
 9630
 9640
 9650
 9660
 9670
 9680
 9690
 9700
 9710
 9720
 9730
 9740
 9750
 9760
 9770
 9780
 9790
 9800
 9810
 9820
 9830
 9840
 9850
 9860
 9870
 9880
 9890
 9900
 9910
 9920
 9930
 9940
 9950
 9960
 9970
 9980
 9990
 10000

Imperator laus
 te acceptus Po
 loni regem fa
 cit, & amicum
 appellat.

Poloni regem
 suum de gene
 rem expellunt.

CAP. 37.

Poloni regem,
 quem eiecerunt,
 e Gallia repe
 tunt.

Papa mona
 chum voto so
 lutum regem
 fieri & uxorem
 ducere permis
 tit.

noui regni certamina: excreuit multorum & intus & foris per absentiam insolentia: cui reprimenda posteaquam diu laborauit, regno suo tranquillitatem reddidit. Accepit autem uxorem ex Russia principibus nobilem, nomine Debronegam, dignam pro virtute cognomine Maria: ex qua sustulit quatuor filios, Bolislaum, Verladium, Mesconem, Etneum. Quo tempore, quum iam ageretur x l. post mille annus, Aaron episcopum Cracouiensem Benedictus Papa, quum in Coloniam Germaniae descendisset, consecrat archiepiscopum, hac quae seruata est forma verborum: Pro reuerentia principis apostolorum, sub cuius velamento te constituisti, & pro amore diui Kasimiri regis vestri, coniugisq; Mariae, amborumq; filij Bolislai, totiusq; regni, stabilimus, benedicimus in perpetuum archiepiscopatum apud ciuitatem Cracouiensem, qui haecenus erat episcopatus: cui etiam subiicimus omnium episcopatum parrochias, quae in omni regno sunt Poloniae, ut archiepiscopali more tu frater omnibus praesideas. Tibi quoq; archiepiscopo concedimus pallium, diebus solennibus deferendum.

CAP. 38. SED ne longius a temporibus nostris excurramus, paulo nobis retrocedendum est.

Wago episcopus
sororem
Obotritorum
regi dat in ma-
trimonium.

Florebant satis per trium Ottonum tempora res Christianae in Wandalia huius nostrae regionis. Nam Wago, vir nobilis, tertius Aldenburgenfi ecclesiae praefuit pontifex, successitq; Eguardo. Hic in summa prosperitate inter Wandalos degens, sororem fertur habuisse speciosam: quam coniugem postulauit Obotritorum regulus Bilug. Quumq; interpellationibus crebris pontificem super hac re conuenisset, quidam familiarium episcopi petitionem incauta verborum iniuria repulerunt, dicentes iniustum esse pulcherrimam virginem inculto & agresti viro copulari. Quam ille contumeliam prudenti dissimulatione compressit, & amoris stimulo incitatus preces iterare non destitit. Timens autem episcopus ne ecclesiae nouellae grauius inde aliquid, si pernegaret, oriretur, postulationi eius annuit, data illi sorore in coniugium. Procreauit autem ex ea filiam nomine Hodicam: quam pontifex auunculus monasterio virginum contraditam, & sacris literis eruditam, abbatissam praefecit virginibus in Magnopoli, quum tamen necdum legitimos peruenisset ad annos. Quod frater puellae Mizisla egerimè tulit, odio (licet occulto) con-

Obotritorum
regem filius a
religionis stu-
dio abducit.

citatus Christianae religionis: timens ne peregrinus mos ille latè per omnem serperet regionem. Patrem verò frequenter commonuit peracerbè, quasi qui mente alienatus superuacuas diligeret adinuersiones, nec timeret patriis derogare legibus, prius quidem ducens uxorem Theutonicam, deinde filiam suam monasticè contradens clausuram. Quumq; his verbis patrem saepe exactueret, coepit ille sensim animo flecti, & iam cogitare de acceptae coniugis repudio & rerum mutatione. Sed conatus eius timor repressit: eo quod grauium causarum introitus semper fuit difficilis, virtus quoq; Saxonum admodum esset formidabilis: necesse enim fuerit, repudiata sorore pontificis, & diuinis rebus pessundatis, statim ad bella peruenire. Quadam die contigit episcopum venire in urbem Magnopolim visitationis gratia: quod etiam Bilug cum primoribus illi occurrerat, excepturus sororum siue propinquum suum simulata deuotione. Episcopum igitur publicis causis intentum saepedictus Obotritorum regulus palam alloquitur, Magnas, inquit, pietati tuae pater venerabilis debeo gratias, quibus agendis licet totus non sufficio (priuata enim be-

Obotritus tri-
butum a pon-
tificis recipit.

neficia quae mihi impendisti, quia multiplicia sunt, non facile numerantur) generalem provinciae salutem dissimulare non debeo. Sollicitudo enim tua super ecclesiarum instauratione & animarum salute omnibus manifesta est: sed nec latet quantas principum offensas tua prouidentia fregisti, ut cum pace & gratia in principum tranquillitate degamus. Honori ergo tuo, si expostulati fuerimus, & nos & nostra incunctanter impendimus. Petitionem autem paruulam apud te deponere, tua inuitat humanitas. Est apud Obotritos pontificale tributum quod pro decima imputatur, de quolibet aratro, quod duobus bobus & vno equo constat, mensura grani, & quadraginta restes lini, & duodecim numi probatae monetae, praeterea vnus numus pro colligente. Haec me rogo sinas colligere, deputanda stipendiis neptis tuae filiae meae. Quod ne fortè ad tui iniuriam & an-

Pontifex cir-
cumuentus, a-
lioqui nihil
daturus.

nonae diminutionem rogare videar, adiicio possessioni tuae in singulis urbibus quae sunt in terra Obotritorum, villas, quas ipse elegeris, exceptis iis quae ad ius pontificale Imperatoria dudum concessione peruenerunt. Pontifex non attendens callidissimi hominis dolum verborum coloribus adumbratum, reputans etiam nihil officere rerum permutatione, sine mora petitioni eius annuit. Ipse quidem villas opulentissimas accepit: tributum verò quod diximus,

diximus, sororio suo in manus filiae eius collocandū resignauit. Aliquandiu apud Obotritos commoratus, praedia colonis exercenda distribuit: ordinatisque omnibus, in terram Wagriorum ad ecclesiam suam est reuersus.

H A B V I T autem pontifex, praeter alias, duas nobiles curtes, apud quas frequenter CAP. 39.
 commanere solebat: vnā in via publica, quae dicitur Buza: alteram super fluuiū Trauenam, in loco qui dicitur Nezetma: vbi etiam fuit oratorium & concameratio murato opere facta, non longè à radice montis quem veteres Eilberg, moderni, propter castellum impositum, Zegeberg dixere. Post multos ergo dies, quum pōtifex Wago alias occupatus, terram Obotritorum rarius inuiferet, supradictus Bilug vnā cum filio Misizla opportunitatem nactus, dolum quem erga Deum & pastorem sanctum conceperat, paulatim detexit: coepitque possessiones episcopales (quas ille vt fidei & affini suo tuendas episcopus commendauerat) occultis vastare latrocinis, & submittere seruos, qui praedam inde clam & apertè abducerent. Conatus eius ad id vsque processit, vt episcopum sicut decimarum iure, sic possessionibus exueret, perturbatoque capite cultus omnis facilius pateret exterminio. Pontifex admonitus quum veniret in prouinciam, cum colonis habita inquisitione, deprehendit ad liquidum quorum machinamentis tanta possessioni immitterentur latrocinia. Permotus itaque (non mirum) stupore atque timore, quod atrocissimos insidiatores inuenisset eos quos putabat amicissimos, iamque praesentens nouellae plantationi imminentem defectionem, multum coepit animo turbari. Recurrens ad id quod pro tempore tutius videbatur consilium, tentare coepit si fortè verbis suafilibus mederi possit morbo paulatim subrepenti. Multis sororium blanditiis coepit mulcere, vt à coeptis desisteret, nève possessiones ecclesiasticas latronibus depascendas exponeret: prouenturam sibi, nisi resipuerit, non modò Dei offensam, sed & maiestatis Imperatoriae iustam censuram. Ille obiectis dolos praestruens respondit, nunquam se erga dōminum & patrem tantam admisisse imposturam, ad quem semper habuerit animum optimè affectum. Si quid autem inuito se factum sit, latronum insidiis esse peractum, qui de Willis seu Rugianis commeantes, fortè nec illius praediis parcerent, si finerentur: se quidem ad illos cohibendos, consilio & auxilio semper affuturum. Facile ergo persuasum est bono & simplici viro, opinionem de affine conceptam deponere. Postquam autem accepta satisfactione pontifex abcessit, illi statim, rupta pollicitatione, ad coepa reuoluti sunt crimina, furtisque villarum incendia miscuerunt: praeterea colonis omnibus qui ad ius episcopi pertinebant, nisi quātocyus praedia desererent, mortem sunt interminati. Sic factum est vt deserti agri, vacuefactae sunt possessiones. Accessit his malis, quod idem Bilug matrimonij sui iura corrumpit, repudiata sorore pontificis: fuit hæc causa inimicitiarum praecipua occasio. Coeperunt res ecclesiarum paulatim titubare, nec fuit vnde status nouellae ecclesiae posset ad plenum conualescere: eo quod Magnus Otto iam pridem vita decessit, mediūque necnon I I I. Otto, bellis Italicis essent occupati. Ob quam rem Wandalī temporis opportunitate freti, non solum diuinis legibus, sed & Imperatoriis iussibus coeperunt paulatim obniti: solus Saxoniae dux Benno (filius hic erat Hermanni ducis, quem Magnus Otto sublimauerat: quod in Saxonia diximus) aliquam dominationis vmbra, licet tenuem, praetendere videbatur: cuius solo respectu Wandalorum impetus sunt retardati, ne aut fidei Christianae palam renunciarent, aut arma corripere. Wagone in hoc rerum statu facto de medio, Ezico successit in cathedram: iste suscepit ordinem à sanctissimo Adal-
 dago, Hamburgensi archiepiscopo. Quatuor ergo pontifices ante excidium Alden-
 burgensis ecclesiae extitisse comperimus, Marconem, Eguardum, Wagonem, & Eziconem: quorum temporibus Wandalī vtcunque in fide perstiterunt: ecclesiae per prouinciam sunt erectae, monasteria virorum ac mulierum Deo seruientium constructa sunt plurima. Sed hæ tandem sub Ezicone res inclinauere.

50 P R I N C I P E S eorum Wandalorum qui Winiti siue Winuli dicuntur, fuerunt eo tempore filij Bilug, supra memorati principis, qui per Christianismū primus ex hac gente nobis innotuit. Qui ad annum Christi nongentesimum octuagesimum, quum iam male Christianus videretur, defecit moriens. Reliquit autem filios, Misizla, Naccon, & Sederich: sub quibus pax continua fuit, & illi sub tributo Saxonibus seruierunt. Sed Misizla ille Obotritorum princeps, Christū palam cōfitens, clam persequebatur: sororem

*Episcopales
possessiones
rex popula-
tur.*

*Episcopus re-
gem à latroci-
nis auertere
conatur.*

*Predor redit
ad ingenium.*

*Inclinatio reli-
gionis apud
Wandalos.*

*Wandalorum
regis filij.*

CAP. 40.

Dani Saxoniam
populati ca-
duntur.

Pomerania
Stetini, &c.
ducum series.

Oppida olim
celebria nunc
rustica.

Bernardus Sa-
xo aduersus
Imperatorem
rebellans, mo-
ritus desistit.

Wandali du-
ram nimis do-
minationem
excutiunt.

Wandali do-
lor contume-
liosè repulsi
ad bellum im-
pellit.

consanguineam, Deo dicatam virginem Hodicam, monasterio virginum, cui præerat in Meklinborg, extraxit, & cuidam Bolislao inuitam scelerato iunxit coniugio. Cæteras virgines, quæ ibidem sunt repertæ, aut militibus suis coniuges tradidit, aut in terrâ Wilforum seu Rugianorum transmisit: sicque monasteriū illud deperit. Siquidem in diebus illis (permittente Deo, propter hominum peccata) perturbata est apud Danos & Wandalos tranquillitas, & pulchris diuinæ religionis incrementis inimicus homo superseminauit zizania: nam eodem fere tempore Zuenotto (quem diximus) res in ipsa Dania perturbauit. Quo tempore quum iam Dania bono rege indigeret, factæ sunt illæ grauissimæ Danorum in Saxoniam excursions, vastatis initio maritimis Hadeleriæ. Inde maritimam omnem terram Saxoniam ferro & igne deformarunt, pugnantes apud Stadium feliciter in Saxones. Sed per Visurgum ascendentes, ductore Saxone perueniant in difficilima loca, celsique sunt ad vnum omnes: quam rem in Saxonia diximus. Harwaro Saxoni nomen erat, qui ductu suo hostes perdidit: qua de re nomen eius carminibus patriis diu celebre permansit. Sed priusquam ad sequentia transeamus, reddendus est antiquitati suus honor, ut successiones principum agnoscamus, quorum est memoria nostra tam clara posteritas: duces dico Pomeraniæ, Stetini, Wolgasti & Magnopolis. Aperuit autem primos nobis christianismus: nam qui fuerint in paganismo prioribus annis, nobis sunt incompti. Ottonis ergo i. temporibus, in hac maritima Wandalia latissimè dominabatur princeps illustis Bilug, de quo supra memorauimus. Cuius ditionis latissimi termini a Wislao fluuio (quem veteres Vistulam vocant) per maritimos tractus, peruenere in vicina Cimbrorum, hoc est Iutiæ, in veterem urbem, quam Wandali sua lingua Starigard, Saxones vocauere Aldenburgum: in qua omni ditione olim florere vrbes Wineta maritima, & caput religionis in gente, Rethre, Iulinū, Starigard, Wolgastum. Nonnulli arbitrantur Iuliam Augustam aliquando vocitatam: sed de his quid sentiam, non multo antè dixi. Demyn dominium putant tum appellari, Huelberg. Custin, Melchow, Kissin. Rabel rebellionem vocari putant, Meklinburg, Mersburg, Aldenburgum. Nunc rustica oppida, tum ciuilitate instituta ciuitates. Hic Bilug filios reliquit Mizislao (de quo statim supra) Naccon, Sederich: quibus est partitus ditionem.

CAP. 41. C I R C A quæ tempora impletus est annus à Christo MII. quo fortissimus Impera-
tor Otto III. quum iam tertio Romam victor intrasset, immatura morte subactus oc-
cubuit. Cui successit Henricus eius nominis II. per electionem prior assumptus, ad cō-
stitutionem quam de electoribus Imperij Otto III. cum summo pontifice Gregorio
fanciuit. Quo etiam tempore, mortuo Bennone Hermanni filio, Bernardus filius, ter-
tius eius stirpis, Saxoniam dux, rebus præfuit. Animosus iuuenis, parum memor autem hu-
militatis, & Imperatoriæ in domum eius largitatis, rebelles animos Henrico Imperato-
ri est ausus ostentare. Commouit multam nobilitatem sibi aduersus Imperatorem con-
spirantem: sed interuenere (quod in Saxonia diximus) viri boni, pacis zelatores, qui iu-
uenilem frangerent impetum, & Imperatori illum reconciliarent. Sed interim Wan-
dali, rebus à duce turbatis, de sua quoque libertate cogitarunt, quod tributis grauaren-
tur. Bernardus enim dux omnes Saxoniam ecclesias terruit atque turbauit, illas præfer-
tim quæ in rebellionem eius ad Imperatorem, illius malitiæ noluerunt subscribere. Ac-
cessit his, quod idem dux gentem Winulorum per auaritiam crudeliter opprimens, ad
necessitatem paganismi coegit. Sanè eo tempore Wandalorum dominio potiti sunt
Theodericus marchio Brandenburgensis, & dux Saxoniam Bernardus: illo quidem ori-
entalem, isto occidentalem premente Wandalorum sub tributo prouinciam: quorum
ignauia nescio an improbitas, coegit Wandalos fieri Christianæ fidei desertores. Rudes
enim in Christi fide gentilium populos, quos optimi quondam principes cum summa
lenitate fouerant, temperantes rigorem iis quorum insistebant salutis: isti verò tanta cru-
delitate insequuti sunt, ut excusso tandem seruitutis iugo, libertatem suam armis defen-
dere cogerentur. Principes tum erant Wandalorum Mistiwoi & Mizzidrag, quorum
ductu seditio est inflammata. Nam Mizisla horum pater, ad annum nonagesimum no-
num moriens, hos filios reliquit successores. Proditum est veterum narratione, quod i-
dem Mistiwoi postulauerit sibi dari coniugem, ex neptibus quandam Bernardi ducis:
quam etiam ille non negans, spem fecit poscenti. Imminebat tum expeditio Henrici Im-
peratoris

peratoris in Italiam: ad quam vocatus dux Bernardus se accinxit. Intelligens hoc memoratus princeps Wandalorum, ut futurum matrimonium aliquo in ducem obsequio mereretur, mille ex suis armabat in ducis comitatum, ipse quoque comes ibat duci proficiscenti. Quumque magna essent Imperatori praelia in Italia, praesertim Calabria, milites Wandali in prima semper pugnae acie pene omnes perierunt: quae ex re deuotissimum sibi suum se habere ducem arbitrabatur. Quumque rediens de expeditione pollicitam sibi puellam deposceret, Theodericus marchio fertur rem disturbasse, consanguineam ducis exclamans non dandam cani. Quo ille audito vehementer indignatus, abcessit. Dux ista comperiens non probabat,angebaturque, suspicatus quod
 10 euenerat de rebellione: missoque post eum nuncio reuocauit, ut optatis nuptiis potiretur. Ille amaricatus fertur respondisse reuocanti, Oportet generosam magni principis neptem nobilissimo viro copulari, non dari cani. Magna nimirum sanguini nostro gratia rependitur pro obsequio, ut iam canes, non homines iudicemur. Si ergo canis fuerit valens, magnos dabit latratus & morsus. Et haec dicens reuersus est in Wandaliā: & primo omnium abiit in ciuitatem Rethre, quae est in terra Luticiorum, in dominatu (ut coniectura est) nunc Stargardensi. Nam vrbs tota deperit, nec de nomine quicquam remansit.

CONVOCATIS ibi Wandalorum principibus qui orientem habitant, causatus est
 de iniuria irrogata grauique contemptu, quod Saxonum aestimatione gens omnis in-
 20 ter canes deputetur. At illi, Merito, inquit, haec pateris, qui spretis contribulibus tuis excoluisti Saxones, gentem perfidam & auaram. Iura ergo nobis quod deferas eos: & stabimus tecum. Quo iurante arma illi expediunt: & dum Bernardus dux abesset, bellis intentus ad interiorē Germaniam, Wandali vastant Nordalbingiam: haec est Holsatia, cum conterminis. Deinde reliquam peragrantes Saxoniam, omnes ecclesias in-
 30 cenderunt, & usque ad solum diruerunt. Sacerdotes autem & reliquos ecclesiarum ministros variis suppliciis enecantes, nullum Christianitatis vestigium trans Albim reliquerunt. Apud Hamburgum eo tempore & deinceps multi ex clero & ciuibus in captiuitatem abierunt, plures in odium Christianismi sunt interfecti. Narrant seniores Wandalorum, ait Helmoldus (cuius haec sunt fere ad verbum omnia) qui omnes barbarorum
 40 res gestas memoria teneret, Aldenburgum ciuitatem populosissimam ex Christianis inuentam. Sexaginta ibi presbyteri, caeteris more pecudum trucidatis, ad ludibrium sunt feruati: quorum maior loci praepositus Oddar nomen habuit. Ille ergo cum caeteris tali martyrio consummatus est, ut cute capitis in formam crucis incisa, ferro cerebrum singulis aperiretur: deinde ligatis post terga manibus, confessores Dei per singulas ciuitates Wandalorum sunt tracti, donec deficerent. Taliter illi spectaculum facti & angelis & hominibus, in stadio medijs cursus victorem spiritum exhalauerunt. Multa in hunc modum, per diuersas Wandalorum & Nordalbingorum prouincias facta memorantur. Omnes igitur Wandali, qui intra Albim & Oderam habitant, per annos
 LXX. & amplius Christianitatem coluerunt, omnium tempore Ottonum trium Imper-
 40 ratorum: hoc modo se absciderunt à corpore Christi & ecclesiae, cui antea fuerant coniuncti. Haec facta sunt ultimo tempore Libentij archiepiscopi Hamburgensis, sub duce Bernardo Bennonis filio, qui populum hunc grauiter afflixit. Theodericus marchio, magnam antea tenens in Wandalico solo prouinciam (cui eadem fuit in gentem auaritia, similis crudelitas, qui occasione praestitit auersioni gentis) depulsus honore, exutus est à Wandalis omni suo principatu: praebendarius factus in Magdeburgo, miseram vitam in calamitate finiuit. Memoratus tamen Mistiwoi circa ultima tempora vitae ductus
 50 factorum poenitentia, & ad cor reuersus, quum nollet Christianitatem deferere, pulsus patria ad Bardos concessit: ibique fidelis consenuit & finiuit. Bardorum vicum appellant Bardewick.

CAP. 42.

Saxonia à
Wandalis va-
statur.Presbyteri a-
tracissimo sup-
plicio affecti.Wandali in
paganismum
relapsi.Wandali re-
spicientia &
mori.

CAP. 43.

DISTURBATIS rebus sacrae religionis per Wandaliā, Folquardus post Ezi-
 conem (qui ante tumultuationē rebus excessit humanis) in pontificatu erat Aldenbur-
 genfi, quum inundatio illa & euastatio fieret: utcunque saluatus euasit periculum. Quum-
 que videret nullam sibi superesse spem fructificandi in credito sibi populo, propter fer-
 uorem recentis crudelitatis, abiit in Norwagiam: ibique multos domino lucratus, cum
 gaudio rediit Bremam. Per absentiam autem eius, quum res ad quandā tranquillitatem

*Ecclesia apud
Wandalos in-
staurantur.*

*Episcopi de re-
cuperandis opi-
bus cura.*

*Operarius
mercede, qua
dignus sit, con-
tentus esto.*

*Quod satis est
cui contingit,
nihil amplius
optet.*

*Hominis aua-
ri intolerabi-
lis dominatio.*

*Sic Macedones
Paulo apud
Corinthios e-
genti subuene-
runt. 2. Cor. II.*

denuo componeretur, & spes aliqua affulgeret admittendæ à populo prædicationis, ordinatus est à metropolitano Hamburgensi (quem Vnwanum fuisse conicio) in sedem Aldenburgensem, mortuo iam Folquardo, Reginbertus. Is tempora sua in prædicatione diuini verbi feruens consumpsit, quicquid in pace. Vnwanus autem metropolitani quum Bernardum ducem iam Imperatori conciliaffet, prudenter apud ducem effecit, ut Wandalis tributo moderato, ad ducis quoque beneuolentiam redirent. Ad matris autem Hamburgensis ecclesiæ restorationem, venerabilis metropolitani fertur post cladem Wandalicam, ciuitatem & ecclesiam fecisse nouam, simul ex singulis congregationibus suis, quæ virorum essent, tres eligens fratres (ita ut duodecim fierent) qui in Hamburgo canonica degerent conuersatione, & populū auerterent idololatriæ cultu. Ordinauitque in Wandalia, mortuo Reginberto, Bennonem, virum prudentem, qui de fratribus Hamburgensis ecclesiæ electus, in populo Wandalorum multum prædicando fructum attulit. Hic sanè magnæ deuotionis vir, cupiens Aldenburgensis sedis diruta omnia restaurare, perquirere cœpit de possessionibus & redditibus, quos ad ius episcopale Magni Ottonis deputauerat institutio. Sed quia post excidiū Aldenburgensis ecclesiæ, primitiua instituta & magnorum principum donationes venerant in abolitionem, & Wandalorum possessioni cesserant, memoratus pontifex in præsentia ducis Bernardi questus est, quoniam Wagrij, & Obotriti, ceterique Wandalorum populi debita sibi & ecclesiæ negarent stipendia: quid faceret? Ea de re principes Winulorum à duce sunt in colloquium euocati: & inquisitione habita quare pontifici legitimam subtraherent annonam, illi prætere de cœperunt varias exactionum impositiones: expedire sibi egredi terra, quam implicari maioribus vectigalium pensionibus. Consideras igitur non posse instaurari ecclesiastica iura, secundum eam formam qua fuerant tempore Ottonis 1. petitione adhibita vix obtinuit, ut de qualibet domo, paupere vel diuite, per omnem Obotritorum terram, duo numi pontificalibus soluerent impensis. Præterea curtes illæ nouissimæ Buzu & Nezetma, & cæteræ possessiones in terra Wagriorum, episcopo restitutæ sunt rursus incolendæ. Illa verò prædia quæ fuere in remotiore Wandalia, quæ olim ad Aldenburgensem episcopium pertinuisse commemorat antiquitas (quorum nomina, de Ritzewe, Morize, Cufni, cum attinentiis suis) episcopus Benno nullatenus per ducem obtinere potuit, licet ad ea requirenda enixius contenderet per opportuna tempora. Postquam autem placuit piissimo Cæsari Henrico curiā celebrare in arce Werbena, iuxta Albim fluuium, ad experiundos pertentandosque animos Wandalorum, venerunt omnes principes Winulorum in præsentiam Cæsaris, seque Imperio ad bonum pacis & tranquillitatis commoda obtemperaturos semper sunt protestati. Ibi quoque Aldenburgensis pontifex, veterem super iuribus ecclesiæ suæ renouauit questionem. In facie Imperatoris interrogati Wandalis de possessionibus ad ius ecclesiæ spectantibus, recognouerunt, vrbes aliquot suburbiaque ecclesiastici iuris esse, & ad pontificem pertinere. Præterea omnes Obotriti, Kiffini, Polabi, & Wagrij, & ceteri Wandalorum populi, qui terminis Aldenburgensis ecclesiæ concludebantur, polliciti sunt dare omnem censum, quem pro decima Magnus Otto ecclesiasticis stipendiis deputauit, quorum tamen pollicitatio plena simulatione fuit. Statim autem ut Cæsar soluta curia se vertit ad alia, nihil de promissis impleuere. Dux quoque Bernardus, in armis quidem strenuus, sed totus auaritiæ seruiens, Wandalos (quos è vicino positos, bellis siue pactationibus subegerat) tantis vectigalium pensionibus onerauit, ut nec memores dei nec sacerdotibus ad quicquam essent beneuoli. Quamobrem Christi cōfessor Benno, videns legationis suæ ministerium à principibus seculi non solum non adiuuari, sed penitus impediri, casso labore fatigatus, quum non inueniret ubi quiesceret per eius, peruenit ad sanctissimum virum Berwardum Hildesemensem episcopum, ostendens ei angustias suas, & quærens in tribulatione consolationem. Ille (ut erat vir humanissimus) collegit hospitem, præbuitque exulanti hospitalitatis humanitatem: & de facultatibus ecclesiæ suæ suppeditauit ei vitæ stipendia, quatinus ad legationis suæ opus exiens & rediens, inueniret stationem tutam in qua pausaret. Eo tempore memoratus pontifex Berwardus in possessione, quæ sibi hereditario iure prouenerat, magnam fundauit ecclesiam, amplissimis (ut videri potest) impensis, in honorem sancti Michaelis archangeli: quò etiā copiosam monachorum turmam ad seruiendum Deo congregauit.

gavit. Consummata igitur ad votum basilica, ad denunciatum dedicationi festum convenit immensa multitudo, ubi sinistrum ecclesie latus Berno episcopus quū dedicaret, à populo cōpressus & attritus, post paucos dies ingrauescente morbo vita functus est. In aquilonari eius ecclesie regione honestam obtinuit peregrinus pontifex sepulturam, in ecclesia quam ille rogatus benedictionis munere consecrauit.

MEINERVS illi in Aldenburgenſi ecclesia succedens, benedictionem & consecrationem episcopalem obtinuit à Libentio secundo, Hamburgēſi archiepiscopo, nec amplius præferunt annales de gestis eius: unde coniicimus breuē fuisse eius præſulātū. Abelinus post illū ordinatur ab Alebrādo metropolitano. Quo tempore pax solida fuit in Wandalia. Hoc tamenſi testis noster asseueret, pacem fuisse solidam per Wandaliā, ita accipimus, quia nulla tenuerunt arma, soluere procures consueta Saxonibus tributa, rustica plebs (pro sua consuetudine) impositum censum non recusabat. Cæterum, in quo maior vis erat, non erat pax ad Deum: abiecta erat Christiana religio, redierunt ad vomitum canes. Nec id dux Saxonie magnopere curabat, tributis & censibus contentus: & si obniteretur, nō suppetebant vires aduersus tantam nationem. Regū opus erat & Imperatorum, reponere iugum quod ab initio imposuere genti. Nam primus Otto Imperator adegit post Danos & Wandalos suscipere Christi iugum: quod (vt diximus) per tempora trium Ottonum tenuerunt, & proiecerunt per occasionem contemptus principis Mistiwoi: nec antè receperunt, quā armis Henrici Leonis ducis Saxonie (qui potentia reges equabat) à terra & à mari, pressuris Waldemari primi Danorum regis adigerentur: quod sequentia tempora monstrabunt.

SED paulo ante hæc tempora Henricus Imperator in Bohemiam parabat expeditionem, armis adiutus inter alios principes etiam Bernardi ducis Saxonie. Belli autem gerendi hæc suberat tum ratio. Quum Poloni Bohemique Romano parerent imperio, orta inter eos similitudo, & perinde bello, Imperator suarum esse partium duxit de legibus pacis tractare, imperauitque vtrique vt ab armis discedant, iustitia & æquitate, non bello decertent. Contumacia videbatur apud Bohemos, quod Biticeslaus dux insolentior esset Bohemorum, ex numero filiorum ad arma valentium, animos ducens. Quinque enim sustulit ex litta natos, Spitigneum, Conradum, Wladislaum, Iarimirum & Ottonem. Iam antea victor Vngariam quoque peruastabat. Duxit ergo in Poloniam, vturus aut in iurias, quod ille oppressus esset à Polonis, quum etiam illi Cracouiam adimerent. Imperator iterum Bohemo mandat, quæ abstulisset Polonis, reddat, alioqui armis adigendum. Duxit ille lenius, & mandata & minas remandans Imperatori, se tributa debere annua Imperio, boues centum viginti, talenta centum quinquaginta: ea se paratum exhibere quotannis: supra id si quid posceret, Imperatorem ab æquo discedere. Imperator magno agmine ducit in contumacem: densis syluis magno exercitu difficulter ingreditur Bohemiam. Ingressus autem excipitur insidiis, multis suorum captis ac trucidatis. Sed tum nihil salubrius quā retro pedem ducere. Parte ex altera Bernardus Saxonum dux victor ingreditur, & vastato solo quod erat in conspectu, ubi casum Imperatoris accepit, onustus præda regreditur. Sequenti tamen anno reuersus cum copiis Imperator, perpulit ducem vt se dederet. Imperator autem, rebus ex sententia inter Bohemum & Polonum compositis, reduxit exercitum. Huic duci iam rebus excedenti, successit maior natus filius Spitigneus. Is omnes Theutonici nominis excedere iubet prouincia: nec matrem Theutonici sanguinis passus est intra limites consistere ditionis. Nec mitior in fratres, quos etiam bello persequitur. Wladislaus ad Andream regem Vngarie profugit: cæteri se fratri permittunt. Reuocatus inde Wladislaus ex Vngaria, pace inter fratres sequuta recepit quæ sua essent, & unde ad bonum modum pro rerum qualitate se sustineret. Nec enim passi sunt dirimere paternam ditionem, rectè sentientes. Quod si seruassent in hunc diem Germanie principes, res multo florerent per Germaniam pulchrius. Stetitque sub hoc duce diu quæta Bohemia.

CONRADVS Sueuus Romanum tenebat Imperium, qui insolentiam Wandalarum à Christo & Imperio deficientium non tulit. Quo factum est vt Winulos frequentibus bellis attereret. Veruntamen Christiana religio & cultus domus Dei paruum recepit tum per arma incrementum, præpediente auaritia ducis Saxonū: tributis immani-

CAP. 44.

Pax in Wandalia, sed religione uera abiecta.

Imperatorum & regum officium.

CAP. 45.

Bohemus Polonis bellum inferat.

Imperator Bohemum agere suscipit.

Regnorum amplitudinem seruandi ratio.

CAP. 46.

Conradus Wandalos armis non potest Christum lucrifacere.

ter inhiabat. Didicere præfecti quod principi gratum cernerent: nam omnia corradentes, nec ecclesijs nec sacerdotibus quicquam sunt passi esse residui. Principes Wandalorum tum fuere filij Mistiwoi, qui deficiens moriendo ad annum Christi xx v post mille, successores reliquit filios, quorum hæc nomina, Anatrog & Gneus, tertius Vdo male Christianus: vnde etiam pro crudelitate sua, à quodam Saxonum transfuga improvisè confossus est: cuius filius Godscalcus nomine, apud Luneburgum scholasticis erudiebatur disciplinis. Qui morte patris comperta fidem reiecit cum literis: amneque transmissio peruenit ad gentem Winitorum, congregataque multitudine latronum, percussit in vltionem patris omnem terram Nordalbingorum. Ibi semper prima Wandalorum palestra in exercenda sæuitia, quòd nulli ibi protectores viderentur. Tantas autem strages fecit Christianæ plebi, vt crudelitas omnem modum excesserit: nihilque remansit in Holfatorum ac Sturmariorum prouincia, siue eorum qui Thietmarfi dicuntur, quod manus eius effugerit, præter notissima illa præsidia, Etzeho & Bokelenborg. Illò enim se quidam armati contulerunt cum vxoribus & paruulis, & substantiis quæ direptioni superfuere. Quadam igitur die, quum memoratus princeps Godscalcus latrociniali more per vicos & campos vagaretur, videns regionem viris & ecclesijs pridem refertâ, nunc redactam in solitudinem, exhorruisse fertur propriæ crudelitatis opus, & tactus dolore cordis, intra se deliberauit, à nefariis cœptis tandem cohibere manus. Auulsus ergo parumper à fociis, & quasi ad insidias exiens, inopinatè offendit quendam Saxonem Christianum: qui quum armatum venientem eminus fugeret, ille clamore sublato hortatur vt subsistat, iurat se illi nihil nociturum. Quumque vir timidus recepta fiducia substitisset, cœpit percunctari ex eo quis esset aut quid nosset rumoris. At ille, Ego inquit, sum homo pauper Holfatia natus. Sinistros autem rumores quotidie experimur: quia princeps iste Wandalorum Godscalcus multa mala infert populo & terræ nostræ, sitimque crudelitatis suæ satiare quærit sanguine nostro: tempus autem esset vt vindex Deus vlcisceretur iniurias nostras. Cui Godscalcus, Multum, inquit, coarguis virum illum Wandalorum principem. Reuera enim multas ille pressuras excitauit populo & terræ vestræ: vindex tamen paternæ cædis est ardentissimus. Ego sum qui tecum loquor: propera, vt loquamur apertius. Doleo vicem vestram, mihi que impositum esse tantum sumere vltionis in Deum & Christicolas, veruntamen iam vehementer cupiens redire in gratiam eorum quibus tantum vltionis irrogavi. Accipe ergo verba mea, & reuertaris ad populum tuum: annuncia vt ad locum illum (significabat autem quem vellet) mittant viros fideles, qui mecum agant de fœdere & pacis conditionibus. Quo facto, omnem hanc turbam latronum, quæ mihi magis necessitate quàm voluntate alitur, dimittam. Quum autem venisset ad præsidium homo rusticus, in quo Saxonum reliqui magno timore delituerunt, intimauit senioribus verbum absconditum, suggerens omnimodè vt mitterent viros ad præfinitum colloquium. At illi non intenderunt, reputantes dolum insidiis opportunum.

CAP. 47. POST non multos dies, quum idem Godscalcus iam fiducia conceptæ pacis incruosius transiret, à duce captus est, & in vincula more latronis est coniectus. Reputans ergo dux, virum fortem & ad arma strenuum vtilem sibi futurum, comperto etiâ quòd iam de pace cogitauerit, mandaueritque Saxonibus Transalbinis: iniit cum eo fœdus, & honorificè donatum abire permisit. At ille dimissus abiit ad regem Danorum Kanutū, & mansit apud illum multis diebus, variis bellorum laborumque exercitiis in Norwagiam, in Angliam, virtutis sibi decus consciscens. Adeo apud regem fit commendatus, vt ad regij generis nuptias perueniret. Inde verò longo postliminio in terram patrum suorum redire meditatus, non faciliè dimittitur à rege. Kanutus enim rex, paternarum memor iniuriarum, bellum parauit in Iulinenfes Wandalos. Cauent enim sibi Iulinenfes memorati, vt tertio capto Zuenone, Kanuti patre, sacramentū præstaret, se nunquam quod acciderat vindicaturum: quod pius, iam in Christi religione deuotus, sedulo impleuit. Sed filius Kanutus, quod patri per iusiurandum non licuit, ille sibi putauit implendum, primitias inde belli auspicatus, si piam patris causam vindicaret. Itaque parata armorum expeditione, nauigauit è Dania sua in portum, & oppugnata aliquandiu ciuitate, rebus pactione compositis, ad vrgentiora bella respexit. Dum ista gererentur ad littus Germanici maris, Godscalcus (quod diximus) patrem quoque suum vindicans,

Godscalcus
Wandalus pa-
tris mortem
vltiscitur.

Pius dolor
Godscalci, &
reuerentia.

Pacis conditio-
nes querens
credulos non
reperit.

Godscalcus ca-
ptus, fœdere
inito dimitti-
tur.

Rex Danorū
in Iulinenfes
eandem pater-
nā vlcisci sta-
tuit.

cans, ista peregit quæ commemorauimus. Magnis inde rebus gerendis Kanutus rex Godscalcum semper adhibuit: erat ille inter regij corporis custodes vir semper habitus fidelissimus. Post multa autem reuersus in patriam, quantum prius in euerrenda, tantum tunc in reducenda Christi religione impiger laborauit: nec quieuit, donec omnem, qui per illum defecisse videbatur populum, cum multis aliis, ad diuinæ religionis iura reduceret. Et prosperatum est opus in manu eius. Erat tum (vt diximus) in Romano Imperio Conradus Sueuus, qui Henrico filio vxorem accepit memorati Kanuti filiam, potentissimi Danorum regis: qui etiam cum Imperatore Conrado ad percipiendam Romæ coronam profectus est per Italiam, memoriam renouans patrum suorum, Gothorum diu ibi regnantium. Inde verò egressus Kanutus filiis suis regna viuus dimisit. Sed Suediæ & Angliæ regibus filiis pater superstes, solum reliquit Knutonem, sui sanguinis hæredem. Is Norwagiam inuadens, pactus est cum Magno, diui Olau regis filio, vt qui ex duobus alteri fieret superstes, alterius regnum suo coniungeret, & teneret vtrunque: eaque pacta iuramento regum & procerum sunt firmata. Quumque Knuto Daniæ rex prior decessisset, Magnus ex fœdere iurato Daniam possedit, proceribus regni iusiurandum præferentibus sanguini. Iam Magnus duobus regnis insignis, mouit expeditionem in Wandalos itinere terrestri, ex Iutia ducens per Holsatiam in Wandaliæ. Occurrit illi magno agmine princeps Winulorum Ratibor, & manu conferta cum Danis, cadit in acie ductor. Filij autem eius, quos ille octo reliquerat omnes ad arma validos, bella cum Danis renouant, & ipsi omnes ad internecionem cæduntur. Winuli tamen, obseruantes tempora quibus Magnus rex, aliis implicitus bellis, eis occurrere non posset, magno agmine vastantes Iutiam, vsque Ripam oppidum tum florens peruenerunt. Sed rex præoccupatis illis, apud Sleswicum demoratur egressuros: ibique prælio excipiens redeuntes, multa ex his millia strauit. Pax inde firmatur vtrinque. Godscalcus etsi iam in Wandalia ageret, tamen quia in principatu non agebat, permisit rem suo Marte decurrere: nec suæ vicis esse dicebat, se rebus ad se non spectantibus cum magna partium multitudine immiscere. Igitur ad omnia quietus exitum demorabatur.

Magnus Dania regnū ut obtinuerit.

Winulus cum octo filiis à Dano deletur.

30

LIBRI SECVNDI FINIS.

ALBERTI KRANTZII WANDALIÆ LIB. III.

40

ODSCALCVS interea reuersus in Wandaliæ, quum inuenisset hæreditatem suam ab aliis inuasam, dimicare constituit, & comitante victoria possessiones cū principatu ex integro recepit. Statimque ad conquirendum sibi apud Deum magni meriti locum intendens animum, Wandalorum populos (quos Christianitatis ab olim cepit obliuio) ad recuperandam fidei gratiam, & ad recipiendam religionem, quam abiecerant, excitare cōtendit. Infinita autem gentilium multitudo, per instantiam eius ad baptismi gratiam peruenit, & reædificatæ sunt per vniuersam Wagriorum prouinciam ecclesiæ, necnon Polaborum, Obotritorum, quondam dirutæ ædes sacræ. Iamque missum est in omnes prouincias pro sacerdotibus ac ministris verbi, qui rudes gentilium mentes fidei doctrina erudirent. Gratulabantur vbiq; fideles de nouellæ plantationis incremento, factumque est vt prouinciæ reple-

Godscalcus hæreditatem recuperat, & religionem Christianam promouet.

50

rentur sacerdotibus & ecclesiis. Sed & Kissini & Circipani, & quæcunque gentes citra Panim habitant, receperunt verbum dei. Est autem Panis fluuius, in cuius ripa sita est Demyn, vrbs earum partium olim nominatissima: illuc enim quondam protendebat limes Aldenburgenis ecclesiæ. Igitur omnes Wandalorū populi, qui ad Aldenburgensem pertinebant curam, toto tempore Godscalci Christi fidem deuota mente sunt amplexati. Sanè memorabilis ille princeps tanto diuinæ religionis amplificandæ studio

Nouella plantatio fidei creuit.

Godscalci pietas.

Ff

exarsit, vt sermonem exhortationis frequenter ad populum in ecclesia ipse faceret: ea scilicet quæ ab episcopis & presbyteris mysticè dicebantur, cupiens Wandalicis verbis reddere planiora, explicauit. In hac omni prouincia nemo vnquam princeps surrexit potentior, & tam fecundus Christianæ religionis exequutor. Etenim si vita illi longior extitisset, omnes paganos congeniles suos ad Christianismum pertrahere meditabatur, quum fere tertiam partem reducerit eorum qui sub auo eius Mistiwoi relapsi sunt in paganismum. Tunc quoque per singulas vrbes cœnobiaz aut instaurabantur diruta, aut de nouo à fundamentis erigebantur: sanctorum virorum canonicè viuientium, item monachorum, atque sanctimonialium congregationes instruebantur in Lubica, Aldenburgo, Racisburgo, Leontio (nunc Lentz vocant) & aliis ciuitatibus. In Magno-
*Instaurantur
 passim cœno-
 bia.* poli verò (quæ fuit inclyta Obotritorum ciuitas) tres fuisse congregationes Deo serui-
 entium referuntur.

CAP. 2. PER quæ tempora factus est magnus motus in orientali Wandalia populorum inter se ciuili bello dimicantium. Quatuor autem sunt populi eorum qui Luttici siue Wilfi dicuntur: quorum Kissinos atque Circipanos citra Panim, Riaduros siue Tolenzos, vltra Panim habitasse constat: Riaduci (qui & Retherij) à metropoli Rethre denominati. Inter hos quatuor populos cœpit æmulatio grauis consurgere, de prioratu dignitatis. Siquidem Riaduri (siue Tolenzi) propter antiquissimum illud templum & fanum cum celeberrima vrbe (in qua simulachrum Radigast omni genti cultissimum erat) cæteris imperare volebant: ascribentes sibi nobilitatis hoc stemma, quòd ab omni natione ibi peterentur responsa, & annuas sacrificiorum pensiones cæteri debebant. Porro Circipani atque Kissini seruire detrectabant: imò libertatem suam armis tueri statuerunt. Crescente ergo paulatim indignatione in alterutrum, res in apertum bellum peruenit, prælioque commisso Riaduri & Tolenzi victi fugantur. Igitur secundo ac tertio inter partes prælio instaurato, eadem victos fortuna consequitur, vt fusi fugatique cederent hostibus. Multa sunt hominum millia hinc atque inde prostrata: Circipani tamen atque Kissini, quibus bellum necessitas indixit, victores. Riaduri & Tolenzi, qui pro gloria certabant, deiectionis suæ pudore vehementer afflicti, accersierunt in auxilium fortissimum regem Danorum Zuenonem (hunc accipio magni Kanuti ex germana sorore nepotem) & ducem Saxonum Bernardum, & Godscalcum principem Obotri-
*Motus belli in
 Wandalia ob
 primatum.* torum, singulos cum exercitibus suis: alueruntque tantam militiæ multitudinem magnis impendiis per mensem ac dimidium. Inualuitque prælium aduersus Circipanos atque Kissinos, nec satis illis erat virium ad resistendum. Superati armorum & agminum multitudine, cæsaque est ex eis nō parua manus, plures abducti captiui. Ad extremum quindecim millibus marcarum pacem sunt mercati: principes inter se pecuniam partiuuntur. De Christianismo nulla tum fuit mentio, vt Christiani principes ne Deo quidem, qui contulit victoriam, darent honorem. Sed præponderauit in Saxonum præsertim gente auaritia: qui quum inter gentes cæteras barbaris contiguas præpolleant armis & vsu militiæ, semper proniores sunt tributis augendis quam animabus Deo quarendis. Decus enim Christianismi sacerdotum instantia iam dudum in Wandalia con-
Saxonum auaritia. ualuisset, nisi præpediuisset Saxonum auaritia.

CAP. 3. EA igitur tempestate (qua misericordia Dei & virtute religiosissimi principis Godscalci, status ecclesiæ & sacerdotij cultus in Wandalia decenter viguit) defuncto Abelino Aldenburgenfi pontifice, ea ecclesia diuisa est in tres episcopatus. Quod quidem Imperiali minimè factum ferunt ordinatione, sed magni Adelberti Hamburgensis archiepiscopi adinuentione: quod in Metropoli diximus. Ille enim vir magnificus ac præpotens in omni regno, quum fortissimum Henricum Cæsarem Conradi filiū, necnon tum summum pontificem Leonem haberet propicios, atque voluntati suæ per omnia consentaneos, in omnibus borealibus regnis, Daniae, Suediæ, Norwagiæ, functus auctoritate episcopali & legationis apostolicæ ministerio, ex prædecessorum priuilegio. Nec his contentus, patriarchalem honorem assequi contendit, eo scilicet ordine, vt intra terminos suæ parrochiæ duodecim consisterent episcopatus: de quibus in eadem Metropoli. Quæ illius animosa constitutio sapientibus pro deliramento est habita. Cōfluebant tamen in curiam eius multi sacerdotes & religiosi, plerique etiam episcopi, qui sedibus suis exturbati mensæ eius erant participes: quorum sarcina ipse alleuari percipiens,
Adelbertus episcopus variis locis constituit.
Patriarcha episcopos exules alit.

piens, transmisit eos in latitudinem gentium: quosdam locans certis sedibus, quosdam immisit nationibus ad sedes incertas. E quibus Ezonem surrogatum Abelino, in Aldenburgenfi, Aristonē quendam ab Hierosolymis venientem, in Racisburgo esse cōstituit: Iohannem in Magnopoli destinavit. Iste Iohannes peregrinationis amore Scotiā egressus venit in Saxoniam: & clementer (vt omnes) acceptus ab archiepiscopo, non multo post in Wandaliā missus est ad principem Godscalcum: apud quem commoratus illis diebus, multa paganorum millia scribitur baptizasse. Pax tum certa & firma fuit in omni regno: quia fortissimus Cæsar Henricus I I I. Cōradi filius, Vngaros, Bohemos, Wandalos & omnia finitima regna potenti manu coercuit. Cuius temporibus restitutam ad
 10 integrum Brandenburgensem Marchiam crediderim, qua in re & ipse Conradus plurimum laboravit. Quo I I I. Hērico translato ad meliora, filius eius Henricus I I I. successit in scepra, puer annorum octo: statimq; ebullierunt perturbationes in regno, eo quod principes, contentionis amantiores quā pacis, cōtemnerent ætatem regis. Surrexit ergo vnusquisq; aduersus proximum suum, & multiplicata sunt mala in terris, depredationes, incendia, clades mortalium. Verba sunt annalium.

Rara quies
puero rege.

A C C E S S I T perturbationi rerum in omni regno etiam mors Bernardi ducis Saxoniæ: quæ Wandalos respicere fecit ad libertatem, quod graui iugo tributorum onerati, vita chariorem duxere patriā libertatem. Quadraginta annis præfuit dux iste rebus strenuē: sed in virga ferrea direxit genus Wandalicum: arbitrans hoc genus hominum
 20 duræ ceruicis, nisi in manu forti non posse sub iugo contineri. Bernardo autem duci in ditione successere filij Ordulphus & Hermannus, inter se partiti ditionem, vt maior Ordulphus ducatus, Hermannus verò comitatus præflet. Ordulphus quidem militiæ vsu satis ad arma strenuus, sed patri nequaquam similis. Vix quinque transierunt à morte patris anni: iam Wandali freti temporum opportunitate, quod rex puer non formidaretur, duci suo rebellionē ostenderunt: principium autem malorū à capite ordiuntur. Nā religiosum principem sui generis Godscalcū, dum conuersioni & saluti gentis cum episcopo Iohanne vigilantissimus instaret, Wandalarū primores, inita conspiratione, in ciuitate Leontio (Lentze vocant) crudelissimè trucidarunt, virum omni æuo memorabilem, propter fidem Deo & principibus seruata. Sic enim conceperant, liberius se duci
 30 rebellare, si domi non esset qui vrgeret à tergo. Ergo à congenilibus suis, quos ad salutē inuitauerat, vir fidelissimus opprimitur. Passus est autem alter ille Machabæus in loco memorato, in ripa fluminis Albeæ, v I I. Idus Iunij, cum presbytero Ippone, qui super altare fertur immolatus, cum aliis multis tam clericis quā laicis: qui diuersis pro Christo suppliciis interempti, transierunt ad regna melioris mundi. Ansuerus monachus, & cum eo alij multi, in Racisburgo lapidati sunt, Idibus Iulij. Fertur idem Ansuerus, quum ad passionem venisset, efflagitasse persecutores, vt prius socij (quibus timebat) lapidarentur: quibus coronatis, ipse gaudens cum Stephano suscepit lapides, genuaq; posuit, & orabat. Iohannes episcopus senex cum cæteris Christianis in Magnopoli captus, seruabatur ad triumphum. Ille igitur pro confessione Christi, fustibus cæsus, deinde per
 40 singulas Wandalarum ciuitates tractus est ad ludibrium, quum à Christi cōfessione flecti non posset, truncatis manibus & pedibus. Corpus eius in plateam est proiectum: caput verò defectum barbari conto insigentes, in titulū victoriæ, deo suo Radigast immolauerunt. Hæc in metropoli Rethre gesta sunt I I I. Idus Nouemb. Eam nunc interpretor ciuitatem Starigard, vltra Panim. Appellatiuum est enim Starigard, & insinuat magnam, nobilem & antiquam ciuitatem.

Godscalcus à
Wandalis interfectus.

Christi martyres
mortem optinent.

F I L I A regis Danorum, relicta Godscalci principis, apud Magnopolim, ciuitatem Obotritorum, ludibrio habita est. Nam rebus omnibus expoliata, vestibus etiam detractis, nuda est dimissa cum aliquantis Christianis mulieribus. Hanc enim (vt prædiximus) Godscalcus regi Kanuto militans in Dania, meruit vxorem: ex qua filium ille suscepit Henricum, virum à nobis præcipua cura memorandum: nam maior eius filius Buthue, ex priore natus est illi matrimonio: magno vterq; Wandalis exitio genitus, sed maiori Henricus. Exarsit inde grauissimum bellum, quum filij immeritam patris necem iustis doloribus vindicarent. Wandali exeuntes, turmatim omnem Hamburgensem
 50 prouinciā ferro & igne sunt demoliti. Sturmarij & Holsati fere omnes aut occisi aut in captiuitatem ducti. Arx ea quā Bernardus dux in Hamburgo ad lacum Alstrie commu-

C A P. 5.

Godscalci vidua habetur ludibrio.

Godscalci filij paternam necem vlciscuntur.

Slesuicum e-
uersum.

nierat, funditus excisa est: & in derisionem Saluatoris etiā cruces à paganis sunt trunca-
tæ. Quo etiā tempore ciuitas Sleswig (quæ à Danis Heydebu dicitur) sita in confinio re-
gni Danici, opulentissima & populosissima, per eam tempestatem ex improviso Wan-
dalorum incurſu funditus est euerſa. Huius autem cladis auctor Plusſo quidam ex pri-
moribus fuiſſe dicitur, qui ſororem Godſcalci teneret coniugem: domumq; reuerſus
& ipſe eſt obruncatus. Omnes igitur Wandali, facta generali conſpiratione ad paga-
niſmum denuo ſunt relapſi, occiſis omnibus qui perſitiſſent in fide. Dux Ordulphus in
vanum ſæpe contra Wandalos dimicans, per annos duodecim (quibus patri ſuperſtes
rebus præerat) nullam vnquam potuit ex illis conſequi victoriā, totieſq; victus à Wan-
dalis, etiā à ſuis eſt deriſus. Accidit autem perturbatio iſta generalis in prouincia an-
no Chriſti milleſimo ſexageſimo ſexto, anno regni Henrici quarti octauo, quum Ham-
burgenſi eccleſiæ præeſſet Adelbertus, vir in omni regno primarius. Ex hoc autem die
vacauit Aldenburgenſis ſedes annis octoginta quatuor.

1066.

erat Henrici
IIII. octauus

CAP. 6.

Godſcalci fi-
lij patria pel-
lantur.

GODSCALCO, Chriſtianiſſimo principe, iam rebus humanis exempto, ad filium
eius natu maiorem, Buthue, legitima ſucceſſione peruenit principatus. Timentes au-
tem ij qui patrem eius interfecerant, ne fortè ultor paternæ necis ſæuiret in eos, conci-
tauerunt tumultum in populo, dicentes, Non hic dominabitur noſtri, ſed Crito filius
Grimi. Quid enim proderit nobis, occiſo Godſcalco libertatem armis recuperari, ſi
iſte extiterit hæres principatus? Iam enim iſte plus nos affliget quàm pater, exaſperatus
in nos illius cæde, iunctuſq; Saxonibus nouam inferet terræ calamitatem: Statimque
erexerunt Critonis principatum, excluſis filiis Godſcalci, quibus omni legitimo iure
debeatur. Quorum iunior, Henricus nomine, profugit ad Danos, quòd maternā inde
ſtirpẽ duceret: ac ſenior Buthue declinauit ad Bardos. Sic enim eſt in annalibus, quo-
rum verba libuit ex fide ponere. Saxones autem vult dicere, quibus hoc nomen indidit
propter inſigne oppidum Bardewyck, quod illa tempeſtate videbatur in gente Saxonū
eminere. Apud nullum tamen cæterorum lego Bardorū nomen: niſi quòd Latini Bar-
dos vocant (pro inſcitia) barbaros. Crediderim Bardoni nomen fuiſſe viro qui primus
id oppidum fundauit, à quo nomen remāſerit. Senior autem filiorum Buthue declina-
uit ad Saxones, quærens auxilium ab eorum principibus, quibus pater eius ſemper de-
uotus fidelisq; fuit: qui etiam rependentes fidei illius gratiam, ſuſceperūt pro eo præ-
lium, multoque labore reſtituere pene illum in principatum paternum. Status tamen
eius ſemper fluctuabat, nec ad plenum potuit reparari: eo quòd Chriſtiano parente na-
tus, & amicus Saxonū, apud gentem ſuam velut proditor libertatis haberetur. Poſt eam
cladem, qua primū oppreſſo Godſcalco Nordalbingia vaſtata eſt, Wandali ſeruitutis
iugum armata manu ſubmouerunt. Tantaq; animi obſtinatione libertatem defende-
re ſunt anniſi, vt mori mallent quàm recipere Chriſtianiſmum, aut tributa pendere Sa-
xonum principibus: hæc enim cohærere arbitrabantur, vt alterum ſine altero non ef-
ſet. Ibi fuit cauſa & radix odiorum. Tantum enim ingrauata ſunt tributa, vt exinde per-
tinax Chriſtianiſmi odium naſceretur. Hanc ſanè contumeliam ſibi met parturiuit in-
fœlix Saxonum auaritia, qui quum adhuc virium ſuarum eſſent compotes, & crebris at-
tollerentur victoriis, non recognouerunt quia Domini eſt prælium, & ab ipſo victoria:
quin potius Wandalorum gentes (quas præliis aut pactionibus ſubegerant) tantis ve-
tigalium penſionibus vexauerunt, vt diuinis legibus & diuinæ ſeruituti refragari ama-
ra neceſſitate cogerentur.

Exulem ne Sa-
xones quidem
reſtituere poſ-
ſunt.

Wandali im-
modicus tribu-
tus vexati alie-
nantur à Chri-
ſtianismo.

CAP. 7.

L V I T hanc noxam Ordulphus, Saxonum dux, qui dereliſtus à Deo, quandiu pa-
tri ſuperuixit, nulla in Wandalos victoria eſt potitus. Vnde etiam contigit vt filij God-
ſcalci, qui ſpem ſuam in ducem poſuerunt, ſuper baculum arundineum atq; cōfractum
inniti videbantur. Ordulpho autem poſt annos duodecim facto de medio, ſucceſſit in
principatum filius eius Magnus, natus filia Danorum regis. Statimq; in ipſo ſui princi-
patus exordio ad ſubneruandos Wandalorum rebelles animum & vires intēdit, exa-
cuente eum ad id filio Godſcalci Buthue. At illi vnanimiter refragari cœperunt, ſequu-
ti Critonem filium Grimi, qui capitale odium in nomen Chriſtianum præ ſe ferebat. Et
primò quidem quum ſe Magnus dux, Ordulphi filius, patre iam quieſcente commoue-
ret, Wandali Buthue principatu expulerunt, diripientes præſidia in quæ refugiebat. E-
iectus confugit ad ducem Magnum, qui tum fortè Luneburgi agebat in arce quam
Herman-

Hermānus abauus eius communierat. Alloquitur his verbis ducem, Nosti dux inclyte, qua fide quaque integritate parens meus tibi tuisque sit semper obsequutus, nihil præmittens eorum quæ ad cultum Dei & fidem principum pertinerent. Ego quoque, paternam imitans modestiam, omni fide & deuotione mandatis principum obsecundavi, infinitis me obiiiciens periculis, ut mihi vel vacuum honoris nomen, vobis verò fructus proueniret. Qualis autem merces & me & patrem meum exceperit, neminem latet: quum illum quidem vita, me patria exuerint hostes nostri ditione. Si igitur honorem tuum tuorumque salutem tueri duxeris in animum, viribus & armis est utendum: denique fortuna nostra in extremo sita est. Qua de re maturandum, ne hostes progressi etiam Nordalbingorum prouincia (quod solent) abutantur. Cui dux, Non possum, inquit, hac vice ipse in arma venire, quod detinear (ut nosse potes) magnis impedimentis. Sed dabo tibi Bardos, Sturmarios, Holfatos atque Thietmarfos: quorum auxilio fretus, hostium impetus ad tempus excipere & reprimere contendas. Ego quamprimum his nexibus expeditus videbor, adero maioribus supplementis. Porro constituta illi dies nuptiarum in præsens ducem detinebat. Assumptis ergo Buthue fortissimis Bardorum transiit Albim, & peruenit in terram Wagriorum. Nuncij quoque ducis, percurrentes omnem Nordalbingorum prouinciam, vrgebant ad arma populum, ad præstanda Buthue auxilia: nam hostes perurgebant. At ille præibat sexcentis stipatus: veniensque ad Plunense præsidium, portas oppidi præter spem apertas & viris vacuum reperiit. Quò quum introisset, mulier Theutonica, quæ fortè obuia fuit, ingrediēti loquuta est illi, Prædare, inquit, si voles, & onustus abi celerius: hostes enim in insidiis sunt: si moram feceris, circumfundi urbem, & desperabiliter te cernes obsideri. Qui leuius pendens mulierculæ verba, nocte illa permanfit in præsidio. Est verò oppidum (ut hodie cerni potest) lacu profundissimo vndique cinctum, & commeantibus aditum pons præbet altissimus.

Oratio Buthue principis Wandalorum.

Responsio Magistri Saxonis.

Buthue in præsidio occupato nimium diu moratus obsidetur.

ORTA luce postera, infinita manus hostium vallauit oppidum. Prouisum autem ab hostibus erat ne vlla vsquam superesset naucula, quæ spem daret obsessis ad abitum. Buthue igitur obsidionem cum sociis magna rerum penuria tolerabat. Audito autem sinistro hoc nuncio, Sturmariorum, Holfatorum Thietmarforumque collecta manus accelerabat, ut obsessis ferret opem. Quumque turmatim peruenissent ad riuum Zuale, determinantem Wandalos à Saxonibus, præmiserunt virum Saxonem, gnarum Wandalicæ linguæ, qui exploraret quid apud hostes ageretur. Missus ille peruenit ad obsidentes, qui pro multitudine cooperuerant faciem campi, præparantes varias oppugnationi machinas: à quibus intercipitur nuncius, ubi se incautè prodidit. Ductus ad Critonem tentatur, si accepto præmio prodatur illi secreta suorum. Ille & vitæ suæ timens, & præmio inuitatus, aperuit ducem non adesse: cæterum agmina quæ venirent auxiliorum, facile se auersurum, si modò promissis suis fidem iungant. Illi pollicentur quam certissima fore præmia, constituto loco, quo proditoris mercedem accipiat. Reuersus ille ad suos, falsò renunciat Buthue esse extra omne periculum, nullos se in obsidione reperisse: vanum esse rumorem asserit, qui illos exciuerit: proinde reuertantur in sua quisque, si sapiant. Illi facile accipiunt laboris remissionem, in sua reuersi: Buthue in afflictione & periculo remansit. Ita vnus perfidi hominis dolo ac prodicione tantus est proditus fortium virorum cuneus. Portentum execrabile, in vltimas terras exportandum. Reperi & aliam narrationem, eiusdem tamen exitus: sed quam dixi, veri longè similior est. Adiiciunt hunc proditorem, à Wandalis persuasum, transisse pontem, & obsessis verba fecisse. Consule, inquit, ô Buthue salutem tuam virorumque qui tecum sunt: quia Saxones, in quibus tu habebas fiduciam, non venient: hac vice succurre tibi. Tunc ille consternatus animo fertur exclamasse, Heu me infelicem ab amicis desertum! Siccine Saxones supplicem sui & auxilia implorantem, in tribulatione destituunt? Male delusus sum, qui Saxonibus bona semper innisus fiducia, nunc in extrema necessitate pessundor. Ad quem ille, Venit, inquit, dissensio in populum, & tumultuantes inter se reuersi sunt in sua quisque: alio ergo consilio tibi est utendum. Confusis taliter rebus, nuncius ille proditor ad suos relabitur. Vbi ille abierat, Buthue conuersus ad suos deditionis consilium inierat: tum versus in obsidentes paciscitur, si deditionem fecerint quid sperent? Quibus illi, Nos, inquiunt, aurum & argentum à vobis non expetimus, vitam tantum

CAP. 8.

Explorator interceptus, eos prodit à quibus mittatur.

Buthue in hostis potestate deditione reuertitur.

incolumem & membrorum integritatem pollicemur, armis traditis, vt inermes abeat-
tis. Durus hic sermo est, ait Buthue in suos conuersus: sed quia fames expugnat, etiam
hostibus non fidendum, quid facimus? Quæ sit Wandalis fides expertus scio: tutius e-
rit extrema pati, quàm illorum nos fidei permittere. Quis scit vnde fortasse auxilium aut
spes salutis affulserit? Socij contra, Conditionem, inquit, quæ nobis ab hostibus af-
fertur, ambiguam plenamq; formidinis esse fatemur: nec tamè reiiciendam putamus,
quum alia via nulla sit exeundi à periculo. Quid enim dilatio proderit, vbi nemo est qui
soluat obsidionem? Atrocior em autem mortem fames quàm gladius affert: meliusque
compendio vitam finire, vbi moriendum est, quàm diutius excruciaci.

*Durum cum
fame certamen.*

CAP. 9. CERNENS Buthue sociorum animos obfirmatos ad egrediendum, cultiora sum-
psit indumenta, & positis armis (vt conuenerat) egreditur cum sociis: transieruntque
pontem bini ac bini, arma quæ manibus gestarent, ibi tradentes: atque in hunc modum
perducti sunt in conspectum Critonis. Erat foemina in oppido, non mediocris inter
Wandalos nominis, quæ mandauit per nuncium Critoni atque proceribus obsiden-
tium, Perдите, inquit, pessimos, qui hac nocte vim plurimam intulerunt contribulibus
vestris foeminis atque puellis, quibus sunt abusi pro libidine. Ea res exasperauit iam cru-
deles, factoque impetu trucidauerunt facile inermes armati. Sic periit Buthue cum Bar-
dorum fortissimis: inualuitq; Crito, & prosperatum est opus in manibus eius, obtinuit-
que dominium in vniuersa terra Obotritorum: & attritæ sunt ex illo die vires Saxonum,
& omnis Nordalbingia seruiit homini sub tributo, Holfati, Stormari, Thietmarfi. Quo
tempore ferunt sexcetas familias terra egressas fastidio rerum Wandalicarum, nec an-
tè quicuisse quàm attingerent quem vocant Hartonem, Herciniæ olim syluæ terminum.
Ego quidem, quia in annalibus ista reperio, cum cæteris retexo: sed apud me res fidem
tenuem habet. Nisi familiam dixeris non totam cognationem, sed vnam domum: & hoc
quidem magnum fuit, tot patres cum vxoribus & paruulis & mancipiis emigrare. So-
lebant hoc magnæ nationes, magnis agminibus populariter egredientes occupare no-
uas sedes: quomodo Longobardi, & ante eos Gothi, Huni, Gepidæ Alani, nouissimè
Vngari, & nunc Turci, demum Tartari, & Wandalorum natio suis temporibus fecit in
Aphricam. Sed sexcentæ familiæ ad arma brevis numerus, ad pacatam emigrationem
magna multitudo. Quis verò tam promptè cesserit locum habitaturus in Turingia, quan-
do suis agris quisque inhiat? Poterat tam vasta & syluosa videlicet prouincia, multis in
locis ad cultum, factis noualibus, redigi: vt etiam gauderent incolæ, inuenisse nouos co-
lonos, qui augendis censibus aduenissent.

*Trucidantur
inermes con-
tra datam fi-
dem.*

CAP. 10. HÆC rerum in Wandalia perturbatio magna quidē fuit, sed non erat ea sola: quip-
pe in omni Romanorum Imperio furens Bellona sequebatur. Rex ipse Henricus III. vbi
ex ephelis euasit, omnia tumultu & vi permiscuit. Ottonem Bauarum, origine Saxo-
nem, ex genere Ottonum ducatu exiit: omnem Saxoniam, propter illum oppugna-
uit. Quæ res lentiores fecit Saxones ad occurrendum Wandalis: quippe vbi maior vis
ingruebat, eò potissimum sunt conuersi. Pugnam grandem, quam eo tempore inie-
rant Saxones cum rege, ad flumen Imstroth (iam Saxonibus quietis ad tempus, inter-
uentu tractantium de pace, rex autem improuisus illis imminerebat) quia in Saxonia scrip-
psimus, eò remittimus lectorem, contenti hoc loco Wandalorum res peragere. Sed ta-
men hoc nobis silendum non fuit: quia vndique erant impliciti rebus Saxones, minus

*Saxoniam Hen-
ricus III. ve-
nit.*

*Wandali cum
Danis res est,
quum Saxoni-
bus eos domare
non vacaret.*

*Zueno filios
duntaxat ex
concubinis ha-
redes reliquit.*

poterant edomandæ & ad iuga reducendæ Wandaliæ intendere. Quocirca pacem ma-
lam consequuti, in sua duritia persistere per omnem fere ætatem qua illis Crito prin-
ceps præerat. Dum tamen à terris pacem experiuntur, à mari non omnino quicue-
runt. Ericus rex Daniæ præerat, Zuenonis naturalis filius, qui auunculo Magno Ka-
nuto (post Knutonem eius filium, & Magnum Norwagiæ regem) successit in Daniæ
regno. Zueno autem quum multos haberet ex concubinis filios, ex legitimo coniu-
gio nullum, eam dedit inter filios moriturus legem, vt à seniore ad proximum transi-
ret regnum, sine respectu (si quos procreassent) liberorum. Igitur maior illi natu inter
filios successit Haraldus: quo per mortem deficiente Kanutus subrogatur, vir iustitia
& sanctitate insignis, in sanctorum etiam numerum post mortem (pro virtute & me-
ritis, quæ miraculis declarabantur) relatus. Hunc excepit Olauus frater alius: cu-
ius tempora infelicitate quadam insignia fuere per aeris intemperantiam, durante
fame.

10

20

30

40

50

fame. Ericus deinde, frater alius, regnum excepit, mortuo per dolorē animi Olauo. Hic rex proceritate & robore corporis insignis, bellum intulit suis temporibus Iulino clarissimo Wandalarum oppido ad mare: quod Daniae regno proscriptos foueret, & inde piraticam in Danos cum proscriptis exercerent. Arcta cinxit rex obsidione oppidum, ad-
egitq; habitatores dedere profugos & Dania proscriptos: in quos insigni iussit scire sup-
plicio, quod patriam impugnarint, & quosdā nobiles in mari captos peremissent. Nam
deligatos ad palum nudari iussit, ventrem in longum nouacula scindi, viscera profundis,
& cor extractum uiuentibus ostendi. Pacata hoc modo res paucorum supplicio vide-
bantur. Sed Wandali obsidionem suam ulturi, quum rex aliis bellis implicaretur, Daniā
10 vastant, obuios obtruncant & hostilia cuncta scruientes exercent. In quos secundo ac
tertio rex ducens, ad æquas pacis condiciones rem tandem finit peruenire.

Danus Wanda-
las bello cogit
proscriptos de-
dere.

Crudele genus
moris.

PER ea tēpora Bohemis dux præerat Vratisslaus, patre natus Bitisslao, & matre Iu-
ta, filia Ottonis II. Præfuit autem post fratres multo tempore, peruenitque ad tempora
Henrici III. Imperatoris: cui tam erat commendatus, ut de prouectione honoris eius
Imperator cogitaret. Moguntia tum cœtum agebat Imperij: aderant frequentes Impe-
ratori regni principes, inter alios & Vratisslaus dux Bohemiae, iam Bohemis, Morauis, Po-
lonis, Slesiris Lusatisq; præsidens. Eam magnitudinem ditionis perpendens Imperator,
simul & virtutem principis honorans, ad decus etiam Imperij respexit (cui magnificum
erat etiam regibus imperare) decreuit illi regium nomen cum honore: missoq; Gilberto
10 Treuerorum archiepiscopo coronam tradidit, ut in sua sede, in medio populi, inunctum
& coronatum regem consecraret. Idq; ex dignitate perfectum est: quum tamen ille non
diu superesset honori regio: nam moriens omnia reliquit in manu germani fratris sui
Conradi. Sed iste Conradus, iam annis grauis & æuo maturus, delatum quidem regnū
a proceribus & fratris filiis non recusauit, quod senectū in gente venerabilis habe-
retur, & ob memoriam imperialis sanguinis omnes per ordinem Bitisslai filij (non habi-
ta ratione liberorum) ducali honore decorarentur. Æquanimiter ergo tulere Vratisslai
filij patrum sibi honore præferri, imò & ipsi per modestiam deferebant, quod illo diu
per ætatem frui non posset. Abstinit tamen regio vocabulo, quod illi oneris plusquam
honoris inesse iudicaret: moriensque nepotibus, filiis Vratisslai, permisit ditionem: qui
30 & ipsi regio nomine abstinerunt (incertum qua potissimum ratione: nisi quod seruituti
sibi iugum sub honoris specie impositum interpretarentur) redieruntq; ad antiquam
ducis appellationem. Quæ ex hoc die perdurauit in quartam generationem, usque ad
tempora primi Friderici: qui renouato honore, iterum imposuit coronam Bohemo-
rum duci: quod suo tempore commemorabimus.

CAP. II.

Regisfrater si-
lis in regni
successione præ-
feritur.

POLONIAE verò per ea tempora (anni post Christum millesimi quinquagesimi
octau) rex Casimirus, ex monacho princeps, vita decedit: & Bolisslaus filius eius regno
succedit. Proximo autem anno episcopus Cracouiensis Aaron in fata concedit: cui Lā-
bertus (qui & Sula) succedens, insignia archiepiscopatus petiuit. Sed rex Bolisslaus a pa-
tris virtute nimis degenerans, abiit in profundum malorum omnium, religionis con-
40 temptor, iustitiæ negligens, qui de omnibus male mereretur. Sanctum Stanislaū, archie-
piscopum Cracouiensem (qui inaudita virtute mortuum exciuit de sepulchro, ad feren-
dum veritati testimonium) rex ad mortem persequutus, martyrio coronauit. Antea ta-
men pro recuperandis terminis regni Poloniae, quos amiserant patres sui post tempora
Magni Bolisslai proauis sui, suo stipatus exercitu prouincias peragrauit, & exteras natio-
nes circuibat, & contra rebelles prælia multa consumpsit. Iam septimus decimus annus
volebatur, quo rarius in patria, continuus in castris, semper verò apud hostes moraba-
tur. Cōmixtus inter gentes, didicit opera eorū, & seruiuit immūditis eorum: intermisso
virtutū studio, factus est sentina omnium vitiōrū. Dumq; audis victoriæ diutissimè ex-
tra patriam moraretur, mora quantā ampliandæ reipublicæ cōmodi afferre videbatur,
50 tantū postea ingessit discriminis, nobilibus Poloniae cum rege bellorū occupationib. im-
plicitis. Nam domesticis rebus per absentiam dominorū dilabentibus, in vxorib. & filia-
bus sensere detrimenta pudicitiae. Nobiles enim Poloniae, qui cum rege multis erant an-
nis in castris occupati, audita fama domesticorum malorum, zelo acceptæ iniuriæ vin-
dictam meditantur. Inuito rege, nulla impetrata venia domos repetunt, noxios suppli-
ciis excruciant: scēminas, quæ ultro seruis consenserant, pœnis atrocissimis peremerunt.

Poloni a seruis
idē quod olim
Lacedæmonij
ab Helotis ex-
perimuntur.

CAP. 12.

1058.

Poloni 17.
annos natas
bellum gerit.

Rex verò Bolislaus, post multas strages quas fecit in hostes, elatus in superbiam, beluæq; ferocis indutus sæuitiam, efferatis animis rediit in Poloniam, & in suos bellum ab hostibus intorsit. Fingit desertores suos non in plebem suas esse ultos iniurias, sed regiā in plebe potestatem ostentasse. Ait enim viros sibi non placere, quibus sint magis cordi foeminea quàm regia obsequia. Conqueritur nihilo minus se non tam apud hostes desertum, sed hostibus ultro expositum. Proinde maiores ac præcipuos in nobilitate viros supplicio damnat: & quos manifesta vi capere non potest, insidiis aggreditur. Mulieres quoque, quibus mariti pepercerunt, ducti humana consuetudine, tanta infectatus est immanitate, vt ad earum vbera catulos applicare non horreret, infantulis abiectis: quibus etiam hostes pepercissent.

CAP. 13.

V I D E N S ergo Stanislaus, Cracouiensis archiepiscopus, quòd crudelem regem ab immani sæuitia & à sua crudelitate insigni nō posset paterna suasione reuocare, sed quasi lupum rapacem & beluam sæuiem, in dominicas oues magis ac magis videret desæuiri, & gladium tyrannidis eius in omnem ordinem digrassari: ascendens ex aduerso, se pro domo Domini murum opposuit, & vt pastor bonus pro ouibus suis animam ponere non refugit. Præmissa igitur monitione secundum normā ecclesiasticæ discipline, prius illi regni per iniustitiam (ni conuertatur) excidium futurum Deo vindice comminatur: deinde, vbi hoc non proderat, anathematis suum distingit in eum mucronem, ecclesiæ quoq; denegat introitum. Sed quid vis apud induratum cor? Corripere potuit, emendare non valuit. Nihil omisit pontifex integerrimus, si qua posset via ad sanā mentem redigere: sed magis exasperauit quàm emendauit. Quæ res pōtifici fuit exitio. Priusquam tamen exitum attingamus, proderit sanctissimi viri insigne miraculum inferere, omni commemoratione dignissimum. Emerat ille ecclesiæ & pauperum vñibus prædiū à iusto domino, pretiumq; numerauit, adhibitis (pro consuetudine regni) testimoniis, & possedit. Interea venditor rebus excessit humanis. Heredes illius post interuallum, apud regem instituta in pontificem querela, quòd hæreditatis suæ partem teneret occupatā, litem mouent. Pontifex iustam interuenisse emptionem pretiūq; solutionem obtendit: illi pernegant exolutam pecuniam, credere recusantes. Circumspexit pontifex testimonia, quibus vteretur ad veritatis ostensionem. Nonnulli ex iis qui affuere, iam mortem obierant: alij malignitate aut timore se subtraxerant. Stabat solus pontifex: iussus testes cum documentis producere, aut prædio cedere, postulat paucorum inducias dierum, cogitabundus quid faceret: nam ecclesiæ & pauperum causam omittere graue duxit: inuitos ad testimonia pertrahere non potuit. Fiducia iustitiæ suæ respexit in Deum, & oratione cum lachrymis profusa tumulum adiit ante quadriennium defuncti venditoris, & emoueri iubens cum terra lapidem, quasi præsentem & viuētem alloquitur, Quia, inquit, Petre (hoc illi nomen erat) periclitatur te absente ecclesiæ & pauperum causa, surge & perhibe veritati testimonium. Affuerunt multi exitum prestolantes. Nulla interposita mora surgit mortuus, & vt erat vix linteo cinctus, palatium cum archiepiscopo petit: & aduocato aduersario, apud regem, ad quod venerat perhibuit testimonium, accepto se à pontifice iusto pretio, ecclesiæ prædium tradidisse. Stupore conterriti qui viderant & audierunt, inaudito antè miraculo. Pontifex peracto testimonio, testem suū reducit ad tumulum, & commendato precibus homine, redeundi vnde venerat permittit licentiam. Ille compositus tumulo iterum obdormit. Aduersarius cum rege, maleficiis deputauit diuinam quæ apparuit virtutem, nihilo facti mitiores.

CAP. 14.

T A L E M actantum pontificem rex tum non solum increpantem contempsit, sed ad mortem est vsque infectatus. Nam paternæ correctionis tyrannus impatiens, quasi lignum tortuosum & aridum, facilius frangi quàm dirigi potuit: ad deteriora conuersus, maiori vāsania induitur. In ecclesia igitur sancti Michaelis de Rupella, sancto pontifice diuina celebrante, & patrocinia sanctorum aduersus pericula implorante, iuxta aram, in insulis, non ordinis, non diuini officij, non loci, non temporis, non diuinæ maiestatis habita ratione, nec reueritus ubiq; videntis Dei præsentiam, ab ara iubet antistitem trahi. Ad quem satellites atrocissimi quoties irruere tentant, diuina virtute retropulsi retrocedunt, tertio prostrati mansuescunt: quos tyrannus ad fores ecclesiæ fremens obiurgat, indignantissimè dicens, O degeneres & ignaui ad vnum trahendum sacerdotem! Deinde irruens ipse in christum Domini, manus iniicit violentas: mox irruunt sequuti dominum

minum milites, frustatimq; cæsum discerpunt, foras mittunt partes corporis canibus vorandas. Sed Deus omnipotens, qui in sanctis suis semper est mirabilis, ad declaranda sancti merita, conseruandasq; sacri corporis reliquias, cœlestes ac terrenas subito deputat custodias. Ex quatuor namq; partibus cominus Wislæ quatuor sunt visæ aduolare aquilæ, quæ sublimius locum passionis circumuolantes, à contactu sacri corporis abigentes volucres aliasq; aues sanguipetas. Hac verò nouitate miraculi adunati, ac zelo deuotionis homines plurimi accensi, sparsas membrorum particulas colligere gestiunt. Ad locum passionis properant miraculo magno, corpus antè discissum reperiunt integrum: multisque conditum aromatibus reponunt in basilicam. Erat autem annus post mille octuagesimus septimus. Bolislaus autem rex iam Deo hominibusq; iuxta perosus, in Vngariam expellitur: anno autem propulsione suæ secundo inaudito languore correptus miserabiliter interiit. Mefco autem filius eius cum eo actus in exilium, in primo pubertatis flore periit veneno: & perinde domus tota sanguinarij principis corrui. Hæc de Polonia breui inserta hunc locum teneant: cetera ubi incurrunt, suis temporibus inferemus. Diligentior tamen narrandarum rerum curam Polonis de suis annalibus reseruamus, quos iam credo apud illos constare plenissimos, & pro temporum ratione magis ac magis inclarescere. Iam enim diu Polonia cœpit inter illustria Christianitatis regna non in postremis numerari.

Stanislaus corpus electi ab aquilis defenditur, & integrum reperitur.

1087.

IN solo quoque Wandalico marchia Brandenburgensis fundata, à nobis præteriti non debuit. Eam quippe suo superius loco, & in Saxonia nostra, ab Henrico eius nominis I. institutam ostendimus, insignem nunc Germaniæ, & iam Saxoniæ connumeratam. Coaugmentata quippe est, & honore dudum electuræ honestata, incertum tamen à qua memoria. Nam quum de electione Imperatoris Otto III. cum Gregorio V. suo pontifice constitutionem illam edidisset, Brandenburgensis marchio angustè habitabat, nec erat magnus inter magnos: ut illi tum, contemptis Bauaris & Suæuis & Francis ducibus, electura deferretur. Saxonia verò inde nomen magnum habuit, quod quatuor continua successione Imperatores edidisset, Henricum, & tres Ottones: nec voluit Otto ille III. domus suæ rationem intermittere. Sed de Brandenburgensi marchione non immeritò quaerimus. Nimirum habuit princeps ille rationem eius principatus non sine magna causa, quod iam superioribus Alemannis pro sua dignitate consultum videretur, qui iam comitem Rheni Palatinum (utique ducem Bauariæ) cum tribus archiepiscopis in sua natione tenere crederentur. Ducis Saxonie stabilire curauit auctoritatem, iuncto illi marchione memorato, qui non contemnendum tum principatum tenebat in solo Wandalico: qui tamen sub Henrico I. (quod diximus) insigniter attereretur: ut Theodericus tum marchio, omni per Wandalos exutus ditione, in Magdeburgo priuatam vitam & duceret & terminaret: inuisus nimirum cæteris principibus, quod eius tumultuationis author diceretur, per contemptum principis Wandalorum (quem in honesto conuitio amaricauit) & esset tamen de principibus ille Saxoniæ optime meritis: quod suo loco suprà ostendimus. Sed rerum gestarum in hac prouincia diligentior explicationem relegamus in eius prouinciæ habitatores, quos habet illa ciuilitate doctissimos: ut de annalibus suis (quos illos audio tenere copiosissimos) promant quæque cognitu dignissima: ne tamen fabulas pro veritate edant, diligenter & ipsi curabunt. Nam primordia antiquitatum in hac gente (quod sæpe questi sumus) fabulis & inanibus anilibusque næniis sunt plenissima.

Saxonia 4. continuos edidit Imperatores.

Theodericus Brandenburgensis ditione pulsus.

IV V A T intueri requirereque, vnde traductum sit nomen Marchiæ atq; marchionis. Qua in re ridiculus est qui feudorum vsus conscripsit. Pollicetur enim in titulo docere quis sit marchio: & ubi ad rem ventum est, ignotum per ignotum conatur ostendere. Marchio, inquit, est qui tenet Marchiam: at quæ sit Marchia, & vnde dicta, debuit explanare. Marchionis quidem vocabulum veteribus incompertum est: nisi quis modernorum renouans antiquitates, illuc inferat nouum vocabulum. In nostris quoque annalibus nullam eius verbi legimus mentionem ante primum Henricum Saxonem, Romanorum regem: qui primus domitis Danis ad oppidum Sleswicum, quum eò transtulisset Saxonum coloniam, imposuit regioni præsidem, quem appellauit marchionem: & illi regendos tuendosque regni limites imposuit prouinciam, quasi duci limitaneo. Inde quoq; quum ordinata per illum prudentissimè Saxonia, constituisset qui agros colere,

CAP. 16.

Marchia & marchio vnde dicantur.

Brandenburgum metropolis expugnata marchionem accipit.

Marchia Saxonica dictio in aliarum gentium linguis scripta.

Marcomannorum etymologia.

Incuriosa vestigia.

Marchionum Brandenburgensium origo inuestigatur.

Locus annalium profertur.

qui sequi tenerentur in militiam (quum quintum queng; quatuor in agris remanentes sumptibus & armis expedirent, illumq; durante militia alere iuberentur) vires quas perinde in Vngaros comparauerat, primum in Wandalos statuit exercere, tyrociniū hoc reputans maioris militiae duxitq; in metropolim gentis Brandenburgum: eamq; obsedit per brumam in glacie, & oppugnauit constantissime, & exhaustis obsessorum viribus, consumptisq; comitatibus etiam expugnauit: collocauitq; in ea primus marchionem, qui prouinciam tueretur armis quaesitam, & augescere contenderet in diem: & quam Romani simili ex causa dixere prouinciam, ille appellauit Marchiam. Mecum diu reputans, multa q; circumspectans, nihil reperio de nominis origine probabilius, quam vt ex vulgari Saxonum ductum esse credam: vt sit in aliis quoq; nationibus, vt vernaculae 10
linguae quaedam nomina inserantur Latinis, *Latiumq; beetur diuite lingua*. Marchiam autē vocant vulgò Saxones districtum vnius villicationis aut ditionis (inde *Veltmarke* nomen duxere) vt tum Marchiam dicerent Saxones, eam prouinciam quam sui iuris esse per arma sunt consequuti. Inde praesidi nomen inditum, vt marchio diceretur, qui illi ius diceret. Sic in Dania ad Sleswicum (vt diximus) marchionem constitutum, ita & in Wandalis per eundem Henricum regem, Marchiam illam suo marchioni deputatam: indeque fluxisse nomen, vt deinceps aliae quoque prouinciae hoc vocabulo in similibus principatu vterentur, dicereturq; marchio Misnensis, Badensis, Stiriae, Moraviae in Germania: & in Italia, Truifina, Anconitana, Mantuana, Ferratensis, & si quae sint aliae ibi Marchiae. Soleo quoque Marcomannorum nomen ad eandem referre originem. Vocant enim vulgò 20
Marcomannos, gentem vndeunque confluentem in vnam ditionem. Mannos autem quid vocent Itali, per imperitiam linguae Germanicae, tenemus. Vocant enim burdones aut veredos (hoc est ex equa & asino natas bestias) mannos. Sic apud Horatium Acron interpretatur. Sed docet Cornelius Tacitus (quod ex Beroso sumpsit Babylonio) Mannum esse Germanorum parentem Deum: quod tamen Berofus non astruit, mortalem ex mortalibus deriuans. Mannus Tuiscone natus, genuit Sueuum, Gambriuium, Marsum, Hunum, Wandalum, filios, Germanicae nationis propagatores: mansitq; honor nominis in gente, vt bene marem & valentem virum *Man* appellemus etiam hodie Germani. Marcomanni autem tum pro suo robore dicti sunt Wandali, quū eos oppugnaret Imperator Marcus Antoninus: quod suo loco diximus. Hæc sine prauiudicio 30
melioris sententiae, candide lector accipe: & si quid habes probabilius, fac commune, vt mittatur in posteritatem. Nos enim luimus damna incuriosae vetustatis, quæ nobis pauca reliquit ad memoriam suae veritatis.

CAP. 17. C O M M E M O R A N T præterea nostri annales, fuisse marchiones qui tenuerint comitatum Stadensem atque Thietmarsiam: qui si pariter fuerint quoque Brandenburgenses, non satis explicatur in annalibus. Tradūt enim Idam nobilem sceminam, natam fratre tertij Henrici Imperatoris, ex germana sorore Brunonis, tum summi pontificis Leonis 1 x. ex Sueuia in Stadensem comitatū per hæc tempora peruenisse, & in Elstorp habitasse, mortuo primo eius marito, Lupoldo, duobus post inuicem nupsisse comitib. Thietmarsiae, Dedoni & Ethelero Albo, quorum vterq; in Thietmarsia comes, in eadē 40
gente cæsus occubuit: ex quibus nati filij magnam nobilitati posteritatem reliquerunt: inde natos comites de Aldenburgo, & de Luckow, multosq; alios. Sed Idæ hæreditas, ea moriente, peruenit ad Vdonem marchionem, qui comitatum tenuit Stadensem, & ab illo ad Vdonem filium, & inde ad illius filium Henricum. Secundo Vdoni frater erat Rodolphus, qui Soltwedel teneret. Inde coniectura est, vnam fuisse familiam marchionū, quorum alter teneret Brandenburgum cum appenditiis suis, alter comitatum regeret Stadensem cum Thietmarsia. Ipsa annalium verba ad fidem ponenda sunt. Comes, inquit, Rodolphus, nimirum primi Vdonis filius, secundi Vdonis frater, rem diu possessam (de comitatu hoc dicit Stadenfi) leui testimonio non se permittens, quum in manu valida venisset, Fridericum (qui Stadium peteret) abduxit, & Soltwedel incarcerationi: do 50
nec Imperator (is erat Henricus v.) ne ignominiosè frustra datum ab Friderico aurum haberet, eum carcere absoluit: & multo tempore, quia reditus ad propria non patuit, secum detinuit. Et infra, Quum igitur Henricus marchio (is erat secundi Vdonis filius) vacuum nomen principatus gestaret, & Fridericus tam domini sui rebus, quam eis quas variis modis cōquisierat, afflueret: ex deliberato comes Rodolphus (is tenebat Soltwedel)

del) & nepos suus Henricus marchio iuuenis, cum multa militia Stadium properat. Sed Fridericus audito eorum introitu, ex altera parte oppidi fugit. Principibus ergo Staden-
 sibus quæcunq; in Friderici possessione fuerant, vendicantibus, Luderus dux Saxoniae, <sup>Fridericus fu-
git.</sup> postea Imperator, castrum Vorde ædificauit: & totius ducatus Saxoniae vires ad Fridericum restituendum informat. Hæc sunt annalium verba: quæ quod requirimus produnt, eandem fuisse familiam marchionum in Soltwedel & Stadio: quorum originem ostendimus in Saxonia, quum de Stadio specialiter loqueremur. Quum ergo Henricus marchio puer sine hærede decederet, rediit comitatus Stadenfis in Rodolphum. Is filios reliquit Rodolphum alium, in Thietmarsia cæsum, & Hartwicum maiorem Bre-
 10 mæ præpositum, inde archiepiscopum. Hæc autem marchionum stirpe in nouissimo Rodolpho finiëte, Thietmarsia venit per Hartwicum eius fratrem ad ecclesiam, quum
 ille vicissim ab ecclesia caperet Stadensem comitatum: qui & ipse quoque morte illius rediit ad ecclesiam. Sed tum Henricus Leo multa molitus, se de utroque immiscuit. Soltwedel verò rediit ad Ottonem de Balenstede & Anholt comitem, Alberti mar-
 chionis, cognomento Vrsi, patrem: qui ab imperatore Conrado assequutus de Branden-
 burgo principatum, permisit Henrico Catulo, duci Bauariæ, Leonis patri, Saxoniam: <sup>Henricus Ca-
tulus.</sup> quæ in Saxonia plenius sunt explicata.

S E D ad nostros inde maritimos Wandalos reuertamur. Crito enim per ea tempo-
 ra Obotritorum, Wagriorum & magnæ partis reliquæ Wandaliæ princeps, rem gere-
 20 bat plena in Wandalis potestate, ad contemptum vsq; Magni ducis Saxoniae: qui diu fru-
 stra contra illum colluctatus, nihil profecit: quum oppresso (quod diximus) Buthue, ma-
 iore Godscaldi filio, Saxonibus fœderato, iunior Henricus ad Danos materni sanguinis
 sibi propinquitate deuinctos peruenisset. Interim Crito persequutor Christiani nomi-
 nis acerrimus, imperium in suis gerebat. Hic veteri Lubica ad Zwartow posthabita, pau-
 lo superius ad ripam eiusdem fluminis Trauenæ noua cœpit moliri fundamenta nouæ
 vrbs, longè commodiori loco, inter lacum Wokenissæ & eundem fluuium, vt utroque
 ab latere esset irrigua ciuitas. Cuius loci opportunitatem iam ab antiqua memoria Cim-
 bri conspicati, quidam ex eius gentis ducibus ibi iecit nouæ vrbs fundamenta. Sed ne-
 que Cimber neque Wandalus multum sua molitione profecerunt, dilabentibus breui
 30 & euanescentibus initiis cœptæ vrbs, per bella tonantia aut alias auersiones. Seruatum
 est hoc decus Adolpho, eius nominis II. de Scowenborg & Holfatia comiti: qui extru-
 ctam ibi urbem, renouatis veteribus fundamentis, ad ea perduxit incrementa, vt inui-
 diam faceret auctori nouum opus in oculis ducis Saxoniae, qui tum esset per omnem re-
 gionem & Saxonum & Wandalorum potentissimus. Cuius rei suo in loco & tempore
 meritam introducemus mentionem: nunc autem ad tempora quæ in manibus sunt re-
 uertentes, exequamur Critonis Wandalorum principis facinora. Luctabatur ille assidue
 aduersus ducem Saxoniae Magnum, & multis laboribus se defendit, ne rediret ad iuga
 Christianismi & tributorum. Facileq; fuisset religionem reparare, si in animum induce-
 re potuissent principes temperare impositis oneribus. Sed dum illi inhiant tributis, Wan-
 dali vno pariter odio & religionem & seruitutem refugiebant. Ita factum est vt omni æ-
 40 uo Critonis in duritia sua Wandali, Obotriti Wagriiq; permanerent. Aduiuit illam ho-
 minum pertinaciam temporis malitia, quod Roman. Imperatores Henricus III. &
 v. infensi Saxonibus illos persequerentur, & implicati ecclesiasticis turbationibus,
 quod à summis pontificibus execratione & maledicto laborarent. Vnde factum est,
 vt duplici illa de causâ minus intenderent propagandæ inter Wandalos religioni.
 Poloni tamen Christiani principes, Bolislaus, & qui sequebantur eum, fategerunt
 conterminos Wandalos in ditione Pomeraniæ ad iuga Christi cogere. Vnde fa-
 ctum est, vt ad orientem prius quàm in nostro occiduo ad Christum Wandali per-
 uenirent.

50 C R I T O iam in suo principatu consenuit. Henricus autem, Godscaldi filius, diu in
 Dania delituit, expectans si fortè Saxoniae dux contribulibus suis edomandis conuale-
 sceret. Sed quum nihil inde cerneret procedere, ad amicos paterni generis, quos habe-
 bat in prouincia, & literas & nuncios crebrius missitabat. Vbi eam rem satis præparasse
 videbatur, egressus Dania reuersus est in terram patrum suorum: nec fidebat armis op-
 pugnare hostem, dolo & insidiis aggressus est. Non enim vsque adeo caruit amicis,

Fridericus fu-
git.

Bremensis ec-
clesia Stadium
et porro Thiet-
marsiam pos-
sident.

Henricus Ca-
tulus.

C A P. 18.

Crito Wanda-
lorum princeps
ditionem tue-
tur.

Nouæ vrbs
fundamenta
à multis repe-
tita.

Cui Wandali
Christianismi
fugerent.

Vtraq; causâ
hodieq; nimis
vera est.

C A P. 19.

Henricus Wan-
dali in Dania
exul.

In patriam vi
reditum sibi
parat.

Critone inter-
fecto ditionem
occupatam
recuperat.

Wandalis ne
restituatur
Christianis-
mus, Henrico
rebellant.

Magnus Saxo
paucioribus co-
pis Wandalos
profligat.

quin superessent qui illum inuitarent in patriam: & si occasio bene gerendæ rei fuisset aut certè periculum ei capitis imminere vidissent, pro illo suscepissent arma. Crito tamē sibi ab illo metuens, introitum omnem illi intercludere pertentabat. Henricus autē collectis de Dania atq; amicorum in Wandalia ope nauibus, Aldenburgum à mari oppugnans cepit: & omnem maritimam Wandalorum prouinciam vastans, infinitam inde prædam abduxit. Quumq; hoc secundò & tertio iterasset, factus est timor magnus ab illo omnibus vicinis Wandalorum populis insulas & littus maris habitantibus: adeo ut ipse Crito iam senex, iam armis disfluetus, & laboribus impar, præter spem Henricū ad pacis æquas condiciones videbatur admittere: & concessit regresso villas ei opportunas ad habitandum. Nec tamen sincera erat senis intentio: virum enim fortem & bellis insuetum, quem vi nequibat, fraude conabatur opprimere. Vnde etiam per interualla temporum accuratis (de more gentis) conuiuiis animum eius explorabat, pertentans opportunum insidiis locum: at illi ad cauendum nec consilium nec doli deerant. Nam domina Sclauina, Critonis coniunx, affectior erat Henrico quàm Critoni par esset: perinde sapius hominem præmonuit, denunciando collocatas sibi insidias. Deniq; maritum iam vetulum exosa, Henrico (si fieri posset) nubere constituit, si Crito esset de medio factus: nam Henricus coniuge vacabat. Vnde factum est, ut instinctu eiusdem fœminæ, Henricus Critoni vicem redditurus humanitatis, inuitauit illum ad conuiuium. Quem multa potione temulentum, quum triclinium in quo sunt conuiuati, vir statura procerus, iam incuruatus egrederetur, Danus quidam securi percussū strauit: & eodem ictu caput auulsit. Mallem alia opportunitate perdidisset, non deos hospitales violasset. Sed incidit ille in foueam quam fecit: qui enim crebrius domi suæ Henrico tetendisset insidias, quid mirum, si patiatur quod primus intentauerat: Et accepit Henricus, ut pacta erat, Sclauinam coniugem: & obtinuit principatum paternum in terra, occupauitque munitiones quas antè habuit Crito: & reddidit hostibus suis vltionem.

CAP. 20. ACCESSIT autem Henricus ducem Saxoniarum Magnum, fretus cognatione quæ illis esset de maternis lineis. Natus est enim Magnus filia regis Daniæ atque Norwagiæ Magni, qui patrem habuit Olauum, in sanctos relatum. Et magnificatus est Henricus apud ducem, fecitq; illi iuramentum fidelitatis ac subiectionis, quod solebant Wandalia principes ab olim principibus Saxoniarum. Sed & Nordalbingorum populos, quos Crito vehementer attriuerat, iste conuocauit in vnum: & iniit cum eis pactum & fœdus solidissimum, nulla bellorum tempestate conuellendum. Et lætati sunt Holsati atque Stormari, ceteriq; Saxones Wandalis contigui, eo quòd corruisset hostis eorum acerrimus atque infestissimus, qui cladibus & captiuitatibus terram vexasset diutinè: iunctiq; sunt Henrico iusto principi ex animo, cum illo & pro illo parati extrema subire, priusquam diuellerentur. Audientes ergo vniuersi Wandalorum populi ad orientem & austrum, quòd surrexisset inter eos princeps qui diceret subeundas Christi leges, patrem habens qui in eam causam periisset, indignati sunt: conueneruntq; omnes vna voluntate & eadem sententia, ut pugnarent aduersus eum, alium sibi principem statuentes de genere Critonis, qui erat nomini Christiano & Saxonum generi semper infestissimus. Nūciatumq; est Henrico quia egressus est orientalium Wandalorum exercitus ad prælium, ut illum denuo pelleret. Misit nuncios suos ad ducem Magnum, & fortissimos Bardorum, Holsatorum, Sturmatorum atque Thietmarorum: qui omnes occurrerunt prompti animo, & progressi sunt in terram Polaborum, in campum qui dicitur Smilow, ubi exercitus hostilis erat diffusus super latitudinem terræ. Videns ergo Magnus quia exercitus Wandalorum grandis est & armis instructus, dubitauit congregari. Protractumq; est pugnae tempus à mane vsque in vespem: eo quòd internuncij tentarent prælium conditionibus dirimere, dux quoque expectaret manum validam militum, quos iamiamq; superuenturos sperabat. Factum est autē circa solis occasum, & ecce speculator ducis nunciat militiam armis instructam eminens accedere. Quo nuncio dux factus alacrior, exhi-
larati Saxonum animi: sublatoq; clamore aggressi sunt hostes: & inito prælio interrupta est acies Wandalorum: disiectiq; fuga salutem quæsierunt. Et facta est victoria illa Saxonum celebris & memoria digna longæua: eo quòd affuerit Dominus credentibus in se, & concluderit multitudinem hostium in manu longè minoris exercitus. Referunt qui interfuere prælio, quia solis splendor iam occumbentis Wandalorum oculos in cōgressu

su adeo obtunderet, vt omnino cæcutierint, fortissimo Deo hostibus suis in minimo præbente magnum offendiculum. Seruieruntq; ex illo die omnes illæ orientalium Wandalorum nationes Henrico sub tributo. Factus est deinde in omni sua gente clarissimus Henricus, præcepitq; populo Wandalorum vt coleret quisq; agrum suum, extirpauitq; latrunculos & viros desertores à tetra: cæterum de religione verbū nullum. Sciebat obstinatissimos eorum animos, & inextricabile odium in religionem, quod grauis tributorum exactio, semper Christianismo socia, exaggerabat. Nordalbingi autem, qui latuerūt hætenus in præfidiis, exibant in terram excolendam, diffusi per villas & antiquas possessiones. Et reædificatæ sunt domus & ecclesiæ in prouincia Christiana, bellorū tempestatibus subuersæ per eam prouinciā. Porro in vniuersa Wandalia necdum erat ecclesia nec sacerdos, nisi in veteri Lubica, eo quod Henricus cū familia ibi crebrius moraretur.

*Religio cur tam
agre apud Wā
dalos restitue
retur.*

Q V V M autem dux Saxonie Magnus per ea tempora rebus excessisset humanis, nulla relicta prole mascula, sed duabus tantum filiabus: quarum altera nupsit Ottoni de Balenstede & Anehold ac Berneborg, comiti (qui etiam magnā marchionatus de Brandenburgo possedisset partem) altera Bauariæ duci Welpo, quem Latine vocant Catulum. Henricus eius nominis IIII. (ad quem feudali iure ducatus est reuolutus) dedit Saxonie ducatum Luderō comiti, viro fortissimo, qui etiam postea peruenit ad Imperiū. Ad illum verò deuenit ducatus, quod iam magnam prouinciæ partē ex dote, & aliquantam paterno iure teneret: quod in Saxonia plenius explicuimus. Accidit autem in dieb.

C A P. 21.

illis vt latrunculi Wandalorum venirent ad prædam in Stormariā, abegeruntq; iam captam de iumentis & hominibus, non longē ab Hamburgo. Dissimulasse vicinos Wandalos absente Henrico crediderim, vt ex interiore Wandalia (quam veteri nomine etiam nunc Prignissam vocant) prædam agerent: quo modo in hunc vsq; diem res eisdem locis est perpetuata, permanebitq; post ista secula: quia hoc cælum nō aliud genus quam consuevit, procreabit. Ad vocem autem clamoris surrexit comes eius ditionis Godfridus cum aliquantis suorum, & persequutus est latrones. Sentiens autē quia multi sunt, substitit aliquantis per, vt colligeret manum militum paulatim sequentium, & accedentium agmini. Obuium autem habuit virum rusticum, cuius vxor & filij capti abducebantur. Is dolore suo concitus comiti ait, Quid trepidas? quos expectas ignaue ductor? Cor tibi pauidum, non virile. Certē si te calamitas, quæ me, premeret, vxorem & filios in captiuitatem trahi cernentem, non ita cunctatio remoraretur. Propera, festina, siquid tibi est animi: libera captiuos, siqua in re famæ tuæ per reliquum vis esse consultum. His inflammatus stimulis vir fidelis, concito insequitur prædatores. At illi post se reliquerunt insidias, quum fugerent. Quas quum præterisset insequutus fugientes, surrexerunt, & interceptum virum in medio circumfusæ multitudinis oppresserunt: nec enim plures viginti erant in armis viri: & abierūt Wandali cum præda in viam suam. Prouinciales autem per interuallum insequentes, repperunt cadauer oppressi comitis, capite defecto: quod postea multo precio redemptum, in patriis reconditum est sepulchris. Comitatum autem vacantem dedit Luderus, dux Saxonie, nobili viro Adolpho de Scowenberg comiti: fuitque sincera pax & intelligentia mutua inter Adolphum memoratum, & Henricum Wandalorum principem.

Magno mortuo Luderus Imperatoris beneficio succedit.

Prignissa latrocinis semper infamis.

Godfridus à Wandalis latronibus, quos insequabatur, interceptus.

P E R quæ tempora, quum federet Henricus memoratus in veteri Lubica quietus, improuissus venit à mari exercitus Rugianorum: subuectiq; per Trauenam, obsederunt urbem. Rugiani autem populus crudelis & superbus, qui principatum sibi totius gentis arrogabat, propter fanum toti genti celeberrimum, & propter locorum difficultatē ad eundorū: habitant enim in corde maris. Augebat eos recens Henrici memoria, & quod Christianus ipse Saxonibus Christianis esset coniunctus: hæc belli erant incitamenta. Gentes quas armis subigunt, fano suo faciunt censuales. Maior flaminis quàm regis apud eos est veneratio: quā fors ostenderit, mittunt exercitum. Victores, aurum & argentum in ærarium Dei sui conferunt: cætera inter se milites partiuntur. Venerat igitur Lubicam, per eam transeuntes, Wagriam in suam potestatem reducturi. Henricus autem intrepidus præfecit ciuib; & populo virum fortissimum, ad defensionis incitamentū, vt propugnarent, & obsidionem paucis diebus tolerarent: ille auxilia contracturus, nocte media solis duobus comitibus egreditur, constituto termino quadridui, & designato loco in quo se videndum præberet: quod si fortē spes auxiliorum nulla esset ex Holsatia,

C A P. 22.
Rugiani idolo latræ Lubicæ obsident.

Henricus cum auxiliis Rugianos hostes adortus delet.

neq; se ad locum & diem ostentaret, tum sibi quisq; consuleret. Egressus in Holsatiam & conterminos populos, contraxit plurima equitum peditumq; auxilia: & ad præfinitum tempus & locum sese ostentans exhilarauit suos, qui antè mœrore tabescebant: audierat enim vano rumore Henricum ab hostibus interceptum. Recreati, fortiter sustinuerunt oppugnationem. Henricus autem magna dissimulatione, quàm potuit occultissimè exercitum suum circumduxit, ne ab hostibus persentiretur: & à mari præmissis equitibus admovebat agmen, hoc quod acciderat animo voluens, ratusq; futurum. Rugiani cernentes à via maris procedere equites, suos arbitrati (quos expectauerant) gratulabundi prodierunt de castris obuiam, ut exciperent venientes cum lætitia. Henricus quadrato agmine lentus incedebat, ut pedites secum traheret. Vbi omnia constitere ex sententia, turbidus irruit in hostes: & primis conculcatis, ubi ad arma peruenerant, inito conflictu grauiissimam cædem stragemq; peregit in Rugianos. Alij fugientes in nauium receptacula, demersi sunt: paucissimi fuga elapsi, nauigiis cladem nunciauere. Seruat mons nomine suo victoriæ memoriam, Raneberg etiam nunc dictus (nam Rugiani etiam tum dicti sunt Rani) ibi enim congesta cæsorū cadauera tumulabantur. Magnificatus est Deus in manu Christianorum in die illa: statueruntq; ut dies Calendarum Augusti celebretur annua commemoratione eius victoriæ. Ex quo die Rugiani facti sunt Henrico tributarij, quo modo Wagrij, Polabi, Obotriti, Kissini, Circipani, Luticij, Pomerani, & vniuersæ Wandalorum vsque in Poloniam nationes, quæ sunt inter Albim & mare Balticum, & longissimo tractu ascendunt ad terram vsque Polonorum. Super omnes hos imperauit Henricus vocatus rex in omni Wandalorum & Nordalbingorum prouincia: quamuis ille per modestiam honorem sibi regium non arrogaret. Sed quid facies blandimentis subiectorum præsertim in barbarie? Hæc de Helmoldi sunt testimoniis ad fidem etiam verba posita, ut fidelius veritas videatur.

Henricus ditione amplifi-
cata regio ta-
men nomine
abstinet.

CAP. 23.

Brisani &
Stoderani in
Henricum re-
bellant.

NEQVE tamen omnibus modis quietum erat Henrici in Wandalos suos imperium: nam Brisani atq; Stoderani, qui Havelbergum & Brandenburgum habitant, rebellionem ostenderunt. Vnum est Henrico præuenire moturos in se. Ergo contractis Nordalbingorum auxilijs, suisq; perarmatis, concito mouit in rebelles, & obsedit oppidum Havelbergum. Creuitq; obsidio assidue, accedentibus nouis supplementis ex omni ditione eius, præsertim Obotritorum, qui patrio illi iugo erant obnoxij. Dum Henricus obsidionem vrgeret, filius eius Mistiwoj, iuuenis impiger, quum audisset & ille laicos suæ gentis populos (qui & Ligones appellantur) tumultuantes parare rebellionem, assumptis ducentis ex Holsatis armigeris, & trecentis Wandalorum agminibus expeditioribus auxilio, concitus mouit in eos: & per inuias paludes & loca nemorosa improuisus irruens, magnam egit prædam iumentorum: quam quum educeret, conglobati indigenæ omni qua poterant multitudine, se obiecerunt egressuris ad locorum angustias. Ibi prælium inuenit: sed erat victoria Mistiwoj & suorum. Nam cæsis plurimis aliquot etiam cepere captiuos, inter quos eius gentis principem: & continuato itinere ad Henricum patrē victor filius cum ingenti præda regreditur. Grauat inde oppugnatione, auctis viribus. Sed Brisani, sibi diffidentes, quum Henrici semper vires augerentur, illorum semper decre-
scent, facto interloquio deditionem fecerunt: & datis obsidibus, Henrico se in reli-
quum imperata facturos sponponderunt. Quo etiā tempore alius ex filiis Henrici Wal-
demarus, æmulatione fraternæ victoriæ incitus, quum fortè tributis exigendis immineret grauior quàm illi ferrent, Rugianus populus infrenis & iugi impatiens (ut qui alijs imperare consueuisset) exactorem oppresserat. Pater iustæ ultionis iram colligens, magnū ex omni Wandalia armorum & exercitus fecit apparatus in Rugianos. Accessere mille sexcenti ex Holsatis Sturmariisq;, Henrico semper voluntarij. Henricus suo agmine præcessit, ut primus pericula pertentaret. Saxones memorati, transmissa amne Trauena, per Polabos, Obotritos, Kissinos, longo itinere (pacata tamen ubiq; sub Henrici Imperio terra) ad oppidum Wolgast, Henricum operientem inuenere. Ille delectatus agmine instructo auxiliorum, compellendos putauit, hac aut simili vsus oratione.

Brisani dedi-
tionem faciunt.

Expeditio
Henrici in Ru-
gianos ob Wal-
demari filij
cædem.

CAP. 24.

Henrici ad mi-
lites oratio.

MAGNA mihi semper, viri commilitones, fiducia de vobis creuit in hunc vsq; diem, quum vos ne longinqua militia pro me suscepta fatigarit. Quid vobis, quid generi vestro debeam, non igituro: idque libens, dum spiro, votis omnibus & viribus exequar vicem reddere gratitudinis tantæ in me meosque alacritati. Sed quando vos
armorum

armorum præfides paratos habeo in pericula socios, cur non etiam consiliorum participes facio, viros integritate & fide præstantes? Hac quæ præterit nocte Rani me nunciis sunt adorti: pœnitentiam peractæ necis prætendentes, culpam in paucos sceleratos refundunt. Itaque mortem filij ducentarum marcarum pretio æquandam afferunt, in reliquum imperata facturi. Quid igitur fortissimi viri facio? Quæ animis vestris sententia sedet, quæ so paucis edicite: oblatas condiciones suscipimus, an minimè? Tum breui interim facto colloquio, Saxones præfectum suum iubent edicere, Rem non obscuram inclyte princeps refert in consilium, nostræ non indigam discussionis. Arbitramur autem non tam te dubitare quid facias, quàm explorare quo in te simus animo. Nemini nostrum videri potest dubium, charissimam tibi sobolem nullo pretio licitandam: tace-

10 mus, vt ad exilem æris summam ab occisoribus sinas æstimari sanguinem nullo ære exæquandum. Hanc enim facinororum æstimationem irrisiois magis formam quàm veræ pœnitudinis satisfactionem, præferre arbitramur. De nobis autem quid sentias sic habeto, Ad prælium pro te tuorumq; iusta ultione subeundum venimus, non ad hostium ludibria toleranda. Si nos consulis, aut sequeris præcedentes, iustam in contumeliosos hostes vindictam suademus, non verbo modò, sed facto iniuriâ tuam ulturi. Pontem tibi strauit vindex iniuriæ suæ atque tuæ Deus (erat enim brumale tempus, glacie vndique constricto mari proximo) vt ere & armis nostris, & deditissimis tibi semper manibus. Ille vbi gratias habuit fideli consilio, fortiq; promisso, & iustæ commonitioni,

20 agmina sua prior ipse promouit, ducens in hostes.

*Saxonum ad
Henrici postu-
lata responsio.*

TRANSMISSIS ergo syluis atque arundinetis, in conspectu habuerunt hostilem terram, & mare subiectum oculis. Tum Wandalorum agmina, quos ad arma Henricus deuocauit, in littore tetenderunt: volitabant signa militaria per singulorum cohortes tribunorum & præfectorum. Egressi duces (sic enim Henricum regio dignabantur honore) regem suum salutauere, gentili more in terram inclinantes: peregrinumq; exercitum Saxonum demissis capitibus honorauere. Tum actum in concilio de rerum ordine gerendarum, & quorum primum agmen hostilem terram inuaderet. Saxones inde verbo sibi desumpto, Non patimur, inquiunt, optime princeps, gentis nostræ gloriam in nobis antiquari. Nostrum semper fuit primos in agmine pugnare, primam aciem in-

30 uadere hostium, redire nouissimos: pace tuorum, operam desumimus itineris tibi ad hostes instruendi, nec cedimus cuiquam in tolerando labore, aut periculis subeundis. Placuit supra modum Henrico Saxonum alacritas: eiusq; eliciendæ vocis gratia rem ponebat in medium, sciens consuetudinem fortium virorum. Accessit quòd neque genti suæ tantam habuit quantam Saxonibus fidem, quòd communi religione Christianismi cum illis teneretur: in suis autem congenilibus perfidiam duplicem est reueritus, quòd gens naturâ fluxa, odium execrabile Christianismi pateretur. Igitur leuatis signis Saxones præeunt, sequuntur agmina Wandalorum: suo quisque ordine per glaciem in terrâ perueniunt hostilem. Ibi proximis incendia villis intendant, aperueruntque qui venirent. Misso autem exploratore Henricus intellexit non abesse longe hostes Rugianos,

40 ad prælium paratos. Henricus structis ordinibus suos alloquitur, Cernitis, inquit, viri quid agatur: in conspectu sunt hostes pugnaturi: nos numero & virtute præstamus, causaq; hinc iustior pugnat: vicimus, si modò viri sumus. Nam si quem (quod absit) ignauia comprehendit, vt in fuga sperarit, inanis fiducia illum vexat. In terra hostili aut vincere aut mori, ex duobus alterum necesse est. Nam vbi ignauiam detexeris in fugam respiciens, proximus fugientem gladio confodiat. Quin potius fiducia pleni in hostem irruite: cernitis dicto citius terga fugientum. Hæc loquutus vidit supplicem procedere flaminem, poscereq; principis alloquium: ille non detrectat. Vbi venit in cōspectum, præfatus veniam, populum crimine purgat: in satisfactionem offert quadringentas argenti marcas. Vbi videt Henricum rugare frontem, aurem auertere, octingentas pollicetur.

50 Sed neque sic flecti videt iratum, murmurq; personat agminis progressum vrgētis. Procidit ad pedes, misericordiam implorans, Ecce, inquit, terra in conspectu tuo est: vt ere rebus omnibus, modò sanguini parcas. Intercipitur inde prælium tractatibus: & omnium iam animis ad pacem inclinatis, noluerunt Saxones refragari. Quatuor ergo millibus ac quadringentis marcis pacem mercati, bellum ablegarunt: acceptis obsidibus Henricus reduxit exercitum.

*Cap. 25.
Dux salutatur rex.*

*Oratio Henrici
sub pugna
tempus.*

*Hostis supplicem
veniam & pacem
petit.*

CAP. 26. REBUS iam pace sedatis, misit Henricus in terram nuncium, qui numeratum afferret æs summæ antedictæ. Illa verò tempestate nulla erat in terra moneta: sed rebus res commutantes, vetustissimo more mercabantur. Hoc sciens Henricus, vt à barbaris aurum omne tolleretur (quo ad nullam pietatem vterentur) stateram misit dolosam: ad cuius pondus æquandum, omne aurum quod erat in ærario idoli sui (quod vtiq; non paucum erat) quodq; in vxorum ac filiarum ornatibus inueniebatur, totum contulere, nec ad dimidium promissæ summæ poterant pertingere, fraudante eos statera dolosa. Igitur quod allatum fuit acceperunt nuncij, Henrico referentes. Quum reuera plusquam expromissum erat teneret, ad iudicium stateræ dimidium, quod deesse videbatur, exposcebat. Erant in Ranis qui dolum deprehendissent, & iam se expleisse promissa contenderent, etiam mensuram prætergressi debitam. Henricus contra acceptatæ semel stateræ esse ad extremum satisfaciendum. Hac controuersia durante obsides tenuit, proxima bruma iterans in eos, velut fidefragos, expeditionem. Luderum, tum Saxoniarum ducem, inuitauit certis conditionibus ad arma, & ad belli in Rugianos societatem. Ille aderat parato agmine: terram iunctis agminibus ingressi populantur. Sed tum gelu mare concretum ad laxationem glaciæ inclinabat: itaque ne repedandi via sustolleretur, festinantius regressi in sua se receperunt. Rani ex illo die quieti permāsere. Libet intueri quàm magnā tunc cernebat Henricus in gentem suam latissimam ditionem. Quam enim modò tres aut etiam plures imperio terram tenent duces & principes, eam tum solus Henricus gubernabat: tantus apud Saxoniarum ducem, vt illum pertraheret in belli societatem. Cui etiam postea ad Imperium sublimato, amicum suum Kanutum, Sleswici ducem, conciliabat: quod infra suo tempore à nobis commemorabitur.

CAP. 27. IAM DVDM Henrico Wandalorum principi nata est in Dania regem iusta querimonia. Is erat Nicolaus, vnus ex Zuenonis multis filiis, qui inuicem regno sibi succederant: quod in Dania sumus plenius exequuti. Henrico autem, materno sanguine prouenientem in regno Daniae hæreditatis portionem, violentus rex (vt cætera omnia) occupabat. Quumq; iure nullo sæpe petitam assequeretur, armis expetendam putauit: Iutiamque ob eam rem crebrius incurſabat, quum fœderatos haberet Nordalbingos: adeoque infestam fecit regionem, vt iam nemo pene præfecturam (sic Dani vocant sub rege ducatum) Sleswici desideraret, cunctis refugientibus crebras & violentas Henrici incurſiones. At Kanutus Eriki regis filius, vir ad omnia integerrimus, hanc sibi prouinciam à rege deposcit, & impetrat. Crebrior illi cum Henrico conflictatio, leuia semper prælia agebantur: aliquando etiam ad iustos exercitus producendos res peruenit. Perurgebat Kanutum Henricus, & opimam de regione prædam crebrius auferibat. Vlcisci Kanutus, vicemq; illi reddere adortus, Henricum fugabat in Lubicam veterem: quo in loco mansio illi fuit cum præsidio. Perurgebat sequens cum exercitu Kanutus Henricum, vt ne in præsidiis solitis sua fideret tueri. Aliquando tam de propinquo concurrunt, vt iurgiis & conuitiis inuicem milites conflictarent. Hac rerum vicissitudine diu perdurante, Kanutus (vt erat vir vbique integerrimus & fidens atq; cordatissimus) cogitabat Henricum ipsum inermem inermis pertentare, si fortè malorum finem vel sic inueniret. Et quoniam fidelis vir nullas struebat insidias, nullas ab hoste itidem (vt sciebat) bono viro, metuebat. Tendeat Henricus in armis opportuno loco, & nihil expectabat quàm cum hoste de proximo configere. Adequitabat Kanutus, solis viginti comitatus: & præmisso nuncio, suam Henrico præsentiam denunciabat, quum ad amicum colloquium aduenisset. Experrectus Henricus, vbi adesse audit Kanutum, ad arma respicit, iam pene captum se reputans. Nuncius quàm sanctè iurat adesse pacificum Kanutum, sine armis. Ille vbi sit rogat: in foribus astare respondet: & cum dicto Kanutus ingreditur. Mox ruunt in amplexus mutuos: erant enim consobrini: nam mater Henrici soror erat Eriki regis, quem patrem Kanutus habebat. Miscetur lachrymæ: & post mutuas verborum querimonias, quum alter in alterum reiiceret culpam malorum, nullo interim mediatore causam belli dirimunt: pauca quidem vterq; in suæ partis purgationem, sobriè de alternis questi. In eam sententiam conueniunt, vt Kanutus Henrico argentum dependens ac numerans, eius (vt in Dania) ab rege suæ partis accipiat hæreditariam portionem. Memorabili inde exemplo, familiaritatem ineunt, quæ in germanis fratribus sincerior esse non posset: durabatq; ad amborum mortem.

HENRI-

HENRICVS iam senescens, & filiorum suorum inertiam prospiciens, Kanuto ditionem suam omnem, si quid illi humanitus contingeret, commendauit: imò rogat, obsecrat, ut se pramortuo (quod ab annis eius verisimile fuit) sibi Kanutus desumat in gentem suam gubernacula: ab Imperatore Romano (istum erat Luderus dux Saxoniae) se rei totius confirmationem facile impetraturum. Recusat Kanutus, prætendens non esse decorum, exhaeredes facere legitimos successores, sibi etiam sanguine non alienos: neque honori sibi futurum, si propinquos suos paterna detruderet successione: neque illos quieturos, neque proceres facile passuros imperium externi hominis. Ille recusantem grauius perurget obsecrationibus, ne patiatur liberos suos indefensos. Kanutus se, quando-

10 quidem tantopere Henricus precibus perurgeat, facturum spondet quod ex æquo bonoque sit. Interim Henricus apud Lotharium (ita Luderum iam imperantem crebriores vocitabant, quod ab antiquo Imperatoriū id nomen haberetur) ut Wandalia, quæ iamdudum sub Ottonibus in ditionem concessit Imperij, Kanuto permittatur administranda procuret. Nec minus ipse Kanutus solenni dono pro fortuna (quæ ei fuit opulentissima) insigniter munerat Imperatorem, equum illi mittens auro vndique circumfulgentē: nescio si & auro calceatum, sed auro non sufferratum scio. Imperator interposita auctoritate, postulationem Henrici non grauatus admittit. Henricus non diu post in fata con-

20 cedit, ad annum à Christo millesimum centesimum vicesimum secundum. Kanutus administrationem subit Wandalia pro nepotibus suis, Henrici filiis. Per eadem fere tempora, quum Henricus Imperio teneret omnem prouinciā citra Panim, Warcislaus princeps erat in orientali Wandalia. Qui instante sanctissimo viro Ottone, Bambergensi episcopo, sponte sibi prædicationis officium in Wandalos asciscente, fidem Christi cum proceribus & vrbibus accepit: perurgente hinc à mari Nicolao Danorum rege, inde à terra Bolislao Poloniae duce. Perdurauitque susceptum semel euangelium Christi in ea prouincia, quum in Henrici ditione diu post variis casibus fluctuaret, usque ad tempora Henrici Leonis Saxoniae ducis: quod suo loco commemorabitur. Ab hoc ergo loco du-

30 cemus initium commemorandi principatus in Pomerania & omni circum regione, quam (ut in aliis) Christianismus nobis aperuit.

CAP. 28.

Henricus Kanutus liberos suos commendat.

I I 2 2.

Wādali orientales ad Christum qua ratione conuersi sint.

DVM illa geruntur in occidua Wandalia, Nicolaus Daniae rex ab oriente eandem

30 bello premit prouinciā. Warcislaus princeps præerat superiori Wandalia, diuturnas cum Danis atque Polonis fouens similitudines. Mouit in eum Nicolaus Danorum rex, & à terra Bolislao Polonus, cui ad regem Danorum iam foedus erat & affinitas: nam filiam suam Polonus Magno, Nicolai regis filio, desponderat uxorem. Vsuam Wandalia urbem obsidione premebant amborum exercitus: & quum grauius oppugnaretur, in ditionem regis concessit. Ibi Bolislao Polonus, tradita regi filia, sponsa Magni, reducit exercitum in Poloniam. Mox Iulium à Danis obsidetur, & expugnatur, magno nimirum ab utroque populo sanguinis impendio. Warcislaus autem, earum partium princeps, quum rebus quoque suis ab Danorum rege diffideret, pacem inire percipiens, misso ca-

40 duceatore petit interposita publica fide colloquium: iussusque introire nauium regiam, nihil dubitat, ubi inerat, causam suam agens. Suggestur regi à militibus, ut sublatis velis cap-
tum principem, velut pacis obsidem, abducant. Eam rem Kanutus Sleswici dux, quum adesset, valde in concione improbat: nam sempiternam regio nomini maculam inu-
reret, quod fidem publicam Daniae rex violasse diceretur: ceterum vniuersae nationi non mediocrem futurum dedecus in omni gente, quod hominem, qui fidem regiam se-

50 quitus ad foedera venisset, pro captiuo abduxissent. Omnis concio in sententiam ibat Kanuti. Decernitur ut cum honore Warcislaus in patriam remittatur. Eius rei occasione exarsit emulatio in Magno aduersus Kanutum, dissimulante prudenter Kanuto, qui pro veritate & iustitia offensionem non recusabat. Nuptiae interim Magni magno instruuntur apud Ripam oppidum apparatu: ibi conuentus procerum omnium. Non de-

erat Kanutus, primus inter primos, qui fratruelis esset sponsi. Splendidus ostro fulgebat, in veste Saxonica, ut qui in ea gente plurimum versaretur. In eum cauillatus Magnus, Ostro, inquit, fulgidum latus ferro penetrari non potest. Ille nihil motus, placide respondit, Aequè peruium est, si ouillis pellibus contegatur: nihil voluit asperius reiicere. Creuit tacita inter pares sanguine, & virtute dispares, æmulatio. Nam Kanuto semper primas dedere partes in omni opere virtutis: quod equis auribus Magnus nunquam ac-

CAP. 29.

Danus Wandalarum vrbes capit.

Wādalo cum rege colloqui per Kanutum tunc licet.

Kanutus Saxoni ob integritatem inuoluit.

cepit. Interim in præfecturam reuersus Kanutus, proximam Wandalorum prouinciã sibi commendatam reuifit. Ibiq̃ue rebus pro tempore ordinatis adiit Cæsarem Lotharium, tum Bardewico agentem, pro rebus quæ tum interuenerant in prouinciã procurandis, & apud principem ordinandis.

CAP. 30. L O T H A R I V S autem Imperator, perpenſis Kanuti natalibus, & maiori (quæ illis pulchrè responderat) virtute, conciliandum ſibi beneficio conſtituit virum nobilem & potentem. Coronam ei regiã decreuit, & impoſuit, regem appellans Obotritorum: ea enim prouincia in eius erat procuratione. Nec vna cauſa impulit Cæsarem, vt eo dignaretur honore virũ. Natalibus (vt diximus) magnis viri permotus eſt Imperator, quòd regis eſſet Eriſi filius: magna virtus acceſſit: deinde non contemnenda magnitudo ditionis, quòd à Slefwick cenſi ducatu, per Wagriam atque Magnopolim, magnæ prouinciæ dominaretur. Super omnia verò hæc erat amplificandi honoris cauſa, vt illuſtraret Romanum imperium: quod tum videretur illuſtrius, ſi regibus imperaret. Nam Otto I. illi adiecit coronam Poloniæ, Henricus I. I. Bohemiæ: quanquam in eis regnis sæpe renouatus honor regius, crebrius intercidit. Kanutus igitur Obotritorum rex apud omnes habebatur. Quæ res initium præſtabat (vt eſt promptum coniectura) noſtri ſeculi Danorum regibus, vt ſe Danorum Wandalorumq̃ue reges efferant in titulo: nam moriens Kanutus regium titulum tranſmiſit ad poſteros. Sed & multis deinde bellis magna pars Wandaliæ littoralis paruit regibus Danorum, vt inde quoque titulum mutuatim credantur. Ea verò res coacti in Kanuto honoris in Dania, non vno ab omnibus animo accepta eſt. Qui bene voluerunt Kanuto, gratulati ſunt principi magnifico de honoris acceſſione. Cæterum qui Magno eius æmulo blandirentur (quorum erat maior numerus, propter præſentem Nicolai regis maiestatem) rem ſiniſtrorſum detorſere: aſferentes regium honorem, de manu Cæsaris acceptum, ad hoc reſpicere, vt proximus illi gradus ſit, iam regi, ad inuadendum Daniæ regnum (ope Saxonum, quibus ſe totum permitteret Kanutus) ſimul & libertatem regni ab olim ſeruata, vinculis ſtringat ſubiectionis ad Romanum Imperium. Qua in re cauendum Magno, ne patria illum ſucceſſione depellat. Ingraueſcebat mira indignatio in caput Kanuti. Ille ubi intellexit, vt erat terrore omni poſito vir interritus & intrepidus, præſentem ſe facit muſſitantibus: & in oculis omnium obambulans, expectabat ſi quis ea de re ſermonem inceptaret. Cohibuit præſentia multorum pridem oblatrantium ora. Sed rex euocatum inter proceres, cum illo agebat, quid ſibi vellent rumor volitans ſuper nomine de regno à manu Cæsaris accepto. Aderat Magnus regis filius, vt cuncta perſpiceret & audiret. Kanutus rogatus à rege, rationem facti reddit in hunc modum, Ego inquit, rex tua voluntate in Slefwick cenſi præfectura (quam à te nemo cupiebat diu) per inſignem laborem verſatus, aliquando Henrico Wandalorum principi, propinquo noſtro, reconciliabar. Vbi mutua freti familiaritate & ſanguinis coniunctione, multa communiter egimus, ille iam ab annis ingraueſcens, me quàm ſanctè rogat, tutelam filiorum eius ſuſcipiam: non reuſaui. Nam omnem in me prouinciæ principatum tranſferre volens, à me repellitur: pro filiis autem eius adminiſtrationem ſubij libens. Dum in prouinciã venio Saxonum, ibi crebrius diutine diuerſatus, gentis in eo familiaritatem, & ad Cæsarem ab illis pertrahor. Ille neſcio quid in me perſpiciens, non roganti, etiam reſuſcanti, coronam imponit ad regnum Obotritorum, credo imperij ſui ſtudens honori, vt etiam regem, cui imperet, habeat. Ita me regem ſuum Wandali vocant: cæterum in tuis prouinciis rex, nō alium mō gero ac debeo, Slefwicki præfectum. Habes omnem de rumore veritatem. Rex ubi cognouit, æquum ſumpſit animum in Kanutum, interpoſitaq̃ opera filio Kanutum & illi filium, quibus poterat modis, reconciliabat.

CAP. 31. K A N U T V S iam rex erat Obotritorum, noua Wandaliã illuſtrans dignitate. Igitur Kanuto Obotritorum rege, ſtrenuè omnia circunſpectante, obeunteq̃ prouinciã, filij Henrici, paulatim aduſcentes, ad regimen terræ ſub rege excreuerunt: vt quoniam ille & in Slefwicki prouincia & Daniæ regno multis erat rebus implicitus, interim illi rebus præſent in ſuo territorio. Sed tum improvidi p̃ ætatem iuuenes, abſente Kanuto domeſtica bella conſtantes, nouos Nordalbingis parturiebant labores. Nam Zuenteplogus ſolus ambiens adminiſtrationem, Kanuto fratri multas irrogauit iniurias: ad extremum, ſumptis Hoſſatis, eum in arce Plunenſi obſedit. At Kanutus obſeſſus,

Kanutus rex
ab Imperatore
appellatur.

Cur Danus se
Wandalie re-
gem inſcribat.

Kanuto,
quem Impera-
tor auerſat,
Magnus inui-
det.

Kanutus ora-
tione cordata
calumnias di-
luit.

Frates quorũ
rutor erat Ka-
nutus, bello
diſſident.

obsessus, prohibens ne obsidentes iaculis sui incesserent, ascendens in propugnacula, alloquitur his verbis exercitum fratris, Quid causæ est, inquit, optimi viri Holsati, ut amicum oppugnetis, iræ fratris seruietes? Eundem patrem præferimus, Henricum vobis semper deditissimum: eodem sanguine creti, æquo de provincia iure contendimus. Arbitros ego vos hodie constituo, ad causam meam: videte quo iure oppugnetis, cuius ad omnem rem tenetis iustitiam in manibus. Apud fratrem vobis contendendum, vt ad æquas mecum conditiones descendat: mei iuris tradidi vobis potestatem. Vbi audiuerunt Holsati, inter se fremunt, æquum postulat, dicentes, iste adulescens. Quid agimus? cur non potius eius germanum conuenimus? Igitur obsidione soluta, partes interponunt ad fratres reconciliandos. Qua re ex sententia peracta, Kanutus fratrum iunior non diu rebus superfuit. Nam contentione inita in oppido Lutkenborg opprimitur, incertum an fratris consilio, aut conuiuentia: quod facile sibi persuadere, qui rem intuebantur. Soli perinde Zuenteplogo sub rege cedit paternus principatus. Ille Adolphum Holsatiæ comitem, iam inde sub patre notissimum, in societatem belli vocauit cum Holsatis & Stormariis: expeditionemque fecit militarem in terram Obotritorum, obseditque urbem quæ dicitur Werlo. Contumaciæ ostenderant principi suo, quod maiori potestati fiderent, cui subessent, regi suo Kanuto. Ille autem ea fuit modestia, vt nisi inuocatus non adesset parenti Henrico, protestatus quod filios eius ex hæredes non faceret. Permisit ergo gubernacula Zuenteplogo. Ille verò ea tum vrbe in potestatem redacta, promouit exercitum in Kissinæ urbem. Qua similiter ad obedientiam reducta, acceptis vndecunque obsidibus reuersus est in Lubicā. Holsati quoque in suas sedes repedarunt.

*Zuenteplogus
fratre occiso
lus domina-
tur, & vrbes
quasdam ca-
pit.*

Hoc erat illud tempus quo Vicelinus, religiosissimus in Christo sacerdos, mira institit opera ad reuocandam Christi fidem in prouinciam, vnde diu nimis exulauerat. Aduocatis fratribus, fauore huius præsidis in prouincia genti prædicabat. Sed quoniam impacata erat bellis tonantibus ea regio, parum initio profecerunt, iterum atque iterum inceperant repulsi; & per annos triginta, magno labore & instantia mirabili in hoc populo Vicelinus euangelizabat, verus Wandalorum apostolus. Cuius rei ordinem quia in Metropoli nostra explicauimus, inde requirat qui nosse volet. Zuenteplogus autem, princeps Henrici filius, non diu post est interfectus dolo Dasonis præpotentis in Holsatia viri. Reliquit ille filium, cui Porcello Zuinecke nomen erat: sed & hic interfectus est apud Erteneborg, urbem Saxonie transalbianam: defecitque stirps Henrici in principatu Wandalorum, mortuis filiis atque nepotibus. Prædixerat hoc Henricus dum viveret: solent enim diuinare morituri. Ille tamen, nescio quibus oraculis edoctus, præ-nunciauit stirpem suam de proximo perituram. Iam pleno iure principatus in Kanutū demigrabat regem, virum (vt diximus) integritate & virtutibus insignem, Danis formidabilem, ceterum Lothario Cæsari in præcipuis habitum, cui iam (vt diximus) coronam regni donauit: quum interim vnà sub Danorum rege Sleswici præfecturā (hoc est ducatum) administraret. In qua procuratione tantus iustitiæ & veritatis cultor erat, vt pro his rebus neminem vereretur, nulli ignosceret. Deprehensi sunt in Merica suæ ditionis latrocinantes & insidiantes transeuntibus: quibus iam vltimo supplicio condemnatis, quum poenam sumere carnifices iussisset, ex medio damnatorum grege quidam proclamauit, esse se de principis Kanuti cognatione, iure sanguinis impunitatem & vitam deposcens. Cognato (inquit) nostro, vt honoratior sit, sublimiorem parate crucem. Sic ille muneratus est, quod cognatum se diceret principis. Occupauit autem omnium prior Kanutus montem Alberg, quem nunc dicunt Zegeberg: imposuitque mansiunculas, intendens aliquando communire castellum: quod postea Imperator impleuit Lotharius. Sociauitque sibi Kanutus omnem virum fortem in Holsatia: fecitque incursiones in terras contumacium Wandalorum, occidens & prosternens omnes aduersarios.

*Henrici post-
ritas deficit.*

*Xenoph. in A-
pol. Socr.*

*Kanuti regis
amplificatio
& virtutes
præclaræ.*

PRIBISLAUS erat frater fratruelis Henrici principis, qui post filios Henrici ad principatum anhelabat. Sed & Niclotus, maior terræ, aduersus Kanutum erexit cornua, dedignatus alienigenam dominari in terra. Sed Kanutus duxit exercitum in utroque: diuisis copiis utrique conflictatus, ambos capit in prælio, secumque ducit in Sleswicum, manicis etiam ferreis astringens, quoadusque vadibus & pecunia redempti pacem discerent & facere imperata. Sæpius etiam in terra Wagriorum diuersatus, Falderensi

*Kanutus con-
tumaces bello
domat.*

Religionem
promouere cō-
stituit.

visus est hospitio apud Vicelinum: nunc vocant nouum monasterium, à cœnobio quod idem sanctus ibi extruxit, nunc translatus in Bordesholm. Erat igitur Kanutus per familiaris beato Vicelino, viro per omnia sanctissimo, facileq; conuenit virtuti cum virtute: pollicitus fratribus meliora omnia, si Dominus res eius in Wandalia direxisset. Veniens quoque in veterem Lubicam, dedicari iussit ecclesiam quam à fundamentis extruxerat Henricus, astante venerabili sacerdote Ludolpho, & cæteris qui de Faldera eisdem loco erant mancipati. Quo tempore vitam finiuit Adolphus, primus comes Holsatiæ ac de Scowenborg, reliquitque filios duos: quorum senior Hartungus, vir militaris, habiturus erat comitatum: at iunior filius Adolphus literarum studio deditus erat per omnia. Contigit autem per ea tempora Imperatorem Lotharium grandi expeditione ducere in Bohemiam: vbi prima in acie pugnans cecidit Hartungus cum multis nobilibus. Adolphus perinde accepit comitatū tam Holsatiæ quàm Scowenborg, vir prudens, in diuinis & humanis rebus exercitissimus: præter facundiam enim Latinæ & vernaculæ linguæ, Wandalicæ nihilominus linguæ non ignarus erat. Quæ res ditioni eius amplificandæ non mediocriter profecit: quod deinde dicemus.

Princeps lin-
guarū peritus.

CAP. 34.

Reges ad col-
loquium.

Kanutus pa-
truo parum ci-
uilitate excepto
inuidiam in se
concitat.

Per insidias
ad colloquiū
euocatus inter-
ficitur.

KANVTVS Obottorum rex in prouinciam Sleswici descendit: acceperat enim Nicolaum regem ex aduerso occurrere illi ad colloquiū. Gratulabundus ergo iussit Kanutus omnia regio cultu apparari splendescereque, vt patrum regem condigno exciperet honore. Erat in regia Sleswici locus instructus, cui præcipua cura institit Kanutus, vt honorem regum in patruo (quantum fieri posset) extolleret. Circumfusa corona procerum, militum ac populi vniuersi, regius confessus erat editiore loco insignis. Sedit ergo rex senior in throno suo coronatus. Ex aduerso sese collocauerat Kanutus, itidem coronatus. Id vitio datur viro aliàs integerrimo, quod in regno suo, superiorem regem non suspectaret. Ille verò, vt erat Saxonum generi deditissimus, fortè (vt erat olim) coloniam ibi Saxonum esse duxit, vt liceret, quasi in limite Romani Imperij, sedere coronatum. Vt cunque fuerit, rex patruus quum videret nepotem suum in fastu regio sibi non assurgere, nec offerri ex more gentis osculum, dissimulata iniuria, surgens cœpit transire ad Kanutum, oblaturus ei salutationem per osculum. Cui ille mox occurrans ex medio, sese per omnia patruo & dignitate & loco visus est cœquare. Quod factum Kanuto lethale cōciuit odium. Nam Magnus, Nicolai filius, huic assidens spectaculo cum matre, incredibile est memoratu quanta exarserit indignatione, dicente ad eum matre, Nonne vides quia fratruelem tuum iam sumpto sceptro regnat? Arbitrari cōuenit eum hostem, qui viuente adhuc patre tuo, patruo suo, nomen sibi regium vsurpare non timuit. Quod si longius dissimulaueris, scito te & vita & regno pariter exuendum. His stimulis ardens alioqui animus iuuenis, actus est in furorē: & ex hoc die molitur insidias fratruelem. Sentiens Nicolaus rex, conuocat vniuersos regni proceres: dedit operam vt iterum dissidentes reconciliaret. Dissensionibus ergo ad pacem inclinatis, iurata sunt vtrinque fœdera: sed pactiones istæ fuere firmæ apud Kanutum, in Magno verò facile obliterantur. Statim enim vt ficta sodalitate animum eius inuestigat, & omni suspicionis malo vacuum considerat, rogat Kanutum Magnus vt occurrat sibi ad interiora regni, ad singulare de rebus magnis colloquiū. Vxor Kanuti dissuadet abitum, territa somnio quod viderat. Vir fortis contemnit muliebrem visionem: procedit euocatus nuncio. Armatos Magnus fouet in insidiis. Kanutus nihil hostile reconciliato fratruele metuebat. Qui illum euocabat, præmonitum cupiebat: sed obstitit iusiurandum. Carmen in ipso itinere (vt fit) transiens concinebat, quod perfidiam similis exitus execraretur. Kanutus non attendit. Arma, quæ tectagerebat, ostendit, vt vel sic admoneatur ad quale colloquium inter armatos vocaretur. Ne sic aduertit vir fidelis. Venitur ad locum insidiis paratum. Magnus armatus venientem excipit inermem: consalutant, confident: interim prodeunt armati. Quid sibi velint rogat. Ille respōdit habere se rem cum nonnullis agricultoribus, quam expedire velit in contumaces. Non esse tempus Kanutus refert (erat enim Epiphaniæ veneranda festiuitas) per arma quid expediendi. Vadem se interponit Kanutus, facturos viros quod sit æquum: imò se pro illis, nisi fecerint, pecuniam numeraturum (ne Sabbathum ille violet) pollicetur. Magnus iam depuduit: & exurgens, Hoc, inquit, loco, inter nos de successionem regni transigemus. Viuit, inquit ille, & viuat diu fœliciter pater tuus, & regnet: vbi ille concesserit in fata, tum proceres

proceres discutient de successore. Magnus mox ferrum stringit. Iam, inquit, decerne-
re tempus. Et cum dicto caput ferit, gladium etiam suum distringere parantis. Ibi vir o-
ptimus & dux fortissimus cadit, talibus in reliquum miraculis insignis, ut & ille post pa-
truum, æquè Kanutum, Daniæ regem, inter sanctos deputatus numeretur. Hæc etsi in
Dania sint dicta, quia tamen Kanutum regem Obotritorum hîc scribimus, exitum eius
ostendere paucis non erit alienum.

*Detestabile
Magni parricidii.*

RUGIANI deinde, maritimus Wandaliæ populus, ab Erico Kanuti memorati CAP. 35.
fratre, in regno succedente Daniæ, oppugnatur. Causa belli infestatio erat piratica, quã
fine fine Rugiani intentabant. Nouissima fuit ea inter Wandalos prouincia, quæ ad fi-
dem Christi semper contumax, post omnes peruenit. Nam in meridiem versos Wan-
dalos Otto I. perdomuit, & aliquoties relapsos ipsi marchiones reuocarunt: orientales
Bolislauus Poloniæ dux ad Christi iuga coegit: cum occiduis vir sanctissimus Vicelinus
iamdiu luctabatur. Ibi enim gladius non sæuiit, sed sancta diu prædicatio. Vnde factum
est ut & tardius proficeret, & tenacius retineretur accepta religio. Adiunxit tamen zelo-
sum virum Imperatoris Lotharij instantia: qui locum speculatus idoneum in Wagria,
in monte Alberg (quem ante eum Kanutus quoque delegit ad collocandum præsidium)
ibi firmavit arcem, appellauitque montem victoriæ: vnde etiam edomita est illa pars
Wandaliæ. Cæterum orientales, ad mare versi (qui corrupto nomine ex Wandalis Wi-
nuli dicebantur) contumaciores erant ad Christi iugum subeundum. Hos bello adori-
tur rex Daniæ Ericus, Kanuti frater, regis Obotritorum, vindex quoque mortis eius in
Magnum parricidam, quem prælio magno oppressit. Belli causa in Winulos eadẽ quæ
in superioribus annis, quod piraticę nullum facerent finem, arbitrati (barbaro sensu) ho-
nestum id esse militiæ genus. Rex iste Daniæ primus nauibus impositos equos vexit ad
bellum, quaternos singulis nauigiis imponens: mille centum nauibus in Wandalos du-
xit. Rugia (ut diximus) caput gentis, erat aliquot tum vrbibus (quæ modò nullæ sunt)
insignis: præcipua fuit Arcon, tantis firmata vallis & munitionibus, ut pene inexpugna-
bilis haberetur. Aduersus tamen eam firmatur obsidio, quæ parti est commissæ exerci-
tus (neque enim totis erat opus copiis) reliquæ vastandæ Rugianorum terræ dissipan-
tur. Obsidentes interim aliquando à tergo oppugnati, in eos qui irruerant conuersi, fa-
cile repulerunt. Quumque Arconensibus nec congregiendi in prælium fiducia, nec
spes vlla soluendæ de foris obsidionis superesset, deditionem fecere, pacti, ut retento
simulachro in sancti Viti honorem, Christiana sacra sumerent. Voluit rex ut vniuersi in
riuio, qui erat in conspectu, baptizarentur. Illi volentes procurrunt ad amnem, magis
extinguendæ sitis quàm suscipiendę religionis gratia. Specie quidem prætulerunt Chri-
stianæ pietatis: sed corda inania remansere, fide & deuotione vacua. Quippe in sua re-
ducto hostili exercitu, Zuante with (quem deum habuere) ut prius, simulachrum co-
luere. Ita grauis illa ac sumptuosa regis Danorum in Wandalos expeditio pene in va-
cuum cessit. Interea Vicelinus sacerdos, annitente Alberone archiepiscopo Bremensi,
in nouo monasterio fratres collegit, verboque prædicationis institit in veteri Lubica:
quo in loco Henricus olim princeps ecclesiam fundauit. Irruentes tamen Rugiani lo-
cum vastant: sacerdotes vix elabuntur, redeunt in Falderam. Posteriores autem Henrici,
quandiu Kanutum habuere regem, facile sunt defensi: illo autem absumpto, abruptæ
sunt vndique rerum habentæ.

*Quantum in-
ter sit, armis
an verbis reli-
gionem intro-
ducas.*

*Winuli vlti-
mi ad fidem
bello adducun-
tur.*

*Equi classe pri-
mam ad bellum
veliti.*

*Arconenses de
ditione facta
Christianos se
simulant.*

IMPERATOR interea Lotharius, comperta eadẽ optimi viri, fortissimi ducis, iu-
stissimi regis Kanuti, vehementer indoluit: nec inultam passus rem abire, occultis nun-
ciis egit cum Erico rege memorato, Kanuti fratre, ut ille à tergo, Imperator à fronte re-
gem lacefferent Nicolaum, Magni parricidæ patrem, ad sumendam vindictam de san-
guine occisi. Lotharius conscripto exercitu mouit per Holsatiam in Sleswicum, ad val-
lum usque notissimum Denewerck, quod Ottonis primi tempore Tira regina, Haral-
di mater, iussit firmari. Contenderat è regione Magnus cum immenso Danorum ex-
ercitu, defensurus terram suam à vastitate: sed territus est virtute Theutonici militis:
& apud Cæsarem immenso auro in satisfactionem, & hominio, quod nunc vocant
homagium (ne quid Imperio morte Kanuti decessisse videretur) præstito, indemni-
tatem & impunitatem coemit. Videns Ericus Kanuti frater, quia refriguit Cæsaris
indignatio, coepit armari in ultionem fraterni sanguinis: sed crebrioribus præliis fuga-

CAP. 36.

*Ericus fratris
Kanuti ce-
dem vlciscens
statuit.*

*res leporinus
ob fugam di-
ctus.*

tus est Ericus. Vnde etiam cognomen illi indiderūt, vt pes leporinus diceretur, propter promptam crebramque eius fugam ab hoste. Exturbatus autem Dania Ericus cōfugerat Sleswicum: vbi populus Kanuto amicissimus, ob eius memoriam defendit Ericum. Sequutus Nicolaus rex cum Magno filio, cinxerunt ciuitatem obsidione. Erat autem brumale tempus: inde lacus glacie cōcretus, duram præstitit ciuitati oppugnationem. Adolphus comes, eius nominis I I. è ciuitate constituta pecunia, ad obsidionem soluendam inuitatur. Magnus è diuerso, maiori retinet promisso, ne oppugnet obsidentes. Ita incertus quid faceret Adolphus, rem coniecit in suorum consilium. Omnes liberandæ ciuitati, ob crebra commercia & memoriam Kanuti, erant propensiores. Proficiscitur comes cum expeditis, soluere (si posset) obsidionem: sed ab obuio Magno repellitur. 10
Ciuitatem tamen, soluta obsidione, Dani capere non poterant. Æstate proxima victus Magnus occubuit. Nicolaus in eadem ciuitate Sleswico, quam pridem obsederat, oppressus à ciuibus, finem ibi viuendi fecit: ita Ericus regno successit. Is quum in Dania succederet regi, fratris quoque iura ad se deuoluta arbitratus, primus (vt arbitror) se in titulo præferebat regem Wandalorum. Vnde sumpsisse posteros reges titulum coniectura est, vt se etiam Wandalorum reges inscriberent. Sed (quod antè dixi, & suo tempore commemorabitur) etiam posterioribus seculis magnam Wandaliæ partem, Danorum reges suo imperio cōiunxerunt, eam videlicet quæ littora maris tangit. Sed nec ipsorum Danorum in Wandalos Imperium stabile mansit.

*Magno parri-
cida cum pa-
tre interfecto,
Ericus Dania
regnum acci-
pit.*

CAP. 37.

*Wadalia ido-
latria & ne
farij cultus.*

PRIMI ergo post Kanutum Obotritorum regem, principes in occidua Wandalia 20
fuere Pribislaus in Wagria, Henrici fratruelis, filius Buthue, atque in terra Polaborum,
quæ est diocesis Raceburgensis. Niclotus autem (quem nostri dixere Nicolaum) Obo-
tritis præerat: pari vterque in Christianos odio. Inualuitque illis diebus multiplex su-
perstitio per Wandaliæ. Nam præter lucos & penates, quibus oppida & agri redun-
dabant, primi & præcipui in falsa religione diui erant Prone, Deus Aldenburghensium,
Siwe dea Polaborum, Radigast Deus terræ Obotritorum. His dicati erant flamines &
sacrificiorum libamenta, multiplexque cultus superstitiosus. Porro solennitates diis di-
candis sacerdos ad sortis nutum denunciat: conueniuntque viri & scemina cum paru-
lis, mactantque diis suis hostias de bobus & ouibus, plerumque etiam de hominibus Chri-
stianis, quorum sanguine deos suos oblectari iactitant. Post cefam hostiam sacerdos de 30
cruore libat, vt sit efficacior paratiorque oraculis captandis: nam demones sanguine fa-
cilius inuitari, vulgata est opinio. Nec mirum Christianum sanguinem in deliciis apud
illos haberi: quod hoc genus hominum tanquam hostile magis execrentur. Student e-
nim subuersionibus falsæ religiones. Consummatis iuxta morem sacrificiis, populus ad
epulas & plausus conuertitur. Erat autem Wandalorum ea tempestate miserabilis er-
ror. Nam in conuiujs & comotationibus suis pateram circumferunt, in quam confe-
runt non consecrationis, sed execrationis verba, sub nominibus deorum, boni scilicet
atque mali: omnem prosperam fortunam à bono deo, aduersam à malo dirigi profiten-
tes. Vnde etiam malum deum lingua sua Zcerneboch, hoc est nigrum deum, appellant.
Inter multifaria autem Wandalorum numina præpollet Zuantewith, Deus terræ Ru- 40
gianorum, vtpote efficacior in respōsis: cuius respectu cæteros quasi semideos aestima-
uere. Huic velut peculium honoris, annuatim hominem Christicolam (quem fors ac-
ceptauerit) litare consueuerunt: quinetiam de omnibus Wandalorum prouincijs, sta-
tutas sacrificiorum impensas eò transmiserunt. Mira autem diligentia erga fani reueren-
tiam sunt affecti: nam neque iuramentis facile indulgent, neque ambitum fani neque
ostia temerari quauis immundicia patiuntur. Fuit præterea generi crudelitas ingenita,
saturari nescia, impatiens otij, vexans regionum proxima terra marique. Quanta mor-
tis genera Christicolis intulerat, dictu est difficile: quum his quidem viscera eduxerint,
palo circumligantes: hos cruci affixerint, iridentes signum Christianæ redemptionis:
sceleratissimos enim cruci subigendos autumant. Eos autem quos custodię mancipant, 50
pecunia redimendos, tantis torturis & vinculorum nodis excruciant, vt ignoranti vix
sit opinabile. Ita pœnis gaudent miserorum.

*Christianus
quotannis sa-
crificatur.*

CAP. 38.

IMPERATOR ergo hoc sciens Lotharius, animoque nimis detestatus, meditaba-
tur quid aduersus hæc fieri posset. Interim aditus & commonitus ab optimo (vt dixi-
mus) sacerdote Vicelino, montē Alberg (quem etiam Kanutus rex cœpit communire)

ipse

ipse imposito præsidio roborauit: appellauitq; montem victoriæ. Hæc sunt illa tempora, quibus Imperator ducatum suum Saxoniam permisit Henrico Catulo, duci Bauariæ, genero suo, ipse secundam in Italiam parans profectiorem. Interea Vicelinus sacerdos (conciliato utrunq; Pribislao, Wagriorum principe) legationis sibi creditæ solers curator, idoneas euangelio personas ad opus sacri ministerij consciuit. Ex quibus venerabiles sacerdotes Ludolphus, Hermannus, Brunonem, in Lubica constituit, Luthmundum cum cæteris Zegeberge commorari præcepit: iactumq; est misericordia Dei, & virtute Lotharij Cæsaris, nouellæ plantationis stabile fundamentum. Sed accedentibus ad Dei seruitutem tentationes non defuerunt. Nam Cæsar ab expeditione Italica iam rediens, in ipso itinere subtrahitur morte: corpus eius reuectum in Luttor monasterio tumulatur. Inde in omni regno facta est commotio. Wandalos quoq; fecit insolentiores, quum de ducatu contenderent Saxoniam Albertus Brandenburgensis marchio, & Henricus dux Bauariæ, ambo filia Magni nouissimi, de genere Hermanni ducis geniti, ambo nepotes, per matrem, eiusdem Magni. Sed quum Conradus in regno succederet Romanorum, partemq; foueret Alberti, exturbato Henrico: nam prætenderant regni principes insolitum videri, vnum duobus præesse ducatibus. Quum ergo æquè censerentur materno genere propinqui, in hoc prælatus est Albertus, quod ducatum non haberet. Inde conflurgunt per Saxoniam bella. Albertus arcem Luneburgi ciuitates, Bardewicum atque Bremam occupauit. Nordalbingia quoq; illi parere est coacta. Vnde Adolphus comes, fidem nolens temerare, quam debebat Lothario, & Imperatrici, & eorum genero Henrico Catulo, duci Bauariæ, cessit Holsatia: cuius administrationem mox dedit Albertus Henrico de Badewide. Arcem quoque Zegeberg idem occupauit: quod Hermannus, cui illam Imperator Lotharius commendasset, iam in fata concesserat.

Religionis negotium facilius promouetur.

Noni motus Imperatoris morte oriuntur.

PRIBISLAUS Wagriorum princeps, Lubicæ consistens, quum videret temporum opportunitatem, quod Imperator Conradus longè abesset, & de Saxonia principes magno prælio impliciti colluctarentur, memor quod Lotharius Zegeberg suæ ditioni subtraxisset: non iam Christianitatis odio (nam domi prædicatores euangelij confouebat) sed ciuilis sui iuris causa, ut recuperaret, armatis quotquot potuit, duxit in Zegeberg: suburbium euastauit & vicina loca, monasterium incendit. Folkerus frater simplex oppressus: cæteri fugerunt in Falderam: finitima Saxonum tentata præsidia. Qui verò Lubicæ fuerant sacerdotes in præsidio Pribislai, securi videbantur: sed tamè præter calamitatem quam sæpe tulerunt, vincula, verbera, neces captiuorum quotidie cernebant. Nec multo post quidam ex maioribus Wandaliæ, Race, de semine Critonis, classica manu aduectus est, arbitratus hostem suum Pribislau se Lubicæ reperturum: duæ enim nobilium cognationes, Critonis atque Henrici, de principatu contendebant Wandaliæ. Quum ergo Pribislaus abesset, Race suorum manu, nouam Lubicæ arcem demolitur cum adiacentibus præfidiis. Sacerdotes inter arundineta seruati, Falderense præsidium noctibus ambulantes, multo labore apprehenderunt. Venerabilis ergo sacerdos Vicelinus cæteri q; diuini verbi prædicatores, graui mœrore sunt confecti, eo quod nouella plantatio in ipsis initiis emarcuerit: continuerruntq; se in Falderensi ecclesia, orationibus & ieiuniis intenti assidue. Quanta verò vitæ austeritate, quanta ciborum abstinentia, omniq; sanctitatis conuersatione Falderense illud cœnobium tum claruerit, non satis potest explicari. Dedit illis Dominus gratiam sanitatum, iuxta quod in euangelio pollicitus est, Infirmos curate, dæmones fugate. Obsessorum, qui longè aduecti sunt, plena erat domus, ita ut fratres quiescere non possent: clamantes, sanctorum præsentia patrum ignes suos accendi. Nemo autem sine conflictatione discessit. Sed quum esset vbique tribulatio, in Nordalbingia, in reliqua Saxonia, in Dania, Vicelinus sacerdos hortabatur populum spem omnem conferre in Deum, agere letanias in ieiunio & attritione cordis, eo quod dies essent mali.

Ecclesiæ recentis dissipatio ab Wandalis facta.

Faldera miraculis illustratur.

HENRICVS interea, qui comitatum Holsatiæ administrabat, vir ad arma strenuus, congregato latenter de Holsatis Stormariisq; exercitu, brumali die intrauit Wandaliæ, aggressus quos primos reperit, percussit plaga magna terram Plunensem, Lutkenborg, Aldenburgensem, omnemq; Wagriorum regionem, ad mare vsque Balticum. Proxima æstate Holsati se mutuo adhortantes, arcem Plune vallarunt, oppugnarunt, ceperuntq; pulchrè se per illum annum vindicantes, prosperati præliis & excu-

CAP. 40.

Henricus Saxoniam ducatum eiecto Alberto recipit.

Mulieris arbitrio
dissidium
componitur.

Saxones in tri-
butis exigen-
dis modum ex-
cedentes, Chri-
stianissimi inui-
sum reddunt.

Accersuntur
longinquius ter-
ra incolae.

tionibus. In Saxonia interim rebus conuersis, Henricus dux Bauariæ cœpit conualescere, & captis per arma præsidii & arcibus, Albertum marchionem ducatu eiecit: quo tempore Adolphus cum eo rediens, transiit in Holsatiam suam. Videns ergo Henricus de Badewide quod cessisset Albertus Henrico, nec sibi consistendum putauit, demolitis quæ prior Adolphus firmauit in Zegeberg & aliis locis opportunis: arcemq; in Hamburgo (quam mater Adolphi murato illic opere condiderat) quum retinere non posset, non est passus ad æmulum peruenire. Demolitis ergo omnibus abiit. Henricus autem Catulus non diu supererat: sed moriens paruulum reliquit Henricum filium, qui postea cognominatus est Leo. Cuius mater Gertrudis rem inter Adolphum & Henricum de Badewide, accepta ab Henrico pecunia, ita ordinauit, vt quoniam Henricus labore suo grauissimo Wagriam pro magna parte subegisset, eam teneret: Adolphus Holsatia cum Stormaria contentus maneret. Magna erat Adolpho ea rerum detractio. Nam quod Holsatorum viribus edomitum erat, Holsatiæ vt accederet, videbatur æquissimū. Gertrudis verò mater pueri, nupta Henrico primo Austriæ duci, Conradi Imperatoris germano, elongata est, vt neque Henrico prodesse, neque Adolpho posset obesse. Peregit ergo Adolphus apud tutores pueri, vt Wagriæ accederet Holsatiæ: Henricus autem Polaborum terram, æquē ab illo euastatam, obineret. Pribislaus iam cesserat, vel morte subtractus, vel in aliam rranflatus regionem. Hæc prima Wagriæ in potestatem Saxonum transitio, quæ permansit exinde semper. Sed terra habitatoribus erat vacua, vel cæsis vel aliò translatis hominibus qui coluere. Nam tributorum exactio grauissima, quam solebant imponere victis Wandalis Saxones, adeo terruit gentem, vt Christianissimi inde odium conciperent, & Saxonibus subesse morte grauius ducerent. Vacuatis agris consulendum putauit Adolphus: nunciis in Flandriam, Hollandiā, Traiectensem terram, ac Westphaliā missis, iussit proclamari, qui agris indigerent, properarent cum familiis, accepturi quod satis esset. Holsatis dedit arbitrium eligendi: quia sanguine satius emercati videbantur hanc terram. Venerant ex memoratis prouinciis, agrorum futuri cultores. Et primi quidem Holsati, occidua Zegeberg acceperant circa Trauenam, campestris Zuentinefeld, & quicquid à riuo Zualen, vsque Agrimesen & lacum Plunensem extenditur. Darginensem pagū Westphali, Vtinensem Hollandi, Susle Phrisij incoluerunt. Plunensis ager adhuc permansit desertus: Aldenborg verò & Lutkenborg & cæteras maritimas terras, permisit qui supererant Wandalis incolendas.

LIBRI TERTII FINIS.

ALBERTI KRANTZII
WANDALIÆ LIB. IIII.

CAP. I.
Lubica fundamēta,
et nomen.

II 40.

Adolphi opus
religio in Wa-
gria in staura-
tur.

VAGRIA, quia accessit Holsatiæ, nouis nunc cultoribus impleta, nouæ ciuitatis Lubicæ fundamēta nunc iacentes, nouo rectè principio ordiemur. Igitur anno XL. salutis Christianæ post centum atque mille, Adolphus comes Holsatiæ, iam Wagriæ dominus, vsque ad lacum Wakenisse tenebat ditionē. Cernens quàm optimè Cimbrorum olim dux, & deinde Crito Wandalus, inter lacum & flumē in colle vrbs mēia inchoassent, sed tempestatibus bellorū impliciti ab opere destitissent, tertius ipse futuræ ciuitatis fundamenta cœpit iacere, Lubicamque de Zuartow cum nomine transtulit in superiora, ciuitatem, quæ propicio Deo in diebus nostris ita effloruit, vt inuidiam sit prætergressa omnium in circuitu principum & vrbiū. Locum antè dixere Bucu, quē Adolphus ruderibus eiectis, in formam oppidi vallo cinxit: nam maiores eius partes iam flumine & lacu præmuniebantur. Appellauitque Lubeck, translato nomine de oppido, quod in eadem fluminis ripa, intus ad mare Henricus quondam Wagriæ princeps firmavit & inhabitauit. Prosperatus ergo opere Adolphus, misit oratores ad Niclotum Obotritorum principem, cōponere cum eo fœ-

eo fœdera, & amicitiam sociare, omnes maiores in prouincia donis sibi concilians: adeo ut omnes ei obsequi & terram eius compacare decertarent. Cœperunt ergo inhabitari deserta Wagriæ prouinciæ, & multiplicabatur numerus accolarum eius. Vicelinus quoque sacerdos, inuitante & adiuuante comite, prædia recepit, quæ Lotharius Imperator ad constructionem monasterij & in subsidium seruorum Dei iam olim sibi coram arce Zegeberg contradidit. Visum autem fuit patribus ex re esse, propter incommoda fori & tumultus castrenses, monasterium in villam Hagestorp transferre: misitque Vicelinus eò venerabilem sacerdotem Folkardum cum industriis viris, qui oratorio & claustralibus officinis erigendis operam darent, ecclesia verò prior in curam parrochiæ transferretur.

- 10 Q V V M autem per ea tempora res Christianorum in Asia labefactari cœpissent, CAP. 2.
 venit ex Burgundia vir insigni sanctitate Bernardus in conuentum Imperij Franckfordi- Bernardus
Burgundus mi-
raculis clarus.
 ensem, ad prædicandam crucem, in expeditionem saluberrimam. Huius viri fama tanta fuit, signorum opinione celebris, ut è toto orbe, ad eum conflueret populorum frequentia, cupientium videre quæ per eum fiebant miracula. Quum ergo vir sanctus in ecclesia positus, curandis ægrotis in nomine Domini propensius instaret, astante rege Ro. Conrado & summis principibus, incertum erat, inter tantas populorum cateruas, quid quis pateretur, & cui fortè subueniretur. Aderat comes Holsatiæ Adolphus, certius nosse cupiens ex operatione diuina virtutem viri. Inter hæc offertur ei puer cæcus & claudus, cuius debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Cœpit igitur sagacissimus scrutator Adolphus intentare solerter, si fortè posset in hoc puero sanctitatis eius experimentum sumere. Cuius credulitatis diuinitus edoctus vir Dei, remedium prouidens, puerum præter morem sibi iussit applicari. Cæteros tantum verbo consignauit, hunc verò exhibitum manibus excepit, oculisque morosa contrectatione, visum restituit: deinde genua contracta corrigens, iussit eum currere ad gradus, manifesta dantem indicia tam visus quam gressus recuperati. Cœpit sanctus ille, nescio quibus oraculis edoctus, adhortari principes cæterasque fidelium plebes, ut proficiscantur defendere Hierosolymam, ad comprimendas & Christianis legibus subigendas barbaras orientis nationes, dicens appropinquare tempus, quo plenitudo gentium debeat introire, ut & sic omnis Israel saluus fiat. Protinus ad verba exhortantis, incredibile est dictu quanta populorum cater- Bellum Asiat-
ticum, non val-
de tamen fa-
lix suadet.
 30 ua se ad eandem deuouerit profectionem: in quibus primi erant Conradus Ro. Imperator, Fridericus Sueuiæ dux, qui postea regnauit, Welf dux Bauariæ, cum principibus & episcopis: militia plurima nobilium & plebeiorum sine certo numero, Ludouicus deinde Gallorum rex, & omnis flos iuuentutis in idipsum aspirauit. Non est recognitum vicinis temporibus, nec auditum à diebus seculi, tantum conuenisse exercitum voluntariorum grandem nimis: fueruntque signo crucis insigniti, & vestibus, & armatura. Visum autem fuit authoribus expeditionis, partem exercitus vnam mitti per orientem, alteram in Hispaniam, tertiam verò ad Wandalos nostrarum partium. Primus ergo, qui & maximus, abiit itinere terrestri cum rege Romanorum Conrado, & rege Franciæ Ludouico, & præcipuis vtriusque regni potestatibus. Ferunt Germaniam tunc purgatam Quales in ex-
peditione illa
milites fue-
runt.
 40 latrociniis: nam omne id genus hominum sacram cum rege iniit profectionem. Transierunt regnum Vngariæ, usque ad fines Græciæ: præmiseruntque oratores ad Imperatorem Constantinopolitanum, ut transitum permetteret incolumem, & com meatum fineret cōparari. Ille territus magnitudine exercitus, verbo quidem annuit postulationi, si venirent pacati. Cui responsum est, non modò ad seruandam, sed amplificandam Christianam pacem exisse tantos reges. Multa sunt visa portenta cladem nunciare: præcipuum, quòd sanguine pluisse cernerent in vestibus. Continuo se extremis præparauere, iudiciis moniti cœlestibus. Quid verò egerint, quosque sint experti casus, ad hunc locum non pertinet. Imperator orientis, quum adhibitis notariis numerum relegeret transeuntium, fertur dixisse, Quare eduxisti populum hunc multum Domine de sedibus suis?
 50 Verè brachio virtutis tuæ indigent, ut iterum videant terram suæ natiuitatis. Secundus exercitus, naualis, Colonia & in alijs Rhēni ciuitatibus conflatus & ex flumine Visurgi, cœpit nauigare latissima oceani spacia, quousque veniret Britanniam: quo per aliquot dies refarcita classe, non modica etiam Anglorum Britannorumque adiecta manu, transferunt vela in Hispaniam: appuleruntque ad Portugalem nobilissimam Galiciæ urbem, adoraturi ad reliquias S. Iacobi. Rex autem Galiciæ exhilaratus super aduentu pe-

Vlyxbona Sa-
racenis adimi-
tur.

regrinorum, rogauit vt si ad honorem Dei exissent pugnaturi, fierent sibi praesidio aduersus Vlyxbonam, cuius occupatores Saraceni fines Christianorum vexarent. Nec grauata cesserunt voto peregrini, duxeruntque in urbem memoratam cum magna nauium multitudine. Rex à terra vrgebat hostes, & à mari exercitus ille peregrinus. Multum tamen temporis effluxit in hac obsidione. Ad extremum capta ciuitate, propulsi que barbaris, rex idem orabat peregrinos, vt permitterent illi vacuam ciuitatem. Diuisa inter se socialiter praeda, factaque est exinde Christianorum colonia, vsque in praesentem diem. Hoc solum prosperè cessit de vniuerso labore quod patrarat expeditio.

CAP. 3.

Christianorum
in Wandalos
expeditio.

Adolphus Wā-
dalo opem fer-
re rogatus re-
cusat.

Wandali clas-
sem comparant,
& hostes, Hol-
satis exceptis,
vexant.

Sacerdos bella-
tor, qui alias
id sibi vetitū
esse dicant.

AD Obotritos autem & Luticios, nostrarum partium Wandalos, tertius cruce signatorum exercitus diuertebat, vlturi suorum, & imprimis Christi domini iniuriam: cuius religionem proiectam conculcauerunt. Huius verò expeditionis principes erant, Adalbero iam Bremensis archiepiscopus: intercidit enim iam titulus Hamburgensis, abolito legationis honore. Aderant vniuersae Saxoniae principes, Henricus dux Saxoniae adulescens, Conradus dux de Saringia, Albertus Marchio de Soltwedel, Conradus de Within. Audiens ergo Niclotus Obotritorum princeps, quia in proximo esset conuenturus exercitus ad subuersionem gentis suae, misit in vniuersam nationem, vt praepararent se in bellum. Firmavit arcem Dobin, misitque nuncios ad Adolphum Holfatiae comitem, commonens eum pacti foederis, simul etiam praebere postulans facultatem colloquendi & consilio participandi. Quumque comes assereret hoc durum sibi, propter offensam principum omnium, videri: esse causam generalem cunctorum in circuitu principum: in qua satis praestaret foederato, si quiesceret: nam vbi commoueret se, ilico actum esset de illo. Cui Niclotus remandauit, Ego tibi pro muro haecenus fui, vt quietus ageres in terra non tua Wagriorum: ego querelas audio quotidianas quorum tenes ditionem: ne tibi ingruant, solus restiti: tu vicem reddes bonam contemptum pro labore. Quid ergo censes, nisi me quoque repagulo subducto, in te finem defauiere cupientes? Ad quem Adolphus, Vides pro tua prudentia quid agatur. Exiles tibi vires prodesse non possunt: mihi exitio est vel semel commoueri. Proinde non te poeniteat in me officiosum fuisse, perseuera in eo quod haecenus fecisti: erit aliquando vt cernas Adolphum non immemorem in se officij. Niclotus vt potuit, caeteris circumspexit in prouincia. Adolphus verò praecipit suis, vt peruigilem iumentorum & rerum omnium agerent custodiam, nequid capiant detrimenti. Sentiens ergo Niclotus irreuocabilem esse iuratae expeditionis profectionem, clam parat naualem exercitum: transmissoque, totam classem applicat ad ostium Trauenae, percussurus omnem Wagriae prouinciam, priusquam Saxonum exercitus infunderetur finibus suis. Transmisitque nuncium vesperi Zegeberg, eo quod promiserat Adolpho comiti admonere eum. Sed vacuus ibat ille nuncius: nam comes defuit, nec tempus erat congregandi exercitum. Erat tum exitus Iunij mensis, quum à mari per Trauenam Wandali ascenderent. Ciues Lubicanae urbis, audito rumore, colligendi se spacium non habuere: inter vina enim & epulas sepulti tenebantur occupabanturque; priusquam persentirent. Publicum tum habuere mercatum, nundinas vocant: ingens confluxerat populi multitudo. Sauebant Wandali, & supra trecentos oppressere viros. Cohortes equitum duae longè lateque circumagebantur, praedantes, & incendia miscentes. Quicquid nouae gentis aduenerat, spoliabatur, trucidabatur. Holfatis parsum est. Id fraude hostium factum, an occulta Holfatorum machinatione sit gestum, mansit in incerto. Erant qui suspicarentur, Holfatos indigenas non aequis oculis aspicere populum aduenam, & perinde clam sensisse cum Wandalis: quod impunitas eorum fecit suspicari. Ad pagum Slusse Phrisiorum memorabilis tum est pugna peracta, hortante & imprimis viriliter pugnante sacerdote, quum viri vix centum propugnarent aduersus aliquot millia Wandalorum. Fossato communierant ab incursione villam suam, in morem viculi, & quum Wandali oppugnantes capere non possent munitionem, incolumem abeuntibus vitam pollicentur, si dedant. Inclinauere nonnulli ex Phrisiis, vitam paciscentes. Tum Gerlaus sacerdos, Quid est, inquit, viri Phrisij? quae vos ignauia corripit? Viri estis, arma tenetis, vallum nos diuidit ab hostibus. Securos nos arma nostra tuentur: illa si proiicimus, vita in dubio est. Fidem sequimini perfidorum? Nulla illis gens vilior odiosiorque est Phrisiis: pecudum more crucidabimini, si arma dederitis. Proinde in hostes illa ver-

illa vertite. Et hoc dicens porta egreditur, vno comitatus, & egregiæ virtutis specimen edens exemplo, inuitauit contribules. Oculum pugnans amisit, vulnus excepit in fœmore, nec segnius pugnabat. Peruicitque pertinax virtus, vt Wandali affecti tædio, simul pudore suffusi discederent. Tantum valuit viri vnus inuictum pectus. Innotuit res Adolpho: ille collegit exercitum, vt occurreret. Wandali certiores ea de re facti, pedem retrahunt: ad naues cum præda redeunt locupletati, celeriterque sublati velis abierunt.

F A M A volat per vniuersam Saxoniam, quia Wandali facta eruptione bellum priores intulerunt, & festinauit expeditio cruce signatorum, vt ad prælia pia pro Domino pararentur. Processit exercitus in duas turmas diuisus. Hostes neutri obuiam prodierunt, non ausi conferre manum, neque aciem venientibus opponere: tolerandæ se obsidioni parauerunt. Dobin atque Demin diuisa Saxonum agmina petierunt, obsederuntque. A mari egressi Dani, Dobini auxerant oppugnationem. Qui intus fuere Wandali, quum cernerent Danos negligentius agere in castris, eruptione facta plurimos oppresserunt: nec poterant à sociis defendi, intercedente lacu. Oppugnantur exinde grauius, vt ad internecionem, si fieri possit, deleantur. Cernentes Saxonum nonnulli rem eò spectare, vt terra in desolationem veniat, inter se loquuti primores, qui Henrico duci & Alberto marchioni parebant, Quid agimus? inquiunt. In principum nostrorū tributaria terra, quam oppugnamus, vastitati nullus est modus: in nos ipsos & principes nostros laboramus. Quin potius pactionibus & conditionibus rem præstat dirimere. Hoc capto consilio, cœpit de die in diem Saxonum virtus in oppugnatione languescere: tributa enim magis quàm Christi honorem & populi salutem quæritabant. Si quando congressi Wandali fugabantur, nulla facta aut permissa hostium infectatio. Iam cæteris etiam in propatulo fuit, Saxones principibus parentes, non ardentem instare victoriæ. Quo comperto, pactio interponitur, vt Wandali Christianam subeant ac recipiant religionem, captiuos laxent, quos ex Danis semper habuere multos. Illi omnia cōstanti verbo promittunt: in hanc legem reducuntur exercitus. Tenuis reuera fructus magnæ expeditionis. Nam Wandali falsò & ad speciem baptizari videbantur: cordibus autem perseuerauit solita perfidia. Ex captiuis Danis senes & inutiles laxauere, robustos seruitio suo obstrictos tenuerunt. Talis habet fructus & exitus auaritia. Eadem enim quæ dudum abiicere fidem coegit Wandalos, nunc specie tenus recipere, & corde refutare permisit, deterioribus factis post bellum quàm fœderis antè: nisi quòd principes ad antiqua tributa, iam exinde certiores effecti, redierunt. Fœlices, si non tam sua quàm quæ Christi sunt procurassent. Adolphus quoque comes, pacatis vt cunque tum rebus in Wandalia, reparabat cum Nicloto veterem intelligentiam, & cum cæteris orientalibus, ne quid ab illis formidaret: ad extremum tamen se non permisit illis, quo minus omnia circumspiceret. Populum autem suum super acceptis incommodis & damnis, quomodo potuit, est consolatus, vt forti animo essent, nec cederent fortunæ: res nouas semper initio experiri difficultatem, futura omnia per temporum successus meliora. Captiuos quibus poterat conditionibus redemit, viros ac mulieres. Inter hæc autem Vicelinus Christi sacerdos nihil omisit precibus apud Deum, assiduis curis apud homines, vt rectè procederent omnia: pauperes aluit multos, quos proxima vastitas fecit plurimos. Ad portas enim noui monasterij iacebant quotidie, expectantes exaturari de micis. Fratres quantum poterant eleemosynis institere. Admirabilis in ea re Tiadmarus, qui illa largitate erogabat, vt proximè ad inopiam cæteris vergere videretur cœnobii. Prouisores ob eam rem clausa illi omnia habuere. Quid faceret vir misericordiarum? Eiulatum pauperum non sustinuit: circuibat horrea, loca pridem vacuata, & penora cuncta, si quid fortè superesset, in consolationem miserorum. Reperit quod mortalis nemo posuerat: erogabat largissimè, cunctis stupentibus vnde essent quæ ille inter pauperes distribueret. Renouata sunt vetera Helix prodigia. Ille cunctis præbebat alimoniam: monasterio interim nihil decedebat.

Oppida Wandalarum Christiani obsident.

Saxonum culpa expeditio: ne fructus nullus extir.

Christianismi simulata professio.

Adolphus comes accepta damna resarciit.

Miraculum in stipe erogata.

C A P. 5.
Adolphus Danorum proceribus de regno cōtendentibus parū prudenter se immiscet

V I X ea tempestas conquieuit, & ecce nouus turbo surrexit ab aquilone, vnde (iuxta Hieremiam) panditur omne malum super habitatores terræ. Nam in regno Daniæ Zueno atque Kanutus, ambo regum filij, de regno colluctabantur: alter Erixi nouissimi, alter Magni (qui sanctum perdidit Kanutum) filij. Vterque sibi conciliare Adol-

phum, comitem Holfatię, missis nunciis properabat cum muneribus. Inclinabat Adolphus in Kanutum (quod maiori ad illum pridem familiaritate utebatur) magno Holfatię suę incommodo. Prudentissimum fuerat in neutralitate demorari, & equis aspexisse oculis amborum luctamen, quod de corona regni procures Dani habuere. Hęc erat prima comitum de Danorum rebus implicatio: multos in reliquum creauit posteris eorum & vniuersis habitatoribus labores. Zueno regni gubernacula, maior natu, tenebat: Waldemarus, diui Kanuti filius, primum diuque Zuenonis partes sequebatur, inde iunctus Kanuto, quum perfidiam suę partis deprehendisset. Sed prima (vt diximus) colluctatio fuit inter Zuenonem & Kanutum. Ethelerus quidam erat homo Thietmarsia natus, in qua illa tempestate militaris aliquot ordinis homines manerent. Hic apud Zuenonem primas partes agebat. Ille vbi intellexit comitem inclinare partibus Kanuti, profectus in Holfatiam, militares donis Zuenoni conciliabat plurimos, aliis equos, aliis ara largiens, vt Zuenoni quamplurimos deuinciret. Exemplum eius multi sequuti, sequentibus seculis regem quàm comitem sequi maluerunt, quod maioribus rex donis & amplioribus beneficiis suos locupletaret. Primus hic ex Saxonum natione pro Danis suos contribules Thietmarfos cœpit attrahere, & alios oppugnare. Ethelerus factis excursiōibus in Wagriam, Aldenburgum, vsque ad suburbia Zegeberg, omnia peruastrabat. Comes Henrico Leoni duci, per ætatem adulescenti, cuncta aperuit, suorum perfidiam ac defectionem, Etheleri instantiam. Dux emissio decreto, edictoque proposito mandauit, vt qui fidem sequerentur Danorum, Holfatia cederent ante præfinitum diem, hostium loco habendos, si post deprehenderentur. Qui iam manifestis rebus se ostenderant, cessere: multi latuere, qui etiam propterea mutauere sententiam. Zueno rex Sleswicum communiens ibi sedebat, moturus in Adolphum de proximo. Vbi ille rescivit, occulto nuncio egit apud Kanutum, vt Zuenonem sua quisque de parte in ea vrbe obsiderent, habituri finem rerum, si prosperarentur. Admouit copias suas à mari & terra Kanutus. Adolphus cum quatuor millibus de sua parte occurrit. Vbi videt rex se inclusum, nec esse sibi copias ad eruptionem faciendam, Ethelerus apud Zuenonem vir primarius, interposita publica fide Kanutum adiit, docet quo in loco res futurę sint, si ad tempus regi cedat: magna pollicetur, in præsens multa permittit. Demum effecit vt Kanutus quibuscunque conditionibus exercitum suum reduceret. Hoc illo factum est proposito, vt Adolphum solum (cui male volebant) iam auxiliis destitutum facilius opprimerent. Paratur eruptio. Erat ex Adolphi familia quidam in vrbe Sleswico, explorandarum rerum gratia: qui vbi quid ageretur intellexit, concito contendit ad dominum suum, docens quod pararetur in illum eruptio.

CAP. 6. COMES alloquutus suos vt parati essent, rem dissimulanter habet, verba faciens in hunc modum, ne timorem significaret. Laborant, inquit, iumenta nostra (vt cernitis commilitones) à pabulo: parum nobis retrocedendum in præsens, vt illis recreatis ad prælium parati stemus. Et illico mouit castra. Qui de propinquo stantes comitem audire, quamuis ille dissimularet, timorem eius & graue periculum persenserunt. Itaque fugam maior pars iniit, & præterlapsi sunt Eydoram, priusquam comes sequeretur aduentans. Tanta facta est populo concussio: vix quadringenti equites cum comite constitere. Curauit enim postremus reuersus ab hostibus, ne quis suorum maneret in periculo: quos his verbis alloquitur, Hic est, inquiens, limes ditionum: hinc nobis consistendum, vt videamus quis nos fugans insequatur. Si viri estis, state mecum: efficiamus hodie vt manum paruulam in precio ponat Zueno Danus. Cor pauidum mihi aliquando obiecere nonnulli, quum aut cunctationem legitimis de causis interponerem, aut aperta pericula & sanguinis sine fructu effusionem euitarem: hodiernus dies ostendet, si perseueratis, quis vir sit Adolphus. Omnes qui affuere, comitis vocem approbauere, moriendum cunctis priusquam limite pelli paterentur. Misit comes qui apud hostes quid ageretur scrutarentur. Intercepti sunt à Danis primi, & in vinculis habiti. Miratus ille alios submittit, qui concito redeuntes, renunciant adesse hostem graui agmine equitum peditumque. Iussit comes subduci nauculas, ne facile transirent præfluentem. Sed Dani alio vado, ad villam Scullebu Eydoram transierunt. Quo comperto, illuc mouit Adolphus, priusquam omne agmen transponeretur, pugnaturus in primos: hostes iam reperit in ordine stantes. Incurrunt Holfati Danis, infestis hastis.

Pluri-

Thietmarsii
Danis opem
feruit.

Zueno obsequi
efficit vt Ka-
nutus ab A-
dolphi disce-
dat.

Adolphus co-
gnito periculo
suos reducit.

Danos se sub-
sequentes ag-
greditur.

Plurimi ex utraq; parte iumentis deturbantur, nonnulli pereunt opprimunturq;. Inter alios comes equo deturbatur: assunt fidi milites, reponentes in iumentum comitem.

STABANT interim aliquandiu dubia signa inter ambos exercitus, numero im- CAP. 7.
 pares victoriæ: quum Danis vires crescerent, pluribus transportatis, Holfatis verò de- Holfati Da-
nos poplitibus
equorum succi-
sis terribiles su-
perant.
 crescerent. Tum inito concilio, Holfati equorum hostilium poplites prescidere per-
 cutientes. Quo viso Dani iam concepere timorem, quum equo cadente eques fieret
 in periculo. Cecidit inter alios fortiter pugnans Ethelerus. Rex ab altera fluminis ripa
 pugnam conspiciens, quum suos paulatim cedere, non paucos etiam cadere cerneret,
 & imprimis Ethelerum acciperet cecidisse, fugam iniit. Holfati victores, qui cedi super-
 10 fuerant Danos, duxere captiuos, multa etiam præda locupleti. A redemptis autem ca-
 ptiuis magnum æs comes extorquebat: vnde contractum æs alienum antè plurimum
 eluebat. Hæc prima cum Danis Holfatorum conflictatio: præter eas quæ vetustissima
 memoria crebriores, sub Saxonum nomine præcesserunt. Hæc opima victoria, quæ il-
 los in reliquum animauit: vt imparibus licet viribus, auderent coronæ sese digladian-
 tes opponere. Hæc in reliquum tempus visa est auspiciū præbere fortis amborū post
 futuræ. Constituit autem Adolphus comes in finibus ditionis suæ paratam suorum ma- Adolphus ho-
stes à suis fini-
bus arceat, &
suos morigeros
reddat.
 num, ad Eydoram atque Trauenam, qui limitanei milites arceret finibus hostem, & ad
 omnem motum starent expediti, siquid vel à Danis vel à Wandalis nouaretur. Pluri-
 mum verò laboris insumpsit comes in edomandis frændisq; suis Holfatis. Gense-
 20 rat pridem effrænis, ait Helmoldus (cuius hæc sunt fere omnia quæ nunc percurrimus)
 & quæ iugum non passa, suo semper sensu ferebatur. Comes autem pro singulari pru-
 dentia, modeste agens, frenos illis iniecit, vt facile alia facies terræ, alij mores hominum
 cernerentur. Qui enim pridem sueti erant sæuū caput abdere laruis ad excursions
 (non dico latrocinia) & deprædantes tendere decipulas, furari quæ rapere non poterāt,
 nunc iam mutatis moribus, reuocasse gradus ad omnia meliora. Comes autem Zueno-
 ni regi per intermissos conciliatur, ne semper sui agerent in timore: Kanuto valesciens,
 qui prior deseruit illum ad obsidionem Sleswici, non antè (quod oportuit militari iure)
 præmonitum. Quid enim aliud quàm ad prædam exposuit?

WANDALIS per ea tempora dux Henricus Leo fræna, quæ abiecerant, paula- CAP. 8.
 30 tim reposuit, ad colligenda & amplificanda tributa. Sacerdotes autem satagebant re-
 parandæ religioni. Duxit autem coniugem primam Henricus Clementiam, filiam du-
 cis Saringiæ (alij vocant Lantgrauium Turingiæ) inualescens quotidie in gentem Wan- Wandalis ab
Henrico domi-
tis, religionis
negotium pro-
mouetur.
 dalorum. Quoties enim se commouere, admouit illis martiam manū. Facile illi semper
 cessere armis superati: rarius enim poterant in acie sustinere Saxonum manū. Interim
 de religione cura duci exilis. Hartwicus autem Hamburgensis archiepiscopus (sic enim
 illum inscribit etiam ista tempestate Helmoldus) videns quia pax erat in Wandalia, cō-
 stituit restaurare sedes episcopales in prouincia, quas barbaricus furor euerterat, in Al-
 denburgo, Racisburgo, Magnopoli: è quibus Aldenburghensem Magnus Otto prior
 instituerat. Subiecerat ei Polabos, Obotritos, à terminis Holfatorum vsque ad fluuium
 40 Panim & ciuitatem Demin: posuitque ille in Aldenburgo primum pontificem Marco-
 nem. Successit illi Eguardus, cui Wago, quartus Ezico, quintus Folkardus, sextus Re-
 ginbertus, septimus Benno, octauus Meynerus, nonus Abelinus, decimus Ezo: cu-
 ius temporibus præfuit Hamburgensi ecclesiæ magnus Adelbertus, vir insignis magni-
 que nominis apud summum pontificem & Imperatorem: qui (vt diximus) de peregrini-
 nis episcopis (quos multos fouit in mensa sua) Iohannem Scotum præfecit in Magnopoli,
 pro Christo martyrem factum, Aristonem in Racisburgo: atque in hunc modum
 Aldenburghensem in tres diuisit. Postquam ergo permittente Deo recruderunt Wan-
 dali, exturbantes à se omne Christianum nomen, vacabant hæc sedes annis octuaginta-
 quatuor, vsque ad tempora Hartwici archiepiscopi: qui propter generis nobilitatem,
 50 duplici principatu clarus, magno studio enisus est pro recuperandis in obediētiam epi-
 scopis suffraganeis per Daniam, Suediam, Norwagiam: quos Hamburgensi eccle-
 siæ legationis iure subiacuisse diu, ad plenum ostendimus in nostra Metropoli: retra-
 xere autem colla iugo, posteaquam singulis in prouinciis habere cœperunt metropo-
 litanos. Sed quum obsequiis & variis largitionibus apud papam & Cæsarem nil pro-
 fecisset Hartwicus, ne omnino careret suffraganeis, aggressus est iam pridem abo-

litos episcopatus in Wandalia restaurare.

CAP. 9. ACCITVM ergo venerabilem sacerdotem Vicelinum, Aldenburghensem consecrat episcopum, quum iam esset ætate prouectus, & mansisset in Holsatia annis triginta: porro in Magnopoli ordinauit dominum Emerherdum. Et consecrati sunt ambo in Rozenuelde (nostri vocant Hartzeuelde) missique in terram egestatis & famis. Facta sunt autem hæc duce atque comite inconsultis: unde etiam familiaritas inter dominum Vicelinum & comitem turbata videbatur (nam ante eum patris loco Adolphus venerabatur) tulitque comes decimas omnes anni illius, quæ in iure videbantur noui pontificis. Episcopus autem ducem adiit, cum eo (velut capite) rem transacturus: qui illum venerabiliter excepit: sed tamen primum exposulauit his verbis, Poteram, inquit, pater episcope, hoc nomen in persona vestra non agnoscere dissimulareque, quod non dederam in terra ditionis meæ, quam patres & prædecessores mei in sanguine & gladio possederunt. Sed quoniam sanctitas vestra mihi comperta semperque probata fuit, atque patribus meis fida semper & obsequens est reperta, præteritionis meæ iniuriam in persona vestra dissimulo: si tamen in reliquum feceritis quod equitatis iure depono, ut ex me inuestituram episcopalem agnoscatis: hoc enim pacto res vestræ (non aliter) procedent. Visum est episcopo verbum istud durum, eo quod esset præter ius & consuetudinem, de manu laica recognoscere pontificatum. Quidam ergo fidelium ducis, Hêricus de Wida, vir potens & militaris, ac amicus episcopi, in aure dicit episcopo, Facite quod vtiliter rebus vestris conducit, complacentes principi domino nostro, ut ædificentur ecclesiæ in Wandalia, & dirigatur cultus domus Dei in manibus vestris. Alioqui frustrabitur labor vester, eo quod nec Cæsar nec archiepiscopus possit causam vestram promouere, nostro duce obnitente. Videtis vniuersam hanc terram esse in manu eius: & unde principatus nisi à Deo? Quid est autem tam grande quod deposcitur ex vobis, quod aut de legibus illicitum, aut ex moribus est verecundum? Quantulum est accipere virgam de manu ducis, quod ipsum grandem habet honorem inter gentes ad quas ingredimini conuertendas?

CAP. 10. TEMPVS hoc erat infaustum, quo Imperator Fridericus I. iam inchoauerat cum Romana ecclesia similem de inuestiendis episcopis controuersiam. Tolerabile fuit, ab Imperio feuda temporalium rerum recognoscere: quod hodie quoque geritur. Sed voluere principes etiam de personis assumendis disponere, quod ipsum est iuris ecclesiastici. Durauit ea controuersia abususque memoria tertij, quarti & quinti Henricorum: & peruenit ex hoc Friderico I. ad II. & deinde ad Ottonem III. Post Fridericum autem II. ea fuit Imperij perturbatio per multos annos, ut facile pontifices ius suum defenderent & obtinerent. Nunc ergo Vicelinus episcopus, quum à duce vrgeretur, postulauit sibi permitti inducias, ut deliberaret super hoc verbo: dimissusque pacifice venit Bardewicum: vbi mortali tactus egritudine, per dies aliquot est moratus: nam incidit paralytim, in qua ad extremum vsque vitæ laborauit. Egritudine autem paulisper respirans perductus est in vehiculo Falderam, multumque tempus eum imbecillitas subtraxit ecclesiastico labori: ætatis enim mole grauior morbus accessit. Vbi autem vires ei tantæ sunt redditæ, Bremam proficiscitur, consulturus archiepiscopum & clerum super eo quod dux deposceret: qui omnes vna voce refragati sunt, dicentes, Nihil dubitamus prudentiæ vestræ, optime pontifex, esse perspectissimum quid in ea re expediat. Sed quia dignatur sanctitas vestra participare consilio nostro, non abscondimus quod sentimus. Compertum est, vnum hoc esse Imperatoriæ celsitudini reservatum (quod magno illi mercati sunt impendio) ut ab episcopis domini vocitentur: decimas, possessiones & prædia in eam rem plurima sunt ecclesiis elargiti. Vbi autem dux vel marchio, vbi in regno principatus quantuslibet magnus (qui pontificibus manus non offerat) recusatus, oportunè, importunè se ingerat, certatim currunt ut hominia sumant ecclesiarum, & participes fiant beneficiorum ab ecclesia. Vos ergo hunc honorem pessundari patiimini, & infringetis iura magnis authoribus edita? Dabiturne duci huic manus vestras, ut hoc exemplo incipiant esse principum serui, qui fuerant illis semper habiti maiores? Non decet ætatem vestram, honestatis decore maturam, ut per vos incipiant abusiones in domo Domini. Longè sit à vobis verbum istud. Quod si furor principis effrenatius in vos egerit, nonne satius est ferre bonorum quam honoris iacturam?

Comitis cum
episcopo collo-
quium & ex-
postulatio.

Episcopo gra-
ue videtur, a-
gnoscere prin-
cipis beneficen-
tiam.

Imo iustum &
æquum, nesci-
rum autem
recusare.

Cleri Bremen-
sis consilium de
prædiis eccle-
siasticis, se
principibus non
subesse.

ram? Auferant, si velint, decimas: occludant vobis, si videbitur, introitum parrochię vestrę: tolerabilis est ista molestia. Habetis certę Falderensem domum, in qua tuta interim statione possitis consistere, & præstolari cum silentio salutare Dei.

10 H I S & similibus verbis auerterunt virum, ne duci cederet. Parturiuit sanę persuasio hæc nouellę plantationi multiplex impedimentum. Quoties enim pontifex ducem adiit, interpellaturus de negotiis ecclesię & conuertendorum, ille se paratum respondit ad omnia quę poposcisset vtilitas, si primũ sibi debitus honor non posthaberetur: alioqui frustra contra fluminis niti impetum. Pontifex autem humilis animo, facillẽ inclinasset animum, vt duci honoris cupido, pro ecclesię lucro, morem gessisset: si archiepis-
 20 copus cum suo clero non obstitisset. Nam & ipsi seruiantes honori, rebus suis detractum iri putauerunt: nec tantopere fructum in populo, quàm numerum suffraganearũ sedium quærabant. Quod in hoc vel maximẽ apparuit, quia in possessionibus Falderensis ecclesię archiepiscopus Vicelino, iam episcopo, multas iniurias irrogauit, demens & conuellens aliqua, nec tutum sinens in statione quam ipse pridem deputauerat. Videns ergo virum antea magni nominis, defensorem libertatis, & suimet valde competentem: post acceptum episcopale nomen, quasi innodatum vinculis quibusdam, & supplicem omnium. Homo enim pacis suę, in quo sperauit, auertit eum a via consilij & pacis, ne illis adhæreretur a quibus poterat ecclesię incrementum prouenire. Ita loquitur bonus Helmoldus. Fecit ergo quod necessitas indixit: visitauit ecclesias parrochię suę, minis-
 30 trans plebibus monita salutis, præbens ei pro ministerio vicis suę spiritualia, quum tamen ipse meteret ab his temporalia: siquidem comes decimarum iura tollebat. Dedicatum autem est eo tempore oratorium Cusalinę in Hagerstorp: sed & ecclesia in Bornehouede tunc est consecrata. Venit inde Vicelinus in nouam Lubicam, commanentes illic confortare: & dedicauit ibi altare Domino. Inde progrediens visitauit Aldenburghum (vbi sedes quondam fuerat episcopalis) & receptus est a barbaris habitatoribus terrę illius: quorum adhuc idolum Prone erat in honore. Mirum si non a Græcis hoc nomen est traductum, qui prone vocant prouidentiam qua gubernatur mundus. Porro nomen flaminis qui præerat superstitioni illi, erat Myke. Sed & princeps eius ditionis, de semine Critonis, erat Ruchel, idololatra atq; pirata violentissimus. Cæpit ergo pontifex
 40 annunciare populo verbum veritatis, qui Christus est, exhortans, vt relictis idolis festinarent ad lauacrum regenerationis. Pauci autem initio applicuere se fidei, eo quod languor esset fortissimus, & necdum inclinata essent corda principum ad edomanda pectora rebellium. Dedit autem episcopus pecuniam cæsoribus lignorum, ad impensas sanctuarij: & cæptum est opus fabricę ad vallum vrbs antiquę, quod omnis terra diebus dominicis conuenire consueuerat ad mercatum.

Nedum vt
gratis euangeli-
zarentur.

Procedam illi
appellant.

P E R ea tempora parauit Henricus dux Leo expeditionem in Bauariam, in Henricum vitricum suum, fratrem Cōradi regis: qui quum Austriam teneret, Bauariam quoque sibi subdere tentauit. Paratum autem proficisci adiit pontifex Vicelinus in Luncburgum, rogans (vt semper consueuerat) vt opus Dei in sustinendo pontificatu prou-
 40 heret, perinde futuram eius profectionem fœliciozem. Cui dux (quod ille quoque solebat) referebat facturum omnia quę poscerentur, si sui quoque honoris vlla ratio haberetur. Ad hæc pontifex, Pro honore, inquit, eius qui pro nobis se exinaniuit, paratissimũ se esse, etiam minimo ex clientulis se subiicere, non modò tanto principi, cui Deus ampliozem inter mundi potestates magnificentiam contulisset. Et his dictis fecit quod necessitas imperabat, suscepitq; episcopatum per virgam de manu ducis. Animæquior inde factus dux ait, Quia vidimus sinceritatem vestram in id inclinari quod rectum est, oportet vicissim nos sanctitati vestrę dignam præstare reuerentiam, & petitioni vestrę in reliquum esse promptiores. Sed quia nunc in procinctu sumus magni itineris, & ordinatio causę vestrę prolixius tempus requirit, damus interim vobis villam Buzu (quam
 50 petistis) cum sua pertinentia Dulzamza: vt ædificetis vobis domum in medio terrę vestrę, & præstolari possitis redditum nostrum. Tunc, propicio Deo, ordinandis rebus propensius intendemus. Rogauitque præsentem Adolphum comitem, vt huic donationi præberet assensum. Cui ille, Ex quo dominus meus flexus est ad pietatē, non possum nec debeo in rigore permanere, sed votis piis inclinari. Ergo quod dominus meus permittit ecclesię, ego illi subscribo, adiiciēs, dimidiũ decimę, etiã ante ordinationē iurib. ecclesię

Episcopus qua-
lecuq; obse-
quia principi
necessitate ex-
ortu præstat.

Gratis accipi-
unt, gratis nō
hnt dant.

permitto. Profectus autem dux comiti vicinam Wandaliā commendauit. In domo autem ducis omnia gubernabat Adolphus, cum domina Clementia ducis coniuge, in arce Luneburgi commanente. Qui respectus eum coram Wandalis & Danis vehementer attollebat: ut Danorum reges de corona contendentes, magis magisque semper respuerent in Adolphum. Kanutus enim tum profugus apud Hartwicum archiepiscopum commanebat: collecto quoque interim exercitu conducto mouit in Iutiam, in qua maior illi pars procerum & populi fauebāt. Zueno autem exercitu comparato nauigauit Wiber-gum: ibi expositis copiis, mouit in Kanutum. Collatis viribus, diu stabat anceps fortuna. Sed tum Saxones viribus & numero minores cessere, Kanutusque cum eis se proripit in fugam: iterumque profugit in Saxoniam. Inde paulum respirans, ad Phrisios se contulit, qui littora tenent aquilonis: & ibi auctus viribus, Zuenum expectabat. Inde quoque proturbatus rediit in Saxoniam: Holsatiamque pertransiens, humanissime ab Adolpho excipiebatur, plurimis humanitatis officiis honoratus. Zueno interim in Dania regnabat: sed implicitus domesticis & intestinis laboribus, Wandalarum excursiones piraticas non repressit. Vno tamen prælio comprehensos in Zelandia ita perdomuit, ut laceris viribus, vix ad sua qui cædi superfuerant, redirent.

Saxones prælio superantur.

CAP. 13.

Adolphus nascentem rebellionem feliciter comprimit.

QUVM ergo abesset Henricus dux, bellis implicitus in Bauaria, Niclotus princeps Obotritorum curiam petens ducis, questus est Kissinos & Circipanos minus parere dicto, propter absentiam ducis: opus videri, ut ostenso illis exercitu terreantur, ne in maius crescat coniuratio, conualescatque rebellio. Tum qui præfuere concilio, Adolphum comitem precibus onerant, exercitum conscribat, & Nicloti viribus auctus moueat in rebelles. Ille per armatis aliquot millibus, quum etiam Niclotus non contemnendam manum educeret, duxerant in orientales: & obuia quæque cōcutientes, tantum intulere terrorem rebellibus, ut ultro se paratos præstarent ad omnia, tributa & onera nulla recusarent: fanum tamen in eo itinere contriuerunt. Tantaque fuit prosperitas in illa expeditione, ut nihil intentarent quod non ex sententia perficerent. Tanta disciplina militaris in exercitu, ut vno ex populo vterque cōflatus videretur exercitus, Wandalis per omnia contendentes se studio & ordine Saxonibus cœquare. Ex qua die tanta incessit Adolpho atque Nicloto familiaritas, ut sæpe in Lubicam, sæpe in Trauemunde conuenientes, peramicè agerent de rebus communibus, de finibus & reliquis rebus, quæ solent conterminis præstare dissidendi materiam, memorabili exemplo vnum sentientes. Quæ consensus incredibile dictu est quantum præstiterit nouellæ plantationi incrementum. Forum quoque Lubicense crescebat in singulos dies, & augebantur naues institorum eius. Dominus Vicelinus episcopus incolere cœpit insulam quæ dicitur Buzu, & habitauit sub fago, quousque extruerent casas in quibus consisterent: cœpitque illic ecclesiam ædificare in Domini nomine, & commemoratione principis apostolorum diui Petri. Porro vtenfilia domus, & quæ sufficerent curandis aratris, prouidit episcopus de Cuzalina & Faldera. Initia enim episcopatus (ut penè rerum omnium) tenuissima fuere, eo quod comes, aliàs vir optimus, soli episcopo fuerit mediocriter bonus. Quo tempore Henricus dux Leo non est prosperatus in Bauaria, quod multi ei obsisterent principes, præsertim Conradus rex, frater Henrici, quem Leo oppugnabat. Cernens Albertus marchio quia difficultatibus implicaretur dux Leo, veterem de Saxonia quæstionem renouauit, tempus esse ratus nunc agere, quando ille alibi districtus, adesse non posset. Egit occultè cum Cæsare, ut veniens Brunswicum occuparet. Cæsar, oclusis omnibus itineribus Henrico Leoni, ne descendat, parat se ad descensum in Brunswicum. Henricus Leo, ista prospiciens (aut super his commonitus ab amicis) simulat se proximum natalem Dominicum acturum in Suauia, omnes vndecunque amicos inuitans. Et hac omnium expectatione crebrescente, ipse cum tribus clam iter inuadit: & magnis contendens itineribus, quinto die Brunswicum ingreditur, lætantibus suis sine modo. Cæsar quum ex Goslaria mouisset, accepit certissimum nuntium quod Henricus descendisset. Itaque dissimulans profectionis causam, rediit in Goslariam.

Henricus Leo prudenter hostium aduentum antehertit.

CAP. 14.

II 5 I.

QUAMDIU verò supererat Conradus Cæsar, qui Henrico restiterat in recuperanda Bauaria, non profecit. Sed ubi ille finem viuendi fecit (quod erat à Christo Domino MCLII.) Fridericus Suauus, natus Conradi fratre Friderico, in regnum subuectus atque suffectus est, secundiora omnia fuere Leoni. Is principum controuersiam finire studēs, conuen-

conuentum indixit Imperij, in Mertzburgo Saxoniae: eoque Danorum reges, de regno
 contententes, euocabat. Aderat Kanutus, saepe Dania pulsus, quem Henricus Leo per-
 duxit ad Fridericum. Zueno autem archiepiscopi Hamburgensis ductu peruenit in eun-
 dem locum. Et auditis vtrinque causis à Cæsare, res in hunc modum componitur: Zueno ^{Principū dissē-}
 à Cæsare coronatur: Kanutus illi homagium praestans, patrimonio & parte ditionis con- ^{dia ex parte}
 tentus iubebatur esse. Hoc erat quod diu Cæsares conati sunt, reges sub Imperium mit- ^{quadam com-}
 tere. Aderat Vicelinus conuentui: & cuncta quae gerebantur, vidit audiuitque. Henricus
 autem dux & Albertus marchio conciliari non poterant, quod amborum animi intu-
 muissent: & noui regis autoritas necdum bene cōualuit. Suasit tum archiepiscopus Vi-
 celino, vt de manu regis inuestituram episcopatus sui acciperet, non tam regis honori
 10 quam ducis studens detrimento. Reuersus inde Vicelinus, propter dissensionem archie-
 piscopi & ducis, proficere non potuit. Agebat autem de ecclesiae suae iuribus & praediis, ^{Pietatem qua-}
 olim Deo dicatis. Reperit, vbi rediit, Tiadmarum eleemosynarium (de quo supra) emi- ^{stum esse arbi-}
 grassse, virum incomparabilem: qui relicto decanatu Bremensi post Vicelinum abibat, ^{trantur.}
 vt illi cohæreret, multis in Holsatia clarescens virtutibus per annos decem. Quae res in-
 consolabili dolore animum percussit pontificis, vt & ipse quoque paralyti dissolutus diu ia-
 ceret elinguis: Domini flagellum male interpretantibus qui affuere, quasi à Deo videre-
 tur derelictus, quum magis illi in tentatione ille prouentus statueretur: quo morbo duo-
 bus annis & dimidio ante exitum laborabat. Quum in Buzona nouissimum offerret sa-
 20 crificium, appellans populum consolabatur, promittens breui futurum vt ecclesiae status
 conualesceret. Qua in re deprehensum, futura praenosse Vicelinum, gratia prophetiae.

Hoc autem erat illud tempus quo Henricus dux, Leo, sentiens incrementa nouae **CAP. 15.**
 urbis Lubicae importare maxima Bardewico detrimenta (quum mercatores Lubicam ^{Contentio in-}
 peterent, maritimam urbem, priore relicto emporio) interpellabat ea de re comitem. ^{ter Henricum}
 Duo sunt, inquit, quae magno rerum mearum detrimento tibi videntur accedere: bene ^{Leonem &}
 feceris, si ad aequitatem respiciens, moderari rem pro dignitate patiaris. Lubicam dico, ^{Adolphum o-}
 nouam urbem, & salinam tuam in Todeflo, quae mihi non mediocrem afferunt rerum ^{ritur.}
 mearum iacturam: quum in tuam urbem mercatores pene omnes commigrent, veteri
 30 deserto emporio: & salina mei iuris, sub Luneburgi arce nuper reperta, tuo sale nimium
 vilescit inuecto. Aequum fuerit, mediam nobis urbis tuae ditionem permittere, & itidem
 salinae dimidium: vt in reliquum tempus nulla sit nobis posterisque nostris controuersiae
 materia. Quum comes non annueret, sed oraret, vt fortunae suae, quam illi miserator Deus
 permitteret, non inuideret: dux mercatoribus suis aditum Lubicae interclusit interdixitque.
 Insuper venas salinae Todeflo ita immixtis aliunde aquis interturbauit, vt exilis inde fru-
 ctus esset. Quo etiam tempore in ecclesia Raceburgensi ordinatus est episcopus Euer-
 modus, praepositus de Magdeburgo translatus: deditque ei comes Polaborum Henricus ha-
 bitandam insulam apud ecclesiam, assignauitque trecentos mansos ecclesiae in perpetuum
 feruituros: insuper decimas integre permisit ecclesiae. Pro dimidia vero accepit ab episco- ^{Feudatarij ec-}
 po beneficiū, factus ei feudatarius, vt haberet ecclesia suum defensorem: quod rerum ^{clesiarū quor-}
 40 uitas videbatur deposcere. Aderat huic tam solenni donationi Adolphus comes Holsa-
 tiae: quem intuitus Ludolphus in Cusalina praepositus, dixit, Cernis optime comes, nobi-
 lis viri largam in ecclesiam benedictionem. Praecessit exemplo nobilis nobilem, comon-
 strans quid tu quoque debeas ecclesiae Aldenburghensi: in qua rem te (vt confidimus) pro-
 pensum inclināt natiua pietas, vt Domino (cuius est terra & plenitudo eius) vel parum a-
 liquid de magno refundas: hortatur literarum, quae te ornat, insignis eruditio. Nec cun-
 ctatus Adolphus trecentos quoque mansos permisit duci, vt per manum eius assignentur
 in dotem ecclesiae Aldenburghensi. Facta sunt haec viuente adhuc Vicelino, licet in extre-
 mis agente. Aderat dux in Italicam expeditionem cum Romanorum rege profectus, quū
 episcopus ille anno Christi MCLIII. pridie Idus Decemb. ad Christum emigraret, Wan-
 50 dalorum verus apostolus. Tumultus est in Falderensi ecclesia, praesente Raceburgensi
 episcopo, & diuinum officium peragente. Multa autem sunt quae eius viri sanctitatem pre-
 cipuam contestantur, visiones fratribus & sacris virginibus ostensae in transitu eius, in-
 dubitatam cunctis fecere beati viri gloriam. Etenim quis dubitet regnare cum Chri-
 sto decedentem mundo, quem tanto zelo, tam eximia difficultate, & diuturna barba-
 rorum conflictatione, meminisset laborasse pro ipso: vt verus Wandalorum apostolus,

& fundator Christianismi, in occidua eius gentis regione, iure optimo prædicetur. Nos verò Wandaliæ res prosequamur.

CAP. 16.

Q V A N Q V A M non alienum sit à Wandaliæ rebus, si narrationi rerum eius intexamus vitam, mores & exitum beati viri, & præcipuam gloriam sui prædicatoris: cuius meritis & instantiæ debet hic angulus, quòd Christianus est. Libet autem præmittere testimonium Helmoldi, de Tiadmaro, incomparabili viro: qui adiutor fortis & dulcis erat Vicelino, consolator in omni aduersitate & labore: & quoniam prior abierat, prius à nobis commemorandus est verbis authoris memorati. Erat Tiadmarus in omni conuersatione suauissimus, omni semper honore prosequendus: neminem suo tempore visus est habuisse comparem. Vt enim de vita eius quiddam vel breuiter summamque perstringam, ante conceptum matri sanctæ reuelatus, ab ipsis cunabulis mancipatus est altaris ministerio: commendatusq; bono magistro discipulus optimus, perseverauit in disciplina usq; ad viriles annos: discipulus Vicelini in Brema, socius in Francia, sustinuit iugum magistri cum patientia. Post reditum autem ex Francia, quum abiret Vicelinus in Wandaliam, veluti sublato pædagogo relictus est sibi met. Qualis igitur apud Bremā in regendis scholis, qualis fuerit in decanatu, dixerint Bremenses. Hoc nobis commemorasse sit satis, quia post digressum eius ad Holsatos, lumen subductum sensit sibi Bremensis ecclesia, idq; voce sua Brema contestatur. Translatus ergo in Ealderam, ob melioris vitæ desiderium, magnum attulit gaudium de sua præsentia domino Vicelino. Sed & omnibus, quos angulus iste horroris & vastæ solitudinis continebat, noua quædam facies est exorta de tanti hospitis aduentu. Post aliquot annos, dilatante Deo fines ecclesiæ, missus Cusalinam (quæ & Hagerstorp) incolis nouæ habitationis, magna per eum accessit consolatio. Captiuis enim & despoliatis tanta pietate condoluit, vt largitatis eius magnitudo vires domus illius longè exuperaret. Inter orandum autem & legendum, aures eius semper vigilabant ad ostium suspensæ, si peregrinus, si egenus quispiam adesset. Eius autem incredibilis miserationis singulare supra ostendimus documentum. Reuerbatur eum comes Adolphus, quamuis redargueret culpas eius, nec parceret delinquenti. Duritiam enim cordis, quam præferbat Vicelino pontifici, venerabilis iste sacerdos adhibitis verborum emplastris suauiter emolliuit. Et licet omne medicamentum altior auaritiæ morbus euicerit, audito tamen eo multa faciebat, sciens eum virum iustū & sanctum. Expletis ergo in hac terra annis decem, infirmitate corripitur, absente Vicelino, & adud Martipolim posito. Quum ergo fratres lecto ægrotantis assidentes, spem recuperandæ sanitatis illi prætenderent, ille cum magna recusatione aiebat, Nolite fratres mei charissimi, præsentis vitæ dilationem inaniter mihi repromittere: nolite spiritum meum de peregrinationis fatigio, ad patriam tendentem, eiusmodi verbis affligere. Ecce iam sunt anni decem, ex quo vitam meam sub huius professionis titulo protrahi rogaui, & exauditus sum: nunc tandem requies laborum oranda est, & confido de solita pietate Dei, quia nec hac petitione frustrabor. Augebantur ergo torsiones, vitalium scilicet defectione, corporis vigor interioris hominis emarcuit. Completum est in eo illud Salomonis, Fortis est vt mors dilectio: flumina & venti non poterant extinguere eam. In moriente ergo vivebat charitas: quæ in exhausto corpore integrabat affectum, præbentem fratribus solatium de mœrore, consilium in rebus ambiguis, morum ædificationem imprimentem cordibus amicorum, nouissima quædam valedictionis vestigia nunquam abolēda. Sed nec immemor dilectissimi patris sui Vicelini, orabat intimè vias eius à Deo dirigi: per hunc sibi viam salutis & spem regni patefactam multoties congratulans. Venerunt ergo ad ægrotum fraterna sollicitudine prior Falderensis ecclesiæ, Eppo & Bruno sacerdos: & post visitationis obsequium, exhibuerunt ei sacræ vñctionis ministeriū. Quo venerabiliter percepto, participatione nihilominus viuifici corporis Domini communitus, perseverabat in gratiarum actione. Nocte igitur qua vigilia Pentecostes obueenerat, peruigil in oratione precibus inuitauit angelos, suffragia sanctorum interpellauit omnium: iamq; recedente anima, mouebatur adhuc in oratione lingua in laudis confessionem. Hæc interim ad verbum de eo viro nostri sunt Helmoldi testimonia: quæ eo posui consilio, vt videat posteritas quibus tum viris terra floruerit.

CAP. 17.

H V I V S ergo venerabilis sacerdotis transitum longè antè prædicere solebat Luthbertus frater, qui militiam huius seculi seruitute Dei cōmutans, cum famulo Dei Tiadmaro

maro pauperum qui erant in hospitali, curam gessit. Hic tempore quodam visitans Falderam, vultum prætendit solito tristiore atq; lachrymis suffusum. Interrogatus causam mœstitiæ, respondit meritò se tristari, qui patris amantissimi breui esset solatio destituendus: fatetur nihilo minus, de his non somniantem, sed vigilantem, diuinitus esse commonitum. Nec longè post prædicentis verbum, velox sacerdotis obitus est subsequutus: fratresq; quos intimus viri affectus flere coegit, reuertentes ad cor, hauserunt spem, & resumpserunt spiritum consolationis, memores oraculi. Vbi ergo renunciatum est in Faldera de obitu eius, statim miserant nuncios ad transferendum corpus, eo quod ipse decedens hoc attentius orauisset: quod tamen venerabilibus fratribus, Theoderico, Ludolpho, Lutberto, & cæteris qui illic degebant, nullatenus persuaderi poterat vt ¹⁰ sinerent, dicentibus cunctis omnes se malle mori, quàm tanto pignore priuari, quod Wagrienſi ecclesiæ, nouiter cœptæ, futurum esset honori & solatio. Confluentibus ergo de Zegeberge & de vicinis oppidis fidelibus populis, corpus sanctum terræ commendatū est, cum multa pauperum lamentatione, quod optimo patre destitutos se quererentur. Magnificetur ergo Dominus in sanctis suis, qui virum hunc præfecit se dignum sacerdotem, consummatum, vocatione felici. Vicelino tamen redeunti de cœtu principum, quanquam multa fuerint aduersa, nihil tamen grauius tulit quàm sancti viri decessum: quo adhuc superstite, tolerabilius videbatur omne quod vrgebat. Afficiebatur ergo fastidio vitæ per singulos dies: quæsiuit consolantem se, & non inuenit. Transactis autem ²⁰ posteaquam à curia rediit, paucis diebus, venit Buzonam, quod domum & ecclesiam cœpit instruere, & plebibus ibi aggregatis præbuit verbum salutis. Iam enim circumiacentes agri incolebantur cum oppidis, à Christicolis, sed cum grandi pauore, propter insidias latronum: arx enim Plunensis necdum restituta erat. Consummans ergo pontifex sacra mysteria, & offerens Deo nouissimum sacrificium, pronus adorauit in terram coram altari Domini, orans fortissimum Deum, vt cultus ipsius propagaretur tam in eo loco quàm in vniuersa latitudine Wandaliæ. Multoties autem hominibus aduenis inter exhortatoria verba præſagiebat cultum domus Dei sublimem breui futurum, & ne deficerent animis portantes duram patientiam, in spem temporum meliorum.

*Tiadmari
mors fratris
absenti reuelatur.*

*Buzona con-
struitur eccle-
sia.*

VALEDICENS ergo venerabili sacerdoti Brunoni & cæteris, quos eidem loco ³⁰ præfecerat, & confortans manus eorum in Domino, reuersus est Falderam: vbi intra septem dies correptus virga Domini, adeo paralyſi destitutus est, vt manus eius & pes, totum deniq; latus dexterum exaruerint, quodq; omnibus miserabilius, priuatus est officio linguæ. Conturbati sunt hoc spectaculo cuncti qui viderant virum incomparabilis facundiæ, doctorem præcipuum, exuberantem verbo sacræ exhortationis, & veritatis prædicatorem egregium, subito lingua manibusq; destitui, & per omnia fieri inutilem. Quàm dissonæ ergo fuerint multorum sententiæ, quàm temeraria multorum nomine ⁴⁰ tenus religiosorum iudicia, piget reminisci, nedum verbis prosequi. Dicebāt quia Deus dereliquit eum, nec intendebant scripturæ dicēti, Beatus qui corripitur à Domino. Dolebant autem irremediabili afflictione omnes qui erant in Faldera & Cusalina, maxime tamen ij qui in has terras dudum cum eo peruenerant, & cōsenuerant cum eo sub pondere diei & æstus. Adhibebatur autem ægroto medicorum opera inefficax, providente diuinitate meliora de eo, & viciniore salutis: dissolui enim, & esse cum Christo multo melius. Duobus igitur annis & dimidio versatus est in strato ægritudinis suæ, nec sedere nec iacere contentus. Curabatur autem impensius fratrum diligentia, præbentium ei necessaria corporis, & ad ecclesiam eum deferentium. Nunquam enim missarum solenniis vel cōmunioni sacræ voluit abesse, nisi fortè valetudo grauior detineret. Tantis autem Deum gemitibus & interno cordis clamore compellabat, vt aspicientes vix à fletu temperauerint. Gubernabat interea domū prior eiusdem loci venerabilis Eppo, vir magni in Christo meriti. Porro Cusalinam & ecclesias quæ in Wagria erant, regebat dominus ⁵⁰ Ludolphus, qui olim in Lubica multos propter euangelii Christi pertulit labores. Huic præposituram Cusalinæ, dum adhuc vigeret, commendauit episcopus. Quum autem dux in Italia cum Romanorum rege longius abesset, Vicelinus diem clausit extremum: obiit autem pridie idus Decēbris, anno quarto & quinquagesimo post mille centumq;. Sedit in episcopatu annis quinq; hebdomadibus nouem. Corpus tumulatum est in Falderensi ecclesia, quod necdum cathedralis esset instructa.

CAP. 18.

Vicelinus paralyſi tactus.

*Varia hominum de Vicelino morbo son-
tico iudicia.*

1154.

Vicelinus Wandalorum apostolus mortuus.

CAP. 19. MORTVO igitur, imò ad meliora translato Vicelino, agebatur impensius memoria boni patris tam in Faldera quàm Cusalina: fuitq; præfixum curatoribus, quid singulis daretur diebus in eleemosynam pro remedio animæ salutari. In Cusalina autem erat sacerdos quidam Folcardus nomine, minister mensæ, qui primus ad Falderam cum domino Vicelino aduenerat, industrius in rebus forensibus. Hic ergo eleemosynas pro boni patris anima constitutas dare aliquando neglexit, parcus in rebus suprâ quàm necesse esset, quòd fortè non necessarium duceret pro beato dare ad suffragia quicquam. Apparuit venerabilis pontifex mulieri cuidam consistenti in pago Zegeberge, circuncinctus cultu sacerdotali, dixitq; ad eam, Vade, & dic Folcardo sacerdoti quia impiè agit in me, subtrahens ea quæ pro remedio animæ meæ fratrum mihi deuotio supputauit. Cui mulier, Quis, inquit, domine vitam vobis & linguam restituit? Nonne fama latius percrebuit, vos multis diebus & aliquot annis linguæ officio destitutum, postremò etiam morte defunctum? Quam ille blando vultu consolans, præ gaudio flentem, Ita est, ait, vt loqueris: sed hæc melius instaurata nunc ecce recepi. Nuncia ergo memorato sacerdoti, vt celerius suppleat quod retraxit: quinetiam hoc adiungas, vt nouem post me expleat officia. Et his dictis disparuit. Vbi ergo hæc nunciata sunt sacerdoti, abiit Falderam consulere super hoc verbo. Interrogatus autem, culpam cōfiteatur iuxta sermonem viri Dei: promisitq; emendationem. Porro de nouem officiis post eum à sacerdote complendis, diuersa commentantibus veritas permanfit incognita: sed rei euentus verbum quod latebat, aperuit. Idem enim presbyter nouem post episcopum hebdomadibus vixit solis: declaratumq; est septimanas officiis præsignatas. Vir clarissimus Eppo præpositus, pontifici pro vitæ reuerentia valde familiaris, inconsolabiliter lugebat sancti patris obitum. Quod quum multis diebus ageret, sæpe dictus pontifex virgini cuidam castæ & simplici in somnis astitit, dicens, Dic fratri nostro Epponi vt cesset à fletu: quia & fletibus eius condoleo: ecce enim lachrymas ipsius in vestibis meis porto. Dixit, & ostendit ei vestem niuei candoris totam lachrymis infusam.

CAP. 20. QUID dicam de illo cunctis notissimo, cuius supprimo nomen? Ita enim placuit, eo quòd adhuc superstes sit in Faldera, cupitq; latere. Hic post mortem pontificis nondum expletis triginta diebus, audiuit eum in visione dicentem, repositam sibi requiem cum famosissimo illo Bernardo Clareuallensi. Cui quum diceret, Vtinam vos esletis in requie, ille respondit, Sum Dei gratia. Et vos quidem credidistis me mortuum: ego autem viuo, & semper postea vixi. Grata profecto nec onerosa fuerit lectori vnus adhuc facti narratio, quam in laudem Dei & commendationem pontificis gestam, multorum probant testimonia. Erat in Falderensi parrochia, in villa quæ dicitur Horgene, matrona quædam Adelburgis nomine, pontifici propter vitæ simplicitatem admodum familiaris. Hanc postmodum luminibus orbatam venerabilis pater consolari frequentius solebat, adhortans & commonefaciens virgam paternæ correptionis patienter sustinere, nec deficere in tribulationibus: nam oculos eius in cælum esse deportatos. Post transitum ergo pontificis vix annus est emensus, vidit mulier cæca in visione nocturna assistentem sibi Vicelinum, & de statu salutis eius sollicitè percunctantem. Cui illa, Quæ, inquit, mihi salus quæ in tenebris sum, & lumen non aspicio? Vbi quæso domine consolationes tuæ, quibus oculos meos dicebas in cælum præmissos? Ego autem protrahor in hac miseria, & cæcitas inueterata perdurat. Noli, ait ille, diffidere de gratia Dei nostri. Statimq; prætendens dexteram signum venerabile crucis oculis eius impressit, adhibens benedictionem, & abiit. Mane ergo facto euigilans mulier, sensit ex operatione diuina, cum noctis tenebris transisse noctis suæ cæcitatem. Tum exiliens è strato mulier prona cecidit in terram, exclamans in gratiarum actionem, & dedignata consuetum ducem, proprios direxit gressus ad ecclesiam, pulchrum de illuminatione sua præbens spectaculum omnibus notis & amicis. Fecitq; postea de manu propria velum, ad operiendum sepulchrū beati pontificis, in testimonium & monumentum suæ illuminationis. Multa quidem & alia fecit Deus per virum hunc mirabilia, digna relatu, quæ non sunt scripta. Igitur

Faldera pontificis magno letetur honore:

Virtutes animo, contegat ossa solo.

CAP. 21. POST transitum Vicelini episcopi, fratres de Faldera recesserunt à subiectione Aldenburghensis ecclesiæ, quippe cui nunquam suberant: & elegerunt sibi præpositum Eponem,

Nihil tale facris literis usquā proditur.

Vicelinus cæca mulieri in somnis visum restituit.

ponem, virum memorabilem. Porro episcopalis electio & assumptio duci est reseruata, *Electio episcopi duci reseruatur.* scientibus cunctis quantum fuerit laboris Vicelino ad reconciliationem, præsertim quum necdum esset constitutum eius ecclesiæ solenne capitulum. Geroldus interea quidam, & Suæuia natus sacerdos, Brunswico agebat, scholis præfectus, vir cui in literis rarus se audebat comparare, ducis absentis coniugi per famam notus opinione castæ ac sacerdotalis continentię: cui etiam deuotio inerat, se aliquando in cœnobium Redageshusen (cui germanus eius abbas præerat) conferendi. Hærebat autē in curia dicti ducis magis corpore quàm animo. Vbi ergo fama vulgauit Vicelinum episcopū emigrasse, scœmina princeps Geroldum alloquitur. Si tibi, inquit, propositum est Deo seruiendi (vt ferunt) in austeritate vitæ, assume tibi laborem vtilem & lucrosū: proficiscere in Wandaliā, & sta in opere in quo diu fuit Vicelinus episcopus. Hoc enim faciens, & tibi & multis proderis ad frugem vitæ melioris. Sciens autem vir Deo deditus quid esset, laborem non recusauit. Accersuit ergo per literas domina Ludolphum de Cusalina præpositum: commendatumq; sacerdotem transmisit cum eo in Wagriensem terram, vt eligeretur episcopus. Accessit cleri populiq; facilē consensus: præcessit enim virum fama boni testimonij. Aberat tum fortē archiepiscopus, qui consecraret electum. Ille enim duci ab initio aduersatus, ob causam (quam in Saxonia diximus) de Stadenſi comitatu: tum verò crescebat vehementer indignatio in alterutrum: eo quòd dux occupatus esset expeditione Italica, & communitæ sunt aduersus eum arces episcopi, Staden, Fordem, Hereborg, Friburg. Nam & orientalis Saxonie principes, & quidam de Bauaria, conspirationis (vt ferebatur) gratia condixere colloquium: euocatusq; archiepiscopus occurrit eis in saltu Bohemico: quo postea reditum maturante, male sibi timens à ducalibus, non audebat itinere suo redire in parrochiam: mansitq; toto pene anno in orientali Saxonia. Surgens ergo electus Geroldus abiit post eum in Saxoniam, quæsitumq; reperit apud Martipolim, Aldenburgensem episcopatum in alteram transferre personam parantem. Audito autem Geroldi aduentu, perturbatus animo cœpit irritare factā de illo electionem, immaturam ecclesiam, & personis adhuc vacuam, sine sua authoritate permissio- *Archiepiscopus duci archiepis communitis aduersari cogitat.* neq; nec eligere neque decernere quicquam posse. At ex aduerso responsum est, ratum esse opus electionis, quam perfecisset postulatio principis, concordia cleri, aptitudo personæ. Tunc archiepiscopus, Non est, inquit, huius temporis vel loci talium explanatio: expediet hanc causam, quum rediero, Bremenſe capitulum. Videns ergo electus archiepiscopum sibi aduersantem, remisit Ludolphum præpositum ad eos qui secum venerant, in Wagriam. Ipse verò abiit in Suæuiam, designaturus duci per nuncium de statu suo. Cui dux celerius remandauit vt properaret in Longobardiam, processurus cum ipso Romam. Quo properante incurſatus est à latronibus, & amisso viatico, percussus etiam est gladio in frontem. Nec his remoratus vir æstuantis animi, profectus est itinere cœpto: perueniensq; Terdonam (vbi erant castra regis) benignè suscipitur à duce & amicis eius. Ea capta ciuitate, rursus progrediuntur Romam. Ibi multis antè peractis (quæ in Saxonia diximus) ea fuit opera ducis in obsequium summi pontificis, vt quamuis propter literas archiepiscopi (quæ præuenerant in urbem) auersatum summum pontificem inueniret: tamen propter singularem tum ducis operam placentem pontifici, consecratus est Romæ Geroldus de summi pontificis mandato.

EPISCOPVS autem iam consecratus, accepta à duce licentia, se contulit in Suæuiam: vbi venerabiliter ab amicis susceptus, & per dies aliquot retentus, diuertit in Saxoniam. Inde transmissio Albi venit in Wagriam, ingressurus vineam Domini, & in ea laborem arripiens, cui se deuouit. Deniq; ingressus episcopatum, non inuenit stipendia, quibus vel ad mensem sustentari poterat. Siquidem Falderensis domus, post mortem beatæ memoriæ Vicelini episcopi, commodo simul & quieti consulens (sic enim interpretatur Helmoldus) ad Hamburgensem ecclesiam sese transtulerat. At Ludolphus præpositus, cum fratribus in Cusalina, satis sibi esse putabant, vt episcopum ingredientem & egredientem, hospitio exciperent. Sola domus Buzow stipendiis episcopalibus deseruiebat, vacua admodum & inculta. Visitans ergo episcopus & alloquens filios ecclesiæ suæ, reuersus est inde ad Albiam, loquuturus archiepiscopo apud Stadium. Quem quum archiepiscopus per fastum elationis diutius pertraheret, essetq; difficilis admissio, dixit Geroldus ad abbatem Redageshusen, germanum suum, & eos qui secum venerant, Quid

CAP. 22.

Geroldus cum
superbo archie-
piscopo liberè
expostulat.

Ii hic

hîc stamus fratres? Eamus videre faciem hominis. Et nihil moratus ingressus est ad eum, accepitq; osculum sine verbo salutationis. Ad quem Geroldus, Mihi, ait, cur reticet maior meus? Expectandum mihi scio vt prior loqueretur potestas maior: sed quia pertinaciter filetur, veniam mereor, silentium rumpens. Quid peccaui, vt salutationem demeruerim? Demus, si placet, arbitros, qui iudicent inter nos. Veni (vt scitis) Martipolim postulare benedictionem: & renuistis. Necessitate ergo inductus abij Romam, impetraturus ab apostolica sede quod hîc recusabatur dari. Iustior mihi apud æquos iudices succensendi est ratio, quod mihi onerosa ista proficiscendi imposita est molestia. Ad quem archiepiscopus, *Que*, inquit, tam inuitabilis causa vos Romam ire compulit, ad subeundum viæ laborem & impensas? An quia extra prouinciam positus, vestram postulationem ad faciem ecclesiæ nostræ distuli? Distulistis, ait episcopus, tanquam infirmaturi causam meam: hoc enim (vt verum fatear) verbis deprehendi non obscuris. Sed gloria Deo, qui perfecit nos in ministerio suo, laboriosa siquidem, sed grata assequutione. Tunc archiepiscopus, Apostolica, inquit, sedes potestate sua (cui certè obniti non possum) vsa est in consecratione vestra, quæ ad nos omni iure spectabat. Sed huic iniuriæ rursus prouidit remedium, designando nobis per literas, nihil in hoc facto authoritati nostræ de vestra subiectione subtractum. Ad hæc respondit Geroldus, Scio quidem, nec diffiteor, hoc ita esse vt dicitis: & idcirco huc veni, vt exhibeā me in iis quæ digna sunt vobis, vt sopiantur discordiæ, & instaurentur ea quæ pacis sunt. Iustum quoque arbitror, vt nobis, quæ subiectionis sunt exhibentibus, prouideatis sustentationis adminiculum. Militantibus enim stipendia quis neget? Et his dictis in mutuam gratiam redierunt, promittentes alterutrum in necessitatibus opem vicariam. Inde digrediens Geroldus episcopus abiit Bremam, occursum duci. Eam enim ciuitatem, velut suam, dux ipse tenebat, ex causis quas in Saxonia cōmemorauimus. Dux ea tempestate infensus Phrisonibus, qui dicuntur *Rustri* (sunt autem qui ad Iadam fluium accolunt) venit Bremam Calen. Nouemb. & iussit teneri Phrisios eius generis quotquot ad forum venerant, & substantias eorum diripi. Interrogatus autem a duce præsul Geroldus quomodo illum exceperit archiepiscopus, rem omnem vertit pro sua prudentia in faciem meliorem, & studuit lenire ducis animum ad illum. Inueteratæ enim causæ dissidij (quæ diu suberant) eo tempore inuenerant locum digrassandi, eo quod archiepiscopus omisisset Italicam expeditionem, violator perinde habitus præstiti Imperio iuramenti, & perinde reus læsæ maiestatis: cuius rei vindicem ab Imperatore se ferebat dux Henricus. Qua de re Bremam veniēs occupauit omnes curtes episcopales: & quæcunque reperit episcopi, addidit fisci iuribus. Idem factum est Vdalrico Halberstadeni episcopo. Redeuntem ergo ducem Brunswicum adiit Geroldus, & egit cum eo festum Dominici natalis. Quo expleto rediit in Wagram, assumpto germano suo, abbate de Redageshusen. Abiit Aldenburgum, acturus diem solennem Epiphaniæ in loco cathedrali.

CAP. 23. V E N I E N S ergo Geroldus episcopus in ecclesiam suam brumali tempore, inuenit urbem desertam penitus, nō habentem mcenia, derelictam habitatoribus, sanctuarium paruulum, quod beatæ memoriæ Vicelinus crexit. Illic in asperrimo frigore, inter montes niuium peractum est sacrum officium. Auditores nulli de Wandalis, præter Pribislaum & paucos alios. Expletis sacris mysteriis, rogauit Pribislaus diuertere pontificem cum suo comitatu in domum eius, quæ erat in vico distantiore. Venientem suscepit alacritate plurima, fecitq; conuiuium lautum: mensam appositam viginti fercula cumularunt. Inde experimento compertum est (quod antè fama vulgante inter omnes percrebuit) quia nulla gens vrbaniore Wandalis in hospitalitate. In colligendis enim hospitibus omnes quasi ex vna sententia alacres sunt, vt nec hospitium postulare permittunt, vltro offerentes. Quicquid in agricultura, piscationibus seu venatione conquirunt, totum in largitatis opus conferunt, eo fortiorem quenque, quo profusorem, iactitantes. Cuius ostentationis iactantia multos ex his ad furta & latrocinia contrudit: quæ utique vitiorum genera apud eos quidem venialia sunt: excusantur enim hospitalitatis palliatione. Wandalarum enim legibus accedens, quod noctu furatus fueris, crastina hospitibus disparties. Si quis verò (quod rarissimum est) peregrinum hospitio dimouisse deprehensus fuerit, huius domum & facultates diripere vel incendio licet consumere: atque in id omnium pariter vota conspirant: illum inglorium, illum vilem

Papa legibus solutus.

Rustri Phrisones a duce detinentur.

Dux archiepiscopo tanquam maiestatis reo infestus.

Wandalorum mos, ut prædentur quæ in hospites profundant.

vilem & ab omnibus protinus exhibendum dicentes, qui hospiti panem negare timuisset. Manentes autem apud regulum nocte illa cum die ac nocte subsequenti, transierunt ad orientem, ascendentes in viteriorem Wandaliā, hospitati apud potentem quendam in gente, cui nomen Tassemar: is enim illos accersierat. Accidit autem ut in transitu nemus offenderent, quod vnicum est in terra illa: tota enim in planiciem sternitur. Illic inter vetustissimas quercus, viderunt sacras (ut vocant) arbores, quæ dicatæ fuerant Deo terræ illius Prone, quas ambiebat atrium & seps accuratior, lignis extructa, continens duas portas. Præter penates enim & oppida, quibus singula (ut putabant) numina inerant, locus ille genti sanctimonium fuit & vniuersæ terræ: cui flamen, & feriæ, & sacrificiorum varij ritus, dedicati fuerant. Illuc omni die Lunæ cum regulo, populus & flamen conuenire solebant, propter iudicia. Ingressus atrij omnibus interdictus, præter sacerdotem & sacrificij causa venientes, vel quos mortis vrgebat periculum: erat enim constitutum miseris asyllum. Tantam enim sacris suis Wandali exhibere reuerentiam, ut ambitum fani nec hostium sanguine pollui sinant, iurationes difficillimè admittant. Nam iurare apud illos est quasi peierare, ob vindicem deorum iram. Est autem genti multiplex idolorum cultus: non enim omnes in eandem superstitionis consuetudinem consentiunt. Hi enim simulachris imaginarias formas prætendunt, templis inclusas: quale erat Plunense idolum, cui nomen Pogaga. Alij sylvas vel lucos inhabitant: qualis erat Prone Deus, quem coluere Aldenburghenses: quibus nullæ sunt expressæ effigies. Multos etiam duobus vel tribus, aut eo amplius capitibus exculpunt. Inter multiformia verò deorum numina, quibus arua, sylvas, tristitias atque voluptates attribuunt, non diffitentur vnum Deum in cœlis, cæteris imperitantem: illumq; præpotentem cœlestia tantum curare, hos verò distributis officiis obsequentes, de eius sanguine processisse, & vnumquemq; præstantiorem, quo proximior illi deorum Deo.

*Idoli Prone
lucus & cul-
tus.*

*Et Romanen-
ses Deum Tri-
nitatem tripli-
ci vultu pin-
gunt.*

VENIENTE autem episcopo cum comitatu suo ad nemus illud & locum profanationis, adhortatus est cæteros episcopus ut fidenter accederent ad subuertendum lucum: ipse equo desiliens, contriuit conto insignes portarum frontes. Et ingressi atrium, omnia septa eius congefferunt circum sacras illas arbores: & de strue lignorum, iniecto igne, pyram excitarunt ingentem: non tamen sine metu, ne fortè tumultu & incursione gentis obruerentur. Illi autem diuinitus protecti abierunt. Peruenerant ad hospitium destinatum, ubi Tassemar excepit eos grandi apparatu. Nectamen dulcia aut iucunda illis fuerunt Wandalarum pocula, quod cernerent compedes & varia tormentorum genera, quæ intentabantur Christicolis è Dania aduectis. Aspexerunt illic gementes sacerdotes Domini, captiuitatis diutina calamitate maceratos: quibus episcopus nec vi nec prece subuenire poterat. Proxima die Dominica conuenit populus vniuersæ terræ ad forum Lubicense: & veniens episcopus verbum proposuit exhortationis ad plebem, ut relictis idolis colerent vnum Deum qui in cœlis est, & percepta baptismatis gratia renunciarent operibus malignis, prædis & necibus Christianorum. Quumq; perorasset ad plebem, innuentibus cæteris ait Pribislaus, Verba tua venerabilis pontifex, verba Dei sunt, & salutis nostræ fatemur congrua. Sed qualiter ingrediemur hanc viam, tantis malis irretiti? Ut enim intelligere possis afflictionem nostram, accipe patienter verba mea. Populus quem aspicias, populus tuus est: & iustum est nos tibi pandere necessitatem nostram: tuæ vicis erit compati nobis, & siquâ potes, nos adiuuare. Principes nostri tanta seueritate grassari in nos constituunt, ut propter vectigalia & seruitutem durissimam, melius sit mori quàm viuere. Ecce hoc anno nos habitatores breuissimi anguli, mille marcas duci persoluimus, porro comiti toties centenarum. Et necdum emimus ut respiremus: sed toties emungimur & premimur, usque ad exinanitionem. Quomodo ergo vacabimus huic religioni nouæ, ut ædificemus ecclesias, & percipiamus baptismum, quibus quotidiana innouantur onera, ut nihil cogitemus quam de fuga? si tamen esset quod confugeremus. Transeuntibus enim Trauenam, ecce similis calamitas occurrit: venientibus ad Panim fluuium, nihilominus adest. Quid ergo restat, nisi ut omisissis terris feramur in mare, & habitemus cum gurgitibus? Aut quæ culpa nostra, si pulsi terra mare turbemus, & deprædemur Danos, & reliquas gentes mercandi gratia nauigantes? Nonne principum erit ea noxa, qui nos exturbant? Ad hæc episcopus, Quod principes nostri hæcenus abusi sunt gente Wandalarum, non est mira-

CAP. 24.
*Geroldus lucum
euertit.*

*Episcopo ad si-
dem inuitanti
obicitur tri-
buti grauitas.*

*Wandalis, si
Christiani si-
ant, equior
promittitur
conditio.*

bile: non enim se multum delinquere arbitrantur in idololatrias, aut qui viuunt sine vero Deo. Quin potius concurrite ad nostræ Christianitatis ritum, & subiicite vos omnium creatori Deo, sub quo curuantur qui portant orbem: & erit onus vestrum magna ex parte leuatum. Nonne Saxones & cæteræ gentes quæ Christiano censentur nomine, degunt cum tranquillitate, contenti legitimis suis? Vos verò sicut ab omnium discrepatis cultura ac religione, sic omnium odio laboratis, & patetis direptioni. Et ait Pri-
bisslaus, Si domino duci & tibi placet, vt nobis cum comite sit eadem culturæ ratio, dentur nobis iura Saxonum in prædiis, & redditibus: & volentes subibimus Christiana sacra, ædificabimus ecclesias, & decimas persoluemus. Episcopus operam pollicitus abibat.

CAP. 25.

*Episcopus de
inopia conque-
ritur, & egre
placatur.*

EDIXIT Henricus dux prouincialem in Erteneborg conuentum: ad quem inter alios properabat Geroldus episcopus, aderant euocati Wandalorum quoque primarij. Admonente episcopo, dux verba fecit ad regulos illos super Christianismo suscipiendo. Ad quem Niclotus regulus Obotritorum ait, Sit Deus (quem nos quoque in cælis regnare credimus) Deus tuus, esto Deus noster: & sufficit nobis. Excole tu illum quàm voles religiosissimè: nos autem te venerabimur. Et arridens corripuit eum dux de verbo stultitiæ pleno. De rebus verò ecclesiæ & episcopatus nihil amplius eo tempore actum est, eo quòd dux nuper Italia rediens, totus in questu erat, sumptibus exhaustus. Camera enim vacuefacta, commonuit corradere, vt impleretur. Redeuntem ducem in Brunswicum suum insequitur Geroldus episcopus, & mansit apud eum diebus multis: dixitq; duci, Ecce iam annum in curia tua consumpsi totum, nihil præter onus afferens: in Wagriam rediens non inuenio quid manducem. Cur ergo onus nominis huius & officij mihi impositum est? Melius mihi erat in gradu pristino permanisse, quàm in episcopatu mendicare. His incitus dux exciuit comitem Holsatiæ Adolphum, & habuit cum eo rationem de trecentis mansis, qui oblati fuerant in dotem episcopi. Comes autem præsentem ducem, assignauit episcopo in possessionem Vthin & Gamel, cum appenditiis eorum. Insuper prædio quod dicitur Buzow, adiecit duas villas, Gudesuelt & Wobezze. In Aldenburgo quoq; dedit ei prædium commodum satis & adiacens foro. Et ait comes, Eat dominus episcopus in Wagriam, & adhibitis viris industriis æstimari faciat prædia: quod defuerit de trecentis mansis, ego supplebo: si quid superfuerit, sit vicissimum meum. Veniens ergo episcopus vidit possessiones: & habita inquisitione cum colonis, deprehendit prædia vix centum implere mansos. Quamobrem comes volens redarguere agri mensores, adhibuit mensuram suam funiculo breui, & hominibus incomper-
to: præterea paludes & nemora funiculo comprehendit: & fecit de mensura sua maximum agrorum numerum. Perlata verò causa ad ducem, adiudicauit ille episcopo dari mensuram ad morem terræ, nec mensurandas paludes ac syluas robustiores. Multum ergo laboris adhibitum est in requirendis agris, nec per ducem nec per episcopum poterant in designato à comite spacio deprehendi. Hæc autem importunitate sua con-
quisiuit Geroldus episcopus, quotidie insistens auribus principum, vt ad bonum modum episcopalis prouisio expediretur. Et ædificauit oppidum & arcem Vthin, constituens ibi forum. Quia autem congregatio cleri non erat vlla in Aldenburgen-
si ecclesia, præter eam quæ erat in Cusalina (hoc est in Hagerstorp) annuente duce reduxit illam in Zegeberg, ad locum primæ foundationis: quatinus in solennitatibus, quum pontificem oporteret adesse populo, haberet in clero sacri officij ministerium. Quod licet Ludolpho præposito & fratribus videretur incommodum, propter tumultus fori, cesserunt tamen consilio maiorum: nam refragari locus non erat. Et erexit eo loco domum episcopus. Inde progressus adit archiepiscopum, cui etiam multa dependit obsequia, sperans sibi reddi Falderense monasterium, quod antecessor eius & fundasse & possedisse dignoscitur. Sed archiepiscopus in partem ecclesiæ suæ pronior, callidis spon-
sionibus deduxit virum, promittens per inducias, & tempora redimens. Mandauit autem Epponi, venerabili præposito, ne penitus retraheret manum à subsidio nouellæ ecclesiæ huius, sed subueniret episcopo tam in episcopatu quàm in cæteris adiumentis. Quamobrem Geroldus accersiu de Falderensi cœnobio venerabilem Brunonem sacerdotem (is enim defuncto Vicelino Wandalia decesserat) & remisit eum Aldenburgum, vt curaret salutem populi illius. Ad quod nimirum opus, ille diuino

*Geroldus epi-
scopus in cõge-
rendis bonis di-
ligens.*

*Episcoporum de
ecclesiis ampli-
ficandis cõten-
tio.*

diuino incitabatur instinctu, ut non grauaretur labore, sed inuitaretur fructu.

- V I D I T nanq; nocturna visione chrismale in manibus suis, de sub cuius operculo **CAP. 26.**
 succreuerat oliua plena viroris, quæ confortata validam peruenit in arborem. Quod ni-
 mirum pro sententia eius ita prouenit. Statim enim ut redit Aldenburgum, aggressus est
 opus Dei cum magno feruore: & vocauit gentem Wandalorum ad regenerationis gra-
 tiam, succidens lucos, & destruens ritus sacrilegos. Et quia arx & ecclesia, ubi olim fue-
 rat ecclesia cathedralis, deserta erat, obtinuit apud comitem ut fieret illic Saxonum co-
 lonia, & esset solatium sacerdoti de populo, cuius nosset linguam & consuetudinem. Et
 factum est hoc nouellæ ecclesiæ non mediocre adiumentum: siquidem ædificata est ec-
 10 clesia honestissima in Aldenburgo, libris & signis & cæteris utensilibus copiosè adorna-
 ta. Et restauratus est cultus domus Dei in medio nationis prauæ & peruersæ, anno quasi
 nonagesimo post excidium prioris ecclesiæ. Et dedicata est à pontifice Geroldo in hono-
 rem sancti Iohannis Baptistæ, astante & omnem deuotionem adhibente nobili viro A-
 dolpho comite, & domina Mathilde eius coniuge. Et præcepit comes populo Wanda-
 lorum ut transferrent mortuos suos tumulandos, in atrium ecclesiæ, & ut conuenirent
 in solennitatibus ad ecclesiam, audire verbum Dei: quibus etiam sacerdos Dei Bruno,
 iuxta creditam sibi dispensationem, sufficienter illis præferebat salutis monita, habens
 conscriptos sermones lingua Wandalorum, quos populo pronunciaret opportunè. Et
 prohibiti sunt Wandalis de cætero iurare in arboribus, sentibus, & lapidibus: sed offere-
 20 bant criminibus pulsatos sacerdoti, ferro vel vomeribus examinandos. Danum autem
 quendam per ea tempora comprehensum ob nescio quas causas, Wandalis confixerunt
 cruci: quod quum Bruno sacerdos renunciaisset comiti, ille traxit noxios in causam, &
 gre multauit, tulitq; genus illud supplicij de terra. Videns ergo Geroldus episcopus quia
 in Aldenburgo positum esset fundamentum bonum, suggessit comiti ut in pago, qui di-
 citur Susse, suscitaretur ecclesia. Et miserunt illuc de Falderensi domo Dulcinum sacer-
 dotem, cuius spiritus sitiebat labores & pericula in prædicatione euangelij. Missusq; ve-
 nit in speluncam latronum, ad eos qui habitauere Wandalos ad fluuium Crempine: e-
 rat autem illic piratarum familiare latibulū. Et habitauit inter eos sacerdos, seruiens Do-
 mino in fame, siti & nuditate. Opportunum deinde visum est ut & in Lutkenborg ædi-
 30 ficaretur ecclesia, & in Ratekow: & abierunt illuc vnà episcopus Geroldus & comes A-
 dolphus, & designauerunt ecclesiis extruendis opportuna loca. Creuit ergo opus Dei in
 Wagriensi ecclesia, & iuuerunt inuicem se comes & episcopus ope vicaria. Arcem quo-
 que Plone per hæc tempora comes instaurauit: muniuit oppidum, cōstituens forum. Et
 abierunt secretò timentes Wandalis, qui tenuerunt vicina loca: veneruntq; Saxones, &
 habitauerunt illic, defeceruntq; indigenæ paulatim de terra. Sed & in terra Polaborum
 multiplicata sunt ecclesiæ, instantia domini Euernodi episcopi, & Henrici comitis de
 Racesborg. Veruntamen assuetos prædis Wandalos non ita cohibere initio poterant,
 quo minus in mari piraticam, & per terram occulta latrocinia exercerent. Daniam au-
 tem assuetam habebant palæstram antiquæ dimicationis.
- 40 W A N D A L I S enim & Danis perpetua fuit de mutua præda colluctatio: nisi quòd **CAP. 27.**
 iam Dani, post susceptum Christi iugum mansuetiores facti, propulsandis de mari & ter-
 ra sua Wandalis laborabant. Opportunū enim tempus nacti, quo Dania ciuili intus bel-
 lo flagrarer (duobus de regno contendentibus, Zuenone & Kanuto) continuò excurrer-
 bant in eos Wandalis. In Zelandia tum vastitatem commisere, præmissis speculatoribus,
 quum regem Zuenonem abesse intelligerent. Vrbi Roschildiæ admovent exercitum,
 non diffidentes imparatam occupare. Rex autem quum iam sero vespere eam urbē ma-
 gnis itineribus contendens, clam Wandalis intrasset, præmisso etiam ex suis speculato-
 re, quos potuit perarmavit, hostibus occursurus. Qui præibat, statim obuios habuit ex
 Winulis equites expeditos, qui cum pernecitate equorum faciliè poterant graui præire
 50 onustum armatura. Declinauit Danus vim hostiū: satis iam præmaturis se ab illis (ut po-
 terat) elongabat. Equidem robustum viri iumentum faciliè dissipauit stipulas, quæ im-
 pedimento erant pernecibus Wandalorum equis, ad cursum non ad statariam pugnam
 expeditis. Interrogatus ille inter percurrendum, si rex adesset, adesse respondit: veritate
 facilius illis illudere reputans, quòd vera non dicere hostem illi putarent: indubitatum
 illi erat nec credituros quod diceretur. Certumque illi mox sunt interpretati quod co-

*Ecclesia post
diuturnā in-
termissionem
restituitur.*

*Supplicij cru-
cis tollitur.*

*Wandalis la-
trocinia dedi-
cere non pos-
sunt.*

*Wandalis Da-
niam populan-
tur.*

*Danus Wanda-
los adortus
ad naues com-
pellit.*

rum speculatores renunciabant, regem non adesse: itaque progrediuntur agmine qua-
drato. Nec longum tempus in medio, regij equites vrbe egrediuntur, rex ipse sequutus
cum aliquot peditum cohortibus ac alis equitum. Primi ex Danis, equites distinent ho-
stem, donec regius exercitus instruatur. Iam stabant in ordine acies, iam pugna conse-
ritur. Promptum fuit regiis, ex summa quiete procurentibus, hostium agmina prima per-
turbare. Fortiter tamen Wandali resistunt: sed quoniam Danorum vires paulatim cre-
scere sentiunt, ob regem (quem non putabant presentem) suasque decrescere, consulto
pugnantes retrocedunt. Erat praelium fugae non dissimile, ut saepe conuersi hostem aut
sustinerent, aut repellerent. Vtrinque tamen magna caede peracta, Wandali ad naues re-
deunt, multis (quod necesse fuit) dum trepidant in littore, amissis: caeteri in naues rece-
pti regrediuntur. Tanta vero tunc vi Wandali Danis, & per sequentia tempora instite-
runt, ut vastata Iutia ad Eydoram usque, vici habitatoribus vacui cernerentur, agri desola-
ti. Fionia, Falstria, Zelandia, non meliori tum sorte agebant: Lalandia etiam, precio ve-
xationis redimendae gratia persoluto, quiete suam impendio emebat. Cernens rex Zue-
no quia domestico dissidio cuncta perturbante, Wandalorum flammam extinguere non
poterat, magno aere interueniente Henricum Saxoniae ducem, cognomento Leonem,
subarrabat, ut suis ille viribus Wandalis inuectus, domi illos detineret, ne Daniae regnum
durante intestina dissensione labefactarent. Mille quingentas argenti libras publica col-
latione rex corrogauit, ut Henrico duci (cuius tum fuere vires praecipuae) stipendium mi-
litiae in Wandalos persoluat. Ille accepta pecunia aliquot equitum cohortes illis immi-
sit. Sed maiores tum erant Wandalorum (quos corrupte Winulos dixere) vires, quam
ut paucis cohortibus territarentur. Itaque nihilominus rem in Daniam peregerunt: nec
amplius tum a rege actum putabatur, quam ut damno dedecus adiecerit, patriam
suam non armis, sed argento tutari consilium: quae etiam res multorum ex suis ab eo a-
nimos fertur abalienasse.

CAP. 28.

P A R V O deinde post tempore vi Wandalia apud Fioniam clades incidit memo-
randa: ut si secundam illi similem insula accepisset, cultu diu vacua remaneret, resque eius
non afflictae modo, sed perditae fuissent. Zueno enim rex tum pulsus exulabat: cuius rei
ordinem in Dania sumus exequuti. Quandiu enim illi res fuerat cum solo Kanuto, ut-
cunque armis & semel (quod diximus) Caesaris Friderici interpositione se in regno conti-
nuit. Vbi vero Waldemarum regium iuuenem a se abalienauit, Kanutusque hostis illum
sibi deuinciret, data illi sorore in coniugium: iam cunctis amborum cedere coge-
batur armis. Ergo fractis viribus, semel ac interim infelicitate praelio gesto, & quum se multi ab
eo ob Wandalorum retraherent incursus, impositis in naues rebus, cum coniuge & li-
beris, se transtulit in Wandaliam, & applicuit in Aldenburgum. Qua re comperta, co-
mes Adolphus (in cuius venerat ditionem) non potuit non commoueri, regem quon-
dam potentissimum, cuius frenum in maxillis populorum, omnium borealium natio-
num, repente deiectum exulare. Cupienti ergo regi transire per terram Adolphi, mul-
tam comes exhibuit humanitatem: diuertitque ille in Saxoniam, ad socerum suum Con-
radum de Within, marchionem: & mansit illic annis fere duobus. Quo tempore Hen-
ricus dux Leo ad conuentum regni, quem Imperator in Ratispona indixerat, festinauit,
recepturus ducatum Bauariae, quod Imperatori in Italia fortissime astitit: & recepit il-
lum, patruo Imperatoris Henrico destituto, quem Austria contentum esse iussit. Et crea-
tum est Henrico iterum nomen nouum, ut dux Bauariae & Saxoniae scriberetur. Pera-
ctis ibi rebus ad votum, ducem a curia redeuntem adierunt principes Saxoniae, inter-
pellantes, ut regi Zuenoni expulso, ad restitutionem adesse dignaretur. Promisit rex du-
ci pecuniam immensam. Collectis ergo dux copiis vndeunque, per brumam reduxit
regem in Daniam: & apertae sunt ei ciuitates Slesuicum, & Ripa. Nec tamen ultra pro-
fecit illa expeditio. Instabant enim quadragesimae religiosi dies: & nullis potuit perueniri
precibus Henricus ut remaneret: sed postulanti, ut Wandalorum Henrico parentum,
viribus vteretur, dux promptus annuit. In praesenti autem retrovertit ducem, quod vi-
derat nullas in regno suppetias venire Zuenoni, quamuis gloriatus pridem esset apud il-
lum, ad primam de Saxoniam armorum ostentationem, totius aut maioris partis regni ad
se fieri concursum: quod longè secus acciderat.

CAP. 29.

R E D V C T V S autem paulo post Zueno viribus Wandalorum in Fioniam, tanta gra-
tulatione

*Zueno poten-
tiori cedere co-
gitur.*

*Henrico Leo-
ni Bauaria re-
stituitur.*

tulatione omnium ad se concurrentium exceptus est, ut dici vix possit *feliciórne rediens*, quàm infortunatior fuerit abscedens. Quam susceptionem, & reliquos deinde successus, quia in Dania satis explicuimus, nihil hoc loco, nisi quod ad Wandalos pertinebit, nobis recensendum: quorum hæc præcipua laus est, quod regem, quem florentem oppugnare consueverunt, nunc armis in regnum restituant. Facto ergo ad redeuntem regem maximo suorum concursu, Kanutus & Waldemar, eius perduelliones, & ipsi diuisis locis copias instruunt, ut occurrant venienti, & iterum eiiciant, priusquam conualescat. At ille confederat in Lalandia, securus locorum firmitate. Interuenit autem Helias Ripensis præsul, priusquàm ad arma concurrant: & compositione intentata trium voluntate, regnum tripartito scinditur: & unicuique sua pars, qua contentus abiret, deputatur. Waldemaro Iutia, ut à Saxonibus discluderetur Zueno: Kanuto Scania: media verò regni dantur Zuenoni, ut interceptum in medio facilius continerent. Adhibita sunt singulorum sacramenta, ut pax firmaretur. Qua (ut credebant) firmata, quum Waldemar atque Kanutus, iam positis armis, omnia tuta & fide stabilita arbitrarentur, Zueno conuiuialiter excipit regni consortes in Roschildia: illi nihil veriti assunt. Struit dolos inuitator Zueno: & hospitalibus diis posthabitis, in ipso conuiuio ferrum intentauit, miscuitque poculis cruorem. Cæsus est ibi Kanutus. Waldemar grauius saucius vix elabitur, & peruenit in Iutiam suam. Ibi collecto exercitu, venientem cum agminibus Zuenonem excipit, & opprimit. Rex inde pacificus in omni regno fit Waldemar competitoribus absumptis. Quam rem nunc breuiter rememoratam, in Dania plenius, qui volet, perquirat explicitam.

*Zueno reue-
sus à suis exci-
pitur.*

*Zueno pax ex
conuiuio ad ne-
fariam cedens
abusus, postea
deletur.*

PER quod tempus ciuitas Lubicensis conflauit incendio, quum ei loco splendor esset maior adhibendus. Purgauit ignis, auferens primordia, tumultuariè non magnis apparatibus instructa. Mercatores tum afflicti damno ingenti, ducem circumstunt, dicentes, Hactenus princeps illustis, in patientia dissimulauius detrimenta negotiationis nostræ, posteaquam nobis interdictus est a te liber mercatus ad omnes. Quominus locum mutarem, distinuit affectio penatium atque domorum: nunc quoniam incendium cōsumpsit omnia nostra, etiam ea parte liberi, locum sponte deferimus. Da ergo, si tibi videtur, alio in loco liberum nobis emporium: quod ex integro ædificant, tuo fauore mercemur ad incrementum nouæ urbis, ut perinde census increseat tuo dominatui. Vix sunt probabilia dicere: iterum verbum ille facit comiti super insula Lubicæ, ut eam iam domibus & habitatoribus vacuam permittat duci. Neque tum cessit comes domino suo. Igitur ad lacum Wakenissam dux noua mœnia molitur: vocat Lubicæ mercatores, ut ibi instruant ædificia. Venere plurimi: urbem nouam appellat Leoninam suo de nomine. Sed quoniam à mari difficilis erat in lacum aditus, transportari multo incommodo de Trauena flumine per terram merces videbantur. Ea difficultate territi multi cœpto destiterunt. Sed neque Lubicam renouarunt, non permisi à duce, liberè merces à mari venientes, interdicto principis, distrahere. Videns comes quia neque ipse prouentum loci sui poterat magnum expectare, quod nemo fideret instaurationem exultæ urbis adire, & quoniam ducis in se indignatio grauior exitus minitabatur, permisit duci nouam Lubicam: ille locum multis insigniuit immunitatibus. Mox ad restaurandam urbem ciues concurrunt: noui denique veteribus accessere. Incredibile est memoratu quantum breui profecerit vrbs nouella, postquam in ducalem peruenit potestatem. Ille dispersis nunciis per omnia regna aquilonis, fecit præconari per Russiam & citeriora regna, immunitates mercatorum ad nouum suæ ditionis emporiū diuertentium. Constituit iura, moneta excuditur, vectigalia non onerosa imponuntur. Ex eo die magnum ciuitati & repentinum prouenit sine exemplo incrementum: erat autem post datam mundo salutem annus M C L V I I I.

CAP. 30.

*Lubica incen-
dio conflagra-
uit.*

*Instauratur
Lubica, & im-
munitatibus
amplificatur.*

I I 5 8.

IN reliquam deinde Wandaliā respiciamus: cuius hactenus adeo res fluxæ erant, ut apprehensam aliquoties Christi religionem ad tempora seruauerint. Sed per occasionem grauatorum in eos tributorum aliquot vicibus reiecerunt: prius enim à terra vicinorum principum censibus sunt adacti soluendis, quàm ad Christi iuga coacti. Ab occidua quidem parte, iam tenuiter cœperunt Christi fidem sectari. Maior tamen pars se recepit ad interiorem Wandaliā, orientem versus, ut nascentē declinarent religionē. Et iam dux Leo Henricus Obotritis & interioribus Wandalis censum denuo imposuit.

CAP. 31.

*Christianif-
mus in Wan-
daliā agrè
introducitur.*

Albertus quoque marchio sibi conterminis ad onera incubuit. De Christianismo autem quid apud marchionem ageretur, perspectum non habemus. Obotriti autem & vicini Winuli tributa quidem pensitarunt, sed religionem Christi necdū hac ætate subierunt. Qui verò ad mare habitabant, intacti ab his principibus perstiterunt, abusi per ea tempora Daniæ civilibus bellis. Nam dum illi inter se de regno colluctantur, & mutuas attriuere vires, interim Wandalī totis incubuere conatibus Daniæ insulis euastandis: idque impigrè perfecerunt qui vocantur Winuli, Rugiani, & eorum contermini. Waldemarū autem, quum ad se regnum peruenisset solum, duobus cōpetitoribus per mutuas cædes contritis: nam Zueno perdidit Kanutum, Waldemarū Zuenonem. Prima fuit regi cura in Wandalos vindicandi, quòd illi per occasionem civilium bellorū adeo sæuierint in Daniā. Cuius rei gratia quum regni conuentum Waldemarū haberet, proceres nullo modo ad denunciandum tum Wandalis bellum inclinabant: quando attenuatis per intestina bella viribus, simul euastatis insulis per crebras Wandalorum incursiones, nullus poterat cogi exercitus tantæ hostium insolentiæ opponendus. Nam si collatis viribus semel nunc Wandalī superarent, facile illis fuerit totam regni latitudinem vastando peruadere. Itaque dandum tempus, consilio moram interponendam, ad augendas vires, & tum maturatis vndique rebus (si videatur) belligerandum: ita ingradientur, vt ex regni decore & commodo futurum sit. Rex etsi inuitus à susceptione belli discederet, parer tamen initio (quod necesse fuit) consilio procerum, ne res tenues & nouitate infirmas attenuare videretur.

CAP. 32. QV o tempore Wandalī parata classe Arusiā inuadunt, & spoliātam omni parte denudant, Falstrensis insulam suā, quibus poterant viribus, aduersus infinitam hostium multitudinem præmunientibus. Erant interea qui regiis auribus Falstrenses deferrent, perfidiam illos in regem alere, secreta miscere cū hostibus Wandalis colloquia, occultam esse inuicem illis intelligentiam, nihil tam secretum in Daniā fieri, quod non illi præmisso nuncio hostibus Wandalis insinuent: ita innocentium virorum fides apud regem labefactatur. Nam quod illi tutandi sui gratia fecere, non habentes in quouis defensore præsidium, & quòd necessitatis gratia interdum se hostibus (quibus erant armis impares) familiariter exhibuere, versum est illis in perfidiam. Credulus rex delatorum sermonibus Zelandiam perarmauit, satis illi virium esse in Falstriā ratus. At illi non segnes, militiam in Falstrenses, etiam gaudentes amplectuntur, quòd perpetuo dissidio Zelandenses Falstrensis essent infensi. Iam stabat in anchoris classis, expedita erant arma, classicum solum demorantur: quum rex subita febris corripitur, vires amisit, dimissoque exercitu expeditionem in Falstriā intermisit. Quis autem dubitare poterit hoc diuino nutu contigisse, vt populo innoxio, & regi nihilominus decepto delatorum verbis tum parceretur?

CAP. 33. PER quæ tempora instabat Romanorum Imperatori Friderico altera in Italiā expeditio: ad quam euocatus Henricus Leo, dux Saxonie & Bauariæ, se præparabat: deesse enim Imperatori non poterat, iam grandi beneficio constriktus eidem, quòd illius nuper opera recepisset Bauariam. Henricus autem priusquam Saxonia exiret, colloquium habuit ad Eydorā cum rege Danorū Waldemaro: ille enim erat limes ab antiquo vtriusque ditionis. Rex postulat vt dux dedita opera Wandalos cohibeat à piraticis excursionibus, quas frequentes in Daniā fecerant: in quam rem rex duci pollicetur mille argenti libras. Dux vicissim orat vt suos in regno contineat, ne illorum insultatione perueniatur ad arma. Ita re constituta discedunt. Dux inde euocatis Wandalorū principibus, & inter primarios Nicloto Obotritorum regulo, seriò indicit, vt per absentiam suā omni se commotione vel in Daniā cohibeant: si quid præter solitum accidat, facturum vt poeniteat tumultuantes. Illi spondent meliora. Nec tamen simplici contentus est dux sponione: iusiurandum extorquet: quod est Wandalis onerosissimum. Et vt fidem rebus astruant, iubet piraticas naues in portum Lubicæ conuenire. Illi veteres & inualidas eò misere, melioribus in abdita reclusis, fidem quam constituere, exhibentes. Comes quoque Adolphus, cum duce profecturus, interpositis Wagriensis terræ senioribus, Marcrado atque Hornone, conuenit Niclotum, & exegit ab illo cum beniuolentia, vt fidem terræ suæ exhibeat illibatam. Quod ille pollicitus, etiam facto compleuit, atque præstitit ex fide. In hūc modum rebus ordinatis, profectus est dux in Longobardiam

Dania intestino bello laborans à Wandalis vastatur.

Falstrenses falso apud Waldemarum deferuntur.

Henricus Leo profecturus, quieti sue ditionis prospicit.

Wandalī pacem non bona fide faciunt.

gobardiam, cum mille (vt aiunt) loricis, habens in suo comitatu Adolphum comitem, & multos nobiles ex Bauaria atque Saxonia. Et quum longius duraret ea expeditio, dux accepta ab Imperatore licentia repedauit, relictis ibi fortè militibus: vt ipse cum paucis retrocederet. Nam ex ea retrogressionem nullam apud Imperatorem offensam inuenitur (vt postea) contraxisse.

10 I N T E R E A comes Adolphus cum Reinoldo electo Colonienſi functus est publi- C A P. 34.
ca legatione in Angliam, ad eius gentis regem, ab Imperatore, an Henrico duce, incer-
tum: nisi quòd pro dignitate electi Colonienſis, promptius de Imperatore quàm duce
processisse legationem est intelligere. Ibi tum de nuptiis Henrici ducis inter alia est con-
stitutum. Nam cogitauit ille repudium facere dominæ Clementiæ, propter cognatio-
nem, quæ (vt ferebatur) deprehensa est in gradu prohibito: quum summi pontifices non
tam faciles tum (vt nunc) ad dispensationem (quod in Saxonia diximus de domina Ma-
thildi) inuenirentur. Et contristati sunt tam clerus quàm populus Holsatiæ, de diuturna
absentia domini Adolphi, boni patroni. Wandali enim de Aldenburgo & Magnopoli, *Wandali uis-
lant pacem.*
laxatis frænīs per absentiam principum, violarunt constitutam in Danos pacem: fuit-
que Holsatia in tremore à facie regis Danorum. At Geroldus episcopus tum per se tum
per nuncios studuit lenire regis iram, induciis tempus redimens, ad reditum usque prin-
cipum. Redeunte ergo duce atque comite, præfinitum est colloquium prouinciale tam
Saxonibus quàm Wandalis, in loco quem vocant Berenfort. Rex quoque Danorum ve-
nit in Erteneborg, & conquestus est Wandalos constitutam violasse pacem. Qui sibi
20 male conscij fuere ex Wandalis, in conspectum non prodeunt. Edicto autem proposito
proscripsit omnes super ea re infamatos, & præcepit suis omnibus vt se ad expeditio-
nem vere proximo faciendam aptarent. Niclotus autem, Obotritorum regulus, perpen-
dens ducis in se exasperatum animum, paratque in se arma, statuit præoccupare bellum.
Lubicam enim intercipere cogitauit insidiis, missis in eam rem ambobus filiis cum ex-
peditis militibus, qui speciem pacis præferentes, necdum hostilibus nunciatis, urbem
nouam improuisi occupare facile ducebant. Habebat tum Lubicæ sacerdos quidam,
Athelo nomine: huius domus vicina erat ponti qui tum iter sternebat per lacum Wo-
kenissam in austrum. Is quum rituum duxisset longiusculè, effodi iussit terram, & in ag-
gerem conijci, fossatumque ponti prætendit temporaneè, nihil eorum quæ acciderant
30 prospiciens aut formidans. Sed ea tum res saluti fuit nouæ molitioni. At Wandalarum
illa insidiatrix manus quum recto itinere esset eo casu interclusa, quærens hinc atque in-
de aditum, detecta est. Proclamauere quidam ex familia sacerdotis, hostes adesse. Ac-
currit sacerdos, & ponte pendulo per catenam demisso, iam stantibus in altera pontis
parte Wandalis, vix aditum præclusit irruentibus. Dux ubi comperit, præsidium in ea
vrbe militum ad similes casus præuidendos collocauit. Ita tum casus, & vnius sacerdo-
tis vigilantia, magnam cladem præuenit intentatam.

N I C L O T V S hanc alteram habuit excipiendi belli causam ab duce. Validissimam C A P. 35.
igitur parauit dux expeditionem in eam gentem. Niclotus autem, Obotritorum regu-
lus, iam bello denunciato & hostilibus omnibus, cum capitis periculo, omnes quibus tu-
40 tandis diffidebat, succendit arces, Ilow, Mekelnborg, Zwerin, Dobin: solum firmavit
præsidium Werlo ad Wernouiam fluuium, iuxta terram Kissinorum. Ibi armis & com-
meatibus abunde comportatis, statuit obsidionem tolerare. Egressi autem milites Wan-
dali per singulos dies, itinerum gnari, ducis explorabant exercitum: & per insidias ex-
currentes, nonnullos intercepte de Saxonibus. Castra fixit dux ad confinia Magnopoli-
s: quum filij Nicloti, Werlaus ac Pribislaus, accepta manu expeditissimorum mili-
tum ad laceſſendum hostilem exercitum, egrediuntur frumentatum: egressos Saxo-
nes inuadunt, sternunt, capiunt, fugant. Dux ubi comperit, insidiis opposuit insi-
dias, & collata manu Saxones, fugam ineuntibus Wandalis, multos ex eis capiunt: quos
50 dux omnes mox iussit necari suspendio. Elapsi Nicloti filij, omissis equis, per paludes
& inuia redierunt ad patrem. Ille indignatus, Putabam, inquit, me genuisse & enu-
trisse viros: sed opinione falsus sum, omnibus scæminis video fugaciores. Ipse egre-
diar, vt experiar si viro cum viris conueniat. Assumpsit ex omnibus copiis expedi-
tiores, & ducit in hostem. Non tamen palam ausus in aciem congregi, stetit in insi-
diis, vt pabulatores excipiat. De castris autem ducis egressi sunt iuuenes solito plures

*Wandali uis-
lant pacem.*

*Lubica ab ho-
stibus tentata,
miro casu ser-
uatur.*

*Expedio du-
cis in Wanda-
liam aduersus
Niclotum.*

ad pabulandum: & prospicientes quod acciderat, ex militibus se plures armati miscuerunt: ut insidiantes fallerent insidiis. Niclotus princeps infesta hasta procurrit in medios, & exceptus ab armatis (quorum loricas tectas non praeuidit) in ipso ictu sensit arma: & priusquam se referret, crebris ictibus petitus, equo deturbatus periit, nemine suorum auxilium ferente: quod incautius procurrisset in eos quos putauit inermes. Ita periit vir nobilis & fortis, dum fortius quam cautius pugnat. Caput eius defectum, & ab omnibus recognitum, deferitur in castra ducis.

CAP. 36. FILII cōperta patris morte, arcē Werlo succedunt, affectus suos cum preciosa suppellectili nauibus imponunt, ipsi cum promptissimis in memora se condunt. Dux omni terra euastata firmat fortalicia, & imponit suorum praesidia. Guncelinum quendam ex prima nobilitate, Zwerino imponit: qui exinde ad longam usque posteritatem comes cepit esse Zwerinensis. Inde verò Nicloti filij per interpositos amicos redibant in gratiam ducis, qui eis permisit arcem Werlo cum subiecta terra: ceterum omnem Obotritorum, quam pater fugiens reliquit, terram, dux suis dimisit fidelibus. Nam in arce Kifsin Ludolphum quendam ex aduocatis Brunswici praefecit: apud Malchow Ludolphum de Peina iussit praesse. Zwerinum autem & Ilow Guncelinus regebat. Magnopolim permisit cuidam nobili viro, Henrico de Scatem: qui de Flandria aduocauit magnam multorum multitudinem, exhaustis per bella indigenis, aut fuga se proripientibus in interiorē Wandaliā. Episcopum autem in Magnopoli constituit esse Bernonem, defuncto Euerhardo. In dorem autem ecclesiae attribuit trecentos mansos, quo modo & Racisburgensi & Aldenburgensi contulit ecclesiis: ipse directus dominus comitum ab eo feudatorum. Missa autem ad Imperatorem legatione, ab illo impetrauit ius constituendorum pontificum per terras quas gladio sibi suo subiecisset: & dedit promptus Imperator quod non habuit. De quo & antè & post magnae fuerant controuersiae inter regnum & sacerdotium. Vtunque fuerit, Fridericus Imperator, tum adhuc duci Henrico affectus, postulata permisit, ut dux suo arbitratu, de nouis disponderet episcopatibus. Ita Geroldum Aldenburgensi, Euermodum Racisburgensi, Bernonem Magnopolensi, praefecit ecclesiis, ut ab illius manu recognoscerent pontificium, & ei subiicerentur per homagij praestationem: quod contra decuit: sicut etiam longè post prouenit. Episcopi non ignorantes quid ageretur, seruierunt tamē necessitati, maximè propter illum qui seipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Et dedit etiam dux priuilegia de possessionibus, & de redditibus, & de iustitiis, hoc est iurisdictione. Et praecipit dux Wandalis qui remanserant in terra Wagriorum, Polaborum & Obotritorum atque Kifsinorum, ut soluerent redditus episcopales, qui soluuntur apud Polonos atque Pomeranos, hoc est de aratro tres modios siliginis, & duodecim numos monetæ publicæ. Porro aratrum Wandalicum perficitur duobus bobus & totidem equis. Et auctæ sunt decimationes in terris Wandalorum, eo quod confluerent de cæteris terris homines Theutonici, ad incolendam terram spaciosam, fertilem frugibus, commodam pascuis, abundātem pisce & carne & omnibus rebus ad vitam necessariis.

CAP. 37. Quo tempore orientalem hinc Wandaliā, ad austrum Pomeranorum & Kifsinorum, tenebat Albertus marchio Brandenburgensis, cui cognomen erat Vrsō. Hic propicio Deo prosperatus est vehementer in funiculo sortis suæ. Omnem enim terram Brisannorum & Stoderanorum, multarumque gentium habitantium ad Albim & Huelam fluuium, misit sub iugum, & subfrænabat rebelles eorum. Deficientibus autem Wandalis per cædem aut emigrationem, misit ad Traiectum & vicina Rheno loca, insuper qui habitant ad oceanum, eius fluctibus fatigatos Hollandos, Zelandos, Flādros, & adduxit terris euastatis necessarios cultores. Et confortatus est vehementer ad introitum aduenarum episcopatus Brandenburgensis & Huelbergensis, eo quod multiplicarentur ecclesiae, & decimarum excreceret non parua possessio. Sed & australe latus Albis in ipso tempore ceperunt incolere Hollandi aduenæ, ab vrbe Soltwedel, omnem terram palustrem atque campestrē, terram quæ dicitur Bersemerland & Marsemerland, ciuitates & oppida multa, usque ad saltum Bohemicum, possidebāt Hollandi. Crediderim, Ottonum tempore iam tunc has terras à Saxonibus, pulsos Wandalis, in seffas: nam & Henricus rex, Ottonis Magni pater, expugnatam urbem Brandenburgum fecit Saxonum coloniam, instituto ibi marchione, cuius posterī titulum ab illo tenent eximium.

Niclotus incautè hostes adortus perit.

Initium comitatus Zwerinensis.

Principes episcopi, non contra debere homagium, sacerdotu placitum

Brandenburgensis ditiorē suam dilatat.

Multi è Belgio profecti in Wandaliā migrant.

mium. Sed exorta rebellione sub principe (quod diximus) Mistiwoi (quem cani comparauit marchio) vsque adeo à Wandalis exterminata est gens Saxonum cū fide Christi, vt omni ditione, quam tenebat latissimam, exutus, idem marchio ad præbendam uixerit in Magdeburgo. Sed tulit incuria sequentiū temporum, vt quum Imperatores aliis rebus laborarent, Wandali vicissim pulsus Saxonibus, natale solum recuperauerint. Tstantur aggeres coniecti ad excursionē Albis: quo in opere non Wandali, sed Saxones, sudasse creduntur. Nunc vicissim reualecente Saxonum virtute per industriam principum, Henrici ducis & Alberti marchionis, cæsis, pulsus & exterminatis pro magna parte Wandalis, aduenæ populi de littoribus oceani terras occuparunt, & coaluerunt in mores & iura Saxonum, vsq; in præsentem diem. Et multiplicatæ sunt ecclesiæ, repleta terra cultoribus: creuerūt tributa principibus, & ecclesiæ decimis. Per quæ tempora, quū annus ageretur Christianæ salutis L X I I I. post mille atq; centum, videns Geroldus Aldenburghensis episcopus, quia Lubica noua ciuitas inciperet esse populosa, & in opibus & ciuitate plurimum excreveret, Aldenburgum verò in medio nationis prauæ constituta, non tam vigeret quàm degeret, suggerebat duci de sedis suæ translatione, & facile impetrauit. Hoc etenim quum & duci ex sua dignitate videretur, constituerunt diem quo Lubicam conuenirent, ordinaturi de rebus. Et designauit dux locum in quo ædificaretur oratorium, in titulum matricularis ecclesiæ, & areas claustrales erigerent. Et statuerunt illic præbendas duodecim clericorum canonicè viuientium: porro tertia decima est præpositi. Et dedit episcopus in stipendia fratrum decimas quasdam, & tantum de redditibus quos illi soluit Wandalia, quantum præbendis sufficeret perficiendis. Et resignauit Adolphus comes villas opportunas prope Lubicam, quas statim dux obrulit in vsus fratrum, & de theloneo cuique fratrum marcas duas Lubicensis monetæ, in super alia, quæ priuilegiis ecclesiæ sunt inscripta. Præpositum autem assumpsere dominum Athelonem, cuius suprà cum laude fecimus memoriam, quòd urbem seruauerit ab incurfu latenti filiorum Nicloti.

Ecclesiæ episcopus augentur.

I I 6 3.

Lubica episcopali sedes constituitur.

Hoc erat illud tempus quo grande luctamen esset inter regnum & sacerdotium, Alexandrum papam I I I. & Fridericum I. Imperatorem: qui iuris sui plurimum interesse est ratus pontificem Romanum creare & approbare, quum in electione eiusdem Alexandri diuisio fieret, & pars maior atque sanior Rolandum crearet Alexandrum. Ab diuersa parte Octauianus quidam Victoris nomine erigitur: cui, quòd se Imperio subderet, Fridericus cœpit assistere. In quam rem euocato omnium principum vtriusq; ordinis concilio, in Vefontium (vrbs est metropolis in Burgundia Imperiali, hodie Bizuntium vocant) quò, velut prouinciarum omnium medio, reges Franciæ, Hispaniæ atque Angliæ, ad placita concurrerent, occurrerentque orientalibus. Euocatur & Waldemarus rex Daniæ, & venit: & duo regna (vt ferunt Saxones) suscipiens de manu Imperatoris, Dani autem non fatentur, sed regem suum quibuscunq; conditionibus inde abiisse, pollicitum, postquam cum suo concilio res discussa esset, remandaturum per literas ea quæ poscerentur. Meminerat Fridericus, rem se inter Zuenonem & Kanutum, super corona contententes, composuisse. Volebat ius Romani Imperij in illam nationem propagasse, sed non esse illi successum ad vota Dani loquuntur. Rex quidem Franciæ Ludouicus venit in eum locum etiam ante Imperatorem: & aliquot horis expectans repedauit, quum quid ageretur suboleret. Hartwicus Hamburgensis archiepiscopus aderat, Henricus dux, comes Adolphus, Geroldus episcopus. Hartwicus quidem renouauit quæstionem suam, super iure legationis in omnia regna aquilonis: sed constitui nihil poterat, propter ecclesiæ perturbationem, quæ tum grauior imminabat. Interim verò in Wandalia res erant quietæ, omnia curante Guncelino, viro forti & prudenti, per absentiam ducis. Henricus comes Racisburgensis ecclesiasticas res curæ habuit, prouiditque vt decimæ de integro soluerentur, ecclesiæ instaurarentur, & Dei cultus vbique augeretur: profecitque vehementer status ecclesiæ sub illius deuotione singulari, maius verò ad filij eius Bernhardi tempora suscepit incrementum. Holsati verò, & qui cum eis occupauere Wagriam, etsi hospitaliter ad omnes se gererent transeuntes, ecclesiæque fouerent ritu Christiano, decimas tamen ex more soluere recusarunt. Nam paruulas de aratro mensuras intulerunt: asserentes hoc illis ab initio esse permillum & promillum, priusquam nouam terrā introirent, ad cultum magno labore

C A P. 38.

Schisma in Ecclesia luctuosum.

Concilium principum Vefontium habetur.

Non bene consulitur ecclesiæ, nisi decimis exacte solutis.

CAP. 39.

redigendam: & nunc quotidianos bellorū tumultus hoc ipsum deposcere, vt quoniam vndique angerentur difficultatibus, releuentur ab onere grauissimarum decimarum.

Episcopi ad rem audiores. GEROLDVS Aldenburgenfis, & nunc Lubicensis episcopus, adhibito Adolphi comitis consilio, literis quam accuratē conceptis scripsit ad Holsatos in Bornehouede, vbi caput esse videbatur populi. Prætendit diuinum in decimis præceptum: ostendit non esse magnum, pro spiritualibus seminantem metere temporalia: monet, hortatur, obsecrat, vt in salutem animarum & ecclesiæ decus, huic oneri subiiciant humeros, leuissimè supportando vbi pia voluntas accesserit. Exempla ecclesiarum omnium, & præsertim proximarū (quæ non minori, etiam maiori difficultate laborent) prætendit. Sed parum literæ profuerunt, tumultuantibus, & sublato clamore dicentibus, seruili conditioni nunquam se colla submissuros, per quam omne Christicolarum genus pōtificum pressura laboret. Præterea & hoc adiecerunt (non multum à veritate aberrantes) quòd omnes pene decimæ in luxus cesserint hominum secularium. Nam Henricus Polaborum comes dimidium decimæ accepit ab ecclesia in beneficium, nostri vocant feudū: idem Adolphus comes, si res prosperabitur, facturus videbatur. Episcopus populi duritiam retulit ad ducem. Ille sub obtentu gratiæ, Holsatis & omnibus in terra Wagriorum confidentibus præcepit, vt ad exemplum Polaborum & Obotritorum, legitima persoluant ecclesiæ. Quumque in camino tribulationis sedentes pareant, cur non etiam in tranquillitate agentes obtemperent? Illi obstinatis animis nunquam parituros responderunt: malle se incensis ædibus emigrare, quàm se ac filios in perpetuam mittant seruitutem. Grauius etiam aliquid cogitabant, Episcopo & omnibus qui vrgerent, occisis, transfugere in Daniam. Fecissentque quod minabantur, nisi protinus obstitisset noua nuper interposita regis ac ducis pactio, quæ inter alia hoc continebat, quòd neuter alterius terræ profugos receptet. Angustati ergo Holsati, talem cum pontifice in ducis præsentia fecere conuentionem, vt de manso sex modios siliginis, & octo soluerent auenæ, eius mensuræ quam vulgò dixerent *Hymten*: & ne futuris temporibus, nouis à pontificibus sequuturis onerentur angariis & perangariis. Hanc autem conuentionem scripto editam, postularunt literis & sigillis ducis & episcopi roborari. Sed quum notarij marcam auri deposcerent, Holsatiq; dare recusarent, res mansit vt erat, nullis literarū documentis firmata: interueniensq; mors properata pontificis rem liquit nō ad plenum resolutam, præsertim quòd bellorum noui motus ab Obotritis nunciarentur.

LIBRI QUARTI FINIS.

ALBERTI KRANTZII
WANDALIÆ LIB. V.

CAP. I.

Filij Nicloti bellū mouent.

RIBISLAUS & Werslaus, germani fratres, Nicloti Obotritorum principis filij, non contenti terra Kissinorū (ea est vltra Wernouiam, ad Panim vsque fluuium) ad recuperandam Obotritorum prouinciam aspirabant. Quorum molitiones Guncelinus Zwerini præfectus compertas habens, sine dilatione duci nunciauit. Ille mox vndique contractis viribus, priusquam hostes inualescerent, duxit in eos, præmittens Guncelinum cum expedita manu, qui arcem Werlo (in quam se hostes receperant, obsidionem ibi toleraturi) circumuallaret. Erat in eo præsidio Werslaus: frater autem cum expeditis equitibus nemora tenuit, excursurus, vbi commodum videbatur. Placuit duci quòd hostes obsidionem paterentur, certissimo quòd exinde caperentur. Obsedit arcem: & egressi iuuenes missilibus certauere, graui satis labore atque periculo. Quibus dux ait, Quid est quòd prodigi sanguinis excurritis, vulnera sine fructu excipientes? Quin potius sedete in tabernaculis quieti: fames pugnabit, nobis ad omnia quiescentibus. Nam importari nihil poterat, & erat inclusa ingens nobilium & plebis multitudo. Iussit ligna comportari ad faciendas machinas, quales in expugna-

expugnatione vidisset Mediolani. Erat Arieti primæ nomen: ea conuellendis muris feruebat. Altera erecta in sublime, turris in morem iacula desuper emisit in hostem. Qua territi, ne caput proferre sunt ausi Wandalæ: Werlaus enim vulnus accepit ex missili. Pribislaus autem excursions fecit de insidiis, prælia leuia multa conficiens. Visus est aliquando cum turma Pribislaus. Mittitur Adolphus comes cum promptissimis ad requirendum eum: sed ductor Wandalus, quæsito quàm quærentibus affectior, duxit in errorem inuestigantes, per inuia & paludes, tota die sine fructu defatigatos. Dux autem præcepit ne quoquam milites digrederentur à castris, quòd hostes armati cōspicerentur. Holsati autem (vt sunt ceruicosi) ducis præceptum negligentes, exierunt. In quos
 10 ex commodo ducens Pribislaus, tam dimicauit ardēter, ac proinde vt centum ex eis viros prosterneret, reliquis in castra refugientibus. Qua de re dux acius ira stimulatus, feruentius vrget obsidionem: iamq; munimenta portarum vacillare cœperunt, minantia ruinam: nam suffossione laborabant obsidentes. Tum Werlaus spe posita meliore, euocauit interposita fide comitem Adolphum, ab eo cōsilia deposcens rerum pene perditarum. Cui comes, Sera propè tua est consultatio, velut morituri de proximo, tum primùm de medicina cogitantis: rectè tibi consulisses, si in suum tempus petisses consilia. Quis te coegit obsidionis tolerare discrimen? Magnæ fuit imprudentiæ ponere pedem in neruo, vbi nullum erat diuerticulum, nulla spes euadendi. Quis tibi nunc aliud potest præbere consilium, nisi quòd res ipsa & extremum suadet periculum, victori te
 20 tuaque dedere? Præter hoc non est alia tibi nunc via salutis. Cui Werlaus, Pro tua queso integritate interpone te duci atque mihi, vt deditio, si necessaria est, sit etiam ex fide, vt vitæ & membrorum incolumitatis mihi certa spes sit. Fecit comes quod petebatur: & facile apud ducem impetrauit vt deditis vita incolumis permitteretur, ita tamen si & Pribislaus ab armis discedat. Ergo comitis accepta fide egrediuntur de munitione Werlaus & nobiles quique, iam dediti: qui ad genua ducis prouoluti, veniam deprecantur. Dux acceptos reclusit in custodiam: præcepit autem vt Dani captiui (quos illi multos incluserant) laxarentur. Et exiit multitudo magna captorum, duci liberatori suo vitam & victoriam imprecantes. Porro arcem & vulgus ignobile dux iussit asseruari, præficiens Lubemarum, Nicloti germanum fratrem, vt præesset terræ, & faceret impetrata. Werlaum secum duxit Brunswicum, & astrinxit eum manicis ferreis: cæteros
 30 verò per custodias iussit dissipari. Pribislaus, interpositis idoneis apud ducem nunciis, animum eius pertentauit, si possit germanum educere vinculis, & de legibus pacis agi iussit. Dux multiplicem obtendit petenti perfidiam: nisi præberet obsides, nihil se credere paciscenti. Ad quæ Pribislaus, Quid est opus domino poscere ex seruis, quos in potestate tenet, obsides, præsertim quum teneat germanum, multorum mihi charissimorum charissimum? Sit ille cum concaptiuis ex capto obses: quòd si temerauerimus promissam fidem, abutatur illis dominus noster pro arbitrio. Accepit dux conditionem, inde terra pacem sensit. Dux autem arces pridem acceptas firmauit, Malchow, Ilow, Zwerin, Dobin, Magnopolim.

Werlaus obsides deditio-
nem facit.

Werlaus
Brunswicum
ducitur, pacis
obses seruatur.

40 Vix peracta fuit hoc tempore nouæ Lubicensis ecclesiæ dedicatio, per archiepi- CAP. 2.
scopum Hartwicum, præsentē duce ac comite Adolpho, singulis pro cuiusque opibus magnificè oblationem facientibus. Qua vix impleta, Geroldus episcopus cœpit viribus
 50 corporis repente destitui, sentiens sibi adesse diem nouissimum: nec tamen destitit operi diuino manum dare. In psalmodiis vir erat incomparabilis, qui nullam sine fructu vel orationis, vel pij operis sinebat horam præterire. Adierunt consolandi gratia ægrotantē Odo Lubicensis decanus, Ludolphus Zegebergens. præpositus, cæteri que, magis ab illo consolationem reportantes, quàm illi perferentes. Quumq; illi facerent spem vitæ longioris, Meliora, inquit, dicite. Quod aliquando futurum est, cur non hodie? Lecturus psalmum, apprehendit codicem: & fortè reperit psalmum istum, Lætatus sum in iis
 quæ dicta sunt mihi, In domum Domini ibimus. Tum suspirabundus, oculis in cælum sublati defectum spiritus pati videbatur: & oleo inde sacro delibutus spiritum efflauit, tumulatus in ecclesia nouella, quam ipse extruxit. Vacauit autem sedes ad præsentiam vsque ducis, ex cuius solius voto res tum omnes pendebant. Rebus ille in Bauaria compositis, Luneburgum arcem petiuit in Saxonia: ibiq; clerum Lubicensem iussit conuenire, cui dederat pontificem Cōradum, Geroldi germanum fratrem, abbatem in Red-

Geroldi episcopi mors.

*Magistratus
nominis sibi su-
mit in episco-
po creando.*

dageshusen. Quæ res licet archiepiscopo & omni Lubicensi capitulo non placeret, pre-
ualuit tamen ducis voluntas: cui nemo potuit refragari. Recepit ille consecrationem
de manu Hartwici archiepiscopi, in oppido Stadenſi. Pollebat autem literatura, facun-
dia, affabilitate, multis præterea donis, quibus dignam personam superueſtiri decorum
est. Sed pulchram virtutum superficiem deformabat (vt est apud Helmoldum) infana-
bilis quædam morum impetigo, mobilitas animi, facilitas verborum, quæ nunquam in
eo perſiſtebat: diſſidens ipſe ſecum nihil ex conſilio faciebat, incertus in promiſſis, ex-
traneos diligens, ſuos ſaſtidiens. Clero, quem in tenella reperit eccleſia, magna primum
feueritate eſt abuſus, incipiens à primis vſque ad nouiſſimos, qui ruſ habitabant: bona
ſacerdotum omnium ſua eſſe dicebat, non quaſi fratres, ſed vt ſeruos reputans omnes. 10

Episcopi tyrannicus faſtus.

Si quem fratrem fortè pulſare cœpiſſet, non legitima vacatione, non temporis vel loci
habita ratione, neque capituli ſententia vſus eſt: ſed ad placitum, quos grauare voluiſ-
ſet, aut ſuſpēdit officio, aut eliminauit ab eccleſia. Commonitus à duce nihil remiſſius
agebat: ſed alienauit ſe à duce, & confœderatus eſt archiepiscopo, quatinus coniunctis
viribus facilius reuincerent omnem reſiſtentem. Quum primum ad iura pontificij cō-
ſecratus eſſet, maneretque in Horeborg cum archiepiscopo, orta eſt tempeſtas maxi-
ma ventorum, procella fulgurum, coruſcatio, & fragor tonitru, quæ paſſim multas æ-
des vel incendit vel ſubruit. Inſuper tanta maris inundatio eſt ſuborta, quanta non eſt
audita à diebus antiquis, quæ inuoluit omnem terram maritimam Phriſiæ & Hadele-
riæ, & omnem terram limoſam atq; paluſtrem Albis & Viſurgi, nunc Weſeram vocant. 20

*Calamitas in
gens.*

Subuerſa tum perierunt hominum multa millia, & iumenta ſine numero. Quanti di-
uites, quanti potentes veſpere ſedebant, & deliciis affluebant, omni timore malorum
ſublato? Sed veniens repentina calamitas, inuoluit res in mediis fluctibus. Erat autem
XIIII. Calend. Martij, de menſe Februario.

CAP. 3.

Q V V M ea calamitas maritimis incidit, eadem die Magnopolis vrbs prima Obotri-
torum, non minori laborat afflictione, per hanc occaſionem. Werſlaus princeps, Pri-
biſlai frater, dum in vinculis ageret Brunſwici, fratri per fidiffimos mandat atq; reman-
dat, En ego vinculis aſtringor, & nulla tibi mei cura remanſit: ſaſtidium carceris & vin-
culorum horas me faciunt omnes dinumerare. Tu inter hæc libertate fruere, volupta-
te ac deliciis deſluens, obliuiſceris germani: ego tibi commutata vice alium exhibe- 30

*Pribislaus a
Werſlao fra-
tre captiuo ro-
gatus, Magnopolim expug-
nat.*

rem fratrem. Si noſtra te commouere poſſunt exempla, remiſcere, quia parens no-
ſter, dum in carcere Luneburgi ageret, quum arma corripere, mox ille dimiſſus ad
libertatem rediit. Expergiſcere, & virum te memineris, patris iniuria, fratris calamitas,
& omnis generis oppreſſio, te commoueat in vltionem. His atque ſimilibus ſtimulis a-
ctus Pribiſlaus, copiis clam coactis, duxit in Magnopolim, vrbe primam Obotrito-
rum. Aberat tum fortè loci præfectus, Henricus de Scaten: Wandali cinxere clauſam.
Obſidione firmata alloquitur Pribiſlaus obſeſſos, Quanta mihi ac generi meo irrogata
ſit iniuria, viri, non ignoratis: cæſus parens, captus frater, adempta hæreditas, quam
tenetis violenti. Vires veſtras atque meas cernitis, longè vobis auxilium, in manu mea
concluſos teneo. Do tantum optionem: è duobus vnum accipite, aut munitione de- 40

*Guncelinus
ſua virtute
Pribislaui impe-
tum frangit.*

cedite cum veſtibus, & armis, & rebus quas ferre poteritis, innoxij: fidem præbeo, de-
ditos nihil mali paſſuros, qui egrediuntur. Sin perſtiteritis, per quicquid eſt ſanctum iu-
ro, omnes ſine diſcrimine morituros. Ad ea qui inerant Theutonici, non verba ſed te-
la referebant. Ille autem obſidionem perurgens, grauius multis in locis oppugnabat:
loci magnitudo facilem fecit oppugnantibus victoriæ viam. Dum hîc pugnatur, alibi
tranſcenſo vallo munitio capitur. Wandali, capta vrbe, quicquid Theutonici nominis
ſit obuium, obtruncant ſine diſcrimine ſexus & ætatis. Celeritate vſus Pribiſlaus, mox
duxit in Ilow, ipſe cum expeditioribus præcedens. Guncelinus Zwerini præfectus, mo-
tum ſentiens, ipſe cum aliquot armatis accurrit, hoſtemque præueniens, oppidum in-
greditur. Suos & quos ibi Germanos reperit, adhortatus, vt egreſſi Pribiſlaui exci-
pian, priuſquam accedant copiæ, quas ſciebat ſequuturas: facile eſſe feſſum de cæde,
quam fecerat, opprimere. Alia mens erat cæterorū. Senſerunt enim mox à tergo oppi-
dum à Wandaliſ, qui intus erant, obſeratum iri, ſi egrediantur. Sciebant gentis morem,
quod congenilibus ſuis ſummo ſtudio fauerent. Tum Guncelinus cōuerſus in omnes,
clara voce dicebat, vt à Wandaliſ audiretur, Audite commilitones, ſi vllam fraudē per-
ſenſeritis

senferitis eorum qui nobiscum agunt Wandalorū, in eos conuersi, primū in illos vindicetis, succensis etiam domibus, ut primi pereant qui intus fraudem struunt. Hac voce deterriti Wandalī qui intus fuere, nihil se commouebant. Qui foris erāt cum Pribislao, nihil magnum tentauere, scientes inesse Guncelinum, & cum eo viros fortissimos. Ea res immutauit eorum consiliū, ut primo mane discedant. Guncelinus autem, veluti torris erutus ab igne, relicta Ilow, & collocata illic fida suorum custodia reuersus Zwerinum, recreauit suos: audierant antē pridem in oppugnatione cāsum.

BERNO verabilis episcopus Magnopolensis, quum audiret quam stragem perpessi essent sui, quinto die peruenerat eō cum paucis clericis de Zwerino, tumulare cāsos: & sacris indutus, erexit aram in medio cāsorū, obtulit pro eis hostiam salutarem cum luctu & tremore. Quo iam sacrificium peragente surrexerunt Wandalī de insidiis, ut percuterent pontificem & qui cum eo erant. Sed celeriter, quasi missus à Deo, superuenit quidam Richardus de Soltwedel, cum expedita manu. Hic audito quia Guncelinus obsessus esset Ilow, egressus est in auxilium eius, & iter faciens opportunē superuenit in Magnopolim, quum pontifex & sui iam in media morte tenerentur. Cuius aduentu terrii Wandalī fugerunt, & saluatus episcopus peregit opus pietatis quod cōperat, & tumulauit ex interfectis ad septuaginta corpora, & reuersus est Zwerinum. Post non multum tempus Pribislaus cum validissimo exercitu mouit in Malachow, deinde Cusfin, & alloquitur loci prāfectos his verbis, Scio viros vos esse fortissimos fidelissimos: quē principi vestro, quod in hostica terra tam longē vobis permiserit custodiam prāfidiorum. Si dimicare placet, aut obsidionis experiri incommoda, in vtrūque paratus venio: descendite, siquid est animi. Alioqui ego ad vos ascendam: tam ē vicino positos sola diriment arma. Quod si pugnam subieritis, eam vobis denuncio sortem, de sanguine, non de gloria inter nos decertari. Si dedenda putabitis prāsidia, ea vos fide deducendos curabo, ut ad ripam Albis cum rebus perueniatis incolumes. Nulla vos terreat diffidentia, viris fortibus per arma, non per fraudem congredior. Circumspexere obsessi vires suas perexiles, hostium immensas, auxilia longē, & diuturna in medio tempora, prāter fidem & mortem nihil se domino suo posse prāstare: vitam tamen suam esse aliquanto duci rebantur chariorem & vtiliorem. Itaque (quod necesse putabatur tueri non potentibus) prāsidia, vitam & arma pacti tradiderunt. Ita res primū in manibus Pribislai prosperari magis atque magis videbantur: terruit viros exemplum eorum qui sine fructu in Magnopoli perierunt.

HENRICVS dux vbi audiuit res in Wandalia labefactari, arces quas in eum diem seruabat, communiuit: & maioribus rem viribus acturus, ipse grandem conflauit exercitum. Waldemarus autem rex Daniæ, veterem vlturus in Wandalos (assiduos hostes) iniuriam, à mari validam classē inuexit. Sed & Albertus marchio vires suas cōiunxit. Ita tribus trium exercitibus principum res geritur. Henricus vbi peruenerat Malachow, arcem iam Wandalī tenebant: ibi in conspectu hostium mandauit Werislaum principem, Pribislai fratrem, suspendio necari in oculis fratris, quod germanum (ut compertū habebat) stimulasset ad rebellionem, quodq; in pactis nouissimis esset comprehensum, si prāstitam fidem Wandalī violarent, Henricus dux pro arbitrio abuteretur obsidibus. Dux exinde caput belli petiturus, ad interiora ductare constituit exercitum, & euocatis quatuor procerum fortissimis, iussit cum expedito equitum numero prāire, sequuturū grauem exercitum. Hi fuere Adolphus Holfatiæ, Reinaldus Thietmarsæ, Christianus de Aldenburgo, & Guncelinus de Zwerino comites, qui equitatum eduxere, ante molem sequuturi agminis cum exercitu. Locus illis prāsignatur ab duce, ut oppidum Demyn procurfu cingant castrametantes. In eam urbem cum Pribislao conuenerant Casimarus & Buggislaus, Pomeraniæ principes. Memorati ergo Saxonum comites locum castris capiunt. Visum est Wandalorum primoribus pertentare animos eorum de legibus pacis, & (quod est verisimilius) speculari vires & castrorum ordines. Missis nunciis æra expromittunt, ut accepta pecunia illi reuertantur, pace reddita, constituuntque se daturos tria marcarum millia: sciebant de ære primam esse bellandi causam. Adolphus cum cæteris nullas adhibuit aures. Postera die reuertuntur, iam duo tantum millia prāferentes. Visa est res (vterat) ludibrio plena. Remissi sunt non sine contumelia oratores, quod irridere, non pacisci venirent. Interea qui ex Wagria sequuti sunt Adol-

CAP. 4.

Berno casis
in sta faciens
pene opprimitur.Pribislaus ho-
stes verbis ter-
ritos in dedi-
tionem acci-
pit.

CAP. 5.

Grauis trium
principum in
Pribislaum ex-
peditio.Werislaus ob-
ses, Pribislai
frater, suspendi-
tur.Simulata de
pace legatio.

phum Wandali, suis congenitibus affecti, omnem rerum gerendarum ordinem secreto nunciarunt hostibus. Perpensum est hoc ipsum ab Holfatis, quorum maior Marcradus ait comiti, Operæ precium est hostium rebus aliquanto diligentius intendere. Sunt ex hoc nostro ordine, qui secreta illis nostra secretius aperiant. Illi se parant ad arma: in his castris nulla vigilia, nulla custodia, nullæ excubiæ. Contemptus hostium proximus est ad ruinam gradus. Comes ista leuioribus accepit auribus, quod emortua putaretur virtus hostium. Moram fecit exitus ducis, serius sequutus: & defecerunt præmissis equitibus victualia, quæ in paucos accipere dies. Egressi autem ex cohortibus expediti equites, ut de magno grauique ducis exercitu expedirent commeatum, præmissis cohortibus quatuor comitum. Vix castra suorum exiuerant, & ecce primo mane magnus equitum peditumque de cliuo exercitus quadrato agmine visus est descendere. Primum rati sunt esse exercitum ducis sui, non prospicientes quod hostes à tergo interceptendis illis in medio imminerent.

*Wandalorum
in Adolphi ca-
stra eruptio,
eladesq; illata
& accepta.*

CAP. 6.

WANDALORVM hoc erat agmen vrbe emissum. Malebant enim fortunā belli experiri cum paucis, quā totam exercitus molem excipere: sciebant quāta illis manu dux immineret. Ministri Saxonum concito pedem retorserunt, & magno clamore adesse hostes nunciabant. Dormierunt securi pro magna parte milites, itinere fatigati: præsertim quod hostilem contemptum induissent, nō arbitrati fidere hostes, ut se campo credant. Primi Adolphus atque Reinaldus hostibus se opponunt venientibus, cum ea quam poterant tumultuosa manu cōtrahere. Fortiter resistunt incurfantibus, & primam quidem aciem Wandalorum fortiter sustinuerunt, deinde etiam repulerunt. A secunda excepti, iam inter eam atque primam intercepti, dum fortiter pugnant, ad vnum omnes ibi conclusi perierunt, Holfati, Thietmarsii, cum comitibus suis Adolpho atque Reinaldo. Fecit hostium multitudo, ut Guncelinus atque Christianus laborantibus suis adesse non possent: conglobati tamen trecenti cum eis equites, locum editum cepere. Inde Wandali diripiendis Saxonum castris intenti fuere. Qui sarcinis custodiendis relictī fuerant, auxilium implorauere Guncelini & commilitonum eius. Aduolantes ergo direptoribus castrorum, magnam in eis stragem peregerunt. Deinde qui ex prima fuere pugna dissipati, quum cernerent suos miscere gladium, infusi vnā Wandalis, maximam in eos stragem peregerunt: ut pauci plures & caderent & fugarent. Henricus dux ubi comperit suorum sortem, iter celerauit. Vbi accepit mortuum cecidisse Adolphum, lachrymas dedit amico, amplexus virtutem viri: cæterum strages hostium (qui ad duo millia quingentos cecidisse ferebantur) ex parte recreauit dolentem.

*Adolphus &
Reinaldus co-
mites cadunt.*

*Adolphus Min-
da sepelitur.*

Adolphi corpus iubet diligenter curari condiriq; ut sepulchro patrio reddatur in Minda: necdum enim habebat Holfatia vel monasteria vel insignes ecclesias, præter vnam Hamburgensem, in qua multi posteriorum temporum Holfatiæ comites sunt tumulati. De huius autem patre, ubi sit reconditus, in Minda an in Hamburgo, incompertum est. Quis verò fuerit iste Reinaldus Thietmarsii comes, satis quæritur: præsertim quum Hartwicus Bremensis archiepiscopus, eius generis nouissimus, permutationem fecerit cum ecclesia Bremensi, accipiens ab illa Stadensem, & reddens ecclesiæ Thietmarsii comitatum. Sed mihi solet videri ducem non approbasse eius generis permutationem, neque Hartwico permisisse Stadensem, neque ecclesiæ Thietmarsii comitatum: sed tamen illius dominatum cuidam ex suis nobilibus indidisse, qui nunc cum Adolpho ceciderit. Wandali stragem tantam ab exercitus parte perpeffi, nō constiterunt in conspectu magni quod superuenerat agminis: sed succenso Demin oppido cum arce (ut tum erat) munitissima, retro abierunt. Partem ibi collocauit copiarum Henricus dux ad tutamen vulneratorum, cum mandato ut demolirentur quæ restiterant, æquarentq; solo valla omnia. Ipse progressus cum exercitu ad interiorem Pomeraniam, peruenit Stolpe: quo in loco Casimarus & Buggislaus, iam dudum Christiani principes, fundarunt abbatiam in memoriam cæsi patris Werceslai, qui primus in ea gente suscepit Christianismum à venerabili Ottone Bambergensi quondam pontifice: quod in Saxonia diximus.

*Wandali De-
min oppido in-
censo abeunt.*

CAP. 7.

PRIVS QVAM debellaretur, venit Henrico duci nuncius, qui diceret orientalis Imperatoris nuncios esse Brunswici, demorantes reditum eius. Quare cōperta permissit proximis exercitū, ut æquabili iure rem terminarent: ipse properabat audire legatos. Quod

Quòd nisi concitò euocatus abisset, ea lege subdidisset sibi Pomeranorum terram, quo modo Obotritorum. Sed quoniā Christiana fuit prouincia in mediterraneis, leuius bellum est passus administrari. Obotriti autem exhausti, terram reliquerunt inanem atque desertam: reliquæ ad Pomeranos & Danos confugerunt. Sed & illi sine miserationis respectu vendiderunt profugos Polonis, Sorabis & Bohemis. Adolphi interim corpus, aromatibus seruatum, infertur patrio sepulchro in Minda. Vidua eius Mathildis cum paruulo suo, item Adolpho, terram (vt poterat) Nordalbingorum administravit. Sensit tamen terra tanti præsidis obitum: consilio enim & armis cœpit deficere. Vnus ille erat fortissimis annumerandus, qui consilio, prudentia, fortitudine terram redegit in ordinem, quò etiam, exterminatis Wandalicæ perfidiæ superstitionibus, Christo tota militaret. Superstitēs verò Guncelinus Zwerini, & Bernhardus Henrici, iam præmortui Raceburgensis comitis, filius, tantæ virtutis æmuli, & ipsi in funiculo suæ sortis fortiter egerunt, vt tota esset Christiana prouincia, & suscitaretur cultus domus Dei in gente diu incredula. Quanquam breues antiquæ gentis superessent reliquæ, cæteris (vt diximus) aut cæsis, aut ad interiora dilabentibus: quæ & ipsa res male cessit desertoribus. Pribislaus autem, tantę rebellionis author, paternę hæreditatis factus extorris, consistebat apud duces Pomeranorum Casimarum & Buggislaum: cœperuntque instaurare subuersam urbem Demy. Vnde frequenter exiens Pribislaus, per insidias percutiebat fines Zwerini atque Racesburgi, & tulit prædam ex hominibus atque iumentis. Cuius exitum obseruantes Guncelinus atque Bernhardus, pugnabant & ipsi de insidiis: & commissis leuibz sæpe præliis, semper inclinauit victoria Saxonibus: donec amissis promptioribus, omnes vires Pribislai sunt penitus attritæ. Displicuit ea res principibus Pomeranis, qui vbi compererunt, præmonitum fecere vt latrocinio abstineret, quando iusto prælio decernere minimè posset. Quandiu apud illos moraretur, hospitaliter esset habendus, ob ius cognationis & communis nationis. Si tamen hostes illis nouos semper conciret, quolibet abiret: non se perditis rebus posse in suam perniciem immiscere. Ita cohibitus paulisper quieuit. Contritæ sunt autem ex illo die res Wandalorum, quos Obotritos, Kissinos & Circipanos dixere. Dux autem crebris colloquiis, apud Eydoram aut Lubicam regem Danorum Waldemarum conueniebat: quod plenè in Dania diximus. Supererat autem Rugia illa maritima regio Wandalorum: quam rex à mari solus est aggressus, quum dux interim aliis rebus implicaretur. Et tamen quia edomita sunt mediterranea Wandalia, defecerunt ex magna parte piraticæ Wandalorum excursions, quietius agebāt in sulcū regni, quæ semper huius gentis incursionibus erant infestæ, & vacuefactæ damna sua prodebant.

INTERIM verò Henricus dux Leo magnis incrementis gloriam patrum suorum opibus & ditione supergressus est. Nam præter hæreditatem magnorum progenitorū, Lotharij Cæsaris & coniugis eius Rixæ, multorumq; ducum Bauarię atque Saxonie, accesserunt ei nihilominus multorum principum ditiones, Hermanni de Wintzenborg opulētissimi, Sifridi de Homborg, Otronis de Dasle. Quid de amplissima ditione Hartwici archiepiscopi, qui de antiqua descendit Vdonum profapia? Nobile illud castrum Stathen (nos Stadium vocamus) arce demolita, cum omni attinentia, cum comitatu vtriusque Ripæ, & comitatu Thietmarsie, viuente adhuc episcopo obtinuit, quædam hæreditario, alia beneficii iure. Extenditque manum suam in Phrisiam, & admouit illis exercitum: & dederunt ei pro sua redemptione quod fuerant postulati. Hæc ad verbum, propter antiquitatis fidem, transtuli ex Helmoldo, horum temporum diligentissimos scriptore: qui etiam ante Hærici exitum narrationem suam terminauit. Vnde in reliquum ad alios nobis respiciendum est authores. Sed quia gloria parit inuidiā, nec est perpetuum aliquid in rebus humanis, tantam viri gloriā non æquis aspexere oculis cæteri Saxonie principes. Ille enim immensis diuitiis locuples, clarus victoriis, & propter geminum Saxonie atque Bauarię ducatum sublimis, omnibus Saxonie & principibus & militibus intolerabilis est visus. Sed manus principum formido Cæsaris continuit. Postquam autem Cæsar quartam profectionem parauit in Italiam, & opportunitatem tempus adduxit, statim inueterata conspiratio processit in publicum: & vbi non erat, facta est coniuratio omnium contra vnum. Ista verò prosequi pertinet ad Saxoniam. Cæterum per ea tempora comitatum Holsatiæ, Sturmariæ atque Wagriæ administrabat

Adolphi laudes.

Pribislai vires ad extremum collapsæ.

CAP. 8.
Henrico Leonis
magnæ opum
sunt accessio-
nes.

Henricus inuē-
dia apud cæte-
ros principes
laborat.

*Pribislaus in
gratiam cum
Henrico redit,
& restituitur.*

relicta Adolphi comitis, cum tenello filio. Propter confurgentes autem bellorum motus, posuit dux puero tutorē, qui armis præfesset, Henricū comitem de Orlemunde, natum Turingia. Communicato autem principum suorum consilio, idem Henricus dux Pribislaum principem Wandalorū, quem multis (vt diximus) præliis prouincia expulerat, admisit in gratiā: & reddidit ei omnē hæreditatem patris sui, terram scilicet Obotritorum, præter Zwerinum & attinentia eius. Et fecit Pribislaus duci & amicis eius securitatem fidelitatis, nulla deinceps bellorum tempestate conuellendam, stare semper ad mandatū eius, & obseruare oculos amicorum eius absq; omni offensione: & reddita est tranquillitas Obotritis. Pribislaus autem quum recepisset paternam ditionem (præter ea quæ diximus à duce permissa proceribus eius) Nicolao, fratris filio, permisit terram

*Rostockium
communitur.*

1170.

Kissinorum: & cœptum est ex illo die communiti oppidum Rostockium, quod in eam diem rusticis casellis arx erat circumfusa, tum cingi cœpit vallo, & in formam oppidi cōfurgere. Erat tum post mille centum pene lxx. annus: quum iam zelo catholicæ fidei prouectus Pribislaus, in signe Cisterciensis ordinis monasterium in Dobran exædificauit, prædiis ditauit ad fratrum sustentationem, cooperante & plurimum stimulante venerabili Bernone Magnopolēsi episcopo, qui ordinis & domus suæ de Amelungesborne fratres aduocauit & introduxit, sub abbate Conrado primū ibi præsidente. Nicolaus autem quum suspectam duceret fidem magnatum qui arcem tenuere Rostockij, illo in colle quo nunc diui Petri manet basilica, è diuerso & ipse fortalitiū erexit in altero colle, qui vetus seruans nomen, etiam nunc Borchwal (hoc est arcis vallum) nuncupatur: vt malignantes faciliè comprimeret, & sub iugo cohiberet. Pribislaus autem vsque adeo conciliatus est Hærico duci, vt inter alios proceres comitem illum suum faceret in terram sanctam: quam profectionem in Saxonia diximus.

CAP. 9.

Quo tempore quum Henricus dux vndique occurreret inimicis, archiepiscopus Hartwicus, omissa Brema (quam dux occupauit ex causis in Saxonia explicitis) Hamburgo consedit, pene solitarius & quietus, structuris claustralibus & cæteris ecclesiæ suæ commodis intentus. Archiepiscopus autem Colonienfis ceterique principes mandarunt ei per scripta, vt reuocaret ad cor omnes pressuras quibus attriuisset eum dux: tandem venisse tempus, quo posset auxilio principum recuperare statum honoris sui: patere sibi urbem Stadium & creptum comitatum, si manus ei principum accesserint. Hartwicus autem archiepiscopus, multis experimentis edoctus fortunatum semper in præliis esse ducem, ambiguam quoque inesse principibus fidem, & se huiusmodi spon-

*Hartwicus
ad bellum se pa-
rat.*

sionibus semper esse delusum, fluctuare cœpit animo. Prouocabat eum recuperandi honoris cupido, sed deterrebat eum sæpe comperta mobilitas principum: hæbat interim superficies amicitiarum, & pax sonabat in verbis. Veruntamen arces suas Horeborg & Friburg communire cœpit archiepiscopus, & congeffit illuc apparatus armorum & escarum, qui sufficeret in menses & annos. Hæbat illi indiuisus comes Conradus episcopus Lubicensis, penes quem summa fuit cōsiliorum eius illo tempore. Perlatum est autem duci quòd Conradus stimulet in se Hartwicum archiepiscopum: cuius rei gratia euocauit dux Conradum in Erteneborg, vt expostularet cum eo. Ille autem declinans Leonis iram, concessit in Phrisiam, simulans archiepiscopi legationem. Quum inde reuerteretur, misso iterum nuncio dux euocat eum in colloquium, virum quem ab olim dilexisset. Ille accepto Hartwici archiepiscopi conductu, nihilominus inductus suasu Bernonis Magnopolensis episcopi, Stadium adiit, quo ducem reperit loco: qui obiecit illi ingratitude de prisca prouectione, quòd per eum & abbas & episcopus fuisset: nunc illi excitaret hostes, reddens mala pro bonis: quum potius & episcopi & amici fuerit rogare quæ ad pacem sunt, & dissidentes reconciliare. Ille nullam se huius rei in se culpam recognoscere respondit, scire quid principi debeat, & cuique sub cœlo potestati. Inde dux ab illo expetiuit hominij debitum. Ad quod verbum vir magnanimus resiliit, dicens, Modicam esse stipem ecclesiæ suæ, nunquam se eius gratia libertatem suam cuiusquam imperio subditurum. Cui dux, omnino oportere vnum

*Henricus cum
Conrado epi-
scopo expostu-
lat.*

*Vter alteri
clientelarem
fidem debeat,
episcopus an
princeps.*

è duobus fieri, aut loco cedere, aut proposito: quòd Imperiali donatione permissum illi esset ius hominij in his Wandalicæ terris, quas suo gladio subegisset. Quumque fixus in sententia maneret episcopus, præcepit dux occludi ei introitum ecclesiæ suæ, & omnes redditus tolli episcopales.

Post

P O S T abitum ducis archiepiscopus Conradū alloquitur. Vides, inquit, frater, quid CAP. 10.

agatur: dux nos gladio suo circumfedit. Non satis arbitror tuæ securitati consultum, si constiteris hoc loco: sed proficiscere ad Wichmannum Magdeburgensem archiepiscopum, tibi mihiq̃ futurum beneuolum susceptorem: nam ego te consequar euestigio.

Quod & factum est subinde: nam profectus Conradus fere duobus annis apud illum cōsedit. Inde abiens vadit in Franciam ad Cisterciense conciliū, reconciliari Alexandro papæ (nam Henricus dux, Imperatorem sequutus, cum suis adhærebat antipapæ Victori) receptus in gratiam per manus episcopi Papiensis, qui ad hoc erat Alexandri papæ commissarius. Adiecit ille ut quamprimum ex commodo posset, se Conradus præsentaret Archiepiscopus
lium militum
incendia &
præda.

10 Alexandro, aut nuncium mitteret ad hoc specialem. Quibus peractis reuersus est Magdeburgum: & inuenit ibi Hartwicum archiepiscopum (nam & ille loco cessit) & manserunt ibi diebus multis. Veruntamen milites archiepiscopi, qui tenebant arces Horeborg & Friburg, faciebant frequentes excursus, & incendia, & prædas, ex possessionibus ducis. Quamobrem dux transmissa militia occupauit Friburgum, & demolitus est à fundamentis: fecitq̃ tolli ex illo die omnes episcopales redditus, nec vllas fecit reliquias. Soli qui erant in Horeborg, continuerunt se ad reditum vsque archiepiscopi, eo quod locus esset munitus per paludosas voragines. Feruebat autē seditionum sæua tempestas per omnem Saxoniam, contendentibus vniuersis principibus aduersus ducem: & factæ sunt leuibus præliis captiones militum hinc atque inde plurimæ, & dimembrationes & euerfiones urbium atque domorum, atque incendia ciuitatum. Et addita est

20 Goslaria principibus in ducem: & præcepit dux custodiri vias, nequis frumenta inueheret Goslariam: deficientibusq̃ alimentis, facta est in ea fames valida.

P E R ea tempora Fridericus Imperator in Italia circuntulit victorem exercitum: CAP. 11.

Genuensem urbem oppugnauit & expugnauit: urbem Romam cæsis primū occurrentibus Romanis, victor intrauit: fugato Alexandro Calixtum suū introduxit. Sed Fridericus in
Italia victor.

per moram attenuatur exercitus: multi enim peste interierunt. Et ceperunt Longobardi consurgere, & rebellionem ostendere. Imperator abiens in Germaniam, conuentum fecit Imperij in Bambergæ: & euocatis principibus Saxonie, primores corripuit, quod per intestinam discordiam res Italie tumultuantes sint roboratæ. Reconciliatis ibi inuicem & Henrico duce & principibus, effecit ut Hartwicus archiepiscopus rediret in terram ditionis suæ: sed breui post rebus excessit humanis. Et renouatum est imperium ducis in terrā quæ pridem fuit ecclesiæ, præsertim Stadensem comitatum. Cōradus quoq̃

30 Lubicensis redire permittitur, facto prius hominio duci, quod antè recusabat. Quumq̃ pax & tranquillitas, compositis principū simultatibus, rediret, rex Daniae Waldemar in Rugiam parabat expeditionem, foederatus Christianis principibus Pomeranie, quib. cordi erat Christianā religionem ad eos, suos contribules, propagari. Accessit Pribislaus Obotritorum princeps, qui ducis præcepto tulit suppetias Danorum regi in Rugianos. Tædebat optimum regem, quod gens Christo & vicinis perfida (quæ regno suo semper

hostilis fuisset) in sua sæuitia perduraret. Suceperant aliquando Wandali eius regionis

40 verbum Dei à religiosis viris Corbeia egressis, & commendatū habuere patronum Corbeie, S. martyrem Vitum. Illi ad sordes non diu post relapsi, Dei honorē obliiti, martyris nomen conseruarunt, ut Zwantewyt pro Deo colerent pessima superstitione. Quæ tantum inualuit, ut diu ex omni Wandalia illi fano penderent tributa, & hoc templū inter omnia colerent religiosissimū. Cuius honori flamen inseruiens, etiā regi in gente præponebatur. Inde responsa quæsierunt: ibi euentus sortiū explorarunt: quas in omni gente Germanica plurimū valuisse olim tradit Cornelius Tacitus: flamen sortibus, flamine rex parebat. Solebant etiam Christianū hominē inter libamina quandoq̃ inferre Deo suo: cuius cruore deos oblectari iactitabant. Conuenerat in annos singulos eam in insulā Rugiæ maxima hominū multitudo, ad allecū, quæ tum ibi erat, piscaturam. Aditus nemini

50 interdictus, modò Deo suo Zwantewyt tributa penderet. Nuper enim sacerdos (ait annalis) de Bardewico, rogatus à mercatorib. Christianis, Christiana ibi sacra peregit. Sentiens sacerdos gētis peregrina ibi sacra peracta, regē & populū inflammauit, irata clamās sua numina de piaculari crimine sacrorum alienorum. Itaq̃ tumultu facto sacerdotē deposcunt exhiberi ad pœnam. Vbi non datur (pecunia enim crimē diluere Christiani repromittunt, centū marcis expromissis: non proficiunt) in crastinū vim parant Wandali.

*Wandalorū,
licet non Chri-
stianorū, vir-
tutes.*

Mercatores noctu collectis sarcinis & rebus naues intrant, & abeunt. Odium Christiani nominis in omni quidem Wandalorum feruebat gente, sed in hac præcipuum erat. Hospitalitas in illis (vt in veteribus Germanis omnibus, & præsertim aquilonaribus) plurimum viguit: cura parentum præcipua. Quem debilem fecit infirmitas, aut ætas decrepita defectum, hæredis curæ delegatur, plena fouendus humanitate. Hæc enim duo, cura fenum & hospitalitatis, primum in gente virtutum locum obtinent. Rugianorum terra ferax frugū, piscium, animalium: vrbs eius prima Arcona, cuius sunt hodie nulla vestigia.

CAP. 12.

*Dani in Ru-
gianos expedi-
tio.*

1168.

*Arcona vrbs
sitæ & super-
stitiosi cultus
descriptio.*

S E D eius expeditionis in Rugiam, regis Danorum, ordinem diligentius explicare magnitudo rei deposcit, testimonio Danici Scriptoris Saxonis: quem in Dania potissimum semper prætulimus authorem. Annus erat post Christū natum **MCLXVIII.** quū rex Daniæ Waldemar validam expeditionem parat in Wandalos Rugianos: classem perarmat copiosissimam, & plenus fiducia ducit in hostem. Vbi hosticam tangit, exponit copias: & excursionibus aliquot equitum factis, ad obsidendam urbem Arconā (gentis caput) vires intendit. Ibi sanum genti sacratissimum, veræ religioni execratissimum: ibi omnium malorum in gente principium. Vrbs erat in arduo sita promontorio, ab oriente & meridie cincta mari, tanto præcipitio mœnibus in alta surgentibus, vt arcus iactus ab imò vix æquauerit. Ab occidua parte ingens atq; altum vallum communiuit urbem, ab aquilone fons scaturiuit, atq; communitus aditus, vt prohiberi posse oppidanis non videretur. Ericus tamen superioribus annis aliquando intercipientis, ad deditionem eos compulit. Intus in vrbe grata planities sanum habebat, religione vana simulachri celebratissimum: exterior ædis ambitus accurato celamine renitebat, rudi atq; impolito nimis artificio picturæ, varias rerum formas complectens: vnicum in id ostium patebat intraturis. Ipsum verò sanum duplex septorum ordo claudebat: ex quibus parietib. contextus exterior, puniceo culmine tegebatur: interior verò, quatuor subnixus postibus, parietum loco, pensilibus auleis nitebat: nec quicquam cum exteriori, præter tectum & pauca laquearia, communicabat. Ingens in æde simulachrum, humani corporis formam granditate supergressum, quatuor frontibus stabat subnixum, duabus antè & totidem retro patentibus, in dexterum tamen & leuum detortis: dextera cornu meri plenum, sinistra arcum tenebat, lateri reflexa: corrasæ barbæ, crinis attonsi figurabantur: vt artificis industriam, gentis habitum cerneret expressisse. Haud procul frænum cum sella & ocreis gladioq; figebantur non solum grandi, sed argento foris conspicuo. Semel quotannis post lectas fruges, mactatis ante ostium victimis, solenne gentis epulum erat. Ad eum sacerdos versabat, spiritu oris compresso: quem quoties renouare opus erat, ad ostium decurrit, ne humano halitu numinis præsentia offenderetur. Primo mane excubante ad fores populo, sacerdos ingressus promissa solus barba, cornu quod priore anno impleuerat, contemplatur: & siquidem eadem plenitudinis mensura responderit, vberem pronunciat futuram messem: siqua parte minutam, diligentius iubet asseruari fruges, caristia imminente. Tum vetus merum delibans, ad pedes simulachri profundit, repletumq; haurit: atq; in eandem formam mero plenum dexterae numinis restituit. Placentam quoq; ea magnitudine adhibito mulso effingunt in formam rotundam, vt post eam homo late re possit. Sacerdos eò decurrens, se abscondit, orans vt futuro minus quàm nunc anno conspiciant eum. Inde nuncupatis votis, donaria pro se quisq; infert. Trecentos autem milites cum iumentis Dei stipendio militare, qui prædam omnem referunt in sacerdotis custodiam. Ille aulae & reliqua fani ornamenta, in auro & purpura inde comparat. Equum præterea candore niueum alunt, solius sacerdotis ministerio attrectandum: quippe eo **Zwantewitum** (hoc enim simulachro nomen, vt diximus, indidere) solere hostes suos insequi putant. Perfidiam fouet quòd eum mane sudantem conspiciunt, quasi magnum noctu confecerit iter. Hunc illis equum auspicari faciunt bellum quod imminet: nam si dextero pede locum signatum tetigerit, faustum: si sinistro, infaustum ominantur.

CAP. 13.

*Rex certam
spem de capien-
da vrbe sibi
facit.*

H A N C tantam gentis superstitionem rex subuertere conatus (in qua totius gentis perfidiam frangere posse putabat) magnam trabium vim iubet aduehi, vt perfectis machinis ea vrbe potiretur. Sed statim suum ipsius damnans propositum, vidit cassam operam machinarum: inciditq; regi præfagientis animi certa spes, urbem sancti Viti propinquate solennitate capiendam, quòd non pateretur sanctus martyr, tantam de suo nomine superstitionem diutius vigere: idq; se non somniis, non auguriis, sed certa animi præsumptio-

sumptione tenere. Intermittitur ergo machinarum instructio, & obsidio grauius firmatur. Interim pueri egressi, munitionibus insultant oppidanis, quos in sinu gessere lapillis. Oppidani contemptis paruulorum lusibus, sedent ociosi: sed adulescentiores immixti pueris, tela iaciebant. Hos dum vindicant obsessi, pugna puerili principio grauis oritur. Interea quidam propius assistens vrbs portæ, quæ sublimis & vnica fuit, solis signis prominentibus, nullis etiam armis inde detonantibus: quod tutam sublimitate, & signorum (quæ sacra dicebant) præsentia putarent. Aggerebant autem portæ cespites congestos, ne aut flammis vreretur, aut machinis impelleretur. Hic ergo iuuenis, perpesso quod aggesti intus cespites desidentes, intercapedinem fecere hominis capacem, orat à circumstantibus lancearum vsu subleuari in eum aggerem: nec mora sustollitur. Iam in voraginem se recondens, ne ab hostibus læderetur, iubet afferri sibi fomenta incendij: stramina quæcunq; deprehensa, in manipulos redacta surriguntur. Ferrum se habere respondit, silem se facile inuenturum. Igitur accenso igne, à sociis excipitur in terram. Corripit ignis facile turris tabulata: auctusq; vehementer, citò terribilis visu hostibus esse pyra ccepit. Concurritur totius vrbs viribus ad restinguendum incendium. Dani oppugnant res incendia iuuant, prohibentq; restinguere. Defecerat iam obsessis aqua, lacte restinguere tentant: sed eo, velut fomento, ignis horrendum exarsit. Interim sæuiente incēdio, rex iubet cunctam urbem in coronā oppugnari, nullamq; obsessis dari requiem. Illi intus ambigui, incendio an hosti occurrunt, maior pars igni colluctatur. Rex edita castrorum parte, laborem conspicatur oppugnantium defendentiumq;. Ibi Casimarus Bugslausq;, Pomeraniæ principes, iam ex fœdere ad militiam socij, in oculis videntis regis fortem egregiamq; nauant operam. Nulla interim quies, nulla intermissio telorum. Defatigati tandem ciues, mittunt qui sonora è muris voce colloquium deposcat. Silentium dicturo factum, quid petat edere iubetur. Orat intermitteri oppugnationem, quoad de deditione facienda populus sermonem conferat. Quamdiu, inquiunt Dani, non cessatur ab incendio restinguendo, pugnam non intermittendam. Si cupiant requiem ab oppugnatione, cessent à restinguendis flammis. Necessitas vrgebat conditionem accipere. Interea deliberabundus rex cum proceribus, deditionem oblatam non abnuere constituit. Id quum in exercitu publicaretur, vnus omnium clamor exoritur, frustra illis victoriam adimisi: iam pene captam urbem, militum direptioni esse permittendam: quādo nulla iustiora militiæ præmia, in quibus multum sudoris, plus etiam sanguinis sit impensum. Eam ob tumultuationem rex aliquantulum castris digressus, cum primoribus consultat quid facto sit opus. Ibi tum dictæ multorum sententiæ: capi quidem urbē posse, sed non ea qua rebantur facilitate: dirupta mœnia intus pluteis resecta, robustiorem esse deintus munitionem quā foris videatur: rebus conducere currentis victoriæ, vt vrbe in deditionem accepta ad reliquas obsidendas progrediantur, potius quā ad vnam sedeant diuturno, quod certum est, sed an optato etiam exitu, satis sit incertum. Alius etiam adiciit, docendum populum, non sequendum. Igitur admissis ab vrbe oratoribus, quum regis pedibus prostrati iacerent, has leges deditionis accipiunt, vt simulachrū foras producant exurendum, captiuos Christianos sine vllō redemptionis impendio laxent, religionem Christi ex Danico ritu accipiant, stipendia sacrorum (imò sacrilegiorum) sacerdotibus Christi impendant, quoties euocantur, Danicæ expeditioni comites accedant: ex singulis boum iugis annua quadraginta numismatum pendant, totidemq; obfides regi emittant. Absoloni episcopo suscipiendorum obsidum cura committitur: ille maiorum liberos, partim etiam pro liberis in crastinum parentes admisit.

Ignem turri immisso, vrbs acerrime oppugnatur.

Conditiones de vrbe dedenda.

N O C T E quæ intercessit, clamor ad mœnia de muris est factus poscentis Godscalcum quendam, quo interprete idem pontifex vtebatur. Vbi aderat, rogat de muris Absolonom, vni sibi permitti vt Karentinis ciuibz suis nuncius eat (cuius vrbs oriundum in hac solo legationis munere demoratum esse) Arconensium fortunam suis exponat, vt simile periculum præcurrant voluntaria deditione. Se iam corpore debilem (ostendit lacertum grauius vulneratū) exili, si repugnare velit, opera se ciuibz suis futurū: posttridie se rediturum ad castra: Granfam se nomine dici. Pontifex in taliter affecto homine parum esse dispendij ratus perfugiendo, permittit abeat: sed tridui spacium, ne hostibus munitionis opem afferat, præscindit, crastinum indulgens operi exequendo. Quod nisi eo in littore crastino vespere cōspiciatur, nullo se in reliquū vsurum pactionis remedio.

C A P. I A.

Granfa ciues suos Karentinos deditionem facturum recipit.

Abit ille pollicitus. Orta luce, procures primi, Esbernus & Zuno, ingressi urbem simulachrum euertere à rege iubentur. Circumstabat expectatis exitum populi densa corona, arbitrati violationem sui numinis non impune Danis cessuram. Famuli ferro excindere aggressi, monentur prudenter circumspicere, ne festinando quid capiant detrimenti casu molis: quod incolas, Dei sui viribus, si accidat, ascripturos detineat in perfidia. Ingenti strepitu conuulsa statua percussit terram. Tum oppidani educere iussi, detrectant numinis à se culti triste peragere ministerium: aduenas, & qui in oppido locarant operas, adigunt educere molem. Interim alios religio terruit, alios risus exceptit: prudentiores rubor corripuit, tanta se veneratione coluisse Deum, qui ne sibi posset adesse. Concurrit omnis spectatum exercitus: procures non antè adiere, quàm plebs expleta videndo discederet. Principum scribæ, sacerdotum vice, in urbē docendæ plebis, & deinde baptizandæ peregerunt officia: fanum concrematur: & ex lignis quæ rex faciendis machinis aduexerat, instruitur basilica. Thesaurus numini pridem consecratus, ad præfinitam horam iubetur afferri. Interim Absolon episcopus docet primores de Gransæ Karētini pollicitatione, triginta nauibus noctu præcessit regem in mane sequuturum. Antequàm constituto littori pontifex accederet, iam demorantes ibi reperit Karentinos. Quis classi præsit, clamans quidam exquirat. Vbi audit Absolonem, se esse Gransam affirmat, adesse ex constituto principes totius gentis: fide publica interposita accipiuntur in nauim. Ibi ex formula cum Arconensibus constituta deditio paratur: quæ proxima luce venienti Danorum regi & offertur & accipitur. Aderat Tecislaus rex gentis, Iarimarus frater, cū cæteris terræ proceribus. Pontifex, rege annuente, iubetur deditionem cum obsidibus accipere. Ille assumpto Zuenone Arusiensi pōtifice, ac solo Iarimaro, vix triginta ex domesticis comitantibus, Karentiam proficiscitur, Esberno fratri innuens, ut cæteros, quoad reuertatur, conuiuium excipiat, reuera futuros obsides. Angusto itinere per medias paludes inceditur: quo si parum declinaueris, in horrendum cœnum dilaberis. Ad finem calis per planiciem ad urbis vallum ducit. Illic effusa urbis multitudo armata per turmas stabat, ad numerum sex millium. Zueno territus, quid effusa multitudo & illa armata deposceret rogat. Nihil dubitandum refert Absolon, pacis non belli esse apparatus: alioqui in urbe promptius exceptos obtererent. Tam præsentis fidentisq; animi vir metum in pectus admittere non potuit. Vbi propius venere Dani, genibus nixi oppidani venientes consalutauere: acceptis in urbem hospitibus, ad omnia prompti annuerunt.

CAP. 15. T R I A erant intus fana, locus habitatoribus frequentior bello quàm pace (quod loci munitio tutelam præferebat) sed tanta ædium compressio, ut per angusta sint publica itineranti spacia. Satis persuasum erat spectantibus faciem urbis, nō diu tolerari obsidionem potuisse, pro multitudine quæ concurrerat, & angustis locorum tetrum odorem exhalantibus. Prima cura subuertendi fana. Maximum simulachrum Rugiemum dixerunt: monstrum horrendum, informe, ingens. Sub vno capitis apice facies septem: totidē gladij inhærebant lateri: cæterum hirundines sub ora nidificantes, pectus stercore turpabant. Martis simulachrum voluere, septem diebus præsentis. Porenitum alterum dixerunt, quatuor frontibus in capite, sed quinta defixa in pectore. Hæc portenta conuellerent aggressi famuli, imprimis cauerunt nequid subirent discriminis, maiore perfidiæ in populo quàm suorum corporū periculo: facile enim superstitiosi homines sui numinis iræ casum tribuerent. Urbe media iussi concremare, rogabant ut educi sinerent, ne flamma proximas ædes corripiat, per angusta viarum. Admirati primū incolæ numinum suorum inertiam: inde iridentibus, ipsi quoq; ridentes, suam superstitionem damnauere. Horrenda tantū ferebantur dæmonum præstigia, quod adulteri, mulierculis alienis, quasi canes cohærendo, dirimi diu non poterant: ridiculo sæpe spectaculo in publicum producti cernebantur. Sed tum purgato simulachris loco, sacras ædes erigi iussere regij commissarij. Digressusq; urbe tria locis opportunis Absolon cœmeteria cōsecrauit: scribas iussit docendo baptizandoq; sacerdotum vices implere. Inde ad regem regreditur: apud quem iam constituto die thesaurus sacrorum producit, ut inde rei diuinæ in reliquum consulatur. Casimarus & Buggislaus, Pomeraniæ principes, quum spe cecidissent potiundæ in suam ditionem Rugiæ, accepta licentiā ex fœderatis hostes fiunt. Rex in sua regressus, legitimos sacerdotes immisit prouinciæ cum opportunis cōmeatibus (ne populum rudem initio grauare viderentur) reuocatis qui eam diē impleuerunt scribis. Cæterum

Simulachrum
iubetur euertere.

Sacerdotū
pœnuria scribæ
docent & bapti-
zant.

Karentini in
deditionem
accipiuntur.

Superstitiosi
argumenta fa-
cite captant,
quibus se in er-
rore cōfirmant.

terum vt pacatum à piratis mare esset, iussit rex quartam quamque nauim excubare: in quam rem lecta iuuentute, quæ necdum coniugiis illigata instantius rem vrgeret, principes illi operi præposuit Absolonem atque filium Christophorum: quoad liceret tota regni potentia hostes repellere. Quid non mutat æui longæua vetustas? Rugia tum totius nationis caput, memoratis floruit vrbibus, quarum sunt hodie nulla vestigia. Sed hæc interim.

PRÆFVERE ex illo die rebus gerendis in Rugia Dani. Nam regis ditioni in secu- CAP. 16.
laribus, & pontificibus eius regni in sacris subesse, victoriæ iure, tum est à rege constitu-
tum. Fundatum est ergo opus nouellæ plantationis in terra Rugianorum. Accepit autē
10 rex filios nobilium obsides, & abduxit secum in regnum. Hæc autē eo peracta sunt tem-
pore quo Saxones ciuilibus in se bellis dissidebant. Henricus autem dux quum redisset
in Saxoniam, missis oratoribus ad regem Danorum, numerum obsidum dimidium &
acceptæ prædæ deposcebat: ita enim ex fœdere conuenit inter regem & ducem. Rex du-
cis arma non accessisse prætendit: fœdera loqui de iis quæ communibus viribus vtriuf-
que partis fuissent administrata. Dux pro se missum obtendit Pribislaum. Sed tum ina-
nes ad indignantem rediere nuncij ducem. Interim ille euocatis Wandaliæ principibus
exponit, quando, inquit, in littore Germanici maris cōsistant, quid ita inclinent Danis,
vt malint illorum parere imperiis, quàm pari cum Saxonibus iure agere. Esse sibi quoq;
grauem Danorum regem, qui æquis fœderum non pareat conditionibus: opus esse in
20 regem arma conuertere. Quid de illis speret sciscitatur, vbi ad bella cum Danis fuerit
peruentum: regi an sibi adhærere velint edicant. Proceres nihil cunctati, in regem ope-
ras suas pollicentur, oblitum promissorum. Amoti sunt vectes & ostia, quibus iampridem
conclusum erat mare: & erumpebat vadens, & inundans, & intentans excidium multis
Danorum insulis & regionibus maritimis. Instauratæ sunt prædarum naues, & occupa-
uerunt in regno Danorum terras opulentas: & expleti sunt Wandali Danorum opibus,
quas sitiebant. In Magnopoli septingentæ Danorum animæ vno die sunt venales ex-
positæ, si emptor inueniretur. Diu siluit rex Danorum, dissimulans suorum iniurias. Li-
bet ponere ad verbum testimonia annalis nostri: vt collata Danicæ narrationi, videatur
quàm quisque scribat affectuosè in gloriam gentis suæ. Magnifica enim de regibus suis
30 Dani præferunt, quæ nos & hîc & in Dania nostra non præteriuimus. Audiatur interim
vetus Saxonum testis de Danorum regibus.

*Saxo regionis
bello subacta
partem sibi
vindicat.*

*Wandalicum
Saxone aduer-
sus Danum so-
cietatem inuen-*

*Partium stu-
dia in scripto-
ribus.*

REGES, inquit, Danorum, segnes & discincti, & inter conuiuas & epulas semper po- CAP. 17.
ti, vix aliquando sentiunt percussuras plagarum. Tandem velut somno excitus rex Da-
niæ, congregauit exercitum, & percussit partem modicam Circipanæ regionis. Filius
quoque regis ex concubina Christophorus cum mille (vt aiunt) loricis venit Aldenbur-
gum, quæ Danicè dicitur Brandenhuse, & percussit maritima illius: ecclesiam verò, cui
deferuebat Bruno, non læserunt, nec attigerunt penitus bona sacerdotis. Recedenti-
bus verò Danis, Wandali è vestigio sequuti, damna sua vltioni decupla compensarunt.
Dania ex parte maxima in insulas dispartita est, quas ambit mare circumfluum: nec fa-
cile caueri possunt insidiæ piratarum, eo quòd sunt illic promontoria insidiis Wandalo-
rum promptissima: vnde clam egredientes, percutiunt de insidiis incautos. Valent enim
quàm maximè Wandali clandestinis incursumibus. Vnde per proximam tunc æstatem la-
40 trocinialis ea consuetudo adeo apud Wandalos inualuit, vt omissis penitus agriculturæ
commodis, ad nauales excursus expeditas semper extenderint manus, vnicam spem &
opum suarum summam in nauibus habentes. Sed nec in construendis ædificiis opero-
si sunt: quin potius easas de myrtis contexunt, necessitati tantum consulentes aduersus
tempestates & pluuias. Quoties autem bellicus tumultus insonuerit, omnem annonam
paleis excussam, aurum quoque & argentum, & preciosa quæq;, fossis abdunt: vxores &
paruulos munitionibus, aut saltem syluis, contutantur: nec quisquam hostili patet dire-
50 ptioni, præter tuguria: quorum amissionem inter facillima ducunt. Danorum impu-
gnationes pro nihilo habent: imò voluptuosum ducunt manum cum illis conferere.
Solutis eis dux est formidini, qui protriuuit robur Wandalorum, super omnes duces & re-
ges qui fuerant ante eum, plus etiam quàm ille Magnus Otto: & misit frænum in ma-
xillas eorum, & quò volebat duxit eos. Hæc sunt Helmoldi ad verbum de Danis atque
Wandalis testimonia.

*Wandalorum
piratice dedi-
torum mos in
bello gerenda.*

CAP. 18.

H V I C verò non dissonat in ea parte Danorum de suo rege testificatio. Rex, ait ille, Waldemarus, quū aliquantas antea expeditiones magno molimine, sed exili fructu peregisset, meliori cōsilio rem gesturus, in hostes assiduos Wandalos arma parat, paucis adhibitis eius consilij participibus. Quippe priuato consilio, sed publicis armis, rem censuit agendam: ne quis occultam molitionem perferat ad hostes. Classē ex omnibus regni partibus iubet conuenire paratam, vbi edixerit. Interim tyrones exerceri, arma iubet expediri. Et vbi iam conuenisse videt ducentarum sexaginta nauium classē, nauigationē instituit: remigio tamen magis quā velis vsurus, vt latentior hosti fieret aduentus. Præmissi nonnulli, qui expeditis ad cursum nauibus res hostiū specularentur. Vbi longē præcurrerant, vident regiam à tergo nauim vela sustulisse contra propositum, paulatimque relabi in portum Monæ insulæ subalbidæ. Mirati qui præierant, sine rege, sine sequuto agmine nauigationem suam inutilem diiudicant: retro uersi, quid rerum sit sciscitantur. Audiunt regem sub instantem noctē, nauigationis pertesum, in posteram lucē rem distulisse. Pontifices cum proceribus, rei indignitate permoti, ad regiam prætoriamq; nauim ex condicō conueniunt: mutuis in se defixis luminibus, silentes regē circumsistunt. Rex motus rei nouitate, quod iniussi aderant, quid rei sit percunctatur. Ibi fidentior inter episcopos, regis mutationem verbis liberioribus detestatur, gerendæ rei occasionem amissam: posse tempestatem de proximo interuenire. Rex iram colligit, sed temperat: modestius secum agendum insinuat: & pene res adiurgia peruenit. Postera nocte tempestas incubuit, quadriduo perdurans. Tum rex, monitoris secum verba pertractans, æquiorē sumpsit animum in eos qui perturbauere: obseruari, nec negligēdam edicit proximam nauigandi opportunitatem, nec iterum sine fructu (vt sæpe) dilapsurā. Qua præstita, rursus mare tentauit. Quandiu autem sub prætentu terræ transeunt, tranquilla satis est visa nauigatio. At vbi relicto à tergo littore mare inuadunt apertum, ibi verò exerta vis tempestatis: multarum latera nauium quassata laxantur: rex non sine periculo prætoriā deserens, in aliam cum signis se transfert. Maior pars ea difficultate concussa, pandit vela, ac retro cursum legit: magno remigij labore, maiore omniū periculo, sub hosticam terrā perueniunt. Sexaginta vix naues ex omni classe remanserunt. Pecora per campos littorum innocua, incompetam eorum ad nauigationem prodebant. Rex in terram egressus concilium aduocat, quo ordine res gerantur intendit. Erant qui perpēsa insigni paucitate, retro legendum iter astruerent, quādo & commeatus deessent, & insignis pugnantorum paucitas ipsis sibi exitio, hosti ludibrio futura videretur: prosperam secūdo ad reditum vento nauigationem in oculis haberi. Alij vastanda littora, prædam agendā commemorabant. Regi neutra placuit sententia, crimen gloriæ suæ semper affuturum vt cederet hostibus: quod nulla vnquam memoria prodidisset, Danorum regem terga Wandalis ostendisse. Itaq; explicato agmine equites peditesq; armari iubet, custodes etiā nauium cohortes deputat sub præfecto. Vicinas Rugiæ insulas tam insperatō inuadit, vt incolæ productis de fenestra capitibus, loci dominos aduentare rati, Calimarūsne an Buggislaus sit rogent, qui venerit. Sed missa in aduersos tela, declarāt hostem. Itaq; prædam agentes opimam Dani ad naues reducunt. Interea hostes adesse regē sentientes, classē perarmant, egressurum intercepturi: viderant enim vires. Classi Danicę præfectus tutandæ cohortem in paucas naues impositam hostibus opponit, leuiq; prælio fatigatos abire cogit. Iterum iterumq; incurrentes fugat: longiusq; insequeretur, nisi quod acciderat animo voluisset, regem littori cum præda propinquare. Miratur rex classē suam sine custode inanitam: sed videt, è profundo cum paucis adnauigare præfectum. Itaque onustæ naues præda parant abitum. Sed adsunt maiori nauium suarum numero hostes: nec diu cunctati adoriuntur Danos. Ibi rem relatu pudendā Danicus scriptor cum rubore commemorat. Nam magna pars nauium Danicarum ad conspectum tantæ multitudinis vela pandunt ad fugam, deserto in periculis rege suo, nec respiciunt. Ibi neq; increpatio regis, neq; insultatio hostium, homines leporino corde potuit auertere à fuga. Rex solis septem nauibus inter tam multa hostium nauigia relictus, quod necesse fuit, suos viriliter hortatur, inclamat, laudat: cuius maiestatis reuerentia, insignem Danici militis paucitatem inter multas hostium naues fecit clarescere: vnā enim & prælium agunt, & fugā parant. Aspirantibus ventis, fortis sed parua, multitudinis hostilis respectu, manus periculum viribus exemit. Ingenti præda, sed maiori fortitudinis gloria, hostiles impetus euadunt,

Dantis magnam classē in Wandalos ducit.

Tempestatis vi naues multe peruenit.

Wandali improuiso Dani aduentu opprimuntur.

Danus à suo vi magna parte turpiter desertus, paucorum virtute euadit.

dunt, regem incolumem reducunt. Libuit ea duorum diuersæ gentis testimonia conferre. Nunc redeamus in ordinem.

Q V V M ergo (quod dicere cœpimus) incitati Wandali à duce, grassarentur in Dania, rex perspecta calamitate gētis suæ, misit oratores ad Henricum ducem Leonem, postulans locum familiaris inuicem colloquij ad Eydoram. Non recusans ille venit: & occurrit ei rex, & habitis hincinde pro cuiusque dignitate colloquiis, in eum exitum res peruenit, vt ex fœdere prisco rex & obsidum & prædæ dimidium ex Rugianis duci permittat, & ex tributo gentis, & ad singula quæ dux iudicauit exigenda, rex illi cessit: & renouata sunt inter illos fœdera: & iussi sunt Wandali duci parentes conuiuere. Hi enim grauissimi fuere, qui Danis eo tempore imminebant: nam Rugiani conquieuerunt bello Danico. Missi sunt autem vtriusque principis nuncij, vt cognoscant & constituent æquo iure tributa duobus. Sed & affinitatem mutuam visum est inire principibus. Nam Henricus filiam suam, relictam Conradi nobilissimi principis (qui patrem habebat Conradum Imperatorem) quum ille sub Imperatore Friderico in nouissima expeditione Italica defecisset, vxorem dabat Kanuto filio regis. Quod factum exhilarauit vniuersos, facta pace per mare, per terras: & mutatum est gelidum frigus aquilonis in lenes flatus austri: & cessauit marina vexatio, & detumuerunt procellæ tempestatum, & pacata est via transeuntibus à Dania in Wandaliā: & ambulauerunt mulieres & paruuli per eam, eo quod summotæ sunt offendicula, & defecerunt prædones à via. Pribislaus quoque, Obotritorum princeps, deposita diuturna rebellionis pertinacia, sciens quia non expedit calcitrare aduersus stimulum, sedit quietus & contentus funiculo permissæ ditionis, & ædificauit vrbes Magnopolim, Ilow, & Rostockium, & collocauit in terminis eorum populos Wandalorum. Et quia Wandalorum latrunculi inquietabant habitatores Zwerini & in terminis eius, Guncelinus præfectus, vir fortis, & duci fidissimus, mandauit suis, vt quoscunque inuenissent Wandalorum incedentes cum armis (quibus non esset euidentis ratio) captos statim necarent suspendio: & cohibiti sunt vtcunque à furtis & latrociniiis. Erant per idem tempus & alij per terram Obotritorum nobiles, principum genere editi: de quibus suo loco supra attigimus, & infra (vbi opus euenerit) non præteribimus, vt successionem principum ostendamus.

Dani cum Saxone colloquium, pactum affinitas.

Itinera pace facta tutatae dunt.

Wandali crucis metu à latrociniiis coercentur.

M V L T A faciebant Waldemar rex & Henricus dux à terra, priusquam mitteret Wandalos sub leges Christi. Sæpe anno vno rex geminas in littora Wandaliæ fecit expeditiones, vere & autumnò, nec requiem dabat. Omnium pertinaciores erant Rugiani, sæpe victi, sæpe rebellantes: donec superatis vrbibus, plenam (quod diximus) fecerant deditionem, traditis de pace obsidibus. Sed non est iniucundum cernere memorati regis in littora Wandaliæ assiduum laborem & infatigabilem animum. Priusquam fræna illis imponeret, post eam (quam proximè diximus) vernam regis sed infructuosam expeditionem, inde tamen auctiori spe, per eiusdem anni autumnū classem reparat: & secundos nactus ventos, in urbem Arcona & confinia eius milites exponit: populabundus per continentem ingreditur: inexpectatus hostium aduentus imparatam reperit apud hostes militiam. Oritur condensa nebula, vt in longinquum cerni non possit. Verum vbi hostibus regis aduentus innotuit, arma corripunt, exercitum contrahunt, Danis occurrunt: non antè conspicientes quo sunt loco castrametati Dani, quàm ante eos in nebula constitissent. Strepitu primum festinantium ad arma proditi: inde paulum circa meridiem serenato aere sub oculis aduersi exercitus, certiores effecti. Non erat alia via nisi per hostes, his aut illis: nam retrocedere, id verò pudendum visum. Itaque arma, dispositis pro tempore aciebus intentantur, fortis dimicatio confurgit: Dani Wandalos, illi Danos repellere adnuntur. Multi inuicem cadunt, varia ac dubia diu volat victoria: tandem Danorum parti inclinat: cedunt Wandali, vicino vado multi immerguntur. Nauabant vtrinque fortes viri operam: sed tum res Danis cessit. Itaque præda onustus rex, quia bruma imminebat, reuersus est in regnum.

Dani in Wandaliâ impressione facta hostes certamine vincit.

CAP. 21.

Missus à Wandalis de pace legatus, se pro rerum ratione prudenter gerit.

pediri, terrendum apparatu. Ibi vir gnarus, murmura Iutarum in regem accipit, alimenta sibi deesse querentium, quamuis illis rex subsidia commeatum ex aliis Daniæ insulis polliceretur. Animatur tum Wandalus ex eo murmure, ut æquas pacis condiciones (quas antè non audebat) exposceret, quum initio leges pacis cum plurimo suæ gētis detrimento non recusasset. Interrogatus, si rex fœderibus annueret, quibus modis de parte Wandalorum firmarentur, respondit, lapidem se in mare iacturum: quod Wandalis ictu fœderis loco esset, arbitrantibus fœderis violatorem ita periturum. Sed pontifex is quem pacis sequestrum ille delegisset, obsides dandos asseruit: sic enim Danis à Wandalis prioribus semper annis esse cautum, non modò obsides, sed etiam classis supplementa & pecuniam instaurandis nauibus dari consueisse. Ille refert temporum esse rationem habendam: si hoc in retroactis sit aliquādo obseruatum, nunc esse aliam rerum faciem, vastatam à sua gente Daniam proximis annis: nunc satis accipere, si æquas à Wandalis pacis condiciones impetrarit. Indignatus episcopus respondit quæ videbātur rebus & tem-
 pori congrua: ceterum ad regem se cuncta perlaturum pollicetur. Regi quidem superba visa Wandalorum legatio, & ideo properandam expeditionem. Sed quoniam horrescens ventis mare nauigationem interclusit, maioribus agendum viribus rex censet. Ergo Henricum Saxoniae ducem inuitat ad colloquium & ad belli communionem, ut iunctis viribus, ille à mari, iste à continenti terra inferant arma Wandalis interceptis: ut ita facilius indomitæ genti iugum imponant & tributorum & Christianæ religionis. Ceperat iam antè Henricus ex Wandalis magnam Obotritorū & Kissinorum ditionē. Gun-
 celinum (ut diximus) Zwerino præfecit, & Werlow iam arcē tenuit: unde facilis illi transitus ad Rugianos videbatur. Nam & Albertus Brandenburgensis marchio suæ ditionis vicinos Wandalos effecerat. Iam rex cū classe aduectus maritima populatur: dux quoque à terra promouit exercitum: sed quidam ex pabulatoribus, à Wandalis intercipiuntur. Struunt vicissim insidias Saxones hostibus, & intercipiunt ex Wandalis principem gentis, nobilem virum, patrem adulescentis qui nuper odio superstitionis gentilis ad Danos confugerat: sed quum capi pater non pateretur, oppressus est. Audita autem patris nece adulescens non aliud respondit, dolere se, quòd in paganismo sacrilegus periisset.

Dani ex Saxo-
 nis in Wanda-
 los expeditio.

CAP. 22.

I G I T U R per mutua expeditionis tempora rex à duce conuiuia excipitur in castris: splendor & apparatus rege dignus instruitur in famulatu, in epulis, in omni rerum ordine. Sua quisque deinde parte hostilia populatur. Wandali se arcibus atque præfidiis continent, sua omnia inuiis paludibus condunt. Magno internunciorum periculo principes redeunt in colloquium. Rex suo itinere vastans omnia, ad oppidum tum paruum, Rostockium peruenit, idque habitatorum metu desertum incendit: inde populatis circum omnibus ad mare contendit. Nunciatur classis Pomerana cum Rugiana ad nauigare. Rex à duce præmonetur amnem linquat, mare repetens, ne intercludatur ab hostibus: quod rex consilium putauit non contemnendum. Sed tum insidias cogitauit insidiis illudere. Compertum habuit militis sui in terram egressum expectare Wandalos, ut ea opportunitate classem exurerent atque expugnarent. Rex iubet milites condi in naues, paucos in littus egressos vicinas domos incendere: arbitratos Wandalos omne Danorum agmen expositum terras populari. Sed neque hostibus Wandalis defuit calliditas circumspectiendi: nam omnium rerum facti certiores se continebant. Vires enim suas utriusque exercitui terra marique impares (ut erant) reputabant. Igitur ad pacem inclinantes, eundem quem pridem in Daniam misere oratorem, submittunt, de pace tractaturum. Is ignem in littore accendit: id erat signum colloquium de pace petentis. Interdicitur Danis ne in cuiusquam nauim excipiantur, ne pacis cupidos arbitretur Danos. Sua igitur naui aduehitur, eundem quem prius pontificem Absolonem sequestrum requirens. Ille per contumeliam rememorat, insulas Daniæ vastatas à Wandalis, exprobrans quod antè ab illo fuerat obiectum in Dania, quum ibi legatione fungeretur. Respondit Wandalus cuique tempore suam esse orationem accommodandam: factam nunc rerum commutationem, ut Danis inclinet victoria. Si neglecta fuerit præsens nunc de pace oblata conditio, fortè futurum aliàs ut reiectæ poeniteat exhibitionis. Hac verborum vicissitudine quum multa inuicem iactata fuissent, Absolon pontifex sequestrum se facit apud regem: conuenitque ut datis in fœdera tum iacta obsidibus, rex classem reduceret. Sed hæc ad solos Rugianos pactio pertinebat.

Wandali lega-
 tum mittunt,
 qui de pace a-
 gat.

CÆTERTVM orientales Wandali nequaquam hostiles animos posuere: quibus e-
domandis rex fœdera renouat cum Henrico duce Saxonum, vt ille à terra, ipse à mari
vrgeat hostes. Adnauigat iterū classis regia: Henricus verò dux nihil segnius à terra pro-
ducit exercitum. Præmiserat tum ille (quod diximus) ex equitū alis nobiles quatuor co-
mites. Hi præmissi castris metandis, dum incautè rem gerunt, cladem insignem accipi-
unt, duobus oppressis. Quam rem ad hoc solum renouamus, vt Danici scriptoris testi-
monium nostris annalibus conferamus. Accepta clade, Saxones tamen victores, urbem
Demyn subruunt incensam, vt solo æquaretur. Cosconam quoque simili premunt de-
spiratione, desertamq; iubent conflagratione deleri. Nam habitatores cum omni sup-
pellectili se in proximas paludes condidere. A mari autem rex Wolgastum oppidum
10 aggressus, vt cætera, vacuum reperit atque desertum: sed ille suorum imposito præsi-
dio fecit communiri. Cæterum populationibus vtrinque, rex à mari, dux à terra, non se-
gniter institere: quando neque pugna dabatur copia, neque ab hostibus fœdera pete-
rentur. Progressus tamen rex longius in flumen, exercitum ducis nauibus ponte facto
transposuit, oppida mediterranea totis viribus expugnaturus. Quod vbi Wandali com-
pertum habuere, submissis oratoribus de pace atque fœderibus agere cœperunt. Nam
vsque in illam diem nusquam totis copiis in aciem prodierunt, sed leuibus tantum præliis
confluxerunt ex insidiis. Pacis tum conditiones hæ fuere, vt Wolgastum oppidum, op-
portuno littoris loco situm, trifariam diuideretur, & quib. vellet rex præsi-
20 piratis Panis fluminis aditus negaretur: & ad ea obseruanda, tam regi quam duci obsides
darentur. Wandali obsides se duci dare pernegabāt, quod ille nuper nobilem virū Werf-
laum obsidem suspendio necasset. Rex sine belli consorte se pacisci recusabat: perferri ta-
men ad ducem iubebat pacis fœdera, si fortè probaret. Ille regio deferens honori assen-
sus est, dummodo in fœdere conciperetur, ducem, quæ belli tempore occupasset, iure
belli retenturum: quod quū vtrinq; placuisset, reductis exercitib. pax reddita est cæteris.

CAP. 23.

Expeditis in
Wandalos o-
rientales, &
oppidorū in-
cendia.Pacis condi-
tiones.

S E D diuturna esse non potuit, propter alternum immortale vtriusq; gentis odium:
quum Dani principes, Wolgasto præsidentes, Rugianos secum ex fœdere in vrbe agen-
tes, vexationibus crebris oppidum deferere compellerent. Nec minus Rugiani, nouarū
rerum cupidi, in ducem Henricum respicientes, Danis rebellare audent. Quod vbi Da-
30 norum rex compertum habuit, classem reparat: Rugiam aut in fide cōtinere, aut ad pri-
stina iuga tentat reducere. Angebat plurimum Christianum regem nō tam ditionis suæ
in eam gentem propagatio, quam idololatræ gentis subuertenda religio, cupientem ad
Christi iuga reducere populum iam diu infidelem. Verna expeditio solam vastationem
effecit prouinciæ, Rugianis se intra mœnia tenentibus: nisi quod leuibus præliis fiebant
excursiones & agrorum populationes. Renouata in autumnum classica expeditione,
quum horrea omnia plena reperirentur, ad Arcon oppidum legiones expositæ: ipsi ci-
ues, mutuata à vicinis militia, in improvisos se adoriri credentes erumpebant, iusta Da-
nis acie congressuri. Ibi multa fortium virorum præclara facinora vtrinq; sunt conspe-
cta. Sed tum oppidani intra sua mœnia sunt repulsi, & rex populatione prouinciæ facta,
40 incolumem exercitum classemq; spoliis reduxit onustam. Interea dux Henricus pactis
fœderib. iam sibi Wandalorum primores deuinxit, regemq; Daniæ ad colloquium euo-
cat opportuno loco. Ibi dux questus, quod rex sibi fœderatos Wandalos, non prius corā
se quæstione intentata, sit aggressus bello. Rex autem nullius se respectu retinendū re-
spondit, quo minus hostes suos bello lacefferet. Ita exasperatis vtrinq; sermonibus, collo-
quium simul cum fœdere diremerunt: multæ deinde nauales pugne varia fuere fortuna
inter partes. Sed erat ex Danis vir gnarus linguæ Wandalicæ, & inter proceres eorū pa-
terna familiaritate notissimus. Hic ex consilio nonnullorum de regno procerum circun-
ueniendæ gentis audaciam præsumit, monitus tamē ab illis quos conscios fecit, ne qui-
bus promissis Daniæ regnum oneraret: armis enim, non dolis, Danos bella gerere con-
50 suesse. Ille profectus ad Pomeranos principes, mirari se ait, quid prudentes viri Saxonū
fidem Danicæ integritati prætulerint: quorum alij fines eorū iam sibi subiecerint, quoti-
die ditionem suam cum Wandalorum detrimento amplificantes: Dani autem finibus
suis contenti, non nisi de præda cum hostibus confligant: si sapiant, longè illis Danorum
quàm Saxonum magis ambienda fœdera. Mouit oratio principes viros. Nam Henricus
Zwerinum, Raceburgum, Werlam & omnem Obotritorum terram tenuit à Wādalīs.

CAP. 24.

Rugiani in
Danos rebel-
lionem faciūt.Saxonie dux
à Dano alie-
natur.Wandali ho-
minis Dani o-
ratione in-
fraudem im-
pelluntur.

Itaque nulla interposita mora cum Saxonibus bella Wandali renouant, arbitrati Danos sibi facile accessuros. Sed hac in parte ludificatos se compererunt.

CAP. 25. Q V V M dux emissis ad regem oratoribus, Lubicensi & Zwerinensi præsulibus, filiam suam (quod diximus) regis filio despondet, arbitratus fœdera sic sancitum iri: venit ad colloquium apud Eydoram. Bellum communi consilio & auxilio Wandalis indicitur. Rex à mari Wolgastum oppugnat, dux Demynum iam reparatum obsidet. Sed quoniam obsidionis longam moram prospiciunt, populationi indulgent. Wandali verò viribus impares, vtrunq; hostem ære placant & obsidibus. Henricus interim dux, & in Saxonia & in Bauaria motus in se coactus excipere, Wandalorum inde facta posthabuit. Pomeraniæ autem principes, quod Rugianis popularibus suis non bene vellent, propter contemptum quem ea gens pro solita sibi superbia principibus ostenderat. Accessit zelus diuinæ religionis, quod memorati principes, ex parte Christiani, non æquis oculis aspicerent vanissimam gentis illius superstitionem. Iam Dania rex Waldemar in animum induxerat, semel genti toties victæ, toties rebellanti, totis regni sui viribus incumbere, vt sub iuga missos Christo simul & sibi parere cogeret: in quam rem iam propensos Pomeraniæ principes belli socios acciuit. Illi non segnes incubuere, quod sperarent, regem Christi honore & suis tributis contentum, facile illis prouinciam permissurum gubernandam. Hac interim fiducia pleni, non minori illi apparatu à terris bellum instruunt, & omnem apparatus constituunt, quam rex à mari. Tum illa facta Arconæ vrbis expugnatio, fani simulachriq; subuersio, deinde vrbis Karentinæ deditio, & vanorum numinum exterminatio, & Christianæ fidei in gentem propagatio, quam supra xii. capitulo (ordinem sequuti temporum) fecimus, nunc interpositis alterius authoris testimoniis, in id ipsum reuersi. Sic pacatis Rugiæ rebus, omnia Danis compacata videbantur. Sed neq; Pomerani neq; Circipani neq; Kissini satis quievere.

CAP. 26. O B S E R V A B A N T omnes interim opportunitates rerum gerendarum. Audierant regem Waldemarum, totius regni celebrato cōuentu, parentem suum Kanutum, missis ad hoc Romam nunciis, in sanctorum numero ascriptum prodentibus miraculis, curare vt in aram de tumulo trāsferatur, filiumq; Kanutum corona donatum, secum regnare constituisse. Ita summa exultatione, omnia laudibus & plausibus per Daniā resonabant, quum rex duorum medius, inde patris æternam gloriam per gentes vulgari, inde filij auctam cerneret in terris maiestatem. Wandali interim excurrebant ad prædā, quadraginta nauibus egressi ad solitum quæstum. Norwagij regis oratores eidē inerant conuentui: iam redeuntes, à Daniæ quibusdam proceribus honoris gratia deducuntur per aliquot milia: Esbernus is erat ex primoribus Daniæ, qui hospites deducebat. Ille iam rediens, apud Oldam insulam audit regem suum iam arma renouare in Wandaliā: rogatiq; ab illo incolæ si quas piratarum naues conspexissent, quadraginta nuper vela in proximum se portum contulisse retulerunt: sed piratarum an mercatorum fuerint, esse illis incompertum. Statuit ille sub noctem profundo se credere, littora vitare, vt falleret fortè ad prædam excubantes. Proditus autem exorta luna, à Wandalis incurritur: hi enim in insidiis latuere. In proram progressus Esbernus, iubet armatos suos se circumstare, telis hostem infestare. Diu vtrinq; pugnatur, Wandalis plurimum sanguinis ab vna naue haurientibus. Semel, iterum ac tertio repulsi, quum virtutem mirarentur, rogant quis naus sit præfectus. Frustra, inquit Esbernus, de præfecto sciscitatio, quando prædæ imminere non poteritis. Captiuorum apud Wandalos quispiam ex Danis vocem agnouit loquentis: Esbernus, ait ille, capere non poteritis. Tum illi, partim pudore partim furore inuecti, pertinaciter insistent vt capiant: fortiter oppugnati, fortius se defendunt, donec absumpta pene tela viderentur. Tum iubet Esbernus vnum è suis accepto filice mælum inscendere, inque summitate excusso igne ostentare flammam: Wandali rati dari signum sociis nauibus, absistunt. Sic inter multos pauci in patriam reuertuntur incolumes.

CAP. 27. W A N D A L O R V M ergo bellum intermittere rex nō passus, auctus Rugianorum ex fœdere classe, Zuinam fluuium ingreditur, ducturus in Iulinum oppidum, ea tempestate in Pomeranis præcipuum, quod duces inimico in se animo essent propter Rugiam, quod sperabant illis non permissam. Iam regia classis per latum illum sinum quem tres amnes, Panis, Zuina, Diuina, collecti ante exitum in mare conficiunt, peruenit ad confinia

Repetitur historia de Wandalis subactis.

Wandali, dñi Dani festinos dies agūt, classem parant.

Esbernus Danus fortiter cū Wandalis preliatur.

Danus ascitis Rugianorum auxilium Pomeranos aggreditur.

confinia Iulini. Pons illic amni Zuinæ superpositus, oppidum coniungit aduersæ ripæ: hic nocte prima quiescere. Ante lucem Iulini ciues in cymbas suas coiere, hostibus in lacu obuiam ituri, ut iter interciperetur: nec Danis fiducia defuit illos excipere: diu in flumine certatur. Interim rex pontem ex parte demolitus, transitum classi facere constituit. Pugna & ibi confertur: peruenit tamen Danorum instantia ut classem deducerent, sepius multis, quæ in flumine piscandi gratia constiterant, demolitis. Peruenitur ad vicinam Camini vrbis insulam Cristoam: quam rex populari prohibuit, ut esset ibi iumentis pabulandi refugium. Ducitur in urbem: quam oppugnare rex adortus, primum certamen in ponte confert: sed ea videbatur pons imbecillitate, ut magis pugnantibus ab illo periculum esset quam ab hostibus. Quo perpenso, rex iussit receptui cani: & iam excursionē facta in vicinas ripas, quicquid prædæ contrahi potuit, in naues congeritur. Rex iam de reditu cogitans, præmisit qui vadosa propinqui fluminis loca pertentarent: infida enim erant ea peregrinis & ignotis vada. Ipse tamen non expectato exploratoris reditu, egrediendi audius superuenit scrutanti: seque in syrtes atque periculosa loca coniecit, unde plurimo post labore vix eriperetur. Verum quia Iulini oppidi vicina erant prædia, in ea excursiones facere ante abitum constituit. Absolon, vnus ex pontificibus, noctu loca explorauit vadosa: & quibus exponi copiarum poterant, fixis noctu stipitibus, aut in nodum curuatis iuncis, signabat. Orta autem luce cum expeditis egressus, latè populatur. Interim rex agmen & totius robur exercitus in ordinem redigit, oppidi illius oppugnationi institurus: in quam operam egressos pridem equites iubet reuocari. Sub ipso autem reuocationis momento Absolon pontifex Magnum, Erii nobilis viri filium, cum parte copiarum audit ab hostibus circumuentum, nisi succurratur, statim periturum. Ibi iam vir fortis pontifex animum circumfert quid cui præponat, regis imperium aut sociorum salutem posthabeat. Sed sumpto ex tempore consilio, commilitoni primū fert suppetias, & cohorti consulit alioqui peritura: itaque aduolans socios eximit periculo. Magnus acceptæ per illum salutis non immemor, seruatorem suum publicè vocat, seque suūque caput semper pro illo vigilaturum spondet. Absolon verò, ut iustam in se indignationem regis temperet, magno ante se captiuorum pecorumque grege in castra præmisso subsequitur, regios oculos re bene gesta sibi concilians. Rex tamen leuiter increpitans, ad latus suum (ut semper) deuocat accubiturum.

Episcopus bello strenuum se prestat.

REPETITA classe, anceps eius periculum erat educendæ, quod paludosis locis hærentia nauigia, iam prædis & hominibus onusta, vix erat commouere. Aliis effodiendæ arenæ insistendum, ut per fossata egrederentur, est visum: sed infinitus & frustratus labor aliis est visus. Eò confugiendum duxere, ut subiectis teretibus lignis tractu viroꝝ educerentur. Potuere sex Rugianorum non magnæ naues illo ordine exportari. Interim Casimarus dux iam hostem in casses coniectum reputans, quadraginta naues perarmauit ad amnis ostia constituendas. Bugslaus verò à terris imminens, equitum peditumque copias ducebat, Iulinenses increpitans, quod per socordiam non in aciem aggressi Danis se contulissent. Iam Dani hærebant in vadis: vtrinque hostes perurgebant. Misera rerum conditio, victores victis similiore. Circumfusi Absolonem Iutæ conuitiis incescebant, quod eo ductore in eas essent perducti angustias, è quibus nisi rex saluus educeretur, perpetuum dedecus Danico nomini oriretur, se verò vniuersos, hostiū gladiis subiectos, certa in morte remanuros. Solere reges rebus gerendis illustres viros præficere, & talium ductu cuncta gerere: nunc sacrorum pontifices, arma tractantes, regem & omnē nobilitatem, pariterque omne nomen Danicum, in perpetuam ignominiam perduxisse. Has conuitiationes molestè sed dissimulanter tulit vir prudens, nil aliud respondens, quàm esse prouidentis viri ea proloqui, de quibus nihil eum dixisse pœniteat. Superueniens autem quidam vir fortis, & qui Absolonis fortia facta sæpe expertus sensisset, primo quidem tumultu quid ageretur accipere non potuit: vbi verò conuitia iaci in fortissimum ductorem animaduertit, Parcite, inquit, commilitones, virum qui patriæ decus sæpe auxit, semper sustinuit, conuitiis laceßere: cuius ductu eò peruenit Danicum nomen, quò maiores nostri ne respicere audebant, cuius auspiciis multæ sunt peractæ victoriæ. Et quid est quod sceminarum ritu ad eiulationem descendimus? Viri sumus, gladios tenemus, exercitum habemus incolumem. Si mare inuiū est, per medios hostes equites reuehamur in patriam. Talibus aliquandiu monitis insistens, magis obrectantiū ora cohi-

CAP. 28.

Dani nauibus loco palustri hærentibus periclitantur.

Episcopus sparsa qui nactus est, non contentus, bellū gerit.

buit, quā animos à trepidatione reuocauit. Interim Casimarus per contumeliā & cōtemptum Danorū tentoria figit in littore: ibi aureis argenteisq; poculis bibit in oculis hostiū.

CAP. 29.

Rex è presenti periculo Absolonis consilio enadit.

R E X tali deprehensus discrimine atq; periculo, procures conuocat, percontaturq; quo sit opus factō. Diu silentium fuit. Iubet proloqui quemq; quid sentiant. Tum vnus præ cæteris, Pueros, inquit, tibi rex in consilium adhibendos censemus, quorum ductu, ingressus in eas difficultates, expliceris. Sentiens sibi Absolonis familiaritatem obiectari, non esse inquit rex, boni moris, vt in concilio conuiciis se viri boni laceffant: dicere quenq; par esse, quid in communi periculo pro omnium salute sit ineundū. Tum Absolonem intuitus, quid videatur ex re esse percunctatur. Ille nihil moratus, Cuncta tibi, inquit, in expedito esse rex, si per obrectatores liceat, edicam, naues expositis iumentis atque grauiori armatura, exonerandas: tibi cum equitum manu in littus secedendum, expedita remigiis, ac loricatis plena nauigia præmittenda: vt sustetata primū hostilis classis incursione, cæteris nostræ classis nauibus exitus præparetur. Rifu exceperere dicentem æmuli, percunctantes si primus ipse esse velit qui naui exeat loricata. Ego, inquit, nisi exequendi præsumerem audaciam, consilium tale inter hos procures non vulgarem. Fit ratum quod ille conceperat. Rex expositis in continentem iumentis, conscenso equo, expeditam suorum manum in littus perducit. Tunc Casimarus antè iactabundus, se collectis tentoriis festinatò proripit, inq; naues se recepit. Septem armantur apta loricatis nauigia: sequitur classis tota, iam oneribus expedita, pertransiens formidata vada. Ad primum conspectum egressorum de lacu nauigiorum hostica classis retrocessit, non expectandam rata manum illorum quos antè irriserat. Iulium deinde rex cum equitatu allabitur. Bugslaus, paulo antè de trepidatione deq; timore Iulinenſes coarguens, ipse fuga se proripit: pontem nuper effractum per transitum, traiciendo equitatu reparat, vt interim expedita classis elabatur. Ventum est ad ostia Zuinæ fluminis: ibiq; iumentis iterum in naues receptis, ad maris principia anchoras proiciunt, firmantes nauigia. Omnium anteriores fuere Esbernus atque Suno post Absolonem.

CAP. 30.

Dani conspectus hostes territos fugat.

I N T E R I M Iulinenſium quidam eques in littore obequitans, quum per interpretē Gutſcalcum nunciaret, suis ciuibus in animo esse, postero die missis oratoribus fœdera pacis inire cum rege, & iam abiturus equum calcaribus vrgeret per iactantiam: exiliens iumentum vehementius quā ille caueret, præcipitem dedit equitem, tam graui lapsu, vt semianimis in arena volueretur. Famuli effusum leuare conantes, Danorum prohibiti sunt telis. Interim scapha inuecti Absolonis ministri, illum in liburnicam domini inferbant nihil sentientem. Interposita mora, quum ex graui lapsu quasi profundo somno resipisceret, in proximis conuersus, vbi esset interrogabat. Diu erat, antequam pernoscet in hostili se naui teneri. Interim rumor percrebuit, expectare hostes, venientes ab anteriore terræ sinu Danos, vt exciperent in mari, magna & expedita classe paratos ad prælium. Iulinenſis ille omnem esse vanum rumorem qui disseminaretur, quam sanctè asseuerabat, compertum sibi esse, genti suæ non superesse animum manum cum Danis conferendi: inq; eam rem multis commemoratis, tempori seruire, & hostibus (à quibus captus teneretur) assentari credebatur. Sed tamen rerum exitus declarabat vera loquutū. Sic enim euenerat vt nemo se illis ad prælium obiectaret in mare prodeuntibus, agmine ad pugnam instructo. Nam omni classe reducta, omnigenū rerum præda onusta, incolumē in patriam nauigationem Danitum victores habuerunt. Erat ex eo agmine, qui reparandæ ratis suæ gratia, post abeuntem classem in hostico remaneret, & rudibus reparatis, post eam sine cuiusquam incursione nauigabat. Libet hac in parte interfari. Iulium oppidum regi quondam Danorum Zuenoni, ad tempora Ottonum Imperatorū regnanti, sæpe se opposuit, bello sustinens totius regni molem: ter etiam regem prælio cepit. Nunc paucis interpositis seculis, ne in aciem prodire audeat. Ea rerum est vicissitudo. Et ipsa Danorum natio, quæ ante illa tempora terrori fuit Gallis, Germanis, & omnibus circumiacentibus prouinciis, nunc ab vna Wandalia tot bellis distinetur, tot laboribus implicatur. Vide rerum mutationem mirabilem, sed non nouam.

CAP. 31.

Victoria & eladu varia vicissitudines.

I N T E R E A Casimarus & Bugslaus, Pomeranorum principes, scientes Danorum regem non quieturum, Henrici Saxonum ducis vltro manum petūt, auxilio venturam aduersus regis potentiam. Ille vt potestatis suæ in eos ditionem acciperet, non cunctanter annuit. Rex non ignarus, vtriusq; etiam iuncti hostis arma nihil veritus, vltro iterū in Pomerania

Pomeranam classe procurrit prouinciam, Rugiana virtute in auxilium & supplementum copiarum & nauium desumpta. Per Zuenam fluuium, lacum illum magnum, inde per Oderam Stetinum vsq; vetus & opulentum in prouincia oppidum, peruenerunt, cui præerat Werlaus, principibus terræ memoratis sanguine coniunctissimus: sed qui imperio ab illis seposito, suæ ditioni præerat. Superstitionem ille patriæ veterem vehementer auersatus, sacram Christi religionem omni voto expetebat, quod in se fuit, religiosos & bonos viros exquisito cultu prosequutus. Iam fidei nostræ & ille rudimenta perceperat ab Ottone Bambergensi episcopo: urbem illam præsidio tenebat. Rex vrbi oppugnandæ institit. Est autem oppidum ab imo decurrentis Oderæ in aduersum cliu-
10 uum erectum, vallis ac mœnibus roboratum, vt eius captio perquam difficilis videatur. Sed tamen virtuti nihil imperuium rati Dani, oppugnationem intentauere, coronaque cincti infestabant. Vallum fossionibus impetitur, vt per cuniculos properetur expugnatio: penetratum est sub mœnia. Illi à telis iam immunes (quod in longinquum & in directum illa mitteretur) hostes infestauere: fessis recentes alij subiere. Quid multa? Defatigati ciues præfectum orauere, vt ad hostes descendens deditionem impetraret. Cuius mentio apud milites fieri non potuit, inhiantes vrbi capiendæ, vt eam diriperet. Volentibus ergo qui intus laborauere, ac permittentibus qui foris oppugnauerunt, Werlaus per funem muro demittitur, vt regem petat, deditionem oblaturus. Quam ille legationem libenter audiebat, vt sanguini parceretur in reliquum fundendo. Quum autem
20 esset auditum in exercitu deditionem accipi à rege, quum offerretur ab hoste, languidius institere oppugnationi: nam direptioni (quam sperabant) per eam occasionem locus non erat. Ita factum est, vt magnorum sibi laborum minimum prospicientes fructum, segnius pugnarent. Rex vbi aduertit ob eam rem milites tardius frigidiusq; pugnare, murum obequitat, hortatus milites vt urbem annitatur capere. Sed tum illi quum maximè contenderent, videntes urbem captu non facilem, intermisere murmura. Tum rex admissio præfecto deditionem accepit, cognitaq; viri virtute, urbem illi sub Danorum imperio regendam permisit, segregatam ab reliquo Wandaliæ principatu.

Stetinum Dani oppugnant.

Danus oppidum in deditionem accipit.

I M M I N E B A T iam tempus allecum sub Rugia capiendorum, quæ nunc à multis
30 annis ad littora Scaniæ contingit. Et ne alimentorum defectio publicorum regioni incideret, intermittendâ rex expeditionem putauit: attribuitq; eam sub Rugia gubernandam Kanuto, Pribislai, qui è Wandalia ad regem dudum profugerat, filio. Ille operam recusans, causatus est, non tanti esse quod in Dania ab rege teneret tenues Lalandiæ fines, vt pro his capitis discrimen subiret, pugnaturus assiduò in cõgentiles suos: ad pontifices, quorum consilio & nutu cuncta gererentur, ille deriuabat onerosum ministeriũ. Rex nõ æquo ferens animo imperij detractionem, Pauca, inquit (fateor) hæcenus accepisti, quia nec maiora meruisti. Et quoniam Absoloni sibi obiectam familiaritatem iterum reputabat, illũ rex percunctatur, si tutandæ prouinciæ operam sibi velit desumere. Nihil moratus ille respondit, quicquid per pontificem possit exerceri, horum se nihil pro publicis cõmodis recusare. Addidere se tanto labori socios etiã spontaneos Esber-
40 nus frater, Torbernus, ac Petrus Torstani filius: quibus accessit Zueno Arusiensis pontifex, cum aliquantis Iutis. Rex omnibus collaudatis, gratias habet Absoloni, quod non grauatur subiret ab aliis recusatam prouinciam, quodq; singulari tam sibi deuinxisset ciues suos animo, vt nulla in re pontificem suum putarent deserendum, in regnum reuertitur. Quum interim Ticislaus Rugiæ princeps (tum verò sui regem illum dixere) cum germano fratre magnam Danis comitatuum importari iussit copiam. Sed quum Iutæ aliquanto se insolentius ad rapinam pararent, oblata etiam sponte præripientes, eo iussit Absolon Rugianos obsequio abstinere, de solis allecibus recens captis, quantum diurnis vlibus satis esset, iussit inferri. Iam euitato incursionis (vt sperabant) periculo, Rugiani redire in sua disponebant nauigantes, & tamẽ Iutarum vix manus euasere, populi in-
50 frænis, & qui sacrorum antistitem in armis ducem contempserunt.

Absoloni episcopo prouincia traditur aduersus hostes defendenda.

I M P L E T O ad quod stabant Dani ministerio, quum euitato Pomeranorum incur-
su in regnum redirent nauigarentque, Iutæ sub littore Fioniæ piratas se longè fortiores
conspicati, relictis nauibus in prædam terras fuga petiere: hostes direptis nauibus con-
fractisque abiire. Absoloni triste nuncium defertur, socios Iutas nauibus exutos. Ad-
nauigat, videt laceras reliquias. Scrutatur nota piratarum receptacula, & nemine

Absolon Wandalarum classem parari sic certior.

reperito parat abire. Quumq; expeditissimo ad cursum vteretur nauigio, longè præuolauit, & iam de vicino littore hominem conspicatur, panno sublato signum edere postulati colloqui. Rem magnam esse ratus Absolon demittit anchoram, cymbam conscendit. Vbi propius venit, agniti hominis fidem damnat, quòd accepta nuper pecunia, hostiles conatus (quos primos ille facere consueuerat) non prodidisset. Sed ille purgationem afferebat, piratas tum abiisse, priusquam ille fidem interposita pollicitatione dedisset. Tum rogat pontificem quòd proficiscatur. Vbi domum petere audiuit, iam, inquit, expeditio erat ineunda, quum tu deponere conaris. Nam magna paratur classis ab hostibus Wandalis, quem locum petitura, necdum comperi: sed comperturum se breui promittit, & ex fide renunciaturum. Quo loco pontificem requirere veniat, sciscitatur: constituitur illi insulæ Monæ promontorium: diem edicere iubetur, quo illic se videndum iterum præbeat: sextum pollicetur. Et hoc dicens abiit, è conspectu factus antequam Danorū sociæ naues propinquarent: veritus est enim, ne à multis agnitus proditusq; patriæ pœnas daret. Aduentantibus sociis Absolon exponit, compertū sibi esse

Deratione beligerendi cum suis deliberat.

proximam venire hostilem Wandalarum classem: nunc optionem illis esse marine velint, aucta classe, aut expositis equis, terra configere: aut si neutrum probent, incolas regionis à mari in mediterranea iubeant commigrare, ne hostibus prædæ sint. Certè iumenta in terram exponere, perquam difficile & incerti videbatur exitus, si hostes in terram non elicerentur: incolas emigrare miserum. Statuunt vt domum quisque repetēs, aucta classe com meatibusque adductis, naualem pugnam præstolentur.

CAP. 34.

I A M bruma appetebat, nec minus tamen ad expectatū hostem exire maturabant. Exortum est autem tantum subito gelu, vt crustatis in glaciem glebis madentibus plaustra figerentur immobilia. Sed agricolæ commeatus in naues portaturi, onustis iumentis plaustra relinquere cgebantur. Præteriens Absolon equo vectus, miseratus est laborem agrestium. Illi se solantur, leuius id esse censentes, quàm ad prædam exponi incurfantibus piratis. Tum ad Monam constituto die se recepit: illic quem miserat, reuersum se cernit expectare, qui omnia reportans hostium consilia denudabat. Quumq; Wandali longius morati non apparerent, classis Danica portum delegit duabus speculatoriis, quarum altera Zelandensis, altera Falstrensis, communi tamen omnium periculo perarmatis. Qui Falstrensem gubernabat, vir eius regionis primarius, & qui hostibus quàm ciuibus propensior à nonnullis putaretur, demoratur, quoad Danorū omnia consilia hostibus secreto demandet. Ita vnus hominis perfidia, benegerendæ rei adempta est occasio. Igitur quum intellexissent Wandali Danicam classem in expedito esse, demorarique aduentum suum, sinum qui viridis dicitur, solum attigere: editoque in littore signo, quum sublimem ibi crucifixi Domini statuam euerissent, abire. Sed neque tam citò moliri fugam poterant, quin Danica classis, iam comperto eorum gressu, protinus adnauigaret. Primo mane soliti educere Wandali, celerique sibi fuga consulere, tum Absolonem non fefellerunt. Quippe superuenit abeuntibus, infestauitque nouissimos, nec destitisset persequi, nisi exorta tempestas tantum vtrinque creasset laboris, vt alternis obliuiscerentur. Intenti quique propriis periculis ægrè luctantes Dani in portus redierunt. Wandali tempestate disiecti pro magna parte perierunt, testificantibus crebris nauium fragmentis, quæ per littora visabantur. Iarimarus Rugianus duabus ex ea classe nauibus captis, alteram dono misit Absoloni. Sacra erat diui Nicolai festiuitas, quum interposita nocte tantum in portu glaciei concreuerat, vt non nisi magno labore educeretur, vna semper præuia naui, & ea sæpe mutata, quòd glacies in ferri modum tabulata nauium discinderet.

Speculator hostibus prodit consilia.

Absolon infestat Wandalarum nouissimos.

CAP. 35.

1170.

Æ S T A T E proxima, quum iam annus ageretur Christianæ salutis post mille ac centum septuagesimus, colloquium fuit inter regem Danorum Waldemarum, ducemque Saxonie Henricum Leonem, de rebus Wandalarum ad Eydoram fluuium. Christophorus regis naturalis filius, Sleswici præfectus (nostri ducem vocant) solis tum suæ præfecturæ viribus Brannesios (sic enim vocant Dani Wagrios Aldenburgenses) infestos habuit: quæ prouincia iam Holsatis parebat, paucis in ea Wandalis antiquis piraticæ quæstibus necdum posthabitis, in mari permultum nauigantibus. Absoloni prouincia datur, vt iunctis cum Christophoro copiis in eam ducat regionem. Audiebant autem Wandalos iam prædatū exisse in Daniam: sequi properant quò illi diuerterant. Exeuntibus

tibus Danis iungit se Eschillus pontifex regionis maximus, hoc est metropolitanus Lundia, promissa barba testificatus peregrinationem longinquam de terra sancta. Is Absoloni mandat per fidem, ire se socium quocumque; ille pergat. Conuenit inter illos petere Lalandiam, quod & Rugianæ septem naues subsidio venire. Fortè Rugiani in portum se contulere quo hostilis manus latitabat. Aggressi hostiliter Wandali Rugianos (iam hostes, licet congentiles) abigunt in terram, prædā partiuntur, duabus ex iis nauibus quæ promptiores videbantur, abductis. Sed quo minus abducerent, ab iis qui Zelandensium nauibus custodes inerant, deterrentur. Quum verò Wandali relinquere cogerentur captas Rugianorum naues, perforatas mersere. Danica autem classis, quum euanesceret
 10 ex oculis hostes, urbem Brannesium recto cursu ad nauigauit. Iam incolæ munitioni diffusi, quæ ex veteribus conuulsionibus nullæ vel exiles erant, in ecclesiam quam extra vallum habebant, confugientes, pretiosiora quæque secum tulerent. Cohibuit religio viros Christianos, quo minus se sacrilegio contaminarent: quanquam præda per iniuriā pauperibus detracta, etiam sacris in ædibus immunitatem non habere mereretur. Pontifices autem, qui rebus præerant, boni consulebant. Progressi autem cum exercitu prouinciam vastabant, iam Holsatiæ comiti parentem: Wagriam dixere veteres, quā Dani Brannesium appellauere. Burna atque Marcradus, Holsatorum primores, quos Adolphus apud Demynum orientis oppidum oppressus, filio impuberi tutores reliquit, magna Wandalarum Saxonumque manu collecta, obuiam ductabant Danis ubique digressantibus.
 20 Illi conspecto hostili exercitu, legiones suas in ordinem deuocabant: Holsatique campis æquioribus demorati, excursionem hostium expectabant.

Episcopi belli
duces.

Præda è loco
sacro non tol-
litur.

EXIERAT iam pridem manus non contemnenda Danorum, quæ ab Holsatis intercepta, ad internecionem fuisset deleta, nisi auxilium illis sociæ cohortes in tempore attulissent. Riuus erat amborum agminum medius, vno meabilis vado, ad quem cunctis hærentibus, primus Absolon equum adegit transmissitque. Sequuti equites expediti, sociis laborantibus tulere suppetias. Sed is erat exitus pugnae, ut neque hac neque illa parte magnopere victores viderentur. Nam Dani Holsatos cum auxiliariis copiis sustinere, ne retro pellerentur: Holsati Danos prohibere, ne (quod cupiebant) progredierentur. Sed abeuntibus in naues Danis, patriamque repetentibus, inter auxilia Holsatorum tum
 30 deliberatum est de bello Danis inferendo. Erant autem qui rem absente duce gerebant magnates Saxonum, Guncelinus Zwerini comes, & Bernhardus Raceburgensis. Henricus autem Leo dux, in superioribus agens Bauariæ prouinciis, Henricum de Orlemunde, vicarium pro se, tutorem dedit Adolpho paruulo. Inter ipsos verò quos diximus, quum de inferendo bello ageretur, compertumque esset Danos equitatu plurimum valere, nauale bellum instituendum nonnulli putauerunt: quod in eo promptissimis Wandalis vterentur. Sed neque hoc tutum videbatur, Danis, nautico populo, in mari configere. Quod si viribus quas nuper vix sustinuerant, rex ipse cum totius regni sui accederet robore, vix ipsi duci Henrico, si adesset, videretur sustinendus. Tum in Sleswicum ductandus videbatur exercitus, ut Iutia euastaretur, quo modo superioribus sæpe bellis factum
 40 esse meminerant. Non est passus Bernhardus Raceburgensis comes, quod regis beneficio non parum terræ in ea regione possideret. Adiecit autem non facile esse Sleswici pulsare portas, quam sexaginta armatorum milia, à rege Danorum tutandam imposita, tenuerunt. Henricus quoque, qui tutorio nomine Holsatiam administrabat, nequaquam passus est, bellum genti, quæ nihil præter pacem & temporum tranquillitatem quæreretur, inferre. Itaque victus sociorum sententiis Guncelinus, treugas per Sunonem constituit ad reditum usque ducis. Sed ne interim Danorum animi torpescerent, assiduos hostes Wandalos Circipanos, bello tum rex petiuit.

Dani valens
equitatu, Wan-
dali bello nau-
ali.

CAP. 36.

CLASSE inuectus illigenti rex quum copias exponeret, limosam nactus est paludem in conspectu, supernè quidem viridi tectam cespitem, cæterum oneris impatientem: defecit enim facillimè. Sed *victrix domat omnia virtus*. Equos post traxere præeuntes, armis nonnulli detractis, quod onere leuarentur, incessere. Sic quoque cæno demersi, iam iumentum, iam fessor subsedit, iam ductorem suum equus calce protriuit, nunc iumento per iubas, ne mergeretur, eques inhæsit. Miserum spectaculum, & labor infelix. Raro plus laboris in pugna extricatum, quam tum in transeunda palude. Rex ipse Danorum militum humeris incumbens, non armis neque vestibis grauis transiit. Iam peruenerant

CAP. 37.

Difficilis limo
sepaludis trahit.

*Absolon episcopus
prædam
agit.*

*Pacis consilia
disturbat, &
oppidum vi
capit.*

*CAP. 38.
Saxonis erga
Danum fastus.*

*Absolon pirata
fugientes
assequutus de-
let.*

*CAP. 39.
Iulini oppidi
excidium.*

in solidam, stupentibus Wandalis, terram: nam inuium semper ab incolis hoc iter est habitum. Progressi vident oppidum in lacu nauigabili, solo ponte aditum præbente: sed illum præfectus vrbi Othmarus, stagnante in sublime operuit vnda, vt soli supernè pali emerent. Dani his adminiculis pontem alium superimponere aggressi, vimina multa congeffere: quum interim oppidani, lignea de turri instantes operi, Danos proturbant: sed obiectis clypeis, reiectisque telis, labore indefessi imminebāt. Absolon interim cum expeditis militibus prædatum exibat. Othmarus vrbi præfectus, videns opus crescere aduersus oppidum, scapha traiecit ad regem, supplicationes pacis intentans: sed illas ita temperabat conditionibus, prout prospera aut aduersa suis in pugna vidit prouenire. Rex vbi tergiuersantem deprehendit, auersas habuit aures. Miles quoque Danicus vbi de pace agi comperit, remissius segniusque pugnabat: & iam aspirante in noctem vespere, cœpit rex ad preces Othmari aurem inclinare, ne cum rubore aut obsidione solueret, aut oppugnationem intermitteret. Reuersus cum præda Absolon, quum de pace apud regem fieri verbum intellexit, seuocat paulisper interpretem: regique iubet seueriorem interpretationem de verbis Wandali obtendere, ne ad pacem inclinaret. Interim oppugnatoribus ipse accedit, hortatus vt perseueret. Erat tantus in militibus capiendi oppidi feruor animi, vt armati tranarent ad hostes, ponte nouo pro multitudine pugnantium in eo subsidente. Absolon cū paucis destituitur ipsis sub mœnibus. Qui nandi peritiam habuere, se suosque extraxere de periculo. Iam sub mœnibus pugnabatur. Falce demissa supernè Wandali Danorum scuta, de turri lignea retinaculis caëlis, cadere fecerunt è ceruicibus. Sed peruicit pertinax Danorū instantia, vt oppidū caperetur. Incolæ, quia scaphæ nullæ erant, doliis se immisere cū paruulis & vxoribus, vt elaberentur: sed facilè retroacti Danis victoribus fuere ludibrio. Oppido direpto atque incenso, ad vnum omnes trucidantur mares: Othmaro tanquam pacis legato, vix ipse rex pepercit, magis suæ famæ quàm illius consulens merito, qui non synceram agebat legationem.

D V X interea Saxonie Henricus, à Bauaria reuersus, ad Eydoram regi colloquuturus occurrit: sed iam indignatione in regem concepta, propter innouata per eius absentiam, pontem transire, regemque (vt prius consueuerat) honore præuenire detrectauit. Rex dignatione humanior quàm fastu sublimior, illi occurrit. Nam dux euitauit, ne superiorem regem verbo aut nutu fateretur. Ibi inuicem expostulantes quæ acciderant, rebusque colloquio utcunq; firmatis, pacificè discessere. Absolon interea præternauigans in Zelandia littora calculis frequentia, lapides in nauim iussit comportari, nouo præsidio, quod in Zelandia ad portum mercatorum erexerat, prospiciens. Nam telorum hoc genus tum non vile est habitum: iacula vocant diui Stephani. Inde quum eo loci in balneis ageret, audiuit cuiusdam nauis velut piraticæ, ab oriente venientis, inter socios fieri mentionem. Intermissa, ad quod venerat, lauandi studio, vestem iniicit, tubicinem canere iubet, vt remiges nauigio, quod promptum stabat, in anchora aptarentur. Duas è vestigio naues peratrat: ille velo in sua, alterius verò magister remigiis utebatur. Piratæ venientem conspicientes, velo deiecto in obliquum, quò Absolonem ventus ire non sineret, remigio flexere cursum. Sed ille inuictus comes illos insequitur, telis incessens. Illi mutato consilio, quem declinare non poterant excipiunt, quò latus nauigij sui hosti obiectum altius muri specie obtenderent. Sed expugnati, ex his nonnulli, ne caperentur, mare insilierunt: alij præcis caputibus capti interiire: quæ interim figebantur in palos ad nouum Absolonis oppidum, terrorem piratis allatura. Interim verò Wandali, memores vastitatis quam rex nuper intulit patriæ, in Daniam crebris se incursionibus vindicauere. Rex verò Waldemar, cum cæteris tum recentis iniuriæ futurus vindex, quòd Wandali Pomerani nuper nauim intercepissent, quæ regia munera ab eius socero missa portabat: misit tamen rex primùm in eam nauim cum rebus recuperandam, ad principes Pomeraniæ oratorem, qui præter cōtemptum & irrisiōnem nihil reportabat, hostilia omnia illos sentire in Danos, nihil pacati. Rex autem commo-

R E X expedita iterum classe Zuenam ingressus fluuium, ducibus Rugianis, Iulinum oppidum, non satis à pristinis cladibus respirans, captum direptumque incendit: ex quo die nunquam rediit ad pristinum florem, quòd iam à Saxonibus nouæ ciuitates in eo litore fir-

tore firmarentur: præsertim Lubica in solo Wandalico, magnis incrementis, Wandalia veteres vrbes cœpit obscurare. Interim dux Demynum obsidens, riuum qui urbem fecit inexpugnabilem, castris suis oppositum, cœpit aliorum deriuare: sed ea opera incassum fuit. Quo enim extenuare molitur munitionem, inde magis firmavit. Igitur frustrato labore dux oppugnationem omisit: sed fortuna quod hostis nō poterat, peregit.

Nā suapte incendio vndecunq; coorto, vrbs pene tota conflagrauit. Henricus verò dux *Demynum incendio flagrat* omisso Wandalico bello, ad alia properauit, quod audisset Vdalricū Halberstadensem episcopū (quem ipse propulisset in suam redisse terram) hostilia omnia in se commoliri.

Fauebant episcopo principes Saxonie, Henrico auersi. Interim pactis apud Wandalos
10 pro temporis cōditione rebus, eò se conuertit. Dissimilis per idem tempus regis fortuna. Nam ille urbem Cosconam oppugnans, igne immisso pene consumpsit. Incolæ dilapsi in vicinū nemus paludibus oblitum, omne pecus & omnem suppellectilem eò deduxere. Captiuum quendā, cum fratre & coniuge ac liberis interceptum, adegere minis pollicitationibusq; vt ad paludem, in qua incolæ delitescant, eos perducant. Promittit operā, fratrem illis permittens ducem, nauigio illuc ituris. Rex agmen terrestre, agmen ducit Absolon fluuiale: cuius ductor spontaneo (vt cernebatur) errore deflectēs, diu illos ludificauit. Cōperta tergiuersatione gladio caput eius demetunt, vt vel sic ab errore redeat in viam. Palus minoribus tantū nauigiis adiri potuit, quorum Absolon Zelandensium manu prædā omnem abegit, in vniuersum tamen exercitum partiendam: quæ
20 res non nihil illi apud suos peperit inuidiæ. Egressis paludem quidā ex remigibus iugulandū clamabat ductorem, qui illis pridem illussisset, & per risum collo eius funem cōiecit. Ille verū arbitratus supplicium, præuenire cōstituit. Nam simulatione hauriendæ aquæ se aquis immergit, incertum dolo an metu. Semel ac iterū emergit, funem manu tenens: nouissimè tamen suffocatus apparuit. Tanta autem pecorū vis coacta est, vt pastorum opera Dani indigerent. Nā tanta erat vastitas ab incendio, vt ne hirundines domicilia reperirent, sed in malis nauium antennisq; nidificarent. Inde rex ducis Saxonie colloquio iterū fruiturus, superiora conscendit prouinciæ, amnibus diuisus à duce. Caminum urbem petit, vicina depopulatus: tantumq; pecoris abegit, vt duobus mensibus alimenta inde præberet legionibus. Vbi intellexit rex abiisse ducem, regressus Wolgastū
30 est. Præfectus inerat oppido Zulister, qui extrema pontis parte defecta hostibus aditum curauit adimere: sed pertinax virtus nihil linquit intentatum. Nam manibus sociorum Dani milites subleuati adrepere nonnulli, in ipso ponte prælium conferentes: vbi vnius Absolonis armigeri conspicua pugna fuit. Interceptus ab hostibus videbatur, tamen pugnans elabatur. Gladij sui longitudine impeditus à cursu præceps labitur. Illico lanceis multis petitur: sed meliore fortunæ quàm suo clypeo tegitur. Genibus nixus, crura petit proximorum, donec assurgens, à superuenientibus sociis iuuaretur, rediretq; ad suos incolumis. Seruata est tum vrbs, ne caperetur ab hostibus.

Absolon episcopus ingenti præda potitur.

WOLGASTENSES autem urbis suæ angustias perosi, mœnia prolatauere, deuo
lutaq; saxa immisere fluentis, vt nauali obsidione premi nō possent: quæ res illis subsidio
40 erat & saluti in proxima Danorum expeditione. Nam rex imperium declinans Panim
fluuium, ad Zuenum nauigio cōtendit. Iulium oppidum superioribus expeditionibus euastatum, nunc tamen denuo cœptum habitari, quum illis munitionibus nondum firmatum esset, vt tolerandæ obsidioni sufficeret. Ciues ad famam nouæ ex Dania classis populariter emigrantes, Caminū contenderunt: ibiq; firmatis sedibus obsidionē tolerare cōstituerunt. Sed rex ad Osnā urbem cōtendit, populationi potius agrorum quàm vrbiū tardæ obsidioni insistens. Ostendit tamen Osnæ vrbi apparatus obsidionis, si fortè ea re territi ciues deditiois facerent mentionem. Sed ciuibus ea re nihil motis, reduxit exercitū, aliam sequentis anni meditatū expeditionē. Iam enim rex ille in eam venerat cōsuetudinem, vt annuā in Wandalos armaret classē, vel quod illi ab excursionibus so-
50 litis sibi non temperarent, vel quod suos in regno desidentes, ad tumultū & ciuilia mala
promptos intelligeret, externis maluit bellis implicari. Quanta temporū mutatio! Erat ea natio Danorū terrori aliquādo vniuersis: Britannia occupauit, Gallias expilauit, Germaniæ littora est populata, Phrisiis imperabat, Saxones aliquando ad iuga coegit. Nunc ab vna gente Wandalorum ita fatigatur, vt pares pene vires & aliquando superiores ostendere Wandalia videatur. Nec mirum in Danis debet videri tantam esse mutatio-

CAP. 40.

Wolgastū ampliat.

Annua Danorum classis in Wandalos.

Rerum omnium
vicissitudo.

nem, quando in Græcis & Romanis eandem, si non maiorem, conspiciamus rerum con-
uersionē. Rex sedulus Wandalis imminebat: sed neq; Wandalarū peruihil cura dormi-
tabat, patriæ iura tueri, assiduum Danis hostem agere. Vetus enim & pene innatum erat
odium duarum mari diremptarum nationum, cōmunis vtrique mare palæstra, primū
de præda, inde etiam de gloria certatium. Et (si quid credimus Helmoldo) voluptati suæ
dabant Wandali Danis cōferre manus. Sed tamen eagentis pertinacia Wandalicę hoc
effecit, vt primū ad inopiam reductis omnibus, deinde vastatis oppidis & exhaustis,
consumptisq; terræ cultoribus, per crebra bella alienigenis terra impleteretur, & ad Saxo-
num iura nouæ ciuitates instructæ, veteres desolatæ, antiquum Wandalarum nomen
pene aboleuerit, & in contemptum ignominiamq; detorserint minores.

10

CAP. 41.

CONSENTANEVM est huic operi inserere memorabilia vtriusq; ordinis in hac
Wandalia nostra. Quum enim varia fortuna maritimi Wandali (præsertim orientales)
Danorū regi conflictarent, interim Wagria, pars Wandaliæ occidua, sub Holfatorum
gubernaculo debuit conuiescere: furtim tamen maria tentauit. Terræ autem præfuit
Henricus de Orlemunde comes, tutor Adolphi paruuli, sed continuò per annos, pro
tate succrescentis. Episcopatū tunc Lubicensem post Geroldū germanus eius Conra-
dus administrabat, diu extra ducis gratiam cū archiepiscopo Bremensi agens. Nouissi-
mè tamen illi reconciliatus, longam cum illo peregrinationem terræ sanctæ iniit, anno

1172.

LXXII. post centum mille: in qua defecit moriens, tumultus in Tyro. Quum autem
dux fœliciter in sua reuersus est, adeunt eū Lubicenses canonici, pastorem eius nutu de-
poscentes. Sciscitatus eorū inclinationem, audiuit quia Hêricum sancti Egidij in Brun-
wico deposcerent abbatem, eiusdē peregrinationis comitem, incomparabili literatura
virum, Brabantinum genere: qui insignis eminebat in conspectu Constantinopolitani

20

Græcorum cū
Latinis de spi-
ritu sancto
disidium.

Imperatoris & sui præsentia ducis, quum inter Græcos & Latinos de processione Spiri-
tus sancti disputaret, atq; obtineret, etiam Græcorum testimonio doctorum, illū à Patre
Filioq; procedere. Diu deliberans dux ait, Virum nobis commendatissimum, & consi-
liis nostris opportunum deposcitis: cuius absentiam de Brunswico non æquē ferimus:
tamen quia ecclesiæ vestræ profectum diligimus, si ipse annuat, permittimus. Profecti
Brunswicum, in conspectu fratrum sancti Egidij, astantibus vicinorum abbatibus mo-
nasteriorum atque præpositis, literas electionis & ducalis consensus exhibuerunt: qui-
bus lectis, fratres quidem variè affecti, patris prouectioni congratulati, suam defectionē

30

Episcopus crea-
tus provinciā
suscipit.

complorabant: ipsum intuebantur, quid sentiret, quidve loqueretur. Ille, vt erat singu-
lari prudētia, defixo diu in terram vultu, inde suspiciens, Magnum est, inquit, fratres, pa-
tres & domini, ad quod me vocatis, nihil ego in me tanta vestra de me expectatione di-
gnum agnosco: quale sit onus video in Dominica vinea laborantibus præsidere. Quia
tamen non tam ad honorem quàm laborem, non tam sublimiora quàm onerosiora de-
uocor, præsumens diuinę voluntatis in vobis operari beneplacitum, ecce pareo. Perdu-
ctus est autem Lubicam, & cōsecratus à Walone Halberstadenſi, Bernone Magnopo-
lenſi, & Euermodo Rasesburgenſi, episcopis. Humilitas non extincta, sed in episcopatu
est adaucta. Nam quum multis à Domino præditus fuerit donis spiritualibus, specialius
tamen in eo effulſit scientia literalis cum facundia sermonis. Et quum his pleriq; euane-
scentes in cogitationibus suis, magis ad arrogantiam vtantur quàm ad ædificationem, ipse
in eadē humilitate permansit, semper deuotus Deo & gloriosissimæ eius genitrici, in ie-
iuniis, vigiliis, abstinentiis, orationibusq; in eleemosynarum largitate: in prædicatione
autem diuini verbi ita singulari quadam prærogatiua fulgebat, vt nemo tam saxeum pe-
ctus haberet, qui non ad eius cordatissima verba compungeretur, vel etiam ad lachry-
mas impelleretur. Nam profundissima Scripturarum ita planissimis verbis exponendo
dilucidabat, vt occultam eorum similaginem de internis visceribus eliciēs, omnes dul-
cissimo pane verbo Dei reficeret, vt gaudium omni populo non modicum mellita eius
faceret doctrina. Transibat Turingiam, & in monasterio dominarum pausaturus, ac-
cepit hospitium. Ipsa meridie, quum in vespertum sequens aduenteret, quædam ex do-
minabus (quæ post in abbatissam alterius est assumpta loci) dū meridiano sopore quie-
uit, vidit per quietem in medio sororum episcopum, cui illæ canerent, Verè fœlicē præ-
fulem, veræ fidei doctorem: & inter hæc astare quendam ætate venerabilem virū, qui
per fenestram, vnde sacra sumitur cōmunio, dominabus loquens ait, Accipite venien-
tem

40

50

Monialis per
quietem vidit
episcopum ven-
ientem.

tem

tem pontificem, cui canticum solenne iam in visione decantastis. Hæc vidit: & expectata, quum sacrum nonarū officium expleretur, narrauit sororibus visionem. Nec longum tempus in medio, venit qui pro aduena pōtifice deposceret hospitium. Recordatæ visionis incunctanter annuunt, postulantes vt exhortationis verbo illas adoriri dignaretur. Nihil ille moratus, incipit, *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*: multa de castitatis, multa de religionis laude introducens: quæ tali compunctione afficeret vniuersas, vt verè fœlicem præfulem, veræ fidei doctorem (quod vna viderat) omnes testificarentur. Hic est ille qui cum Henrico duce primum posuit lapidem maioris ecclesiæ Lubicensis (quæ etiam nunc extat) in honorem sancti Iohannis Baptistæ ac diui Nicolai: nam illa vetus in arena, opus erat Geroldi. Henricus autem dux & huic & Raceburgensi ecclesiis instruendis aliquandiu institit: sed inciderunt statim tempora, vt omissis ecclesiis, de vrbibus & arcibus communiendis circumspicere cogeretur: nam omnis illi tum Saxonia insurrexit. Sequuta sunt grauiora tempora, quibus Ro. Imperium suis viribus in eum abuteretur. Primam quidem grauem tumultuationem placauit Imperator: altera verò durauit ad Imperatoris mortem. Sed ea in Saxonia nostra leguntur. Iste verò pontifex in vrbe Lubica diui Benedicti sui ordinis erexit monasterium viro-
rum, eo nimirum anno quo pax integraretur inter sacerdotium & regnum, papam & Imperatorem, hoc est post mille centum LXXVII. Proque tenui rerum suarum facultate idem dotauit monasterium, vbi etiam sepultus expectat nouissimam tubam.

Henricus dux
à pietatis offi-
cio bellis ortus
auocatur.

1177.

20 E U E R M O D V S Raceburgensis pontifex eo etiam tempore vitam finiuit in terris, CAP. 42.
sed viuit in Christo: quia religiosam vitam ducēs in sanctitate & iustitia, vsque in finem
vitæ perdurauit, tantæ proculdubio apud Deum & homines æstimationis, vt etiam per
viuentem Deus virtutes multas faceret. Henricus Raceburgēsis comes captos tenebat
Phrisios, multis sæpe tormētis expositos. Interuenit pro eis episcopus, vt laxarentur: ni-
hil profecit. Dies erat solennis Paschæ, quum captiui in catenis sub custodia astarent in
ecclesia. Circuiens pontifex omnes fideles aquæ infudit aspersione: videns captiuos,
miseratus in eos intendit: & aspergens catenā, dixit, Dominus soluit compeditos. Mox
illa dissiliit: illi silentes abierunt. In virtutis testimonium catena seruabatur. In Thiet-
marfia magnus erat archipræsul Hartwicus: solēnia missarum peregit Euermodus. Ac-
cidit sub diuino officio, vt homicidium fieret: quod in celebri conuentu populi non in-
solitum habet illa terra. Episcopus inter missarum solennia populum de euangelio eru-
diens, inter alia de diuino præcepto charitatis inseruit, admonens, vt quoniam in ora-
tione Dominica postulamus dimitti nobis, quomodo & nos dimittimus. Conuersus in
illum ad quem occisi proxima pertinebat iniuria, orabat vt culpam dimitteret occisori.
Vbi ille non mouetur, descendit ambone pontifex, & sacris reliquiis in manu gestatis
procidit ad pedes eius, orans veniam occisori. Ille per Deum, & quicquid est sanctum
iurat, nunquam se dimissurum. Exurgit pontifex, & contemnenti benedictionem, ala-
pam durissimè inflixit. Quis non tum putauerit hominem insaniturum? Certè mani-
bus statim complofis, annuit episcopo, veniam tribuit. Quod diuinitus factum quis nō
40 videt? per alapam enim vir sanctus dæmonem, qui cor eius tenebat astrictum, effuga-
uit. Successor illi in ecclesia illa Isfridus, præpositus in Ierichow regularium, non cano-
nicorum sed monachorum ritu viuens in præpositura (hoc est, nulli seueritate vitæ ce-
dens, nulla vtens relaxatione) durissimè sibi imperabat, vir vtique singularis, quem ta-
men & intestina & forensia mala pertentarunt. Nam qui sub eo præposituram agebat,
ad pontificatum aspirans, multis malis virum lacerauit. Et comes Bernhardus inquietū
esse voluit, quod Henrici ducis familiaritatem nollet deferere. Deposito quoque Hen-
rico, quum Bernhardus, antea comes de Anehold, ad ducatum peruenisset, hominum
ab episcopo deposcebat. Pontifex renisus aiebat, Henrico quidem, qui omnia contu-
lisset ecclesiis, meritis suo tempore (velut patrono) impenso honores, longè aliorū esse
50 aliam rationem. Tulit illi dux omnes ecclesiæ decimationes: ille non intuebatur. Ho-
mines ecclesiæ vinxit, & emunxit pecunia. Episcopus causam ecclesiæ Deo commen-
dauit, omnia sustinens, priusquam ecclesiæ nouam induceret seruitutem.

Euermodi epi-
scopi virtutes
& miracula.

Spernenti be-
nedictionem
episcopus pu-
blice dat ala-
pam.

ALBERTI KRANTZII

WANDALIAE LIB. VI.

CAP. I.

*Bulgari sunt
Wandali, &
Rom. ecclesiae
additi.*

*Latini Graecos
pro degeneri-
bus Christiani-
nis habent.*

CAP. 2.

*Blondi verba
de Bulgaris.*

*Alia Blondi
locus.*

I v nos tenuit nota regio, commemorātes domestica & propinqua, in quibus copiosiores sunt annales, quā externis rebus parum tribuunt. Verū Wandaliā res commemorare professum, non decet Bohemos, Polonos, Russos, Dalmatas, & iam Bulgaros, tacitum praeferre: de quibus singulis magni codices scriberentur, si quis vetustatis adiumenta teneret. Sed quoniam de his parum compertum tene-
mus, debet quisque patriā suā, Russus, Polonus, Dalmata, Bulgarus, ut collectis antiquitatibus res proferat in medium, edatque legenda sua, qui cupidē requirit aliena. De Bulgaris autem hactenus nihil à nobis commemoratum est, quod huius gentis portionem esse nemo commemorat: esse autem ostendit euidentissimum nationis signum, eadem quā ceteris est lingua, certis proprietatibus (ut fit) per tractus regionum variata. Ea verò pars gentis vndeunque demigrans, venit in Thraciam, Mœsiamque aliquot annis posteaquam congentiles eius Dalmatiam, Croatiam Histriamque occupassent: factique sunt Christianismo limitanei milites, aduersus infestissimam nōmini Christiano Turcorum gētem, eo tempore quo I. Ludouicus Lotharij filius, Ro. teneret Imperium, circa annum Christi DCCC LX. diuque insequuti sunt ritus Ro. ecclesiae, quum à summis pontificibus sciscitarentur de quo in ritibus nostris dubitauere, illisque pontifices rescribere. In quibus Nicolaus papa I. singularē praestitit diligentia: nam ex eius rescriptis multa sunt inserta corpori Decretorum, per Gratianum: quod monstrat inscriptio, quā in hunc modū est, *Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum*. Tantumque profecit in gente, ut pulso Photino haeretico (qui se illi genti insinuarat) veri fieret catholici: ita ut rex gentis tradito regno maiori ex filiis, monachalē habitū acceperit. Verū quum accepisset illū recidere ad paganismū, resumpsit regnū, & eiectō ex oculatoque maiori filio, minorem ad sceptrā reposuit, ipseque rediit in monasterium. Quo etiam tempore Zveropyus Dalmatarum in ea natione rex, Christo credidit cum gente sua. Verū quum Imperatoribus orientis de multis communicarent (propter locorum confinia) coeperunt in ritus Graecorum degenerare: in quibus permanent vsque in hodiernum. Multis saepe bellis suppetias tulere Imperatoribus orientis aduersus Saracenos, aduersus etiam Turcos, Iustinianum I. Imperio eiectum, armis illi suis restituerunt.

Sed ut certis agamus authoribus de Bulgaris Wandalarum congentilibus, Blondi ponenda sunt verba, Tenebat orientis Imperiū Cōstantinus Constantij filius, & in Ro. pontificatu erat Adeodatus, circa annū Christi DC. quū Bulgari, noua gens, Thraciā inuaderent, quū Imperator iamdiu Saracenis cōflictatus pacem cum illis faceret, tributa pollicētibus. Accidit, inquit Blondus, pax illa opportuna, quod Bulgari post parū Thraciam inuaserunt. Fuerunt verò non ex illis quos aliquoties supra Danubij accolae fuisse ostendimus, sed noua eius gentis examina, quā Scythiā finibus tunc primū egressa
(rectius diceret Blonde Sarmatiae, sunt enim Europaei) constituerunt in Romanorum prouinciis sedes capere. Congressus illis Imperator inter Pannoniam & Mœsiam superiorem, insignem accepit cladem: quumque potius fugeret quā pedem referret, paci ab illis oblatae cupientissimus acquieuit. Satis namque Bulgaris supraque est visum, feracissimi agri prouincias Danubio continentes, Romani principis autoritate, per icta secum fœdera habitare. Cessitque ei genti non modò prius barbarā & efferatā, verū omni Europae fausta felixque modestia, qua Bulgari tunc sunt vsi, quod habitam eo ex fœdere de Romanis prouinciam, hactenus annos septingentos & supra possident: vbi tanquam limitanei milites excubitoresque Christianorum, aduersus ceteram barbariem permanserunt. Deinde ad tempora Iustiniani I. qui patri suo Constantino successit in Imperio, hæc de Bulgaris infert, Generalem, inquit, omnium prouinciarum pacem primū omnium rupit Imperator Iustinianus: qui fœdera violans cum Saracenis icta, eos apud Mesopotamiam & in Perside maximis affecit incommodis. Illi verò reparatis viribus irruentes, Imperatorem cum exercitu omni Mesopotamia expulerunt: & multo plura tunc Iustinianus cæde in exercitu damna accepit à barbaris, quā intulerat.

intulerat. Redintegrata tamē est pax, secundū quam nouo fœdere firmatā, fregit Imperator inconstans aliā pacē, à genitore Constantino cū Bulgaris constitutā. Duxit namq; in illos improuisus, quibus (vt erant imparati) nullo in loco resistentibus, cædibus Imperator & incendiis per vniuersam Bulgariā debacchatus est. Illi verò cōspicati Iustinianū furentem, nulla ratione bellicæ disciplinæ duci, & exercitū sine ordine palantem dimittere, retro ad superiora Mœsiæ Thracumq; cōfinia confugerunt: qui magnā in manum coacti, nihil per multos dies aliud annisi sunt, quā vt suis incōdita etiā mulierum puerorumq; turba in vnū coactis locum, vrbes oppidaq; furenti Imperatoris exercitui diripienda permitterent. Exinde animis post tantā consternationem resumptis, saltus cæterosq; meatus, per quos Iustiniano in Thraciā & Constantinopolim redeundum erat, obice multo & additis stationibus munierunt. Quæ postquam audiuit imprudens Imperator, ad Bulgaros mittens, ea conditione pacem reditūque impetrauit, vt captiuis rebusq; omnibus quas diripuerat omisissis, abiens, pacem precariō concessam iureiurando confirmaret, & sui exercitus primarios, sacramento adactos permitteret cōfirmare.

*Iustinianus
pace violata
Bulgaros ad-
ortus, pacem
tandem petit.*

Nec longum tempus in medio, quū Iustinianus Imperio deturbatus exulabat, confugiensq; ad Bauarorum regem anno ibi integro delituit: & filia eius accepta coniuge, reduci per illum sperauit. Sed Absimarum, qui Imperium occupauit, secretis apud Bauarum egit nunciis, vt accepta pecunia proderet illum & hospitem & generum in manus hostiles. Quod quum rescisset Iustinianus, fugiens Trebellio se regi Bulgarorū coniunxit: & Trebellius susceptam aduenę curam ex fide gerens, illum per arma reduxit in patriam. Sed vsus est Iustinianus in Trebelliū regem maxima prorsus ingratitudine. Nam ortis inter Thraces & Bulgaros (vt sit) de finibus contentionibus, Bulgariam cum exercitu est ingressus. Et tamen Trebellius armis tumultuariē raptimq; correptis occurrēs, illum repulit, & maximo affecit incommodo. Nec aliqua in re exilij & periculorū, quæ pro illo subiit memor, ferociam asperitatemque morum (qua primis Imperij temporibus erat vsus) deposuisse videtur: præterquam quod Romanū pontificem fouens, quātum debuit veneratus est. Aliquot deinde annis interpositis satis Bulgari quievere vsq; ad tempora Imperatoris Constantini, & qui hostis esset imaginum, contemporaneus Karolo magno. Quum rex Bulgarorum Thelesius Thraciam est populatus: quem Cōstantinus repulsum magna copiarum parte spoliavit. Isque Thelesius in patriam de fuga reuersus, à suis ob rem male gestam interfectus est. Ei surrogatus in regem Sabinus, Constantinum Imperatorem placare, & sibi fœdere atque amicitia cōiungere cupiens, illi in imaginum depositione cœpit consentire. Quod adeo molestè tulerunt Bulgari, vt nouum regem interficere sint annisi: sed is fuga prolapsus, Constantinopolim se recepit. Creatusque est à Bulgaris rex nomine Pagianus. Idem Constantinus cum Leone filio, eo ferme tempore quo Karolus Saxones domuit, Bulgaris bellum induxit. Cui bello pax à Bulgaris petita, præter eorum spem breui attulit finem. Constantinus enim post inchoatum hoc bellum, se morbo implicari sentiens, concedendæ paci se facilem præbuit: & Bulgari (quibus esset eius inhumanitas notissima) postquam eum intellexerunt morbi necessitate, quod à suis abhorrebat moribus, tanta vsum facilitate, bellum magnis conatibus resumpserunt. Constantinus autem, quem morbus (eo lentior quo diuturnior perniciosiorque futurus) nondum strauerat, exercitu parato magnam in illis temere furentibus edidit stragem. Triumphansque Constantinopolim reuersus, elephantis morbo grauari cœpit: ex quo adusti spumantisque sanguinis vitio, putrida caro, nervos ossaque destituens, illum vbique vlcera, ad crudelissimum & sua omni vita dignissimum perduxit interitum.

CAP. 3.

*Iustinianus
Imperio detur-
batur.*

*Erga Bulga-
ros qui cum
resituerunt,
ingratus.*

*Constantinus
Imper. hostis
imaginum.*

*Constantino-
pol. imperato-
ris aduersus
Bulgaros bel-
lum.*

CAP. 4.

MICHAEL Imperator Constantinopolitanus bello Bulgaros agitabat: in quos aliquandiu inferiores dum insolentius vtitur victoria, apud Adrianopolim victus fugatusq; non magis copias quā animos amisit. Namq; Constantinopolim ex fuga reuersus, siue quia occidi à populo timuerit, siue quia adeo altum in cor mœstitia descendērit, Imperio se abdicauit. Crunus interim Bulgarorum rex, Adrianopoli potitus, & victoria de Michaelē parta audacissimē vsus, in Constantinopolim arma vertit: & castris ad portas vrbs firmatis ostēntationem attentare præsumpsit. Leo autem suffectus Imperator, cum populo militibusque erumpens, & repulit audaces Bulgaros, & Crunno fortē congressus, illum interfecit. Ludouicus Karoli filius iam præerat Imperio: qui Bul-

*Ludouicus L.
Imp. in Bulga-
ros.*

garos post petitam impetratamque pacem Pannoniarum limites ingredi ausos, sola mittendi in eos exercitus ostentatione a motibus fecit abstinere: & petitam iterato pacem per Baldricum & Gerhardum comites Interranorum (qui sunt Dalmatiae populi) concessit. Eam vero pacem, vix dum ictis foederibus constitutam, Bulgari rumpentes, nauigiū ingens per Danubium, in Draui fluuij ostia perduxerunt. Maior interim difficiliorque expeditio Imperatoris, patrem & filium distinebat. Nam Aido quidam perfidus, quem Ludouicus regendae Aquitaniae praefecerat, Anornam urbem dolo captam diruit. In illum versus Imperator, Bulgarios reliquit. Paulo deinde post Bulgari, quum longo prius tempore schismatici fuissent, catholicae fidei dogmata acceperunt: eorumque rex (quod diximus) regno relicto & filiis, effectus monachus: & Zueropylus Dalmatiae rex, subditaque illi gens Wandalorum (quam nunc Sclauorum vocant, & quam a Bohemis Germanis originem habuisse etiam Blondus ostenderat) tunc primum ad fidem Christi sunt conuersi. Facta autem est per id tempus regni Dalmatiae diuisio: cuius membrorum nomina aetate etiam nostra in vsu sunt. Siquidem vetusti nominis Dalmatia, Graeciae origo prima, ab oriente Macedoniam, ab occasu Histriam, a meridie pelagus Adriaticum, a septentrione Pannoniam habuit. Noua autem diuisione a campis Dalmatiae, hinc Histriam vsque, Croatiam albam, inde a dictis campis Dyrrhachium vsque, Croatiam rubram: & versus montana, a flumine Drino, trans flumen ipsum Macedoniam vsque, Rasciam, & citra flumen Bosnam vocauere. Seruat tamen aetatis nostrae consuetudo, ut ea omnis Dalmatia quondam, in mare superum vergens, Dalmatia: & quicquid eiusdem montis mediterraneaque fuere, Croatia nominetur: Rasciaque & Bosna, pro regni Croatiae regionibus habeantur.

Dalmatie diuisio & varia nomina.

CAP. 5.

Vngari, Scythiae, non Germani, Germaniam vastant.

Vngari Pannoniam occupata sunt Christiani.

VNGARI vero gens Scythica, cuius nulla sunt in Germania (quo modo Hunorum & Wandalorum) expressa vestigia, natio moribus & lingua discrepans omnibus in Germaniagentibus, tunc primum per Arnulphum Imperatorem apertis claustris, quum illos vocaret in societatem belli aduersus regem Morauorum, immittitur: quod & supra suo loco, & in Saxonia diximus. Ea gens Vngarorum noua, primum euastata Germania, versa in Graeciam Macedoniamque, multas eorum ciuitates sibi tributa pendere coegerunt: pariterque populati Bulgarorum agros, & ipsis Bulgaris prelio congregi ausis, magna prostratis occisione, eos sibi fecere tributarios. Magna tum vis Vngarorum, insuperabilis potentia. Bisque terque Italiam agmine ingressi, victoriam reportant a Saracenis, a Burgundionibus: & quum diu incertis sedibus essent diuagati, in Pannoniis confederunt. Ibi rege creato, temporibus Henrici I. Imperatoris (eius qui primus per electionem electorum principum est assumptus) ad Christianismum peruenerunt: quum Henricus illi Imperator germanam sororem Gislam coniugem daret. Cuius foeminae instantia singulari, rex baptizatus, Stephani nomen accepit in sacro fonte: adeoque profecit in Christi religione, ut viuens & mortuus claret miraculis, perindeque relatus in coetum sanctorum. Nec minoris erat virtutis filius eius Emericus: qui tamen parum regnauerit, illa tamen fuit integritate ac sanctitate morum, ut & ipse mortuus in catalogum sanctorum ascriberetur. Successit Ladislaus, tertius in regno Christianus rex, & ipse sanctitatis eximia, sanctorum in ecclesia numero deputatus est. Huius autem gentis praecleara facinora prosequi, non est nostrae professionis, quod satis alias magnam suscepimus prouinciam, gentem Wandalorum latissimam e tenebris educere. Cuius portio (ut diximus) Bulgari, quum a nobis attingeretur, nos induxit in mentionem Vngarorum. Nulla me tamen tenet diffidentia, superesse hodie & in Bulgaris, & Vngaris, & Bohemis, & Polonis, qui sua quisque gente admonitus, praecleara antiquitatum monimenta reuocent in lucem. Ea quoniam per exilia ad nos vsque hodie peruenerunt, breuius quam vellemus cogunt transire illustrium nationum praecleara facinora.

CAP. 6.

Ex Bohemia Bulgari & Dalmatae.

BOHEMIA multarum iure gentium, quae diuisis temporibus (iunctis sibi vicinis de Moravia deque Slesia cogensilibus) Dalmatiam & Bulgariam impleuit suae gentis hominibus, a nobis in mentionem reuocanda est, sub hoc tempore Friderici I. quod nunc est in manibus. Nam quum saepe alias illa prouincia consistaretur Romanis Imperatoribus, dedit manus Ludouico Germaniae regi, Ludouici Imperatoris filio: victa etiam ab Arnulpho Imperatore, tributa pependit. Tum ab Ottone Magno parere iussa, saepe retraxit colla iugo. Henricus quoque I. gentem parere coegit: & I. I. deinde Henricus (quod suo lo-

- fuo loco diximus) coronam reddidit contemporaneo regi Vratislauio, antè quidè à patribus sæpe promeritâ & acceptam, sed à fequentibus non dignatâ fufcipere, quòd perinde fuperiorem regem aut Imperatorem agnofcere dicerentur. Igitur multi regis nomine & dignitate temperantes, fatis habuere duces dici Bohemorû. Verùm Vladiflaus, quarto loco natus à nouiffimo rege, quû militaret Imperatori Friderico tum Mediolanû oppugnanti, ibiq; operam nauaret præcipuam, Imperator remunerationis loco coronâ impofuit, regemque Romani Imperij focium appellauit: & ita auctum dignitate remifit in regnum, deditq; illi quæ ferret infignia in clypeo, rubrum leonem caudæ bifurcatæ, in campo candido: quæ vſq; hodie tenent arma reges Bohemorum. Is pontem Pragæ ſtrauit ſuper flumine Mulctauia, ſtrenueq; regnû per ſua tēpora adminiſtrauit. Quumque fato functus ad meliora tranſiſſet, quidam ex primoribus procerum ditionem occupauit, abſtinenſq; regio nomine ducē ſe appellauit. Sobieſlauo viro nomen, qui auſus regis ſui filium paterna ditione detrudere. Sed non ſunt paſſi prouinciales per vim parto diu incubare Imperio: vix enim quinquennio præfuit, & à prouincialibus actus in exilium, legitimo hæredi fecit regni locum. Fridericus is erat, cuius nomen genti alienum, declarat honori Imperatoris datum, vt ex eo vocabulum fortiretur. Sed neque ille diu præfuit: abſtinuitq; regio nomine, quòd perinde chariorem ſe proceribus (quo illis dignatione propior eſſet) futurum ſperabat. Cum viuente adhuc & regnante eodem Friderico excepit Conradus, ex proceribus vir nobiliſſimus: qui Imperatorem toties in
- 10 ſtrauit ſuper flumine Mulctauia, ſtrenueq; regnû per ſua tēpora adminiſtrauit. Quumque fato functus ad meliora tranſiſſet, quidam ex primoribus procerum ditionem occupauit, abſtinenſq; regio nomine ducē ſe appellauit. Sobieſlauo viro nomen, qui auſus regis ſui filium paterna ditione detrudere. Sed non ſunt paſſi prouinciales per vim parto diu incubare Imperio: vix enim quinquennio præfuit, & à prouincialibus actus in exilium, legitimo hæredi fecit regni locum. Fridericus is erat, cuius nomen genti alienum, declarat honori Imperatoris datum, vt ex eo vocabulum fortiretur. Sed neque ille diu præfuit: abſtinuitq; regio nomine, quòd perinde chariorem ſe proceribus (quo illis dignatione propior eſſet) futurum ſperabat. Cum viuente adhuc & regnante eodem Friderico excepit Conradus, ex proceribus vir nobiliſſimus: qui Imperatorem toties in
- 20 Italiam mouentem cum expeditis ſequutus, quocunq; deuocabatur aderat. Sed in agmine & expeditione illa, cum multis nobilibus moriens defecit. Bitiſlaus exinde accepit Bohemiæ gubernacula, regio & ipſe temperans nomine. Hic binomius erat: nam & Henricus Bitiſlaus eſt appellatus: perinde inſignis, quòd pontificatum vnà geſſit cum ducatu annis quindecim, cœlibatum ex more Romano implens in pontificatu: quocirca moriens hæredem non reliquit. Wentzeſlaus huic frater ſucceſſit: qui & ipſe cum patribus ſuis regio nomine temperauit, ſiue quòd parui facerent, ſiue quòd ab Imperatore, more maiorum non impetrauere. Wentzeſlaum Primiſlaus, Vladiflai ſecundi regis filius, ditione eiecit, & à Philippo Romanorum rege, Friderici filio (qui in controuerſia cum Ottone I I I I. fuit electus, quemque Romana eccleſia regem non cognouit) tertio loco coronam regni eſt adeptus. Huic duo erāt filij, Wentzeſlaus & Otokarus, quorum primus breui abſumptus regnum fratri reliquit. Is alio nomine Primiſlaus v. Rex magna peregit, quæ infrā ſuo tempore commemorabimus.
- 30

Bohemia regni nomen & titulum accipit: quo tamen nonnulli abſtinent.

Bitiſlaus Bohemiæ dux & pontifex.

Bohemia tertio regnum dicitur.

CAP. 7.

- P R I V S Q V A M in noſtram Wandaliā reuertamur, luſtrandæ ſunt nobis vicinæ prouinciæ: quæ etſi huius communionis non exiſtant (quod lingua euidentiffimo ſigno demonſtrat) non tamen ſilentio prætereundæ ſunt, quòd nobis in conſpectu poſitæ, ſine culpa ſileri non debebant ab eo qui etiam longinquiora in mentionem adduxit. Sunt autem Pruffia, Letuania, Liuania, in quas noſtri quotidie mercatores ſolent com-
meare. Pruffia regio ab oriente habet Letuaniam, à meridie Poloniam, ab aquilone Li-
uoniam, ab occidua parte Pomeraniā: incluſa pro magna parte Wandalicis prouinciis,
40 magnum rerum habet commercium cum habitantibus veterem Wandalicis tractus regionem, maritima Germaniæ. Olim ſua lingua (quæ etiam in vna parte gentis permanet vſque hodie) à cæteris diſcreta nationibus, nunc eius pro magna parte oblita, in vrbibus & arcibus tota Theutonica eſt: niſi quòd (vt dixi) rure interiori pauci priſcæ linguæ homines manent. Præclaras fouet vrbes ad mare Sarmaticum: quod ab illa parte orientis nomen accepit. Vnde intelligere debemus, authore Ptolemæo, omnem illam vaſtiſſimam regionem Europæ, ab ea parte maris in orientem, per Pruffiam, Liuoniam, Letuaniam, Ruſſiam, Pomeraniā, Poloniam, & nunc Tartariā, vno olim nomine appellatam Sarmatiā, & (vt Græci vocant) Sauromatiā. Sed (vt dicere cœpi) Pruffia maritimas vrbes habet Montem regiū, opus præclarum Odinkari regis Bohemiæ (quod ſuo
50 loco dicemus) in quo magni magiſtri ordinis Theutonicorum nunc ſedes eſt: poſteaquam Poloni Mariæ burgum cum magna parte prouinciæ interceperunt. Deinde Elbingen, & omnium nunc locupletiffimam Gdanum (Dantiſcum vocant, abutentes vocabulo) vrbem inſignem, magnū emporium mercatorum: cuius per reliqua mentionē crebriorem, vbi opus euenerit, erimus habituri. Intus autē ad mediterranea in ripa Viſtulæ fluminis inſignis vrbs, Turreā vocant, olim florens, nunc (vt ferunt) magnis decre-

Pruffia ſitua & celebriora oppida.

Sarmatiæ, Græcis Sauromatiæ, quæ gentes continent.

Cor. Taciti lo-
cus, & succini
descriptio.

mentis defluens: quòd omnis negociatio ad mare positam Gdanum urbem confluit. Huius prouinciæ cōmeminit Cornelius Tacitus in Germania sua, per hæc verba: Dextro Suæuici maris littore Efluorum gentes alluuntur, quibus ritus habitusq; lingua Britanica propior: matrem deūm venerantur, insigne superstitionis formas aprorum gestant. Id pro armis omniq; tutela, securum deæ cultorem etiam inter hostes præstat: rarus ferri, frequens fustium vsus: frumenta cæterosq; fructus patientius quàm pro solita Germanorū inertia laborant. Sed & mare scrutantur, ac soli omniū succinum (quod ipsi Glesum vocāt) inter vada atq; in ipso littore legunt: nec quæ natura quæue ratio gignit, vt barbaris, quæsitum compertumve diu. Quinetiam inter cætera eiectione maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomē, ipsis in nullo vsu. Rude legitur, informe per-
fertur, preciumq; mirantes accipiunt. Succum tamen arboris esse intelligas, quia terrena quædam & etiam volucris animalia plerumque interlucent, quæ implicata humori, mox durecente materia clauduntur. Fecundiora igitur nemora lucosque sicut orientis secretis (vbi thura balsamaque sudantur) ita occidentis insulis terrisque inesse crediderim: quæ vicinis solis radiis expressa, liquantia, atque in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in diuersa littora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tædæ acceditur, alitque flammam pinguem & olentem: mox vt in picem refinamq; lentescit. Libuit tam vetus & fidele testimonium doctissimi viri, illius verbis dicere. Arbitror tamen ab illa ætate, gentem esse accolam innouatam. Nam vastam illā Sarmatiam, quam nunc occupauere Tartari, ante illos Huni tenuere, gens indigena, te-
ste Beroso: quæ inde in Pannonias & vicinas prouincias commigrauit, deletaque est ad internecionem à magno Karolo. Per latissimos autem campos coaluere gentes, quæ moribus & lingua diuersæ, nunc in angustum ad mare Sarmaticum coarctatæ habitant: inter quos & Prussos deputandos putau, cum cæteris per Liunioniam sparsis gentibus, vt in ea dicemus. Nunc verò ad mediterranea introrsus pulsi Prussi, agros paucos in seruitute colunt: maritima Theutones omnia tenent. Imperat autem ordo Theutonicorum fratrum: qui vnde originem acceperint, in Saxonia nostra diximus, & vbi memoria incidit, quod ad rem pertinebit, non præteribimus. Olim quidem Prussia tota parebat ordini memorato: nouissimo autem bello, quod memoria nostra gestum est, pro magna parte cessit volens in ius regis Poloniæ. Hæc tam pauca dixisse contenti super hac
gente, cætera suo seruamus tempori.

CAP. 8.

Letuanie si-
tus, lingua,
mores & ur-
bis.

Tartarorum
mores.

LETUANIA post eam magna prouincia, Polonos à meridie, & Russos ab oriente, Liunioniam ab aquilone, & occidua quadam parte habet: cui Prussia ab ea regione coniungitur. Paucos ante annos, auorum memoria, primū in ius Christianæ religionis concessit (quod ad sua tempora commemorabimus) multum annitente, & plurimum in eam causam sanguinem profundente memorato ordine Theutonicorum in Prussia manentiū. Populus lingua & moribus discrepat à vicinis: cui etiam frequens digladiatio est de finibus, cum vicinis iam Tartaris, peculi gēte, quæ veteri eius regionis more pastorem vitam agit, in carris omnem portans suppellectilem. Sedes mutat, vt pote quæ domicilia nulla tenet: agros nullos colit, venatione & pecorum suorum cibo
contenta. Principes tantum domunculas tenent sine precio, quas facili ex causa mutant. Nulla est in gente ciuitas: religionis nulla diu mentio. Paret magno suo Imperatori, quem Grandem canem appellant, iusto ad mores vocabulo, quod canino potius quam humano ritu cum suis viuit. Sed ad Letuanos redeundum. Ea gens paret magno suo principi, quem non regem, non ducem vocat, sed hoc solo dignatur nomine, vt magnum principem vocitet. Reuera si gentis molem metiaris & latitudinem ditionis, magnus est princeps, nulla in re viribus aut opibus minor vel Russorum Imperatore, vel Polonorum rege. Aliquot vrbes, paucas tamē in magna prouincia tenet. Quicquid ibi ciuitatis est, à Theutonibus est. Habitant Saxones, Westphali, & ex Prussia Liuniaque, Theutones non pauci. Commeant mercatores, preciosis utique mercibus in commutationem, adductis pellibus atque cera, magno pondere atque numero. Vila atq; Canna urbium primarum nomina sunt: sed nihil ad vrbes Theutoniæ aut cæterarum prouinciarum ciuiliū. Hanc ego gentem cū conterminis latius quandoq; habitasse conicio: quāuis etiā hodie vastis tendatur prouinciis. Sed tamen à Tartaris vastissimos campos Sarmatiæ olim tenentes populos, in angustiora esse perductos (in quibus & Letuanos)

nos) magna illis cecidisse regione est verisimile. Paret autem Letuania modò vni ex filiis regis Poloniae. Magna enim illa hodie domus Poloniae, originem ducens ex Letuanis: quod suo tempore ostendemus. Incomparabilis est hodie sua magnitudine, cunctis principum per orbem Christianum familiis. Quam enim gentem dabis tam latè impetantem? Teneat Hispaniarum rex hodie propicio Deo omnem Hispaniam, quinque regnis distributam: adiecerit magnum Beticæ regnum, quod Granatæ vocant. Pace eius dixerim, Poloniae domui par esse non potest: tria enim latissima regna hodie complectitur. Tenet Wladislaus senior inter fratres regna, Vngariam cum Bohemia: tenet Iohannes Albertus ipsam Poloniam: Alexander frater magnum Letuaniae principatum, 10 fratre rege Poloniae nulla parte minor. Adicio foemineam latè sparsam cognationem. Tenet ex regum sororibus alteram Georgius dux Bauariae, iam cognomento Diues: alteram Georgius dux Saxoniae, Alberti filius, cuius est frater hodie magnus in Prussia ordinis Theutonicorum magister: alteram ex sororibus coniunctam thoro dux Pomeraniae clarissimus Buggislaus, & gente, & vicinitate, & nunc affinitate regibus coniunctissimus. Hæc de gente Letuanorum paucis præmonuisse sit satis: cætera suis locis atque temporibus seruabuntur.

L I V O N I A M iungimus prouinciis & regnis memoratis, non quò lingua vel moribus Wandalis cohæreat, sed quoniam finibus eius includitur. A Prussis, Letuanis & Russis circumfessa vrgetur ad mare. Sarmatæ olim (vt diximus) tenuere, gens magna, 20 diffusa per campos vastissimos Tartariae: sed à nationibus quæ ex Scythia descendunt, compulsa est in angustum ad mare. Nec olim fuisse vnius linguae populum per Sarmatiam, in euidenti est: testis est linguarum per Liunioniam diuersitas. In ea enim non lata prouincia coangustatae sunt multarum gentium linguae, olim (vt diximus) diffusius habitantium. Barbaram tamen & inciuilem atque illegalem fuisse omnem illam gentem monstrat linguarum perseuerans varietas, in nullo incidentium inuicem. Alioqui si vlla vitæ communio, aut rerum pace belloque gestarum extitisset societas, vna in omnibus lingua & sermocinatio valuisset, aut saltem non tanta varietate loquerentur: nunc Liuones, Estones, Letti, Curoni, nihil habent in lingua commune. Illæ enim quatuor Liunioniam tenent linguae per rura. Nam arces & oppida tota sunt Saxonica. Ordo Theu- 30 tonicorum ex Prussia eò diffusus, magnam partem terræ tenet, ecclesiis minore reseruat: quod ab initio conuersionis contra fuit, quum tertium in terra pedem ecclesia permisit ordini ad defensionem orthodoxæ fidei. Nam Russi schismatici, sequentes orientalem ecclesiam, vna de parte contingunt. Altera gens Letuani (vt diximus) auorum memoria primùm ad fidem Christi est conuersa. Nam & Liunia diu in perfidia permansit. Anni sunt ab hodierno non plures trecentis, quum primùm Liunia credidit, sub 1. Friderico, ad eius nouissima tempora, quæ iam scribentes contigimus: per occasionem mercatorum qui adierant, sacerdotesq; inuexerant. Tanta tum fuisse simplicitate ferunt gentem, vt expresso melle, ceram velut purgamenta exportarint ædibus. Fecit pretium illi nostratum diligentia: quòd illi primùm à nostris mirantes acceperunt: 40 nunc verò, comperta rei æstimatione, carius vendunt.

M E Y N A R D V S erat vir religiosus de Zegeberg, sacerdos, ordine (vt conuicitur) regularis: qui se Christo dedicans, terram cum mercatoribus de Lubica nauigans adiit, paulo ante completum M C C. à Christo annum. Casam extruxit, in qua mansit cum famulo: linguam gentis magno labore perdidicit, & paulatim instruxit diuina religione quos potuit. Rebus miserante Deo prosperatis, basilicam erexit. Inde etiam, quia à Letuanis (effera gente) fiebant incursiones, præsidium firmare in loco quem hodie vocant Kerkholm. Arx præcipua ordinis ad ripam Dunæ fluminis, duobus millibus supra Rigam, hodie florentem metropolim terræ. Consecratus inde ab archiepiscopo Bremensi in eam prouinciam Liunionensis episcopus idem Meynardus, rem auxit ecclesiasticam: & multis ad Christum per sua tempora conuersis, fundamenta iecit bona 50 superædificandæ religioni. Quumque ille in pace Christi quiesceret, Bertoldus quidam Cisterciensium abbas, illi in opere pietatis & episcopatu successit. Lucensem dixere annales conuentum vnde venerat. Is cum peregrinis, qui pro Christo se deuouerant, in terram illam enauigauit: & rebus intentus augendis, quum prædecessoris grandem operam miraretur, in procurentes fidei hostes vnà cum peregrinis, qui deuotionis

Polonia regis familia amplissima, & regnum latissimum.

Liunia situs & quatuor discrepantes linguae.

Orientalis ecclesiam occidit, & alius pro schismaticis habet.

Liunia ceræ feracissima.

Exordia Christianae religionis in Liunia

Religionem episcopus verbo & ferro promouet.

gratia ad militiam conuenerant, pugnare constituit, seq; armavit in perfidos. Quum ad pugnam ventum esset, equo infreni prouectus in medios barbaros, confoditur, sanguineq; suo terram consecrauit. Interim adaucta multorum fidelium deuotione, multi se spontaneos in sacram aduersus Christi hostes militiam deuouerunt: nouoq; religionis habitu adinuento, se Gladiferos fratres appellauere. Duo post inuicem eius professionis fuere magistri. Sed quum rebus satisfacere non posse viderent, succrescerentq; hostes foris & intus, se magno Theutonicorum ordini per Prussiam coniunxerunt, vt illorū cœptum viribus & tueretur & augetur: quæ res illis prosperè cessit.

CAP. II. **I N T E R I M** Albertus tertius Liuoniensis episcopus, Bremensis canonicus, genere natus militari, & à suo archiepiscopo in Liuoniam consecratus pontifex, peregrinis vnde-
decunq; accersitis, alacris nauigat in terram, propicio Deo rem dudum à prædecessorib.
inchoatam adaucturus: perfecitq; diligentia singulari, vt summus pontifex cruciatam, imò plenariam in militiam Liuoniæ faceret indulgentiam prædicari. Qua ex re duces,
comites, pontifices, milites, & sine numero militares, mercatores, & omnis generis populus voluntarius in sacram se accinxit peregrinationem. Seruauit hunc morem Albertus episcopus Liuoniensis memoratus, vt qui per annum militassent, iam anno ad finem
decurrente redirent in sua: & cæteris interim ad prædicationem crucis concurrentibus, nouam terræ manum inuexit. Id cōtinuatum per annos triginta (quibus ille præfuit) rem
Christianam in ea prouincia adauxit vehementer. Interim ille primus cinxit muro Rigā ciuitatem, & ecclesiam inibi crexit. Fratres autē Gladiferi noui ordinis (vt diximus) qui
iam duobus post inuicem suberant magistris, quum viderent rem factū difficilem, per suam militiam defendere terram, inito concilio se permittunt fratribus ordinis Theutonicorum, iam in Prussia commorantibus: qui acceptam terrā, impositis præceptoribus, defendunt & amplificant vsq; in hodiernum. Sed hæc post tempora Alberti. Rex quoq;
Daniæ Waldemarus, eius nominis 11. à mari Estoniam impugnavit, & progressus in terram retro egit hostes. Reualiamq; exædificauit: inuentum ibi populum iussit baptizari, & in prouinciam duxit suæ gentis sacerdotes. Vnde factum est vt Reualiensis ecclesia vique in hanc diem permaneret sub archiepiscopo Daniæ Lundensi. Alium quoque episcopatum Dani fundauere, quem dixere Lealhensem: extant hodie vestigia domorum magnificè apparatarum. Sed illa periit, inque ecclesiam Rigensem est transfusus populus, postquam ordinatione summi pontificis ille cœpit esse archiepiscopatus, à dextris habens Curonensem, à sinistris Tarbatensem, & à mari Osiliensem. Hi sunt episcopatus hodie in terra illa. Cætera autem huius prouinciæ præclara facinora in consequentibus (vbi temporibus incidunt) commemorabimus: in Wandaliā (vnde sumus peregrinati non frustra) reuertamur.

CAP. 12. **W A N D A L I Æ**, eius quæ Saxoniam contermina fuit, per nouissima Friderici Imperatoris tempora res fuere turbatissima, quum Henricus dux Leo offensam contraxisset Friderici Imperatoris in conuentu Imperij: quod humiliantrise Imperatori, & ad vltimas preces descendenti, vt expeditioni Italicæ personaliter interesset, nō annueret. Inde Saxonum primò, deinde Rhēni principes in ducē surrexere. Cui quum antè male vellent, tum sumpserē audaciam, quum indignantē illi cernerent Imperatorem. Adolphus quoq;
Adolphi apud Demynum cæsi filius, iam ad arma maturus, comes Holfatiæ: quum pro-
duce interfuisset magno illi prælio in Halrefeld, captiuos (quos cœperat) duci non redderet, sed pro suo lucro retineret, ducis subiit indignationem: & ab eo auersus Holfatiam amisit. Inde Imperator quoq; ad vindictam insurgens, Henricum ducem insecatur. Et primū quidem Bauaria pulsum cedere coegit in Saxoniam: inde etiam Saxonia deturbauit, & Lubica (quò confugerat) tum ciuitate sua eiecit. Inde q; rebus exutum, honore ducali per sententiam nudauit: ducatumq; attribuit Bernhardo pridem de Anchold comiti, filio Alberti marchionis de Brandenburg, fratri autem Ottonis (qui post patrē Marchiam rexit) & Sifridi archiepiscopi Bremensis. Henricus tanto culmine principatus eiectus circumspectiebat amicos. Regem Daniæ Waldemarum euocat ad colloquiū, vt sæpe alias. Iam venienti occurrit ultra pontem, quum alias semper constitisset in medio. Ibi multa questus de Imperatore deq; principibus, arma rogat in hostes auxiliaria, & belli quod intentabat, pro suo iure, societatem. Rex multa exposulans opponit, quòd ecclesiis Dei grauis dux immineret, quòd omnes præ se contemnat principes, quòd fœdera

Plenaria indulgentia ad colligendos milites aduersus impios.

Waldemarus Danus rex in Estonis.

Henricus Leo Imperatoris offensis in multorum odium incurrit.

Omni dignitate exutus, Dani auxilium nequicquam implorat.

dera subtiliter interpretando violet. Demum multis rationibus ostendit, cur quod impresentiarum petitur, fieri non possit. Dux, quando non annuit rex societati, hoc tamen veteri rogat amicitia præstari, ut recusationem quam fecit, abscondat, & clam habeat, ne sit aliis inde occasio ab illo discedendi. Rex pollicitus discedit. Henricus Lubicam conatur perferendæ obsidioni communire. Præfecit autem rebus in Lubica curandis Simonem de Tekeneborg comitem, Bernhardum de Aldenburgo, & Bernhardum de Welpo, nobiles viros comites: Marcradum Holfatorum præfectum, & Emeconem de Nemore, cum aliis Holfatorum fortissimis. Iam enim comitem propulit profugientem ad Imperatorem, facileq; solum per illum sua recuperare: quod & factum est. Imperator ergo ex animo ducem infectatus, omnem illi spem auxilij statuit præripere, missis oratoribus ad regem Daniae Waldemarum, qui hoc agerent ne quas ille Henrico suppetias ferret, sed Cæsaris cum eo foederibus viam sternerent, neve fideret Henrico, homini vario, sæpe de perfidia notato. Et ut societatis vinculum etiam affinitatis nexus roboraret, duobus Cæsaris filiis totidem regis filias desponderi poposcerunt. Rex audita legatione, etsi non omnino erat oblitus implicationum, quas dudum euocatus à Cæsare Bizuntium pertulisset, nec ignoraret, non tam in se propensione quam odio in ducem omnem eam rem postulari, & perinde multis dehortantibus: regina ipsa, non parui faciens Cæsaris affinitatē, non sinebat regem (quod pronus erat) recusare. Sed dotis quid posceretur, ab oratoribus rex percunctatur. Illi super eadem re conueniendum responderunt: eam esse vtriusque magnificentiam, ut de ære facile conueniret, nec levis pecunia posset tantos principes commouere. Orauere demum ut rex Cæsarem iam proximè in Lubicam descensurum inuiseret. Rex pollicetur.

*Cæsar Danis
sibi ad oppri-
mendum Hen-
rici conciliat.*

INTER EA Fridericus Cæsar cum exercitu descendens, Henricum Bauaria pulsum, etiam Saxonia conabatur extrudere. Cedit ille venienti, quippe cui viribus par esse non poterat. Bardewicenses duci venienti portas habuere clausas, & de moenibus non nihil irrogasse feruntur contumeliae, quod iam omnibus exosum cernerent, & à Cæsare laborantem. Dux Lubicam venit, ibiq; instruit de rebus quos diximus futuros vrbis custodes. Cæsar Albim traiecturus sagittarios præmittit, multis ad hoc nauigiis supernè comparatis, quibus prono flumine delaberentur. Habuit & dux milites opportunis locis, qui transitu Cæsaris quantum possent impedirent: sed aduersus ingentem multitudinem, quæ Cæsari militauit, nihil potuere. Igitur Cæsar ad obsidionem Lubicæ contendit. Ea quum per aliquot dies extraheretur, venit à mari rex Daniae Waldemar, classe luxu quam armis ornatiore. Lubicam petit, amnem ingressus quæ nauigabilis erat: obuiosq; habuit Cæsaris equites perbenignè regem Cæsareo nomine salutantes, percõntantesq; si vellet Cæsarem postero die ad medium itineris obuium videre. Rex moderatione præcipua, se ad illius castra venturum, minor maiorem suum aditurus, respondit. Igitur postero die magno suorum Cæsarisq; militum comitatu proficiscitur rex ad Cæsarem in castra. Ille regi obuius castra egreditur: amplexatus osculatusque regem, apprehensa quoq; manu eius, comiter secum per castra duxit in papilionem. Concursum ingens ad spectandum regem tentorium fecit subruere. Cæsar cum rege palam in campos egreditur. Auida spectandi multitudo tumultuatur, videndi regis desiderio. Imperator præconis voce iubet quenq; loco quo consisteret, confidere, ut per primorum capita longinquiores spectarent. Inuitat regem Cæsar in cellam: sed ille solita modestia suam se dixit expectare. Magnus per agmina rumor perlabitur, regis proceritatē & totius corporis dignitatē colaudantium. Cæsare nulla parte regis personæ comparandum, eius speciem Imperio dignam. Post moram reductum in tentorium regem vario sermone comiter Cæsar habebat, familiarissimè cum illo iucundissimeq; sermocinatus de multis, omnib. tamen ad hilaritatem & comitatē compositis: nec quicquæ grauissimarum rerum tum inter eos est pertractatum. Sed antequam discederent, inter eos cõuenit ut postero die ad vicinū nemus conuenientes, de reb. quarum causa conuenerat, colloquatur. Ita disceditur, vniuersa Germanorum iuuentute regē (ut Cæsar iussit) psequente. Iuxta conditum postero die redeunt ad colloquiū. Ibi primus sermo de suorum pignorum coniugio. Interim Cæsaris filij adulescentiores pueri, regiam in nauim perducuntur, speculandi gratia introducti: & puerilibus iam lulis futuræ familiaritatis initia præcludunt. Rogat rex quid dotis nomine filiis deponatur. Cæsar maiori xxx. millia talentorum, minori vii. millia, dotis nomine

CAP. 13.
Lubicam Cæsar obsidet.

*Dantes corporis
proceritate
& dignitate
præstans.*

*Cæsar & Danus
de liberorum
coniugio
agunt.*

constitui æquum censet. Rex maiorem summam suis ærariis iniquam: minorem, regis Vngarorum arctissima sibi familiaritate deuincti fretum, posse conficere respondit. Cæsar non se pecuniam, sed affinitatem imprimis requirere testatur: & ideo in summam minorem facile consensit. Spondet vterq; & vt indissolubile vinculum permaneat, etiam sacramenta inuicem poscunt & accipiunt. Cæsar in castra, rex in naues, regrediuntur.

CAP. 14.

Cæsar Pomeraniae principes ab Henr. Leone abstrahit.

CÆSAR principum Pomeraniæ Kasimiri & Buggislai potentiam quum duceret suspectam (quod Henrico Leoni iam destituto diu perfamiliares fuissent) misso ad eos nuncio illos in castra vocauit, insignioris tituli promissione facta, quod principatum suum non satis illustri nomine pro magnitudine ditionis tenerent honestatum: duces se illos creare pollicetur. Illi magnifica Cæsaris promissione mouentur, nescientes quod sub specie honestioris tituli, ad quandam Romani regni obligationem (si non seruitutem) deuinciantur. Dum ergo Cæsar cum rege transigit de rebus futuræ affinitatis, aderant nuncij Kasimiri & Buggislai principum, illos non longè abesse testati: sed Daniæ regis metu (cui sint hostes) accedere non ausos. Imperator cum paucis cymbam conscendit, regem petit: inopinatus sanè aduētus eius in regiam nauim. Rex miratur, præfatus se obuium promptè venturum, si nosset: indignam se rem cernere, quod minor à maiore videatur. Cæsar nihil ea re commoueri oportere testatur: familiaritatis esse iura, inuicem sine discrimine se salutantes præuenire. Rex colloquij habendi gratia primores suorum contrahit. Cæsar exponit, Henrici Leonis iusto odio, Wandalorum se principes quibusdam pactationibus euocasse, quæ tamen pollicitationibus pridem regi super ea re factis non obuient: pati rex non grauetur illos adire pacatos. Facta Henrici plena expugnatione, tum se promissioni, quam regi fecerit Bizuntij, operam daturum. Rex comiter respondet, non esse eam iustam causam, quæ Cæsarem ipsum suis castris extraxerit: etiam per nuncium vel minimum agi potuisse inter eos, qui iam non solum affines, sed amicissimi habeantur. Facile postulatis annuit. Igitur venientes in castra Cæsaris principes Pomeranorum, ducali nomine, traditis aquilis cum bānerio, insigniuntur: factaq; de homagio fide, in propria reuertuntur. Cæsar priusquam rex abiret, peregit vt filia altera Waldemari regis Sifrido, Turingorum principi, coniunx daretur, celebratis proximè nuptiis in Sleswico, vrbe tum non mediocri.

CAP. 15.

Lubicenses Cæsaris permissu ad Henr. Leonem legatos mittunt.

OBSIDIO durabat ad Lubicam. Ciues cum militaribus quum vrgerentur obsidione dura, nec spes superesset ab Henrico Leone (iam rebus destituto) obsidionē posse dissolui, inito concilio, episcopum loci Henricum (cuius de virtutibus diximus) adierunt, orantes vt legationem subire non grauaretur ad Cæsarem, his verbis, Fidem, Cæsar inuicte, quam debemus principi nostro, ad sanguinem vsque seruare iustum arbitramur: sacramenta, vt vitam, in precio ducimus: vinci possumus, flecti à fide non possumus. Si permittis, legationem mittimus ad eum cui obstringimur: eius cognita voluntate, tibi respondemus. Interea si vel quod precamur reiicis, aut mutata sententia, quū pendat legatio, quicquam fuerit à tuis (quos in arma ducis) attentatum, quod viros decet fortes, fidei vitam impendimus. Ille non grauatus munus legationis subiit: & mandata Imperatori adeo suauiter peregit, vt libēs ille cederet postulatis, permittens legationem ad Henricum Leonem, qui tum se Stadis cōtinebat. Tanta deniq; affectione motus est in episcopum Cæsar, vt illum pro vitæ sanctimonia (quam per famam acceperat) proq; singulari eloquentia diligeret plurimum. Et quoniam malis tum ille febribus vexabatur, suum illi physicum Cæsar permisit, vt eius opera curaretur. Ciues legatione missa ad dominum suum, reportarunt illum cedere fortunæ, illi se permittere, & ipsi cedant tempori & necessitati. Hoc quum accepissent, egressi primores ad Imperatorem, supplices rogarunt, vt ante deditionem clemēter annuat pristinis vrbis libertatibus, & possessiones permittat, quas de munificentia principis sui hactenus tenuissent. Cæsar non ea modò concessit, verum auxit insignia ciuitati priuilegia: super quibus Imperatoriæ datæ sunt literæ, quæ extant. Adolphus Holsatiæ comes iam erat in castris Cæsaris, pulsus pridem ditione per Henricum Leonem: quem (vt diximus) in iram prouocauit, quod captiuos in Halrefeld non redderet. Huic Imperator medietatem tributorum totius ciuitatis de teloneis, molendinis, trapezitis, in beneficio dedit, vt inde militaret Imperio, præsertim quia eadem ciuitas comitis patrem & dominum habebat & fundatorem. Hic comes eisdem in castris Hamburgensibus insignia, quæ extant, priuilegia impetrauit. Quibus de more

Lubicenses in deditionem honorificè accipiuntur.

Medietas tributorum datur comiti.

more firmatis Imperator solenni pompa urbem ingreditur, magnificè susceptus à ciui- *Lubica impe-*
bus cum hymnis & laudibus, tripudiante clero & omni populo. Hæc est illa prima Lubi *rials sit.*
cæ ad Imperium susceptio, quæ facta est anno Christianæ salutis MCLXXXII. imperan- *I I 8 2.*
te Friderico I. cuius viribus & armis cessit.

PER eadem tempora Wandali arcem quam ad Zueni fluminis crexerant ostia (ne *CAP. 16.*
Danis pateret ingressus) quia inundatione & vi tempestatis perierat, geminam pro vna
instaurare connituntur: vt & Zuenus & Panis vterq; fluuius ab Danorum incurfu serua- *Danus ad Wā-*
retur. Iam per brumam comportauere ligna, magnoq; labore institerunt vt perficeren- *dalorum mi-*
tur, priusquam hostes impedituri possent irrumpere. Ea quum regi nunciarentur, con- *nitiones euer-*
tractis vndiq; nauibus classem instruit atq; perarmat, in celeritate plurimum constituēs. *tenidas classem*
Sed iam absolutum opus accepit, quum ille adhuc in viridi sinu classem suam colligeret: *parat.*
nec minus tamen expeditionem præparat. Sed ingrauescente iam ætate, Absoloni atq;
Kanuto filio regendas legiones permisit. Pontifex Scaniis atq; Zelandensibus ductorē
se futurum spondet, Iutis nequaquam: qui etiam iunioris regis faciliè pro solita contuma-
cia contemnerent adulescentiam. Qua rex difficultate perspecta, ipse ductor agminum
ire contendit in expeditionem, etiam si corporis vires recusent. Sed ab annis atq; labori-
bus accedente molestia curarum, febris regem apprehendit. Quo conspecto, Iutarum
primores ad omnia se beneuolos promptosq; pollicentur: regem orant sibi parcat, do-
mi sedeat, illos in expeditionem ire sinat. Interim sub Iutia tempestas diuturna ac grauis
incubuit: quæ dum classem remoratur, Iutæ pro sua consuetudine primi tumultuantur, *20*
clamantes soluendum procinctum, quod com meatibus deficiant, quod cœli & aeris in-
æqualitate ire prohibeantur. Inualecente clamore, Absolon Kanuto loquutus suadet,
vt quod futurum est sine ipsis, ipsi præuenientes permittant, dilapsuram sua sponte clas-
sem. Permissa abeundi venia soluunt, ne (quod diuo contigit regi Kanuto) pœnam con-
tumaciæ exigens, grauiores concitet motus. Iam dilabi incipientibus, concione contra-
cta, abeundi potestas permittitur. Absolon cum regio filio regem petit: qui exinde non
diu permanens in rebus humanis, pacem reddidit Wandalis per aliquot annos. Nam *Pax mortuo*
Kanutus, qui patri successit in regnum, dum pacandis domesticis rebus intendit, exter- *Dano datur*
nis vacare non potuit. Principium autem commotionis Wandalorum erat à Cæsare. *Wandalis.*

30 Nam Buggislaum Pomeraniæ ducem, iam pridem defuncto fratri succedentem, com-
monefacit vt bellum in Daniam suscitaret. Ille quum placere cuperet Imperatori, & tamē
regis se virib. cerneret imparem, Iarimarum propinquum suum, Rugiæ præfectum, iam
Danis parentem, prælio laceffit. Ille regi Danorum, cui suberat, rem defert. Rex ad Bug-
gislaum mittit oratores, scrutaturos quid illi sit causæ in Iarimarum. Multa ille comme-
morat, ab alto nectens causas. Conuenit inter eos, vt ad certum diem missis vtrinq; ora-
toribus, per regios consiliarios causa discutiatur, & (si fieri potest) etiam sopiatur.

A P V D insulam Samsam conuenitur. Ibi multis vltro citroq; dictis dies ducitur, ni- *CAP. 17.*
hil tamen agitur. Nam Buggislaus, ex sententia Cæsaris, non pacem quæsiuit, sed bel- *Cæsar Pome-*
lum. Erat autem consilium Cæsaris, vt quoniam Kanutus rex nullis conditionibus pel- *ranos aduer-*
lici potuit vt Romanum Imperium supra se agnosceret (quo modo pater eius fecisse di- *sus Danum*
ceretur) motus illi excitaretur in Dania, quò facilius intestino & externo bello laboran- *conciat.*
tem Imperator adoriretur, iugum illi imponens. Pollicentur autem nunc Buggislai ora-
tores, ducem suum quolibet loco regi placito occursurum, vt res faciliè ante bellum so-
piatur. Dum ista geruntur, viri militares in Dania, sub Waldemaro expeditionibus af-
fueti crebrioribus, pacis tempora grauius ferre videbantur, vires, nisi præliis exercean-
tur, questi dilapsuras. Placuit piraticam in Estonas agere, gentem adhuc pro magna par-
te Christo perfidam, & quæ assiduus excursionibus mare tenebat infestum: vt nihil in
eam peccatum videatur, si suis artibus impetatur, hoc sustinens quod aliis solet inferre.
Erat enim per id tempus iam inchoatum in Liuania prædicari euangelium, in parte Let-
50 torum & Liuonum. Interea Buggislaus Cæsaris voluntatem perspiciens, quingentarum *Pomeranus*
nauium classem contrahit, inq; Rugiam Danis subiectam ducit, Cæsari nuncium mit- *500. nauium*
tens, qui doceat quantis viribus Daniam petat. Cæsar ducem collaudat, nunciumq; ma- *classe Rugiam*
gnificè munerat. Iarimarus Rugiæ præfectus, misso in Daniam nuncio celeri, Absoloni *aggreditur.*
ostendit quo in statu res sint, tanto apparatu à Buggislao impugnata. Ille ocyus epistolas
circunferri iubet, omnem iuuentutem in arma vocat: adesse quod pridē postulauerant,

optimam gerendarum bello rerum occasionem, breui illis conueniendum edixit. Quatuordecim naues in Scania perarmatae venerant, quatuor solae ex Fionia: reliquas vires ex sua traxit Zelandia. Tam insignis paucitas hostium multitudini comparata, contemni poterat. Rex, quod longius abesset in Iutia, tardius excepit nuncium: itaque ad diem venire non potuit. Absolon cum ea quam contraxit manu, nauigationem iniit. Eodem die in insulam Hithim perueniens, ibi Rugianorum speculatoriam nauim habuit obuiam, monentem ut ibi consisteret, donec compertum haberetur qua parte inuaderet hostis, ea de re certior futurus ab Rugianis.

CAP. 18.

BUGGISLAUS per mediam belli tempestatem (quod de eo Danicus tradit scriptor) crapulae indulserat, ut non bellum sed diem festum conuiuio agere videretur. Ea re Danis nunciata, etsi pauci numero viderentur, certam tamen victoriae spem praesumpserunt, quod aduersus ebrios illis esset certamen ineundum. Egressi speculatores, nunciant hostem ex aduerso Strelae insulae copias in terram exponere. Nihil cunctatus Absolon, appetente etiam crepusculo, scapha terram petit, iubetque conuenire nauium suarum praefectos: quibus contractis, edocet quid molitur: noctu, an interdiu, classem mouere, ducereque in hostem sit melius, consultat. Visum est ex re lucem praestolari, quod incerta vada ignaros fallant, facileque sub tenebras incidat periculum. Iubet tamen quaque suos milites de imminente praelio facere certiores. Dici non potest quanta acceptum sit alacritate a militibus verbum de praelio. Ingenti clamore pugnam deposcunt, de victoria certi, quod gentem illam vincere soleant Danorum cohortes. Aspirante luce classis loco mouit. Absolonis naus pro pōdere altius arenis inhaesit. Tanta fuit alacritas euntium in praelium, ut etiam ducem expectare vix paterentur. Laudabat feruorem Absolon, & quamprimum potuit, expeditus sequitur, tanto remigū sudore, ut etiam primos suorum deprehenderet. Occurrunt Rugiani nuncij, nihil festinandum nuntiātes, quod hostis adhuc pristinis inhaereat sedibus. Declinat Danica classis in vicinum portum, ibi Iarimarum deuocans in colloquium: quod nuncij praeferebant. Sed non erat in medio longa mora, quum alij superuenientes nuncij Rugianorum hostem abire ferebant, decepti nebula quae interuenit. Dum inter se consultant Dani quo sit facto opus, venit festinus a Iarimaro nuncius, classem Pomeranam adnauigare, iamque tam esse vicinam, ut, si per nebulam liceat, cōspiciatur. Absolon iam in terram expositus, diuina peragere constituit in ara mysteria: sed accepto nuncio celer in naues rediit, de cruore hostium Deo sacrificaturus. Et quum rarefceret nebula, Dani a Wandalis visi, crediti sunt esse subsidiaria ab amicis Wandalis classis. Tanta fuit a Danis in animo illis securitas, ut nihil minus quam illos crederent adesse: & inter hostes amicosque parum per indiligentiam discreuerunt. Iubet Absolon expediti arma: classemque suam paritur in opportuna loca, ut spacium sit ad ineundam pugnam. Buggislaus iam praeter Rugianorum littora nauigabat, ludificandi equitatus gratia, qui littora asseruabat. Vbi videt aduersam classem parare pugnam, arbitratus esse Rugianam, iubet centum quinquaginta naues ex suis accingi in hostes: onerariasque naues defensoribus vacuas, velut in praesidio locat, lignorum extantiū speciem praetendere volens militum frequentiam. Eam in partem respiciēs Zuno, interpretatur Theutonū esse auxilia, quae Wandalis accessissent: monetque Absolonē cautius rem gerere, quod se Theutonum arma prauideat excepturum. Ille nihil moratus in hostē ducit.

CAP. 19.

FVLSERE iam signa Danica de malis, Absolonis vexillum volitare visum. Quae ut erant hostibus inopinata, ita stuporem iniecerant cum formidine. Igitur classis, quae in anchoris quieta stabat, ubi Danos adesse comperit, anchoris sublati fugam iniit: Dani institere fugientibus. Tanta facta est trepidatio, ut alij desperata fuga (quod maioribus nauigiis veherentur) in pelagus defiliere: terram plerique petentes, per nemora & saltus euadere conati, a Iarimaro pro magna parte caduntur. Multi de maioribus in minora nauigia transiere, oppletaque multitudine merfere nauigia. Ex tanta classe quingentarum nauium quinq; & triginta saluae abierunt: caeterae aut in Danorum venire potestatem, aut merfæ mari perierunt. Tantaque fuit Absolonis auspiciis illa victoria, ut post eam diē nulla sit Wandalorum classis ausa Daniam infestare: & perinde piratica gentis illius repressa & edomita finem habuit. Contemplandarum autem rerum gratia misit Absolon oratores ad Buggislaum, cum mandatis coarguēdi eum de perfidia deque rupta cum Danis societate. Et hanc quidem legationis speciem praetendentes, reuera conspiciere volebant,

lebant, quid tanta clade accepta hostibus animi esset. Dux summa dissimulatione tegebat acceptam cladem, eam præ se ferens fiduciam, quasi nihil actum videretur. Sed populi partim gemitus partim clamorem audit: isq; dum quisq; suos requirebat, prodidit quid factum esset: tantusq; motus incubuit, ut visis legatorum nauibus nouam in fugam penderent. Dux tamen gratias haberi iussit pontifici quod boni consuleret, facturum se deinceps quicquid illi videretur. Præmittit pontifex ad regem victoriæ tantæ nuncium cum Buggislai tentorio, quod in argumentum magnæ prædæ prætendebatur. Wiburgitum rex agebat. Quo loco contracta cōcione iubet exponi victoriæ ordinem, nouamq; ex consilio Absolonis victoris. Expeditionem hortatur fieri nuncius, ut priusquam se re-

10 colligant hostes, de integro opprimantur. Alacres omnium animi fuere: classisq; non contemnenda decernitur, auspiciis Absolonis in hostem ducenda. Nihil enim actum arbitratus est, quandiu aliquid superesset agendum. Ergo ut qui cœpit perficiat, in hostem ducere decernitur, duce Absolone: rex interim componendis in regno rebus intendit.

Episcopus vi-
ctum hostem
perfidie ar-
guit.

P o s t ingentem illam victoriam alacriores Dani ducunt in Wolgastenses. Sed illi iam hoc prospicientes, Panis amnis fluentia magnis saxis imperuia fecere. Sed virtuti nihil inuium. Ut militibus laborum author esset Absolon, se misit in vndas, ut exemplo cæ-

20 teros prouocaret: effectumq; breui ut transitus nauigiis pateret. Sed ubi propius vrbi admovent exercitum, palos sub aquis experti sunt defixos, quibus aditus ad mœnia intercluderetur. Qui autem saxa remouerant, palos obsistere non sunt passi: dissilientesque in aquis pugnauere. Hostes à mœnibus fortissimè missis iaculis Danos infestauere: sed corporum agilitate pro magna parte sunt euitata tela. Conspectus in naui Absolon vr-

gere pugnautes, quum à mœnibus balistario designaretur insignis clypeo & signorum luce, animaduersum est à quodam suorum commilitonum illum oculis signari, qui hoc Absoloni insinuandum putauit. Vides, inquit, here signari te oculis, & diligenter ab iaculatore catapultario obseruari? Mitte (inquit) illum, ut nostri curam habeat. Ita inter media pericula generosus spiritus de capitis sui pernicie ridebat. Visum est Danis hoc oppugnationis genus infructuosum. Esbernus grandiolem è suis nauem stuppa complet de littore, ac reliqua igni facili materia: illam à ventis appellì mœnibus curat, ut incendio suo subruat tabulata propugnationum. Sed hæsit naus incensa, palo

30 defixa, ut innocua consumeretur. In modico fortunæ ludibrio & hostium salus & Danorum hærebat victoria. Buggislaus autem cum equitatu aduenit, colloquium deposcens Absolonis, ut interim de pace constitueretur. Accessit ille in præfluentem duobus nauigiis. Rogatus à duce Absolon ut continentem terram peteret (facilius in tentorio quam nauigio rem agi) credidit pontifex, quum nihil doli suspicaretur. Re-

rentus tamen à suorum quopiam, arbitrante, temerarium videri armato se hosti credere: somniique sui monita adiecit. Recogitans secum pontifex, remandat duci, æquum videri, ut si colloquium expetat, veniat minor ad maiorem. Adhuc Danis omnia constare ad victoriam, quò rectius illis pareatur.

CAP. 20.

Dani in Wol-
gastum oppi-
dum nauigat.

Episcopo di-
gna panoplia.

Wandalus col-
loquium fieri
petit.

D v x audito victoris insolenti verbo statim abiit: quæ res molitæ fraudis Danis in-

40 gessit suspicionem, ut qui soleret etiam minores ob causas Absolonis ratem petere, nunc in tanta patriæ clade & periculo recusaret. Dani relicta obsidione, terram vastare aggressi, ponte facto copias transponunt: sed angustiis loci celeritatem non ferentibus, oppidani transeuntes infestauere. Deturbati à sagittariis continentem petiere, conuitiis & clamoribus hostem insequuti. Tanta autem oppidanorum mentes pertinacia corripuit, ut relictis mœnibus tentoria Danorum, quæ paucis colligenda reliquerant, inuaderent. Equites qui à tergo imminebant, propter fumum non conspecti, audaciam illis fecere: sed superuenientes facile dissiparunt turbam sine ordine. Ita in conspectu oppidi cæsi ciues, supplicia luerunt conuictorum quæ exercitui ingerebant. Osneses horum casum ubi audiuerunt, suburbia sua immisso igne concremauerunt, ne hostilis victo-

50 riæ gradus inde fieret. Inde Iulinum petere placuit. Præmissus Esbernus, qui Zueni fluminis ostiis insisteret, deiectis propugnaculis arces subuerteret, aut ad minus oppugnet: donec Absolon cum copiis superueniret. Adnauigauit ille, & iam de longinquo portæ illi patuere. Nam impositi præsidio, quum hostem cernerent adnauigare, diffusi munimentis fugam inierunt. Incensæ arces ambæ concrematae sunt: fumusque Absoloni de longinquo conspectus, & superuenientes nuncij certam rem denunciauerunt.

CAP. 21.

Dani terram
vastant.

Iulini oppidi
arces incendi-
tur.

Igitur Absolon hac parte laboris à fratre leuatus, vastationi institit finium Iulinenfium. Itaque oppida captu difficilia, & iam com meatibus vacua, deferenda Dani putauerunt: post collectas fruges, potius plenas quàm iunc vacuas, censuerunt adoriendas. Receptui cani iussit Absolon. Vbi egressuri fumantes Zueni arces conspexere, à fundamentis subuerterunt, lateres adhuc ab incendio calentes in profundum iecere. Et hîc fuit expeditionis huius exitus.

CAP. 22. **A V T V M N O** domi peracto, rex Kanutus expeditionem in Wandalos orientales renouauit, duodecim millibus ex Rugia assumptis propugnatoribus, quod gnari locorum viderentur. Proximè igitur Tribusanam prouinciam populabundus aggreditur: inde ad Circipanenses conuersus, paludem paterna militia insignem ingressus, urbem Lubuinam petit: sed obsidioni instandum non duxit. Igitur ea præterita Demyno propinquat vrbi, tam hostium securis ciuibus, vt quasi in media tranquillitate, conuiuus & choræis indulgerent. Miratus rex tantam populi fiduciam, hære cœpit: sed munitiorem contemplatus, & quod obsidionis apparatus non haberet, præteriuit. Iam in nates agmen conuertitur. Sparfi ad prædam latè, redeunt. Rex ad signa demoratus accipit nuncium, locupletem villam animosè ab hostibus defendi: si accedat auxiliaris manus, posse expugnari. Copiæ deerant. Iubet tamen cum dimidia præsentium manu Absolonem ferre suppetias fociis. Ille quod paucitatem dissimulet, iubet incedere sparfos, perq; nemorosum iter alios iterum se atq; iterum ostentare, nonnullos retro abire, crebriusq; adequitare, quod magni incrementi speciem faciant in oculis hostium: quorū longè maior multitudo victa atq; fugata, opimā prædam Danis reliquit. Deerant qui ferrent: incensa cremataq; est, militib. vehemèter dolentibus, q. magna militiæ præmia ignis absumeret, quū iam essent in victorū potestate. Absolon ad regem regreditur propter Lubuinam agmina continentē: factoque à Rugianis ponte, exercitum per Lacunā facili labore trāsmisit: inde in portum se recepit cum classe non longè à Pani amne. Vbi tēpestate diu vexatus, quū iam cōmeatus pene deficeret, petenti Buggislao per legatos rex pmisit treugas.

CAP. 23. **E X A C T I S** domi hybernis, verno tempore expeditionem rex curauit renouare: mouensque in amnem Zuenum, Grotzuinam urbem lacerat, prouinciamq; despoliat. Ibi Iarimarus lituo admonitus, quod terribilius insonuit, regem admonuit hostes adesse. Absolon, non antè denunciandam hostium instantiam, quàm oculis cernerentur, præfatus, timoris id signum videri volebat. Tum Iarimarus ancipiti se questus laborare periculo, siquidem sileat, euentum præuisum non prænuncians, perfidiæ: sin admoneat, timoris arguatur. Parum ea prouincia explere potuit prædæ auidos. In Pomeranos ducendum erat, locupletiore (vt rebantur) regionem. Longinqua militia, & com meatuum difficultas, erat prospicienda: sed dulcedo prædæ fecit omnium immemores. Abeunt, prædantur, omnia vastant. Wandali se mœnibus continuere. Libet hoc loco paucis interfari. Dum crebras inuicem expeditiones Dani in Wandalos, & illi vicissim in Daniam excursiones fecere, non alterutrius partis internecionem quæsitam video. Poterant enim Dani aliquando depugnare: sed abstinerunt, ne quotidianus illis deesset hostis. Volebant superesse in quos vires exercerent: ne desidentes, ad instina & domestica bella peruenirent. Wandalis quoque ea res ludibrio visa est: qui pacem æquis conditionibus constituere poterant, nec voluere. Sæpe redit in mentem quod apud Helmoldum legitur, pro ludo ac voluptate fuisse Wandalis, Danis conflictari. Altius erat consilium Romani senatoris Scipionis Nasicæ: qui in Romano senatu, dum hoc ageretur, vetuit Carthaginem deleri, ne Romanis ciuibus & militibus deesset æmula virtus, qua exerciti sese acuerent. Vidit enim (quod futurus declarauit exitus) Romanos deliciis & ocio diffuentes, in mutua vulnera conuersos, tam magnum imperium, à patribus constitutum, protinus subuersuros.

CAP. 24. **O R I E N T A L I S** quidem Wandalia ita Danorum regi conflictatur. Interim Obo triti & Kiffini multis inter se præliis, intestino malo, laborauere digladiabanturq;. Aberat Henricus Leo, domitor ambarum partium: iam ab Imperatore pulsus, in Anglia per id tempus exulabat. Erat enim post mille centum tertius & octuagesimus annus, quum ea quæ commemorauimus gererentur. Fratruales duo, Burewinus Pribislai, & Niclotus (quem nos Nicolaum vocamus) Werzlai, fratrum filij, terram tenebant: Niclotus quidem eam quæ nunc est Magnopolis, Burewinus ad orientem magis tenuere ditionem.

Ex

Ex quibusdam in se rebus magnis motibus versi, ciuili & plusquā ciuili bello dissidebant. Acciuerat sibi quisq; fauorem vicinorum principū. Nam Nicloto Bernhardus tum dux Saxoniz studebat, eidemq; Iarimarus fauebat, princeps Rugiz: Burewinus autem Buggislaum, Pomeraniz ducem, habuit adiutorem. Tenebat enim cōiugem, Henrici Leonis filiam naturalem: & propterea, quum esset Buggislaus Henrico exulati amicissimus, partes fouebat generi eius Burewini. Processit ea conflictatio in magnam partis vtriusq; iacturam. Nam Burewinus, dum Rugiam suis partibus aduersantem nauibus vexat, captus à Iarimaro, mittitur regi Daniz, cui tum Rugia parebat: ibiq; captus diu detinetur. Niclotus quoq; dum aduersas partes auidius quam cautius insequitur, incidit in manus Buggislai, ducis Pomeranorum. Sed rex Daniz Kanutus (qui Burewinum tenebat) arbiter factus inter dissidentes, ita litem diremit, vt Nicloto Rostockium cum terra Kissinorum, Burewino verò Ilow & Magnopolis (ea est terra Obotritorum) proueniret, & vterq; de manu regis terram suam recognosceret. In quam rem dedere obsides viginti-quatuor: inter quos erat Burewini filius. Hæc est altera causa cur Daniæ reges titulum sibi desumant, vt se Wandalorum quoq; reges profiteantur. Nam primā ex Kanuto Obotritorum rege, sub Lothario Imperatore, eius nominis nouissimo, accepere. Ex hoc die Rostockensis ditio permansit diuisa à reliqua Magnopoli, vsq; dum per mortem nouissimi domini (quem puerum de Rostockio dixere) Magnopolensium principatui consolidaretur. Arcē quidem Rostockij cum oppido primus Pribislaus, Burewini pater, communierat: nunc autem ex regis Danorum partitione cessit Nicloto. Pribislaus enim Burewini pater, primus ciuilitatem cum Christianismo in terra firmavit. Monasteriū Dobran (quod suprà diximus) fundauit: cum Henrico duce in terram sanctam est peregrinatus. Quum autem ex ea reuerteretur, prouincia sua in bonum modum composita, rebus excessit humanis, ad annum Christi LXXIX. post mille centum. Quo subtracto, qui ex proceribus fidem Christi nomine tenus coluere, non ex animo (quum metu principis magis quā timore Dei tenerentur) facta incursione, monasterium Dobran ferro ac flammis inuasere: obuio obtruncare: rati religionem nouam facillè subruī, si caput religionis (quod ibi esse interpretabantur) subuerteretur. Niclotus, Rostockij & orientalis citra Panim prouinciæ dominus, collectis armis occurrit grassatoribus. Sed pro multitidine hostium agmen eius intercipitur, & pene ad internecionem ceditur, vix ipso dilabente principe. Burewinus patris sui plantationem non est passus diu manere subuersam: sed magnificè restaurauit monasterium, locupletauitq; datis prædiis pluribus. Subuersores autē, quia male potentes erant, non tam armis quā prudentia & ratione mansuefecit, vt ex animo fidem amplecterentur. Quæ fuit optabilis cunctis victoria: vt ille viros, sic ipsi errores superauere. Quumq; monasterium indies religione & opibus floresceret, erat vir pastorius, qui sacra die Paschæ de manu sacerdotis accepto venerabili sacramento, cogitauit curiosius de illo aliquid constituere. Nam quum eerneret ab omnibus summa veneratione haberi, indignum ratus in ventrem demittere, asseruauit in ore: & clam egressus ecclesiam, baculum pastorem (pedum vocant) arripuit, & capite fisso sacramentum immisit, arbitratus gregem suum prosperari patrocinio rei sacratissimæ. Visæ sunt noctibus ardere candelæ, quacunq; parte domus conderetur. Sæpe locū mutauit: idem prouenit. Id diu præter vxorem nouit nemo: innotuit inde cæteris, peruenit ad sacerdotem, inde ad pontificem. Re comperta vt gesta fuit, summo honore venerabile Christi sacramentum defertur in monasterium: ibiq; diu magno populorum concursu inclaruere Christi mirabilia, quum (de more) facta & infecta nunciarentur.

Fratrueles bello inter se dissidentes ambo capiuntur.

Cur Dania rex se Wandalorum quoque regem scribat.

Miraculū Eu-charistie.

Infecta scilicet pro factis de more vultantur.

CAP. 25.

PER ea tempora quum Henricus Lubicensis antistes, vir per omnia prudens, religiosus & sanctus, ad meliora transisset, sepultus in ecclesia sancti Iohānis monasterio fratrum suorum (vbi nunc est monialium cōuentus: tum erat fratrum sancti Benedicti, qui nunc translati Cismariam habitant: qui locus ex vicinitate maris nomen tenet) canonici Lubicenses apud Imperatorem egerunt de successore. Nouella plantatio principum fauore indigebat. Ideo non audebant canonicam sine Imperatore iam Lubicæ domino inire electionem. Aditus Imperator dedit illis quendam ex Præmonstratensibus præpositum. Auerfati illi, ordinis sui virum petierunt. Circumspiciens Imperator, quia indigebat res viro ciuilibus rebus exercito, propter rei nouitatem, dedit eis Conradum ex aulicis suis proximum scribam: nunc vocant Cancellarium. Electus veniens ad ecclesiam

*Episcopi pre-
claras virtu-
tes una fecerat
auaritia.*

suam, omnia prudenter ordinauit. Imprimis clerum in vitæ sanctimoniam redegit: populum in iis quæ sua sunt, non est passus aberrare. Clero satisfecit eruditio viri præcipua, laicis conspicua fuit vitæ seueritas & sanctimonia: quæ utraq; in illo viro pollebant. Consecrationem suam consultò differebat, explorare volens & vires suas in sacro ministerio, & prouentus ecclesiæ in sustinendo onere. Tenebat multas in multis ecclesiis præbendas & dignitates, quas illi cōsecratio mox ademisset. Reperit autem, Adolphum comitem, iam per Imperatorem terræ suæ redditum (quum illum Henricus Leo eiecisset) grauius incumbere ecclesiæ suæ, quòd ad prædia nonnulla olim ecclesiæ suæ debita, non aditum illi permetteret. Et quum nec apud Imperatorem eius rei satis salubre remedium inueniret, deliberatus adiit Sifridum Bremensem archiepiscopum: & in manibus eius reliquit episcopatum suum, rescribens clerico ut de alio cogitarent pontifice. Absoluit eundem ab obedientia sibi nuper præstita: siue quòd loci illi qualitas non oblectaret, siue quòd ab Imperatore domino suo maiora quædam præstolaretur. Ecclesia ergo Lubicensis pastore destituta, circumspecta. Longè aberat Imperator, in Italica expeditione occupatus. Igitur Hartwicus Bremensis archiepiscopus, qui Sifrido successerat, in Hamburgum euocauit canonicos Lubicenses, cum illis de electione tractaturus. Et quum venissent, archiepiscopus Albim transire non potuit, quòd glacies occupasset, necdū firmata ad gressus, nec cedens nauigationi. Igitur in purificationem Mariæ re dilata, venit archipræsul Lubicam: ibiq; electionis instituto negotio, diuisa sunt vota. Nam alij abbatem voluere Harfældensem, eiusdem archiepiscopi germanum fratrem: alij verò præpositum ecclesiæ suæ præferebant. Sed eò res finit, ut utroq; dimisso, in Theodericum, in Zegebergo regularium præpositum, consentirent omnium vota. Recusauit constanter refugies humilitas: multis multorum hortatibus vix potuit permolliri, ut flecteretur. Subiecit volens nolensq; humeros, & permansit in præpositura sua ad reditum vsq; Imperatoris de Italia: & cum archiepiscopo tum ascendit in eius præsentiam. Acceptaq; inuestitura (pro consuetudine illorum temporum) de manu eius, rediit Bremā cum archiepiscopo: ibiq; sanctificationis oleo est delibutus. Hæc est prima in hac ecclesia libera electio pontificis. Nam Henricus, qui solebat vrgere, illo tempore exulabat in Anglia.

*Cur ergo inue-
stitura tam o-
diofa, quæ li-
bertatem non
tollebat?*

CAP. 26.

*Adolphus Lu-
bicensibus mo-
lestus, impera-
toris authorita-
te placatur.*

*Lubicensium
privilegia con-
firmantur.*

ADOLPHVS comes, qui iam in Holsatiam rediit, episcopum honorificè excepit, permittens omnia ecclesiæ quæ ad ipsam de veteri memoria pertinuisse memoraretur: noluit ecclesiæ alteram inducere calamitatem. Nam Conradum, virum magnificū, Imperatoris cancellarium, per seueritatem suam ferebatur abegisse. Idem tamē Adolphus, ciuibus tum Lubicensibus durior imminabat. Nam ad ostium Trauenæ præsidium erexit, veteri deiecto per ea tempora quibus Imperator Lubicam obsidebat. Sed illud vetus mari alluebatur, non vsquequaq; validum: nouum verò introrsus collocabat ad terram. Firmauitq; magis, ut vectigalia defumeret ab ingredientibus & egredientibus mari. Ciues se opposuere Lubicenses, libertatem ab Imperatore collatam præferentes. Ille reiecit, nihil donauisse Imperatorem noui, sed vetera stabiliisse. Constare inter omnes Henrico Leoni persoluta in eo loco vectigalia: sibi quoq; in eius ius succedēti, esse persoluenda. Ad quæ ciues, Henrico ad tempus, dum portum instrueret, dum graui rerum mole laboraret, permissum ut acciperet ab transeuntibus: cæterum temporale rem non præiudicare perpetuæ libertati. Habuitq; comes quod huic obiiceret: sed cōtentio perducta est ad Imperatorem. Interim quæ in iure ciuitatis erant per Holsatiam in pascuis, fluuiis, syluis, comes ciuibus ademit. Imperator interposita opera, rem ita composuit, ut ciues trecentas argenti marcas comiti persoluerent, & in libertate permanerent. Cæterum pro pascuis & flumine alias ducentas annumerarent, & flumine velut sui iuris vterentur, vsq; in Todeflo, exceptis pascuis, quæ pridem ad annum Domini **LXXXVI**. in Reynsfelde tum inchoato monasterio donarentur. Quum Bernhardus dux Saxonie annueret, & comes de suo cōsentiret, Imperator, interposita autoritate roborauit. Hæc autem ciuium Lubicensium renouata indulta, Imperatoriis sunt literis roborata. Adolphus ergo, qui pridem reuersus in ditionem Holsatiæ, de Scowenborg, vicino loco Locken, fratres in eam terram introduxisset, & monasterium in Reynsfelde inchoasset, per hæc tempora instantissimè curauit consummari, memoriam ibi constituens sui nominis sempiternam. Sed non est illi satis permissum in ea terra finire. Nam exactus est (quod infra dicemus) & in primam de Scowenborg est retropulsus ditionem.

SVRRE-

S V R R E X I T interea noua controuersia inter Imperatorem & Danorum regem, CAP. 27.
 quæ in longum & multiplicem Holsatiæ & Wagriæ laborem excreuit: vnde rex omni
 Theutonico infensus nomini, quanto potuit odio est infectatus. Misit enim Imperator *Belli inter Im-*
 ad Kanutum Daniæ regem oratores, pro altera dotis dimidia, quam pater eius Walde- *peratorem &*
 marus cum Kanuti sorore filio Imperatoris desponderit: quæ etiam iamdiu fuerat in *Danum causa*
 aula Imperatoris per Germaniam enutrita. Rex auersatus legationem, quod sciret Im-
 peratorem non se æquis intueri animis, pecuniam mittere recusauit. Sciebat quis Po-
 meraniæ ducem in se in excitari: sed tum qualicunq; causa prætenfa inanes remisit nun-
 cios ad hoc mislos. Imperator autem, & antè iusta indignatione succensus regi, quod ma-
 10 gnam Wandaliæ partem, quæ Imperio pertineret, rex Daniæ occupasset, quod in Ger-
 mania finibus & in littore Germanici maris sita esset: & quod Imperio recusaret homi-
 nium præstare (quod patrem eius ferunt præstitisse) & nunc accedente noua causa per-
 negatæ dotis soluendæ, exarsit in regem, & germanam eius sororem regi remisit intactâ.
 Ludouicus quoque Turingiæ princeps, eiusdem Imperatoris ex sorore nepos, matrem
 Kanuti regis (quam nuper accepit coniugem) nunc repudiatam à se dimisit, questam de
 multis noui mariti iniuriis. Hæc semina erant bellorum. Cæterum & Holsatorum, Wa-
 griorum, Polaborum, Stormariorum terras suas esse prætendebat: & easdem omni co-
 natu recuperare ex hoc die contendit. Quæ infiniti causa laboris fuit. Quando enim tot
 erant in medio iniuriarum irritamenta, quæ fuit quæq; pars causas in alteram. Quid ve-
 20 rò iuris prætenderit rex in terras memoratas, annales non exponunt: nisi quod cōiectu-
 ra promptum est, recordari illum eorum temporum quæ erant sub Kanuto Obotritorū
 rege, qui omnibus his terris præerat: cuius successionem rex præferebat: vt esset Albis
 fluuius limes suæ ditionis. Sed quum intercessissent tot anni, legitima transibat præscri-
 ptio. Principes verò non legibus, sed armis prouincias quærunt.

P E R ea tempora, Christianorum in Asia degentium infelicitate dicam, an ignauia CAP. 28.
 iterum est amissa Hierosolyma. Crux misso in Germaniam de latere legato, prædicatur.
 Ipse Imperator cruce se munit, cum filio Friderico Suæuiæ duce: multi principes, nobi-
 les, magnates. Sexcenta millia cōscripta feruntur in eam militiam: Imperatori enim suo *Imperator in*
 omnis pene Germania subscripsit. Aderat comes Holsatiæ Adolphus, Lubicenses Bre- *expeditione*
 30 mensesq; ciues non defuere. Imperator in ipso itinere, quum iam aliquot prælia in ho- *Hierosolymi-*
 stes sæliciter gessisset, defecit in Armenia. Nam quum meridiani æstus leuadi gratia in- *tana moritur.*
 gressus esset in exploratū riuum non magnum, sed vorticofum, in oculis omnium suorū
 periit, nullius ei accedente suffragio. Hic est ille Fridericus, quem Itali Barbarossam di-
 xere. Exercitum filius eius cum primoribus ductabat. Multum in ea parte frustra labo-
 ratum: nam quod Christianis perierat, vsque in hunc diem irrecuperatum permanfit.
 Quum interea multi per æstum insuetum ex peregrinis languerent, & acceptis in prælio
 vulneribus deficerent, primi ciues Lubicenses & Bremenses, productis velis de nauibus
 suis, fixere papiliones, sub quas agrorum multitudinem comportarunt, pietatis studio il-
 lis obsequentes. Viderūt piam illorum operam principes, Fridericus Suæuiæ dux, & Im- *Equitū Theu-*
 40 perialis cancellarius Conradus, pridem Lubicensis episcopus: & collata in vsus egētium *tonicorum in-*
 grandi pecunia, pietatis exemplo & ipsi inclaruerunt. Et quoniā forti in armis opere nul- *stituendorum*
 lus erat vsus, ad pietatem intenderunt studia: processitq; res vsque adeo, vt primū eius *occafio, & or-*
 rei firmitatem quandam statuerent, sub titulo Mariæ virginis: quam multi etiam milita- *dinis ratio à*
 res subierunt. Inde militaris ille ordo prouenit, qui dicitur Theutonicorū: quem deinde *cæteris diuersa*
 aliquot intercedentibus annis, Fridericus I. Imperator obtinuit à summo pontifice cō-
 firmari. Nunc magnam Prussiæ partem & Liuioniam pene totam tenent: disseminati per
 Germaniam, in Rheni tractu multa possident. Lubicenses & Bremenses, quia primi fue-
 re qui semina futuri ordinis iecere, inter militares assumuntur in ordinem: quum alios
 plebeios non admittant nisi in chorum psallentium. In his autem ordinibus militaribus
 50 laici præfunt sacerdotibus: quicquid alias de iure diuino conueniat obseruari.

Q V V M Imperator sanctam init expeditionem, Henricus Leo ex Anglia reuersus CAP. 29.
 in Saxoniam, ab archiepiscopo Hartwico I. benignè excipitur, permittente illi comi-
 tatum Stadensem: quum Thietmarfi se iam ab ecclesia Bremensi subtrahentes, per Sles-
 wickensem episcopum Waldemarum se coronæ Danicæ subdidissent, ex causis quas
 in Saxonia diximus: quod grauissimo ære, quod soluere nō possent, ab Adolpho comite

Henr. Leo re-
uersus, Adol-
phum ab occu-
pata Holfatia
expulit.

pro ecclesia pugnante vrgerentur. Sed Henricus Leo tum reuersus, amicorum armis eiecit Holfatia præfectos Adolphi Holfatiæ comitis. Quem semel ab illo eiectū, restituit Imperator Fridericus: sed nunc in terra sancta pugnātem facilius absentem superabat. Comes de Dasle, Adolphi auunculus, & in eius absentia vicarius, cum matre Adolphi (quæ eius erat germana soror) & coniuge (quæ filia erat comitis de Querforde) Lubicam se contulit. Henricus tum primū conuersus in Bardewicum, expugnabat: inde in Lubicam versus, eam quoque iuri suo contendit recuperare. Et quoniam cætera sumus in Saxonia ad plenum exequuti, huius tantū Lubicanæ obsidionis cursum satis erit explicuisse: nam hoc ad Wandaliā pertinet, cuius primaria tunc & nunc Lubica fuit. Simonis & Iudæ apostolorum die expugnatum est Bardewicum: & eisdem copiis circa festum

Lubica Wan-
daliæ caput
deditionem su-
git.

Martini idem Henricus Lubicam coepit obsidere. Territi ciues euentu vicinæ ciuitatis, quod absente Adolpho imparati essent ad arma, miserunt obuiam oratores cum exercitu venienti, postulantes vt Adolphus de Dasle comes, cum matre Adolphi de Scowenborg, & eius coniuge, necnon fidelibus eiusdem Adolphi Holfatis, saluis rebus & corporibus illæsi abirent: se tum imperatis parituros. Henricus annuit postulationi: & illis abeuntibus, ciuitate Lubica iterum est potitus. Quumq; Louëborg arcem nouam, quam erexit Bernhardus dux Saxonie, oppugnaret, ante exactum mensem deditam accepit, paciscentibus qui intus fuere, quod salui abirent. In Holfatia verò Leoni se omnes permisserunt, excepta arce Zegeberg, quam Adolpho fideles viri asseruauere. Henricus Leo copias suas permisit Waltero de Blandesile ad obsidionem memoratæ arcis, accedenti-
bus Holfatis pro Henrico. Verū illi ex animo non inhæserant reuertēti Leoni, iam pœ-
nitentes quod à comite suo transierint: seruiērunt tamen temporī. Superfuere autem in
Holfatia ex Adolphi amicis, quorum præcipuus Eggo de Sture: qui obsidentes inuadēs,
statim ab Holfatis (qui specie quidem obsidebant, animo autē fauebant obsessis) adiua-
tur. Captus est Walterus, Henrici præfectus: & arcē quā liber obsedit, iam captus insedit.

CAP. 30.

Henrici lega-
ti male pu-
gnant.

ADOLPHVS de Dasle coniunctis amicorum de Holfatia armis, urbem Lubicam impugnavit, iam Henrico Leoni parentem. Prodierunt ex ea eius nomine Bernhardus de Raceburgo, Helmoldus de Zwerino, comites, & Iordanus dapifer: quibus congressi Adolphus & Holfati, multos in Trauenam vrgentes merferunt, alios etiam captiuos abduxere. Capti Helmoldus & Iordanus: Bernhardus de Raceburgo comes vix elabitur. Capti trahuntur in Zegeberg, & deinde per interuallum ære magno persoluto laxantur, redempta libertate. Nam Helmoldus trecentas marcas denariorum, dapifer autem (quia pecuniosus erat) sexcentas marcas dedit argenti. Quæ res indicium est, Helmoldum non fuisse ex comitibus. Nisi protinus ei parsum credamus, quem sperarent amicum de cætero habituri: alterum verò, quod nihil aliud ex eo sperarent, emunctum argento vsque ad extremum facultatum eius. Alioqui iniqua videretur æstimatio comitis & viri militaris, qui aliās ministerialis esset suo principi. Henricus tum Romanorum rex, eius nominis v. i. patre etiam viuente coronatus, iam res Imperij post patrem administrabat. Quum audisset Henricum Leonem in Saxoniam rediisse, & Lubicam recuperasse, Adolphi terram occupasse, indignatus contendit Brunswicum: & propè erat vt caperet, non iniuste: quando Henricus res Imperij iam dudum inuasisset. Henricus autem Leo per submissos effecit vt gratiam regis reciperet: & conuenit, vt reditis omnibus quæ Adolphi erant, in terra sancta peregrinantis, Lubicam sibi haberet pro dimidia, reliqua medietate Adolpho comiti reseruata. Sed & hoc in pactis erat, vt muros Brunswici quatuor in partibus demoliretur, ne iterum venienti Imperatori clausa esset: Louenburgum arcem demoliretur: & filium suum iuniorem Luderum daret obsidem implendæ pactionis seruandæque pacis. Filium quidem misit, qui non diu post diem suum obiit in Augusta: de cæteris verò capitibus nihil est impletum. Filium tamen suum natu minorem Henricum, cum quanta potuit manu misit, quum rex expeditionem faceret in Apuliam, simul accepturus Romæ imperialem coronam. Breuius nunc cuncta transimus, quod ea sola contingimus quæ urbem Lubicam, Wandaliæ præcipuum decus, respiciunt: reliqua omnia in Saxonia plenius exequuti. Mirum est intueri, quoties intra centesimum annum (imò sexagesimum) à prima sua fundatione dominos mutauit. Nam ad annum quadragesimum post mille centum inchoata à comite, ab illo post incendium transiit ad Henricum Leonem, qui

Imperator Leo-
nem Adolpho
ditionem occu-
pata restitue-
re compellit.

Lubica sepe
mutauit domi-
nos.

qui illam per ordinem egregium, magnopere auxit: deinde Imperator deditam accepit. Restituta per illum in parte comiti, & post Leonis reditum, in ipsius rediit potestatem. Inde quoque comiti restituta, breui post concessit in ius regis Daniæ. Nouissimè rediit ad Romanum Imperium: in qua ditione permansit in hodiernum, diu (vt confidimus) permanfura. Et hæc omnia intra paucos annos, necdum centesimo eius anno euoluta.

ADOLPHVS interim in terra sancta iuxta Tyrum audiuit casus suorum, & quòd CAP. 31.
 Henricus Leo terram suam occupasset, amicorum fretus consilio in patriam redire cō- *Adolphus ab expeditione domū ad suā recuperanda rediit.*
 tendit: in Suæuiā autem consalutauit nouum Imperatorem Henricum, Friderici filiū,
 10 questus casus suos. Rex magnis muneribus datis, consolatur eum de terra sua omni modo recuperanda. Quum autem in Scowenberg peruenisset, cognouit vndiq; sibi prælusum Holsatiæ aditum: nam Stadium, Hamburgum, Louenburgum, Boycenburgū, Henricus tenebat præfidiis impositis: Wandaliā proximam Burewinus, ducis gener, concluderat. Igitur ad Bernhardum ducem Saxonie, & Ottonem marchionem fratrem eius, contendit: qui manu valida deduxerunt eum Erteneburg. Ibi exceptus ab Adolpho de Dasle, affine suo, & magna Holsatorum manu, reducit in Holsatiam. Bernhardus quoque iunior comes de Raceburgo, quem Henricus de clericatu per dispensationem (vt præsumitur) apostolicam, ad militiam (quum esset subdiaconus) retorquebat, quum diffideret partibus Henrici Leonis (cui Imperiū aduersaretur) se cōtulit ad Bernhardū ducem, & fratrē eius Ottonem marchionem, & perinde Adolpho comiti indiuisus adhæsit. Pater verò eius permansit in fide Henrici Leonis exducis, nec diu rebus humanis superfuit: sed in claustrō Raceburgo in pace quieuit, additus patribus suis. Sed *Comitatus Raceburgensis origo, & comitatus enumeratio.*
 quoniam in terra Polaborum, in solo Wandalico habitauere comites memorati, non est alienum rebus quas in manibus tenemus, originem & exitum comitum memoratorum his rebus inferere: præsertim quia titulus huius comitatus permanet in hodiernum, à ducibus inferioris Saxonie cum ditione possessus.

Q V V M Adolphus i. cedere cogeretur Holsatia, pulso per Albertum marchionem CAP. 32.
 Henrico Catulo, patre Leonis, Henricus de Badewide pro eo in Holsatiam reponitur. Sed quum breui conualuisset Hæricus Catulus, & per arma Saxoniam recepisset, Adolphus quoque reuersus est in suam ditionem. Et tum Henrico memorato primū Wagria permittitur: inde Adolpho procurante, terra illi Polaborū (dimissa in manibus Adolphi Wagria) conceditur. Hic est comitatus Raceburgensis. Genuit iste Henricus filium Bernhardum, post patris exitum rebus præidentem. Bernhardus genuit Volradū Henricumq; militantes, & Bernhardum, in Magdeburgo clericis ascriptum. Volradus in prælio aduersus Wandalos periit: Henricus quoque immatura morte subtrahitur. Bernhardus ex clericatu redit ad militiam: & accepta vxore filia comitis de Haldermūde, breui defunctus est. Paruulus sui nominis, quem reliquit infantem, non diu post sequeutus est patrem. Ita finitur linea comitum illorum, rediitq; feudum, siue beneficium, ad ducem Saxonie Bernhardum. Sed hæc anticipando dicta, hunc teneant locū. Adolphus comes Holsatiæ redux ex terra sancta in terram patrum suorum, cum iuniore comite de Raceburgo, Lubicam obsidione premebat, quisque de parte ditionis sue. In vrbe rebus præfuit Lutardus de Bergen, ab Henrico præfectus. Quumq; per Trauenam rebus inuehendis & euehendis liber esset aditus, vili penderāt ciues obsidionem. Id ubi comperit Adolphus, palis in fluuium defixis obstruxit aditum: & profectus ad regē Daniæ Kanutum salutandum, gratias agit, quòd per absentiam suam nihil sit passus innovari. Quanquam non ignorauerit Waldemarum ducem Sleswici, regis fratrem, cum Waldemaro ibidem episcopo, manu valida fines intrasse Holsatiæ: qui ab Adolpho de Dasle, eius auunculo repressi, obsides acceperunt, quòd Thietmarsos, iam Danis parentes, non molestaret. Iunxerant enim Thietmarsus, postquam ab Hartwico secundo archiepiscopo Bremensi, grandi pecunia exoluenda sunt emuncti, se (quod diximus) Waldemaro Sleswickcensi episcopo, & per eum coronæ Danicæ. Hæc etsi sciret Adolphus, tamen prudenter dissimulauit, regi ad speciem nihilominus gratias habens. Sic se habet inter homines ciuitas, vt maioribus blandiamur, etiam si non ignoremus nobis illos aduersari. Colendi enim sunt alij vt profint, alij ne noceant: quo modo veteres Romani etiam febrem & scabiem in diis habuere, hoc quod diximus prætenden-

Holsatus Lubicam obsidet.

Calceum unguis, quem cremati vellent.

tes. Tempus id erat quo Adolphus, iam primum terris suis redditus, & ab Henrico Leone oppugnandus, plurimis indigeret hinc atque inde fautoribus.

CAP. 33.

Lubica subsidio ex comitatu iuuatur.

LUBICA continuata obsidione ab Adolpho & Bernardo comitibus premebatur. Henricus autem Leo collecta manu in Stadio, misit eam ad soluendam Lubicę obsidionem. Ascendentes illi per Albim nauigiis in Louenborg expositi in terram, ducunt in obsidentes. Herenborg locus est mille à Lubica passibus, via ducente in Raceburgū. Ibi concurrentes copię Henrici Leonis, & comitis Bernardi, qui ab ea parte Lubicam obsideret, conflixerunt. Ibi pugnabat pater in filiū, Bernardus senior in iuniorē stantem pro Adolpho. Sed tum iunior cessit, seque recepit in Raceburgum. Ciues egressi omnem eius comitatum vrbi intulerāt: & intrabat cum eis ciuitatem comes senior, cum satellitibus quos pro Henrico Leone ducabat. Quadringenti feruntur equites extitisse, qui cum comite seniore, pulso eius filio, Lubicam intrarunt. Hi, quod prima victoria facti sunt alacriores, ausi erumpere, Holfatos ab altera parte obsidentes sunt aggressi. Habuere illi iam suppetias ab rege Danorum Kanuto: ideo erumpentes Henrici ab vrbe milites facile in urbem repulerunt. Bernardus quoque comes iunior, resumptis viribus iam ad obsidionem suę partis redibat. Vrgebantur obsessi, iam pene fame laborantes: equites obsessis nulli erant vsui. Igitur abire constituerunt, quod famem ingrauescentem cum suis illi iumentis augerent. Ad orientem exiure, vbi neque Holfati neque Raceburgenses, intercedente lacu, poterant occurrere. Bernardus iunior quum videret abiisse patrem cum equitibus, dimissa obsidione, cum expeditis tendebat in viam qua sciebat egressuros. Ibi insidiatus multos strauit, plures etiam cepit, patre incolumi abeunte. Capti multi ex ciuibus Stadij, ad Adolphum iam ægrotantem in Zegeberg perduntur. Tantę victorię nūcius illum recreauit, vt ex infirmitate respiraret. Ille data militibus pecunia sui iuris fecit Stadenfes captiuos, cum quibus ad partem loquutus, promissionem ex illis accepit Stadij, quum veniret, in manus eius tradendi: potius enim se comiti quàm Henrico, duro domino, seruituros. Qua promissione sacramento vallata liberi remittuntur. Ciues interim Lubicenses obsessi consultant quo sit opus facto. Nonnullis placuit se regi Danorum dedere Kanuto, vt in regnis eius liberius mercentur: multi etiam ad Ottonem marchionem inclinauerē. Sed perucit eorum sententia, qui se comiti permittendos putauere. Igitur pacti pristinam libertatem, comitem accipiunt in ciuitatem, dimissis incolumibus qui pro parte Henrici Leonis ciuitatem in illam vsque diem tutabantur.

CAP. 34.

Stadium ex pacto ciues Adolpho tradit.

ADOLPHVS comes, non immemor promissi quod à captiuis suis de Stadio acceperat, fortunā, qua se parte ostendit ducem, sequitur: & contractis in Hamburgo quantitas potuit viribus, primum in insulam quę Gorgeswerder dicitur, mouit: inde quantis potuit nauibus ingressus Zuingam fluuium, flammis declarauit se adesse. Ciues Stadij igne conspecto, quum præfectus vrbi Conradus de Rothe nihil hostile timeret, & perinde imparatus ad bellum & ad obsidionem, audiuit ciuium iam non occulta murmura, sed apertam indignationem, se pridem ciues suos amisisse, captiuos adhuc esse plurimos in Raceburgo, ipsos iamdiu are exhaustos non posse obsidionem perferre, dedendi se ac sua comiti consilium inire. Ipse cōsensus iumentis suis iam stratis, velut alio procurando, ciuibus tuendę vrbis mandatum relinquēs, irrediturus abit. Statim qui in arce fuerant, cum ciuibus obuiam comiti prodeuntes, vrbis potestatem, se ac sua omnia permittunt. Comes ingressus, præfecti vxorem cernens curru impositam, abire quod vellet cum rebus fecit potestatem. Ea specie multa scēminę illę auexere, quę iure belli comes, si perurgeret, rectē tenuisset victorię præmia. Iam Adolphus trium comitatuum titulo insignis erat, Scowenburg, Holfatię, Stadij. Extant literę sigillatę, quę Adolphū comitem Stadij præferunt. Nam hoc tempore erectum est vetus monasterium Buxtehude, quod eius nominis viri militares fundauere, in loco quo nunc est, necdum extante oppido quod est in riuo Este, sub Henrico Leone iam exduce, Hartwico secundo archiepiscopo Bremensi, & Adolpho comite Stadenfi, intra c x c. annum supra centum mille. Quod autē de Lubica diximus, sæpe illam mutasse dominos, rectē de Stadio confitebimur, qui comitatus variē iactatus plures habuit dominos: quod in Saxonia plenius diximus. Primum enim marchiones fuere domini, de stirpe Vdonis. Inde ad ecclesiam peruenit, primi Hartwici temporibus. A qua vi intentata abstulit Henricus Leo: & nunc

nunc qua via accepit, denuo amisit, translatum ad Adolphum. Sed neque in illius manu (quod dicemus) diu permansit.

PER quæ tempora Theodericus, episcopus Lubicensis, Tzeuenam in diocesi Bre- CAP. 35.
 mensi cœnobium sacrarum virginum gubernabat etiam in pontificatu, sicut antè, resu-
 gij locum ibi constituens, ut erant res vrbs Lubicæ infinitis iactatæ perturbationibus.
 Quum ergo in eum locum venisset visitandi gregis sui gratia, Bremenses ciues, quum ad- Bremenses præ-
dam abacti,
Episcopo repo-
scenti reddidit.
 uersus Stadij præfectum (priusquam Adolphus acciperet) exissent, prædam abegerunt.
 Nec magnopere (ut fieri solet in talibus) quid hostium, quid amicorum esset, discreue-
 runt: iumenta & boues monasterij vnâ abegerunt in prædam. Spoliati pauperes episco-
 10 pum circumstunt, deplorantes omnia se sua perdidisse, Bremenlibus cuncta abigentibus.
 Vix sacra posuerat indumenta expleto officio, & pedes cum peditibus sequitur præda-
 tores, per mille passus deprehendit, suorum iumenta reposcit. Prædatores sacram eius
 caniciem (quam sudore madentem viderant) venerati, quum nihil hostile in eum sen-
 tirent, cum rubore reddiderunt quæ abstulerant. Cerneret sacras pontificis manus, tau-
 rorum atque bouum cornibus insertas, pro suis pauperibus decertare. Itaque inermis &
 pedes sua recuperauit, quæ alius etiam eques & armatus non retulisset. Quumq; archie-
 piscopus Hartwicus, per eadem tempora Henricum sequutus Leonem, non rectè affice-
 retur ad eundem Theodericum Lubicensem episcopum, cognatum suum, quod à Bre-
 mensibus (in quibus omnem suam Theodericus cognationem haberet) iectus tunc esset
 20 archiepiscopus: prædia memorati monasterij satellites vel Henrici vel Hartwici misere
 vastauerunt. Archiepiscopus autem in Luneburgo apud Henricum constitutus, frequen-
 ter episcopum ad audientiam suam citauit per epistolam. Sed ille legitimis obiectis ex-
 ceptionibus, extra prouinciam, inter hostes suos, nec audebat nec debebat comparere.
 Et quum aliquando ad terminum peremptorium esset citatus, ante exitum termini di-
 citur excommunicatus. Nam quum proximo tempore Mindæ esset constitutus conuentus
 archiepiscopi & Bremensium ciuium, ut de omni controuersia disliceretur, inter alia ar- Excommuni-
cationis ini-
que fulmen
spemendum
est.
 chiepiscopus episcopum pronunciauit excommunicatum. Bremenses autem eam senten-
 tiam exangue & viribus carentem contempserunt, quum episcopus eam non meruerit,
 nec esset legitimus impletus ordo. Pertransiens inde proximis diebus Cinthius cardina-
 30 lis, in Daniâ legatus, eam sententiâ euacuauit. Hæricus autem iunior, Henrici Leonis fi-
 lius, habens in comitiua archiepiscopum, Stadium venerat introire. Sed neuter admis-
 sus indignationem auxere, & in Tzeuenam diuercentes, omnia quæ sanctimonialium fue-
 re, quæq; securitatis gratia eò contulere agrestes, sine discrimine consumpsere: ut ancil-
 læ Christi, quæ ibi clausæ, sponso suo Christo cœlesti die noctuq; laudum resonant carmi-
 na, nimum diuturna laborauerint inedia. Indoluit bonus pontifex gregi suo: sed quid fa-
 ceret potentioribus secundum seculum? Vbi poterat, necessitati occurrebat. Ad interue-
 niendum autem erat strenuus, ad discordantium compositionem humillimus: ita ut non-
 nunquam in pontificalibus, eorum prouolueretur pedibus, quos à reconciliatione super-
 bus erexit & auertit animus. Beatius dixit dare quam accipere. Vnde in consecrationi-
 40 bus ecclesiarum magis omnes de propriis sumptibus accuratè procurabat, quam illis gra-
 uis immineret. In frequentia suorum gaudebat clericorum. Hospes enim domi erat lar-
 gissimus, foris verecundissimus, pauperum procurator diligentissimus. Aduersitates om-
 nes tanta vicit patientia, ut nunquam eum aliquis viderit irascentem, audierit claman-
 tem, aut malum pro malo reddentem: sed cogitatum suum iactans in Dominum, dice-
 bat cum apostolo, Si Deus pro nobis, quis contra nos?

BERNONI interea primi Zwerinensis, sed Magnopolensis tertij episcopi, quum CAP. 36.
 & ille apostolus fuerit præcipuus Wandalorum, memoriam sine culpa in rebus Wan- Berno Wanda-
lorum episcopus.
 dalicis præterire non possumus. Hic est ille qui in gente duræ ceruicis multas contu-
 melias accepit, & verbera expertus, non destitit ab opere pietatis. Cuius temporibus
 50 Henricus Leo ex Anglia rediens, sedem transtulit de Mekelnburgo, quam nunc Ma-
 gnopolim (compacto ex Græco atque Latino vocabulo) dixere: posuitque in Zwe-
 rinum. Primus ergo hic est eius vrbs antistes. Incredibile est memoratu quantos pro
 Christo pertulerit labores, quæ subierit vitæ pericula, quoties ludibrio habitus ad sa-
 crificia dæmonum attractus est à barbaris. Ille tamen per Christum confortatus, cultu-
 ras dæmonum eliminauit, lucos succidit, bonum certamen certauit, fidem non solum serua-

uit, sed mirificè in populo barbaro amplificauit, & bono cursu consummans, indubitanter ad coronam, & supernæ vocationis brauium peruenit. Erat autem annus post natum Christum & datam mundo salutem M C X C V. Quo in tempore inclytus ille princeps Henricus Leo, par multis regibus, post multos labores, quos tulit in plurimam fortunæ iactationem, in sua vrbe Brunswico mortuus est, & sepultus in ecclesia sancti Blasij. Bernoni autem in sua ecclesia suffectus est Brunwardus, eiusdem ecclesiæ decanus, secundus in Zwerinensi, sed in vniuersum à prima sede quartus. Nam primum Iohannem, quem Adelbertus archiepiscopus Hamburgensis constituit in Magnopoli episcopum, Wandali tumultuantes, & fidem reiicientes trucidarunt, & martyrem Domino consecrarunt. Què longo licet interuallo, post annos LXXXIII. sequutus est in ea sede Euerhardus, ab Hartwico archiepiscopo constitutus, quū diu laborasset & apud summū pontificem & apud Imperatorem, antiquæ legationis (quæ sub Hamburgensi vigeat titulo) iura reparare. Frustratus autem, contendit studia ad reparandas sedes episcopales in Wandalia, dudum vacuatas (ne archiepiscopalis sedes Bremensis omnino suffraganeis careret) in Aldenburgo Vicelinum, in Magnopoli Euerhardum, & in Raceburgo Euermodum constituens: cuius suo loco diximus Isfridum successorem.

CAP. 37.

*Bellum inter
Danū & marchionem
Brandenburgensem.*

INCESSERAT per ea tempora Kanuto Danorum regi, & Ottoni marchioni de Brandenburg disensionis causa, super quibusdā Wandalia prouinciis. Quamuis causam suppressant annales, ex superioribus eam licet coniectare. Rex inter Niclotū & Burewinum, fratrueles dissidentes, arbiter factus, ditionem partitur, sibi seruans superioritatem in vtrosque, quod Burewinum captiuum tenuisset, & Nicloto fauisset per Iarimarum. Eam rem non æquo ferens animo Otto memoratus, præsertim quod Imperio Romano fidem deberet, noluit regem in Wandalis tenere ditionem. Rex, vbi disensio processit in bellum, classē suā mittit in Wandaliā. Wernouia fluuius Rostockij urbem præterlabitur in mare: eum inuectus, copias exponit in terram. Non aberat longè marchio cum agminibus suis: Rugiani autem Danis auxilia miserant. Iam inoleuerat apud Danos, ab Absolone nunc defuncto, vt episcopi præessent exercitibus. Ergo Petrus Roschildensis episcopus, cancellarius, cum Durberno fratre copias regebat. Quadratis agminibus in se ibant. Collata manu fit pugna grauissima: cadunt vicissim multi, inter alios Durbernus, episcopi frater, agminum ductor: ipse capitur pontifex. Rex pugna non aderat, in Mone confidens. Victi Dani ad mare refugiunt: in fuga capiuntur & caduntur plurimi. Episcopus duro carceri mancipatur, quem Otto multis vberiore sibi futurum sperabat. Aegrimoniam contraxit in carcere: eam autem simulans vero maiorem, orabat laxius haberi. Marchio indecorum sibi futurum ratus, si & captiuus & episcopus in carcere suo moreretur, indulgentius cœpit habere, sub custodia tamen. Ille autem custodi loquutus eum permolliuit, vt accepta pecunia cum illo profugeret. Ita carcerem euasit episcopus, illudens victori suo, liberatorem suum, & pridem custodem, magnificè remunerans. Proxima bruma Otto in Wandaliā Danis parentem renouauit exercitum. Adolphus illi Holsatiæ comes accessit, malo fato suo: Rugiamque insigni vastatione percurrissent, si in eum modum durata glacies mansisset. Sed tamen continentem terram, quæ Iarimaro Rugiæ principi parebat, in qua oppidum Tribuzes, omnimoda vastatione, gladio & igne deformabant. Quæ res Adolpho nouorū initia præstitit laborum, vt iterum extorris fieret: nam rex proximè ducebat vltra Eydorā. Sed tum quidem tanta fuit Adolpho manus auxiliaris, vt regem distineret, vtq; infecto negotio rediret. Sed dilapso tum Adolphī exercitu, mense Maio rediens rex, Adolphum iam auxiliis non suffultum eò perpulit, vt arcem Reynoldesborg, clauem terræ firmatā in Eydora, regi permitteret: quam rex magis atque magis firmavit, iam sine labore, quoties veller, Holsatiam & omnem Nordalbingiā ingressurus. Tum verò comiti circa arcem Louenborg laboratum est: quam rem in Saxonia peregimus.

CAP. 38.

*Niclotus in
prelio cadit.*

BUREWINVS interea & Niclotus fratrueles, qui regi Danorum tum parebant, eius iussu expeditionem parauere in terram comitis Adolphī de Dasle: ea est in diocesi Hildesemensi. Mirum quomodo in tam longinquum, nisi quia Burewinus Saxones sibi fauentes habuit, propter vxorem quam tenebat, & propter commune odium in nomen Adolphī de Holsatia & amicorum eius. Et collata manu, primus omnium Niclotus princeps Kissinorum & Rostockij, cadit, vir prudens & bonus, & qui meliore dignus esset

esset fortuna. Tota illum luxit vicina Wandalia. Cognito tanti viri occasu, alacrior hostis insurgit. Sed & Wandalis calor incidit se in Theutonicos vindicandi. Fit versa prælii vice cædes in agmina Adolphi: sine comparatione plures ceciderunt de parte Adolphi. Tam acris erat stimulus vindicandæ mortis Nicloti. Causa autem huius incursio-
 nis fuit, quòd hic Adolphus cū nepote suo Adolpho Holsatiæ comite, nuper Thietmar-
 siam vastantes percurrerunt, quæ tum Danicæ parebat coronæ. Deinde verò (quod in
 Dania diximus) quum Adolphus exutus Holsatia per ducem Sleswici, Waldemarum
 regis Daniæ germanum fratrem, se in Hamburgum (fidam sibi urbem) contulisset per
 brumam, cincta est obsidione ducis: in cuius erat castris Burewinus Obotritorum prin-
 10 ceptus. Et quum comes nec terra nec mari posset elabi, venit Adolphus in potestatem Wal-
 demari ducis, & in captiuitatem trahitur per Holsatiam suam in Sleswicum miserabili-
 ter. Ibiq̃ue perdurauit, donec omni Holsatia in manu regis posita, datis obsidibus abiret
 ultra Albim, in antiquam ditionem suam Scowenborg: nec est ultra reuersus vnquam
 in Trāsalbinam. Iam omnis Holsatia, præter arcem Zegeberg, erat in manu ducis. Nam
 Waldemar, omnium compos per Holsatiam, quum Hamburgum iam teneret, conti-
 nuato victoriæ cursu Raceburgum, Godebusch, Wittenburgum, se illi permiserunt: so-
 la arx Louenborg remansit in manibus fidelium Adolphi. Tum se Waldemar cū vi-
 ctore exercitu Lubicam contulit. Ciues cogitantes quod res erat, defensorem se nul-
 lum respicere, concitantes suos æstate proxima piscantes in Scania captos, Daniæ regno
 20 se nulla ex parte posse carere, pacti suorum relaxationem & pristinarum obseruantiam
 consuetudinum, duci se & per illum regi Daniæ permiserunt.

Adolphus ca-
 ptus Holsatia
 spoliatur.

Lubicen. regi
 Danorum se
 tradunt.

LIBRI SEXTI FINIS.

A L B E R T I K R A N T Z I I

W A N D A L I Æ L I B. VII.

30

Am Lubica præclara Wandalorum (Wandalico verius dixerim in
 solo fundata) vrbs, emporium singulare mercatorum, adhuc intra
 centesimum annum primæ foundationis, in ius Danorum regis con-
 cessit. Nam proxima æstate rex Lubicam veniens, ciuitatis ibi do-
 minus est consalutatus: quòd antea etiam ciues deliberauerant, quū
 ab Adolpho obsideretur, regi eam permittere. Iam ipse rerum cur-
 sus ordinabat vt dominus fieret, nullo in eam rem ducto gladio.

CAP. I.

Rex Danorum
 salutatur Lu-
 bice dominus,
 & omnia A-
 dolphi occu-
 pat.

Capto enim Adolpho comite, quid nisi in potestate habuit captiui omnia dominia?
 Qui tum comitis arcem ad ostium Trauenæ tenuerunt, audito quòd omnia pessunda-
 40 ta essent, regi quoque illam consignauerunt, pacti abire liberi. Hic est interim rerum sta-
 tus, vt vnus Kanutus regem se Danorum, Wandalorum & Nordalbingiæ ferat, & in ti-
 tulo scribat. Erat autem tum annus MCC. Holsatiam tum pro rege administrandam ac-
 cepit Albertus de Orlemunde comes, frater vterinus Adolphi ex eadem matre: quod
 in Saxonia ostendimus. Quumq̃ue per ea tempora ecclesiæ Raceburgensi præesset Is-
 fridus, Euermodi (cuius supra virtutes ostendimus) successor, vir magnæ patientiæ, sum-
 mæ abstinentiæ, & totus religionis cultibus deditus. Illo autem circa hæc tempora de-
 ficiente, facta est dissensio inter canonicos de successore, ipso necdum funerato. Pars e-
 nim conuenerat in personam domini Henrici, quem idem ille locus præpositum habe-
 bat, virum discretum, & omni honore dignissimum: qui præposituram suam multū am-
 50 pliauit, rebus, personis & edificiis, & (quod omnia superat) religionis honestate. Pars au-
 tem altera personam domini Philippi (qui capellanus fuisset episcopi defuncti) sibi præ-
 ferri episcopum expetebant. Facta autem controuersia hoc ordine quieuit, vt partes
 tam electorum quàm eligentium, arbitrio comitis Adalberti se committerent. Mira il-
 lorum temporum simplicitas, vt in manum laicam conferrent arbitrium episcopi cōsti-
 tuendi. Sed quid miramur, quum iam dudū antè Romani ipsi arbitriū summi pontifica-

I 2 0 0.

Vitiosa episc-
 pi creandi ra-
 tio.

tus constituissent in manum Imperatoris Hérici 111? & Henrici alij, & Fredericus 1. diu super ea re durissimas contentiones cum ecclesia sub arbitrio constituendorum pontificum habuerint? & Henricus Leo eius rei sibi arbitrium desumpserit? quod superiora declarant. Ille ergo accepta deliberatione, Philippum censuit præponendum. Hæc autem ideo facta sunt, quia dominus Waldemarum Daniæ rex, iam vsque ad Albim omnium terrarum dominus, in Suedia erat occupatus: alioqui ad illum recurrissent. Philippus inuestitus Bremam se contulit, & à domino Hartwico benedictionem episcopalem accepit, sicque consecratis ecclesiis, & ordinatis rebus in sua diocesi, ad episcopum Traiectensem est profectus: ibique per annum consistens, domino regi Waldemaro se non exhibuit. Vnde factus est regi suspectus: sed tamen interueniente comite in gratiâ eius est reuersus. Nec multo post Hartwicus secundus Bremensis archiepiscopus vita excessit. Quumque illo adhuc viuentē ecclesia eius miris motibus concuteretur, nunc destituta pastore grauiore turbationes excepit. Nam electionis negotio pendente, interloquuti canonici dominum Waldemarum Sleswickensem episcopum (qui tum longa uia captiuitate solutus Bononiæ agebat) vnanimi cleri & populi consensu archiepiscopum postularunt.

Disident canonici in eligendo archiepiscopo.

CAP. 2. FVERUNT tamen qui se huic electionis, siue potius postulationis negotio subtraxerant, non reclamando, sed elongando rem improbarunt. Burchardus hic erat, maior præpositus, cum quibusdam adherentibus. Hamburgenses autem canonici, propter regem Waldemarum (qui ipsam tum tenebat ciuitatem) suspecti in hac electione habiti, non vocabantur ad eam. Qui de contemptu suo grauius se opponebant postulationi, dicentes suam esse ecclesiam matricem, à qua deriuatus est honor metropolitici: quare de re iniquum esset eius membra in electione præteriri. Bremenenses, missis honoratis nunciis tam ex clero quam ecclesiæ ministerialibus domino Waldemaro Bononiæ constituto, ipsam illi de se factam postulationem intimarunt. Qui accepta competenti familia, cum eisdem & testimonio Bremensis ecclesiæ domino se præsentauit apostolico: qui adgaudens dominum postulatum (quem sciebat esse virum regij sanguinis) perbenigne accepit: ei congratulatus, quod post fortunæ varias iactationes, locum se dignum in archiepiscopatu reperisset. Nec tamen festinauit in cōfirmatione factæ postulationis, do-

nec diligentius de meritis causæ scrutaretur. Quo tempore nuncij Hamburgensium canonicorum superuenere, reclamantes postulationi, & eam minus canonicam asserentes. Venit quoque orator regis Waldemari, Petrus Roschildensis præpositus, sine literis tamen & documentis ad causam publicis (quæ se incursione latronum in ipso itinere diceret amisisse) postulationi tamen memoratæ magno nisu se obiciens. Commonefecitque summum pontificem iurisiurandi quod regi præstiterit Waldemarum, nunquam se tali loco moraturum, in quo regi suspectus videri posset. Commouerat enim pridem illi bellum de regno, quod & ipse patre rege esset progenitus, illo Kanuto, qui cum Zuenone & primo Waldemaro partitus esset regnum: quod ostendimus in Dania. Quibus cognitis, papa Waldemarum per aliquot dies Romæ detinuit, quoadusque de sacri collegij consilio de ipso ordinaret. Waldemarum autem videns se in arcto constrictum, illi centiatus vrbe secedens, ad regem Romanorum se contulit Philippum, de regno decertantem cum Ottone 1111. Leonis filio, qui eum honorificè Bremam misit. Illi exultantes, postulatum suum cum gaudio susceperunt. Papa autem missis literis ad omnes Germaniæ ecclesias, Waldemarum inobedientem vinculo excommunicationis districtum nunciavit. Bremenenses hoc diu ignorauere, quia literas apostolicas nemo eis porrigere præsumebat: donec in quadam missa publica, à quodam inter cæteros offerente, in altare sunt collocatæ.

Papa excommunicat postulatam.

CAP. 3. HANC autem Waldemari episcopi in Bremam susceptionem rex Waldemarum tulit permolestè: sciebat enim hominem non quieturum, quod se (vt diximus) coronæ assereret affinem. Cum multitudine igitur graui rex diocesim ingreditur Bremensem, volens depellere Waldemarum, & eius loco Burchardum præpositum introducere. Habuit autem rex Guncelinum & Henricum eius fratrem (comites Zwerinenses) sibi tum grauius aduersantes, quod Iohannem cognomento Gantz terra ditionis suæ eiecissent (occupata arce Grabow, quæ ad illum pertineret) profugientem ad regem Daniæ memoratum, missaque parte copiarum sub manu Alberti comitis Nordalbingiæ.

Rex Danorum in diocesim Bremensem.

Hic

Hic erat (vt diximus) Henrici de Orlemunde comitis filius, qui matrem tertij Adolphi viduam duxit coniugem: vnde erat Adolphi frater vterinus. Hunc enim, pulso Adolpho, rex Holsatiæ præfecit. Albertus ergo arcem Boytzenborg diruit, deinde omnem terram Zwerinensium euastauit. Waldemarus verò episcopus petere armis regis ditionem constituit, vt se in eum vindicaret. Sed cæso per ea tempora Philippo Romanorum rege, partes Waldemari conciderunt. Burchardus autem maior ecclesiæ præpositus, ad archiepiscopatum aspirauit, Hamburgenses canonicos & quosdam Bremenses sibi deuinctos habens. Ad regem Romanorum proficiscitur Ottonem, ab eo impetrans inuestituram episcopalem. Quumque compos voti redisset Hamburgum, eam urbem
 10 in sua tenuit potestate: & per quosdam amicos etiam Stadium urbem accepit. Veniens autem Waldemarus episcopus, latenter eam urbem recipere tentauit: sed impeditus est diligentia aduersantium. Ergo contractis armis ex omni diocesi, Stadium Waldemarus episcopus obsedit, & cepit armis, fugientibus aduersariis: direptum est oppidum misere. Sed tamen postea Burchardus cum amicis recuperauit, atque firmavit. Porro rex Waldemarus Albim ponte strauit, quibusdam credo locis opportunis, quæ tum angusta fuerint: vt de insula transiens in insulam, vltra Albim mitteret equites peditesque. Et ita infusus partibus Bremensium, per suos arcem apprehendit Horneborg, & diligentissime communiuit, tenuitque durante illo bello.

Archiepiscopi
 tui competitores
 armis contendunt.

OPERÆ PRECIIUM est intueri quis tum status fuerit Hamburgi, antiquæ urbis, CAP. 4.
 20 postquam Adolphus comes, relicta non modò Holsatia, sed etiam (vt hic locus indicat) comitatu Stadenſi, de quo Waldemarus & Burchardus contenderunt, concessitque in Scowenborg, antiquam patriam. Certè Hamburgum peruetusta memoria semper Saxonum genti inscribitur, cum omni Nordalbingia, hoc est Stormaria, Holsatia, Thietmarſia. Nunc obtinuit consuetudo vt Wandalicis urbibus annumeretur, quo modo & Lüneburgum, quæ ab omni sui memoria Saxonibus paruit. Sed nulla vnquam memoria prodidit his urbibus, Hamburgo & Lüneburgo Wandalos habitasse: quanquā Lüneburgum in solo Waldalico conditum ab Saxonibus, negare nō possumus, quo modo Lubicam, Wisnariā, Rostockium, & quæ in eo sequuntur littore maris Germanici. Sed
 30 vetustior est memoria pulſorum Lüneburgo Wandalorum, quàm cæteris. Hamburgū verò, illo quod scribimus tempore, Daniæ regi parebat, cum omni Nordalbingia & ciuitate Lubica, postquam Adolphus, eius nominis tertius, per brumam glaciale Hamburgo interceptus à Waldemaro, tunc duce, postea rege, cœpit omni illa ditione carere. Sperauerant diu Saxones, ducem Waldemarum, postea regem, sororio suo Wilhelmo, Henrici Leonis filio, Nordalbingiam donaturum. Sed dulce semper fuit Danorum regibus, in Germania tenere ditionem: vnde flecti non potuit Waldemarus vt ea cederet. Alberto tamen de Orlemunde comiti, eam rex permisit administrandam. Hic est ille Albertus quem annales nostri produnt, non ostensa eius origine, nisi quod testantur regem Waldemarum fuisse auunculum eius: & aliis locis memorant, Wilhelmū Henrici Leonis filium, Ottonis tum Romanorum regis fratrem, habuisse coniugem Waldemari germanam. Vnde in suspicionem venerunt nonnulli, fuisse Albertum Wilhelmi
 40 filium: sed tempora non patiuntur. Paruit ergo ea tempestate Hamburgum (quo modo & Lubica) regi Danorum Waldemaro: quomodo autem eam occupauerit, in Saxonia diximus. Deinde quum eadem vrbs iam Romanorum regi Ottoni subesset, occupata secūdò ab rege Waldemaro, donatur Alberto memorato in perpetuam possessionem. Vnde extāt litteræ Alberti, super quibusdam iuribus illi tum vrbi permissis. Arcem ille firmavit super eam ad orientē, cuius extant fundamenta, nō longè à villa Stenbecke: quum rex oppugnationis tempore aliam teneret ad occidentum, in expugnatione secunda. Cuius loci nomē permanſit, sed nulla vestigia: appellatur enim Noua arx. Vicus nūc ciuitati inclusus, tum locus erat extra mœnia. Tenuitq; Albertus Hamburgum
 50 vsque ad tempora IIII. Adolphi, qui eam urbem cum omni Holsatia recuperauit, positus magna de rege victoria in Bornehouede, ipsa die Mariæ Magdalænæ.

Hamburgum
 in solo Saxo-
 nico.

Dulce Danis
 in Germania
 imperare.

Hamburgum
 diuersos ha-
 buit dominos

HÆC autem tempora memorabilibus rebus sunt insignita. Nam anno post natum Christum MCCIX. Waldemarus Daniæ rex ministerio Iarimari principis Rugiano-
 1209.
 rum fundauit urbem nunc præcipuam Straleſſundensem: quæ nunc in cæteris urbibus Wandalicis non minima, floret opibus, ciuibus plena, ædificiis exornata: quæ vnde

*Strelesfund a
Dano cōdita,
quod habeat
etymon.*

nomen sortita sit, paulisper intendamus. Danicæ linguæ vocabulum *Sund*, insinuat eius authorem fuisse Danum, aut Danis parentem: talis incunctanter tum fuit rerum status. Vocant autem Dani angustam maris faucem *Sund*. Nam quum Dania sit tota insularis, præter Iutiam & Scaniam, quæ sunt peninsulæ (vt in principio Daniæ ostendimus) multas esse fauces maris faciunt insulæ sibi obiacentes: inde Orsund, Grönsund, & eius generis. Eundem in modum hæc vrbs quam scribimus, obiacēs Rugiæ, Wandalorum insulæ, Strelesfund est vocitata, quod proxima insula Strela diceretur. Nunc detorto (vt fit) paulisper vocabulo, Strelesfund appellatur, à proximo mari, & inter Rugiam & urbem excurrens, ambas diuidit. Sic enim *Strelesfund*, quasi Strelæ faux, vocitatur. Ita maris vocabulum proximæ vrbi nomen indidit. Eodem anno vrbs Lubica proprio confla-
grauit incendio, vsque ad domos quinque tota consumpta: quæ hodie nomen seruant, vt vicus quinque domorum appelletur.

CAP. 6.

*Danus regni
limites propa-
gare aggredi-
tur.*

PER eadem tempora rex Waldemar, multis auctus victoriis, Prussiam est adortus, & ad iuga sua coegit, vt tributa persolueret: nondum enim ordo Theutonicorum eam acceperat terram commendatam. Inde mouens, contendit aduersus duces Pomeraniæ, quos (vt Obotritos) suæ voluit parere ditioni: quo expedito, iam omnem maritimam teneret Wandaliæ. Nam ab occidua parte Wagriam tenebat cum Holsatia: inde Obotritorum, & Kissinorum (quæ nunc tota est Magnopolis) subiectam tenuit, quum principes eius dominum illum suum recognoscerent. Rugiam iam à multis annis pater eius domuit. Quibus si accessisset Pomerania, nihil deesset littori Wandalico, quod non regi paruisset: nam mediterranea vel marchioni vel duci Saxoniarum erant subdita. Rex tum aliquot ciuitatibus in Pomerania captis, & Demyno nota vrbe instaurata, inpositoque pro tempore præsidio, victorem exercitum reduxit in Daniam. Interim Lubica miserè seruebat: qui arcis præfuere Dani, ciuibus nimium graues incubere: tantumque imperij sibi vendicabant, vt etiam vicos de regis & militum nomine censerent. SED pessimus diuturnitatis custos est metus: quem enim quisque metuit, peririisse cupit. Ciues continuo cogitabant quomodo regis manus euaderent, & ad pristinam libertatem Deo miserante redirent. Erat tum in Romano Imperio maxima turbatio, quod Ottonem III. summus pontifex quantum antea aduersus Philippum adiuuerat, tantum homini postea infensus, vbique reluctatur, efficiens vt contra illum eligeretur II. Fridericus, Sicilia rex, Henrici VI. filius, & Friderici I. nepos. Quantum autem in illius prouectione profecerit ecclesia, non est nunc dicendi locus: sed sequentia monstrabunt. Quia nō est inuentus alius Ro. Imperator Christianis temporibus, qui grauior fuerit. Ro. ecclesiæ cunctæq; Italia: cuius vastitatem maximam suis temporibus, præsertim Longobardiæ, & fecit & procurauit. Sed hæc interim.

CAP. 7.

*Papa cōdo-
mōdōs.*

I 2 2 6.

ANNVS erat à nato Christo post mille ducentos XXVI. quum in Romano Imperio Fridericus iste II. ageret. Ciues Lubicenses legationem solennē faciunt ad Imperatorem, ostendentes maiestati suæ olim se paruissse illius auo, & eius munificentia multis donatos libertatibus, ad decus Imperij, quod in eius vltimo sinu constituti, minimam ex illo protectionem haberent: deinde varia fortuna iactatos, nunc ab Henrico Leone, nunc à vicinis comitibus exagitatos, nouissimè in ius atque ditionem Danorum regis peruenisse. Orabant quam sanctè, vt seruituti grauissimæ exempti, ad Imperij protectionem susciperentur: facturos in reliquum tempus Imperio Romano omnem cum obsequio honorem. FACILE impetrat, qui sic petit, vt meliorem faciat conditionem eius cui supplicat: facilisque est inuentus Imperator ad ea concedenda quæ amplitudinem eius decorarent. Solenni ergo exemptione iuribus excepit quorumcunque qui Imperio suam pridem ciuitatem detraxissent: & ad integritatem Ro. ditionis denuo reuocauit, scribens principibus vicinis, Bernhardo duci Saxoniarum, Gerhardo archiepiscopo Bremensi, comitibus de Aldenburgo, Raceburgo, Magnopoli, vt suppetias ferrent vrbi ex faucibus Danorum eruendæ. Reuersi oratores, clam omnem rem habere, subductis litteris, donec opportunum tempus inuenirent arcis in sua ciuitate occupandæ. Dani eius custodes nihil tum suspicionis habentes, superbè ac liberè agebant, euntes & redeuntes. Quum interim obseruantes nonnulli ex ciuibus tempus negligentis custodiæ, clam ingressi arcem, quum arma sub vestibus gererent, facile enecatis qui restiterant, cæteros, si vellent, abire permiserunt: arcemq; suæ potestatis factâ statim confre-

*Lubica expul-
so præsidio li-
bertatem recu-
perat.*

confregerunt: & post non multos dies fratribus Prædicatoribus consignauerunt, qui usque hodie tenent: nomen quoque nunc seruat monasteriū arcis, ut etiam nunc *Borg* dicatur. Rex autem Waldemarus comperta Lubicensium rebellione, exercitum contraxit validum, & per Iutiam pedestri itinere duxit in Holsatiam. Otto dominus Luneburgensis, nepos Henrici Leonis ex filio Wilhelmo, natus sorore regis Waldemari, auunculo suo Danorum regi tulit suppetias. Thietmarsi quoque iamdudum regi parebant: nam à temporibus Hartwici secundi archiepiscopi (qui grandi ære imposito multare constituit) sese iungere Waldemaro episcopo Sleswicicensi, & perinde Danicæ coronæ. Pertæsi nunc & illi Danici imperij, quum inuiti regem sequerentur, in ipsa acie constituti, versis clypeis transfugerunt ad comitem & Lubicenses. Ciues autem iamdudum exhibitis Imperialibus literis ad vicinos principes, auxiliaria arma contraxerunt plurima.

ARMORVM ductor erat Adolphus Holsatiæ comes, ordine IIII. à primo eius nominis, ex Adolphi III. (quē primū Leo, deinde rex extruxit Holsatia) filiis: qui potuit inter obsides esse quos ille dedit regi, quum captiuitate laxaretur. Non enim esse potuit iste IIII. qui in hac expugnatione pugnabat: illum enim hoc tempore facio septuagenarium, ex diebus occisi patris apud Demyum. Erat enim quum ille caderetur, annus LXIII. post centū mille: tum filius iste erat adulescentulus. Ex hoc autē in XXVII. post mille ducentos, fluxerunt anni ad minus LXX. Hunc ergo IIII. Adolphum illum accipio, quem ferūt Holsati, quum Danorum imperio premerentur, per feminam nobilem Dest impetratum à patre puerum, in Holsatiam educum, quum gladio ius suum Holsati se defensuros præfecto in Zegeberg obtenderet. Erant ergo in castris partis Lubicensium, Gerhardus archiepiscopus Bremensis, Albertus dux Saxonie, Bernhardi filius, Henricus de Zwerino comes, Burewinus Obotritorū princeps. Cōuenerant exercitus hostiles in Mericam in Bornehouede, ubi die festo diuæ Magdalene, explicitis aciebus pugnam ineunt. Vota fiunt in laudē Dei, si victoria potirentur. Inito certamine diu multumq; conflictatum est: sed Dani cœperunt solem aduersum habere, ut radiis reuerberati cæcutirent. Contenderant enim Theutonici, & peruicerant, ut hostibus sol in oculis esset, ipsis in dorso. Tum visam credunt Magdalenam opposuisse nubem. Ibi tum multis cæsis rex cum filio fugam iniit. Otto dominus de Luneburgo captus principibus venit in direptionem. Thietmarsi in ipsa cæde transfugientes, Danis ut hostibus incubuere. Eius victoriæ memoriam quotannis peragunt Lubicenses die Magdalene, data stipe. Fratres quoque prædicatores solennibus epulis institutis, maiores vrbis inuiant, & pauperibus multa largiuntur: ipsi in gloriosa paupertate diuites.

HÆC est illa Lubicanæ vrbi gladio parta libertas. Exemit Imperator, & excepit in participium Imperialium ciuitatum: sed nulla arma exeruit pro illorum libertate, ipsi suis gladiis & vicinorum auxiliis libertatem sibi à Danis pepererunt. Ferunt Daniæ regem, quum ante hos dies (quod in Saxonia diximus) captus teneretur ab Henrico comite de Zwerino, in sua relaxatione iureiurando firmasse, nunquam se Nordalbingiam repetiturum: proximo tamen anno (illo quem nunc scribimus) magnum agmen infauisto sydere duxisse in Holsatiam. Sed neque sic quieuit. Nam anno qui tum sequebatur, infesto agmine Holsatiam iterū petiuit, obsidens Reynoldi arcem (nunc breuiato nomine vocant Rendesborg) clauem terræ, & arcem liminarem. Adolphus Holsatiæ, Henricus Zwerinensis, comites, expeditis militibus obuiam egressi. Animos fecerant & regis quæ præcessit captiuitas, & sequuta insignis de illo victoria. Paludem transeuntes à tergo imminebant Danis: & inito conflictu, Danos soluere coegerunt obsidionem, aliquot captis & cæsis. Rex tamen eodem agmine in Thietmarsiam versus, vindicauit in populū quod fecerat transfugium (quod fide violata, in ipsa acie transissent ad hostes) multis eorū cæsis & euocatis. Inde conuertit agmen in Itzeho: sed ibi nonnihil accepit detrimenti, Holsatis vndiq; incurfantibus. Interea Adolphus & Henricus comites, missis solennibus nunciis Albertum Saxonie ducem euocarunt, ut veniens ditionis suæ voluntarios Nordalbingos susciperet, tueretur, & recuperaret ditionis suæ terminos, Raceburgum & Louenburgum: quæ quum prius (ut omnia) in manibus regis extitissent, nunc rebus conuersis ad antiquum dominum respicerent. Non contempsit ille legationem, veniensq; recepit quæ pater suus Imperiali beneficio primus accepit. Interim rex

CAP. 8.

Danus ab Holsato caso exercitu fugit.

Thietmars Danum in ipso prelio deseruit.

CAP. 9.

Danus parum feliciter bellū redintegrat.

In Thietmarsos perfugas animaduertit.

Daniæ Holfatiæ magno agmine pertransiit: & quoniã in aciẽ Holfati prodire noluerũt, vastandis terris & obsidendis arcibus institit. Obsedit rũ arcem munitissimã Zegeberg, & aduersus eam vt expugnaret, firmavit aliud præsidium: sed frustratus rediit in regnũ.

CAP. IO.

*Omnes à Da-
no, clade acce-
pta, præter Ru-
gianos, defi-
ciunt.*

PER quæ tempora Demynum oppidum orientalis Wandaliæ, quod tum etiã Danorum regi imposito paruit præsidio. Quum audirent ciues, versa Danorum fortuna Lubicam & omnem Nordalbingiam excussisse iugum regis, & ipsi de sua libertate cogitarunt. Interpellauere autem congentiles suos, vicinos Wandalos: & factò impetu in præsidium militum quod rex Daniæ imposuerat, omnes aut ceciderunt aut ablegarunt. Nec mansit ex eo die quicquam in fide regis ex Wandalia, præter solam Rugiam: quæ virtute Iarimari sub regis imperio conqueuit. Paulatim verò incrementum noua vrbe, in littore maris opposita Rugiæ, multi in eam commigrarunt Saxones, vt & lingua & moribus iam dudũ sit Saxonica: quod idem in Lubica atque Rostockio (præclaris nunc eius prouinciæ vrbibus) cernimus euenisse. Nam etsi fundus sit Wandalicus, omne tamen nomen Wandalicum ita habuerunt aduenæ Saxones exosum, vt non paterentur in suis collegiis & societatibus quemuis esse, qui non sit ortus parentibus Theutonicis, idque sacramentis extorquent ab iis quos suscipiunt. Magna gentis iniuria! quæ patrio solo exturbata, in ipsis suis natiuis sedibus non finitur habitare & viuere: retrusa in mediterranea, vbi pro durissima seruitute multis dilabentibus, & Saxonum se populis immiscentibus, vix pauci ad agrorum culturam, sub grauissimis tributis resederunt. Titulus autem gentis remansit apud principes: qui morientes, proxima successione illum transmiserunt ad duces Magnopolenses: quibus hodie paret terra quæ Wandaliæ nomen retinet, ex latissima Europæ totius latitudine redacta in breuem angulum: vt latissima natio antiquum nomen nusquam nisi in illo mundi angulo conferuet. Remansere principes antiquæ originis in ditionibus suis, mansit nobilitas in paternis prædiis & possessionibus: rustica plebs effugiens durum iugum imminuta est, transfugio deferens agros, & abscondens in externis gentibus originem. Facit hoc contemptus gentis, vt nemo, nisi quem lingua prodit, se fateatur esse origine huius gentis, hodie per Christianismum (vt diximus) diffusissimæ. Quid enim attinet erubescere originem Wandalicam, cuius gentis patres tam amplas res gesserunt in Galliis, Hispaniis, Africæ, & quotidie gerunt in Russia, Polonia, Bohemia, Dalmatia, Histria, Bulgaria (quæ, teste lingua communi, gens vna censetur) quas suprà commemorauimus?

*Wandalum
appellari ho-
die dedecori
est.*

CAP. II.

*Wismaria con-
dita Saxones
incolas acci-
pit.*

GVNCELINVS patri cognomius, Zwerinensem comitatum tenet post patrem, quem ille ab Henrico Leone promeruit. Hic ergo filius quum Mekelnborg pro sui magnitudine oppidum cerneret immunitum (quod distensum in longum, nullis vallibus ac muris potuit firmari) vicino loco ad mare contiguum urbem cœpit commoliri, quam Wismariam (incertum vnde ducto nomine) appellauit. Si Latini rem gessissent, suspicarer Cismariam vocitatum. Nunc quum Saxones fundamenta iecerint, in obscuro manet vnde sit nomen ductum. Wismariam tamen nomen esse Wandalicum, ex aliis meminimus. Potuit ergo vir in gente nobilis, ibi habitas, loco relinquere nomẽ, vt ex Wismaro Wismaria, quo modo ex Romulo Roma diceretur. Ad eã Saxonici generis multi habitatores se contulere, breuique coaluit intantum, vt omnem memoriam veteris oppidi Mekelnborg (hoc est magnæ vrbis) penitus aboleret. Vnde sibi titulum sumpserunt principes nunc Magnopolenses, abolito veteri Obotritorum vocabulo. In quo dux antea Sleswici Kanutus, de regio Danorũ sanguine, aliquando regnabat, vir inter primos optimus, tempore Lotharij Imperatoris de domo Saxonie nouissimi: quod suprà suo loco cõmemorauimus. Erat autem tum à Christo xxxviii. post mille ducentos. Monasterium quod prius inerat Magnopoli, cum arce Wandali rebellantes (quod suprà diximus) subruerant. Sunt autem locis aliis in ea terra non paucis erecta virginum monasteria, quæ primam illam ruinam magnificè compensarunt.

CAP. I2.

*Adolphus Lu-
bicensis, quos
liberatus erat,
fit hostis.*

ADOLPHVS autem Holfatiæ comes, tum ciuibus Lubicensibus de quibusdam rebus male consenserat, dum sibi partem illis libertatis aliquam habendam gratiam putaret, maiorem quàm illi recognoscerent. Ciues innixi Imperialibus exemptionibus, non satis illi ad nutum responderant. Ille tamen Imperiales in vrbe concessionem sibi vendicarat, quas parenti suo Henrico Imperatori, Friderici primi filio, contulisset. Ciues obtenderant, eas donationes & regis Danorum victoria intercidiisse, & renouata secundi

Frider-

Friderici exemptione abolitas esse contenderunt. Controversia dum finem non haberet, peruenit ad arma. Comes iam Danorum regi reconciliatus, effecit ut rex de Lubicensibus querenti accesserit, iunctaque armorum societate Lubicam statuerunt legibus pristinis adigere: idque annisi sunt maris ostia obserare. Rex magnis viribus adnauigans, & exercitum non minorem, qui se copiis Adolphi comitis coniungeret, terrestri ex luvia misit itinere: duoque praesidia rex firmavit altrinsecus ad ostia Trauenæ. Nec satis hoc ratus, veterem & iam rimosam nauim, saxi oppletam demersit in os fluminis, ut obstrueret. Ciues propugnaculis defensi, fodientes alium flumini exitum, in mare aperuerunt. Rex vero quæ non potuit impedire mergendo, catenis includere institit, 10 quas in duabus Trauenæ praesidiis firmavit. Sed superuenere de Liuania naues onerariæ: quæ quum ista prænoscent, magno vento impactis nauibus dissilire fecere catenas, magnamque perinde gratiam cum Lubicensibus iniere: quod nonnullis libertatibus in vrbe Lubica per eam occasionem dotarentur, ut ferunt. Cuius rei commemoratio ab inscitia venit. Nam quid esse tum poterat vel Riga vel Reualia, recenti memoria inchoatæ vrbes ædificari? Nunc etiam, tanto post tempore, quæ de Liuania Lubicam naues petunt, mercibus & rebus Lubicensium onustæ magna parte nauigant. Et ideo naues quæ tum soluerant obsidionem, non alienæ, sed ciuium creduntur propriæ. Aucti tantis ciues nauibus, armatos imposuere, ausi in mari congregi regis copiis. Sed illæ in Wernouiam concessere. Detecta res est Wandalis qui tum Rostockium tenere 20 cum conterminis locis, esse Danos (publicos Wandalorum hostes) in eorum portu. Quantis potuere viribus, duxere in Danos. Lubicenses à mari perurgent. Ita in utrorumque medio Dani coangustati pugnaverunt, & multis ante amissis, residui sibi fuga consuluerunt, redeunt in Daniam.

Danus Adolpho iunctus, Lubicenses à mari obsidet.

Dani nauali praelio superantur.

PER ea tempora tantus fuit motus rerum ab agentibus barbaricis per Liuiam, ut timor earum Lubicam & omnia maritima contingeret. Nam quicquid erat extra oppida & arces Christianitatis, absumitur à barbaris. Theodoricus de Haseldorp, vir nobilis, ea tempestate inter multos occubuit. Creditumque est fieri posse, ut barbari apprehensis nauibus, quas multas tum homines nostri inuexerant, per maria adusque Germaniæ littora peruenirent. Hoc veriti Lubicenses, aggerem suæ vrbi ad Holsatiâ præ- 30 tenderunt. Letuani fuere qui tum timebantur, gens nimirum magna, quæ tum in Liuiam versa, eam excitauerat formidinem. Poterant vrgeri illi à nouis hostibus Tartaris, qui de Scythia magnis agminibus egressi, tum Sarmaticos campos (quos usque hodie tenent ingenti hominum multitudine) impleuerunt. Perierunt in Liuania aliquot nostratum millia, ad internecionem cæsa, quum multitudine sua Letuania exercitum Christianum penitus includerent corona circumdatum, & paucorum amissio nulla erat infinitæ multitudini damno. Sic Turci, sic pugnant hodie Tartari, sic & Russi, non statariam (ut olim) pugnam agentes, sed incursionibus & excursionibus omnia subruentes. Nam hoc erat illud tempus, quo Tartari primò nostris innotuerunt, gens immanis, & quæ victu & moribus multum ad beluinam feritatem accedit. Vngaros & Polo- 40 nos maximè tum vrgebant iidem Tartari, & ad eam redegerunt necessitatem, ut pro inedia & fame vterentur abominandis. Occisi in praelio dux Colomannus, frater regis Vngarorum & Henricus dux Slesiae, cum magna hominum multitudine. Mira res, hoc nunc pati Vngaros à Tartaris, quod ante annos trecentos ipsi Pannoniis, Germanis, Italis, & omnibus quas attigerant nationibus intulerunt. Quo etiam tempore fratres ordinis diui Benedicti Lubicæ commorantes, quum in vrbe apud concilium ciuitatis non satis pro arbitrio suo sinerentur agere, egrediendo & ingrediendo urbem, mane ac vespere, die ac nocte, assueti libertatibus quas per sylvas, saltus, montes & per nemora habitantes in ordine suo tenent, in Wagriam contendunt, ex ædificato monasterio ad maris littora. Cismariam dixere, à loco nomen mutantes, quod cis maria habitarent. Mox deserto eorum intra urbem Lubicam monasterio, moniales sunt intro- 50 ductæ ordinis Cisterciensis.

Letuani ingenti terrore Liuiam replent.

Tartarorum gens primo cognita, Vngaros vexat.

Ecclesiæ Lubicensis episcopus per annos 6. præfici nequit.

Q V V M Q V E per ea tempora, mortuo Iohanne Lubicensi episcopo, canonici non satis in electione vnum sentirent concordantes, per sex continuos annos vacante ecclesia, Albertus Liuiensis episcopus (qui grande de sua ecclesia luctamen sustinuerat) Lubicensi interim vicarius pastor regebat per continuos annos sex. Fouebat illum

Scholastici mu-
vere docendi so-
luti, opes ta-
men retinent.

Innocentius I I I I. tum apud Lugdunū Galliæ (propter tyrannidem Friderici in Italia) manens, illicq; conciliū agebat solenne. Hic pontifex fecit Albertū memoratū suum in Liunioniam & Prussiā oratorem, & permisit illi sedem vicariam Lubicē, donec in Rigensem ecclesiā denuo transferretur. Erat is pridem scholasticus in ecclesiā Bremēsi, vir omni literarū genere doctissimus, quod illa tempestate (necdū crebrescentibus publicis academiis) apud insignes ecclesias qui nūc durē scholastici, tū vocabantur magistri, docentes in omni literarum genere, in cunctis ingenuis & præclaris artibus. Ætate nostra scholastici officiū nullum est, nisi collectas pauperū scholarium in vsus mensæ suæ vertere, pro se vicariū laborantem cogat insigniter esurire. Multa tum erant Lubicensibus incōmoda. Rex urbem Ericus ē mari infestabat, memor quod patri aliquando suo par-
10
ruisset, quē magno victū prælio à se ciues repulissent. Fecit rex quod patrē audiit fecisse: piscantes ciues ē Lubica in Scania comprehensos, pro arbitrio suo emunxit ære, ubi iugum non potuit (quod optauit) reponere. Ciues verò nō satis ad iniuriam patientes, ausi rebellare regi, classem perarmant, mittuntq; in portum mercatorum: ita vocant locum regię mansionis. Ibi regiā oppugnant, & solo deiectam funditus euertunt arcē, excinduntq; præsidium, & præda nauibus importata, onusti reuertuntur in urbē suam victores. Sed vrbs eadē circa hos dies ad dimidiū conflagrauit incendio, quod adhuc esset lutea. Expurgatā voluere fata, vt lateritia fieret, quæ tum adhuc primordiorum suorū præten-
20
derat vilitatem. Miraloci fortuna. Adhuc intra centesimum annum erat à prima fundatione, & iam ter incendio periit, totiesque (vt ostendimus) dominos mutauit, donec in eum exiret quem nunc seruat, statum Imperialis exemptionis.

Lubica urbis
crebre confla-
grationes, &
dominij muta-
tiones.

CAP. 15.

Lubicensis ur-
bem Sunden
improvisō ca-
ptam diripiūt.

PER eadem fere tempora vrbs noua Sundensis, in terra Circipanorum supra Rugiam (quod ostendimus) parum ante hos annos erecta, ubi sensit opes & vires mercaturis & negotiationibus per mare, per terras increuisse, aduersus Lubicensem superbire cœpit & proteruire, intentans nescio quid insolitum, quod Lubicenses ciues dissimulare non poterant. Igitur iniuriam passi Lubicenses, nemini tamē querelam detulere: sed suæ vindices iniuriæ, perarmatis aliquot nauibus, duxere in Sundenses. Animos faciebat cum opibus tum armis, quæ sita pridem ab rege Danorum victoria, quod minus dissimulare poterant, ab vicinis in eodē littore commorantibus. Solum utrobique Wandalicum, Saxones tamen & collectitium genus hominum confouebant. Sundenses nullum
30
belli apparatus (vt pote nihil tale à mari formidantes) in noua vrbe fecere. Nam ubi ab Danorum rege nihil timuerunt, non putabant exoriri hostem illis à mari. Ergo imparatos faciliē superant, qui armis ad oppugnandum parati venerant: faciliē capitur vrbs ab iis qui omnem apparatus belli aduexere. Capiuntur ciues, ædes diripiuntur, & prædam nauibus importantes redeunt victores in sua: insolens nihilominus factum, & sine exemplo. Sed (vt diximus) augebat animos respectus Imperatoris: qui tamen superioris ius nec auferebat principibus, nec auxit Lubicensibus in vicinos potestatem, vt suis viribus, pro suo arbitratu, vindicent quod iure vel iniuria in se factum prætenderent. Noua autem fuere tum in hoc littore Germanico omnia, nouæ vrbes, noui principes: non ea
40
etiam ciuilitas, quæ per temporum decursus cum opibus increuit.

CAP. 16.

Magnopolens.
ducum series.

REPETENDA paucis linea nobilitatis in Magnopoli & Pomerania. Burewinus Pribislai filius, ex vxore Mathilde, filia ducis Poloniae, sustulit filios, Henricum & Nicolaum. Nam alius Nicolaus, Burewini fratruelis, dominus Kissinorum & Rostockij, quū caderet in prælio Daslensi, prolem nullam reliquit. Ergo filij Burewini, viuo patre, ipso curante diuisere ditionem. Henrico prouenit orientalis Kissinorum ditio, Magnopolis Nicolao. Is Nicolaus sine prole decessit, obrutus domo corrueute in Gadebusch. Henricus duxit vxorem Sophiam, filiam regis Suediæ, ex qua sustulit filios quatuor, Iohannem, Nicolaum, Burewinum & Pribislaum. Viuebat pater Burewinus, & inter alia præclara opera fundauit monasterium virginum in Campo solis, non longē à Westkenbrugge. Sed propter agrorum sterilitatem, postea transtulit in locum quo
50
nunc etiam manet, cui nomen indidit, vt diceretur Nouum monasteriū in hunc diem. Henricus deinde, patris religiosi bonus filius, ecclesiam fundauit Gustrowensem, quā priuilegiis & opibus voluit Hildesemensi comparari. Superuixisse ferunt seniore Burewinum Henrico filio, & nepotum legitimam suscepisse tutelam. Henricus autē peruenit ad annū M C C C. post mille ducentos. Vnde Burewinū seniore vel interfuisse, vel mi-

vel milites misisse in regem Danorum Waldemarum 11. in locum Bornehouede, non est incredibile: nam nepos eius nominis, necdum attigit aetatem armorum. Filij autem Henrici diuisere paternam ditionem. Iohannes senior accepit Magnopolim, Burewinus Rostockium, Nicolaus Gustrow, Pribislaus Richenberge. Iohannes in adulescentia missus Parisios, literis multo tempore inseruiuit, annos (vt ferunt) viginti: & factus est in theologia magister, gradus nobilitati insolitus. Quumque multa nobilitas ibidem literis inuigilaret, fertur geminas ibi sorores, alteram Massiliae principi, alteram Cypri regis filio despondisse. Ipse quoque comitis de Hennenberge germanam, sui constitutis, traditur acciuisse. Hæc etsi insolita sint, quia in annalibus leguntur, fidem illis non

Nobiles, etiam uxores ducturi, theologie dant operam.

10 putauit abrogandam. Reuersus in patriam, quum præ se ferret grauitatem suo ordine & gradu dignam, irrideri meruit à contribulibus, appellantibus illum patrio vocabulo *Kneße Iauike*. Ex vxore is sustulit filios sex, Nicolaum, qui fuit præpositus Zwerinensis, canonicus Magdeburgensis & Hamburgensis: Hermannum, qui fuit canonicus Zwerinensis, Hildesemensis, Lubicensis: Popponem, qui suscepit ordinem Theutonicorum: Albertum, qui duxit vxorem, sed obiit sine liberis: Iohannem, qui duxit filiam comitis de Rauensberge, ex qua reliquit filiam: & Henricum, ad quem peruenit tota patris ditio. Hic est ille captiuus in terra sancta.

20 POMERANORVM autem & Stetinenfium principum linea hæc est. Werflaus primus in ea nobilitate, princeps Christianissimus, vixit sub Henrico Imperatore v. baptizatus à diuo Ottone Bambergensi episcopo: peruenit ad annum Christi MCXXIII. ibique finem viuendi faciens, filios reliquit Bugslauum & Kasimirum, qui sub Imperatore Friderico 1. susceperunt ducalem honorem, in obsidione vrbs Lubicæ. Casimirus præmoriens sine prole, fratri reliquit omnem ditionem: qui fundauit ecclesiam Caminensem, monasteria Stolp & Colberge, pulchra nominis sui monimenta. Peruenit ad annum MCLXXVIII. moriensque reliquit filios, Bugslauum, Casimirum, Werflauum. Hic Bugslaus inde nomen habet, quia fundauit præposituram in Camino. Præclara principum facinora ad me non peruenerunt, requirentem ea non minima diligentia. Peruenit viuendo ad annum MCCXXVIII. Casimirus reliquit filium Zuantoborum, ex quo nepotes, Casimirus, Zuantoborus, Werflaus: in quibus ea linea substitit. Werflaus tertius frater, reliquit filium Bartholomæum, in quo substitit. Bugslaus autem (in quo durauit diu successio) reliquit filios, Barnaim & Bugslauum. Barnaim fundauit ecclesiā beatæ Mariæ in Stetino, peruenitque ad annum Christi MCLXXVIII. Bugslaus frater non reliquit prolem. Barnaim autem reliquit filios, Bugslauum, Barnaim, Ottonem. Ex quibus Barnaim filius, moriens anno Christi xc v. post mille ducentos, non reliquit prolem. Otto ex fratribus tertius, reliquit successores, quo modo & Bugslaus. Et quoniam tetigerunt illi annum trecentesium post mille, vsque ad illa tempora intermittamus numerationem, medios primùm annos excussuri.

CAP. 17.

Pomerania et Stetini ducum enumeratio.

30 TVM verò Adolphus, Holsatiæ comes, quum filiam suam despondisset Abeli duci Sleswickcensi, comparatis copiis nauigauit (ducta etiam secum coniuge) deuotionis gratia in Liuoniam. Erat enim plenaria indulgentia pugnantibus in ea prouincia, quomodo esse consueuerat in terram sanctam militantibus. Sed quum omnis spes de illa recuperanda iam pene cecidisset, intenderunt pontifices in Liuoniam, quæ tum primò ad Christum conuersa paulatim augefcebat, Adolphus ergo abesse non passus tam piæ causæ, etiam vxorem (quæ viro militanti impenderet obsequium) ad participium gratiæ plenariæ secum traxit. Memor erat vir nobilis patriæ virtutis in terram sanctam: bis enim in eam peregrinationem abiit tertius Adolphus. Quia in terram sanctam non poterat, in prouinciam propinquiorem Liuoniam intendit animum, eadem cōsequuturus plenariæ indulgentiæ munera, quæ ex Palæstina parens assequabatur. Quid verò profecerit, latè testantur annales terræ illius: quos quia non tenemus, stylum hîc figimus, ad alia diuertentes. Hoc autem certum est, quòd inde regrediens, rebus iam ex sententia constitutis, quum filios haberet Iohannem & Gerhardum, quos literis perdiscendis Parisium miserat, paruulūque domi alebat Luderum, non diu superstitē, filiāque (quod diximus) Abeli duci Sleswickcensi coniugē collocasset: cōmendata illi terra pro filiis, ad eorū reditum gubernāda, se reddidit fratribus minoribus in Håburgo, die sancti Hippolyti, cum duobus militibus, dictis de Gickow, anno Christi xxxix. post mille ducentos, inque eo

CAP. 18.

Milites plenaria indulgentia ad bellum inuitantur.

Adolphus belis defunctus Francisci cucullam induit

ordine vixit religiosissimè supra annos xx. quod in Saxonia diximus.

CAP. 19.

Odoacer Bo-
emia rex.

Boemi potius
ducem quàm re-
gem volunt.

Anus nubit
Odoacri adul-
tero.

Bohemus re-
gnum aduer-
sus Imperato-
ris decretum
eructur.

BOHEMIAM interea, huius nationis præcipuam partem, regno tenebat Odoacer rex, filius Primislai: qui à Philippo Romanorum rege (qui cum Ottone quarto collu-
etabatur de Romanorum regno) coronam regni accepit, post multos qui præerant, du-
cis nomine contenti, abstinentes regio. Sed hic Primisslaus duos reliquerat moriēs filios,
Wentzelsaum & Otikarum, quem Odoacrem Itali vocant. Fratre, qui maior erat natu,
breui exempto rebus humanis, Odoacer regno cœpit præesse. Cõtenderant tum (quod
diximus) de Romanorum regno Philippus Suxuiæ, & Otto Saxoniæ duces, ambo co-
ronati reges ab Adolpho Coloniensi archiepiscopo: quod in Saxonia ostendimus. Sed
(quod huic proprium est loco) Odoacer dux Bohemiæ, Philippo tum inhæserat. Philip- 10
pus autem, vt sibi magis conciliaret hominem, magisq; beneficio sibi deuinciret, ex du-
ce creauit regem illum Bohemiæ. Antè quidem (quod diximus) aliquot vicibus Bohe-
mia regem habuit: sed quum tæderet populum libertati assuetum, adorare Cæsarem, su-
pra se dominum venerari regem, vitæ & mortis ferentem arbitrium, temperabant fastû
dominantis: vt ducem potius haberent quàm regem. Iste tamen Odoacer à Philippo co-
ronam accepit, & illi in Ottonem æmulum tulit suppetias. Non diu tamen permanfit illa
sinceritas. Nam offensus à Philippo Odoacer, cum duce Turingiæ, quem vocant Lant-
grauium (Latini comitem prouincialem appellarent) transiuit ad Ottonē. Grata fuit Ot-
toni accessio: nam Misnam vicinasq; prouincias, Philippo parentes, euastauit. Herman-
nus tamen Turingus memoratus, malis coactus est redire ad Philippum. Occasio verò 20
per quam Bohemus discessit à rege, hæc fuit: Vxorē Bohemus suam, quæ soror erat Mar-
chionis de Misna Theodorici, repudiabat, inducta pellice (quam coniugem ille appella-
uit) ex Vngaria. Eam arbitror fuisse Margaretam, Friderici Austriæ ducis, sine hærede
morientis, germanam sororem: cui Austria velut hæredi inhærebat. Ea scemina in prima
adulescentia nupsit Hentico Imperatori, Friderici primi filio, & alterius Friderici patri:
quo moriente, vidua permanfit ad hæc tempora. Iam verò anus nupsit Odoacri regi Bo-
hemix: nam ille, non tam coniugis ætatem quàm dotem animo voluens, sterile iniit con-
iugium. Vlricus eo tempore Carinthiorum tenebat principatum. Qui quum virilē pro-
lem non haberet, accepta pecunia ex Odoacre (quem alij Otokarum vocant) Carin-
thiam, Carniolam, marchiam Sclauonicam, & portum illi Naonis tradidit. Veronenses, 30
Feltrenses, Teruifini, & multi ex Foro iulio se illi submiserunt. Ita aucta per multas pro-
uincias ditione, animo Bohemus intumuit.

CAP. 20.

ERGO quum repudiata Misnensis marchionis sorore, Odoacer rex aliam coniugē
superduxisset, ille germanæ iniuriam nō leuiter ferens, queritur Philippo Romanorum
regi. Ille amicum regem commonefacit per nuncium, vt conthoralem recipiat. Vbi per-
tinaciter recusat, Philippus marchionis memorati instinctus stimulis, cæterisq; principi-
bus, qui vel sanguine vel affinitate contingerent Theodoricum, indignam rem malignē
ferentibus, regem Bohemiæ euocatum, vt responderet querimoniis, nec venire dignan-
tem, legitimis euocationibus ac competentibus ad rem dilationibus constitutis, cõtē-
nentem, per solennem sententiam, regno destituit. Erat per id tempus Magdeburgi no- 40
bilis ex Bohemia iuuenis, qui ibi literis inuigilaret, Theobaldus, magno genere editus,
multis propinquorum titulis ad regnum commendatus: quem Philippus de regno inue-
stitum, literis commendabat regni proceribus. Continuo per Bohemiam magni motus
exurgunt: cōcurritur totis regni viribus. Odoacer vt regnū defenderet, annititur: Theo-
baldus, vt eiecto illo regnaret pro eo. Sed tum difficile fuit innutritum armis regem pel-
lere: quocirca cœptis destitit Theobaldus. Odoacer autem cōstitutis rebus in Bohemia,
in Philippum se properauit vindicare, tanti in se motus concitatore. Iungitur illi Her-
mannus (vt diximus) Turingiæ princeps, oblitus consobrini sui Philippi: natus enim erat
sorore Friderici Imperatoris i. Otto rex vt magis atq; magis sibi deuinciret Hermannū,
vrbes Northusen & Molhusen illi perpetuò possidendas attribuit: vt quæ prius Saxonici 50
erant iuris, exinde ad Turingiam pertinerent. Cupidè amplexus est donationem regiā
Hermannus. Sed quamuis magnis viribus Bohemus atq; Turingus ducerent in Philip-
pum, non tamen ausi se credere aciebus, prælio configere in aduersum abstinuere: sed
vastationibus latè excurrentes solum indulgere. Philippus quoq; auctus viribus Lupoldi
archiepiscopi Moguntini, Erpesfordiam tenuit. Inde procurrens, Hermannī Turingi
prædia

prædia igni ferroq; scedauit. Ex diuerso Bohemi, nunc Ottonis in partibus militantes (ferox hominū genus, quod sacra profanaq; semper in æquo habuit) vicinas omnes prouincias nudauerunt, deformarūt ecclesias, monasteria virorū sceminarumq; direptione facta, flāmis succenderūt: sacris vasis ac vestib. ludibrio habitis sunt miserabiliter abusi: palas altaris, equorū faciunt velamina: sacris ipsi vestib. per ludibriū & cachinnū induūtur. Ea semper fuit Bohemorū insolētia, Wandalicis traducta radicibus: q̄ (permittēte Deo) p ætatē auorum nostrorū nimis exaucta, in beluinā excreuit ferocitatē, quū natiuæ ferocię vesania mentis hereticę accessisset: in qua iam multis annis, permittēte Deo, induruerūt.

Bohemi sacras vestes iam pridem nihil faciunt.

P R U S S I A M, ad eam diem quietam à principib. Christianis (quū omnes in circui-
 10 tugentes Christo crederēt) antiquus gentilitatis error occupabat. Primus eam gentem à mari inuasit rex Daniæ secundus Waldemar. Iam enim Poloni, Pomerani, Rugiani Christo crediderunt: iam per Liuoniam fidei Christianæ iacta erant fundamenta. Alber-
 tus tertius Liuonienſis episcopus, à Bremenſi archiepiscopo consecratus, quum esset de collegio suorū Bremis canonicorū, iam Rigam nouā urbem cōmuniuit ad flumē Dune, quod ex Russia diffluit in mare. Ergo Prussia rex memorat⁹ magno agmine aggreditur: eoq; gentem perpulit, vt sacram Christi fidem suscipere pollicerentur. Sed quod metus
 20 expreſſerat votum, nō diu permanſit. Rege enim cum exercitu in Pomeraniā abeunte, Prussi ad pristinas sordes redierunt: donec per fratres ordinis Theutonicorum, tempore 11. Friderici (qui illis terram Prusiæ permisit gubernandam) ad plenam religionis Christi-
 20 stianæ normam perducerentur. Iam verō cœpit illa grandis per Italiam perq; Germaniā rerum turbatio, quæ regnum & sacerdotium magnis iterum motib. commisit, nec scio an vnquam maioribus: quum Fridericus 11. aduersus Ottonem electus, grauissimam ec-
 clesiæ perturbationē moliretur, resuscitans antiquas de Italiæ prouinciis, deq; inuestien-
 dis episcopis, controuersiam: de qua Henrici duo 1111. & v. pater & filius, inde Frideri-
 cus 1. huius auus, & deinde Otto 1111. grauissimē, sed frustra contenderūt. Vterq; prin-
 ceps Christiani orbis, gladium suum distinxit in aduersam partē: Papa execrationibus,
 maledictis, interdictis, anathemate vitur in Imperatorem. Ille carnalem gladiū distrin-
 git in omnes qui parent pontifici, clericos, sacerdotes, episcopos: Cardinales urbem pe-
 tentes capit, vinciri in carcere iubet: itinera obsidet, ne quis Romam petat. Quum mul-
 30 tis pontificibus durabat ista diuersitas. Post longam duorum annorum sedis apostolicæ vacationem, Sinebaldus, in Innocentium 1111. mutatus, papatum accepit. Erat is pridē in cardinalatu, Imperatori ceteris omnibus familiarior: obseruabat ille Imperatorē, pro-
 pter cognationē suam, cui timebat ab Imperatore. Impleta electione, currebant qui nun-
 ciarent Imperatori rem (vt sperabat) gratissimam, Sinebaldum ei deditissimum, esse sur-
 rogatum pontificem. Fridericus, qui nosset hominem, fertur respondisse, Sinebaldū, ex
 amico cardinali nunc factum hostem sequissimum: quod ille facto impleuit, execrationi-
 bus infectatus Imperatorē super omnes predecessores. Sed hæc Italis scribēda linquam⁹.

*Italiæ prouin-
 cias pridem
 imperio pares
 tes, papa occupa-
 uit, & reperi-
 entibus ma-
 ledicit.*

*Cathedra Ro-
 mana mores
 mutat.*

L I V O N I A interim etsi pulsaretur grauissimis motib. Letuanorū, proficiebat tamē
 in Christianismo, vt iam tota Christo crederet, maximē annitēte Alberto Liuoniēsi epi-
 40 scopo: qui verus Liuonū apostolus, p annos triginta ecclesiā nouellam & instituit & am-
 plificauit, multis laborib. & periculis exantlatis terra mariq;. Quum gladiū etiam carna-
 lem ipse in contumaces fidei hostes sæpe distinxisset, in pace Christi cōquieuit. Cui Bre-
 menſes canonici suo (vt putabant) iure, de suo consortio Albertum alium, ecclesiæ scho-
 lasticum, virum dignissimū surrogarunt. Sed Rigēses canonici, iam ad bonum modū au-
 cti, cōmuni omnium ecclesiarū iure sibi quoq; vtendū putauerunt: vt de suo gremio epi-
 scopum substituerēt. Elegerunt ergo quendā ex suis Nicolaū. Est causa in Romanā curiā
 deuoluta, ibiq; aliquandiu ventilata: in fine autē per sententiam Bremenſib. perpetuum
 indicitur silentiū. Albertus tamē iste iam consecratus episcopus, Lubicæ (vt diximus) se-
 50 dit annis sex, ecclesiā illam viduatam strenuē gubernans, donec per summum illi pontifi-
 cem de alia prouideretur. Nam quum iterum sedes illa Liuoniæ vacuaretur, missus est in
 eam autoritate summi pontificis iam archiepiscopus, quum iam regis Danorum acce-
 dente opera, Estonia quoq; Christo crederet, obtinuit in ea sedem episcopalem Reua-
 liæ, quem regni sui metropolitano subesse rex ordinauit. Iam Tarbatensis, Osiliensis, Cu-
 ronienſis sedes fundatæ sunt: ita vt quum suffraganeos tres sedes haberet prima, genera-
 le nomē euauit, vt non in reliquū (vt prius) Liuoniēsis diceretur. Quod nomē tū habuit,

*Huc nempe lo-
 cum torquent,
 Ecce duo gla-
 dij hic.*

CAP. 22.

quum in ea prouincia solus esset: quum verò accessissent sedes suffraganeæ, iam Rigensis cœpit esse sedes metropolis: cui post Albertum Nicolaus, Nicolao alius successit Albertus, is qui Lubicensis sex annis gubernabat ecclesiam. Sed omisissis rebus Liunionæ (quæ sunt Wandaliæ nostræ penitus extraneæ) in prouinciam quam suscepimus commemorandam, reuertamur.

CAP. 23.

Otto marchio
ab episcopo capi-
tur.

1235.

Austriaci ab
Vngaris caesi.

BRANDENBURGENSIS marchio in solo (vt diximus) Wandalico principatur: ideo eius prouinciæ res claras non omittere erit ex professo. Otto per id tēpus Brandenburgensis marchio, bellum gerebat in Ludolphum episcopum Halberstadensem. Inuicem pro more grassantes, multa sibi mutuò intulere damna. Sed Otto dum incautius pugnat, intercipitur ab hoste, insidiis sibi cōstitutis: protractusq; stetit in carcere, donec ad nutum se redimeret victoris. In arce Langesteen seruabatur, quoadusq; permetteret episcopo oppidum Aldefleue cum pertinentiis suis, adliceretq; non modicum argenti pondus in sui relaxationem. Quo tempore, quum ageretur à Christo nato MCCXXXV. Vngari congressi Australibus, ducem cum omni nobilitate oppresserunt. Eam rem indicant versiculi satis barbari, in vetusta sculpti rupe,

Anno milleno, centeno, terq; triceno,

His quinquaginta si misces, tunc bene disces

Austria quod tota sit principibus viduata,

Terraq; cornuto discet seruire tributo.

Austria ducatus origo.

Sed hi versiculi præferunt annum MCCXL. Quia in mentionem Austriæ incidimus, oportet præprecium est agnoscere, quum apud veteres nulla sit Austriæ memoria, à quo tempore iste ducatus cœperit habere initium. Nam Austrasia, quam Gallici memorant, est prouincia Metensis, quæ Gallicis videbatur australis. Sed nos de Austria, non Austrasia requirimus. Satis constat inter geographiæ peritos, Noricum olim dictam prouinciam, supra Danubium in austrum. Conradus autem Francus, eius nominis III. Ro. rex, quū eius prouinciæ iam princeps (qui dux Noricorum vsq; in illum diem vocitabatur) defecisset, nec sui sanguinis reliquisset heredem, germano fratri suo Henrico illum ducatum permisit, creans ducem Austriæ, abolito veteri titulo Noricorum: vnde clarissimæ vrbi Nurenbergæ nomen creditur remansisse. Illiq; Henrico fratri suo coniugem dedit Gertrudem, matrem Henrici Leonis: sed ea non superfuit. Nunc eius stirpem Vngari deleuerunt. Sic se res habet, generatio transit, & succedit altera: nomen autem Domini manet in æternum. Swiceri quoq; huic genti Austriæ inimica natio, sæpe illi colluctati, multos eius duces perdiderunt: quod suo tempore commemorabimus. Nunc quoq; commonuisse sufficiat, stirpem Francam de sanguine Conradi III. Romanorum regis, hoc esse tempore bellis interemptam. Seruiuitq; terra aliquandiu Vngaris, donec illam rex Bohemiæ per occasionem accepisset (vt diximus) dotalem: vnde peruenit ad Rodolphū Romanorum regem & in posteritatem eius. Quod postea suo tempore ostendemus.

CAP. 24.

Literarū quas
Adolphus Frā-
ciscanus à pa-
pa habuit, ex-
emplum.

INTERIM in Holsatiam reuersus ab vrbe Roma Adolphus, frater minor, comes Holsatiæ, dispensationem afferebat apostolicam suscipiendorum ordinum sacrorum: & in vrbe subdiaconus, à magistro ordinis prædicatorum episcopo diaconus, & à Iohanne episcopo Lubicensi presbyter est ordinatus. Afferebat enim literas eius tenoris, Vniuersis præsentibus literas inspecturis, frater Reynardus & frater Gerhardus, domini papæ pœnitentiarij, salutem in Domino. Noueritis quòd nos audita confessione fratris Adolphi, ordinis minorum fratrem, præsentium petitem, eidem super omnib; articulis pro quibus duxerat ad apostolicam sedem laborandum, & de similibus, siue minoribus (si quos in obliuionem deduxit) de speciali mandato venerabilis patris nostri Ottonis, sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconi cardinalis (cui dominus papa plenariā super hoc concessit potestatem) beneficium absolutionis impendimus: & vt ad omnes sacros ordines valeat promoueri, dispensauimus cum eodem, iniuncta sibi pœnitentia salutari. Datum Lateran. x. Calend. Maij: pontificatus domini Innocentij papæ IIII. anno primo. Hic acceptis ordinibus, primam missam peregit dominica Omnis terra, in Zuuentina, loco valde solitario, & fratrum minorum eremitorio: & in Hamburgo (loco primo comitat^o sui) in quadagesima publicè apud fratres minores die Gregorij celebrauit. Filij autem eius Iohannes & Gerhardus, iam ex academia Parisiensi redeuntes in Holsatiam, ditio- nem diuiserant. Incessit per ea tempora grauis indignatio regi Danorum Erico, in fratrē suum

suum Abelem Sleswici ducem, comitum Holsatiae sororium. Accessere partib. fauores *Simultas gra-
uis inter fra-
tres.*
ex nobilitate proxima. Nam regi militabant Guncelinus de Zuerino comes, & Burewi-
nus iunior, cum fratribus, Magnopolenses principes: Abeli inhæserant propinqui sui, co-
mites Holsatiae. Guncelinus, satis immemor beneficii quod nuper illi impederat dux A-
bel, quum illum recõciliaret fratri suo Danorum regi, recordanti quod Guncelini pater
amborum, Erici & Abelis, patrẽ Waldemarum regẽ cepit, in carcere tenuerit, & ære ma-
gno emunxerit: quod in Dania diximus. Antiquauit eam memoriam Abel, & fratri ex
animo excussit, reconcilians regi Guncelinum: nunc idem Guncelinus arma producit in
Abelem. Nam quum regi placere contenderet Guncelinus, cum principib. Wandalicis
10 mouit in Todeflo oppidum, q. Iohanni Holsatiae comiti pareret: & congressis qui ibi in
præsidio steterant Holsatis, nonnulli cæduntur, alij capiuntur. Hoc initium belli. Cæte-
rũ quum rex fratrem grauius persequeretur, in id excreuerunt odia, vt Abel in necem
fratris molitus, peregit vt in Sleswico captus, in nauim abduceretur, ibique gladio cæsus
periret: quod in Dania sumus plenius exequuti. *Abel Caino
quã Abeli
similior.*

A D M O N I T V S hac Wandalorum incurfione Iohannes comes Holsatiae, arcem *CAP. 25.*
cœpit communire in Todeflo, intra Trauenam & Bestam riuos, vt imposito præsidio
tutamen esset ab impetu hostili. Sed eius arcis nulla hodie extant vestigia. Ducto au-
tem in longum bello, comites expeditionem fecere in regem, quam in Saxonia signa-
uimus. Hoc est illud tempus anni quinquagesimi post mille ducentos, quo ministeria-
20 les ecclesiae Bremensis, in flumine Lu, in fundo Harfældensi extruxerunt præsidium,
Horneborg vocitantes: vnde posteris annis multæ sunt factæ excursiones in terram Lu-
neburgensem. Quæ res indicio est quod crebræ commemorationes arcis Horneborg,
non hanc palustrem, nunc demum fundatam, sed illam super Albim (quæ nunc est di-
tionis Luneburgensis) designarint: vnde colluctatio crebra fuit archiepiscopis & duci-
bus. Res verò nouitate sua mirabilis à nobis præteriri non debet, quæ his diebus in Bur-
gundia apparuit, rebus (vt ostendemus) Wandalicis non aliena prouincia. Erat enim
quinquagesimus primus, quum nouo & inaudito miraculo in Burgundia imperiali, duo
inuicem montes disceslere: vallis amborum media magno scinditur hiatu, per quinque
(vt ferunt) passuum millia. Omnem plebem rusticam, in ipsa valle aut montium pede
30 commorantem, aut hiatus absorbit, aut saxa montibus deuoluta peremerunt. Ferunt
illo ipso tempore in Toletto Hispaniæ vrbe, quum Iudæus rupem villæ proximam, quæ
vineæ imminebat, scindere pararet, vt amplificaret vineam, & solis radios admitteret:
scissa cuneis rupe, reperit concauitatem cameratam plenissimam, inque ea librum ili-
gnis foliis inscriptum, ad longitudinem psalterij. Ibi tribus linguis, Hebraica, Græca &
Latina legebatur de triplice mundo ab Adam, initio tertij nasciturus esset Dei filius, &
quod tempore Fernandi regis Castellæ, sub lucem venturus esset liber. Iudæus com-
perta tanta vetustate, mox cum omni domo sua est baptizatus. Cui non dissimilem
rem narrant Romanæ historiæ, de lamina inscripta, quæ in lucem prodiit sub Hire-
ne orientis Imperatrice.

40 P E R ea tempora quum res Christiana plurimum augesceret in Liuania, ecclesiae *CAP. 26.*
(quod proximè diximus) suffraganeæ erigerentur, Albertus secundus, qui Lubicæ per
annos vi. confederat, iam morte Nicolai sede vacuata venit in ecclesiam Rigensem,
iam archiepiscopalem decreto Innocentij III. factam, primus ipse archiepiscopus:
quum ante eum quatuor episcopi Liuonienses extitissent, Meynerus, Bertoldus, Alber-
tus, Nicolaus. Ipse iam secundus Albertus ordine episcoporum quintus, sed in archiepi-
scopatu primus ecclesiam regebat metropolitanam. Ordo gladiferorum fratrum iam
stabat in ea prouincia, strenuè verò rem administrabant bello. Sed quum hostiles in-
cursiones à Letuanis multiplicarentur, audirentque fratres Theutonicos in Prussia vi-
cinis gentibus cum plurima laude & prosperitate colluctari: operæ precium putauerunt
50 maiores illorum vires implorare. Itaq; missis nunciis orauere, vt venientes terram pro-
tectione sua tuerentur, fratres in suum ordinem coaptarent: se suaque omnia illis per-
missuros. Non erat res quæ multa supplicatione esset extorquenda: facilè impetratur
quod magis commodat rogato quàm roganti. Venerant fratres Theutonici ex Prussia
in Liuoniam: prolatata ditione, etiam illam susceperunt prouinciam defensandam. Iam
vrbes fundatæ, arces erant communitæ, iacta bonarum rerum optima fundamenta.

*Abel Caino
quã Abeli
similior.*

1250.

*Montes prodigi-
ose dissiunt.*

*Liber mirifi-
cus à Iudeo e-
ritus.*

*Gladiferi
Theutonici
equitib. accer-
sis, ferro ho-
stes Christo lu-
crificiunt.*

Sed nos tempus admonuit commemorare quo ordine, quove tempore memorati ordinis Theutonicorum fratres in Prussiam perueniunt.

CAP. 27.

Theutonicorū equitum ordo denuo explicatur. THEUTONICORVM ordinem militarē, titulo beatæ Mariæ, in ipsa expeditione principum, sub Imperatore Friderico 1. terram sanctam magnis agminibus transeuntium, post mortem eiusdem Imperatoris, ab officio pietatis in terra sancta sumpsisse principium, antè diximus. In eum multi se contulere militares viri, fortiter in terra sancta pugnantes: obtinuitq; secundus Fridericus ab Honorio summo pontifice eum ordinem confirmari: deditq; fratribus per Germaniam disseminatis, Prussiam provinciam gladio ad Christiana sacra perpellendam: ut nihilominus memorati fratres suum haberent agmen in terra sancta, quoties opus videretur. Huius ordinis magister sub eodem adhuc Friderico Imperatore ibat nauigans Ptolemaidem, cum expeditione Brundusij coacta, quam Fridericus destituit nauigantem. Quumq; rem in Asia Christianam per inducias Damiatæ constitutas, quum interceptus esset rex Franciæ cum multa nobilitate, perq; Friderici perfidiâ torpescere videret, & cum ipso Friderico rediit in Italiam: Messanenſi archiepiscopo & eodem magistro oratoribus Romam missis, pacem Fridericus ac veniam supplex orauit. Pontifex tum his cōditionibus est assensus, ut viginti centumq; milibus auri vnciis eo bellorum in Italia impendio consumptis, in ecclesiæ ærarium relatis, Fridericus benedictione apostolica restitutus, Imperator & rex utrobique in Sicilia & Germania appellaretur. Dum ergo rebus Asiæ nullo sunt vsui fratres Theutonici, amplificandis in Prussia rebus intenderunt: & scēlici auspicio terram omnem sibi parere, populumque sacrum subire baptismum coegerunt. Aucta est optimis incrementis ibi res Christiana: & vsq; ad Liunioniā (quod dicere cœpimus) fratrum memoratorū est ditio propagata.

CAP. 28.

Iarimarus Dano domino bellum infert. Hoc etiam tempore Iarimarus princeps Rugianorum (qui ex multis annis Danorū regno paruerat) tunc perarmata classe infestus contendit in Zieldandiam Daniæ, quū forueret nescio quid simultatis in Daniæ regem Christophorū. Pertæsum est enim aliquando Danorum imperij gentem Wandalorum, quum cernerent omnes congentiles suos (qui aliquando Danis suberant) iam subductis iugo ceruicibus, solum iustis in sua gente principib. parere. Iarimarus autem tum oppidum Nestwede expugnauit, diripuitq;: & longè lateq; excurrens, incendia miscuit de prædationibus. Cōtraxit tantum perinde in gente Danorum odium, ut ne nomen eius audire sine stomacho paterentur. Mendicali quando (ut fit) peregrinatum egressi Dania, declarauere gentis suæ longæuam in hunc Iarimarum indignationē. Nam in Rugiam descendentes ex his nonnulli, si quis pro salute defuncti Iarimari illis exhiberet eleemosynam, contempserunt, cum indignatione auersi. Hunc ego Iarimarum, primi illius, qui à Waldemaro primo victus est, filium esse contendendo: nam eundem hunc esse, ratio temporum non patitur. Rugia circa annum Christi septuagesimum post centum mille ad Christi fidem conuertitur. Iarimarus tum frater regis Tecislai in armis fuit. Etiam annus est sexagesimus post mille ducentos, quum ista in Daniam excursio memoratur. Interuenientes ergo anni nonaginta, nō patiuntur eandem personam in vtraque expeditione militasse. Sed per hæc tempora Dania in illum cōtemptum peruenit, ut faciliè à quouis impugnaretur. Christophorus suis inuisus eiicitur regno: potuit tum pro illo restituendo, illa fieri Rugianorū in Daniā expeditio. Sed nihil est opus in obscuris diuinare: satis est rem nosse gestā, etiam si ex quib. causis ignoretur.

CAP. 29.

Belo Vngariæ rex Odoacrem adortus superatur. ODOACER in gente sua Bohemorum adhuc regnum tenuit, omnium regum potentissimus: qui imperium suum protulit ad mare Sarmaticū, quod nos appellamus Germanicum, Cornēlius Tacitus dixit Suæuicum. Fundauit in eo littore maris, præclaram urbem, cui nomen indidit ut Monsregalis diceretur. Sedes nunc magni magistri ordinis Theutonicorum, posteaquam bello Polonico patrum nostrorum memoria, Marieburgum arcem ornatissimam amisere. Sed per eam quam nunc scribimus temporis seriem, Belo rex Vngariæ magno bello hunc regem laceſsiuit. Ille autem magno rex animo, hosti, licet potenti, cedendum non putauit. Perarmatis ergo copiis duxit in hostem: cōgressi durissimo prælio, diu pertinaces acies constitere in aduersum. Sed tum Belo rex Vngariæ accepto vulnere excessit acie, cœpitq; inclinare fortuna Bohemis. Nam Vngari iam lentius pugnantes pedem retraxere: inde etiam multis cadentibus, fugam iniere. Sequuti Bohemi vrgebant terga fugientium. Quumq; ad ripam intercedentis fluminis peruenirent, nec parata inuenirent quibus transponderentur nauigia, & quæ aderāt, festinatione

ne ac trepidatione prementium impleta mergerentur, ex omni numero ad sedecim milia Vngarorum (præter eos qui in acie & fuga ceciderant) ibi perierunt. Victor Odoacer incolumem reduxit exercitum. Mirum si in rege tanta sit viuacitas, ut vsq; in hæc tempora idem ille regnum continuaret, qui à Philippo Romanorum rege coronam regni sui percepit. Philippus autem intercidit ad annum octauum post mille ducentos. Iam ad minus habebat Odoacer annos viginti: & iam tangimus annum Christi L X X. post mille ducentos. Ergo prope erat nonagenarius, quum hoc prælium conficeret. Memoraturq; hoc tempore, vxore repudiata, superduxisse filiam regis Musgouiæ, siue Massouiam dicere velint. Ea est enim pars Poloniæ: quum Musgouia sit in remotissimis Russiæ prouinciæ latissimæ. Non hoc facile recipitur de vetulo nonagenario, sed de iuniore, qui potuit eius nominis esse filius eius. Hac tamen rem in medio relinquitur, si fortè manifestiora deinde eius rei indicia in sequentibus deprehendamus. Potest enim viuax senectâ, quod arida iuuenta multorum negat.

Vngarifugientes magno numero merguntur.

1270.

SCRIBIT in Bohemia sua Ænæas, Odinkarum (sic enim vocat quem Latini Odoacrem) regem vocatum ad Imperij cætum, venire contempsisse: quum palàm dictitaret, regem Bohemiæ nihilo esse minorem Romanorum Imperatore. Magnitudo enim ditionis quam (ut diximus) tenebat, à Carinthia Carniolaque, per Bauariam, Bohemiam, Slesiam & Prussiam, animos faciebat. Rodolphus comes de Habsburg præerat Imperio: qui quum pridem regis Odoacri curiæ magister fuisset, minoris à rege pendebatur. Misit ergo Imperator legationem regi, Austriam, Carinthiam, cum cæteris Romani Imperij prouinciis reposcens: quando nec Austria muliebri feudum esset, nec Vtricus prouincias illas iniussu Imperatoris vendere poterat. Recusat rex: & armis tueri parat quod legitimo accepisset titulo. Erant qui se interponerent viri sensati bello, quod exoriri timebatur. Effecerant inter vtrosque reges serîo tractantes, ut Bohemus modestior factus Austriam redderet Imperatori: qui filiam regis Odoacris coniugem accepit, vicissimq; filio regis Wentzesslao Imperator reddidit suam filiam in thorum. Dotem accepit Imperator de manu regis prouincias alias, quas Bohemus teneret, Romano tamen Imperatori debitas. Ita rebus constitutis bellum videbatur auersum: sed aliunde recrudescente superbia renascitur. Rex in verba Imperatoris, ut Imperio subditus, iurare vrgetur. Serîo negat, quod tanti regni maiestatem non pateretur inclinare vlli mortaliû. Imperator ab Imperij viribus discedere non patitur. Nouum bellum in foribus: apparatur arma in alterutrum, coguntur agmina, educuntur exercitus, acies instruuntur. Rex tamen, priusquam confligerent, missis oratoribus offert se iuraturum, si modò honoris sui ratio habeatur, liceatq; intra tentorium coram paucis præstare iusiurandum. Accipitur conditio. Instruitur tribunal apparatu magnifico: sedet Imperator in maiestate, ex latere qui aderant electores, aliiq; magnates. Procedit rex Bohemus cum paucis, suggestum petit, pedibus prouoluitur Imperatori: iuramentum quod exigebatur, hominij & fidelitatis, de more præstat. Interea ex composito, dum ille iaceret ad pedes Imperatoris, quatuor partibus discissum corruit tentorium. Sic enim paratum fuit ut innoxie caderet, & patefaceret cunctis quod geri putabatur in occulto. Duobus exercitibus monstratur rex ad pedes Imperatoris. Gratulantur tripudiantes Theutonici: mœsti indignantur Bohemi. Rex etsi intelligat quid agatur, premit iram, dissimulat in breue tempus. Vbi ad suos reuertitur, fremunt cuncti: indignatur & stimulos facit imprimis vxor regina. Mox cunctorum procerum voluntate bellum indicitur, & capitis periculum denûciatur præfenti Imperatori, quod fidem non impleuerit expromissam.

CAP. 30.

Bohemus Imperatori vocantino parat.

Bohemus Imperatori bellum infert se ab illo lusu indignatus.

STABANT vtrinque (ut diximus) parata agmina, stabant ordines in acie, nihil expectatur nisi signum. Volenti ergo regi impiger Imperator cõcurrit. Vbi cecinere signa, atrociter confligitur: multis vtrinque cadentibus sæuit per agmina Mauors. Sed rex Bohemus dum iræ nimium indulget, incautius pugnans opprimitur: quo cadente in fugam respectant Bohemi. Victor Imperator illis fugientibus aliquandiu iubet instari: demum canit receptui. Sic periit rex potentissimus & æuo grauis: qui si idem fuerit qui Philippo regi conflictauit, iam supra nonagenarium erat. Nam Rodolphus septuagesimo tertio peruenit ad Imperium: Philippus autem octauo post mille ducentos occiditur. Qua ergo fuerit ætate, qui ambobus conflictauerit, facile inuenitur. Ex hoc rege redibat dotis nomine ad Rodolphum Bauaria. Austria quoque vacuata circa ea tempora, redibat ad

CAP. 31.

Odoacer opprimitur.

Wentzlaus
Bohemia rex
Imperium re-
cusat.

feudum Imperij, permissaque ab Imperatore patre filio eius Alberto, qui secundus post patrem imperabat. Wentzlaus autem Odoacris filius, regno succedit paterno. Cuius tanta fuit virtus, ut Imperatore Rodulpho moriente, illi ab principibus Romanum deferretur Imperium. Sed qua virtute promeruit, eadem modestia recusavit, asserens satis superque sibi laboris esse, paternam ditionem æquis legibus gubernare: externis se libenter abstinere, cedereque dignioribus: vir tanto Imperio magis donandus, quo magis à se abegit. Res quæ in paucis inuenit exemplum. Fatigant cæteri cælum & terram, ut impere: ille manibus pedibusque oblatum recusavit Imperium, regno suo contentus: quod tamen non diu post patrem tenuit, morte absumptus. Reliquit autem filium sui nominis: qui coronam adeptus, ordine regum septimus, non diu rebus præfuit. Nam dum in Moravia domo priuata spaciaretur, nihil mali veritus, erat qui obseruaret obtur-
caretque regem. Deprehenditur homo Turringus cruento gladio: & priusquam de con-
iuratis, deque modo rerum institutarum ac omni scelere patefaceret, ab imprudenti po-
pulo laceratur. Ita factum est ut grande hoc malum (quod non paucos neque leues habe-
ret authores) in occulto remaneret. Nec ab re fuerit suspicari, conscios emolitos ut pa-
trato scelere occideretur. Vir non satis patri virtute compar: & ideo multis inuisus, qui
paternam in eo probitatem desiderabant.

Mira sceleris
occultandi ra-
tio.

CAP. 32.

Henricus Ca-
rinthia prin-
ceps rex Bohe-
mia creatur.

HENRICVS Carinthia princeps, per id tempus Pragæ commoratus, rex creatur Bohemia. Albertus Imperator, qui per medium Adolphum patri in Imperium erat sur-
rogatus, filium suum Rodolphum in regnum, pulso per arma Henrico, prouexit: arbitra-
tus (quod leges habent Romanorum & regum consuetudines) ut vacuatum morte Wen-
tzlai absque hærede mære regnum, ad Imperatorem iure beneficii reuerteretur. Sed hic
Rodolphus filius primo anno regni sui rebus excessit humanis, rediitque Henricus me-
moratus ad sceptrum: iam enim Albertus Imperator absumptus est, cæsusque ab proximo
suo. Rodolphus Rodulphi Imperatoris erat filius, Alberti Imperatoris germanus frater.
Is accepta coniuge filia Wentzlai, germana sorore filij Wentzlai, Agnete, genuit ex ea
filium Iohannem. Is quum sequeretur in armis Albertum Imperatorem patrum suum,
nullam sui ab patruo in conferendis regni beneficiis indoluit haberi rationem. Contulit
multa multis Imperator: solus Iohannes ex fratre nepos præteribatur. Id acer iuuenis non
iuueniliter animo voluens, transeuntem per Rheni ripam Imperatorem Albertum, mi-
nus iam armis tutum, confodit, & elabatur. Postea facti pœnitens adiit sedem apostoli-
cam, ut gratiam mereretur patrati apud Deum & homines atrocissimi sceleris. Papa il-
lum remisit ad Imperatorem, ut eius arbitratu de scelere satisfaceret. Is erat Henricus
VII. de Lutzenborg. Ad quem quum Iohannes à pontifice missus venisset, atrocitatem
sceleris in supremum dominum secum reputans, & coniunctissimi principis necem ani-
mo voluens, iniunxit, ut armis dimissis ingrederetur eremitarum diui Augustini ordinem,
ibi que quandiu viueret pœnitentiâ impletet: quod ille volens factitauit. Sciebat enim nul-
quam sibi in seculo tutum viuere, inter acerba odia tantæ nobilitatis. Henricus autem Im-
perator non æquis aspiciens oculis regnare in Bohemia Henricum Carinthia principem,
accerabat è regno Elizabet nouissimi Wentzlai filiam, & eam Iohanni filio suo adule-
scenti optimo, Spiræ dedit uxorem: armisque validis misit in Bohemiam. Vbi expugnata
Praga, quam tenebat Henricus, fugere illum & redire coegit in Carinthiam suam. In ea
domo per aliquot successiones mansit Bohemia usque ad ætatem nostram.

Albertus Im-
per. à nepote
trucidatur.

Bohemia ab
Imperat. filio
occupatur.

CAP. 33.

IN terra Obotritorum (quæ nunc Magnopolis est) per eam ætatem arx erat sita ad
intimum maris sinum, qui de mari magno tractu terram ingreditur, & cui de mediter-
ranea obuius fit riuus. Ad hunc sinum arx erat, Dorso illi nomen dedere: extat ho-
die oppidulum rusticum nomen referens. Ea tum paruit comitibus Holsatia, incer-
tum quo iure, armis capta, an ex fœdere tradita, vel fortè ære coempta. Habitatores &
arcis custodes clam comite receptauere (ut fit) publicorum itinerum insidiatores. Id
non passus Iohannes, Adolphi religiosi viri filius, comes Wagria, quum aliquando
adequitans noxam deprehenderet, iussit arcis custodem publico iudicio damnatum
gladio cædi. Nec tamen illo cedente res factæ sunt meliores. Ciues autem Lubi-
censes earum rerum impatientes, cum Iohanne Obotritorum principe, quem tum
pro consuetudine suæ gentis Wandalica lingua *Knefe Janike* appellauere. Aderat filius e-
ius Henricus, qui deinde in peregrinatione terræ sanctæ captus diu fuit inter Saracenos:
quod

quod dicemus. Pater & filius, ciuibus Lubicensib. colloquuti, societatem oppugnationis in dictam arcem inierunt: iunctisq; armis & animis eam expugnauerunt, ac solo deicerunt. Dederuntq; principes memorati ciuibus Lubicensibus priuilegium, vt eo vterentur riuo ad aliquot millia à mari, supra oppidum memoratum, quodq; nemo in perpetuum firmaret arcem aut præsidium ad eius riui vtrinq; ripas, & ad certos limites ciuitatis memoratæ. Quo tempore Wismaria nouum oppidum, vt totum ex lateritiis instauraretur, periit incendio. Quod plerisq; maioribus prouenit vrbibus, quæ in floridiores emicuerunt: mansissentq; in reliquiis primæ vetustatis rusticæq; vilitatis, nisi purgator ignis renouari ædes compulisset. Circa eadem tempora Guido cardinalis de latere, missus in Daniam componendis rebus inter regem & archiepiscopum Lundensem, per Germaniam quoque prouinciam suam multa constituit, quæ extant. De Lubica autem transfretauit in Daniam, multam ibi impendens operam ad liberationem archiepiscopi Lundensis, quem Ericus rex vinctum tenebat in carcere. Quumq; diu laborans nihil perficeret, festinauit egredi, regem excommunicans: interdixit diuinis per omne regnum. Excreuit iste legatus in quartum Clementem summum pontificem, per omnes gradus euectus ad summum sacerdotium. Erat iuris peritissimus aduocatus in cõcilio regis Franciæ, vxorem tum fouens ac liberos. Vxore defuncta factus est episcopus Podiensis, inde Narbonensis archiepiscopus. Quo ex gradu factus est cardinalis Sabinensis & in eo functus est legatione in Angliam & Daniam. Absens mortuo Urbano electus est summus pontifex. Is quum videret Coradinum nepotem Friderici I. ex Conrado filio, magnis multorum fauoribus duci per Italiam, miseratus adulescētis sortem, fertur dixisse astantibus, Ducitur iste ad certam mortē, vt bos ad victimam ignarus: quod ita euenit. Nam captus cum duce Austriæ à Karolo Gallo victore, per ignauiam Romanorum, cæsus publico gladio interiit. Hic Karolus comes in Prouincia, ab Urbano pontifice inuocatus contra Manfredum Friderici bastardum, regnum Siciliæ victor obtinuit.

Lubicens
Dorsum ar-
cem erant.

Guido cardi-
nalis, postea
papa, interdi-
xit Daniam
ferit.

Ex primi Burewini per Henricum filium (qui præcessit morte patrem) nepotibus, primus Iohannes filium habuit itidem Henricum. Is ad nouam in terram sanctam expeditionem (quam Gregorius x. absens creatus pontifex, quum primū potuit edixit) anno septuagesimo sexto post mille ducentos se accinxit, crucem accipiens: in terram sanctam cum cæteris peruenit. Et quum ad prædam cum aliquantis exisset, à militibus Saracenorum Saldani captus, per totos sex & viginti annos (quæ magna pars est annorum vitæ) in seruitute permansit. Infelix peregrinatio, & omni pro Christo morte grauior. Anastasia autem vxor eius, quum ignoraret quid marito accidisset, cæteris redeuntibus, nec omnino certum aliquid de eo renunciantibus, ipse nō rediret, incerta viueret, necne (captum audierat, sed an in eo statu diu superfuerit, nosse non poterat) de consilio patris sui, Bernaim ducis Stetinensis, Luigardam amborū filiam, Pribislao duci Gneznensi despondit vxorem. Erat ea annis nouem in cõtubernio mariti, puella insignis, & benemorata: qualis enim vixerat, mira post eius mortem opera prodiderunt. Maritus zelotypus quum nescio quid suspicaretur obiiceretq; puellæ, eam in cubiculo clām strangulauit: sed vitæ innocentiam testata sunt ad tumultum eius facta miracula. Interim pater in captiuitate permansit. Per quæ tempora iterum Lubica, insignis ciuitas, proprio per negligentiam incendio conflagrauit, iam quarta vice. Nam primò sub Adolpho, secundò vix bene consummata (quum eam acciperet Henricus Leo) deinde ducentesimo nono, quum vsque ad quinque domus periret: tertio circa annum quadragesimum, pro parte media: nunc verò post mille ducentos anno sexto & septuagesimo. Ex hoc autem nouissimo incendio, eo qui nunc cernitur ordine instructam compertū habemus, vt in longum velut per dorsum duæ tendantur plateæ, ex lateribus autem velut costę deriuentur viculi, hinc ad Trauenam fluuium, inde ad lacum Wokenissam: qui vtrinque ciuitatis muros alluunt tutanturq;.

CAP. 34.

Henricus in
sanctam expe-
ditionem pro-
fectus, 26. an-
nos tenetur ca-
ptiuus.

1276.

Lubica quater
conflagrauit.

NICOLAUS, ex nepotib. Burewini per filium Henricum, in distributione patriarum ditionum fortitus est Wandaliæ, vberem frugum prouinciam, oppidis non contemnendis plenam. Duxit vxorē filiam comitis de Anehold, ex qua reliquit filios Henricum & Iohannem: nam tertius Bernhardus dormiuit ante legitimos annos. Erant Nicolao per sua tempora multa cum marchionibus conterminis bella. Timor Dei & circumspectio sollicita tutum illum præstare inter ardua videbantur, mores, & verba futilia, quæ

CAP. 35.

*Wandalus cal-
lido ioco Bran-
denburgenses
circumuenit.*

nullum præ se ferre pondus viderentur: sed erat prudens & virilis in cœpto constantia. Ludicra, & leuia, & inania videbantur quæ dixit: sed in exitu apparebat prudens consi-
lium. Marchiones Brandenburgenses, insigni tunc (vt nunc) electuræ principatu, Wan-
dalorum principes suos habuere satellites. Vestem illis curialem, quo modo domesticis,
misere. Eam honorificè excepit Nicolaus, & quum prodiret in conspectum, ea tectus i-
bat. Erat controuersia de finibus: ventum est in cœtum ad tractandum super rebus: ma-
le sibi timuit Nicolaus. Nouit superbiam maioris principatus: armauit validam suorum
manum. Et clam habuit tectos umbris & nemoribus: iussit tamen expectare signum, sta-
re suspensos, vt quum ille pileum suum proiceret ludibundus in altum, crumperet. Cœ-
perunt tractare magnates super controuersis: ille de suorum consilio, quod visum est in
rem, iussit responderi: ex verborum alterna contentione cœpit indignatio marchionum
clarefcere. Nicolaus risu excepit rem. Quantum est, inquit, si illustres vos marchiones,
hominem tenuem Wandalum, vestra veste tectum, opprimere contendatis? Sit æquū,
sit iustum inter nos iudicium. Alioqui, si vim paratis, indecorum est, vestra veste conte-
ctum accipere iniuriam. Si omnino (vt apparet) indignantes sæuire paratis, finite, hono-
ris gratia, vt vestem ponam quam dedistis, ne crebrescat rumor, domesticum marchio-
num per vim oppressum. Quum murmur cresceret, & altius iræ spirarent, reputantium
sibi illudi: visum est Nicolao, prope esse vt vim intentarent. Putabat non expectandum:
sed ludens (de suo more) pileum suum proiecit in aera. Accepere signum qui latuere: &
incurfione facta nudabant arma. Marchiones non tam ad arma parati secesserunt: nec
tamen sine cæde & sanguine transigi potuit. Capti feruntur aliquanti militares. Sed Ni-
colaus qualicumq; consilio ita rem peregit, vt sua tueretur. Ioculares nonnunquam præ-
tulisse leuitates videbatur: sed non degenerauit exitus à sapienti prouidentia. Stabat ali-
quando in conspectu marchionum, ad similes causas de finibus contrectandas: & quum
quadrare sibi responsa non videretur, detracto pileo, Ecce, inquit, caluus Wandalus: rur-
sus reposito, Ecce audacissimus miles. Cachinno excipitur à magnatibus: sed tam illius
iocos quàm aliorum grauitatem reuerebantur. Legimus ironem Socratem, Æsopum fa-
bulatorem: sed inerat rebus ludicris summa prudentia. Nicolaus ad annum LXXVII.
peruenit post mille ducentos, tumultus cum patribus in Dobran. Iste Nicolaus reliquit
filios Iohannem & Henricum. Iohannes ex vxore, filia comitis de Lindow, genuit filios
Nicolaum, Iohannem, Gunterum, Henricum, & Bernhardum: quorum duo nouissimi
ordinem prædicatorum in Robel ingressi, ibi finierunt: Gunterus in canonicatu Magde-
burgensi moritur: pater defecit, LXXXII. annos natus. Nicolaus, & Ioannes paternam
ditionem regunt. Henricus Iohannis frater, genuit Henricum & Nicolaum parridas:
eo quod pater transferit ad secunda vota, cæsus ab illis in Rugia ad villam Zale, quum ca-
pi non pateretur, præter intentionem (vt ferunt) cædentium.

CAP. 36. PER quæ tempora in principatu Rostockcensi erat Burewinus tertius, Henrici (quæ
stirpem nobilitatis facimus) filius, primi Burewini nepos: isq; ex filia regis Danorū Mar-
gareta genuit filios, Ericum, Henricum, Waldemarū. Burewinus in ætate prouecta cæ-
cus degebat. Filij illum Ericus & Henricus cæcitate percussus contempere, non absti-
nentes iniuriis: quapropter (iuxta Scripturæ comminationem) non erant longæui super
terram, mortui sine prole. Burewinus autem peruenit ad annū Christi MCLX. & mor-
tuus sepelitur in Dobran cum patribus suis. Filius autem Waldemarus accepta coniu-

*Filij patrem
cæci sperunt*

*Puer ob incon-
stantiā appel-
latur.*

ge comitis filia Holfatiæ, sustulit ex ea filium Nicolaum, quem puerum cognominauere:
quia puer diu agebat sub tutoribus. Accessit altera causa, quod pueriliter inter coniugia
variabat: ex tribus sponfis, filia comitis de Lindow, filia Alberti marchionis, & filia ducis
Stetinenfis Bugslai, solam tertiam accepit coniugem: quæ illi ac terræ suæ fuit multorū
causa laborum. Sed & ibi pueriliter rem gerebat: quia quum se subiecisset Erico Dano-
rum regi ad protectionem, postea pueriliter recessit ab eo, bellum intentans in eum infœ-
liciter cum suis Rostockcentibus. Sed ad Waldemarum patrem redeamus. Hic habita-
bat, & dominatus est quietè & tranquillè, in suo Rostockio. Peruenit ad illum Daniæ re-
gina, matertera eius, Margareta, matris eius soror, & in viduitate Deo diu seruiens, mo-
nasterium fratrum minorum extruens cum nepote. Eodem anno obdormierunt in Chri-
sto, post mille ducentos LXXXI. sepulti in Dobran, in maiorum suorum sepulchris: &
inde cœpit dominium Nicolai pueri, ad annum vsq; XLV. post trecentos.

E A tempestate motus erat ingens in Magdeburgensi diocesi, quum duo in discordia electi pro archiepiscopatu contenderent, Ericus frater marchionum de Brandeburgo, Ottonis atq; Iohannis, in parte erat: cui opposuere alij Bussionem de Queruorde comitem: q; male afficerentur ad domum marchionum antedictorū, qui diu graues imminebant ecclesiæ memoratæ. Quumq; electi iura sua non iure, sed gladio tuerentur, asperum bellum exarsit: diu inuicē irrogata sunt damna, abactæ prædæ, mixta incēdia, leuibus præliis vicissim multi capti ac cæsi: interuentu deinde bonorum vtrinq; virorū pacata in eam formam res est, vt vtriq; electi cederent, accepta in compensationē damnorum pecunia. Quumq; super ea re conuenisset inter partes, electus denuo Gunterus de Swartzeborg comes. Sed marchiones statim à conuentis resilierunt: multi illis in circuitu principes adhæserunt, Albertus dux de Brunswico, cum aliquantis comitibus. Albertus quoq; dux Saxonie, ab hac parte consistens, occupauit arcem Aquensem. Quumq; ciues sine fine multis ac magnis rebus à marchionibus damnificarentur (interceptis curribus, qui merces per publica itinera cōueherent) egressi ciues cum armatura sua atq; pontifice Guntero, sequuti ducem de Anehold comitem, Albertum Saxonie ducē arce fugauerant exuerantq;. Capti sunt ibi comites, & nobiles plurimi: ferunt inibi ex Holsatie comitibus vnum interceptum. Marchio vbi audiuit Magdeburgenses grassari per agros, arma contraxit, & mouit in hostes, ipse quoq; grassabundus incedēs. Concurrunt agmina nō longē ab oppido Vrose: ibi magno ardore est decertatum, totis est virib. pugnatū. Capitur inter alios Otto marchio: cadit comes de Arnsten, cum multis nobilibus. Marchio captus abducitur: sed non lōgē reperit fideiussores, vt pro septem millib. laxaretur. Mysterium iniquitatis operabatur, vt essent in parte archiepiscopi qui fauerēt marchioni: nam expromissam pecuniam minimē persoluit. Renouatur bellum de integro. Otto de Anehold comes, & Otto Hildesemensis episcopus steterant pro archiepiscopo: Albertus autem dux Brunswici de parte pugnabat marchionum. Et quum iterum Iohānes copias dūctaret, in Stasford telo per galeam ictus ferrum diu portabat in capite: inde ducto vocabulo, vt diu marchio sagittarius diceretur. Sed Gunterus archiepiscopus vbi quid ageretur persensit, dimissa ecclesia rediit in terras paternæ ditionis, vix explēs annum in pontificatu: & successit Bernhardus de Welphe comes. Nec tum quieuerūt marchiones, ius fratris prosequentes. Magno deinde congressi prælio Magdeburgensis ecclesiæ milites succumbunt: capti primores cum trecentis, qui stratis vectabantur iumentis. Hac ruina res ecclesiæ extenuantur. Sed tum intercepta est res treugis: peruenitq; tota controuersia in manus arbitratorum, in quibus permansit sine fine. Nouus electus Romam petiit: sed Ericus demum ad ecclesiam illam peruenit, satis postea foeliciter gubernans.

Competitores
archiepiscopa-
tus armis de-
certant.

Contentio de
sacerdotio nul-
lum habet exi-
tum.

C I R C A hæc quoq; tempora Burchardus Lubicensis episcopus, vir annis grandæ-
uus, sed viribus recens (qui octuagenarius electus, quadraginta & vno federat annis) cau-
sam ecclesiæ defendit aduersus fratres mendicantes: qui iam tum, quum essent adhuc he-
sterni, cœperant in ecclesiam erigere cornua: occasione sumpta de sepulturis, quas libe-
rius sibi vendicabant quàm iure permitterentur. Interdixit episcopus in ciuitate diuinis
40 officiis. Qua de causa, quum populus fratribus (vt solet) in clerum astipularetur, clerus vt
be secedere cogitur. Fratres interposita appellatione, continuarunt diuinum officium.
Causa deuoluitur ad Romanam curiam: vbi quid peractum sit, inferiora docebūt. Quo
tempore Hamburgum Stormariæ vetus oppidum, olim archiepiscopatu insigne (quem
honorem nulla sua culpa perdidit) incendio conflagrauit, & multos suis rebus extrahen-
dis occupatos flamma interceptit. Hoc etiā tempore marinus piscis, ad vltima Iutiae (Sca-
gen vocant) capitur, leoni similis. Prodigium fuisse, multi tum interpretabantur. Prode-
git hoc monstrum Gallis: nam illi tum implacabili odio omnes cæsi sunt in Sicilia, Panor-
mi facti initio. Mulieres à Gallis prægnantes interemptæ sunt: extracti fœtus, ne quid Gal-
lici nominis maneret in prouincia. Durabat bellum Magdeburgense quod antè comme-
50 morauimus: captus in prælio Theodericus, marchio de Landesberg. Nam & arcē Wol-
merstede Bernhardus archiepiscopus vi expugnans, cepit, adiecitq; ecclesiæ. Magnū &
diuturnum malum eam ditionem & vicissim Marchiam attriuit, ducatumq; Brunswick
ensem non mediocriter afflixit. Nam Albertus dux Ottoni & Iohanni marchionib. in-
hæsit: quorum fratruelis Albertus marchio, stetit pro ecclesia. Quū autem Bernhardus
archiepiscopus non diu superesset, iterum ecclesia vacante, canonici memoratum Eri-

Monachorum
mendicantiū
in episcopum
rebellio cōsu-
perbia.

Galli omnes
vesperi vno
die in Sicilia
trucidati.

cum, marchionum fratrem, pacandarum rerum gratia denuo elegerunt: indignantib. ciuib. qui marchiones oderant, & imprimis Ericum, q. ille diuturnis malis causam præbuiſſet. Tumultuantes, opprimere voluerunt electum in ciuitate: niſi elapſus per cloacā, nauiculæ impositus Wolmerſtede perueniſſet. Poſtea tamē memorabili charitate cum ciuib. vixit, adeo vt quum prælio quodam captus teneretur, nec fratres eius relaxationi multum intenderent, ciues beneficium in eo, ſuo domino collocantes, ære viritim com portato, quingentis illum argenti marcis redemerunt. Idem pontifex quum obſediſſet oppidum & arcem Gaterſleue, Otto frater fratri tulit ſuppetias. Quumq; in longum tenderetur obſidio, archiepiſcopus cum fratre, cuſtodibus & præfectis exercitui adhibitis, recreandi animi gratia conceſſit in Caluen. Cuſtodes excubias negligentius ſeruauere. Hoſtes, qui erāt ex miniſterialib. eccleſiæ, ſuperueniētes incautis, cepere multos ex Marchia: in quorum redemptionem quum vrgeretur archiepiſcopus, terram Luſatiæ in pignus tradidit, pecunia ſuſcepta. Qui huius inuaſionis erat ductor, dominus Falco miles, à marchione non diu poſt cædi iubetur Magdeburgi in eccleſia ſancti Pauli: cæſus extrahitur per capillos in viam latam. Ita principibus quod libet, licet.

CAP. 39. **ANNVS** erat à nato Chriſto **LXXXIII.** poſt mille ducentos, quum inter dominos Iohannem & Henricum, filios Henrici principis Magnopolenſis, in captiuitate manētis Saracenorum, ex vna, & marchiones de Brandenburgo Ottonem & Iohannem (erat in his quoq; partib. de Miſna marchio) inſuper Saxoniæ & Luneburgi duces, ex altera parte, bellum de finib. deq; alternis iurib. eſſet. Contemptui erant tantis principib. iuuenes illi, patre orbat. Sed illis tum pro patre fuit (vt ferunt) diuina protectio, quam illis matris, Deo deuotiſſimæ foeminæ, preces ac lachrymæ procurauerunt. Intrauerant hoſtes magno agmine terram Magnopolenſem, igne ac gladio vndiq; ſæuientes. Iuuenes illi nobiles, quib. poterant viribus contractis, obuiam hoſti contenderant. Inter oppida Greuſmolen ac Gadebuſch obuia ſibi agmina fuere: prælium paribus animis, etſi non viribus, initur pari fiducia: quum hinc de parte aduenarum hoſtium vires maiores fiduciā crearent, illinc patrię deſenſio iuſti reſpectus confidentiam augebat. Diu fortiter conſigunt, & inclinabat fortuna quò minimè caſura putabatur ab omnibus: nam iuuenes Magnopolenſes, fugato hoſte, multos inde captiuos eduxere. Non alia magis tum res nocuiſſe principib. aduenis in conſpicio eſt, quàm hoſtilis apparatus ipſe contemptus: qui cauſa fuit ruinæ plurimis. Dum enim contemnitur aduerſarius, minus circunſpicitur, minus omnia prouidentur: quum ille interim anguſtiis preſſus cogitat quæ aduerſariis in mentem non veniunt. Ea victoria perfecit vt totus principatus Stargardiæ, qui dubio iure videbatur eſſe inter marchiones & Magnopolenſes, ex hoc die cederet Magnopolenſib. Nam premium redemptionis captiuorū, dotalitia pecunia quam ex Alberto marchione, cuius filiam primam alter ex fratrib. Henricus accepit coniugem, accepiſſet, ſed & ſtipendium militiæ ex rege Bohemiæ, cui militauit in Rudolphum Imperatorem: hæc omnia collata ſunt marchionibus, vt à iure diſcederent principatus memorati. Fuit iſte Henricus, magnitudine animi & foelicitate bellorum Leo cognominatus: à quo deſcendit poſteritas principum nunc florentium, quorum lineam ſuo loco & tempore numerabimus. Per eam ætatem mendofus quidam ſenex, quem Fridericum Holſtuch dixere (alijs *Tile Kolup* cognominant) de Colonia exortus, venit Nuſſiam, inde in Weſtphaliā, mentiens ſe eſſe Fridericum Imperatorem **II.** qui nō (vt credebatur) mortuus, ſed peregrinandi gratia fuerit profugus. Multa edixit inter ſignia, quibus nōnullis fidem credulitatis fecerat. Sed tum Rodolphus Imperator iuſſit in quaſtionem abripi hominem: in qua planè conſitetur ſe iſta conſingere, quòd olim in curia Friderici ſeruifſet. Igne crematus eſt iuſſu Imperatoris tantus falſarius. Non hinc lōge alius quidam nebulo, eadem prætenſa imagine venit Lubicam. Et primū quidem ſecretò loquutus, cauere putatur internoſci: inde, vbi creuit audacia in populo credulo, palam ſe prædicat eſſe Fridericum quondam Imperatorem: veniſſe in urbem, quam ipſe creaffet Imperialem. Perſuaſit credulæ plebi, ita vt ſubuectum equo ducerent per ciuitatem, cunctis viſendū dominum ſuum. Erat vir induſtrius inter proconſules, Henricus Steneken, qui in legationibus crebrius alloquutus Imperatorem, multa de perſona, multa de ſtatu curiæ eius peruidiſſet. Secretò cœpit ſuper multis compellare hominē: ille ad omnia vacillabat. Comperta falſitate, effectum eſt vt euaneſceret, nemine ſciente quò abiſſet.

MARCHIONES de Brandeburgo atque Misna, iunctis armis & viribus per ea tempora duxere in Poloniam, quum haberent de finibus nescio quid cōtrouersiarum, & quum occultius rem tegerent, scientes Poloni regis consuetudinem. Rex eius temporis, male dispositis excubiis in loco non tuto pernoctabat: non enim urbibus & arcibus multum communitis hoc regnum floret, ut æqualius uiuant. Ibi occupatus ab hostibus rex, dum capi non patitur, ab improvidis opprimitur. Oppida quæ erant in conspectu immunita, acceperunt facillè dedita. Flexere agmina sua in Prussiam, ibi quoque occupantes magnam terræ partem, quam firmatis præfidiis communierunt, appellaruntque nouam Marchiam, usque in hunc diem. Sed eam tamen fratres de domo Theutonica, quum Prussiam tenerent, magna ab marchionibus pecunia redemerunt, ut illis pareret cum reliquis ditionibus. Sed patrum memoria, quum magno bello laborarent fratres à Polonis (initio sumpto à ciuitatibus ad mare Sarmaticum, quæ iustis, ut ferunt, causis declinarunt à dominis suis) armorum tum indigui auxiliantium, eam terram rursus pignore obligabant dictis de Brandeburgo marchionibus: quod suo tempore non erit in obliuione. Sed eo tempore quod nunc cōmemoramus, Iudæi in Bohemia, urbe Praga (monstrorum semper propagatrice) die sacra parasceues foribus clausis, quendam Christianum hominem Iudæo ob inopiam seruientem crucifixerunt, in contumeliam Christi Domini & Christianorum omnium, impletis in eo omnibus quæ didicerant in Christo Domino peracta. Populus Christianus ubi comperit, iusta indignatione correptis armis sequitur in perfidos: extruxitque duas basilicas in honorem noui martyris, quem in causa Christi hostes antiqui Christiani nominis crucifixerunt. Per vicina tempora, hoc est circa nonagesimum post mille ducentos, Iohannes de Magnopoli, nobilis princeps, Henrici adhuc captiui filius, coniugem accepit Helenam filiam Wentzlai, domini Rugianorum, quæ matrem habebat de sanguine ducum Brunswickensium. Nuptiæ cum magno tripudio celebrantur in oppido Sterneberg. Hoc etiam anno molendina quæ ciues Lubicensis cōstruxerant apud maiorem ecclesiam in austrum, volutari ceperunt: quæ fuit in causis dissensionum inter clerum & populum, vel vna de maximis: quod prætenderet clerus, in ecclesiæ solo ædificatum, iuribus cedere ecclesiæ. Sed causa diu in Romana curia ventilabatur sub Burchardo episcopo: quæ secundæ fuit secessionis ratio vniuerso iterum clero: quum pontifex supra centenarium, Romam peteret, & ecclesiæ suæ per quadriennium ibi sedulus adest, victor reuersus. Sed (quod necessitas imperauit) passus est, accepta pecunia, rem compositione dirimi: quod postea dicemus. Quo etiam tempore Henricus, Henrici captiui filius, Iohannis germanus frater, sacra nuptiarum iniit, duxitque filiam Alberti marchionis de Brandeburgo coniugem, solennibus peractis in oppido nouo Brandenburg.

CAP. 40.
Marchionem in
Poloniam ex
Prussia subito
irruptio.

Iudæi Christi-
anum crucifixe-
runt.

1290.

Clerus iuribus
seruandi, id est
opum, pertinacia
ceteris studiosus.

ERECTIS & ædificatis per littora maris Germanici urbibus, florescente in primis Lubica, quum negotiationes & mercaturæ à mari orientali ad occidentum multiplicarentur, ceperunt itinere publico merces inter Lubicam atque Hamburgum deuectari. Militares autem homines de vicinis prouinciis, præsertim Wandalicæ originis (quibus pene natua est vis latrocinandi) assueti præsertim per tempora multa hostilibus, quæ bello gerebantur, deprædationibus, in pace publica iam egentes, hostes sibi creauere, qui rebus videbantur fortunatiores. Aggressi viis publicis mercatores, finem latrocinandi nullum fecerunt. In ducatu inferioris Saxonie tum erant multa præsidia, quibus receptarentur latrocinantes. Id quum ciues Lubicensis apud ducem sæpe quererentur, dux autem vel non posset, vel non satis attenderet eam rem auertere, memorati ciues, quum in fœdere essent cum principibus de Wadalia, eorum ope accersita copias perarmarunt, iunctisque viribus duxerunt in Raceburgum, à capite rationem deposcentes. Dux ubi videt rem ad arma peruenisse, submissis oratoribus iussit interpellare hostiliter venientes, quid se immeritum, nunquam in eos hostilia molientem, armis peterent? Arma sibi impræsentiarum auerterent. Si qui in sua ditione manerent, quorum cōperissent maleficia, facillè passurum, in illos impeterent. Ciues iusta illum postulare rati, duxerunt in præsidia quibus nouerant publicos hostes receptari. Pessimum enim hoc genus hominum receptatorum (ut Imperator ait) in eandem recidit culpam cum latronibus. Ergo adorti ciues nota latronum receptacula Walrow, Klockstorpe, Karlow, Mostin, Dufow, Slaweckestorp, Linow, & Nannendorpe, à solo subuerterunt: quum sibi fuga qui

Latrocinandi
vitium Wan-
dalis natura
insitum.

Subuerterunt
latronum re-
ceptacula.

inerant, per paludes & inuia consuluisse. Igitur subuersis latronum latibulis, onustum præda reduxerunt exercitum, quum dilapsi hostes eorum manus euitarint. Ciuibus autem in sua redeuntibus, multæ ex deiectis munitionibus denuo instauratur, quod principi suo se de impositis criminibus legitimè (vt putabatur) purgassent. Permansit aliquādiu eius rei memoria, vt latrociniiis exteri & receptationibus propinqui abstinere. Sed temporis tractu, quum vrgeret inopia, facile ad veterem quæstum redierunt.

CA. 42. REMANSIT à vetusta memoria principatus in gente Wandalorum, qui solus generale totius ac latissime gentis vocabulū seruaret (vt vsque in ea tempora, & nunc quoque, principatus Wandaliæ diceretur) interceptus Magnopoli ducatu, Stargardiæque principatu: nunc principes tenent Magnopolenses. Cuius sunt oppida Gustrow atque Parchim. Hoc loco opportunum, imo ad intelligendam successionem pene necessariū est, ab initio repetere principum Magnopolensium lineam, & partitionem principatum, qui ex quatuor riuus iam in vnam domum Magnopolensium concurrunt. Henricus filius Burewini, nepos Pribislai, i. in hac gente Christiani principis, stipites est in hac nobilitate. Nam frater eius Nicolaus, obrutus ruina domus in Godebusch, nullam reliquit prolem. Hic ergo Henricus ex vxore Sophia, filia regis Sueciæ, sustulit filios Iohannem, Nicolaum, Burewinum, Pribislaum, diuifores terrarum in quatuor principatus, non æquos tamē. Nam senior Iohannes accepit Magnopolim, à quo est successio principum hodie florentium. Nicolaus accepit in Gustrow principatum Wandaliæ, Burewinus dominatum Rostockensem, Pribislaus Richenberge, cum oppido Parchim & coniacetibus. Ex his est quadrifaria partitio: cæterum Stargardensis principatus postea accessit. Nominabimus successionum capita, res gestas suis locis coaptabimus. Iohannes Henrici filius, dominus Magnopolensis, diu litteris institit apud Parisios, factus in Theologia magister: reuersus in terram, irrisione suorum litteras contemnentium, appellatur patrio nomine *Kneſe Janike*. Ex vxore de Henneberge genuit sex filios, quorum exitum suprà memorauimus. Henricus autem solus posteritatem habuit, & successionem ex omnibus eius filiis. Reliquit ille filios, Henricum, pro magnitudine animi & rerum dexteritate Leonem, & Iohannem fratrem eius, qui prolem non reliquit: & pro ingenti fratris gloria ille omnino filetur. Henricus filios reliquit Albertum, & Iohannem, primos ducali titulo insignitos. Albericus iiii. tres filios reliquos reliquit, Henricū, pro zelo iusticiæ, cognomento suspensorem, Albertum regem Sueciæ, & Magnum. Iohannes dux, Alberti frater, reliquit Vlricum, Iohannem, Rodolphum & Albertum. Rodolphus primū Scarenſis in Suecia, deinde Zuerinensis episcopus fuit. Albertus in Tarbatenſem Liunionæ electus, post annum interiit. Hic primus sedit in terra Stargardensi, ibique reliquit filios Vlricum & Iohannem. Vlricus reliquit Henricum, & is Vlricum: in quo defecit linea. Cæterum Iohannes Vlrici i. frater, reliquit Iohannem, in quo & illa linea defecit: & venit principatus ad Magnopolenses. Alberti i. ducis lineam attingamus. Is reliquit Henricum suspensorem, qui filium habuit Albertum: in quo stetit illa linea. Secundus filius erat Albertus rex Sueciæ, qui filium habuit Ericum: in quo stetit & illa. Cæterum Magnus est propagator posteritatis in hodiernum, qui reliquit filiū Iohannem: is Henricum & Iohannem. Iohannes sine prole, defecit: Henricus genuit Albertum, Iohannem, Magnum, Baltassar. Tres abeunt sine prole: solus Magnus reliquit Héricum, Ericum, Albertum. Hæc est Iohannis successio, qui in diuisione fratrum accepit Magnopolim. Cæterum secundus Henrici, quem stipitem inuenimus, erat Nicolaus. Is in partitione hæreditaria accepit Wandaliā: quæ ex omnibus latissimarum nationum prouinciis, sola verum & antiquum nomen retinuit, vt Wandalia diceretur. In ea sunt oppida, Gustrow, Plawe, Malchin, cum cæteris. Is reliquit filios Iohannem & Henricum: Iohannes reliquit Nicolaum & Iohannem. Henricus reliquit Henricum & Nicolaum parridas, ideo non crescentes. Nicolaus, Iohannis filius, vindicauit patruū in patruales. Iohannes frater eius peruenit ad annos Christi MCCXVI. qui multa egit cum Iudæis in mirabili sacramento. Is reliquit Nicolaum & Bernhardum: Nicolaus reliquit Laurentium & Iohannem. Iohannes sine prole, Laurentius reliquit filios Baltassar, Nicolaum, Wilhelmum, omnes sine prole. Bernhardus in Warle reliquit filium Iohannem, is Nicolaum, is Iohannem: & in eo defecit linea: & rediit totus principatus ad Henricum Magnopolensem, Magni patrem, Henrici, Erii & Alberti auum. Tertius Henrici

Magnopolensium principum enumeratio & series.

Wandaliæ vetus nomen ubi remansit.

- Henrici stipitis filius Burewinus, terram Rostockensem accepit, & ad annum Christi MCCIX. peruenit. Is reliquit Walde marum, qui peruenit ad annum MCCLXXXI. Is quoque Nicolaum, cognomento puerum: in quo stirps defecit, & rediit ad Henricum Leonem in Magnopolim. Quartus stipitis filius erat Pribislaus, qui accepit Richēberg & Parchim cum pertinentiis. Is reliquit Pribislaū. Prædia partim pignolata, partim diuendita, redegerunt illum in pauperiem: ideo cum vxore concessit in Pomeraniam ad focerum, ubi in arce permissa sine liberis obiit in paupertate: & agglutinatur portio eius Wandaliæ. Hæc summam dicta hunc teneant locum: cæterum de rebus singulorum gestis, quæ tradita sunt nobis, suo tempore recordabimur. Sed quoniā pauca de duobus
- 10 Pribislais leguntur, ea ipsa huic narrationi contexamus. Resedit in patre nonnihil gentilitij erroris: nam imaginē D. Mariæ in clypeo pictam deferens, pro numine veneratus est. Rodolphus Zuerinensis episcopus arcē in Butzow extruxit: Pribislaus diurnum opus noctu iussit demoliri. Quumque nec sic episcopus à cōmunitione cessaret, euntē per provinciam cepit episcopū, in æquo cōstituens militē seculi ac pontificem: nec dimisit nisi ære suo redemptū militariter. Episcopus seruiebat tempori. Quumque in longū duraret cōtrouersia, contempsit reconciliationem Pribislaus. Nunciatur episcopi præfecto, viro militari, inermem tendere Pribislaum per vicina loca. Aggessum armis capit, reddens vici vicem: ut se captiuitate laxaret, dimisit patruelibus, accepta pecunia, Parchim, Lawe, Goltberge: nec remansit in eius dominio aliquid, præter oppidum Sterneberge cū
- 20 pertinentiis: quod postea dimisit Henrico de Magnopoli. Ita se exiit omni principatu, non sano capite. Filius patri cognominis, accepit vxorem filiam Mestini ducis Pomeraniæ: & in dotem dedit pater filiæ oppidum Bolgardæ: quæ fuit omnis possessio patris ac filij, in qua defecerunt, in pauperie sine prole morientes.
- H v n c principatum Wandaliæ tum tenebat dominus Henricus, princeps modestus, ex nepotibus Burewini primi. Iste Henricus quū filios insolentiores haberet, Henricum atque Iohannem, eosque crebrius super insolentia increparet, nec permetteret visibus eorum plenos sumptus, stringeretque fræna libidinis, ut paternis monitis ad frugaliorem vitam redirent: improbi iuuenes pessimo consilio, patrem in venatione agentē, sumptis armis oppresserunt: quod maturius ad principatum rerumque administrationem
- 30 peruenirēt. Speraruntque rem atrocissimam aut oculi posse, aut calibus venationis (qui varij sunt) imputari. Sed vicini principes Magnopolenses, rem exemplo & facinore perniciosissimam non passi transire inultam, propinquos suos armis aggressi, terra eiecerunt. Illi fugati, ad patruum Nicolaum, qui Parchim incolebat oppidum, se contulerūt, multa questi in fratruales suos de Magnopoli. Purgationem impositi criminis attulerūt: persuaseruntque homini, ut quanta potuit arma, reducendis illis commodaret. Nec defuit illis Albertus dux Saxonix, qui innoxios crederet: alioqui perniciosissimum fuerit, atrocissimos parricidas, in quos lex singularem excogitauit pœnam, armis tutari. Sed dux ab illis tum persuasus, misit eorum auxilio vnum ex præfectis suæ ditionis, armis satis stipatum. Congrediuntur Magnopolensibus, & inclinante illis fortuna, propinquos suos in fugam verterunt, captis ex eorum satellitio trecentis. Annus erat nonagesimus quartus post mille ducentos, quum hæc agerentur, permanissetque res atrocissimis digna pœnis tum inulta: nam Magnopolenses eo tum vulnere accepto conqueuerunt. Mirum quomodo res vna diuersis narrationibus texatur. Annales Magnopolensium, quibus fides in ea re maior est, sic habent, Cæso Henrico patre, Nicolaus Iohannis primogenitus, parricidarum fratruelis, iunctissimus erat vindex de nece patrui. Occupat quas potuit munitiones parricidarum, Zwaen, Lawe, Warne, quum se illi ut poterant tuerentur. Moritur in eo luctamine Nicolaus alter ex parricidis. Henricus Magnopolensis se rebus immiscuit, ut terris velut ad prædam expositis, partem detraheret. Interueniunt tractatus Rostockij, opera Wislai Rugiani principis, & Bugslai Stetinsis ducis: quum parricida reposeret sua, Nicolaus indignum diceret successione parricidæ. In hac contentione disceditur. Nicolaus clausa licet ciuitate elabatur, & noctu peruenit in Gultrow. Sequitur eum Rugianus princeps, pacis sequester, & velut hostis ab Nicolao capitur. Congrediuntur inde Nicolaus & Henricus Magnopolensis, luctati de ditione parricidæ. Prælio victor Nicolaus multos capit. Inde circumfert exercitum Nicolaus. Henricus Magnopolensis iam visus est tueri partes Henrici parricidæ.

Potestne Christi-
anus imagi-
nem pro numi-
ne habere?

Episcopi bella
gerere, belli le-
gibus soluti
volunt.

CAP. 43.

Henrici filij
parricidæ.

I 294.
Annalium lo-
cus de nefaria
parricida.

Fratres de ha-
veditate cōten-
dunt.

Non tamen oblitus suorum cōmodorum, vicissim & ille multa occupat: oppidū War-
ne duo Henrici occuparunt fraude clerici, qui clauium formas cera expressas tradidit
illis. Nicolaus per lacum ex Rabele & Plawe, & Ruffus à terra oppugnans recepit oppi-
dum, captis qui inerant præsidio. Pacantur deinde res inter Nicolaum & Hēricum Ma-
gnopolsensem: parricida autem (vt dignum fuit) in tenuitate sine prole permanfit. Quo
etiā tempore, mortuo Wilhelmo duce Brunfwickcensi, vix ex ephēbis veniente, Hen-
ricus & Albertus fratres eius (quorum Henricus maior natus, dominatum in Embeke,
cum adiectis ditionibus, Albertus terram Gottingensem, quæ dicitur Transsylvana re-
gio, tenerent) facta prius inter fratres familiæ herciscundæ executione in vrbe Brunf-
wico: eam partitionem quum antea approbasset publicum eius vrbis concilium, magi-
strique fraternitatum (Geldas vocant) subscripsissent, mors interueniens fratris iunio-
ris, qui Brunfwicum teneret cum parte sua, quasi in paterna domo minor perseverans,
priora subuertit consilia. Magistri fraternitatum societatumve in Henricum seniore
inclinauere: cui etiam litteras dedissent, inque urbem vocassent, reclamante publico ci-
uitatis concilio, quod in Albertum, modestiorem principem, magis propenderent. Er-
go quum in manibus Henrici vrbs esset, illiq; infrunita multitudo accederet per magi-
stros societatum, senatus vel effecit, vel vt fieret dissimulauit, vt noctu ingressus Albertus,
per portam nouæ ciuitatis, prætoriū eius partis insidere cœpit pro arce. Henricus mox
sibi fuga consuluit. Albertus tum rerum potitus, captis memoratis fraternitatum magi-
stris, quadraginta ex his proscripsit, duodecim sceleratiores destinavit ad necem: è qui-
bus vnus paulo antè peregrinatus non redibat. Vndecim neci adiudicatur: iugulati de-
cem, vndecimus miserationis temperamento cæditur gladio. Ea etsi nihil ad Wandaliā,
quia tamen tempori incidunt, hunc teneant locum.

CAP. 44.

Lubicenses
dux itinere la-
tronibus ee-
dendos prodit.

P E R eadem tempora, quum latrociniorum publicis itineribus nullus esset finis, ci-
ues Lubicensēs (quos potissimum damna feriebant) renouatis fœderibus cum vicinis
principibus de Magnopoli deque Wandalia, vt vno animo publicos omnium hostes inse-
ctarentur, equestri familiæ suæ præfectum, virum militarem, animo & manu promptū,
cum expeditis misere in terras Wandalarū, vt insectarentur prædones. Ille ignarus via-
rum, ductorem accepit, qui per compendia perque semitas illos perduceret in hostes.
Ductor ille duplex animo, vir totus nequam, quum fidem iurasset, præcessurum se pol-
licetur, speculaturumque quid apud hostes ageretur. Sacramentum eius malignum a-
nimus non mutauit: credidit vir fidelis homini perfido. Ille profectus ad hostes, om-
nia Lubicensium consilia detexit. Tanta manu in illo loco affuturos edicit: si modò vi-
ri sint, omnes se facile perempturos. Illi accepto quot superuenirēt, aucti numero & ar-
mis, in locum à proditore constitutum adequirit. Ibi Nicolaum Lyndowe, præfectum
Lubicensium, cum expeditis suis excipiunt: numero autem præstantes & ferocia, mi-
norem Lubicensium manum oppresserant, vt ne vnus superesset. Vigebat tum in vrbe
Lubica cōtrouersia inter episcopum & populum, de causa fratrum, deque maiori (quæ
acceserat) causa molarum, de proprietate earum. Interdixit iterum pōtifex diuinis per
ecclesiam officiis. Populus interposita appellatione fratres habuit adhærentes: qui (vt
solent populum à clero distingere) nunc in causa populi inhæserunt populo, quo modo in
priori populus inhærebat fratribus. Sensit iam dudum ecclesia murem esse in pera, qui
etiam Romanæ ecclesiæ formidinem iniiciat. Archiepiscopus Bremensis Giselbertus
excommunicauit fratres, interdicti ab episcopo positi violatores. Interdixit terminorū
suorum (vt vocant) quæstus, per districtus suffraganeorum. Nihil ea re facti sunt emen-
datiores. Ciues absentium canonicorum curias primum spoliatas subuerterunt. Ita tri-
umphat populus insolens in clerum, quum nihil minus habeat diuinū officium per fra-
tres. Vide otium quid prestat, & cibus alienus, ait Comicus.

Fr. mendican-
tes seditionem
in Ecclesia
trib. pl. instar
sunt.

CAP. 45.

Henricus post
diuturnam ca-
ptiuitatem do-
minum redit.

H E N R I C V S interea dominus de Magnopoli, qui per annos viginti sex (hoc est à
1301. passagio, quod ad annum sextum & septuagesimū Gregorius x. indixerat) in hunc vsq;
annum, primum post mille trecentos, in captiuitate permanfit: hoc anno incolumis re-
diit in sua. Quo tempore famulus vnus, qui indiuisus semper domino comes adhæsit,
Martinus, artem textoriam perdidit, in sericis & auro operatus, dominumq; secum eo
labore sustinuit: iam enim veteres captiui minus cœperant custodiri. Vnde factum est,
vt varia fortuna sæpe & multum per itinera delitescens, Romam perueniret: ibique re-
perit

- perit scribam concilij Lubicensis, Alexandrum. Ille comperta principis fortuna, quem iam dudum sui interiisse suspicabantur gementes, sumptibus pro eo in itinere factis Lubicam usque perduxit. Ibi venerabiliter exceptus à clero & populo, per aliquot refocillatus dies, iumentis, vestibus & insigni familia decoratus, remittitur in sua. Noua ibi gaudia, inaudita tripudia filiorum de patre, & iam nepotum de auo, totius populi de principe. Pendebat à collo coniunx charissima, non passa diuelli: affuere nurus gratulabunda. Nam qui periisse putabatur, inuentus est: & qui ab omnibus iam inter mortuos deputatus est, cum viuentibus viuere cernitur. Quanto illi gratior restituta patria, & ille vicissim patriæ, quàm si nunquam fuisset amissa! Sic se res habet: rei precium iustum
- 10 nemo dicit, nisi postquam ea diutius caruerit. Miratur multa per absentiam suam diuturnam innouata: videt nepotes ex filiis, audit casum filie luctuosum, componit quæ videbatur ordinem egressa. Rei nouitas à me impetrat, ut aliâ quoque eius rei narrationem, etsi non tam verisimilem, tamen magnis authoribus proditam, non omnino præteream. Ferunt in seruitute iam senescentem, interpellatum à Saldano domino suo, tum primum in eam dignitatem prouecto (erat autem vigilia Dominicæ Natiuitatis) Vellésne in honorem Christi tui, cuius iam Natalicia inter Christianos instant, liber esse? Ad quod ille, In manu tua est domine facere de seruo quod voles: veruntamen redire ad meos quis dabit? Vxor mea, liberi mei, iam me dudum inter mortuos deputauere. Non est ita, inquit ille, comperi ex peregrinis tuæ gentis, omnes incolumes tuo tabescere desiderio. Et
- 20 ut intelligas me tuorum natalium & rerum esse conscius, meministi, quum sub parente tuo in Liuania militares, magistrum quendam machinarum magnam parenti tuo in hostes operam nauasse, & magnam sæpe in hostes stragem fecisse? Ego sum ille, qui postea inter Tartaros magnam assequutus prouectionem, nunc (ut vides) maiorem in hac gente teneo. Liberum te esse constituto, dans etiam viaticum, ob vetus commilitium. Ille gratias agens proficiscitur: & ab vrbe Ptolemaide nauigans, iterum in mari capitur, & velut fugitiuus reducitur. Saldanus reductum iterum dimittit in Cyprum: quo in loco amitam fertur reperisse nuptam regi (quod supra memorauimus) quæ refocillatum mittit ad sororem in Massiliam. Ibi que per dies moratus, mittitur inde in Hennenberge, ad materni generis cognatos, à comitibus commendatus senatui in Magdeburgo.
- 30 Ille misisse illum fertur in patriam cum honore: reperisse Héricum filium in oppugnatione arcis Glesme. Sed ille ad primam vocem non credit redire patrem, bis ante delusus cum matre ab adulterinis, qui se diuisis temporibus fingerent Héricum: ambo digno exitu perempti, alter aquis, alius igne consumpti. Pater oppugnantes hortatus, iubet erigi furcam, ut terreantur latrones. Ad cuius conspectum, demissi animis, aut lentius pugnantes capti, aut in gratiam se dedentes, numero x l. sunt appensi. Interim seniores ex militaribus, qui Henricum familiariter nouissent, missi ab vxore & filio, conspiciantur si verus sit qui speretur. Vbi renunciatum est esse, gaudio pleni occurrunt, & in oscula ruunt, *-Lachrymas miscent, dant gaudia fletus.* Hæc est altera narratio à prima: sit liberum lectori de rebus iudicium. Mihi hæc nimium videtur ad studium efficta. Nam in alia narratione mox sequitur, Anno non longius proximo, audit ex arce Glesme multa fieri latrocinia, legibus & bonis moribus obuia. Ea quum non nisi armis reformari posse viderentur, contraxit copias. Occurrit ad eius oppugnationem Alberto de Brandeburgo marchioni, cuius filiam alter ex filiis tenebat coniugem. Expugnant, & solo relinquunt equatam. Eisdem copiis duxit in Wisnariam, cuius ciues iam in bonum modum aucti, quum sentirent opes de mari crescere, contumaciam quoque in suos principes crescere illi senserunt. Nam veterem arcem Mekelnborg, cuius oppidum iam paulatim euauit, de vicina ciuitate euerterunt. Sed Henricus perpulit armis, ut in quæ vellet modum renouaret: eiusque rei fide facta dimisit exercitum. Interim Albertus Brandenburgensis marchio oppugnabat dominum de Rostockio, eo quod filiam iam desponsatam contempserit, acceperitque coniugem relictam Bugislai principis de Wolgasto. Pulchra nimirum compensatio. Olim marchio vetuit filiam Bernhaldi ducis Saxonie dare Wandalarum principi, quem ille canem vocitabat: unde etiam multa tum prouenire mala (quod diximus supra suo loco) nunc rebus conuersis, princeps Wandalus contemnit filiam marchionis. Sed quum
- 50 ille armis contemptum suum vindicare constituisset, dominus de Rostockio regi subiecit se Danorum, ut eius defensione tutior esset. Ericus rex rem tantam non leuipendit: sed exercitum

Quemadmodum
du Henricus li
beratus sit.

Ante Henrici
restitutum duo
illius nomen
fuerant emen-

Rostockiensis
se in Dani cli-
entelam con-
fert.

misit per mare, quem opposuit marchioni. Aliquot excursionibus præliatum est: sed facile peruenit res ad compositionem, vbi maiores ex aduerso eluxere vires: permansitque principatus aliquandiu in subiectione.

- CAP. 46.** **WENTZESLAVS** Rugianorum princeps, per ea tempora cōcessit in fata, filiū sibi æquiūcum relinquens in principatu. Alius quoque Wentzlaus rex Bohemiæ moriēs (vt suprà ostendit) filium sui nominis hæredem reliquit. Sed ille eodem anno cæsus à suis, filium non reliquit, peruenitque regnum iure feudi ad Romanum Imperium. Albertus tum Imperator, propinquum suum, & (quod alij annales habent) filium, cui maiorem ex filiabus Wentzlai despondens, velut Romani regni feudatarium prouexit in regnum. Eam coniugem quum annis nouem tenuisset, & iam Albertus morte esset absumptus, regina contempsit maritum, moribus degenerem, viribus impotentem, patri per omnia dissimilem. Eiectus ille regno, etiam ecclesiæ iudicio diuortiatu à muliere. Iam Henricus de Lutzenburgo comes, Alberto successit in Romano Imperio. Is filium Iohannem, euocata Spiram puella, illi maritum reddidit, regemque duxit per arma in Bohemiam. Ita peruenit corona Bohemiæ ad sanguinem Lotharingiæ. Hæc repetenda putauī, quod aliquāto diuersius in nostris annalibus quā apud Æneam in Bohemiā legerentur. Videbatur in Henrico Romanum Imperium pulchrè profecisse, quum etiam Bohemiæ coronam sanguini suo commendasset, ita perpetuò futuram sub Romana ditione. Sed quoniam nostris diebus obedientiam Imperio Bohemia retraxit, non iniuria hac tempestate contemnitur in Romani principis electione. Lubicam interea urbem 20
- Bohemii uxor regno & throno expellit.* Otto dux de Luneburgo non æquis aspectabat oculis, indignatus illi ex causis quas annales non commemorant. Vnde factum est vt trecentos equites emiserit, vicina eius urbis deuastare. Fecere illi quod solent: egressi ad vrbes territandas, prædam vndique collectam pauci abegere: cæteri latuerunt in insidiis. Armis præfectus eques in vrbe, cum ea quam potuit derepente expedire manu, equitibus peditibusque stipatus egreditur, & incautius prouectus, excipitur à latentibus, quum ille persequeretur abigentes pecora. Ibi fortiter pugnans cadit cum centum ciuibus: cæteri malè saucij dissipantur, & in urbem reuertuntur. Militares autem ducis aliquot amissis equis, & nonnullis cæsis captisque, redeunt victores in sua. In Liuania interim, defuncto apud ecclesiam Rigensem secundo Alberto, Iohannes comes de Zwerino, frater Helmoldi, ad archiepiscopatum 30
- Lapidibus ignitus pluit, qui bus omnia cōflagent.* Iam enim nobilibus per Saxoniam ea prouincia cœpit esse conspicua, postquam iam per annos centum frequens in eam fuit militaris expeditio, crebriorque mercatorum ad sua lucra negotiatio. Illoque per mortem absumpto circa annum Domini 40
- I 304.** **I I I I.** post mille trecentos, papa illi ecclesiæ prouidit, quod forte esset electio minus legitima: præfectusque est Io. Brand curialis. Interim Lundensi ecclesiæ, diu sub tyrannide regis laboranti archiepiscopum dedit pontifex, Isacium quendam, legatione quondam pontificis functum in Daniam in causa eiusdem ecclesiæ iam suæ. Portenta per ea tempora memorantur. Nam ad oppidum Vredeland veteris Marchiæ, in solo Wandalico, in die sancti Remigij cecidit grando de cælo, in qua igniti lapilli, qui plurima excitauerunt incendia, vbi stramina & paleas aut aliam arsuram materiam inciderunt. Nihil fuit 40
- I 306.** **t a.** Quo tempore, quū annus ageretur **M C C C V** i. quum iam multis vicibus, per multa tempora intentata terræ sanctæ recuperatio nō proficeret, milites hospitalarij sancti Iohannis, insulam Rhodi, expulsis qui tenuere Turcis, cum adiacentibus aliquot occupauerunt, & vsque in hodiernum conseruauerunt. Hac etiam tempestate Philippus rex Franciæ, exosus perfidiam Iudæorum, omnibus regni finibus iussit excedere. Sed nobis paulo retro redeundum est.

- CAP. 47.** **Q V V M** in Romanorum Imperio adhuc permaneret Albertus, Rodulphi filius, Wentzlaus rex Bohemiæ non satis faciebat imperata. Redibat in memoriam amplitudo paternæ ditionis: vt quo modo pater, ita & filius minoris cœpit ac debuit, pendere Romani Imperatoris iussionem. Tædebat quoque Bohemiæ populum, libertati (vt putabat) natū, amplius quā vni suo regi parere. Vnde bellū exarsit non mediocre. Wentz-lao venere suppetiæ aduersus Imperatorē, ex Marchia Brandenburgensi & omni Wandalia maritima. Aderat Albertus Brandenburgensis marchio, Imperatori suo oppositus.

Bohemus Imperatori minus dicto audiens.

tus. Venerant cū illo Iohannes & Henricus, domini Magnopolenses, & Vlricus de Wandalia, quæ sola vetus nomen seruat. Et iam cum in modum aucta erant arma Bohemi, ut videretur terræ sanctæ oppugnandæ exercitus esse copiosus. Albertus autem Imperator totis Germaniæ reliquæ viribus incubuit pertinacem regem ad obedientiam reuocare. Inerant agmini suo Austrij, olim Norici, Bauari, Suæui, Franci, nō dico Gallos. Quumq; sub aspectu mutuo starent agmina, videns Wentzlaus quia multum superaretur hostiū multitudinem, euitans grandem quæ imminabat sanguinis effusionē, submisit qui placato Imperatore rem per æquas cōditiones interciperent. Id factū est. Octauo tandem anno post mille trecentos, Burchardus Lubicensis episcopus, cum clero suo iustificatus in

10 Romana curia, recepit possessionem ecclesiæ & prædiorum eius: nec tamē iactare potuit de lucro. Piscatum erat aureo reti: & illo amisso, ea fuere litis impendia, ea plebis in res ecclesiæ violentia, ut non faciliè lucra damnis compensarentur. Et tamen decorū est, imò etiam debitum, pro iure ecclesiæ & eius libertate, ad sanguinem vsq; decertare. Sic factus est Christo martyr Thomas Cantuariensis. Proximo anno per omne regnū Franciæ capti sunt Templarij, annitente Clemente v. Romano pontifice: qui hoc secretis apud reges Franciæ & Hispaniarum nunciis egit, quum detecta esset eorum perfidia, & in Crucifixum dominum blasphemia. Nemo leuem putet occasionem subuertendi ordinis, quem antè Romana ecclesia tantis euexit priuilegiis. Regibus Franciæ, Angliæ, Hispaniarum (apud quos in regnis demorabantur, extrusi terra sancta) ea primū vā-

Thomas Anglus qualis martyr.

• 20 sania perclaruit. Illi nunciis apud Clementem detexerant, pontifice mirante: sed vicit eum consonum à tribus regibus testimonium. Et ut res fieret conspectior, pertracti sunt ex his nonnulli ad pontificem, qui execrationem Christianismi faterentur. Alij tamen quæstionibus subiecti, nihil omnino fateri voluerunt: nec poterat à robustioribus vlla quæstionibus confessio extorqueri. Vnde factum est ut multi fabularētur, propter prædia & arces quas tenuerant in regnis, reges in eos conspirasse. Sed vanum vulgus æquē ad credulitatem fabulationemq; promptum est atque temerarium. Magister eius ordinis, cum aliquot fratribus Parisij publicè concrematus est: Cæteri per regna, ne bellum aut grauior aliquis tumultus fieret, vno die capti oppressiq; sunt.

Templariis obiecta falso crimina alij ingenuè seribunt.

REM à multis seculis retro commemoratam, de barbarie, in qua vetuli etiam paren-
30 tes à filiis mactantur, & senes iam labori inutiles ad mortem vrgentur, hac tempestate quidam ex rustica Wandalorum gente (qui in durissima seruitute vix panem excudunt omni labore & sudore quotidiano) cōprobauit. Nobilis domina, vxor comitis de Mansueld, filia comitis de Luchow, quum parentes inuisere constituisset, iter faciens per ericam Luneburgensem, in vicino fruticeto audiuit vocem gemētis & miserabiliter precantis: missoq; vno ac altero ex familia, iubet contemplari quid esset: nec demorata reditum, quum moram facerent, ipsa aditura iussit aduertere currum. Conspecta senē iam annis pressum, labori inutilem, ligatis manibus eiulantē, orare ut vitæ eius parceretur. Lucta vidit virum scrobem effodere: quem interpellans rogat quid moliatur. Ille nihil ratum illicitum, planè confitetur, patrem suum, iam labori defunctum & inutilem, quiq;
40 panem suum quærere non possit, sepulturum. Illa redarguit impium, quod parenti non parceret. Non times, inquit, improbe Deum, cuius est mandatum de honorandis parentibus, & de nemine occidendo, minimè verò patre? Ad hæc ille suspiciens, Non possum, inquit, ô domina, auferre panem paruulis, quos multos alo domi, & dare inutili seni: vtrisque autem enutriendis non sufficio. Quid faciam? Tum ingemiscens domina respexit in suos, dixitq; Videtis quæ sit horum pauperum conditio, quibus nemo impendit misericordiā, magis emunguntur ad sanguinem? Illa prolatis aliquot argenteis, dedit filio, ut patri vitam permetteret. Pollicetur ille, quoad durauerint argentei, patri prospecturum. Illa abiens pauperum secum sortem humanitus miseratur, multa loquēs
inter amicos de pressione misera rusticæ plebis. Sed nemo percipit corde. Quantos pu-

CAP. 48. Senes à liberis propter egestatem interficiuntur.

Miserima plebis conditio.

50 tamus ea conditione emori coactos?

IOHANNES marchio Brandenburgensis, cum vicinis Wandalis per ea tempora luctatur assidue. Ingressus autem principatum qui nunc dicitur Stargardiæ, opportuno loco firmavit arcem, quam gentis vocabulo Lubitze appellauit, ab arce & oppido. In hac autem molitione idem Iohannes vitam finiuit, & germanus eius Otto rem à fratre inchoatam consummauit. Quo etiam tempore, in terra Holsatiæ, in solo Wagriorum

CAP. 49.

Fratres mendicantes in suos fundatores in grati.

Wandalorum, in oppido Vthin (quod iam dudum ecclesia Lubicensis in proprietatem tenuit) fundatur collegium canonicorum, quod durauit in hodiernum, diuque perstat (ut confiditur) permanfurum. Fundator erat senior ille Burchardus, qui (ut diximus) octogenarius peruenit ad episcopatum, & sedit anno vno & quadraginta, multis interim litibus & laboribus fatigatus, sed non fractus. Fratres autem in vrbe Lubica iam ad ius suum restituti, quartam mortuorum deposcente, nescientes quid hoc esset, dare recusarunt: nondum satis promulgata Clementina constitutione desuper edita. Deuoluitur causa ad Romanam curiam: fratres instruuntur ut iuribus pareant. Illi queruntur se esse deceptos, quod causam dederint in manus aduersariorum. Iam deputant aduersarios, quos antea cognouerant suos fundatores: postea tamen varia priuilegia, & nouissime mare magnam accipiunt, in quo (si fieri posset) ecclesiam omnem demergerent. Per eadem tempora quum Otto Brandenburgensis marchio bellum in Wandalos perseueranter ageret, arcemque a fratre inchoatam perfecisset, domum reuersus diem suum & ille obiit. Iohannes autem filium reliquerat paruulum. Sed Waldemarum amborum frater germanus, subiit gubernacula, nepotem ex fratre enutrens. Is rem super concordia & foedere cum rege Danorum Erico, ab Ottone fratre inchoatam impleuit, veniens cum splendore multo ad oppidum Rostockium. Sed quum neque rex a mari neque marchio a terra sineretur urbem ingredi, quod vererentur ciues opprimi suam libertatem, in vicino vrbi loco (rosarium vocant) tetenderunt: ibique rem curialem multo splendore (quod in Dania scriptissimum) peregerunt, creatis a rege militibus, quod erat constitutum, & donariis largissime per omnes gradus nobilitatis distributis. Eam tamen rem ab urbicis diffidenter regi, cui suberant, impositam, per suspicionem opprimendae libertatis, postea (quod suo loco dicemus) rex magnifice in Rostockenses vindicauit. Sub eo sydere fundatam ferunt eam urbem, ut vix transeat vnam Saturni reuolutionem sine manifesta purgatione.

Rostockium malo sydere fundatum.

CAP. 50.

Wismarienses principem suum oppido excludunt.

HENRICVS dominus de Magnopoli, filius captiui, quum iam secunda vota ini-
ret, accepta coniuge germana Rodulphi ducis Saxoniae, nuptialem solennitatem in sua
vrbe Wismaria constituit peragere. Sed ciues exemplo Rostockensium se in eam pro-
teruiam erexere, ut portas seratas haberent, timentes suae libertati frænum iniici. Indi-
gnatus ille, quomodo vindicaret suorum in se contumaciam cogitauit. Oppugnauit vr-
bem terra marique, cinxitque obsidione, duo ad orientem & occiduum erigens praesi-
dia, quibus affligeret urbem: suos nihilominus inde tutatus. Rex Daniæ Ericus armatam
illi misit classem, ut arceret a mari. Sed vicinae vrbes, suam perinde causam arbitantes
vicinum incendium, armarunt illae quoque naues, ut regiis occurrerent: & variis casibus
sunt conflictatae. Dux autem terra perurgens obsidionem, elicit ciues ad pugnam, osten-
tans illis bene gerendae rei occasionem. Illi procurrunt, ut solent, sine ordine auidè ad pu-
gnam, quae illis polliceretur ex aspectu rei victoriam: stratagemata militantium non in-
tellexere. Effusi portis interceptiuntur, mactantur, vrgentur in lacus, ut mergantur. Ita in-
signem ciues accepere cladem. Quum verò Danorum rex scriberet Rostockensibus, ut
sub obtentu gratiae suae, & sub amissione bonorum omnium quae in regno tenerent, Hen-
rico principi parerent ad omnia, portas & munitiones non claudentes, quem ille face-
ret tutorem Rostockensem. Subiecit enim ille se principatus regi, ut tutus esset a vici-
nis. Ea res consternabat Wismarienses. Igitur Waldemarum ducem Slesuicensem, &
Nicolaum principem de Werlo interposuere tractatores: qui rem his conditionibus
compacarent, iuraret senatus cum parte ciuium, non se contumeliae gratia, sed iusto ti-
more, ne vrbs in alteram recideret ditionem, clausas illi habuisse portas: quae a domino
suo tenerent iure pignoris, redderent absque omni redemptione: debita quae princeps
inter ciues contraxisset, laxaret senatus: clauis portae in Magnopoli essent, in manu prin-
cipis, ut liber esset illi ingressus & egressus die noctuque: inde ut curia principis eo loco
per Rostockenses deiecta instauraretur. Sed in capite vacillatum est, quum contende-
rent ciues hoc in pactis non conuenisse. Patiuntur tamen, ut princeps suis sumptibus in-
stauret, & portam erigat in Wenekamp: cui opposuit alteram quoque turrim, & reddi-
dit clauis portae Magnopolensis. Nam tunc habuit quod quarebat, ut esset aditus & abi-
tus illi liberrimus. Rex Daniæ Ericus iam ob similem causam Rostockensibus hostilia
& periculum capitis nunciauit, cum omnibus principibus, qui superiori anno ad eius
urbis viciniam regis curiam honestabant.

Pacti conditio

H v i c regi Henricus se coniunxit, societatem iniens belli, quod à mari (in quo rex CAP. 51.
dominaretur) potissimum possint vrgeri. Primum ergo principes iu-ctis armis ducunt
in Rostockium. Rex quidem tonabat à mari: Marchio cum vicinis principibus perur-
gebat à terra. Obsidione ciues leui pendere, quandiu portū haberent à mari patentem.
Eam viam interclusuri principes, ad ostiū Wernouix castra mouent: ibi ad vtrūq; ri-
pam firmant præsidia. Ostiū maris immerfis nauigijs & grandibus saxis occludet, per-
tentarunt: & ad tuenda præsidia militibus impositis, reducūt exercitus. Quibus dilapsis,
ciues cum apparatu bellico egressi oppugnarūt munitiones ad ostium fluminis, facileq;
deiecerunt. Iam verò fluminis impetus facile dispulit obstacula quæ deiecta erant: & re-
10 diit res ad statum pristinum. Ciues quoq; tutandi portus gratia, & vt emineret nauigan-
tibus noctu lucerna de sublimi, turrim in sublimi erexerant, communierantq;. Sed Eri-
cus rex Danorum, proxima ætate ad nauigās cum apparatu bellico, ad ostium Werno-
uix sese collocabat: turrim oppugnans machinis & petrariis, facile expugnat: auctaque
munitione, quatuor per totidem angulos præsidia collocat: fossatis profundissimis val-
lisq; cōmuniuit, vt ab insultatione securi sint vrbicorum. Et imposita valida manu, quæ
tutandis satis esset, commeatuq; & armis impleta munitione, reduxit classem in regnū.
Ciues vbi prospexere se inclusos, quod neque terra neque mari finerentur egredi, fece-
re quod solent irritati canes, in primum versi se vindicant. Itaque tumultuantes, in se-
natum suæ vrbis arma vertunt, pro arbitrio fingentes quaslibet causas. Multos ex eis cō-
20 trucidarunt, paucis per amicos clanculo seruatis, donec ira deferuesceret. Mansit eius
plantarij radix diu amarissima, quæ semel imbuta sanguine difficulter euellitur. Erat au-
tem tertius decimus post mille trecentos à nato Christo annus. Demum missis ad Dano 1313.
rum regem nuncijs gratiam eius implorarunt, quando regnis eius ad faciendum quæ-
stum carere haud poterant. Sed proderit ista ab origine explicare.

O P E R E P R Æ C I V M est diligentius statum illorum temporum intueri. Quū per CAP. 52.
eam ætatem Nicolaus, cognomento Puer, dominio Rostockcensi præesset, & iam cir-
cumspiciens cōthoralem, sponsam primam comitis de Lindow repudiasset, & alteram,
(quæ filia esset Alberti marchionis) non accepisset, sed filiam Bugslai ducis Stetinen-
sis: marchio cum comite contemptum sui armis vindicauere. Placati tamen ære, & impo-
30 sito terræ tributo, reduxerunt exercitum. Sed quum tæderet tributorū, sumpsere confi-
lium, vt Nicolaus cum suis se subiiceret Erico Danorum regi ad defensionem, simul vt
securi essent ab Henrico Magnopolensi, quem metuebant. Ea tum causa esse poterat, vt
vrbem Rostockensem iam subditā, non premeret rex tam magno nobilitatis & princi-
pum conuentu, sed pro temporum ratione, in solstitio æstiuo mallet celebrare in ten-
torijs (quod nobilitas ipsa magnificentius ducit, quàm in fumosis vrbibus demorari) &
curiam instrueret. Sed tum infensus erat rex Rostockensibus, quod bello Wismariensi
litteris eius non paruissent, sed vicinis tulissent suppetias. Ergo mouet rex in eos, illa mo-
litus cum Henrico Magnopolensi, quæ proximè diximus. Sed tum se immiscuere ma-
iora mala. Nam tumultuati ciues, pessimo consilio discesserunt à rege, cui essent sacra-
40 mentis additi: & Nicolaum dominum suum duxere in prætorium, vt de sublimi susci-
piat ciuium suorum in foro stantium sacramenta. Quid, inquiunt, opus est seruire ex-
traneo, quando legitimum principem habemus in medio? Refragati sunt quoad pote-
rant viri consulares, prospicientes futurum: sed raptabantur inuiti, vt nolentes volentes
facerent quod cæteri, nisi protinus mori mallent. Inde facta est oppugnatio munitio-
num in Wernemunde: & reparauere munitissimam (vt putauere) turrim ex lateribus
demolitæ turris, ad ædes diui Petri: & quotquot vndecunque corradere poterant, nau-
busque circumpositis cum armatura, communierant. Rex vbi audiuit, vocat ad arma
principes sui foederis, vt vniuersi in diem Iohannis ad solstitium, in zabulum maris Bal-
tici, ad Wernouiam armati assistant: misit ille validam in classe manum. Venere cæteri,
50 & in primis Henricus Magnopolensis. Ibi primum fame pugnandum erat: pro magni-
tudine enim munitionis, non facile poterat expugnari. Tribus fere mensibus durabat
oppugnatio: quum interim fame laborarent, fecere deditionem. Tum clamor in vrbe
exoritur, senatum proditione reum occultè sentire cum rege, iussu eius traditam mu-
nitionem. Mox capiuntur, domus deprædantur, confiscantur bona: gladiis & rotis sæ-
uiunt in captos. Henrico Runge nomen erat primipilario: quod infaustum ideo com-

Obsidetur Ro-
stockium.Rostockenses
à Dano pressi
inter se tumultu-
antur.Cur Rostocke-
nses Dano in-
iissi.Danno Rostoe-
ckium obsidio-
ne premit.

memoratur, quod nostra ætate rediuuium nomen eidem esset vrbi velut renatum ab inferis. Germani non habebat in senatu, virum bonum, pro quo apud improbum interuenire nonnulli. Potes, inquit, germanum eximere periculo. Ille crudeliter, Vadat, inquit, solus complicitibus. Aspirabat sanguinarius in eum locum, quem illo viuo tenere non poterat. Interim vrbs oppugnatur. Multa fiunt leuia prælia, nihil magni geritur. sed ex promisso ære, res quietatur. Dum hæc aguntur ad Rostockium, Iutiæ proceres pro sua consuetudine conspirant in regem, litteris desuper confectis. Moritur inde dux Lalandiæ, & relicta eius litteras regi consignat. Sæuitur in coniuratos: quod in Dania diximus.

CAP. 53.
Rostockenses
noua statuta
condunt.

ROSTOCKENSES, velut mare motum non facile consistit, neque ipsi consti-
tere, bono ciuitatis concilio partim eiecto, partim cæso. Noua condidere statuta, quod
nemo allegeretur in concilium publicum nisi ex consensu seniorum in societatibus (Al-
dermannos illi vocant) quod nulla multa indiceretur ciui ex eorundem consensu,
quod nemo ciuium fidem interponeret pro militari: essetque inualidum, si quid contra
tentaretur. Publico sigillo iussere placita communiri: ferro & clauibus multis litteras in-
cludere. Interim eiekti consules egerunt apud Henricum dominum de Magnopoli, ut
quoniam vicarium illum rex fecerit in terram Rostockensem, iustitiam illis imparti-
retur, paratis excipere & reddere quod iustitia deposceret. Audit illi iustas preces, &
commonefacit, efficiant ope intus amicorum, ut porta vna, nocte ille pateat, venturum
cum armis, ut violentos compescat. Obseruant occasionem quum portæ sancti Io-
hannis custos abesset: qui in vrbe principis nomine præfectus esset, clam portam cum
suis apprehendit, suspicante nemine quid ageretur. Erat vigilia Dominicæ Epiphaniæ,
instante XIII. anno post trecentenū. Venit in vespere clausis portis vir militaris, nun-
tians stare ad portam duos currus, subuehendo comitatu in Dobran principi: ne qua
mora fieret expectati, aperiretur. Qui claues seruauit, nihil suspicatus, mandat seruo, cu-
ret ut currus inducantur. Introeuntes rotam dilabi curauere, ut staret referata. Aderant
equites peditesque, qui vrgerent ingressum: & iam emensi dimidium itineris ad forum,
se in ordinem contulerunt pugnaturi. Ciues ad arma conclamant, occurrunt, repellunt.
Creuit ad portam pugnantium multitudo abintus & de foris, quum accederent quos
princeps præmisisset. Ibi de sublimi portæ deiectis saxis ciues retruduntur: hostes de-
nuo vrgerent ingressum. Pugnatur vtrinque acriter: & iam princeps propinquabat. Sed
& maiores in vrbe excitati, interposita publica fide, sciscitantur ex iis qui venerant, quid
peterent, quid ageretur. Et quum starent vtrique ad pugnam parati, ut & magna san-
guinis commixtio in oculis esset, responsum est de parte principis, venisse se regio man-
dato ut iustitiam redderet cuique pro suo iure, etiam si id poscerent, Lubicensi. Henri-
cus Runge, ascenso curru carbonario, ciuibz edicit venisse principem, ut sine armis,
sine sanguine, iustitiam redderet, quam nemo bonus recusaret. Fecit armorum mo-
tus, ut iustitiæ nomen non recusarent. Ille autem primipilarius, male sibi conscius, fe-
stinabat abire, & elapsus est. Princeps diuertit in hospitium, & cæteri pro commodo:
centum armati mansere in publico ad principis custodiam. Orta luce deputauit ex suo
concilio quatuor viros, qui iustitiam exhiberent. Venere propulsi sub aspectum, parati
respondere querulantibus. Nemo accusabat. Absoluti sunt, & suis redditis rebus. Tum
illi accusauere nonnullos, quorum alij iam dilapsi, alij præsentibus proscribuntur: alij e-
tiam gladio feriuntur. Ita rebus quietatis Henricus pro rege solus omnia administrat,
quod portum maris cum præsidio, regij, & marchionum manus, & ipse Henricus iun-
ctis viribus tenerent.

CAP. 54.
Episcopus Lu-
bicensis cum fra-
tribus mendi-
cantibus con-
tendit.

BVRCHARDVS interea Lubicensis episcopus, vir multis ex rebus memorabi-
lis, ad hoc diu dilatus in terris, ut fratrum rebellionem & sæuiantis tumultuantisque lai-
ci populi in clerum temeritatem cohiberet, castigaret, reprimeret. Iam tertio interdi-
xit in ecclesia diuinis officiis, quod fratres minores, de ecclesia sancti Iacobi, tumulto
iam extructo, & cunctis ad funeralia in ea ecclesia parrochiali præparatis, corpus ca-
dauereum rapuerunt, impressione facta per ciues. Episcopus iam grandæuus, iam ma-
lis assuetus, tertio clerum vrbe eiici indoluit. Erat autem quintus decimus post annos
mille trecentos. Sed non durauit ea controuersia, quum cernerent implacabile pectus
pontificis non cedere malis, sed contra audentius ire. Eodē tempore magister Templario-
rum,

rum, cum quodam præceptore, ad ea usq; tempora seruati, si fortè resipiscerent, quia incorrigibiles erant, Parisij publicè concremantur. Et ne quid desit mali, etiam in Polonia exorti hæretici ecclesiam turbauere in oppido Znidenitze. Multi ex his conuicti flamma vitam finierunt, missi ad diuturniores ignes. Quo etiã tempore Philippus rex Franciæ, quum compertum haberet, leprosos inficiendis per prouincias fontibus operã impendisse per omne regnum, iussit omnes capi, ac flammis vlticibus consumi. Quum autem ea tempestate Henricus Romanorum Imperator, eius nominis v i i. in Italia edomanda laboraret, ciuitates Italicæ, retinentes antiquæ sub i i. Friderico constitutæ diuisionis memoriã, in se mutuò sæuirent, facile fuisset Imperatori, ad omnia quieto, videre Italos suis se viribus lacerantes. Sed quum omne illud studium in edomandis Florentinis impenderet, iamque satis attenuati viderentur, vt pene in deditionem Imperatoris venire cogerentur, fame pressi, exquisita solitæ sibi artis industria, venenum parasse feruntur, idque quàm occultissimè per minimè suspectos magistros ingerebant. Ille satis absumentur, dum ad balnea quærit frustrata remedia.

Hæretici & leprosi comburuntur.

Veneficiū Florentinis familiarē.

L I B R I S E P T I M I F I N I S.

20 A L B E R T I K R A N T Z I I

W A N D A L I Æ L I B. VIII.

30 V v m iam immineret noui Romanorum regis electio, congregatis ad eam rem in Francfordia principibus, Waldemarum Brandenburgensis marchio, quum adesse vel nollet vel non posset, instructum misit procuratorem militem cum mandatis, inclinante in Fridericū Austriæ ducem, Alberti Imperatoris filium, marchione. Dedit oratori suo sigillatam sine scriptura membranam, vt si in alteram cerne-
ret personam rem omnem inclinari, inscripta quam tenebat mem-
brana, nomen eius infereret, quem cernebat votis exuperare. Iam ventū erat ad electionem, scindebantur electorum vota. In Ludouicum Bauarū videbatur pars maior propendere, quamuis marchionis vox si Friderico accessisset, magnū illi adiecisset pondus. Nam Rodolphus dux superioris Saxonie, quia aderat electioni proximæ factæ superioribus annis, nunc pertinere videbatur (ex placitis conuentis) ad ducem inferioris Saxonie. Sed tum nuncius marchionis quum in partem Ludouici tradidisset instrumentum, domini sui sigillo communitum, illius res iam præponderabant. Quum autem marchio intelligeret, suum ad electionem missum procuratorem, non satis egisse ex sententia sua, vinctum proiecit in carcerem, & fame extinxit. Ea tum electio magnas in regno fecit
40 commotiones: nam habuit pars quæque assertores suos. Principes enim qui pro Friderico senserant, quum obtenderent marchionis absentiam, Rudolphi Saxonie ducis impertinentem præsentiam, iterare constituerunt electionem, euocato ad eam Erico duce inferioris Saxonie. Qui quum creassent Fridericum, iam biceps aquila duobus per Germaniam regibus inuolitabat. Fiunt plurima per Germaniam inde mala, magnis sæpe motibus concurrunt: donec Fridericus bello captus, in manus perueniret Ludouici perinde victoris. Sed eam rem in Saxonia plenius peregrimus, nunc ad hoc solum commemoramus, quia marchionis facto ea tum est nata controuersia.

CAP. I. Contentio in Imperatore eligendo.

Aquila biceps.

50 P O L O N I, sicut & Bohemi, reges habuere per interualla creatos à Romanis Imperatoribus: sed quum illos tæderet geminæ subiectionis, omisissis regibus duces creauere. Lakoldus hac tempestate dux erat Cracouiæ, & qui per omnem Poloniam faciliè principaretur. Hic à Iohanne Pontifice Romano suscepit coronam, quod Ludouicum, quia execrabatur Papa, non duceret legitimum Imperatorem: euitans etiam ne per eam occasionem subiectus Romano imperio censeretur. Iam enim pontifices in eam venerat maiestatem (quam principes seculares dicunt præsumptionem) vt reges crearent, citantes verbū primi post Christum pontificis. *Ecce* (inquit Petrus) *duo gladij hic.* Contra quod

CAP. 2. Poloni ducem quàm regem malunt.

Iudica lector utri torqueat sacram scripturam, & heretici sint habendi.
 Cordati principes papam inuicem cōtemnūt.
 Equites Christiani Prussia tenent.
 principes ipsi verbum eterni pontificis, *Mitte gladium tuum in vaginam*, de gladio carnali, humano & seculari interpretantur: quasi nō liceat summo pontifici in eo pugnare. Vt-
 cunq; romani pontifices iam cōeperant reges creare: quod dudū in patrimonio quod vocant diui Petri cōceptum quum prosperaretur, in alios quoq; exequuntur. Tentauit ante hæc tempora VII. Bonifacius in rege Franciæ destituēdo, vt Albertus Ro. rex ea lege Imperator esset, vt pariter regem se Franciæ & gereret & defenderet. Sed ea tū pontificis molitio illum habuit exitū, vt omisso pontifice cum minis atq; promissis suis, fieret Imperator gener regis. Lakoldus autem à pontifice rex nominatus & cōsecratus, vt videretur Ecclesiæ gratus, omne regnum fecit beato Petro tributarium, vt per singula quotannis capita, soluatur numus vnus, qui appellatur sancti Petri. Fecit idem ante hæc tempora longè Karolus Kasimirus ex monacho rex: quod suo ostendimus loco. Sed temporum intercapedine res (vt fit) in abolitionem venerat: nunc renouata per Lakoldum, commonitione proculdubio pontificis, priusquam coronam illi imponere voluisset. Idem in Anglia reges factitarunt. Ergo quod medij temporis negligentia intermisit, huius regis diligentia renouauit, ne sancto grauius suum ius exigente, pœnas luerent sacrilegij, si (quod est in prouerbio) sacris suam cœram subducerent. Quid vero rerum gesserit hic rex, quia non tenemus, transire cogimur: veruntamen eius fiet per sequentia suis locis iusta commemoratio. Iam verò dudum fratres ordinis Theutonicorū sub Friderico imperatore II. terram Prusiæ acceperant, commendatam à vicinis principibus, vt gentem incredulam ad fidem pertraherent, & in ea conseruarent, amplificarentq; fines Christianismi per vicinas Letuanorum prouincias.

CAP. 3. PER hæc tempora, quum annus à Christo nato decimus nonus post mille trecentos ageretur, Iohannes rex Bohemiæ, Henrici Imperatoris filius, iam multis præliis per Italiam clarus, iunctis fratribus memorati ordinis Theutonicorū, terram Letuanorum magnis agminibus inuadit. Massageta, vetus genus barbarorū, in finibus illis fecere reliquias: hodie corrupto nomine vocant Samagethas. In ea gente munitiones perfregerant: nobiles terræ ceperant, nullis aliis conditionibus se redempturos, nisi vt Christi fidem susciperent, eamq; ex animo tuerentur. In eas cōditiones dimissi plurimi baptizati sunt, & in religione sancta proficientes, vsq; in finem vitæ perstiterunt. Quo tempore etiam nostris in finibus ad littora Baltici maris graue bellum insurgebat inter Danorum regem & Waldemarū Brandenburgensem marchionem, antea memorabili exemplo iunctos amicitia: quo nunc tristior erat belli facies. Sed tum inuenit pars quæq; auxilia sua. Regi militabant Ericus Saxonix dux, Wentzlaus dominus Rugianorum, Gerardus & Iohannes Holsatiæ, & Henricus de Zwerino, comites. Ciues Griepswaldenses urbem suam regi, vt ad nauigaret, exhibuere. Marchio ducebat in agmine Ottonem de Stetino, Werflaum de Wolgasto, fratres duces, cū vrbibus Rostockio atq; Sundensi. Lubicenses et si vocarentur vtrinque in partes, neutrales tamen constitere: quod eum regē per decennium defensorem accipiunt suæ vrbis (quod in Dania scripsimus) & marchioni ex aduerso, propter imperium, cui suberant, repugnare nō oporteret. Multa vicissim irrogata damna, multa leuia fuere prælia, multæ (vt fieri solet) prædæ. Sed plurimos labores belli diremit mors vtriusq;: nam proximis diebus ambo in fata concesserunt. Waldemarus autem marchio moriens nullum reliquit hæredem. Mira rerum conuersio ac reuolutio. Non multos ante annos, nouē & decem erant huius tituli marchiones, adulti ac minores ætate: nunc in eam orbitatem venit prouincia, vt sine principe terra recideret (velut feudum) in ius Imperatoris Ludouici Bauari. Ergo solenni principū conuentu in Numburgo habito, Ludouicus Romanorū rex, Ludouicū filium suū de marchionatu inuestiuit. Hęc est secunda huius principatus in nouā familiā translatio. Nam ab Henrico primo, Romanorū rege, institutus marchio transmisit illum ad filium: inde ad nepotem Theodericum, qui sub Henrico I. per occasionem superbæ increpationis in principem Wandalorum, tota gente rebellante, exutus omni principatu (quum gens omnis ad paganismum relaberetur) amissa ciuitate & omni ditione, ad præbendam viueret in Magdeburgo. Sed reparatis post interualla rebus in Wandalia, Otto de Balenstede & de Anehold comes, insignius autem filius eius Albertus, reparauere principatum iam tum sub Friderico I. cuius successio ad hæc vsque tempora peruenit.

CAP. 4. HENRICVS, Hērici captiui filius, pro magnitudine animi & rerū omniū dexteritate cognos-

re cognominatus Leo, mortua breui prima coniuge Beatrice, filia Alberti marchionis de Brandeburgo (ex qua vnicam sustulit filiam Mechtildim, post nuptam Ottoni Lüneburgensi duci) accepit secundam coniugem Annam, germanam Rudolphi ducis superioris Saxoniae: ex qua sustulit Henricum in pueritia decedentem, Albertum & Iohannem, successores, & geminas filias: qua etiam decedente iam senex duxit tertiam, relictā Wislai principis Rugianorum. Huius præclarum facinus est, terram Stargardensem primò tulisse gladio de manibus marchionum, inde etiam coemisse precio ad securitatem posterorum: quamuis neq; sic conquiescerent marchiones. Militauit non sine gloria regi Bohemiae in Rudolphum Imperatorem. Marchiones renouabant veterem questionem de Stargardia, & magno agmine duxere in prouinciam. Cepere arcem Vorstenha-
10 gen: oppidum cinxere Waldegge: ibi pertinaciter oppugnatio geritur & defensio. Cuniculis rem secretò tentant hostes: obsessi intelligunt æquè taciti. Vbi rem pene videbantur expleffe, obsessi locorum gnari occurrunt, & referato de super foramine aquam immittunt, & omnes præfocant qui inerant milites marchionum. Mota inde castra, & peruenere in urbem Brandenburgum eiusdem ditionis, in Stargardia. Inerat Henricus dominus Magnopolensis, cum Rudolpho duce Saxoniae: sed quoniam necdum conuenit exercitus, prodire in aciem non intenterunt. Missis tamen quibusdam leui prælio cōgrediuntur: & capti sunt ex agmine marchionum triginta militares. Inde quoq; mouentes transierunt vadum in Vorstencee. Ibi quoq; nouissimum agmē carpebatur ab insectantibus: & capti sunt militares sexaginta. Expectabat dominus Magnopolēsis agmina sua,
20 in quibus erant comites Holsatiae, Iohannes & Gerhardus, & de Zwerino. Obuium habuere venientes dominum Iohannem Wandalię principem, qui tum de Werle titulum habebat: nam Wandalię titulus olim honoratissimus, tum cœpit in contemptum venire. Nicolaus eius germanus alio agmine diuerso itinere ducebat: militabant autem marchionibus. Iohannes collata obuiis manu comitem cepit de Zwerino: sed quum iterum per occasionem congredierentur, captus est ipse Iohannes de Werle princeps, & protractus in conspectum domini Henrici: & in redemptionem suam dimittere cogitur Henrico Malchin, iussus deinceps sequi Henrici castra. Ita ubiq; cessit fortuna Magnopolēsi. Dum res in compositionem adducitur, reddidere marchiones inuasam terram, literis
30 & priuilegiis rem fulcientes. Proximo anno Henricus de Magnopoli inuitauit in urbem suam Wisnariam Ericum Danię regem, Waldemarum de Brandenburg marchionē (cuius de morte proximè per anticipationem diximus, vt sæpe necesse est in historia) Ericum & Iohannem duces Saxoniae, Iohannem & Iohannem dominos de Werle, Gerhardum & Iohannem comites de Zwerino & Wittenburgo: facta est ibi reconciliatio per Henricum, regis & marchionis, qui occultis simultatibus laborabant. Discedens inde Waldemarus febre corripitur, nec diu superat rebus. Comperta eius morte, Henricus secretò mandauit partis suę præfecto, curaret de munitione Wernouiae callidè excludere præfectum marchionis: tenebant enim communitrium iure clauem maris. Imminēbat tum expeditio comitū Holsatiae Gerhardi & Iohannis in Thietmarsia: quæ infelici-
40 ter cessit: cæsi ibi plurimi, inter alios comes de Wunstorp. Sed dominus Henricus & ipsi comites, quum tenerent stationem, retrocesserunt, cæsis qui introrsus excurrerant. Vix redierat Henricus in terram suā, audiuit marchionitas novos motus post Waldemarum consciscere: nam Wartislaū Stetinsensem principē sibi sociauere. Ille verò vocatis in belli societatem Holsatię comitibus, aggreditur perduelles: obsedit Tempsum, & cepit: nōnullas ibi firmavit arces, vt in fide cōtineret vacillātes. Nec longū tempus in medio, quū in munitione Wernemundæ dissiderēt præfecti principum. Henrici præfectus eiecit regium, & tenuit inde solus maris præsidium: pcessit in ducē Stetinsensem, & erexit arcē Verade inuito duce, ac tenuit: Ioannē de Werle patruū sibi perperuo iure deuinxit, data illi arce Wredenhagen. Inde quoq; dissidiū erat, quod creuit in graue bellū inter eundem
50 Henricū, & Wislā de Rugia principē. Inuicem erexere fortalitia ad cōfinia Rebenisse, & in mutuā prædam excurrūt. Conspirauere in Henricū omnes in circuitu principes, & condicta die vastarūt terram: peruenerāt Magnopolim, & omnia subuerterūt: Henrico ad omnia quiescente, quia imparatū occupauerant. Quib. in sua digressis, ad proximos vertitur, & Wandalię reddit vices. Quumq; Rugiæ princeps decederet sine liberis, Henricus, & dux Stetinsensis, & Iohannes de Werle, ingressi terram, gladio illam sunt partiti.

Henricus Leo.

Aqua suffocatur qui cuniculos agebant.

Compositio belli

Pax in principum conuentu facta.

CAP. 5.

*Urbem Sundensem multi
& potentes
frustra obsidebant.*

PER eadem fere tempora memorabilis illa obsidio multorum principum ad urbē Sundensem intentata est. Christophorus Daniæ rex erat in fœdere principum. Memor quòd ea vrbs prisco bello steterit, in fratrem suum Ericum, quum partibus marchionis fauisset: eam nunc rem ultione profecutus rex, venit à mari classe valida ad nauigans: à terris autem domini de Magnopoli & comites imminebant Holsatiæ. Sed omnes oppugnatorum copias agmine suo præuenit Ericus dux Saxonie, qui primus adequitās, locum castris venientium metabatur. Ciues hunc solum cernentes, cōcepta fiducia egredi si pugnant in eum, priusquam alia manus aduentaret: collata manu dux ipse capitur, & in ciuitatem pertrahitur. Superuenientibus à mari & à terra ceteris ad oppugnationem, cecidere animi: intentauere tamen ad quod venerant. Ciues si munitionibus, urbem suam tutati, nihil tum incommodi accipientes: ducis enim captiuitas, quæ debuit accendere præliantes, fecit segniores. Aliquantis ergo oppugnationibus factis, exercitus nihil sperantes reduxerunt. Mirum in tanto multorum principum agmine, tantam tum fuisse ad res gerendas tarditatem: aderat enim rex Daniæ Christophorus, magnis regni sui viribus: Brigerius rex Sueciæ, cum non contemnenda classe: Albertus dux superioris Saxonie, Ericus inferioris, solus (vt diximus) infœliciter captus: Sueno dux Slesuicēsis, Kanutus Pors, dux Hollandiæ: Gerardus & Ioannes, comites Holsatorū: Adolphus comes de Scowenborg, Guncelinus comes de Wittenburgo, Henricus comes de Zwerino, & Henricus dominus de Magnopoli, Pribislaus dominus Wandaliæ. Magna proculdubio manus conspirantium in perniciem vnius ciuitatis: sed tum nihil dignum memoratu à tam magno agmine est peractum. Captum autem ducem ciues tradiderunt principi suo Werzlao, duci de Wolgasto, qui illum peruenire curauit in manus Ludouici marchionis de Brandenburgo. Nec ante triennium laxata est captiuitas eius: tum enim pro redemptione fertur exoluisse argenti puri marcas sedecim milia. Magnum profecto æs, quod exhauriret diuitis arcam principis.

CAP. 6.

*Matrimonium
captiuitatis
pretium.*

NEC longum tempus in medio, quum bellum graue exarsit inter Ludouicum marchionem, & Henricum dominum de Magnopoli ex finibus (vt est coniectura) ditionū. Produxere in inuicem armatas acies: concurrerant ad oppidum Granzoi, in terminis marchie: ibi collata manu configunt pertinacissimè. Captus aliquando marchio peruenit in manus hostium: sed glomerati milites eius, ad nihil aliud cōtenderunt, quàm principem suum de manibus hostium extortum reducere. Perfecit improbus labor, vt manibus illum hostium extraherent. Capti de exercitu marchionis, de Regenstē, & de Mās uel de comites: diuerso captus est à militibus marchionis Iohannes Holsatiæ comes, qui exacto in captiuitate triennio, ea demum lege relaxatur, vt accipiat uxorem Katharinā relictam Iohannis marchionis de Brandenburgo: dos erat redemptio captiuitatis. Non grauis conditio sic capti, qui lucro tulit uxorem. Quanti pugnauere capitis periculo, non hoc consequuti quod ille captus? Per quod tempus, quum cōtrouersia inter Danorum regem Christophorum & Henricum dominum de Magnopoli ex quibusdā causis suborta durasset, rex finem rebus dare constituens, permisit in compensationem damnorū quæ memorato domino fuissent irrogata, omne ius quod in Rostockcensi dominio illi esset. Submiserat enim iam dudum se dominus Rostockij Danorum regi, quum à marchione (quod suprà diximus) sibi timeret. Quo iure, mortuo domino de Rostockio sine prole (puerum eum dixere, siue quòd ab ea ætate defecisset, siue ob aliam causam hoc illi nomen inderetur) peruenit dominium ad successionem dominorum Magnopolensium. Quo constituto, rex exornata classe nauigauit in Trauenam: ad locum qui Denscheborg dicitur, tentoria fixit, expectans Romanorum regem Ludouicū, qui se ad colloquium occursum per nuncium significauit: conceperat enim filiam suam regis Ludouici filio despondere. Sed quum aliquandiu rex Ludouicus expectatus non veniret, rex Daniæ, pansis in altum velis, vestigia retro legit, reuersus in regnū, ne dignatus quidē inuisere Lubicam, quamuis ex tam propinquo constitisset. Ante oculos illi erat ius quādoq; regum Daniæ in eam urbem, regno detractum, reiectumq; iugum subiectionis: de quo aliquando reuocando iam secum cogitabat, non passus subiicere oculis urbē, quam sine recordatione iniuriæ cernere non posset.

CAP. 7.

*Lubica Dano
inuisa.*

ROSTOCKCENSES autem ciues quum intelligerent se in ius domini sui Henrici Magnopolensis peruenisse, iam fortē domino eorum vita functo, vel quòd eius potentiam

tiam ad ea quæ poscebant authorizanda, imparem putarent, orauere, ut liceret eius per-
missu demoliri munitionem, quam rex Daniæ Ericus firmasset ad ostium Wernouia. Il-
le ut nouis ciuibus gratificaretur, accepta ingenti ab illis pecunia, permisit. Passa fuit, imò
exegit ratio temporum, quod tunc impetrarent, quod posterioribus seculis (& potissimū
nostra ætate) nullo auro compensarent: frænum erat in maxillis proteruentium ciuium.
Sed tum ciues ad vota impetrato quod poscebant, mox solo æquarūt omne ædificium,
vsq; ad solam turrim, quæ specula remansit ad nauigantibus de mari, ut noctibus inde lu-
cernam cernerent, cauentes terræ propinquare, simul ut portum inueniant, alioqui in-
uentu non facilem. Idem dominus Henricus quum grandi pecunia indigeret, nec suffi-
cerent prouentus suorū dominiorum, à monasteriis suæ prouinciæ & omnibus ecclesia-
sticis deposcit vnus anni prouentus. Ilico omnes vno ore ecclesiastici reclamarūt, quod
non liceret Deo dicata vsibus profanis applicare, nec liceret, nisi summo desuper cōsul-
to pontifice, in talib. quicquam constituere. Ille verò quum instātius vrgeret, iam manū
intentans quadā vi, ut inuiti facerent quod sponte facere recusarēt: interdictum est sacris
per omnem terram. Tum mansuefactus Henricus cœpit esse tractabilior, egitq; cum pa-
tribus Cisterciensis ordinis (qui soli in eo habitant principatu) ut accepto molendino in
Godebusch, præsenti onere principem supportarent, alleuarentq; inuenta vndecunque
pecunia. Circumspicientes illi repperunt qui pecuniam numeraret, ut rugientis clamo-
res leonis comprimerent. Erat autem tum vicesimus tertius post mille trecentos annus,
quū gelidissimo frigore mare constringeretur, ut pedestri per glaciē itinere de littore no-
stro in Daniā inq; Prussiā mare transiretur, dispositis per opportuna loca in glacie ho-
spitiis, si quid commeantib. interuenisset. Propinquabant Henrici Magnopolensis no-
uissima tempora. Vbi sensit vrgeri se ad mortē, ut omnia vitæ tempora fortiter ac strenuē
peregir, volebat vltima nō negligere, vbi æternitatis inest ratio. Igitur vocatis proximis,
pro testamento ordinauit construi monasterium sanctæ Claræ, in curia sua oppido Re-
benisse, cui prædia ad sufficientiam delegauit. Monasterio Dobran, in sepultura patrum
suorum, se condi iussit, legans monile, licitatum ad quadringentas argenti marcas: dex-
trarium quoq; suum, centum argenti marcarū pretio æstimatum. Arbitror illa tempesta-
te marcam argenti cum vsuali tum incidisse: quod longè contrā est in diebus nostris, vbi
vsualis ascendit ad duodecim, ut æquiparet vnā argenti. Iussit aboleri idem Henricus
impositionem rusticis inolitam (canum fruges vocant) & quieuit cum patribus suis.

Rostockenses
arcem imposi-
tā solo æquan-

Clerus ad ca-
piendam impo-
ger, ad dandū
tardus.

1323.

Henrici Ma-
gnopolens.
mari.

Q V V M Wandaliā, veteri nomine in ea regione prouinciā, administraret Ioan CAP. 8.
nes, Nicolai proximi præsidis germanus frater, Iudæi, qui ab antiquo ibi mansitabāt, pia-
culare crimen (ut sæpe aliās) commiserunt in venerabile Christi sacramentum, in Cracone
eius ditionis oppidulo. Effractis ecclesiæ foribus & sacratis inde postibus, furati sunt tre-
mendum Christi sacramentum in pyxide, multis sacratis ad causam infirmorum hostiis.
Quasdam punctiōibus torserunt, alias scissuris lacerarunt in contumeliā Christi: cæ-
teras ut conculcauerunt, sparserunt publico itinere, ut Christianorum etiam pedibus cal-
carentur. Sensere primi sacerdotes furtum, & quid suspicarentur non habebant. Detu-
lere rem maioribus in oppido: perlata est ad Gustrowense capitulum. Clerus indicto ie-
iunio postulauit à Deo reuelari, quid factum esset de venerabili Sacramento, furēne
argentum, an sacramentum inuitasset. Quum deferretur res ad dominum Iohannē præ-
sidem, cœpit statim suspicari quod erat, iussitq; rapi Iudæos in quæstiones. Statim faten-
tur crimen, detegunt conscios: corripuntur omnes noxij in prouincia. Sacrata hostiæ
quærentur in zabulo: crebrescunt miracula, fit populorum concursus, ex votis piorum
instruitur capella, Christo laudes personant. Iudæi exquisitis suppliciis fracti, rotis necan-
tur. Nec longum tempus in medio, ad annum Christi tricesimum post mille trecentos
in Gustrow, similis execratio Iudæorū detegitur hoc ordine: Erat Iudæa mulier, ad Chri-
stum suscepto baptismo conuersa. Obuiam habuit in vico Iudæam, germani sui con-
iugem Eleazari: ea inuitabat conuersam in domum suam, humanitatis specie. At illa,
Deum, inquit, meum timeo: ideo me retraxi à communione Iudaica. Stomachata Iu-
dæa refert, Quia pro facinore & flagitio exclusa es à synagoga, ad Christianos te contu-
listi, ut laxius luxurieris. Quid, inquit illa, dicis o venefica? Cogit me calumnia tua fateri
quod nunquam falsa sum, cur à vobis discesserim. Meministi, quum venerabile Christi
sacramentum à Christiana muliere coemptum pungeretis in synagoga, astante me,

1330.

Aliud Iudæo-
rum scelus.

*Iudæorum in ex-
pugnabilis
permanencia.*

& velut infantis vagitum audiens. Terruit me iniuria, mouit me rei miraculum: visitauit Deus cor meum, vt protinus fugerem à vobis in ecclesiam, affecuta misericordiam cum baptismo: quam vtinam tu & tui omnes ex animo requireretis. Hæc erat vera à vobis declinandi causa, non quam odiosa fingis. Audiuerunt nonnulli verba mulierum, & cœpit obseruari Christiana ad veritatis indagacionem. Res peruenit ad Iohannem principem: & zelo Dei feruens exclamat, Num perfidum genus potest à contumelia conditoris cohiberi? Illico iussit omnes in vrbe teneri Iudæos: & adhibitis quæstionibus cœpit indagare veritatem. Sed adeo callum pectoris in gente obduruit, vt quamuis res in vero fuerit peracta, neuter sexus, nulla ætas fateretur. Adducta est Christiana mulier quæ vendiderat: profugerat enim quum audisset rem detegi. In conspectu domini Iohannis confessa est crimen suum, vitam deprecata: quia fallente diabolo corruisset, emendatura vitam salu- 10
tari pœnitentia. Erit, inquit ille, digna operis tui remuneratio: tantum deprecare Deum, vt propiciatus tibi veniam largiatur: iussitq; mox concremari. Tum missis militibus ad maiorem gentis Eleazarum, suaderi fecit, vt detecta hostia (quam male extraxerint) saluet se ac gentem suam, suscepto baptismo. Ille respondit, nunquam se cōtra veritatem dicturum, etiam si ignominiosè sibi ac suis sit moriendum. Nobilis vxor Ioannis interpellabat coniugem eiusdem, si ea flexa virū emolliret. Quod vbi perspexit Iudæus, exclamat, Cō- 20
stans esto mea Methilda, nihil te terreat: pro veritate morientes in sinum Abrahamæ mox euolabimus. Iussit apparari in conspectu pyram ingentem, vt præsentis supplicio terreantur, omnes concremandos, nisi detegeret venerabile Christi Sacramentum: nemo mouetur. Iussit cæteros in ignem proiici, seruato Eleazaro cum vxore. Nunc, inquit Iohannes, tuum est eligere quid malis, viuere in honore, an mori in cōtumelioso supplicio. Detegenti quod requiro, & deinde baptizato, copiosam facio prouisionem, vt cum vxore vitam agas non iniucundam: induratus autem concremaberis. Ille quassans caput nihil dicit: proiicitur vxor in ignem, non mouetur: mox & ille concrematur, quum se contra veritatem loqui non posse testaretur. Miratus Iohannes cœpit intra se cogitare, ne fortè sacerdos, qui conuersam baptizarat, odio in Iudæos flagrauerit, quū muliercula rem con- 30
finisset. Vtroq; aduocato dixit, Nisi fuerit à vobis detectum quod detulistis sacramentum, iam compertum habeo à vobis compositam fabulam: proinde Iudæorum innocuā necem sanguis vester expiabit. Territi respexere in alterutrum: tum sacerdos, Habes præsentem, quæ fatetur quid viderit: audisti venditricem, quæ non negauit: ad me crimen quid pertinet, qui nihilum ac debui feci? Audistis, ait ille, decretum. Mulier nihil diffisa ait sacerdoti, Modò sit nobis ingressus in fratris synagogam, inueniemus, miserate Deo, quod quærimus. Deuotissimè se negotio coaptarant, præmisso ieiunio, ac sacra communionem cum precibus. Et assumptis viris grauib; ex oppidi consularibus, foderunt diu: de- 40
mum quum iam obrepisset desperatio, inuenerunt vitro tectam, peplo inuolutam hostiam, quatuor locis cruentam. Aduocatur clerus, pulsantur campanæ, in laudes Christi ora laxantur. Capella in loco inuentionis de oblationibus accurrentium erigitur, ecclesiastica stipendia fundantur, ad concinendas Deo laudes. Permanet capella in annū tertium post quingentos ac mille: tum enim conflagrante oppido ab igne fulguris cum ecclesia parochiali deperiit, in vigilia apostolorum Petri ac Pauli.

CAP. 9.

*Letuani euan-
gelium ample-
ctuntur.*

LETUANIA, terra hæcenus (nisi ex quadam parte Christi fide illustrata) quū maiori parte prouinciarum vanis adhuc ritibus infordesceret, idolis dedita, per hæc tempora spem suæ conuersionis præstare videbatur. Nam Fridericus Rigenfis archiepiscopus, certo nitens fide dignorum testimonio, scribit Iohanni xxi. summo pontifici (tum in Galliis Auenione curiam fouenti, propter Romanorum tumultuationem) dignetur sua sanctitas mittere episcopum & abbatem ad postulationem Letuanorum, in quibus ostium fidei visus sit aperire Deus. Nam eius gentis principes hoc polliceri videbantur, si Romani pontificis illis accederet authoritas, erigere ecclesias, fundare monasteria in animo haberent. Nihil cunctatus pontifex annuit postulatis, mittens episcopum cum abba- 50
te & clero competenti: qui vbi in Liuoniam peruenere, perducti sunt annitente archiepiscopo Rigenfi memorato, in conspectum Letuanie principis, exposito legationis suæ mandato. Quum barbarus vir iam animum mutasset, in hanc sententiam fertur respondisse, Papam vestrum nec noui, nec nosse cupio: fidem ac religionem, quam paterna traditione accepi, in ea permanebo, certans pro illa à sanguine vsq; ad mortem. Legati vbi audiue-

audiuerant, deiectis in terram frontibus non læti redierunt, tantum itineris, tantum periculorum, per mare, per terras emensi. Sic serres habet: antiquus ille hostis, princeps tenebrarum, Ægypti tyrannus Pharaon, non dimittit populum Domini nisi in manu forti. Fratres domus Theutonicæ non illis erant viribus, ut sine proximorum regum auxiliaribus armis gentem barbariæ ferocem & multitudinem innumerabilem inuaderent. Poloni enim tum aliis impliciti bellis, rem sinebant intactam, quæ totius regni vires deposcere pro sui magnitudine videretur. Oratores summi pontificis sine fructu redierunt, ipsi tamen mercede sua apud Dominum non fraudati. Scriptum est enim, *Reddet Deus mercedem laborum sanctis*. Laborum, inquit, non euentuum: non enim est in homine
 10 via eius.

LAKOLDVS interim rex Polonorum, memor quid regnum suum aliquando à marchionib. de Brandenburg pateretur, quum incursione facta rex caperetur, & marchia noua regno adimeretur: in eam rem armis vlciscendam vires multas collegit. Accessere illi Letuani, quorum regis filiam tenebat vxorem. Accessere Vngari, quod rex illorum filiam Lakoldi coniugem haberet. His agminibus cinctus, mouit in marchiam. Fratres Theutonici iter tum incolume præstiterunt Letuanis, quod bellum à gente in se auertere non auderent, præsertim quum in auxilium prodirent regis Polonorum. Prætenderant autem marchioni quietis suæ causam iidem fatres, quod à summo pontifice (qui patrem marchionis regem Romanorum, excommunicatum haberet) literas ea de re accepissent. Ergo Poloni his aucti viribus, nec vllis tardati repagulis, in marchiam duxere, prædis & captiuitatibus omnia vastantes. Abducti viri, mulieres, iuuenes, virgines, senes cum iunioribus, sine numero: pecora cum omni suppellectili. Obsessa ab illis vrbs Prinslaui, & aliquandiu oppugnata. Erat inter Polonos qui illam Christiani populi, præsertim ab infidelibus Letuanis, cladem miseraretur, sciens quàm onerosus quamq; odiosus esset rex Dawida Letuanorū suæ ditionis Christianis. Loco ad insidias prouiso, eundem regem Ploscouia egredientem, admissio equo infestissima hasta incurrit, & gladio
 20 perfossum extinxit, citissimè cursum vertens, ut celeri ad cursum iumento hostium vindicum manibus eriperetur. Hic erat exitus perfidi regis, qui Christianismum suscipere contemneret, illuderetq; vanis promissis de longissimo venientibus itinere: quiq; subiectis Christianis grauis immineret. Poloni euastata prouincia, quum nemo prodiret in aciem ex aduerso, agmina sua reduxere. Sic etiam hodie res geruntur in eis regionibus. Non stataria pugna totis configunt aciebus: excursionibus agunt inuicem, & redeunt: idem passuri ab hostibus sequentibus, posteaquam illi exercitum suum iam dimiserunt. Ita Russi, Letuani, Turci, Tartari, hodie pugnant: nisi enim casus faciat obuios, non demorantur hostem, donec prodeat in aciem.

Quo tempore, quum Henricus Magnopolis dominus, bellum renouaret in Iohannem Wandalia dominum (quoties antiqui vulneris memoria recrudesceret) infestis cohortibus concurrerunt ad contermina pagi, quod dixere Frederckstorp. Ibi multis in prælio captis, Henricus Iohannem coniecit in fugam, coegitq; malis in eum plurimis, ut
 40 domi quietus maneret: non enim equis aut viribus aut simili ad prælia erat fortuna. Per idem tempus Nicolaus de Wittenburgo comes: pars est ea comitatus Zwerinensis per partes diuisi, quum multi essent filij cohæredes, quo consilio, non est omnino dicendi locus. Sed tamen si principatus per Germaniam indiuisi manerent, longe formidabilior esset virtus eius, quam sit modo, quum sit multis partib. dimembrata: ut crebrius in se versis viribus abutatur, euiscereturq; quam ab exteris superetur. Non sic Francia, quæ semper studet vnico per omne regnum principatui. Vnde fit ut crebriorib. victoriis illustretur, minus ciuilib. bellis laceretur. Sed hæc aliàs. Nicolaus comes de Wittenburgo (quod dicere institui) tum rebus excedens humanis, duos reliquit filios, Nicolaum & Guncelinum. Quod in eam rem ab annalibus receptum cōmemoratur, ut videamus quib. tum
 50 scissionib. etiam comitatus vnus esset diuisus, quum alij de Zwerino, alij de Wittenburgo comites censerentur. Qua etiā tempestate iam de ecclesia Caminensi erat contentio, vetus palæstra litigantiū. Vacuata erat morte episcopi cathedra: canonici elegerūt de suo numero, Iohannem de Gottingen, virum præstantem, & illo in ecclesia loco dignū. Papa prouidit ecclesiæ de quodam fratre Io. ordinis prædicatorū, q. vel electionē præueniret, vel quid in ea vitij deprehēderet, aut q. plenitudine suæ potestatis (ut solēt) vteretur.

Nondum satis viri ad subi-gendos euangelio idololatrias

Papa implo-
 auxilia aduer-
 sus excommu-
 nicatum con-
 trahi patitur.

Letuanus con-
 tra societatis
 ius caditur.

CAP. II.

Germania
 πολυκοπειν
 exitialis

Dictatoria pa-
 pe potestas à
 Germanis cir-
 cumscriptur.

nondum extantibus principum Germaniæ concordatis, quæ repagulum obiciunt. Hic frater veniens in ecclesiam, tam erat gratus quàm sus (vt ferunt) in vicum Iudæorū. Quid enim nunc facerent? Qui cum suis deq; suo corpore electis vix agunt pacificè, quid facerent de alieno? Sed Papa vbi intellexit, litem diremit, vt prouideret memorato fratri Iohanni de ecclesia Verdensi tum vacante. Patientiores illi videbantur ad alienum pontificem quàm Caminenfes:

CAP. 12. **VENERAT** tum Lubicam Bertoldus de Hennenberg comes, nobilium solēni secum apparatu ducto, secum etiam adducens Ludouici marchionis puerum nouennem filium: vt inde traiceret in Daniam, de spōsaturus puero filiam regis Danorum Christophori. Ad eam solennitatem, honoris gratia, multi euocati principes venerāt: inter quos **10** Henricus dominus Magnopolensis, acer in armis, qui magnam marchię Brandenburgensis sibi partem per arma conquississet. Interpellat eum rex secretò, velut cassib. in regno clausum (incertum an comitis memorati consilio) vt accepta pecunia, eam reddat ditionem marchioni, aut (si id mallet) in manus regias. Sciens Henricus graue esse pernegare illi qui etiam cogere possit, quum esset in alieno, respondit regi, vna se nocte deliberaturum, facilè de his rebus cum illo transigere. Ille mox vbi ad suos rediit, iubet sub noctem expediri nauim secretò: festinusq; rediit in terram suam. Comes vbi expleto in Dania negocio suo Lubicam redierat, euocat Henricum principem memoratū: cumq; illo agit, vt Henricus acceptis viginti marcarum millibus Brandenburgēsis monetæ, reddat principi suo terras ademptas. Insuper fœdus perpetuæ pacis inierunt, vt in reliquum **20** tempus, suo quisq; contentus, communes hostes iunctis virib. persequerentur: inq; eas conditiones discessere. Quo etiam tempore Werslaus dominus Rugianorum excedēs ē terris, non reliquit sui corporis hæredes. Cuius terræ dominium vicini principes omnes ambierunt: rex Daniæ, dux de Wolgasto, dominus Magnopolensis, princeps Wandalia, pro se quisq; contenderunt. Sed regi, quod maiorib. esset viribus, quodq; antiquū in eo feudum collocasset, maiore eius pars tum concessit. Nomen enim (quod diximus) habet illa insula & vetus & illustre, quod Gothi primum egressi Suecia, diu ibi habitantes, in magnam gentem coaluerunt. Longobardi quoq; longo pōst tempore in ea commansere: sed ytrique ad maiora egressi regna, genti Wandalorum suam prouinciam reddiderunt.

CAP. 12. **MAGDEBURGI** per ea tempora archiepiscopatū administrabat Burchardus de Scrapelaw comes, vir singularis & industriæ & religionis: qui annis in pontificatu nouē atq; decem cum laude peractis, illum habuit exitum, quem Christianis temporibus nemo pontificum est expertus. Vir erat sobrius, pius, castus, fortis, prudens, & qui iura ecclesiæ suæ magno semper labore tueretur: multa illi foris bella, multæ ab ciuib. dissensiones: ministeriales quoq; ecclesiæ suæ illi se aliquando opposuere. Sed non potuit de loco moueri constantiæ quadrangulus: vbiq; victor superabat. Ciues illi Magdeburgenses infesti fuere, quod improbam eorum voluntatem refrænaret: linguæ maliloquæ mender plurimum illi in populo odium consciuere. Cessit & abstinuit vrbe: clerus quoque concessit: non tamen omnis vno erat animo in pontificem suum. Erant inter ciues quib. **40** fideret archiepiscopus, qui multa pro illo ad populum intentabant, vt recōciliaretur suo domino. Pollicentur omnes, si veniat in conspectum, nihil mali passurum, multorum etiam nubilos vultus discussurum, cum præsentem se melius omnia quàm per interpositos acturos. Itaq; fidem facit communitas, viris probatis (quibus sciebant archiepiscopū crediturum) se cum synceritate cum illo in gratiam redituros. Venit ille, & rebus (vt videbatur) omnibus complanatis, cōcordia integratur, iurante vtraq; dissidentium parte super venerabili Christi Sacramento. Credit archiepiscopus rem germanitus compositā, stirpitus extincta odia: abit, reditq; ex commodo in ciuitatem, nihil etiam mali suspicatus. Recrudescunt iræ in populo: erant incentores pessimi, produnt se multorum diu latentia odia: iam præsentem in palatio suo circumsistunt, velut captum asseruant in conclau. **50** Capitulum vel aberat, vel non omnino (vt debuit) fideliter astitit pontifici. Audit ille indignantium murmura: rationem se omnium pollicetur redditurum. Emollire tentat sequentes, blanditur, pollicetur: nihil proficit. Reperit mane scriptum creta in foribus cubiculi, *Verbum quod supra Christi corpus iurasti, non implesti.* Iussit deleri: renouatur. Iam videt quid moliantur: alloquitur propiores, reddit factorum rationem: furdo fabulam nar

Rugia Danus
principe mor-
tuo occupat.

Inuicta archie-
piscopi constan-
tia.

Magdeburgen-
ses sui archie-
piscopi durissi-
me irascunt.

rat. Alio vidit item tempore scriptum, *Frangenti fidem, fides frangetur eidem*. Iam certam sibi paratamq; cernebat perniciem: itaq; Domino se & causam suam recommendans, expectabat euentum. Sub noctem rapitur in carcerem tenebrosum, squalidum, profundum: oneratur catenis, maceratur inedia, mille excruciatur modis, vir Deo dignus, quē improbi diu habere pontificem non mererentur.

A die nati Iohannis ad festum vsq; Matthæi sedebat in tenebris, lucerna lucens. Iam consilium parricidæ firmauerunt. Eliguntur viri quatuordecim, de Magdeburgo octo, de Hallis quatuor, de Caluis duo, veste per omnia simili: & laruis induuntur, ut etiam inter sese nosse non possent, quis esset quisq;. Clauas manibus præferentes irruunt in carcerem, clamoribus testati nequitiae ebrietatem. Vincunt pontificem, ludibundi chori-
 10 zantium in morem circuierunt: & ut in tenebris poterant, clauis sæpe innoxii iacentem tetigerunt. Iam vertigine in errorem acta, ut internosci quis cederet non posset, vnus ex his claua ferit caput pontificis: nec opus fuit ictum iterare. Vertiginem tamen continu-
 20 runt, donec mortuum esse non dubitarent. Egressi ponunt laruas, nec inter eos quis necem peregrisset, sciebatur: nisi quod omnes æquē noxij & essent, & haberi voluerunt, qui vno consilio grauissimum parricidium & atrocissimum facinus peregerunt: nec refert cuius manu interierit, quando omnium conatu consummatū est scelus. Linquntur sanctum in carcere cadauer anno pene toto. Ignorabat capitulū vacare ecclesiam: iam pene in obliuionem venerat pontifex: quum ciues, velut ignari rerum, inspectare vadunt
 30 quid agat carceratus. Reperiunt iam foetore grauem vermib. scatere, diuturnitate pene consumptam carnem: enunciant defunctum in carcere. Non potuit internosci pontificis nisi in capite signum. Extrahitur, in medio templo tumulatur, lachrymantibus per circuitum bonis omnibus, quod vir iustus & pontifex inter suos, tam miserabiliter laceratus periisset. Sed illi tamen sequuti sunt casus, ut non latentur de grauissimo in pontificē scelere. Interdictum per vrbes diuinis officiis: excommunicati omnes conscij. Episcopus Mersburgensis, cum amicis suis non paucis, gladium distinxit (ut vindicaret) carnalem. Sed qui cæsus est, meliora peruenit ad regna, accepitq; præmia patientiæ, iustitiæ, sanctimoniam, vir imprimis inter sanctos martyres numerandus. Eligitur in eius locū decanus, vir decrepitæ ætatis. Ascendens ipse pro confirmatione capitur à Romanorū rege, in odium summi pontificis, qui gladio suo abuteretur in eundem Ludouicum regē.
 40 Nam & ipse Burchardus archiepiscopus parens papalibus literis, regem ipsum excommunicabat. Electus in carcerem tractus, non diu superuixit. Papa filio Lantgrauij Hassiæ (Latini dicerent comitem prouincialem) de illa prouidit ecclesia. nam ipse tum Lantgrauius Auenione fuit, ex quibusdā causis cum coniuge.

CAP. 13.

Pontifex in carcere à larvatis necatur.

Horrendum Christiani disidij spectaculum.

I A K O L D V S per ea tempora, rex Poloniae, totius regni sui viribus intrauit Prussia, quod fratribus ordinis Theutonicorum ex causis tum aduersaretur: igne ferroq; omnia
 50 scedabat. Quantas voluit prædas abegit, nec erat ex fratribus qui obganniret aut egrederetur: imparati enim occupabantur. Sed quum rex victorem reduxisset exercitū, fratres ipsi, coadunatis vndiq; viribus, ducunt in Poloniam, lege talionis reddentes quod sunt
 60 passi. Munitiones, quæ non sunt satis in Polonia fidæ, obuias deiecerant: quæ ferro expugnari non poterant, iniecto igne cremabantur. Nam sunt pleraq; omnia illius regionis lignea præsidia. Ita fratres par pari referentes, & ipsi præda onustum reducunt exercitum. Neq; rex, dimissis quas antè habuit copiis, audet se credere campo, aciem opponēs grassatoribus. Posteaquam illi in sua sunt regressi, rex longe contractis armis, ab Vngaris, Letuanis, Turcis (quibus suas copias coniunxit) iterum mouit in Prussiam. Tum verò sæuebat in omnem ætatem, neq; sexui neq; religioni parcens. Incensis iniecto igne oppidis & arcibus, magnis vastationibus omnem perdidit terram Culmensē, quaq; ierat, reliquit omnia ad imum vasta. Ipse magister fratrum Wernerus, quum armis par esse nō posset, misit oratores, qui treugas cōstituerent in diem Pentecostes. Quid enim (inquit ille) mutis abutimur viribus in alterutros, per intestina vulnera Christianismū lacerantes? Cur
 70 non potius, tebus compositis, focia arma cōuertimus in infideles? Conuenit inter eos ut magister arces duas obsidum loco regi traderet, Dobrin atq; Brandenburg. In eas tum conditiones rex reduxit exercitū. Interim magister ipse, quum non satis fratrib. placeret, ab eorum vno in arce metropoli Marienborg trucidatur. Assumpto deinde per electionem nouo magistro, renouatur bellica expeditio: & primò arcē Brandenburg regi obli-

CAP. 14.

Polonus Theutonicis equitibus bellum infert.

Theutonici-
quites Polo-
niam vastat,
et acie dimi-
cant.

gata armis recuperant, vi bellica fulminantes. Inde ducunt in Poloniam, & quæ priscis superfuere vastationib. euertunt: oppida & arces vorax ignis consumpsit. Peragrantesq; nullas regis copias experti obuias, prædis onustum exercitum reducere. Vix se in sua dispersa receperant, rex iterum sequutus redeunt, compensat quæ fecerant. Sed fratres pertasi damnorum, aliquando aciem opponere regi constituunt, digladiaturi cum Polonis: nigrum educunt in hostem. Concurrentes autem magno prælio decertant: cecidere vtrinq; plurimi, sed maior pars ex Polonis. Erat quidem incertum ubi victoria constitisset: sed ubi erat, cruenta fuit. Nam mutuis cædibus oppressi plurimi, superstites reliquere fugatos: promptissimus quisq; ex ordinis præceptorib. in acie cecidit. Ea strage peracta, aliquando rebus per conditiones compositis, vtriq; quieuerunt.

CAP. 15.

1330.

Polonus victo-
riam de equi-
tib. reportat.

Serbonia papa
erranti aduer-
satur.

Expedi-
tio in
Lettuaniam.

HENRICVS dominus de Magnopoli, per hæc tempora circa tricesimū post mille trecentos, concessit in fata, relinquens duos paruulos, Iohannem & Albertum. Commendabat autem moriens, vrbium suarum primariis Rostockij atq; Wismaria præsidibus, vt tutelam filiorum impuberum, suorum principum, fide credita implerent: quo ad- usq; iam adulti nossent rebus ipsi suis præesse atq; prospicere. Albertus autem prior vxorem duxit, germanam regis Suecia Magni. Ipse tum gubernacula apprehendens, prudenter & fortiter terram suam gubernabat. Vix duo intercessere ex hoc tempore anni, & recrudescere bellum inter Polonos & Prussos. Nam rex Lakoldus, memor acceptæ cladis in Prussia, vindictam exercere constituit (foelix superq; si sudorem & sanguinem pro Christi religione amplificanda tantum profudisset) magnis iterum agminibus contractis Prussiam ingreditur. Ipsi fratres iam prospicientes regis molitiones, auxiliaria etiā ipsi arma contraxerunt: militari enim genere nati omnes qui arma portant. Facile cognationem quisq; suam ad arma deuocabat, ostensis magnis de præda præmiis: occurrunt venientibus ex aduerso hostibus. Tum verò ubi concurrunt, acris pugna confurgit: magnis vtrinq; viribus, magnis animis, & odiis concertantur ingentibus. Stabat diu anceps victoria: ipsæ acies pertinaces, certæ non cedere, diu paribus certauere viribus. Cecidere hinc atque inde plurimi: sed tum victoria Polonis prouenit. Cæsi, ex aduocatis Russe de Plawis, & iunior comes de Honsten: comes de Aldenburgo graue vulnus accepit in faciem. Multi vicissim tum capti: sed exuperabant damna fratrum. O quantus poterat eo sanguine parari Christo exercitus! Sed non hoc agitur, vt semper viciniore salutis gerantur inter homines, etiam si hoc ab initio profiteantur. Hoc erat illud tempus quo sub Iohanne eius nominis XXXI. scindebatur ecclesia, de visione separatarum animarū: quum nonnulli ex fratribus minoribus pertinaciter tuerentur, illam differri vsque ad nouissimam diem: quibus multum inhærere videbatur pontifex. Sed fratres ex aduerso prædicatores docebant, mox resolutam corpore animam iusti, cœlos ad beatam visionem penetrare: quibus prælati & doctores fere omnes in palladio Parisiensi subscribere: qui etiam ea de re misere literas pontifici. Scripsit & rex illorum temporum Francia Philippus. Tergiuerfationes diu erant plurimæ multorum, quum fratricelli garrirere non intermitterent: sed præualuit veritas, dicente Christo ad latronem, Hodie mecum eris in paradiso.

CAP. 16.

LETUVANI pro magna parte in perfidia natiui erroris permanentes, pacem habere, dum Poloni atq; fratres Theutonici ordinis colluctarentur. Quibus rebus post multa ac diuturna mala iam pacatis, marchio Brandenburgensis Ludouicus, Romanorum regis filius, & Henricus dux Bauariæ, magnis agminibus adunatis, mouere in Letuaniam. Accessere illis tam magnis copiarum ductoribus fratres Theutonici ordinis: & armis iunctis, iam suæ professionis negotium agere institerunt, obuias quasq; munitiones demoluntur: deditiois nulla est alia conditio, quàm vt sacram Christi fidem suscipiant: profitentes, ex more Christiano baptizantur. Multus populus in ea barbarie accepit conditionem. Nobilitas cessit retro, non ausa opponere venientib. aciem. Henricus memoratus dux Bauariæ, vt magnæ & laboriosæ ac sumptuosæ expeditionis monumētum relinqueret, in hostica terra erexit & communiuit arcem, quam de suæ gentis vocabulo Bayerborg appellauit: impositoq; præsidio fratrum ordinis Theutonici, victores tum exercitus reducere. Sed non erat vnus expeditionis negotium, tantā barbariem ab inolitatis errorib. tam citò reuocare: iterum atq; iterum vrgendi cōmouendiq; erant armis nō modò exteris, sed vicinorū de regno Polonorū: qui quādiu rem dissimulāter egerūt, nihil stabile,

stabile, nihil permanens in ea prouincia poterat constitui. Vix prima terræ limina senferant motum: nam nobilitas, quæ præsentibus cessit, facile reuocauit infrunitum populum ad consuetos errores.

VENERANT per id tempus Romanorum regis oratores Lubicam, Iohannes de CAP. 17.
Hennenberg comes, & duo milites, cum mandatis & literis, ut ipsi quibus possent viribus instarent, senatusque Lubicensis anniteretur, ut Otto frater regis Danorum Waldemari, nuper captus prælio à comitibus Holsatiæ, bonis conditionibus laxaretur. Ostenditque senatus se cooperationi spontaneum, effecitque ut super ea re apud comites instantia fieret. Peruenit aliquando res in tractatum & disceptationem, nec inueniri poterant
10 viæ ad eius relaxationem: tam difficiles fecere conditiones, tanta allegabant pro suo iure. Frustrati oratores cum Lubicensibus, infecto negotio redierunt. Erat tricesimus
quintus post mille trecentos, quum prodigij loco habitum est, cetera grædia innataste Trauenam, peruenisseque ad urbis vicina, longitudine octo & decem, viginti, quatuor & viginti pedum: quæ fuit necdum aduorum, sed media ætate crescentium magnitudo. Quo etiam tempore cœpit inter reges Franciæ & Angliæ diuturna illa de regno Franciæ
conflictatio. Obierat sine mascula prole rex Franciæ Karolus: successit Philippus de I 335.
Valesia comes, proximus (ut ferebant) ex masculina hæres linea: sed propior erat ex matre rex Angliæ Eduardus, cuius erat genitrix filia regis Franciæ Philippi, cognomento Pulchri. Id bellum in multa tempora est protractum, per multorum regum successio-
20 nes: in quo infinitus sanguis profluxit. Erant quidem & antea de Normandia inter reges memoratos bella grauissima: sed nullum huic, magnitudine odiorum & temporum diuturnitate compar. Tempora signasse nobis sit satis: nam Francorum res scribere non suscepimus, contenti professis.

LUDOVICVS interea Brandenburgensis marchio, vxore defuncta, respexit ad CAP. 18.
secunda vota. Erat puella insignis, hæres vnica Stirie, forma & pudicitia singulari, iam nupta filio regis Bohemiæ. Ea quum viri quereretur impotentiam, materque esse vellet, egit occultis apud Ro. regem literis, ut filio eius marchioni tam viduo vxor esset, dotem allatura non vulgarem. Placuit res regi, filioque: suadet ut eò animum inclinet. Ille raptum detestatur, esse in regno plurimas suo thoro dignas, virgines ac viduas: nunquam se per sce-
30 ra inire thorum. Pater contra, non esse raptum, ubi mulier agens lege, contendit iure diuorciari. Quid multa? persuadet filio. Ille volentem rapuit puellam: quæ ubi in tutum peruenit, à priori diuorciata marito, per sententiam iungitur coniunx Ludouico marchioni. Non tulit iniuriam rex Bohemiæ Iohannes: contrahit ex Vngaris Francisque ingentia auxilia, ac duxit in Ludouicum marchionem. Ille non imparatus, copias ingentes in armis habuit: excipit Ioannem regem cum agminibus venientem: & manu collata Bohemum agit in fugam. Serpsit in longam memoriam ea iniuria, nec facile potuit obliuione deleri, quæ tam atroci facinore sumptuque infinito ei constiterat. Ioannes rex magno bello inter reges Franciæ & Angliæ se immiscuit, ibique pugnas acri prælio periit. Wentzlaus iniuriam suam exequutus est post patrem: sed quum interim defuncto Ludouico Roma-
40 norum regi successor quæreretur, Wentzlausque rex Bohemiæ, filius Iohannis (mutato nomine, ut Karolus diceretur) in eum dignitatis gradum prouheretur: excitauit Karolus Ludouico æmulum, qui se diceret Waldemarum marchionem, non vita functum, sed peregrinatione subactum, quum pro eo ex composito aliud cadauer tumularetur. Quum multi principes astipularentur tam multis & magnis rerum indicis, ille falsitatem conceptam peruestiuit: Romanorumque rex non inuitus audiuit hosti æmulum esse excitatum. Itaque filium conceptæ inter eos amaritudinis in longum ducitur. Quum autem Ludouicus marchio, patris hæres, imperij teneret insignia, communium interuentu amicorum ea re gratiam sibi Karoli comparat, ut ea tradat regi iam electo. Karolus eo præstrictus beneficio, antiquat aboletque iniuriam: coniugem quam tulit, habere permittit: inuestitque
50 de Brandenburgensi deque Stiria, vtraque Marchia & de Bauaria paterno principatu, posthabito adulterino marchione. De quo plura in Saxonia: sed hæc per præoccupationem dicta, longo tempore sunt subsequuta.

PER ea tempora conuenit Lubicam memorabilis cœtus principum inferioris Saxoniæ, qualis ex omni hominum memoria nullus extitit. Conuenerant enim archiepiscopus Bremensis, Brandenburgensis, Swerinensis, Raceburgensis, Lubicensis, & Hal-

*Pax in sex
annos.*

berstadenſis, epiſcopi: & ex ordine ſecularium, Brandenburgēſis marchio Ludouicus, de Brunſwico, de Luneburgo deq; Stetino, de Wolgaſto, de Saxonia duces: de Holſatia, de Zwerino, comites: de Magnopoli, deq; Wadalia, domini: milites militaresq; ſine numero. Colloquiū fuit de generali terrarū pace, deq; innocuo itinerantium tranſitu, vt interdican-
10
tū latrocinia: iurataq; pax eſt in ſex annos. Hunc autē tam celebrē conuentum illuſtra-
re nuptiæ domini Nicolai, principis Wandalia: cui Albertus Magnopolis do-
minus, germanā ſororem dedit coniugē. Anno deinde, pximo rediit in eam urbē Ludo-
uicus marchio memoratus, literas præferens imperiales, quæ illum declararet eſſe defen-
ſorem Lubicæ: q, longe poſita in vltimis imperij finibus, multis vndeūq; afficeretur in-
commodis: pro qua re cenſum illi annuū Imperator ab urbe deputauit. Audierat enim
quia ciues ſuperiorib. annis, in eam cauſam Erico Danorum regi pecuniam dederint. Il-
le tum à ciuib. permagnificē excipitur, & exquisitis honoribus, per dies quib. apud eos
commanebat, habitus eſt: cum multa gratitudine ſe ſemper urbis futurū ſpondet & pro-
tectorem & prouectorem. Venerant eò comites Holſatiæ Henricus & Iohannes: cum
quib. inter alia egit, vt Waldemarum Dania regem, Chriſtophori filium, diu regno exu-
lantem per Gerhardi comitis nuper in Dania cæſi factionem, reducerent in Daniam:
idq; polliciti comites perfecerunt. Waldemarum autem Slefwicki dux, pridem rex appel-
latus, his nunc rebus accedens in Sunderborg, regi deſpondet germanam ſuam, coniu-
gem: vbi etiam nuptiis regali luxu peractis, regem dux deducebat in Wiborgum. Eò to-
tius regni proceres euocati ſacramenta renouant, abolitis omnibus iniuriæ fomiti-
bus.

CAP. 20.

*Hamburgi
inter clerū &
populum tu-
multus.*

Hoc eſt illud tempus, quo in Hamburgo pernicioſiſſima clero turbatio vige-
20
bat, orta de prædiis & domibus in urbe clero quouis titulo obu-
nientibus. Prætendebat cle-
rus, deberi quoq; ſibi ius ciuilitatis non diſſimile laico populo, quod ſacerdotia publicis
rebus ineſſent: ſenatus cum ciuib. repugnabat. Miſcuerunt ſe ciuilib. cauſis (vt fit)
nonnulla iniuriarum capita in clerum, quum populus non contentus iure agere, vim in-
ferebat: præpoſitus in eccleſia publicē conuitatus, puluereq; in contumeliam aſperſus,
quod ille iuriſdictionem in quorūdam adulteros ſeuerius intēdiſſet: decanus etiam gladio
petitus in eccleſia diceretur, alij ſacerdotes affecti verberibus & plagis. Itaq; interdicitur
in urbe ſacris, cedit capitulum loco: fratres cum laico populo proteruiunt: prædicatores
tamen in viam redeunt primi, minores diutius inſaniunt. Archiepiſcopus Bremeniſis, lo-
30
ci ordinarius, Burchardus, cœpit rem totius controuerſiæ ſeriō cum ſuis tractare. Ade-
rant conſulares nuncij cum mandato etiam in ſcriptis, præter ſuam conſuetudinem. Fit
ad plenum concordia, literis de ſuper editis ſub ſigillo eiſdem archiepiſcopi. Mittuntur
Hamburgum, approbantur à ſenatu: & ex ſuperabundanti literæ de rato remittuntur, ſi
quid ab oratoribus ſupra mandati formam videtur approbatum. Omnia in tranquillo ef-
ſe iam putantur: ecce recrudescit vulnus, ſubitō reſiliunt à prioribus placitis: ciuium ob-
tendunt diſſenſum, qui non ſinant in eam formam durare compositionem. Deuoluitur
cauſa in Romanam curiam, diu ibi litigatur: miſſi ex capitulo, miſſi ex ſenatu duo conſu-
lares: duo inuicem germani altrinſecus tuentur aduerſas partes. Clerus iuſtiori cauſa ad
victoriam peruenit: decernuntur literæ accipiunturq;. Interim populus ſæuiens in præ-
40
dia eccleſiæ, armatus exiuit, incendio, gladio, præda, ſæuit in agros eccleſiæ: & omnibus
peruaſtatis, reducit abrepta in urbem. In decimum octauum annum durauit ea contro-
uerſia: & in fine poſt multos labores, poſt longa exilia, impenſas litium graues, poſt dama-
na irrogata eccleſiæ, à non magnis perſonis res intercipitur, tractatur, componitur. Cle-
rus, & imprimis capitulum, reſiliit à iure ſuo, traduntur literæ: fit ad eam quæ placuit lai-
cis formulam, rerum compositio. Sic ſe res habet: vbi populus Dei timorem & iuſtitia
reſpectum poſthabet, ſola vi nixus, magno detrimento laborat clerus.

CAP. 21.

*Captus Ma-
gnopolen.*

ALBERTVS de Magnopoli, ſunctus legatione regis Sueciæ, leuiri ſui, in Turin-
giam, vt nuptias conciliaret, à Guntero comite de Swartzenborg cum omni ſuo capi-
tur comitatu. Erat (vt coniiicitur) controuerſia de veteribus patrum ſimulatibus. Sed
quum ad Romanorum regem eo itinere tranſiret, ſua putauit rex integritatis, vt incolu-
mem præſtaret & liberum. Tentauit hoc literis & nunciis: quæ vbi nihil peregerant, ex-
pleuit armis, vt laxatus in ſua rediret. Hic Albertus tres ex coniuge ſuſtulit filios, Henri-
cum natu maiorem, qui poſtea coniugem accepit Ingelburgam filiam Waldemari regis
Danorum: Albertum, qui in regem Sueciæ excreuit, cōiugem autem duxit Rixam, filiā
Ottonis

Ottonis comitis de Zwerino: & Magnum, qui filiam Bugslai ducis de Wolgasto Elizabetham uxorem habuit. Filias verò duas: quarum natus maior Ingelburga nupsit Ludouico marchioni Brandenburgensi: alteram Annam, quam accepit Adolphus comes Wagrie in Holsatia. Sed filius Albertus, Henrico natus ex filia regis Danorum, quanquam morte aui materni Waldemari Daniæ rex declararetur, eamque Karolus rex Romanorum sua sententia fulciret, non potuit tamen in possessionem peruenire: quod Margareta altera regis filia, ingentis spiritus femina, plusquam virili animo Daniam sustinuit gubernare: perfecitque industria singulari, ut tria regna post multorum memoriam seculorum femina (quod diu viri non poterant) coniungeret. Sed hæc per anticipationem quandam sint dicta: ceterum decursus rerum alia in tempora incidit: quod in Dania signauimus. Nunc verò contenti commemoratione principalium nuptiarum, reliqua suo ordine exequamur.

Mulier trium regnorum dominatum sibi comparat.

ALBERTVS autem & Iohannes fratres, cum primum Karolus III. in Romanorum regem esset assumptus, solenni comitatu curiam regis, quam tum Pragæ in Bohemia fouerat, adierant. Aucti sunt à rege ducali dignitate, ut duces in reliquum Magnopolenses & scriberentur & essent, multis gentiliū suorum ducibus potentiores. Reuersi in terram suam quæstionem mouerunt Ottoni de Zwerino comiti, super terris & ditionibus quas Henricus Leo ante ducetos & supra annos, tulisset Pribislao tritauo suo. Sed longa possessio aliquot seculorum quomodo potuit iure submoueri? Iam tamen superiorem se gerens Albertus pro aucta dignitate, à comitibus feudi dominus voluit re-

CAP. 22.

cognosci. Qua ex re oppidum cum arce Wittenburgum oppugnans cepit. Creuerat per ea tempora in immensum opinio adulterini marchionis Waldemari, quem excitabat fouebatque occultè Romanorum rex Karolus, ut laborem crearet Ludouico, qui olim illius fratri Iohanni (quod diximus) tulit uxorem. Induxisse ferunt eundem regem qui ad se venerant, in quibus Albertum ducem Magnopolensem: & quos poterat principes, inflammabat ad roborandas partes falsi marchionis. FACILE credunt omnes quod verum esse cupiunt. Qua ex re Albertus dux, placens Karolo, quum defenderet partes adulterini marchionis, Ludouicum & omnes ei fœderatos in se prouocauit. Rex Daniæ Waldemarus, Ludouico studens marchioni (utpote sororio suo) in Wandaliā duxit à mari, insulam Pole ad Wisnariam deprædatus. Sed adueniens cum expedito agmine Albertus dux, regem fugauit, compulsi in naues redire, multis antè vel in ipsa trepidatione demersis, vel in congressione gladio cæsis. Iam creuerat existimatio de adulterino marchione, ut etiam vrbes Marchiæ, inductæ principum auctoritate, illum susciperent. Archiepiscopus enim Magdeburgensis, Rodolphus dux Saxonie, Albertus dux Magnopolensis, fuere cæteris credulitatis authores: quem enim non caperet tantorum principum auctoritas? Etiam sacramenta præstita sunt huic fantasmati, siue magis idolo. Vindicabat ut poterat eam rem Ludouicus, perierunt vtrinque multi: ut non impune cederet quod rex intenterat. Sed Ludouicus iam terris Bauariæ & paterna hæreditate cum dote Stiriae contentus, Romulo fratri (qui hoc nomen Romæ natus accepit) Marchionatum tum permisit. Ille viribus contractis, adulterinum illum marchionem terris suis expulit,

Wittenburg expugnatur.

profugientem in terras comitis de Anhold, in oppidum Dessow. Ibi latens in calamitate moritur, fumo discusso, postquam omnes illum deseruissent. Quo tempore Iudæi per Germaniam grauissimo odio laborabant, quod dicerentur venenasse fontes: fidem faciebat grandis illa quæ tum sæuiebat in omnes mortalitas. Alij hoc auaritiæ principum (ut fieri solet) inter fabulandum dedere, ut Iudæos propter opes, quas multas cumulauerant, infestarentur. Mirum fuit cernere alacritatem miserorum ad mortem. Choreas ducebant: & primum paruulos, inde uxores, postremò seipsos præcipitarunt ad incendia. Plausere miseri, seruiantes oculis astantium, ne qua in re cedere viderentur Christianis martyribus. Martyrem verò non facit pœna, sed causa.

Dani in suam actus.

Iudæorum mira in morte oppetenda alacritas.

PER quod tempus quum itinera publica inter vrbes Lubicam, Hamburgum, Luncburgum, crebris incursionibus latrocinantium essent turbatissima, eaque de re suspecti vehementer haberentur vicini militares, quod aut conscij essent malorum, aut receptatores improborum: apud comites Holsatiæ Nicolaum & Henricum crebrius accusantur. Sed illi, ut rem preciosam suam tuerentur honorem, perstabant, pernegantes omnia de quibus insimularentur. Comites non destiterunt propugnare liberos honorem suum: peruenitque res in multam controuersiam, usque in apertum bellum. Quam rem quia in Saxo-

CAP. 23.

Latrocinia crebra.

nia diximus, hinc transilimus. Sed circa idem tempus, duo ex Wandalia principibus affinitatem inierunt cum Iohanne Largo, comite Holfatię in Wagria, ductis duabus eius sororibus in coniuges. Per quam affinitatem factum est ut laxaretur vinculis Otto, filius regis Danorum Christophori, frater Waldemari: quem praelio captum Holfati diu tenuerunt. Miserunt autem illum ad propinquum suum Iohannem Wagria comitem. Ille autem laxatus vinculis, quum in conspectu eius esset vniuersum Danię regnum (vnde facile consequeretur ducatum, qui in eo multi fuerunt olim) maluit accepta veste sacrae religionis, Deo atq; diuę Marię in ordine fratrum Theutonicorum militare: idq; ex sententia perficiens, fratri Waldemaro reliquit soli scepra regni: in quo defecit sanguis regius. Nam filius eius Christophorus (quod in Dania diximus) inito praelio transfigitur bombardam, tum recens inuento bellico tormento. Filia verò eius Margareta quum ex rege Norwegia filium aleret, noluit germanę filium ex ducibus Magnopolensibus, ad successionem admittere. Vnde factum est ut post eam ad externos scepra peruenirent.

CAP. 24.

Duces Stetinienses oppidum Grimme occupant.

NICOLAUS dominus de Werlo erat ex veteris Wandalia nobilibus. Is inter alia tenebat in sua ditione oppidum Grimme: de quo illi mota est controuersia à ducibus Stetiniensibus, qui clam missis satellitibus oppidum occupauere. Ille Albertum ducem Magnopolensem propinquum suum interpellabat, quod non satis fideret viribus suis, quibus impar erat hostibus. Albertus implorantem non putauit deferendum. Contractis ergo copiis cum apparatu bellico, ad oppugnationem contendit oppidi memorati ab hostibus capti, ut recuperaret. Violentissime oppugnans, igne iniecto, & omni telorum genere non cessante, tandem expugnauit, recepitq;. Inerat valida militum manus, ab ducibus immixta memoratis. Pars capta, pars oppressa incendio: pauci elapsi manus victrices euaserunt. Primarium eius oppidi virum, cuius tradimento oppidum peruenit ad hostes, in conspectu omnium dux iussit concremari. Idem Albertus quum iam dudum indoluisset ex comitatibus de Wittenburgo & Raceburgo latrocinia publicis itineribus fieri, in societate belli sumpto Henrico de Zwerino comite, dictas terras expedita manu peruagatur: latibula quę receptare, aut forte emittere latrunculos solebant, euertit: & ut futuris temporibus viam obseraret incursionibus, in solo Raceburgensi fortalitium erexit. Per crebras tamen pontificis querimonias, quum nollet ecclesiasticis rebus præiudicare, munitionem à se erectam postea euertit. Quumq; dux inferioris Saxonię Ericus iniquo animo ferret memorati Alberti vim in suo, hostiliter in eum inuehitur. Sed Albertus idem quum esset iustitię tenax propugnator (ut erat) etiam videri voluit publicę securitatis. Interpellato Ottone de Luneburgo duce, quem in societatem belli deuocauit, terram memorati ducis maioribus etiam viribus adoritur, ut eiiciat latrunculos, publicos omnium hostes. Penetrauere arma eorum in Darling, peruasere oppidum Raceburgum, totum quod erat obuium grassantibus cessit in prædam: immune tantum permansit eius loci cœnobium. Tacitus prætereo militarium nomina, quę sunt in annalibus de improbitate notata, ne maiorum noxa inurat maculam honestati posterorum, quibus annalium priorum scriptores male consuluerunt.

CAP. 25.

Stetiniensium Pomeranorum genealogia.

PER occasionem ducis Stetiniensis hinc memorati, continuanda est nobis series ducum & nobilium eius regionis intermissa. Ad annum Christi millesimum trecentissimum, Bugslaus quartus tum rebus præerat: qui mortuo fratre Bernaim sine prole, reliquit filium Werzlaum, moriens ad annum nonum post mille trecentos. Nullas res gestas, quę plurimę & quidem clarę fuere, commemoramus: quodulantibus. & requiruntibus nobis, nullę sunt allatę ab eius regionis hominibus antiquitates. Si nobis inuident, ipsi felicius exequantur maiorum suorum clara facinora annalibus tradita: si tamen ante operis editionem ad nos peruenerint, propitio Deo locum suum assequantur. Bugslaus quem diximus, præter Bernaim sine prole morientem, fratrem habuit Ottonem, qui peruenit ad annum quintum & quadagesimum post trecentos: & tum moriens, reliquit filium Bernaim: is reliquit Ottonem & Casimirum. Otto 11. sine prole transiit, septuagesimo septimo post trecentos. Casimirus reliquit filium Zwanteborū, in quo defecit illa linea. Werzlaus, quartus in linea recta principum Stetiniensium, reliquit filios, Bernaim, fundatorem ecclesię sancti Ottonis in Stetino, qui vixit ad annum 1271. post trecentos: huic erat frater Bugslaus quintus, qui ex vxore, regis Polonię filia, reliquit Bugslauum & Werzlaum, in quibus successio nulla fuit. Cæterum idem Bugslaus filiam Catharinam dedit coniugem Karolo

Karolo Bohemiæ regi, Imperatori Romanorum, eius nominis IIII. qui genuit ex ea filium Sigismundum. Ex alia eius filia natus est Ericus dux Pomeraniæ, postea rex Daniæ: erant enim Sigismundus & Ericus consobrini. Bernaim, quem diximus eius nominis IIII. reliquit filios Zwanteborum, Bugslau & Casimirum, quorum nouissimi duo sine prole decesserunt. Cæterum Werlaus v. alius frater IIII. Bernaim, reliquit filios Werlaum & Bernaim. Bernaim reliquit filium sui nominis, in quo stirps defecit. Zwanteborus IIII. peruenit viuendo ad annum MCCCC. reliquit filios Casimirum, Albertum, Ottonem. Albertus & Otto sine prole obierunt. Casimirus peruenit ad annum XXXIII. post MCCCC. & reliquit filium Ioachim, qui peruenit ad annum LI. & reliquit filium Ottonem IIII. in quo linea illa defecit: transiitq; ducatus Stetinenfis ad duces tum Pomeraniæ Ericum & Werlaum. Quorū linea hæc est: Bernaim IIII. fundator ecclesiæ sancti Ottonis, præter Bugslau (de quo supra) fratrem habuit Werlaum v. qui reliquit filios Bernaim & Werlaum. Bernaim (quod antè diximus) reliquit filium sui nominis, in quo linea stetit. Werlaus v. reliquit filios, Werlaum VII. & Bernaim, in quo iterum defecit successio. Werlaus autem VII. genuit Ericum & Werlaum, ad quos peruenit ducatus Stetinenfis. Sed erat illis magna & diuturna lucta & cōcertatio cum marchionibus Brandenburgensibus, Friderico primū, deinde Alberto fratre: res autem post diuturnum bellum, pactionibus est dirempta, nostra memoria: quod suo tempore commemorabitur. Werlaus iste genuit Hartmarum & Zwanteborum in pueritia deficientes. Ericus reliquit Bugslau, huius temporis ducem magnificum: nam cæteri filij Werlaus, Bernaim, Casimirus, in adolētia defecerunt. Filiabus autem contigit in illustres domus collocari: nā fratribus Magno & Balthasar Bugslaus geminas dedit sorores coniuges: tertiam accepit Henricus dux Brunswickensis. Bugslaus ex filia regis Poloniæ coniuge, Casimirum, Georgiū, Barnaim, Ottonem, Bugslau, sustulit: filias Annam, Elizabeth, Sophiam.

REGES tum Bohemiæ & Vngariæ, zelo diuinæ religionis attracti, contumeliam Creatoris in vicinis Letuanis non dissimulantes, iunctis armis terram inuadunt, Christianis sacris (quando aliter fieri non poterat) gentem per arma aggregaturi. Multam latē vastitatem ediderunt: nemo visus est ex aduerso aciem opponere: sed omnis nobilitas iam in angustiam coarctata, cessit in munitionem fortissimam, cui natura loci plurimum fidebant. Ad eam oppugnandam reges cōtenderunt: obsidetur, oppugnatur validissimè. Quum magister ordinis Theutonicorū per Prussiam vel familiaritate nobiliū obfessorum, vel inuidia longinquorum regum (quibus eius terræ dominium inuideret, nec facillè permitteret) cogitauit quomodo solueret obsidionē. Scribit regibus memoratis in castra, magnis terræ Prussie gentis oppugnata agminibus inuadi: esse periculum, nisi occurratur in tempore, omnē Prussiam sub illorū iuga venire: se esse imparē tantis hostiū copiis. Reges ubi audierunt, succurrendū esse rati terris Christianis, ne rursus in gentilitatē recidant, soluant obsidionem, ducunt in Prussiā: eò venientes nihil audiunt hostile, serò intelligētes quid ageretur. Interim obsessa nobilitas Letuanorum elabatur.

Reges qui pirdē castibus incluserūt eam, frustrati, reducunt exercitus, magnis laboribus & impensis in ventum factis. Fratres ipsi, ubi regum in se iustam indignationem, & sui magistri (Ludero nomen erat) occultam machinationem intellexerunt, in ipsum quod fecerat vindicant: detrudunt magistratu, carceri includunt: quam fere in omnes suos pœnam, quoties sæuiunt, detorquent: sic enim beant suos indignati præceptores. Prodigium tum visum ferunt supra oppidum Prinslauiæ. Nocte intempesta sancti Thomæ apostoli visa est crux sublimi cœlo, ad caput oppidi memorati, longitudine pedum quadraginta, colore cœlesti ad lasurium. Visum est portendere marchioni illum maximum, qui per eam tum prouinciam excitabatur, tumultum. Quo etiam tempore inferioris Saxonie duces, Ericus iunior & Albertus patruus eius, non vnum sentiebāt super latrocinii publicarum viarum. Nam Albertus ea pro viribus insectatus, ope finitimarū vrbium (quæ illius signis accesserant) expertus est sibi nepotem in ea causa aduersantem. Albertus quoque dux Magnopolensis, singulari tum affectu respexit in finitimas vrbes: Lubicam in primis fouebat: sæpe in ea diuersatus, conuentus ibi principum agebat, tam gratus ciuibus, quàm illis inclinatus. Nec erat qui rem in yllam sinistram pertraheret suspicionē. Nūc sumptuosum visum est principibus negociū, in præclaris vrbibus

CAP. 26.

Expeditio ad
Letuanos
Christo subie-
gendos.Theutonicus
magister expe-
ditioni Chris-
tiana inui-
det.

Prodigium.

conuentus agere : ideoque patentibus in oppidis crebrius solent conuenire.

CAP. 27.

*Estones in Li-
uonia rebellio-
nem faciunt.*

ESTONES (gens est in Liuania ad mare habitans, iuxta Reualiam, iam dudum ad Christi fidē coacta) hoc tempore cœperunt rebellare: vrgebat miseros grauissima qua premebantur seruitus. Vt se in libertatem vendicarent, agmine facto proximos primū, deinde longinquos, quotquot repererant Theutonici nominis, interemerunt oppresseruntque, euerfis & incensis oppidis. Iam enim in eam multi se, mercandi gratia, terram collocauerē mansuri Theutonici: alij non pauci per tempora moram facientes in ea, quæstui instabant, ex commodo redituri in patriam. Sed tum omnes extra oppida munita & arces inuentos oppressere: munitionem sibi firmabant ad mare. Sed quum bruma iam horridior appeteret, vt paludes & inuia pridem loca transiri poterant, fratres Theutonici ordinis, qui illam quoque (vt diximus) terram tum tenere, superuenere rebellibus: & rusticā illam manum facilē armis perfregere, multis (dum repugnarent) mactatis, aliis captis. Primipilarios autem, & qui capita & authores extitissent rebellionis, exquisitis perdidere tormentis, & ad pristinam seruitutem cæteros retraxere. Canes nostri tolerabilius pascuntur illis hominibus: tā misera seruitute premuntur. Ferunt qui dominantur, nisi in manu forti non posse populum illum in fide contineri. Similis erat conditio nostris quoque locis Wandalorum: qui nisi tributis supra vires fuissent onusti, ad rebellionem toties non peruenissent. Interim vero Waldemar Dania rex cum Erico Saxonie duce iuniore tum Lubicam venerat: ibi se triduo rex ad navigationem instruebat, transiturus in Prussiam expedita suorum manu: habebat enim (quod diximus) Ottonem fratrem iam in ordine Theutonicorum. Constituit autē cum memorati ordinis fratribus inuadere Letuaniam, Christo militaturus, & diuæ Virgini. Sed quoniam vel treugæ erant, vel aliis iustis causis expeditio tum nulla parabatur: dimissa ibi militari manu, Erico duce & decenti familia ingressus est longinquam in terrā sanctam peregrinationem: perueniensque ad Dominicum sepulchrum, ibi de manu Erici ducis, factus est miles Christi, qui antē fuit rex seculi: auratum enim cingulū rex deferabat. Nec intelligo quid sibi velit in principe, præsertim rege, minoris dignitatis accessio, si non est respectus Christianæ pietatis.

CAP. 28.

*Secta flagellato-
rum, quales
fere Romæ et
alibi videntur.*

SECTA flagellantium tum vehementer increuit per prouincias, incertum quo auctore primū instituta, nisi illo, quem cæteris non vigilantibus, tradit euangelium suum, perseminalle zizania: vnde & Acephali (hoc est sine capite) sunt appellati. Homines rudes, qui per Germaniæ agros flagellis se attriuerant: cruces in veste præferebant: ad vrbes gregatim ibant processione disciplinata, capitum operimentis ad oculos demissis, luminibus in terram fixis, tristes & mœsti semper cernebantur. Flagella tribus restibus erant trinodia, nodi ferrum in crucis formā emicans habebant: liuentes ex crebris ictibus ac vulneribus scapulas & dorsa prætulere. Ecclesiam ingressi, positis vestibus, subligacula linea ab umbilico demissa sumebant. Ita egressi per cœmeteria nudi sternebantur, alij proni in faciem, alij in latus, nonnulli in dorsum: quidam extentis in altū palmis, pœnitentiæ formam ad singula peccatorum genera in gestu significabant. Progressus ex omni numero vnus, singulos tangebatur, dicens, Det tibi Deus remissionem tuorum peccatorum. Surge. Inde in ordines digesti, præcinentibus duobus, versum chorus iterabat. Vbi Dominicæ passionis in cantu quædam incidisset mentio, mox vnā prouunt in terram, non (vt solemus) primū geniculātes, sed vno impetu, velut præcipitata ligna vel saxa, ruebant. Quem quisque stans locum fortē habuit, scrupum, lutosum, in eum nihil cedens se proiecit: tum signo dato surgebant. Ferrea corda molleiebant conspecti hominum gestus. Neminem rogabant aliquid, oblata sponte cum gratitudine sumebāt. His tamen religionis signis vitia tegebant, & alebant occultē. Aliquando à duobus fratribus ordinis prædicatorū interpellati, quid nemine mittente docere & prædicare præsumerent, indignati in eos inuehuntur: & quum alius sibi fuga vix consuleret, velocissimis fretus pedibus, alium lapidibus obruerunt, iuxta Mosam.

CAP. 29.

*Letuani bello
laccuntur,
vt Christiani
fiant.*

SUBLIMIS tum magister ordinis fratrum Theutonicorum per Prussiam vocatis ad arma fratribus, etiam de Liuania, validissima manu introiuit Letuaniam, ipso die purificatæ virginis, vsurus beneficio brumæ transcundis aliis inuiis paludibus. Ieiunauerat omnis exercitus in solo pane & aqua, vt pro sui nominis gloria Deus, interuentu diuæ genitricis, de perfido populo victoriam concedere dignaretur. Tracken vocant munitionissimum

nitissimum oppidum, cum imposita arce. Ibi hostes fidei adunati ausi sunt obuiam pro-
 dire venientibus, congressi fortiter pugnant: sed tamen cessit victoria fratribus, octo
 millibus hostium prostratis. Per proximam estatem, ne protinus respirarent, renouaue-
 re expeditionem: & facta per terram ingenti præda, ad duo millia mortalium, secum in
 Prussiam pertraxere, ut baptizarentur, & ritus perdiscerent Christianismi: quo facilius
 ad suos reuersi, ostenderent quid pietatis, & quantum suauitatis, nihil oneris, haberet for-
 midata ab illis religio, de multis austeritatibus in ea gente diffamata. Annus erat quin- 1351
 quagesimus primus post mille trecentos, quum grandis vbique per Germaniam sæui-
 ret epidemia. Lubicæ tum præsagium mirabile ferunt moriturosum extitisse in cōuen-
 10 tu prædicatorum, quod nouitate sua narrationem à nobis impetrauit. Audiuit frater ex
 conuersis, qui curam haberet præ cæteris coquinæ, nocte vna subter se, quum in strato
 esset in hospitali domo, strepitum, & interea vocem loquentis ad fenestram coquinæ,
 Coce para cibum abituris fratribus. Et ille deintus, Quot sunt transituri? Tum ille, Tri-
 20 ginta sex de conuentu, & duo aduenæ cum illis profecturi. Miratus ille frater de intem-
 pestæ noctis cibo, & quid illi, talium rerum curam habenti, nihil tale esset à priore insi-
 nuatum: cœpit cum horrore cogitare, esse fantasticam rem quæ gereretur. Tum cu-
 riositate ductus, de que lecto surgens intuetur per foramen quod visum admittebat in
 domum hospitalem: videt assidere mensæ in albis numerum fratrum quem audierat,
 velatis frontibus, ut fieri solet iam tumulandis. Horrens de visionis forma, rediit in stra-
 20 tum: nec erat cui rem detegeret. Sed quum euentus omnia probasset, funeratis trigin-
 ta sex de conuentu fratribus, & duobus qui de Hamburgo venerant: iam palam edixit
 quid antè vidisset.

*Spectrū inus-
 tatum nocte
 oblatum.*

NON cessabant per ea tempora publicarum latrocinia viarum inter Lubicā, Ham-
 burgum & Luneburgum. Ericus dux Saxonie, quum à multis insimularetur de fauo-
 re & occulta intelligentia rerum, ipso facto ostendit se osorem. Nam militia suæ præfe-
 ctum Hartwicum Ritzerow, quem honoris gratia nomino, cum equestri Lubicensium
 familia (cui præfuit Henricus Lutow) misit in terram Wittenburgensem: ibique subuerti
 mandauit munitiones receptatrices latrunculorum, præsertim eam quæ dicebatur Nyen-
 kerke. Fecere mandata veri fideles, & quos receperunt ex noxiis, contrucidabant: quia
 30 capi non patiebantur. Multos ibi repperunt vinctos miserabiliter mercatores: quos iti-
 neribus extractos, improbi ut emungerent ære, ibi tenuerunt. Præsidia erant aliis quo-
 que locis, eadem infamia conspersa, Tessin, Kennin, Keissin: eodem omnia sunt tenore
 deiecta, quod tum fauebant principes latronum insectatoribus. Quo tempore ferunt re
 ostentui ac prodigio similem in Hachmolen oppido ad Weseram contigisse: quæ ideo
 in cōmemorationem adducitur, quod similis ætate nostra contigerit. Quidam in area
 quum foueam teneret rebus seruandis, frugibus, aut aliis idoneam: eam iam vetustate
 obsoletam innouare constituens, immisit fossorem qui pugaret. Ille, nescio quid passus,
 subito intercipitur mortuus. Descendit alius, ut videret quid prior pateretur: & ille quo-
 que statim expirauit. Mirati qui supra stabant, quum clamoribus nemo responderet, &
 40 hunc mortuum intellexere. Tertius fune immisus, iubeat ad primum signum se retra-
 hi: vix mediam peruenit in specum, & iam spiritu cœpit intercipi, clamans ut extrahere-
 tur. Eductus vix spiritum retinuit, multos postea dies elanguens. Basiliscum inesse puta-
 bant, qui visu interficeret immisos. Quumque idem proximis hinc annis Buxtehude op-
 pido Bremensis ditionis accidisset, physici causam dixerunt aerem in imo corruptissi-
 mum, qui concretis humoribus pessimis magis atque magis putrescens, adeo cœperit esse
 venenatus, ut flatum draconis aut visum basilisci superaret. Et, quando ostentorum inci-
 dit memoria, illud quoque referamus, quod per eam ætatem in oppido Wittenburgo fe-
 runt contigisse. Incendium ædium furtim procuratum, imponebatur in eo oppido innocenti.
 Ille quam sanctè iurās, eius se culpæ non esse affinem, purgationem afferebat vulgare de
 50 ignito ferro: quā iuribus interdictam aut ignorauere, aut contempsere qui iudicio præ-
 erant laici. Ferrum ergo ignitum ille deportat itinere non paruo: tum manibus excu-
 tiens, nihil læsionis præferebat. Euanuit ferrum ex oculis mirantium omnium. Annus pe-
 ne totus intercesserat, quum alius iam silicibus viam straturus in oppido publicam, in a-
 rena loci manum vertit, & inuento ferro adhuc ignescentem dexterā adurit. Mirati qui
 astitere, rem præferunt loci præfecto. Illi mox incidit suspicio, illum esse hominem criminis

*CAP. 30.
 Saxo latrones
 fouere falsā
 creditur.*

*Letalis è spe-
 cūs status exha-
 lans.*

*Scelus diuinū
 indicio prodii-
 tum.*

reum quod innoxio imponebatur: mox iubet ad quæstionē abripi. Cōfiteatur crimē: & vltimo supplicio, fractis rota cruribus interimitur. Ita diuino iudicio est p̄ditus noxius.

CAP. 31.
Brandenbur-
gensis cū Mag-
nopolensi bel-
lum gerit.

QVVM magno inuicem bello conflictati essent Albertus dux Magnopolensis, & Romulus marchio Brandenburgensis, quum se pro marchione rex Danorum Waldemarum interposuisset, magnis est præliis sæpe cōflictatum. Nam rege Danorum magno suorum agmine in marchiam ducenti, Albertus dux se opposuit. Sed quum audiret alia de parte non minori exercitu aduentare marchionem, ne inter hostiles exercitus clausus interciperetur, dimisso rege, obuiam pergit Romulo: cum quo manum conferens, victor cepit supra quadringentos ex agmine marchionis. Audiuit interea regem obsidione oppidi Berlin demorari: in quem ducens Albertus, cum eo quoque parat confli- 10 gere. Sed interueniunt, qui rem placidis tractatibus intercipiunt, vtrunq; principem eò inclinantes, vt arbitrato Magni Sueciæ regis (cuius germanam tenebat Albertus coniugem) omnis controuersia sopiretur. Cuius deinde interuentu res ita finiit: marchio remittat ius omne in terra Stargardiæ: filiam accipiat Alberti ducis in dotatam: dos sit redemptio quadringentorum ab Alberto captorum, cum oppido Lentze: (Leontium dixere Latini) cæterum donatio propter nuptias (vitalitia vocant) oppida Werben, Zehusen, Parlberge, Arnsborg. Inde, quia res de adulterino marchione necdum sopita erat, rex Waldemarum, Romulus marchio, Ericus dux Saxoniarum Ro. regem Karolum cōueniunt, expostulantes cur tantum excitauerit bellum per occasionem bufonis, hominis vtique impurissimi. Ille se principum sacramentis adductum asserit, Ottonis Archi- 20 episcopi Magdeburgensis, Rodulphi ducis Saxoniarum superioris, Alberti comitis de Anhold. Tum illi, Potest quidem res fucata aliquandiu prætēdi: sed veritas inuicta permanet. Et quoniam compertum habemus de luce veritatis, hominem esse nebulonem, decernat Romanorum rex, irritam esse sententiam quam pro illo contra Romulum tulit, iubeatque omni omnium odio esse persequendum. Nihil moratus rex Karolus, facit quod postulatur. Sed iam se nebulo condidit in tenebras suas, in oppidum (vt diximus) Desslow. Multæ eius generis fuere fictiones, & erunt nō pauciores. Sic illud tentabatur Augusto Cæsari: sic est tentatū de multis. Sed facilè vmbra discedit, vbi lux clarescit veritatis. Iam in suā quisq; ditionem ex principibus, quos ille error agitauit, concesserant.

CAP. 32.

IN regno Poloniæ Bulco dux Zuidinicensis, quum neque regi suo, neque Karolo 30 Ro. ac Bohemiæ regi satis pareret, Karolus eum statuit ad iuga reducere. Audet ille occurrere in armis, & conferre manum: sed prælio rex superior factus, eò perpulit ducem, vt illi cederet ditioni. Permittitur tamen quoad ipse viuat, rebus præesse, sed morte eius ad regem reuertatur: inque eam rem obsides traditilitem diremerunt. Interea lancea Christi, dexterum brachium sanctæ crucis, cum vno clauo, mensale Christi, quo fertur vsus in nouissima cœna, gladius Karoli magni, qui Gaudiosa diceretur, & ossa eiusdem Karoli, cum multis reliquiis, de Nurenberga vrbe per Karolum regem in Bohemiam sunt translata, ac in regiam arcem, quæ Karlsteen dicitur, recondita. Sic paulatim explu- 40 matur aquila. Mirum dictū! Rex Karolus ad subigendos barones & nobiles regni Bohemiæ, vsus est opera & consilio vnus fratris religiosi de ordine Cisterciensium: nomen illi Theoderico Kagelwid, cœnobio Leuin erat innutritus. Cuius quum esset industria regi comperta, magnus cœpit haberi apud illum, vsque adeo vt curiam eius multis annis rexerit: ita ingenio, prudentia & rerum dexteritate pollebat. Perpendit de minimo rex hominis industriā. Arci præfecit quæ tenui erat prouentu: & transiens è vicino rex, experiri constituit quid faceret ille arcis suæ præfectus, & si ex tempore consulere posset necessitati. Nihil antè præmonito superuenit cum regio comitatu: iubet apparare 50 mensam. Ille subitum accepit consilium. Mittit qui ad proximam villam cogant omnes suos, quarum aures caudasque præcisas iubebat introferri. Paruum erat detrimentum villanis, quibus suus numerus in pecudibus constabat. Acceptas aures cū caudulis, mox iubet coquum vario genere impiperare, & quanto potuit celerius ac promptius regi ad mensam importari. Delectatus rex hominis ingenio cum vrbantate (nam ex ridicula re paut tum regē cum familia) eum deinde maioribus rebus præfecit. Vbi iam aliquot annis rem omnem ex dignitate gesserat, suum peculium nō mediocriter adauxit. Non potuit inuidiam euadere virtus. Inuenti sunt qui calumniarētur apud regem, carperentque quod frater vnus, tantis auctus opibus, regiam administrationem non satis ex fide ageret.

Reliquiæ ex
Germania ex
Bohemiā trans-
late.
Monachus è
claustro in au-
lam industrie
merito tradu-
ctus.

ageret. Crebrescunt accusationes, aggerit quisque suum, crimina cumulantur in unum caput. Rex sciens hominem facile se ingenio suo expediturum de obiectis difficultatibus, iubet adesse, cunctis eius calumniatoribus in conspectu regis astantibus. Præfinit illi diem rex, quo de sua administratione calculum ponat. Ille sub hoc, Quod serenissime rex præcipis in diem fieri, possum etiam hoc momento expedire. Expectabat rex quid faceret: iussitque quando vellet, poneret rationem. Nihil moratus Theodericus ait, En brevis est calculus. Ad te veni rex simplici religionis habitu, & pauculis in loculo denariis: quæ si mihi permiseris, omnia reliqua quæ teneo, tua sunt: tibi rex habeto. Exhilaratus Karolus, hominisque faceta, simul & facilitate delectatus, ait circumstantibus, Quis ex vobis est, qui talem mihi suarum administrationum faciet rationem? Illi verecundati, deiectis in terram vultibus siluerunt. Ea de re charior cœpit esse regi: primum ad episcopatum Mindensem, deinde etiam Magdeburgensem prouectus. Sed ille utroque relicto, redibat ad regem.

Calculus brevis.

Eo tempore ciues Lubicenses, quum nullus esset finis latrociniorum in vijs publicis, ducem Magnopolensem Albertum interpellarunt, ut eius permisso & auxilio latrones persequi & siceret, & curaret. Ille non modo placide sed etiam cupide est assensus: expeditoque agmine iunxit arma ciuibus: & euerfa sunt latronum illa latibula, Dufow, Laffow, Radewin, Domnitze, Meyenborg, Muggenborg. Quotquot verò in his deprehenderant criminum reos, mox ultimo affectos supplicio, appenderunt in vicinas arbores. Quo etiam tempore, moriente Ottone comite de Zwerino (cui cognomen Rosæ indiderant) peruenissetque comitatus ad fratrem eius Iohannem de Tekeneborg comitem: æstuabat miro desiderio dux comitatum illum sibi adiungere, quod natus esset filio eius Alberto, qui postea rex factus est Sueciæ, filius ex filia eiusdem Ottonis de Zwerino comitis, qui hæreditario posteritatis iure ad illum spectare comitatum putabatur. Itaque armis intentauit occupare. Firmavit obsidionem: erexit præsidium aduersus oppidum & arcem, ut impediret ingressum & egressum. Sed lacus adiacens magnam dedit ciuibus facultatem exeundi importandique, ut non solum pro arbitrio, quæ vellent, inuherent & eueherent: verum etiam ausi sunt ludificare obsidentes. Nunc muliebri veste, nunc piscatorum habitu fallebant hostes. Visi sunt ad piscesprehendendos exisse: hostes captos traxere in urbem. Ita obsidionis labor fuit sine fructu. Tentata est tractatibus res omnis componi: & conuenit, ut Iohannes comes accepta ingenti, quæ tum expromittebatur, pecunia, cederet iuri suo. Fideiussores interuenere, qui nisi constituto tempore æs expromeretur, ipsi captiuorum loco, vel obsidum, vocati, venirent in domum comitis antedicti. Prouenit iusta duci in comitem querela, cuius prætextu expromissum æs ad plenum non solueretur. Ius quoque in hodiernum prætereferuntur comites memorati.

CAP. 33.

Eueruntur latronum latibula.

Zwerinū frustra obsidetur.

LUBICENSES interim ciues latrunculis publicarum viarum infesti, hoc omni agunt conatu, ut eorum receptacula demoliantur, principum fauore, aut (quod minus erat) conuiuentia. Perniciosum illud latibulum Gorlose oppugnant, circumsedentes diu: stat sententia non cedere loco, nisi sit euersum. Qui intus fuere, satis fidebant tueri ab armis, si à fame securi essent. Quorum vnus quum rebus diffideret, extrema tentauit. Dissiliens enim muro, videntibus qui obsiderent, inuitis omnibus elabatur: nouit ille semitas sequentibus incompertas. Hoc autem euerso fortalicio, in Stauenaw, æquum noxium furum receptaculum duxere. Inde egressi duo fidentiores aduersus quatuordecim, qui primis castris adequitauere metandis, conflixerunt: & quoniam vltimus timor (qui dare solet vires) perurgebat, fortissime dimicantes, manus eorum euasere: ceteros in utroque repertos noxios, suspendio necauerunt. Contenderat tum rex Karolus in Italiã, ut Romæ ex more coronam acciperet: ante hoc verò tempus iam dudum summum pontificem in Auinione consalutauit. Sed Romanorum futurum Imperatorem Roma videre debuit. Igitur ex Herbipoli quam tum obsederat, moturus per Bauariam, mittit ad Ludouicum pridem marchionem, iam (ut putabat) reconciliatum, ut incolume illi per terram suam iter præberet. Non satis quidem ex dignitate regia videbatur, in proprio regno à quo uis poscere securitatem: nam is tum erat regni status, ut non indignum putaretur sibi consulere ad securitatem. Ludouicus dux per contumeliã excepit venientes, improperans, nihil eorum quæ sibi rex pollicitus sit implese: non se agnoscere regem, qui ipsum non haberet ducem: mirari quod faciem illi prætenderet amicam, cui hostilia omnia demonstrasset in facto. Rediere ad regem vacui oratores. Tum ex consilio principum remadat duci, aut

CAP. 34.

Latronum latibula eueruntur.

Rom. rex iter à Bauaro legatus missus petit.

incolumiter per terram præstet ituro, aut ad pugnam se paret. Id verò quid opus fuit in mandatis præferre? ferro iter fuit aperiendum. Sed nouit ille Ludouici potentiā. Regressi ergo ad ducem regij, mandata exponunt. Ille cachinno excipit, non se credere dicens, regem ea esse temeritate, quòd Bauarum impugnet: vanum esse metum què tentet incutere, quo modo erant vana promissa quibus eum hætenus lactauerit.

CAP. 35.

Bauarus Ro.
regi formido-
losus.

T A L I B V S responsis dimittit nuncios: & nihilominus omni qua poterat armorum copia se præparat, ut regi, si infestus veniat, occurrat. Duxit rex in ducem octo armorum millibus stipatus. Sed ubi comperit ducem supra millia viginti in armis habere, atterere vires mutuis præliis consilium non fuit. Erant inter principes qui rem tractatibus componendam sibi desumpserunt. Suadent Ludouico, deferat regi: honorè illius esse 10
generalem omnium principum prouectionem: non conuenire rebus regni, ut principes regi rebellent. Siquid illi à rege poscendum videatur, iure non armis agat: se annifuros, ut ab rege æqua omnia impetret. Regi quoque persuadent, ut ducem suo dignetur honore, promissa implens, ad iusta omnia sit exorabilis. Spondet rex, omnia se ex consilio principum gesturum. Igitur flexus Ludouicus, regem non solum ire finit, sed etiam copiis auget usque in urbem deducturis regem. Ita rex per Italiam, quam satis comper-
tam habebat, ducit exercitum: nam sub patre Iohanne, Bohemiæ rege (quem Itali Hen-
rici Imperatoris aui sui fideles, sub rege Ludouico inuocauerant) hic Karolus diu copias
ductabat, misit autem Pontifex Auenione cardinales Romam, qui Karolum corona do-
narent Imperij cum conthorali. Quod quum solenni apparatu esset impletum, sciens 20
Karolus quid ex se Romani essent petitori, ut quædam veteris obseruantia instituta ro-
boraret, in præiudicium Romani Imperij & ecclesiæ: quumque postulanda dare nec
posset nec vellet, firmassetque; animum aduersus preces, etsi quid forte violentius inten-
tare voluissent: simulauit aliquantam se inter eos moram facturum. Venandi specie vr-
be egressus, iubet paulatim copias confectari: ita Romanorum manibus elabitur. Erat
1356. tum quinquagesimus sextus post mille trecentos annus. Quo tempore diuinum offi-
cium, decem & octo annis in vrbe Hamburgo intermissum, redditur, ex causis supra suo
loco memoratis.

CAP. 36.

Conuentus
principum in
Lubica.

I N Lubica tum omnes vicini principes celebrem cœtum habuere ad mutua inter-
loquia, super generali terrarum omnium statu, tranquillitate & pace. Aderat rex Daniæ 30
Waldemar, eius conuentionis institutor, Romulus marchio Brandenburgensis, Eri-
cus dux inferioris Saxonie, Casimarus dux Stetinensis, Werlaus dux Wolgastensis, E-
ricus dux Sleswicensis, Nicolaus & Henricus comites Holsatiæ, Adolphus comes Wa-
griæ ad Holsatiam. Salubriter ibi omnia constituta, grauissimis pœnis sunt sancita in eos
præsertim qui fouerent, receptarent latrocinantes. Ibi de more ludi militares, hastis in-
currunt inuicem quotidie, choreæ dominarū, & apparatus vbique splendidi. Quo tem-
pore mercatores in Flandria diuersantes, ex urbibus orientalibus (ut illi vocant) cum
Bruggensibus grauem habuere simultatem: quæ usque adeo inualuit, ut populariter lo-
cum deferentes, in Dordracum Hollandiæ oppidum se contulissent, ibi publicum em-
porium constituentes. Tribus annis eo loco commorantur. Flandrenses autem, præci- 40
puè Bruggenses, quum satis intelligerent quid Flandria, & quid potissimum vrbs eorum
haberet incrementi ex mercatoribus, & quid ea demigratione haberent detrimētī, Lu-
bicam se contulerunt: quò etiam cæterarum urbium euocatis oratoribus, transigitur su-
per omni controuersia, & in antiquum statum redit emporium. Nunc Stapulā vocant,
mutuato de Germanica lingua (ut in aliis quoque sæpe fit nationibus) vocabulo. Agge-
stionem & comportationem sic vocant mercium omniū, quæ id g. nus sunt, ut seruando
seruari possint. Miserunt autem vrbes orientales duos ex cōsularibus viris, omnium
nominibus, oratores, qui reponerent mercatores in pristinam fruendarum libertatum
possessionem, alterum de Lubica, alterum verò de Turiaco, Prussiæ quondam celebri
oppido, nunc (ut aiunt) per incrementum Gdani ruente. Hoc est illud tempus quo Ka- 50
rolus iam Imperator, reuersus de Italia, constitutiones fecit de omni gradu & ordine
principum, deque electione regis: renouauit & reformauit vetera principum placita.
Qua de re diximus quantum videbatur, satis in Saxonia. Extat Bulla aurea, quæ cuncta
plenius eloquitur.

Carolus edi-
dit aureā bul-
lam.

CAP. 37.

A S S I D V V M erat illo tempore bellum magistro & fratribus ordinis Theutonico-
rum in

- rum in Prussia, pro suæ professionis debito, in perfidam Christo gentem Letuanorum. Sæpe congressi miscuere prælia: & manus conferentes illum habuere exitū, vt rex ipse *Rex Letuanorum captus, deinde eius filius.* gentis Kinstock captus, perueniret in manus magistri memorati: duciturq; in Burgum Mariæ, Marienburg vocant. Mansit ex die Palmarum in profundam hyemem: sed tum corruptis ære custodibus elabatur. Magister autem magna collecta manu fugituum insequitur, priusquā resumptis viribus grauior incumberet: omnibusq; peruastratis, peruenit ad obsidionem arcis munitissimæ Kanwenpelle, sciens ibi regis inesse filium cum multa nobilium manu. Et quum nemo oppugnantes impediret, arcem expugnauere: captumq; regis filiū mandat ac custodiendum permittit duobus ex proceribus & omni
- 10 populo militibus: victorem exercitum cū captiuis reduxere in Prussiam. Hoc etiā tempore Lubicæ per incuriam famulorum succensum prætorium conflagrauit: nam de camino vehementius & incautius incenso, scintillæ cadebant frequentes in loca carbonū repositorum: & ignitis omnibus, priusquā cerneretur, inextinguibile promicuit incendiū. Alij de pulueribus de salis petra exortum ferunt ignem: sed ad illos quomodo peruenit? Nisi consulto immissus ignis, non faciliē capitur: ea est custodiendorum impensa diligentia. Albertus per ea tempora dux Magnopolensis, vt sæpe aliās, controuersiam tum quoque fouebat aduersus Ericum Saxoniz ducem: sed interueniente rege Danorum Waldemaro res pacatur. Quumq; conditionibus ab rege prolatis male pareretur, renouatur bellū: quod in Saxonia scripsimus. Maritimæ tum vrbes, quarū præcipua &
- 20 quædā velut regina Lubica, apertū tum bellum indixere Danorum regi Waldemaro, quod non sineret innoxios in regno mercatores sine nouis impositionibus agere. Nam priusci reges, quū hoc maximè contenderent, vt aquilonis regna mercatoribus frequentarentur (vnde & regibus vectigalia, & regnis incrementa prouenirent) inuitauere alienigenas in ea mercatores, datis immunitatibus & priuilegiis: quæ rex tum Waldemarus non inuiolata sineret. Qua de re ciuitates illæ pro suis mercatoribus hostilia regi nunciare, & nauibus expeditis duxere in regnum. Nec segnior rex nauibus impositum exercitum obuiam iussit proficisci, cui filium suum præfecit Christophorum. Congrediuntur nauali pugna fortiter certantes: durassetq; in longius tempus pugna, nisi regis filius Christophorus ictus bombardâ grauiter vulneraretur. Quo accepto incommodo regia
- 30 classis se pugnæ subduxit, victoriāque nō incruentam, sine magno quoque fructu, reliquit hostibus. Christophorus accepto ex vulnere breui diem suum obiit. Classis autē vrbiū, non contenta hostes in fugam egisse, ad prædam in terras applicuit: & expostis copiis in longinquum excurrerant. Regij opportunitate accepta, quum cernerent classē ciuitatum egressis militibus non satis custoditam, inuadunt: & sex ex omni numero maiores naues impositis suis abduxere. Redeuntes autem qui prædatum abibāt, ægrè reliquis in nauibus omiſsa præda reuertuntur. Eius classis præfectus Iohannes de Wittenburgo proconsul Lubicensis, reuersus publicè de negligentia & incuria accusatur: productusque in iudicium, capitalem accepit sententiam, publico gladio cæsus. Scuerum reuera iudicium, si malignus aberat animus.
- 40 I A M Theodericus Kagelwyd, de quo præfati sumus, frater ordinis Cistercij, adeo commendatus Karolo Cæsari, primū ad episcopatum Mindensem peruenit: deinde ubi Otto Magdeburgensis episcopus diem suum obiit, canonici Ludouicum Halberstadensem episcopum postularunt. Cui rei magnopere ciues reclamabant, iam bellorum per Ottonis tempora pertæsi. Venerat interea nuncius à sede apostolica, qui literis productis in medium, ostendit, ad instantiam Imperatoris, apostolica prouisione, ad ecclesiam istam esse translatum Mindensem episcopum Theodericum. Ciues rem maximis votis probauere, quod scirent consilia pacis esse in homine. Canonici duras partes fouebant: nam postulationē quam fecerant, de mera summi pontificis gratia pendere cognouerant: nec reluctandū sibi esse, quod papam & Imperatorem in ea re vnum sentientes, sibi experirentur aduersari. Itaq; Theodericū qualicumque animo susceperē, virum plebeij generis, de Stendalia natum. Id solet commouere genus hominum militare: grauius enim talibus subesse patiuntur. Ille autem prudenter rebus omnibus compositis, quæ pristino bello extra ordinem reperit disiecta, ubi intellexit se minus gratis oculis aspici à capitulo & ministerialibus, prudenter rebus suis consulens, ecclesiā commendabat capitulo, terram autem militaribus & senatui Magdeburgensi: ipse ad Impe-

Rex Letuanorum captus, deinde eius filius.

Prætorium Lubicæ conflagrauit.

Vrbes maritimæ Danorum bellum indicunt.

Lubicensium naues à Danis occupatæ.

C A P. 38.

*Wandalorum
multis in re-
gionibus do-
minatio emi-
net.*

ratorem rediit in Bohemiam, affuturū se suis repromittens, vbi opus videretur. Itaq; se-
ptem annis ecclesiā suam absens gubernabat: prius tamen quā abiret, ecclesiā maio-
rem renouatā ipse dedicabat. Per quod tēpus suborta de nuptiis Elizabet, germanæ so-
roris comitum Holsatiæ, grauiſſima controuersia, omnes regni proceres Sueciæ ex fœ-
dere pacto transferunt ad Henricū Holsatiæ comitem, quum nuptiæ de parte regis non
procederent (quod in Saxonia inq; Suecia explicuimus) quū Henricum comitem pro-
ceres Sueciæ regem suū esse voluissent. Ille verò misit eos ad Albertum Magnopolen-
sem ducem: vnū ex tribus eius filiis, quem mallent, optione proposita deligerent: quod
essent illi nati sorore Magni regis Sueciæ. Illi verò ad Albertū, trium per ætatem mediū,
inclinarunt: quem etiam pater suus prouexit in regnum. Hæc est illa veteris Wandali-
cæ gentis renouata gloria, quod non solum Aphricæ olim regnauerit, verū etia Ruffi-
a, Polonia, Bohemia, Dalmatia, Bulgariæ imperitent: nunc verò transmissō mari, re-
gnum suum in Suecia vsq; perduxerit, & imperiū suum vsq; ad omnium aquilonarium
nouissimos Phinnos prolatauerit: nam ea fuit prima iam regis Alberti in ea gente, expe-
ditio militaris. Per ea quoque tempora, tanta fuit Erico duci inferioris Saxoniæ in sena-
tum Lubicensem confidentia, vt per aliquot menses abfuturus prouincia (transire enim
in Daniam ad regem Waldemarum constituerat) senatui Lubicensi omnem suam per-
mitteret ditionem: orans, vt fideliter illius ac sua tuerentur. Illi suscipiunt: efficiuntque
vt quamuis Erico male vellent & Magnopolenses & Holsati, eo tamen respectu con-
quiescerent, quod scirent non passuros ciues rem suæ fidei permissam labefactari.

CAP. 39.

*Studiosus qui-
dam, alter En-
dymion.*

*Lubiceses il-
latam cini in-
iuriam vlei-
scuntur.*

REM incomperta nouitate mirabilem, silentio præterire non oportet. Ferunt iuue-
nem scholasticis disciplinis Lubicę intentum, secretius, vt sine interpellatione dormita-
ret, se reclusisse nemine sciente. Quum non appareret quid de illo esset actū, requisiere:
non inuenientes, arbitrati sunt clam vrbe profectū in patriam: transferunt septem illo
sopore anni. Iam per casum euenit, vt quispiā scrutaretur curiosē quid concamerato in
muro capsa contineret: vidit iuuenem soporatum: & quum ignotus illi esset, grauitur
concussus exciuit de somno. Iam redegerunt in memoriā qui illum prodire viderant,
ante septennium disparuisse iuuenem: quem eundem non mutata, non macerata facie,
certissimū iudicarunt. Stupor apprehendit omnes. Ille miratur quid stupeant, arbitratus
se noctem vnam cum parte diei somno consumpsisse. Vbi audit factū, stupet cum stu-
pentibus: nec edicere potuit quid amplius esset passus, quā solent homines profundo
somno (lethargum vocant) soporati. Viderint phisici, si poterat humidus ille locus fo-
uere & continuare tam diuturnum somnum, sine cibo & corporis maceratione. Hoc
est illud tempus, quo summus pontifex Gregorius XI. curiā suam de Auinione Gallia-
rum vrbe reduxit in urbem Romam, per occasionem quam in Saxonia diximus. Quo
etiam tempore ciues Lubiceses duram habuere controuersiam cum familia Holsa-
tiæ militarium de Bœckwolde, cōniuentibus ad omnia comitibus, quum illos minimē
audirent. Erat boni nominis honestus ciuis Lubicensis, cognomento Moerkercke, qui
quum in prædiis memoratorum de Bœckwelde redditus coemisset, literasque de more
accepisset, quod retardatā solutionem ipse sua autoritate pignorationibus extorque-
ret. Hoc quum semel atq; iterum faceret, indignati sunt memorati, prædictorū prædio-
rum domini, quod in suo ciues tam agerent imperiosē. In insidiis se collocant cū quan-
ta poterant manu, vt ad similem causam exciperent venientem. Quumq; ille pro con-
suetudine pignoreret, illi de insidiis prodeuntes inuadunt, cædunt, capiunt, abducunt: &
vinculis cōstringentes memoratū ciuem, multis cōtumeliis afficiunt. Ferunt expandisse
hominem in chordas, despuisse in faciem, & omnibus probris & contumeliis affectum,
viribus omnibus exinaniuisse. Interuenere deinde ex amicis nonnulli, qui fidem inter-
posuere, viuum aut mortuum se reddituros, vt in sua domo recrearetur. Ille ex vulneri-
bus & iniuriis multiplicibus contabescens, quum dies propinquaret eius reducendi, spi-
ritum efflauit: qui fidem suam obstrinxerant de reducendo, mortuum retulere. Illi re-
cepto cadauere, quod non poterant in viuentem, in mortuum sæuierunt: defectum ca-
put palo infixerunt, quo modo solent ciues agere in prædones. Tota cognatio, imò vrbs
vniuersa fremuit ob iniuriam. Et quoniam non publicum erat bellum, sed priuatum la-
trocinium, hoc vindicare constituentes ciues, vrbe educunt, & omnia euastant memo-
ratorum de Bœckwolde prædia, euertuntq; præsidia igne iniecto: aliquot ex his captis,
præsertim

præsertim quostanti facinoris authores sciebant, publico gladio ceciderunt, quasi itinerum prædatores, & publicæ pacis, nuper à principibus constitutæ violatores.

D V R A V E R A T per hoc tempus bellum in regem Danorum Waldemarum, vr-
bium quas vocant Wandalicas. Nauigat expedita ad militiam classis in Daniam: fiunt
excursiones, oppugnantur arces capiunturq; Coppenhauen, Eschenor, Nicoping, Fal-
sterbode, Schonoer, Alsholm. Aberat rex, non citò (quod in Dania diximus) rediturus.
Opinionem illi indidere, quòd veneno eum sui insectarentur: quocirca magnum foris
tempus consumpsit. Proceres regni rem in colloquia deduxere: conuenerant vt ciues,
redditis quas nunc militari manu sumpserant arcibus, Scaniâ per annos sedecim teneât
10 cum omnibus obuentionibus regiis, in compensationem damnorum quæ rex mercato-
ribus irrogauerit: vt interposita fide publica de literis sigillatis, exacto tempore memo-
rato, pignus ciues redderent acceptum: inque eas condiciones tum est pax firmata. Lu-
bicenses ex suo numero præfecerunt Scaniâ quos voluerunt. Per quæ etiam tempora
Letuani, quibus perpetuū erat bellum cum fratribus de domo Theutonica per Prussiâ,
hoc anno L X I X. post mille trecentos, magnis agminibus ingrediuntur Prussiam vasta-
bundi. Non erat fratribus tanta virium aut armorum copia, vt illis obuiam prodire con-
siderent, sed arcibus & oppidis communitis sua, vt poterant, tutabantur. Tres tamen ar-
ces expugnauere hostes, & sublata præda ignem iniecerunt, & quaruntq; solo. Progressi
in Masouiam, oppidum Polchos occupauere, in ipsum seuerissimè sequentes, vt neq; re-
ligioni neq; sexui neq; ætati parcerent: omnia illis paria fuere, vorax gladius & sequutus
20 ignis omnia perdiderunt. Firmauerant fratres arces suas: nouam Gadesweder appella-
uere. Eam nouam munitionem Letuani inuadentes, quòd necdum esset satis confirma-
ta munitio, occuparunt: & imposito quod satis putauerunt præsidio, retro abierunt. Sed
rigescente bruma cum peruiæ fierent aliâs intransibiles paludes, fratres agmen immise-
re suorum: vnde expugnato, & occiso trecentorum hominum (quod Letuani imposue-
re) præsidio, locum receperunt: & aucta eius munitione, in reliquū tempus tenuerunt.
Quumq; proximo anno Letuani in Prussiam redissent agmine magno, ipsique fratres
iam aucti viribus arma tenerent multorū auxiliaria, ausi se credere campo, hostibus oc-
currunt in Rudow, non longè ab vrbe Montereigio: ibiq; confertis prælio manibus, ma-
30 gna vtrinque strages peracta est, sed maior infidelium: vt non dubia, sed cruenta esset vi-
ctoria fratrum. Cecidere ibi aliquot præceptores, præcipuè marscallus vir ad arma for-
tissimus. Nam (quod fieri solet) in magnis periculis promptissimi quique corruunt primi.
Ducenti tum fratres desyderati sunt, cum multis militibus ac militaribus: sed impar erat
ea stragi Letuanorum Russorumq; qui illis auxilio venerant.

A L B E R T V S dux Magnopolensis certamen de finibus ditionum habebat cum vi-
cinis de Stetino atq; Wolgasto ducibus: congressiq; sunt in loco de quo illis contentio
fuit, iuxta Dangarden. Ibi quum multa fortiter fierent, & aliquādiu staret incerta victo-
ria, Albertus mox victor emicuit, ducibus memoratis in prælio captis: multi præterea
capti militares, in quibus Widekindus de Buggenhagen marscallus: non pauci ex for-
40 tissimis eo prælio vtrinque ceciderunt. Dum verò hoc bello implicitus teneretur dux
Albertus, obseruans huius opportunitatem temporis, Magnus dux Brunswickcensis,
multis inter auxilia ductis, Albi transmissio, ripariam terram Alberti cœpit euastare. Cō-
globati quos tutandis finibus hoc metuens reliquerat, hostibus se obicere: magnisque
animis connisi, retro ad naues coegerunt. Ibi dum trepidant, multi merguntur, alij capi-
untur, inter quos duo de Depholt nobiles domini: ipse Magnus vix cū paucis elabatur,
primo transmissus nauigio. Ita vno tempore diuersis locis, duplex Alberto prouenit in-
signis victoria, quum principes & nobiles multi capti traherentur. Nec diu post idem
Magnus congressus Ottoni de Sco wenborg comiti, sororio suo, satis iniquo bello, quòd
neque dotem neque paraferna permetteret Ottonis coniugi. Sed tum mercedem acce-
50 pit, cæsus in prælio: quod in Saxonia retulimus.

S E V E R I S S I M O tum in suos ciues iudicio Lubicenses sunt abusi, dum Holfato-
rum querimonias student excludere. Erat vir honesti nominis ciuis, qui episcopum Lu-
bicensem Bertramum sæpe interpellaret super redditibus, quos in illius prædiis habe-
bat exoluendis. Obsurduit episcopus, nec vllam præbuit aurem monenti. Ille verò ac-
cepto (vt putabat) nutu vnus ex proconsulibus, vocatis in societate facinoris duodecim

CAP. 40.
Wandalorum
in Daniam ex-
peditio.

1368.
Letuani Prus-
siam ingressi
bello senunt.

Cruenta vi-
ctoria.

CAP. 41.
Albertus Ma-
gnopolensis dux
vix victoris
clarus.

Albertus inia-
stum belli ge-
rens occumbit

CAP. 42.

Lubicensis a-
trox de suis ci-
uibus suppli-
cium sumunt.

ex conuicaneis in prædium episcopi Koldenhoff contendit, inde pignorationem faciēs pro retardatis cēsis. Querulatur super ea re episcopus grauissimē, violasse ciues iuram pacem: & quod in alios soleant districtissimē vindicare, iā ipsos cōmisisse. Comites quoq; Holsatię eā rem ingrauarunt, frustra queri ciues de militaribus, quando etiam ipsi ab iniuriis sui pontificis nō temperent, quē rectius ipsi ab aliena vi tuerentur. Quid faceret senatus? Graue erat innoxios viros, qui rem nō insolitā neq; per leges illicitam fecissent, vltimo supplicio perdere: præsertim quod permissi ab vno (vt ferebant) procōsule (quod tamen ille diffitebatur) dicerentur. Grauius visum est in se admittere nobilium ac militariū cauillationem assiduam, vbi de violatione constitutæ nuper pacis, & depredatione publicarū viarum quererentur. Igitur turbata licet omni ob eam rem ciuitate, ap-
prehensis tredecim illis ciuibus, quamuis permissionem superioris prætenderent (quam ille non fateretur, in quem proclamauere) publico iudicio condemnati, suspendio perimuntur. Seuera nimirum & nulla miseratione temperata districtio. Vtcunq; *-ferent ea*

Principes ad
suorum scelera
conuiuent.

facta minores: Vincet amor patriæ. Nec longū tempus in medio, quum ex militaribus Holsatię quispiam maiorem etiā vim intendisset vni ex ciuibus, querulati ciues apud comites, vt exemplo suo statuerent in eum qui publicam pacem violasset: multa in tergiuerfationem dicta, sed erat responsi tum formula, Si cum arborum foliis excrescunt abunde in arboribus ciues vestri, constituatis in illos quod visum fuerit: nostri ministeriales magno nobis constant, multis laboribus & periculis in viros euadunt, nō tam facili momento perdendi. Quo tempore quum summus pontifex Grego. xi. ex omni omnium
prouinciarum clero decimam deposceret, restitere tres archiepiscopi de Rhenio, clerū suum prohibitione cōstringentes, ne quid solueretur: satis emunctam argento Germaniam: iam omne aurum a barbaris (vt erat Italarū iactantia) subtili se ingenio abstulisse. Obierat per id tempus archiepiscopus Moguntinus. Papa, vt haberet qui illi in tribus archiepiscopis vel vnus gratificaretur, prouidit de ecclesia illa episcopo Bambergensi: sed capitulum postulauit Spirensē, qui etiam prædiorum & arcium possessiones prior apprehendit. Alius tamen magna Misnensium marchionum ortus familia, multis damnis, incendiis, & depredationibus terras infestabat. Erat Imperator Karolus in parte Ludouici Bambergensis episcopi: omnemque Turingiam, ecclesiæ Moguntinæ parentem, vastabat, Erphordiam arctissima obsidione premebat. Inerat Adolphus de Nassaw Spirensis episcopus, nunc postulat: ciues ille in fide continebat. Lacerabatur inter medios infelix ecclesia: quæ his malis nata est, quod in diebus etiam nostris Adolphus de Nassaw cum Diethero de Isenberg decertaret pro illa, quum ciuitas ipsa caperetur: quod suo tempore in commemorationem deuocabimus.

CAP. 43.

Imperator filium inertem sibi vult succedere.

BOHEMIÆ regnum tum cœpit administrare sub patre Karolo filius eius Wentzlaus: quem pater non contentus vni regno hæredem relinquere, voluit etiam Romani post se moderatorem esse, iuuenem inertem, & in quo *paternus amor fecit non cerne-
re verum.* Melius etiam nunc haberet Bohemia, si natus nunquam fuisset homo ignauus: sub cuius torpore increuit illa grauis Christianismo diuisio de secta Hussitarū, quæ durat in hodiernum. Sed hæc postea. Tum verò Imperator cælum ac terram fatigauit, vt inclinaret principes electores ad surrogandum etiam se viuo regem Romanorū: successione non contentus, etiam accessionem agitabat. Melius aliquanto Fridericus, nostri temporis Imperator: qui annitentibus hoc ipsum de filio eius Maximiliano principibus (quod tamē postea permisit) diu fertur restitisse. Sed tum Karolus grandi ære expromisso, in suam traxit principes electores sententiam. Scribit apertē in Bohemia sua *Æneas*, postea Pius papa ii. centum aureorum millia cuique electorum a patre Karolo constituta, & in pignus tradita quæ sunt ad Rhenum vectigalia, certissimum quondam Imperij patrimonium, nunc electorum principum diuisa hæreditas. Sic explumatur aquila. Suscepere in pignus: sed inde firmauerunt, vt sacramentis præstitis, ab Romanorum rege nunquam liceat reposci. Iamdudum antea credidit Blodus Romanum Imperium (cuius ille declinationem scribit) corruisse. Poterat stetisse videri, quamdiu tanto fulciretur vectigaliū patrimonio: posteaquam ita illud direptum est, si antea corruit, nunc iacet obrutum & ruinis suis sepultū. Hæc dolentes referimus: quando nō superest spes recuperandi. Igitur Fridericus Coloniensis archiepiscopus suo in nouū Romanorū regē functurus officio, coronat Wetzlaū Aquigrani, adhibitis cōsuetis, & nuper a patre

Imperij dilapidatio & declinatio.

patre Karolo in aurea bulla constitutis apparatibus. Erant tum per autumnum grauissimæ tempestates: magnam turrium partem vehementissimus turbo deiecit: euerfa in nemoribus per saltus arborea robora sine numero. Præludium id erat in vrbe Lubica maioris in populo tempestatis & tumultuationis. Nam populus tum discessit à patribus graui tumultu: qui nisi prudenter anteuersus fuisset, magnum vrbi inuexisset incommodum. Sed eam rem tum exequemur, si quæ fuerit rerum occasio, à nobis prius explicabitur.

Populus discedit à patribus.

L I B R I O C T A V I F I N I S.

10

A L B E R T I K R A N T Z I I

W A N D A L I Æ L I B. I X.

A M Lubicensis ciuitas, Wandaliæ totius corona, in eum excreuerat modum, vt & Imperatori desyderium vidēdi creauerit, multis in

CAP. I.

circuitu ad inuidiam vsque prouecta. Erat autē LXXV. post mille trecentos annus, quum Karolus Imperator, omnes Imperij obiens prouincias, Wandaliæ quoque sua constituit visitatione illustrare. Romanorum Imperatorum secundus, qui Lubicā inuiserit. Nam primus, Fridericus, bello infectatus Henricum Leonem, armatus illam

I 375.

Carolus Imperator inuisit Lubicam.

obsederat: quum nec sexagesimum à prima fundatione, toties incendio conflagrata, impleisset annum: deditamque accepit, ingressus pacificè, auctis eius vrbis insigniis & privilegiis. Deinde vero Otto III. filius Henrici Leonis, etsi frequenter in Saxonia esset, & vsque in Hamburgū descenderet, Lubicam inuisere non dignatur: quod per sua tempora regi Danorum pareret, cū quo illi certa essent fœdera in æmulū Imperij Philippum. Amborum autem præuius Lotharius, qui Imperium teneret post Henricum V.

ideo adire dissimulauit, quod vix prima tum haberet Lubica à Critone Wandalo iacta fundamenta, neque adhuc in memorandis vrbibus nomen habebat: nam sub Henrico primū Leone caput extulit: qui natus erat matre Gertrude, filia Lotharij Imperatoris memorati: auiam quoque habebat filiam Magni ducis, qui ex stirpe Hermanni ab Ottone I. sublimati erat nouissimus. Igitur Karolus III. Romanorum Imperator, Imperialem urbem Lubicam sua dignatus visitatione, magnificè excipitur: quam rem quia in Saxonia explicuimus, nihil est opus iterare. Sed per hoc tempus (quod dicere cœpimus) tumultus grauis secessione plebis à patribus Lubicæ exoritur. Multas & magnas fecerat senatus impensas. Iam crebris expeditionibus per mare, per terras, iam suscipiendo pro dignitate Imperatore, æs contraxerat alienum non mediocre. Institue-

Seditionis in populo Lubicensi cause.

rat ergo, vt supra solitam, quam faciunt annuam ciues collectam, per singula ciuium capita solueretur vna Lubicensis marca: & vt futuro tempori prospiceretur, aucta est parumper mensura, quam molentes publicis vsibus seruituram detraxerant in molendinis. Eam rem acerbissimis animis accepere plebei, præsertim artifices, qui manibus questum faciunt, aut minutis ex rebus panem conquirunt: euiscerari se queruntur, sanguinem prius quàm pecuniam daturi. Concurritur in ædem Diuæ Katharinæ, fratrum minorum ecclesiam: ibi, quantum poterat constare inter tumultuantes, omnium postulatio & concors desyderium erat, impositum onus detrahendum: non se suscipere nouum iugum: ni destituat senatus institutum, nouo sibi consilio opus esse. Incertus multorum (vt fit) clamor, conuitia & iniurias immiscuit. Sed quum graues se viri patribus ac plebi interponerent, priusquam ad vim & arma current, rem experiri pacatis statuerunt tractatibus. Placuit plebi, priusquam discederet, in eam causam congregata, euocari proconsules, & ab illis destitutionem noui oneris poscere: si annuant, habere quod optant: sin minus, tum se nouum capturos consilium. Vocati proconsules ad sunt: tum audentior vnus ex cæteris (cuius aluerant fiduciam, iubentes pro omnibus loqui cæteri) postulat pro omnibus, iugum quod antè ciues satis importabile ferebant, nō ag-

grauari, nouitatē destitui: satis esse patribus quod perpetuo magistratu & imperio quodam fungantur in omnes: non etiam hauriant plebis viscera, sudorem extorquentes, alioqui cruorem sequuturum: iam inter omnem plebem cōuenisse, nisi solitis rebus sint contenti, nouo sibi opus esse consilio. Tum placidē proconsules, nihil se nisi pro communi utilitate, imò necessitate vr̄bis cōstituisse, si patiantur ciues ratum esse: alioqui scire se nihil inuitis ciuibus aut velle aut posse: quæ in præsentiārum de voluntate ciuium esse cognouerint, fideliter se relatu-¹⁰ros in consilium: nihil se dubitare senatum boni consulturum, ciuibus suis non reluctaturum: idque se spondent proconsules mox annisuros. Quæ responsio emolliuit dissoluitq; congregatos: abit in sua quisque pacatior. Publicum deinde vr̄bis consilium ciuium suorum voluntati concessit: & interit magno spiritu & molimine suscepta conspiratio.

CAP. 2. **1377.** **N**EC erat pacatior res in ecclesiasticis ibi: nam etiam de pontificatu eius ecclesiæ cœpit esse controuersia. Obierat per id tempus anni LXXVII. Bertramus Lubicensis ecclesiæ episcopus: & eligitur Iohannes Cleendenst decanus, qui ex itinere in vr̄bē deflexit primū ad Imperatorem in Bohemiam, ab eo accepturus literas ad summū pontificem commendatitias. Sciebat nunc pontificem, Germaniæ prælatis super denegatione decimarū auersum, non facile sine Imperatoris nutu annuere electioni. Quumq; ibi esset, auditiam à summo pontifice esse prouisum ecclesiæ, de fratre quodam ordinis prædicatorum. Ita tum Romani pontifices electionis arbitrium ad se deuocabāt, ecclesiisq; abstulerunt eligendi facultatem. Hoc quū intellexisset vir per omnia modestus, vertit iter retro, non perditurus operā & impensam tantū itineris ad vr̄bem: & frater ille breui post cū literis descendens, ita excipitur, quo modo inter fratres secularis prælatus illis imperaturus exciperetur. Sed quid facerent? Apostolicis mandatis parendum fuit. Quumq; se minus acceptū & clero & populo vidisset, præcipue (vt ferunt) quū cerneret vr̄bem nō esse de temporalī (quod sperabat) episcopi dominio, in patriā aspirabat, prouisionem accipiens de ecclesia Misnensi. Et quoniam semel in manus summi pontificis peruenit Lubicensis ecclesia, papa, ad instantiam Imperatoris, cedente Nicolao ordinis prædicatorū fratre, prouidit Conrado de Gizenhem, eiusdem Imperatoris secretario: qui ad eam perueniēs ecclesiā die Dominicæ ascensionis primam in ecclesia sua pontificalem missam peregit. Arcem Dānenberge per hoc tempus in solo Wandalico tenuerunt comites, inde titulū mutuātes per suam successionē: quorū interitu recidere videbatur feudū ad proximū principatum vel marchionis vel ducis Luneburgensis: occupauerant autem militares, qui vel emptionis vel aliū quemuis coloratum titulū præferrent. Sed quum ad Imperatorem Karolū res esset perlata, aliisq; viis ad iustitiam, qui occupauere, pertrahi nō possent, eratq; fama, latrocinantibus publico itinere inde fauorem ostendi, indicta est ab Imperatore vicinis principibus expeditio militaris, vt munitissimā arcem obsidentes oppugnarēt. Aderant cum expeditis hi principes, Albertus de Luneburgo & Saxonia dux, Rodolphus de superiori Saxonia, Werzlaus de Wolgasto, & Ericus inferioris Saxoniæ duces, ipsi quoq; Lubicenses Imperatoris iussu d. c. educere armatos cum bellico apparatu ad oppugnationem, quē tum habebant multis principibus opulētiorem. Nec poterat diu arx obsistere tantis viribus: venere in deditionem qui tenuerunt. Imperator ipsam arcem consignauit Luneburgensi duci, cui etiam hodie paret. Interim concessit in Tagermunde Karolus. Ibi in conspectu memoratorum principum, disceptantes super electoria dignitate, Rodolphum & Ericum Saxoniæ duces ita composuit, posteaquam rem omnis controuersię ad planum audiuit, vt alternis eligerent vicibus, nunc hic nunc alter, titulumque haberent communem. Et durauit ea compositio ad tempora vsque Sigismundi: qui vacantē superioris Saxoniæ principatum dedit nepoti suo Friderico Misnensi marchioni, exclusis inferioris Saxonię du-³⁰cibus. Sed illi à questione necdum quieuerunt: quod suis locis commemorabitur. Quo tempore quum in vr̄be Lubica necdum esset abolita memoria controuersię superiori anno initæ, communitas ipsa nouum iniit consilium. Nam contributione facta per fraternitates & societates officiorum, solennes ac splendidas instituere epulas in domo spaciola ad forum carbonarium, senatumque omnem ad epulas inuitatū humanissime exceperunt, vt omnis amaritudo de cordibus stirpitus & funditus euellatur.

CAP. 3. **L**ETVANI per eam ætatem fratribus Theutonicæ domus per Prussiam colluctati, magnis

magnis copiis hostilem terram ingressi vastant, diripiunt, cædunt, incendunt. Non erat ea vis fratribus, ut egressi hostibus se obicerent. Arcem præcipuam Sithen obsederant, breuiq; expugnauere hostes. Hinc mouentes Munsterberg contenderunt, obuia cuncta sternentes: magnam ex hominibus pecoribusq; prædam abigentes, in sua redierunt. Anno qui proximus erat, fratres quanta poterant manu, vndecunq; contractis auxiliis, duxerunt in hostem. Regem tum habuere Letuani Allegertum, virum industriū, & qui ingenio potius quam viribus pugnandum arbitraretur. Vidit ille magnam hostium manum: perpendit si ad congressum perueniatur, non sine magna strage rem dirimi. Occutrendum putabat, si posset: dolo treugas submissis oratoribus postulauit, ostendens inter alia, se non habere animos alienos Christianismo. Facile credidere fratres Theutonici quod verum esse cupiebant: concessere inducias treugarum. Quo tempore similans rex se de legib. pacis acturum, inuitat præceptores, fide publica interposita, in tentorium, ut apud se epulentur. Non detrectant illi, sperantes sine sanguine rem omnē transigere. Incertū si interim obsides acceperint, dum apud hostē epulatur. Magna fides Theutonici generis: Italici ne inter amicos securi sunt ad epulas. Dum illi sedent ad mensam, rex iam submisit validam suorum manum, quæ interciperet omnem hostium com meatum. Id fiebat sedulo, cæsis qui ad custodiam erant deputati. Venerat qui sedentibus ad mensam fratribus nunciaret, treugas esse ruptas à Letuanis. Rex iram in suos præterdit: hoc se nec iussisse, nec ratum habere: proinde in malam rem prouenire violatorib. suam temeritatem. Et fratres illusi, interceptis omnibus com meatib. & esculentis, cum rubore reducunt exercitū, frustrati magnis in eam expeditionem impensis. Venerat eodē dux Austriæ Fridericus cum expedito suorum agmine. Duo millia ductabat in armis, ut fratribus auxilio esset ad subigendam perfidam Letuanorum gentem. Aucti illis copiis fratres, aliasq; auxiliares vires acceperant. Suos quoq; perarmantes & fratres suos de Liphonia euocantes, ducunt in hosticam terram. Grogil, Pastow, oppidorum sunt nomina, ad quæ tum est depugnatum. Elicuere barbaros in aciem: & congressi magnam eorū multitudinem prostrauerunt, vindicantes proximam illusionem. Pene ad internecionem cæsi sunt qui tum se illis in aciem opposuerunt: cæterum præda onusti redeunt in sua.

Letuani in
Prussiam.

Letuanorum
regis dolus.

POLONIÆ pereat tempora præfuit dux, quem Album cognominauere, pro eo quod pridem candidam ordinis Theutonici vestem suscepisset. Sed quoniam principatus omnibus regij sanguinis viris morte subtractis ad eum deuolutus est, rediit ad seculum, non inuitis fratribus, si forte tantam ditionem ordini suo supponeret. Sed ille cum Vngarorum rege pactum iniit, ut acceptis in præsens duodecim aureorum millibus, & annuis mille, ordinem, quem dimiserat, sponte reciperet. Idq; quum omni ex parte placuisset, dimisso tam magno principatu, religionem regno præposuit. Non destitere interim fratres Theutonici domus per Prussiam, Letuanis Christi hostib. ire obuiam, quoties auxilium aliquod affulsit ab exteris Christianis. Aderant tunc cum expeditis copiis Florentius, dux Lotharingiæ, & ex Italia nepos Urbani pontificis, pro remedio peccatorum suorum aduersus infideles arma moturi. Cum quibus memorati fratres expeditionem ingressi, terram hostilem petierunt. Letuani procures, cum agminibus suis ausi obuiam ire, se in campum contulerunt, pugna sortem experturi. Collatis ergo aciebus conflixerunt duro prælio: sed affuit Christianis desursum auxilium: & profligatis hostibus, ad octingentos ex nobilibus habuere captiuos. Qua elati victoria exercitum vastationibus occuparunt: & multis ex aduerso consurgentibus cæsis, ingenti præda onusti, victorem in tuta reduxerunt exercitum. Captiuos autem qui non Christianismū sponte subirent, quia non est legis nostræ, inuitus ut quis conuertatur, accepta pecunia relaxarunt. Quo tempore quum ageretur LXXVI. post mille trecentos annus, mercatores orientium (ut vocant Flandrenses) ciuitatum, hoc est nostrarum (qui illis sumus orientales) urbium, Bruggis male habiti in captiuitatem pertrahuntur: lapidem vocant carcerem publicum. Comes Flandriæ Wilhelmus quum suis assisteret, grauis imminebat mercatoribus. Querimonia fuit de priuilegiis ab olim cōcessis, quib. exteri mercatores inuitati, ad perquirendas eas terras venerant. Et quoniam in vim contractus iam isse videbantur, irreuocabiliter deberi mercatoribus asseriebant. Longæ inde altercationes, multæ ambages, sequentib. annis vix enodatae. Ferūt tum Gandenses, contra morē suum, ppeniores fuisse mercatorib. orientalibus. Venerant proximo tempore Flandrensiū nuncij in urbē

CAP. 4.

Ambitione
auaritia om-
nes laborant.

Quid verò est
armis cogere,
nisi inuitum
conuertere?

1378.

Flandrorum
cum exteris
mercatoribus
dissidium.

Lubicam, controuersiam illam dirempturi: aderant cæterarum oratores urbium. Præ-
tenderant Flandrenses in sui purgationem, non esse suum hoc factum quod acciderat: sed
comitis mandatum, cui parere habebant necesse: ostensis literis eiusdem comitis. Sed
quum multa vltro citroq; dicta essent in vtranq; partem, ille fuit exitus, vt ipse vrbes, mis-
sis quatuor ex suo ordine primariis viris, de Lubica, de Turrena Prussia, de Tremonia,
ab Hamburgo, singulo de loco proconsule vno, rem omnem pro dignitate terminaret.
Venerant in oppidum Bruggense: stirpitus complanarunt quæ erant in quæstione, resti-
tutis mercatoribus ad vsum & possessionem antiquæ suæ libertatis.

CAP. 5.

Dux moriturus docet filios

ALBERTVS per ea tempora dux primus Magnopolensis, princeps insignis & vi-
ctoriosus, iam grauis annis, quum intelligeret adesse finem vite, vocatis filiis Henrico at-
que Magno (nam Albertus tertius, iam rex in Suecia rem gerebat) Videtis, inquit, filij, cur
sum meum satis laboriosum: per multa ego bella pacem vobis conquestui à vicinis princi-
pibus: vos partem seruate, iustitiam ad omnes implete, quæ sit vobis pro muro: itinera
publica (quod in vobis est) secuta sint, urbium vicinarum intelligentiam ne contemna-
tis: nam subditæ parebunt ad æqua omnia. Facile hostium eritis victores, si cupiditatem,
ambitionem & cætera in vobis vitia viceritis. Morte patris insequuta, Henricus senior
gubernacula subit, princeps memorabilis, paternæ virtutis imitator strenuus. Quo tem-
pore in vrbe Lubica excitato incendio, stabulum iumentorum publicorum cum omni-
bus inclusis equis conflagrauit. Hamburgenses tum ad ostium Albis fluminis, propter na-
uigantes, excitarunt turrim, vt signum esset de mari quærentibus portum: sed tum ex eo-
rum negligentia qui inerant, conflagrauit. Quo periculo commonefacti, totam fecere
lateritiam, ne tam facile cibis igni daretur. Communitas tum etiam Lubicensis, memor
quod proxima impressione, ad arbitrium suum essent destituta quæ senatus constituisset:
nonnulla iam susceperant capita, quæ à cõsultu simili more impetrare, aut etiam ex-
torquere constituerant. Primipilarij erant mechanici artifices, & in primis lanij, qui distra-
hendis in vrbe carnibus ad cibum quæstum faciunt. Mercatores vrbs, & primarij ciues
familiarum, stabant ad causam medij inter senatum & plebem. Conuenerant in ædem
(vt antè) diuæ Katharinæ. Ibi ad vnam partem stabat consilium ciuitatis publicum, ad al-
teram plebs ex mechanicis, quos vel artifices vel manuales vocant: vtrorumq; medij i-
bant primores vrbs ciues, qui rebus ad medium reductis in certa capita deduxerunt pla-
cita plebis: annueratq; senatus, cesseratq; ciuium voluntati. Sed in eo fuit controuersia,
quod cõmune literis, ad perpetuam rei memoriam, sigillo publici cõsiliij roboratis rem
firmari voluit: senatui satis est visum, inscribi ad memorialem librũ ciuitatis: idq; prom-
ptè pollicetur. Sed quum vulgus grauius vrgeret literas exposcens, senatus non expedi-
re ratus ad omnem plebis concedere libidinem, in controuersia res permansit. Arman-
tur mechanici, tumultum & impetum facturi: mercatores quoq; cum primorib; vrbs,
opportunis quatuor in vrbe domibus armati, secretius conuenerant, staturi pro senatu, si
quis se commouisset. Quæ ex re repressi mechanici nihil intenterunt: sed ad tractatus de-
nuo reditur. Tum grauius increpitum vulgus à maioribus ciuib; dimisit animos, vbi vi-
dit pro senatu stare inter ciues præstantiores: rediitq; res ad priora capita, quæ memoria-
li ciuitatis libro, ad perpetuam rei memoriam, inscriberentur. Tum verò lanij, qui cæte-
ram plebem concitauere, iubentur humiliati poscere veniam à publico consilio. In pœ-
nam constituitur ad publicam vtilitatem, viginti equites, quoties iubeantur, expediant:
idq; non onerosum illis, quum alias equitem quisq; ministrum domi alat, qui per vicina
loca bobus & agnis importandis inuigilet.

CAP. 6.

*Wentzlaus
Rom. rex igna-
uus & turpis-
simæ vitæ.*

WENTZLAVM Bohemiæ regem, per ea tempora, Romanum etiam regnum su-
stinuit principem, non præsentem, sed desidentem, & qui (vt diximus) magno consti-
tit Romano Imperio, propter illum distracto Imperij patrimonio. Carè nimium em-
ptus etiam optimus princeps poterat videri. Nunc verò ignauum pecus, ne inter homi-
nes, minimè principes & reges, numerandum, cuius tot sunt fœda facinora, quot claris-
simorum omnium possunt numerari virtutes. Scelestissimorum hominũ probauit con-
fortia, vilissimos habuit in deliciis. Ferunt (quod dictu quoque nefas est) coniugem pro-
priam in lupanar iussisse prostituui: optimam verò fœminam flagitia mariti execrantem,
quum se alias in libertatem vendicare non posset, inedia sibi finem fecisse viuendi. Inte-
rim publici Pragæ gymnasij controuersia neglexit contempsitq;: homicidia in vrbe non
vindicauit.

vindicauit. Grauiſſimam Bohemorum ſuorum & Germanorum lethalem diſſenſionem diſſimulauit: vnde ortum eſt initium execrandi ſchiſmatis Huſſitani. Sæpe quum cerne-
retur ab omnibus non ſolum inutilis, ſed etiam damnoſus regnis & Bohemiæ & Roma-
norum, à zelofis viris tentatus eſt veneno: ſed ille ſemper ſuperauit veneficia vomitus be-
neſicio. Immanis illa belua perire non potuit: vbi alij in quibus momenti aliquid videre-
tur multi periſſent: ſed ſeruatum eſt pecus hoc ad perniciem multorum capitum, imò
animarum. Quo tempore à ſummo pontifice Vrbanò VI. defecerunt Cardinales, tyrannide
eius conſpecta mirabili, & quòd per impreſſionem Romanorum creatus dicere-
tur: vnde nouum & magnum ac diuturnum in eccleſia conſciſcitur ſchiſma. Miſerabilis
10 tum Chriſtianismi ſtatus, quando neq; in eccleſia neq; in Imperio eſſet, qui catholicè pa-
ci & reipublicæ Chriſtianæ ſtuderet. Hoc etiam tempore Flagellantium ſecta, de qua ſu-
periori libro diximus, increuit (quod enim malum non augeſceret ſub talibus Chriſtia-
nismi capitibus?) & per orientalem Franciã diſfuſa multiplicabatur. Sed erat tum in Ger-
mania cardinalis de latere legatus, qui omnes eius ſectæ fautores, nutritores, defenſores,
mucrone feriit eccleſiæ, contemnentes & nihili pendentes.

Deficiunt Car-
di. ab Urbano.

C O N R A D V S magiſter domus Theutonicæ in Pruſſia, bellum diu antè cœptum C A P. 7.
in perfidos Letuanos perſeueranter egit: factaq; expeditione valida in terram hoſtilem,
expugnauit arcem non contemnendam Anenpil: inq; ea quadringentos præſidio impo-
ſitos cepit, ſecumq; abduxit. Inde progreſſus cum agmine, proximum fortalitiū defen-
20 ſoribus vacuum reperit. Nam viſo hoſtili agmine, diſſiſi ſuæ munitioni, non putabāt ex-
pectandum. Incenſum ergo ipſi potius quàm hoſtes æquauerunt ſolo. Ita per multam
eius regionis prouinciam victorem circumducēs exercitum, nullam expertus eſt aciem
aſcendere ex aduerſo. Magna tum erat & inaudita vermium in aere multitudo: adeo vt
muſcæ, cinifes, bruci, & id genus noxiorum volatiliū operiret intercluderetq; ſolem,
ne ad nos dimitteret radios. Magna ſequuta eſt (quod neceſſe fuit) ex putredine aere cor-
rupto, mortalitas. Ludouicus rex Vngariæ tunc aduocans Lupoldum ducem Auſtriæ,
& in ſuppetiis habens Genuenſes, perpulit Venetiarum urbem vt imperata faceret, vt
quantum expoſceret illi æs numerent, multa centena millia aureorum. Perpulit vt muta-
tam ſigilli inſcriptionem, qua ſe dominos maris iactitarent, in reliquum præferrent: mar-
30 chiam darent Feruſanam Auſtriæ duci. Credo hoc in annalibus Venetorum non legi,
quòd ea quæ ſuperbo populo ad ignominiam ſunt, ſilentio prætereunt, damnantq; fa-
ſtis. Nam omnia aut in gloriam ſuam obuertunt, aut ſi non poſſunt, iubent ſilentio pre-
mi. Quo etiam tempore, inter Ruſſos & Tartaros maximum à memoria hominum ha-
bitum eſt prælium, in loco qui dicitur Flawaffer, vt ſolent ambæ nationes magnis agmi-
nibus non ſtantes pugnare, ſed incurrentes iaculari & ferire, mox retrocedere. Ferunt
ducenta mortalium millia eo concidiſſe prælio. Ruſſi tamen victores prædam non par-
uam abduxere in pecoribus: nam reliquam pene nullā poſſident. Nec tamen diu lætati
ſunt ea victoria Ruſſi. Nam Tartari, Letuanis in ſocietatem accitis, ſequuti Ruſſos iam
reduces, & prædam, quam amiſerant, retulerunt, & magnam in Ruſſos ſtragem perege-
40 runt. Erat autem annus LXXXI. poſt mille trecentos à Chriſto nato. Quo etiam tempo-
re in Lubica cœtus agebatur & cōuentus urbium omnium de ſocietate, quam Hanſam
dixere. Ibi Brunſwickenſes, iam per annos octo ab ea ſocietate diſcluſi, nec in vlla mer-
catorum ſocietate à communione intus vel foris admiſſi, quum reconciliari poſcerent
de ſæuiſſima tumultuatione, in qua ſenatus ſui partem occiderant, partem eiecerant vr-
be: publicam pœnitentiam & ſatiſfactionem peregerunt. Qui ad hoc communis no-
mine miſſi ſunt, iuſſa fecere, hac formula: Nudis pedibus, nudo capite cæreos de eccleſia
beatæ Mariæ in prætorium publicè cunctis ſpectantibus detulere: & genubus nixi, ve-
niam ſuæ communis nomine poſtularunt, & meruerunt. Ex quo tempore denuo ad-
miſſi ſunt in communionem Hanſæ, hoc eſt ad participationem priuilegiorum quæ in
50 quatuor emporiis, in Flandria Bruggis, in Anglia Londoniis, in Norwagia Bergis, in Ruſ-
ſia Nouguardiæ permiſſa ſunt olim mercatoribus, ab retro principibus & terrarum gu-
bernatoribus, vniuerſis eius communionis participibus.

Bellum in Le-
tuanos.

Veneti ab Un-
garo attriti.

Prælium inter
Barbaros me-
morandum.

Brūſuicienſes
crimen publi-
cè fatentur.

Hanſa quid
ſibi velit.

C A P. 8.

Opes in Eccle-
ſia diſcordiæ
& ſchiſmatis
ſomes.

L I V O N I A per eam tempeſtatem iam eccleſiis inſignita, tum paſſa eſt quod ſolēt
locupletes iam vacuatę ſedes, vt de ſucceſſore cōtendatur. Tarbatēſis eccleſia tum vaca-
bat: ad quam canonici de ſuo gremio elegerant Iohannē Damerow, quem confirmauit ſomes.

Romæ Urbanus VI. Sed fratres ordinis Theutonicorum quum contenderent illā quoque ecclesiam sub candidum vocare pallium amplificandis rebus suis, procurarūt vt Clemens VI. in Francia commoratus Auinione, magno illo schismate quendam Ioannem Hebet præficeret ecclesię memoratę: eumq; fratres cum literis venientem, per arma imposuere arcibus ecclesię, vt viribus eorum prouectus in ecclesiam, non cunctaretur sacri ordinis subire communionem. Aliquandiu conflictatū est super ea re: sed nihil profecerunt. Contendunt iamdudum Theutonicę domus fratres, omnes (si fieri potest) episcopatus terrę ordini suo inferere. Iam archiepiscopatū Rigensem complexi sunt, & Curonensem: de Osiliensi & Tarbatensi & Reualienfi sæpe frustra tentauerunt. Illa tamen ætate Rigensis archiepiscopus necdum erat inescatus: nam illius ope ac viribus exactus est cliens ordinis memoratus. Ploskaw vrbs est Letuania, non longinqua Liuania quæ tum in id superbię excreuerat, vt principem suum Sirgallum multis in vrbe contumeliis affectum, iumento per contumeliam impositum vrbe eiicerent, imprecatione terribili facta si vnquam rediret. Ille contumeliam irrogatam questus amicis in circuitu: & omnium iudicio reprimenda videbatur ciuium contumacia. Igitur Sirgallus Russorum Liuanumq; armis contractis, urbem memoratam obsidione premebat. Aderat magister fratrum Theutonicorum per Liuaniam huic obsidioni. Secretò ab intus ad illum misso nuncio, ciues se illi permiscere, si tueretur. Ille, vt bonum virum decebat, hoc respondit, non esse integritatis suę, illum in castris deferere, propter quem in arma venisset. Igitur frustrati ciues obsidionem fortiter pertulere, nec potuit tum capi vrbs memorata: rebus infectis, quum nullus fructus speraretur, soluta est obsidio, in aliud tempus ultione dilata. Obierat per id tempus Henricus Magnopolensis dux, Alberti primi ducis filius, princeps optimo ad iustitiam zelo: qui tanto infectatus est odio publicorum itinerum latrones, vt nulli deferens nobilitati, quotquot eius culpę deprehendit affines, nullius vsus ministerio, nec expectata ad expurgandam conscientiam opportunitate (dictitās vt apud Deum pœniteat, meliori nunc moriturus exitu, quàm si in conflictu à mercatoribus cæsus periisset) ipse suis manibus alligauit iugulandos. Vnde improbi ducto cognomine, ducem illum iugulatorem siue suspensorem appellauere: quod illi in contumeliam, boni omnes ei verterunt in gloriam. Successit in principatu frater Magnus. Reliquit Henricus ex filia regis Danorum Waldemari, coniuge, filium Albertum, bonum principem & regno dignum: nisi Margareta, altera eius regis filia, relicta regis Norwagię, iam vidua, regnandi auida, Albertum exclusisset. Sed neq; diu erat in rebus humanis Albertus. Magnus verò Henrici & Alberti regis germanus, fratri morienti succedens in ditione, ex vxore (quæ fuit soror principum de Rugia & Wolgasto) sustulit filium Ioannem, spem generis. Nam ex eo sunt moderni principes, per Henricum Iohannis filium. Magnus autē cum Alberto de Luneburgo duce profectus deuotionis gratia Aquisgranum, quum inde rediret, febre correptus rebus excessit, ad annū Christi LXXXV. post mille trecentos.

CAP. 9. QVVM per id temporis Letuania magnis & multis afflictā cladibus & damnis attrita satis videretur, inflexa ad suscipiendum populariter Christi sacrum baptisma, vt malis, quæ pateretur, finem faceret. Idq; quum reges fratres Jagail & Stirgail, missis nunciis ostendissent, designato loco in insula Kirsemil: Conradus fratrum ordinis Theutonicorum magister, verum credens quod cupierat, quodq; euidentibus signis persuadere sibi poterat (expedito tamen in omnem euentum suorum agmine) coassumptis duobus episcopis qui rem sacram facerent, in locum contendit constitutum. Vbi præstolatus triduo, quum ad præfinitum tempus nemo adesset, suspicari cœpit quod res erat, dolos sibi machinari, & strui insidias: quarum insimulabat matrem regum memoratorum, mulierē origine Russam, quæ inuideret Theutonicis, quòd imposerent iugum filiis suis. Idq; cōpertum iam pene habens euidentissimis argumentis magister memoratus, rediit in Prussiam: & nouis copiis vndecunq; aduēctis, fretus etiam auxilio Vitoldi, vnus ex primoribus Letuanorum, cuius patrem Kinstotum memorati reges perdiderūt. Quo capite hostibus regum fratribus domus Theutonicę per Prussiam se coniunxit, necem patris perinde vindicaturus. Duxeruntq; primū coniunctis armis in arcem & oppidum Trackem: quibus nō difficile expugnatis, eiectisq; & partim cæsis qui inerant, imposuere suorum quod satis putabant præsidium. Inde profectus cum agmine suo Vitoldus, obsidione cinxit oppidum Ville: quod non difficulter expugnatum diripuit incenditq; magnā inde

Ciuiū in principem contumelia.

Princeps in latrones seuerus

Theutonicorum equitum in Letuaniam expeditionis.

inde hominum pecorumq; vim abducens. Quum autem ille exercitum iam in sua redu-
xisset, Letuani reges adunatis viribus arcem Trackem recepturi, cingunt obsidione: tam-
que duris insultibus perurgebant custodes qui defenderat, ut nisi incendio vel fame peri-
re mallent, deditioem facere cogerentur pactis vestibus & incolumitate corporum: qui-
bus abeuntibus arcem reges recipiunt. Prima verò nocte conquassatis muris per crebra
oppugnationem, & eneruatis viribus per tonitrua bombardarum, omnia corruerunt, op-
pressis aliquanto pluribus ex Letuanis, quam esset numerus abcedentium. Eodem tem-
pore Melchior dux Brunswickensis, frater Ottonis Neapolitani regis, ex Transsylvanis
ducibus, episcopus factus Zwerinensis, toxico periit fraude suorum: medoni, quem ille
10 cupidè in oppido Rostock biberat, mala venena miscuere. Ille ubi male sibi sensit ex po-
tu, profectus in Butzow, arcem ecclesiæ, coepit cruciatibus magis ac magis distorqueri.
Cernens autem fraga venalia ad oppidum suum (quod ignorabat ille, addito veneno fa-
cerent ipsum furere) iussit comparari: & absumptis ad refrigerium magna vi fructibus il-
lis, adeo intumuit, ut ventrem vix vestes continerent: crepuitq; spiritum efflans. Hic fuit
exitus nobilis viri, inter pontifices non contemnendæ religionis. Per quod etiam tem-
pus in vrbe Vratislauia Slesiae primaria, sæuiente populo, & à clero extorquente quod il-
le nec deberet nec vellet præstare, nec posset, nisi summo pontifice consulto, persolvere,
vrbe eiicitur: consentiente & omnia in peruersum authorizante ignauissimo rege Wen-
tzlao. Omnia tum cleri bona sunt confiscata. Ad quem tum refugeret oppressus clerus?
20 Romana ecclesia vacillabat, errabatq; inter duos pontifices: Romanorum rex tum au-
thor videbatur & caput omnium malorum: non erat opus alia tum re quam patientia.

SIGISMUNDVS, & ipse filius Karoli IIII. marchiam Brandenburgensem à pa-
tre, qui illam ab nouissimo Ottone (quod in Saxonia diximus) comparauit, non magno
accepit. Sed moriente per hæc tempora Ludouico Vngariæ rege deuotissimo, quum fi-
lias tantum duas relinqueret, & nullum marem heredem, Sigismundo permisit primam
coniugio, eumq; post se designauit Vngariæ regem. Sed maximo interim labore cruen-
tisq; præliis ad eam possidendam peruenit. Obiecerant se ex regni proceribus non pau-
ci, dedignati Bohemum regem: euocaruntq; Italia Karolum Neapolitanum, cui sceptrum
deferebant. Sed Sigismundus inuito per omnia animo hostibus colluctatur, perucitq;
30 ut regem illum suum Vngariæ agnoscerent. Sed ea res tantum laboris & impensarum ha-
buit, ut cogeretur marchiam Brandenburgensem Iudoco marchioni Morauiae, propin-
quo suo, in pignus & hypothecam pro accepta ab illo grandi pecunia tradere: apud quæ
memoratus principatus aliquandiu permanfit. Hade wegis erat altera regis Vngariæ Lu-
douici filia, quam pater antè desponderat Wilhelmo Lupoldi ducis Austriae filio. Dos e-
rat Polonia: quod id quoq; regnum erat in manibus Ludouici regis, coemptum (ut dixi-
mus) auro ab duce Candido, qui sacrum diuæ Mariæ ordinem anteposuit scepro. Erat
in Polonia Wilhelmus aliquandiu se pro rege gerens, priusquam in thorum acciperet
puellam memoratam. Non sunt passi Poloni Theutonici generis hominem sibi regem:
pulsusq; pariter speratis nuptiis priuauere. Circumspiciētes autem alium sibi regem, fu-
40 turum puellæ maritum, inuenere. Erat ex regulis Letuaniae Jagail maior natu duorum fra-
trum, expers Christianæ religionis. Hunc quum virum strenuum, & iusti tenacem agno-
scerent, fecere illi conditionem, si vellet sacrum subire baptisma cum religione Christi,
& regnum illi, & sponsam regiam obtulere. Ille non diu cunctatus, magnas accepit con-
ditiones: baptizatus in ecclesia Cracouiensi, nomē accepit Boleslai: quod in ea gente ve-
tus, celebre & regium erat. Ita factum est ut cum rege suo magna Letuaniae pars ad Chri-
stianismum perueniret, inuitata præmiis, quæ nullis antea potuit impelli armis.

IN Liuania per idem tempus grauiter tumultuatum est, quum canonici ecclesiæ O-
siliensis Henricum episcopum suum caperent, captumq; tenerent in Hapsel: quumq; nō
satis fiderent arci, propter vim archiepiscopi Rigensis, quem timebant, transmissō mari
50 in insulam Osiliam eum arci inibi ecclesiæ Arnsborg vinctum incluserunt. Captus autē
ideo perhibetur, quod ecclesiam in manus ordinis perducere conatus crederetur. Nec
diu post repertus est mortuus in latrina, incertū iniectus ab aliquo, an ipse euadere clau-
stra conatus, in eam sponte descēdens perierit: exitus pontifici antè incompertus. Quo
tempore in Letuania Vitoldus Kinstoti filius, quum in arce oppidi Villæ cōmaneret, de
patre suo (quem æmuli captū occiderunt in carcere) vindictā meditatus, præuenitur ab

Episcopi vena-
no sumpto
mors horren-
da.

CAP. IO.

Sigismundus
Boemis inuitis
imperat.

Poloni regem
Theutonicum
respuunt.

CAP. II.

Clericorū in-
ter se de impe-
rio certamina
& prodigio-
nes.

Vitoldus in
Letuania ca-
ptus.

oppidanis: qui magis inclinarent fratribus regulis hostib. eius, qui filij essent Aligerti fratris Kinstoti. Nam collecti ciues stratagema excogitarunt, specie prætenta, quasi furem confugientem in arcem insectarentur: arcem perinde occuparunt, trucidatis qui cum Vitoldo inerant: ipso vix periculum effugiente. Captam verò arcem memoratis regulis Vitoldi fratruelibus (in quos erant propensiores) consignerunt. Vitoldus autem, patrios circuiens amicos, auxilium implorabat: cōtraxitq; eam multitudinem, vt iam fidet fra-
truelibus suis aciem obiectare. Illi autem quum in castris suis iam Christiani haberent fratres domus Theutonicæ de Liuania, & ciues Villæ, multosque præterea auxiliares, manus cum Vitoldo contulerunt: & cæsis in medio plurimis, ipsum in prælio cœpere Vitoldum, carceri, in quo finierat pater eius, mancipantes: de quo post aliquanta tempora
1384. pactis conditionib. laxatur. Hoc est autem illud tempus anni LXXXIII. post mille trecentos, quo cursus ille in Wilsenacum, oppidum Prignissæ Wandalico in solo, cœpit per eam occasionem vulgari. Erant nonnulli ea regione habitantib. vel hostes vel latrunculi (incertum enim reliquerunt qui signarunt annales) qui incensa villa Wilsenaco, ecclesiā pariter in cineres redegerunt. Sacerdos quum ad proximam villam confugisset, essetq; noctu in strato, audisse fertur vocē, Surge, præpara te sacris ministeriis, dicturus missam in altari exusta nuper ecclesiæ. Primam vocem arbitratus ludificationem, contempsit: repetita secundo, repetita quoq; tertio: nec potuit negligere ita firmatam denunciationem. Surgit, & ex more soluto labiorum penso, ad ecclesiæ locum proficiscitur. Stabat altare post incendium, duo ibi cærei ex latere vtroq;: in medio mundam vidit sindonē, inq; ea trinam hostiam, quæ videbatur in vnam coaluisse, eamq; cruentam. Stupefactus rei nouitate, vnde hostiæ cruentæ post incendium, reuerenter inclinans, & componens quomodo poterat, concito petit loci antistitem Havelbergensem: quid audierit, & dein de quid viderit, enarrat. Miratus & ille proficiscitur cum clero: videt, miratur: cūcta percunctatur. Vbi præter diuinum miraculum nihil videt, recondit hostiam crystallo: & vicinis primū locis, inde remotioribus Dei mirabilia nunciantur. Accurrunt vndecun-
que populi, ab usq; Vngaria, Francia, Anglia, Scotia, Dania, Suecia, Norwagia. Multa fertur renouasse Christus Dominus in reuelatione corporis sacri, sub altaris velamento mirabilia: sed (vt fit) vanitate partim populi, accedēte auaritia cleri, facta & infecta nunciantur. Fuere aliquando doctorum super ea re contradictiones: scripsere nonnulli quid videretur: sed populus semel incallescens aut deuotione aut superstitione, non facile reuocatur: nisi quod clarescente nuper in Sterneberg miraculo cursus prior elanguit, quamuis non omnino interierit. Tum etiam monasterium Præmonstratensium Sacræ vallis in oppidum Luneburgum translatus est: vbi manet vsq; hodie.

CAP. 12.

MAGNVS dux Magnopolensis, Alberti filius, ea tempestate rebus præerat in ducatu suo, princeps viuacis ingenij, & qui nō pateretur aut dissimularet vllam iniuriæ etiam significationem, non modò irrogationem. Multos ipse præuenerat male sibi cupientes: vnde factum est, vt neq; subditis populis neq; vicinis principibus satis charus esset: cuius tamen temporibus nihil memorabile peractum referunt annales. Non malum hercle signum neq; obscurum de virtute principis testimonium, qui tranquillitatem temporū suorum promereretur: neq; enim fieri poterat, vt inquieto sub principe quietus esset rerum status. Sed ille non diu rebus præfuit, paucis exitum eius complorantibus: hærebat enim mentibus omnium memoria fratris Henrici, & patris amborum Alberti: quæ collata Magno, minus illū fecit esse spectabilem. Successitq; principatui Albertus, filius Henrici, eius quem cognominauere supensorem. Nam alius interim Albertus in Suecia tum maximè rebus floruit: & Magnus filium reliquit Iohannem. Erat autem LXXXV. post mille trecentos annus, quum ciues Lubicenses, memores paternæ virtutis, ad hunc Albertum mirificè afficerentur, intelligentiam præcipuam fouentes ad illum, ad persequendos publicorum itinerum vastatores. Inierant fœdus vna expeditione, iunctis Wis mariensium Rostockcensiumq; oppidanorum armis, latibula furum, & quos affines culpa cognouerant, subruentes: euerteruntq; hæc tum in terris præsidia, Stortzow, Gementow, Prensberg, Trutzem, Redem: his enim locis erant receptacula piscantium publicis itineribus: quas munitiones tum memorati principis auxilio, vrbium dictarum emissarii subuerterunt, ac solo coæquarunt. Sed nunquam poterant tam acerbis odiis à quouis insectari, vt stirpitus euellerentur: hoc cœlum, hoc terra suggerit. Alioquin nisi natiuū esset

Auaritia postquam cœpit, parit miraculum: miraculum vero superstitionem gignit. Iac. I.

Iustus princeps habetur odio.

Latrociniandi ingenium natura vitium.

esset genti vitium, multis diu colluctationibus principum esset eradicatum. Gigantibus conflagit, qui aduersus naturam decertat.

SIGISMUNDVS rex Vngariæ, Karoli Imperatoris filius, de regno plurimum laborabat. Nam Elisabet Bosniæ regis filia, relicta Ludouici, socrus Sigismundi, ac ipsa eius coniunx Maria, in Sigismundum initio conspirarunt, & regno Vngariæ extruserunt, quæ magna illis procerum pars inhæreret: & aduersus illum implorarunt Karolum de Italia, regem Neapolitanum, legitimum sanguinis successorem. Is erat defuncti regis Ludouici ex fratre nepos. Illum ergo sibi regem creare in Sigismundum sunt conuasi: mox enim veniens in regnum, ab omnibus rex consalutatur. Sed quod multis antè acciderat, Karolus ipse euitare non potuit. Elatus enim rerum successu, verbis temperare non poterat, apertè gloriatus, se breui Romanorum regem futurum, consalutariq; Karolus v. semper Augustus: nam paruo Wentzlaum negotio exuturum Romanorum regno, qui Sigismundum eius fratrem iam eiecerit Vngaria. Ea verba perlata Mariæ Sigismundi coniugi: etsi per matrem auersa erat marito, cœpit tamè Sigismundi sortem commiserari: quæ non satis esse visum est Karolo exuere regno, quod per illam haberet dotale, nisi etiam absentem insectaretur conuiciis. Hic dolor quum altius descendisset in pectus fœminæ, aliquando erumpēs, significationem sui fecerat. Erat ex amicissimis Karolo regi, qui iam compertum haberet iactantiam eius multam illi apud plurimos congerere inuidiam: apertius familiarisq; super ea re conuenit. Ille vt erat superbia tumidus, amicissimè comonentem, sublata dextera grauitè cecidit in maxillam. Astabat famulus ei qui caderetur. Non attendens esse regem qui ictum faceret, non expectata iussione domini, educto gladio caput cædentis percussit, adeo vt vulnus descenderet in oculum. Relictæ viduæ Ludouici hoc nonnulli suspicantur esse consilium. Karolus viuendi finem fecit. Alij non vulnere sed veneno ferunt extinctum. Sed hic tamen erat exitus, vt Karolus tum mortuus, locum faceret redituro Sigismundo. Italici qui cum rege venerat, male ab Vngaris habiti perierunt. Ipsum defuncti corpus diu stabat inhumatum, quod excommunicatus Karolus ab Urbano vi. diceretur. Solent autem principes seculi, dum florent, eam rem leuius pendere. Tum verò Sigismundus in regnum redibat: quod & in Saxonia diximus, & suo loco, quantum ea res deposcit, attingemus.

LUBICENSIS tum ciuitas, magna ciuium & hostium quorundam conspiratione, pene sepulchrum fuisset optimatum, nisi miseratus Deus prodicionem institutam in lucem venire voluisset. Mechanici quatuor, quorum alius glefi tornator, alius pelliū variarum opifex, duo pistores, initium magnæ coniurationis in senatus & primorum ex ciuibus capita fecerunt. Pertæsum erat improbissimis latronibus, quod sub gubernaculo senatus agerent, & non ipsi rem pro arbitrio moderarentur. Ipsi gubernacula apprehendere constituerant perditissima via: quocirca iniere cōsiliū atrocissimum. Quotquot verò ex ciuibus cognouere suis attentamentis idoneos consentaneosq; quib. idem cum ipsis nouerant inesse odium in senatum (facile enim quisq; in vrbe sui similem agnoscit) in societatem coniurationis acciungere, sacramento prius adactos, vt quæ essent audituri, si non probarent, perpetuo tamen tegerent silentio. Paucos reppererunt quibus non probabatur institutum: quippe delectum ipsi habuere inter notos. Idem foris inter Holstos quidā Detleuus Gudendorp (qui pessimo postea exitu se prodidit) factitabat, vt collecta manu improborum equitum, ad constitutam diem irrumperet vrbis portam, grassaturus cum coniuratis in capita & fortunas præstantiorum ciuium: vt prædis explerentur, & coniugib. atq; filiabus ciuium (vt in tali re) abuterentur. Prefinita est dies sabbathi, quæ fuit Lamberti diui martyris, ad cædem, hora dici octaua, quum portæ paterent. Id tradimentum, etsi multorum conspiratione foris & intus validum esset, in vrbe tamen secretum permanfit. Sed erant foris inter militares viros, quib. detecta res horrorem incussit. Tum miserati bonorum virorum maximam perniciem, subuersionemq; optimi in vrbe status, ac innocentum virorum necem miseram, tum fœminarum & puellarum miserabiles abusus: multis scripsere (sine nomine) ciuibus, vt vigilarèt, cauerentq; proximæ vrbis ruinam de intestino malo: nemo quicquā suspicatur. Erat ex militarib. vir cordatus, qui perpenderet in vrbe nihil esse formidinis, parum vigilantia, nihil de propinquo malo suspicionis: suscepit, rem tantam, proximo ante constitutum diem vespere detegere. Adequit in vesperum domum proconsulis Ioannis Perseualen, præsentiam eius requi-

CAP. 13.

Coniunx in
maritum con-
spirat.Carolus in
lentia sua pe-
rit.

CAP. 14.

Proditio Lub-
icæ detecta.Vir cordatus
detegit prod-
icionem.

rit: non adesse significant, occupatum publicis in prætorio consiliis. Tempus est, inquit, tempus bonis omnino cōsiliis. Filium eius iubet assistere, iam virum ætate maturum: a-
stabat autem incognitus à poscente. Vbi cognouit adesse (quia velata erat facie qui vene-
rat.) Ante omnia, inquit, parentem adesse vellem tuum: sed quoniam ille deest, tu susci-
pe quæ dico: afferatur mihi potus (qui concitus veni per viam) vt bibam. Allato protinus
vitro, gustauit: tum clara voce, Tibi, inquit, vitro, nulli mortalium dico, nisi cautè prospe-
ctum sit, cras ante meridiem hæc vrbs sepulchrum est ciuium suorum, consulariū, & pri-
mariorum omnium: adeo omnia intus & foris scatent tradimentis. Et mox in parietē vi-
tro proiecto concitus obuerso exiit iumento. Consternatis omnibus ad rei nouitatem,
proconsulis filius sine mora petit prætorium, admitti postulat: rem esse magni momenti
& quæ moram detestetur. Admittitur: quid acciderit, quidve audiuerat, plenius omnia
exponit. Obstupuere omnes: statuerunt peruigilem agere noctē. Admonuere ciues bo-
nos clanculo, vt essent in armis, si quid noueretur. Itaq; factum est vt media cōsiliū publi-
ci pars peruigilaret, circuiretq; in vrbe, perlustrans si quid compertum esset, portarum
claustra seruaret. Vbi diligentius intendunt, magna deprehendunt manifestæ coniura-
tionis indicia. Quumq; ipsi coniurationis principes noctu per urbem equitantes consu-
lares exaudirēt, alter ex illis Ioannes Calefeld (nominandū enim est monstrum) pistor in
Klingenberg, expergefactus, forenses arbitrabatur conscios suæ cōiurationis. Vbi sublu-
stri lunę lumine videt consulares equites in armis, & familiam eius ordinis, consternatus
ait, Pretiose Christi sanguis, diu nimium est dormitatum. Sed primū concrepare arma
audita in domo tornatoris memorati: cuius mox ostiis effractis, omnia inueniunt ad ar-
ma expedita. Apprehensum latronem horrentib. inuadunt verbis. Ille sine mora scelus
confitetur, proditq; mox tres primos coniurationis socios. Quorum vnus ille pelliū tra-
ctator, vbi primū vidit peruigilare cōsiliū ciuitatis, mox (quod erat) coniecit detectū
esse conspirationis facinus: sine mora per tenebras, vt potuit, in fugam se cōiecit. Captus
primus demittitur sine gradib. in ima tartarei carceris: quo casu breui exanimatur: duo
alii mox vincti iunguntur. Urbis portas stare diu clausas iussere, ne quis elaberetur. Multi
mox conspirationis participes, aut detecti confessione captorum, aut suis indicis proditi
capiuntur. Primi tres (quorum vnus iam mortuus) quadripartuntur impositi rotis: alij,
confractis ossibus rotarum collisione, alij gladio cæsi, meritis pœnas luunt. Qui foris ex-
pectabant irruptionem equites, rem in vrbe detectam intelligentes, iter cum rubore fle-
xerunt. Testati, qui importatis lignis aut frugib. rustici currus agebāt, se vidisse mane pri-
mo per vmbra equites multos, qui quid sibi vellent ignorassent. Per multos dies sæui-
tum est in coniuratos: vt quemq; alij detexere, pro qualitate culpe, aut rotis colli, aut gla-
dio cæsi, perierunt: tanta multitudine, vt iam pigeret cædis senatum. Edixere ergo, om-
nes sibi culpæ conscios ante vesp̄um abire: qui mane reperirentur, hostium loco ha-
bendos. Cessere multi, de quibus nemo male suspicaretur. Ita purgata improbis homi-
nibus ciuitate, diem illum Lamberti quotannis diuino in ecclesia officio celebrem cōsti-
tuerunt: gratias agentes misericordie Deo, qui grauissimam ciuitati perniciem auertisset.

CAP. 15.

CONRADVS sublimis magister Theutonicæ domus per Prussiam perpetuo bel-
lo Letuanos infectatur. Duxerat hoc tempore in Vitoldum regulum, cuius fratruales (vt
diximus) iam Christo crediderunt. Hic autem emissus ab illis carcere, omni crudelitate
grassatur in Christianos, in illos vindicans ab fratruelibus acceptam iniuriam. Tum ve-
rò ausus concurrere prælio ordini memorato, iterum capitur: & nullis aliis conditionib.
impositis libertati redditur, si modò iuret, idq; ex animo impleat, Christi sacramenta su-
bire. Ille leuissimo vir animo, per quicquid sanctum est, iurat, se omnia ex fide facturum.
Sed quid nocet perfido perfidia, si non Deus vindex est? Credulus magister illi tres ar-
ces permittit iam Christianis infestas, ex quib. ducat in populum suæ nationis Christo lu-
crandum, vtq; gladio illum adigat sacram subire religionem. Ille omnia pollicetur. Magi-
ster vbi reduxit exercitum, Vitoldus mox oppressis qui in arcibus erant Christianis, in-
censas æquat solo, & ad suos in perfidiam reuersus, magis atq; magis infectatur Christia-
nos. Magister vbi comperit, renouata expeditione iterum ducebat in hostem: perue-
nit autem vastans ad fluuium Wargan. Ibi Stirgail frater regis Poloniae, male Chri-
stianus, magno agmine præstolatur eius aduentum, vt transitum vadi intercipiat. Sed
collatis prælio viribus, cessere Letuani, incolumem transitum magistro permittentes.
Transmisso

Coniurati pe-
nas magno nu-
mero pendit.

Vitoldus de-
nuo capitur,
& Christiani-
mos iureiuran-
do fallit.

Transmisso amne Christianus exercitus omnia peruaſtat, & magna vndiq; præda conuecta reditum parat. Interim Stirgail, nouis foſſatis deductis & delectis, per ſaltum nemoris, in tranſuerſum roboribus arborum reditum (vt ſperabat) intercludere conſtituit Magiſtro cum fratribus. Exercitus autem Chriſtianus fortior erat ad inuadendum, quàm hoſtes ad intercludendum. Quocirca factum eſt, vt inuitis Letuanis hoſtib. & ipſi tranſirent fratres, & prædam illis videntibus abducerent.

10 S I C Stirgail frater regis Polonia, iam per Chriſtianiſmum pacatiſſimi, ducatum ad-
miniſtrabat in Letuania, cum Vitoldo fratri ſemper diſſentiens, niſi quum exterus ho-
ſtis perurgeret: tum autem ſenſere vnum. Vir erat ferus animo, & qui reuerentia fratris
20 magis quàm diuina religione, diſtineretur à perſequendis Chriſtianis. Nomine tenus e-
rat Chriſtianus, quia ſic fratri placere videbatur: ceterum cor inane veri à ſua feritate nõ
frænabatur. Vnde factum eſt vt proximis quoq; inuiſum ſe faceret, dum non per mode-
ſtiam illis præſſet, ſed per indomitam inſolentiam magis premeret ſubiectos. Vnde fa-
ctum eſt vt iuuenes quidam nobiles in caput eius coniurarent: ſed nõ erat facile circun-
ſpicientem omnia circumuenire. Verſam domi alebat iam manſuetam, quæ ad conſtitu-
tam horam cibum de manu eius caperet. Ea beſtia vir ferus plurimum delectatus, con-
ſuefecit, vt ad tempus ſolitum conclauis eius, in quo maneret, propinquans, latera frica-
bat ad parietem, ita ſe ad eſſe ſignificans: tum ille fores referas admittit illam, cibumq; por-
rexit. Id quum ſcirent coniurati, obſeruauere tempus redeuntis beſtiæ, & ad eius con-
20 ſuetudinem latera ad parietem comprimentes, ſtrepitum edidere velut fricantis verſæ.
Ille deintus audiens, ratus ad eſſe alumnam, fores pandit. Iuuenes armati irruunt, & pauci
ſolum facile conſciunt. Ita perit vir ingenio ferus, & manu promptus, Vitoldo iam fra-
trueli latius parens imperium. Interim in oppido Wandalia Tandem, quod Bugſlao du-
ci de Wolgaſto pareret, res pernicioſi exempli peragitur parricidio in primores oppidi,
quem conſulatum vocant. Lanij & piſtores erant qui odirent, & æmulatione tangeren-
tur, quod forenſes inueherent in commoda ciuium carnes & panes: idq; quum aliàs im-
pedire non poſſent, in gubernatores oppidi vindicare conſtituunt, crudeli conſilio. Ob-
ſeruant diem, quo omnes ad conſilium euocati conſiderent: effractis foribus irruunt, om-
nes ad vnum trucidant. Aberat vnus, qui proximo die nuptiis peractis duxiſſet vxorem.
30 Hunc, quum parricidium in cæteros peregiſſent, in itinere obuium, in caput ictum, ſo-
ciis coniunxerunt vno funere. Hoc tam execrandum & omni perniciæ execrabilius fa-
cinus, Bugſlaus, princeps non alia perſequutus eſt ultione, vt vel coniurationis capita pu-
niret: ſed impunitate permiſſa, accepit pecuniam aliquantam, vt ſanguinarium eorum
conſilium nouiter creatum approbaret.

Stirgail à con-
iuratis pro-
pter feritatem
necatur.

Plebis in opti-
mates conſpi-
ratio, à princi-
pe diſſimulata

I V D Æ I per id tempus conuentum celebrem habuere in Wiſſenfelde, oppido Miſ-
nensis Marchia. Conuenerant eò ex longinquis terris, ſecretius agentes conſiliũ: nec ve-
nere, niſi ſaluum prius conductum, & iter incolume, publicamq; ſecuritatem per itinera
à principibus impetrarent. Quidam militares (vt ſunt multi tenui ſubſtantia) quum obſer-
uarent eorum diſceſſus, in inſidiis fuere, ſcientes non leuem apud illos pecuniam inueni-
40 ri. Captis omnibus, quibuſdam, qui pertinacius reſiſterent, etiam cæſis, ingentem prædã
confecere: ſumma æſtimata ad quinq; milia ſexagenarum de groſſis. Accuſati illi apud
principes de incurſione publicorum itinerum, præſertim quod ſecuritatem conſtitutã
Iudæis à principibus violaffent, interpoſita fide publica venerant ad reſpondendum. Iuſ-
ſi cauſam dicere, quid ita Iudæos inuaſiſſent, quidam ex eis promptior ait, Iure, inquit, di-
uino ac eccleſiaſtico, non diſcrepante imperatoria lege, hoſtis eccleſiæ, & eius violator,
nulla debet immunitate gaudere: quis autem nescit quales ſint Iudæi eccleſiarũ hoſtes,
& Chriſti fideliumq; eius, quibus quotidie mala omnia imprecantur, execrationib. quo-
tidianis inſectantes populum Chriſtianum? Et quoniam hoſtis terreni mei principis, ho-
ſtis quoq; meus iure optimo cenſeri debet: multo magis hoſtis æterni principis (quem e-
50 tiam patrem inuocamus) debet mihi publicus hoſtis haberi. Si quid ergo ex hoſte publi-
co retuli, optimi principes, inter iuſta debet ſpolia cõputari: nec ad cuiuſquã, præter paſ-
ſi, pertinere debet iniuriam. Delectati principes colorato militaris viri reſponſo, mox il-
lum cum complicitibus abſoluunt, Iudæis cum irriſione dimiſſis. Quo etiam tempore fra-
tres domus Theutonice per Liunioniam, quum & ipſi operã nauare contenderent ad cõ-
uertendam prouinciã Letuanorũ, aſſumpto in ſocietate belli Letuanorũ de Ploſcow

Iudæi contra
fidem publicã
impune ſpoli-
antur.

Fidei publicæ
religio negle-
cta.

CAP. 18.

*Catilina Lubica
consis.*

31110

*Lubicenses ab
hostibus cæsi.*

regulo, contendunt in hosticam terram: & magnis editis vastitatibus, ingentem hominum ac pecorum prædam eduxere. Erant enim mortalium tum captorum duo millia. **CONIVRATIONIS** Lubicanæ quam paulo antè descripsimus, conscius Detleuus Gudendorp, iam detectus, publicum hostem agebat vr̄bis illius, non parcens viatoribus & vñdecunq; transeuntibus ciuibus. Sæpe fugatus ab equestribus Lubicensiū ministris, statuit per insidias aliquando illos intercipere. Misit ex suis, qui prædam agerent ex villa Curow: si quis interim superueniret illis maior viribus, cederent, pertraherentq; sequentes in locum insidiis constitutum. Serò (vt fieri solet) abactio iumentorum in vr̄be Lubica nunciatur: serius colliguntur armati: nam & de oppido Molne aduocandi erant equites ministri. Iam gregati sex & viginti de Lubica equites prodire, sequuti præcedentium vestigia: sed nisi ad insidias stetissent hostes, iam dudum in sua securi abissent. Turmas tres præfectus ipse segregauit: nam ex vtroq; latere dimisit octonas, cum mandato, vt obuij hostibus facti, ad medium, quod ipse præfectus tenebat iter, inclinarent. Transierunt viam multam. Ipse præfectus, qui medium infectatus est iter, vestigia hostium ex vngulis (vt fit) equorum deprehendit: & iam inciderat insidiantium latibula, decimus ipse interceptus numero quàm duplo maior. Itaq; quum se viribus imparem cerneret, adactis & admissis iumentis, oppidum Kiil recto cursu petiere. Facile cursu superant sequentium vestigia, optimis vecti iumentis: sed iam oppido propinquant, quum celerrimo cursu quiddam hostile præferrent, nescientes ciues quid ageretur, portas claufere irrumperet tentantibus. Coguntur frontes hostibus aduertere: quib. fortissimè con-
grediuntur, aliquot ex eo numero prostratis: sed ipsi Lubicensium equites, iam pugnan-
do fessi, quum longe numero superarentur, ad vnū omnes cæduntur. Post moram interpositam octoni, vestigia sequuti, perueniunt ad vicina oppidi. Cernentes ibi constratos socios decem, ingressi oppidum, coarguunt oppidanos, quod manibus latronum inclusissent suos propugnatores: illi præferunt ignorantiam rerum quæ gererentur. Itaq; acceptis vehiculis, sociorum corpora Lubicam deuehunt. Visa est lugubris vtriq; sexui, & omni ætati, illa suorum equitum reuectio. Tumulati sunt solenni funere, in ecclesia Sancti Iacobi. Idem tamen ille Detleuus non multis post annis interceptus ab equitibus ministris Lubicensium simili exitu, obtruncatur, multas concisus in partes.

CAP. 19.

1386.

*Vetus Austria
et domus cum
Heluetijs
finitas.*

Austrij cadit.

*Conuentus prin-
cipum Wisma-
rie.*

Hoc etiam tempore, hoc est à Christo nato ad LXXXVI. annum post mille trecentos, Lupoldus dux Austriæ de genere Rodulphi Imperatoris, cum filio & omni nobilitate bellum inferebat Swiceris (Switenses vocant alij, veteres dixere Heluetios) feroci in hunc diem hominum generi, & in montibus suis efftrato: quibus etiam ætate sua C. Cæsar Galliarum præses manus conferebat. In eos tum ex quibusdam causis duxit Lupoldus Austriæ dux, quod ab auis & attauis vetus esset similitudo in gente. Rusticam libertatem liuentibus semper oculis aspicit nobilitas, sibi natum quicquid viuit, rata. Totis principatus sui viribus Lupoldus orditur bellum, vicinis principibus & nobilibus in societatem belli deuocatis. Swiceri etsi magna mole virtutis suæ se in hostem appararēt, tria tantum millia in conspectum hostis emisere, vt per contemptum in illos duceret. Reperit sine dubio oppositos sibi viros, sed qui planis campis equitatu hostium premerentur. Cæsis primo prælio aliquot suorum Swiceri retrocedunt, pedem referentes, vt maioribus suorum agminibus excipiantur. Austrij sequuti in montes, mox circumfunduntur hostium magnis agminibus: non pauciores in armis habuere Swiceri triginta hominum millibus. Intercepti ergo Austrij pene ad internecionem cæduntur, valde raris elabentibus: dux ipse cum filio & sedecim primæuæ nobilitatis viri comites atque barones, ipsi principes, aut principum affines. Cruenti huius prælij memoriam armis suis Austriæ duces præferre creduntur, quum candidum clypei campum sanguineo colore in transfusum fusa planicies fuscet: vindictam meditati tantæ cladis, quam necdum peregerunt. Nam etiam hoc tempore (quod suo loco dicemus) insigni clade memorantur Austrij ab Swiceris affecti. Quo tempore in vr̄be Wismaria insignem conuentum principum iussit sollicitari Albertus rex Sueciæ. Aderant omnes de propinquo principes, Wentzlaus dux Saxonie ac Luneburgæ, Bugslaus dux de Wolgasto, Ericus inferioris dux Saxonie, Nicolaus & Adolphus Holsatorum, Otto de Hoia, Gunterus de Rupin comites, Laurentius comes Wandalorum: omnis effusa nobilitas, milites, militares, vicinarum vr̄bium honesti ciues, principum, nobilium, militum, militarium virorum coniuges. Omnia ad magni-

magnificum apparatus composita, militares in foro ludi, dominarū in locis conuenientibus choreæ canentiū in omni genere musicorū lata symphonia. Omni genere vrbانيتatis, in mediū certauere honestate vestiū, robore viriū, alacritate iumentorū. Vox ubiq; lētitia personabat: eminebant multis in rebus plurimum, quisq; in suo genere decori. O-cto continuatis diebus solennitas perdurabat: inde in sua quisq; læti & alacres rediere.

Q u o tempore Conradus de Gisenhem Lubicensis episcopus, quum rebus excede **CAP. 20.** rer humanis, locum fecit Iohanni Clendest decano eius ecclesiæ, pridem electo, & iam renouata electione iterū assumpto: ciuis honesto inter suos inibi natus loco, & iam consequutus benedictionem peruenit ad episcopatum. Anno qui proximè sequutus, idem
 10 Albertus rex Sueciæ, Margareta, regina iam & Norwagię (cuius filius Olau⁹ proximè rebus humanis excessit, matri relinquens principatus) Ericus dux Saxonie, Nicolaus & A-
 20 dulphus comites Holsatiæ, milites ac ordinis eius viri sine numero, multorum principū, comitum ac vrbium vicinarum oratores Lubicam venerant in cœtum: causa potissima, tractare de communi terrarum pace, per mare quoq; seruanda, vt persequutio communi odio fieret in publicorum itinerum latrones. Ciues Lubicenses inter alia questi sunt, non licere sibi per comites Holsatiæ insectari publicos hostes, quibus perfugia præbeāt. Quumq; comites responderent, non mox esse publicos hostes, qui vnus vel alterius leuissimorum hominum fabulis & suspicionibus contaminarentur: odium sibi quoq; in-esse malignorum, quos vera scelera noxios faciunt, non quos vana leuissimorum homi-
 20 num vox vna contaminat. Ibi tum inter omnes conuenit, vt sine vlla tergiuersatione publicè odiosi homines insectarentur, nec à quouis vel receptentur vel defendantur: receptores & defensores communi cum illis odio insectandos. Hoc etiam tempore mandatum egreditur ab omnium communis Hansæ Theutonicæ ciuitatam congregatis Lu-
 30 bicæ oratoribus, ne quis mercator eius communionis vllam societatem aut commercium habeat cum Flandrensis, ob causam sæpe renouatam, quod priuilegiis & immunitatibus dudum concessis frui non sinerent: quæ quum inuitandis primū in eam terram mercatorib. data sint, nunc illis in vsum deducuntibus reuocari non possint: quia transibant iam in naturam contractus, *Facio vt facias*. Eadem tum prohibitio fuit de emporio Russiæ in Nougardia Russiæ vrbe tum potētissima. Sic se res vertūt: vbi tenuis primor-
 30 diorum status permittit venientib. immunitatem, inuitans vt veniant, iam florescentib. rebus, qui inuitauere, vix patiuntur secum consistere, desiderium vertentes in contemptum, & deinde in fastidium. Nunquam tamen constans earum rerum aut diuturna fuit permanentia, vt cum voluentibus seculis noui mores, nouæ semper res placent, priorib. antiquatis: ita quæ in pretio pridem fuerunt, inde vilescunt. Quæ quum rerum fluxa varietas sit in omnib. rebus humanis, tum maximè apparet seseq; prodit in mercaturis: quæ mille modis vertuntur. Vnde nouis semper opus est ingeniis ad rerum crebram versurā.

S I G I S M V N D V S Vngariæ rex, iam æmulo suo Karolo de medio facto, reuersus **CAP. 21.** in regnum, contemptui tamen fuit vxori suæ, quam fecit inolescere dotis magnitudo, & quod virum profligatum, ipsa vel maximè curasset reuehi in regnum. Ausa mulier nouā
 40 cudere monetam iussit inscribi, Maria rex Vngarię. Increpita tamen à marito, per modestiam erubuit, ac compressit insolentiam: quum procerū nonnulli arbitrarentur grauius perinde marito infensam, suggererent illi de eius subuersione: quod in Saxonia scripsimus. Sed tamen labor fuit Sigismundi non vulgaris aduersus Ladislaum Karoli filiū, qui post patrem de Italia veniens cum non contemnendis viribus, regnum ambiebat. Sed iam Ludouici relicta, primū aduersata Sigismūdo, iam verò reconciliata, pro illo contendens, regni proceres inclinauit Sigismundo. Vnde factum est vt frustra Ladislaus cōtenderet. Qui vbi se frustra cerneret fatigari, Iaderam insignem ciuitatem, quam de regno tenebat pene solam, accepta ab Venetis pecunia illis vendidit. Sic lacerantur regna. Quo tempore Bugslaus dux de Wolgasto vxorē accepit germanam Henrici de Brunf-
 50 wico ducis: filia fuit Magni, quem prello superauit & oppressit Otto de Scowenborg comes. Ea primum habuit maritum de Mansuelde comitem: quo mortuo ad hunc peruenit ducem: mulier (vt ferebant) incredibili pulchritudine. Nuptiarum solennitas in oppido Tzelle implebatur, terræ Luneburgensis, magnifico nimirum & principe digno apparatu: quem non mediocriter illustrauere multorum præsentia principū. Wentzlaus in-
 60 terim Romanorū & Bohemiæ rex, quū lethaliter soporatus, præter voluptatem nihil ad-

Conuentus
principū Lubicæ
ad latrones
excindendos.

Hansa contra
Flandrenses.

Rerum humanarum
inconstantia.

Insolens regina
à marito
monita respicit.

Wentzlaus
propter igna-
miam proceres
regno abdicat.

mitteret, inuisus esse cœpit omnibus. Captus à baronibus regni includitur, ne regnum ipsum peflundet. Sed ab Iohanne duce Lusatiae & Procopio Moraviae, vinculis per arma est exemptus, & libertati redditus: sed nihil immutatis moribus, deterior semper euasit. A fratre deinde Sigismundo captus, & Alberto Bauariae duci custodiendus traditur: sed dum negligentius in custodia teneretur, corruptis custodibus, elabatur: regnoq; restitutus est, nihil emendatior. Quum autem nulla in re posset ad cor redigi, principes electores congregati, hominem Romanorum regno destituunt, Ropertum Bauariae ducem reponentes.

CAP. 22.

Quo iure magna imperia parari soleant

A L B E R T V S dux Magnopolensis, Henrici filius, optimi principis non degener, ples, natus matre quæ filia erat Waldemari Danorum regis, quum ille moreretur, materni generis iure regnum sibi arbitratur deberi. Sed quoniam magna imperia non tam le- 10
gibus quàm armis quærentur, magno exercitu duxit in Daniam. Proceres diuisi fuere: pars fauebat Alberto, maior numerus propendebat in Alanum, Margaretæ filium, quæ & ipsa erat dicti regis filia. Itaq; tum magis pactis quàm armis, arma propulerunt. Sed Albertus, quum adhuc floresceret per ætatem, viuendi finem fecit, solum filium relinquens Iohannem: cuius primum tutores, deinde ubi adoleuit, ipse omnem principatum, absente Alberto Sueciae rege, cum Alberto Magni filio administrarunt. Nam regi sua portio, suum semper ius saluum remansit: ad quod etiam, quum regno extruderetur, est reuersus, posteaquam varia in regno iactatus fortuna, captus laxatusque est captiuitate. Erat à

1389.

Dania regina bellum cum Suecia rege gerit.

Christo nato post mille trecetos LXXXIX. annus, quum idem Albertus rex iam diu feliciter in Suecia regnans, implicaretur bello cum Margareta Daniae Norwagiaeq; regi- 20
na, orta similitate, quod dictus rex munitionem erexisset opportuno loco, vnde posset Danorum in sua transitum arcere. Regina autem, nulli cedens viro, prudentia & animi magnitudine multos exuperans, non passa vllum ab rege præiudicium, aduersus nouam regis arcem, in suo solo erexit aliam, vnde commeatus possent intercipi in nouam regis arcem conuehendi. His de rebus primum præfectorum iurgia, deinde etiam excursiones fiunt inuicem: quæ adeo creuerunt in immensum, vt ipsi inter se principes, hinc rex, inde regina, totis regnorum viribus concurrerent. Eduxere acies, stabantq; mutuo sub aspectu, diu minantes. Palus erat in medio, quæ diremit exercitus. Spectabant acies in alterutram, quæ prior in aduersum transgrederetur. Erat regis animus maior, quàm qui vlla possit re deterri. Prior ille eduxit: sed ea laboratum est difficultate in transeunda palude, vt facile Danis victoria relinqueretur. Capitur rex cum filio, & in arctissima custodia 30
recluditur, septem annis in carcere manens. Quum interim multa fierent, & tractatibus & armis, ad eius relaxationem, non poterant vllæ conditiones reperiri, quæ nisi dimisso regno, scemineum animum possent permollire. Multa mari prælia, multa sunt Daniae per Vitalianos (sic enim appellabant satellites, propria sorte militantes) irrogata damna. Laxatus tandem, dimissionem regni pactus, cuius maiorem iam partem regina occupauit: vt vna scemina tribus imperitaret regnis. Rediit in Magnopolim suam cum filio Erico, ad spem regni enutrito. Reuersus autem coniugem duxit alteram, filio quoq; despondens vxorem: quod suo tempore commemorabitur.

CAP. 23.

Gelria dux bello aduersus Letuanos captus.

M V L T A interim in Letuaniam militarium manus longè aduecta peruenerat, quæ 40
pro redemptione peccatorum suorum in perfidos militaret. Inter quos Wilhelmus dux Gelriae, qui cum expeditis egressus, diu feliciter pugnabat in hostes. Demum communi Marte, aliquando inclinante hostibus victoria captus est, & in arcem Falkenborg reclusus. Id molestissimum fuit omnibus Christiani nominis viris, & in primis fratribus Theuonicae domus per Prussiam. Quocirca expeditione quanta potuit maxima facta, ducunt in hostem, obsidentq; arcem qua ille captus teneretur, pugnantes, nec deficientes, quoad illam plurimo labore expugnarent: & tum in libertatem captum ducem reducerunt. Ille tamen (militari ritu) se non est liberum arbitratus, priusquam eius qui illum cepisset, manu laxaretur. Hoc procurantes fratres memorati, laxatum cum honestate dimiserunt.

Iudeorum Praga ob impietatem internecio

Pragæ interim in Bohemia Iudæi ipso sacro die Paschæ expediti sunt, cæsiq; à Christia- 50
nis ad internecionem, quum adhuc illa vrbs ferueret plena Christi religione, necdum perducta ad supersticiosam sectam Hussitarum: quæ dissimulante Deo, vsq; nunc in ea obscurat, ita vt Christi corpus & sanguinem pueris & dementibus tribuant, inhaerentes (vt solent Iudæi) literæ dicenti, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, &cetera. Sed tum ibat Christi sacerdos sacram Eucharistiam deferens, pro ritu Christia-

Christiano, ad ægotantem. Veniens autem ad propinquum vicum Iudæorum, pueri Hebræorum, nimirum blasphemis parentum instincti, sacerdotem luto lapidibusque insectantur. Iam tum sub ignauissimo rege, omnia dissimulante, nihil in ea vrbe videbatur illicitum. Indoluit plebs fidelis, quæ ex more sequebatur, irrogatam Christo & sacris eius contumeliam, repressis pueris, & cum contumelia abactis. Quumque adulti Iudæi pueros tuerentur, primum rixa, deinde orta est seditio. Efferuescente autem Christiano populo in deuotionem recenter assumpti per sacram Paschæ diem corporis dominici, excandescunt in iram in Iudæos: & concursu ex omnibus ordinibus facto, immiscuere se plurimi literis studentes clerici: & sæuientes in Iudæos, quicquid obuium
 10 fuit, prostrauerunt. Incensis autem domibus eorum, fœminæ cum paruulis se sua sponte iniecerunt incendio, ne probris Christianorum expositæ, ad extremum necarentur: illæ verò ab temporali igne gradum sibi strauerunt ad æternum.

B O L I S L A V S rex Polonia (qui in paganismo dux Letuanorum, Jagail nomen habuit) tum iniquo ferens animo, Letuaniam suam à fratribus Theutonicis assiduis bellis pessundari, sperans populum per aliam viam ad sacram Christi religionem perducere, tum arcem & oppidum Villæ cōmunierat. Duxere eò magno molimine fratres Theutonici, vt oppidum cum arce caperent. Omnem apparatus expugnandarū munitionū produxere, machinās, bombardas: & quicquid eius rei habuere, laboriosissimè intentabāt. Sed memoratus rex validum immiserat quatuor millium armis expeditorum præsidium militum: qui similibus freti ad defensionem rebus, peruicere, vt nulla tū insigni re peracta, infecto negotio, fratres reducerent exercitū. Erat per id tempus magno bello implicita Brandenburgensis marchia. Nam Sigismundus rex, quum pulsus Vngaria,
 20 multis rebus ad recuperationem regni indigeret, eam accepta pecunia permisit marchionibus Morauia, Iodoco atque Procopio fratribus. Qui vbi audierant per tempora vacantis ducatus de Luneburgo mutatos limites ditionum, & in ipsius Marchionatus ditionem esse terminos prouectos, magno militum agmine descenderant, ad recuperanda quæ ad Marchiam ab olim pertinerent. Nonnulli militares, qui in annalibus ex nomine designantur, relictis dominis prioribus, ad marchiones transierunt. Datur & aliis pecunia principibus ex arca Morauorum, vt vel duces bello destinerent, vel interim
 30 ab eorum se retraherent commilitio, quiescentes. Captæ aliquot arces, & vicissim damna sunt irrogata non pauca. Sed marchiones sine magno fructu à cœpto destiterunt. Per idem tempus ciues Hamburgenses, non satis annuentibus de Luneburgo ducibus, Henrico & Bernardo, quum tamen militarium (quorum id solum in iure fuit) accederet voluntas, fortalitium erexere ad Albim, in locis palustribus australi ripa fluminis, non longè ab Horburg arce, nunc ducatus Luneburgensis: nam diu archiepiscopis Bremensibus seruebat: Glinde smor loco nomen est. Præsidium verò nouum dixere Morborg, non magnæ munitionis fortalitium: quòd magis ad speculam stare quàm ad præsidium, exilem etiam nunc fructum importans possessoribus.

I O H A N N E S de Stargardia dominus, filius erat Iohannis primi, cum Alberto
 40 tre ducis Magnopolensis: qui in sortem suscepit terram Stargardia, retinens tamen titulum ducatus Magnopolensis. Tum magnis est annixus viribus, vt captum Albertum Sueciæ regem vinculis exueret. Tentabat primum, vt regni proceres regi conciliaret: sed nihil profecit: armis agendū fuit. Ita iam pridem regina callidissima fœmina proceres sibi inclinauit, vt mallent fœminæ subesse quàm regi: cepit eos fastidium quoddam Theutonici principatus. Sola vrbs regni præcipua, Stocksholm, emporiū terræ vnicū, in fide regis permansit. Sed prima expeditione, quū nauigaret Iohannes, sæua est exorta tempestas: quæ sub oculis cernentis quosdā suorum abripuit in profundum, alios compulit in portus hostiles, vt manibus eorū concedere cogerentur: vix ipse ductor cū paucis cursum retro legens, in pacata peruenit. Sed anno sequenti idē Iohannes, expeditione
 50 iterū instituta, filios secum duxit in hostem, Iohannem & Vlricum. Aderant quanta poterant virtute, ciues Rostockcenses & WisMarienses, pro rege nativo principe suo: omni nisu contententes vt captiuitate rex laxaretur. Maris insulas, Bornholm & Gothlandiam, expositis in terram militibus populantur: & prædis conuectis in naues, iter cœptum continuant. Inde in Sueciam venientes, reperiunt ad urbem, quam solam in fide diximus remansisse, Danos iam obsidionem firmantes, duo è regione erexisse præsi-

CAP. 24.
 Theutonicorū
 irrita expeditio.

Marchia Branden-
 burgensis
 bello implicatur.

CAP. 25.

Bellū pro Sue-
 ciæ rege libe-
 rando.

Rostockenses
frenum pra-
donibus teme-
re laxant.

dia. Aggressi alterum, facile expugnant: alterum verò firmioribus nixum radicibus, quòd in rupe exstructum emeretur, facile, si perseverassent, fame in deditionem perpulissent. Id veriti Dani qui inerant, colloquium deposcunt: treugas in sequentem annum constituunt, multa polliciti ad victi regis relaxationem. Credidit princeps, & ab oppugnatione destitit: in qua si perdurasset, facile peruenisset ad optata. Magnum erat rerum momentum in ea vrbe de toto regno. Sed quum nimis Iohannes ad reditum festinaret ante formidatas ex tempore tempestates, rem magno molimine ceptā, & magna momenta habituram, turpiter evanescere permisit. Interim vrbes Rostockium & Wismaria proclamationes faciūt in suis & vicinis locis, quotquot sorte propria nauigaturi sunt ad militiam in Danos, & prædas in tria regna facturi, portubus & vrbibus suis vtantur: vt malis vexati Dani cum Suecis, ad relaxationem capti regis inclinent. Venit subito incondita gregariorum manus, missiq; in mare, excursiones plurimas fecere in Daniam & cætera regna. Sed semel permessa venia in hostes, facile homines sine lege viuētes abutuntur, sine discrimine obuios quosque in mari deprædantes, neque ipsis memoratarum vrbium ciuibus deferentes. Multa inde vrbibus prouenire incommoda, multæ ab exteris querimonix. Nonnullæ excitæ ex illa radice in lite causæ, quæ per iuris strepitum agerentur apud Imperatorem, per multa mox sequuta tempora durauere. Sed prima fuere lucra duarum vrbium ciuibus, qui merces vndecunque raptas, vili precio ab eius generis mercatoribus comparauere. Vitalianos se appellauere, qui non aliam ob causam bello se immiscerent alieno, quàm vt vitalibus alerentur: cōmeatum enim hoc nomine appellarunt. Qualis est etiam nostris temporibus peditum militia, qui venalem sanguinem per omnes circumferunt prouincias.

CAP. 26.

Lubicensis
mercium com-
modam vectu-
ram efficiunt.

Fossatum ciues Lubicenses per id tempus aggressi sunt agere, ex oppido Molne ad eum riuum quem Delmenow vocauere, excurrentem in Albim. Ducis Saxonix Erici consensus accessit, quòd eius commodo res inferitura videretur: ex Lubica per riuum Stekenissa, in Molne vsque prouectæ merces, inde per dictum fossatum in Delmenow riuum, inde verò Albim transueherentur. Sali importando de Luneburgo plurimum ea res inferuit, & ponderosis mercaturis: quæ nulla festinatione, minore autem græ impensione, hoc itinere, per riuos quàm per currus deuehuntur, longo quidem circuitu, sed sumptu modico, ex Lubica in Hamburgum. Non considerauere per id tempus qui rei præfuerunt (aut certè dissimulanter transiuerunt) quòd eo fossato tangerent terram Magnopolensem in quadam parte. Albertus enim Sueciæ rex, tum agebat cum filio in captiuitate. Iohannes Magnopolensis dux adulescentior, quòd suæ ditionis res non videretur, silentio pertransiuit. Sed post ea tempora, iam labore consummato, quum Albertus rex in terram illam è Suecia rediret, cerneretq; sibi præiudicatum, non dissimulauit: sed literis & nunciis rem agebat, vt quia sine nutu suam terram contrectabant fodientes, velut constituturi sibi in alieno seruitutem, eoq; vterentur itinere: dedit optionem, vt aut redigerent in pristinam formam, aut pro illius interesse constituerent quod æquum videretur. Ciues quum se nihil in eius præiudicium egisse contenderent, neque terram eius fodisse, sed solum, quod ad ducem pertineret Saxonix, contrectassent: neque tamen rex conquiesceret, sed armis ius suum exequuturum se ostenderet: defensionis suæ aliquot gregariorum militum ciues inuocauere. Nihil tamen vel hinc vel inde armis attentatur: sed vanis inuicem minis se diu terruerunt, & quanto minori poterat princeps ille placari, quum interim stipendiis impensis alerentur in vrbe gregarij. Et tamen interueniente bonorum virorū consilio, res eò concessit, vt post multos sumptus in eam causam factos, regi constitueretur quo ille quietus esset. Sed hæc suo tempore: nunc ad nostra redeamus.

Albertus Sue-
ciæ rex cū Lu-
bicensib; expostu-
lat.

CAP. 27.

Sigismundus
Turcos bello
lancesitos in
Vngariam ad-
ducit.

Sigismundus per ea tempora, rex Vngariæ, quum iam quietus domesticis malis compressis ageret, in perfidos Christiani nominis hostes Turcos conuertitur, vocatis in societatem belli Iodoco atq; Procopio propinquis suis, Morauix principibus. Et quoniam inexpectatus in hostica mouit, nullum reperit hostium agmen ex aduerso, quod se illi in pugnam obiiceret. Igitur transmissio Danubio terram omnem vastabundus peruatit: infinitam prædam conuectans, victor exercitum reducit onustum. Vix ille exercitum suum dimisit, & ecce Turci Tartaros in communionem expeditionis assumptos secum trahunt in Vngariam. Quæ pridem in suo passu sunt Turci, in hostico tum exercent

cent solo, maiora Vngaris damna atque discrimina irrogantes, quàm pridem ab illis suscepissent. Valuit ea diu diuersitas. Sed tamen Sigismundus, sepe renouata in hostes expeditione, eò rem perpulit, vt suis finibus contenti abstinerent alienis: quiescentes per tempora quibus ille soli Vngariæ præsideret. Quum autem maioribus rebus teneretur implicitus, Bohemiæ & Romanorum regno iam districtus, audaciâ resumpsere: quod suis per ordinem temporibus recēsebimus. Sed vt de Vngaria, ita quoque de sua illi fuit Bohemia laborandum. Per omnia quidem fortunæ ludibria variè iactatus, sed tamen victor animo semper euasit. Quum Vngariæ procures, qui contra se senserant, morte mulcasset, periissentque per eam occasionem decem & octo ex nobilitate primarij, euenit vt regina quoque Maria fatoungeretur: quæ sola videbatur obstare multorū conatibus. Tum verò captus rex, & in custodiam datus mulieri, cuius inter cæteros maritus periisset: donec decernerent qua illum morte perderent. Ibi tum regi profuit facundia linguæ & placidi sermonis eloquium, vt suaderet fœminæ vincula sua laxare: quod illa non distulit. Ita regno redditus est. Deinde nihil minus de Bohemia sua laborauit: fratrem Wentzlaum cepit & abduxit. Sed ille quoque vinculis elabitur, male seruatus in Vienna Austriæ. Pluribus præliis conflixit, parum ad victoriâ fortunatus. Non enim responderat animus virtuti, corporis dignitati, viri fortuna: quæ in magnis præliis sæpe illum destituit.

*Sigismundus
à suis Vnga-
ris in vincula
coniectus.*

ERAT annus à nato Christo nonagesimus secundus, post mille trecentos, quum Io-
hannes archiepiscopus Rigenſis graui mole vrgeretur à fratribus domus Theutonicæ
per Liouoniâ: hoc solum molientes, vt ordinem diuæ Mariæ, quægerunt, in se ille & in ec-
clesiam suâ defumeret. Quumq; nulla vi percelli potuisset, nec tamen quietē sibi futu-
ram à memoratis pressuris cerneret aut speraret, ingressus nauim, Lubicam petiit, anno
integro ibi demoratus. Quumq; nihil pacatū illi ex sua prouincia renunciaretur, con-
tendit in Bohemiam, Romanorum regem aduersus ordinē implorare, vt laboranti à fra-
tribus ecclesiæ ferret opem. Vbi peruenit, effecit per amicos, quos in regis curia aut re-
perit, aut sibi comparauit, vt primū bona omnia fratrum & totius ordinis in Bohemia
ad firmam ponerentur: vt eo incommodo cōmoniti fratres, ad æquas cum ecclesia cō-
ditiones descenderent. Misitq; rex litteras summo pontifici, exhortatus, vt ecclesiam &
archiepiscopū eius à pressuris fratrum suo gladio tueretur. Non quieuere fratres, quomi-
nus & ipsi oratores mitterent ad summum pontificem, ostensuros quid cōmodi, quan-
tum salutis in eo constitutum esset, si Rigenſis ecclesia, quæ metropolitana sit, sacri or-
dinis veste decoraretur. Tum vnam futuram per omnem eam prouinciā manū, quæ
nunc sparsa sit: cui neq; Russi neq; Letuani hostes nocere possent. Nunc sua quisq; via
ducens, nec vnum terra sentiens, facilem præberet hostibus aditum, aleret discordiam,
augeret audaciā in circuitu nationum, vt in ecclesiā Christi perinde fidentiores con-
surgerent. Tam verò tum est causa apud summum pontificem exornata amplificataq;
vt Iohanni archiepiscopo de alia non minori ecclesia prospiceret, constituens eum no-
uæ gentis Letuanorum patriarcham: Rigenſi autem ecclesiæ præficeret hominem iam
sacri ordinis participem. Tempore ex illo ecclesia cum suo pōtifice sub ordinem venit.
Erant tamen exinde aliquot pontifices & prælati, qui ordinem sumere detrectarent: sed
nostris temporibus plena est absorpta ordinis Imperio ecclesia. Iam quod erat archie-
piscopi, maiorem in omni terra præferre, prouenit magistro. Magni quidem nomi-
nis vmbra seruatur ecclesiæ & archiepiscopo: sed res tota cum imperio concessit in or-
dinem, in personam magistri. Gymnasium, siue palladium seu publicam dixeris acade-
miam, tum firmatur in Erphordia, vrbe Turingiæ præcipua, & per ix. Bonifacium pri-
uilegio theologicæ facultatis adornatur: quum antea aliquandiu sine illa constitisset,
quod vererentur pontifices hæresum nouarum pullulare venena.

CAP. 28.

I 392.

*Quis ex va-
riis in Ecclesia
ordinibus ex-
cogitatis fru-
ctus redant.*

*Papa ordinē
extraordina-
rio plusquam
equum est, fa-
ciat.*

FRATERNOTUM bello marchiones Moraviæ sunt conflictati. Fratres ipsos duo
alij fratres germani, maioris potentia, & firmarunt & animarunt. Nam Iodocum ad ar-
ma roborabat Sigismundus rex Vngariæ, Procopio verò aderat Wentzlaus rex Bohe-
miæ & Romanorum. Nunquam aciora sunt odia, quàm vbi fratres certant de pari im-
perio. Facit & accendit odia paritas natalium, & perinde excreſcens in alterutrum
contemptus. Lacerata perinde Moravia, incensæ domus & arces. Sensere vicinum in-
cendiū adiacentes prouinciæ: detonabant, donec ambo malorū fessi, fratres se esse ger-

CAP. 29.

*Bellum inter
fratres.*

*Nona de capti-
uis supplicij
forma.*

manos, recordarentur. Per quam ætatem ciues Sundenses (ad mare supra Rugiam no-
ua vrbe habitant) quum ad se nihil pertinente bello implicari tentarentur à vicinis, ipsi-
que per mare Vitaliani grassantes, ciues eius vrbs in mari crebrius ad ortos deprædaren-
tur: sumpta audacia, nauim bellicis apparatibus instructam, impositis viris nauticis ar-
mauerunt, & in communes omnium prædones emisere Vitalianos. Conseruere in ma-
ri manus: & ipsi Sundenses effecti superiores, nauim vnam gregariis plenam ceperunt;
in q; vrbem suam protraxerunt. Non sunt inuenti carceres, quibus ea multitudo inclu-
deretur: didicerunt ab ipsis gregariis, quomodo solerent captos includere mercatores.
Vasa quæ potui aptata sunt, & deinde mercibus etiam cæteris includendis (tonnas vo-
cant) vna extremitate ad capacitatem humani capitis emittendi perforarunt: extante 10
capite singulos singulis incluserunt. Ita compositis in ordinem vasis, quum alteram super
alteram ex ordine componerent: donec publico iudicio condemnatos, extra vrbem
productos, gladio ceciderunt. Quo tempore maxima mortalitas vrbes Wandaliæ fini-
timas (quas maritimas vocant) sine exemplo peruasit. Numerata sunt Lubicæ hominū
capita octo & decem millia, numerus exercitui idoneus.

CAP. 30.

WENTZLAUS Bohemiæ & Romanorum rex, quum socordiam suam nō egres-
sus, ad curam reipublicæ Romanæ non intenderet animum, procures etiam Bohemiæ
pertæsi ignauitæ eius & leuitatum sine modo, captum aliquando (quod diximus) tene-
runt in arce Pragensi. Non enim incuria sola regno tulit incommoda: accessit grauis re-
rum iactura: vt nihil dignū rege esset in homine. Iohannes frater eius, dux de Gorlitze, 20
fratris dolens iniuriam, contraxit exercitū: perurgebat procures, & præcipuè ciues Pra-
geneses, vt captū apud se regē relaxarent: aliquanto melius consulturus rebus, si Wentz-
lao in vinculis manente, ipse regni subisset gubernacula. Sed præualuit in eo respectus
regij nominis, indignūq; visum est facinus, regem ita à subditis coartari: quibus ipse ad
iuga cogēdis natus esset. Quo tempore ciuitas præcipua regni Sueciæ Stocksholm, vel
sola in fide capti regis permanens, fame vrgebatur, obsidionem passa Danorum institu-
to: quod neque mari neque terra illi quicquam posset importari. Ciues Rostockcenses
& Wismarienses, pro rege laxando multa (vt par erat) contententes, octo, frugibus &
rebus ad victum necessariis naues onerarunt, præposuereq; ex suis gregariis manum va-
lidam. Enauigantes autem sub brumam, ipso gelu comprehensi in portu, glacie stringe- 30
bantur: vt Dani expugnandis intenderēt. Sed qui præerant nauibus, stratagemata mul-
ta excogitantes (quæ in Suecia scripsimus) sese à Danis continuerunt: perfecēruntque,
vt laxato frigore naues incolumes perducerent in portum optatum: recrearuntque fa-
me laborantes. Propulere autem paulo ante hoc tempus ciues Sundenses senatū suum,
quod vulgi clamoribus vanis & postulationibus iniquis non cederet. Sed iam sanio-
rem in sensum redacti, recepere propulsos: & qui supererant, cum honore reductos in suam
restituerunt sedem. Erat vir primarius, qui consularū diu sceleriter gerebat, & iam diu-
turno fractus exilio, mortem obierat. Eum extumulatum cognati in sedem consulare
reducerent: id honori tribuentes familiæ, vt innoxie pulsus, cum honore reductus omni-
um oculis cerneretur. Habuere tum iidem ciues grauissimas cum quibusdam militari- 40
bus simulates, quod insimularent eos fauoris in publicorum itinerum latrones. Educen-
tes igitur ciues memorati cum vicinis Griepswaldensibus, arcem Gutzkow obsessam
ab hostibus suis, obsidione liberare constituerunt. Congressione facta cum obsidenti-
bus, illos vertunt in fugam, aliquot ex illis cæsis. Qui profugerant, iterum socia arma cō-
trahentes, iumenta non diu post Sundensium abegerunt. Sequuti ciues, quum eos me-
dio deprehendissent itinere, manus contulere: ductorem eius agminis capiētes, secum
vinctum abduxere. Qui quum hostilia aduersus illos hostili de more militariter egisset,
ciuili, non criminali iudicio subiiciendus credebatur. Erat autem tantæ dissensionis inde
fomes, quod captos nuper in mari quosdā ex cognatis suis, qui iusto bello in hostes mi-
litassent, velut publicos prædones gladio publici iudicii perdidissent. Sed quoniam mi- 50
litares viri, dum in hostes vadunt, multos sibi hostes armorum licentia constituunt, qui-
bus hostilia non denunciauerunt: fit vt à ciuibus intercepti, non iure militari, sed plebe-
io, inter prædones capti, cum prædonibus pereunt iudicati.

CAP. 31.

MARCHIA Brandenburgensis iterum per hæc tempora innouauit principes suos.
Peruenerat feudi iure ad regem Romanorum Ludouicū, per mortem Waldemari de-
cedentis

*Mortuus è tu-
mulo extra-
ctus in senato-
ria sede loca-
tur.*

*Bello capti,
predonum in-
star supplicio
afficiuntur.*

- cedentis sine prole. Ille permisit Ludouico filio, & ille fratri Romulo: unde peruenit ad Ottonem quendam: qui illum principatum vili licitatus, vendidit Imperatori Karolo. Ille eum permisit filio Sigismundo: à quo peruenit ad Iodocum Morauiae marchionem. Hic iam eius dominio exaturatus, tradidit illū (vt ferunt) in pignus Wilhelmo Misnenſi marchioni, acceptis ab eo quadraginta millibus sexagenarum ex grossis Bohemiae. Sed Sigismundus posteaquam ad Romanum peruenit imperium, eam vel ære redemptam, vel quouis iure reuocatā, permisit Friderico Burgrauio Nurenburgensi: quod suo tempore dicitur. Nunc illud sumus cōmonendi, Iodocum illum Morauiae principem, etiam aliquando Romanorum esse regem consalutatum. Nam sæpe ab amicis commonitum, à principibus stimulatū Wentzlaum, quum nulla superesset spes reparandi & ad sanam mentem redigendi, principes electores Francfordiae congregati, solenni decreto exauthoratum regno destituerunt. Et cum de nouo creando non satis inter eos conueniret, archiepiscopi Moguntinus & Colonienſis Iodocum Morauiae marchionē pretulerunt: alij Sigismundum Vngarię regem, Wentzlai germanum fratrem, extulerunt. Sed ea tum res non alium exitum habuit. Audiuit Wentzlaus quid de se & Iodoco propinquo suo actum esset: & euocatum Iodocum ubi in penitiora perduxit, his interpellat verbis, Etsi satis (inquit) scio non esse è dignitate mea quod in me feruntur electores peregiſſe, leuat tamen iustum hunc dolorem meum, quod familiam nostram nō egredi, tibi illum honorem vicissim detulerunt: qui tibi foelix proueniat. Nam non est mortaliū quisquam, cui malim illum proueniſſe. Iodocus, qui necdum electionis decretum (vt pote imperfectum) accepisset, omnium ignarus, male sibi timuit ab Wentzlaō, homine vario & vafro: quæ vitia cum ignauia permixta fuere. Procidit ad genua regis, quā sanctē iurans, nihil se eius rei vel egisse cum quoquam, vel antē sensiſſe. Orat ne quid illi tale imputetur, quod an omnino fuerit, an quomodo factum sit, penitus ignoret. Ille refert, Pone metum mi Iodoco: nam neque Imperium inuitus depono, neq; si illud retinere cuperem, iura in te sanguinis violarem: bono sis animo, Imperiumq; tibi mandatum alacris suscipe: mihi mea satis est Bohemia. Viris, armis, opibus regni mei, tanquā tui, perinde vttere. Lætumque ac donatum à se dimisit. At ille sex tantum menses postea superuixit, in Brunna vrbe Morauiae specie regis tumultus.
30. B V G S L A V S dux Wolgaſtenſis, eo tempore, quum opportuno loco portum & fir-
- num deprehendiſſet in littore suo, cœpit erigere munitionem, quam fossatis valliq; firmavit: meditatus aliquando loci opportunitate naues de mari receptas, facile aduocare mercatores, qui nouā eo loco urbem molirentur. Id conspicati Roſtockcenſes, & (quod res erat) facile coniicientes, magno vrbi suæ futurum præiudicio: cum apparatu bellico egreſſi, omnia fossata repleuere: erectum præſidium solo æquauere, vt ne vestiġiū appareret cœptarū ibi munitionum: testati omnia se perpeſſuros, priuſquā noua ibi mitionis denuo iaci fundamenta paterentur. Tulit eam rem princeps perquā indignē: sed quando maioribus implicandus videretur de incerto laboraturus, prudenter diſſimulauit, antiquauitq; ex cauſis priſtinū institutum. Erat tum annus à Christo nato nonageſi-
40. mus quintus post mille trecentos, à captiuitate regis Suecię Alberti iam ſeptimus, quum de eius relaxatione multa variis locis placita haberentur. Tandem interuentu ſeptē vrbiū, Lubicę, Sundeniſis, Gripeſwaldeniſis, Gdaneniſis, Turrianę, Elbingeniſis, & Reualia: quæ se vades in hanc rem interpoſuere, ſpondentes, vt rex laxatus intra trienniū reginæ voluntatem expleret, de ſua filiiq; ac concaptiuorum redemptione: aut vrbes ſexaginta millia marcarum argenti perſoluerent: aut (quod tertium fuit) vrbe Socksholm cum pertinentiis ſuis, in manus reginæ conſignarent. Proſpexere iam ſibi ciuitates memoratę, vt ſigillo regis ac filij eius litterę ſignarentur: quibus memorata vrbs Socksholm, in omnem euentum in arbitrio eſſet & manu ciuitatum, ſuam pro rege fidem obſtringentium. In eas conditiones rex cum filio & cōcaptiuis laxatus, proſciſcitur in ſuā
50. Magnopolim, non ſatis æqua mercede muneratus, pro tanto labore adminiſtrati regni per tempus non paruum. Tum verò Vitaliani milites in mari digraſſati, quum intelligerent de pace rem eſſe pene perfeſſam, videbant regno ſuo & libertati finem iam imminere. Idcirco futuris conſulentes temporibus, prædam ex Norwagia facere maturabāt, nauigantes in emporium Bergenſe: quod in Norwagia ſcripſimus. Cecidit per id tēpus circa Aſſumptionē diuę Marię grando, humanę faciei præferēs imaginē: quod prodi-

Marchionem
Brandenburgensem
via series.

Wentzlaus
rex ob igna-
uiam deponitur.

CAP. 32.
Bugslai incho-
atum opus Ro-
stockenses
deiciunt.

1395.
Albertus rex
liberatur.

Grado medio
Augusto pro-
digiosa.

gij habuere loco qui superstitiones persequuntur. Discreuere in glacie faciē viri ac mulieris: barbati virorum, fœminarum verò crispantibus inuoluta peplis imago, in grandine cernebatur. Fidem fecere viri probati, qui manibus tenuere mirantes.

CAP. 33.

Bacchanaliū nomen Christianū usurpare licet, quæ celebrare non pudet.
A L B E R T V S Sueciæ rex, dux Magnopolensis, per absentiam suam, quum esset in regno, disturbata multa vidit: quæ vel in ipso principatus corpore, vel in propinquis dominiis erant in deterius prolapsa. Qua de re conuenit in oppido Parlberge Wilhelmum Misnensem, iam Brandenburgensem Marchionem: colloquiumq; fuit inter eos de rebus ad pacem pertinentibus. Affuere vrbium Wandalicarum oratores, idem agentes. Conuenitq; inter omnes, vt pax vbiq; publica vigeret, itinera omnia securarentur, communi odio infectati ab omnibus prædones, darent improbitatis suæ iustas poenas. Et iam in dies Bacchanales, siue Saturnales malimus appellare (carnispriuium vulgus appellat) Albertus rex, coniuge dudum viduatus, secundis sibi, Ericoque filio (quondam captiuo) primis nuptiis consulturus, celebrem vicinis principibus in Zwerino conuentum indixit, euocauitq; honoris gratia quamplurimos. Cōuenere frequentes: accepitq; coniugem dominam Elizabet, viduam, sororem ducum de Luneburgo, Henrici & Bernardi. Filio autem dedit filiam Bugslai ducis de Wolgasto. Aderant principes ac dominæ, regales nuptias mirificè honestantes: & iam omnibus ex condigno peractis, rediit in sua quisq;. Vxores ducum de Luneburgo introierunt oppidū Vltzen. Euestigio Henricus quoque dux Luneburgensis (ne quis vel minimum suspicaretur) ingreditur post illas, primores oppidi euocās in prætorium: & instituto cum illis sermone, suis post paulo insinuat vt morentur, nec abire sinant præsentēs, quoad iusserit. Ipse cum expeditis portam vrbis cœpit incastellare, communireq; fossatis & vallis, in morem castelli: & imposito præsidio, iussit quemq; in domum suam descendere. Ipse mox Winsen petēs, firmavit omnes naues sale onustas: omnibusque per agros præcepit, ne quid adueherent deueherentque Luneburgensibus, pœna capitis constituta in cōtumaces. Statuit enim perdomare oppidum Luneburgum, sibi (vt putabatur) minus audiens & effræne. Ostia fluminis Delmenow, immisiss grandibus saxis fecit intransibilia. Interim Lubicenses & Hamburgenses, vicinum Luneburgi oppidum non deferendum arbitrati, quum hostilia ducibus ex more nunciassent, Hamburgenses obsedere arcem Horburg, instantissimè oppugnantes. Interim tamen communibus vtriusq; vrbis, Lubicæ & Hamburgi, viribus, obstructo per ducem fluminē, fodientes, aliū & commodiorem exitum in Albim aperuere: vnde frustratus ducis conatus videretur. Obsidionem autem arcis memoratæ non satis constanter Hamburgenses (vt ferunt) fecere: sed eam quum diuturnā prospicerent, deferentes, laxantesque ad conuehendā prædam excurrerunt: identidē fecere Luneburgenses. Quarum rerum fastidio duces ipsos ad pacem inclinauere: factæque sunt treugæ triennales, si fortè intra id tempus omnia sopiantur.

CAP. 34.

Ericus filius regis obiit.

E R I C V S Alberti Sueciæ regis filius, spes vnica regni (quod de sanguine regum illorum per matrem patremq; prodiret) non diu post initas nuptias, quum in Gothlandia (quæ adhuc Alberto patri parebat) ageret, diem clausit extremum. Visus est tum rex animo recuperandi regni concidisse, iā vetulus, iam laborū pertæsus. Margareta regina, ad eum nunciū defuncti Erici erecta, nihil intermisit quod ad firmandos in fide regni proceres pertineret. Quo etiam tempore, quum dominus Iohannes de Sinten, quondā Rigensis episcopus, tum patriarcha Letuaniæ, diem suū obiiisset: canonici sex, qui propter ordinis suscepti grauamen ab ecclesia exularunt, eundem Iohannem suum archiepiscopum reputantes, tuncq; primū ecclesiam vacasse arbitrati: nouam electionem fecere. Sed nihil ea profuit molitio: summo pontifice pridem suā authoritatē interponente ad eum confirmandū, qui in ordinem Theutonicorū in sua persona ecclesiam redegisset. Circa quod tempus in Zwerinensi ecclesia, non mediocris erat tumultus. Rodolphus enim episcopus, dominorū de Stargardia frater, à capitulo suo, omni administrationis honore in temporalibus & spiritualibus destituitur, arce ecclesiæ Butzow exiit: sola illi curia permittitur in Zwerino, præbendali portione illū munerantes, & nihil præter ea permifere. Qui ei rei præerat, ex canonicis vnus, ab Alberto rege capitur, carceri mācipatur: & iam feuerius in eum aliquid cogitabatur, quasi domini sui proditorem. Sed ille fœlici fato vinculis vtcunq; elabatur, euanescebat ex omnium oculis. Interim fratres destituti pontificis, ex vna, & Ericus dux inferioris Saxonie, & Albertus comes Holfatiæ dio-

fatia diocesim ingressi, omnia canonicorum prædia vastant, diripiunt, incendunt, abdu- *Iniuria episcopi illata vindicatur.*
ctis etiam colonis. Ea merces fuit præcipitis in pontificem consilij. Principum enim fi-
lij, utroque gladio pugnantes, sunt ceteris formidabiliores: nec impune tanguntur. Nemo
tamen dubitat, magnas tum perpulisse causas capitulum in illud consilium.

GREGARIUS interim milites, qui se Vitalianos dixere, iam nauigationibus assueti, **CAP. 35.**
& prædis in mari opulentis, quum iam pax reddita orientali mari non eos pateretur: in
oceanum Britanicum dilapsi, Phrisiæ latera pro domicilio habuere. Phrisij tum Hollan- *Phrisij in Hollandinos.*
dinis infesti, eam gentem tum primum ad nauigandum ingressam oppugnavere. Inter
Phrisios capitaneus erat Hitzke Prouest, qui quatuor ad mare præsidia tenebat, prædo-
num receptacula, furum latibula, Bruke, Wimūde, Auribashoue, & Margenhoue: hoc
prætextu multi mercatores urbium Wandalicarum, de quibus cæteris Prussiae & Liuoniae vr-
bibus nauigantes, direptiones sunt nauium atque rerum perpeffi. Quam rem vrbes me-
moratae (ut dignum erat) indignissime pertulerunt. Capta est nauis de Reualia nauigās,
inæstimabilis precij merces deuehens, pellibus, cæra, cupro perquam onusta. Qui inerant *Cum prædonibus demissa oratione agendum.*
mercatores, quum nossent vel soli rerum pretium, loquuti sunt prædonum magistris.
Istas, inquit, merces, iam vestras (quia distrahere vobis in animo est) hoc saltem nobis,
quondam earum dominis, permittite, ut à nobis accepto æquabili pretio, quod reliquum
est mercaturæ, nobis lucrum prouenire sinite. Visi sunt æquum postulare. Igitur octo
millia nabulorum (genus est grandioris ex auro numismatis per Angliam Franciamque)
constituuntur illis in pretium. Erat vix quinta iustæ æstimationis: & receperunt merces
illi suas, constituta pecunia ad eorum beneplacita. Sed quum ea res crebresceret, pertæ-
deretque ciuitates, euocati Lubicam cæterarum urbium oratores de communionem. Wis- *Refertur de delendis prædonibus.*
marienses autem & Rostockenses, iam propter suos Vitalianos (qui omnium sine discrimi-
mine merces, vndeunque direptas, in ea loca deuehere) omnium odio laborabant, iam
alieni ab cæterarum urbium societate. Decernitur in eo conuentu, quod Lubicenses è
mari suo, & ciuitates Prussiae ex oriente, maiores ad pugnam, communibus omnium im-
pensis instruerent, mari latrociniiis purgando, naues, aut saltim suis incolumem præstare na-
uigationem. Ea res aliquādiu visa est profuisse: sed maioribus erat conatibus agendum.

FRATRES Theutonicæ domus per Prussiam, qui hactenus terrestrem egere mi- **CAP. 36.**
litiam, nunc etiam experturi naualem, fecere expeditionem in Gothlandiam: quod ciues *Gothlandiam Theutonici occupatam, Alberto repetenti denegant.*
urbium Prussiae, qui tum ordini parebant, quererentur fieri crebras mari incursiones ab
Vitalianis, qui eam insulam ab rege Alberto tenebant. Mortuo enim Erico filio, Alber-
tus rex (ut diximus) posthabuisse visus est regnum. Sed fratres tum expeditis nauibus ac
militibus, ingressi insulam, facile expulere gregarios: suisque deinde iungere ditionibus,
foeliciter redeuntes, quum reliquissent ibi militum necessarium præsidium. Albertus au-
tem rex, ubi comperit, assumpsit de Rostockio Wismariaque proconsules, viros marini
iuris non inscios: nauigauit in Prussiam: querebatur sui iuris captam insulam, eamque
sibi deposcens restitui: aut, si magno ibi ordinis commodo eam putabitur incolere, sol-
uant iustæ pretium æstimationis, & se illis permittente, suo sibi iure possideant seruent-
que. Fratres autem prætenderunt, insulam à publicis hostibus infestam, quum iam in iu-
re regis non esset: seque ab illis iure gentium bello cepisse, & nunc iusto satis titulo pos-
sidentes: satis ibi magno tempore digrassatos Vitalianos, omnium detrimento nauigan-
tium. Quod si rex illos eiecisset, eius paterentur esse dominio: nunc autem rege quie-
scente, se illam ex manibus publicorum hostium cepisse, suo deinceps iure futuram. Bene
proinde regem facere, si quod iure belli quæsierint, id illos patiatur possidere. Rex præ-
ter verba nihil ab illis reportans, inanis rediit in sua. Germanius interea dux Wolgastensis,
ad mare habitans, iam etiam naues non paucas tenebat, acceptas à suis Sundensibus.
Mare ingreditur, purgandi eius gratia creditum est: idque omnes præferebant, eiiciendi
gratia grassantes Vitalianos. Sed illis non inuentis, quum milites frustra egredi non pate-
ratur, passim obuios habuere pro hostibus. Aggressi mercatorum naues, quas in Nord- *Wolgastensis piraticæ exercens, à Lubicensibus proficatur.*
fund deprehenderant, capiunt, expoliant, aut (si minus) exprædant. Sui iuris capta fa-
ciunt, & velut iustam prædam in sua ducere conituntur. Iam de suo reditu dispen-
tes, vident ad nauigare classem de Lubica, quæ Norwagiam peteret. Siue ergo illam in-
uaserint priores, siue ab eis in suspicionem prædatorum venerint (facile enim agniti sunt
non esse mercatores) & ita à Lubicensibus sunt inuasi, incertum est: hoc tamen certum est

contulisse inuicem manus. Sed multis antè cæsis, Wolgastenses dissipatæ sunt naues, & ventis disiecta classis. Quædam in Norwagiam dispulsæ, difficilem habuere regressum: aliæ in Phrisiam dilapsæ: dimissis ibi nauibus, pedites, qui inerant, redierunt. Vna de maioribus in Daniam appulsa, octuaginta vehebat satellites. Eam manum capi iussit regina, publicoq; cædi gladio, sciens cui institerint nauigantes quæstui. Ita palam illa fecit, quo iure quove animo ea classis in mari fuerit. Iam impleri cœperat triennium, quo rex Albertus, reginæ arbitrato, de sua captiuitate exiret, ei que satisfaceret. Igitur septem vrbes quæ fidem interposuere, regem adeunt: optionem ex tribus faciunt quid malit, aut in captiuitatem redire, aut sexaginta argenti marcarum millia numerare, aut urbem Stockholm & perinde regnum dimittere. Nō erat obscurum quid eligeret, iam filio mortuo, ipse grandæuus & laborum pertæsus. Itaque minimo se laxans, urbem reginæ permisit, quum reliqua regni iam illa teneret. Ita est regno ad plenum absolutus.

Tota Suecia
Danie regno
accedit.

CAP. 37.

Theutonico
in Samogithia
expeditio.

I AM Letuania labore bellorum plurimo à Christianis fatigata, nihil intermittenti-
bus domus Theutonicæ fratribus per Prussiam atque Liunioniam, annitente præsertim
rege Poloniae, iam Christiano, eadem origine (vt diximus) ex Letuania progenito:
quum Vitoldus dux Letuanorum, memorati regis fratruelis, iam Christi baptisinate
Alexandri nomen accepisset, generalis ad omnes propinquas, Christianæ pietatis com-
potes prouincias, nunciatur pax & tranquillitas. Conuenitque inter omnes, vt quas ar-
ces memorati fratres bello occupassent in terra, iure perpetuo tenerent, communi-
busque armis adessent Alexandro, ad eas quæ superessent perdomandas. Quumq; an-
no tum proximo (qui erat à Christo nato post mille trecentos nonagesimus nonus) in-
gens rigor brumæ & à multo tempore incompertum frigus esset, vt à Lubica Sundis, &
inde in Daniam pedestri perueniretur itinere: fratres domus Theutonicæ, per Liuo-
niam nacti viam, per paludes (quæ aliàs essent intrasibiles) duxere in Samagethas: Mas-
sagetharum id genus ab olim arbitror. Quindecim millibus suorum eductis terram in-
grediuntur hostilem, obuios omnes diripientes: qui se defensionis parauerant, sternen-
tes obuios, quatuor ex his millia perdiderunt: prædam ingentem abduxerunt. Fratres
quoque ex Prussia, alia parte ingressi, sibi oppositis finibus vastitatem intulerunt. Con-
uenerat enim inter eos, vt medios amborum inuaderent barbaros: vt malo perdomiti,
Christianismum (quando alia non erat via) cogerentur amplecti. Indocile enim barba-
rorum genus, nisi per arma, ad iuga Christi cogi vel pertrahi vel inuitari non potuit. Ni-
mirum magnus est amor paternarum traditionum. Nam & Itali diu pertinaces erant, ho-
minum genus (vt sibi videntur) omnium ciuilius & honestius: quanta millia martyrum
perdiderunt priusquam Christo crederent?

At quibus
quæstio armis
coacti sunt?

CAP. 38.

Albertus

iam inani titulo rex Sueciæ, dux Magnopolensis, conuentum cele-
brem habuit (quod anticipando attigimus) in oppido Perleberg, cum Wilhelmo Mis-
næ & iam Brandenburgensi marchione. Is enim data pecunia, pro rei magnitudine nō
magna, coemit à Iodoco Morauicæ principe hunc Brandenburgensem Marchionatum.
Sed quum interea vacaret (vt asserunt) imperio ducatus superioris Saxonie, Sigismun-
dus Imperator illum permisit Wilhelmo Misnensi, ea lege, vt ille vicissim dimitteret
marchiam Brandenburgensem: quam dictus Imperator tum contulit Friderico Nu-
renbergeni Burggraui. Nunc verò Wilhelmus cum Alberto rege, in oppido memo-
rato, hoc egit, vt interdicerentur arcerenturque quæ multa fiebant ex Marchia, præci-
puè Prignissa, latrocinia in viis publicis. Firmauerunt autem inter se principes, omni co-
natu persequendos prædones. Dum ea potissimum geruntur, improborum manus,
quæ in Lentze, oppido veteris marchie ad Albim, recepta est, egreditur: & munitio-
nem, quam Albertus rex in suo loco aduersus illos erexit, deiciunt, vastantque in cir-
cuitu omnia. Indignati principes quod per contemptum ista suum fieri interpretaren-
tur, misere qui oppidum Lentze cum arce expugnarent, captosq; in ea latrones suspen-
dio perderent: nec secius ac mandatum, est peractum. Ita dignum moribus & factis exi-
tum inuenerunt. Quo tempore pene continuato, duæ Ludouici Vngariæ regis filie, al-
tera Polonia, altera Vngariæ reginæ, in Domino obdormierunt: quæ maritis dotem in-
gentem, singula regna, attulerunt. Sigismundus Barbaram Cicilæ comitis filiam accepit
in secunda vota: quæ ei peperit filia solâ Elizabet, spem regni: quâ postea accepit Alber-
tus dux Austriæ, per eam factus regnorum Vngariæ & Bohemiæ successor, & sua virtute
prouectus

Principum ad
uersus latro-
nes bellum.

Sigismundus
ad secundam vo-
ta.

proiectus ad Imperiū: quod suo tempore dicemus. Bolislaus autē ex secunda coniuge sustulit filios, Casimirū, qui ad nostra tēpora regnans peruenit: & Ladislaū, qui cum titulo Vngariæ periit, magno prælio oppressus à Turcis: quod suo tempore nō transibitur.

ALEXANDER dux Letuanorum, pridem dictus Vitoldus, vir armis innutritus, & qui iam Christianus, illam acrimoniam ostendere cupiebat pro Christo, quam quondā prætenderat cōtra ipsum: magno suorum agmine duxit in Tartaros, Christianitatis vique hodie expertes. Fertur equitum peditumq; plusquam centum millia eduxisse. Obuiam illi progressi Tartari, manus cum illo conseruerunt. Primā illi prospera pugna fuit: magna enim hostium strage peracta, victor in campo stetit, hostibus fugatis. Deinde renouato per aliam vicem prælio, quum fortiter vtrinque præliantibus cecidissent multi, sed incomparabiliter maior erat strages Tartarorum: feruntur trecenta millia Tartarorum duobus præliis concisa. Tertiō quoq; manum conferre ausus Alexander, non eadem prosperitate fuit: nam conglobati Tartari, aliquando se vindicauere. Fusus exercitus Alexandri, cæsiq; ad internecionem pene omnes: vix ipse octauus euasit, versam in se expertus fortunam. In Wandalia verō etsi satis iam videretur factum, capto oppido Lentze cum arcē, supererant prædantium reliquiæ in vicinis arcibus, Wustrow, Mesekow, Mankemoesz, Kummerlofz: tartarea & latrociniis digna nomina, quæ ex veteri Wandalico remanserunt vocabula. Sed Albertus rex in societatem eius expeditionis Laurentium Wandalix principem euocauit: armaque illi iungentes, obsident, oppugnant, & euertunt illa latibula. Qui verō inerant, quum diffiderent, non expectandum rati, abierunt. Illi iniecto igne concremarunt, soloq; æquarunt. Venerant interea Wisnariam nuncij fratrum domus Theutonicæ ex Prussia, afferentes pecuniam, quam Alberto regi pro Gothlandia offerebant. Mutauere enim ex tempore sententiā: vel minis vel amicorū consiliis instructi, bellum redemerunt. Satis illis visum est esse laboris aduersus infideles luctari, vt Christianis principibus fruerentur adiutoribus. Ille accepta pecunia, remisit illis ius omne suum quod illi esset in insula.

Quo tempore vrbium Wandalicarum oratores nauigarunt in Daniam, conuenientes reginam Margaretam, iam tribus regnis imperantem (quam adorti sunt reperientes in Zelandia) vt apud illam transigerent, & repararent quæ diuturno bello infracta fuere mercatorum in regnis priuilegia. Tum verō conuenit, vt antiquata memoria veteris simultatis, vrbium mercatores in regnis ad veterem reponerentur vsus immunitatum, quodque communi odio infectarentur qui supererāt piratas ex Vitalianis. Aderant tunc Rostockenses & Wisnarienses, qui pro suo principe zelantes, magnis incommodis affecerant regnorum habitatores. Sed tum reconciliati reginæ, cum aliis meruerant admitti ad vsus veterem libertatum. Per quæ tempora Vlricus & Iohannes, Stargardiæ principes, Iohannis i. ducis Magnopolensis filij, duces & ipsi Magnopolenses, Stargardiæ dominatu contenti, assiduo bello ad latera marchix detonabant, vexantes vexatique. Est oppidum Prinslauia, cuius ciues ad arma satis prompti, prouocauere sapius vicinos quàm ipsi excitarentur. Quocirca principes memorati expedito suorum agmine duxerunt in illos. Sed veteri vli stratagemate, ad fallendos vrbicos præcipientes, pauci se ostendunt, qui pecora abigerent, maiori agmine ad insidias collocato. Ciues vbi abacta pecora audiunt, non ferentes iniuriam, mutuo se hortantur hostes insequi, vt recepta præda etiam prædatores inuadant: facile se illis numero & virtute sperant superiores, coniectato numero, quem oculis illi cernebant. Effunduntur portis, hostem insequentes. Illi non multum properarunt, expectantes vt cæteri effusius sequantur ex oppido: ita protraxere ad locum insidiarum. Inde exorti qui latuere, oppidanos inuadunt, ad vnum capiunt omnes: mox homagium ab ipsis sumunt in agro, cumque illis ingrediuntur oppidum. Ibi exactione per singula ciuium capita instituta, lxx. millia sexagenarum de grossis Bohemiæ extorquent. Sed quoniam æs promptum non erat, obsides sumpsere ex primoribus, quos ipsi delegerunt. Hic Iohannes ex vxore Wilheida, sorore Iagail & Stirgail, ducum Letuanix, genuit filium Iohannem, in quo stirps illa stetit. Nam frater eius Vlricus genuit Henricum, & is Vlricum: qui solis filiabus relictis, transmisit dominatum ad Magnopolenses. Audacem tum operam nauauit Baltasar dominus Wandalix, Laurentij filius, quum nescio quid causæ in ciues Lubicenses prærenderet. Nam cum expeditis militibus ingressus eorum claustra (præsidia sunt ad agros

CAP. 39.

Lituanis in
Tartaros expe-
ditio non val-
de felix.Theutonici
Gothlandiam
emunt.

CAP. 40.

Oratores Hani
se in Daniam,
ad pacem cum
regina muen-
dam.Prinslauienses
insidiis circum-
uenti, in ho-
stium potestatem
veniunt.

& immunitates urbium) pecora Lubicensium abegit: & ut maiori contemptui signum faceret, villam Wisso incendit: & nemine persequente, prædā quod voluit abduxit. Cautiores tum fuere ciues, edocti priori periculo, ne in latentes (ut sæpe fit) tumultuariè egressi, inciderent insidias: alio tempore causam illam, cum Baltasar tractaturi: quod evenit. Is Baltasar fratres habuit Wilhelmum & Nicolaum: omnes sine prole moriuntur. Sed & Nicolaus fratrueis sine prole defecit: & transiit principatus ad duces Magnopolenses, in personam domini Henrici: qui pater erat Magni & Baltasar, ducum nostri temporis.

LIBRI NONI FINIS.

ALBERTI KRANTZII

WANDALIÆ LIB. X.

CAP. I.

1400.

Wentzlaus regno abdicatur, & Palatinus comes sufficitur.

Prussitana se-
cte initium &
extinctio.

Ioannis Wiclef
scripta.

ANNUS erat à Christo nato MCCCC. quum iam principes electores incorrigibilem cerneret Wentzlaum Bohemiæ & suum regem, regno illum destituunt, sæpe commonitum à summis pontificibus, ab 20
ipsis electoribus, priuatim ab amicis. Incredibile memoratu est quā fuerit ignavia, quāve solius ventris cura, quā leuitate, & ubi in ira ex-
canduit, etiam quā crudelitate. Beluinam ferociam, & suillam inertiam, diuersis per tempora moribus præferebat. Ferunt inter proce-
res sæpe iactantem, si quando cum exercitu peteret Italiam, adessetq; urbium & agrorū
vastationibus, edicto prouisorum ne quis vino noceret, ne inuaderet: capitale futurum,
si quis iniussu eius cellam vinariam inuaderet: ceteræ omnes res militibus ad prædā
essent expositæ. Insignis nimirum & rege digna cura. Quum iam ciuitates Imperij no-
uare sacramenta nouo regi iuberentur, soli Nurenbergenses pertinaciter inhærebant
Wentzlaui, asserentes, se viuente rege suo, nisi iussu eius, alteri non iuratu-
ros. Quumq; 30
gravius vrgerentur, misere oratores, qui super ea re sententiam & nutum regis accipe-
rent: offerentes aureorum viginti millia, si illos absolueret. Ille cōtemp-
to auro mox ab-
soluit, iubens ut optimi vini de Rheno (Bacharachense vocant) aliquot plaustra sibi mit-
terent. Ita summa illi de vino cura fuit. Hoc ergo rege per solennem sententiam destitu-
to, principes electores, ommissa controuersia quam de Sigismundo & Lodoco habuissent,
concorditer Robertum Bauariæ ducem, comitem Palatinum Rheni, ad Imperium
prouehunt. Rex factus, coronatur ab Friderico Colonien-
si archiepiscopo, ex more, Aquisgrani. Sed coronam Imperij Romæ sumere non properauit, propter ecclesiæ schi-
sma. Tum verò sub eodem Wentzlaui iam deposito, coaluit illa fœdissima lues Hussita-
rum per Pragā primū, inde diffusa per omne regnum. Quam Wentzlaus extin- 40
guere in stirpe non curauit, fratri Sigismundo iam adultam reliquit: quæ necdum, per-
mittente Deo, est extirpata. Initium eius simulas scholasticorum fuit. Nam quum Im-
perator Karolus publicum Pragæ gymnasium collocasset, idque summa cura ad bo-
num modum prouexisset, quum esset Imperator (in tantis reipublicæ curis) maximo
affectu deditus literis, aderat aliquando disputantibus in philosophia magistris: & ca-
ptus altercationis dulcedine, permansit auscultans in quartam horam. Quum ab auli-
cis admoneretur esse iam dudum cœnæ tempus, quod fastidio premerentur rixosarum
disputationum, ille respondit, Vos cœnam quæritote: iste meus cibus, audire de lite-
ris, exuperat omne ciborum desiderium. In hoc gymnasio quum Theutonici Bohemis
præualuisse videbantur, indoluere Bohemi, quod ab aduenis authoritate in sua supera- 50
rentur vrbe. Ex quibus quidam, iam antea in Angliam studio literarum peregrinatus,
Oxoniam incubuit literis: ibiq; Iohannis Wiclef, perniciosissimi hæretici, librum, qui in-
scribitur, De vniuersalibus realibus, comparauit: in quo de iure diuino, ecclesiastico &
ciuili, deque ecclesia & clero multa perfidissimè disseruntur. Hunc velut thesaurum
Pragæ intulit, amicis solis communem fecit: & ex eo sumptis suæ perfidiæ argumentis
Bohemi

Bohemi Theutones quotidie magis ac magis fatigarunt: impetraruntque à Wentzlaorege, moribus suis cōgruentissimo, ut in morem scholæ Parisiensis ea quoque guberetur. Quo impetrato Theutones à gubernaculis excludere. Multæ interea contentiones, multa conuicia, & inter iuuenes aliquando homicidia fiebant, ad omnia dissimulante ignauissimo rege. Theutones, ubi quid ageretur intellexere, iam apud nonnullos principes & prælatos rem detexerunt: locumque sibi parauerant, interposito iuramento super vnanimitate. Supra duo millia vno die abierunt: trium dierum itinere pergentes, Lipsensem scholam iam impetrato priuilegio exerunt. Bohemi iam in vrbe sua soli (quod voluere) manentes, venena sua iam liberè, nullo reclamante, seu reclamare audente, disseminauerunt.

Theutones stadiosi Praga Lipsiam migrat.

IOHANNES Hus in hac hæresi primus emicuit, vir obscuro loco natus, ex villa Hus (quod anserem sonat) cognomen mutuatus. Hic quum esset peracri ingenio, & lingua satis disertus, multumque dialecticis vteretur, & peregrinis opinionibus delectaretur, auidè admodum Wiclefistarum doctrinam arripuit: eaque primùm (quod diximus) Theutonicos magistros vexare cœpit, sperans per eam occasionem Theutonicos scholam relicturos. Vbi iam soli Bohemi, pulsus Theutonibus rem egerunt, laxatis habenis Iohannes Hus in populum disseminat zizania sua, Iohannem Wiclef effrens in sermonibus ad populum: asserens, se, quum ex hac luce migraret, in eum cupere locum peruenire, quem Wiclef teneret: homo perniciosissimæ hæresis: cuius libri

CAP. 2.

Londoniis ab archiepiscopo Cantuariensi & pluribus episcopis, prælatis & doctissimis ex omni Angliæ regno, igne consumpti, quadraginta quatuor articulis in eo deprehensis. Huius nunc hæresim Bohemi renouarunt: quorum errores hi fuere potissimi, Papam cæteris esse parem episcopis: purgatorium ignem nullum esse: vanum orare pro mortuis, & auaritiæ sacerdotalis inuentum. Dei & sanctorum delendas imagines. Mendicantium religiones malos dæmones inuenisse: sacerdotes paupertatem seruare, solis eleemosynis viuere decere, & oportere: auricularem confessionem nugacem esse: sufficere sua quemque Deo in cubiculo cordis confiteri peccata: cœmeteriorum inanem vsum: sacerdotem quocunque loco Christi sacrum corpus conficere: in canonicis horis frustra teri tempora: ieiuniis ab ecclesia institutis nihil inesse meriti. His atque

Doctrina apostolicis damna te capta.

aliis erroribus per dies magis atque magis inforduerunt. Archiepiscopus Pragensis, vir bonus, obuiam initio rebus malis ire contendit: sed dum à rege non adiuuatur, oneri impar fuit. Serpebat in diem malum vehementius: populum ac terram omnem vehementer infecit. Eiectus vrbe Hus, in villa originis suæ (protegente se loci domino, quem sibi deuinxerat) maximos agebat conuentus, multos suos disseminabat errores. Sed necdum de calice verbum: donec Petrus Drefensis, ex Misna reuersus Pragam, hæreticos admoneret. Lætati illi, inuentum esse articulum, quem Euangelico testimonio tuerentur: illum igitur deinceps inter primos habebant. Wentzlaus ad omnia desedit. Sigismundus Turcis implicitus, initio curare nō potuit: nam nimium deinde inualuerūt.

Calice vsus in Euangelio habet testimonium.

PER id tempus, quum Lubicensis impignoratam à ducibus Saxoniae tenerent arcem Bergerdorp cum suis attinentiis, imposito viro militari Ottone de Ritzerow, custodiam eius permiseret: qui fidelitatis iuramentum & castrensem (quam vocant) fidem illis exhibuisset. Sedebat ille in arce, nihil de quoquam mali suspicatus: quum esset nihil quod appareret hostilitatis, inter Saxoniae ducem & ciuitatem Lubicensem. Ericus iunior dux Saxoniae, quum esset in oppido memorato, Ottonem arcis custodem deuocauit, sermonemque contulit cum illo familiariter: quid in arce ageret, quidve illi operis esset, perquam dulciter percuntatur: & inter loquendum cum illo arcem petit ascendens. Nemo illi portas habere clausas putabat necessarium. Pignus erat Lubicensem: nihil erat in medio dissensionis. Sequuti sunt ducem aliquot ex famulis, ut Ottone facile superiores viribus essent. Quum iam starent in arce, dux conuersus in Ottonem, Istud, inquit, patrimonium meum est, quod hactenus seruasti: mihi deinceps seruandum linque: tu quò vis abire potes. Tum ille stupefactus, Non hoc, inquit, ex animo dictum accipio. Ille verò, Audis, inquit, quid tibi dico? Abi quò libet: ista ad me arx pertinebit, à me seruabitur. Confusus ille ac totus in se deiectus, quò se verteret nesciebat: precatur, obsecrat, per quicquid est sanctum orat, ne se patiat de perfidia notari: nihil mouetur princeps. Abi tristis: & Lubicam protinus ingreditur, facilitatem suam ac-

CAP. 3.

Saxo arcem Lubicensibus callide adimit.

culans: se suaq; omnia Lubicensibus permittit, deceptum se, nulla vsum fraude. Quid facerent? Iubent, præstita fide hospitio immorari. Ille autem melancholia in immensum vexatus & tortus, breui mortem obiit. Dux occupatam arcem quaqua fide tenuit, seruauit: inde non amico in ciues animo (quos ipse prior iniuriis affecerat) permansit, quum rem pignoratam non soluta pecunia per insidias intercepisset. Sed quum ipsi Lubicenses perfidiam multis literis apud principes accusassent, erant qui illum grauius increparent, quod fidem & integritatem suam mala fraude temerasset fecidissetque. Effectumque est, vt pecunia quam de hoc pignore desumpsit, cumularetur ei summæ quam de oppido Molne pignurato similiter deberet: vt in luitione eius pignoris, vtraque pecunia numeraretur. Hoc peracto tenuit arcem, donec illa per arma adimeretur: quod suo

CAP. 4.

BRANDENBURGENSEM Marchiam tenuit Wilhelmus monoculus, Misne Marchio, qui fratrem haberet Baltazar: Lantgrauum vocant, comitem prouincialem dicerent Latini. Tertius eius generis frater erat Fridericus, qui solus reliquit prole masculam: nam fratres duo sine legitimo hærede decesserant. Fridericus autem reliquit filios, Fridericum, Wilhelmum, Georgium: à quibus deinceps magna nobilitas prouenit. Interea in Bohemia Iohannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, doctrina & lingua magistrum exuperans, factionem suam miris modis adauxerunt. Quum ergo Pragenses in vrbe noua hausissent calicem vertiginis huius, tumultuatum est, & in urbem veterem decursum populariter. Concilium publicum iam erat congregatum, tractans quomodo his malis obuiaretur. Quum increbresceret tumultus irruentium de ciuitate noua, dilapsi quæ quique poterant: septem reperti ex patribus, fenestris præcipitabantur. Principes Misnenses primi ad arma versi, tantam ecclesiasticæ vniõis iniuriam vindicare statuerunt. Wilhelmus ipse, accitis in belli societatem ex fratre Friderico nepotibus, duxit in Pragam, obseditque urbem aliquandiu: & omnia in circuitu vastans, magis ostendit quid sentiret, quam efficeret quod vellet. Quo tempore Bernaim, dux de Wolgasto, iunctus Baltazar domino Wandaliæ, auctiorem illum fecit & animosiores in hostes suos Lubicenses. Quadringentis enim lanceis progressi, annisi sunt urbem Lubicam territare. Ductorem habuere quendam, qui stipendium aliquando equestre Lubicæ fecisset, dimissus ob improbitatem: is itinerum gnarus, tum principes ductitabat. Ingressi sunt autem per vias ignotas, quas nemo suspicaretur. Ciues autem animo & armis fidentes, ad signum campanæ ad arma vocati, quotquot poterant in equis, cæteri pedites magno agmine prodierunt. Prima illis cura obseruare locum, illumque firmare, quo hostes ingressi, tum cæteris opportunis præsidium immittere. Quo constituto fidentiores, ducunt in aduersum hostem. Principes manum cernentes, cui impares essent, retro abiere, non ausi manum conferre: locum quærunt quem introibant. Quumq; illum septum viderent præsidio, recta contendunt in Louenborg, Ericum ducem (quem scierant Lubicensibus esse obliquo intuitu) orantes vt per sua claustra emitteret. Non grauatè ille facit quod rogatur, quod & principibus promptè consulere, & non amico esset animo in vicinos ciues. Ita manus insequentium ciuium tum euasere. Multos tamen ex itinere amiserunt: multa incurstantes, ex insidiis diripientes, abstulere. Cometes per ea tempora in quadragesima toto fere mense terruit orbem, quum primus ageretur post mille quadringentos annus. Sequutæ sunt multorum principum neces, & mala in orbe plurima: quæ solet crinita stella, quum cernitur, omnium iudicio doctiorum portendere.

CAP. 5.

Tamerlanis
Tartari miræ
res geste.

TAMERLANES per ea tempora Tartarorum ductor, maximas res gessit in regnis orientis. Congressus Turcorum Imperatori, magno prælio victor illum capit: & inclusum cauea, velut feram circumducit. Damascum, urbem Syriæ præpotentem, cepit, diripuit. Omnium artium præcipuos in ea magistros, vtriusque sexus, traduxit in urbem suæ gentis: quam de parua amplificauit, vt esset nomen suum in ea. Quumq; sectam Mahumeti ipse probaret, quingentos tamen sacerdotes eius gentis, confugientes in mesquitâ eius urbis, incenso templo concremauit, dictitans se missum à Deo vindicem in Saracenos & Christianos, suæ cuiusque legis violatores & præuaricatores. Hierosolymam expugnare contendit: sed quum bruci & cæteræ muscæ exercitum eius vexarent, admonitum se interpretatur à Deo ea re temperare. Saldanum Babylonis ad tributa coegit. Rediēs ergo per Persidē, duxit Susam: & omnes eius regionis clarissimas vrbes posuit in direptionē suis.

suis. Ita per vices succrescunt, qui secula terreant. Sic dispensat ille magnus arbiter orbis. Talis fuit (vt ad vetera redeamus) magnus ille Nabuchodonosor, Cyrus, & Alexāder Ma- *Eximia Dei flagella.*
 cedo: inter Romanos Iulius Cæsar: & (vt multa transiliamus) talis fuit ante aliquot secula
 ingente Mahumetica Saladinus, & nunc vindex orbis terrarum iste Tamerlanes. Sic
 admonet per quem reges regnant, & potentes iusta decernunt. Prætereo multa fabulo-
 sa de hoc fortissimo principe. Hoc solum dico, non esse inuentum alium ab aliquot secu-
 lis in vlla gente ducem, qui paria, aut plura, aut maiora, tam breui perfecit. Fœlix, heu
 nimium fœlix, si in via veritatis, & zelo iustitiæ tantos pro vero Deo labores exantla-
 set. Nunc verò copiosam ille recepit quam quærebat mercedem, mundi gloriam: &
 10 hæc interim pars eius. Cuius successus, quia in Hierosolyma scripsit nuper Sebastianus
 Brant, multorum præterea aliorum commemoratione res peracta est, & nostris aliena
 institutis, transeat.

E R A N T per id tempus ex Vitalianis, aut aliunde gregati piratæ, qui obseruauerunt in **CAP. 6.**
 mari Britannico transeuntes ex Anglia mercatores. Iam verò Hamburgenses ea de re præ-
 moniti, nonnullos etiam ipsi in onerariis nauibus duxere satellites, vt incolumi à piratis
 nauigatione suas per mare merces deducerent. Variam vaccam dixerunt nauim, quæ pro
 Hamburgensibus pugnabat. Quum autem ad ostia Albis obseruarent excubarentq; pi-
 rata, sub insula Saxonum (sic enim appellat Ptolemæus: nostri sacram vocant terrā) con-
 gressi sunt piratis: & diu pugnantes, supra quadraginta ceciderunt ex piratis. Qui reman-
 20 fere capti, numero septuaginta (quorum primipilarij Wichmannus & Nicolaus Storte-
 beker) Hamburgum perducti, publico cæsi gladio pœnas dederunt. Regressi in mare ii-
 dem Hamburgenses, aliam manum eiusdem gentis sunt experti. Præerat Gotfridus Mi-
 chaelis, & Wichboldus (vt ferebant) bonis litteris instructus, artium magister ferebatur.
 Congressione facta capiuntur ad octuaginta. Simili cum prioribus exitu, iudicio publi-
 co conuicti cæduntur gladio, capitibus fixis ad maris ingressum. Attulerant hi diui mar-
 tyris Vincentij sacras reliquias, quas littora Hispaniarum prædando vndecunque, cum
 cætera prædaintulerant: fidei martyris diui patrocinio, incolumem habere nauigatio-
 nem, quodque eius ductu victores essent in omni piratica. Sed sanctus ille tam diu tuta-
 tus est, quoad superuenirent, qui dignam prædonibus mercedem redderent: nam solu-
 30 tis quas debebant legibus pœnis, poterant à Deo misericordiam impetrare. Inter multa
 autem eius vrbis præclara facinora hoc vel præcipuum est, vt incredibili odio habitato-
 res eius infestentur piraticam. Quippe nauticus populus, nisi incolumem per maria in-
 ueniat nauigationem, quæstu suo magna ex parte fraudatur: quocirca armis insequitur
 mare tenentes infestum. *Hamburgenses piratis infestissimi.*

V L R I C V S interim dominus Stargardiæ, assiduis conflictationibus vrgebat mar- **CAP. 7.**
 chiam, quòd multa, quæ suæ ditionis crederentur, marchiones possiderent. Sciebat illo
 tempore marchionem aliis implicitum bellis, minus posse tutari vicina sibi loca. Vnde fa-
 ctum est, vt oppidū Vredeland, vtriq; ditioni confine, obsidens, oppugnaret. Ciues quo-
 ad poterant resistere, vt fidem domino suo iuratam implerent. Sed dum ille fortior im-
 40 minet, quàm possent illi hostem propulsare, murum ascendens capit. Inductum exerci-
 tum suum, iussit omnia quæ reperta essent diripere: prædamq; exportatam, incenso op-
 pido, partitur inter militantes. Vfus autem victoriæ cursu, rursus duxit in oppidum Stru-
 tzeburgum eiusdem ditionis. Non minorem intentat sæuitiam: nam captum oppidū mi-
 litibus in direptionem permisit, expoliatumq; incēdit. Ea quum rescisset marchio, vltio-
 nem in opportunum tempus distulit. Qua etiam tempestate, quum tertius ageretur eius
 seculi annus, ciues Magdeburgenses in clerum sæuierunt, occasione (vtinā non friuola)
 sumpta de moneta: de qua non satis inter clerū ac populū conuenit, quū ex sententia pō-
 tificis sui, cui populus reniteretur, clerus pēderet. Eiecti vrbe, pfugerunt quò quisq; pote-
 rat, maiores cū minorib. Duorū ex canonicis curiæ, quos in omni causa suspectiores ha-
 50 bebant, direptę incensæq; conflagrarūt. Exportarunt autē omnia, etiā pretiosa ornamen-
 ta, quæ ad cultū sacrorū pertinerent, quū acriorem ciuium insolentiā, quæ tum euenit, p-
 spicerent. Per idem tēpus Margareta trium regnorū aquilonariū potens regina, iuuenē,
 qui forma corporis & ætate vero filio eius nō dispar videretur, quū secretissima quæq; (&
 quæ non solent nisi inter matrem & filium constare) signa prodidisset, instructū ab Olau
 filij nutrice, q se filium eius simularet, ipsa mortis filij certissima, conuictū de falsitate, in
Marchia oppida aliquot capiuntur.
Clerus Magdeburgo exul.
Qui se alium simulabat, crumatur.

Falsterboden iussit concremari. Non multo dissimilis res ante tempora aliquot prouenit in Flandria, de sene, qui se Balduinum quondam comitem, & deinde Constantinopolitanum confingeret Imperatorem, multisq; principibus fidem faceret. Veram veri Balduini filiam fallere non potuit: quæ deprehensa falsitate, apud Insulam præclarū oppidum, iussit de eo supplicium sumi suspendio. Ita est exitus dignus falsariorum inuentis.

CAP. 8.

*Lubicæ homo
simulatae san-
ctitatis crema-
tur.*

VENERAT Lubicam ea tempestate Wilhelmus quidam, homo candida veste indutus, abstinentiæ & signis austeritatis in pœnitentia vultum præferens: quo multos in opinionem suæ sanctitatis induxerat. Latuit aliquandiu vulpinus animus in ouina pelle: sed diu nequitia tegi non potuit. Prodidit se ad fœminas, quibus de sua sanctitate persuasisse videbatur: nam illas ad impudicitiam variis modis pertentauit. Qui rumor vbi primum inter fœminas percrebuit, ad viros perducitur. Illi comperta nequitia ridiculi hominis, ad inquisitorem hæreseos pertrahunt. Erat ex fratribus in theologia magister, qui etiam doctus putaretur, qui inquisitionis demandatum sibi ferebat negocium. Ille primum in abdito pertentauit hominem: & vbi reperit de quibusdam vacillantem, pertractum in publicum, de multiplici hæresi conuicit, moti nimirum capitis hominem: sed in quo frater ille festam ostentationem faceret. Conuictum iudicialiter hæreticum, carceri condemnauit. Conuersionis suæ promissionem fecit: & inde, accepta de more in vestem cruce, ad peragendam aliquandiu in carcere pœnitentiam includitur, inde post aliquot dies, si plenæ conuersionis spes esset, emittendus. Sed vbi primum venit in carcerē, videntibus carcerariis, crucem abruptit, pedibusq; deiectam, per contumeliam conculcauit. Hoc quum inquisitori renunciaretur, productum ē carcere tanquam relabentem in pristinos errores, tradidit curiæ seculari: à qua igni concrematus est. Ego non fani cerebri hominem arbitror extitisse, quod ætate nostra simile aliquid compertū sit. Alioqui, si pertinaciter hæresim defendisset, quid sibi voluisset contumelia crucis, quam etiam hæretici omnes venerantur? Magis ergo à melancholia, quàm spontaneo errore, aut pertinaci opinione, illos crediderim delirasse. Et (ne monstris aliquid desit) Wismarienses ciues per ea tempora, militem quendam auratum Magnopolensem, quod ciuis cuiusdam vxorem rapuisset, non repugnantem, suspendio necarunt, aurato militi sortem insolitā. Albertus rex neq; precibus nec minis potuit inflectere viros, vt illi iudicium de suo milite permitterent. Indurauit eos, quod mundum muliebre, auriq; & argenti plurimam suppellectilem, cum muliere deprehendissent apud illum. Poterat ille de raptu fœminæ iudicari: sed illa non furti, sed rerum amotarum fuit actione impetenda. Hoc etiam anno clerus Magdeburgensis, quem diximus exactum vrbe, à populo recipitur cum honore: refusis damnis, quæ ad iuris formam, præstito sacramento, se assererent per fugam amisisse. Nam de vi deq; metu notoria res erat, nec negare poterant.

CAP. 9.

*Hæreseos insi-
mulati cre-
mantur.*

IAM per Wandalicas vrbes diffusa erant venena sacrilegarum hæresum: quæ se paulatim ostendere atq; prodere cœperunt, ad multorum perniciē: iam hoste maligno vindicante, quod dudum pulsus his regionibus, fidei catholicæ cedere cogeretur. Sundis repertus est presbyter, qui pertinaciter errores noxios tueretur: ab inquisitore cōuictus, monitusq; vt resipisceret, in errore perdurauit. Quocirca curiæ traditus seculari, pœnas dedit per ignem, antea ad iuris normulam degradatus. Rostockij inde comperta est mulier simili pertinacia, in erroribus indurata: & quum nequaquam resipisceret, igni cōcremanda damnatur. Iam stabat supplicio proxima ad ignem, quum filius eius frater ordinis Cisterciensis, cum lachrymis & singultibus matrem moneret, rogaret & obsecraret, ne se temporali & æterno traderet incendio, resipiscens dum tempus sit. Indignabunda in eum mulier respiciens toruis oculis, Abi, inquit deterreme mortalium: nunquā tu hoc vtero portatus, his es lactatus mamillis: pro vero suppositus es adulterinus. Sic etiam suos diabolus martyres ad supplicia fortes facit. Abiit ille tristis & lachrymis infusus: illa igni iniecta concrematur. Et ne vicina Wismaria scilicet ageret, comperit transiēs idem inquisitor, Bernardum quendam socium Lubicani Wilhelmi, eadem vanitate pertinaciter delirantem, vt quondam ille. Monitum, conuictum, damnatum, nihil emendatum, iussit curiæ prouenire seculari: quæ illum digno consumpsit exitio concrematum. Annus iam agebatur in nouo seculo quartus, quum per occasionem quam in Saxonia diximus, Gerhardus Slesuici dux, Holfatię comes, in Thietmarfos duxit, quod contumeliis scriptorum illum fidefragum appellassent. Qua etiam veterum simultatum recordatus,

*I 404.
Slesuiciensis à
Thietmarfos
eaditur.*

simul

simul etiam antiquæ in gente patrum suorum memoria, subiectionis recordatio excitabatur. Sed insolentia suorum, ultra quàm debuerant sævientium, indigenas fecit concurrere, ut egressurum per angustias ducem cum suis pene omnibus, ad internecionem cederent, paucis elabentibus. Quod temporum tantum rationem habentes, admonemus lectorem: in Saxonia reperiet qui volet explicitum.

BALTHASAR Laurentij filius, Wandalia princeps, nondum pacato erat in Lubicensis animo. Recruduit memoria, quia perduravit causa controuersiarum. Duabus ante hoc vicibus (quod antè commemorauimus) ausus propinqua urbis vastare, etiam iumenta abegit: quod vnum est promptissimum militiae genus in nostratibus. Indoluerunt ciues de repetita iniuria: & quum non alia spes esset iustitiæ ex eo consequendæ, armis vindicare constituunt iniuriam. Vtricum Stargardiae principem interpellant, ut permisso illis ad tempus in hostem oppido Sterneberg, castra ibi sua figerent. Quo impetrato, duxere in principem memoratum. Oppido Parchim, quod hosti pareret, cum agmine Lubicenses propinquant, iumenta abigunt, prædam per agros omnes conuectant, igne & ferro cuncta scedantes. Inde mouerunt in locum, quem ubertate glebæ, villarum frequentia, hortum vocant rosarum: eum simili vastitate deformant. Nec eo cõtenti, in oppidum Gustrow agmina sua conuertunt, etiam obsidioni apparatus facientes. Quod ubi Balthasar vidit, commonitus malis suorum, submisit amicos qui treugas interponerent, temporaq; constituerent rebus omnibus ad liquidum componendis. Ea re patrata ciues victorem reducunt in urbem exercitum. Quum verò septimus ageretur eiusdem annus seculi, Albertus Sueciæ rex, dux Magnopolensis, rebus excessit humanis in senectute bona, relicto ex se Alberto filio ex secundo matrimonio, quum Iohannes fratruelis ex Magno regis fratre superesset. Hi duo principes Magnopolim ex æquo diuiserunt: sed maritimas vrbes Rostockium atq; Wismariam, pro indiuisis tenuerunt: quod lex reputat pro indiuiduo possidere, quum rem communem duo tenent. Terribilis tum & nouitate sua singularis casus, priuatam Wismariæ domum euertit. Faber erat lignarius in ea vrbe, qui per interualla miserabili frenesi vexaretur. Correptus aliquando furore ubi stabat in solito labore, securim prehendit, domum repetit, liberos duos per medium secuit: tertium quum simili furia esset consumpturus, mater iam prægnans, cum eiulatu misero virum à tergo comprehendit. Ille vlnis sceminæ excussus, in eam vertit ictum, sternens vno impetu duos. Ita cruentus prodit in publicum, laboris socios, quo reliquit loco adit. Rogatus ab illis quid ita cruentus videretur, horrore verbi cœpit resipiscere: & in se reuersus recordatur quid fecerit. Domum ilico repetit: sparfos vidit paruulos, & in medio matrem, crudeliter confectos. Territus suo facto, cultrum proprio suo defixit in pectore. Quid hoc parricidio horrendius? quid miserabilis potest excogitari? Miserum per furorem ita primum in affectos, demum per horrorem, in seipsum defæuisse. Superat ea tragœdia Medææ fabellas.

SUNDENSIS vrbs in solo Wandalorum, insigni per hæc tempora facinore male inclaruit. Pastori, qui per omnes ecclesias in ea vrbe vnus est, ciues non satis ad iura ecclesiæ obsecundarunt: oblationes imminuerunt, excusso numismate minuto cupreo. Ferunt aliquâto tempore collectum à pastore, in fusilem ollam versum, qui pro documento stabat diu post ea tempora. Concilium vrbs publicum (consulatum vocant) etiam rationem facti prætereendere videbatur, ne communitas sumptuosis funerationibus grauaretur. Nullum enim finem faciebant, semper crescentibus exequiarum pomposis sumptibus, quum alter semper alterum exuperare contenderet. Pastor vir genere militaris, animo ferocior quàm sacerdoti conueniret, quum imminutionem sui iuris & ecclesiasticæ consuetudinis nō pateretur, nec monitionibus proficeret: vrbe egressus, cœpit militari manu iniuriam suam & ecclesiæ iura vindicare, incendiis, rapinis & vastationibus omnia complens, imò scedans. Audita ferunt nonnulla à quibusdā ex clero in vrbe probrosa, quæ populū inflammarent, quum incensæ villæ urbis flammis collucerent. Reperit Conradus Bonow (id enim pastori nomen erat) extra urbem nonnullos ex ciuibus, quum hostiliter adequitasset, facultate pauperes, officio baiulos operi suo pro mercede instantes. In eos inuectus, non militariter, minus sacerdotaliter, crudelissimè sæuiuit. Truncatis manibus & pedibus, in cruore palpitantes miseros reliquit. Mouisset sæuitia feras beluas. Populus ea re instinctus, vertitur in tumultum: sed ante omnes baiuli,

CAP. IO.

Lubicen. in principem Wandalorum

1407.

Fabri furiosi luctuosâ insania.

CAP. II.

Sacerdos ecclesiæ ius militariter defendit.

Tres presbyteri cremati.

qui socios sui laboris pertinacius vindicarent. Omnis in vrbe clerus vnā cogitur in domum. Propositum erat, incensa domo, vnā omnes concremare. Sed visum est crudele præcepsq; cōsiliū, quod multi innoxij, multi ciuium filij, propinqui, affines inessent ac fratres. Extracti omni ex numero tres, ecclesiarum trium rectores: qui excitato medio in foro igni inieci sunt. Triste innoxiorum supplicium, & crudele populi factum. Ex his audita ferebant probrosa, quum arderent villæ. Nam dixisse quendam ferunt, Ecce col lucent cærei funerales. In baiulos reiciunt cæteri hanc sæuitiam. Mox ob horrorē crudelis parricidij, Zwerinensis episcopus vrbi sacris interdicat. Diu pertinaciter tulere pœnam. Sed quum supplicem nuncium Romam mitterent, veniam postulantes, papa mittit ex fratribus prædicatoribus cum facultate audiendi, pœnitentiam pro qualitate facti cuiq; imponendi, & demum reconciliandi: vt sacris restitutis, communioni Christianæ vrbs cum ciuibus redderetur. Grandis pro magnitudine facinoris indicta est satisfactio: episcopus post eam diem nunquam in ea vrbe diuinum peregit officium. Inscripta est memoria satisfactionis testudini cathedralis ecclesiæ Zwerinensis, vt ab omnibus perlegatur in populi contumeliam. Execranda nimirum res, & quæ de populi temeritate & pastoris sæuitia in id crudelitatis exarsit.

CAP. 12.

1408.

Tumultus plebis Lubicensis in patres.

Q V V M autem ageretur annus octauus eius à Christo nato seculi, Lubicensis ciuitas grauem perpeffa est commotionem, tumultuante plebe in senatum, quod exactio nibus & nouis impositionib. grauari viderentur, collectis dari solitis tum adauctis: quod magnum æs ciuitas ipsa deberet, nec posset emergere, nisi ciuium auxilio prouentus au gerentur. Inerant in ea ciuium communitate nonnulli, magistratus gerendi & concilij publici supra modum cupidi, qui plebem infulsam inflammarent, à senatu rationē & cal culum rerum ab aliquot annis deposcere. Vrgebat plebs clamoribus: minitari, tumultua ri, & incertis affectibus ferri cœperunt, nescientes quid mallent: nouarum rerum cupidi videbantur, alij aliud deposcentes. Erat miserabilis status ciuitatis, quum sine ordine cun ctæ gererentur, sine formidine, sine honesti respectu: licere omnia in perturbata ciuitate videbantur. Instabant tamen, rationem impensarum & calculum acceptorum à sena tu postulantes. Nimirum grande æs impensum erat excipiendo Imperatori, quod nec dum solutum esset: grandius accessit in nouo fossato magnis sumptibus facto. Potuere il li quidem ponere omnium iustam rationem, habita temporum consideratione, & cau sarum quæ interuenerant, quæ proximis annis vrbi ad grauissimas impensas excreuere: sed perniciosum erat exemplo, tumultibus vrgeri senatum ad omnia. Simul & hoc pro spiciebatur, nulla modesta ratione placari populum potuisse, qui suæ libidini studeret, cu pidus rerum nouarum. Accessit, non expedire in vulgus proferre omnia, quæ à tam ho nesto concilio gererentur. Vbi nullis rebus cōquiescere aut sedari tumultus poterat, sed etiam in diem est visus augetur, senatus maxima pars sibi suisq; consulens, cum cognatione proxima, pariter & affectibus, loco cesserunt, Luneburgo atq; Hamburgo vicinis vrbibus hospitaliter excepti. Permanfit earum memoria familiarum, quæ tum vrbe ex cesserant. Nam post reditum (qui in octauum annum differebatur) fœminæ redeuntium vxores, & ex his progenitæ, in testimonium auctioris honestatis, capitis integumento di scrimen etiam hodie præferunt, in communi surgente capitis velamento. Id pulchrum visum fœminis, vsq; hodie in ea vrbe conseruatur, seruabiturq; diu. Domicellæ videri vo lunt præ cæteris, non iisdem familiis prodeuntibus: contemnuntq; præ se cæteras. Sed fœmineæ honestati in pluribus defertur.

CAP. 13.

Patritij domibus se includunt.

Q V I remansere in vrbe consulares, vix quarta totius pars (nam & opulentiores, & veterum familiarum viri, cum vxoribus & propinquis exhibant) domibus suis sua sponte inclusi, nunquam in publico, nunquam sunt visi in prætorio. Ciues tumultuationis prin cipes, & qui ad gubernacula vehementer aspirabant, vocata cætera plebis multitudine, consilium inibāt de agendis. Visum est aduocare loci episcopum, & testimonium sume re sedium vacuatarum: vt eius velut autoritate, nouum videantur creasse concilium. Vocatus ille venire non recusauit, si fortè placare posset humili & modesta ratione tu multuantes. Veniens deduxit secum ex prælatis ecclesiæ suæ, quos maximè iudicauit po pulares. Circumstant ciues tumultuationis authores, cum multa plebe: ostendunt pon tifici & clero sedes vacuatas, & inania consularium virorum subsellia: non expedire, ne que protinus fieri posse, vt tanta communitas sine publico consisteret concilio. Testes vocant.

vocant præfulem cum canonicis suæ destitutionis desolationisq; à senatu, qui sua sponte, non fugatus, non extrusus, inde discesserit: opus esse nouo creando concilio: quod illius autoritate & directione percuperent. Pontifex vir modestus, cœpit molli oratione prætere populo, quantum esset mali, duci temeritate, non consilio regi: rem quæ esset inchoata, nisi prudentius consuleretur, vergere ad perpetuum inclytæ vrbs excidiū: quod intestino malo periculosius vrbs intus vreretur, quàm posset foris ab vllis hostibus impugnari. Proinde si suum sequerentur consilium, se paterno in eos esse affectu: qua illis affectione super omnia consuleret, abstineant ab nouo creando senatu, suum sibi senatum honestis rationibus sinant reconciliari: in quam rem omnes suas operas polliceri. *Pontifici ad populum oratio.*

10 ri. Cæterum nouo creando nulla via incumberent, quod Ro. regem, & omne regnum, simul etiam vicinas & longinquas ciuitates, temerario in se facto & præcipiti consilio, concitarent: paci consulerent, & suarum rerum tranquillitati: omnia illis in integro esse, si modò patiantur pacis interuenire consilia. Commouit plebem mansueta pontificis oratio: sed non sunt passi proficere, quibus ambitio gerendi magistratus imperabat. Itaque respondent pontifici, qui contemptu vrbs ciuiumq; sua sponte cesserint, læsæ conscientiæ signum præbentes, reuocari non posse: testimonium solum ab illo & à canonicis requirebant, quod vidissent subsellia vacuata. Ilico à tabellionibus & publicis personis documenta petuntur suæ protestationis. Episcopus nihil proficiens rediit in sua: illi nulla interposita mora, creauere nouum concilium. Designati proconsules, nominati *Nomifcenati creatio.*

20 consulares. Aderat temerarius quidam ex ordine sacerdotum, qui præsumpta quam nō habebat autoritate, in sedes duxit adulterinos proconsules, cum consulibus. Tempore ex illo cœperunt quasi legitimum gerere magistratum.

S E R P S I T longius hoc malum. Nam perniciæ exempli exciti vicini Wisuarienses & Rostockenses, suis senatibus cœpere autoritatem imminuere, constitutis utrobique sexaginta viris, qui capiendis consiliis & rebus gerendis interessent. Tolerabile primò visum, admittere ciues, vt sint conscij rerum gerendarum: sed insoluerunt per licentiam. Nam audacia crescente, primū in vrbe Rostockio publicum cōcilium ciues destituerunt, in eius locum alios sublegentes. Nec impune erat bonis viris administratione abstinere, suis se domibus continere, in publico non versari. Nam noui magistratus, ne viderentur sine causa administrationem arripuisse, veteris concilij participes alios vrbe eiiciunt, alios publicis carceribus inserunt. Sic pro libidine noui consules cuncta gessere. In Wisuaria paulo modestius agitur. Destituerunt quidem & illi senatum: sed non vltra sauiuerunt, contenti quod publica abstinerent rerum moderatione, suis priuatis intenderent. Eam vrbicorum audaciam quum principes Magnopolenses, Iohannes & Albertus fratruales, indignè ferrent, suorum aduocato procerum non contemnendo numero (ita tamen vt pacati inermes incederent) Wisuariam primū petiere: nouum aduocauere vrbs concilium, sciscitati qua se autoritate rebus administrandis in sua vrbe ingererēt, destitutis per temeritatem qui antea rem gessissent, quas causas rebus immutandis prætenderent. Dum illi responsa parant, promiscuum in vrbe vulgus cœpit tumultuari, discurrere per vrbem, arma circūferre, incertis clamoribus omnia perturbare. Veriti principes, ne vulgus, pelagus, indeclinabile virus, turba sine consilio, aliquid in se ac suos tentaret, quod non facile reformatetur: stratis iumentis, intermittentes quæ cœperant, Wisuaria excedunt: nec breui indignationem ponunt, cogitantes quo ordine perturbationem reuocent in tranquillum. Lubicensis ciues tum aduersus Ericum ducem Saxonie educunt, quod oppidum Molne, dudum Lubicensibus impignoratum, vi recepisset, arbitratus in perturbatione ciuitatis, nihil esse pensi apud novos gubernatores de iis quæ foris gererentur. Sed Lubicensis omni qua poterant suorum vi egressi, ducem in oppido oppugnarunt: effeceruntq; vt inde eiicerent, profugientem in sua. Sed ille vbi vidit oppidum tutari non posse, immisso igni ipsum incendit, vt impliciti restinguendo incendio fugientem sequi omitterent. Incendio restincto, ducunt Lubicensis in Razeburgū, id quoque oppidum cum arce impugnare statuentes. Sed oppidani viribus freti obuiam prodeunt, ante oppidum pugnam conferturi. Quum necdum magnum Lubicensium agmen se ostendisset, contulerunt manum: sed vbi maius accessit agmen peditum, retro pedem ferre sunt coacti, in oppidum per pontem festinantes. Eum quum ingens multitudo magna mole pressisset, subsedit, multis ciuibus in lacu demersis. Inde arcem

CAP. 14.

*Tumultus plebis in vicinad Lubica vrbes.**Principes dum tumultum sedare student, periclitantur.**Lubicen. in vicum ducem.*

Ritzerow, quod eam noxiam sibi sensissent Lubicenses, demoliuntur, illo quoque respectu, quod eius dominus Bergerdorp per incuriam (ut diximus) amisisset. Sed vicinæ vrbes, Luneburgum atque Hamburgum, quod suis rebus & publicis commodis opportunum crederent præsidium, denuo communierunt, imposueruntque tutandis finibus manum promptorum militum. Rediit tamen postea idem fortalitium in manus militarium, qui inde nomen habuerunt: maximoque malo nostris temporibus inde excitato, dum Lubicenses idem fortalitium ab eius nominis militibus emissent, fratresque adulti, pro impubere germano legitima tutela fungentes, omni iure diuenderent: impubes autem ad legitimam perueniens ætatem, quum sua parte rescindere contractum niteretur, nec paterentur emptores: ille militari manu (ne dicam latrociniali) vindicauit in omnes itinerantes, nulli ætati, sexui vel ordini parcens. Spoliati, capti, vulnerati plurimi, sacerdotes, virgines, mercatores: & infelici multorum sorte renouata sunt in publicis viis mala, quæ antè diu quieuisent: dum multi, per illum compita & secreta itinera perdocti, usque hodie latrocinantur.

Denuo grassatur
latronum
manus.

CAP. 15. DVM in Wandalicis vrbus sæuiunt (ut diximus) excitati ciues Lubicæ, Wismarie, Rostockij: Hamburgenses, nihilo cæteris modestiores, & ipsi concitant tumultum, sexaginta viros constituentes, qui publicis consiliis interfuturi, etiam imperarent consularibus. Quendam per id tempus tumultuationis principem, nimis exorbitantem, senatus capi iussu, carceri inclusit: sed concita plebs mox excitato tumultu, perpulerunt vrbis consilium, ut sine mora laxaretur. Adeunt proconsulem, virum in vrbe primum: mo-
nent sub obtentu vitæ laxare vinculum: alioqui illi & multis præterea aliis imminere capitis periculum. Allegerat senatus in suum collegium quosdam ex ciuibus. Inerat vnus non satis ex sententia sexaginta virorum cooptatus, vel quod illis singulariter aduersaretur, vel quod ex eorum primariis vnus extitisset, quem nollent interesse publico concilio. Impudenter poscunt nominatim ut illum ex suo numero dimittant, alioqui grauius inde aliquid consurrecturum. Iubent illum dimisso subsellio domum repetere, & publico abstinere. Audacia etiam ultra progreditur. Præcipiunt de Lubica viros consulares, ibi exulantes, vrbe excedere ante horam præfinitam, nec redire: capitis periculum denunciantes redeuntibus. *Quod genus hoc hominum? quæue hunc tam barbara morem?* Hospitio prohibentur innoxij. Per quod tempus Lubicenses ipsi (populus sine consilio) quum etiam nouus ille suus consulatus displiceret, adiciunt viros sexaginta, qui rebus intersint. Super hos quoque, atque super concilium publicum, alios creant viros duodecim, quos vocant Plenipotentes: quibus eam attribuunt facultatem, ut deliberata in senatu, & à sexaginta viris masticata, ipsi vel approbent vel reiiciant, moderenturque suo arbitratu omnia: infelici vertigine, in circuitu (ut solent ambulare impij) volutati.

Hamburgenses
plebs tumultuatur.

Tumultum in
plebe nullus
modus.

CAP. 16. POLONORVM per hæc tempora Bolislaus rex, natione (ut diximus) Letuanus (qui accepta filia regis Vngarorum Ludouici, tum etiam Poloniam tenentis, dotem accepit regnum Poloniæ) baptizatus, ac Christo credens, iam fratribus domus Theutonicæ per Prussiam bellum intentauit grauissimum. Causam belli tanti supprimunt annales. Ego ex Letuania ortum puto, quod fratres omnia in ea terra bello occupata sibi defumeret: quod rex in patrio solo dissimulare haud poterat. Nam regi Vitoldus dux, & ipse baptizatus, Alexandri nomen accipiens, adhærebat, fratruelis eius: quod & illi graue videretur, memoratos fratres, tam latè in suo dominari, in paterna ipsorum ditioe Letuanie. Ergo rex contractis ex Polonia etque Letuania armis, tam ex Christianis quam adhuc gentili errore sordentibus, quum illi (ut diximus) accederet Vitoldus, eiusdem nationis dux, in Prussiam mouit. Occurrere illi non dubitauere fratres, magno & illi cōtracto ex auxiliariis agmine. Cruentum prælium magnis agminibus conferitur. Diu anceps inclinabat nutabatque huc atque illuc victoria: sed regi se tandem permisit. Occisi ex fratribus non pauciores quadringentis, infinita ex Prussis multitudo. Sed neque Polonis incruenta fuit victoria: fortissimus quisque aut cæsus, aut periculo proximus erat. Peracta victoria ulterius rex progrediendum putauit: peragrabat villas & oppida, ubique diripiens & inflammans: vrbes obsidione cinxit, ac expugnabat. In arcem (vocant Mariæ, quod diuæ virginis totus sit ordo Theutonicorum consecratus: magni magistri hic domicilium erat, huc omnium certa spes ac refugium) acriter ac diu impugnatur oppidum cum arce: sed virtute militum qui inerant animosè defensum, prouidentia maxime baronis de Plawis, qui sublimis tum
magistri

Polonus Christiano credens, cum fratribus bellum gerit.

Poloni victoria incruenta.

magistri germanus erat frater. Hoc excepto præsidio, cessit tum omnis prouincia Prus-
siae Polonis victoribus: quum reliqua omni ditione exuti fratres ordinis Theutonici di-
uæ Mariæ, eam solam arcem metropolim conseruarent. Sed non in diu rerum status
permanit: nam viuuda virtus fratrum, & patrociniū diuæ virginis, non patiebatur diu
iacere rem labefactatam.

A C C E S S I T autem hac ætate Wandalis nouum decus, quod ex principibus Po-
meraniæ adoptione Margareta reginæ, trium aquilonis regnorum, Daniæ, Sueciæ, Nor-
wagiæ (quæ sceptrā coniunxit eadem Margareta prudentissima mulier) rex ascisceretur
Ericus. Quum enim prolem superstitē non haberet, adoptionē sibi quærebat filiū. Cu-
10 ius primus in regno conatus erat, ducatum Sleswickensem, quem Gerhardus pridem
Holsatiæ comes, à regina & filio eius Olauo dux institutus, inuestitusq; tenebat. Dicebat
autem rex omne beneficium fuisse personale, nec transisse ad posteros. Contrā verò me-
morati ducis liberi, Henricus, Adolphus & Gerhardus, obtenderant, feudum legitimo
iure ad filios pertinere. Quæ res infinitos peperit vtriusq; labores. Quæ quia suis locis in
Dania, & inde, quod ad Holsatiam pertinet, in Saxonia explicuimus, hoc loco transili-
mus: insinuare contenti quod ad decus auctum Wandaliæ pertinebat. Qua tempestate
causam suam eiccti Lubica consulares, apud Ropertum Romanorū regem peregerunt.
Datus est iudex curiæ regalis Gunterus de Swartzenborg comes. Heidelbergē tum rex
curiam habebat. Citati aduersæ factionis principes, quatuor suos misere proconsules,
20 cum totidem ciuibus. Impetitiq; ab Iordano Plescowen, vno propulsum proconsu-
lum, nihil iustitiæ consonum responderunt: & ideo dictante iustitia sententiam cōtra se
reportarunt. Redeuntē in sua, nō satis planē quod actum erat exposuere: sed quoad po-
terant, velamen obtenderunt: vt communem plebem in sententia & fide sua retinerēt.
Quo tempore apud ecclesiam Lubicensem, per incuriam pueri, candelam non satis cau-
tē asseruantis, excitato incendio, scholam cum dormitorio concremarunt: vt venustio-
ri deinde stemmate confurgeret.

CAP. 17.

Ericus trium
regnorum do-
minatum ado-
ptione accipit.Consulares
Lub. exules a-
pud Ro. regem
questi, ins obti-
nent.

S I G I S M V N D V S tum rex Vngariæ bello premebat Venetos, quod finem non fa-
cerent alienos fines pro suo more inuadendi. Obsederat urbem classe non parua: quod
& focer eius ante illum rex Ludouicus faciebat. Populatur insulas, & omnia vicina quæ
30 illis parerent, euastauit: intercepit in mari multos ē ciuibus. Ingrauescente bello, quum
non mouerentur, cruenta prælia fecit: aliquot captos, pedibus manibusq; truncauit. Tā
acerbo tum odio superbū populum insectabatur. Sed qui solet esse in cæteris exitus, tum
quoq; fuit, vt datis in sumptus bellorum aliquot centenis millibus pacem coemerēt. Per
quod tempus fratres noui ordinis ex Suecia sanctæ Brigittæ, in inferiorē peruenere Sa-
xoniam, permissuq; Erici ducis, annitente Razeburgensi episcopo, loci ordinario, nō lon-
gē ab oppido Molne noua moliri cœpere fundamenta extruendi monasterij, quod ho-
die visitur, virorum ac fœminarum: suo in choro sexus alter altrinsecus modulatur. Erat
tum decimus noui seculi annus, quum Roperto Romanorum rege fatis absumpto, Sigis-
mundus Vngariæ rex, frater Wentzlai ignauissimi, filius & ipse Karoli III. Romanorū
40 Imperatoris, rex Romanorum, magno principum electorum in Francfordia consensu
eligitur, & ab Friderico Colonienſi archiepiscopo Aquisgrani de more coronatur. For-
tis, prudens, animosus, & magnanimus princeps: sed in quo fortuna aliquanto maior, &
fœlicitas dexterior desideraretur: qui magnis sæpe congressionibus Turcis est collucta-
tus, adhuc virium suarum detrimenta abs Tamerlane sentientib. Qua ex re nunc, Chri-
stianorum malo auctis eorum viribus, non tam est facile illis conflictari. Per quæ etiam
tempora Fridericus & Wilhelmus marchiones Misniæ, & Balthasar Lantgrauus Turin-
giæ, infœlices Iudæos, per omnem suam ditionem insequuti eiecerunt, quod Christia-
num puerum emercati, in contumeliam domini Saluatoris, morti destinarunt. Sed in-
notuit res principibus, qui nefandum facinus præoccuparunt. Rusticum pueri vendito-
50 rem (incertum an & parentem) fractis per rotas membris, quadripartiti iusserunt, Iudæis
exterminatis, & rebus eorum (quas non paucas habuere) confiscatis. Compertum idem
sæpe nefas infamauit perfidam gentem, quod Christiano sanguine abutantur ad restrin-
guendum cruorem qui perpetuò illis fluat, quorum patres clamauere, *Sanguis eius super*
nos, & super filios nostros. Ferunt alij, solam Saluatoris in ea re ab eis quæri contumeliam:
quod & ipsum creberrimo vsu compertum, multis se præferunt habere indicijis.

CAP. 18.

Sigismundus
in Venetos.1410.
Sigismundi ele-
ctio in Rom.
regem.Iudæi ob nefas
riam cadere
pelluntur.

CAP. 19.

Arx Plavven
latronum lu-
stru expugna-
tur.

He fere sunt
diuturnorum
bellorum reli-
quia.

WILHELMVS Misnensis, & nunc Brandenburgensis marchio, quum comper-
tum haberet, ex Vandalia finibus, ab arce Plawen multa in marchiam, inq; vicinarum
terrarum publica tinera, plurima fieri latrocinia: euocato in armorum societatem Gun-
tero Magdeburgensi archiepiscopo, duxit in arcem memoratam: nec potuit oppugnan-
ti tantis viribus, machinis & apparatibus diu obsistere. Expugnata iam arce, captus est in
ea vir militari genere & fortibus factis clarus, sed nunc fauore latrocinioru respersus: du-
ctusq; in arcem archiepiscopi Caluen, supra annum carcere maceratur, donec aere suo
redemptus laxaretur. Progressus ad interiora terrae princeps memoratus, alias eadem la-
borantes infamia deiecit arces, pulsus & proscriptis ex omni sua ditione habitatoribus:
quorum etiam hodie familiae perdurant. Inerat illis adhuc recens Wandalicæ stirpis san-
guis, qui magnis animis stimulabat aliena inuadere, quum terram filiis hominum in præ-
dam esse positam, arbitrarentur. Quumq; assidua inter marchiones & Vandalia princi-
pes de finib. esset contentio, viri militares, assueti bello, ubi illud conquieuerat, veteri li-
centia, ex itinerantibus, quo modo solebant ex hostibus, retulerunt (vt illi putant) iustam
prædam. Nam quo modo mercatores per pericula maris & terræ, fraudes quas miscnt,
solent expurgare, dicentes, sibi magno merces suas constare, quas per mare, per terras,
magnis discriminibus attulere: hi quoq; capitum suorum obtendunt pericula, ad osten-
dendum iustum esse quæstum direptionis inter homines, quo modo inter bestias, volu-
cres & pisces, ubi potentioribus ad prædam natura constituit imbecilliora quæque. Sed
quid attinet apologeticu scribere furum? Ad temporu facinora prosequenda vertamur. 10

CAP. 20.

Causa Lubi-
censium Con-
stantia.

Munera etiã
integerrimos
ab equo & i-
re abducunt.

Lubicensium
improbitas ho-
nesta arte de-
lusa.

AGEBATVR tum Constantiæ apud Sigismundum Romanorum regem causa se-
natus pulsi Lubicensis. Nam exulantes institerunt vt Roperti sententia, pro illis lata, exc-
quutioni mandaretur. Erat qui pro nouo eius vrbis concilio verbum fecit, vt euocaren-
tur audirenturq;. Euocati venerant noui concilij quatuor proconsules: & hoc iam cura-
uerunt, vt non apparerent in conspectu principis vacui. Factum est vt de integro resu-
meretur omnis causa, sub nouo commissario. Sperabant enim noui præsidis aures no-
uis allegationibus, vel auri sonitu onerare. Audita & examinata bene causa, transiit sen-
tentia priori compar: condemnatiq; sunt noui cōsules, suos, quos eiecere patres, cum ho-
nore recipere, & irrogata illis dāma refarcire. Institere tamen noui, qui venerant pro
communitate, consules, vt sententia quoniam lata mutari non poterat, vel ad tempus e-
ius suspenderetur exequutio: inq; eam rem (vt ferunt) expromissa sunt x x v. aureorum
millia. Prætenderant autem communitatis oratores, prædicti quatuor noui consules, se
medio tempore duros operam, vt communitas, acerbissimè in senatum excitata, com-
placaretur. Rex ipse, iam magnis ubiq; impensis operatus, eris promissi mentionem non
reiecit. Habebat in animo iustitiam exulantum non lædere: sed vrgebat æris in præsens
necessitas maxima, vt ad tempus seueritatem mitigaret. Compositio autem talis facta est
inter fiscum & noui concilij oratores, vt cameræ regali soluta x x v. millia aureorum, ni-
si eisdem ciuib. ante certum tunc constitutum terminum renumerarentur, extunc im-
periale bannum, quo condemnata esset ciuitas, sublatum censeretur: perpetuoq; exilio,
qui pulsi sunt, tenerentur. Decreuerat enim rex certissimo proposito, numeratam pecu-
niam (qua in præsens indigebat) ante terminum restituere, nequa in parte iustitia læde-
retur. Et quoniam literis opus erat ad inducendam communitatem facere collectā, de-
dit rex illas puras: sed alias adiecit, quæ conditionem haberent. Profectus est quidam ex
baronibus, regio suffultus mandato, ad accipiendam pecuniam, peruenitq; Lubicā cum
oratoribus memoratis: qui magnis buccinis cōcrepabant in populo, magna se reportas-
se aduersus exules priuilegia, nunquam illos redituros, imperiale bannum iam esse subla-
tum. Plaudibat populus se impetrasse quod volebat: nec grauabat instituta in eam cau-
sam collecta, expromissam summā congerere. Regalis etiã nuncius quò nō refragaretur,
iniecta est offa in os leonis, ne rugiret. Accepit ergo promissam Romanorum regi pecu-
niam, & reuersus est ad dominū suum. Sed quum cernerent exulantes, maiestatem regiā
multis & magnis rebus implicitam, posse suam antiquare causam, ipsi inuenere viā, quò
sibi non deessent. Adeunt regem Daniae Ericum, Romanorū regi Sigismundo sanguine
propinquum: erant enim consobrini. Efficiunt apud illum, vt pro rege Romanorum ex-
hibeat reddere Lubicensib. summā memoratā, quò conditio adiecta impleretur: ac per-
inde noua Lubicensiū indulta euanesceret: quod ita factū est. Ita fraus fraude depellitur.

Exhi-

Exhibitam pecuniam Lubicenses recusauere. Et quoniam per regem Romanorum, ea impleta conditione, non steterat quominus reciperent, delusi sunt, nihil habentes in priuilegiis memoratis. Sequuta est mox captio ciuium in Scania piscantium. Non pauciores quadringentis erant ex mercatoribus, quorum arrestatae merces conscriptae sunt: aliquot ex his carceri iniectioni, alij sacramentis praestitis, ut in regno liberè diuersentur, sunt permisi. Alij etiam Lubicam remissi, ut inter eiectionem concilium & communitatem agerent de pace: quam si perficerent, omnia ilico sua essent reddenda cuique: si minus, ipsi in constituta loca, ad captiuitatem redirent. Aderant regi ex propulsis nonnulli, qui ciuium tunc in regno mercantium discrimina nossent, & regi indicarent: quorum indicio alios carcere macerabat, alios sinebat liberè diuersari, alios remittebat de pace acturos. Ea verò regis instantia etsi speciem violatae fidei praetendere videretur, quòd ciues iam in eam euocati terram, ad vsum veteris libertatis dicerentur: tamen quia saluti prospexit inclytrae vrbis (quae sub tumultuantibus periclitata perisset) maioris boni prouentu leuata est culpa minor: si modò in culpam reputetur, quòd iam impleta Romanorum regis conditione, imperiale bannum reualefceret: quod poterat rex Daniae etiam in suo (si volebat) regno exequutioni demandare.

Hoc est tempus Constantiensis concilij, quod indictum fuit ad vñionem catholicae ecclesiae, in qua tres se gesserant pro summis pontificibus: Romae, XII. Gregorius: Auiuione, XII. Benedictus: quibus in concilio Pisano depositis surrogatus erat v. Alexander: cui defuncto successit Iohannes XXI. vir consilio acer: qui magnam in spem venerat, aliis depositis solus remanere in pontificatu: quòd & iustiore causam foueret, & modestius se in concilio (cui aderat) gereret, praesentiam suam exhibens: quod neuter fecit competitorum. Gregorius quidem oratores cum mandato miserat: Benedictus in duritia sua inflexus permanebat: Iohannes ipse (ut diximus) in persona aderat, solenni apparatu inchoans concilium, publica processione solenniter exhibita, & inuocatione Spiritus sancti impleta, quum ipse diuinum ad altare perageret officium. Et in prima sessione obtulit cessionem scripto: quam etiam iuramento firmavit se facturum, si Benedictus & Gregorius idem facerent. Sed quum Gregorij oratores adessent, Benedicti autem frustra expectarentur, persensit interim Iohannes quid ageretur, dubia forte mansurum cum cæteris, si cessionem impleteret. Nullos enim reperit, vel perpaucos, qui sponderet illi, si deponeret, reddituros summum pontificatum. Igitur mutato habitu, clam noctu cum paucis profugerat, Italiam repetiturus: descenderatq; in Schaifhusen. Concilium verò comperto eius abitu, videbat quid moliretur: citatum nec comparentem, mandatis prosequuntur. Sed haec omnia frustra: nisi de consensu (imò iussu) patrū, Sigismundus rex, militari manu post illum missa, detinisset eum. Perductus autem in Maenheym peruenit, deinde in manus Palatini, qui illum in Heidelbergam diu seruauit in carcere: donec corruptis custodibus, dissimulante etiam principe, elaberetur. Comperta erant horrenda & pontifice indigna facinora de Iohanne: quae patres in concilio permouerant, ut carcerali custodia iuberent includi. Alioqui si suae libertati permissus esset, intentasset literis & armis, quae catholicae pacis desideratam, & diu quaesitam vnitatem, omnino disturbassent. Illa fuit acrimonia, ea fortuna & vis pecuniae: ut facile quiduis effecisset.

VLRICVS & Iohannes fratres, domini Stargardiae, bella per ea tempora gesserunt aduersus Balthasar dominum Wandaliae. Suberat belli inter alias causa & illa, quòd nuper Lubicensib. in eundem tum Balthasar ducentibus permiserint loca suae ditionis, unde laderetur ipse non mediocriter. Exarsit bellum in acerba altrinsecus odia: & multis inuicem damnis irrogatis, vicissim terras suas vastitati subiecerunt. Aliquando praeliis leuibus congressi, varia sorte dimicarunt, aliquot caesis, aliis etiam captis: inter quos interceptus quidam cæteris longè locupletior: quem are Balthasar quum emungere statuisset, ad inum in quaestionibus habuit, ut suarum vires facultatum confiteretur. Ille atrocius instanti durior resistit, nec fatetur etiam ad necem extortus: moritur ille in tormentis. Indigna mors milite, indigna causa quaestionum. Sed suberant acerba partium odia: inde ferocius bellum exarsit. Coepere autem praeliantes de Stargardia principes dominum de Waren, virum nobilem aduersarum partium: erat enim dicti Balthasar fratrueilis. Sed communes amici rem intercepte: peruentumq; est aliquando ad foedera pacis renouanda. Copensantur (ut fieri solet) captiui, & alter alteri obiectu relaxatur: rebusq;

CAP. 21.

Ecclesia Romana triceps.

Papatus arte
et vi magis
quam iure
quaeritur.

CAP. 22.

Nimia tormentorum seuitia.

Oratores Ca-
sari Lubice.

Tumultus an-
tores capite
piciuntur.

CAP. 23.

Io. Hus extur-
batus vrbe
Praga.

Wiclef cada-
uer cõburitur.

Io. Hus dog-
mati causari
iussu exurit.

Setueri, isti fu-
rere est.

compositis, in reliquum vitæ tempus, optimo exemplo, concordēs & inuicem amici vi-
titarunt. Quo tempore Lubicam venerant oratores regis Romanorum, duo præstan-
tes viri, alter miles ecclesiasticus, alter cum pleno mandato, ad componendas res inter
exulantes & communitatem vr̄bis. Publico illi ante omnia edicto statuerāt, nequis sub
capitis sui periculo vlla faceret conuenticula, quò liceret quietis omnibus de publica pa-
ce statuere. Oratores iidem primū conuenerant eiusdem vr̄bis notū concilium, su-
per sedecim millibus aureorum: quam summam pridem quatuor missi proconsules, Ro-
manorum regi dicerentur expromississe supra xxv. millia, quæ numerabantur. Interim
verò nunciatur regis oratoribus, fieri concursū iterum ciuium, & conuenticula coniu-
ratorum: quòd sibi timentes nonnulli, quum mali sibi conscij essent, de suo periculo tra-
ctabant euitando. Oratores præcipiunt nouo concilio ciuitatis, vt acceptis ad rem suffi-
cientibus viris ipsi proficiscantur, & captos contumaces, in vincula coniicerent. Non po-
terant regali edicto non parere. Capiuntur viri octo & decem: ex quibus duo mechani-
ci operis, pistor & aurifaber, quòd eius conuentionis capita censeretur, publico iudicio
condemnati, ultore gladio feriuntur: cæteri proscripti sunt, in æternum exilium demi-
grantes. Constituerant autem memorati oratores de rebus omnibus inter dissidentes, vt
redderent suis locis exulantes viros consulares, cum suis. Et dum in eo laborant, nouum
ciuitatis concilium misit nuncios in Daniam, ad relaxādos ciues nuper in Scania captos.
Ostenderat illis Danorum rex, iure se tenuisse ciues, quòd pareret mandato regis Roma-
norum aduersus contumaces, impleta per eum conditione exhibitæ pecuniæ: qua solu-
ta euanescerent promissa eiusdem regis Romanorum, conualesceretq; bannum impe-
riale: paratum esse etiam nunc numerare pecuniam, nequid per eum deesset. Oratores
ab vr̄be, expediendæ pecuniæ nullum se habere mandatum prætenderant: solum oran-
tes, vt capti ciues, qui fidem sequuti regiam venissent in Scaniam, relaxarentur. Rex il-
los relaxari non posse respondit, nisi in vr̄bem antè reciperentur eiekti: vt paritum esset
literis regis Romanorum. Ita re infecta frustrati domum reuertuntur.

BOHEMI interea in erroribus suis computruerunt, excrecente in malum vehem-
entius hæresi: quam cœptam in literarum studio Pragæ (ex contentione indigenarum
cum aduenis Theutonicis) foris propagabat Iohannes Hus presbyter, tum quidem ex-
turbatus vr̄be, quum sanum adhuc saperent ciues antiquæ ciuitatis: sed foris grassabatur
in villa vnde illi fuit origo, defensus à loci domino, quem sui erroris pallio inuoluit. Pa-
tres tum in concilio Constantiensi (cui aderat rex Sigismundus, vt præsentia sua firma-
ret omnes ad agendum quod reipublicæ conduceret) facta Iohannis contumacis desti-
tutione solenni, de summo interim pontifice deligendo deliberabant, prius tamen hære-
ses extirpare conati. Venit in medium perfidi Iohannis Wicleff Anglici mentio: ex cuius
pestifero dogmate (quod suprā significauimus) coaluit omnis error Bohemorum. Hic
autem perniciosissimus hæreticus, fauore regis Anglorum Eduardi tutus euasit, dum vi-
ueret, incendium. Mortuus autem, quum regnaret Richardus, extumescit, & condem-
natis erroribus iam tum concrematur. Citabatur autem Iohannes Hus in concilium de
Bohemia: nec detrectauit venire, secum ducens Hieronymum discipulum, qui etiam
exuperaret eruditione & eloquio magistrum. Non enim arbitrabatur Iohannes, suis au-
ditoribus & clientibus satis posse facere, si iudicium detrectaret ecclesiæ. Veniēs autem
accusabatur de multis, quæ docuisse diceretur. Palam ille confitetur omnia, vera esse di-
cens, & à se vsq; ad mortem defendenda. Molliter cum illo agitur & mansuetè: instrui-
tur, rogatur, obsecratur, vt ecclesiæ matri se reddat. Nihil proficitur: ad omnia manet im-
motus. Iam dudum articuli eius damnati erant ab ecclesiæ: quos quum ille tueretur, nec
omnino resipisceret, condemnatur hæreticus. Et quum ecclesiæ non haberet amplius
quod faceret, pertinacem tradidit curiæ seculari. Potestas loci acceptum condemnauit
ad ignem, eductumque iussit concremari. Hieronymus silens astabat, necdum conuen-
tus, quòd resipiscere speraretur: sed quum postea interpellatus errores magistri defen-
deret, edoctus tamen resipiscere videbatur ad tempus. Nouissimè ad priora relapsus,
quem magister suus exitum, inuenit discipulus, post illum concrematus. Bohemi vbi
audiunt exitum suorum magistrorum, furere incipiunt: armantur, concurrunt, sæ-
uiunt: ecclesiæ & omnia sternunt obuia. Wentzlaus rex partim ignauia, partim ti-
more se continet: vi magna res geritur: obsidentur ciuitates: coguntur in sectam:
ni con-

ni consentiant, vastantur. Trucidantur mortales sine discrimine ordinis, sexus & ætatis. Latius serpit malum: foras educuntur armati exercitus. Romanorum rex Sigismundus imploratur: tardius venit. Interim illi sæuiunt, & crescunt robore & numero. Nam hoc tempore idem Sigismundus, quò reges Franciæ & Angliæ, iam dudum conflictantes, ad vñionem reduceret, vtrunq; statuit interpellare pro ecclesiæ fulcimento, vt & Turcis & Bohemis occurratur. Nihil ille omisit, quod ad optimi principis sollicitudinem pertineret, quò vñitatem pacis confereret. Transiuit in Franciam: transfretauit in Angliam. Sed euauit tantus labor Anglorum pertinacia.

10 E R A T à Christo nato post mille quadringentos sextusdecimus, quum per instantiam oratorum in vrbe Lubica regionum, à Sigismundo missorum, & per accedentem pressuram Erii regis Danorum, ciues iam flexis ceruicibus detumuerunt, & iam rebus compositis, redire in patriam exulantes consenserunt. Peruenerant vocati in villam Crummesse, pausantes ibi, donec de omnibus conueniret. Exierant ad illos amici saluantes: venerant alij simulantes quod non erant. Aliquot ibi dies detriti sunt. Tum verò die Martis post Trinitatis, primo mane, iussi per regios oratores propinquabant vrbi, stantes ad capellam diui Georgij: quem in locum ab vrbe illis occurrerant memorati oratores cum nouo concilio. Excipiuntur cum honore, & iunctis lateribus vrbem introibant. Primus miles proconsulem seniore habuit collateralem: deinde Iodocus canonicus alium sibi proximum iunxit proconsulem: inde noui proconsules, veteres consules, suo ordine singuli singulos deduxerunt. Ea pompa per vrbem peruenitur ad ecclesiam diuæ Mariæ. Ibi consularibus in suas sedes restitutis, solennis de summa Trinitate missa peragitur. Qua expleta, simili ordine proceditur in prætorium. Locantur in sua subsellia veteres consules: nouum concilium stabat in fronte sedis: nudatis capitibus, veniam de omnibus quæ patrata sunt, humiliter deprecantur. Tum Iordanus Plescow, primus redeuntium, Vt nobis, inquit, peccatoribus de multis erratis misereri dignetur altissimus Deus, remittimus vobis ex animo cunctas offensas, futuri vobis semper amici intimiores quàm antea. Ceciderunt multis lachrymæ, audito tam molli propitiationis & tam facili verbo. Multi ex his per octennium integrum morte perierunt: soli octo redierunt cum cognationibus suis. Igitur vt expleretur antiquus sedentium ad concilia 30 numerus, ex destitutis nuper (hoc est ex nouo concilio) quatuor allegerunt, coaptaruntque in suum numerum, vocatis primùm sex illis consularibus, qui toto tempore manserunt in vrbe. Adiecerunt ex aliis sex, ex mercatoribus quatuor: ex iis qui patricij vocari amant, duos. Igitur rebus in hunc modum compositis, regij oratores non vacui, sed magnificè munerati, redierunt alacres ad regem.

W I S M A R I E N S E S ciues, qui exemplo (vt diximus) Lubicensium tumultuati, senatum suum submouerant, quosdam etiam vrbe eiicientes: quum insuper principes suos, excitato (vt diximus) tumultu profugere coactos, in se amaricassent: viso Lubicensium exitu, quum male sibi timerent, nec opem iam sperarent ab Lubicensibus (quibus antè videbantur innixi) de reconciliatione sua apud principes cœperunt cogitare. Submissis 40 autem amicis ad principes, peregerunt, vt quum veniam precaturi accederent, non repellerentur. Id effecit expromissio decem millium marcarum, vt aboleretur offensa. Concilium nouum vbi à principibus constitutum locum acceperat, cum præstantioribus vrbis eò contenderat: venientesq; in conspectum principum, veniam postulaturi, pedibus illorum prouoluuntur. Boni principes, increpitos breuiter assurgere iusserunt: & veniam impartientes, cum illis vrbem ingrediuntur. Duces ipsi, Iohannes & Albertus, prætorium adeunt, subselliis se locant consularibus, iubent iuxta se veterem & eiectum senatum considerare: & vacuatis sedibus, principes pro suo arbitratu ex honestioribus ciuibus allegerunt: & aliis administratione destitutis, veteri senatui, omnem reipublicæ administrationem permittunt. Per eandem æstatem, priusquam Romanorum regis oratores Lubica decederent, quum de sedecim millibus aureorum impeterent quatuor illos noui quondam concilij proconsules (qui tum fuissent communitatis ad eundem regem nuncij) nec haberent quod satis ad rem responderet: protracti sunt, eisdem oratoribus iubentibus, in carcerem: in quo permanserunt ab Assumptione diuæ Virginis, ad diem sancti Michaelis. Tum ab eisdem relaxati, pollicentur se Romanorum regi quamprimum presentaturos: quod & fecerunt. Et ita rem peregerant, vt cum gratia regis & incolumitate corporum

CAP. 24.

1416.

Exules Lubicenses domum reuertuntur.

Sancitur Lubica concordia.

CAP. 25.

Wisnarienses alieno exemplo respiciunt.

Lubicensibus non proconsulibus magno suæ temeritatis costas

redirent in sua, non sine magno suarum facultatum dispendio: ita ut magno mercati videantur tanti temporis administrationem. Ut illorum exemplo discat ceteri modestius agere, non se sua temeritate rebus immiscere gerendis. Rostockcenses ciues necdum sanam mentem receperunt, senatum suum exulantem recipere recusantes: quum tamē vicinarum urbium praesidibus annitentibus multa fierent. Sed illi non recogitarunt quod omnium iusto odio laborarent. Post multa verò ad cor reuersi, quamuis iuramento se astrinxerint nunquam passuros in urbem redire, reuocarunt exulantes. Non enim debuit sacramentum esse vinculum iniquitatis. Ideoq; vti meliori consilio, decretum mutare. Restitutis autem in suum locum gubernacula permiscere, cedentibus etiam qui occupauerunt vacua subsellia. WisMariensibus erant infensi, quod sine illis ad reconciliationem (contra promissum) venissent: non tamen principibus suis eam irrogauere contumeliam quam WisMarienses: & ideo facilius, exoluta pecunia, gratiam redemerunt, solutis sex millibus marcarum Sundensium. Iam ergo Wandalicis in urbibus res pacata videbantur. Nam quæ vnus exemplo Lubicæ intumuerant, eiusdem non prosperis successibus commonita resipuerunt. Quo tempore Iohannes dux Magnopolensis coniugem accepit dominam Katharinam, germanam sorore Erii ducis inferioris Saxoniae, se tertio consanguinitatis gradu contingentem, aut (quod est probabilius) tertio affinitatis gradu. Erat enim relicta domini Iohannis de Werle principis, cuius fratres Balthasar, Wilhelmus. Quocirca commonitus ab ecclesia, nec emendatus, diu est subiectus excommunicationi, paruipendens. Demum misso ad summum pontificem nuncio (qui tum primum electus est) Martinum v. apostolica dispensatione acceptam coniugem retinebat: & ex ea sustulit filios Henricum, spem generis, & Iohannem sine prole deficientem.

CAP. 26. IN Prussia quoq; Gdanensem urbem (quæ inter alias recens & hesternæ computatur) grauis tum commotio quassabat. Ciues se opposuere patribus propter monetâ, quæ tum instituta grauare videbatur populum. Consulares plebe fauiente per tumultum, fuga sibi consuluerunt. Arcem petentes dominorum suorum, in ea tum vrbe florentem, perbenigne excepti fouentur hospitaliter. Commendator vir animosus, septus ea quam potuit breui contrahere multitudine, descendit in urbem: primum leuib; verbis tumultum sedauit: deinde acrius inuectus corripuit. Demum vbi cecidisse videt animos populares, euocari iubet delatos sibi factionis principes: quorum ex numero sceleratiores octo & decem publico iubet feriri gladio, ad quadraginta proscripsit. Ita reddita est vbi tranquillitas. Mirum est tam breui coaluisse urbem in id quod tum erat, & nunc magis apparet roboris ac magnitudinis. Viuit hodie, qui audisse testatur auum suum retulisse, quod ex patre acceperit, venisse se Gdanum, sui tum oppidi nuncium & oratorem, concilium adiisse eius tum loci publicum: id erat coactum in priuata domo, quæ vnica tum ex lapidibus lateritiis stabat ad forum: nam ceteræ cannis palustribus & limo horruerunt, rusticam antiquitatem testantes. Ingressum vidisse patres conscriptos, in mensa, quæ fuit in conspectu, cultellis ad componendum symbolum per plana demissis, ad metam ludere: eam tum fuisse grauitatem publici concilij. Ab illis exordiis intra vnum seculum in id roboris urbem coaluisse, non sine causa miramur, ut eiectionis dominis suis, fratribus Theutonicis, regem Poloniae (cui etiam nunc parent) inuocauerint. Quam rem suis infra locis exequemur: Lubicensis verò senatus iam repositus, rempublicam administrabat: necdum tamen priuatarum quisque rerum suarum possessionem tenebat. Nam per annos octo multæ sunt in vrbe factæ possessionum translationes: nec poterant in sua causa sibi ius dicere. Placuit communi senatus & ciuium voluntate, ut compromitterent in vicinarum urbium ad hoc specialiter missos oratores. Venerant de Hamburgo, Rostockio, Sundis, Luneburgo, WisMaria, Griepswaldo, ad hoc missi consulares. Sed in consularibus subselliis missi ciuitatum oratores: stat vna ex parte senatus Lubicensis, ab altera ciues ipsi. Modeste impetunt, iustitiam de suo poscentes: nec minus ciues pro sua parte respondent, aut se coemisse expensa in publicos usus pecunia, aut alium de iusto titulo peruenisse in suam possessionem quod vendicabatur. Tanta erat rerum intricatio, tanta perplexitas, ut vniuersa quindena in eius rei discussione consumeretur. Diligenter auditis impetitionibus, pensatisque responsionibus, & quæ quisque in auxilium sui iuris adducebat: conuenit inter arbitros ut rem qualitercunque componerent, constitutis pœnis in eos grauissimis, de voluntate partium, qui rebus conuentis aliquan-

Papa matrimoniu ab Ecclesia damnatum ratu habet.

Gdanensis seditionis autores supplicio afficiuntur.

Gdanum vrbs ex paruis initis amplissima.

Reduces Lubicensis sua repetunt.

aliquando niterentur contraire: omnibusq; iam prout res passa est compositis, in sua redierunt. Quo tempore Vlricus dominus Stargardiæ, princeps aliàs optimus, in armis promptissimus, & ad victoriam felicissimus, sæpe parua manu maiores fudit copias: inclusus sæpe hostium agminibus elabatur. Erat magnitudini animi comes dexteritas: sed qui armis vinci non potuit, fraude suorum (vt fama est) toxico periit. Per idem tempus Conradus Bonow, pastor ecclesiarum Sundis (cuius occasione grande, quod diximus, malum concrematorum in ea vrbe sacerdotum prouenerat) ab Degenardo Buggenhagen, viro militari primario eius terræ, quem Marscallum vocant, cæsus interiit. Armis enim pugnans armis occubuit, ad verbum de ore veritatis. Hoc est illud tempus anni
 10. xvi. in nouo seculo, quo diu tentata, & magnis sumptibus & laboribus intentata pax ecclesiæ catholicæ redibat, electo in summum pontificem Martino, prius Odone, cardinali de Columna, viro ad omnia probatissimo: qui per annos xii. vnicus & indubitatus pontifex rexit ecclesiam sanctam Dei.

1417.
 Martinus V.
 papa.

In Bohemia iam crescentibus malis, in id temeritatis hæretici peruenerunt, vt confusis ordinibus in ecclesia, laici se administrandis sacramentis ingererent. In ipsa vrbe Praga inuentus est hereticus, ordine laicus, artificio sutor, qui non cedens sacerdotibus, cœpit attrectare dominica sacramenta. Wentzlaus rex, aliàs ignauissimus, quum hoc audisset, magno lethargo excitatus aliquando se commouit: nam captum sacrilegum igne iussit concremari. Mons est Bohemiæ (Cudwis vocant) in cuius oppidum venerat
 20 miles hæretica sorde maculatus: ecclesiam ingreditur ad sacrum mysterium, magis vt irrideret quàm veneraretur. Sacerdos sacro sanguine iam accepto calicem constituit in cornu altaris: accedit miles, calicem aufert, & cum turba famulorum tabernam gratulabundus ingreditur, lucratus aliquot dierum impendium. Primus hauriens de calice, socios inuitat in idipsum: ita ludibrio sacra vasa habuere, irridentes. Sequutus moerens presbyter, obuium habuit germanum fratrem suum. Sciscitatur ille quid mœstus esset: audit Dei contemptum, & militis insolentiã. Consolatur fratrem: non se gustaturũ panem, priusquam Dei iniuriam vindicarit. Socios laboris interpellat, qui in fodiendis mineris operantur: durum à stirpe genus. Spontaneos ad vlciscendũ Dei & ecclesiæ contemptum habet: obseruant militis exitum de taberna. Adoritur primus sacerdotis ger-
 30 manus, cur de altari deq; ecclesia sacrum calicem in Dei contumeliam, & germani fratris iniuriam, abstulisset. Ille nec respondere dignatur seruili homini. Corripit mox inuasor gladium, & militem obtruncat. Famuli necem domini vindicare conati, ad vnum omnes viri viginti opprimuntur. Octauus decimus erat annus in hoc seculo, quũ in vrbe Lubica (quod sæpe antè & post) solennis erat conuentus oratorum, ab vrbibus de cõmunione Hanfæ Theutonicæ, de Westphalia deq; Traiectensi diocesi, de Saxonia deq; maritimis Wandalia, de Prussia deq; Liuania, super rebus mercaturarũ, in diuersis, quætum quatuor florere, emporiis, in Flandria, Anglia, Norwagia, & Russia. Hi quum conuenissent viri prudentes, primũ missis è suo numero quibusdam in Daniam, pertentarent res tum magno bello tumultuantes componere: quod ciuitates Wandalicæ (quod
 40 in Dania diximus) se iam rebus implicuissent pro ducibus Sleswicẽsibus. Sed nihil tum magnum ex ea legatione prouenit. Quod autem ad negociationes & mercaturas pertinet, multa constituerunt salutaria, de nauibus, deq; nauigantibus & negociationibus, de communicandis priuilegiis aut denegandis, deque aliis rebus quæ intercurrũt negotiis mercatorum. Eaque diligenter sunt redacta in scripturam: cuiq; in suam ciuitatem datur exemplum constitutionum. Recessus ipsi vocant: quamuis iustius statuta ac placita dicerentur: quia illis, velut legibus, vtuntur ad omnia negotia & causas disceptantium in iudicio coram senioribus, qui concilio publico asciscũtur in locis memoratis, vbi est solennis mercium & rerum conuectatio (Stapulam ipsi vocant, Emporium dixere Latini) quibus in locis communiti sunt mercatores principum priuilegiis, quæ communia
 50 sunt ei generi hominum de communione Hanfæ.

CAP. 27.
 Laicus ob contrectata sacramenta concrematur.

Miles temerarium sacramentum capite luit.

1418.

Sociorum Hanfæ conuentus.

VRATISLAVIA vrbs est Slesia in solo Wandalico, modò regi parens Vngariæ: olim pertinebat ad Bohemiam, cui est coniunctior. In ea tum vrbe, graui tumultuatione populus patribus hoc tempore insurrexit. Æs grande alienum qualibuscunque ex causis contraxit ea ciuitas, vel in muris & propugnaculis extruendis, vel aliis rationabilibus ex rebus: quod quum communitati detegeretur, vt ope mutua releuare-

CAP. 28.
 Tumultus Vratislaviae, in cuius autores animaduertitur.

tur respublica, indignata plebs grauitur patribus, excitato tumultu deiecerāt eos administratione, quasi qui priuatis impendiis publicam pecuniam insumpissent, iussos abire domum, & publico abstinere. Nouum tum per tumultum populus creauit conciliū pro suo arbitratu, statuens annuam in reliquum esse administrationem: quod honor magis per multorum ciuium capita crebresceret. Arbitrati sunt perpetuum consulatum non esse aliud quā occultam tyrannidem, quā se aliquando cum magno ciuium proderet incommodo. Qui verō creati fuere noui consules, quum cernerent debita legitimis ex causis cōflata, nec posse ciuitatem ex his emergere, nisi communi per omnium ciuium capita instituta collecta: idque iustis rationibus ciuibz persuadere conati, extrema sibi mala exciungere: nam conciti plebei ea re in furorem, ad vnum omnes crudeli cāde mactant. Sigismundus rex, vbi illi res innotuit, magna suorū mānu urbem ingreditur. Circumstant eum fœminæ eiulantes, quod mariti innoxij indigna sunt cāde perempti. Mouit regem atrox facinus, & exempli pernicies, si impune hoc illis esset: mouit iustus dolor fœminarum gementium. Iam comperta habuit nomina noxiorum, qui eius fuissent principes factionis. Iubet omnes in prætorium euocari, & latitantes extrahi de latibulis, deliberās quid de illis ageret. Discreuit autem facinora singulorum, compertum habens non pari esse gradu noxios omnes. Vigintifex extractos publico iussit damnatos cædi gladio, cæteros proscriptione damnavit: & ex primoribus vr̄bis nouum ipse delegit concilium, cui facultatem administrandi solitam attribuit.

*Plebs nouos
consules, quos
creauerat, ne-
cat.*

CAP. 39.

*Nomina bapti-
zandi quæ im-
ponantur, de-
sunt.*

B O L I S L A V S per hæc tempora Polonorum rex, tantam infidelium multitudinem iussit baptizari, vt pro numero eorū nec nomina reperiret, quæ imposeret singulis. Omnibus eiusdem villę maribus vnum dedit, fœminis item vnum, vt discrimina inter se sortirentur: nec sic sufficere nomina videbantur. Turcorum gentis eam fuisse multitudinem tradunt annales. Nam ea tempestate confRACTA videbatur potentia Turcorum, capto Imperatore eorum ab Tamerlane, filiusque varia sorte dispersis: & ideo Christianis tum principibus aperta videbatur ad victoriā via. Vnde factum est vt Sigismundus quoque, Vngarorum & Rom. rex, tam crebros de illa gente duxerit triumphos. Quo tempore Hussitæ in Bohemia hæretici, de morte sui magistri furentes, eamque vindicare in fideles catholicos statuentes, in ipsa Praga facto concursu, per agmina inuadunt fideles. Cartusiam appropierant: quos reperere perimunt: ipsam a fundamentis euertūt. Idem in omnia religionum loca factitauerunt, nulli parcentes ætati aut sexui: vt erat genus Bohemorum semper ferum & crudele: nunc autem accedente perfidia hæretica, adeo in- cruduit, vt intolerabile fiat vniuersis. Magno semper odio religiones illi hæretici prosequuntur, infesti ante omnes fratribz prædicatoribus & minoribus, quorum opera perisse magistrum suum Constantiæ queruntur. Magnam Christiani sanguinis vim profuderunt, magnam Christi sanguini iniuriam intulere quotidie, magnam reliquis sacramentis contumeliam. Concilium Pragensis vr̄bis publicum obuiam ire malis initio cōtendit, principibus nouæ factionis clam in prætorium euocatis: primū verbis placare, & ad sanam mentem reducere contendūt: quo frustrati, spiculatore immisso iubent pœnas sumere, clanculo illis obtruncandis. Cruor qui per canales manauit, prodidit. Vbi innotuit esse cæsos, populares occurrunt: & ipsos patres, nisi fuga sibi consulissent, ipso oppressissent in prætorio. Cæsorū corpora feretro imposita, sustulerunt in humeros, circumferentes, quasi Christi martyribz laudes concinunt, Hi sunt sancti, qui pro testamento Dei sua corpora tradiderunt. Frater erat quidam Augustinensis, qui nimio zelo ferueret in nouam hæresim diuulgandā: hunc viri fideles clam de medio sustulerunt. Anus nacta caput occisi circumtulit, & hereticorum turbam ad arma concituit, vt in tumultum versi, sæuissent in omnes fideles. Multa tum ac varia prælia sunt facta in gentem perfidam. Duces Saxoniz, marchiones de Misna, Colonienfis, Treuerensis, Moguntinus, archiepiscopi, aliquando diuisim, quandoque iunctis agminibus, in perfidos sunt inuecti, sine magno fructu. Ipse Romanorum rex Sigismundus, iam malis coactis per magnum tempus, par euertendis non fuit. Fama est principes Theutonicos aliquanto seriosius rem aggressuros, si quas bello terras occupassent, iure gentium tenere licuisset. Sed non patitur regnum lacerari rex, testatus suum esse patrimonium, quod alienigenis permittere nec vellet nec liceret. Si pro Dei gloria & honore orthodoxæ fidei militare constituerent, esse paratum illis in cœlo præmium: se quoque non ingratum futurū iis qui

*Sibi magis
quā Deo ca-
tholici mili-
tant.*

qui præcipuâ operam impenderent edomandis ceruicibus perfidorum. Hæretici mira vñ fortuna, aut pares aut superiores configentibus euasere. Rodolphus dux Saxonix, quum aliquando inter proceres Bohemorum, defensores nouæ sectæ, de mādato regis verbū faceret, vt ad meliorem eos sententiam reuocaret, breui post moritur, signis extantibus in corpore sumpti veneni: quod illum toxico peremisse Bohemi putarentur.

IOHANNES interea & Albertus, duces Magnopolenses, Ericus dux Saxonix inferioris (cuius germanam Iohannes teneret coniugem) exercitu contracto peditum equitumq; duxit in marchiam Brandenburgensem. Aderat illis Otto dux Stetinensis, copiis non contemnendis. Erat autem expeditionis causa, vt Iohannem Stargardiæ dominum 10 vinculis eriperet: captū autem tenebat marchio memoratus. Erat enim perpetua illis palæstra principatus Stargardensis, de quo sine fine luctabantur. Quū marchiam Brandenburgensem sub Sigismundo teneret Iodocus Morauix princeps, cōmendauit illam abiens Iohanni & Vlrico fratribus, Stargardiæ principibus. Marchiæ proceres, quū inuiderent, transeuntem Iohannem, quū ad Iodocum marchionem proficisceretur, capiūt, & in arce Plawe septē annis captū detinent: donec magno se lueret ære. Eius quoq; filius Iohannes, quum in eisdem pugnaret hostes, capitur ad villā Koblanke, & in captiuitate permansit annis nouem, ad tempora Iohannis, qui Friderici marchionis erat filius: qui accepta non parua auri mole, captū laxauit. Sed in hac quā dicimus expeditione, laxari nō potuit. Ne tamen frustra venisse viderentur, oppidū Strutzeburgum obsidione cin- 20 gunt, oppugnantes. Ciues interriti, quū haberent etiā militarem manum secū inclusam, defensionī institerunt: quotidie muris inambulabant, omni telorū genere supernè iacto in hostes. Bombardas aliquot in propugnaculis habuere: vno sæpe ictu vicenos opprefere: ita vt laxare obsidionem cogerentur. Et qui paruulo in oppido oppugnando nihil profecerūt, animos posuere maiora pertentandi: retroq; ducentes agmina sua, sine magno fructu redierūt, quū non paruum suorum accepissent detrimentum. Marchiā tum habuit cōmendatam ab Imperatore Sigismundo, Fridericus Burgravius Nurebergen- 30 sis: qui hoc beneficiū promeruit, defuncto sine prole Wilhelmo monoculo Misnensi, cuius principatus transiuit tum ad filiū fratris: à quo iam in ducem Saxonix creato, transtulit Imperator marchionatū ad dictū Fridericū: & perseverauit in ea domo marchio- natus ad nostra tempora, diutius (vt confiditur) permanens. Hic est annus xix. post 1419. mille quadringentos, quū palladium Rostockense, & publica academia, gymnasiū literarum, per Martinū v. summū pontificem concederetur. Principes ipsi Iohannes & Albertus, ecclesias permisere magistris distribuendas: senatus vrbs constituit annua stipendia legentibus: multi ex vicinis contulere non pauca, in dotem eiusdem palladij priuilegiati. Sed ea nō diu permāsit ordinatio, surgente noua tumultuatione in vrbe: quod suo tempore dicemus. Quo tempore Fridericus Brandenburgēsis marchio in Wandaliā duxit exercitum, memor quod paulo antè à Magnopolensibus sua esset impugna- 40 ta ditio. Accessit altera causa, vt arcem Gorlose, latrociniorum fautricem, aut captam euerteret, aut deditam in possessionem caperet. Nec eum fefellit expectatio sua. Captam enim euertit: & in ducem quoq; Stetinensem eadem expeditione duxit: captumq; oppidum in signe Tangermūde (quod ad ducem pertinebat) suæ fecit ditionis. Ab inhabitantibus olim hæreticis hoc oppido cognomen accessit, vt discrimen esset ad illud quod eiusdem nominis ad marchiam pertineret. Lubicenses tum ciues, quum piratæ tenerēt 50 infestum mare (ab Holsatis, qui tum Danorum regi configerent, immissi) ipsi quoque stipendiarios misere in mare, qui incolumem nauigationem præstarent mercatoribus. Contulere manus satellites piratis: victi piratæ fugam ineunt: insequuti sunt Lubicenses in Sacrum quem vocant portum (est autem oppidum maritimum Holsatix) coegerunt nauibus relictis terram petere. Nec quievere Lubicenses, quo minus & ipsi in pedes coniecti oppidum ingrediuntur: xxi. ex fugacibus capiunt, cæteris dilapsis. Publico iudicio accusatos de piratica conuincunt, gladium perpetuū ultorem. Capitaneus Lubicam aduehitur, ibique pœnas persoluit legibus. Venerat ea tempestate de Praga homo hæreticus, in diocesi natus Bremensi, oppido Vorden: applicuitque Magdeburgum, semina perfidiæ sparsurus: detegitur archiepiscopo Guntero. Capitur, & examinatur: compertus est qualem eum rumor detulit: conuictusque, quum pertinax permaneret, degradatus, curiæ seculari & igni traditus euolauit.

CAP. 30.

Duces Magnopolis in marchiam.

1419.

Academia Rostockensis a-
rigo.Lubicenses in
piratas.

CAP. 31.

SIGISMUNDVS rex quum fortiter instaret Hussitis, arcem Pragensem, quā pri-
dem occupauerant, de manibus eorum eripuit, & in montibus Cudwis castra fouēs, pa-
rabat ducere in cæteros fidei desertores. Venerat eò ad regē vir militaris Zeucho, pro-
bata apud regem fortitudinis: qui deceptus Hussitarum errore, perditè pro illis agebat:
sed apud regem simulauit pœnitentiam, prostratusque veniam postulauit erratorum.
Rex non suspicatus subesse fraudem, non difficiles illi habuit aures, nec magnas obten-
dit reconciliationis conditiones. Receptus est in gratiam, quòd vir fortis esset: & vt cō-
spicius esset cæteris, cum literis & mandatis mittitur à rege ad custodiendam arcē Pra-
gensē, in qua multa erant congesta ecclesiarum & monasteriorum pretiosa ornamen-
ta, sacrę vestes ac vasa. Ille vir bonus, audacissimus latro, itinere medio magnam confla-
uit manum perfidorum: profectusque Pragam petiit arcem, & exhibitis literis regis in-
tromittitur cum omni suorum manu. Mox elicit quos reperit custodes: sanctorum re-
liquias igne concremauit, aurea & argentea vasa, vestes sericas, & quicquid erat pretio-
sum, inter suos diuidit: arcemque tuetur aduersus regem, pro quo credebatur aduenis-
se. Sed fraus fraude compensatur. Abierat aliquando Zeucho in longinquum, relictis
arcis custodibus, quibus fidebat. Io. Polentz de Lusatia, quum sciret illum abiisse, armis,
vestibus, equis, signis militaribus, se per omnia simulauit Zeuchoni: arcemque petens
poscit intromitti: nemo suspicatus est præter Zeuchonem esse alium, quòd ad omnia
signa constarent. Intromissus, pro rege recepit arcem, eadem arte vsus qua illam Zeu-
cho regi abstulisset.

*Ars deluditur
arte.*

CAP. 32.

LVBICENSES & Hamburgenses ciues, iunctis armis, hoc tempore arcem Ber-
gerdorpe oppugnauere, quòd (vt in Saxonia diximus) clam multa inde latrocinia & ex-
cursiones fieri dicerentur per publica itinera. Equites habuisse feruntur DCCC. pedites
duo millia. Oppidum facile captum diripiunt, apparatus arcem oppugnandi faciunt:
nec poterat virorum (licet fortium) qui arcī præerant, instantia tueri eam ab tantis impu-
gnantium viribus. Dedita arce potiuntur, posteaquam ad extrema venerunt qui custo-
diebant. Mox in Ripenborg ductum est: quæ arx, alteri longè impar, multo poterat mi-
nus resistere venientibus. Vtraque potiti, ipsi gubernatores duarum vrbiū, alternis im-
mittunt præfectum, mutatis per sextum quemque annū vicibus. Per quæ tempora Gro-
ningenses in suæ gentis oppida duxerunt: Lewardiam occuparunt, Scauriam oppugna-
runt, & in suam potestatem redegerunt, iustum præferentes imperiū in eos. Mira Phri-
sonum vanitas. Libertatem præferunt fabulosam à memoria Karoli Magni, cuius lite-
ras se tenere iactitant. Sed exemplar earum literarum adeo ridiculum, vt nullam fidem
sed cachinnum faciat: ita ab annis qui annotantur, à personis quæ in testimonium con-
signantur, tumultuarium est: fictor literarum quisquis ille fuit, præter voluntatem men-
tiendi, nihil videtur habuisse. Emendicatum exemplum apparet de quibusdam literis
quas Karolus IIII. dedisse videtur ex aliis. Nam principes qui pro testimonio inferun-
tur, non Magni, sed quarti Karoli tēpora recordantur. Sit gens vetusta, & (si volunt) for-
tis & honorata: præconem suum efferant Cornelium Tacitum, qui illorum recordatur
in temporibus Neronis, & cum laude commemorat, quòd eorum oratores donati sunt
à Nerone ciuitate, quum delectaretur libero eorum iudicio & facto. Viderunt enim in
confessu principum gentem peregrinam: & quum interrogassent quid sibi vellet pere-
grinorum confessus, essetq; responsum, hoc fidei præstitum eius gentis à qua missi vene-
rant: tum Phrisios sua sponte assedisse, præferentes, nullam esse gentem Germanis fide
præstantiorem: eoque delectatum Imperatorem eos insigniter donasse.

*Phrisiorum le-
gatorum rus-
sa libertas.*

CAP. 33.

WARSLAVS dux Wolgastensis Degenardum Buggenhaghen, virum militarē,
primarium eius terræ, qui (vt supra diximus) Conradum Bonow Sundensem pastorem
& turbatorem oppressit, ad epulas inuitauit, quas in quodam molendino iussit appa-
ri. Euocati eòdem duo Sundensis oppidi proconsules, non venere, quòd fortasse quid
ageretur suboleuissent. Non insimulamus principē prodicionis: sed exitus declarat non
fuisse illum ignarum machinamenti. Venerat Degenardus, & cum principe suo conui-
uatur, nihil mali suspicatus. Inter epulas, venit ex familia principis, qui diceret, magnum
adequitare globum armatorum. Mox confurgens Degenardus, quod erat suspicatur,
vindices venire necis nuper à se peractæ. Vbi parat abitur, à quodam astante percussus
in caput ense, cecidit. Irruere armati, & in conspectu principis mox iacentem oppresse-
runt.

*Degenardus,
vir fortis, do-
lo interimitur*

runt. Fama volat in urbem: mox ex vrbe in cæsi arcem mittitur nuncius de nece domini, & vt diligenter tueantur, moniti sunt arcis custodes. Nec diu post venit Degenardi cæsi scutifer cum valida manu, missus à principe, vt arcem Wolde dictam, eius nomine acciperet in potestatem. Sed exclusus frustratur, quum essent (vt diximus) arcis custodes præmoniti. Quo etiam tempore Iudæi per Bauariam, arma pecuniasq; subministra-
At catholici habentur, qui Turcicum faciunt hodie ambulant.
 uere Bohemis hæreticis, quò promptius infestarent fideles catholicos. Gaudium erat infelicitum & perditorum hominum, quòd Christiani mutuis se viribus attererent. Sed Fridericus dux Bauariæ, re comperta, Iudæos omnes captos misit in carcerem: rebusq; exutos docuit alienis malis non gaudere, nec insultare Christianis. Nam bona eorum

10 omnia (quæ non pauca fuere) iussit ilico confiscari.

D V R A B A T per ea tempora bellum inter Danorum regem Ericum & duces Sles-
 wicenses. Hamburgenses tum pro suis (vt debuere) zelantes principibus, immiserant mari duodecim ex grandioribus naues. Propria sorte nauigabant spontanei quique, si-
 bi habituri quicquid lucrarentur, nec à quoquam stipendia accepturi. Littus occiduum Iutiæ infestum fecere: obuiam Danorum manum cõfligentes superauere, demersis tri-
Danorum in Iutia clades.
 bus ex eorum numero nauibus, in quibus non pauciores ducentis ex Dania perierunt. Interim Henricus dux per terram duxit in Iutiam: populabundus vbique ingreditur: oppida ære multauit, quum redimerent incendia & prædas: villæ per agros direptæ sunt: multi ex incolis, qui ditiores putarentur, abducti captiui, vt in tempore excussi re-
 20 dimerent ære suo captiuitatem. Interim Bohemi Hussitæ, quum ex arce Pragensi ab re-
Hussitæ capti a arce, prælio sunt superiores.
 giis infestarentur, obsidione cinxerunt & expugnauerunt arcem memoratam. Om- nem regis familiam crudeli nece peremerunt, & suis impositis, præsidium firmauerunt. Rex vbi comperit, magna suorum stipatus manu ducit in perfidos. Illi concepta audacia, quum etiam deforis auxilia non deessent, ad regem exeunt præliaturi, aciem illi op-
 ponere ausi. Gaudet ille foras prodiisse temerarios: quos in vrbe opprimere difficulter potuit, confidit in acie casuros. Sed illi ferarum immanium in morem profiliunt, regi-
 incumbunt violenti, & quàm putabantur fidetiores. Cadunt vtrinque plurimi: sed ma-
 ior fit strages regionum. Ita diaboli milites catholicis etiam tum præualuere Christianis. Ferunt supra decem in eo prælio comites tum oppetiisse, cum innumera manu militum,
 30 ac militarium simul & gregariorum peditum.

S V N D E N S E S ac Griepswaldenses ciues, quum ferrent indignissimè necem opti-
 mi & eis amicissimi viri Degenardi, nec essent in eius cognatione qui vindicarent, ar-
Degenardi ca- des vindicatur.
 ma corripunt, arcem oppugnant, captamque, dilapsis prius parricidis, communiunt: breuique interposita mora, Meserow, quò se contulerant memorati sicarij, ducunt, cin-
 gunt, oppugnant. Vbi videt loci dominus iam pene captum fortalitium, lacum qui ad-
 iacebat, pertransire lintre, vt elaberetur, conatur. Sed nauicula non ferebat armatum: euerfa demergit armis grauem. Sedecim in arce capiuntur: qui in urbem protracti, pu-
 blico iudicio condemnati, quum prius alligati equorum pedibus per urbem traheren-
 tur, rotis excarnificantur. Cadauer nuper demersi militaris, iam pene corruptum, co-
 40 rio insuitur, & rota suffixum, volucris cœli ponitur exedendū. Ita memorabili exem-
 plo, necem amici militaris persequuti sunt ciues. Interim Hussitæ Bohemi, miris per re-
 gnum sæuitiis debacchati, in catholicos ferebantur. Exusta oppida, direptæ vrbes & vi-
 ci: ecclesiæ concremata, monasteria omnium ordinum (quibus infestiores fuere) pe-
 nitus deleta. Sacræ virgines constupratæ, occisi sine numero monachi, sacerdotes: nul-
 la vis obstitit. Sepenumero impares, maioribus superatis viribus, victores. Sigismundus
 rex, iam bello Turcorum magno per Vngariam implicitus, adesse non potuit: quocirca
 principes electores inuitauit vt armis obuiam irent. Tentatum est sepe frustra: sæpe ma-
Hussitæ nulla hostium vi de- leri possunt.
 gnis cladibus cæsi sunt exercitus catholicorum. Aliquoties & ipsi hæretici superantur:
 sed semper ad arma consurgunt fortiores. Iam montem Cudwis munitissimum, quem
 50 rex firmabat præsidio, hæretici occupauerunt. Fridericus & Wilhelmus Misnæ mar-
 chiones validum in Bohemos exercitum produxerunt: & transitis montibus, ad oppi-
 dum Bruxe hostibus occurrerunt. Hic iam miserante Deo, quum magna esset pera-
 cta in perfidos strages, fugam inierunt, intra oppidum se recipientes. Sequuti prin-
 cipes obsederunt, & impedimentis bellicis adhibitis etiam oppugnauerunt. Vbi muri
 iam pene cecidisse bõbardis videbantur, hæretici captos quos tenuere ex catholicis, gran-

Husit. arm. op-
pidū expugna-
tur.

dibus affixere clypeis, vt nonnisi per eorum corpora muri confringerentur. Calamitosi vt poterant acclamauere, non sibi parcendum dicentes, vt vindictam sumant de hostibus Christianorum. Sed prouenit, largiente Domino, & fortissimis viris instantibus, vt oppidum illis non læsis caperetur: qui arma contrā tulere, cæsi sunt omnes ad vnū. Sed hæc victoria non confregit animos perfidorum.

CAP. 36.

Expedi-
tio in
Husitas ne-
quicquam su-
cepta.

IN perfidam Bohemorum hæreticamq; gentem Martinus papa, plenissimis indulgentiis concessis, inuitauit principes & omnes Christianos. Conuenit innumera ad diē multitudo equitum peditumq;, magnis vbiq; animis, in eam expeditionem. Alij pecuniam, alij arma, alij reliquū apparatus contulerunt: multi pro se misere equitem aut peditem, subministratis sumptibus. Conuenerant frequentes cū magnis agminibus prin-
cipes: solus Romanorum rex expectatur, ille moram excusat in Vngaria. Sed tantę mul-
titudinis exercitum diu alere sine fructu & labore, infinitum videbatur. Placuit euoca-
tis proceribus, etiam rege non expectato, concilium agere super administrando bello. Dum in cōcilio deliberatur, incertum vnde, ab hostibus an per incuriam, tentoria prin-
cipum terribili incendio concremantur. Stabant stupentes, incerti vnde hoc malū ori-
retur. Dum trepidant arma & equos educere, emerfere hostes ex vicino oppido Sachs:
& implicitis catholicis fumo & labore superuenerant, & imparatis manus conferentes,
multos perdiderunt. Ita magno molimine instituta expeditio, dum caput desyderaret,
cessit in vacuū: periere impensæ & operæ plurimæ. Nam qui sibi fuga consulere potuit,
satis tum erat fortunatus. Christiani verò principes, omisiss Bohemis in se versi, mutuis

Christianorū
inter se princi-
pum discordia

se armis lacerauerunt. Nam Fridericus Brandenburgensis marchio in Ludouicum Ba-
uariæ ducem conuertit arma, quæ in Bohemos comparauit: ingressusq; terrā ducis, ob-
uia omnia prostrauit: nec erat qui illi aciem opponeret: breuique magnā eius ducatus
partem bello cepit. Arces, oppida, vrbes, numero sex & triginta, in ditionem marchio-
nis, per id tempus cōcesserunt. Fuit per eam tempestatem in maritimis regionibus, tan-
ta aquarum inundatio, vt Deucalionis aut Noæ tempora in memoriam redigerentur. Non
longè Dordracō, insigni oppido Hollandiæ, magna pars terræ palustris interiit. Se-
decim ferunt parochias cum innumera populi multitudine (quod dictū quoq; misera-
bile est) interceptas. Monstrant accolæ locum, mari per æstum (vt solet) relabente. Ma-
gna se per hæc tempora manus militariū virorum coegerat, vt nō ad prædā sed ad præ-
lium exisse videretur, equites centum & octuaginta: qui obseruato itinere venientium

Prædones è lo-
co quò se rece-
perant, capti
abducuntur.

cum mercaturis curruum, inter Albim & oppidum Molne, breues sibi nundinas cōsti-
tuerunt. Non potuit tantum agmen ire tacitum. Præmoniti Lubicensēs Hamburgē-
sesque, in armis erant opportunis locis tendentes: occupauere vada & pōtes, quibus re-
deundum videbatur eius generis mercatoribus. Necdum enim venerant in manus eo-
rum optatæ merces: & iam omnia vada audiunt infesta ab vrbicis. Quid facerent viri a-
liās audentissimi, sed tum in casses pene coniecti, numero longè maiori inclusi? Recto
itinere Louenborg petunt, Ericum ducem adeunt: securitatem postulant, & impetrāt.

Ericus dux
prædonibus
perfugium præ-
stat.

Nam se in manus eius constituunt captiuos, ne sequentibus vrbicis consignentur. Ve-
nere armati ex vrbibus memoratis: arcem cinxere Louenborg, hostes publicos reddi
postulant. Dux autem, ad se confugientes amicos respondit prodere se non posse, rede-
ant pacati in vrbes: se curaturum vt militares illi de iustitia respondeant: amicamque
inter eos compositionem se facturum pollicetur. Non acquiescunt, asserentes, si publi-
cos ille hostes tueatur, pro hoste habendum: cognitum esse, eadem seueritate leges di-
stringere receptatores latronū cum ipsis. Replicat dux, nihil illos perperam egisse, qui-
buscunque ex causis venerint: cogitationis pœnam mereri neminem. Quumque nul-
lis verbis exaturari possent vrbici, Ericus dux de voluntate hospitum suorum paciscitur
vitam & incolumitatem eorum: in quam rem fide publica interposita traduntur. Sed
quum intelligerent ex illis nonnulli se in vrbes deducendos, suspectam habentes fidem
ciuium (quod sibi male conscij essent) dilabuntur numero viginti: cæteri diuiduntur ex
æquo inter ambarum vrbium armatos. Equi & arma, more militari, in distributione ve-
nere satellitum expeditorum. Aliquandiu carcere macerati, dum ere suo libertatem re-
dimerent, præstita securitate de non vindicando, in sua quisq; sunt redire permissi. Erāt
verò ex Marchia, Prignissa Magnopoliq; quos illa vetus Wandalię natiuaque condi-
tio pertinacius vsque in præsens comitatur.

P R A G A infelix domicilium hæreticorum, in se versis manibus cruentissimo prælio laborat. In vrbe veteri pro magna tum parte habitauere Theutonici, viri fideles & catholici, qui magnis sunt odiis hæreticos nouæ ciuitatis infectati. Frater quidam ordinis Eremitarum Augustini feruebat noua hæresi, declamator ad populum eximius: qui ubi libera voce in vrbe etiam veteri ausus est hæresim suam disseminare, non passi consulares improbissimū hominem, capiunt: & cum quibusdam sectatoribus suis in tenebras condunt, nunquam rediturum. Resciuit hoc alicunde vetula, sectatrix eius, quæ magnis clamoribus implebat urbem nouam, sanctissimum predicatorem eorum, fratrem Iohannem, à concilio veteris vrbis esse indigna morte peremptum. Tumultuatur
 10 populus, & captis armis urbē veterem inuadunt. Recto itinere prætoriū petunt, repossunt prædicatorem suū: & quos inuenerant, per tumultū oppresserunt, iniectoq; igne domū ipsam publicam concremare contendunt: quiescentibus ad omnia viris bonis, quod viribus impares hominibus nequā videretur. Nam nisi de foris adiuuentur, infelicius tentari bellū intestinum. Quo etiam tempore urbibus maritimæ Wandaliæ, non modò in latrones terragrassantes, verum & in piratas mare infestum habentes, maior erat contentio. Multi se collocauere in Phrisiam, & ex eius portubus incurrentes, quotidianam prædam fecere. Pertæsi aliquando Lubicenses & Hamburgenses ciues, classem instruunt, Albi educunt: mille imposuere armatos, bombardas & petralias ad expugnanda castella secum duxere. Peruenerant ad vicina oppida Dockem, ubi sciebant
 20 esse domicilium piratarum. In ipso littore excitant sibi iidem magistri præsidium ex cespite congesto, quod nullis bombardis quateretur. Groningenses sociā arma iunxerunt urbibus memoratis, pertæsi & ipsi latrociniorum quæ fierent per mare. Oppugnatur præsidium fortiter: ab iis qui inerant defenditur. Sed præualere oppugnantes: captoq; & funditus euerso fortalicio, quadraginta quatuor viros, qui pugna supererant, publico gladio cæsos, pœnas legibus dare coegerunt. Mox in vicinum oppidū conuertunt agmina. Piratæ quū audirent exitum comparium suorum, fugam ineuntes abeunt. Oppidum ingressi urbici reperiunt opimam prædam: recognoscunt sua signa mercatores. Phrisones se alienos culpæ clamant: sed tamen receptatores improborum bonis omnibus nudantur: quidam etiam eorum capti abducuntur: sed postea incolumes
 30 remittuntur. Interea qui pro ducebus Sleswici infestabant littora Daniæ satellites, numero quingenti, opimam cernunt ad nauigare prædam. Rex arcem Flensborg importatis armis & com meatibus statuit communire: ea inerant nauibus. Holfati aggressi naues capiunt, Danos in mare proturbant, captas res Kilonem inuehunt. Henricus autem dux, magna suorum, quanta potuit maxima collecta manu, arcem quam tum obsederat rex (Dorning vocant) importatis com meatibus, quibus laborabant, asseruauit. Nam aggressus obsidentes, deiecit duo præsidia quæ Dani erexerant, & ipsis cernentibus frendentibusq; quæque voluit arci inuexit, victor reuersus: satis securus, quod si non fame, nunquam armis expugnaretur arx aliàs munitissima.

CAP. 37.

Senatus Pragensis Huiusmodi superiores non satis prudenter irritat.

Pirate expugnata arce capti dant pœnas.

Dani ab Holfatis victi.

CAP. 38.

D I V Lubicenses continuere, ne Danico bello implicarentur, memores regalis in
 40 suos maiores propensionis, quod illos vel solus restituisset in urbem. Sed quum satellites qui regi militarent, per mare sine discrimine prædarentur, inque regno non satis tolerabiliter haberentur mercatores Lubicenses: iuncti cæteris Wandaliæ ad orientem urbibus, hostilia & ipsi nunciauere regi. Orientale ergo mare Lubicenses, Wis marienses, Rostockcenses tutati sunt, in eos qui pro rege nauigauere. Hamburgenses per Albim dilapsi, occidentale latus Iutiæ vastant: inuentisque nauibus, quas pridē Dani ademerant Holfatis ipsisque Hamburgensibus, quum neque anchoras, neque vela, neque reliqua armamenta (quæ Dani consulto abstulerant) haberent, iniecto igne illas concremarunt: & littora vastantes Iutiæ, opimam prædam retulere. In Baltico autē mari (quod à Baltia peninsula, non balteo nomen habet: nam ea continet, quod diximus, tria regna
 50 aquilonis) Lubicenses cum orientalium urbium viribus, grassantur in hostem. Iam rex, Hollandinorū magnas naues, quæ ad anchoram stabant in portubus regni, armare constituerat, & ciuitatum classi opponere. Præuenientes urbici, anchoris, velis & funalibus eas naues priuauere, quod inutiles regi essent. Quumque non tum armis rex posset occurrere, treugis constitutis, pacis curauit fieri mentionem: constitutoque loco ac tempore conuentum indixit: sed frustratio fuit, ut sæpe antè. Consilium erat regis, urbium

Lubicenses cū Danis bellum gerunt.

Magnæ naues Hollandinorum.

communitates longis & infructuosis grauare impensis, vt exorto murmure confurgeret plebs in patres: pace interim foris constituta, diu intus illi tumultuarentur. Ita interpretati sunt plurimi tum regiam mentem.

CAP. 39.

*Poloniam malo
in fratres
Theutonicos
animo.*

BOLISLAVS interim Poloniae rex, Jagail antè dictus, & (quod saepe commone-
mus) genere Letuanus, quum iniquam mentem & alienum semper haberet animum in
fratres Theutonicos per Prussiam, quibus etiam magnam ditionis partem ademisset: il-
li verò ab recuperando suo non quiescerent: ipse tum rex vocato in societatem belli Vi-
toldo (quem Alexandrum in baptismo dixere) fratruele suo, arma cōuertit in Prussiam.
Ferunt in exercitu eius fuisse ducenta millia pugnatorum. Fratres ipsi viribus & nume-
ro impares, animis etiam superiores sibi visi, fixerunt castra ad riuum vnde hosti transi-
tus erat. Quumq; hostilis exercitus quotidie cresceret, nec iam diutius sustineri posse
videretur, retro pedem fratres tulere: & transitu permissò, ad communiendas vrbes &
arces suas conuertuntur. Transito amne, rex obsedit arcem Lokow: sed ea tam erat cō-
munita, vt nullam oppugnationem formidaret. Consumptis in eo labore diebus octo,
frustratus rex soluit obsidionem: duxitq; in arcem & oppidum Resenburg. Habitato-
res loci diffisi, iam rebus in tuta exportatis, oppidum reliquere. Arx erat pontificis: nec
ille defendere sisus, incustoditam reliquit. Rex suos in arce & oppido collocauit: vltra
progressus omnem terram Culmensē igne ac ferro vastauit. Incolæ id veriti, res om-
nes & pecora cum affectibus exportarunt in insulam quam duo flumina Vistula & Tre-
uenitz efficiunt: inque eam multi commigrarunt. Vada autem fluuiorum ita commu-
niant, vt difficillimus fuerit hostibus transitus ad illos. Dum ita sauirent in Prussis Po-
loni, fratres exercitum octo millium expeditorum mittunt in Poloniam, qui egregiè cō-
pensabat damnis damna. Immunita in regno (vt sunt fere) omnia oppida diripiunt: mu-
nitiones expugnant, satis vbique prosperè. Quinq; vrbes oppugnatione facta ceperunt.
Crone monasterium, quod rex ipse in castellauit, exercitus fratrum expugnauit, cesso cū
multis loci praefecto: solo munitionem aequant. Interea rex in Prussia Culmensē vr-
bem expugnat, firmatq; suo praesidio imposito: ecclesiam maiorem in castellum com-
munit, per domos canonicorum castra dispartitur. Magister autem, quantas potuit vi-
res contrahens, regem in ea obsedit vrbe. Quanto enim erat exercitus regis numero-
sior, citius erat expugnandus fame. Inque eam necessitatem breui regem perduxit, vt
prior pacis faceret mentionē. Constitutis autem treugis copias magnas dimisere. Sub-
missisq; viris prudentibus, rem omnem & controuersiam his conditionibus pacauere,
vt fratres duabus arcibus, quas in finibus suis aduersus Letuaniam erexere, Nesse &
Drauenburg, euersis & demolitis, regi duci in Prussiam, quoties vellent, iter per-
mitterent. Dura erat conditio: sed necessitas aliam non habuit legem. Dum hæc age-
rentur, superuenere principes Theodericus archiepiscopus Colonienfis, & Ludouicus
dux Bauariae, missi ab electoribus principibus, vt intercepto bello de pace agerent, in-
structi mandato regis Romanorum. Hirenouatis tractatibus, reuocatisque pactis prio-
ribus, in tolerabiliores rem rede gere condiciones. Quibus per omnia firmatis, in sua
quique redierunt.

CAP. 40.

*I. 4. 2. 3.
Io. dux Mag-
nopolensis mo-
ritur.*

PER hæc tempora, qui fuit annus à Christo nato vicesimus tertius, in nouo seculo
quadringentesimo dilapso, Iohannes dux Magnopolensis, in arce Zwerino diem suum
obiit, duos paruulos relinquens, Henricum & Iohannem: quorum Henricus ad nostra
tempora peruenit, pater eorum principum qui nunc rebus praesunt, Magni & Baltasar.
Sed tum paruuli sub matre Katherina educantur. Rerum autem gubernacula accep-
pit Albertus dux, Alberti regis filius: sed ea non diu tenuit, subtractus ex hac luce sine
liberis. Quo tempore in Bohemia, rebus semper in deteriora prolabantibus, hæretici
creuerunt, crudeliter digrassati in omnes fideles catholicos, sed seuerius in religiosos:
quum dicerent factitias religiones esse adinventiones diaboli: vnam esse veram & soli-
dam & synceram Christianae pietatis religionem: quam in magno ecclesiae monaste-
rio, sub abbate Christo, omnes profiterentur in Christo baptizati. Obsederunt tum
hæretici magnis apparatus arcem regni praecipuam Karlstein. Inerat cum valido
praesidio Iohannes Polentz, regis capitaneus: sed à fame illi periculum imminabat:
nec par esse potuit obsidentibus, vt in aciem educens illis se obiectaret. Coangustatus
ergo, inuenit qui soluta obsidione commeatus illi importarent. Fridericus Misnae, &
Fride-

*Monachi, te-
stis, id faciunt
quod mus in
pera.*

Fridericus Brandenburgēsis marchiones, & Ludouicus dux Bauariæ, tribus agminibus adoriuntur obſidentes, & facto impetu in eos, aliquot millia fundūt, vertuntq; in fugam obſidentes. Ita arx præcipua, quæ multa ſeruabat pretioſa regni Romani inſignia (quæ illuc Karolus III. inuexerat) de manibus perfidorum eripitur. Quo tempore Fridericus de Brandenburgo marchio, in Parlberg cum Alberto duce Magnopolenſe, de diuturno inter eos bello pacando colloquium habuit. Suberat belli cauſa, quòd militares finem non facerent de prædationum aſſuetarum, principi quidem ſuo ſe purgantes, aliis tamen innocentia ſua fidem facere non poterant. Compertum eſt, vtriuſque principis conſiliarios non æquè ad concordiam laborare, quòd quibuſdam pacis tempora quam
 10 belli erant grauiora. Hoc quum marchio comperiſſet, omni ſuorum cœtu cōcilij dimiſſo, idq; ex Alberto duce depoſcens, ſolus cum ſolo negotia pacis pertractauit: & conuenit inter ambos, vt Fridericus duas arces, Domze & Gorloſe (quas ex Magnopoli per bellum acceperat) de benignitate redderet, filiamq; paruulam illi coniugem deſponderet. Iohannem tamen iuniorem Sargardia dominum, quem captum tenuit, necdū relaxauit: prætenſis quibuſdam ex ratione cauſis, vt in alterum diem hoc ſeruaret. Erat tū bruma gelidiſſima: quæ vſque adeo mare cōſtrinxit, vt equites mare tranſirent ex Prufſia Lubicam. Littoralibus credo locis conſtrictum mare, iter præbuiſſe terreſtre. Nam
 mediis in fluctibus raro eſt tanta quies, vt conſtringi patiatur.

Qui principibus a conſiliis ſunt, paci ſepe obſtant.

Mira maris congelatio.

L I B R I D E C I M I F I N I S.

A L B E R T I K R A N T Z I I
W A N D A L I Æ L I B. XI.

MAGNOPOLENSIS inſignis Wandalia ducatus, per Albertū ducem, Alberti regis filium, adminiſtrabatur. Nam nepotes eius ex Iohanne fratruele, Henricus & Iohannes, impuberes tum fuere, educati ſub matre Katherina. Albertus autē, vix exacto anno à die deſponſatæ ſibi impuberis puellæ, diem ſuum obiit. Intacta puella rediit in paternam domum, ad patrem Fridericum marchionem. Oppidum Wittenburgum cum pertinentiis, donatione propter nuptias habebat deputatum. Sed quoniam in ſponſalibus res hæſit, nec eſt peruentum ad nuptias, arbitrati ſunt Magnopolenſes, donationem factam nō conſtare. Eſt enim propter nuptias vocitata, etiam ſi antè fiat. Cōmiſerat autem Albertus moriens, terram & tutelam nepotum ex fratre, gubernatoribus vrbiū Roſtockij & Wiſmaria: non vt adminiſtrarent principatum, ſed vt conſiliis & auxiliis fouerent paruulos. Mater autem paruulorū domina Katherina, Matthiam Axkowen militem, virum ad omnia fortem, præfecit rebus gerendis, & eius ductu & miniſterio, cuncta pro imperio ipſa gerebat: mulier prudēs, & quæ æquaret, multoſq; ſuperaret virtute. Quo tempore Ericus rex Danorum cauſam ſuam apud regem egit Romanorū Sigismundum: euocauitq; duces Slefſwici, vt de ducatu coram illo rege tranſigatur. Crediderim arbitrum cauſæ factum regem Romanorum. Alioqui Dania nunquam ſubefſe paſſa eſt Romanorum imperio, vt tum rex legitimus videretur in cauſa iudex: ſed quòd de voluntate partium ſuſciperet arbitrium. Idq; vt credam, inde adiuuatur, quòd ſi Dania vel iure vel conſuetudine vteretur Romanorum, plana cauſa videbatur & expedita, vt filij patri ſurrogarentur. Sed quoniam ius aut conſuetudinem Romani feudi Dania non agnoſcit, putabant regij conſeſſionem Gerhardo patri factam, non eſſe realem, ſed perſonalem. Abiudicauit tum rex Romanorū ducibus Slefſwicenſem ducatum, ex qualibuſcunq; documentis, quæ pridem attuliſſet quidam, ad hoc in Daniam miſſus, decretorum doct̃or. Sed deuolutum eſt laudum, reductumq; tanquam ad arbitrium boni viri, ad diſcuſſionem ſummi pōtificis: qui cauſam Theoderico Colonienſi archiep̃ſcopo cōmiſit audiendam. Indignatus autem Romanorū rex, quòd auderet ſalcem papa in non ſua meſſem dimittere, expoſtulare iuſſit

CAP. I.

Daniam apud Ro. regem arbitrium cōtendit.

ad hoc missum oratorem. Poterat autem, nec omisit, summus pōtifex (quod optima rā-
tione potuit) suum factum tueri, quòd arbitrium ad se de iure deuolutū examinari man-
dasset. Sed hæc in Dania partim, etiam pro sua parte in Saxonia explicita, nunc breui
commemoratione satis est attingere.

CAP. 2.

*Incendia nul-
la ope huma-
na restringun-
tur.*

TRIBVS vno tempore locis satis distantibus (quod prodigij loco habitū est) exor-
ta ferunt incendia, quæ nulla vi restringi poterant. Gdani in Prussia, Tanclem in Wan-
dalia, Duderstat in Saxonia, ecclesiæ & monasteria, vnà cōflagrarunt cum multis mor-
talibus. Ferunt (quod diximus) nulla vi aquæ, nulla deniq; subuersione domorum suc-
curri potuisse: donec à fundamentis omnia consumerentur quæ illud incendiū attrige-
rat. Rem tum quoq; nouam, & insigni multorum fama diffusam, ferunt in Liuania vrbe
Rigenfi contigisse. Magister fratrū ordinis Theutonicorum quum vellet nuptias cōse-
rere inter iuuenem professione mercatorem, & mulierem, quā idem magister nō odif-
set, refragareturq; iuuenis, quòd dubiæ videretur mulier pudicitia: quæ contemptum
suum protulit ad vindictā, vt olim vxor Ægyptij in Ioseph, & Pasiphae in Hippolytū: de-
ferens iuuenem magistro fratrū, de furto illum impetuit. Ille iussit publico condemna-
tum iudicio, necari iuuenem suspendio. Iam moriturus iuuenis, Quoniā, inquit, in hoc
mundo iniustè condemnatus morior, ad iustum iudicem voco magistrum in diem ter-
tium decimum, mihi de iustitia responsurum: vt ibi verum inter se ac me experiatur iu-
diciū. Moritur iuuenis: magister auditam euocationem contempsit, vixitq; letus dis-
cutiens melancholiam. Venit dies constituta, & ecce subita ægritudine corripitur. Cer-
tus quòd moreretur, astantibus dixit, En morior, video qui me vocauit astantem. Quo
dicto obmutuit, & paulo pōst viuendi finem fecit. Fabula vulgatur per omne Liuania
theatrum. Mulier inde ab alio mercatore de vero furto impetitur. Inuenit fideiussores,
vt iure responderet. Intra diem viriles sibi vestes aptauit: vt clericus tonsoratur: abit in
Prussiam, non expectato iudicio quod formidabat.

CAP. 3.

*Prinslauiam
obijessa ciuibus
male defenden-
tibus capitur.*

WERSLAVS Wolgasti, Casimarus & Otto, fratres, Stetinenſes duces, quum assi-
duo de finibus bello colluctarentur aduersus marchionem de Brandeburgo, expedito
exercitu Prinslauiam urbem clarā marchiaē obsederunt oppugnaruntque. Ciues defen-
sioni suæ nō tam prompti quā debuere, videbantur: æquiores in hostium partē, quòd
crebrius exacti & emuncti ære, præsentem nō amarent principatum. Urgebat foris ho-
stis: intus, quem marchio vrbi præfecit, vir militaris, hortatus est vt defensionī suæ non
deessent. Sed dū acrius hostes instant quā illi se tuerentur, capta est vrbs: capitaneus
equo conscenso abiit. Sequuti sunt illum ex ciuibus præstantioribus viri duodecim, ar-
cem illius cum eo ingressi. Ille non auersatus venientes, dexteram iubet protēdere in fi-
dem marchionis, vt eius essent potius, quā hostium captiui: quòd segniter urbē tuen-
tes, hosti illā prodidissent. Principes autem qui urbem cepere, positis ad opportuna loca
custodiis, iubent adesse ciues in cōuentu fratrū prædicatorum: quòd locus ille capacis-
simus, minus etiā armis formidabilis videretur. Prodiere frequentes in conspectū prin-
cipum ciues. Tum admirans multitudinem Otto, fertur dixisse, Si viri fuissetis, nō tam
leui momento urbem caperemus. Illi demissis capitibus sacramenta præstant victori-
bus, vt deinceps in eorum fide permanerent (homagium vocāt) facturi deinceps quod
ab eis iuberentur. Et vt prodigia inferamus, erat per id tempus puella in Hollandia, oppi-
do Schiddam, Christo deuota: quæ intra octo & viginti annos nullo corporali cibo re-
fecta, solo Dominici corporis sacramento per singulos dies dominicos accepto victita-
bat: corpus attenuatum solis neruis cohærebat & ossibus, carnes cōsumptæ vires ade-
merant. Curiosè experiri statuit sacerdos, siquid subesset aliud: afferebat aliquando
puellæ hostiam non consecratam, vt probaret si Dominici corporis sola virtus fœminā
sustineret. Ferunt mox destitutam viribus, factam velut in agone: & nisi citius Domi-
nici corporis præstatione succurrisset, animam protinus efflasset. Idem quoque aliis in
locis vsu compertum ferunt. Viuit hodie puella, aut paucos ante annos in Perusia Italiae
ciuitate defuncta est, de qua similia ferebantur per omnia.

CAP. 4.

*Magnopolen-
ses hostem præ-
lio superant.*

NON facile poterat vetus odium compacari, quod erat inter Magnopolenses, & vi-
cinos marchiaē habitatores. Transactum videbatur inter Fridericum & Albertum prin-
cipes: quod proximè diximus: Sed Alberto iam facto de medio, quum etiam Frideri-
cus marchio longe videretur abesse, recrudit bellum. Nam Iohannes Gantz de Potlest
iunior

iunior baro nobilis, non contemnendam manū militarem duxit in Magnopolim, quod contemneret terræ gubernatorem : facile ratus terram sine principe peruadere. Sed Matthias miles, gubernator, expedituit nō leuem militarium suorum numerum : & obuiam profectus manum conferit venientibus. Ibi fortiter vtrinque digladiatum est : sed marchitæ numero & viribus impares, cessere : capti ex eis plurimi. Ipse baro ductor cū multis venit in manus Magnopolensium : insigniter ære emunctus, priusquam laxaretur. Magno deinde molimine Christophorus & Wilhelmus, domini Wandalorum, duxere in Prigniſſam, quæ est iuris marchionum : peruenereq; ad vicina oppidi Wistock : ibi prædas conuectabant, omnibus in circuitu euastatis. Iohannes Friderici marchio-
10 nis filius, venientibus se opposuit : & in vicino oppidi Prifwalk congregiūtur. Bellatum est vtrinque strenuè : cecidit in acie fortiter pugnans Christophorus princeps de Warne. Erat ex capitaneis Magnopolensium, qui turpi fuga cum quadraginta lanceis desertor factus est principum suorum : venissetque in manus hostium Wilhelmus, nisi Henricus Molsaen, vir fortis, pro suo domino se obiectasset periculo, captus, vt ille euaderet. Iohannes quoque de A, vir militaris, & iam consul Rostockcensis, ibi capitur. Intercepti cum commeatibus septingenti currus : tantus fuit gerendi belli commeatus, tanta in dies prouisio. Hac victoria primū insignitur Iohannes iunior marchio, referens ex hoste spolia multa. Aderat illi senior de Potlest baro, vt capturam filij proximam insigniori nunc victoria aboleret. Ita vertente fortuna, vt nunc hac nunc illac se vertat, mobilis
20 volucrisque victoria.

C A S I M I R V S de Stetino, & Werſlaus de Wolgaſto duces, assiduis irruptionibus marchiam vexauere. Quod quum Fridericus (qui tum in superioribus agebat Bauariæ) intellexisset, ducto inde agmine, quod etiā in Marchia vehementer adauxit, mouit in hostes memoratos, in ducatum Stetiniensium : obseditque arcem quam vocant Quatuor rotarum (Quadrigariam dicere possumus) circummittens expeditos, qui omnibus peruaſtatis, prædam in castra comportarent. Obsessi misere qui principibus suis rem exponerent, commonerentq; commeatum importare, quod sibi à fame videretur laborandum. Illi verò non segnes, ex Pomeranis, Prussis, Polonis, magnum exercitū comparauere : vt hosti obuiam euntes, soluerent obsidionem. Exploratum Fridericus
30 habuit quanta manu superuenirent : circumspiciensq; vidit, sibi, quod hosti minabatur, imminere, defuturum commeatum, si à maioribus hostiū copiis circumfederetur. Castra igitur loco mouit, & in tutiora duxit : si forte hostis sequeretur, manum cum eo cōferturus. Ferunt, in obsidionis loco, quum duces superuenirent, tanta Fridericum celeritate profectum, vt apparatus oppugnationis hosti relinqueret, bombardas cū machinis, & cætera id genus. Russorum tum urbem clarissimam (Nouguardiam vocant) tanta lues inuasit epidemix, vt intra sex menses octuaginta hominum millia perirent, tanta (vt ferunt) celeritate, vt ambulantes in plateis mox deciderēt, & ad sepulchra mortuorum, qui sani tumulandis aliis aduenerant, cū mortuis mortui tumularentur. Auxit aeris corruptionem multitudo insepulcorum cadauerum : quæ ita profundauit corruptionem,
40 vt maximam celeremque vim occidendi homines haberet.

I A M verò in Bohemia tantum excreuit potentia perfidorum, vt non cōtenti in regno omnia pro arbitrio euertere, foras exercitū ducere contenderunt, vt etiam vindictam in hostes suos molirentur. Memores quā frequēter ab Friderico Misnæ marchione sint proſtigati, in illū dūcere primum statuerunt. Quatuor lancearum millia feruntur eduxisse : ea fuisse ferunt viginti, aut (si minus) sedecim equitum millia : nam lancea quinque iumentis fulcitur, aut (si minus) quatuor. Ea manus obsedit oppidū Misnæ Duxa. Id veritus Fridericus, urbem vt poterat communiuit, forti imposito præsidio, quantum defensionis satis esse putaret : armauitque sex suorum millia, quæ ex opportunis locis incurrerent obsidentibus, vexarentq; abintus de forisq; vt obsidionem
50 defererent. Impugnata est acriter vrbs, & aliquandiu fortiter defensa. Sed vbi præfectus iam rebus suis intra urbem diffusus, siue quod foris hostibus se confideret esse grauiorem, noctu cum præsidio militum egreditur, ciues cohortatus vt fortiter tuerentur urbem : futurū pollicitus, vt foris inualis hostibus, is illis facilè labor crearetur, quo oppugnandæ vrbs animū deponerent. Erant in ea vrbe quoque qui hostibus fauerent : è quibus vnus clam muro delapsus, hostes admonet fortiter oppugnēt, abesse præsidium

Iohannis marchionis prima victoria.

C A P. 5.
Friderici marchionis breuis expeditio.

Mira pestilentia vis.

C A P. 6.
Hussite in Misnam.

Duxa oppidi expugnatum.

quod inerat: facillè de manibus ciuium urbem capiendam, si perseverent. Illi acrius intendunt vires, sine requie oppugnant: & pertinaci instantia perficiunt, ut defatigati propugnatores ciues tuta requirant. Hostes muro, inde vrbe potiuntur: sæpiter sine exemplo in omnem ætatem, utrumque sexum, omnem ordinem: strages sine vlla miseratione peragitur. Multi ex ciuibus ecclesiam in castelli modum tentauerunt communire, inde se defensuri. Superuenere hæretici, & igne iniecto omnem illam multitudinem incendio consumpsere. Pereunt ecclesiæ cum priuatis domibus: deiiciuntur muri: & miserabili strage peracta, fit vrbs sepulchrum suorum ciuium: ita ab alto dissimulante Domino, ut per occultam iustitiam aut purget scoriam peccati, aut excipiat abundantius in cæterum sanctorum martyrum vasa gloriæ. Romanorum rex, & cæteri principes, 10

Clerus Romanensis sedendo vult vincere & opibus abundare.

rem tantam reiciunt in summum pontificem, & ecclesiasticos principes: ad quos aiunt pertinere, incendium ab ecclesiasticis ortum restinguere. Ut quid enim terrarum domina, aut prouinciarum imperia? Num ut nepotes extollant, & inter principes collocent? Num ideo permessa sunt illis vectigalia, ut inde luxurientur, superbiant, impinguescant? Iusta nimirum querimonia: sed inexcusabilis ignauia, propter hoc permittere sæuitiam impiissimæ gentis in populum catholicum. Dum istam stragem hostis Bohemus peregrisset, in sua reducere contendit exercitum victorem, prædis onustum. Erupere aliquando Misnenses armati, & opportunis locis, velut ex insidiis, inuasos hostes ad tria millia prosternunt: sed nihil ad eam stragem, quam illi intra vnam urbem excitarunt. Fœlicius in oppugnantes duxissent, quam post victoriam, post suorum cladem inuolassent. Quæ tam diu causa continuerit, incertum est. Poterant prospicere multitudinem, cui pares esse non poterant: sed iam prædis oneratam, iam incuriosam ab hostibus adorti, fuderunt. 20

Cap. 7. Germani cum hostibus.

CAP. 7. Nec diu rebus erat quies. Aberat ea tempestate Fridericus, in conuentu principum Nurenbergæ detentus, ubi de gerendis rebus consultabant Germanorum more: qui longis conciliis, & frequentibus conuentibus, magis distinent quam finiant res cœptas, dietam (ut vocant) ex dicta creantes. Bohemi hæretici in castris agebant, ducturi (ut erat opinio) in oppidum Misnæ Wissenze. Oppidani diffusi munitionibus (quod munitionem sua cernerent euerfam urbem) dilabuntur quò quisque poterat, oppido dimisso sua quique in munitiora deportant. Interpellabant ex his nonnulli dominam Friderici coniugem, ostendentes quod immineret periculū. Fœmina prudens nuncios circumagit, omnem terræ militiam contrahit, vicinos comites inuitat: ex oppidis, ex agris omnem pugnatorum manum contrahit: magnum perinde conflauit exercitum, ductorem creans Bussone Vicedom, virum (ut fama erat) acrem, & armorum scium: cui signa militaria in acie permisit, iussitque ad terræ ingressus, & ad custodiam opportunis in locis adesse cum expeditis. Tanta autem conuenerat armata multitudo, ut facillè cōfiderent hostibus ire obuiam. Igitur per montes duxere in Bohemiam: inueniunt in castris communitis hostes sub diuo agere: sed adeo firmatis mansere castris, ut inuadi nō possent. Altis fossatis, sublimibus vallis, sudibus præacutis sese cinxerunt, ut telis hostes petere, ipsi lædi non possent. Grandibus catenis cinxere munitionem, ut nulla vi ad eos posset penetrari. Stetere tamen Misnenses cum auxiliariis in campis, aciem, velut pugnaturi, ostendentes. Bohemi (ut est genus hominum indomitum & effræne) non passi diutius ad pugnam prouocari, educunt & ipsi in aciem: principia ferratis catenis firmant, ut disici caput aciei non possit: cæterum ipsam perfringere hostium aciem conantur. Vix cœpta est pugna: & ecce signifer Bussō, vel rebus diffidens, vel prodicionem exercitus (quod multi putauere) faciens, ipse in fugam cum suis se coniicit. Magnum rerum momentum ubi signa cedunt. Stetere aliquandiu primi pugnantes: sed postremi cernentes fugam Bussonis, cum non parua suorum manu & ipsi fugiunt. Bohemi iam cedentibus imminet mactantes, quando auersi omnes in fugam respiciunt. Cæsa feruntur duodecim millia eo die, cæteris turpi fuga prolapsis. Ferunt deinde aperta voce signiferum prodidisse exercitum hostibus, ut se vindicaret de principe suo, qui nuper germanum eius, prodicionis reum, capite damnauerit. Quam necem (ut ille dicebat) iniustam, quum armis vindicare nō posset, hoc ferunt modo perniciosissimè vindicasse. Hoc vno nō contemnendo, sed memoriæ perpetuò commendando exemplo, principes ecclesiastici & seculares sibi caueant, ne nimium iis quos vel in propria, vel alterius 50

Hussita magnam hostium stragem faciunt.

Signifer proditor.

terius eis sanguine seu affinitate iuncta, personis læserunt, fidant, ut eis rerum summam (præsertim in bello) imprudenter credant.

10 I O H A N N E S Friderici Brandenburgensis filius, pro patre absente relictus Marchie gubernator, non potuit dissimulare captam nuper de principatu suo urbem Prinslauiã: Prinslauia à Brandenburgensi occupatur. subaufcultans, percunctatur ciuium inclinationes. Quos ubi audiuit, marchioni potius quàm Stetinenfium ducibus propendere, constituit illis noctem qua valida manu urbem ingrederetur, eiicere præsidium quod Stetinenfes imposuere, & urbem in suam redigere potestatem. Ad fluuium Vkere patentem illi portam ciues fecere. Ingreditur noctu cum expeditis: accurrit ciuium multitudo, Brandenburg insonuere. Exterriti ducales rem pene amissam intuentur: tenuere portam urbis incastellatam munitamque. Sed Iohannes cum ciuibus virtute fortiter oppugnatur. Extracta est in aliquot dies oppugnatio: verum quia diuturna esse non potuit defensio, fame obsessos perurgente, aggressi ciues, stramina cum paleis viridique aggesto ligno, fumum condensum excitaue-
re, presseruntque obsessos vehementer. Illi iam rebus diffisi, deditionis mentionem fecere, paciscentes, ut cum vestib. & armis in sua proficiscantur incolumes. Dimissi quum in sua contenderent, obuios habuere principes suos cum expeditis, qui obsessis opem ferrent. Sed illi necessitatem & extrema omnia obtendentes, ostenderunt non sua culpa properatam deditionem. Principes incassum fatigati, retroducunt agmen. Vrbs in antiquam marchionum redit ditionem.

20 A N N V S erat post M C C C C. septimus & vicesimus, quum Bohemi, iam iamque potentiores, tanta excreuerant armorum peritia simul & audacia, ut in Austriam, ad vicina Viennæ, grassantes peruenirent, omnia igne & ferro fœdantes. Incensa oppida, euer-
sæ vrbes, deiectæ arces: nullam viderunt opponi sibi aciem. Feruntur luscum habuisse ductorem, cuius auspiciis ubique vincerent. Vnus qui supererat oculus, ipse quoque in prælio amittitur: cæcus tamen in expeditionem egreditur. Tzischia viro nomen. Vbi audit constitisse aduersas acies, ordinem requirit hostium: & prout audit, iubet hæc & illa fieri: nec illum fefellit existimatio. Semper Tzischia ductore redeunt victores: angelum de cælo missum in homine loqui arbitrantur. Diu præfuit ordinibus. Vbi iam senectute grauis ad mortem peruenit, iubet adesse amicos: mandat mortuo sibi cutem carni deradi,
30 eam pro corio induci tympano: quod ubicunque hostes audierint, pollicetur fugituros. Moritur ille: faciunt amici quod sunt iussi: reperiunt quod ille promisit. Ita, permittente Deo, regnat diabolus in membris suis. Ducunt Bohemi in Morauiam Slesiamque, nulli sexui, ætati vel ordini deferunt: pereunt quibus superveniunt omnia. Misnâ Lusatiãque peruagantur: oppidum Bruxe oppugnant, ciues animose tuentur. Quum ad reliqua festinarent, erexerunt in vicino monte præsidium, unde ciues fatigarèt: sed illis in alia declinantibus, imposuere suorum validam manum. Ciues egressi cum aliquantis satellitibus, oppugnant novum præsidium: & captos in ea viros viginti perdunt. In Lusatiã Christi hostes movent, obsedere Lubanam urbem: ciues pro viribus tuentur. Aliquando concepta fiducia ausi egredi, hostes lacessunt: & prima quidem parte stragem faciunt. Sed
40 conglobati hostes retro agunt ciues, vrgentes in urbem: sequuti que cum illis ingrediuntur portas. Iam vrbe per eam occasionem capta, fit strages infinita in omnem populum. Pastor ecclesiæ de eminentiori loco, hortatur ciues sonora voce, pro Christi honore fortiter decertare: pollicetur regnum, quibus ab improbis hæreticis mors irrogatur. Non ferunt improbi libertatem sacerdotis: captum quatuor alligant equis, in diuersum actis, ut crudelissimo exemplo interiret. Clerus omnis in ecclesiam se recipiens, laudes concinit summæ Virgini, implorans auxilium, *Salve regina* sonoris vocibus decantans. Inter agendum assunt cruentis hostes gladiis: raptos pueros dissecant medios, confodiunt sacerdotes, profanant templa, cadaueribus, cruore, replentur omnia: incenduntur ecclesiæ, subuertuntur monasteria, monachi & sacerdotes contrucidantur. Anus sceminæ,
50 virgines, obruuntur: puellæ & iuniores sceminæ ad libidinem referuantur. Infelix tragedia subuersarum urbium exuperat omnem fidem: tam crudeli scuitur exemplo. Ea vrbe ferro & igne consumpta, in aliam vertuntur, cui nomen Goltberg: quam simili strage ac scuitia perdiderunt. Non sufficit lingua nec calamus, crudelis populi scuitiam explicare: paruulos cum matribus vnâ perimunt. Incredibile memoratu, quo furore in monasteria debacchantur. In sola Morauia, per vnâ hanc æstatem,

*Vestra vero
qualis lenitas?*

decem vrbes muratas subuerterunt. Miserabilis res, & quæ lachrymas excuteret etiam alienissimo: omnem pietatem, omnem humanitatem protinus abiecerunt: Christianos se obliuiscuntur, omnibus infidelibus immaniores, imo bestiis omnibus ferocitate incomparabiles.

CAP. IO.

*Id est, defensio
nis specie sibi
subigeret.*

PER ea tempora Russorum ciuitas Plefcouia, cum suo regulo gessit hostilia in Liou niam, incertum quid obiiciens. Quieuit ad eum motum ordo fratrum Theutonicorū, quod implorari expectabat ab ecclesia, vt illam quoq; sub alas colligeret. Sed tum respexit episcopus ecclesiæ Theodoricus ad Vitoldum Alexandrum, Letuania ducem: qui imploratus, ecclesiæ opem tulit: exercitumq; educens urbem obsedit, coegitq; tolerare impetum, *crumpere* non ausos. Sed quum minus Russi formidarent capi ciuitatem mu-
nitissimam, *segnem* egere custodiam. Capta est ergo virtute Vitoldi Alexandri, & mili-
tibus in direptionem permissa: vnde locupletati Letuani alacres redeunt in sua. Ciuitas ipsa, cum regulo suo, ad iusta respondere iubetur episcopo memorato. Interim verò du-
rauit adhuc ciuitatibus Wandalia bellum, quod susceperet in Daniam. Hac verò ætate

*Ciuitatū Wā-
dalicarū expe-
ditio.*

anni vicefimi septimi, vrbes emisere classem non contemnendam: quæ insulas regni ad-
orta, quantam voluit prædam exportauit. Oppidum quoq; Flensburg ea tēpestate obfi-
detur à ducibus atq; vrbium auxiliariis: qua in obsidione excitato tumultu, quum Hen-
ricus dux impiger ad omnia accurreret, scalamq; extremæ munitionis conscenderet, vt
quid intus hostes agerent specularetur, superueniretq; qui principem increpans nomi-
naret: per sepis rimam cuspide percussus, lethale vulnus accepit: quod in Saxonia dixi-
mus. Hanc quoq; per ætatem, quum grandem ciuitates maritimæ classem cōfecissent,
vt mare securum nauigantibus præstarent: venturas enim sciebant onerarias naues de
occiduis partibus, magnas multorum opes subuecturas. Sed qui classi præerant, obli-
mandatorum, quum infelicitè cum Danis conflixissent, Hamburgē sibus captis fugam
non satis decoram inierunt, quas tutari debebant naues, tum hostibus permittentes. Vix
enim discessere de solito suæ stationis loco: ecce ad nauigant quæ expectabantur na-
s, & Danis incurrentibus ad prædam patuerunt. Ita duplici per vnum diem victoria tum
Dani sunt potiti, aucti rebus non paucis. Sed non est æquis oculis visus, quum rediret,
Lubicē sium præfectus, vir consularis: carceri traditus, dum mandatorum factus imme-
mor, magis ad fugam quàm ad custodiam (cui deputatus erat) respexit. Diu illum Lubi-
censes vinculis macerarunt. Nouissimè eductus, domi suæ includitur vsq; ad mortem.

*Dani gemina
victoria illu-
stres.*

CAP. II.

*Florentinus
præficitur Cæ-
sariano exerci-
tū.*

SIGISMUNDVS per ea tempora, Romanorum & Vngarorum rex, Bohemiam suam visus est posthabere: sed in Turcos misit exercitum fortem Vngarorum, virū Flo-
rentinum (vt tradunt annales) præficiens copiis omnibus. Monstri simile videri potest,
inter tot duces fœlicis Germaniæ fortisq; Vngariæ, hominem miti molliq; cœlo genitū
placuisse regi, prælatumq; ceteris Florentinum ciuem, molliusculum utiq; virum, & sub
suo cœlo eneruem, fortibus Germanorū & Vngarorum copiis ductorem præfectum.
Quis non miretur, vel regis consilium, vel procerum patientiam, vel hominis temerita-
tem intuitus? Et tamen prosper prædicatur exitus talis consilij. Nam ne vel regem in dele-
ctu errasse, nec se præsumptione culpandum volens ostendere, ita peruigilabat, omnia
consilio procerum prospiciens, vt magnam Turcis cladē intulisse dicatur. Diuersis præ-
liis, quadraginta hominum millia perdidisse commemoratur, nec ipse tamen incruentā
referens victoriam.

*Burgūdi expe-
ditio irrita.*

Per quæ tempora Philippus dux Burgundiæ, quum partes foueret Swederi electi Traiectensis, in Rodulphum de Depholt (quem dixere postulatū) du-
xit. Obsidere venit (quod constabat) oppidum Amesfort, tribus millibus distans à Traie-
cto. Introiuit prior Rodulphus ipse cum expedita manu, & obsidionem expectabat. Ve-
nit, obsedit, oppugnauit: muros etiam cepit, nemine se intus commouente. Introierunt,
desilientes muro, iam supra quingentos, ex agmine Philippi. Iam vnā accurrunt qui in-
tus erant, se continentes, donec haberent quos inuaderent. Capiuntur ad vnum omnes
qui introierunt: & qui pertinaciter repugnarunt, capi non passi, cæduntur. Viderant alij
de muro quid intus ageretur, & Philippum admonuere. Ille obsidionem soluens, duxit
in Hollandiam suam, frustratus. Per eandem ætatem quum premeretur Ericus rex Da-
norum bello ab vrbibus Wandalicis, cogitauit illas à se auertere, aliam viam intentans,
quàm si per arma occurreret. Nam literis missis in communitates vrbium memoratarū,
accusauit consulares, quod aduersus antiqua fœdera & permissiones in regno plurimas
(quæ

*Dani literis
scriptis ciuita-
tes inter se cō-
mittit.*

(quæ magno essent urbibus incremento & profectui) iniquo ab senatibus urbium bello premeretur. Nisi ipsi bello auerterent suos consulares, & ad leges pacis & fœdera implenda conuerterent, cogitaturum se quomodo inuitatis aliarum nationum mercatoribus, excluderet omni regno suo ciues urbium Wandalicarum. Huiusce literæ non eodẽ ubiq; vultu aspiciuntur. Lubicenses necdum obliti fuerant recentis de similitate vulneris: unde factum est ut conquirerent. Sed non eadem quies per omnes vrbes.

W I S M A R I E N S E S ciues per occasionem literarum tumultuari cœperunt, insi- CAP. 12.
mulantes proditiōis consulares oratores, qui pridem missi fuerant ad regem, quod non ex fide rem cum eo pertractassent. Sexaginta igitur viri, qui senatui aderant (imò etiam
10 superfuerant) imperantes, captos Iohannem Bantzow proconsulem (qui furentiũ iam pene manus euaserat) & Henricum de Haren consulem in carcerem mittebant: & post interuallum dierum, etiam sceleratorum vinculis & carcere inclusos infamant, velut pro-
ditores urbis: inde productos in forum, publico condemnant iudicio. Non profuit viris bonis, quod ex sententia senatus, & vicinarum urbium vnanimi consilio omnia dicerentur egisse: publico cæsi sunt gladio in foro. Sed proconsulis filius, iniquam patris necem viriliter exequutus, vindicat. Compensationem facere cogeantur erecto in loco cædis Cædis iniuria
illata monu-
mentum.
lapide, qui ad nos vsq; perdurauit. Rostockcenses quum similes ab rege literas accepis-
sent, nec haberent eo nomine, quod suo senatui opponerent, occasione tamẽ literarum erigentes in senatum cornua, rebus innouandis studuerunt, sexaginta viris euectis, qui
20 de publica utilitate agerent cum senatu. Quorum ea fuit opera, ut antiquum urbis statũ repererent, ciuibz multas repõcerent iam restrictas libertates: non intelligentes, tem-
porum rationem exegisse rerum in plerisq; mutationẽ. Quis enim pro mutatione tem-
porum nesciat alia alias expedire? Sed illi tum sexaginta conscripta capita senatui obten-
derant, volentes ea in reliquum pro legibus in vrbe obseruari, iubentes ea senatus autho-
ritate promulgari, ut vim legis haberent. Senatus ubi vidit nihil iam moderabile à popu-
lo posci, nec haberent quo vim eorum intentatam effugerent, deliberandum sibi super
ea re desumpserunt: causam esse magni ponderis, curandum ne in re tanta præcipitaretur
sententia: proximo conuentu cum illis desuper fraternè communicandũ, ut ea con-
stituerent, quæ omnium paruulis & successoribus essent toleranda: orare ut ipsi quoque
30 ciues rem tantam maturè pensitarent: se esse paratos ad omnia, quæ publicæ utilitati & ciuium voluntati accommoda viderentur. Huiusmodi verbis flexere instantiam & ri-
gorem ciuium, impetrauerẽq; ut res in dilationem poneretur. Postera luce primus inter
proconsules, quasi magnum foris immineret ciuitatis negotium, abibat: per cuius absen-
tiam, quod res omnis ex eo pendere videbatur, nihil fieri poterat. Quumq; nec sic con-
quiesceret vulgus, magisq; incenderetur tumultuareturq; duo etiam alij secesserunt.
Quum qui supererat, nec ipse solus rem tantam agere poterat, ibat post collegas.

I A M ciues Rostockcenses, mobile & tumultuarium genus, sibi illudum per abitum CAP. 13.
proconsulum reputabant. Euocata communitate proconsules suos citabant absentes: non comparentes, tanquam reipublicæ & communis utilitatis desertores proscripserunt.
40 Hamburgenses & ipsi se commouerunt, sexaginta viros exuscitantes: quorũ prima fuit
opera, Iohannem Cletzen, virum cõsulare (quem apud Flensborg copiarum suarum habuere præfectum) quum per indulgentiam minus suos in quiete & castris continuis-
set, præbuisseq; diceretur occasionem ad necem ducis: iussere productum in iudicio, ca-
pitalem subire sententiam. Ferunt tamen illi non tam fuisse causam mortis quæ præten-
debatur, quàm liberam eius linguam, quod in senatum urbis abusus ea libertate diceretur, mendacij insimulans publicum concilium. Quæ res effecit, ut minus se opponerent
patres in eius necem populo conspiranti. Plexus est ille gladio publico. Tum quoq; Sun-
dis tristis se commouit erinnys. Nam audaciam sumpserat quidã de literis regis, ut cruen-
tum inirent consilium opprimendi consularatus. Emergit utcunq; crudele institutum: ca-
50 ptiq; sunt viri sex. Coctores erant cereuisiæ, qui sibi incõcessa licere volebant. Quæ quũ
ab senatu rescirentur, tam atrox opprimendorũ patrum inire consiliũ, in quo facilè assen-
suram plebẽ sperabant: multitudinemq; facilè fieri nouarũ rerum cupidam, q; iam literis
regiis ad tale aliquid inuitarentur. Capti viri sex, & in quæstiones positi, omnẽ factionis
ordinem edixere. Parsum est, ne in plurimos scuiretur. Sed quamuis cõpertum haberet
nõ tam insigni paucitate rem constituisse, noluerunt tamen diligentiorẽ indaginẽ facere,

Cædis iniuria
illata monu-
mentum.

Rostockcenses
tumultuatur.

Hamburgenses
sui tumultus.

Sundenses eo-
dem malo la-
borant.

ne in magnam multitudinem res perueniret. Admonitos voluere ceteros paucorum supplicio, ut cauerent in reliquum. Temperatum quoque est ob eam causam supplicium, ut non rotis, sed gladio poena fumeretur.

CAP. 14.

*Rostockenses
nouum senatū
constituunt.*

ROSTOCKENSES verò (quorum abiisse proconsules cessisseque loco diximus, propter popularem tumultum (quum non quiescerent) sexaginta in ea vrbe viri euocabant in prætorium consulares qui remansere: nam & ex hoc ordine nonnulli cesserunt vrbe. Illos quoque exautorauere, quod imputarent etiam illis cursum rerum quas nolabant. Destitutos ergo administratione domum abire iusserunt, non redituros ad publica negotia, nisi reuocarentur: nouo concilio sibi opus esse putantes, quum non possent sua temeritate creare. Hoc enim viderunt, sine principum autoritate (qui tum, ut diximus, pueri sub matre & tutoribus agebant) ut aliquam speciem iustæ electionis haberet. Iohannem de A, virum consularem (inter militares & ipsum notissimum militem) & dominæ ducum matri satis commendatum, euocabant: eique primi proconsulis locum attribuerunt, ut ille suo arbitratu ceteros designaret. Ille de sexaginta virorum consilio, quinque alios veteris concilij participes euocauit, ut sextus ipse alios octo ac decem ad plenum concilium assumeret: itaque factum ut ad legitimum patrum conscriptorum numerum allegerentur. Ex quinque autem veteris concilij participibus, duos etiam tum proconsules euexerunt, Gerhardum Wiman, & Henricum Berndes. Hi tum tres noui concilij proconsules, rem administrarunt. Wismarienses statim sequuti vicinæ vrbis exemplum, destituto veteri senatu (propter confederationem, quam cum Danorum rege, literis pro-

*Idem fit Wis-
marie.*

CAP. 15.

*Classis 260.
nauium aduer-
sus Danum.*

IGITUR quamuis innouatum esset in plerisque Wandalicis vrbibus publicum patrum concilium, non tamen desit bellum susceptum in regem Danorum, quo minus proxima ætate grandem ex dictis vrbibus classem armarent ducentarum sexaginta nauium. Generalis in omni classe capitaneus constituitur Gerhardus dux Sleswickensis, qui prætoriam nauim militaribus Holsatiæ impleuit: duxeruntque in insulas Daniæ prædatum. Nemo illis classe occurrit: duodecim millia erant ad pugnam militum. Duxere in portum quem vocant mercatorum, quod ibi, velut regni capite regia haberetur. Sed multum diuque ibi laboratum est inaniter, quum non procederet obstruendi portus consiliū. Conseruere enim trabes in mare demissas, ibique velut in solo pugnantium, bombardas imponere. Viriliter pugnant: nec tamen Dani, qui naues suas opportunis locis in portu constituerunt, communieruntque, tum quieuerunt. Multa utrinque accepta incommoda: sed maiora de parte Danorum fuerunt. Non poterant tamen vrbi ad interiora penetrare, prohibiti fixuris trabium, & assiduis ictibus bombardarum. Quare re, ut portum interciperent obstruerentque, ex singulis vrbibus vnam (& eam veterrimam) delegere nauim, quam in portu demergerent: ut omnem aditum exitumque intercluderent Danis, iniectis in naues grandibus saxis. Diuisere ex æquo, maris quæ obstruerent interualla. Et aliis quidem vrbiū militibus satis prospera fuere quæ instituebant: soli Wismarienses incaute nauim suam in longum per incuriam demisere: quæ fuit agenda in transuersum. Igitur Dani ista molientes vrbiicos viriliter impugnauiere, perfeceruntque ut intermisso opere, tanti conatus & impensæ frustrarentur. Interim quos dixere Vitalianos, quum sua sorte militarent ciuitatibus, nec satis prædarum inuenirent in Dania, concessere in Norwagiam, emporium Bergenſe expilaturi. Quod quia in Norwagia diximus, nunc transeuntes, ad alia diuertamur. Adolphus interea dux, iam duorum fratrum mortuo Henrico, natu maior, terrestri expeditione per Iutiam regem infestabat. Tempora nunc signantur: nam res explicatur in Saxonia.

*Naues ad
portum ob-
struendū de-
merguntur.*

CAP. 16.

HENRICVS per hæc tempora archiepiscopus Rigenſis conciliū celebrauit prouinciale, cum suffraganeis suis, multis inibi decretis, quæ ad statum ecclesiæ pertinerent. Operæpretium visum est, sedem apostolicam aduersus oppressores ecclesiæ inuocare, detege-

detegereq; per nuntios calamitosum ecclesiæ statum, quod ab iis qui auxilio terræ sint impositi, opprimi tentaretur. Delegerunt ad eam legationem decanum Reualiensem, cum aliquot de singulis ecclesiis collegis: quibus Rigensis Tarbatenfisq; proconsules, ex filiis suis clericos Romanam curiam visuros iunxere, vel ut in aliquod Italiæ palladium collocati literis indulgerent. Erat ea societas itinerantium sedecim personarum: profecta terrestri itinere ad initium quadragesimæ (quod mare tardius fit per glaciem navigabile) iumentis vecti Grebbin, ad exitum vsq; Liunionæ, perueniunt. Ibi ab arcis præfecto Gossuino de Asschenberge, ordinis Theutonicorum fratre, crudeliter inuaduntur. Primum adeptis literis perlectisq;, terræ proditores arguuntur: & quicquid ab illis in purgationem diceretur de priuilegiis clericorum, præsertim Romipetarum, irridetur magis quàm auditur. Mox rebus omnibus & non parua pecunia nudati, vestibus demum exuuntur, ligatis manibus pedibusq; in profluentem riuum (Liua vocant) sub glaciè detruduntur, crudeliq; merguntur exemplo. Ita frater ordinis diuæ Virginis, manus suas consecrauit sacerdotum & innoxiorum iuuenum miserabili nece. Idem ille carnifex, testatus egregium facinus, scribit terræ pontificibus, Noueritis, inquit, nuper à me deprehensos prouinciæ proditores, clericos vestros, rebus & vita exuisse, nullius iussu aut consilio: sed (quod tutandis finibus præfectum scitis) publico functus ministerio, publicos hostes feci de medio. Eam rem nemini præter me imputandam ego profiteor: nam publicam peregi utilitatem. Hoc (rogo) quid erat, nisi addita calamitati miserorum insultatio? quum ignoret nemo, non esse authorem qui factus est exequutor.

Quo tempore perfidi, & omnibus verè catholicis perniciosæ ac formidabiles, Hussi tæ, Bohemi hæretici, iterum ausi exercitum educere, Slesiam inuaserunt. Quinq; vrbes non contemnendas armis cepere: sine discrimine omnem ætatem & sexum & ordinem maculare. Lugubris per omnia tragœdia, ea conari Christiano nomine præditos. Ecclesias, monasteria, sine ullo diuinæ religionis respectu subuerterunt: inq; Christi & sanctorum contumeliam, acruatis vndique Christi domini & sanctorum imaginibus, accenso igne, suppriorem quendam ordinis prædicatorum pariter concremarunt. Hæc qualibuscunq; tum oculis aspectans Romanorum rex Sigismundus, impune permisit, vel quod ab ecclesiasticis Imperij vectigalia & patrimonium tenentibus non adiuuaretur, vel quod Turcis ad Vngariam magno bello implicaretur. Poterat vtraq; causa concurrere: nam constitit hoc tempore magno exercitu Turcis regem conflictare, deiecis-
se illorum arcem, quæ suis finibus immineret: vnde etiam multa illi regno intulere discrimina. Per quod tempus multa vicissim illata sunt incommoda regno Daniæ mercatoribusq; urbium Wandalicarum. Nam cunctis quiescentibus, Vitaliani, qui sua sorte pro parte urbium militarent, non quieuerunt, sed prædis institere ex Dania Norwagiaque: quod suis locis commemorauimus, nunc transilientes. Wismarienses, cum suis gregariis ingressi tum mare, grandem ex Suecia nauim, quæ regi censum ac tributa deferret, videt adnavigare. Inerat validum præsidium trecentorum militum, quum quod acciderat præuidissent, cauere volentes. Igitur manu conferta durum ineunt prælium. Wismariensium plures vulnerati, & aliquot cæsi: tamen victores ad extremum, naui cum rebus potiuntur: capisq; supra ducentos in portum Wismariensem adnauigant, spolio inter se viritim & pro cuiusq; merito (iuxta ritum suum) partito. Interim, ne quid intermitteretur quod bello finem properaret, vrbes sex Wandalicæ Wilhelmum ducem tum Luneburgensem inuitant, ut quadringentis lanceis (hoc est equis bis millibus) Iutiam ingrediatur, ibiq; per mensem totum persistens hostilia intentet, præda potiturus ad sua commoda. Iungunt se illi Holfati. Stipendium duci constituitur viginti (ut ferunt) millia. Ille spondet, ex fide implet: multa oppida expugnat & arcès: nec quiescit, quo minus vastitate omnia turpet. Etiam plura etiam hostibus inferre poterant discrimina, nisi iam dies constituti laboris exisset. Promisso ære cum multa gratitudine persoluto, dux onustus præda reuertitur in sua, nouum sibi per absentiam suam creatum comperiens laborem: quem in Saxonia explicuimus.

S V N D E N S E S per id tempus insigni potiti sunt victoria. Aberat rex Daniæ Ericus apud Romanorum regem, & deinde in peregrinatione terræ sanctæ. Quum familia reginæ multas in conspectu naues, quæ starent in anchoris, haberet, quibus (si vellet) vteretur: aliquam bello nauare operam instituit. Igitur quinque & septuaginta nauibus

Theutonici fratres, sua ad papam crimina deferentes, nefarie trucidant.

CAP. 17.

Hussi in Slesiam.

Imperij patrimonium pontificij tenent.

Wismarienses hostium nauem intercepti.

CAP. 18.

Danorum naves, quæ classis ab exigua Suedensium superatur.

perarmatis, urbem Sundensem ibant exterrere. Improvisi adnauigantes, quas in portu reppererunt noctu naues, incendio perdunt. Iam luce appetente, in pontibus ad urbem Dani hostes constiterunt, ictibus crebris bombardarum iacentes in urbem. Ciues apparatus nauium nullum habentes, vrbe se continuerunt. Iam conuictis exaturati in ciues abire parant, quum ventus aduersus detruderet eos in Panim fluuium. Interim venere aliquot de Lubica naues, & supererant incendio quædam non concremata: armantur ex omnibus septem. Spontanei profiliunt ciues ad pugnam: qui paucis plures inuadere ausi nauibus, armati capiuntur. Expectant de latibus suis prodituros Danos: venientes inuadunt, plures quàm septuaginta, solæ septem naues, animo quàm viribus promptiores. Confligitur intrepidè: merguntur ex Danicis aliquot, & vna de maioribus capitur. Impositi in eam ex ciuibus decem viri, qui iam captos tutarentur ab aliis, ne lædantur. Sed Dani qui inerant, non satis obstricti à victoribus, ventum nacti secundum abeunt, custodibus secum abductis pro captiuis: quod enim dexteram Dani non dederant, captos se negant. Cæterum ex remanentibus Danis capti plures, alij fuga elabuntur. Victores ciues, supra trecentos in urbem duxere captiuos: quos ære mulctatos, in Daniam remiserunt. Eam rem grauitè, quum rediret, tulisse regem ferunt, indignatum reginæ, quod illud vel procurasset vel non interdixisset negocium. Addunt nonnulli, prægnantem foeminam indignè ab rege attactam, inde mortem obiisse, quod tenera mulier & prægnans, toruo etiam vultu poterat satis lædi. Erat Portugaliæ regis filia, nomine Philippa: dotem (vt ferunt) attulit denarij aureum vnum, magno pondere & valore millia multa pensantè.

CAP. 19.

CASIMIRVS & Otto duces Stetinenses, quum ad expeditionem, quam in Bohemos instituerant, æs ex subditis ad magnos sumptus deposcissent, Stetinensesq; ciues satis ad rem spontaneos haberent, quod fiderent ciues plurimum in arario repositum esse thesaurum: quum ea pecunia numeranda esset, collectam senatus ciuibus indicere constituit: quum in arario non ea quæ putaretur, pecunia esset. Indignati magno murmure ciues, inuecti in senatum, vbi nam ex multo tempore collectum æs impendissent quæsiere, calculum rerum omnium sibi fieri postulantes. Rei nouitatem detestati primi ex proconsulibus duo, quod nollent rem exemplo perniciosam posteris relinquere, quum etiam furorem populi formidarent: ad suos se principes contulere, vim quæ illis intenta retur, querulantes. Principes rem non contempsere: sed mox omni quam poterant contracta suorum manu, urbem ingrediuntur, nihil veriti furorem populi. Iubent ex tumultuantibus duos, qui capita viderentur, capi, iudicioq; condemnatos (quod tumultu exci-
tassent) rotis supplicium persolvere, proconsulibus in sua subsellia restitutis. Inuenere illi viam, qua mox principibus duodecim millia numerarentur: quibus illi acceptis, suis ciuibus gratificati, iubent omnia in tranquillo permanere: acerrimis in eos penis promulgatis, si qui ex hoc die ausint tumultum in populo concitare, ad perturbandum tranquillum vrbs statum. Quieuit perinde vrbs per aliquanta tempora. Vrbes interea quæ vocantur Wandaliæ, diuturno bello in Danos fatigatæ ac fatigantes, sæpe pacis (vt mercatores) habuere mentionem. Constitutus locus in Nicoping: miserunt oratores ex quaq; vrbe. Diu tractatum de compensandis damnis, de satisfactione in regem, quod fœdera-
rupisse ciuitates dicerentur, de quæ illis reformandis. Hæc enim omnia rex deposcebat. Quum cæterarum vrbiū oratores deliberandum sibi desumerent, ipsi Rostockenses (vt semper) præcipites (quod etiam aliunde premerentur à propulsis proconsulibus) pacem ab rege voluere, regisq; constituta vel soli acceptauere. Rex diuisione ciuitatum letatus, mox Rostockensibus pacem permisit, eamq; statim iussit præconari. Cæterarum vrbiū oratores, quum referendum sumerent, in sua reuersi, cum maioribus delibera-
uere: miseruntq; omnium nominibus Sundensem proconsulem, qui regi satis familiaris, cum illo cuncta perageret. Sed & ille, vbi regem in suam flectere non potuit sententiam, transiit in placita regis, pacè & ipse pro sua vrbe approbans. Hamburgenses cum suis ducibus stabant, nec nisi omnium communi pace, poterat aut volebant de pace tractare. Nulla enim principum mentio aut ratio habita est, in iis quæ apud regem gererentur: & ideo illi placitis in reliquum, propter suos dominos, abstinuere.

CAP. 20.

Expeditiones
ab Hussis sus-
ceptæ.

HUSSITÆ per ea tempora, populus malo Christianorum natus, quum non satis Turci & Tartari & Sarraceni, viderentur esse ad supplicium Christiano populo, ipsi intra viscera Christianismi sæuierunt. Mira Dei dispensatio, quæ filios iræ ita mittit in filios regni:

regni: vt tunctionibus & pressuris expoliant lapides, ædificandos in muros supernæ Hierusalem. Nam anno tricesimo post mille quadringentos, solita rabie exciti inuadunt Sle-
 10 fiam, noua immanitate debacchantes: Lusatiamque peruadunt, oppidum Gobbin crudelissimè diripientes, sæuientesq; in omne genus hominum. Perierunt hominum multa millia in populosissimo oppido, factaque est vrbs illa ciuium suorum commune sepulchrum. Monasterium quod Celle dicitur, à fundamentis euertunt: monachos exquisito genere supplicij, primùm manibus pedibusq; truncatis, abiiciunt. Vratiflauiensem urbem frustra oppugnant: sed suburbia & omnia vicina, longè lateq; adiacentia populantur, excindunt, flammis vrunt, plebe ad internecionem cæsa. Sæuierunt ubiq; Orphani: sic enim
 20 se gaudebant vocitari, quòd sine patre essent princeps, sine matre, ecclesia, quam illi contempserunt: & iam in Misnam agmina conuerterunt. Principes inferioris (vt vocant) Alemaniae, Wilhelmus dux Brunswickensis, Guntherus archiepiscopus Magdeburgensis, Iohannes Halberstadenfis, Magnus Hildesemensis, episcopi, Ludouicus prouincialis Turingiae, Ioannes marchio Brandenburgensis, multi præterea comites & barones, magnis agminibus duxere in Bohemos. Et quoniam in Misna confligendum videbatur, voluerunt principes vt (iure militari) in cuius principatu prælum iniretur, accipiēda forte damna refunderet, cauereq; de infecto. Marchiones illi, se tam magnis & multis principibus, de damno cauendo putabant impares: simul quòd non eorum expeditio, sed communis populi Christiani causa ageretur, & (si bene pensarent) singulorum res essent in medio.
 30 Superatis enim continentibus, facilè Bohemos esse peruenturos ad proximios. Proinde Christi causam nossent, non Misnensium, etsi in illo solo confligeretur. Qua contentione in immensum crescente, quum finem non inueniret, tanta dissoluitur expeditio, effusi in ventum labores & impensæ. Wilhelmus dux, omnium ad pugnam promptissimus, sed desertus à sociis, impar hostibus, omiſsa expeditione, inibat peregrinationem, profectus in terram sanctam: & inde reuersus, Sigismundo Romanorum regi aliquādiu militauit: aliquot prælia in Bohemos, sed leuia fecit. Quum igitur Orphani tantum propter se collectum à principibus exercitum, configere in se non audere interpretarentur, in superbiam versi, atrocius ubiq; desæuiunt. Iam opinionem induerunt, quòd inuicti omnibus vt essent, viderentur. Euerſa oppida, & expugnatae arces: nonnullas vrbes ciues
 40 sua sponte deferentes, in tutiora se loca receperunt. Oppidum Plawe funditus excisum, habitatoribus ad vnum cæsis. Euerſa monasteria, monachis crudeliter peremptis. Aufæ sunt ferocissimæ iam beluæ longius ducere: in Franconiam vsq; peruenere. Ad Bambergam oppugnationem tentauere: sed ciues auro redemerunt incommoda infanda. Nurenbergam præcipuam urbem adoriuntur: maluerunt & illi auro quàm ferro pugnare. Itaq; accepta ab illis ingenti pecunia, inde mouerunt. Iam amplius quàm vni vexandæ prouinciæ satis sibi virium habere videbantur: tripertito agmine se diuidunt: pars in Vngariam, alia in Poloniam, tertia in Austriam duxit, igni ferroq; omnia cædantes vastantesq; Mirum & incredibile, ni cerneretur, tantam vnius esse prouinciæ potentiam: sed excreuit ferocia per cæterorum ignauiam. Et miramur olim Wandalos per Germaniā, Gallias, Hispanias, tanta patrasse, Aphricam imperio tenuisse: quādo eius gentis vna portio, Bohemi, tantum valent in florescentes iuxta se prouincias, quibus nemo par esse possit bello? Virgam parauit pater ad castigandos liberos: quibus etiam manus videtur alligasse, hoc est gratiam repugnandi non dedisse. Hoc enim est illius alligare. Sed caueat virga: castigato filio, proicitur in ignem.

Adulteria etiā
matris nō sunt
probanda.

Principes im-
pense metu, à
bello quod pū-
tarent, deser-
rentur.

Nempe filij
patrem prio-
res spreuerunt.

D V M in Dania de pace tractatur inter regem & vrbes Wandalias, Rostockcenses
 nouo à terris bello inuaduntur. Proscripti proconsules, apud dominam terræ & admini-
 stratores effecerant, vt constituto ad id die quo intra urbem quietiora omnia putarētur,
 conuiuiali die (quo de more calendas peragerent) magnam manum militarem cum ali-
 50 quot principibus aggregarent, inuasuri urbem. Nam erant intus proscriptorum cognati & amici, qui rem vnā curandam susceperant. Conuenerant ad eam rem in armis Otto dux Luneburgensis & Brunswickensis, Ericus dux inferioris Saxoniae, germanus frater dominæ Katherinæ, Hermannus episcopus Zwerinensis, Iohannes comes de Hoia, & ipsi duces paruuli Magnopolenses. De direptione vrbs agebatur, quando aliter ad sanam mentem ciues redigi non poterant: vt vel sic reponerentur exules proscripti. Wilhelmus erat dominus Wandaliæ, qui magnam inde prospiciens futuram sanguinis effu-

C A P. 21.

Bellum nouū
in Rostockcen-
ses.

sionem, & bonæ vr̄bis subuersionem, rem ciuibus detexit. Habuere ciues in armis plurimos: portæ vr̄bis impositis præfidiis seruantur diligentius, arma in propugnaculis prompta fuere. Tam erat res in arcto constituta, vt priusquam rescirent ciues, nonnulli vr̄bem ingressi, statuerunt deintus rem inchoare per tumultum, dum superuenirēt qui foris tenebant. Aliquot nunc armati se ostenderant, quum scirent paratum agmen extra vr̄bem signum irruptionis demorari. Sed quoniam ciues & ipsi vigilabant, deprehensi in vr̄be qui se commouerant, & publico iudicio damnati, excruciatim perierunt: alij quæ sit, inter amicos latuerunt. Qui foris erant principes, iam signa sua laxauerant, de proximo irrupturi: sed vbi intellexerunt consilium in vr̄be nudatum, flexere iter in ostia fluminis ad mare: ibiq; quæ inuenire diripientes, laxatis nauibus, & in portu demersis, portum occludere (ne frustra venerint) sategerunt: & eo pro viribus intentato opere, abierunt. Ciues postero die exierunt magno agmine, flammis, ferro sæuientes in militares quos agmini interfuisse sciebant, mansionibus eorum subuersis, abactisq; prædis.

CAP. 22.

Letuanus Alexander moritur.

VITOLDVS per hæc tempora (qui & Alexander) dux Letuanie, pollicitus est Romanorum regi Sigismundo, si se regem declararet, centum expeditorum millia per annum integrum suis impensis (quæ in ea gente non magnæ sunt) in Bohemiam militaturos mitteret. Rex conditione comprobata, quum cuperet Bohemis frænum iniicere, misit archiepiscopum Saltzeburgensem, cui adiunxit Guntherum Magdeburgensem, qui regis vice coronationem solenni ritu implerent. Sed inuidit fortuna tantis successib. Quum enim essent in itinere archiepiscopi, magna iam parte peracta, occurrit illis nuncius, Vitoldum iam emigrasse de mundo. Itaque infecta re vertunt iter retro. Interim Suitergail (cuius exitum præoccupantes diximus) frater regis Poloniae, qui fratruelis esset defuncti Vitoldi, ducatum eius inuito rege fratre occupauit. Iam enim inter fratres diuturna erat simultas. Nam rex Poloniae Bolislaus olim Jagail, fratrem Suitergail, captum diu tenuit in vinculis. Nunc ergo rex armato in illum duxit exercitu, properans eicere principatu Vitoldi, priusquam in illo confirmaretur. Suitergail autem, quum esset & ille impiger ad arma, occurrit fratri: & magno inito certamine, varia diu sorte certatur. Vincitur nouissimè rex, & à fratre vicissim captus in vincula abducitur, passus quod inferre cogitabat. Per quæ tempora dominus Christianus Kobant, Martino pontifici iam diu commendabilis, Osiliensis factus episcopus, ecclesiam suam visitauit. Cernens fratrum de ordine Theutonicorum molitionem, inde declinauit ad regem Danie Ericum, quum haberet nonnulla eius negotia, apud sedem apostolicam promouenda. Questus est ecclesie sue pressuram ab ordine: orabat regē, vt absente se ecclesiam suam dignaretur habere commendatam, quod in mari & ad mare pro magna parte sit sita. Id veritus magister ordinis, diocesim illam ingressus, omnia eius præfidia accepit in deditionem, firmavitque suis impositis militibus.

CAP. 23.

1431.

Conuentus principum Imperij ad Hussitas opprimendos.

PERVASIT metus Bohemorum omnes Germanie prouincias, quando nihil erat inuium tantæ ferocitati. Vnde factum est, vt omnes vbiq; vr̄bes nouis se fossatis & propugnaculis communirent, ad resistendum vesanis, si fortè accurrant, Erphordia, Iena in Turingia, Magdeburgum, Brunswicum, Luneburgum: inq; eam rem desumpserunt vicinos in suburbiis hortos, & vineas, cuiuscuq; essent ditionis, monasticæ, ecclesiasticæ, aut iuris priuati. Inde Luneburgum magnis cepit sumptibus munitiones sibi circumducere. Vnde contractum est tam grande æs alienum: quod postea conflabat diuturnam & sumptuosam litem, inter ecclesiasticos & oppidum memoratum. Quo tempore quum ageretur xxxi. annus, Romanorum rex Sigismundus magnum agebat Nurenbergæ conuentum principum vtriusq; ordinis. Conuenerant eò frequentes archiepiscopi, episcopi, duces, marchiones, & omnes pene regni principes: aut, qui adesse non poterant, emisere oratores. Misit eodem papa Martinus Iulianum cardinalem. Crediderim tum Eugenium in sede fuisse. Afferebat cardinalis diaconus plenissimas remissiones in perfidos Bohemos. Conuenerat tum inter omnes, vt in proximam æstatem generalis fieret exeditio in Hussitas: inq; eam rem cruciata prædicatur indulgentia. Confessores statuuntur cum omnibus casibus, etiam papæ reseruatis, ad omnes qui se cruce signarent ad militiam, aut quemuis pro se mitterent, aut de suis facultatibus contribuerent. Magno conatu res inchoata, non tam lætos habuit exitus quàm alacria principia. Poterāt aliquot fieri prælia ad reprimendos Orphanos: sed nihil magnum fiebat ad subigendos aut edomandos.

Perman-

Permansere enim in dura usque modò ceruice: nisi quòd post hæc tempora tam longinquas excursions non fecerant. Eodem tamen tempore, dum hic principum conuentus ageretur, egressi Orphani in Slesiam, omnia crudeliter subuertunt obuia, præter vrbes muratas. Duxere in Marchiam: oppida ibi Landesberg & Strusberg cepere, ex suo more cuncta subuertentes, ecclesias cum monasteriis, nec ordini nec sexui nec ætati deferentes. Sed principum expeditio in eos flaccebat: cuius hæc erat causa, quòd rex Romanorum contenderet per ea tempora in Italiam pro corona imperij. Papa autem obliti cœperat nouo (quod tum sollicitabatur) concilio Basiliensi, quod ex decretis proximi, iam tum erat inchoandum. Vnde factum est, vt summis principibus aliò respicientibus, minus procederet intentum Bohemis bellum. Hamburgenses tum luctamen habuere cum Thietmaris, qui non æquo ferebant animo turrim erectam ad exitum Albis fluminis, quòd portum de mari requirentes, in oculis signum habeant. Ipsi verò sunt arbitrati, liberæ suæ in mare nauigationi restringendæ esse extructâ. Quocirca eam aliquandiu impugnauiere: sequutaq; est (quod in Saxonia diximus) ea satellitum in Thietmaris excursio: quorum tum præfectus erat vir è senatu Hamburgensi consularis, cæsus cum plurimis in ea terra. Quod ibi explicuimus.

*Nullas etiam
quam facturi,
nisi violati es-
sent.*

*Papa conciliū
suis rationib.
incommodum
auersatur.*

W A N D A L I C Æ vrbes etsi crebrius de pace apud Danorum regem facerent mentionem, nec dum tamen finem habuit bellum. Sundenses & Rostockcenses se iam cæteris subduxere: cæteræ ducibus non defuere ad finem. Quarum tum ope Flensborg, oportunum eo bello oppidum, obsidetur: & (quod in Dania diximus) diuturna obsidione, magno sumptu, demum fame expugnatur. Aderant Phrisij, bonam in perficiendis fossatis nauantes ducibus operam. A mari quidem perurgebant urbici, à terra Holsati, cum auxiliariis. Dudum tamen antè captum est oppidum, quàm mons ipse, firmatus in arcem, veniret in potestatem. Habebat enim validum ad tuitionem militum præsidium: & semel importati (per negligentiam obsidentium) commeatus, diu frustrabantur obsidentes: donec continuata obsidione, fames perurgeret obsessos: pactiq; vitam, vestes & arma, montem dederunt: qui perinde ducibus parebat in finem. Quo tempore concilium Basileæ inchoatum, primam impendit operam (si fieri posset) Bohemos in vnitatem reducere. Quæ etiam res institutam in eos militarem expeditionem remoratur, ne bello exasperati magis auertantur. Misit conciliū solennes in Bohemiâ oratores, sacræ theologiæ & decretorū magistros, qui cum præsentibus agerent per modestiâ: vt inflectant duras eorum ceruices ad ecclesiasticæ pacis vnionem. Sed tamen mouit patres, non esse ex dignitate concilij, adire in suo regno pertinaces. Inde enim elatiores futuros, nec sine periculo posse fieri missorū putauere. Statuerunt, mediū in locum, ad Egram urbem, eos euocare: quod ita factum est. Scribebant deputati, mittebantq; qui rem verbis ageret, in vnitatem ecclesiastica Christum commorari: in dissensione regnare diuisionis authorem: tunicâ Christi inconsutilem, sine magno sacrilegio scindi non posse. Flexi sunt, vt fide publica, à principibus, quos nominauere, interposita, eò mitterent Procopiū capitaneū, cum aliquot doctis artium magistris: nam aliarū facultatum doctores nec habent, nec habere curant.

*Flensborg ob-
sidetur.*

*Cur ergo ini-
tio exasperati
sunt?*

V B I aderant Bohemi, modeste interpellati, super vnione redintegranda, commo-
nentur vt Christiana mansuetudine cum illis agant, præsentem Christo, ad cuius honorem conuenissent. Et vt quietius res agatur, scripto monentur edere quibus ab ecclesia discrepent. Multa quidem alia edidere: sed quatuor capitum fuere pene omnia. De communionem sub vtraq; specie. Quem primum posuere: quum ille nouissimus accesserit articulus, monente quodam non magni nominis viro. Sed illum prætulere, quòd expressiora in eum confirmandum, euangelij testimonia se putarent inuenisse. Secundus, de cumulatione ecclesiasticorum beneficiorū: quam omnino detestantur. Tertius de correctione subiectorū in prælatos: quam licitam vbiq; & semper esse voluerunt. Quartus de missionem ad prædicandum: quam facultatem omnibus patere contendunt. Responsum est illis summa mansuetudine, ostensumq; abunde, quid in quaq; re sentiret & doceret ecclesia. Illis quoq; replicantibus, per mensem extracta est disputatio. Interim populares multi fiebant sermones, flectendis ceruicibus, qui aderant laicorum. Sed illi inflexi permansere. Conuenit tamen inter utrosq; vt interposita fide publica ab duobus qui aderant marchionibus, Friderico de Brandenburg, & Wilhelmo de Baden, urbibusq; Nurenberga & Egra. Omnes hi fidem obstrinxerant, ituros & redituros securè Bohemos, habendosq; sum est.

CAP. 25.

*Mititur cū Hof-
sitis, sed inui-
ti, agunt ponti-
ficij.*

*Cum pontificis
nō nisi magna
cautione agen-
dum esse, Con-
stantia osten-
sum est.*

pacificè, neque contumeliis in verbo, aut nutu, aut facto leuissimo afficiendos. Si quid horum violaretur, memoratos principes omni iure esse Bohemorum captiuos, vrbes futuras in Bohemorum potestate. In has leges cum oratoribus concilij Basileam proficiscuntur, honesto locantur hospitio, suis sumptibus abunde omnia illis suppeditantur. Conuenere cum illis frequenter ex concilio deputati doctores, qui omnibus illorum obiectis satisfacerent ad liquidum, monerent, obsecrarent. Quum præsentes disputationi notarij exciperent omnia, sæpe ruborem retulere, nihil habentes quod obicerent. Sæpe victi, manum tamen dare recusant, multis vtentes tergiuersationibus: & ad suos, quod ubique vincerent referebant. Nec sum animi dubius, ita visum pertinacibus, quod superarent: quia liquidæ rationis lumen non nisi humilibus solet prouenire. Igitur sine fine abeuntes, in sua securi redierunt.

CAP. 26. TRANSIBAT eo tempore in Italiam Sigismundus rex, coronam Imperij Romæ sumpturus, simul vt moneret pontificem, concilio suam (quam antè dederat) auctoritatem permittere. Sed tardum erat iter transeuntis, quod Veneta & Florentina communitates, magno bello tum agitentur ducem Mediolani. Auxerat Italorum potentiam, nostrorum Imperatorum partim socordia partim auaritia. Iam in eum modum excreuerat qui pridem erant capitanei, deinde tyranni, vt nunc legitimi principes haberentur. Vnus iste Mediolani dux (quem proauus Sigismundi Henricus VI. euexit) videbatur, qui Imperio nostro faueret, idq; non aliter, quàm vt Venetis Florentinisq; maiorem opponeret potentiam. Sed non ita aduenerat Sigismundus cinctus copiis, vt formidabilis esset, si dens agminibus, quæ ex constituto erat ex Philippo duce accepturus. His promissionibus diu frustratus, multum temporis triuit in itinere, expectans hoc aut illud, quando suis viribus non fidebat. Duxit vtcunq; Pisas, & ibi Florentinis colluctatur: qui iam (si diis placeat) gloriantur, quod in conspectu Romanorum regis suos adequitare videret satellites. Nec Eugenius papa festinabat Imperatorem per Italiam deducere, q; Venetus ipse esset, nec æquis cernere poterat oculis Venetorum inimicū, etiam si quod petebatur, palam negare non auderet. Ad id iam peruenit Rom. Imperium imbecillitatis, vt quum aquila plumis pennisque sit nudata (quas tenet principes electores) aliena indigum ope videatur: quod ab initio solebat laborantibus esse præsidio. Hoc autem est Karoli IIII. testamentum, qui patrimonium Imperij distraxit, disperfit, vt ignauum post se filium Wentzlaum in Romanorum culmen eueheret. Hæc sunt Bohemorum in Imperiū magna beneficia.

CAP. 27. TRICESIMO secundo demum anno post MCC C. Hamburgensium in Dania captiui laxantur, ære suo redempti. Habebant ipsi quoq; Hamburgenses ex Danica militia tres captiuos, quorū duos in eas conditiones (tertio retento pro obside) dimittebant, vt facta compensatione, Henricum Hoier proconsulem cum concaptiuis ciuibus remitterent: alioqui in captiuitatem ipsi redirent. Res diu protelatur. Demum in eam formulam peruenit, vt quoniam multi essent capti ciues, & pauci vicissim militares, ciues decem millibus, & militares sex redimerentur, facta inuicem compensatione. Per quæ tempora papa summis viribus annititur concilium in Italiam reuocare. Formidabat enim Germanos, quod ope cæterarum nationum Italicas vires præscinderent, & aliquando summum pontificem, de prouinciarum auro (vt Hussitæ aiunt) triumphantem, filiosq; & nepotes glorificantem, ad maiorem modestiam Christi; schola dignam reuocarēt. Concordata inter sedem apostolicā & Germanicam nationē, olim inita, posthabentur: periit verecundia de frontibus multorum. Et querimur Bohemos ad ecclesiam nolle redire, quando illis moribus viuunt, qui non sint exemplares. Interea Sigismundus rex Romā perueniens, coronā accipit Imperij, & (quando aliud impresentiarum non poterat) communitatibus Italiæ reconciliatur, Venetis ac Florentinis: procuratq; concilio Basiliensi accedere, quā reuocabat, apostolicā auctoritatem. Quo tempore visæ sunt cataractæ cœli supra Bohemiam adaperatæ. Tantū increuere de niuib. deq; pluuiis flumina, vt primum Albis in Bohemia excrecens, multas cum hominibus villas consumpserit: deinde in Misna pontem Dresensem deuexerit, homines & iumenta perdiderit. Nec minus Sala intumuit ad urbem Hallensem: muros ascendens æquauit, imò etiam superauit: ac dulces aquas salinæ miscuit. In regione Turingorum, supra quadraginta villæ perierunt: homines & iumenta pariter inuoluuntur. Senferunt & occidua palustres terræ inundantiam fluuiorum, frequens malum habitantium ad aggeres fluuiorum. Vix enim tanto firmari possunt robore, vt

non

Et papæ opes
sic creuerunt.

Caput ecclesiæ
partium studio
laborat.

Vnde inchoan-
da sit Ecclesiæ
reformandæ
ratio.

Aggesserunt elu-
uiones quæ da-
ma inferant.

non pondere subsidant, rumpanturq; imminentium aquarum impetu. Ita cernimus interiisse nostris ad Albim finibus multas per vtranque ripam terras, olim cultas frugiferaeque: nunc piscatorum tantum casellis infestas, vix tenues reliquias longissimarum olim per ripas terrarum. Quid non edax consumit vetustas?

LETUANIA magnis iam motibus quassata tremiscit. Suitergail regis Poloniae frater, iam antè (quod diximus) captum fratrem magno vix ære redemptum laxauit, quum antè ipse integro septennio in vinculis eiusdem sui fratris perstitisset. De ducatu autem Letuaniae bellum illis erat, quem mortuo Vitoldo, vtriusq; fratruel, Suitergail sibi vendicauit. Rex autem pro Sigismundo, Vitoldi paruulo filio, contenderat, iustiori consilio
 10 vsus: impium dictitans legitimum hæredem discludere, præsertim quod fratrem suum Suitergail, virum insolentem, minus expedire putabat tantis præesse populis. Magnis vtrinq; nisibus bellum paratur. Rex totis Poloniae viribus pro puero contendit, quum haberet in illo principatu Letuaniae, qui secum idem sentirent. Suitergail quum se suis agminibus, tantis resistere exercitibus non satis speraret, vndiq; sibi auxilia deuocauit, ex Russis Tartarisq;, & iis qui suae gentis necdum erant Christiani. Quumq; fratres domus Theutonicae etsi in fœdere essent cum rege, male tamen affectos sciebat eidem regi, interpellauit eos super belli societate: illi non cunctanter accessere. Iam par, etiam superior fratre rege & aduersis partib. putabatur. Eduxere inuicem sua in aciem agmina: magnis viribus, paribus animis, acerbo vtrinq; odio diu contenditur. Cadunt sine numero ac no-
 20 mine plurimi, vtpote inter colluuiem tantorum mortalium. Cessit victoria Suitergaili, fugato rege cum suis. Rex indignè ferens fratres Theutonicos, sibi (vt putabat) fœderatos, in aduersis castris militasse, renunciabat eorum fœderibus, quæ archiepiscopus Colonienfis & dux Bauariae compegissent, instituit hostium loco habendos in reliquū. Sed illi fisci nouo fœdere ducis, rem duxere leuiorem. Iam magnum Prussiae paratur bellum, rege Poloniae hostilia nunciante. Auxilia vndiq; perquisiere fratres memorati, & ad stipendia vocabant per omnem maritimam regionem satellites. Concurrit ingens multitudo: magno vtrinq; apparatu bellum instruitur. Rex Bohemorum Hussitarum etiā auxilia vocat, homines iam vbiq; formidatos, sæuos, terribiles, & (vt fama erat) irrepressibiles, vbi sæuitiam intenderant. Peruenere prædantes vsq; in Montem regium. Occurre-
 30 runt quibus poterant viribus fratres Theutonici: sed leuibus tantum præliis, non totis aciebus confligebant. Sex erant Bohemorum millia, qui tum etiam in Marchiam debacchantur. Oppidum Soldin euertunt, & in eo cum ecclesia monasterium fratrum solo æquant. Ita singularibus odiis infectantur religiosos. Sed Poloni interim in Prussia percurrentes, omnia igni & ferro fœdauere. Fratres Theutonici quod impares viribus viderentur, campo se non crediderunt, sed custodiam arcium & urbium egerunt: quas firmo impostorum præsidio militum communierunt. Cupiebant sæpe obuiam ire hostibus stipendiarij erumpentes: sed non sinebantur, quod detrimenta accipere potuissent, magna inde commoda referre nullo modo possent. Sed cruentum hoc Christianorum bellum, ab amicis interceptum peruenit ad treugas, ne Bohemi, liberius quàm Christiano populo par esset grassati, maioribus incommodis afficerent vicinam rem vbiq; Christianam.

MARE quod vocant alij Wandalicum, alij Germanicum, alij etiam Sueuicū (nonnulli dixerunt Balticum, alij etiam Sarmaticum) mare nostrum, infestum tenuere Dani nauigantibus, durante bello inter regē ac duces de Sleswico, quib. bello sociæ essent Wandalicæ vrbes. Danis præerat Broderus Zuen, miles classi præfectus. Iunxit se illi socium Ericus quidam ex Holsatia miles, nunc regi parens, non contemnendam manum & ille ducens. Obseruauere in mari mercatorum de Liuania transitum, deq; Prussia, vel in eas prouincias nauigantium. Quatuor non contemnendæ magnitudinis naues, mercibus onustæ preciosis, de Riga venerant, mutuo (vt conuenerat) auxilio future, vbi vis hostilis ingrueret. Inuaduntur ab hostibus, cesseruntq; maiorib. circumfusæ & inclusæ viribus. Tres cum iis qui inerant mercatorib. capiuntur: vna delabatur, peruenitq; incolumis in portum Lubicensem. Opimam prædam Dani alacres partiuntur: mercatores deputant concaptiuos, vt suo se ære redimant. Interim opibus aucti, alacriores redeunt in mare. Lubicenses autem & ipsi de rebus aliis cogitant. Naues Reualiam petere solitas, grandiores, perarmant, impositis satellitibus, qui faciliè hostibus pares viderentur. Adiungunt celeres ad cursum alias: & cunctis ex sententia comparatis, armatos stipendiarios mer-

CAP. 28.

Bellum inter fratres.

Theutonici & quites fœdus initū violant.

Hussitarum auxilio etiam Bohemum utitur.

CAP. 29.

Dani nauigantes mercatores spoliant.

Lubicensis
prelio naua-
li actus fari-
classis præfe-
ctum capiunt.

Danus lega-
tos de pace nō
admittit in
conspectum.

Bellum civile
in Phrisia.

Siboldus &
Vdo cæsi.

Emeden oppu-
gnatur.

catoribus iungunt in naues onerarias: cæteras solis ad pugnam implent armatis. Proce-
dunt in mare. Videt adnauigare Ericus classem, cui Dani, qui tum nauigarant, pares non
videbantur: admonetq; expeditionis socios, ut tempori cedant. Brodero omnia leuipen-
dente, Ericus retro cursum legit. Adnauigant ex Lubicensi classe maiores primæ naues:
quas finit Broderus præterlabi, postremas constituens inuadere. Latuerunt armati, soli
erant in transtris nauæ. Aggreditur capere: exiliunt armati: & conferta pugna facile supe-
rant, cui & numero & animis præstabant. Insiliunt barcam militis, captumq; in vincula
coniiciunt. Ducentos quadraginta viros, cum eo peruenisse tum ferunt in manus Lubi-
censium. Onerariæ suo proficiscuntur itinere: cætera in Trauenam retro duxere. Fama
volat captum cum commilitonibus militem, qui nuper tres è Liuonia naues cepisset. To-
ta obuiam ciuitas effunditur, hostem captum videre percupiēs. Omnes vinculis alligan-
tur, sinunturq; pro cuiusq; fortuna ære se suo relaxare. Miles diutius in vinculis manet,
quod nauticus vir esset, qui laxatus quieturus non videretur. Tentata est eo anno iterum
concordia, missis in Daniam ex Wandalicis quatuor vrbibus, Lubica, Hamburgo, Lune-
burgo, Wismaria, in arcem Zuineborg, ad regem oratoribus. Sed frustra iactata verba:
faciem regis oratores non viderunt, nec ille verba eorum dignatur audire. Mediatores
transierant inter vtroq; qui vel nolebant vel non poterant rem pro dignitate compone-
re. In alium conuentum sequentis anni res differtur.

CAP. 30.

P E R ea tempora Siboldus Phrisius & Emilo, ad fluuium Amasim fortalitia tenuerunt, in quibus præbuerunt (ut ferebatur) piratis receptacula: qui omni quaq; digrassati,
mercatoribus incommoda multa intulerunt. Sensere primi ea damna Hamburgenses
cum Bremensibus, qui de Albi & Visurgo (nunc Weseram vocant) mare innauigabant.
Quum finem vellent incursionum, ex memoratis vrbibus, per fluuium quisq; suum, ex-
pedierunt armata nauigia: congressiq; in mari piratis, multos ex his nauali prælio perdi-
derunt: quadraginta ex his captos Hamburgum protraxere, publico ibi iudicio damna-
tos, gladioq; cæsos. Cœpere interim in Phrisia capitanei inter se civili bello dissidere,
quum cæteri, quorum euerse sunt arces, inuiderent Siboldo, Emiloni & Vdoni, Phrisio-
rum primoribus: nec fidebat populus capitaneis, qui arces tenerent, bello par esse. Ergo
memoratas vrbes, bello socias populus Phrisiorum asciiuit, ut ope mutua subuerterent
quæ ad receptacula starent piratarum arces. Hamburgenses atque Bremenses, quod diu
concupiuerent, iam oblatum ab incolis suscipiunt: certi Phrisios nunquam melius quàm
ope Phrisiorum posse expugnari. Emittunt armatas cum apparatu oppugnandi naues.
Constituto tempore ad arcem Siboldi oppugnandam à mari venerunt, Phrisiorum à ter-
ra equites peditesq; constitere. Siboldus & Vdo capitanei, iam antea rerum gnari, non
se patiuntur obsideri: sed comparatis vndecunque auxiliis, obsidionem à terra soluere
intentabant. Iam arx terra mariq; oppugnatur, & pene capta est: quum audiunt oppugnan-
tes Phrisij adesse Siboldum & Vdonem manu valida. Parte igitur ad expugnationem iam
pene captæ arcis relicta, quum ex nauticis Phrisij trecentos acceperant sagittarios, ma-
iori copiarum parte Phrisij Phrisiis obuiam proficiscuntur: nec longè ab oppido Norda
concurrunt, manusque conserunt. Itaque paribus animis viribusq; aliquandiu stabant
acies obnixæ. Sed inclinavit fortuna Siboldi: ipseque & Vdo, cum primis suorum cæsi,
victoriam hosti relinquunt. Capti aliquot, cæteri fuga salutem quærunt. Interim arx expu-
gnata æquatur solo. Inde ductum est in arcem quæ Amasi adiaceret, vnde nomen illi
fuit Emeden. Emilo capitaneus vbi audiuit exitum consortium, nec munitioni satis fide-
ret, nec auxilia multa de foris speraret, in fidem se contulit Hamburgensium. Illi ac-
ceptum in suam ciuitatem perduxerunt, hospitaliter & benignè habitum: arciq; im-
posuere suorum validam cum præfecto manum. Sed indignati Phrisij, quod non illa arx
(ut cætera) dirueretur. Ad hoc enim contenderant, ut omnes æquo iure & viuerent &
habitarent, nulla in omniditione arce remanente. Phrisij ergo appetente iam vere du-
xere in Emeden, euerfuri viribus & armis. Sed qui inerant fortiter resistere: ausi etiam
erumpere, supra centum ex Phrisiis oppressere, iis qui ad oppugnandum venerant.
Eam aliquandiu tenuere arcem Hamburgenses, ut incolume inde mare præstarent na-
uigantibus, magno suo impendio. Inde post aliquot annos, Vlrico cuidam ex Phri-
siis primario, viro castrensi, fide permittunt. Vir hæreditate locuples erat: aliunde quo-
que rebus abunde cumulatis, ab Friderico 111. Rom. Imperatore, promeruit dignitate
comi-

comitali exornari. Cuius filij hodie comites sunt, vocaturq; Phrisiæ orientalis. Sed hæc dudum postea: redeamus in ordinem temporum.

C A S I M A R V S per hæc tempora, dux Stetinensis, princeps acerrimus (qui Stetiniensi vrbi arcem, quã antè non habebat, imposuit, & subesse docuit populum, alias per opes & mercaturas insolescentẽ) iam moriturus, vocat eius vrbis proconsules, commendatq; eorum fidei liberos tutandos. Tum ex eis quidã, lingua promptior, & principi familiarior, Quomodo, inquit, princeps illustris, filiis vestris præesse iubemur, qui ipsi seruiliter, vt constituistis, subesse cogimur? Arcem nullo commodo vestro, magno autem incommodo nostro, vrbi imposuistis, ex qua magis ac magis ciues vestri, in tempore coangustati, migrabunt in loca liberaiora. Nõ patitur mercatura eas militarium iniurias. Si ex hac vrbe præsidium futurum sit liberis vestris, in antiquam oportet libertatem reducantur. Suasit ac persuasit principi, vt iuberet nouam in vrbe arcem mox demoliri, permiffa ciuibus (quod literis testabatur) veteri, qua semper sunt gauisi, libertate. Iam treugæ erant in diuturno bello, quod inter Danorum regem ac duces Sleswici, astipulantibus vrribus Wandalicis, cum magno partium (vt fieri solet) detrimento: & tamẽ Dani per inducias nihil abstinuere assuetis prædationibus. Quæsti sunt vrbici per literas: nihilo fecius agebatur. Semel enim magno turbine commotum mare, longo vix tempore reddit ad tranquillitatem. Multa viris ad arma consuetis, permittenda sunt ab inuitis principibus: multa fiunt illis ignorantibus: quum interim sacramento se rei purgare nõ formidant. Venerant & redibant incolumes Dani in vrbem Lubicam. Noluere viri boni, etsi crebrius sui ciues per mare vexarentur, par pari referre: sed dissimulabant, interpretantes (quod res erat) multa inuitis, multa nescientibus fieri principibus. Itaque longanimitè præstolantur reparationem.

R O S T O C K I O proscripti proconsules causam suã in concilio Basiliensi prosequuti, delegatum accepere abbatem sancti Michaelis in Luneburgo, virum doctum, decretorum doctorem: apud quem causa de integro ventilatur. Et ex partium productis testificatisq; iudex ille sententiam protulit, iustificans exulantes, & (ẽ diuerso) condemnans nouum concilium cum cõmunitate: & censuris perurgebat, vt parerent iudicato. Illi à sententia appellarunt sedem apostolicã. Quam iudex appellationem reputauit friuolam, iam sæpius per concilium Constantiense declarato, quod papa subesset concilio in spiritu sancto congregato. Itaq; reiecta appellatione censuras prosequitur, & ad diuinorũ interdictum, inde etiã post tempora contra participantes procedens. Paruerũt diuinorum rectores mandatis ecclesiæ, loco cedentes, ne ad inconcessa per tumultum vrgerentur. Erant ex minore sacerdotũ ordine, qui appellationi inhærentes, diuina peregerunt. Doctores & magistri in nouo gymnasio, diu seruauere patientiam, donec contra participantes ageretur. Comminatur eis cõcilium, nisi concedant loco, adimenda illis priuilegia: quibus si in contemptu matris abutantur, ipso facto possent videri amisisse. E diuerso pollicetur nouum ciuitatis cõcilium, dissimulent, vtanturq; patientia: omne se pondus eius rei in se suscepturos. Sed tum quod grauius videbatur, præponderabat. Cessere loco, magno suo & successorum incommodo. Peruenerant Griepswaldis: ibique aliquandiu se continuerunt. Interim Sigismundus Romanorum Imperator, vt Rostockenses iudicato parere perurgeret, banno supposuit imperiali, nisi intra constitutum diem parerent: permiffitq; omnis generis mortalibus, vt personas & res contumacium Rostockensium impune inuaderent, caperent, spoliarent, detinerent. Ciues autem solo mari vtentes, quum pacem ab rege Danorum haberent, omnia paruifecere quæ Imperator comminaretur. Ipsa verò doctorum, magistrorum in eo loco fundata vniuersitas, irrecuperabili iactura afficitur. Perdidit enim annua, quæ apud senatum erant collocata stipendia: amisit ecclesiarum quæ principes contulerunt gubernacula, vt suis vsibus haberent prouentus. His enim omnibus renunciare, priusquam in eam vrbe recipere, cogebantur. Sed hæc infra.

H O C tempore, qui fuit x x x i i i. post mille quadringentos annus, Bohemiæ barones & proceres magna parte fideles catholici, alios quoque antè deceptos ad sanam mentem redegerunt: collectoque agmine magno (quod Taboritate & Orphani hætenus hæretici fecere) ipsi armis cogere cœperunt hæreticos, vt ad matrem ecclesiam remigrarent: & vt à capite ordiantur, duxere Pragam. Intromissi autem in vrbe veterẽ,

quam magna parte tenuere Theutonici, viri fideles, cum aliquanta parte Bohemorum cohabitantium, primo mane (qui fuit dies Dominicæ ascensionis) nouam ciuitatē, quæ tota hæreticis redundabat, inuadunt, nihil tum formidantem. Sed vbi perferre hæretici quid ageretur, obseruatis suis portis ad defensionem constiterunt: oppugnatur ab vrbe veteri porta nouæ ciuitatis, & conuellitur. Magno impetu fideles incurrunt hæreticis, vt illi solebant: sæuiunt sine discrimine in omnem ordinem, ætatem & sexum: nec illi segniter se tuentur: victores & ipsi cadunt. Ferunt, eo die ad duo & viginti millia hæreticorum concidisse. Magna ibi præda per multos annos ex vicinis prouinciis & vrbibus cōuecta fuit: ibi quicquid Taboritæ & Orphani, ex captis direptisque vrbibus pretiosum inuexere, cumulatam reperiunt. Eam victoriam viri fideles Deo inscribere, nō suis (vt par erat) viribus. Inde verò, continuato victoriæ cursu, mouentes ad alia hæreticorum præsidia duxerunt. Arx erat itinere medio, Rasin dixerunt. Eam opportuno loco sitam, rebus catholicorum multum profuturam rati, oppugnauere. Eius arcis dominus aberat cum consortibus hæreticis in expeditione militari: breuique venit in manus catholicorum. Eam improbis, quos necauere, purgatam, suis attribuunt fidelibus afferuandam. Inde ad urbem Broda, parentem hæreticis duxerunt, instituta oppugnatione. Ciues, quid ageretur non ignari, pollicentur se mox in ecclesiæ obedientiam redituros, & redeunt parum accipientes incommodi. Deinde ad eam, quæ Colonia dicitur contendunt: nec ibi plurimum difficultatis experti, in gratiam recipere ciues, fidem facientes se in reliquum orthodoxæ fidei parituros. Audire Orphani, & Taboritæ hæretici (his enim nominibus ipsi se nominarunt) quid de suis ageretur. Succurrendum rati, obfidionē vrbis Pilsensis (quā anno integro continuarunt) relinquunt, obuiā ituri Bohemi Bohemis. Omnem in curribus bellicum secū duxere apparatus, & inter vrbes memoratas, Brodam & Coloniam, inuicem occurrunt. Hæreticis accessere sui, qui sparsi per prouincias, pridē omnia subuerterunt. Magno vtrinque apparatu, singulari diligentia prælium instruitur. Conferunt manus, & acriter inuicem præliantes, monstrauere orthodoxi, non posse Bohemos nisi à Bohemis vinci. Itaque immanissimum illum exercitum hæreticorum catholici profligant, cædunt, opprimunt, infinitam stragem faciētes. Pauci per fugam elabuntur. Cruento latè campo cernitur quid actū sit. Incredibile memoratu quæ vbiq; lætitia inter fideles catholicos de victoria, quæ laudes & hymni in Dei gloriam vbiq; concinuntur: venisse nunc tempus miserandi, respicere ab excelsō nunc Deum, qui hæcenus despexit peccatores. Quantæ piorum eleemosynæ, quot dulces lachrymæ per ora volutæ, sancta testantur gaudia? Hæreticorū vrbes plurimæ sua spōte se dedunt fidelibus: abiecta erroris nube, rediisse testantur Dei fidei; clarissimam ac optatissimam lucem. Pro magnitudine continuati mœoris, erat mensura lætitia.

CAP. 34.

Conuentus de
Hansa Lubice
de pace cum
Dano facien-
da.

LVBI CÆ per id tempus solennem conuentum agebant omnium de communione Hanse Theutonicæ mercatores, vrbiumque & senatuum in eis oratores, tractantes de multis præiudiciis mercatorum, deque infractionibus immunitatum, quas ab olim principes, quum inuitarent mercatores, contulissent eisdem: simul etiam consultantes de diuturno in Daniam bello: quod iam diu nulla poterat compositione terminari: quū rex aduersum duces Sleswici, & armorum potentiam, & reportatē apud Romanorum regem sententiæ, vim obtenderet in speciem iustitiæ suæ: duces autem (quibus ciuitates quatuor deesse nolebant) feudi successionem obtenderant, omni legitimo iure cōprobatam. In eo tum cœtu aderant Magdeburgenses, ecclesiastico ob pulsū archiepiscopum interdicto suppositi: propter quorum præsentiam, toto mense Lubicæ diuinorum facta est intermissio. Placuit tum communi consilio, legationem solennem facere in Prussiam, vt interpelletur magister ordinis Theutonicorum sublimis, ad habendam intelligentiam cum vrbibus memoratis, censereturque protector earum ad iustitiā: quod in diuersis locis mercatores eorum premerentur ab iure & iustitia sua. Missi sunt Coloniensis, Lubicensis, Hamburgensis, Gdanensis proconsules, solenni comitatu: exceptique magnificè audiuntur. Placidè illis ad omnia respondetur. Non recusauit magister tantæ communionis iustam defensionem excipere, gauisus honore delato: fœdera in eunt ad certam formulam, quæ literis inuicem datis roborarentur. Placuitque vt idem sublimis magister, principibus, in quorum finibus sint emporia, super iis quæ iustis querelis mercatores deferebant, scriberet, mitteretque, vbi opus esset, oratores. Idque mox

• de litē-

de literis tentatum: quum decernerentur ad reges Angliæ Daniæq; ducem Burgundia, aliaque in loca opportuna urbibus & cōmunitatibus. Hisq; constitutis ex sententia, domum regressi sunt oratores. Interea alij ex eodem cœtu oratores missi sunt ex constituto in Daniā, in arcem Werdinborg, Lubicæ, Hamburgi, Luneburgi, & Wismaria pro-
Oratores Han-
se in Daniam
re infecta rede-
unt.
 consules, secum honoris gratia ducentes duos pontifices, Verdensen & Raceburgen-
 sem. Rex autem iam aduocauerat ex amicis principibus Bauariæ, Pomeraniæ, Stetinē-
 sem, Magnopolensem, Saxoniæ duces: Hildesemēsem, ac de suis Lundensem, Roschil-
 densen, Aboensem, Ripensemque pontifices. Quumque diu multumq; inuicem con-
 tulissent sermonem, nihil venit in medium, in quo utrisque partibus complaceret. In eū
 10 tum modum discessum est, ut concepta regiæ dignitatis maioribus quisque suis referret,
 certificaturis deinde regem, quid ex his complaceret, idque per literas. Redeuntes er-
 go Lubicam, ex Dania ac Prussia oratores, referebant cœtui, quid cuique in sua legatio-
 ne contigisset, quidve sit peractum. Placuit ex hoc numero deputare, qui anno proximo
 in singulis emporiis ciuitatum sint futuri oratores, quidve per singula sit constituen-
 dum: in Angliam, Flandriam, Norwagiam & Nouguardiam. Quibus iam pro tempore
 resolutis, in sua quisque abierunt.

BOLISLAVS rex Poloniæ, qui cum prima (ut diximus) coniuge, filia Ludouici
 regis Vngariæ (cui etiam Polonia tum parebat) regnum Poloniæ in dotē baptizatus ac-
 cepit, vir octuagenarius, per hoc tempus emigravit, relictis duobus impuberibus filiis,
 20 ex secunda coniuge. Ex filiis maior, duodennis, in regnum patris surrogatur, Polonorum
 rex futurus. Hic est Casimirus, regum qui hodie rebus per Vngariam, Bohemiam, Polo-
 niam Letuaniamque potiuntur, parens. Mira fortunæ iactatio, imò Dei omnipotentis
 gubernantisq; vniuersa, per quem reges regnant, occulta dispensatio. Ex Letuanorum
 genere rex ortus, linquit hæredes Poloniæ: cuius nepotes nunc (ut diximus) Vngariæ,
 Bohemiæ, Poloniæ, Letuania, magnis regnis, dominantur. Alter filiorum Bolislai erat
 Ladislaus, is qui regnum Vngariæ Alberto defuncto sibi vendicauit, relicta Alberti (que
 fuit filia Sigismundi) vxore petita. Sed quo minus assequeretur, properatus exitus erat
 in causa, quum pugnans ad Turcos (quod dicemus) opprimeretur. Sigismundus verò,
 iam Romanorum Imperator, conuentum solennem agebat principum utriusq; ordi-
 30 nis in Franckfordia, super multis in Romanorum Imperio fluentibus sine ordine, ut re-
 formationi aliquando intenderetur. Constituit enim summę prudentiæ vir industrius,
 iam æuo maturus, à suo ordiri gradu, hoc est à culmine: ut omnia componens, cæteris
 iustiori causa immineret. Ergo primum de Imperiali fastigio iubeat attendere, ut à ca-
 pite edatur ratio, quid ad Imperatorem pertineret, quæ vigilantia, quæ instantia, quæ
 singulorum in suis iuribus defensio: tum vicissim quid à suis debeat Imperatori, quæ
 obsequia, quæ obedientia, quæ subiectio: tum de Imperij iuribus, ut illa aliquando in eis
 locis recuperentur: de Imperij neruis, de vectigalibus: sine quibus ne inferior quidem
 principatus posset consistere. Sed hæc omnia admonere potuit: cæterum quibus coge-
 ret renitentes, & iussioni non parentes, illi tenuere, quibus hæc ipsa imperaret. Quis e-
 40 nim leonibus, vrsis & lupis (ut ille in figura monstrabat) extorquetur aquilæ primarias
 pennas? Commonuit præterea quemque sui ordinis, ut regni principes iustitiam foue-
 rent, itinera publica secura præstarent, latrones insectarentur. Comites, barones, mili-
 tes, vnumquemque pro suo gradu iussit esse commonitum: & vsque ad defensores ciui-
 tatum, municipiorum & oppidorum, officia distribuit: satis quidem intelligēs per pru-
 dentiam princeps, quibus esset opus, si modò adessent, quibus illa ab nolentibus & inui-
 tis extorqueret. Sed quoniam neque principes electores, neque alij procures regni satis
 cumulatè aderant, iussit rem omnem in disquisitionem secum quemque ponere, & in
 proximam diui Georgij diem in eundem redire locum: ut interea, qui abessent, com-
 50 moniti, ad eundem conuentum prodeant. Sic agitur inter Germanos, ut cœtus semper
 ex cœtu oriatur, quasi fœtus ex matre. Sed tantundem alio conuentu princeps oculatissimus
 futurum præuidebat: noluit tamen committere, ut sua vice in regni administra-
 tione quicquam omissum vel putaretur vel diceretur.

ANNVS erat à Christo nato x x x v. post mille quadringentos, quum vrbes Wan
 dalicæ, diuturni belli, cui se implicuerunt (inter Daniæ regem & duces Sleswici) finem
 1435
 cernerent: & cooperarentur, ut fieret omnium rerum compositio. Nauigabant ducū &

CAP. 35.
 Bolislau Po-
lonia rex mo-
ritur.

Vera reforma-
tionis institui-
tione.

Imperator cū
stando non ta-
men restituit
rem.

Belli inter Da-
num & ciui-
tates diuturni
fuit.

memoratarum urbium oratores in Daniam, constituto illis ab rege loco in Werding-
borg: in eo deferentes honori regio, quod illum in regno suo adirent. Tractatum est diu
sine fine, Daniæ proceribus semper in id contendentibus, ut ius quesitum regi apud re-
gem Romanorum in duces, procederet, illique cederent ducatu: tum ut vectigalia rex
pro suo arbitratu vel tolleretur, vel augeret. Sed dum multi dies in eo sine fructu consumun-
tur, nec aliud posset persentiri, nisi quod dies ex die tenderetur, & inutilis mora necite-
retur: testati ducum & urbium oratores, sæpe diuque regem sequutos in Daniam, mul-
tum eius semper honori delatum: quando irrisum iri venisse videantur, curaturos ut ir-
rideri & diutius contemni non possint. Iam abitum parabant, expectantibus Danis ut
illi denuo ad tractandum quærent occasionem, nec tamen aliud cerneretur quam de
proximo abituros. Danorum proceres iamdudum bellorum pertæsi, regem adoriun-
tur: tempus esse aliquando de pace cogitandi, & ex animi sententia agendi: multos suo-
rum esse præliis consumptos, euastatas insulas, suum quenque priuatim sentire incom-
modum: regem imprimis de omnibus curantem, onus vel maximè sentire: orare ut si-
bi suisque cōsulat ad temporum tranquillitatem. Permittit rex, ut arbitratu suo proce-
res de pace constituent. Tum omisissis ambagibus reditur ad cōpendia: iuri, quod apud
regem Romanorum quesierit, non incumbitur. Sinit rem in quo est statu, vectigalia ve-
tera ab mercatoribus urbium in regno pendenda, regnicolas in urbibus nullis grauand-
os nouitatibus, suis ab antiquo immunitatibus quemque gauisurum. In eum tum mo-
dum rebus compositis, læti oratores in sua reuertuntur, portantes pacem in patriā. Pro-
perabat hæc concordiam tumultus exortus in Suecia. Timuere Dani ne fortè ciuitates
Suecis coniunctæ grauiores incumberent regno Danorum: quocirca finem fecere
bello diuturno.

CAP. 35.

THEVTONICORVM fratrum per Liunioniam tunc magisterium administrabat
vir præcipuus N. de Kersebrock: qui se immiscuit bello fratruclium de ducatu Letua-
niæ contendentium. Suitergail frater regis quondam Poloniae, pellere paterna succes-
sione connisus Sigismundum, Vitoldi ducis filium (inque eam rem multis laboribus cō-
tendit) iam se fratribus memoratis per Liunioniam coniunxit, fœdera cum illis sanciens.
Probabat eam rem sublimis Prussiae eiusdem ordinis magister, auxilio ei demittens in
bellum multos ex fratribus. Venere ad famam tanti belli multi militares, fratrum cogna-
ti: cumque illis noui ex Westphalia Gelriaque fratres, qui sacram vestem in patria susce-
pissent: primitias belli miseras assequuti. Ex omni Liunionia magister fratres armabat
sexcentos: deque ciuitatibus accepit auxilia, Estones, Liiones, Lettos: & omnem pedi-
tatum expediuit cum militaribus terræ suæ, & omni exterorum auxilio. Sigismundus
quoque non minori apparatu bellum instruxit, Polonos, Massagetas, Prussos, & ma-
gnam Letuaniam partem in arma ducens. Suitergail ipse, belli caput, suis Letuanis con-
iunxit Russos, ipsum Nougardiæ regem Georgium: & ex paganis non paucos ducta-
bat. Constituere locum dux & magister Liunioniæ, in quo copias coniungerent. Vbi cō-
uenere, magister se non antè castra moturum dixit, nisi prius dux ipse Rigensibus, ma-
gistro aduersantibus, hostilia nunciās, pacem interdiceret. Fecit dux quod magister vo-
luit. Remisit autem magister senioremm commendatorem, triginta iunctis illi equitibus,
qui ordinis interim arces tuerentur à Rigensibus: quos per absentiam suam, iam hostili-
bus denunciatis, præuiderat non quieturos. Duxere malo omine in hosticam terram.
Sigismundus nemorosa tenuit loca, passus hostem præter castra ducere. Illi vastationi-
bus de more institerunt. Iam antè curauerat Sigismundus dux, ut vada & exitus omnes
impediti & obserati hostibus essent: quo constituto, sequutus est vastantes omnia latè.
Iam etiam deiectis per nemora arboribus, prouiderat Sigismundus ut nusquam hosti-
bus fuga esset. Venere agmina sub aspectum mutuum: & iam primo mane prælium in-
eunt non statarium (ut solebant veteres Romani, quum vir virum legeret) sed barbari-
co incurfu & recurfu. Prima quidè initia belli satis prospera fuere fratribus & duci Sui-
tergail: sed ingrauescente pugna vertitur fortuna. Cadit magister cum vniuersis fratri-
bus & omni suorum numero, circumuentus ab hostibus. Suitergail vix cum paucis ela-
bitur in arcem: ubi tamen breui obsessus, ad extrema est perductus. Nec tamen hosti-
bus incruenta fuit victoria: nam de parte Sigismundi cecidit dux ipse Masouia cum Prus-
sis: rex quoque Nougardiæ cum Russis, de parte Suitergail, occubuit. Ferunt, peracto
prælio

Theutonicorum
fratrum & so-
ciorum clades

prælio, viginti millia iumentorum in manus venisse victoris, non de agris, sed ad armatis iumentis. Magister fratrum sublimis in Prussia, vbi lugubrem nuncium de interitu magistri de Liuania & fratrum accepit, ne quid ea prouincia acciperet detrimenti, creatum ex fratribus à se magistrum, cum ducentis misit in Liuiam fratribus, ne deserta videretur terra. Sed qui superfuere ex Liuania fratres, non passi suo iure fraudari, marscallum terræ magistrum elegerunt: eumque multis precibus & muneribus à sublimi magistro confirmatum acceperunt.

10 P O L O N I A M per ea tempora, quòd sub rege puero ageret, & Vngariã, quòd eius rex longe abesset (implicitus negociis Romani Imperij, & Basiliensis concilij, quod tum cum Eugenio pontifice de potestate luctaretur) Turci transgressi constitutos limites, in-
festauere. Imperator autem in Vngariam, quòd ipse adesse non posset, pro se misit gene-
rum suum, Albertum Austriæ ducem, cum expeditis copiis, quas augeret in Vngaria. Pro-
gressus ille magno in hostes animo, magnoque agmine: sed tamen numero & viribus
par esse non potuit, qui aliquot centenis millibus solent in campum prodire. Aggressus
autem prælium, gregarij militis peditumque virtute satis feliciter in hostes pugnans,
multisque millibus stratis, equites Turci subiere. Iam milites Christiani pene erant in
pedites Turcos defatigati, quum equitatus adueniret recentibus viribus. Pugnatum est
tamen in eos fortiter: sed facile fuit & numero & viribus minores superare. Itaque signa
militaria ducis Christiani venere sub pedes. Iam ad eadem & fugam Christianorum om-
20 nia videbantur spectare. Tum vir vnus (quod incredibile dictu sit) prælium restituit.
Erat ex peditibus Christianis vir procerus corpore, & animi pariter viribus inuictus. Is
securim ita distrinxit in obuios Turcos, vt deiiceret sine numero plures, viamque fecit
sequentibus se Vngaris, vt signa iam conculcata, denuo recepta surrigerent, recrea-
rentque animos militis Christiani. Itaque velut misso cælitus præsidio redeunt in ho-
stes, & victoriam, quæ iam pene hostium erat, extorquent de manibus: magnaque
cæde peracta, hostes in fugam vertunt. Cæsa sunt eo die octo & decem Turcorum
millia, quum Christiani etiam magnam suorum partem desyderarent. Celebris vul-
gatur fama viri fortissimi, qui cruentissima cæde in hostes peracta, viam fecit recupe-
randis signis. Et ad Sigismundum perlata, quum omnium conformi testimonio ful-
30 ciretur, euocatum hominem auratum militem fecit, datis illi prædiis & possessioni-
bus ad eum modum, vt honorem illum pro dignitate tueretur: res & principe & mili-
te digna fortissimo.

P E R id tempus erat Prussis & Liuania mercatoribus, iusta in Anglos querimonia
& Flandrenses. Quorum Angli pridem nauigatione in Liuiam instituta, quum in
mari quod Rigenfe vocant profundum, tranquillo serenoque aere fruerentur sine ven-
tis, obuiosque viderent de Liuania mercatores, onustis nauibus occiduas petere par-
tes, amica salutatione de naui iubent propius assistere: inuitantque (per maris quie-
tem stantes ad anchoram) suas in naues ad epulas. Nihil illi veriti fraudis, quòd omnia
essent pacata ad illos, descendere in eorum naues. Illi boni viri acceptos, nihil mora-
40 ti, in mare proturbant: captisque cum onere nauibus, in Angliam redeunt. Atrocissi-
mæ fraudes, dolosissimæ technæ. Prussos quoque iidem Anglici non bene habuere,
quòd tum crebris in Franciam nauigationibus Anglici diuturnum bellum continuerunt:
obuiosque in mari mercatores vnâ intercepte. His de rebus, atque de nonnullis alijs,
de violatione veterum in regno immunitatum, querela erat orientalibus vrbibus in
Anglos atque Flandrenses. Misere oratores Calisiam ad Anglos: oppidum est in late-
re Flandriæ, quod iam dudum Anglici tenuerunt. Peruentumque eo fuit, vt rex Hen-
rius literas daret de aliquantis millibus nabulorum exoluendis: quæ etiam literæ nunc
extant, quòd necdum pecunia est exoluta. Quum verò apud Flandrenses, in oppido
Bruggis agerent oratores vrbium orientalium, lugubre facinus in oppido Slusa ad ma-
50 ris ostia patrabatur. Rixati inuicem, alter ex orientalibus, ex Flandrensibus alter, ad
verbera peruenerunt: occidit orientalis Flandrensem: mox à ciuibus ad arma concla-
matur. Quousque, inquit, detestabile hominum genus orientalium ferimus, vno
omnes excidio perdendos? Mox armis correptis, occidunt omne obuium ex mercato-
ribus nauisque nostræ nationis. Alij quadraginta numero, alij supra centum ferunt pe-
riisse orientalium: quum nonnulli per fugam elapsi, nauibus suis inuecti seruarentur. Eam

Turci in Polo-
niam & Vn-
gariam.

Vir vnus præ-
lium restituit,
qui premio po-
stea afficitur.

Angli Liua-
nos mercato-
res perfidiosi
necant.

Legati à Flan-
driis violati.

rem indignissimè (ut debuerant) tulere orientalium oratores: questi concilio publico Bruggensi, quod in eorū quarta de Flandria Slusenses fortirentur. Non minus & illi doluerūt atrocem nationis iniuriam. Sed princeps super atrocissimo facinore erat interpellandus: qui magno Franciæ bello implicitus, quum minus attenderet nauticorū hominum rixam, sciensq; quod Bruggenses maligno essent in Slusenses animo, dissimulauit. Bruggenses verò, & orientalium iniuriæ & propriæ indignationi seruiētes, eduxere in ostienses suos Slusenses, & magno illos affecere incommodo. Consulares oppidi, quod iustitiam non fecerint, proscribere: reos atrocibus suppliciis perdiderunt.

CAP. 38.

Militis temerarium factū atrociter uisum dicitur.

Eo tempore Matthias Axkow miles, pro paruulis curator terræ Magnopolensis, de prædiis ecclesiæ Lubicensis duos ecclesiæ colonos abduxit: & velut suos obediētiarios, carcere maceratos, omni pene facultate emunxit. Indolere canonici iniuriam, & apud terræ dominam literis & nunciis rem querebantur. Minus audiebantur, quod factum administratoris inter militares non improbaretur. Volebat idem miles, vel ex voto vel ex deuotione, adire locum in montanis Zuitensium: ad sanctū vocant Theobaldum, ubi singularis etiam colitur memoria Dei genitricis. Pertransiuit ille peregrinatus Basileam, ubi iamdiu concilium agebatur. Aderat dominus Iohannes episcopus, & dominus Nicolaus Sachow, decanus Lubicensis: non ignorauere quid miles ecclesiæ suæ irrogasset. Effecere ut captus in Rynfelde carceraretur, nec laxaretur priusquam se sacramento constringeret, infra certum terminum ecclesiæ Lubicensi satisfacere: quo non impleto rediret in locum ab illis constituendum. Ibat votum persolvere: redibat. Compositionem intentauit: nec processit. Iubetur captiui loco Luneburgum introire, nec nisi eorum abire voluntate: sic enim se iuramento constrinxit. Cogitabat interim cum amicis deliberans, ut (militari more) captus, alio captiuo compensatus, laxaretur. Obseruauere si quem ex canonicis alterna vice caperent, cuius redemptione compensata, miles laxaretur. Erat eiusdem ecclesiæ præposito, viro præcipuo, domino Bertoldo Diuiti (sic enim cognominatus est) nonnihil in Holsatia negotij: constituerat quibusdam militaribus de Bockwolde, in diem Magdalena, ad locum in Holsatia præfinitum occurrere. Id rescuerant Magnopolenses: ut semper par parem fouet ac prouehit. Exhibant duobus itineribus intercipere virum, alij per urbem Lubicensem (nemine quicquam tale suspicante) alij per oppidum Raceburg. Et obseruato egressi præpositi itinere, non longe à Swartow primi intercipiunt virum: & transuadato infra urbē flumine Trauena (ut habuere rem paratam) captum deduxere in arcem Zuaen, turri carcere mancipantes. Sed erat vir grandæuus: in humido loco ultra mensem insuetus, cibario pane pascitur, incluso aere, & accessere incommoda vinculorum. Itaq; febre contracto diem suū obiit, vix quinque septimanis à die captionis expletis. Si quid ultra ea sit adiectum incommodi, ut mors appropinquaret, ipsi qui contrectauere, nouerint. Facile tamen coniectura quisq; assequitur, si non aliud quàm ut miles laxaretur, prætenderāt, opus fuisse illis magis uiuo quàm mortuo. Audierant patres in concilio manentes, quid de suo præposito esset actum: perfecerunt ob facti atrocitatem, per omnem terram sacris interdici. Ea res perfecit, ut & de prima iniuria, & nunc adaucta per capturam & mortē præpositi, quum sacramenta exhiberet miles & ipsa terrarum domina, quod neq; cōsilio neq; iussu neq; ratificatione rem probassent, satisfactione impleta, & sacra terræ redderentur, & miles captiuitate laxaretur. Extat capella ad orientem in maiori ecclesia: in qua, institutis sacerdotibus (quibus stipendia prouiderentur) ut Mariæ laudes inibi perennent, in memoriam defuncti in captiuitate præpositi exædificata.

CAP. 39.

Annis ventis minibus & gelu infestissimus.

Hoc verò anno per autumnum tantæ fuerūt tempestates, quibus nulla hominum memoria similes vnquam vidisset. Deiecta per nemora ingentia arborum robora, intumescere cuncta flumina, rupti sunt aggeres: infinita hominum iumentorumque multitudo intercepta periit. Ad Albim, Visurgum, Rhenum deinde cecidere niues profundissimæ, ut per aliquot dies inuia essent itinera. Sequutum gelu incompertum, ut multi per itinera perierint viatores: durauitque in mediam quadragesimam. Quo tempore nouissimus Wandalia princeps Wilhelmus clausit diem extremum, sola post se filia relicta. Peruenit ille principatus ad duces Magnopolenses & Stargardia, non tam successione hæreditaria quàm placito inter se principum, accedente proculdubio Imperiali confirmatione ac placito: de cuius præiudicio agi videbatur in euacuatione feudi.

Wandalia principatus nullo hærede masculo alienatur.

Firma-

Firmauerunt inter se literis principes memorati, quod dum principatus aliquis ex tribus sine masculino hærede manserit, ad alios deuoluatur. Inque eam rem iussere domini trium principatum, suos quisque militares singulis principibus suum præstare homagium. Qua etiam ratione (quod suo loco dicemus) principatus Stargardiæ peruenit ad duces memoratos nostra memoria. Hoc ergo præcipue tempore duces Magnopolenses, Henricus & Iohannes, iam ex ephebis euadentes, administrationem terræ suæ ipsi facere cœperunt. Duxit autem Henricus senior coniugem dominam Dorotheam, filiam Friderici marchionis de Brandeburgo, germanam Iohannis: incertum an eandem, quæ impubes desponsata erat patrueli eius Alberto. Ea genuit Henrico Alberto, Iohannem, Magnum, atque Baltasar: quorum postremi duo nunc rerum potiuntur, fratribus antè defunctis.

L I B R I V N D E C I M I F I N I S.

A L B E R T I K R A N T Z I I

W A N D A L I Æ L I B. XII.

BOHEMIAM suam Sigismundus post Imperiale susceptum diadema, longo post tempore inuisere constituit. Iam enim magna pars procerum ad sanam mentem rediit. Audita ergo Taboritarum Orphanorumque insigni cæde, quam supra commemorauimus, legatos in Bohemiam mittit: multos fieri iubet conuentus: quibus perfidi fidelibus immixti, multis rationibus suasi, iam etiam pro magna parte persuasi videbantur: renouatis regi suo sacramentis, quod in reliquum ecclesiæ & regno ad iusta quæque parerent. Dum hæc agerentur, persensit Imperator, in vrbe Praga reuiuiscere plantaria mala, quæ extirpare contendit: quum nonnulli, vel sibi rimentes, vel quibus tranquillitas grauis videretur, in regem coniurauere, statuantes illum tollere de medio. Id ubi rescisset, proinde constituit, ne magno tumultu coniurationis capita tenerentur. Capti sunt quatuor & viginti per summam (vt poterat) quietem: qui publico iudicio condemnati, gladium senserunt ultorem. Sed non erat ex fide, quæ videbatur, omnium procerum cōsensio. Pro maxima causa fuit occupatio rerū ecclesiasticarū per tēpora belli. Tot subuersa collegia, tot monasteria, solo tenus deiecta, multis ea & magnis prædiis in opulentissimo regno abundabant. Ea iam erant in manibus laicæ nobilitatis: & pleraque iam à patribus accepta, per hæreditariam successionem, difficillimè dimittebantur: quæ vsque hodie res detinet multos in perfidia, malentes errare in opulentia, quàm pœnitentes egere: maligno ad salutem consilio. Sed tum Sigismundus apud Ratissponam agebat: ubi eum multi procerum conueniunt, suumque regem consalutant. Exinde poscentibus Vngaris, nauibus per Danubium defluēs, Budam petiit. Vbi reformato rerum statu, vocatis ad se Bohemiæ proceribus, in Alba regali sexaginta millia nummū inter eos distribuit, dicta die qua vellet Bohemiā ingredi. Nec moratus Iglauiam venit: ubi consilio cum Bohemis habito, legatorum in Bohemiam gesta comprobauit. His compositis, Sigismundus Imperator anno sexto & trigesimo supra millesimum & quadringentesimū ab ortu saluatoris, Pragam venit: qui paulo antè hostis censebatur, extremis honoribus est exceptus. Barones ac ciuitatum primarij iurauerunt, & magistratus quos ipse constituit, acceperunt. Redierunt tunc mendicantes, & monasteriorum abbates. Iamque reges ei populi que Christiani de recuperato regno congratulabantur. Eugenius quoque pontifex maximus auream rosam, indicem suæ lætitiæ, ad eum misit. Sedit rex in foro Pragensi pro tribunali: adesse iussus est Iohannes Rockisana, qui tum primatum visus est gerere in nouo schismate: qui que legatus ibat in Egram & Basileam, trecentis equitibus comitatus. Is tum cū quatuor presbyteris nomine totius cleri Pragensis, præstitit ecclesiæ Romanæ obedientiam, quum adessent duo ad eam rem commissarij, qui illos ab sacrilegio & reliquis irregularitatibus

Hussitæ renouant regi sacramentum.

Fuci vacua aluearia nolunt repetere.

1436.

absoluerent & censuris. Sed non fuit sincera conuersio: quia necdum abibant legati, quum idem Rockisana laicum sub vtraque specie communicaret. Idque malū postea recrudit, nunc sub oculis Sigismundi aliter, dissimulatum.

CAP. 2.

I 437.

*Hanse oratores apud Anglum conque-
runtur.*

MERCATORES Hanse Theutonicæ (quos vocant in occidentis orientales) anno proximo, qui fuit septimus trigessimus post mille quadringentos à Christo nato, in Anglia vsu priuilegiorum & immunitatum fraudati: quum nouis adinventionibus grauarentur in regno, questi per literas & nuncios ciuitatibus Wandalicis & Prussiæ (quarum est crebrior in eo regno diuersatio) vt de remedio cogitarent: alioqui in eo regno durare non possent. Ciuitates autem Wandalię sublimem in Prussia magistrū ordinis Theutonicorum (quem pridem caput ac tutorem eius communionis, ad tutanda mercaturæ priuilegia delegarunt) inuitauere, vt literis & nunciis eam rem perageret apud Anglorum regem. Nec moratus deputauit ille ex ordinis sui fratribus quendam decretorum doctorem, qui cum proconsule Gdanense eius legatione fungeretur ad regem. Venere Lubicam oratores memorati, & adiuncti sunt illis ex vrbibus Lubica, Hamburgo, singuli proconsules, cum illis profecturi. Instructique ad causam, descenderunt in Hamburgum, inde nauigaturi ex Albi in Angliam. Peruenere incolumes in regnum, Londonias, regi suam insinuantem præsentiam, audientiamque postulantes. Diu rex dissimulauit, aut iuuenili consilio non magni faciens vrbium oratores, vel ex dignitate sua esse arbitratus, non mox in præsentiam admittere peregrinos. Amant enim reges qualicunque consilio plurimum sibi deferri. Crebrius interpellantes, impetrauere post multos dies, vt proceres sublimis concilij participes, agerent cum oratoribus memoratis, curarentque vt regni honor, regnicolarum commoda nihil sumerent detrimenti. Exposuere mandata oratores, detexere suorum querimonias. Multa obtenderunt de indultis ab olim immunitatibus, quum in regnum mercatores inuitarentur. Accepere responsa, quibus ostenderent Anglici sine causa mercatores queri: id in alieno petentes, quod minimè ipsi in suo permittant alienis. Replicatum est de vtrorumque causa, & qualitate locorum. Ostensum non noua nunc peti, sed vetera permitti. Multa obtenduntur ab Anglicis: multi in disputatione vana dies pereunt: plures in otio, quod inter eos nihil ageretur: causis vndecunq; prætenfis, quod maiora illis incumberent agenda, quod abessent nonnulli ad rem necessarij. Oratores patienter tolerant, & in ea expectatione æstatem triuere totā. Sæpe interpellant: non audiuntur: aliquando reddita ratione differuntur. Viderat eam procrastinationem ac inanem dilationē vir in concilio regis primarius, Cardinalis Romanus, nomine Henricus: & vehementer motus ait confortibus concilij, Non rectè, inquit, agimus in exteros illos oratores, quos sine causa differimus, procrastinantes, & obtendentes, quę quisque nostrum (si æqui ad causam esse velimus iudices) videt non illis facienda. Meminerimus oratoris officia nonnisi ad mandata porrigi: ipsi æstimemus quā grata nobis esset in alieno talis dilatio: æquis & hoc intueamur oculis, quid à nobis exigatur. Certè hoc quod nostra spē præstare debuimus. Vetera illi deposcunt, nos vicissim ab illis noua. Intendite quid cuique nostrum sua præscribat intelligentia. Quocirca descendentes in æquum, finem aliquando rebus demus. Satis magno ad Franciam labore implicamur: non etiam orientales in nos prouocemus. Huius viri flexi sermone consiliarij inclinabant postulatis: perfectumque est vt regis literis vetera firmarentur indulta, vt vicissim Anglicis ea permittantur in terris orientalibus, quæ ab olim feruntur tenuisse. In ea tum vtrinq; placita disceditur: oratores in sua quisque redierunt. Remansit autem Gdanensis proconsul in regno, priuatis suis rebus intentus, quod mercator esset, & res suas cum sociis iam præsens complanare statuisset. Postea terrestri rediens itinere, captus ab hoste in Cloppenburg ære mulctatur.

CAP. 3.

LVBICENSES

cum Hamburgensibus

hoc tempore

Thietmarcos,

intestino bello

inuicem debacchantes,

ad concordiam

reducere sunt

connisi. Erant

diuisiones ibi

familiarum

sub duobus

capitaneis. Cruento

sæpe bello

concurrentes,

multos perdi-

dere: & creuit in

impensum

tumultuatio. Nec

vllus erat finis,

priusquam

alterius partis

capitaneus,

aduersa factione

insidiante, de medio

tolleretur. Fuere

tamen postea nō

nullę conflictationes,

imò crebra inter

eos latrocinia. Sed

interuenientibus

prefatarum

vrbiū cōsularibus,

māsueta ratione in

quietē rediguntur.

Ostenderāt illis,

quā ab omni

humanitate aliena,

quā diuinæ legi

cōtraria, quā

omnibus execranda

essent homici-

dia: ora-

dia: orabant, vt pro communi omnium conditore, pro sua tranquillitate, pro Christiana pietate, abolerent odia, paterenturq; vt certis constitutionibus audacia multorū frænaretur. Iam maiores terræ pertæsi laborum persuaso populo, constituendi super ea re arbitrium oratoribus vrbium permisere. Illi non vsuros responderunt ea facultate, nisi ea de beneplacito omnis prouinciæ constituta firmarentur. Cōstituere autem vt ex hoc die homicidium quodlibet centum marcarū multa puniretur: insuper infamis & proscriptus, sine spe redditus in perpetuum homicida haberetur. Placuit constitutio, & totius terræ consensu, literis desuper cōfectis, approbatur populi siue prouincialium omnium publico sigillo. Hoc etiam tempore, quum duritia ciuium Rostockensium, nullis rebus
 10 emollita, quotidie in malum incresceret, magistrorum, doctorum & scholariorū vniuersitas, literis concilij de participatione interdicta iam commonita, cessit loco, & in vrbem Griepswaldensem sese collocabat, magno suo malo. Ita male remuneratur obedientia, quum interim cōtumacia transeat impunita. Sed poterat videri iustum illis latibulum, si appellatione interposita, & ad summum pontificem prosequuta, sub illius protectione (qui tum à concilio dissidebat) latuissent. Erat autem tricesimus septimus post mille
 1437. quadringentos annus, quum loco cederent.

NON cessauit interim Sigismundus Imperator compacare Bohemiam suam, cre-
 brius euocatis quorum fidem duxit suspectiorem. Magna mansuetudine perfecit vt
 multorum rigidas ceruices, ad obedientiam reuocaret. Vnus erat omnium pertinacis-
 20 simus Iacubicus, qui nec vocatus venire, nec à pertinacia sua deflectere volebat. Con-
 stituere volebat in illo Imperator exemplum pœnæ, quo alij terrentur. Auxerat ani-
 mos improbo viro, arcis suæ munitio, quam putabat inexpugnabilem. Colligens er-
 go milites ad defensionem plures, com meatibus & armis arcem impleuit: vt obsidio-
 nem & oppugnationem Imperatoris, diu se fideret posse tolerare. Imperator rem se-
 riò aggressus, obsedit pertinacem: oppugnavitque vehementer arcem, sius nihil esse
 inuium virtuti. Erexit furcas, vt supplicium in oculis haberent victi contumaces. Mo-
 uit ea res quam plurimos ex obsessis: ducenti ex his exiere ad Imperatorem, gratiæ eius
 se submittent. Dedit veniam Imperator ad cor reuersis. Remanentes acrius impu-
 gnauit: effecitque perseuerans oppugnatione, vt semper nouis accedentibus viribus, fa-
 30 tigarentur obsessi. Ad extremum arx capitur: ipse Iacubicus, cum ducentis sexaginta
 appensus in furcis, exemplum fuit pertinacibus, Christo, ecclesiæ, Imperatori, & re-
 gi suo. Deinde quum quieta omnia viderentur, suspectam tamen duxit Imperator fi-
 dem aliquantum: quos faciliè ad rebellionem redituros præuidebat. Et iam assiduum
 illi bellum erat in Vngaria aduersus Turcos. Delegit illos ad militiam Turcanam, quos
 regno deesse Bohemiæ satius putabat: iniungens illis vt in compensationem malorum
 quæ Christianis irrogassent, ea in Turcos per operam bonam purgarent, compensa-
 rentque. Collectam perinde non paruam manum misit in Vngariam, suppetias laturam
 in Turcos. Qua Vngari manu aucti, alacres ducunt in Turcos: magnamq; in eos
 stragem peregerunt. Multi tamen ex Bohemis ibi perierunt, bono Imperatoris institu-
 40 to: vt vel vincentes, vel cæsi prodesse. Sed nimium profundas egit hoc malum radi-
 ces, vt stirpitus non facile posset eradicari.

MAGNOPOLENSIVM interea iuuenum principum (qui tum primū terræ
 gubernacula apprehenderunt) prima opera fuit exterminare latrocinia, quæ ex mar-
 chia Brandenburgenfi crebra tum fuissent, in Magnopolensem Stargardiæque princi-
 patus. Quocirca apparatus belli secum è suis vrbibus duxere, Wismaria, Gustrow, Par-
 chim, Sterneberg: duxeruntque in arcem, quam nouam dixere domum, insigne præ-
 donum habitaculum. Aberat arcis dominus cum omnibus fere qui militiæ seruiebant,
 solitum agitans quæstum, vt rusticam plebem exacturus. Non enim præuiderat, neque
 formidabat, tantos sibi venturos hospites. Primo igitur mane oppugnationi institerant.
 50 Pauci relictī arcis custodes, quum quid apprehenderent illi prorsus ignorarēt, eis exer-
 citationibus non satis assueti. Itaque non difficilè tantis viribus arx indefensa capitur:
 captam verò direptamque iniecto igne concremarunt, vt solo æquaretur. Reuersus ar-
 cis dominus vidit quid factum esset: tacitusq; (vt erat profundus sensus) cogitabat quonā
 modo se de hostibus vindicaret. Nouerat qui in ea expeditione militassent. Multam au-
 tem, ex frequenti militiæ commercio, vndique cum multis inibat familiaritatem, quod

Aberas stro-
pharum magi-
ster.

C A P. 4.
Husita par-
tim vī partim
arte consue-
tur.

Audite ergo
tandem Ga-
malielis consi-
lium.

C A P. 5.
Bellum in la-
tronibus.

Arx incendi-
tur & æqua-
tur solo.

esset largus distributor in prædæ partitione: Quosdam in arce Stauenow cum militari-
bus, qui tenebant, agentes, ministros habuit obaratos, peregitque apud illos, ut con-
stituto die veniens parata omnia inueniret. Callebat ille quibus horis pons in arcem du-
cens demitteretur: obseruansque tempora, quum primo mane primus ab arce descen-
deret, ille de latibulo prodiit, & cum suis ingressus arcem apprehendit. Tres qui inerant
militares, acceptis (de more) dextris, suos fecit captiuos, & abire quò vellent iussis, ipse
arcem sibi retinuit: in æquo constituens, dolo an virtute hostibus suis quid adime-
ret. Quo tempore Brandenburgensis marchio, quum extantibus causis aduersaretur
duci Saxonie Bernardo (qui Erico fratri iam defuncto successit) ad arma conuertitur.
Iohannem crediderim, Friderici senioris filium, dominæ Dorotheæ (quæ fuit regina
Danorum, Christophori & Christiæni regum coniunx) patrem. Ordinavitque expedi-
tionem, dicam magis excursionem, in eam ducis terram quæ ultra Albim est: & omni-
bus peruaftatis, ingenti que præda inde abacta, oppidum Erteneburg immisso igne fe-
cit conflagrare, ut ex eo die nunquam respiraret: paucis casellis, non in oppidi, sed in vil-
læ formam remanentibus. Quæ res effecit, ut Bernardus dux ad vicinas vrbes se inclina-
ret, cumque illis intimam iniret intelligentiam & confederationem: de qua literæ ex-
tant, satis utrinque affectuose coniungentes inuicem partes.

CAP. 6. SIGISMUNDVS Romanorum Imperator, gratificatus per ea tempora archiepi-
scopo Colonienfi, germano illius fratri Walramo, à quibusdam extorribus canonicis
per temeritatem ad ecclesiâ Traiectensem electo, dedit regalia: renitente summo pon-
tifice Eugenio, qui Rodolphum de Depholt (quem dixere postulatam) iam æmulo eius
Zuedero per mortem subtrahendo, confirmauit. Et pro ea re papa scripsit Imperatori, quid
ita se opponeret eius ordinationi, qui omnia curasset, Rodolphumque confirmasset, ut
terra frueretur optata pace. Iam ex multis annis ventilata diuturna perturbatione, pro-
pter duos in differentia electos: sed præualuit apud Imperatorem respectus archiepi-
scopi Colonienfis. Vtriusque tamen de episcopatu contendentis miserandam sortem,
quod Rodolphus à duobus sibi succedentibus æmulis iactaretur: Walramus autem
perinde infaustus, quod de hoc & deinde de Monasterienfi contendens episcopatu,
neutrum assequeretur, fratre Theoderico ad omnia intentissimo. Per quæ tempora de
concilio Basiliensi multum contendebatur, quod Eugenius in Italiam trahere volebat,
& prælati in eo congregati non cederent voluntati pontificis. Misere utrique ad noui
Imperatoris electionem. Nam Sigismundus Imperator tum viuendi finem fecit, exau-
gescente morbo, qui accesserat senectutis incommodo. Barbara autem Imperatrix, de
retinendo Imperio sollicita, nobiliores ad se vocat: mulier iam anus, nouum coniugium
animo cõplexa, filiam (cui omnia pararentur) ex animo dimouet. Non latuerunt ægro-
tantem Imperatorem furentis sceminæ conatus. In Morauiam se vehi iussit, visurus filiã,
antequam vita excederet: nam ibi habitabat tum Albertus, quum illam illi prouinciam
Imperator attribuisset. Filia cum Alberto marito ad eum venit in urbem quam Zuoi-
mam vocant. Albertum ille successorem suum nominat: Vngariæ & Bohemiæ primo-
res rogat, ut supremam eius voluntatem exequantur. Regna quibus præfuerat, gene-
ro quasi per testamentum reliquit, dicens beatum esse regnum cui Albertus imperaue-
rit. Supremis iam, ut conceperat, ordinatis, inter amicorum manus defecit. Corpus eius
in Varadino (ut vltima voluntate constituerat) tumulatum est. Reginam morte Impera-
toris inolescẽtem, quum iam nouum maritum quæreretur, cui regna sociaret, procures vin-
ciri iubent. Vnà ipsa captiua, & Imperatoris cadauer deuehuntur. Miserabile spectaculo-
rum, & humanarum rerum singulare documentum. Occurrunt lugubres Vngari, nec
tenere lachrymas in tantam rerum nouitate possunt. Hinc defuncti regis desyderium
lachrymas excutit, inde reginæ vincula excitant commiserationem. Libera deinde in
Bohemiam se recepit apud Grecium regina, ibique inter greges exoletorum conse-
nuit. Nobilis genere, maior coniugio, sed infamis vita mulier, futuræ vitæ parum cre-
dula: quæ stultas vocitauit omnes sceminas, quæ voluptatibus non inferirent. Hanc
tam sceleratam sceminam, in domicilio hereticorum ex peste apud Greciũ defunctam,
ea digni sacerdotes Hussitæ Pragæ intulerunt, & intra sacra regum tumultu condide-
runt, digniorem porcorum sterquilinio. Sed (ut dicere cœpimus) morte Imperatoris,
quũ de successore deligendo principes conuenissent, tã pontifex quàm conciliũ misere
orato-

Arx Stauen-
now à prædo
ne capitur.

Discordia su-
per ecclesiâ
Traiectensi.

Sigismundus
Imp. obiit.

Imperatrix
parũ pudica.

oratores Francfordiam, studiis partium suarum inferuituros: sed principes protestati, inierunt neutralitatem. Interim quas pro Græcorum receptione, promulgatis per prouincias indulgentiis, collectas pecunias cognouerant, pro se pontifex, & è diuerso concilium, sibi attraxere. Præualuit in ea pontifex, missis galeis quibus Græci adueherentur: primumq; venientes Ferrariâ ad pontificem, inde Florentiâ propter pestem se cõtulerunt.

Papa ab ecclesia, caput à corpore, dissentit.

CAP. 7.

Qui ex Græcia ad conciliū venerint.

OPERÆ PRECIVM est agnoscere, qui ex Græcia venerint patres & principes, pro quibus tantus est impensus conatus. Ipse dominus Iohannes Imperator Constantinopolitanus aduenerat, dominus Demetrius despotes illustrissimus, dicti regis germanus, quisque suis cum proceribus. Patriarcha Constantinopolitanus, cum infra scriptis
 10 archiepiscopis, episcopis, abbatibus & officialibus curiarum: Archiepiscopus Trapezuntinus, Ephesinus (qui locum tenuit patriarchæ Alexandrini) Chisitenfis, Heraclienfis, Monembussienfis, Sardenfis, Nicenus (qui locum teneret Hierosolymitani patriarchæ) Nicomediensis, Tornobensis, Lacedæmonienfis, Mitylenensis, Noldebacensis, Rhodiensis, Amantesiensis, Suranensis, Nelaufenensis, Droniensis, Antralenfis, Atheniensis, Distrinensis, Charisicensis, Corinthius, Seruiensis, Ripæ magnæ, cum multis aliis de sua prouincia: Vngioblachienfis, Iohannensis: omnes archiepiscopi, cum multis sine nomine episcopis. Officiales patriarchatus Constantinopolitani, qui Græcè Staurophori appellantur, & interpretantur cruciferi, magnus Scacelarius, magnus Chartophylax, magnus ecclesiarcha, Protodicus, Nemerophylax cum quinquaginta
 20 clericis: Abbates, Magnus protosyncelus: abbas Gerontinus Pantocratoris, abbas Athanasius Periulopti, abbas Nathanael sancti Theodori: pater pœnitentiæ Imperatoris, qui locum tenuit patriarchæ Antiocheni: pater pœnitentiæ patriarchæ Constantinopolitani, Macarius dictus, cum aliis multis abbatibus. Ambasiatores dominiorum & prouinciarum, ambasiator Imperatoris Trapezuntini, vir nobilis: ambasiator Imperatoris Hybericæ, & cum eo archiepiscopus Ditræ regionis, & alij episcopi: ambasiator magni principis Walachicæ, ambasiator domini Zechorum, & totius Migrolicæ: ambasiator domini Gothorum Michaelis. Hi omnes principes ecclesiastici & seculares traxere in comitiua & ministerio octingentas personas: in quibus multos nobiles de Græcia & Armenia, viros annosos, barbatos, ipsa canicie venerabiles. De partibus Russiæ
 30 venerat per Liunioniam, & inde per mare, Lubicam, inde per Germaniam, dominus Isidorus metropolitanus de Kiua, & domini totius Russiæ consanguineus, Imperatoris Græcorum: dominus Abraham, archiepiscopus de Muscouia: dominus Parcanus, præpositus Muscouienfis: Gregorius archidiaconus totius Russiæ, dominus Fona dux de Iothferia, & plures alij præpositi, & doctores, & abbates, cum fere ducentis equis. Prædictus autem archiepiscopus Isidorus priuauit in ipso itinere archiepiscopum Nouguardensem administratione archiepiscopatus, & abbatia satis vbere, pro eo quod detrectaret ire cum illo ad concilium. Hæc idcirco recensuimus per catalogum, vt intelligamus rem summo dignam apparatu, ad suscipiendam tantam orientis ecclesiarum, & seculi dignitatem pariter & nobilitatem: simul vt dolentes videamus, quid
 40 quantumve in capta Constantinopoli amiserit Christianismus, vt summo dolore prosequamur tantam iacturam Christianitatis. Excepti sunt hi permagnificè Ferrariam, & in præsentia summi pontificis dignanter consalutati. Erant in eis nonnulli, qui linguam callerent Latinam: erant tamen plures ex Latinis, qui Græcè nossent. Itaque cœptis tractatibus, sœuire cœpit in eo loco pestis epidemiæ: quæ ratio fuit transferendi concilij Florentiam: ibique cœpta Ferrariæ sunt continuata. Diuque disputatum super articulis & punctis discrepantiæ Latinorum Græcorumque, de processione Spiritus sancti, deque symboli Niceni, quod Græci queruntur mutatum. Ostensum liquidissimis rationibus, discrepantiam esse magis in verbo quàm sensu. Cuius erat Florentinus, Nicolaus Euboicus, vtriusque linguæ peritissimus: qui multis assistentibus, vtriusque lin-
 50 guæ gnaris testibus, accepta Latine, reddidit Græcè: & rursus Græcè accepta, reddidit Latinis Latine, summam apud omnes laudem meritis. Aderat Ambrosius Camaldulensis Abbas, itidem in vtraque lingua disertus, summam & ille in ea disputatione gloriam consequutus. Itaque tum Græci Romanis adunantur, fitque vna orientalium & occidentalium ecclesia: quæ vtinam mansisset. Sed Græci semper leues, quàm faciliè susceperunt, tam faciliè dimiserunt vnitatis professionem: quod antè etiâ quàm fre-

Sed cur tantum uerba mutata?

quenter fecere. Poenasque dederunt nimium acerbis: nam sub Turco immanissimo gemunt damna seruitutis.

CAP. 8.

Albertus Vngariae & Bohemiae rex.

1438.

Alberti post-mortis.

Alberti mors.

Bavarus electus Ladislaus posthumum non vult fraudare.

CAP. 9.

Fridericus III. Ro. rex.

Magna de puero Ladislaeo controversia.

ALBERTVS Austriae dux, gener vnicus Sigismundi, iam antè proceribus vtriusque regni ab illo commendatus, quum viueret Sigismundus, Vngariae, deinde Bohemiae regnum, non tamen sine labore, assequitur: quum essent qui non æquum in eum gererent animum. Erat tum xxxviii. post mille quadringentos annus. Sex erant in medio menses inter Sigismundi obitum, & dum Albertus gener primùm Vngariae, inde Bohemiae, postea etiam Romanorum regnum prosperis successibus est consequutus: princeps longiori dignus vita, & in quo spes erat recuperandorum de Imperio iurium perditorum. Nihil ille pro multitudine rerum quæ humeris eius incubuere, proque vitæ in regno breuitate, potuit de Bohemia constituere. Geminas ille ex Sigismundi filia coniuge reliquit filias, & paruulum Ladislaum, in vtero posthumum suum. Maiorem natu filiarum Wilhelmus dux Saxoniae accepit uxorem, minorem Casimirus rex Poloniae, Bolislai regis filius. Ex prima procreatur domina Anna, quam duxit Iohannes marchio Brandenburgensis, elector princeps. Ex altera autem Alberti filia nati sunt qui hodie tribus regnis præsunt, Wladislaus, qui Vngariae & Bohemiae, Iohannes albertus, qui Poloniae regnat, & Alexander, qui Letuaniam regit, nihilo fratribus principatu minor, & qui Gneznensem tenet ecclesiam metropolitam cardinalis. Sed ad Albertum Romanorum regem reuertamur, qui qua celeritate ascendit, eadem descendit. Peponibus enim (vt ferunt) in Vngaria delectatus, dysenteriam incidit: ex qua secundo anno regnorum suorum mortuus, apud socrum Sigismundum tumulatur, relicta uxore, filia Sigismundi, prægnante. Quum autem de morte Alberti iam fama volitaret, agebatur conuentus principum procerumque; tam in Vngaria quam in Bohemia: electioni regum factum esse locum autumant. Relicta Alberti, missis oratoribus postulat expectari diem partus: posse donari regnis legitimum hæredem. Nato autem puero nomen dedit Ladislao, quod Vngaris memoriam renouaret sancti quondam regis eorum Ladislai. Tum renouari iubet legationem: mittit oratum, non contemni hæredis legitimi infantiam: misereantur pupilli, abstineant iniuria: regem se iam habere: quid de alio contendant? electioni nullum esse locum, vbi Deus illis regem dederit. Illi contra, magnum esse tempus in medio antequam adolescat, vir sit: regnum nunc deposcere virum, in quo vigeat cum consilio robor: inde Turcos scire, inde tumultuari Bohemos: quis inter ista puero locus? Igitur Bohemi, reiecta reginae legatione, eligunt sibi regem Albertum ducem Bauariae. Sed ille præmonitus ab Romanorum nouo rege iam Friderico III. gratias agit regni proceribus, quod se illo dignentur honore, memorem se semper futurum delati ab illis muneris: se pupillo locum dare. Vngari statim accipiunt paruulum, regemque consalutant. Iam verò mater paruulum suum Friderico Romanorum regi mittit tutandum.

FRIDERICVS eius nominis III. dux Austriae xxv. aut circiter agens annum, natus (vt ex inscriptione sigilli apparet) sexto decimo post mille quadringentos anno, Romanorum rex post Albertum designatur, princeps quietus, & qui maturus iam in adolescentia agebat: moribus grauis, & rebus magnis gerendis apparebat idoneus. Apud quem Bohemi instant, vt eorum etiam regnum (quod apud illum educaretur paruulus eorum rex Ladislaus) susciperet tutandum. Recusat legitimis ex causis, homo quieti promptus: quod sua tempora minimè voluerunt. Sugerunt vt sibi suoque nomine desumat regnum: idque Bohemi propensius orant. Iniuriam se non facturum legitimo hæredi respondet. Igitur Bohemi à Bauaro & iam Australi contempti, proceres ex corpore regni eligunt administratores, donec rex ipse mature scat. Itaque Ladislaus in potestate manet Friderici: cumque eo iam annum agens duodecimum, Romanam proficiscitur. Redit: reposcitur ab Vngaris atque Bohemis, certatim regem suum enixeque poscentibus. Imperator causas nectit ex causis. Vnà è tribus partibus vnus poscitur Ladislaus: nam Vngari, Bohemi, Australes, principem suum volunt intra provinciam educari. Imperator timens puero, apud se retinet. Australes etiam bella cient, suum exhiberi principem requirentes. Imperator illis aliquandiu opponit arma. Configunt acri prælio: vincitur pars Friderici. Sed interuentu principum puer in manus comitis Ciliae datur, donec de tutela eius plenius transigatur. Sed hæc postea. Rostockenses

censes per ea tempora, quum multum diuq; suis proconsulibus (quos proscribere) repugnarent, domiti vtriusq; gladij strictura (quod & interdictum illis esset vbiq; diuinis, & nihilominus banno Imperiali subiacerent) anno nono & trigesimo post mille quadringentos, interuentu vicinarum vrbiū, pactis conditionibus eos in urbem recepere, inq; sedes consulares reposuere. Sed cum illis in administratione mansere, qui per diuturnam eorum absentiam rebus præfuerunt. Tum verò ecclesiastico in vrbe sublato interdicto, festinauere doctores & magistri, qui publicum in eo loco fouerēt palladium: iamq; per proximos annos, mandatis concilij parentes, in Griepeswaldum concesserant, redire in locum suum. Prudentius & ex re sua fecissent commodius, si non ipsi reditum tanta postulassent instantia. Facile enim futurum erat, vt ciues magno eorū desiderio flagrantibus, orarent vt redirent: tum pristinis libertatibus, & stipendiis receptis, & nō aliter, reditum pollicerentur. Nunc verò cælum & terram pro reditu sollicitantes, cogebantur reb. suis carere, stipendiis & ecclesiis, quæ pridem tenuissent in dotem. Præerant autem rebus literariis quidam ex ciuibz eius loci, qui eo diutius carere non paterentur, magno eius gymnasij detrimento. Inuitati enim ipsi dixissent legem & conditiones: sollicitantes autē ardentius, cogebantur suscipere quas illi voluere conditiones. Sed hæc sunt in præterito.

1439.

Rostockenses
exules suos ciui-
bus placantur

VENERAT per eandem ætatem, statim post paschalia, Lubicam Christophorus dux Bauariæ, natus germana sorore regis Danorum Erici: qui iam multis affectus laboribus regno cessit, multisq; affectus incommodis, quæ illi obiicerentur alia super alia, ex eo die quo primū est ingressus regna. Nam diuturno cum ducib. Sleswici & Wandalicis vrbibz bello, successit in Suecia noua perturbatio, quum ibi proceres nouum sibi gubernatorem constituissent. Itaque regnis ille cessit, patriæ regionis angulum deligens ad quietem: proceribus iam inclinantibus in Christophorum, quem illi successorē delegerant: quod in Dania diximus. Qui ex paschalibus in diem vsque Visitationis Mariæ Lubicæ commoratus, in regna perducitur: electus rex consecratur, & regnorum mox trium administrationem accepit. Tum Adolphus dux Sleswici, suscepit ab Christophoro beneficium sui ducatus, homagium præstans & fidelitatis iuramentum: reditaq; sunt illi omnia quæ antiquo iure ad ducatum pertinerent, quæque diuturno bello à Margareta primū regina, & deinde Erico rege, eius adoptato filio, erant adempta, per annos supra triginta durante bello: omnia recepit ad pontem vsque in Koldingen, qui est limes ducatus. Proximo deinde anno, in marchia Brandenburgensi (quam nouam dixere) ciues Berlineses in suum sunt tumultuati senatum, magno vrbs incommodo. Dum enim illi mutuis & intestinis armis fouent dissidium, Fridericus marchio interueniens vtriusque, imposuit vrbi arcem, frænum antiquæ libertatis. Sensere tum in commune omnes, quantum sit malum intestino bello laborare: sit enim vt (quod Veneti scribunt in titulo sancti Marci in locis subiectis) graue sit non sapientibus, non habere rectorem. Quem interea Berlineses suscepere, dum libertati suæ nullum modum posuere: exemplo futuri comparibus vrbicis, ne per licentiam insolescant. Nihil enim magis expedit communitatibus vrbiū quàm æquabiliter viuere, agnoscere quemque sui ordinis gradum. Ea dum in obliuionem transeunt, vt vel gubernatores permissa abutantur potestate, vel minores lasciuiant nimia libertate, venit rerum arbiter aliunde. Ad hoc enim est potestas omnis à Deo constituta, portans gladium ad pœnam malorum, laudem verò bonorum.

CAP. IO.

Christophorus
tribus regnis
præficitur.Slesuicensis
sua tandem re-
cuperat.Dissentientes
à communi ho-
ste domantur.

POLONIAM & Vngariam ea tempestate vexauere Turci, quod regem habere non viderentur qui timeretur. Ladislaus enim, Alberti regis filius, puer erat, cui proceres Vngariæ parebant. Sed erat alius Ladislaus, aliquanto ætate maior, Bolislai Polonorum regis filius, Casimiri frater: qui & ipse contenderat de Vngariæ regno. Hunc multi procerum regem volebant, hoc connitentes efficere, vt relictam Alberti regis coniugē, Sigismundi filiam, haberet vxorem: inq; eam rem multa fiebant. Hic autem Ladislaus, frater Casimiri regis Poloniæ, magno exercitu in Turcos ducens, consortem habuit expeditionis Iulianum cardinalem, qui diu in concilio præsedisset Basiliensi: qui aliquot præliis in Turcum fœliciter gestis, magnam hostibus stragem intulere. Hellepontum iussi sunt seruare Veneti, ne ex Asia maiores copię prioribus accederent: idque, vt nonnulli ferunt, non ex fide agentes, vt ipsi aiunt, impedire non potentes, dum Turci acriter instant quàm possent ipsi resistere: exercitus fidelium medius inter duo agmina

CAP. II.

Turci in Polo-
niam & Vn-
gariam.

*Christianorum
strages.*

hostium includitur, cui alius à fronte, alius (qui mare transierat) exercitus imminet à tergo. Ibi cum multis millibus cecidit rex Ladislaus. Cardinalis & ipse dum se fuga proripit ab hostibus, intercipitur ab Vngaris sparsis de prælio: qui dum iumentum aquaret, aggreffi hominem, quem putarent auro refertum, occidunt. Ferunt hosti relatum in pertica caput regis, diu fuisse ludibrio. Hic erat exitus infelicitis pugnae: in qua Ladislao puero regnum Vngariae, quod cognominis eius alius Ladislaus in quaestionem vocauerat, sine controuersia redditur. Quo etiam tempore Delphinus Franciae Ludouicus, non ignorante (ut ferebatur) Friderico Romanorum rege, magno agmine vastabat Elzatiam: disturbaturus concilium Basiliense, ad portas pene urbis adequitabat. Nam patres qui tum reliqui fuere, pertinaciter tum commanere putabantur, quando omnes principes, & im-
10 primis Fridericus rex, neutralitate sublata à natione Germanica, pareret pontifici. Armia-
censes Galliarum populum tum Ludouicus Delphinus in arma ductabat, crudelem, ut
tum habebatur. Quod genus hominum etiam ad Suzatum Westphaliae pugnabat pro
archiepiscopo Colonienfi: quod in Saxonia attigimus.

CAP. 12.

*Salina Lume-
burgensis ma-
gni prouentus*

L V N E B V R G V M præclarum inter Saxoniae urbes oppidum, Wandalicis urbibus pro multo rerum commercio connumeratur. Ea tempestate cum cæteris, timore Bohe-
morum, magno impendio cœpit communiri. Parauere tum viam, qui præfuerant, sali-
nam (quæ in eo oppido, largiente Deo, usque hodie largissimè fluit) aliquanto vberiores
quàm antè oppido fructus facere: inq; eam rem apostolica vfi authoritate, archidiacona
tum qui inibi erat, sub titulo Modestorpe, in ruralem præposituram conuerti curauere:
20 eiusq; loci ius patronatus perpetuò sibi coniungi curauerunt. Quo iacto fundamento,
paulatim cœpere semina serere, ad præscindendos vberes ecclesiarum & monasteriorum
fructus, quos de salina iure dominij capiunt. Perfeceruntque ut magna & diuturna lite,
quæ inde surrexit, excitata, & qualitercunq; terminata, nunc iam ad eius oppidi vsus bo-
nam acceperunt de salina portionem. Inde multos in circuitu honores & legalem in om-
nes curialitatem monstrant, plurimo multorum fauore prouecti. Rem tum ferunt non
longè Lubica calamitosam, in villa Quale miserabiliter obuénisse. Erant rustici ibi nu-
ptiæ, ad quas (ut fieri solet) apricandi causa matronæ ac virgines honesto virorum comi-
tatu de Lubica venerant. Ignis à camino grandior quàm ferebat vsus, excitatus, tectum
rusticum ex calamis apprehendit. Id serius ad vesperum, quum resoluti omnes in lætitiis
30 essent, nemo attendit. Sedebant conuiuantes, aut circuire choreas (ex more rusticano)
ducentes: alij variis distenti cachinnis incuriosi ibant. Cecidit superne tectum, iam igne
totum comprehensum: & mox fumo complente omnia, fores inuenire nemo potuit, a-
lio alium in tumultu & pressura impediante. Igitur inuoluti fumo & igne, miserabili con-
fusione perierunt, viri ac mulieres, senes, pueri, iuuenes, puellæ, numero centum octua-
ginta. Sponsus & sponsa in triclinio, per angustam nudi vix euasere fenestram. Postera
luce euerlis omnibus, illæsa ab igne corpora multa repperunt: quæ solus fumus intere-
misset, quum respiraculum nullum haberet. Miser, & sine exemplo calamitosus nuptia-
rum exitus, villam diu insigniuit: ut nuptias Qualenses appellarent, quoties infortunium
aut grauem per metaphoram casum designare voluissent.

CAP. 13.

*Quis latroni-
bus dux presi-
ci soleat.*

V E T E R E M quæstum difficile fuit intermittere Prignissæ habitatoribus, Wanda-
lorum verè propagini: qua de re, siue causam prætenderent, siue nullam habentes, ad de-
prædationem publicorum itinerum (quem illi propè iustum habent quæstum) semper
sunt expediti. Eo tempore cxx. equites venere in Magnopolim, ducem præferentes tan-
ti equitatus Henricum, quem dixere Pinguem: cuius in nominis vmbra latuerunt, illo
ditiores & hæreditate pinguiore. Nemo enim paulo honestior in latrociniiis nomen suum
commodat: sed hominem rustici generis præficiunt, quæ sine nomine sequuntur no-
minatissimi. Aliam tum proculdubio in animo expeditionem habuere: quæ dum ex sen-
tentia compleri non poterat, fecere quod poterant. Euectiones curruum incurrebāt in-
ter Lubicam & Wisariam: mercatores cum mercibus vnà euexere. Interpellatus Hen-
30 ricus dux Magnopolensis, quod in ditione illius, per districtum eius incedentes & red-
eunt, latrocinium illud commisissent: ille plurimum sibi displicere rem improbam o-
stendit: non se tamen satellitio mercatorum militare. Si in manus eius incidissent, vel ad-
huc inciderent, cernerent omnes quo esset in latrones animo: ipsum se in suo non parua
ab illis incommoda accepisse. Mittuntur in eam causam inuicem literæ: pares redeunt.

Capri

Capiti tamen & abducti mercatores laxantur: sed de rebus adeptis nihil. Multa per ea tempora sunt innouata in regnis Daniae Sueciaeque, Wandalicis urbibus & earum mercatoribus aduersa. Christophorus enim nouus rex, liuenti semper oculo Lubicam fertur ^{ἀπὸ τῶν τῶν πολιτικῶν ἢ τυραννίδων. De moysen.} aspexisse. Multum vndecunque thesaurum congeffit: quem quum in suspicionem adduceretur paulatim praemittere, ex commodo sequuturus: quod Ericum eius praecessorem & auunculum factitasse meminerat. Sed ille iam perueniens ad extrema (nec enim diutius quam annis nouem praefuit) iussit adesse ex primoribus procerum. En, inquit, ego morior. Thesaurum, quem me composuisse arbitrabamini ut emitterem, habetis eo loco. Eum mihi impendere semper in animo fuit ad recuperandam regno urbem Lubicensem: quae (ut audio) Danici iuris aliquando fuit.

POTERAT Adolphus Slesuici dux, comes Holsatiae, qui diuturnum cum Danis bellum gerebat, ad coronam trium regnorum tum peruenisse. Erant ex Daniae proceribus qui animum eius super ea re pertentarent, ne facta iam de illo electione (si recusaret) contemptum rependeret pro honore. Sed ille nouerat vicinos suos, quibus esset tanto tempore conflictatus: pariter cernens viduae reginae consulendum, ut vnum eundemque & illa maritum, & prouinciae regem acciperent. Misit eos ad nepotem ex sorore, Christiernum de Oldenborg comitem, nobilitate, forma, moribus praestantem: qui ea regna cum coniuge mox est assequutus. Aliquis tamen illi labor incessit in Sueciam: quod in ea diximus. Quo etiam tempore Brandenburgensis Marchio Albertus, cuius frater Fridericus, princeps elector, nouae praeerat Marchiae, & alius Fridericus cognomento pinguis, veterem tenebat: ipse interim Albertus Burggrauius Nurenbergae, illum dominatum pro suo gubernabat. Erat illi tum difficillimum bellum cum oppido Nurenbergensi, quum nescio quid iuris praetenderet, quod imperialis illa urbs pernegaret. Fridericus Romanorum rex ad omnia quietus permanebat, luctari sinens utroque. Magnis utrique contractis viribus aliquot praeliis conflixere: multi Alberto principes & nobiles tulere suppetias: multi quoque comites, barones, milites, in aduersis castris militauere. Contulerunt aliquando totis viribus manus, semel experturi fortunam, quam vergeret. Inclinauit acies marchionis: celsi captique sunt plurimi, ut iam omnis pene fortuna eius esset in desperatione. Sed ille in ultimis pene malis erectum tenuit animum. Celerrime contra omnium opinionem, vndecunque viribus reparatis, victoribus iam imminebat: iterumque confligens cum hostibus (qui iam pene contemptum eius induerant) claram de illis victoriam, & quae pristinis incommodis maior erat, reportauit. Igitur aleam fortunae feliciter versans & repetens, recuperauit (imò exuperauit) victor, quod victus amisit. Is solus inter fratres (quod dicemus) masculam prolem reliquit, perueniens ipse fratrum morte ad dignitatem Imperialis electurae: quod magnum hodie habent, etiam si non sit magnus à quo illi magni volunt videri.

HENRICVS dominus Stargardiae, qui se quoque (ex pacto inter se principum) Magnopolensem ducem in titulo praeferebat, princeps ad arma industrius, & qui in armis plurimum esset versatus: tantum experimenti de labore contraxit, ut noctibus quam frequenter inambulans, stellarum situm & ordinem annotabat, ut tempora cum horis discerneret: ceterum ad res ciuiles tam imperitus, ut currentem monetam non discerneret. Nihil enim tam angusti animi reputabat, quam amare diuitias. Sederat aliquando dispensator rerum eius, & iactiles nummos ex cupro ad numerum leui comparatos, longo ante se ordine calculans habuit. Dux ipse iam æris indigus, quum putaret aureos, acervat in vnum. Hos, inquit, interim meis vlibus desumo: tu alios require. Mouit astantibus risum: quum dispensator diceret non esse illos vsui ad comparandum, sed solum calculandum, proiciens abiit. Is tum in Lubicenses contraxit non nihil irarum. Mouit in septa eorum per Magnopolim: praesidium, quod Vredeborg vocant, in flammis vertit. Duxere illum duo ex iis qui pridem stipendia Lubice fecissent, sed per culpam eiectionis ministerio, nunc hosti se applicuere: ostendentes quae praedia pinguiora, vnde exitus. Itaque praedis vndique coaceruatis abierunt. Comitabantur illum (quod sciebatur) ex non longinquis, Magnopolensis militiae vires. Lubicensium duo praefecti, ex ipsa urbe alter, alter ex Molne, iunctis copiis, ex interuallo ingressi eorum praedia qui interfuere, parem egere praedam: mansiones multorum subuerterunt. Sed ipsi domini protinus elabuntur, ne in manus venirent: frequenter ita comparatis habitaculis, ut quoties timor ingruit, in saltus aut nemora aut in

profundas paludes sit promptus elapsus. Solent enim inuicem se militares crebris vrgeretur capturis. Deprehensus ea tempestate Lubicæ quidam falsator monetæ, qui longè extra prouinciam, etiam vltra Rhenum, falsum curauit excudi numisma, quod in Prussiam deucheret. Erat enim Gdanensis, vir boni nominis, & de quo nemo suspicaretur male. Hoc in Vngarico auro, hoc in argento deprensum. Atroci ille periit publicè supplicio, bullienti in foco caldariæ immissus.

CAP. 16.

I 45 2.
Fridericus
III. in Italiâ.

ANNVS deinde erat à Christo nato quinquagesimus secundus, quum Fridericus Romanorum rex, anno regni sui duodecimo, Italiam peteret, Romam aditurus pro Imperij corona. Venerat ille pacificus, & ideo non metuendus: primus nostrorum regum, qui pacatus ibat per prouincias Romano Imperio subductas. Vsq; ad illum omnes conati sunt aliquid ad recuperandum: ille primus spem posuit. Copias quas pacatas habuit, etiam dimisit: alios præire, alios iussit subsequi, ne vlli grauis aut formidabilis videretur. Albertus dux Austriæ, frater germanus, euntem deduxit. Aderat vnà Ladislaus puer egregius, & inter nobiles ipse nobilissimus, ipsa ætate gratiofus: duodecimum agebat annum. Leonoram regis Portugalix filiam, Fridericus antè sibi despōdit, & in vrbe Senensi exceptam secum perduxit Romam. Accepta autem cōsecratione transiit Neapolim: ibiq; peractis regio paratu nuptiis, conthoralem accepit: quæ illi peperit suo tempore Maximilianum filium, nunc regem Romanorum: & filiam, quam desponderat Alberto Bauariæ duci de Monaco. Inque Germaniam redeuntem Fridericum excepit bellum, quod Austrij pro suo principe Ladislao, quem (vt suprà ostendimus) petiere, intentabant. Multisq; laboribus vix eò peruentum est, vt comes Ciliæ adulescentulum exciperet, donec de illius tutela inter principes conueniret. Qua ex re vir ille excelso animo comes ita cœpit insolescere, quod in potestate haberet tantum futurum regem, vt ferre nemo posset comitis superbiam. Eò res deducitur, vt destituto comite, alteri ex principib. puer commendetur. Comes idem quum in Vngaria se insolentius gereret, à nobilissimo adulescente, Iohannis Huniad Waiuodæ filio (qui multa præclara facinora gesserat) meritissimi de Vngaria, obtruncatur: quod similes insidias adulescentis patri, memorato Iohanni, comes sæpe diceretur intentasse. Omnes ilico procures, indignum facinus rati, tantū cecidisse virum, perfecerunt vt publico iudicio damnatus idem nobilissimus adulescēs, gladio feriretur. Frater is erat Matthiæ, postea per Vngariam diu fœliciter regnantis: qui etiam tunc, ne vindex fraternæ necis (quod minari videbatur) fieret, captus & asseruatus est, donec mortuo Ladislao ad coronam vocaretur.

CAP. 17.

Theutonico-
rum multi
excutere con-
dunt.

PRUSSIA per ea tempora, quum pacem foris haberet à Polonis & Letuanis, intus cœpit domestico & intestino bello perniciosissimè laborare. Nam militares terræ cū ciuitatibus, arbitrati se ab ordine Theutonicorum grauius in diem oppressum iri, inita cōfederatione aduersus ordinem, literis inuicem datis, fœdus firmare. Non potuit ea res, quæ inter multos ageretur, diu tegi silentio: peruenit ad magistrū & fratres Theutonici ordinis. Cœperunt rem improbare, quod conspiratio esset in iustos dominos: aduersus quos inire ligam, quid aliud videri posset quàm in caput domini coniurare? Iubebant incindi illicita fœdera: recusabant. Perlata causâ est ad Imperatorem Fridericum: omnia enim prius iure quàm armis experiri statuerunt. Iustificata est ibi pars ordinis, irritumq; fœdus pronunciatum. Ordo ipse literas sibi tradi poscit: non paretur. Aggrauatur deinde manus ordinis in rebelles, & multiplicata sunt iniuriæ. Querelæ ad Romanâ curiam peruenerunt: ibi quoq; superior ordo fuit in causâ. Creuerant perinde animi domini in subditos, quod vbiq; causâ eorum iustificaretur. Immiscuere se (vt fieri solet) iuribus iniuriæ: crebrescunt odia in partibus. Orant deinde ciuitates cum militari- bus, vt in antiquam quietem res perueniat: abstineant iniuriis, & moderato examine iustitiam foueāt in subiectos. Semel exasperati domini fratres, acrius atq; acrius in bellum exardescunt: quotidie minæ, quotidie iniuriæ. Miserunt urbium & militarium cœtus viros religiosos abbates: qui pedibus prouoluti magistri & commendatorum, gratiam & quietem postularunt, & per viscera misericordiæ Dei, magnum (quod impendere videbatur) malum auerti obsecrabant. Stetit sententia, non nisi literis exhibitis, & aliis (quas indixere) conditionibus impletis, pacis esse vllam spem. Iam secretò inuicem militares cum urbibus condixere. Vbi omnia quæ ad petendam pacem pertinerent, frustra fuere, nihil tale formidantibus fratribus (quum nō tam paratam ad bellum partem alteram arbitren-

bittarentur) vno pariter die tot arces cum oppidis amittere: quæ magno impetu inuasa à militaribus & vrbicis, in potestatem accipiuntur. Illico exardescit cruentissimum bellum in multos annos protelatum: infinita cædes hominum, vastationes agrorum, euersiones arcium, concremationes oppidorum, ac mala sine fine, quæ bellum vehit. Euocauere fratres multos ad auxilia principes: venere militares & stipendiarij sine numero. Cœpit res fieri grauior, quàm vt à militaribus & vrbibus Prussie posset sustineri. Inuocauere Casimirum regem Polonie, illiq; se subiecere ad defensionem, vt ab illo iam legitimo domino protegerentur. Multiplex interim bellum varia fortuna gerebatur: nunc victi, vicissim victores. Incredibile est memoratu quo ardore animorum, quib. odiis, sæpe sit præliatum. Ambarum aliquando partium duces cecidere: multi consumpti mortales, multi terra profugi: præsertim rustica plebs, amissis rebus, sparsa per orbem, vastos agros reliquere: quæ suis temporibus (quia diuturnum est bellum) exequemur.

*Quicquid deli-
rant reges, ple-
buntur Achii*

Hic annus quinquagesimus tertius, fatalis, & Christianismo grauissimus putari debet, & infestus: in quo tantum vulnus accepit, quantum vno anno antea nunquã. Mahumetes magnus tyrannus Turcorum, quum diu multumq; pulsasset latera orientalis Imperij, cuius Imperator Constantinus Palæologus, iam patri eius Amurati, Turcorum Imperatori, factus est tributarius. Felices Græci, si ibi res constitisset. Indicto recens bello idem Mahumetes, Constantinopolim urbem, diu florentissimã, & in qua orbis Christiani caput alterum poterat videri, obsedit terra mariq; duriusque oppugnauit. Sensit enim Græcanicorum effœminatam molliem. Tum demum auxilia poposcit Græculus Imperator ab ecclesia, serò reuersus ad cor. Nicolaus summus pontifex, missis ad illum literis, primùm exprobrabat discessum ab vnione catholicæ ecclesiæ, quam Florentiæ Græci, Armeni, Indi excepissent: inde pollicitus est auxilia. Sed dum ille molitur & apparat, iam actum erat de rebus. Genuensium classis præfectus, quum esset in vrbe iam obfessa, ab ipso Imperatore præficitur murorum custodiæ. Sed dum Turcus neque dies neque noctes intermittit oppugnationem, semperq; nouis manibus adortus fatigat defensores, quum crebris ictibus bombardarum muri quaterentur, vehementius vrgent oppugnantes, quàm est à propugnantibus restitum. Cessit vulneratus statione sua præfectus muris: quum in antemuralibus cum ipso Imperatore pugnasset, portam referari impetrat clausam. Dum ille ingreditur, sequutus est eum Imperator, iam hostibus terga nudans. Tanta est in portis fugientium pressura, quum hostes à tergo imminerent, Imperator vt ipse premeretur ad mortem. Sequuti mox Turci per eandem portam, capiunt urbem. Tum infinita cædes debacchantium in capta vrbe Turcorum: profanata sacra omnia, irrisus & consputus in imagine crucis Christus Dominus: incensæ ecclesiæ, occisi sacerdotes cum monachis, stupratæ virgines sacræ à spurcissimis canibus, omnia sacra contaminata: matronæ cum puellis ludibrio fuere impurissimis latronibus. Defectum Imperatoris mortui caput, hasta suffixum in castris circumfertur. Et vt omnem protinus nobilitatem extinguat, iubet præconis voce nunciari, quisquis se nobilis ære persoluto volet redimere, in prompto permittere victorem. Erupere de latibulis miseri, sperantes libertatem: detecti principes ciuitatum, suo produntur indicio. Mox omnes gladio iubet feriri. In Christi sacerdotes crudelius desæuiens, plebem iussit in Asiam venundari, fœminas & puellas vt mancipia distrahi. Sacra templa contaminans, in prædam (vt cætera) permisit: imagines omnes exuri præcepit: nobile ac sanctissimum æternæ Sapientiæ dedicatum templum, spurcitia Mahumetana contaminat. Continuo in Peram Genuensium coloniam, Constantinopoli vicinam, delatus, tam horrenda commisit, quæ ne literis debent commendari. Potitus Græciæ capite, omnia facilius membra in suam redegit potestatem. Nam & Peloponnesum (quæ & Moræa) postmodum omnem armis deuicit, & populum in ea captum in seruitutem redegit. Idem in Achaia, Acarnania, Epiro, & maiori Macedoniæ parte fecit. Bulgariam quoq; totam, quæ iam annis octingētis à Bulgaris, tanquã limitaneis militibus, excubitoribusq; Christianorū, aduersum ceteram barbariæ infessa fuerat, mox Christianis abstulit: & Rasciã, Seruiã, & quicquid ab Andronopoli vsq; ad amnē Danubiū interiacet, inuasit. Walachia præterea paulo post, timore concussa, p magna parte ad ipsum defecit. Lesbon (quæ & Mitylene) nobile Genuensium insulam, maxima cum humani sanguinis effusione cepit, eiusq; infelices animas in Asiam omnes transportauit. Nec faciliè cōmemorari posset virorum nobiliū ac sacerdotū

CAP. 18.

1453.

*Christiani
principes sen-
sim omnes,
Turco vel tri-
butarij vel su-
derati.*

*Constantino-
polis expugna-
tur.*

*Turcæ victo-
ris dolus &
barbaries.*

*Reliqua Græ-
ciæ bello subia-
gitur.*

multitudo, quos ubique cruentissima cæde capi fecit: senes, iuuenes, viros, ac mulieres in plateis (vt oues) vidit trucidari, nullum matronis, nullum virginibus seruans honorem. In Rascia principibus illis quos despotas vocant, oculos erui iussit, multa que inaudita alia & dictu horrida commisit.

CAP. 19.

Luneburgensis clerus non patitur suas opes minui.

Senatores Luneburgenses abdicantur.

Populus malo suo doctus senatores reuocat.

Pontificiū anathema prædictum patefecit.

CAP. 20.

PER idem tempus, in oppido Luneburgo, senatus instituto impensarum grauissimarum calculo, quum videret æs alienum grande conflatum, idque ad tutelam vrbs, & ad conseruationem salinæ (quæ vel sola sustinet eius oppidi salutem) cœpere de prouentibus prelatorum, ecclesiarum & monasteriorum in eadem, facere falcidiam sine modo grandem. Id quum indignè ferrent quibus detraheretur, instituta lis est in Romana curia: conuicti, condemnati, vt soluant quod debebant. Quum prætenderent qualescunque iustificandarum suarum rerum causas, induruerunt, & censuras tulerunt diu contumaciter. Demum literis in eam rem impetratis, communitas requiritur, vt senatum suum commonefaciant reddere quod ecclesiasticis deberetur: & vbi vel nollent vel non possent, administratione destituant, aliosque, qui id impleant, surrogent in eorum locum. Iam sciebant huius rei promotores, quid in communitate sentirent nonnulli honoris cupidi, qui per ambitionem ad vrbs gubernacula contenderant. Requisita communitas arripuit diu quæsitam occasionem: senatum destituunt. Iam enim quid ageretur gnari, veriti popularem tumultum, sibi fuga pro magna parte patres consuluerunt. Fuere tamen in eis, qui cedere vel pro ætate, vel corporis imbecillitate, nec vellent nec possent. Erat ex proconsulibus quidam, qui pro animi magnitudine & cōstantia etiam nollet (quum potuisset) cedere, quod sibi nihil male conscius erat in omni causa, paratus etiam pro iustitia, ne periclitetur, occumbere. Cæteri qui remāsere, mulctantur ære: vnus ille omni honore & vita longiore dignissimus, carceri includitur. Seruat turris ea nomen tum primū inclusi, quod noua necdum alium seruasset carceratum. Is tamen vel carceris duritie, vel aeris inclusi intemperie, vel (quod multi suspicantur) de manu medici dato veneno, vitā amisit in carcere. Itaque nouum eius vrbs creauere concilium, viros nihilominus sexaginta deputates, qui publica negotia vnā & nollent & gererent, visuri nequid res publica caperet detrimenti. Homines rerum imperiti multa incuriosè tractauerūt. Principium administrationis suæ, vt principibus redderent magno ære impignoratas arces suas, quod illos sibi fauentes asciscerent. In summa æris inopia magnoque ære alieno tantam facere largitionem, quæ prudentia fuerit, omnes iuxta intelligunt. Sed indiguere noui homines plurimo fauore foris, vt rem suo arbitratu gerant. Piscatum intelligimus aureo reti, & id ipsum nihil capiens hæsisse in profundo. Multæ in omnem partem factæ sunt impense in Romana curia, & apud Imperatorem, apud nonnullos principes electores. Quæ æs alienum, antea grande, tum fecere ingens ac grandissimum, ipsos profundius, qui emergere cupiebant, immergens. Interim nouum conciliū quadam in vertigine voluebatur, nesciens quò exiret: septi erant difficultate, quam soluere non poterant. Multi de vicinis principibus intrabant urbem & exhibant, cum eisdem agentes. Id cōspicata communitas cœpit rebus suis diffidere, verita ne ante expectatum vrbs in alienas collata manus, lueret damna seruitutis. Igitur colloquentes multa deliberauere: nisi in urbem reuocaretur vetus (quod erat pulsum) cōcilium, esse actum de libertate. Idque plauiit communitati, pullos reuocare consulares. Rediere vocati: & assistente communitate, facile fuit eiicere qui antè se eiicissent: videbant enim rebus pacem non dari, nisi illis abactis. Effugabantur: sed quidam ex his modestiores retinebantur. De sexaginta quoque viris actum est similiter. Peregrinantur tum illi, vt antè priores, sed sine spe redditus. Inualuerè tamen censuræ ecclesiasticæ: processum in participantes. Id verò tumultum conciuit in vicinis urbibus, Lubica & Hamburgo: quum pars censuris parendum, pars etiam aliud sentiret. Fiunt in illis urbibus ciuium concursiones: nec satis constabat inter senatus & communitates. Valuit diu illa diuersitas: quum interim principes non longinqui, manus iniicerent rebus eorum qui participarent excommunicatis & anathematizatis. In quibus Fredericus & Wilhelmus pater, duces Brunswickenses.

BELLYM interim trahebatur cruentum in Prussia, quum varia sæpe fortuna præliarentur. Urbibus & militarib. rex Poloniae præfuit, quod pater eius (vt diximus) aliquando totam pene Prussiam bello occupasset. Misit ille copias, quæ ordini manus conferebant: multi principes misere suppetias fratribus. Sed multo maior erat manus, quæ vtrisque

que stipendio conducta militabat. Vnde factum est vt grande æs alienum ordo, propter stipendia militum, contraheret. Erant ex Suæuis, Bauaris, Francis, qui equites peditesq; æra mererent: & quum expromptum æs omne iam esset, distraxere ex auro argentoq; quæq; preciosa. Sed neq; ibi finis. Aucta sunt in eum modum stipendia, vt iam prompto ære exolui non possent. Ipsam arcem primariam ordinis (Mariæburgum vocant) incomparabili robore & pulchritudine insignem, & quæ parem in multis prouinciis creditur non habere, sedem magni magistri, satellites hypothecam pro stipendiis cumulatis acceperunt: egresso magistro cum fratribus, quum fluerent omnib. per ora lachrymæ. Aliquan diu seruauere ordini, si forte soluendæ pecuniæ viam inueniret. Vbi omnis expectatio
 10 vana fuit, hosti exhibuere luendam hypothecam. Rex, quum esset æris cumulati summa maxima (quadringenta triginta millia Vngaricorum aureorum ferebantur) remisit illos ad Prussiæ vrbes. Ciues Gdanenses rati finem esse bello, si primam arcem pars sua teneret ab hostibus, pacti sunt cum militibus, vt in tribus terminis ea pecunia solueretur. Sed adiecere milites conditionem, nisi secundus & tertius terminus in suo puncto seruarentur, amissis quæ prius dedissent, irrita pacta essent. Tum verò in vrbibus, præcipuè Gdano, corrosa est pecunia omniuaq; & inde tertiam in primo termino persoluerunt. Ad secundum terminum acceperunt mutuam pecuniam, pignora dantes: vtcunque poterant, eam quoq; summam perfecere. Iam pene consumpta erat spes omnis vltioris pecuniæ, quum tertius propinquaret dilationis terminus: & amissio priorum timebatur,
 20 nisi ille impleretur. Singulis tum ciuib. perquisitis, dantur cuiq; de publico litere, vt vix summa difficultate æs corrogaretur. Tam erat propinquus terminus, vt iam lætarentur sperantes milites se priorem lucratos pecuniam: quum ecce restans summa numeratur. Iam arx, regis imposito præsidio, extra manus erat ordinis: quæ res summo omnes affecit dolore. Amisere autem plurimas arces cum oppidis, periire multi ex fratribus viri incomparabiles: nulla magis affecit iactura, quàm eius arcis amissio. Qui pecuniam accipere, ommissa militia patriam reuifunt: sed ferunt ita inter alios vixisse contemptos, vt Ethnicis perfidiq; haberentur. Multos ex his malo ferunt exitu periisse, quòd rem Deo & hominibus ingratam peregissent. Continuato deinde bello, ordo ipse magnis virib. oppidum ante arcem recuperauit, & aliquandiu tenuit: vnde etiam spes nō defuit, aliquan
 30 do arcem ad se redituram. Sed inexpugnabilis illa fuit, triplici muro, magnis fossatis, & ipso flumine (Agaton vocant) circumfluente. Crebra tamen oppugnatione intentata, quū omnis labor in ventum exisset, oppidum quoq; sine arce infructuosum, iterum amisere, non multum de illo contententes. Erat autem annus LVI.

I 456.

MAGNITUDO ipsa rei, alioqui instituto nostro peregrinæ, non patitur vt silentio prætereamus quod tum in omni mundo celebre fuit factum. Calixtus pontifex tum nō desuit concitare principes in Turcum, missis prædicatoribus qui commouerent populum, datisq; indulgentiis, vt per vrbes signo ter in die facto, precibus iuuarentur fideiū, qui in perfidum hostem Turcum pugnarent. Misit quoque patriarcham Aquileiensem, qui classe sedecim triremium, cum auxilio Vngarorum & Wandalorum, Turcum
 40 triennio vexaret. Belogradum vocant urbem Christianam, quam tum oppugnabat ille hostis. Iohannes Luniad Waiuoda, pater Matthiæ regis Vngarorum, inerat cum valido præsidio. Aderat quoque Iohannes Capistranus, ordine minor, in theologia magister, qui fidelem populum incredibiliter animauit in hostes. Exibant in pugnam obsessi, acriter præliabatur: stabat ille in muris clamans, *O Iesu respice: ades populo tuo pro te laboranti. Vbi sunt misericordia tua antiqua? Veni, protege populum: nequando dicant gentes, Vbi est Deus eorum?* His ille vocibus intonabat: pugnares sensere auxilium de cœlo. Profligata est longè maior manus hostium à paucioribus: cæsa multa Turcorum millia. Omnia impedimenta oppugnationis capta: fugere superstites, & ipse imprimis Imperator trepidus se contulit Constantinopolim. Ferunt hostem ea tum de strage consternatum, adeo
 50 vt si fideles adaucti numero victoriam essent prosequuti, facile Græciam & omne tum Constantinopolitanum Imperium fuisset hosti extorquere de manibus. Sed torpuere tum Christiani principes, nec satis acri iudicio perpenderunt nominis detrimenta Christiani. Huius cladis memoriam crebrius repetisse nunquam sine lachrymis ferunt Turcorum Imperatorem, quum barbam mulceret, suspiriis testatus dolorem. Philippus dux Burgundiæ fertur in eam militiam dedisse nomen, quòd meminisset genitorē suum

CAP. 21.

Calixtus in Turcū indulgentias largitur.

Turci ad Belogradum cæsi fugiunt.

*Cum impijs
dus inire, ad
alterum im-
pium delen-
dum, pium sci
licet est.*

Iohannem, fortiter aliquando cum Francis in gentem pugnasse, etiam diu captum suo se ære redemisse. Sed evanuit sanctum propositum. Habuissent tum Christiani principes supra auxilium de cælo speratum, magnum illum regem Vsoncasson præsidio: qui de suo latere pollicitus est pontifici & Venetis, se inuasurum amborum hostem Turcū: ut interceptus duobus agminibus, facillè superaretur. Fecit ille quod promisit, oppugnās & magnis viribus frangens Turcum. Sed de Christianorum parte quies illi interim fuit. Vnde factum est, ut tæderet eiusdem Mahumeteæ legis principem, sui confortis regnum eneruare. Composita perinde pace cum illo, etiam affinitate illi cœpit esse propior, in perniciem Christianismi.

CAP. 22.
1458.

*Adolpho mor-
tuo, de eius di-
tione contendi-
tur.*

L V B I C Æ per id tempus, quum ad annum **L I X.** Barbaræ virginis die, debitum car- 10
nis soluisset Adolphus, dux Sleswici, comes Holsatiæ, sine prole, conuentum egere Hol-
sati super deligendo (ut ipsi vocabant) principe. Nec tamen electioni eorum locus erat,
vacante feudo ducatus regi Danorum, ut vel coronæ adunaret (quod diu reges contem-
derant) vel alium de illo ducem inuestiret. Holsatiæ autem comitatus suos habere vide-
batur hæredes, quod comites de Seowenborg, ex mascula linea, aliquot gradibus con- 20
tingerent defunctum Adolphum. Rex autem Daniæ Christiernus, ex scemineo latere fi-
lius erat sororis defuncti, nisi feudi natura repugnaret, longè propior comitibus memo-
ratis. Sed tum Holsati militares, suum esse arbitrium rati deligere quem vellent, super
ea re consultauere. Instabat Otto comes senior, qui tum octo filiis præditus esset. Sed is
tractatus tum sine fine fuit. Deinde super eadem re in Todeflo non longe post conuene- 20
runt: ibiq; tum præsentem Arnolfo Lubicensi episcopo (qui feudi dominus esset) ad Hol-
satiæ comitatum consensere comites memorati (quando aliud non sperabatur) ut acce-
pta pecunia trium & quadraginta millium aureorum, iuri suo cederent, in personam do-
mini regis memorati, transfuso. Ferunt nonnullos tum ex militaribus, satis à rege mune-
ratos, datis literis, quod inclinarent in eam partem. Erat ea res paci accommoda: videba-
tur enim non quieturus rex, sed armis ius suum prosequuturus, præsertim renouato bel-
lo de ducatu memorato. Itum est per compendia, quum rex iam prole beatus, sperare-
tur ex filiis suis vnum ducatu præfecisse. Sed aliter id euenit: quod suo loco commemo-
rabitur. Nunc id insinuasse hoc loco sit satis.

CAP. 23.
*Bellū in Prus-
sia diuturnū.*

*Luscus vir
strenuus.*

*Gdani insti-
tutum malum.*

D V R A B A T bellum acerrimum inter ordinem Theutonicorum & vrbes in Prus- 30
sia, quod tum terra mariq; gerebatur. Nam fratres volentes maris vsum intercipere ho-
stibus Gdanensibus, misere de Monte regio naues in mare armatas: ea enim vrbs adhuc
ordini parebat, sicut & modò, sedem fouens magni magistri. Aduersus quos misere Gda-
nenses alios leuis armaturæ satellites, ut clauum clauo retunderent. Sed illi aliquandiu
fecere imperata, hostibus obnixa: vbi verò nihil iam lucri interuenit præter simplex mi-
litandi stipendium ac donatium, respexere ad mercatores transeuntes, arbitrati speran-
tesq; quod incertum maneret cuius partis satellites incurrisent. Lubicenses verò, quod
sui mercatores crebrius quererentur de irrogatis in mari deprædationibus, nec satis di-
cerent à quibus essent inuasi, armabant nauim valida militum manu: & ad præstandam
suis incolumem nauigationem, in mare miserunt. Aderant Gdanensium stipendiarij 40
ad solitum quæstum: congressi Lubicensium militibus superantur: & cæsis aliquot in i-
psa pugna, quinq; & triginta capiuntur: & Lubicam perducti, gladio sunt ultore prostra-
ti. Eodem anno quum bellum hoc in Prussia longius traheretur, grauissimus immine-
bat hostibus commendator de Elbingen, vir bello industrius, qui multis stratagemati-
bus hostes fefellit & superauit: vir luscus, sed qui vnus oculi iacturam, pectoris prouid-
entia compensabat: ut olim Philippus Macedoniæ rex, pater Magni Alexandri: ut Han-
nibal Carthaginensium, ut Sertorius Hispanorum, ex Romanis duces. Hi enim omnes
luscedinem capitis, acrimonia pectoris compensauere. Hic tum commendator expedi-
ta suorum manu ad Gdanum properabat, si fortè ad pugnam ciues pellicere posset. Diu
se continuere, scientes vafrum belli ducem. Obærauit hominem, qui urbem ingressus 50
diceret, Si finem bello quæritis, ecce commendator de Elbingen parua manu vicino lo-
co conspectus est. Sciebant ciues quantum belli momentum esset in eo viro: sponta-
nei, sed sparsi egrediuntur in hostem. Ille venientes prælio excipit, vel cædens acius re-
pugnantes, vel bello capiens: magnumque expleuit numerum captiuorum. Labora-
uere interea intus Gdanenses domestico dissidio: nam cōmunitas male parens senatui,
pro

pro suo arbitratu multa sibi volebat licere. Inter arma enim silent leges. Eminebat cæteris vnus ferocior, qui maximè popularis haberetur, & cuius ductum plebs inconcinna sequebatur. Eum ablegare conantur sub honoris specie, vt eo facilius absente, vterentur plebe ad opportuna rebus negotia. Arcem vnam tenere, quam ex ciuibus præfecto industrio viro dicerent indigere: rogant hominem, velitne pro vtilitate publica hanc vrbi operam cōmodare, vt custos eat eius arcis per aliquot dies, quòd viro fortissimo & prudentissimo opus esset. Homo ambitiosus, honori suo delatum munus cupidè amplectitur. Vadit, arcem conscendit, custos eius factus, vt interim abesset: ne tumultum in populo conciret. Statuerunt sub capitis periculo, quòd interim sciebant hominem pro solita temeritate non impleturum. Ille iam arcis custos, maiori vsus licentia, constituta lege
 10 se minus teneri arbitratu, commisit in eam. Ea fuit, ne quis literas ab ordine allatas aperiret, sed senatui clausas perferret. Ille quū accepisset literas, aperuit, nihil veritus, quòd sciebat auctoritatem suam in plebe vel maximam esse: & iam satis longe abesse vrbi, nequam formidaret legum vindictam. Vbi iam publico documento constabat illum præuaricatum in legem capitalem, literas concilij mittunt: hominem magnæ rei gratia euocant: adesse non moretur, opus esse illius præsentia: rem esse magnam, quam eo præsentem facilius, sine illo nequaquam possent transigere. Iterum ille honori suo delatum arbitratu, homo cupidus honoris. Venit accelerans, nihil attendens quòd legis vinculis teneretur. Vbi venit, mox vinciri iubent, accusant capitaliter. In promptu fuere testimo-
 20 nia, quæ recusare non poterat. Illico damnatus capitis, priusquam rescirent populares, gladio ultore pœnas dedit. Exinde obsequentio rem habuere patres plebem, subducto homine tumultuoso, qui multitudini præstaret audaciam.

Homotumultuosus prudenter circumuenitur.

PER ea tempora Nicolaus de Cusa cardinalis, Theutonicus (quod est monstrum coruo rarius albo) vir doctissimus, legatione fungitur summi pontificis per Germaniam: quòd Pius pontifex Germanis, quàm à multa memoria vllus pontifex, affectior esset: q̃ Germaniam ille Germanicus nosset, diu versatus in eius prouinciis. Multa vir religiosissimus legatus constituit in prouinciis, quæ apud metropoles seruantur. Peruenit Magdeburgum, & vsq; Hildensem: citra descendere non potuit, quòd concitus in Italiam reuocaretur. Quum venisset ad ecclesiam suam Brixinensem in Alpibus, deq; illa disponere voluisset, pro veteri pontificum iure: non est passus Sigismundus dux Austriæ, vt ea in
 30 Germaniam tenderetur consuetudo, quòd Romani cardinales ecclesias Germaniæ haberent in commendis, quo modo abbatias & monasteria Italiæ, Galliarum, Hispaniæ, Angliæ: quæ vna causa est in eis prouinciis creari cardinales, non in Germania. Graue oritur dissidium inter cardinalem & ducem: vterque suum gladium distingit in alterutrum. Captus cardinalis, custodiæ mancipatur. Pontifex execratione & maledictis infestatur ducem. Mittit ille in urbem pro se oratorem, qui pontifici reddat sui facti rationem. Erat homo quidem doctus, sed pertinax, qui venerat orator, & qui pontificem in minoribus se minorem cognouisset: audentius tuetur causam commendatam. Vbi non profecit, appellationem interponit, quæ extat, eamq; in vrbe publicat. Interim Papa & ducem & nuncium eius execrationib. duris insequitur. Fugit Gregorius (hoc enim illi nomen erat) in Bohemiam: ibi ducta vxore contemnit pontificis execrationes. Interim omnis ducatus parens Sigismundo, ecclesiastico supponitur interdicto, vetitis omnib. vllam habere communionem cum incolis: neq; terram illam pertransire fas sit peregrinis. Sed facile principi cum principe conuenit, vbi Chrysostomus venit in medium.

CAP. 24.
N. de Cusa legatus in Germaniam.

Germania cardinalib. caret.

Pontificis bruta fulmina, auro retiduntur.

IDE M verò pontifex Pius totum se contulit ad curam reipublicæ Christianæ, conuentum indicens Mantuanum: in quo magnus conuenerat nobilitatis cœtus, maior oratorum multitudo. Nulla enim natio, nulla gens fuit, quæ non aut principes aut eorum loco miserit legatos. Actum est in illo celeberrimo conuentu, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri possit: propositum periculum, quod ceruicibus Christianorum ab illo hoste immineret. Motæ sunt omnibus
 50 lachrymæ Pio dicente, quum eorum calamitates exponeret, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidie abducerentur. Incensi animi, quum ostenderet Turcos, occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nihil ab eo fuit prætermisum, quod ad mouendos cunctorum animos pertineret: sed id frustra fuit. Nam principes omisso externo summè necessario, intestinis se bellis confodiebant. Interea pontifi-

CAP. 25.

Bellum in Turcos frustra suaderetur.

*Turcica domi-
natio propaga-
tur.*

ce ex Mantuanis Romam redeunte, adeunt illum oratores Hyberorum (quos Georgianos vocamus) præsidium implorantes: qui & ipsi tum Christum, quamuis procul ab apostolica sede veritatis magistra, ac barbaris circumfusi gentibus, colebant. Misere & Trapezuntij legatum, auxilium in Turcos orantem. Sed postea compertum est, quod Ismael Sinopensium dominus, qui diu restiterat, non expectato Mahumeti Turci impetu, sese suaq; omnia illi permisisset, & Trapezuntinus Imperator, vni ex Turcorum principibus filiam suam despondisset. Quæ res fidem eius non synceram monstrabat: nisi optima intentione speraret puellam blandimentis virum ad sacra Christianæ fidei pellicere. Multa metus & regnandi cupido indigna admittunt. Sed non est cœlesti regno idoneus, qui pro terreno cœlestem regem contemnit. Quia tamen longum est Christianos non modo armare, sed consulturos de sumendis armis congregare: non mirum si apud obsecrum Ismaelem Sinopicum ducem, plus instans metus, quam spes dubia & longinqua potuerit. Quo etiam tempore Vscanassani principis oratores, quos ad Calixtum destinauerat, ad Pium pontificem venire: quos cum admiratione, ob interualla locorum vnde venerant, aut propter insolitum habitum, Romani inspexere cupidius. Feruntq; Vscanassanum scripsisse ad pontificem, se quidem victoriam ex hoste reportasse, adiutum precibus illius ad Deum: eiusq; beneficij, diuini potius quam humani, se aliquando memorem futurum. Sed nos in Wandaliæ nostram reuertamur.

CAP. 26. HAMBURGVM, vetus & honoratum oppidum, quod comitibus Holsatiæ ab olim paruit, regi Danorum, tum Holsatiam tenenti, homagium præstare deposcitur. Ostendere ciues indulta ab olim sua, & obseruantiam supra hominum memoriam longeuam, quod subiectionem suam fidelibus verbis, non sacramentis firmare consueverant. Vrgibat diu rex, asserens non esse homagium sine iuramento: & quomodo possent esse sine homagio subditi? Illi permodestè reddidere, homagium esse fidelitatis exhibitionem, siue iuramento, siue verbis constantibus & fide bona præberetur: orare ne vrgeantur à suis discedere consuetudinibus honestis, rationabilibus, & præscriptis legitime. Rex, aliàs princeps humanissimus, placatus acquieuit. Quo tempore per quadragesimam, quum Ioannes Verdenensis episcopus, qui Luneburgensium causæ inhæreret, cum eis excommunicationi implicitus, ab rege Danorum (quem in eadem causa interpellabat) de monasterio Reineuelde veniens Hamburgum pertransisset, & eius præsentia diuinum officium interturbaretur, seruato propter eum diuturno interdicto: nonnulli leues homines, cum pueris, currum abeuntis feruntur luto fœdassee iniecto, lapillisque turbasse. Quam ille rem nescio quibus imputans, postea armis vindicauit carnalibus, missis satellitibus, qui ad Albim fluuium, in eius diocesi, Hamburgensium colonos sub præsidio Morborch deprædarentur. Questus est Danorum regi, quod in securitate ab illo præstita, in oppido illi parente, affectus esset ea contumelia. Tum verò iacta sunt fundamenta eius compositionis, quæ postero anno est impleta in eandem Luneburgensium causam.

CAP. 27. TRAHEBATUR interim bellum in Prussia, inter ordinem & ciuitates illi pridem parentes. Venerat anno primo & sexagesimo rex ipse Poloniae, magno suorum stipatus agmine: iam pene omnia quæ volebat, ei subdita fuere, præter postremam ad Liunioniam & Letuaniam terram: in qua aduersi nihil habitatores terræ pertulere. Ne tamen frustra venisse videretur, misso haraldo prælium fratribus, vbi vellent, paratum exhibuit. Illi prælio nil nisi vulnera & necesse & captiones cernentes posse referre, prælio tum abstinuere, remandantes, non se uti solere hostium ad prælia consilio. Rex illæsas copias suas reduxit in regnum. Sed in vrbe Gdano ab improbis ciuibz nulla quies. Immisit Dominus vertiginem bellantibus, quum interim leges silere putarentur. Compertum habuere, multa ex vrbe illa suis hostibus consilia rerum gerendarum innotescere: ut omnia eorum incepta prius manarent ad hostes, quam in opus peruenirent. Deprehensus est quidam ex scribis publicis, quem de familiaritate ad quosdam de ordine habuere suspectum. Ideo obseruatis gressibus & nutibus ex eo omnibus, in ipso conatu hominem deprehendunt, literis in manibus eius compertis. Prodidit ille consilij conscios: qui tum publico iudicio condemnati perierunt, gladio cæsi. Sæpe deinde congressi ciues hostibus, varia dimicauere fortuna, nunc victi, nunc victores. Capti aliquando ciues non pauci de Monte regio, & de oppidis cæteris ordini parentibus. Supra mille

*Hamburgum
Dano subditi-
tur.*

*Episcopus illa
in iuria me-
mor & vin-
dex.*

*Theutonici
prælium detre-
clant.*

*Gdani prodi-
tores cæsi.*

mille hoc anno perierunt vno prælio, quum victoria ciuium esset Gdanensium. Interea
 lis quæ pendebat in Romana curia inter prælatos & Luneburgense concilium, defali-
 na, facta in regem Dania, Zwerinensem, ac Lubicensem episcopos compromisso, per
 laudum ore regis promulgatum sopita est, vtriusque partis (vt fieri solet) magno, sed ec-
 clestasticorum maiori deterimento. Sed ea fuit pœna vallatum, vt non liceret sine maio-
 ri discrimine inde discedere. Multa tum accessere senatui & publicis oppidi vsibus, quæ
 antè fuerant prælatorum. Certa quota permixta est detrahi fructibus ad certos annos,
 in supplementum impensarum & æris alieni: quod multis ante litem annis, & in ipsa lite,
 per Luneburgenses impensum diceretur. Duodecim erant anni deputati. Sed illis ad fi-
 nem deuolutis, noua quæstio, quum necdum impletum esset æs alienum. Nam sua tum
 10 autoritate consulares aliam fecere falcidiam ad sequentes annos, nisi mallent certa im-
 pensa pecunia (& ea non parua) redemptionem suam iterare: hoc est, quod suum iam e-
 rat, tertio comparare: nulla facta in exolutione æris alieni contributione, ex magnis op-
 pidi prouentibus, pridem detractis summæ rerum. Tenuere patres in eodem oppido
 plures in carcere ex iis qui se vrbe dudum eiecissent: & iam fine facto de tota causa, e-
 tiam cum victis transigere voluerunt. Dederunt arbitrium & optionem duorum, do-
 mibus se suis semper continere, aut in perpetuum exire cum rebus exilium. Elegit pars
 maior abire. Itaque impositi euecturis, in oppidum Vlsen perducuntur. Sciebant minus
 se esse gratos vicinis Lubicæ & Hamburgi ciuibus: ideo delegerunt interiorum petere
 20 Saxoniam. Idq; tum factum est.

In oppido Gripswaldensi ducatus Wolgaftenfis (quem alij dixere Bardensem) per
 eam ætatem floruit vir integerrimus, literis instructissimus, eius oppidi proconsul, vete-
 ri familia ortus, legum doctor accuratissimus. Is quum multa ei oppido commoda com-
 parasset, priuilegiatum ibi publicumq; gymnasium constitui procurans, idq; curans quæ
 diligenter, vt stipendiis & prouisionibus doctores fulcirentur: non potuit euadere inui-
 diam virtus, quod esset iusti tenax, non permittens quæ multorum ferret libido. Primum
 principi terræ, cui fuit antè pro virtute charissimus, cœpit exosus haberi. Quod quum in
 oppido collegæ eius in proconsulatu compertum habuissent, aut procurarunt, aut dissi-
 mularunt, vt sceleratissimi duo latrones ad eum in publico officij loco cum collega seden-
 30 tem ingrediuntur: paucis verbis intentatis, ferro caput atrociter cædunt, humiq; mor-
 tuum deiecerunt. Qui affederat collega, vir innoxius, obstupescit viso scelere. Sed quid
 faceret vnus inermis, armatis duobus? Non satis tum vnde res prodiret intellexit. Scie-
 bant duo alij amborum collegæ quid ageretur, non ignorantes quàm esset cæsus pro sua
 virtute, ciuibus charus: metuentes si prodiret occultum consilium, ipsi lueret. Quod ita
 demonstrauit exitus. Tamen vt impunitatem sibi concirent, effecere vt dux Ericus vali-
 da manu urbem introiret, homagium deposceret (quod necdum præstiterunt) & tumultu
 omnem sub capitis periculo grauissimè interdiceret. Voluisse tum principem ferunt
 vrbe eiecisse omnem cognationem occisi, suggestionem duorum proconsulum necis con-
 sciorum: sed obiecit se pars cætera concilij, non passuros se testati, quenquam nisi legiti-
 40 mis causis proscribi. Quid enim illis imputari, qui atrocè in propinquo suo tulissent iniu-
 riam? Conquieuit princeps, & iam (vt putabatur) omnia fuere tranquilla. Sed antequam
 ætas ipsa decurreret, inuenere necis innoxie fautores aut (si quid amplius) etiam curato-
 res mercedem suam. Tanta autem creuit audacia improbis hominibus, vt atrocissimis
 parricidis, qui manu rem peregerat, quiq; optimum virum in publico sedentem officio
 peremissent, securitatem in vrbe reddere iam constituissent. Ingemuere omnes boni, v-
 bi intellexerant. Sed quatuordecim viri de cognatione cæsi adierunt senatum, postulan-
 tes ne impium facinus (quod iam rumor disperfisset) de publica securitate latronum, vl-
 lo modo sinerent impleri: ne obuersari quotidie ante oculos cernerent, qui non solū fa-
 milia suæ, sed vniuersæ reipublicæ patronum optimū sustulissent. Intumescere duo illi cō-
 50 scij necis proconsules, indignati, etiam comminantes iis qui legem senatui præscribere
 contenderent. Sed communitas, vbi intellexit quid ageretur, quum improbitatem pro-
 consulum compertā haberet, sumptis armis vtrunq; suis in ædibus contrucidarunt. Ad-
 iecerunt, vt iam mortui, publico tamen iudicio condemnati, rotis imponeretur, velut vr-
 bis proditores, coruis exedendi. Ita sanguis boni viri exquisitus est, iusta ultione sequuta.

Hoc etiam tempore in vrbe Prussicæ Gdano tristis regnabat erinnys. Improbi ciues

Cleri & popu-
 li Luneburgen-
 sis contentio
 componitur.

CAP. 28.

Indigna viri
 integerrimi ca-
 des.

Tanti nefas
 impune ferunt
 autores.

Scelus ab ipsa
 plebe tandem
 vindicatur.

CAP. 29.

conspiratunt opprimere senatum, quod haberent nescio quid in eos, nec illos rectè ad-
ministrare rempublicam calumniarentur. Incertum an cupidine dominandi exorta in
ciuibus, aut certè perpenso in ordinem Theutonicorum fauore ea molirètur, siue quod
eos belli tam diuturni pertæderet: res enim obscura est. Quum tale inter ciues cõsilium
diu volueretur, peruenit ad quendam ex ciuibus, qui vrbis interitum inde prospiceret.
Igitur prodidit quod comperit. Deprehensa sunt capita eius coniurationis viri sexaginta:
sed erant eius consilij participes plures (vt ferebatur) quadringentis. Confessi sunt enim,
quum tenerentur, iam quadriennio in eo laborasse, vt res aliis viis decurreret, occi-
so senatu, qui illis videretur ad iustas condiciones minus inclinatus. In confessos vltimũ
supplicium decernitur: gladio illi pereunt. Cæteris per edictum innotescit, abeant vrbe
in æternum exilium male sibi conscij, qui viuere malint: alioqui ex hora constituta reper-
tos, legibus pœnas daturos. Illi abierunt. Per idem autem tempus anni sexagesimi secun-
di, profunda iam hyeme, quum tenebræ noctis essent iam productiores, vrbe Kolber-
gam in Pomerania, quæ quum iuris esset ecclesiastici, parũ tamen pareret ecclesiæ: non-
nulli militares iniere consilium vrbis capiendæ, & in manus principis perducendæ: vt frẽ-
num haberet in naribus populus, illis visus plusquam satis sit liber, imò libertate insole-
scens. Iam ad mouere muris scalas, vt transcenderent. Sed exciti ciues rem pene serò co-
gnouerunt. Itaq; prouolant in muros: & deturbatis hostibus, vrbe suam defenderunt.
Fugiunt hostes, proiectis etiam armis, quæ attulerant. Tempore ex illo, oppidi illius vir
primarius, Iohannes Slec proconsul, exosus ecclesiastica omnia (quod ea de parte labo-
rarent) etiam censuras contempsit. Fertur sacerdotes, ludibrio habitos, quod eos proditi-
onis insimularet, aut certè conscios, quum non proderent, capitibus per catenam col-
ligatis, de muro iussisse pendere. Quo etiam tempore Wismaria tumultuatum est in v-
num ex proconsulibus, quod dicerent illum falsas confecisse literas. Illo pernegante, ni-
hil quietiores fuisse res comperiuntur. Vim ergo formidans tumultuantis populi, vrbe
concessit, perueniens Lubicam: vbi reddita ratione aliquandiu confedit. Filius eius cle-
ricus, quod minaretur patris iniuriam se exequuturum, capitur ac incarceratur: sed ali-
quandiu clausus, viam inuenit vt elaberetur. Princeps terræ suscepit defensionem expul-
si: conciliijq; Lubicensis interuentu in vrbe suam recipitur. Iniuria autem antiquatur:
& rebus rite compositis, redeunt omnia in integrum & tranquillum.

CAP. 30. ANNVS erat sexagesimus quartus, quum in quadagesima nuncius apostolicus
ctum mandatis veniret in ciuitates Wandalicas, vt exciret populum in expeditionem
quam papa Pius instituerat, belli societate inita cum duce Burgundia Philippo, & Vene-
torum principatu, in perfidissimum hostem Turcum. Episcopus erat Cretenfis, qui man-
data apostolica circumferret. Sed magno & inconsulto feruore publicantium multi in
cassum instituere profectiõem, sine comœatu, sine armis: quum ignoraret homo Ita-
licus, linguæ non gnarus, quid clamatores ad populum tulissent. Ridiculum vulgus ex
omni ordine concurrat. Stabant ad ædes sacras, stipem publicam petentes: hoc comœa-
tu grande iter, longinquam & diuturnam expeditionem inire volentes. Non erat ea cul-
pa apostolici nuncij: sed imprudentia fuit clamantium, & quid denunciarent ignoran-
tium. Feruebant in eam rem omnes: nemo passus est auerti. Sacrilegium ducebant, si quis
verbo interposito conaretur quenquam auertere, minus expeditioni profuturum. Ipsi
sibi somnia finxerunt, monitos se per visionem dicebant crucem sumere: alius in vesti-
bus, alij etiam in cutem impressam crucem se reperisse, sunt euenti. Fabula per omnes
vrbes celeberrima. Mira colluies hominum ad id iter festinantium. Nonnulli ex ditio-
ribus equites ibant armati, portantesque in zonis vnde viuerent: sed longè maior pars
erat eorum qui sine armis, sine comœatu mendicantes abirent: quasi in terram itu-
ri, vbi obuia illis omnia fierent ad nutum. Omnes vtriusque ordinis, qui desperatione
meliorum rerum tenerentur, eò contenderunt, quasi aut locupletandi in terris, aut v-
bi id non fieret, mox cœlo collocandi. Peruenere in vrbe Romam sine numero
multi. Miratur papa colluuiem inermium pauperum, ridebat inscitiam & simplicita-
tem: & vt vrbe exoneret, permittit illis remissionem peccatorum. Venerant alij An-
conam, quod iam se papa deferri curauit ægrotantem, quum expectaret venturum du-
cem Venetorum. Nam Philippum Burgundia iam senescentem, & laboris fastidio recu-
santem, frustra expectabat. Venientes peregrinos, armatos inermesq; iussit benedictione
collata

L. X. viri in
Edano ob con-
spirationem
iniam cadun-
tur.

I 4 6 2.

Kolberga pe-
ne occupatur.

I 4 6 4.
Verbum cru-
cis verè stulti-
tia.

Euenti hu-
iusmodi visa,
qui profunt,
vobis proban-
tur.

Huc illius er-
gò venimus.

collata redire. Ipse papa biduo antè vidit in portu nauigantem ducem Venetorum : & iam febre exanimatus, quieuit in pace, reductus Romam, tumultus à nepote Senensi cardinale. Sumptus autem, quos in eam rem composuisse ferebatur, partim duci Venetorum permitti, partim ad regem Vngariæ mitti mandauit. Ita magno molimine cœpta expeditio cessit in vacuum. Alemanni imprudentes ridiculi fuere (vt solent) Italici. Pan-

*Et ridiculi ho-
die fierent A-
postoli, bellati
vi inermes.*

A. D. componendas deinde res in Prussia, diuturno bello labefactatas, rogatu senatus Lubicensis, dominus Arnoldus, eiusdem episcopus ecclesiæ, duobus assumptis canonicis, viris probatissimis, vnà cum deputatis ex concilio senatus, nauigauere, & scilicet cursu peruenere. Turriacum oppidum præclarum mediterraneum petiere. Iam antè literis apud regem Poloniae, & magnum magistrum ordinis (capita partium) pertentatū, si paterentur in causa tractari. Quumq; nō refragarentur, venire solennes vtriusq; partis nuncij cum mandatis. Multum diuq; tractatum, variæ exquisitæ viæ rerū componendarum gratia. Sed dum altera pars restituendis ordini rebus immoratur, altera non dimitteret quæ iure belli cepisset, laboratum est in contradictoriis. Concepta fuere nō nulla puncta, eaque disputando diu ventilata. Sed dum non conuenit, multo per singularem diligentiam tempore consumpto, abierunt itinere quo venerant. Anno tamē qui proximè sequebatur, quum iam secum maturius partes deliberaissent, in easdem conditiones rebus compositis, longum bellum est terminatum, cum detrimento maximo ordinis memorati. Sæuierat tum pestis grauissima per Wadalicas vrbes, cui ab hominum memoria nulla par erat lues : nullis ea remediis potuit placari, refugerat omnem opem medicam. Potuere ex ipsius beneficio naturæ pauci superare vim veneni. Sed vbi manus medentis accessit, ilico furens venenum atrocius, in omnem partem corporis sequebatur. Profuit abstinere medicamentis : opem ferre nō potuit vlla cura. Multa hominum centena millia breui periere hoc malo.

CAP. 31.

*Bellum Prus-
sacum compo-
nitur.*

*Pestilentia re-
mediis effera-
tur.*

O T T O dux Stetinenfis, eadem lue peremptus, sine prole decessit: creditumque est feudum ad Imperatorem rediisse. Quo prætextu Fridericus Brandenburgensis marchio, princeps elector, ab Imperatore de illo ducatu inuestitus, in ditionem suam capere contendit. Restitere illi duces Pomeraniæ & Wolgastensis, fratres, legitimā à sanguine successione præferentes. Res ad arma peruenit. Magno venit armorum apparatu marchio provinciam occupare: non minore animo duces, qui tenere, contendunt defendere. Obsessæ arces, & oppugnata: paucæ quædam venire in potestatem marchionis. Urbem Stetensem, provinciae caput, oppugnare institit: & nisi fornicibus testudinibusq; desuper ductis ab alto clausa esset, potiunda ea confidebat. Volebat ab militaribus terræ sacramenta fidelitatis. Illi interdictum sibi ab ducibus, ne facerent, prætenderant. Et erant propensiores omnes in suæ gentis principes Wandalicæ originis, quàm subesse exteris Francis. Diu vario labore res in longum ducitur. Interim ciues Sundenses cum suis proconsulibus rem in differentia habuere. Neque foris satis pacata illis erat provincia, quod princeps eorum Werflaus ciuium insolentiam molestè ferret. Tumultuati enim ciues destituere proconsules, viros ætate graues, & qui laboribus (vt ipsi ferebant) impares essent: novos instituere, qui armati prodirent in hostes. Durauit in eum diem, ex antiquo contracta cum militaribus controuersia: de qua superius aliquot locis commemorimus. Exhibant ergo armati ciues hostibus occursum: iungebant agmina bello socij Griepswaldenses. Duxere in arcem Torgelow: eiecerunt hostes, & solo æquarunt munitionem. Multa præterea latibula, vt illi vocauere, latronum: vt alij, hostiū, euerterant. Et rebus ex sententia gestis, cum præda reduxere copias.

CAP. 32.

*Bellum de du-
catu Stetinen-
si, duce sine li-
beris mortuo.*

*Sundis ciuile
bellum.*

R E X Poloniae ea tempestate non satis æquo ferebat animo, quod Marinus de Frigeno nuncius apostolicus, qui iam dudum in Suecia multas opes contraxit, etiam suas in Polonia constituisset oues tondere. Teneri iussit hominem, vt omnibus diligentius perquireret quos in vsus veniret tanto molimine aceruata per provincias pecunia: præferens suo regno magis opus videri tali supplemento quàm Italiæ, quod quum illa in pace degeret, ipse à Turcis Tartariisque quotidie laboraret. Ea fama quum percrebuisset in Lubica, venit nuncius regis Daniæ, & ipse ponens ad firmam res, quas dudum in Suecia collectas idem Marinus iam haberet in Lubica. Apostolicus quoque collector, qui tum aderat, decanus Hamburgensis, Lubicensis canonicus, ministerium suum impleuit,

CAP. 33.

*Papa longio-
res quàm regi-
bus sunt ma-
nus.*

*Quæ utrinque
tendentur, si
non etiam de-
glutiantur.*

vt fidelis esset Romanæ ecclesiæ. Nam & ille manus iniecit eisdem rebus. Sed Marinus, vt erat multarum rerum iam sciens, prouidusq; futuri, elusit manus omnium. Reges tamen (vt credo) memorati, de tonsis ouibus lanæ bonam tulere partem. Collegit idē ex Dania libros, quos à memoria Gothorum ibi diceretur reperisse. Poterat quidem reperisse libros: non abnuo. Sed Gothos intulisse illos Daniæ negauerim: quod Gothi, qui Italiam spoliauerant sub Honorio, neque de Gothia recens prodierant (vt patriæ meminissent) neque vnquam redierunt in patriam. Iam enim ante duo annorum millia (quod in Suecia ostendimus) ante illa vastatæ Italiæ tempora exhibant patriam: diffusi q; per Gallias & Hispaniam, ne memores quidem fuere antiquæ patriæ, vt in eā vel cogitatione respicerent, minimè verò redirent. Sed hoc magis crediderim, Danos ex littoribus Galliarum, quæ Normandia est, quum spoliarent monasteria & ecclesias, tum codices illos cum cæteris preciosis rebus prouincia extulisse: quod in nostra Norwagia docuimus, tempora ibi signantes.

CAP. 34. LUBICENSES tum Anglicis oratoribus in Hamburgo multa tractantes, quum non satis de rebus conueniret, sine fine discesserunt ab eis. Erat autem controuersia de libertatibus mercandi, vt nostris in Anglia, ita Anglicis in vrbibus oriētis & districtibus earum. Nec volunt intelligere Anglici, nostros in Angliā inuitatos immunitatibus promissis & præstitis, quæ iam transierunt in naturam contractus. Anglici nullis apud nos promissionibus, vt veniant, sunt inuitati: venerint, nō venerint, in æquo nostris est: quū malint tamen non venire. Quo tempore Lubicenses, morte iam subtracto strenuo milite Clamero de Busch, Mauricium comitem de Pirmont fortem ad arma virum, equitem, suorum susceperunt præfectum, speciosum in iumento sessorem, quum armis ornaretur. Amauit vir nobilis in vrbe versari. De reliquiis Francorum is erat, quos per Saxoniā (quæ nunc est Westphalia) sparsisse memoratur rex Karolus, cognomento Magnus. Testatur nomen Gallicum Pirmont, quasi mons igneus. Naturales filios duos habuit in ministerio: quorum alter cognomen paternæ ditionis præferebat, in linguā nostram translatus, vt Fuerberg diceretur. Redibat tamen ille comes post aliquot annos in patriam, amans patrio condì sepulchro, in oppido suo Luden: & arma tumultata cum illo, quod posteritatem non relinqueret, quæ admitteretur ad successionem. Quamquā Italæ gens aliud in simili casu sentiat: quæ vt antiquas referat perennetq; familias, non refugit bastardis deferre successionem. Ni faceret, iam plures antiquæ domus, quæ extant, dudum corruissent.

*Totius Pierre-
mont quasi
mons lapideus*

CAP. 35. INSIGNE per ea tempora latrocinium & incurio militaris facta est in merces, quæ magno precio & numero de Francfordia Lubicam petiere, in Roseborg, non longe ab oppido Molne. Magnitudo æstimatæ mercis inuitauit ad prædam, coralli, margaritæ, fericum, piper, & his conformia, sine pondere distrahebantur celeri mercatu. Suboleuere qui illum quæstum amabant, ex Prignissa Magnopolique viri militiam sequentes armatam: distincta partitæque præda abierunt. Non potuit insigne facinus latere. Compertum est in eo fuisse consortio, qui nō putarentur, etiam de domo principis, ipso proculdubio nihil sentiente. Nam qui talem ineunt quæstum, vesperi se aspectibus principum offerunt, noctibus totis inambulant: mane primo negociantur, & in vesperum iterum astant principibus. Constituere Lubicenses educere suorum agmen, & perquirere mansiones participum ac consociorum. Quum resciret hoc princeps, nō est passus ad iniuriam suam illos grassari, sine discrimine, in noxios pariter & innoxios: effecit vt res in tractatus coniiceretur. Conuenere in villam Slukup, mille in Magnopolim passibus à Lubica. Ostenderat ibi princeps, multum sibi displicere quod actum à quibuslibet perperam diceretur. Quumque res nimis esset in propatulo, nec tergiuersatione celari poterat quod sol testis ipse vidisset: eò deuentum est, vt quæ ex rebus indistracta manerēt, redderentur in oppidum Scouenberg: cætera pro suo valore soluerentur, datis etiam ad causam fideiussoribus. Ita mercatores etsi non totam, magnam tamen rerum suarū partem recuperarunt. Magnopolensibus ex illo die fama inhæsit, vt diu Piperarij dicerentur. Ita visum est mansueto principi, tum de rebus transigere. Quo tempore senatus Lubicensis coemit arcem Ritzerow cum pertinentiis suis, ab duobus fratribus, qui de tertio impubere, tanquam legitimi tutores curabant, vt pro illo quoque quod ageretur ratum esset. Sed non ibi res constitit. Nam idem vbi adultam contigit ætatem, reclamauit vendi-

*Nobilitatis
Italica pars
ex non legiti-
mis constat.*

*Præda ablata
pars mercato-
ribus restitui-
tur.*

*Principes in-
scij aulicos ha-
bent latrones.*

venditioni, postulans (quod iure potuit) infra quadrienniū in integrū restitui. Sed si coram iudice legitimis hoc viis postulasset, iustiorē causam habuisset. Semel ac iterū literis egit: & ubi non successit res votis suis, ad prædam & latrocinia publicarum viarum peruenit, pessimo suorum consilio: ut itinerantes innoxios viatores in locum statueret sibi (ut putabat) debētium. Potuit impetere fratres, qui partem illius acceperant in ære: sed maluit Lubicenses ad soluendū locupletiores. Hac occasione ille vada & itinera quā perquisisset occulta, multi sunt facti cum illo & post illum prædones. Illi verò quæstui multi se immiscuere de familia vicinorum principum: qui quā peruia nossent saltuum itinera (quæ venantes transissent) multa diu impune fecerūt latrocinia. Sed magna pars
 10 condignam reportauit de quæstu mercedem, gladio publico in urbibus cæsa.

*Hereditate
 priuatus ad la-
 trocinia se con-
 fert.*

IN regno Bohemiæ iam dudum Ladislaus, Alberti regis filius, Romanorum, Vn-
 gariæ & Bohemiæ ipse iam rex, in vrbe regia Praga sedebat, annum agens ætatis deci-
 mum octauum, iam plenam attingens pubertatem: ut de nuptiis eius cogitarent. Mis-
 si sunt in eam rem ad regem Franciæ Ludouicum solennes oratores, qui germanam il-
 lius regi suo sponsam deposcerent. Non grauātē ille permisit nobilissimo adulescenti
 puellam æquē nobilem, coniugio sociam. Parantur iam omnia ad eam deducendam
 itinere suo sponsam in Bohemiam: nam circa regem Ladislaum, iam omnia ad nuptias
 parata constabant. Vix ingressi sunt iter puellam deducere, & ecce nuncius alius venit
 obuiam, funus denunciāns pro nuptiis. Nam Ladislaus rex paulo antē infirmitate (in-
 20 certum vnde correptus) diem suum obiit. Medici quum non auderent, secretò, quam-
 diu in Bohemia essent, veneni signa dati in corpore deprehendisse ferebant: ubi in tu-
 to fuere, apertē prædicabant, rapas Bohemicas, quas ille cupidē esitabat, toxico fuisse
 infectas. Ita in hoc funere multiplex spes intercidit. Quale enim fuisset, Francorum
 vires tribus illius magnis principatibus accessisse? quantus in Turcos futurus malleus?
 quantus Christianismi propugnator? Sed illius morte res Bohemis secundabant, mul-
 toque magis Polonis. Nam rex Casimirus eius germanam tenebat coniugem: vnde na-
 ti filij, regna nunc tenent Vngariæ Bohemiæque, quæ auunculus habuit Ladislaus.
 Eius morte Fridericus Imperator, proximus virili genere hæres, regnum Vngariæ pe-
 tiuit: nam Bohemiam, quæ illi (ut diximus) in morte Alberti offerebatur, non magno-
 30 pere desyderauit, propter perniciem regnicolarum. Vngariam etiam armis vendica-
 re constituit: sed interuenere qui rem pactis conditionibus destinerent. Titulum Fri-
 dericus desumpsit, regem ex illo die se scribens Vngariæ. Sed Matthias, Iohannis Cu-
 niadis Waiuodæ, fortissimi viri filius, merito paternæ probitatis proceribus concilia-
 tus, regnum vix carcere laxatus apprehendit, ac tenuit: rediturum ad Fridericum &
 eius posteritatem, si sine virili prole decederet Matthias: cuius perinde spem fecit,
 quod cælibatum polliceretur. Bohemiam verò Georgius Pogibracius (quem Iersicum
 dixere) hæreticorum defensor, voluntate procerum accepit: verumque monstrauit
 quod in Bohemia sua concludens Æneas dicit, regna & imperia, non legibus, sed ar-
 mis quæri defendique. Sed non ea lege natus erat Fridericus, ut dimicaret: pacis ille
 40 consilia probauit, cum magno suo & Romani Imperij detrimento. Georgius Bohe-
 miam possedit, Matthias Vngariam, noui homines, non alta nobilitate prodeuntes.
 Sed Matthias rex, strenuē pugnans in Turcos, paterna insequutus vestigia, non dege-
 nerem se magnis documentis ostendit. Georgius verò rem malam fecit in regno de-
 teriorem. Iam enim hæreticos sub Sigismundo procerum voluntate satis edomitos, e-
 rigere fecit caput. Sed Paulus summus pontifex, publico consistorio Georgium decla-
 rauit hæreticum, regnoque destituit per solennem sententiam: exequutorem autem
 sententiæ non inuenit.

*Bohemiam coniu-
 gium initurum
 moritur.*

*Vngariæ et
 Bohemiæ regis
 linea mater-
 na.*

*Si violandum
 ius est, etc. ha-
 dieq; usurpa-
 tur.*

VENERAT per id tempus Lubicam Fridericus marchio Brandenburgensis, prin-
 cept elector, cum genero suo Iohanne duce Saxonie, Bernardi filio, ut videret literas,
 50 quas à maioribus illius, Saxonie ducibus, senatus Lubicensis teneret in oppidum Mol-
 ne cum attinentiis suis: quas idem Iohannes dux antē poposcisset exhiberi, cum episco-
 po Raceburgensi, nec impetrasset. Ostensæ sunt literæ marchioni, quā hoc deposceret.
 Agnouit magnum æs, quo esset illa ditio obligata: & contulit fructum sorti: nec vlla de
 parte reperit genero suo profuturam, etiam si promptam numerare posset pecuniā, qua
 obligatū cum attinentiis oppidū diceretur. Accessit enim sorti principali, ex iustis causis,

CAP. 37.

non contemnenda pecunia: unde pene impreciable factum potest videri hoc oppidū, quod fructu non magnum sit. Ea tamen tum fuit verborum alterna communio, ut non sine causa de diligentiori munitione curarent & oppidi & arcis Bergerdorpe. Multa per
 1467. id tempus anni septimi & sexagesimi instituit pontifex Paulus, ut atrocissimo Christianorum hosti Turco occurratur, crebris literis agens apud Imperatorem Fridericum, ut expeditio bellica ex viribus Germaniæ fieret in hostem. Sed furdo narrabat fabulam, quod nec ille armis delectaretur, nec neruos belli ex Italia Germaniæque teneret. Quod enim volitaret implumis aquila? Italiam papa cum principibus aliquot & communitatibus tenet. In Germania verò patrimonium Imperij, principes occupant electores. Indixit tamen Imperator cōuentum principum in Nurenbergam, ad diui Iacobi diem, in
 10 quem misit papa cardinalem cum potestate de latere. Et quoniam frequentes tum non conuenerant principes, renouata est in diem trium regum proximè tunc venturū. Multa quidem instituuntur tractatibus: sed sine fructu semper est exitus. Bene promittebāt multi: sed ea fuit grauitate & maturitate Imperator, ut omnia ex certa prouidentia in suum differret diem. Erat autem vana promissio multorum, & inanis expectatio.

CAP. 38. WANDALICÆ vrbes quatuor, Lubica, Hamburgum, Luneburgum, Wismaria,
 1468. quæ vno pondere à longa memoria monetā habuere, anno octauo & sexagesimo, paulisper leuato malleo (quod auri noua pondera deposcebant) nouum instituunt cudere numisma, grossos (nostri solidos vocant) ad differentiam minoris numismatis, quod Cauium dicitur. Sed non poterant occurrere malis quæ præuenire cupiebant: nam mino-
 20 ris semper fuere in vicinis prouinciis argentei numi. Vnde factum est ut improbi mercatores (peculatores dicam) de numismate mercem facerent, deuehentes, ubi in conflatorio ipsi sua lucra cū publico detrimento facerent. Res proculdubio magni momenti, si bene pensetur. Nam ille solidus numus, quanto ante annos centū fuerit quàm nunc melior, incredibile est memoratu: ut intelligant quid amiserint, qui annuos census vel principes in tributis, vel priuati haberent in redditu: sic semper rebus comparatis, ut cū numismate & omnis mercatura & successus in quæstu singulorum decrescerent, inuisibiliter euanescentibus de manu quæ antè tenebantur. Res proculdubio magna, de moneta constituere scilicet, & quæ iam tum Romanos rerum dominos fatigauit. Mercatoribus ea tempestate Wandalicarum urbium, & quæ suæ sunt communionis ciuitatū,
 30

Repræsentatio in ter Anglos & Danos. magno prouenerat incommodo, quod rex Daniæ Christiernus, circa festum Iohannis Baptistæ, quatuor Anglicorum naues, de Prussia nauigantes cum rebus non paucis, in suo iussit districtu teneri & diripi: quod proximo anno Anglici in Islandia regis præfectum occidissent. Id factum Anglici detorquere conati in mercatores orientales, magnis clamoribus apud regem suum Eduardum instabant, ut quomodo Anglici generaliter pro Anglis aliis tenerentur ab rege Danorum, orientales omnes pro orientalibus, & ipso Danorum rege, tenerentur: adiicientes, nostros occulta cum rege Danorum machinatione id procurasse, ut Anglicæ naues caperentur. Nec poterat prodesse, quod aliena erat mercatoribus nostris causa pro qua tenerentur, alienus princeps qui teneret. Effecere per importunitatem, ut nostri mercatores in Anglia corpore & rebus capti tenerentur. Tum verò egregia fide Colonienfes, in prosperis consortes, in aduersis se fecere nostris alienos: curantes ut tum ipsi, nostris captis, immunes essent captiuitatis. In eam rem multi scripsere principes regi Angliæ, seculares & ecclesiastici, ut immunes essent laxatiq; mercatores. Nihil omnia profuerunt: donec intentatis & frustratis viis omnibus, in apertum bellū res exiret. Tum prospera nostris in mari fuere omnia: facilè in mari pugnantes cum Anglicis transegerunt. Ea perfecit res ut aliquando in æquas cōditiones Angli cum nostris descenderent, passi rem æqualiter terminari: quod dicemus.

CAP. 39. BOHEMI quoque regem habentes, quum ab Imperatore monerentur ut legitimum se regni successorem agnoscerent, & ecclesiæ Romanæ parerent, terrorem renouarunt, expeditione facta in Austriam. Imperator autem, qui iam cum Matthia Vngariæ rege vnum sentiret, pacatus ad illum, eoque in societatem belli aduocato, expediti
 50 x i i i. millia, ut Bohemis occurreret. Sed illi apparatus belli agnoscentes, retro duxerunt in Bohemiam. Et insequutus est illos rex Vngariæ, inque ipso comprehensos itinere ad prælium coegit. Conseruere manus, & diu certarunt: multiq; in fine ex Bohemis defiderati sunt: quos in acie ipsa mars communis consumpsit. Profugerant in monasterium

nafterium quoddam Bohemi, quod firmis sepsere præfidiis. Rex obsedit: consumpsissetque vniuersos, nisi interuētu principum res in alias detorta vias abisset. Albertus dux Saxonie filiam tenebat Iersici regis: erant & alij qui pacem rebus dandam putauerunt, quò communibus omnium hostibus Turcis fortius occurreretur. Durauit etiam hoc tempore bellum, quod Fridericus marchio Brandenburgensis in duces Pomeranie pro ducatu Stetinensi commouisset. Habebat autem belli socium Henricum ducem Magnopolensem, qui germanā eius sororem teneret coniugem: qui etiam sua de parte pollicitus est affini suo bellū vrgere. Aggressi sunt vnā rem. Marchio in arcem Quatuor rotarum ducēs, armis illam capit, itemque Torgelow, & oppidum cum arce Gart-

Brandenburgensis Pomerania bellum infert.

10 ze. Iam facto ingressu in ducatum, multa cœperunt marchioni esse prospera. Henricus autem dux de sua parte oppugnauit oppidum Trepetow, magnis conatibus insistens vt caperet. Sed prospicientes id duces ex aduerso fratres, Ericus atque Werzlaus, validum imposuere militum præsidium. Diu fortiter res geritur: sed iniecto igne, pastorales casæ & iuncea tecta igne concepto conflagrarunt, ita vt qui inerant, cogerentur abire ac cedere flammis. Capto dux imposuit, quod satis esse putauit tutando, militum suorum præsidium. Superuenere hostiles copię: & qua facilitate est amissum, nunc recipitur. Redit igitur in potestatem dominorum, quum pro magna parte ipso in certamine cæsi essent qui tutandum acceperunt. Sed tamen priusquā reciperent, stratagemate vsi sunt non incognito. Currum præire iusserūt, foenum aut stramina, aut in his fruges inuehen-

Oppidum stratagemate captum.

20 tem. In ipsa porta (vt erat constitutum) excidit rota, plaustrum subsedit: hostes sequuti occupauere aditum, & oppidum hoc ingenio tum receperunt.

PERICLITATVR eo tempore nauis oneraria mercibus onusta, in faucibus scopulorum Suecie ac Phinnie, quæ de Lubica Reualiam peteret: vectabat innumerū in mercibus thesaurum, sed maiorem in mercatoribus & filiis honestorum Lubicæ ciuiū. Adulescentes, fœminæ, virgines, mercatores, nautæ, numero ducenti mortales, lachrymabiliter perierunt, magno suorum luctu. Inde constitutū est, vt post Martini festa nulla nauis in Liuoniam soluat ex portu Lubicensi. Quo etiam tempore Thietmarsii, palustris populus, & frænorum impatiens, quum ab rege Danorum (quòd militares quosdā Holstatiæ ad sua confinia oppressissent) sibi timerent, misere triginta viros Lubicam, qui

CAP. 40.

Statutum de navigationis tempore.

30 fœdera sancirent in decem annos cum ciuibus & cōmunitate. Placide excepti sunt, & hospitaliter habiti: responsumque reportauere pro eo tempore, quo & illi cōquiescere, & ciuitas non grauātē ferret. Et (vt incidentia tempori contingamus) hic est ille annus 1468. quo Karolus dux Burgundie in Leodienses mouit, adiutore fretus rege Francia. Et incredibilem stragem fecit in acie, miserabilius verò sæuiuit in capta vrbe. Multa millia dorso colligata meruit in profluentem, pro eo quòd episcopum suum, de Burbon ducem, consobrinum Karoli, dominum suum, indignè habuissent.

1468.

Leodij per Burgundum excidium.

LIBRI DVODECIMI FINIS.

ALBERTI KRANTZII WANDALIE LIB. XIII.

50 VIDIT hoc tempore per mediam brumam Roma peregrinū quem CAP. I. non expectabat, qui deuotionis gratia urbem inuiseret, exoluturus vota quibus teneretur. Fridericus Romanorum Imperator is erat: qui paruo comitatu ingressus Italiam, contendit ad urbem, nemini formidabilis, paucis etiam (credo) venerabilis. Excepit illum Paulus pontifex perbenignè, multa gratificans, nec minus multa cum illo conferens de reipublicæ Christianæ (cuius erāt illi gemini præfides) salute. Peregrinum Romipetā pro suo tumore Itali transire sinebant, si non irridebant. Meminisse poterant ex annalibus, non ita consueſſe ex Germania Romanorum Imperatores descendere, sed cum magnis armatorum copiis, vt dignitatem Romani Imperij

Italiam non uisit Imperator, nisi a quo vexantur.

tuerentur, cogerentque contumaces Italos imperata facere. Viuere tum cernebāt Fridericum, quod antea difficulter credidere: qui nulla insigni edita opera se viuere declararet. Solebant enim per contemptum ex Germanis Itali requirere, viuerētne an mortuus esset Imperator, quem nullis suis iniuriis, nullis reipublice Christianae detrimentis, commouentem se audissent. Sed effecit matura principis prudentia, ut omnia certo consilio in suum diem reposita crederentur. Ea tamen euauit expectatio. Promulgari tum iussit Paulus pontifex plenarias indulgentias in subsidium aduersus perfidos Bohemos. Peruenere nuncij Lubicam. Constituta est, quae fidelium in ecclesia caperet & seruaret eleemosynas, cistella: sed erant qui noctibus piscarentur bituminatis virgulis, ut parum aut nihil eo in loco permaneret. Rex tamen Vngariae Matthias acris studio persequitur *10* hostes ecclesiae, magnam regni partem Slesiam suae faciens ditionis. Crediderim vrbes cum militia sua parum reluctatas, maluisse subesse Vngaro Christiano, quam haeretico Bohemo. Interiora tamen regni ab illo intacta permansere.

CAP. 2. **T R A X I T** etiam tum Fridericus marchio bellum in duces Pomeraniae: magnisque copiis obsidere constituit arcem Vkerunde, ubi riuus Vker influit Oderam: quod ciuibz Stetinsibus aditum maris intercluderet, faciliusque capta arce, per illam edo maret urbem. Prospexere rebus duces memorati, validum praesidium militum ei imponentes arci: sed a fame periculum fuit. Igitur currus per opportunitatem emisere l. x. qui victualibus importatis, arcem consolarentur, deque fame proximè formidata redimeret. Intercepti sunt illi ab hostibus, caesis aut captis qui praesidio essent euectionibus. *20* Nam & Magnopolensis dux in eam expeditionem renouatam suas quoque copias eduxerat, quas ex omni militia eque urbibus suae contraxerat ditionis. Variè oppugnatio est intentata. Inerat arci bombardarum magister, habitu religiosus: de quo mira ferebant, quod certus esset ferire quicquid peteret. Hoc compertum est, magno saepe damno illum affecisse obsidentes. Sed bello in longum tracto, rex Poloniae misit oratores qui rem omnem interciperent, pollicitos regis sui nomine, omnem operam rebus ex utriusque partis aequitate dare finem. In eas condiciones tum Fridericus marchio copias reduxit. Sed ille tum fuit rerum cursus, ut idem marchio princeps illustris, infirmitatem incideret, quae etiam illum non diu post consumpsit. Ferebant hostes melancholia vexatum, quod bello non prosperè res cessissent, ad extrema peruenisse. Vt cunque fuerit, ille facto suo functus est. *30* Albertus eius frater, & ditione & honore electurae successit fratri, quod Fridericus filium nullum reliquisset. Ille verò (quod suo loco dicemus) in ducatum memoratum arma protulit: sed permansit ducatus in manibus haeredum: peruenitque ad Erici filium Bugslau, qui tenet in hodiernum.

CAP. 3. **L V B I C E N S E S** tum se interposuere controuersiae quae erat inter regem Daniae Christiernum & proceres regni Sueciae: egeruntque literis, ut quoniam in regnis fieri, propter odia partium, non potuit, ambae partes eligerent Lubicam conuenire, & tractatus super omnium differentia, quae erat inter medios, inire. Ad constitutum terminum venit prior rex ipse cum aliquot episcopis & Gerhardo fratre: & longanimitè per dies octo praestolatus, quum non comparerent Sueci, parauit abire. Medio tempore egerunt *40* Lubicenses apud regem de multis incommodis ac damnis, quae in mari mercatoribus suis per satellites regis irrogata dicerentur. Et quum esset humanissimus ille princeps, passus est superari rationalibus querimoniis: cessitque ut in compensationem daret aliquot millia damnificatis. Sed non erat aurum quod expromptum numeraretur. Conuenit ut Lubicenses aliquot millia persoluerent de publico, militari, qui tum arcem Kyl cum oppido teneret: reliquam summam, quam essent accepturi, ciues paterentur in eo pignore, quoad lueretur, permanere. Ita factum est, ut ciues accepto in ditionem suam oppido memorato cum arce, sacramenta susciperent ab inhabitantibus, praesente rege, oppidanis, ut illis parerent, donec pignus lueretur: & mercatores certam spem habuere, illo exitu sua recipere. Quum autem rex iam accinctus esset ad abeundum, venerunt Sueciae proceres, moram suam purgantes de aduersantibus aut non auxiliantibus ventis. Intentata fuit compositio, ut reconcilientur. Sed quum iam haberent Sueci regem suum quem delegissent, nec ab eo ut discederent, omnino flecti poterant: abiire inuicem sine fine. Quo tempore fratres minores de obseruantia in oppido Todeslo erexerunt tuguria, ut in reliquum ex paruis initiis ad maiora peruenirent. Sed rex non interpellatus ea *50* dere,

*Furum furta
fures furantur.*

*Bellum Pome-
ranicum non
diuturnum.*

*Summa regis
Christierni
humanitas
aquis.*

de re, non patitur in oppido: permisit autem in monte ad oppidi vicina. Sed neque hoc satis processit. Intentauere non longè ab Hamburgo iacere fundamenta: sed id fratres in vrbe concitatis amicis, auerterunt. Ita ministerium Christo in sacra religione debitū impeditur: imò ipse Christus in iis qui propter se pauperes sunt, contemnitur, prætenſa qualicunque honestatis specie.

*Fratres fratri
bus inuident.*

VENERANT anno proximo, qui fuit LXX. duo comites de Hēneberg Lubicam: CAP. 4.
quorum alter iam ex aliquot annis fuit & est archiepiscopus Moguntinus. Tum literas I 4 7 0.
Imperiales prætulērunt ad causam propinquā suā, dominæ Dorótheę, Adolphi quondā ducis relictæ, super donatione propter nuptias, quæ illi cōstituta fuit in oppido & arce Rendesborg. Sed quū Gerhardus comes de Aldēburgo, regis Christierni germanus
10 frater, per ea tempora rebus in Holsatia præesset, nō respondebatur iuribus eiusdem dominæ. In quā causam ad liquidū terminandam, memorati comites in Lubicam euocauere Gerhardū antedictū. Aderat euocatus: sed literis Imperialibus tardiores aures videbatur habere. Regina autē Daniæ quū non pateretur nobilem dominā, de rege bene meritā, queri diutius, cōuentione facta accepit dotalia memorata: & expromisit de suo MMCC. aureos pro retardatis: cōstituitq; se soluturā annuos octingentos. Ita cōpositione peracta, redierunt in sua comites. Dictu mirū est, quibus tunc modis per Holsatiam
Gerhardus regis frater, egerit, vt fratrē ditione excluderēt. Iecit eius rei fundamenta apud Phrisios & palustres Wilstriæ, in quibus robur & vim esse cognouisset. Vniuersam
20 ubiq; plebem rusticam sibi cōciliabat, militares sibi aduersantes contempsit. Sed tum euocatus à fratre in Zegeberg, aliquādiu pro capto asseruatus ibi permansit: actumq; est cum illo, vt dimissa prouincia protinus rediret in suū comitatum. Phrisones autem, qui se Gerharδο constrinxere, renouatis regi sacramentis, in gratiā rediere. Euocauit idem Gerhardus comes postea Lubicensiū & Hamburgensium consulares nuncios, vt cū eo Bremā in colloquium venire nō grauarentur: esse rem tanti, vt eius magnitudine facillē tantilabor itineris cōpensaretur. Non recusauere occurrere vocanti, Bremam adētes. Quò quū peruenissent, causatus nō tam se Bremēsisbus tum fidere, vt mœnia eorū subiret: quando tantū itineris superassent, nō grauarentur ire ad designatū extra mœnia locum, inuisereq; occurrentem. Nō bene certi fuere nunciij illi, quid sibi vellet loci in literis designati commutatio: ne tamen suspicione sinistra fidem nobilis viri cōtaminarent, prætenderāt, se à maioribus vt temporis, ita loci præfinitū habere mandatū. Si dignetur inuisere locū à se in literis constitutum, illos expectaturos: si minus, redituros breui in sua. Ita nullo facto conuentu, tantum itineris in vanum permensi, in sua redierunt. Non deerant qui subesse aliquid suspicarentur ex Gerhardianis machinationibus.

*Gerardi Holsati conatus in
fringuntur.*

PAVLVS interim summus pontifex nō destitit agere omnia ad rem Christianam CAP. 5.
(quæ tum à Turcis laboraret) fulciendam. Instituit, & ipse obiuit, in vrbe solennes stationes, & precarias, vt Deus offensus hominum sceleribus placaretur. Commonitum
crebrius per literas Imperatorem, ad hoc cōsilius est perducere, vt principibus regni in
cœtum euocatis, Turco bellum indiceret. LXXI. anno in Ratisponam, vbi tum conuen
40 tus agebatur Imperij, misit cardinalē Senensem, Franciscū de Piccolhominibus, Pij pontificis nepotem, qui diu literis in Vienna indulgens, linguā calleret Germanorum: quò cum principibus ipse etiā sua voce ageret in eo conuentu. Duxit ille in comitatu Iohannemantonium, Campanū episcopum: cuius in eo conuentu habita extat oratio, plena laudibus Germanorū, plena antiquitatibus, vnde acceptis, incertū. Sed idem fuit exitus in eo conuentu, qui inter Germanos solet. Audire principes summi pontificis sanctum propositū: audiuerē Christianismi multiplices ab Turcis pressuras & calamitates, quoties ille hostis excursionibus millia multa de prouinciis Imperatoris abduxerit. Sed lethargum consopiatorum nulla vis potuit excutere. Conuenere vtriusq; ordinis principes, vt decima per omnes prouincias in eam rem solueretur. In quam impositionem
50 archiepiscopi Rhenenses tum non satis erant voluntarij, quòd annatam papa acciperet, ingenti Germaniæ emunctione, vt habeant cardinales vnde alant bestias suas. Itaque in eo nodo restum resedit, vt non vltrā procederetur. Quo tempore duo perierunt principes inferioris Germaniæ, ætate & virtute & potestate non impares, æquē digni vita, Otto Luneburgensis dux, & Vlricus Stargardiæ dominus, dux Magnopolensis: florentes annis, moribus graues, robore viri: quorum maturitas plurima terris suis commoda

Bellum Turcicum, hortante licet papa, non suscipitur.

I 4 7 1.

Papa tyrannus noscitur, & fertur.

visa est polliceri. *Stat sua cuique dies.* Sed Otto in eo felicior, quod filium relinqueret paruulum, hodie patri succedentem. Vlricus autem masculam prolem non habuit, sed geminas filias: quarum altera monialis consecratur in Rhene, altera nupsit Euerwino comiti de Benthem. Dux autem Magnopolensis Henricus principatum accepit, ex patris antè dudum initis, quod militares vtriusque ditionis in eum casum vtrique principi iam dudum sacramenta præstitissent. Quo etiam tempore, in Bohemia, mortuo Iersico hæretico, successit Wladislaus primogenitus regis Poloniæ, natus sorore Ladislai, nouissimi ante Iersicum regis, qui perinde auum maternum haberet Albertum Imperatorem. Sed eam rem indignissimè tulit Matthias rex Vngariæ, qui magnis rebus in Turcum gestis, à Pontifice & Imperatore spem factam gereret eius regni consequendi. Nec 10 ab re Christianissimo principi & fortissimo regi ea prouincia fuisset commendata, ut perfidos in regno hæreticos ad iuga Christi (quod ille vel solus posse videbatur) coegisset. Sed tum (quod solet læsa potentia) concitauit arma Matthias in nouum regem, qui nihil magnum pro regio nomine faceret: sed omnia, velut à pedagogo puer, filius rex ab rege patre deposceret. Bohemia enim fiscum non habet: quum imminet expeditio, viritim congerunt. Vix habet mensa regalis, quod minori ægrè satis esset. Ita cum rege agitur, agiturque, donec virum assequatur id regnum, in quo viuida virtus aliud deposcat cogatque.

Matthias catholicus alienum regnum inuadit.

CAP. 6. IOHANNES Alberti filius hoc tempore Brandenburgensem Marchiam, pro patruo Friderico in Franconia egrotante, administravit. Venit pater Albertus, princeps armis innutritus: & armis instituit post fratrem vendicare ducatum Stetinensem. Sed tum interuentu magnatum arma conquievere: conuentumque est inter principes, in eam formam quæ non displiceret dissidentibus. Fama diu volitauit ita rem esse compositam, ut duces Pomeraniæ pro Stetino feudum recognoscerent de manu marchionis. Ea fama dum multos post annos penetrasset ad regis Romanorum curiam, oratores domini Bugslai ducis, tum in regis curia versati, male inde audiebant, quod dominus eorum, qui se principi citra regem subiecisset, regni princeps iure non censeretur. Eam rem quum ad suum principem retulissent, motus indignitate rei, impetrauit ab rege commissarium, qui testes factæ compositionis, ad perpetuam rei memoriam audiret. Is erat Lubicensis episcopus. Testes citabantur: imprimis Magnus dux Magnopolis, mul- 30 ti milites, & militares euocati aderant, qui compositioni interfuissent. Repertum est nihil de feudo innouatum. Tantum hoc in forma comprehensum, ut meliora de marchionibus & sentirent, & pro viribus curarent duces Stetineses. Extulere improbi homines per ea tempora carmen famosum, quod in Albertum per summum sacrilegium esset compositum: quum assimilarent Dominicæ passionis seriem, Christo clerum, & principem Pilato subscribentes. Non erat id leue crimen in contemptum Dominicæ tragediæ, quæ vertebatur in risum: nec principis ibi mediocris erat iniuria. Hyeme verò quæ tum proxima fuit, ad ingredientem annum LXXII. terribilis cometes apparuit, diu cælum occupans: nec erant vulgaria quæ portenderet: nam sequentes anni satis explicue- 40 re quæ ille portendisset. Quo tempore etiam Luneburgenses, iam in exitum prope decursis annis qui in laudo permitti essent ad falcidiam, ostenderunt nullo se pacto ad constitutum posse peruenire, nisi nouo etiam nunc remedio immorentur. Prælati vicinis maioribus iam in suam sententiam pertractis, effecerunt ut noua iterum fieret fructibus detractio, aut in locum eius iterata redemptio: ut quæ iam dudum fuissent cuiusque, nouo iterum precio mercarentur. Quid facerent tenues, ubi iam inclinatos flexosque cernerent maiores? Ad nutum habuere urbici quos aut creauere prælatos, aut aliis ex causis obstrictos habuerunt. Vnde factum est, ut alij sequerentur etiam non volentes. Hac in re prosperati, necdum exaturati, instituere (quod indultum ab Imperatore ferebant) grauiissimum vectigal, de omnibus mercibus quæ oppidum pertransirent, quæ non paucae fuere. Non repugnauere principes, quod aut nescirent, aut quod 50 nihil illis deperiret. Sed vicinæ vrbes pro suis mercatoribus, Lubica & Hamburgum (quibus grauiissimum id erat detrimentum) se opposuere: nec poterant euincere, nisi remisso sale, quod per eas vrbes distraheretur. Vnde factum est, ut magno principum fauore, emercatum vectigal deperiret euanesceretque.

Examinati testes ad perpetuam rei memoriam.

1472. Cometa terribilis.

Luneburgi grauiissimum vectigal.

CAP. 7. FLAGRAVERAT tunc maritimum bellum inter Anglos & orientales vrbes. Multa An-

ta Anglis adempta à nostris, multa irrogata incommoda. Nauigabant nostri multo satel-
 lite in mare misso: sed & Anglici suas naues perarmabant. Hoc igitur anno, quum mer-
 ces suas Lubicenses per mare mitterent in Flandriam: nam terrestreiter (quo nunc plu-
 rimùm vtuntur) tum erat impacatum per Gerhardum de Aldenburgo comitem. Tres
 insignes ad pugnam instructas naues milite complent, vt & securitatem suis præberent,
 & in hostes (si qua fors esset) pugnarent. Præfecti nauibus, ignaui homines, dum in por-
 tubus terram ingressi desident, naues suas liquere incustoditas. Superuenere Anglici in
 portum: & maiore ex tribus, quam abducere non poterant, incensa, duas secum captas
 in Angliam perduxere. Onerariæ verò iam dudum earum præsidio peruenerant quò vo-
 lebāt. Ita præfectorum incuria, & contumelia & damnificatio Lubicensibus irrogatur.
 10 Venere per illam ætatem ab Imperatore literæ ad concilium Lubicense, super decima
 ad bellum in perfidos Turcos ab laico populo persoluenda. Difficile fuit insolitam rem
 ibi primùm intentare. Quievere autem, secundam expectantes iussione, interim ex-
 plorantes quid apud alios in ea re ageretur. Ab ecclesiis autem quo minus tum exigeren-
 tur, obstitere archiepiscopi ad Rhenum; etiam appellationis obiectu parati occurrere.
 Hoc etiam tempore publicatum est per ducem Magnopolensem nouum vectigal in
 Greuesmolen: nam hoc erat duci ab Imperatore ad comitatum concessum, dum ef-
 set in conuentu Ratisponensi. Ita de visceribus pauperum & terras perambulantiū mer-
 catorum omnia eliciuntur: & satis spontanei essent, si perinde publica itinera secura ef-
 20 sent. Lubicenses tamen veterum priuilegiorum obtentu, immunes transierunt. Nec
 finit nos silentio transire nouitas, rem alioqui institutis nostris alienam. Erphordia vrbs
 Turingiæ primaria, multa lignorum strue cōgesta, tum incensa horrendo igne pro ma-
 gna parte conflagrauit. Beata Mariæ & sancti Seueri collegiata ecclesiæ, cum ponte
 mercatorum, vno incendio consumuntur. Vir (vt ferebatur) militaris conduxit precio
 perditissimos homines ad id ministerium, quum male veller vrbi. Deprehensi nonnul-
 li: in quibus religiosus ordinis Cistercij. Excruciatus, exquisitis suppliciis, post degrada-
 tionem excarnificatur.

CONSTANTINOPOLITANI Imperatoris filia, nobilis puella, tum venerat CAP. 8.
 Lubicam, ab vrbe Roma, à summo pontifice, ecclesiæ opibus dotata, desponsataque Io-
 30 hanni Muscouiæ principi: deducta satis apparatu decenti in curribus & equitibus. In-
 geniosa (vt ferebāt) mulier, magno (vt par erat) honore suscepta, & suæ nobilitatis res-
 pectu, & summi pontificis honore, & quod speraretur mercatoribus nostris in Russia futu-
 ra ad omnem gratiam & beneuolentiam propensa. Sed nihil tale experti feruntur: nec
 potuit femina illis rebus præesse. Nauigio de Lubica Reualiam deducitur, inde pede-
 stri itinere venit Tarbatum: vbi ab Russis excepta, principi suo perducitur. Ea quoque
 spes fouebat pontificem Sixtum, quod inclinaret maritum puella ad suscipiendos ritus
 ecclesiæ Romanæ, in quibus ea fuerat educata apud sedem apostolicam. Sed concessit
 illa, nolens volensque, in ritus Russorū orientales, in quibus & pater eius victitabat. Qua
 etiam ætate iam inclinante, circa festum natiuitatis Mariæ, anni secundi & septuagesimi,
 40 mi, Gerhardus comes de Aldenburgo, necdum posita spe recuperandæ Holsatiæ, occul-
 ta iam antè cōsilia fertur habuisse cum palustribus Willstriæ, & vicinis Holsatis, qui eum
 propemodum amarent. Venit ergo à mari nauigio Husem, aduectis è ligno iam fortali-
 tiis aptatis, ad oppugnationem paratis: vnde repentinam quouis in loco munitionem
 poterat erigere. Arrexere aures per vicina loca Phrisij, & lati venientem exceperunt: ve-
 nit in spem, ex eo angulo, totam in potestatem facere Holsatiam. Sed rex Daniæ, ger-
 manus eius, vbi comperit, continuo aduolauit. Et quum expeditam suorum manum
 non haberet, nec tempus se ad bellum comparandi Gerharδο vellet permittere, loquu-
 tus cum vicinis vrbibus, repentinam ex illis expeditionem produxit: pollicitus magna,
 quæ post in abolitionem transierunt. Non defuerunt lachrymæ regi, querulanti perfi-
 50 diam in se fratribus. Per terram Lubicenses, per defluentem Albim mouere Hamburgenses.
 Regem pene obsederunt palustres in Itzeho: sed vbi conuenere copiarum ex vrbibus,
 in suas paludes retro abierunt. Sequuti, qui Gerhardum expellerent: & in oppido Hu-
 sem pene interceptissent: sed elabitur dissimulatione (vt creditur) regis, quod non de san-
 guine, sed de possessione terræ dimicaretur: & longo per deuia circuitu, per oppidū Lu-
 neburgū in sua regreditur. Tum rex in capita eius factionis iussit animaduerti, permilla

Angli Lubicenses
 nauibus adiuuant.

Clerici ad Tur-
 cum bellum
 decimas dare
 recusant.

Erphordia cō-
 flagrauit.

CAP. 8.

Catholica ec-
 clesia non vna
 sententia.

Gerhardus ab
 Holsatia occu-
 panda frater
 bello auertit.

venia populo. Aufugerant ex his nonnulli, quorum sunt bona cōfiscata. Captos autem quosdam ex Phrisiis, & nonnullos ex palustribus Wiltstriæ, iussit necari. Ipse caput maiorum Henneke Wulff, in Thietmariam celeri peruectus equo elabatur: vbi non post multos dies, dum insolentia cōsueti vteretur, cæsus est ab incolis. Ipse Gerhardus abiit, non rediturus: rex in sua ditione Holfatiæ permansit. Quo tempore etiam Gelria con-

Gelria in Bur-
gundi potesta-
tem venit.

CAP. 9. Eo bello quod adhuc inter Anglos & orientales durauit, quamuis iam tractatus in Traiecto super omni controuersia agerentur, nullis tamen intercedentibus treugis de Prussia naus armata mare tenebat. Iam antè capta per capitaneum Gdanensium, Paulum Beneken, ab Anglicis hostibus naue, quam dixere Iohannem: cui intantum Angli, dum tenerent, fisci, vt omnem interdiceret nauigationem orientalibus vna illa naue posse duceret. Sed ea tum per capitaneum memoratum capta, vitur in hostes pro sua. Quidam tum Florentini Brugis agentes, quos Financiariorum (hoc est cāpforēs) dixere, au- si galeam suo nomine, armis domini Karoli ducis Burgundiæ insignitam, signis eius per aera volantibus in mare mittere, inque ea cum propriis mercibus iungere merces Anglicorum, sub sua securitate (accepta ab Anglicis de periculo pecunia) in Angliam deportandas. Innotuit res Paulo, naus ex Prussia armata magistro: vidit nauigantem ex Zelandia in Angliam. Adortus præuia (vt fit in mari) salutatione, vnde & quò nauiga- ret sciscitatur. Lombardus patronus per contemptum respondit, quò reputaret facile viribus se absorpturum, vbi intentaret, hominem cum armis. Paulus poposcit, vt quoniam Anglicas merces, & perinde hostiles, deueheret, eas volens (si videretur) traderet. Contempsit Lombardus Alemanum, & viribus suis & principis insignibus armis, quæ viscebantur, fidens: nec dignatus aliter respondere, bombardam emisit. Paulus iam paratis in naui suis ad arma, iudicat esse pugnandum: admouit nauim suam, et si magnam, tamen galææ biremi satis imparem. Nexus inuicem mutuos iecere in naues, pugnaturi. Lombardus satis fidens armis & viribus, quò numero militum & magnitudine naus præstaret, suos in prælium hortatur. Vbi contulere manus, & aliquandiu pugnasent, superiores visi Lombardi. Prussi laxatis nauibus, pro victis abiire. Exultat Lombardus victor, insultat cedentibus. Paulus grauiter inuectus suis, Hoc est, inquit, quod polliciti estis pugnam clamore poscetes, vt cum dedecore victi abcedamus? Hoc clamor, hoc alacritas repromisit? Damno iunxistis ignominiam, in reliquum hostibus contemptui futuri. Illi sublato iterum clamore precantur, iterum ducat in hostem, purgatuos primam ignominiam, aut vnà omnes morituros. Incaluisse sensit animos: noluit deesse poscentibus, quum nosset acrimoniam. Exasperati conuicio videbantur. Itaque poscentes reducit in prælium. Iterum congressi, egregiè pugnantes abolent priorem ignominiam: capiunt galeam, aliquot cæsis in prælio. Ducunt in Albim fluuium: securitate accepta ab archiepiscopo Bremensi, in Zuingam fluuium se contulerunt. Ibi quamuis in vrbibus Lubica & Hamburgo interdictum esset, nequis de mercibus compararet, quò timeretur grauior exitus: inuenere tamen emptores vndecunq;. Qui in- erant satellites, magno ex præda accepto donatiuo locupletantur. Confestim Lombardi re comperta aduolant Traiectum, vbi cum Anglicis tractabant oratores vrbium orientalium: queruntur iniuriā & vim illatam. Illi, quò alteram partem non audirent, respondere nihil poterant. Hoc tamen dixere, se non in iudicium, sed ad cōpositionem differentiarum venisse, vt cum Anglis tractent: in suis quenq; locis impeterent quos reos haberent. Misit dux Burgundiæ, ab illis imploratus, nuncium suum in Hamburgū, vt Paulum ibi diuersantem conueniret. Nec aliud reportauit quàm quò ex hoste, qui hostilia non redderet, sed defenderet, hostiliter inuectus prior ab illo, tulisset iustam & omni iure gentium debitam prædam. Misere Lombardi Gdanum: & id ipsum aliis fortè verbis audierunt. Intentarunt apud Karolum ducem, quò in eius finibus, in eius securitate, sub patrocinio signorum suorum attentata diceretur captura. Importunitas Lombardorum (quorum interdum opera indigent principes, ad conficiendam paratam pecuniam) effecit, vt res mercatorum nostrorum in terris ducis diuersantium, ad firmam ponerentur. Sed vbi instructus erat princeps, ad liquidum iussit relaxari.

In gentium
in prædis ex
hoste capien-
du.

Q u o tempore, circa festum Michaelis, ex constituto conuenere in Treueri Imperator Romanorum Fridericus, cum principibus curiæ suæ, & dux Burgundiæ Karolus, eo splendore quo nusquam visus est princeps alius in apparatu armorum, in æstimatione vestium & omni principali magnificentia. Obuij fuere medio quodam ad urbem itinere, quum descendēs equo dux procidit Imperatori: ille leuat ad osculum assurgentem. Deducit Imperatorem dux in hospitium, longo desuper habito certamine. Cessit vrbe dux Imperatori: & propter armatam, quam multam duxit militiam, foris in monasterio tetenderat. Conuenere crebrius ad colloquium, palam quidem de bello in Turcum gerendo, deq; rebus Franciæ colloquuti: clam verò inter eos agebantur alia, quæ vulgò sciri fas non erat. Vnum (vt fama fuit) tum erat in conceptu, vtilitate maximū, si processisset. Karolum quidam putauere Imperij creandum vicarium, vt omnia quæ trans Rhenum ab olim Imperio pertinerent, reduceret, deq; rebellibus Imperio curaret. Per integrum mensem crebræ fuere principum colloquutiones, crebra volabant inter eos munera: sed longè superabant quæ dux Imperatori largiretur, ditissimus & munificentissimus princeps. Verbum quoque de nuptiis inter vtriusque prolem tum factū multi autumant. Sed tamen de maioribus inter eos actis videbatur non conuenisse: ita fuit amborum discessus, sine illa quæ in accessu patebat alacritate. Per eam verò quæ proxima fuit brumam, Anglorum & orientalium oratores, quum ampliori ad rem cōficiendam pacemq; componendam mandato opus videretur, iterum eodem loco cōuenere. Sed orientales, vt in arctum Anglos tergiuersantes compellerēt, missis in Franciam nunciis, cum rege fœdus inierunt. Ferunt latatum regem, cōcessisse quæ peterentur. Quo apud Anglos comperto, & ipsi ad componendam pacem æquiores fuere. Permissumque est regio mandato, vt in compensatiōem damni mercatoribus nostris in captiuitate sua irrogati, decem millia talentorum ex Sterlingis colligerent, de vectigalibus regi debitis: & inde compensarent suorum damna, qui passi dicerentur. Inq; formam veterum obseruantiarum res omnis est redacta. Ea fuit summa sexaginta millium aureorū de Rheno. Nam talentum Sterlingorum sex valet aureos.

CAP. IO.

Caroli Burgundii cum Imperatore colloquii, non valde amico exitu.

Angli cum orientalibus controuersias dirimunt.

Q u o tempore quartus & septuagesimus annus eo seculo, archiepiscopus Coloniensis Robertus, quum ciuitati ipsi male vellet, nec satis videret quomodo aduersante sibi capitulo, & militia pene omni, se in illam vindicaret: inuitauit Karolum Burgundiæ ducem propinquum suum: qui princeps in prælia promptus, iam aliquot annis parum habuit agmen expeditorum militum. Nec diu dubitauit inuitatus, quòd ciuitatem Coloniensem, quæ male archiepiscopo suo pareret, Imperio (cui subest) detrahere, pro minimo duceret. Itaq; obsedit Nussiam, quæ quinq; millibus ad defluentem Rhenum in eadem ripa consistit: arbitratus, vbi illam occupasset, quæ supra erat Bunnam, facile comprehenderet: quibus vtrinque captis, iam satis capta censeretur Colonia. Sed eam reperit in oppugnatione Nussiae (quæ olim Nouesium dicta est) difficultatem, vt alia non pertentaret. Inerat enim validum præsidium militum, sub præfecto capitaneo Hermano, Hassiæ Lantgrauio: qui nunc tenet archiepiscopatum, tenuitque diu à morte Roberti. Variæ fiunt oppugnationes: deiiciuntur muri, pluteis intus aggeres reparantur, turres crebris ictibus deformantur. Erumpunt aliquando obsessi, & manu collata hostibus non parua irrogant incommoda. Multa vtrinque prælia agunt vicissim inter obsessos, Angli, Lombardi, magnis agminibus. Ab Rheno & terra firmatur obsidio: fame expugnare contendit, quando vis armorum non profuit. Interim Christiernus rex Danorum, ab vrbe Roma descendēs, ex ipso itinere vocauit duces, de Magnopoli Magnū, de Brunswico Fridericum (Iohannem Saxoniae ducem, ex vrbe Roma indiuisum itineris comitem habuit) Gerhardum fratrem de Aldenborg, Iacobum de Rupin comites. Et declinat cum his principibus videre castra ducis, si fortè posset rem tantam tractatibus intercipere, gratiam initurus apud ambas partes: quòd armorum fastidio, & rerum dispendio, satis motas arbitraretur esse partes. Tentatum est, sed non prosperatur opus: quòd certo certior dux esset aut deditum oppidum accipere, aut armis capere. Interea malignum vulgus omnia pro suo captu interpretatur, & eloquitur, initum à principibus fœdus cum duce, vt veniat per Westphaliā oppugnare Wandalias vrbes: quarum libertas oculis principum grauis diceretur. Sed illi tum abiire sine fructu, magnis in Colonia factis sumptibus. Interea Colonia, Imperialis ciuitas, implorat Im-

CAP. II.

I 4 7 4.

Coloniensis archiepiscopus gregem Burgundiorum vexat.

Nouesium obsidetur.

Imperator la-
boratibus Co-
loniensibus
suppetias fert.

peratorem: sciebat enim illa de imponendo sibi iugo contendere. Diu promiserat aduentum Imperator: sed, ut erat cunctator semper maximus, nec haberet in promptu, quæ ex longissimo erant arma contrahenda, diu distulit. Venerat tandem cum principibus electoribus per Rhenum defluens. Erant arma cum illo Moguntini & Treuerensis archiepiscoporum: ipse dux Saxonie Ernestus, & Albertus Brandenburgensis marchio electores, cum suis agminibus affuere: Monasteriensis episcopus, Henricus de Swartzeburgo, expeditissimas copias ductabat equites peditesque: octo millia ferebantur sub signis eius militare. Iunxerant se castris illius quingenti de Lubica expediti pedites: sed ad Imperatoris signa concedere iubebantur. Nihil motus dux oppugnabat oppidum, & paratus videbatur conferre manum Imperatori. Sed omnia consilio priusquam armis, Imperator experiri constituit. Inito tractatu treugæ fuerunt. Sed per eas insolentiores quidam leuibus præliis pugnam ciebant. Eliciti Picardi venerant equites, post se singuli peditem habentes in iumento, qui in loco pugne defliret: urgebant præliantes, non datis signis. Albertus marchio circuibat castra, præcipiens ne quis sub pœna capitis se commoueat: temeratores treugarum si luerent pœnas temeritatis, ad rem non pertinere. Ita sub oculis agminum Imperatoris nonnulli pedites, qui per iocum concitassent prælium, aut cæsi, aut in profluentem Rhenum detrusi, pœnas luunt. Tractatus inter Imperatorem & ducem ibi finierunt, ut Maximilianus Imperatoris filius, Mariam Karoli ducis unicam filiam sponsam, inde coniugem haberet: in qua rem soluta est obsidio. Principes dimissis copiis in sua redierunt.

Pax inter
principes con-
stituitur.

CAP. 12.

Commentus
Hanse Lubice.

Magnopolensi
pretiosa supel-
lex intercipi-
tur.

COETVM habuere celebrem in Lubica vrbes communionis Hanse Theutonicæ anno proximo. Ibi Colonenses, iam se ante ab reliquis segregantes in Anglia, ad eam redire communionem manibus pedibusque contenderunt, alioqui non vsuri in Anglia immunitatibus ab olim indultis. Diu reluctatum est: ostensæ sunt crebræ illorum in socios communionis tergiuersationes. Scripsere pro illis Imperator & archiepiscopus Colonienf. Sed quum diu illis pernegata esset reconciliatio, satisfactione præmissa, passi sunt redire in idipsum. Quo tempore inclytus princeps dux Magnopolensis, coniugem accepit filiam ducis Pomeraniæ. Nuptiarum solennitas indicta fuit in oppidum Stetinum, ad conuentum multorum principum. Paucis ante diebus idem dux quendam militaris ordinis de terra Bardenfi captiuum habuit, emunxitque argento plurimum. Ille rerum suarum non immemor, obseruabat tempora quum dictus princeps iocalia sua, in auro, argento, serico, cæteraque veste, præmitteret ad locum nuptiis destinatum: & præueniens omnia interceptit (æstimatione rerum supra quatuor aureorum millia) sic compensans quæ pridem accepit captiuus, detrimenta. Sed facile fuit principi perficere, ut ea de re sine magna quæstione satisfactionem acciperet. Eodem tempore, per negligentiam incuriosæ familiæ, Bergis emporio Norwagiæ perierunt incendio mercatorum casellæ. Ibi ingens multorum de Wandalicis urbibus ciuium spes intercidit, inestimabili rerum damno, dum promptuaria mercatorum cum scripturis obligationum pariter interirent. Tantum valet vnius aut paucorum capitum focors vinolentia. Cremabilis materia ex lignis cõgestæ domus, trabib. supra se collocatis: quo more & in Alpibus positæ domus rusticæ visuntur.

CAP. 13.

Burgundus
ab Heluetiis
conficitur.

PER fabulam quam diffudit vanus rumor, de principibus conterminis Karolo duci fœderatis, tum prouenit ut res seria tractaretur. Nam cœpere tum vrbes attentius cõmuniri, quum circumspicerent oppugnationis vndecunque periculum. Valla iecere ex profundis fossatis, portas in morem turrium erexere: instituentes quasi impendente bello rem per arma præparare. Nisi enim in pace belli tempora cogitentur, male res geritur: tum apparari munitiones, vbi vsus venit, serum est. Cœptum autem tum negocium continuatur, dum etiam ab Karolo timor euauit. Nam ille bello magno in Lotharingiam in se excitato, Switenses monticolas, *durum à stirpe genus*, est expertus: & omnes, qui in magno fœdere cum illis essent, sensit hostes. Tractum est aliquandiu bellum, multis præliis conflictatū, inclinante semper fortuna ducis, dum viros experiretur. Nouissimè obsederat Karolus urbem Nanseium, quod transitum illi pernegaret. Cepit aliquando: & denuo amisit. Demum oppugnans, & fame perurgens, audit contra se venire hostes cum duce Lotharingiæ Renato. Properabant tribus agminibus magno fœdere colligati, obsidionem soluere urbis memoratæ. Signa prætulere Switenses, quibus diuam

diuam Virginem, Dei genitricem præferunt. Ea visa volitare per aera, nonnullos feruntur terruisse. Sed dux interritus, præmittit agmen suorum expeditum, quod primam pugnam distineret, dum ille cum totis copiis pararetur in ordinem. Confluxere infelicitè præmissi Karoliani, utpote pauci in multos: & pulsi, concessere in maiora castra. Hostes sequuti incubuere, perurgebantq; Ingrauescit prælium: cædunt, cædunturq; victi victoresq; sed tamen inclinauit acies Karoli. Quod ubi rescitum est, suasere proximi duci ut fugam iniret. Diu non potuit in animum demittere fugæ consilium, dux inuictissimus. Serò intentauit: & ecce diffusi per campos hostes, omnia occupauere. Transire parantem Karolum, & transilire iumento fossatum, occupauere rustici pedites: nec discernētes quis esset, sternunt securi percussum. Pauci, & pene nulli nouerunt quò Karolus perueniret, quem exitum habuerit, viueret interissetve: cæsi captiq; suorum plurimi, quum ex fuga se recolligerent. Compertum est ex puero, qui assiduus ducem sequebatur, quo loco cecidisset. Nudatum corpus, & vulnere geluq; tumidum, non discreuere etiam qui familiarissimi extitissent. Sed frater eius Antonius, & Philippus, secretorum corporis eius conscij, agnouere Karolum. Diu non est creditum, esse interceptum aut oppressum Karolum: viuere multi ferebant. Mercatores Hispani, Lombardi & Galli, id verterunt in quæstum, mercantes & vendentes super eius reditu.

Varij de Burgundi exitu sermones.

W A N D A L I C A R V M urbium mercatores tum in quæstione versabant noua in regno Daniæ vectigalia. Nam rex Daniæ Christiernus, ab vrbe Roma descendens, exemplo regionum quas peregrinatus viderat, per Italiam perq; superiorem Alemanniā, suam quoq; prouinciā instituit. Nec opus erat indulto in eam rem Imperiali, quòd Dania Imperium supra se non recognoscit: sed tamē ab exemplo & ab æquo, quod videbatur constituit in suo. Excepere incolæ memoratarum urbium, prætendentes priuilegia ab olim indulta: literasq; in eam partem obtenderant: promissionem etiam regis præferentes, quòd nullis nouis ab illo vectigalibus in futurum tempus grauarentur. Replicatum est quòd ex nouis superuenientibus causis, ubi euidentia facti testaretur, posse constitutum odiosum antiquari. Quis enim sibi legem dicet, à qua non liceat rationabilibus de causis discedere? Audiuerunt eam disputationem Sueciæ procures, qui ad eum erant conuentu euocati, ad tractandum de sui quoq; regni nouis grauaminib. Quum ergo ista quæ obtenderentur mercatoribus audirent, in dubium videlicet vocari literas, scādalizati abierunt, nunquam se regi parituros testati, qui non constanter inhæreret ne literis modò, sed verbis. In quo enim firmari in reliquum fidem conueniret, si constantia labascit cum sigillo literarum, sed recedere & abire volenti, quæuis occasio satis videri solet? Facile tamen cæpto destitit princeps semper humanissimus, & qui præter profusionem suarum rerum, non haberet quod in eo carperetur. Quo etiam tēpore Maximilianus duxit coniugem Mariam, vnicam ducis Karoli filiam, per quam dominus factus est, imò (ut nunc cernitur) temporaneus administrator terrarum quibus Karolus præfuit. Picardiam tamen, quam de manu regis Franciæ per arma Karolus tulit, rex ipse mortuo Karolo statim sibi vendicauit. De aliis quoq; prouinciis tum cæpit inter regem & ducem Maximilianum graue & diuturnum bellum, quod varia fortuna gerebatur. De Arthesia quidem dux laborabat, sed eam defendit. Burgundia ducalis magno primùm labore defensa est: quam rex Franciæ recidisse contenderat ad coronam, posteaquam marem hæredem Karolus non reliquit. Nam fœmina ducatum hæreditare non potuit. Sed de his alij. Quod verò ad nos pertinet, alio etiam tempore dicetur.

Regibus, quib; non aliquid introducunt, frustra vetus mos profertur.

Bellū in Francia & Belgio.

N O V G V A R D I A metropolis Russiæ tam potens, ut in prouerbio efferrent ciues eius, *Quis potest contra Deum & magnam Nouguardiam?* Crediderim, si semper & vbique manserint hæc duo copulata, ut Deum habeat vrbs & protectorem & adiutorem. Potuit aduersus eam hoc tempore Iwanus (quem nos Ioannem dicimus) magnus princeps Musgouiæ, qui optimates vrbis per speciem conuiuij, quum nihil hostile timeretur, euocauit: egresos, quum nihil suspicarentur, abduxit in Musgouiam. Quumq; paratas haberet copias, oppugnare urbem, & euertere comminatur, nisi se dedat, ciuitatem. Quid faceret populus abductis iam principibus? Territi omnes, quum non cernerent salubriore exitum, se illius gratiæ permiserunt. Ille primores qui remanserant, iam dedita ciuitate, cum familia misit post alios in Musgouiā: inde verò trāsatis aliis, qui eius vice urbē pro se tuerentur. Ita ciuitas potētissima, nō tam armis q̃ ingenio seruit hodie: nec mercatores inde

Nouguardia per speciem conuiuij occupatur.

nostri multum prosperantur, rebus assidue in deterius prolabantib. Nam minus ibi mercaturæ procedebant, postquam cœpit sub seruitutis iugo gemere ciuitas. Vult ante omnia liberum mercatura populum, qui non armis prematur: male enim conuenit armis & mercaturis. Nam alterum manum militare habet in promptu, alterum genus sola fide nititur. Habuere tempora illa ubiq; monstruosa plurima. Nam quod anno proxime supra, Florentiæ in Italia gerebatur, monstri esse simile quis neget, vbi archiepiscopus Pisanus strangulatur cum primoribus? Duæ potentes in ea vrbe familiæ de primatu contendebant, de Patzis atq; Medicis: res non insueta ciuitatibus Italiæ. De Patzis instituere factionem, vt pellerent familiam de Medicis. Quocirca Iulianum in ecclesia trucidauere: Laurentius vix in ecclesiæ elabatur armarium. Venitur ad arma, coniuratio deprehenditur: præualuere partes de Medicis. Archiepiscopum Pisanum aduersæ familiæ primarium virum, & rerum quæ gerebantur non modò cōscium, sed authorem, cum aliquot primoribus correptum iugulauere, ex palatio pendētes. Cardinalis sancti Georgij tum iuuenis, credebatur cōsiliorum particeps. Prope erat vt simili temeritate opprimeretur: sed prudentia exuperat feruorem. Papa in eos vtrūq; distrinxit gladium: sed qui abierant, non redierunt. Rebus vtcūq; pacatis, familia de Medicis tum exuperat.

CAP. 16. VNGARIÆ rex Matthias quum Imperatoris Friderici (qui se ferebat hæredem) permissu, quoad viueret, teneret Vngariam, nec liberis daturus operam videbatur: quum per hæc tempora coniugem accepisset filiam Ferdinandi regis Neapolitani: videbatur à pactis discedere, & hæreditario iure regnum sibi vendicare, quando etiam de hæredib. 20
Imperator cu
Matthia per
nuncios expo-
sultat.

De quo per nuncios ab Imperatore interpellatus, hoc respondit, magno se labore & multis periculis semper obiectasse communibus omnium hostibus Turcis: pro qua re datam sibi spem regni Bohemici: à qua nuper excidisset, quum Wladislao, filio regis Poloniæ permitteretur. Vngariam saltem, quam tanto labore defendisset, sibi permittendam. Sed regna quia non legibus sed armis accipiuntur, intentauit Imperator bello inuadere Vngariam. Quanquam tempus tum non erat pulsandi murum illum Christianitatis, quum satis ab latere Turcorum quateretur. Facile tamen se rex ab Imperatore defendit, sæpe prælio factus superior. Res inde in treugas, deinde in leges pacis componitur: necdum rege præferente hæredem, videbatur ante tempus Imperator queri. Per idem tempus in Liuania ab fratribus ordinis Theutonicorum controuersia excita- 30
tur archiepiscopo Rigenfi Syluestro, eiusdem ordinis participi. Antea quidem magistri cancellarius hic erat: nunc eius prouectione in eum gradum euectus est, vt esset caput prouinciæ. Obnoxius ordini putabatur, vt vicissim illi ad nutum obsequeretur. Sed quum honorem ecclesiæ tutatus non satis gratificaretur per omnia magistro, ille, oblitus quod archiepiscopus sit, hoc solum, quod frater ordinis sit, intuetur. Captum in arce propria tenuit sub custodia magister pontificem. Nam vergentem in senium, & iam decrepito proximum, desipere dicebat, neq; ordinis neq; ecclesiæ res pro dignitate gerere. Interdicitur ob eam rem sacris per omnem diocesim: nihil hoc mouit fratres: ipsi de capiendis in potestatem ecclesiæ arcibus intenti circumferebantur. Ferunt, in arce Koggenhusen firmissima (quam ingressus magister archiepiscopum vinciri iussit) reperta ecclesiæ pri- 40
uilegia, & multas literas ab ordine & ab aliis prælatis datas ecclesiæ, tum ibi per magistrum concrematas. Magno & diuturno exhinc bello diocesis Rigenfis concutitur: ciuitas ipsa pro ecclesia se opponit ordini. Magnis animis potius quam viribus arx ecclesiæ, quam iam tenebat magister, oppugnatur, vt ex manibus ordinis recuperetur. Sed in eo rerum turbine Syluester moritur: alius per capitulum electus surrogatur. Sed erat vir primarius & doctus in vrbe Roma, ordinis dicti procurator, qui ecclesiam ab summo pontifice impetraret, non repugnantibus vtrinq; partibus, tam ecclesiæ quam ordinis: quod speraret ambæ suum in eo prælatum inuenire. Nam habuit ecclesia nonnullos in vrbe Roma, qui auribus noui archiepiscopi rem omnem detegerent: vt facile fideret qui pro ecclesia stabant, illum ecclesiæ non defuturum: & quum esset ordinis in vrbe procurator, illi quoq; 50
commendatus erat, vt bene de illo speraret. Vtrisque ergo visus est idoneus, qui pacem rebus daret. Erat enim iam antè minoris in Italia ecclesiæ episcopus: quam facile dimisit, quum hanc archiepiscopalem accepisset. Rectè autem ciuitas fecisset cum capitulo, si virum hunc apud sedem apostolicam manere paterentur, ibi rebus eorum vtiliorem futurum, quam esset apud ecclesiam. Institerunt autè multis ad eum datis literis, missis quoq;

Nō minus inter Christianos quam alios populos, dissidiū est.

non

non vulgaribus nunciis, ut veniret: pacem, ut sperabatur, allaturus. Sed longe aliter pro-
uenit, quod suo tempore dicitur. Quum verò annus ageretur LXXIX. per brumam so-
lito acius rigentem, Russi in Liuoniam eruptione facta crudeliter defœuierunt, in om-
nem quoq; ordinem fœuientes. Nemo illis aciem venientibus opposuit: ordinis fratres sa-
tis habuere tutari arces. Itaq; infantes palis infixerunt, vbera fœminis detraxere, viros a-
trociter necauere: & prædis abactis, incendio relicto abierunt.

*Russi in Liuo-
nia grassan-
tur.*

Q V O tempore bellum acius exarsit inter Imperatorem Fridericum & Matthiam CAP. 17.
Vngariæ regem, non suo tempore excitatum, quum interim Turcus Christianas provin-
cias popularetur. Causa autem noui belli hæc erat: Bernhardus Granensis archiepisco-
pus, primus in Vngariæ regno prælatus, quum cerneret Matthiam regem non ex fide pa-
ctis conuentis inter Imperatorem & se satisfacere, ducta vxore (quod diximus) filia re-
gis Neapolitani: quum fuisset ipse archiepiscopus compositionis arbiter & opifex inter
reges memoratos, insignia regni, coronam, & non contemnendum regni thesaurum, pro-
fugiens in Austriam, detulit Imperatori: volens quod in se esset, pactis satisfacere. Mat-
thias rex non ferens iniuriam, ea armis repetebat. Vnde diuturno bello quassata Austria,
pene tota concessit in ditionem regis. En hic est Christianitatis defensor Imperator, hic
est qui omnes tueri suscepit ab iniuria: patriam ditionem male defendit ab proximo re-
ge. Interea Mahumetes Turcorum Imperator triremibus LXXXVI. Rhodum Christia-
nam insulam petiit, urbem magna vi obsedit, & oppugnavit. Sed fortissimis Christi mili-
tibus fratrum hospitalis S. Iohannis fortiter repugnantibus, nihil profecit: cœlitus enim ro-
borati, sine intermissione pugnauere, magno facti Turcis miraculo, q, non fatigarentur.
Eodem illo tempore, inter vrbes Wandalicæ & Hollandinos, in Monasterio, Westpha-
liæ vrbe, factæ sunt iterum treugarum in annos XXXIII. prorogationes, inchoatæ anno
(qui proximus tum erat) LXXX. ad initium Maij. Vetus enim cōtrouersia in eis fuit, lon-
gæ ambages, multæ querelæ. Maximilianus dux, legitimus tum prouinciarum admini-
strator (nam dominum illum dura ceruice populus noluit agnoscere) literis desuper da-
tis, rem inter partes autoritate sua iussit conuiescere.

*Hoc non erat
in pactis.*

Turcus Rhodum bello petit.

1480.

O C T V A G E S I M V S agebatur annus post MCCCC. à Christo nato, quum ordinis CAP. 18.
Theutonicorum per Liuoniam magister, dominus Bernardus de Borg, proximo supra
anno acceptam ab Russis iniuriam constituens vindicare, magna vi Russiam repetiuit:
armatis omnib. quos potuit, rusticam multitudinem coniunxit: XX. fuere millia, qui tum
signis eius paruerunt: valida manus, si quod instituerat prosequeretur. Verum quum es-
set rigidissima tum bruma, multi, manibus pedibusq; frigore constrictis, sibi adesse non
poterant, nedum hostibus nocere. Plesgouiam urbem, quum processisset, in conspectu
habuit: eamq; fuisset tum facillimum deditam accipere. Sed voluit Reualiesis episcopus
(qui tum aderat) nescio quod antè sacrum solenniter implere officium. Dum ille cuncta-
tur, aucti numero Russi se opposuere, qui antè ad deditonem promptissimi videbatur.
Erat tum nonnullis suspicio, quòd ecclesiæ Tarbateni plurimum ea expeditio minaretur.
Admonitus episcopus (qui & ipse aderat) dimissa expeditione retrocessit, ditionis sue
fines tutaturus. Ita expeditio illa, magnis intētata conatibus, per inutilem cunctationem
euanuit, ac prorsus inutilis fuit: nisi quòd Russis monstrata est Liuoniæ, quanta esse po-
tuit, maxima potentia: quod aliquanto melius ignorassent. Venerat ea tempestate Lubi-
cam Iohannes de Cardona comes, præceptor ordinis S. Iohannis, qui plenarias indulgen-
tias ab Sixto IIII. summo pontifice datas, in subsidium Rhodiorum, ut Turco truculen-
tissimo hosti (qui tum in Europa plurimum debaccharetur) resisterent. Est autem Rho-
dus insula in mari Egæo, sub Lycia prouincia, in circuitu habens multas alias sibi paren-
tes minores Cyclades, claustrum Christianismi in mari. Nisi enim ibi essent milites Chri-
sti, totum mare impacatum, iter in terram sanctam non haberet.

*Theutonicæ
magistri in-
dus expeditio.*

*Plenaria in-
dulgētia pro
Rhodiis.*

Q V O tempore, quū iam antè rex Neapolitanus, fretus genero rege Vngariæ, in Cy- CAP. 19.
prum occupandam (quæ insula Venetis parer) respiceret, ut eam manibus eorum aufer-
ret: Venetis fœdus iniere cum Turco, quòd ille in regem Siciliæ incitatus, perPELLERET eum
Cypri obliuisci. Turcus dominandi libidine inflammatus, in Apuliam maximas tum mi-
sit copias: expugnauitq; Hydruntum, magnam eius prouinciæ ciuitatem. Episcopum lo-
ci singulari supplicio feruntur hostes excarnificasse, viuū (ut ferunt) excoriatum: clerū om-
nem equorū pedib. conculcauere, iuuenes & puellas abducunt venundare: & imposito

*Venetis cū Tur-
co fœdus iniit.*

*Christiani à
seipſis potiffi-
mum leditur*

vrbi validiſſimo præſidio, quieturus ibi non videbatur. Mouit ea res pontificem, vt com-
moneret omnes Chriſtianifmi principes. Sed nemo facile exaudiuit: quum taciti præ-
tenderent, hætenus aliis prouinciis hoſtem illum incubuiſſe, nec tum potentem Italiam
ſe commouiſſe: nunc, quoniam incendium ad eam peruenerit, expergifcatur. Vbi nunc
comes ille Hieronymus, qui magnis principibus ex barbitonſore par eſſe debuit, de di-
ui Petri patrimonio? Cur non ille præpotens accurrit, reſtinguens incendium? Rex ipſe
Neapolitanus, qui aliena cogitauit inuadere regna, tum non potuit ſatis tutari ſua. Mira
res, & quæ ſtuporem ingerat cōſideranti. Vbi periculum longè eſt, ſumus fortiffimi: quū
propinquat, ſoluiſur in formidinem, ne ſceminis pares. Sed & illud intueamur: Quis ni
ſi populus Italiæ vocat Turcum hoſtem immaniſſimum in Italiam? Monſtra ſunt hæc, &
nullis comperta ludibria. Vngarus infeſtat Turcum: Imperator illum inde reuocat. Pon-
tifex concitat principes in Turcum, ipſe inter nepotes deſidens. Venerus inuitabat ho-
ſtem in prouinciam. Lethargum patimur: non expergifcimur niſi ingruente incendio:
quod vtinam reſtinguere poſſemus, quum propinquauerit.

CAP. 20.

*Vngarus Boſ-
nam recipit.*

MATTHIAS interim rex Vngariæ magnis viribus Turco colluctatur, Boſnam de
manibus eius eripiens: quam aliquandiu hoſtis poſſedit, à tempore occupati regni Con-
ſtantinopolitani. In noſtris quoq; finibus (vt huc tandem redeamus) tum non omnia fue-
re pacata. Nam Gerhardus de Aldenburgo comes, vir malo fato natus, quieſcere nō po-
tuit: Wildeshuſen oppidum Bremæ non longinquum, incuſſionibus ſæpe vexauit. Sed
hoc tempore expergefacti, eius præſidium vnum (Fleſborg ille vocabat) occupauere: &
proximam eccleſiam ab illius militibus incaſtellatam, iniecto igne cōcremarunt. Qua-
draginta ſatellites, diuerſis viis, incendium fugientes, capti cæſiq; ſunt. Sed non mouit il-
lum iactura tot perditorum hominum, quorum vbiq; magni exuberant greges. Non e-
rat illi homini vlla quies amica. Cætera eius præclara facinora, quia & in Saxonia attigi-
mus, nunc breui temporum commemoratione contenti, tranſimus. Tum verò Gripeſ-
waldenſes episcopum ſuum Caminenſem, dominum Marinum de Fregeno, hominem
his terris per publicatas indulgentias non vſquequa; in optimis notiſſimum, etiam ſa-
cris in locis, affecere contumeliis, lapidibus & luto infeſtatiere: quod mandatis alienis &
inſolitis eos adoriretur. Quis autem potuit ſperare Caminenſes, populum ad iurgia na-
tum, cum homine omnium verſutiſſimo pacifice agere? Quomodo enim æquanimiter
ferrent pontificem Italicum, qui raro ſunt pacati pacatiſſimo? Sed ille iniuriam ſuam vin-
dicaturus, ſimul quod ad rubrum in vrbe galerum aspiraret (nam multis eccleſiam obſe-
quiis videbatur ornaffe) Romam cōtendit: ibiq; dum multa molitur, diem ſuū obiit: ſatis
exiliter tumulat⁹, qui magnis ſplēdoribus, apoſtolicus nuncius, puincias multas obibat.

CAP. 21.

*Muſgonie dux
Theutonicoſ
adoritur.*

I 48 I.

MAGNVS Muſgoniæ princeps, quem ante occupatam Nouguardiā hoc ſolo com-
pertum habuimus, quod ab vrbe Roma vxorem, filiam Imperatoris Conſtantinopolita-
ni, teneret: poſt captam verò eam urbem, nimis eſſe notus cœpit Liuoniæ. Nam poſt pri-
mam excuſſionem, quam ante duos fecit annos, proximo anno per magiſtrum Liuoniæ
ordinis Theutonicorum tentatam cōpenſari, nunc LXXXI. anno, nimis crudeliter de-
ſæuiens, in eam prouinciam reuertitur: more gentis, latè excurrrens, magnam vim homi-
num ruſticanæ plebis abegit, velut pecora in extremam ſeruitutem protrahens. Nec e-
rat tamen multo melior eorum in patria conditio, niſi quod nunc ab affectibus quiſque
ſuis diſiungebantur. Nam etiam ibi canibus ſimiles habiti, vix panem furfureum eſitare
ſinuntur ad ſatietatem. Ita ſudorem miſerorum extorquent, ſine vſlo humanitatis reſpe-
ctu, qui præſunt. Noſtri catuli tolerabilius habent, quàm illius prouinciæ plebs agraria.
Abducti cum cæteris nonnulli militaris generis, hoc paſſi cum cæteris, quod ſolebant in
ſubiectos immaniter exercere. Fertur idem Muſgoniæ princeps occultum inſiſſe conci-
lium cum nonnullis Letuaniæ principibus, male Chriſtianis: quos in regem Poloniæ per
pacis ſimulationem trucidandum animauit inflammauitq;. Illa enim ex gente rex ille na-
tus (quod ſuprà ſæpe oſtendimus) iuſtè illis paterna ſucceſſione dominatur. Sed ſine inui-
dia non poſſunt magnæ res poſſideri. Erant ex proceribus qui ſe quoq; gubernandē Le-
tuaniæ natos arbitrarentur, ad quos ſublato rege principatus deueniret. Conſtitere om-
nia proditiōis conſilia, deputata loca & tempora parricidio, vbi rex & regina, cum ali-
quantis filiis in manus putabatur peruenturus. Prodiit tamen vndecunq; malignum con-
ſilium. Rex prudentiſſimè omnia circūſpiciens, quum comperiſſet luce clariora eius in-
ſtituti

*Polonus in cō-
iuratos ani-
maduertit.*

stituti parricidij testimonia, iussos comprehendi consilij cruenti conscios, gladio ultore percussit. Ita prodicionis consilium, quod iuste debuit, interceptit malignitatis auctores. Princeps autem Musgouia, vbi non processit institutum, nihil se intellexisse protinus simulabat.

Hoc anno Mahumetes, Tureorum Imperator, dum multa molitur in obsidionem Rhodi, eamque maioribus parat oppugnare viribus, simul in Italiam respiciens (cuius iam primum cepit angulum inuadere) finem viuendi fecit, magno Christianorum commodo. Acerrimus ad praelia princeps, & victor per Europam & Asiam, ampla coniunxit imperia paternae ditioni. Tum vero filij eius duo, dum de regno & paterna successione non idem sentiunt, vires coepere mutuas tenuare. Nam maior natu Baiazit, festinans ad occupandam paternam successionem, intermisit ab illo coepta bella. Interim Hydruntum, magnis viribus a rege Neapolitano oppugnatum, dum Turci non mittunt suis suppetias, facta deditione recipitur ab regis filio Alphonso. Minor autem Imperatoris Tureorum filius, dum fraterna factione vndique se cernit exclusum, ad magnum Rhodi magistrum peruenit, illi se permittens, promittensque, si Christianorum ope reducatur in regnum, Constantinopolitanum Imperium se redditurum. Magister, causatus se imparem tanto negotio, maioribus eum commendare Christianismi principibus repromittit: mittitque Imperatori dedititium. Ille etsi in culmine sederet Imperij, magnis tamen rebus gerendis se non esse natum saepius ostendit. Acceptum Turci magni filium introrsus mittit Francorum regi, simul ut se (pro animi sui non aequa magnitudine) tantis pro alieno principe exoneraret impendiis. Iactatur nobilissimus adulescens inter principum manus, ad modum pilae: quibus si ad quod debuit, animus esset, magna rerum momenta praestare potuisset ad Christianismi subleuandam, quae in ea parte iacet, dignitatem. Sed rex tamdiu seruauit hominem, quoad regni cancellarius illum diuenderet summo pontifici, pactus unum aut alterum pro amicis rubrum galerum. Per quam occasionem venit idem missus Romanam, ut a pontifice Innocentio seruaretur: qui illi in palatio supra se mansionem deputauit. Frater eius iam Imperator, vbi intellexit quo loco esset, aliquantis millibus annuis expromissis (hisque non paucis) egregie compensauit impensas pro illo factas.

INTEREA Matthias Vngariae rex non quieuit, vsus temporum opportunitate, quod sciebat nouum Tureorum Imperatorem satis implicari domesticis rebus. Magnis tum exercitibus mouit in ditionem Turci: eiecissetque illum facile proximis Christianis prouinciis, si non idem vexatus ab Imperatoris Romanorum copiis, huc vires conferre cogeretur, ad propulsandum bellum ab Austria. Quid dicemus? Diaboli hanc esse artem, ad impedienda bona, an hominum malitiam ad vindicandas iniurias? Qui debuit ipse gladium in hostem distingere, nec conatur vlla parte, ipse distingentem, quominus prosperetur, inuadit. En tempora! en mores! Non est satis per ignauiam a bono quiescere: nisi pro viribus renitentes hosti, & in illum multa molientes impediamus. Et quomodo potuit ignorare Romanus Imperator in Austria, tum districtum & implicitum hosti Turco Matthiam Vngariae regem? Magis est verisimile, tum certo consilio ab Imperatore inuasam Vngariam, quum eius regem alibi nosset bello magno implicari. Tulere tamen Walachiam superiorem tum de manu Baiazit. Quo tempore apud principes nostrarum partium coepit haberi solenne, capillos truncare sibi suisque. Misere inuicem sibi literas, inclusis forcipibus cum mandatis. It ludunt nostri, dum res serias pro omnibus tractant, qui colluctantur infestissimo Christianis Turco hosti. Eaturum res agebatur de capillis serio tutandis. Sed siue vigilantibus per vim & iocum, siue dormitantibus, vtcunque truncare studuerunt, militaribus viris ineptum arbitrati, si ut puellae comas ornent. Galea enim decet militare caput, non rosea aut sericea corona.

DEPREHENSVM ferunt eo tempore Wismariae insignem furem (quae res singularem nouitate deposcit ut eam misceamus rebus magnis) ordine sacerdotem, illa facie & honestate praetensa, ut quiduis facilius quam illum furem crederes. Quem in mentione cum principibus adducere iniurium videretur, nisi & ipse princeps furum extitisset. Facie & apparatu venerabili, a nemine habitus est is qui repertus. Apud ecclesiam conducto manens hospitio, talem in vultu & omni gestu praeferebat honestatem, ut aliquando vices impleret in ea vrbe sacerdotis parochialis. Vestes quotidie mutabat: iam rusticus, iam mercator, iam sacerdos (ut erat) habitu fuit: noctibus ambulabat pro suo quaestu.

CAP. 22.

Mahumetis
Tureorum tyranni mors.Turci filius a
pud ignauos
Christianos
peregrinatur.Papa cum Turco
commercium.

CAP. 23.

Christiani communem
hostem mutuis
bellis fouent.Comas ton-
dere Christiani
studio sibi
habent.

CAP. 24.

Insignis fur
presbyter.

XB: Ita
est p. d. n. d.
et manib

Cingulum ferebat vncis per ordinē in circuitu pluribus, vt in eo incinctus, haberet quo plurima efferret, velut multis vsus manibus. Omnium generum suppellectilem, merces omnigenas, vestes ad sartorem, necdum ad plenum perfectas, libros, & quicquid obuiū erat, congeriebat. Per vicinas vrbes circuibat: omnes locupletes in singulis descriptos in ordinem, in libro præferebat. Quos iam expilauit, signo factæ veluti solutionis adhibito absoluit: cæteros pro debitoribus inscriptos habuit, nulla tamen summa designata. Nec fuit in hoc maritimo tractu ciuitas, quam non multiplici furto peruasisset. Sarcinulam nunciij Gdanensis (in qua aliquot erant florenorum millia, quæ ab occiduis mercatorib. in orientem deportaret) hic noster mercator, in habitu conspectus inter alios mercatoris, quasi suam (dum nuncius obuerso dorso stare) ad lauacrum mane extulit, multis pro ea re in suspicionem adductis. Reperit aliquando sacerdotis vestem lineam cum almu-
cio, & iuxta ferratam militis tunicam: vno vtrinq; sed dissimilem vestem, sacco implicuit. Infinita sunt eius generis ludicra furta. Finaliter proditus est vili libro, quem vicino abstulit. Wismariæ inscalatus, in Sconenberge turri mancipatur, in qua moritur. Qui documenta ptulerunt rerum suarū, sua receperunt quæ extabant: cæterum proptia pecunia nō redibat. Poterat ille inter multas cistas discernere quæ ex omnib. pecuniā contineret.

CAP. 25.

Annonæ caritas.

ERAT per ea tempora in Wandalicis vrbibus annonæ insignis caritas: quæ vtcunque fuisset tolerabilis, nisi eam vehementer auxisset grande eius precium in Hollandia & cæteris occiduis partibus. Ibi enim quum bellum esset inter Maximilianum ducem, Karoli successorem & generum, ac regnum Franciæ, portus eius regni clausi erant vicinis prouinciis, præsertim hostilibus. Vnde factum est vt Hollādia, terra populosa sine frugibus, quum multis indigeret, eas ex orientalibus expetiuit regionibus, magno illarum precio constituto, vt hinc adueherentur. Decepit auaritia ex nostratibus plurimos, vt futuræ fami non prospicerent. Iam esse cœperant mercatores nonnulli principes & militaris generis homines, vbi gustarunt magni precij dulcedinem. Compertum est postea in rustica plebe, quod nisi ē vicinis vrbibus alita fuisset, multa millia fame periissent. Ita illi quoq; accepto precio fruges dimisere. Docuitq; is euentus principes & omnes vrbiū rectores, vt talibus in futuris casibus prospiciant. Nunquam tamen tam graue precium excrescit in occiduis vrbibus, quamdiu patent Franciæ portus Hollandinis: vbi illi serantur, semper hoc malum apud nostros erit in foribus. Nec enim sperari potest vt cesset auaritia in omni ordine mortalium. Lucra enim dulcia sunt vniuersis, maximè verò mercatoribus: quod genus hominum illis rebus solet excrescere in sublime, dum furtim suo quisq; instat quæstui. Vetus apud Ciceronem de his testimonium, nihil proficere tales, nisi admodum mentiantur. Is tum rerum euentus de caritate annonæ, magna præstitit rerum momenta in vrbibus Rostockio, Lubica ac Hamburgo, quæ inde exeque-
mur.

CAP. 26.

Magnus dux titulis auctus.

MAGNVS dux Magnopolensis, insigni princeps & ingenio & animo, dudum mortuo patre & maioribus natu fratribus, rem omnem in ditione gubernabat: auctior titulis quam omnes patres eius, quod Wandaliā & Stargardiam, principatus non paruos, paternæ ditioni coniunxisset. Is ad res quæ tum imminebant agendæ, ex omnibus subiectis per ditionem memoratam triformem, Magnopolim, Wandaliā & Stargardiam, iussit fieri collectam. Multis enim principum conuentibus in superiori Alemania, magnos ille sumptus fecit. Rostockcenses, freti (vt ferebant) nonnullis ab olim principum suorum indultis, non tam spontaneas præbuere aures ad contributionem. Multæ in eam rem literæ, plures ibant nunciij: intentatæ erant minæ nolentibus. Summa erat rerum omnium, quamuis iidem Rostockcenses, audiri postulantes, & in tractatum controuersias deducere conati, peregerunt vt conuentum princeps indiceret illis Wismariæ. Aderant euocantes vicinarum vrbiū consulares oratores. Sed quicquid ageretur, hic erat exitus, vt ingenti persoluta pecunia principi suo, se morigeros exhiberent. Non satis æquo fertur princeps tulisse animo, quod negociis quæ illi essent cum suis subditis, immiscerentur alieni. Tamen quia rogati venerant ab amicis, pacis componendæ erant adiutores. Per quæ tempora, quum in Prignissa, veteri Wandalorum solo, non deficerent qui publicis viis insidiarentur, Iohannes Alberti filius, marchio Brandenburgensis, mandauit Wedegoni de Gantz episcopo Hauelhergenfi, vt assumpto Wilhelmo de Poppenheim milite (quem veteris Marchiæ capitaneum ob eas res creauit) curaret ea facta vindicare latrocinia, & vt prospicerent ne in reliquum fierent. Illi assumpserunt vrlicos eius ditionis: & mouen-

Bellum in latrones.

10 mouentes in eos qui culpæ dicerentur affines, quindecim eorum mansiones igne ac ferro exciderunt: captos, quorum erant facinora iam notoria, gladio feriri iubebant: & magnis institere conatibus, ne quid tale in futurum ageretur. Frustra autem cōtenditur aduersus ferream naturam. Tum quoq; quod in suos fecit Magnus dux Magnopolensis, vt ære emungeret, fecere & in Marchia & in Magdeburgensi ditione, principes earum partium. Sed rei incomperta subditis nouitas, indignationem & murmura plurima in subditis excitauit. Nec tamen erat altera via, nisi vt mandatis principum pareretur. Iam enim talis erat eorum principum potentia, vt sine magno rerum dispendio contraire illis nemo facillè posset. Nam archiepiscopus Ernestus, Ernesti ducis Saxoniae filius, principis electoris, ipso suæ familiæ stemmate erat formidandus alioqui sæpe contumacibus Magdeburgensibus: & Iohannes marchio magnam Franconiae & Bauariae partem post se trahere videbatur.

20 P E R idem tempus erant non pauci qui Lubicensibus male vellent, militaris generis homines, ex Magnopoli, Prignissa, & conterminis regionibus: quod Hartwicus Ritzerow, iam ex ephebis euadens, coepit à Lubicēsis, suæ hæreditatis emptoribus, quod suum dicebat, vendicare. Fiebant crebræ per illum & complices eius itinerum direptiones, curruum deprædationes: aliquot etiam cædes hominum immiscebantur. Iam verò facto grege, iidem astipulatores (qui vndecunq; quærunt latrocinandi occasionem) pecora Molnensis oppidi abegerunt. Id est enim principium belli, & nostri æui militaribus
30 valentissimum militiæ genus, vnde reliqua facinora ordiuntur. Non poterat occultum esse vnde venerint, quò deuenerint, qui eam rem peregissent. Igitur Lubicenses, misso equitatu suo, quendam militarem magni generis, ceterum ignauum hominem (qui ipse iam dudum in iumento non fuisset, nec regendo sufficeret) apud quem recepti fuissent prædatores, in urbem duxerunt, vltimo supplicio hominem destinantes: quod receptatores nihilo leuius puniuntur lege, quàm prædones ipsi. Magnus dux à cognatione eius viri interpellatus, se interposuit. Ea de re conuentum cum Lubicensibus opportunis locis habuit. Inculcavit eos, quòd in terris suis vim intentassent, nulla facta prius coram se quæstione: non illos hoc in suo æquanimiter ferre, si quis intentaret: cur quod ipsi suam ducerent iniuriam, in alio non viderent per iniuriam fieri? Ceterum eum esse hominem
30 in quem vim intendissent, quem omnes scirent culpæ non affinem. Illi præferunt, Imperiali se esse communitos indulto ad eam rem, quòd quum longè in vltimis Imperij finibus vix hæreant, nec ab Imperiali brachio possint tam facillè defendi, suam illis vicem Imperator permiserit: vt latrones vndecunq; persequantur. Captum verò, etiam si non se ipse deprædationis improbitati aliàs miscuerit, quia tamen receptabat, eodem esse crimine inuolutum. Durius princeps reluctatur, ostendens, si quid grauius fiat in captum, se arma correpturum. Iam (vt diximus) annonæ caritas famem minitabatur inopibus: & nisi ex Magnopoli, frugifera terra, prouenisset Lubicensibus annona, inedia populus laborasset. Nam de Liuania, Prussia, Pomerania nihil tum importabatur, cunctis properantibus in Hollandiam: vbi insignis erat frugum caritas, & precium grande. Quo respectu
40 tum quieuerunt Lubicenses, in vinculis tamen suum captiuum tenuerunt.

A L B E R T V S per id tempus, frater Magni, dux & ipse Magnopolensis (sed qui principatu Wandaliæ contentus, fratres suos de Magnopoli curare permisit) quum esset infensus Hamburgensi capitulo: quòd decanus eius ecclesiæ, apostolicus exequutor, quendam ex militaribus suis, ex quadam coram eo principe pendente causa, excommunicasset, deq; ea re aliquoties ad capitulum scripsisset, sed literæ in apertum non peruenerunt. Quum se princeps perinde contemptum reputaret, ad solita principibus in se vindicandis arma cōuolauit. Expedita suorum valida manu, quum spontanei facillè ad prædam accurrerent Prignissæ habitatores, per media pacatus deducens, mouit in prædia quæ essent eiusdem ecclesiæ Hamburgensis: quiescente ad omnia & conuiiente, qui tum arcis
50 Tritowe præfectus esset, quòd excommunicatione laborasset & ille ab Hamburgensi capitulo. Itaq; omnem prædam ex prædiis ecclesiæ in pecoribus, veste, pecunia, & omni supellectili conuectantes qui longè aduenerant, in sua reduxerunt, nemine oblucente, aut se quouis modo commouente: quòd facillè omnes paterentur ecclesiam damnificari. Modestus erat qui non cachinnum damno adiecerit. Sed Albertus dux, qui ea procurasset, non diu superfuit, apud alium interea iudicem de iustitia responsurus. Ne queri

CAP. 27.

Lubicenses à
Magno impediuntur, ne in
latronem animaduertant.

CAP. 28.

Albertus Hamburgensi clero infestus.

Lubicenses cū
Saxone expo-
stulant.

Animis exulce-
ratis pax ut-
cūq; colitur.

quidem passi sunt damnificatos, qui ad eam rem conuenerunt: summam ducentes iniuriam, quod ecclesia grauissimè licet damnificata, suam amicis iniuriam querendo nudasset. Magno insuper redimere coacta est ecclesia, quod querelam intentare vel cogitasset. Lubicenses tamen, quod ad sua de Molne damna pertineret non dissimulantes, ea de re Iohannem ducem inferioris Saxonie conuenientes in coetu desuper instituto, quod per terram eius violenti prædones venerint & abierint cum præda: ille se consilij & facti nescium quàm sanctè asseuerabat: non illis se esse viribus, ut omnes omnibus vias occludat. Sed tamen militares in terra eius & vicina Magnopoli, dimissis solitis mansionibus, in tuta se receperunt: quod exemplū eius vererentur, quem iam dudum Lubicenses captum tenerent. Quo tempore Magnus dux eundem illum vinctum suum ab Lubicen- 10
sibus reposcebat, instituto cum illis coetu in villa Slukup. Quum acriter perurgeret, ut vel vinctum redderent, vel bellum expectarent: non se passurum ut tanta in eum iniuria impune decurrat: multa plebs sua sponte ab vrbe egressa aderat (ut solent) apricandi causa per æstatem. Sed tamen satis erat intelligere plebis motum ex ea causa, si bellum instaret. Igitur formido eruptionis in suam terram ducem, & impendens fames Lubicenses perurgebant, ne quid alterutri intentarent. Interim in vinculis suis captus permanebat. Repetitæ sunt aliquot vicibus super eadem re conuentiones, inter ducem & Lubicenses, in Wismaria: quum se medios interponerent Hamburgenses & Luneburgenses, ne in apertum bellum (quod multa iam signa prodebant) res tanta profiliret. Sed neq; tum rebus compositis, in treugis tamen causa permanfit.

CAP. 29.

1483.

Hamburgitu
multus ob an-
nonæ penuriā.

CARITAS autem annonæ, quam diximus per ea tempora viguisse, anno LXXX- 20
III. in Hamburgo, cum concurrentibus tunc nonnullis aliis causis, terribilem, & in omnibus bene institutis vrbibus formidabilem tumultum exciuit. Pauperies quidem vulgo tum grauius perferens, & acerbius incensa, stimulauit plebem ut se commoueret: quod dicerent populares caritiam inde auctam, quod fruges vndiq; coemptæ, in Islandiam (nouam tunc mercatoribus nostris prouinciam) deueherentur: quum locupletiores in populo, magno communitatis incommodo, intenderent priuatis lucris. Ea fuit prima stimuli ratio. Accessit altera causa, quæ audaciam dabat improbis hominibus nouas res quærentibus, quod tum administrator ecclesiæ Bremensis, dominus Henricus de Swartzenborg, episcopus Monasteriensis, quosdam abbates & prelatos alios misit ad 30
reformandum conuentum monialium in Herueshude, scribens Hamburgensi consulari, ut è suo numero quosdam deputeret, rebus per mansuetudinem & bonis modis ad intentum finem perducendis. Deputauit senatus duos ex ordine suo, qui audirent, & referrent. Ventum in monasterium primo mane. Excurrebat promiscuum vulgus plurimum cum consularibus: antè etiam venerant viri ac mulieres, patres, matres, germani, fratres, consobrini, cognati & propinqui monialiū. A tumultu insanientium fœminarū res inchoatur, acclamauere tumultuantes quoq; viri: incertum quid quisq; loqueretur. Indignatos facile erat intelligere, qd de reformatione ageretur: nō erat qui audiret quid à prælatis ad virgines diceretur. Orabant illi, ut viri consulares quietum sisterent populum: nihil proficiunt. Fœminæ conuitiis & contumeliis in turpitudinem prolabentes, insanie- 40
runt. Prætenderant consulares populo, se esse missos ad audiendum, & referendum senatui: nihil futurum in ea causa nisi de consensu populi & ordinatione senatus. Nihil profuit ea modestia, tumultu semper accrescente. Redierunt consulares in vrbem, prælati se receperunt in tuta, in curia tamen monasterij manentes, expectantes, si fortè increpante Domino ea tempestas conquiesceret. Retulere missi consulares quid viderint, quidve audierint de motu populi. Postera die ciues magna conglobati multitudine, prodierunt indignabundi in locum publici consilij, cum clamore vociferantes, non se passuros monasterium visitari aut reformari per episcopum: hoc ad abbatē in Reyneuelde pertinere. Nisi protinus abeant qui missi sunt de curia Monasterij, etiam ante cibum sumptū abacturos non sine incommodo. Si aliquot cædantur sacerdotes, non esse rem nouam: 50
mercatores Bergenses nuper cum milite mactasse episcopum: non minores illis, si commoueantur. Senatus placidè respōdit, se literis commonitum ab archiepiscopo, suos ad audiendum quid gereretur, deputasse: nihil in omni re intentandum, sine monialium ac cognationis eorum consensu: necdum se cōperisse quod in detrimentum sit monasterij. Si omnino velint abire prælatos, permittant illis tēpora, nihil temere agāt: posse omnia melius

melius per modesta consilia quàm per tumultum agi. Interim condiscant ad quẽ pertineat visitatio. Ea quũ renunciarentur missis prælatis, illi quietè abierunt. Mittunt moniales ad abbatẽ in Reyneulde, orantes veniat: rem esse magni ponderis ac præiudicij. Venit ille, & magnis munerib. honorificè excipitur. Vbi audit rerum pòdus, & quòd archiepiscopus fungeretur officio, excussit manus, ne se inuolueret rebus supra caput. Tum verò sine honore dimittitur, ne impensis eius persolutis. Ea res quum à maioribus in vrbe ciuib. imputaretur senatui, audita sunt indignantiũ multa murmura, quæ exacuerunt tumultuantes, & audaciã præbebant popularibus: quũ etiam maiores cerneret indignatos intentandæ rei in senatũ. Hæc erant semina mali: inde excrecentẽ audaciã intueamur.

10 Q V V M ea quotidie non modò in plebe, sed iam etiam in populo iactarentur, quòd CAP. 30.

se etiam maiores immiscerent vulgo, & magis atq; magis semper aufererent indignationum murmura: inuentus est homo factiosus, qui in magno ciuium conuentu, facto per manum silentio, diceret, Audite, & intèdite quomodo miseri ciues premimur. Nos fame torquemur: & hesternæ die magna vis boum Albim traiecit, cum innumeris suis: nisi in tempore prospiciamus, in extremam calamitatem deuoluimur. In simulare volebat senatum, acceptis muneribus, ea dissimulare quæ famem augeant. Idem homo nauis magistrum, quum de more testimoniales per mare literas iret deposcere, protinus auertit, Quid, inquit, perdis pecuniam scribas ditans? Senatus Hamburgensis literæ quid apud exteros habent momenti? Idem in omni ciuium conuentu increpabat, incu-

*Seditiosa ad
populum con-
cio.*

20 sabatq; publicum vrbis concilium de nulla prouisione: nihil eos nisi sua curare commoda, priuata sectari lucra, de communitatis commodo neminem cogitare. Ausus quoque in conspectu vnus ex proconsulibus, in publico piscium foro, cõciuem increpare, quòd conuiuentia senatus ipse fruges exportaret, vt in calamitatẽ famis omnes descenderent. His de rebus ille conuentus apud senatum secretò, non negauit: sed aliorum detorsit interpretans. Iam enim sciebatur quàm esset homo ille in excitada multitudine perniciosus. Nam increpatus aliquando quòd verbis non parceret, fertur libera voce respondisse, scire se omnium rerum facilem exitum: insinuans factionem, & coniurationẽ, quam haberet cum participibus. Ea de re iussus est quàm secretò minimoq; ciuiũ tumultu de-

*Tumultuosus
ciuis in vrbis
la conuicitur.*

30 nis ageret. Iam dudum autẽ quum intelligeret senatus, ob annonæ caritatem (quæ non ibi modò, sed in omni circum prouincia grassaretur) esse plebis indignationem grauissimam, de nauigatione nostratum in Islandiam (quòd eò multæ fruges & farra deueherentur) euocatis in prætorium ciuib. proposuit quid ea de re fieri perplaceret: senatum in æquo constituere: ipsi in medium consulerent quid publicis mercaturæ vsibus expediret. Interloquuti ciues responderant, in omni vndiq; emporio flaccescere mercaturam, iacere mercatorum negotia in Anglia, Flanðria, Hollandia. Si Islandia interdicaretur nauigantibus, vix superesse locum vnde panem conquirant nauigantes: facilè nauigationem ex Albi deperire, vacuum nauibus Albim de proximo fore, vsum mercædi penitus interire. Igitur placere ciuib. respondent, vt durante annonæ caritate temperamentum eue-

40 hendis frugibus adhibeatur. Cæterum vbi fertilia tempora proueniunt, cur nõ etiam mercaturæ vsibus inferuiatur in ea prouincia? Hoc ciuium placito constitui sub maximis pœnis, vt nemo exportare fruges contendat. Id quum esset constitutum, etsi seriò imple retur, non cessauere tamen vulgi murmura: facta & infecta vulgabãt, negotium perambulæ in tenebris: palam simulari obseruantiam constituti, clam verò noctibus fruges magno pondere exportari. Semel enim motum hoc pelagus, non erat facile redigere ad quietem, quòd venter fame pressus vrgeret: nec quiescerent maligni, quibus quæstus videbatur vberrimus in rerum nouitate. Erant qui ambitione contenderent ad gubernacula: alij in sua lucra respexere. Creditum est ab iis qui oculatiores essent, nonnullos esse conscios nouorum consiliorum, qui id nollent resciri.

CAP. 31.

50 Q V V M igitur esset in carcere princeps tumultuationis, Henricus van Lo (semel enim hoc monstrum est nominandum) congregantur factiosi coniurationis participes: & inuito consilio, mox per eandem diem carcere laxare cõstituunt primipilariũ suum. Et quia proconsulum vnus cum consulari (quod sciebatur) erat exiturus, tracto secum famulatio equitum publico militantium stipendio, distulere quousque equestris abiisset familia. Ad horam primam post meridiem conuenere, proconsulem seniorẽ per id tem-

*Factiosi vin-
ctum e carcere
per vim edu-
cunt.*

pus domi requirentes: quo non inuento, ad aliorum cum clamore contendunt domici-
lia. In ipso ad ecclesiam itinere reperere ex tribus qui vrbi præfuere, tertium proconsu-
lum: tumultuose circumfistunt, euntem clamorose deducunt, postulantes vincum suum
relaxari. Ad limina cœmeterij offendunt alium ex proconsulibus, virum ætate grandæ-
uum, & moribus non insuauem. Iam satis habuere duobus inuentis: ducunt inuitos ad tur-
rim in qua captus teneretur. Præpositus & decanus Hamburgenſis ecclesiæ, vbi audiue-
re proconsulum casus, sperauere quod concitatum populum miti placaret alloquio: sed
ne verbo locus erat. Ita excipiuntur venientes, vt summis vix nisibus proximas in ædes
euaderent, alioqui male habendi. Iunior ex duobus qui deducebantur proconsulibus, in-
signi in caput verbere ictus est: cruorem fronte detergere non finitur. Igitur carcere per
vim ad aperto vincum suum extrahunt: senem illum proconsule sinunt itinere suo, quod
vellet, abire: iuniorem iam cruentum adigunt, vt à dextris euntem deducat per mediam
urbem carcere solutum in domum eius: ibi iterum iterumque dare manum velut honora-
tiori compellitur. Ereptus carcere, conuersus in populum gratias agit: proconsul mœstus
abit. Nec cessabant coniurati (id enim resciebatur) conuenire in forum lupulorum, in ta-
bernariam cellam coctorum, tota die euocationi suorum intendentes (vt quàm multi for-
midabiles haberentur) dato signo tumultuationis per campanam de turri, quod vel solū
terrificum fuit in earum rerum statu. Tum senior ille proconsul, quod comperisset se nō
penitus à tumultuantibus contemni, misit oratum ad illos quendam ex familia, ab armis
& concursu discedant: senatum proxima Veneris die conuenturum, constituturumque
cum eis quod ex æquo bonoque sit. Nuncium reiecerunt, ne audire dignati: adiacientes,
proconsulem ipsum, si quid à ciuibus deposceret, non indignè ciues quæsiturum, vt ad
illos prodeat. Venit vir bonus, viribus defectus: & impetrauit vt discederent. Pauci inc-
rant in ea multitudine ciues nominati: ex vulgo promiscuo & omni infimæ plebis collu-
uie ea tum fuit multitudo. Crediderim notos non prodiisse sub oculos.

CAP. 32.

*Populi in-
concordia in-
condito tumul-
tu factum.*

NON grauabere lector, si loquacius rem explicuero nostra ætate exantlatā, in com-
monitionem omnium bene institutarum urbium, vt diligenter prospiciant, qui reb. præ-
sunt, popularem tumultū. Die Veneris (vt voluere factiosi) in ecclesiam diui Nicolai con-
uenit frequens senatus in chorum, & ciuium magna multitudo in ecclesiam. Ibi prin-
ceps factionis, adiunctis nonnullis ex ciuibus, venit in medium senatus, articulos aliquot
de ciuium voluntate enunciās, quibus decretum interponi voluere, vt in reliquum pro-
legibus obseruentur: & in fine lectionis omnium, sublata voce rogat, Itane iubeant ci-
ues? Qui propius astitere, assensū sunt: qui longè stabant, quum audirent proximorum as-
sensum, & ipsi acclamauere, quamuis quid esset ignorarent quod proponeretur. Postu-
lauit senatus, vt quoniam multa essent capita, scripto ederentur: quod & factum est. Ri-
dicula multa inseruere. Consulares interim oratores, qui aberant in conuentu cætera-
rum urbium Lubicæ, quum quid ageretur intelligerent, ad reditum non festinauere.
Nec poterant absentibus illis constitui, quæ à ciuibus suggererentur. Igitur reuocati à se-
natu, redierunt in urbem: cum cæteris interloquuti (quod necesse fuit) temporis serui-
runt, publicantes in vigilia Pentecostes quæ constituiſſent. Nec tamen quieuerunt factio-
si. Iam enim à tempore primi tumultus, à vigilia Dominicæ ascensionis, porrarum sibi de-
sumpsere claustra, quod diffiderent senatui: formidantes, ne de foris aduenirent qui il-
lis opponerentur. Nocturnas egere vigilias, aucti numero supra solitum, suo arbitratu
constituentes vt armati etiam vigiles excubarent, aduersus omnem vim quam somnia-
bant. Capita placitorum iam enunciata, pro arbitrio variabant, volentes vt campanæ pul-
sum ad concursum, non vltimo supplicio (vt erat constitutum) sed decem marcarum
multa plecteretur. Et quod de conuentionibus prohibendis erat institutum, antiquari
& cancellari postularunt. Hic se vulgo opposuere ciues maturi: sed tamen & ipsi rem cō-
temperarunt, cedentes maiori turbæ (quæ erat cunctis formidabilis) quod sæuientem in
plebe tempestatem reddita serenitate placarent.

CAP. 33.

*Consilium de
optimatibus
nec aditus inuitur*

NEC DVM habuere quod quærebant factiosi, rerum omnium gubernacula, extor-
ta manibus cōsularium, administrationem reipublicæ, opes alienas: ea enim ab illis quæ-
rebantur. Præuiderant ad ea se non peruenturos, quamdiu superessent qui obſisterent.
Constituerunt magnā publici concilij partem, cum optimatib. inter ciues, de medio tol-
lere, idque in eum vesperū, quū de more senatus circa festū Ioannis, cū potiori ciuiū locu-
pletiorum

pletiorum & honoratiorum parte, publica statione consueissent conuenire. Idq; consilium ut tegerent, alia constituere nouitate palliare, ne sine causa tunc in armis esse viderentur. Erat in plebe qui confingeret, de Lubica, ex fratre (qui inter equestres senatui militaret) accepisse se literas, eum proconsulem, qui cum contumeliis & verberibus illatis abisset, interloquutum cum Lubicensibus & amicis cæteris, constituisse diui Iohannis solennitatem cum Hamburgenfibus agere. Qua ex re intelligi voluit, venturum cum valida armatorum manu ad vindicandam iniuriam: quod nemo miraretur, si facto in eam diem concursu armarentur. Eum rumore vir malignus dispersit in populum. Audiuerunt ciues boni, & rem proconsulibus non contegendam putauerunt, nec negligendas technas quæ instruerentur. Hortati sunt illum ipsum disseminatorem, ut ipse proconsulibus deferret, viri boni functus officio. Ille ait iam se illorum vni rem detexisse, respondisse proconsulem, rem iam esse in senatu cognitam: iam literas exisse super ea re ad senatum Lubicensem, quæ nouum institutum remorarentur. Ea res quum per ciues bonos illi proconsuli, quem improbus fictor nominasset, detegeretur, nec ille verbum vllum sibi factum diceret: iussit frequenti senatui adesse verbi disseminatorem. Rogat ille proconsul, si vnquam ea de re verbum cum illo habuisset: fatetur non habuisse. Quum cætera perquirent, vbi essent ad se de Lubica missæ literæ, dixit esse laceratas. Iam vno de mendacio conuictus, fidem sibi derogabat. Iterum si legere nosset interrogatur: filium suum legisse contendit. Iam erat compertum, ne illum quidem literas nosse. In summa compertum est, eum hominem contexuisse fabulam. Iubetur senatus & ciuium consensu recipi in carcerem, satis indignantibus factiosis. Sed propter consensum cæterorum ciuium tum quieuerunt: habituros se fidebant per aliam viam occasionem, qua & illum carceri eximerent, & quod voluere perficerent.

RETULERE tumultuantes iterum ciues ad senatum, onerari in Stora flumine grandes quatuor cum frugibus naues, quæ & ibi & per Albis fluuij ripas onerandæ, in occiduas essent partes nauigaturæ. Obtinuerunt a volente senatu, ut acceptis nauigiis, quæ publicæ vtilitati inferuient, armaturis & commeatibus implerent, facerentq; quod ex re illorum esse videretur. Illi mox complent armato milite, & enauigant. Vna ex omnibus inuenta est naus non magna, frugibus onusta, quæ de Wesera vi ventorum appulsa, statet ad anchoram: erat tamen magister ille naus ciuis Hamburgenfis, præferens solitas dari ciuibz literas. Eas quum illi ademissent literas improbi ciues, mox extulerunt in publicum, præferentes plebi esse literas ad euectionem frugum permissiuas, in præiudicium populi fame laborantis: ut conuinceretur senatus contra placita conuenta fecisse. Id quum in foro venalium piscium piscator factiosus magnis buccinis concreparet in publicum, interrogatus a bonis viris, si legere nosset, ut videret quid sit scriptum. Ille negauit se nosse: sed literas quas tenebat, mox ostendit. Videbant omnes qui rem intelligerent, esse literas in solita forma dari consuetas, ut pro ciue agnosceretur ab amicis. Euocati in prætorium ciues, rogantur quid de aduecta naui cum frugibus fieri placeat. Ut in ipso loco capaciore ciues liberius interloquerentur, cessit senatus (de more) in cameram. Tum verò tumultuantes de plebe qui foris starent exclusi, volebant vi irrumperere in prætorium. Vi prohibiti ab iis qui inerant ciuibz, tum quieuerunt, in tempus aliud differentes quod constituerunt. Senatus rediit in subsellia. Placuit utrinq; aduocare piscatorem, qui literas a senatu magistro naus datas, & deinde mercatorum missiuas de naui teneret. Vocatus venit, asserens literas sibi in eam formam a conciuibus demandatas, ut si eas consulatui traderet, in fluuium exturbarent, non parentem iussioni. Ciues boni qui aderant, interloquuti, ad causam retulerunt, placere, idq; æquum videri, si magister naus iureiurando doceret, non se ad Albim fruges collegisse, iret quod vellet. Quo præstito, iusserunt illi reddi literas, ituro quod vellet. Idq; ita ex ordine ciuium, non senatus constituto, factum est.

VENERAT interea dies ad eadem constituta: sed ita prouisa sunt ab senatu & bonis ciuibz omnia, ne quis se audeat commouere. Postera die per casum in loco fabricandarum nauium in casellis ortum incendium, de negligetia familiarum. Tum magnis clamoribus factiosi efferunt in publicum, non fuisse vanum timorem, nec fictam fabulam, quod de Lubica victus ille nunciasset. Non sine dolo locupletiorum esse ortum incendium in casellis pauperum: venturum aliquando diem, ut eorum domus incense perquirantur. Sed quum die vndecima mensis Iulij senatus haberetur, & adessent cognati eius

Improbi hominis mendacium deprehenditur

CAP. 34.
Mendacis plebs in patres irritatur.

CAP. 35.
Dies ad eadem senatus constituta.

*Innocens ad
plebis conspe-
ctum euocatur.*

proconsulis qui foris agebat: magno impulsu ductor factionis semel nominatus, cum pat-
cis rerum consciis, sed magna multitudine gregaria plebis (quæ quid ageretur ignoraret)
aduenit: præferebat scriptos multos de suo sensu articulos, quos deposceret omnis ciuium
communitas in obseruantiam admitti. Erant comprehensa quæ Flandriam, Hollandiã,
Phrisiam contingerent, de quibus constitui nihil (tanquam de alieno) poterat. Senatus
tamen per modestiam respondit immodestè poscenti, de cunctis honestis, & quæ suæ es-
sent potestatis, pro viribus acturum senatum. Sed tumultuantes nulla re exaturandi, in-
ter alia postularunt ut vir bonus & grauis ciuis, qui communitati conuicia dixisse accusa-
retur, euocaretur ad respondendum querulantibus de iustitia. Euocatur ille ad proximū
diem, publica fide interposita: venientem nemo incusauit. Quum verò clausis prætorij
foribus senatus interloqueretur, auditur clamor foris tumultuantium, euocato reo mi-
nitantium. Illico laxantur fores, & ascendit cum cæteris reus euocatus, vir honestus. Cui
à senatu dicitur, quia nemo illum accusauerit, senatum ad partem loquuturum cum iis
qui illum expetierunt, ut intelligat quid ex illo deposcant. Aderat ductor factionis qui
interpellatus mansuerat, respondit tumultuosè, deposcere communitatem, ut accusan-
dus ille prodeat in conspectum multitudinis & totius communitatis, in forum lupulo-
rum aut in ecclesiam diui Nicolai. Non nimis humiliatum, si (ut antè) senatus dignatur
ciuibus occurrere: ille quoque prodeat in conspectum ciuium: non esse magnum homi-
ni priuato, si id agat quod fecere publici concilij participes. Postulanti datur benignè re-
sponsum, non posse modò ea de re constitui, alioqui non quieturam communitatem.
Sed tum soluto concilio disceditur. Proxima die Mercurij principes coniurationis cir-
cumstant duos ex proconsulibus abeuntes à senatu, friuolè deposcentes, ut ciuis nu-
per inclusus carceri laxetur. Illi præferunt, quod ad se pertinet, sponte permissuros. Sed
quid responderent ciuibus, quorum sit voluntate carceratus? non esse paucorum dissol-
uere, quem multi colligassent. Tum dimissis proconsulibus, fortè vident carcerarium: il-
lum vi cogunt laxare vinctum. Quid faceret miser? Eduxit vinctum de camera, ut ad fo-
eum esset. Post meridiem factiosi coegerunt iudices à concilio deputatos, ut venientes
laxent vinctum: necdum enim leges conualuerunt aduersus arma. Senatus tamen placi-
dè egit cum factionis ductore, ut proximam diem Veneris demoraretur: tum in præto-
rium conuenturi, cum ciuibus omnia ex sententia transigerent. Id tamen inuiti permi-
tere nonnulli factionis participes, asserentes, & cum clamore testantes, nullam sibi in lo-
co illo constitutam esse salutem. Tumultum & arma voluere, non pacem cum legibus.
Is tum fuit insignis Hamburgi status, ut plus possent temerarij factiosi minis, quàm sena-
tus iure & legibus.

CAP. 36.

PROXIMA die iussit senatus viros consulares, qui consueissent, cum artisanis ma-
tutina (ut vocant) celebrare colloquia, euocare quemq; suos, & cum illis agere: ut quo-
niam proxima die agendum esset cum tota ciuium communitate de communi omnium,
urbisque & reipublicæ profectu, adesse ipsi quoque in prætorio non grauarentur, fami-
lia domi relictæ: ut cum ciuibus alioqui magna multitudine acturis, neque numero neq;
clamore familia fieret impedimento tractatibus: ut per tranquillitatem ex publico com-
modo constituantur omnia. Illi bene pollicentur, feceruntque quod monebantur. Ad-
erat dies constituta: & iam senatus clam emissis per omnem urbem scrutatoribus, explo-
rari iussit quid ageretur, si qua conuentio, si quid armorum esset: & nihil intelligentes, pro-
diere in locum consilij publici. Aderat euocati ciues, inclusi cum senatu in prætorio. Iam
agere cœperant super rebus controuersiarum: & ecce foris murmur exoritur. Venerat
faber nauticus cum suo comitatu: accurrerat promiscuum sine nomine vulgus. Et quū
prætorium clausum cerneret ille primipilarius, conuersus in suos, Oportet, inquit, nos
interesse consiliis communitatis: vultisne sequi præeuntem? Illis annuentibus vi domum
irrupit, & pressuram facto cuneo agens, vi introibat. Ex aduerso ciues, qui erant in præ-
torio numerosi, facto & ipsi globo, se illi opposuere, reprimentes violentos. Itaque ex-
trusus ille & exclusus est cum grege suo. Renouabat vim iterum, pandens ostia: & iam
maiore facto impetu peruenit in medias aedes. Sed ciues qui inerant, iterum & illi facto
globo hominem cum suis expulerunt, retruseruntque abeuntem cum suo grege, quum
fremetret frenderetque, nec iam satis haberet quod ageret. Constituit autem facto de
turri signo communitatem aduocare: foribus obseratis de singulari prouidentia, ibi est
clusus

*Sauit animis
ignobile vul-
gus.*

elusum frustratusque. Tum quò se verteret, aut quid ageret, non satis inuenit: nam ductor suus cum cæteris ciuibus erat in conspectu senatus. Sequenti sunt hunc violentum multi ciues, vt viderent quid arriperet. Visum est vniuersis ex re esse, vt quoniam vim exercerent conspiratores, aduersum eam se tueri, vt prodiret senatus cum ciuibus in forum lupulorum, ibi constiparent latera senatus omnes boni: vt videretur qui essent tumultuantes. Complacuit etiam missis ad eam rem duobus consularibus, fabrum illum nauticum teneri: idque confestim factum est. Pertrahitur in ecclesiam diui Nicolai, & inde in sacristiam. Commendatur ibi proconsuli, viro per etatem decrepito, qui tumultui adesse nò poterat: adhiberet familiā cū ciuibus, nequa vis fiat. Interea alius quidā ex
 10 factiosis visus est abire cōcito, vt signū campanę daret è turri diui Petri. Ipse anhelitus & vultus trepidantis prodidit hominē. Boni viri, medio itinere, agnoscētes esse ex primoribus tumultuantium (vt qui flagraret in malū) quū cernerent festinantē, faciliē cognouere nihil illū in animo versare moderatū. Itaq; tentum seruauere cum consorte, iunxereq;

Tres ex coniuratis detinentur.

CAP. 37.

CONVENIT frequens senatus in forum memoratum. Aderāt boni ciues & mercatores magno numero, parati (si opus esset) aduersus coniuratos configere. Nonnulli male sibi conscij fugam inierunt, quum viderent sua cōsilia non procedere. Erant non pauci ex iis qui naualibus conferendis operantur, fabri ferrarij, & multa colluies hominum: qui bipennibus & palis armati, magistrum suum (si possent) eripere venerant. Vbi
 20 audierunt custoditum, & tantam esse ciuium cum senatu consensum, euāuerunt dissipati. Interim senatus cōgregatis in foro ciuibus, rogat quid de iis fieri placeat, qui aduersus placita conuenta depreheni sunt in nouo tumultu, & de profugis & eorum complicibus. Responderūt ciues, de violentis in legem cōmittentibus iustitiam fieri, & de profugis proscriptionem. Cæterum quia primipilarius ductor cum cæteris bonis ciuibus in prætorio fuisset, in conspectu publici cōsiliij, nec vim intulisset: si iterato sacramento veniam posceret, non esse negandam. Idem de multis alijs, qui fortē coniurationis conscij
 30 veniam postularent. Venit in conspectū ductor cum aliquantis cōplicibus: & renouato sacramento per singulos, dimittuntur. Cæterum is ciuis quē nuper violenti tulissent de carcere, iterum carceri redderetur, passurus quod iustitia mōstraret. Illico senatus repetit prætorium, iam victor tumultuantium. Iudices confident pro tribunali: accusantur duo factionis principes depreheni: & conuicti de manifesto crimine, vltimo supplicio adiudicantur, gladio feriendi. Producti in ædem carceris, si ex more Christiano purgare velint conscientia, permissum spacium. Inde in vicinum forum producti (montem vocant) astante senatu cum ciuibus, vltore gladio puniuntur. Proscripti sunt illico qui profugerunt cæteri. Alij eius factionis conscij, intra domos suas includuntur, cum quibus & ille primarius ductor: publicum vitare iubentur vsque in tempus impetratæ
 40 veniæ. Postera die frequens cum ciuibus senatus conuenit, super omnibus quæ pridem placuissent. Eaquē descripta in tabulis, publicè appenduntur in oculis omniū: quæ qualia sunt, etiam hodie videri potest. Adiecit senatus, si quis aliquid pro communi quiete, salute, incolumitate reipublicæ salubrius nouerit, his vsurum senatum cum ciuibus & vtrorumque liberis. Hac re constituta quieuit turbo vehementissimus, restinctumque est incendium vrbis maximum, duorum hominum cruore.

Dicitur de coniuratoriū supplicio sententia.

Senatusconsultum in tabulas relatum.

CAP. 38.

Magnus Lubicensis aggre placatur.

D V X interim Magnopolensis Magnus, causam suam in Lubicenses quiescere nò
 sinebat, de capto militari viro, quem tulerant in urbem ex sua ditione. Conuenerant iterum ea dere acturi in Fredeborg: aderant pontifices, milites, vrbici, qui ad pacem multa cum partibus egerunt: sed non tum conuenit inter eas. Alio deinde indicto conuentu in Wismaria, quum multa millia dux deposceret, ad compensandam quam irrogassent iniuriam, & Lubicenses obtenderēt Imperialem vicariatum, & multa incassum essent attentata: in eam formam exierunt placita, vt captus ipse, facta Lubicensibus securitate, cum amicis & fideiussoribus interpositis dimitteretur: omni antiquata iniuria res
 50 in planum redierunt. Venit coniunx eius Lubicā: & currui impositū reuexerat maritū in domum. Efferbuerunt motus populares, vt iam frigidiores sinerent ciues quod antè noluerunt. Quo tempore in Bohemia, vrbe Praga, recruduit vetus illa hæreticorum ferocia, ita vt impetu facto in catholicos conciuēs, maxima multitudo opprimeretur. Pulsi denuo religiosi, excisa iterum vix bene restaurata monasteria. Rex, velut idolum

Hussitæ in Bohemia.

Anglici mo-
tus.

CAP. 39.

Rostockij con-
stitui canoni-
corum collegiū
plebs non pati-
tur.

sine vita, ista intuetur, nec se commouet: impune vsq; hodie ea transferunt in regno la-
trocinia. Vellem maiorem in modum liceret efferre virtutem Polonorū: sed vsq; in ho-
diernum nihil magnum ex ista promicuit familia. Tum verò in Anglia mortuo rege E-
duardo, qui Henricum VI. & vicit, & in carcere extinxit. Duobus ille paruulis relictis in
spem regni, neutrum meruit habere successorem. Nam frater eius Richardus, quum par-
uulos curasset è vita sustolli, coronam arripuit, & in triennium tenuit, donec cum vita a-
mitteret, victus in prælio ab Henrico VII. rege moderno. Longa tragœdia, & cognitu
dignissima, de Henrico VI. (cuius iste rex septimus trahit sanguinem, natus vterino fra-
tre eiusdem sexti) quomodo Eduardus dux Eboraci Henricum vicerit, vinxerit, extinxe-
rit, germanū fratrem Thomam, damnatū in iudicio perlamenti, vino demersum oppres-
serit: ipse fugatus, quomodo redierit: & longè post, quidam sub nomine filij eius, bellum
concitauerit, in quo captus perit. Ea verò, quia aliena sunt nostris institutis, præterimus.

ERANT per hæc tempora viri boni ecclesiastici in consilio ducis Magnopolensis
domini Magni, qui optimo zelo propagandi diuini cultus, suggererent magnificentia e-
ius, optimum factu esse, si in oppido illustri Rostockcio (vbi publicum floreret gymna-
sium) ad æternam sui suorumq; memoriam, ad stabilimentū sublimis academiae, de pa-
rochiali sancti Iacobi curaret fieri collegiatam ecclesiam: in qua diebus ac noctibus diui-
nae laudes perennarentur, & apud quam magistri & doctores, posteaquam esset pertax-
sum laboris in doctrina, se collocarent ad quietem: qui nunc expletis marsupijs, disper-
guntur in omnem terram, abductis secum quæ diuturno labore conquississent. Placuit
res principi. Efferuescit in re, quam diuinus cultus & splendor religionis omnibus facit
esse commendabilem. Profectus Rostockium, rem detegit magistris ac doctoribus. A-
guntur gratiae illustri magnificentia eius: sed tamen admonetur curare, ne dum benefa-
cere satagit, res in deteriores exitus prolabatur. Perpensus est tum exitus, qui postea se o-
stendit. Ille hoc sibi curæ semper fore respondit. Contulit princeps ad partem cum non-
nullis ex proconsulibus, eandem rem & animi propensionem detegens. Nemo potuit
principis institutum improbare: rem esse salutarem & bonam fatentur, si suo modo sine
turba possit expleri. Interim varij (vt fit) sermones alternant super ea re in comessationi-
bus & conuentibus multorum vtriusq; ordinis: quum nonnulli, qui magni viderentur,
imprudenter pertinaciusq; responderent laicis ea de re loquentibus, siue nolentibus si-
ue volentibus æquè rem processuram. Id verbum amarius multi secum versant: & iacto
in vulgus sermone, plebem faciunt ardenter insanire: vt omnes se protinus firment mō-
rituros, priusquam hoc induant iugum seruitutis, vt patiantur ecclesiasticos in sua vrbe
latius dominari. Tum sibi quisq; fingit prouentura inde vrbi grauamina: somnia canunt,
& enunciant pro veris, ardentesq; animos inflammant. Ea prima malorum semina: do-
cendus est enim populus, non exasperandus. Facile enim veteri odio noua concrescunt
irarum incrementa. Præcesserant causæ aliæ, quæ animos principis à ciuibus, vrbicorum
auerterant à principe: vt cumulatis rebus, hoc semper interpretarentur ciues, libertati
suae insidiatum iri: hoc solum conari principes, vt in æternam seruitutem pertrahant. Id
vt suspicione colligerent, effecere priores quæ inciderant perturbationes.

CAP. 40.

Merces nau-
fragæ per præ-
fectos princi-
pis occupatur.

Digna Impe-
ratoris vox.

EXACTÆ nuper pecuniæ præter consuetudinem, nouo oneri, accessit littoralis
causa naufragiorum, quod appulsæ nuper littori merces naufragæ, à præfectis locorum,
velut bona vacantia sumerentur, & in loca principum deueherentur, publicis vsibus ap-
plicandæ. Ea de re quum litteris & nunciis quererentur vrbium consilia, repositos mi-
serorum res naufragas, quas nulla lex finit in commissum aut fiscum recidere, imò sine
discrimine reddi iubent suis dominis: Quid, inquit Imperator, iuris habet fiscus noster
in calamitate aliena? Princeps non magnopere refragatur, quibusdam antè per mutua
colloquia purificatis. Interim Rostockcenses præfectum arcis Zuaen, virum militarem,
cum famulo, velut publicos prædones, in dominio principis captos, in suam trahunt vr-
bem, publicosq; iudicio condemnatos, gladio feriunt. Ea res principem vehementer exa-
sperauit, quod in obsequio suo, in terris suis, vim illam suæ intulissent familiae: prædones
enim non censerī, nisi qui sua temeritate inuadunt aliena. Qui verò principis parent im-
perio, non de suo facto culpam incidunt, quod habent parere necesse, sed de superioris
præcepto. Agglutinatur indignationi indignatio. Erat aliquando in familia principis iu-
uenis acer, qui captiuum hominem manibus ducis abstraxisset, noctibus cum eo inam-
bulans.

bulans. Eam rem quum grauitur dux ferret (vt debuit) in patrem eius iuuenis permisit vt eius familia quandoq; vlcisceretur. Erat is satis pro captu locuples, non longè ab vrbe Rostockio, in finibus suburbiorum demoratus. Innotuit vtcunq; Rostockcensibus, venturos noctu ex ducis familia armatos, qui curiam illam expilarent. Id impedire conati, equestrem familiam emisere. Occurrunt inuicem per tenebras, priusquàm nossent, non longè ab ea rurali curia. Ibi vt in tenebris cōtulere manus, & incerto euentu & prælij & noctis, de familia ducis prosteritur vir militaris, duci charus, quem ipsi etiam Rostockcenses extulerunt præcipuis laudibus: de aduersa quoq; cohorte vicissim cadit vnus ab suo grege dissipatus. Ducales vbi vident cecidisse præcipuum virum, abstinuere congressu, nec Rostockcenses acerbè insequuntur. Eam quoque rem inter acerba dux collocavit, quòd suos, hostem in sua ditione requirentes, impederint, vnum è suis primarium virū opprefferint, hostes suos defenderint: hostes perinde factos, & sacramentorum, quibus suis dominis astringerentur, transgressores. Interdixit ex omni sua ditione, in eam vrbe frugum & rerum omnium aduectionem: & capitis denunciando periculum, voluit in suo pro hostibus haberi. Tum de prædiis quoq; cœpit agere ciuiū, quæ fuerint olim feuda: & quoniam illis non essent feudi iure permissa, cecidisse illa volebat in commissum. Illi prætendunt, feudum esse voluntate priorum principum legitimè extinctum: præferunt literas: princeps non attendit. Ita cumulatim vndique turbationum causis, res futuri collegij amaris initiis sunt auspicatæ.

Magni animus à Rostockcensibus alienatur.

- 20 P E R ea tempora, in Liuania, durante bello quod ordo fratrum Theutonicorum suscepit in ecclesiā, ciuitas Rigenis pro ecclesia (vt debuit) decertans, arcem Duncunde longa oppugnatione, in suam redegit potestatem. Fratres autem ordinis, de suo magistro non bene sentientes destituunt. Conuenere ex constituto commendatores in oppidum Wenden, in quo est arx præcipua magistri & sedes principalis: sed (vt cōsueuere) arcem venientes non conscenderant. Ingressi verò domum priuatam, conclaue petierunt, inq; eo rerum gerendarum ordinem secum constituunt. Tum omnes in arcem pedites ascendunt. Miratus magister excipit, quid ita insolito ritu pedites, non (vt solent) equites ascendant: cur aliud præter domum diuæ Mariæ delegerint hospitium. Illi paucis, esse inquit sibi rem cum illo agendam seriò, conclaue ac domū concilij ingradientur. Ibi confederunt suo quisq; ordine. Tū senior, Domine, inquit, & frater Bernarde (id erat magistro nomen) commendatores vos absoluunt ab administratione rerum & magisterio: cedite, date locum alteri. Domine ac frater Iohannes, assurgite. Cōmendat vobis diua Virgo locū magisterij: vestriq; ordinis præceptores vos hoc loco iubent confidere. Magistrum stupor apprehendit, nihil tale vel timentem vel prævidentem. Quid faceret? Parendū fuit. Melius tamen secū quàm cum aliquot præcessoribus suis actum reputans, quos carcer consumpsit, mox cedit alteri locū. Tum fratruelis eius dominus Simon, Reualienis episcopus, vix permissus equos educere, mox aliud petit mœrens hospitium. Bernhardo autem de Borg optio datur, in qua de more quietem sibi petat in arce. Ille quā vocat arcem Mariæ postulat, & accipit. Iohannes cognomento Fridach, nouus magister, ex illo die rem omnē administrat. Iam verò Rigenes nouū archiepiscopum suum, dominum Stephanū, multis euocationibus pellectum habuere in vrbe: aucti perinde animis, bellū continuauere. Sæpe congressi hostibus, iam victores, iam victi abibant: multā in vicina loca ediderunt vastitatem. Sed archiepiscopus in ipsa vrbe, temporum fluente curriculo, paulatim negligitur: exceptus primū lautissimè, inde ne panem habuit, quem esitaret. Nam omnia ecclesiæ prædia aut igni cōsumpta aut vasta fuere, aut hostibus paruerunt: ita vt cunctis apud pōtificem deficientibus, familia eius nonnunquam ad rapinam vrgeretur. Qua ex re contracta (vt consentaneum fuit) graui melancholia, diem suum obiit. Erat tum in ecclesia præpositus, antè quidem solis ecclesiæ rebus innutritus, inde cœpit armis esse terribilis: aliquot arces ab ordine vi capiens, alias deditione aut hostium circumuentione redegit in potestatem. Instante autem electionis tempore conuenerunt canonici, postularuntque eligentes in archiepiscopum, germanum fratrem domini Monasteriensis, comitem de Swartzenburgo: miseruntque solennes ad illum nuncios, orantes ne ecclesiā metropolitā contemneret. Ille dum secum deliberat, quòd difficile esset in longinquā prouinciā ire ad bellū grauissimū, rem & laboris & sumptus infiniti, non promptè est assensus. Interea

CAP. 41.
Fratrum Theutonicorum magister munera abdicatur.

Archiepiscopus inopia premitur.

Strenui ex sacerdotibus belatores.

Rigenses ar-
cem deditione
capiunt.

quod bruma rigesceret, nec terra nec mari iter esset capitulo in urbem (quod hostes terram, gelu mare tenerent) ordo quendam ex suis affeclis, dominum Michaellem, natum Reualie, commendatitiis principum literis mittit in urbem: qui, quod nemo veniret qui electionem praeferret, tanquam de vacante ecclesia prouisionem accepit. Obiecerunt se quidam in vrbe, sed sine viribus, sine neruis ad causas in vrbe agendas. Interim Rigenses ciues arcem eius vrbis, quae ordinis esset, iam dudum obsedere, muros ac turres bombardis deformauere: sed fame, & machinis, quibus sordes & cadauera iniicerent, praua luerunt. Qui inerant custodes, viri fortes, quandiu cibus superesset, sese sunt tutati. Extrema fames vbi accessit, quidam perierunt, alij distentis ventribus imbecilles facti, ad mortem propinquarunt: demum pacti vitam, qui superfuere, dedunt arcem. Ciues arcem demoluntur, ex lapidibus lateribusque mittunt Lubicam pro gratulatione. Quo peracto, iam per omnem terram congregati praelati & procures, cum consentiente ordine, constituerunt ut rebus in praesenti statu quiescentibus, expectaretur euentus de archiepiscopo: ut eo reddito, de omnibus decerneretur: si qua pars minus pareret constituto, in eam omnis sine exceptione terra consurgeret.

LIBRI DECIMITERTII FINIS.

ALBERTI KRANTZII WANDALIAE LIB. XIII.

CAP. I.

Collegij apud
Rostockenses
causa odium
incendit.

Naufragio ei-
li per summam
inhumanita-
tem spoliatur.

A V S A Rostockensis collegij nouiter erigendi, Deo hominibusque gratificanda, magnis diffidentiae causis intercedentibus, coepit vrbicis esse odiosissima. Principibus vero nouae causae in eam rem effervescenti fuerunt ex refragatione & oblatione plebis sese obiectantis. Tamen si diuinus honor & religionis amor prima causa (ut esse debuit) fuerit rei moliendae, adiuuit tamen feruorem deuotionis, obstinatorum reluctatio, ut non paterentur ab improbis rem diuinam impediri. Iam foedera ciuitatum Wandalicarum enunciata, intumescere fecerunt vrbis habitatores. Quum enim multa signa essent innouandarum per prouincias rerum, quod multi & inopinati motus vndecunque consurgerent, visum est ex re inter sex vrbes maritimas (quae ab veteri solo nomen seruant, ut Wandalicae usque modo vocitentur) foedus sanciri in annos & tempora, quod in primis post diuinum ubique praecipuum honorem, quaeque ciuitas suo principi non recusaret praestare quae iusta sunt ac debita. Supra id si qua ciuitas aliunde prematur, vbi vicinae vrbes eam ad parendum iuri exhibeant, idque reiectum sit, tum se mutuo auxilio defensuras. Id tum foedus publicatum arrexerunt aures Rostockensium. Periclitatur interim naus de Norwagia piscibus onusta, sub littoribus Magnopolensis ditionis. Iussisse fertur princeps eiecta per littora bona colligi, & in suam ditionem, ad tempora discussi negotij perducere. Detracta vestis naufragis: excisi digiti auro insignes. Adiecere fabulantes, quod rem atrociorum faceret (quod ipse non crediderim) eam fuisse sauitiam colligentibus naufraga, ut annatantes in lignis aut cistis viuos (quibus se alligarent) denuo detruos in mare, ut demersos potius quam viuos spoliarent. Sed quum monitus dux literis & nunciis, ut calamitosus naufragis sua permetteret, distulit, ex causis quae illi quam ceteris fuere notiores. Tum Rostockenses, qui ex aliis causis extra sui principis gratiam agerent, non ignorantibus (ut ferebant) vicinis vrbibus, praefectum de Zuaen, militem, alterius prouinciae virum (qui de littore res naufragas sui principis iussu deuolui curauit) capiunt, & in suam urbem pertractum, cum famulo, ense publico caedunt. Idem nonnullis aliis de praefecto in Bukow, viro ab olim non in bonis notissimo, ferunt demandatum, ut curarent: sed differebant, donec princeps missis ad securitatem armatis, hominem Zwerinum iussit deduci. Talibus alimentis excreuit diffidentia: ut causa collegij, alioqui (si aequis aspiciatur oculis) non grauis, exardescitibus odiis, pro grauissima duceretur. Interim ferunt principes Magnopolenses, habito suorum militum conuentu

uentu maximo, iniurias suas ab ciuibus detexisse cum amaritudine plurima, eorum de-
super consilia requirentes. Nolebant sensati principes, rem grandem sine maturitate
contingere. Quid sibi velint noua ciuitatum fœdera, non esse obscurum. Tum viri gra-
ues in concilio deliberantes, respondent, esse conspicuum vniuersis quid Rostock cen-
ses sint de suo principe meriti: inque eam rem bello castigandam si propendeant prin-
cipes, nosse illorum quemque quid sua contineat ad principes obligatio. Veruntamen
quia fœdera ciuitatum hoc præferunt, vt iustitiam delinquentes exhibeant, eam si pro
dignitate assequi poterunt principes sine gladio, longe desyderabilius, quàm per fer-
rum & ignem extorquere. Erant qui dicerent, Ergo principes nostri vrbicis illis, rusti-
10 cano generi, auscultabunt de iure? & illi de principibus iudicabunt? Non ita illos con-
didit omnium parens Deus. Qui dubitat arma corripere, suo detrimento fortè vide-
bit exteros ad arma vocari. Hac tum varietate ad deliberationem maturam concilium
dissoluitur.

*Refertur de
castigandis Ro-
stock consibus.*

P E R interualla temporum, in oppido Hamburgo, dispensante Deo, prouenit, vt au-
thores grauissimi tumultus (qui rem sine exemplo crudelem concepissent) aut diuino
nutu, peste quæ intercessit, de mundo sublatis, aut furiis agitantibus, publico iudicio
damnati perierunt. Nonnulli in vrbes (vt sperabant) immunes delapsi, ibi etiam conui-
cti, gladium ultorem persenserunt, quum confiterentur palam, constitutum in coniura-
tione de nece primatum. Alius etiam, qui proconsulem, in extractione factionum prin-
20 cipis de turri, grauissimè in caput cecidisset, admissio furto profugit vrbe: & clam sæpe
rediens, aliquando deprehenditur, publico damnatus pro scelere iudicio: in sublime su-
per omnes iubetur appendi, quod domesticum furtum inisset. Sed tamè officiariorum
suorum interuentu (erat enim doleator) gladio cæsus pœnas dedit. Ipse coniurationis
princeps, hætenus impune habitus, ne maiori tumultu res quieta turbaretur: quum ta-
men furia illum exagitarent, nec posset quiescere, per hanc occasionem luit suppliciū.
Venere principum & virorum militarium multiplices literæ, querulantes quod in vrbe
Hamburgo, male per eundem habita sit honesta domina, vxor Henrici Frigdach, viri mi-
litaris, feruescente iam tumultu. Ea res paulo superius repetenda est. Nundinis sancti Vi-
ti, quum feruesceret ille tumultus, & idem ille iam magnus in vrbe haberetur, vsque adeo
30 vt montes & maria polliceretur (iam inter suos cõstituens distribuere publica officia &
ministeria, in molendinis & hospitalibus, in portis vrbis) venit in urbem memoratus cū
coniuge militaris, quædam pro suo commodo comparare. Interpellauit secretò ducto-
rem factionis, quod seruus eius diceretur, redimeret apud se clam seruitutem, vt nihil
opus sit eam rem in publicū efferri. Nō potuit homo tumidus patienter accipere quod
de seruitute diceretur: qui sibi tam videbatur magnus, vt urbem totam vel solus susti-
neret. Assumptis aliquot ex suo consortio ciuibus, & sacerdote, quem sibi scribā (quum
publicè dominaretur, & omnia administraret) destinauerat, ingreditur hospitium mili-
taris viri, & intentato iurgio, maximis probris honestum virum laceffuit. Ille videns
quid ageretur, quod iam homo stolidus, dominationis pene certus in vrbe, omnia pro
40 libidine ageret: modesto edito responso, breuiavit sermonem: & ex eo expeditus in-
scensa naui rediit Harborg, vxore sequi iussa. Iam aliis viis in eum ius suum exequen-
dum deliberauit. Post duos dies quum vxor sequi contenderet virum, memoratus fa-
ctionis princeps, vel quia obseruaret eius vestigia, vel fortè incidens in eam cœpto iur-
gio, mulierem insectatur. Illa libertate fœminea, & suo generi solita, Magnum, in-
quit, & incomparabilem hinc cerno virum, qui urbem supra senatum gubernet, solus-
que in ea dominetur, oblitum quod seruus sit eius, nec legitimè natus. Excanduit ille,
& in longum extracta verborum iniuria ac contumelia, cum consortibus suis (quos
pro multitudine vbique promptos habebat) illam circumstans, probris laceffuit: in-
uitans ad concubitus eius populares, sublatis etiam honestæ fœminæ vestibus, nec ho-
50 minem, sed equam assimilat.

*CAP. 2.
Hamburgen-
sis tumultus
autores pœnas
tandem debi-
tas lunt.*

*Caput conspi-
rationis atro-
cissimum sce-
lus designat.*

Q V I D faceret prudens fœmina, hominibus nequam vallata? Seruauit patientiam
cum modestia verborum. Tali septa consortio ducitur ad domum proximi consularis,
qui iudicio præfuisset proximè. Quo non inuento, aut inueniri non passò, ad iuniorem,
in eadem commorantem platea, magnis clamoribus pertrahitur proconsulem. Ingens
concurrerat hominum multitudo: prodiit qui quærebatur, constans & intrepidus. Iam

CAP. 3.

princeps ille de medio proclamabat, securitatem & conductum præstans proconsuli. Id tamen ille nec postulauit, nec præ strepitu potuit exaudire. Ibi quæ magna turba staret circumfusa, accusator fuit ille qui irrogauit iniuriam, de multis conuiciis & cõtumeliis sibi ab illa illatis, deposcens in publicum cum sceleratis carcerem includi. Proconsul dimissa turba seuocauit hominem in domũ. Clamor exoritur, Sequere, sequere illum. Sequenti sunt duo, qui postea publicè pœnam dabant: quod diximus. Ibi sepositis per modestiam dixit, viderent quid & cum quo agerent: esse fœminam, & quæ nec sui esset iuris, nec in iudicio posset consistere: de iniuriis, quid esset ille ab ea consequuturus iure ciuitatis, se nec scire, nec dicere, quod non multo tempore cum habitasset locũ. Prudenter facere hominem, si consilium mutaret in alterum diem, certior factus quod nõ abiret. Non recusauit, si in ædibus suis asseruare illam proconsul vellet pollicereturque. Ille respondit domum suam custodiæ non deputatam: vadem se fieri & fideiussorem, si hoc illi videretur. Annuit ille ductor, inque eam formam dimittit fœminam. Proconsul illam cum honesta familia, adiunctis dominabus senioribus, mittit in domum struaturarij, orans fœminam vt pro sua prudentia, patientiam ageret vnus noctis. Humanissimè ibi excipitur (erat enim prægnans) vino & confectionibus honoratur. Postero die deputati duo consulares rem omnem composuere, vt fœmina data manu, quod in se esset, remitteret iniuriam, & ille vicissim: & ita abit. Sed post tempora, iam cæteris rebus satis quiescentibus, venere literæ aliæ super alias à nobilibus & militaribus viris, super iniuria & contumelia irrogatis viro primum militari, deinde coniugi eius. Ductor ille accusatus, non sine voluntate ciuium mittitur in carcerem publicum: & accusatus in iudicio, quod libertatem nundinarum violasset, capitali supplicio damnatur. Sciebãt infinitam multitudinem ductori suo non defuturam. Prouisum est vt & in iudicio, & in executione, non pauci iuuenes opportunis locis essent in armis, si qua vis fieret, prohiberi. Accepta sententia, mox ducitur ad supplicium in ipsa meridie sub prandio. Aderant consulares, qui quocunque loco tumultus audiretur, curarent decollandum. Venerant ad vrbs portam: & infinita effunditur multitudo, foris, si quid posset, vim intentura. Prouisum est, vt quamprimum exequutor cum damnato primam pertransisset portam, clauderetur: & eodẽ momento, ea quæ fuit in conspectu, clauditur: inter medias excepit ille gladium sine turba, dimissus cum capite truncus in terra. Vxor ubi audiuit, primum distulit sepelire: deinde admonita ab amicis, tulit corpus, & sepeliuit. Alius quoq; non diu post vir grandæuus, quum deprehensus esset in molendino, quod statuta mensurâ esset supergressus, culpans quod à consularibus factũ esset, in publico constituit mensurare. Ea de re mōitus, nec cessans, accusatur: & tanquam seditionis renouator gladio cæditur. Ita meritam recepere mercedem tumultuationis principes.

CAP. 4.

V R B E S Wandalicæ tum queruntur apud Daniæ regem Iohannem, quod Iacobus, Mauricij de Oldenborg filius, comes, eius fratruelis, mare teneret nauibus impacatum, multaquæ damna irrogaret transeuntibus mercatoribus: quod causaretur ope ciuitatum se patrimonio exutum Delmenhorst, quod Bremensis ecclesiæ administrator, episcopus illi Monasteriensis ademisset. Rex Daniæ in conuentu procerum, quem tum in arce Kopenhauen haberet, præsentibus vrbiũ oratoribus, respondit se rebus componendis futurum mediatorem. Interim Iacobus in Norwagia diem suum obiit, relictis in mari cõparibus suis, Pining & Zandero Hoboden, nato Luneburgo: qui regi Christierno multa (vt ferebat) mutuasset: sed in eum tum venerat ex mercatore cursum, vt in mari manu militari, ab hostibus regni Anglis quæreret compensationem. Quem ferunt, in eo quæstu nauigantem cum expedita manu, quum audacius mari inuolitarer, euerfa per tempestatem nauis, quum liberiori quàm par erat, vteretur velo, periisse cum omnibus. Ceperat tamen antè ab Anglis plurima. Nam in Anglos (quod in Dania diximus) pene iustam habebant Holfatiæ principes querimoniam. Hispanos autem quo sit iure insectatus, nisi quod fortè Angliam hostilem terram peterent, non intelligo. Hoc enim genus hominum posteaquam ad prædam semel armatur, si non potest ab hostibus, certè ab obuiis quibuscunque requirit vnde viuat, ne in vanum laborarit. Largam enim iustitiam illi sectantur. Ea verò quæ tum in mari Anglicis adimebantur à Danis, imputata sunt nostris in Anglia mercatoribus, quasi intelligentiam habentibus cum vicinis Danis. Nec vlla ciuitatum ad eam rem purgatio satis valere potuit, quo minus Angli, ca-

Supplicium
de coniurato-
rum principe
sumptum.

Pirata etiam
amicis nõ par-
tunt.

gli, canum more, ab aliis morfi, in quos se vindicare nō possunt, sœuiunt in proximos. Eā semper & in literis & tractatibus obieccere nostris cantilenam, manum nostratum occultē cum Danis operari.

10 BELLVM verò quod tum in Liuania conqueuit, non sunt passi diu iacere fratres Theutonici ordinis, quod arcibus & prædiis suis spoliati, deteriore fouere conditionem viderentur. Audito ergo quod suus, quem voluere, archiepiscopus prosperaretur, bellum renouare conantur: præsertim iam aucti viribus tantis, quod diocesis Rigensis, plena militaribus viris (qui hæctenus ecclesiæ inferuierint contra ordinem) nunc essent illis accessuri. Quid faceret ciuitas, quæ cum capitulo sola manebat? Iam enim po-
20 stulatus rem infiniti sumptus & laboris posthabuit. Defensionis finibus constiterat ciuitas, iam arbitrata ad plenam libertatem peruenisse, sublatis duabus arcibus: quarum altera ad portum in Dunemunde, altera in ipsa vrbe constituta, sæpe quod nollent videre, faciebant. Variè diu conflictatum est: sed ciues intra urbem se continuere, vñ ex commodo nauigatione. Ordo autem vt aditum maris nauigaturis interciperet, infra arcem Dunemunde, ad eandem fluminis ripam communiuit præsidium, ex suppositis inuicem roboribus (trabalem vocant domum) eaque pro arce sunt vñ, ad frænandam libertatem enauigandi. Sed parum profecit. Eo enim præsidio non obstante, præternauigauere qui volebant. Huius tamen exitum belli, per aliquot annos extracti, posterius suo tempore dicemus. Nec enim conqueuit ordo, nisi arcibus ademptis, & euerfis in
20 certam formam renouatis, ac redditis.

I N Magnopoli interim, exasperatis licet principibus, quieta fuere arma. Sed episcopus Zwerinensis, à duce Magno commonitus, pœnale monitorium decreuit, vt pareāt piæ ac religiosæ causæ, quam dux instituisset, de erigenda parochiali diui Iacobi in ecclesiam collegiatam. Obieccere Rostockcenses appellationem qualemcunque: & in eacōquiescentes, episcopi mandata neglexere. Ille exercebat in eos ecclesiæ gladium: sed illi, quum appellationem legitimam rite obtendissent, inuenere clerum qui illis adhereret. Interim populus cum patribus, ex aliis causis prouocati, totis se nisibus opposuere erigendo collegio. Erant qui perinde in consortes publici concilij vindictam quandam sunt meditati, quod male inuicem concordessent sedentes in senatu. Inflammauere
30 turbam, qui vltionem cogitabant in compares, vt totis nisibus plebs ecclesiasticæ causæ reniteretur, quod in ea omni causa insidiaretur ciuium libertati: Non quæri à principibus ecclesiam, sed vrbs plenum dominium: vt iniiciatur frænnum libertati. Non agi de collegio, sed de arce quandoq; in vrbe collocanda, & transferenda episcopali cathedra de Zwerino in Rostockcium. Ita sibi somnia finxerunt, quæ pro veris habuere, à nemine cogitata. Interim disseminatur per maleuolos in vrbe, rem esse compositā inter principes & quosdam ex proconsulibus: esse illos proditores vrbs, qui clam cæteris de præiudicio vrbs egissent cum principibus. Primū secreto murmure, deinde aperta etiam indignatione inuecti sunt audaciores in bonos viros, quod stimularetur vulgus à quibusdam in concilio. In hoc turbido vrbs statu, dux prosequendo negotio multas causas prætenderat, quod plenum videretur opus pietate ac religione: deinde quod plurimum ubique fauorem ex pio meritis opere, ex aliis causis obuios sibi Rostockcenses adiuga compelleret. Profectus deuotionis gratia in urbem Romam, episcopum Raceburgensem & multam ex militia secum duxit familiam. Expleta deuotionis causa, fundandi collegij sanctum propositum per supplicationem insinuauit summo pontifici Innocentio, orans deputari exequutores. Facile inclinabat pontifex rei, in qua diuini nominis amplificari gloria quæreretur. Dedit exequutores, & inter alios Raceburgensem episcopum: qui in ipsa vrbe desuper fulminauit processum: ne, siquid summo pontifici, aut illi exequutori in itinere humanitus accidisset, causa non integra, sed iam inchoata censeretur. Hoc interim processu, posteaquam in sua redierunt, requisiti Rostock-
50 censes, non habuere quod opponerent. Fremebat vulgus, dissidebant in concilio patres: è quibus qui sanius rem intuebantur, suafere vt se parituros ostenderent: quia tum nulla ratione possent mandatis apostolicis contraire. Verbo assentiri, nihil nociturum causæ: rem denique nunquam perficiendam, populo reclamante. Aliis aliud est visum: si semel paruerint, semper parituros: volebant enim ascendere ex aduerso. Sed superari ratione cesserunt, simul quod sperarent vulgus exasperandum in eorum capita qui

CAP. 5.

Theutonici ecclesiæ, cuius tutores se haberi volunt, bellū inferunt.

CAP. 6.

Episcopi anathema parui penditur.

Collegij Rostockcensis cōtentio, pape autoritate ingrauescit.

Pape imperiū verbo non detrectandū, sed re.

eius sententiæ fuissent authores: quibus (vt diximus) male voluerunt. Vocatur in prætorium communitas, res quàm potuit maxima modestia proponitur: esse causam cui papa & Imperator & omnis mundus fauerent, quam nemo nisi malignus de iure impediret. Sed esse illis omnibus communem sententiam, vt totis animi corporisque visibus reluctarentur, ne vnquam procederet in effectum: idque tum posse iure fieri, si nunc verbo assentiant, vt euitent iuris pœnas: rem tum nunquam futuram. Sin verò nunc reluctetur, recusantes parere, tum se pœnis laqueatos, finaliter ad omnia compelli. Ea tum vtcunq; est accepta oratio: vt tamen ciues senatui dicerent, curarent omnia prudenter: sed super omnia nossent collegium se in vrbe nunquam passuros, proque ea re omnes in commune morituros. Itaque senatus requisitus & monitus processu, respondit, se, vt viros deceret Christianos, mandatis apostolicis parituros. Desuper sumebant documenta publica qui missi fuere: iam non erat quod opponeretur Rostockcensibus.

CAP. 7. **I N T E R I M,** quum dux contenderet eam rem in exequutionem deducere, missis nunciis Rostockcenses orabant, vt paulisper rem pateretur differri, donec ipso tempore mitigatus populus à feruore renisionis frigeret, accepta maiorum instructione. Dux ipse cessit, nihil properans: sed expertus est in vrbe omnia in diem fieri deteriora. Non potuit ignorare quod publicè gereretur, neminem inueniri qui ea esset fiducia, vt de collegio verbum ausit facere: ita inflammati omnes malo dæmone furebant ad causam. Non erat vel ecclesiasticus vel secularis, qui causam auderet poscere cur tantopere refragarentur: capitale erat, vel minimam dare significationem de contraria illis sententia. In eo statu res per annum quintum ac sextum supra octuagesimum permansit, vt dux sæpe interpellans non aliud potuerit extorquere, quàm illos paruisse: non posse tamen redigere populum in quietem, vt patiatur exequutionem. Quæ si intentata fuerit, omnium fore comune periculum, & qui exequantur, & qui patiantur. Sperari posse, quòd feruor ille tempori immoriatur. Sed non iam diutius sibi passus illudi princeps, quum speraret præsentem se multa facturum, quæ absens non posset, constituit urbem ipse ingredi: inq; Domini nomine re inchoata, prosperum sibi exitum repromisit. Igitur incipiente iam septimo post octuaginta anno, sub octauis Epiphaniæ, principes fratres cum coniugibus & familia insigni, duobus iunctis pontificibus, Zwerinensi ordinario, & Raceburgensi apostolico exequutore. Aderant prælati alij cum multis militibus, iam formidante senatu pessimos exitus, quum interim vulgus quid ageretur ignoraret. Fremuere tamen qui in senatu rem auersarentur: nec potuit manere occultum quod tanto instituebatur apparatu. Princeps Magnus, seuocato senatu aperit ad quid venerit: rem diu literis agitatum, aliquando miserante Deo consummandam. Respondet illi, illustrem eorum magnificentiam in sua posse vrbe quod decreuerint: sed tamen vehementer formidare aduersa omnia. Dux vocat eos per risum pusillanimes: se curaturum omnia. Tum de præbendis quid constituerit edocet, nil ciuitati præiudicij, magis incrementa inde habituram, nullis ædificiis à se in vrbe aut muro erigendis: nò hoc peti, vt minoretur rebus aut viribus vrbs ipsa: profectum eius se requirere, quæ nulli magis quam sibi suisque crescat. Hortatur in crastinum assint, rem tum inchoandam communiter auspicentur. Illi suo principi refragari non posse respondent: pollicentur se, quod illi complaceat facturos. Mens omnibus male ominatur: nouerunt enim iras ciuium, quas ex his plerique vehementer inflammassent.

CAP. 8. **D I E S** erat Veneris sub octauis trium regum, quum duces ipsi fratres, Magnus & Baltasar, duo pontifices, prælati plurimi, milites ac militares, & ipse vrbs senatus, solenni processione perueniunt in ecclesiam diui Iacobi erigendam in collegium. Ibi Zwerinensis episcopus, sacris indutus, officium peragit de Spiritu sancto: omnes suo ordine offerunt ad altare munera. Expleto diuino officio, Raceburgensis episcopus exequutor apostolicus, literas producit plumbatas: eas legi iubet, inde exequutorias. Quibus iam in publicum recitatis, commissionem sibi factam exequitur: parrochiam ecclesiam erigit in collegiatam cum insignibus. Capitulum creat de præsentibus ecclesiarum pastribus, adiunctis quibusdā aliis. Prepositū facit, decanū instituit, & quemq; suo ordine duxit in subsellia. Inde in sacristiam, velut capitularem locum, deducit, mandans vt ex illo die nocturnum atque diurnum officiū peragatur in ea ecclesia, cū ritibus & solennitatibus quæ consueuerunt in ecclesiis eius diocesis obseruari. Astitere ex laicis nonnulli, quibus

1487. Magnus tandem quod cogitabat, re ipsa decreuit perficere.

Erigitur parrochialis in collegiatam.

quibus natate lachrymis oculi non pro deuotione cernebantur: sed tum quieta fuere omnia. Duces cum pōtificibus redeunt in hospitium, deducti ab omnibus qui affuere. Principes solennibus epulis omnes volebant adhiberi: pauci se subduxere. Alacres ipsi rem sine tumultu gaudent inchoatam, sperantes in eo statu permanfurā. Omnes secum boni idem sunt tacite deprecari. Erant in eis qui non idem precarentur, iam cōminantes in cordibus suis. In ea verò mensa qua prelari confederant, dominus Thomas Rode, principum cancellarius, pastor ecclesiæ beatæ Mariæ, tum nouus præpositus, confederat in capite. Nonnulli per iocum (vt inter epulas fieri solet) dixerunt nouum collegiū nouis martyribus condecorandum: in quibus primus iure esset præpositus, cuius nomen

10 conforme Cantuariensi Thomæ, id præferret, vt pro libertate ecclesiæ (quo modo ille) caderetur. Ille iocantem non iocans repressit, Tu, inquit, inter ludicra ridens ista nar-

*Ridentem dice
re vera quid
vetat?*

ras: at ego vehementer capiti meo timeo. Arrisere alij, quum ille tristi vultu permaneret, quod illum nescio quæ signa & animi præfagia, ad vicinam mortem constarent. Per eum diem & qui sequebatur, nihil tumultus erat, etsi frenderent plurimi in vrbe.

D I E Dominico, quum iam plana & quieta omnia viderentur, & duces primo ma-

ne, gustato post diuinum officium cibo, abire pararent: in nouum collegium, ante mis-

sa collegialis officiū (quum tertia de more pensio solueretur) venere aliquot ciues in ec-

clesiam, indignatione flammati, proculdubio sumpto prius inter se consilio, disturbare

rem diuinam aggrediuntur. Duo nequam chorum ingressi, libros cantuales cum strepi-

20 tu deiiciunt, iubentes mala in hora omnia cōticescere: mox in ecclesia murmur per populum increbrescit. Ad diem enim festum seruauere malignum propositum, quod populum omnem, aliis diebus intentum labori, haberent ad tumultum: simul sperantes, vt interim principes abirent. Inchoato iā tumultu, in ipsa ecclesia gregatim cursitantes, ques-

siuere nouos canonicos, imprimis præpositum & decanum: quod scirent illos rei institutores apud principes. Alij portas vrbis seruauere. Præpositum, iam antè diuino in ecclesia sua beatæ Mariæ officio audito, quum abire constitueret cum principibus, aut etiam antè: facto grege, quum domum eius tumultuantes irrumperent, diu frustra latitantem extrahunt, & in turrim quæ posita est ad Wernouiam includere constituunt. Ita enim conuenit inter illos. Sed quum magna in turba incertus clamor diuersa iactaret,

30 & multis iniuriis per capillos tractatus, verberibus pulsatus, sputis illitus afficeretur, per viam impulsus durissimè. Ibat tamen vtcunque volens: sed erat, qui inter alios acclamarer sub glaciem mittendum. Id veritus, medio itinere iam restitit trahentibus, vt à multis etiam inuitus traheretur. In hoc luctamine quidam, elata super multorum in medio capita, quam tenebat claua, capiti renitentis illisit, vt viribus deficeret iam cadens, iam iamque moriturus. Quod videntes qui duxere, in latus plateæ ad canale cadentem impulerunt, ictibus crebris tundentes, vt mortem properarent. Qui cadere non poterant, lapidibus petiere iacentem: alij sputis iam mortuum, iam in latum pedibus compressum miserabiliter affecere. Fœminæ, alioqui molle & compatiens genus, tum furuerunt, non cedentes infaniæ virorum. Iacebat in eo loco ab hora diei nona in vespertina.

40 Adeo instigante diabolo, lioris venenum omnes peruasit. Interim nouus decanus, qui pridem fuit archidiaconus, vir grandæuus, olim & ipse principum cancellarius, multum vbiq; quæsitus, prodente nescio quo, inter anus in hospitali Sancti spiritus deprehensus latitare, extrahitur: & multis affectus contumeliis, in turrim quæ stabat in eminenti vrbis loco, deducitur: curantibus nonnullis, qui proximi irent, qui que bene illi vellent, ne insigniter læderetur. Ibi clausus aliquot menses permansit. Principes audito tumultu exire properabant, deducti à ciuibus ad portas, quæ referabantur. Ducis cōiunx, iam conscensura curram, à tumultuantibus incurritur. Erant qui conarentur subuertere curram, quod latere ibi dicerent vnum ex canonicis. Vix vrbe & illa educitur, quum in forum congregati ciues, incerto clamore tumultuarentur. Necdum quid in a-

50 nimo habuere promicuit, nec vnum omnes sentiebant. Crediderim, idq; certus enuncio, non vnum voluisse vel paucos: ita confuso clamore omnia turbabantur. Proconsulum vnus, postulato silentio, fecit verbum, pacati manerent in reliquum: vnum sentire omnes, collegium aboleri: & quod in tumultu factum sit, omnes fecisse velle videri. Eo sermone aliquantum mitigati discessere in sua quisque. Sed agentibus eos infernis furis, quies esse qui poterat? Ad vesperam inuenti sunt vtcunque, qui pastorem suum, cru-

CAP. 9.

*Turba in no-
uo collegio ex-
citatur.*

*Præpositi ce-
des barbara.*

deliter cæsum, & per cõtumeliam horis sex in publico relictum, in ecclesia in qua pasto-
ralem gerebat curam, tumulauere.

CAP. IO.

*Duo proconsu-
les Rostock-
censes plebi su-
renti cedunt.*

Ex hoc die quis rerum fuerit status in ea vrbe, difficile est memoratu: quando iam
silentibus legibus nihil fuit interdictum. Tum verò se aperuere odia quæ latuissent in se-
natu, apparuitq; quid sentirent qui vsq; in illum diem dissimulantes siluerunt. Tum ef-
fusa sunt odia in capita duorum proconsulum, quos effictis per mutua odia criminatio-
nibus infectari tum cœperunt: illos fecisse principibus nescio quam spem rerum perfi-
ciendarum, sine qua ne inchoassent rem tantam. Quid multa? Designatur ex nomine:
quorum alter iam dudum senior, omnia pro prudentia inconsultis aliis gessisse: alter prin-
cipum receptator & hospes, multa cum illis secretò peregissee diceretur. Rotas & cruces
pinxere in foribus ædium: & nocturnis clamoribus id perfecerunt, vt iusto timore con-
cussi viri boni, in tutum se receperunt, urbem exeuntes, concedentes in proximam Wis-
mariam. Tum verò in absentum capita concrepuere congesta maledicta, esse illos vr-
bis proditores, qui omnem in vrbe perplexitatem conciuerint, dignos quorum cõfiscar-
entur bona. In eo tumultu hyems peragitur. Lubicenses nihil quod sui esset officij, in-
termisere, mittentes nuncium ad principes, qui placidis verbis molliret iustas iras: ora-
ret quoq; vt rem ab improba plebe & tumultuante vulgo gestam non imputaret multis
bonis viris, qui impetum frenare non poterant. Duces responderunt, non se ignorare
vnde prodierint illa consilia: neminem se expurgare de malignitate posse, quando om-
nium esse crimen publica denunciatione sunt testati. In hoc apparere commune vrbis
consilium. Quibus quum diceretur, illustrem eorum magnificentiam satis intelligere,
multa esse dicta ac facta, quæ tempus imperaret, ad placandum tumultum, alias in dete-
riora prolapsurum: ita tum discessum est, vt dicerent principes, ad omnia se æqua & iu-
sta præstari tractabiles. Interim ciues in locum cedentium proconsulum tres alios crea-
uere, non sine suspicione, quòd videretur tum apparere, qui essent qui rem omnem vs-
que in eum diem gubernassent, vt in reliquum quoque curarent.

CAP. II.

*Obsidetur Ro-
stockium.*

APPETENTE deinde tempore quo fruges essent in agris, equorum futura pabu-
la, duces magno instructu urbem obsedere. Bugslaus dux Pomeranus, principum affi-
nis (quòd geminas eius germanas gemini fratres tenerent coniuges) belli se socium ad-
iungit, obsidionem faciens de sua parte ad orientem. Duces autem Magnopolenses ex
Wernouia latere, ad portam diui Nicolai, & per reliqua imminabant. Ferunt qui in vr-
be tum fuissent, tantam primo aditu omnium fuisse consternationem, vt si mox princi-
pes oppugnationem fuissent aggressi illo tantum aditu, in magnas angustias urbem per-
duxissent, ac fortè cepissent. Nihil erat apparatus: nemo præuiderat quod tum vide-
bant, nemo timebat: ita sibi communiti videbantur, homines stolidi. Sed accepto tem-
pore ad colligendum se, sunt animati, vt inde se pararint ad defensionem. Continuatur
aliquandiu obsidio: & iam cæteræ ciuitates in castra mittebant oratores, causam con-
trouersia cœperunt contrectare. De venia ducum ingressi urbem, cum eo senatu agunt:
& in dies singulos egressi contrectant cum principibus, si qua compositionis forma re-
periretur. Sed nihil tum potuit inueniri, quo magnis & iustis causis exasperati principes
placarentur. Portum maris iam duces tenuerunt, illumque merfis ingentibus saxi ob-
struxere, firmato magis præsidio quod inuenerat. Sed tum ciuitatum oratores frustra-
ti abierunt. Continuatur aliquandiu obsidio: demum sua sponte soluunt duces. Sed tum
ex proximis præfidiis vrgebantur ciues, ne quis vel caput educeret portis. Nam portum
feruantes, & omnem à terra aduectionem interdicentes, custodientesque, satis puta-
bant fame excrucandos. Sed erat intus frumentum non paucum. Exhibant quoque tur-
matim ciues cum peditibus, inuehentes de rusticis prædiis quæ inuenerant. Hoc obser-
uauere duces: & magno equitatu peditatuque concurrebant egressis in loco Pandow.
Ibi confertis manibus aliquandiu pugnatum est. Inuecti principes cum equitatu in pe-
dites Rostockcensium, quòd stipendiariis plurimis vterentur, qui rerum gnari essent,
stabant immoti: factaque est maior in equites principum quam pedites urbicos tum ia-
ctura. Aliquot cæsi, nonnulli capti in urbem pertrahuntur: pauci ex Rostockcensium
pedite perierunt, capti cæsi que. Nam equitatus eorum longè impar hostibus, nonnisi
paucis manum conferuit. Sæpe deinde treugæ, renouata bella extraxerunt aliquot an-
nos: vt diu res in controuersia maneret.

*Ciuitates so-
cia bellum com-
ponere frustra
nituntur.*

*Rostockcenses
prelio non in-
feriores.*

A N N O illo quo principes obsidionem vr̄bis facerent, ante tamen eam expeditio- CAP. 12.
nem, ad diem Dominicæ ascensionis (erat enim septimus octuagesimus) fuit magnus in I 4 8 7.
vr̄be Lubica conuentus vr̄bium de communione Hanſæ Theutonicæ. Tractatū est de
æquabili partitione in Anglia collectæ pecunię, ad compensanda mercatorum damna,
quæ Londoniis accepta fuere ad annum nonum sexagesimum. Collegere autē ex con-
stituto regi vectigali, ex mercibus propriis, decem millia sterlingorum in talentis. Ope-
re precium putavi agnoscere vnde ductum sit vocabulum Sterlingorum. Declarat qui-
dem hoc nomen, ab olim orientaliū magnam fuisse in eo regno authoritatem, quo mo-
do & in Flandria. Nam numisma ex eorum nomine inscriptum videmus, Osterlingo-
rum: vt truncato capite, Sterlingi pro Osterlingis vocitentur. Demonstrant Anglici eā
10 originem, qui hodie scribunt talentū esterlingorum: nos verò breuiantes, dicimus ster-
lingorum. Eam tum permissione regia collectam pecuniam, ex formula compositionis
in Traiecto, magistri mercatores, suis v̄tibus pro dimidia absumpsere, non satis palam
in quos v̄sus: & tamen impenderant, non dico ligurierant. Erant autem triginta aureo-
rum de Rheno millia quę supererant: tantundem perierat. Residuum damnificatis im-
penditur, pro modo damni declarati. Ad eam cōuentionem missi sunt oratores ab Ma-
ximiliano Romanorum rege, pro commodo Brugenſis oppidi in Flandria, vt emporiū
ibi solenne (ſtapulam vocant) ex more renouaretur. Obiecta tum sunt illis plurima, cur
fieri aut difficulter aut omnino non posset. Cōuenit tamen finaliter vt pollicerentur o-
20 rientales, si ab occiduis quoque impleretur. Relicta sunt Lubicæ ad eam rem documen-
ta, literæ sigillatæ regis memorati sigillo: vt ex authoritate principis, etiam subiecti ditio-
nibus eius impleant astringerenturq; . Sed quominus tum exequutioni mandaretur,
ex Flandrenſium parte defecit, qui nouo bello inceſſerant regem Romanorum, inclu-
dentes eum diu Brugis. Venerat quoq; nuncius & orator episcopi Monasterienſis, vir
militaris, qui quereretur magno suo impendio arcem Delmenhorſt ad ſecuritatem iti-
nerantium mercatorum ſuſtinere: prouiderēt illi, quorum commodo inſeruiret, ne ſui
diſpendio domini res fieret. Reſponſum retulit pro tempore neceſſarium, ſed non mul-
tum rebus accommodum, vt ſine magno fructu rediret.

*Mercatoribus
in Anglia dā-
na rependun-
tur.*

L V B I C E N S I B V S tum, omnium ciuitatum nominibus, denunciatur bellum, ab CAP. 13.
filio Olai militis, ante multos annos tumultu mercatorum Bergis in Norwagia cæſi:
30 quod ille filius, nunc primū ex ephebis euadēs, iuſtitiam de paterna nece depoſceret:
alioqui ipſe ſibi futurus exequutor in omnes qui de vr̄bibus nauigarent. Scripſit pro eo
rex Daniæ Iohannes, iuſtas querimonias eius commiſeratus: effectumq; eſt, vt cum eo
ad complementum ſatisfactionis (vt tum putauere mercatores) ageretur. Creditum eſt
illum ad omnia deinceps quieturum. Sed ille obtendens neſcio quid, quæſtionem re-
nouauit: & proxima æſtate duas ex Liuania naues onerarias, Lubicam petentes adori-
tur, & capit. Quæ inerant merces, in manus regis peruenerunt. Sequenti anno tū quo-
que alius ex Liuania, olim mercator, inde militans, quum aduerſus Rigenſes intentaret
querimoniā, itidem duas cum mercibus naues capit, perducunturq; merces in Kopen-
40 hagen. Sed ille vltore gladio, vt pirata, cæſus, luit ſupplicium: mercatores autem nihil
ſe queruntur recepſiſſe, quamuis iſtantiſſimē poſtularint, miſſis ad hoc nunciis. Incer-
tum ſi iure regni res furtiuæ cadant in commiſſum, aut veteris quid ſubſit querimoniæ
in ciues Lubicenſes & ſenatum. Et (vt continuata mala cumularentur) tertio deinde an-
no quidam ex Reualia Liuania natus, Lubicenſium vr̄bi infeſtus, pro fratre (vt ferebat)
male in ea habito, itidem geminas mercatoribus abſtulit naues, ita tamen vt regiæ custo-
diæ merces omnes deſumerentur. Captus erat ab regiis militibus: cauſa eius in iudicio
ventilatur, vt luiturus ſupplicium putaretur: ſed libertati donatus (neſcio an & in iudi-
cio) abibat. Mercatores etiam hodie queruntur, nullam ablatorum damnificatis eſſe fa-
ctam reſtitutionem: eaque cauſa cum multis pender indeciſa.

*Piratis ſuppli-
cio affectus, res
tamen non re-
ſtituntur.*

Q V V M verò bellum ducum Magnopolenſium in Roſtockium duceretur in lon- CAP. 14.
gum, aliquando ciues ſinem dare bello ſtatuentes, conduxere ducentos equites aliunde
ſibi militaturos. Sed venerunt cum illis plures quā alij ducenti, qui remiſſi ſunt commea-
tibus datis: deq; Lubica nauibus impoſiti, Roſtockium perueniunt: nam ad pacem fa-
ciendā videbantur aduocati. Quumq; in ea eſſent vr̄be cum duobus pene millibus con-
ductorum peditum, expectabatur ab iis qui Roſtockenſium fouerent cauſam, vt terrā

peruadentes Magnopolensem, bello finē properarent. Sed tum Rostockenses suspensi treugis & dilationibus, quod arbitrarentur sibi quoque perire quæ in vastatis agris deperirent: conductam militiam sibi fecere inutilem: nisi quod quadā intentata per eam cōminatione, bello finem asciscerent. Itaq; post aliquot menses, conducti equites Lubicam redierunt, nihil magnum exequuti. Interim rex Danorum Iohannes, & item Iohannes Brandenburgensis marchio, omnis causæ facti arbitri, in Wismariā, rex in persona, & marchio per excellentes oratores, cōparuere. Ibi examinato negotio, pro principibus laudum exiuit, condemnatis Rostockensibus ad aliquot millia principibus numeranda. Sed qui quererentur se grauari, laudum ad arbitrium boni viri sunt reducere conati. Iam quidem antè, priusquam Rostockenses tumultum facerent in vrbe, dominus marchio in Wilsenaco, ad præsentiam ducum memoratorum ac Rostockensium (qui in suam partem consulares oratores, de Lubica, Hamburgo & Luneburgo adesse rogarunt) causam omnem controuersiarum inter memoratas partes tractabat. Sed nihil tum fieri potuit, neq; ad exitum res peruenit aut tunc aut nunc. Vniuersitas autem doctorum, magistrorum & scholarium, aliquandiu se ab oppido retraxit, dum obsideretur, dumq; ibi militares versarentur: sed postea, quum res in treugis esset, locum suum repetentes redierunt. Non enim vtile, sed damnosum duxere, diu vacare gymnasium: quod scholares dilaberentur, dispersi (vt fieri solet) in omnem regionem.

CAP. 15. IN Liuoniam iam redierat, qui archiepiscopatum Rigensem in vrbe impetrauit, dominus Michael, qui etiam nunc præsidet ecclesiæ. Isque intentabat res inter ordinem & ciuitatem componere: sed nimium discrepabant, & visus est vni parti nō æquus esse arbiter, qui ordinem indutus gestaret, & ab ordine promotus censeretur. Igitur bellum etiā eo præsentē recrudit, quod ordo amissas arces reposceret, ciuitas belli iure captas non redderet. Magister ipse totis annis viribus, insulam Parwalk occupauit, ibiq; fixit castra: vt vtrinq; riuum asseruaret, ne quis Rigensibus in mare aditus pateret. Antè quidem Rigenses id veriti, ibi in arena fecere munitionem, arbitrati tueri ab inuito ordine. Sed primo statim ingressu captum est: qui autem inerant satellites, pacti vitam & libertatem, dedunt, dimittunturque: sed rustici, qui cum illis erant, sine respectu humanitatis, sub glaciem detruduntur. Ea est autem miserorum conditio, vt mors illis sit in desyderio, & vita in fastidio. Itaque colligati, pede crucem figurant, & insiliunt. Miseranda fors pauperum. Miserant tum Wandalicæ vrbes oratorem in eam prouinciam: qui adiunctis sibi terræ prælatis, rem in treugas inq; compromissum (si fieri posset) perduceret. Iam verò Rigensium fortuna inclinauerat, fessique videbantur, intus vexati à stipendiariis, & foris ab hostibus. Nam collata non diu antè manu, cladem perpeffi sunt ad nouum molendinum, arcem ordinis. Captiui insignes, quos tenuerunt, dilapsi sunt. Commendator de Goldingen, erutus captiuitate, ipsis in niuib. obrigit: reductus in urbem semimortuus, statim vita functus. De Mitow autem commendator venit in castra. Ita vbique Rigensibus aduersa fuere, capto etiam (quod diximus) in insula præfidiolo eorum. Compromissum est ergo in prælatis terræ, qui causam terminarunt, archiepiscopum Tarbatensem, & Curoniensem episcopum. Reddita est ordini arx Duenemunde: ipsa quæ in vrbe fuit, renouanda, non in arcis sed domus formam, præfinitam accepit in laudo consistentiam. Ita facto, comperere Rigenses, quantum sit mali non in suo tempore finem rebus dare.

CAP. 16. ERAT iam annus xci. post mille quadringentos, quum inter Anglicos & oratores urbium consulares, de Lubica, Hamburgo, Colonia, Gdano, omnium de communionē Hanse Theutonicæ nominibus ageretur in Antwerpia. Venerant eò Lubicenses & Hamburgenses, vt voluere, mercatores magno apparatu & sumptu, vsi iumentis supra l. Tractauere cum Anglicis fere per mensem, quum antè etiam totum ibi mensem, ante aduentum Anglicorum, ociofi contriuisent. Sed nihil tum potuit concludi, quod paria paribus semper Anglici referrent atque obicerent. Damna sunt irrogata post initam pacem nostris, ab Anglicis in mari. Reiecerunt illis damna, quæ acceperant Anglici à Danis: nec fuit constantia reluctari, quum ea res de more conicitur. Venere tum Antwerpiam Bruggensium oratores, suam apud oratores ciuitatum causam agentes de emporio: sed medio adhuc bello tenebantur. Iussiq; sunt bene sperare, vt rebus cōplacatis, impleantur expromissa nuper in Lubica. Cū Hollandinis quoq; tum ad partem

Arbitri inter
duces & Ro-
stockens.

Theutonicorū
equitum bel-
lum recrud-
escit, quod mox
per arbitros
componitur.

Conuentus
communione
Hanse in Ant-
werp.

tem Håburgenses, de eorū præiudicio, quòd non sinerēt liberam (vt ab olim) rerū importatarum mercaturā. Speciosa quidē verba data pro verbis: sed nihil à sua consuetudine difcefferunt: nihil est emendatū, ex iis, quæ in quæstione vertebātur. Interim Rostockcenses ciues grauitè intus tumultuantur. Nouē personas cōsulares de nescio quib. insimulabant rebus: domib. suis incluserunt, literas dare cōpulerunt, quib. testificarentur aduersū seipso, quòd nō iniuste concilio exclusi, administratione essent destituti, pecuniaq; exacti. Sed vicinarum vrbiū cōsulares misere ex suis quosdā in eam urbē deputatos, qui rē inter cōsulares & communitatem componerent: qui magno labore, non minori periculo, toto triduo laborantes, vix perfecerunt, vt redditis chirographis, in subsellia sua ad concilium reponerentur. Erat per omne tempus princeps factionis in vrbe quidā ex latomo causidicus, ex causidico coctor, tum ductor factioforum: qui multis tergiuersationibus rem distinebat, cum viris LX. quos de more ciuitatum commotarum statuerunt. Confortē ille suum effecit proconsulem. Sed ille prudenti vsus consilio, quū videret ambos male habituros, si non ille ductor periisset, effecit vt iustis tamē de causis captus, quū nullum faceret finem rerum in perturbatione continuatarum, cum altero operis sui cōsorte, in ipsa turri, sine turbis, celsus gladio, lueret suppliciū. Ex eo autē die pacatiora sunt omnia in vrbe facta, postq̃ duorū sanguine restinctū est diuturnū vrbis cōmotē incendiū.

IN quintum annū extracto bello, quod tamē treugis multis intercipitur, tandem primo & nonagesimo anno terminatur, inter duces Magnopolenses & ciues Rostockcenses. Ea verò lege componitur, vt collegio in suo statu permanente, aliquot millia principibus darentur: pulsi ē statu reciperentur, & cum iis qui in nouum erant allecti conciliū, considerent. Principibus is articulus in formula non placebat, quòd qui in eum ordinem peruenerint, occupata subsellia retinerent: sed erant qui non aliter cōsuli posse rebus arbitrarentur. Passi sunt principes, eam quoq; rem contra sententiā animi decurrere. Nec diu post, in eadem prouincia, nouū & inauditū piaculum cōmisere Iudei, in oppido Sterneberg, principatus Stargardiæ. Nam coëpto ab impiissimo sacerdote Christi sacramento, impiè sunt abusi. Vbi viderent male sibi rem cedere, reddiderūt sacerdoti. Ille fodit in terrā miserè ac miserabilis: quē sanum destituit consilium, postq̃ impium iniuit commercium. Ad pœnā illum præparabat cui contumeliā est ausus irrogare: alioqui inuenisset alteram viam seruandi sacramēti, nisi in suam pœnam fuisset excæcatus. Defossū autē publico loco diuinissimū Christi sacramētum, mirabiliter innotuit: effossumq; defertur in ecclesiam. Iudæi concremantur. Presbyter ipse Rostockij degradatus, crudele luit (vt erat meritis) supplicium. Nam ignitis per viam forcipib. tractus, lōgo itinere perducitur in montem Caluariæ (capitum ipsi vocāt monticulum ante urbem) ibiq; congestis lignis concrematur. Satis insigni (vt ferebant) cordis compunctione cordialiter instinctus, supplicium æquanimiter excepit, inter omnia sæpe repetēs, etiam maiorib. se dignum cruciatibus: quos volens expenderet, si modò peccatrici animæ miseratur Deus. Inque ea compunctione defecit. Cæptus est inde concursus vndecunq; populi in locum Sterneberg: facta & infecta miracula denunciāt improbi sacerdotes: multiplicātur oblationes venientium. Principes segregata inde portione, collegium suum in Rostockio perinde firmant, coemptis redditibus, quos in eo seruientes quotidianis distribuunt impendiis: ornāmēta sacrarum quoq; vestium inde procurāt, ad incrementum diuini cultus in eo.

DUCATVM oriētalis Wandaliæ, quæ Pomerania est, tum administrabat princeps egregius Bugslaus, Erii ducis filius: cuius temporib. in vnum se ducatus Stetinēsis reciderat. Pro quo cum marchionib. de Brandenburgō est depugnatum: sed tamē permansit (vt diximus) apud Ericum. Deinde verò mortuo Werflao fratre sine virili prole, Wolgastensis (qui etiam Bardensis dicitur) tenens & principatum Rugiæ & dominium vrbis Stralsundēsis, cessit Erico. Ita illo decedēte, ad vnum Bugslau, filium eius, omnis illa ditio quatuor principatū concessit: qui cum summa omniū laude ita rem gessit, vt (qd̃ illa regione insolitū erat) summa itinerū esset securitas. Exterminauit militares illi quæstui in seruiētes: alios in exiliū ire iussit, alios feriri gladio: vt ex lōgo tēpore meminerit nemo, p̃ longissimū ei⁹ ditionis tractū, vllo quicq̃ ereptū latrocinio. Contenderāt aliquādo vicini principes idē in suis ditionib. efficere: sed vicinia principatū & multitudo principū non finit: nā ex multis angulis erumpūt improbi. Facit hoc principantiū multiplex imperiū. Vnde & in Frācia, Hispania & Anglia, hoc genus latrocinij publici pene incōpertum est.

Ecc iij

Tumultus Rostockij coortus, duorū supplicio cōprimi tur.

CAP. 17.

Quinto demū anno finitur bellum Rostockcense.

Indecorū an dān fuit hoc?

Hæc adiecta fidem narrationis totius eleuant.

CAP. 18.

Pomeraniū latronibus infectissimū.

Latrociniorū causa.

Erat per ea tempora in his Wandalicis urbibus. annonæ insignis caritas, propter ea quæ tunc sæuierunt inter reges Romanorum & Francorum bella: ut portus Franciæ occlusi, nullas emitterent in Flandriam Hollandiamque fruges. Tum Hollandini noxiū genus hominum, (quod populandis terris natum est) diffusum per regiones orientis, Liunioniam, Prussiam, Pomeraniam, coemebant omnia quæ ibi essent frumenta. Inde quum nihil adueheretur nostris ex illis regionibus, nec parcerent etiam mercatores per vicina loca aceruare fruges, & in Hollandiam transportare, ubi magnum illis esset precium: inde nata est flebilis illa caristia, quæ multam perdidit plebem in agris: peremissetque incomparabiliter maiorem, nisi ex vicinis urbibus esset consultum. Videre fuit in eis urbibus iacere ad porticus ecclesiarum, illam colluuiem pauperum fame deficientium, quum principes terrarum illi rei minus prospexissent. Ferunt & ex his nonnullos esse factos mercatores cum militibus, miserabiliter rerum perturbato ordine: dum se principes priuatorum sordidis quæstibus, & priuati principum honoribus impudenter immiscerent.

CAP. 19.

RESPEXERE per idem tempus Wandalicæ urbes, ad euentū eius belli quod Henricus dux Brunswicæ tum ad Brunswicū gerebat, concursu & accessione omnium vicinorum principum. Quod si opus in manibus illis fuisset prosperatum, ut oppugnatam obsessamque urbem caperet, de ea quæ reliqua videtur, paucarum urbium qualicumque libertate, tunc delibatum satis fuisset. Sed quum is esset exitus quem in Saxonia diximus, quæta mansere cetera. Marchio autem Brandenburgensis Ioannes, per aliquot superiores annos, urbibus veteris Marchiæ id frænum iniecit quod antè ignorabat. Nam eas, quæ videbantur supra ceteras eminere, vehementer emunxit: ut cæteris facile parificaretur. Cæterum in omnibus insignis tum videbatur tenuitas. Principes quoque Magnopolenses suo Rostockio manum non retraxere, omni sollicitudine prouidentes ne ad pristinam populus rediret insolentiam: iam de axissa (sic. n. vocant vectigal potabilium) curantes: iam verò de prædiis quæ olim erant feuda, cum illis disceptantes. Conuocauit autem aliquando dux Magnus, cum fratre, splendidam suæ ditionis militiam, & introire urbem suam ex quibuscumque causis instituit. Sed Rostockenses incertum quid suspicantes, portas seruauere clausas. Eam rem plurima prosequuti sunt principes indignatione, quod urbem suam pacatus introire non sineretur. Noua inde dissidia. Vnde etiam aliquot conuentibus, factis & interloquiis, eò res rediit, ut constituto die urbem egressi primores senatus cum ciuibus, proiecti ad pedes principum veniam precarentur: qualis etiam erat compositionis formula ad magnam illam collegij causam terminandam, aliquot millibus, etiam nunc ad nouam causam persolutis. Ita curarunt in hodiernum principes, ne de facili resurgant ad pristinam frontositatem, in quam videntur faciles & prouini.

CAP. 20.

PER quod tempus, quum in Flandria excitaretur apud sublime Philippi, iunioris ducis Burgundiæ, concilium, causa captæ olim antè viginti annos galeæ, siue biremis, à Paulo Benekè homine orientali, de Prussia nauigante: renouarunt eam quæstionem Florentini mercatores, instituto processu aduersus orientales mercatores, qui Brugis diuersarentur: impetentes quod bellum fuisset generale totius nationis, capitaneus generalis, qui nauim cepisset: perinde omnes de natione teneri de damnis tum irrogatis. Mercatores, homines litis imperiti, fecerunt tamen quod debuerant: mittentes nuncium, non procuratorem, ad excusandum, non respondendum: qui priuilegia nationis obtenderet. Se illis locis commorari ad usum mercaturæ: de facto autem consilio suarum ciuitatum non se intromittere, nec ad se pertinere quod egerit Paulus: nullam cum illo communionem, nullam habuisse intelligentiam. Si patiatur aduersarij ut sine lite consistant, id se cupere & orare. Si minus, ut iuxta continentiam literarum & priuilegiorum, indulto tempore, illos patiantur abire. Replacatum est, fuisse Paulum comunem totius communionis & nationis ad bella capitaneum, idque de literis docebat Gdanensium: ideo teneri generaliter omnes de natione. Adhibuere processui suo nonnullas solennitates, ut colorarent: sed litigarunt sine aduersario, nulla lite contestata, nullo procuratore ex aduerso. Sic peruentum est ad qualemcumque sententiam. Eam quum exequi tentarent iidem actores Florentini, rogati à mercatoribus, ut supersederent, quoad ciuitates orientales admonerentur. Multis dilationibus. protracta res est. Quum iam urgere vehementius viderentur, misere ciuitates Wandalicæ oratorem & nuncium ad principem Philippum, qui prorogationem causæ postulareret, donec anno proximo ciuitatum de communione Hansæ Theutonicæ cætus & conuentus fieret: tum constituendum de tota causa. Vix magna difficultate impetratum est à parte ut pateretur: permisum

Urbibus veteris Marchiæ frænum iniicitur

Rostockenses principi, quem excluderant, supplices fiunt.

Florentinæ biremis captæ iudicium.

sum tamē post multā causæ intricacionem. Erant. n. nō pauci in cōcilio homines, qui causam Florentinorū fouerent: q. versura, quæ fuit Lombardorū, asscurantiū merces Anglicorū, pertineret ad nōnullos boni generis: quorū erat patrimonium in mensa eorundē.

Eodem tempore, quum annus ageretur xcvi. per eundem ciuitatum Wandalicarum (totius tamen Hansæ Theutonicæ nomine nuncium, adiunctis dominis Coloniensibus, qui in Antwerpiam illi constituto die concurrerunt: actum est cum Anglicis de perpeffo damno in mari, deq. infractiōe & violatione libertatum & priuilegiōrū in Anglia nostris hominibus indultorum. Sed posteaq. per mensem integrum verbis sunt reddita verba, nihil tum poterat concludi: quod Anglici causarentur sufficiens de parte ciuitatum non esse mandatum. Promissa cautio sufficiens de rato non est acceptata. Itatum disceditur, rebus ad treugas solitas in duos annos reiectis. Per idem tempus missus est idem ille Wandalicarum urbium nomine, qui suprà, nuncius in Franciam, ad maris Admiraldum, virum nobilem: vt quæreretur multas in mari ex Frācia fieri deprædationes, aduersus perpetuam pacem, quæ esset inter coronā & ciuitates. Satis habere in promptu easdem vrbes, quæ par pari redderent: sed deferre maiestati regiæ, ne antè se quàm querantur, vindicarēt: orare vt rebus finem faciat. Compertus est ille Admiraldus in vrbe Parisiorum: ibiq. præfente archiepiscopo Lugdunensi (qui & cardinalis Romanæ ecclesiæ) & aliquot ex Parlamento præsidentibus doctoribus, responsum est nuncio: Non placere regi si quæ fiant aduersus fœdera, quæ ille manere cupiat inuiolata: constituisse illum qui talib. rebus prospiceret: sed maiorem esse quorundam audaciam quàm cæterorum diligentiam. Cauendum ne Germani sint qui ista faciant, & primi veniant ad querelam. Curandum ab ea parte omni diligentia, ne ex Galliis ista fiant. Cæterum si quid aduersus interdicta factum dicatur, esse iudices: non denegandam querulantib. iustitiam. Replicatum est de dilatione exequendæ iustitiæ: multos antè à Francis damnificatos, iam expendisse plura in processum quàm fors ipsa sit, & tantundem consequi. Sed deinceps sollicitior omnium rerum habenda cura promittitur. Extrare prouisionē regiā, nequa armata educatur nauis de portibus Galliarum, nisi inuentis fideiussoribus in eo portu, qui satisfient, eam classē aut nauim non damnificare fœderatos: curandum nostris, vt publicetur de more in Parlamento. In eam tum spem disceditur. Id tamē prouenisse cernimus ex ea tum denunciatione, vt ex illo die in annum nunc quintum, nihil sit piratarū ex Francia repertum in mari: quod fœliciter dictum velim, ne in reliquum cōperiantur.

Deinde ad annum proximum conuenere omnium de cōmunionē Hansæ Theutonicæ urbium consulares in Lubicam oratores: ibiq. primum (vt assolet) de communibus mercaturæ rebus & profectibus multa constituuntur, deploratumq. emporiū Russiæ Nouguardia. Iam diu consenuit ea querimonia. Nam qui nouissimis annis ibi remanere nostri mercatores, male sunt habiti, in vincula ademptis rebus omnibus cōiecti: nec satis potuit sperari de illa rerum restitutione. Nam personæ diu in vinculis habitæ ex mandato magni principis Musgouiæ, postea dimissæ, quum redditum pararent in patriam, magna vi tempestatis interceptæ perierunt in mari. Retenti aliquot obsides, incertum quādo liberandi. Eam mercatorib. illatam calamitatem inde multi autumāt, quod inter Daniæ regem & eundem Musgouiæ principem multæ fuere legationes, specie quidem de rebus Sueciæ: sed multorum præterea aliorum tum putāt habitam rationem. Rex enim Daniæ fertur insimulasse Lubicensēs, quod procures Sueciæ in se multis fouerent occultis consiliis, ne regi pareant: quæ suspicio multorum fuit origo malorum. Et tamen in exitu rerum compertū habebat idem rex, sine causa insimulatos bonos viros. Sed tū in multorum animis ea pertinaciter insedit opinio, ambasiatā crebram inter principes memoratos effecisse, vt tum nostri mercatores in Nouguardia tenerētur. Verū Reualia irrogata cōtumelia eidē Musgouiæ magno principi, magis potuit animū eius exasperare: q. improuidē ferūt esse dictum, quū in horrendo flagitio deprehensus ibi Russus incendio consumeretur, si ipsum tenerēt principem, in eo flagitio, quo modo canē concremarēt. Id quum renunciaretur, fertur excanduisse in irā vehementer, & ex eo die machinatum deteriora omnia. Magne ibi amissæ merces: sed maius malū calamitas victorū: maxima verò iactura per eā occasionem in mari pereuntium iuuenum. Ipsum verò principem, quū audiret indignam vocem, ita ferunt ira incaluisse, vt fracto quo utebatur baculo vir grandæuus, inque terram deiecto, in cœlum suspiceret, diceretque frendens, *Vindica*

CAP. 21.

1497.

Causa valde
implicata non
potest expediriCiuitates Hansæ
se apud Francorum regem
queruntur.

CAP. 22.

Simulatum
causæ inter Danum & Musgouiæ principem.

Deus, & indica causam meam. His rebus ferunt incensum in nostros. Tum verò ciuitatum oratores decreuerunt ambasiatam mittere in Liunioniam, quæ cum Liunionensibus ageret super tota causa, ad res componendas inter eundem magnum principem, & ciuitates de Hanſa. Tranſierunt illi magno per terram itinere ad contermina Ruſſiæ: & cœpto aliquando tractatu, quum viderent per fraudem ſe corona cingendos & includendos, abducendosq; retro tulere pedem, nulla memorabili re conſtituta. Nihil enim barbaro illi de fide, nulla cum minus res angit: qua ex cauſa periculoſiſſimè cum illo agitur.

CAP. 23.

*plebs de clero
conqueritur.*

*Hamburgi inter
clerum & po-
pulum diſcordia*

PER eandem tempeſtatē clerus in vrbib. Lubica atq; Hamburgo, ſcēlicius agere vi debatur quibuſdā quàm vellent. In Lubica quidam abuſi ſunt permiſſa libertate, q, cereuiſiam inuectā, ſine diſcrimine minutatim venderēt: & rem vſib. permiſſam neceſſariis, 10 verterunt in quæſtū. Conſtituit ſenatus, vt quoniam priuilegio abuterentur, amitterent, ſoluerentq; in reliquum axiſam (ſic vocāt vectigal) cum cæteris. Omne onus rei publicæ incumbere populo, quū clerus nihil faceret: nihil in tantis opib. clerū conferre publicis impenſis, videri oneroſum. Clerus papalia & imperialia ſui ordinis præferbat indulta, permiſſionis vſum diuturnū, & in his orare vt ſinerentur permanere: alioqui noſſe illos quomodo quēq; oporteat pro ſuo ordine decertare. Magno quidē apparatu res inchoata, interuentu pōtifiſcis conqueuit, abuſib. reformatis. In Hamburgo moleſtior erat cauſa, q, populus cum patrib. in ſuſpicionē venerat, per clerū fieri occultis machinationib; 20 vt in Romana curia & ſenatus & ciues vexarentur: idq; ex literis inconſultè ab vrbe miſſis, in nomē quorundam falſo efferebatur. His literis quaſi Euangelio creditū: pro cōper- to fuit, omnia ex clero in illos machinari. Ex hac radice amara pullularunt germina peſſi- ma. Conſtituit ſenatus inter ciues, vt in domibus, quas paucas habebat clerus, nemo quē ſtum faceret. Erant nōnullæ coctiles ad faciendam cereuiſiā (in quib. potiſſimus & vberimus eius vrbis eſt quæſtus) & aliæ caſellæ: per eam conſtitutionē vrgeri volētes, vt cle- 30 rus eas domos diuenderet, & in laicas manus reduceret: quod ex quadam concordia fie- ri oportere prætendebant. Interea id quoq; poſtulatū à clero, vt muris, & foſſatis, & propugnationibus, ad communē deſenſionem magno ſumptu factis, facerent contributio- nem. Dum ea res in deliberatione pendet, patres ipſi (quod factu pernicioſum erat) voca- tis in prætoriiū ciuib. articulos ſupra ſexaginta cōtulerant, in clerū conceptos, ſingula capita declarantes. Id quid erat aliud, quàm ardentem odiis populum in clerū protinus 30 inflammare? Clerus deputatis nonnullis adiit ſenatū, intelligere cupiens quid ea ſibi vel- let accuſatio apud ciues, non vocatis qui reſponderent. Iudices non erant, qui querimo- niam acceperunt: ipſos patres pro ſua prudētia futuros mediatores, ſiquid inter clerum & populum eſſet quæſtionis. Si docere volebant populum, aduocandi erant qui reſpon- derent: ſi inflammare, hoc eorum grauitati & prudentiæ non cōgruere: noſſent quid de eorū ad ciues præcepto iura cōſtituiſſent, vbi ex indiſcreto adimitur clero ſua libertas. O- rare vt ad amicū ſuper omnib. cōtrouerſiis tractatū clerus admittatur: exhibitū quoq; (ſi hoc mallent) clerū eſſe paratum ſubire cōpromiſſum. Vtrunq; negatum eſt: neq; n. in re (vt dicebāt) ſemel imò crebrius acta & cōſtituta, literiſq; deſuper ſigillatis cōprobata, aut tractatū aut vllum paterētur cōpromiſſum. Clerus concordia, quam illi prætenderāt, nul- 40 lius eſſe momēti aſſeruit: etiā id non de ſuo capite, ſed ex iuris diſſinitione, per arbitrorū diſcuſſionē poſtulabat declarari. Sed nihil tum pſuit. Inter alia quoq; oratū, agnoſcerent ſacerdotiū, etiam de veteri iure, pettinere ad publica bona: nō eſſe alienū vrbi clerum, in qua ius habeat ciuilitatis: multi ciuiū filij, ſed & aduenæ ius tenerēt ciuitatis: quæ foris ac- ciperent, intus inſumerēt. Vt ſaltem permittatur libertas clero in vtendis domibus, quæ religioſis foris daretur, qui totos dies eueherēt. Nulla æquitas impetrauit. Nam radix a- mara (quā diximus) ignorāte clero, omnia ea ſubuertit. Per qualemcunq; tamen viā effe- ctum eſt, vt ex octo coctilib. quatuor diſtraherētur, cæteræ ad eum diē quo de omnib. cō- ſtitueretur, tenerentur. Promiſſumq; clero q, de veteri more de eorū redditib. curaretur, ſeruareturq; in reliquū quod ab olim eſſet ſeruātū, nullo nouo dato, nec veteri detracto. 50

CAP. 24.

*Florentina na-
uis cauſatur-
ſum agitur.*

INTEREA mittunt ciuitates Wandaliæ omniū nominib. legationē ſuam in Flan- driam, ad tranſigendū ſuper negotio proceſſus cōtra mercatores habiti, in cauſa capte o- lim Jiremiſ. Aderant Gdanenſes, ſuperuenere Coloniēſes. Primū cum Anglicis Brug- 60 gis agebatur, vt erat diſceſſum ante bienniū. Sed prima (vt ſolebat) cauillatio de mādato ciuitatū, in quo diuturna & perplexa erat diſputatio: gaudentib. Anglicis qualicunq; oc- caſione

caſione diſtinere tractatū cauſæ principalis, in qua non bene ſperabant. Vt tamen ventū eſt ad principalia, eadē quæ ſolet tergiuerſatio, de violatione immunitatū, quæ noſtris p-
tinerēt in Anglia. Miſere regij nunciū ad regē, ſcripſeruntq; oratores ciuitatū: ſed illi re-
maſere ſine reſponſo. In ſumma hoc agebatur tacitē, vt pertęſos vrbiū oratores docerēt,
regē in ſuo regno requirere, ſi quid vellēt: quod ſumm⁹ pōtifex, qđ Imperator, qđ reges
Chriſtianifmi nō recuſant, ſi quid ex eo velint. Exit⁹ tamē is erat tractatū qui ſolet, vt in
bienniū treugis conſtitutis, gauderet quęq; pars ſua immunitate, pendentes quoq; cauſę
cōquieſcerent. Hoc nouiſſimū eſi inſtāter petitū crebriusq; repetitū eſſet, nō ſatis appa-
rebat quid animi in ea parte haberēt Anglici, omnia reiiciētes in ſublime Perlamentum.

- 10 **Q** V M ad regē Angliæ iret nunciū, ne quid tēporis infructuoſe labatur, cauſa Flo-
rentinorum mercatorū longo circuitu eſt acta. Miſit princeps domin⁹ Philippus ex ſuis,
qui ſe mediatores facerēt ad rem componendā, præſidentem Flandriæ, ſupremū baliuū,
& aliū doctore: qui poſtea Bruggenſis proconſul, rem omnē perfecit. Sed illi tum nihil fa-
cere poterant, q; parti actrici nihil impendendū eſſet ab orientalib. Cum Bruggenſib. ve-
rō actū eſt, vt ſi illi quouis pacto inuenirēt viam adimendę noſtris moleſtiæ de proceſſu,
manerēt noſtri mercatores in prouincia, & ciuitati vt poſſent, cōmodarent: alioqui po-
pulariter exituri in Franciā aut Hollandiā. Illi diu deliberauere. Venit in memoriā nego-
tium emporij nuper Lubicano conuentu concluſum, ſed de Flandrenſiū bello non con-
ſummatum. Viſum eſt Bruggenſibus, ſi id procederet, inuenturos viam qua adimerent
20 noſtris omnem de proceſſu moleſtiā. Diu laboratum eſt cum aduerſa parte: magno ære
fuerat quietanda. Ibi multum fluxit temporis, priuſquā conſtitueretur qua ſumma mer-
carentur Bruggenſes pacem orientalibus, ab ſententia. Conuenit deinde, vt magno ære
expromiſſo Bruggenſes acciperēt literas. Facta eſt illis certitudo ab oratorib. Hanſæ, cō-
ſeruandum Bruggis ius emporij ad formā conſtitutam in cōuentu Lubicano. Cauſa in
ſublīmi concilio diu ventilatur, maximē annitente domino Rolando doctore, & procō-
ſule eius oppidi: qui & ipſe in cōcilio eſſet domini ducis. Dedit Philippus dux literas, con-
firmavit patris ſui conſtitutū ſuper eadem re. Oratores aut orientalium, omnib. in oppi-
do Bruggis cōſtitutis, principi in Gandauo ſe obtulerūt, gratias agentes q; rebus finē de-
diſſet: orātes vt à magnifica & illuſtri dominatione ſua cōſtituta, perpetuū robur obtinc-
30 rent: polliceri de ſua parte, vt hinc ab noſtra diligēs quoq; curetur. Admonuit, nō habere
ſe in vniuerſis ſuæ ditionis prouinciis vllam urbē, cui ſit magis affectus quā Bruggenſi.
Et tamen Hollandini cum Phriſiis, non diu poſt obtinuerē declarari in ſublīmi concilio,
ſe non cōtineri in generali cæterorū conſtitutione, vt exempti haberētur ab obſeruatione
iuris emporij: Stapulā illi vocāt. Idq; princeps, ſolenni miſſo ex corpore cōcilij nun-
cio, curauit orientalib. intimare, cum poſtulatione vt pro exemptis illi haberentur. Sed
non poterat illi dari fructuoſum de ſuper reſponſum, q; abeſſent multi quorū intereſſet.

- Q** V O tempore per brumam Hamburgenſes cum plebe patres, nouo more & pru-
dentibus viris alieno, capitulū eccleſiæ illius coanguſtabant, vt cōcuterent, extorquētes
iusto metu quarundam rerum expromiſſionē. Nam inſtructis antē & inflammatis odiis
40 ciuium ad hoc euocatorū, magna manu collecta, ſenatus cum illis poſtulauit, capitulum
adeſſe in capaci reſectorij loco: ignorāte clero q; tanta eſſent aduēturi multitudine: alio-
qui ſibi quiſq; cōſuluiſſet. Non erat inſolitū venire totū vrbis conciliū, ad tractandū cū
capitulo: idq; tum expectauere. Illi verò multitudine circumfuſi venerāt. Ibi quū aliquan-
tæ querimoniz, in clerū præſertim & capitulū, ſpeciatiim quaſdā perſonas ex nomine de-
ſignatas, intenterētur, q; perperā clerus (& præſertim in eo maiores) in populū ciuitatis &
conciliū ageret, ſuggerentib. illis vt in ſenatū cauſæ in Romana curia excitarētur: & quæ
in manib. fuiſſent perſonarū de capitulo, vt facilē terminarētur, eò eſſe miſſas, vt vexaretur
vrbis conciliū: ita vt male iudicātes fecerint cauſas ſuas. Priuatim ciues nonnulli ſuas
quoq; querimonias detexerūt in perſonas: & iam inſlāmati ira & odio ciues, nō ſunt paſ-
ſi reſpōderi obiectis. In ſumma, poſt multos clamores & incōditas rixas, ciues ipſi vrgen-
tes capitulū concuſſerūt, ea conſtituentes quę ſequuntur: Si vnā ſecū in vrbe vellēt in re-
liquum cōmorari, quatuor iſta capita ſubirēt: cauſam Ellinghuſen duæ ex capitulo perſo-
næ exciperēt terminandā: quæ inſimulabātur, q; malitioſe illam nō terminarint, quū po-
tuiſſent. In cauſa fontis: quæ pendere dicitur, agerēt pro decreto ſenatus. In cauſa mona-
chorum, traderent literas ſigillatas. Et ſi cōprobaretur, vnū illum qui abeſſet ex capitulo,

CAP. 25.

Cū Bruggen-
ſibus orienta-
les paciſcuntur.

CAP. 26.

Hamburgen-
ſis populus cū
clero expoſtu-
lat.

*Ecclesia est in
rep. non cōtra.*

qui criminaretur, falsum deposuisse in Romana curia, illam causam capitulū in se suscep-
ptam, eius nomine terminaret. Simplici & violenta concussione vsi, voluere sine cōtra-
dictione, vt antequam discederent, capitulū assentiretur: adiicientes, quod si nō satis nu-
merosi adessent, curaturos vt adesset maior multitudo. Quid facerēt inter angustias de-
prehensi capitulares? Ibant quō necessitas & iustus metus impulit. Eam tamen in causa
fontis adhibuere speciem, vt senatus quasi medius inter capitulum & ciues, quos ea res
tangeret, esset. Sed ita mediator factus est, vt ne vnum assēm remitterent: ludibrio habi-
ti ad incommoda videri possunt. Quis in extrema barbarie grauius aliquid formidaret?
Ne publico non actum videretur concilio, aderat senatus hęc audiens: passus etiam dissi-
mulanter, vt staret in cōspectu ex eorum familia turgidus minister, qui armis & igne mi-
naretur prædiis & personis capituli. Egregiam verō laudem, & memoria dignam sempi-
terna, ab iis viris qui publicē præsident, tale aliquid institui & autorizari.

CAP. 27.

*Repulse dolor
in archiepisco-
patus petiti-
one, vastitatis
causa.*

PER eadem illa tempora Iohannes comes de Aldenborg, quū non æquo ferret ani-
mo, fratrem Ottonē, Bremensem canonicū, in electione archiepiscopi esse præteritum,
eiq; prælatus virum plebeij generis, antē diu maiore ecclesię prepositum: cōparatis armis
mouit in Phrisiam illi propinquam, quæ ecclesiæ debuit parēre: Stadland, Blexen, Bud-
diaden vocant, q; ad Iaderam fluuium colunt. Eamq; accepit in deditionē, ac tenuit, inca-
stellatis ecclesiis: quod præsidia alia ibi non essent. Magnus iunior dux Saxonie inferio-
ris, quū antiqua ditione teneret Hadeleriam, vicinā illi Wurfatiā cogitauit inuadere, pa-
tre ad omnia quieto. Id Bremenses Hamburgensesq; non passi, inito fœdere cum archie-
piscopo Bremensi, communib. viribus ducunt in Hadeleriā, eamq; vi occupāt. Magnus
dux apud vicinos principes cōquestus, quod patrimoniū illi suum adimeretur, effecit, vt
ex communi principum fœdere literæ conscriberentur ad eam gregariorum peditum
manum, quæ se Guardiā appellauit. Plurimū tum terroris nomine ipso præferebat, quod
rex Danię recēs per eam occupasset Sueciā. Venit sub brumam ea hominū colluies, &
ex Aldenborg in diocesim Bremensem traicere tentauit. Id quū non posset, obseruata p
incolas aduersa ripa, retrouertit iter per Verdensē ciuitatē: nemine prohibente transie-
runt. Nam episcopus Hildesemēsis, idemq; administrator Verdensis, tentauit se illis obui-
cere. Vbi verō auxilium quod expectauit, nō sensit, noluit alienam causam facere suam.
Itaq; Bremensem diocesim quā poterant contingere, vastauere. Ex terra Luneburgensi
aduecta sunt illis quæ poterant alimēta, ex vicinis vrbibus nihil sunt assequuti: & ideo in-
signiter esurierunt. Oppida Stadiū & Buxtehude tentantur: sed immisere Hamburgenses
vtriq; præsidium, vt defenderentur: neq; gelu tantum durauit in glaciē, vt vndiq; oppu-
gnarent. Vnde etiā factum est, vt vetus quæ dicitur terra, maneret immunis. Quid face-
ret archiepiscopus à militarib. suis non satis defensus, qui maluissent ex Saxonie ducib.
vnum archiepiscopū? Id etiam tum intentabāt. Sed respexit ille in ducē Brunswickcen-
sem Henricū, cuius filium, cōsentiente capitulo, nec audēte repugnare militia, elegit ad-
iutorem. Illico Henricus dux arma contrahit, equites peditesq; vt exigat dioceſi hostes: à
vicinis ciuitatib. pactus pecuniā, si illos fugaret gregarios, ita vt non alibi formidētur. Pa-
ratus inuadere, ab oratorib. regis Danorū reuocatur, qui eam manū conduxit ad stipen-
dia. Igitur armis dux abstinuit, passus eos transportari in Holfatiā per Albim, prius tamē
recuperata Hadeleria pro Magno duce. In quorū abitu exusta sunt monasteria vetus &
nouū, iuxta Buxtehude, puellis se in oppido cōtinentibus, Tzeuena & Porta cœli: dissipa-
tis virginib. leuiorem sensere manū. Hartzeuelde exurit. Beatæ Mariæ apud Stadium
ciues, veriti hostibus fore receptaculum, antē confregerunt. Hic fuit exitus vastitatis.

CAP. 28.

INTERIM Hamburgenses, quum ignorarēt quid sibi ea res vellet de cōducta per
regem Guardia magna, quū essent extra gratiā sui ducis Friderici (quod piscātes ex ea vr-
be in Sacra, vt vocant, insula, tumultū conciuissent, in quo ducis officarius caperetur) nō
satis constitutū habebant quid sperarēt formidarēntve, vbi prospera fuissent militantib.
omnia. Urbem suam per mediā brumam vallis & fossatis communierūt, magno nimirū
& sumptuoso opere, quod extat. Misere tamen nuncium qui rem apud ducē compone-
ret: idq; factum est paulo anteq̃ expeditio procederet in Thietmarsiā. Pendebat omnis
res ad exitū belli in ea terra. Sed per eam stragē, quam in Saxonia ibi factam diximus, res
quievere. Iohannes tum etiam, comes de Aldenburgo, quū prosperis reb. Thietmarfo-
rum animū induerent Phrisij, rursus est exactus, terraq; quam occupauit, in pristinū sta-
tum

tum est redacta. Sed quū Albertus dux Saxonie Phrisiā occidentalē tūm rediēs cum exercitu, pulsus aduersantibus, haberet ad vota, oppidum Groningen, opitulante Edzardo Phrisie orientalis comite, oppugnauit. Quumq; ibi res nō procederet, ipseq; Albertus in castris finem viuēdi faceret, nihil etiam renouatur in aliis palustrib. Hic est rerum status vsq; in M D. annū. Cætera Deus benevortat. Quod verò ad causam cleri pertinet in Hā-
 10 burgo, ille quum esset cōmonitus (vt diximus) ante duos annos à senatu, vt ad munitionē vrbis cōtribueret, dum muri, turres, valla, fossata firmarentur, respōsum dedit, Quamuis ostendant vtriusq; fori placita iura, quid ille casus deposcat, nō vsurum tamē clerum eo perfugio, si liceat ei cōtrahere cum senatu (*faciendo vt faciant*) & gratia ei repēdatur pro
 20 facto: nō refragaturum quominus faciat pro virib. Et quū à ciuib. suggereretur vt ab omni clero vnus anni redditus deposceretur, triēnio per partes dandus: nimis hoc visum est exorbitare, quum ex ciuib. nemo tantum susceperit oneris. Et quum obiiceretur de annuo multiplicatoq; ciuium impendio, replicatum est à clero, nunq̃ prætēmissum clerū, quominus in omni arduo negotio, quod immineret, contribuerit reddituariis ex marca solidum, aut conforme aliquid. Obtenditur multa esse annua millia, quæ clerus intra vrbem possideret: vt eius rei certum aliquid comperiretur, simul vt intelligeretur quātum posset de suo clerus conferre, siquid magnum ediuerso promitteretur. Inuentum est, nō esse quartam eius summæ partem quæ à laicis putaretur esse apud clerum. Post omnem tamen diligentiam, quum non posset clerus ea re commercari quod cuperet, spontanea
 20 contributio conqueuit: deq; iuris dispositione apud comprouinciales facere spon-
 dit capitulum diligentem perscrutationem, & ex commodo se illis responsurum.

L V B I C E N S E S mercatores iam diu fauorē nullum sensere in Daniæ regno, quū
 naufraga bona nō redderentur iustis dominis, & nonnullæ naues captæ cum mercib. nō
 restituerentur: insuper immunitates mercatorib. in regno dudum permixtæ & indultæ,
 male seruarentur: quum magna rerum pars clam rege, & eius iniussu (quod postea appa-
 ruit) ageretur. Querulantib. aut nō tam promptē de iustitia satisfaceret, q̃ rex suspicione
 in Lubicensē senatum non vacaret, per illum occultis agi machinationib. vt Sueci mi-
 nus parerent, magis autem rebellionem regi ostenderent. Nouissimē, quum iam rex mis-
 sis in Lubicam oratoribus, pōtifice, milite ac viro militari, insinuaret illis perfidiam in se
 30 procerum Sueciæ, quib. dolis & insidiis pertentassent vitam illi eripere, qua vi & iniuria
 reginam conthoralem detinerent: his reb. cogi regem arma in illos parare: hoc vicinita-
 tis affectione deposcere, ne regno inuehant cōmeatus. Id si minus putauerint regiæ dan-
 dum amicitia, sciant pro hostib. se habiturum quoscūq; in mari inuenerit hostib. robur
 inuehere. Vbi quum Lubicenses obtenderent causam ad se nō pertinere, nec sibi place-
 re rebellionem Suecorum, aut regis in personam & reginæ collatam iniuriam: cæterum
 mercatores, omnib. rebus neutrales, incolumē habere nauigationē fas & iura sinant: re-
 gij oratores mandata sua renouant, & abeunt. Idem nō diu post ex Scotia missus à suo re-
 ge miles, per oēs maritimas vrbes publicabat, regi suo esse in animo, auunculū suum, Da-
 niæ regem, ab iniuriis Suecorū vindicare: proinde si quis inuentus sit qui arma, cōmea-
 40 tus, aut res vllas solatio Suecorum importet, pro hoste habendum. Mercatores magno
 se rerum detrimento queruntur arceri, q̃ habeant merces & pecunias & socios merca-
 turæ suæ in regno. Rex iubet asseruari mare. Apprehensa est Lubicana nauis de Liuania
 ciuitate Rigenfi denauigās. Ea ab regiis capitur, q̃ diceret merces vectare Suecicas. Ma-
 gnus in vrbe ciuium clamor exoritur, senatum nimiam prætendere ad iniuriam ciuium
 patientiam: aliter sensurum, si illorum priuatas opes rex inuaderet. Missæ ad regem lite-
 re, missi nuncij. Quum nihil impetrarent, obseruatum quo tempore Dani multis eorum
 nauib. in portu essent Lubicensi: oēs sub arresto ponūtur: nauæ & mercatores, porrecta
 dextera, pro captiuis, donec laxentur, habiti. Vbi pernotuit res in Daniā, mirati sunt mul-
 ti cur id paterentur, qui cōmeatus oēs vrbi inueherent. Sed tamen quia res aliter ad iustū
 50 tractatum perducī posse nō videbatur, fecerat senatus quod à ciuib. velle cogeatur. In-
 terim vadunt & redeunt literæ inter regē & vrbem: & quum nihil amicū hinc atq; illinc
 resonaret, parantur arma in inuicē. Primi Lubicenses accipiunt gregarios pedites vnde-
 cunq; accurrentes. Malignum genus, vulturio olfactu sentit vbicunq; paratur cadauera.
 Cōscribunt nauticum populum, aliquāta millia. Inserit se reb. primū distīnēdis, inde (si
 fieri pōt) etiam cōponendis, dominus Fridericus, Sleswici & Holsatiæ dux, germanus fra-

Gronigen à
 Saxone oppu-
 gnatur.

1500.

Quid à clero
 Hamburgensi
 populus postu-
 laret.

CAP. 29.

Res Lubicensi-
 sum non val-
 de bono loco in
 Daniā.

Danici bellum
 in Suecos pa-
 rat.

Lubicenses dā-
 num à Danis
 acceptū dam-
 no cōpensant.

ter regis. Vadit in urbē suo stipatus cōcilio: incipit causam pertractare. Sed illas tū volue-
re Lubicēses cōditiones, quas dux neq; expromittere neq; ad effectum perducere fide-
ret. Fiunt vtrinq; quum nihil cōcluderetur, ptestationes ad effectum, vt quæq; pars iusti
speciem obtenderet. Aderāt. n. pro parte regis nōnulli ex terræ primorib. Sed quoniam
amborū principum vnum est per Holsatiā concilium pcerum, quicquid mediatoris of-
ficio dux interponeret, ita est acceptū, quasi ex altera parte sonaret. Vnde factū est vt ni-
hil inter illos tū ageretur. Ita tamē disceditur, q; si regi videretur, iterū super iisdē reb. cō-
uenirēt. Missus ex primorib. vnus, qui regē doceret super iis quæ essent in cœtu vtilata.

CAP. 30.

E R A T eo in tempore in puincia nō longinqua, reuerendissimus dominus Raimū-
dus, tituli sanctæ Mariæ Nouæ presbyter cardinalis, Romanæ sedis in Germaniā de late-
re legatus, qui Iubilæum publicaret per Germaniā, pacaretq; prouincias, & oēs dissidētes
in Germania cōponeret: vt vnanimi cōsensu bellum perfidissimis hostib. Turcis indice-
retur: in cuius belli neruum, omne ex prouinciis aurum collectū ex facultatib. legati re-
poneretur. Is nihil duxit antiquius, quā arma, q̄ inter regem Daniæ & potentem urbē
acuerentur: manib. excutere properauit, quantum valetudo permisit aduersa: erat. n. po-
dager. Et statim ante paschalia magno honore excipitur à ciuib. in urbem. Peractis sacris
ex more per diem festum, vt à summo Deo ordiatur, instituit & in ea vrbe & in omni cir-
cum regione, apparatissimis stationib. inuocare pacis authorem Deum, vt inspiret consi-
lia pacis. Euocat vicinos principes, dominum Magnum, principem & ducem Magnopo-
lensem, & memoratum dominum Fridericum Sleswici & Holsatiæ ducē: quos treugis
sanciendis, & deinde reb. cōponendis, habuit adiutores. Exciuit præterea ecclesiasticos
viros industrios, gerendis reb. idoneos: & ingenti sacrorum apparatu venerabile Christi
sacramentum effertur manib. episcopi Lubicensis per urbem. Præcedit clerus in vestib.
sacris, sequitur & circumfunditur populus: Christo vbiq; laudes psonāt. Impleto per urbē
circuitu reditur ad maiorem ecclesiā. Ibi sub diuo, in area cœmeterij, ad latus pōtificialis
curiæ, suggestum fecere multorum capax. Aram instruxere, auleis à latere & à tergo pen-
dentib. Ipse legatus sacra peregit pontificaliter, magna circūstante populi corona, ac plu-
rima deuotione diuina mysteria fulciete. Habebat in ministerio & in familia comitē de
Kirberg, officio sacerdotem, ducē verbi ad populū: qui cardinalis ipsius sensa Latino ser-
mone proposita, alternans, populo interpretaretur. Alij quoq; ad populum, qui multus
erat, nec vnum posset exaudire, in parte diuersa loquebātur. Proximis verō dieb. agi cœ-
pta est causa, & per dies multos vix ad placita temperamenta perducitur. Aderat pro par-
te regis episcopus Ottoniensis, de regia mente plenissimē instructus: iungitur illi, honoris
gratia, vir primarius ex Holsatia. Deteguntur querimonie, fiunt hinc atq; inde responsa:
crescunt partium indignationes, augescunt iræ. Dum hæc agerentur, visum cardinali ex-
re, vt angusto & breui consilio res agantur: sic. n. promptius mandata exponuntur, synce-
rius partes loquuntur. Delecti numero tres ex mediatoribus, ecclesiasticus vir, & duo se-
culares, qui cum partib. loquantur secretius, & fidei commendata perferāt, non effusuri
priusq̄ opportunum videatur. Teruntur aliquātī ea in re dies: magnæ prætenduntur con-
ditiones, si ex aduerso pareatur iussionib. Sed mira erat rerum perplexitas: dum retexere
parant, magis atq; magis intexunt, & inuoluunt magis q̄ euoluant. Caput erat omnium
rerum, si Lubicenses Suecia abstineant, donec perduelliones ad iuga cogantur. Id diffi-
cile visum mercatoribus, magnā rerum suarum partem tenentib. in Sueciæ regno. De-
mum in has leges vtrinq; consentiunt, vt naue onerata in Sueciam mittant Lubicēses ex
suis consulares oratores, qui reginā e manib. eorū extrahant, persuadeantq; regni pceri-
bus, vt ad pacis tractatum occurrāt in diem Laurētij in vrbe Sundensi. Mittit quoq; reue-
rendissimus dominus cardinalis nuncium specialem ad liberandam reginā. Deinde sup ir-
rogatis damnis ea capita sunt à partib. approbata, vt designatę naues cū reb. restituantur:
de aliis proximē conueniant vtriusq; partis oratores in Holsatiā, atq; obscura dilucidant:
mercatores in regnis fruantur immunitatib. pristinis: æs alienum Lubicensib. debitum
exoluatur. In eam rem nouissimam fiunt fideiussores, d. Fridericus regis germanus, epi-
scopi, Ottonensis, Lubicensis & Sleswickensis, milites alij, ac militares Holsatiæ. Quib.
etiam ea lex dicta est, vt nisi in diem sint æra soluta, vbi admonerentur, ciuitatem ingre-
diantur, non egressuri anteq̄ omnia numerentur. Quumq; differretur solutio, vocantur:
veniunt. Dux ipse vocatus non aderat: nam tenor literarum (vt apparebat) illū exemit. Fit
de inte-

Holsatus con-
cordiam sarcu-
re studet.

Papa legatus
in Germania
cum indulgen-
tiis, ad res cō-
ponendas.

Vnius concio-
nis Latine va-
rij variis in lo-
cis interpretes.

Perdifficilis
controuersia-
rū conciliatio.

de integro cunctorum numeratio: ambigua tamen quædā referuantur arbitris electis.

CARDINALIS legat⁹, treugis peractis, ac vbi in literas à se sigillatas forma cōposi-
tionis cōiecta est, diuinū officium in gratiarū actionem fecit iterari solēni ritu. Visæ sunt
multorū lachrymæ gaudio sē. Tum verò p Hamburgū iter faciens, vbi ex dignitate susce-
ptus est, egresso foras omni clero in albis: quū primores populi, senatus, ac ciues maiores
ordine suo starēt ad portas, mediū excipientes venientē, quum longo ordine stantes pla-
team pene implerēt. Ducitur in ecclesiā primam, ibiq; orans procūbit. Leguntur ad hoc
cōstitutæ preces. Habēda fuit oratio Latina: sed eā differri fatigat⁹ itinere iubebat. Ingres-
susq; hospitium, curiā domini cantoris ad montē, salatur à senatu cum munerib. primū
10 cōmeatum. Inde quū iam ad proximā dominicam, solennē processionem & sacra pōti-
ficalia, lustrata ciuitate pagere disponderet, ordinatū est sublime suggestū in cōemeterio
maioris ecclesiæ ad vicinā curiā lectoralē: ibiq; post lustrationē sacra ipse peregit legatus,
solēni semp benedictione subiūcta, in qua erat plenaria remissio. Comes illi ministrabat
p diacono: dux Brunswickcēsis Christophorus, adiutor Bremensis, & iam postulatus &
cōfirmatus Verdensis, subdiaconi fungebatur ministerio, adulescēs quindecim circiter
annorū. Verbū cardinalis Latine prolātū ad populū, comes faciendus interpretatur popu-
lo. Quotidianæ tamē erant aliis quoq; in ecclesia horis ad populū exhortationes p quæ-
20 stores. Ex causis maiorib. eo in loco attrectabat inter ducē Luneburgensem, & ciuitates
Lubicā atq; Hamburgū, super iure aggeris in Gamme: sed nihil potuit perficere. Magnū
ducē inferioris Saxonie clero Lubicensi recōciliauit, quū multi redditus ex agris eius ef-
sent à clero coempti, & ex multo tēpore non soluti. Aderāt Magnus & Ioannes duces fra-
tres, filij Ioannis: & cōstitutis pactiōibus, res cōuenisse videbatur. Clerū Hamburgensem
quū laborare intelligeret sub dura manu laicorū, perfecit vt causa in cōpromissū deuol-
ueretur: qua etiā via nō diu pōst tolerabiliter sedata est, per diligentia duorū ex Lunebur-
go, pconsulū. Religiosos idē legatus visitauit, verbo exhortationis vsus, vt disciplinā regu-
larē amarent, repararēt, obseruaret. Maiorib. etiā præcepit sub excōmunicationis pœna,
vt intra mēsem susciperēt Martinianā. Intra annū inchoarūt, quū etiam pdicatores refor-
mationis verbū prætenderēt. Clerū eius loci adhortatur, vt in sanctitate & iustitia Domi-
nō seruiat, præcipiēs nihilominus cōcubinariis, vt intra mēsem domus suas purgēt con-
30 cubinis, sub excōmunicationis latæ sentētiæ pœna. Ibi sunt multi laquei animarū, quos
magno suo periculo dissimulat vulgus sacerdotū. Profectus inde cardinalis legatus Sta-
dium peruenit: & introductus ex more, solennē ibi quoq; peragit stationē: & causam ibi
cœpit agere inter archiepiscopū Bremensem & Lubicensem, quū adessent euocati Hā-
burgo & Luneburgo cōsulares oratores. Causa fuit cōmissorum vectigaliū, quū nuncius
soluendi vectigalis eam vrbis portā diceretur ingressus, quæ declararet nauim iam fuisse
prætergressam oram fluminis Swinge. Multa vtrinq; collata sunt: sed nihil poterat ad exi-
tum peruenire. Erat enim fascis vna pannorū iam per manus discerpta. Compromissum
est sub spe satisfactionis principalium: sed quum non acciperent, euauit.

MAGNVS interim dux Magnopolensis, quū intelligeret argenteā monetam, quā
40 excudi iussisset, imparē Lubicensi in pōdere & valore (illius tamē instar habentē in æsti-
matione) plurimū sibi importare detrimenti: cōstituit, ea posthabita, & ad veram æstima-
tionem retracta, æquare malliū suum vrbib. in moneta Lubicensib. concurrentib. Idq;
priusq; impleteret, reb. excessit humanis, cōploratus à multis, qd̄ iam publica cōmoda im-
primis curaret. Ipsi quoq; Lubicenses plurimū laborauere, vt eā excluderēt monetam, q̄
auro parificata, antiquos tamē redditus nō minueret: q̄ res nō adeo à maiorib. perpen-
sa, dici nō pōt quantū detrimenti importauerit cunctis. Consiliū in eo fuit, vt auri Rhē-
sis valore retracto, argentū in precio versaretur, argento soluerēt fructus & redditus: illa
tamen æstimatione habita, nequid solito minus esset in argento, néve posset cum lucro
deuehi in officinas monetariorū. Cōsiliū quidē rectum, sed quod exequutioni difficul-
50 ter possit mandari: & adhuc quæritur quomodo in vsum perducatur. Hoc. n. prospiciūt
futurū, vt exteri, qui auro solent emercari, aliò diuertāt, priusq; aurum suū à iusto valore
finant retrahi. Sed hæc interim. Princeps memoratus, vbi finierat, tumulatus in Dobran
Wismariē, vocato magno principū cœtu & omni ordinis militaris multitudine, meruit
solennes, & in hac prouincia necdum cōspectas habere funerales exequias. Germanus
eius dominus Balthasar, & maior filius Henricus, reb. præfuere. Officiū diui Georgij tem

CAP. 31.

Apparatus et
ceremonia in
legati pontifi-
cij aduentu.Quæstores in-
dulgentiarij.Cur vero tot
laqueis mise-
ros implica-
tur?

CAP. 32.

Magnopolen-
sis ducis mors.Rei numaria
adsquanda
difficultas.

Quid. ceremo-
nius Magnopo-
lenſi parenta-
tum ſit.

plo peragitur: die dominico ad vesp̄rū, ſolenne vigiliarū, mane proximo miſſarū ſolen-
nia hoc ordine implebātur. Ante lucē miſſa ſolēnis de ſancta Trinitate peragitur: officiū
impleuit abbas Dobranenſis. Interim ad omnia eccleſiæ altaria, fratres minores, eius lo-
ci, de Roſtockio deq; Zwerino euocati, miniſteriū ſacrum Dominicæ oblationis, alter
poſt alterum peregerūt. Ad altare ſummū tum oblationes fiunt. Primi principes, Baltha-
ſar germanus, Henricus & Albertus filij: nam Ericus aberat in ſtudio literarū Bononiæ.
Inde multorum principū oratores, domini Magdeburgenſis archiepiſcopi, domini Ioa-
chim marchionis, domini comitis provincialis de Haſſia, domini Henrici Luneburgen-
ſis, domini Bugſlai Stetinēſis, domini Magni inferioris Saxonix ducū. Hos ſequebantur
eccleſiarū prælati & canonici, tum etiā plenius q̄ alijs congregati: q̄ imminebat electio,
vacāte per mortē Conradi ſede Zwerinenſi. Inde viri militares terrarum principib. pa-
rentium. Quo longo ordine expleto, venerē ſceminæ ducis germanæ, fratrū coniuges,
nunc altera relicta vidua Magni. Sequitur cæterus dominarū militariū, vno habitu, demif-
ſis peplis. Pullati oēs viri ac ſceminæ, nec erat in omni cætu color alius: niſi qd̄ ſolus epi-
ſcopus Lubicēſis rubro galero, & dominus Raceburgēſis laſurio viderētur pallio. Aſcen-
dit deinde pulpitū in eccleſia media quidā euocatus aliūde ex doct̄orib⁹, qui Latino elo-
quio ad circūſuſum vndiq; clerū funeralē declamaret orationē, ad perennandā memo-
riā defuncti principis. Ea extat ſcripto nō paucis tradita, huic operi ad imitandū inſerta.

CAP. 33.

Oratio fune-
bris in ducis
Magnopolen-
ſis obitum.

I N acerbo plurimoq; mœrore, quē ab exitu inclyti principis domini Magni, verē ma-
gni, ducis Magnopolēſis, Wandaliæ principis, comitis Zwerinēſis, Roſtockij & Stargar-
diæ terrarū domini, cōtraxi, illuſtres principes vtriuſq; ordinis, magnifici illuſtriſſimorū
& illuſtrium principū oratores, voſq; omniū ordinum viri primarij, hoc me vel maximē
cōſolatur, leuatq; dolorem, q̄ necdum in hoc ampliffimo cætu cōuentuq; maximo, ſed
nec in omni, quæ latiffima fuit, eius ditione, neq; in omni circum regione, ad quā virtutū
eius fama manauerat, vidēā neminem, qui nō mecum qd̄ doleam doleat, nō pariter in-
gemifcat. Quis. n. nō animo moueatur, cernens vnus in morte tantā rerum fuiſſe inter-
ceptam congeriem? tam ingentē virtutum ſubductā ſupellectilem? Inclyti principes mei
magnā in eo fecere iacturā, q̄ alter germanū vnanimē, in quo totus acquieuit, omni rerū
cura vacuus (q̄ à nemine rem melius, prudētius, fructuoſius poſſe geri certus ſciebat) alij
dulciſſimū parentē, cuius ſolicitudine ac puidencia ad magnū educarētur imperiū, ami-
ſere: ipſa verò patria magnum re ac nomine parentē, deſiderantiſſimis oculis requirit: cu-
ius auſpicijs in id decoris peruenit, vt (qd̄ pace omniū dixerim) nulli prouinciæ videatur
eſſe ſecunda. Vniuerſi verò prouinciales in hoc ipſo principe, verum columē & ampliffi-
mum decus cernunt interiſſe. Sed tamē cōſolatur hāc animorū perturbationē illuſtriū
reſpectus ſucceſſorū, qui rem ab illo bene cōſtitutā, & perſeuerāter tuebuntur, & proue-
hent in ſublime. Quanq̄ in tantarū recordatione virtutū, nō ille nobis lugēdus eſt, qui fa-
to functus ſuo ad meliora migravit: ſed immēſa nobis Deo & habēdē & agēdē ſunt gra-
tiæ: qui talē nobis habere cōceſſit, in quo omnium memoria bonorū inueniret qd̄ imite-
tur: malorum verò turba, quę mundo deeſſe nō patitur, habeat quod expauereſceret. Vnū
hoc hominum genus cōperio, qd̄ in cōmuni omnium luctu videatur nō mœrere. Sed ſi
intelligāt quos ille reliquerit & virtutis & ditionis ſucceſſores, ſtatim illos ineptæ lætitiæ
pœnitebit. Cenſurā iuſtitiæ & religionis nō intermiſſam, ſed ſentiāt demutatā. Mihi ve-
rò in hac cōmemoratione virtutū optimi principis, quē hodierno die poſteritati ad me-
moriā Summo Maximo Deo, ſubnixis precib. ad miſericordiā cōmendamus, vehemē-
ter extimeſcendū, ne (vt ſum) impar recēſendis viribus, damnum laudib. eius ingerā: quę
ſui pro magnitudine Tullianum ſiccarēt eloquium, & vim Demotheſenicā fatigarēt. Sed
mihi voluntati & iuſſioni illuſtrium principum meorū, qui id mihi muneris impoſuere,
obluſtandum nō erat: qui (vt ſunt omni humanitate præditi) in mea culpa ipſis ſibi igno-
ſcent. Nā vt honori inſeruiā defuncti principis pro viribus, ipſa nō vulgaris in immeritū
me dignatio atq; propenſio depoſcitur, quę me ſæpe magnis conditionib. ſibi facere vo-
luit deuinctiorē. Hoc mihi in primis prouidendum, vt quoniā dicendo tantā rerum ma-
ieſtatem æquare nō poſſum, ſaſtidio leuem audientes. Carpēdus nobis dicēdi limes de
rhetorū præceptis p̄finitus, vt ab omni retro nobilitate ſermo ducatur: vt ſi quid min⁹ in
Germaniæ ſita radice fulciatur, q̄q̄ in huius principis laudib. nihil opus ſit ſuffragijs vti e-
mendicatis. Hoc agāt qui ſterilē naſti cāpum, alienis impēdijs cōueſtiant cōmendandū.

Mihi

Mihi verò in hoc principe cōmemorando, ne dies me deficiat formidandū, si cuncta virtutibus eius, ppria in mentionē adduxero. Veruntamē hoc mihi, animo veterū nobilitatē recensenti, veniā spondeo, si à clarissimis maiorib. nō eū degenerasse, sed maiorem in modum cumulasse claritudinē docuero: in tantū vt etiā si maiores (qui fuere clarissimi) virtute mediocres extitissent, ab illius splendore & incōparabili gloria satis illustrarētur. Suffecerit autē in tanta rerū perspicuitate, vel summa rerū cōtigisse capita: ne longa rerū serie in fastidiū duci videantur, qui vel cōperta tenent quæ dicemus, vel pro linguæ Latinæ incolita inculcatione, pigrescant qui nō callent. Domus ac familia Magnopolensium principū, q̄ habeat radices altissimas, necdū satis inclaruisse multis autumo, qui magnā sibi fecisse rem sunt arbitrati, si ad Vrsinorū vrbe Roma familiā præclarā, illā ducant referendam. Amant hoc in laudib. suis proceres memorati, si magni per Germaniam principes de illorū origine gloriētur. Sed inclytæ Magnopolēsis domus & maior est antiquitas, & longē prouectior nobilitas. Trecenti necdū anni sunt, q̄ in vrbe Roma primum est auditū nomen Vrsinorū. At ego à mille annis & longē suprā, hāc nobilitatē & domū principalē, optimis & certissimis documentis affirmo. Nā quū in vrbe Roma, ante Christum natū, vera & vetus nobilitas Fabiorum, Æmiliorū, Corneliorum, cæterorumq; id genus claresceret, iam tū Magnopolēsiū principū illustis familia, Danorum regibus, ac Saxonū vetustissimo generi, de gloria deq; imperio colluctabatur. Augusti, sub quo natus est in terris Christus Dominus, tempora recordemur, qui in orientem ad Parthos vsque victrices aquilas proferebat (Parthos, vt ait ille, reposcere signa, quæ cæso Crasso abstulerunt) in occiduum ad extremam Hesperiam, fines Romani propagauit Imperij.

*Nec verò Alcides tantum telluris obibat,
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora.---*

Ad aquilonem limitē Imperij Albim iussit esse fluuiū. Testis Strabo. Ultra illū inuictos habitare viros, quorum nec vires experiri, nec arma voluit cōcitari. Sub illo autē Drusus Nero priuignus magnis per Germaniā rebus gestis, limites seruauit à patre constitutos, Magnopolensium abstinens armis: nec vnquā Romana signa Albim transierunt. Vt erubescant, qui Iuliū Cæsarē suo fingūt arbitrato, in illis prouinciis arces & vrbes fundauisse. Sed hæc aliās. Succedētibus seculis, quando iā vires cū industria gentis creuerunt, ab exemplo nationum aliarū, ausa est hæc gens arma inferre fortissimo Imperatori Marco Antonio: quod bellū antiqui rerū magnitudine & difficultate, bellis Punicis cōpararūt. & quāuis illū faciant exitū, vt bello victa gens manus dederit Imperatori, si tamen Marcomannorū quispiā scriptitasset, alium rerū tenorē legeremus. Marcomannicū vocant bellū, in Ro. historia non incognitū. Sub Constantino verò Magno, iam maiora animo concepit cōgregata nobilitas eius nationis. Nā sumptis armis consedit ad Danubiū, fœdus offerens Imperatori: qđ ille non recusabat: vt quoties opus eueniret, eius armis & lacertis vteretur. Dictū mirū in quantā breui multitudinē gens coaluerit, & iā respicere cœpit in longinquas prouincias, quib. Gothi dominarentur. Igitur magnis agminibus, sub Imperatore Valentiniano I. cōtendit ad Rheni ripas, ibiq; tanti reuerētia Imperatoris gens pacata cōsedit. Sed illo iā de medio facto, sumptis iterū armis, in Romanas prouincias trāsmisso Rheno peruenit: ibiq; diu populando, iā Francis, Germanis, nunc Gothis cōgressa, magnas res peregit. Pars gentis nobile regnū in Galliis fundauit, inq; eo cōsedit. Cæteri Galliis peruagatis in Hispanias transierunt: ibiq; opulēta præda vndecūq; cōuecta, in Bætica prouincia (quæ ætate nostra Granata dicitur, paucos ante annos, pulsus Mauris, per illustrissimū regē Hispaniarū Fernandū Christianismo reddita) sedes acceperunt. Nec lōgum tēpus in medio, quū per Bonifaciū comitē, illustrē Aphricæ rectorē (diui Augustini epistolis notissimū) magnis cōditionibus accita, fretū gens armata transfuit: breuiq; omnē Aphricā, tertiā mundi partē, suæ fecerat ditionis. Quæ res si testimonio videbitur indigere, locuples testis est Imperator Iustinianus, in ea parte vbi de præfecto prætorij Aphricæ agit ad principiū. Nec est prætereundū, quanti gēs habita fuerit sub florentissimo Imperij Ro. statu, quū ei præesset Magnus Theodosius: qui huius gētis ducē fortissimū adeo sibi cōciliauit, vt esset Imperatoris gener. Nec habuit amplitudo latissimi tum Imperij (quippe à quo tēpore deinceps Blondus est orsus eius inclinationē) quē in domū suā generum acciret potentissimus Imperator: quē etiā moriens, Honorio

*Magnopolensium familia
vetustissima.*

Bellum Marcomannicū Romanis formidabile.

Wandalicæ gentis laudes.

filio ad Imperiū occidentale reliquit tutorē: cū quo stante stetit, & cū corruente cecidit Ro. Imperiū. Rem dico in Ro. historia cōpertissimam. Nec longū tēpus in medio, quum Odoacer huius gētis rex, de reliquiis Attiliani exercitus, primus regū externorū, puinciarum dominā Italiā, in suā redegit potestātē, tenuitq; per annos quindecim. Multa cur sim transuolans præterit oratio, ne cadat in fastidium. Sequuntur inde tempora Karoli Magni, quæ peculiare Magnopolensiū præferunt mentionē. Nā quum rex ille Francorum, & Germanorū, Ro. Imperiū suæ ditioni cōiunxisset, diu cōflictatus est Saxonibus: quorū euastata prouincia, primus exterorū, factō ponte Albim fluuiū transiuit cū exercitu. Sed nō potuit, nisi in fœdus accitis Magnopolensibus: quorū adiutus armis, reliquā barbariē perdomuit: abienſq; vicinarū arbitriū, puinciarum, apud illos reliquit. Sequuta sunt inde Ottonū trium eius nominis Imperatorū tēpora, plena reb. magnis. Cū Magnopolensibus varia sæpe fortuna pugnatū, & aliquādo duces Imperatorū ab hac gente castris sunt exuti. Tanta erat pro legib. patriis proq; veterū religione perseuerātia. Et hæc omnia, ac multo plura, gesta sunt in paganismo. Cæterū vbi semel Christianas leges penitus acceperant, eadē cōstantia perdurarunt, vt nulla gentē posset aduersitas à suscepta religione dimouere. Cœpit feruere potissimū in principib. diuinæ feruor religionis. Testatur crebra p prouinciā, virorum ac mulierū fundata monasteria. Sed & alia in re nō minor se prodidit optimorum principū ardor in diuinā religionē. Rarus. n. in hac domo princeps, qui non suscepta longissima peregrinatione in sanctā terrā, adorare voluerit in loco vbi steterunt sacratissimi pedes Domini Saluatoris. In quib. nō est præter- eundus illustris princeps dominus Hēricus, qui sumptis armis, aliquandiu fœliciter pugnauit in perfidissimos hostes Christiani nominis. Ad extremū captus, pro diuini nominis honore xxv i. annis vincula portauit seruitutis, aliquāto gloriosius quā portaret torques aureas pro rebus seculi. Nā labor & patientia pro honore Christi, apud Deū & homines illi in gloriā cedunt. Lōgo tamē postliminio reuersus ad suos, filios ac nepotes reperit incolumes. Cūq; his paternā ditionē fœliciter cōponens, longæuus senex vidit filios filiorū, quorū manibus tumulatus, patrio sepulchro conquiescit. Prætereo multas principū huius generis victorias, præclara facinora: quæ si pergo omnia recensere, dies me deficiet. Affinitates verò, & mixti sanguinis ad principū domus per Germaniā claritudinē quis recensere? in quibus vel vnū attigisse sit satis, vnde facili dimetiemur cætera. Inuenta est huius domus clarissima scēmina, quæ ad Ro. culmē Imperij thoro peruenit. Gisla erat, quā Conradus eius nominis i. i. cōiugio expetiuit, & accepit, indeq; filium sustulit Henricū i. i. Imperij successorē: qui ea fuit fœlicitate, vt petentibus Romanis, ex sua Germania daret Ro. pōtiffices, Imperiūq; deriuaret in longā posteritatē. Nō quicquid huius domus illustres principes, donec cæteris patriæ ornamentis adicerent, proauorū memoria, publicū literarū gymnasiū, in oppido suæ ditionis Rostockio. Vnde quot prodierint excellētes viri, decora prouinciarū, quis enumeret? Sed iam tēpus erat, vt omis veteribus, ad illustrē principē dominū Magnum, cuius gratia sunt introducta omnia, flectatur oratio. Cuius præclaris rebus memorādis facili ad omnia dicēdi cāpus patescit, q. ea sum dicturus quæ omniū testimonio facili probentur, pene audientibus quā dicēti notiora. Quis. n. prudentiā eius in circumspectando, quis vigilantia in rebus procurandis, quis dexteritatē in exequēdis ignorat? Auspicatus fœlicia gubernandi tēpora à diuina religione, more patrū peregrinari in terrā sanctā nō destitit, vt auratum cingulū ad Dominicū mereretur sepulchrum. Sequutus est illū, nō multis pōst annis, frater clarissimus, generi suo respondens: vt in nullo deesset patrum splēdori. Sed ad Magnum redeo: qui pro ætate rebus omnibus germano quietissimo præfuit, componendāq; prouinciæ sollicitus incubuit. Sed in primis diuinæ religionis cultus illi potissimū cordi fuit. Monasteriis virorū ac scēminarū, à disciplina regulari collapsis, vt repararentur, vehementer intendit. Fremebant viri militares, p carne ac sanguine, stendebāt vicinarum vrbiū ciues: sed nihil erat, quod religiosum principē à sanctimonix proposito potuit dimouere. Quumq; amplificando religionis cultui totus incumberet, descēdit in animū eius, præclarū suæ ditionis oppidū Rostockiū, iam publico literarū insigne gymnasio, etiā ecclesiastico collegio perornare. Ibi verò ciues aliorum rebus interpretatis, q. frantum assuetæ eorū libertati iniectū iri putarent, totis se viribus opposuere. Suscepit optimus princeps ob eā rem, alterā in vrbe Romam profectiōem, vt à capite ecclesiæ

Religionis aut
ta omnes tena
tes, præterquā
vera: Ierem. 2.

Magnus Mo-
nasteria refor-
mauit.

eleſiæ rem eccleſiaſtica deriuaret. Aſſequutus quod voluit, quū in ditionē ſuā reuertere
 tur, multis viis placidè rē pertentaui. Deniq; regia via progreſſus, apoſtolica mādāta le-
 gitimè iuſſit exequi. Ibi primū graue ciuium murmur oritur & indignatio, quæ ſtatim
 exarſit in apertā tumultuationē: in qua, immaniſſimo ſcelere, primus eccleſiæ præpoſit⁹,
 populi ſæuiētis paſtor, crudeliter maſtatur: alij vinculis tradūtur. Princeps egregius, qui
 ipſe reb. in vrbe gerēdis p̄fuit, ceſſit furori inſanientiū: & grauiſſimo in eā vrbe bello in-
 tentato domuit perduelles. Cōmune fratrum principū ad omnia conſiliū: cōmune ambo-
 rum in prælia periculum: cōmunis gloria poſt partā victoriā. Nec longū tēpus in medio,
 quū impia Iudæorum ſecta, in oppido Sterneberg, ſacerdotē nacta male Chriſtianum,
 10 abutitur venerabili Chriſti ſacramēto. Res vndecunq; prodiens exciuit zelū optimorum
 principū: viros ex omni prouincia doctiſſimos adeſſe curauerūt: examinata res per quā
 diligenter. Vbi ſcelera claruerunt, iuſſere in noxios legum pœnas deſequire. Iudæi cōcre-
 mantur: apoſtata ſacerdos, ſacris exauthoratus per pontifices, quia ſine exēplo deliquit,
 crudeliter eſt excarnificatus. Fama rei impleuit prouincias, teſtata ſunt vbiq; Dei mirabi-
 lia, ſit concurſus ex longinquo, votis ſe damnāt & exoluunt: congerit fidelium deuotio
 plurima in templa donaria. Principes ea in pios vſus cōuerſi curauerūt, habita in primis
 noui collegij ratione: cuius inde miniſtri alimenta, ipſum verò ſacrarium ornamenta aſ-
 ſequitur plurima. Libet verò huius principis æquabilem ad omnes virtutem latius euol-
 uere. Superioribus ille tantum præſtitit, quantū ſibi voluit deferri à ſubiectis. Vocatus
 20 ad Imperij cœtum aderat: talemq; ſe gerebat, vt ab omnibus probaretur. Æquales ita ſi-
 bi deuinxit amore, vt ab omnibus non mediocriter coleretur. Teſtantur filiarū nuptiæ,
 clariſſimis principum familiis cōciliatæ. Prouincialibus verò ſuis eam curam adhibuit,
 vt pace & bello eſſent ad omnia promptiſſimi. Tacitas multorum h̄c mihi videre videor
 cogitationes, qui grauē prouincialibus extitiſſe querantur. Quibus paucis ego respon-
 deo, non poſſe tabida morbo aut vulnere corpora, niſi ferro & igne curari. Grauitas pu-
 tabatur: medicina fuit, vt in ordinē quæq; ſua reuertantur. Sed h̄c interim. Scelera &
 latrocinia ita odibat & inſectatus eſt, vt fontes debita pœna exciperet. Oratoribus prin-
 cipum & cōmunitatum placidas aures præbuit, hilarē vultum nō negauit: datiſq; pro re
 ac tēpore reſponſis ita diſmiſit, vt miraculo prudentiæ eius pleni abirent. Senſi ego, ſenſi,
 30 quū crebris ad eum legationibus fungerer, ab ea cui operas præſtiti cōmunitate, diuinā
 principis ſapientiam. Debeo hoc memoriæ eius iuſtum publicè priuatimq; teſtimoniū,
 vt ab illo vnquā ſine adminiſtratione diſcederē. Sed quid attinet iſta cōmemorare ſcien-
 tibus, niſi quia dulce eſt in recordatione virtutū eius cōmorari? Illæ eum præſentē nobis
 faciunt, corpore ſubtractū: illæ abire animo nō ſinunt: illæ ſunt quæ optimum principē
 interire non permittunt. Exhibent nobis illum bene inſtitutæ rei ſtatus optabilis, & vi-
 uax virtus, quæ in animis omnium fecit illū mori non poſſe. Viuit princeps optimus ſœ-
 liciter (vt conſidimus) inter cœlites: & viuat quæſumus, de omnibus bene meritis, deq;
 ſua prouincia, ſummis ſemper laudibus prædicandus. Viuum & verum exemplar prin-
 cipum omniū, in quo quod imitentur, cum laude inueniunt: forma virorum omniū mi-
 40 litarium, cui imprimantur, cui ſe ſtudeant configurare: decus & ornāmētum patriæ ſin-
 gulare. Triumphet inter ſuperos ſœlix anima, quæ nobis abiens magnum ſui dereliquit
 deſyderium: illaq; collocauit rerum fundamenta bonarum, vt ſemper cum dulcedine
 illius memoriam repetētes, eius cōmmemorationem nunquam intermittamus. Dixi.

H A C expleta oratione, pro deſunctis ſolenne inſtruitur officiū, ſacra faciente pon-
 tifice Lubicenſi. Ad cuius mediū de more fit oblatio, eo quē dixi ordine. Sed nunc per
 omnem eccleſiā, ad ſingula altaria, fratres prædicatores, induiti ſacris, miſſæ officiū pere-
 gere. Deſertur oblatio. Et iam illo perſoluto miniſterio, tertiu inde officiū de Domina,
 pontifex Raceburgēſis, loci ordinarius, peregit, quū ad altaria per eccleſiam ſingula, ſe-
 culares ſacerdotes perſoluerēt diuinū miſſæ officiū. Sed h̄c iam apparatior fit oblatio
 50 iumentorum, inſignibus & armis ornatorū. Stabat ab initio, in medio choro, cenotaphiū
 erectum in ſublime, ſerico auroq; textis pannis ornatū, inſignibus principatuum deſun-
 cti per omnes angulos incinctū, cereis ardentibus groſſis c L. (vt eſt coniectura) variatū.
 Stabant pullati viri x i i. qui ardentes faces ſuſtinerent, prominentibus per capita cucul-
 lis, triſti ſpecie. Prodiere hoc ordine caballi ad altare ſummum: ex cuius latere in dire-
 ctum patuit egreſſus, ne longa circuitione opus ſit: & tamē girabant per omnē eccleſiā.

Duo viri militares ductabant iumentū mediū, pullis induti, pulla teētum veste: sed arma Magnopolis in fronte, in thoris, in clunibus. Inde quatuor viri gestabāt totidē signis militaribus, hoc est (vt nostri vocāt) banneriis, arma & insignia Magnopolis. Totidē deinde cādelas viri quatuor gestāt cereas, armis memoratis insignes. Secundum deinde iumentum simili apparatu, arma Wandaliæ præferebat: signa militaria, cerei, eisdē vt prius ordinibus, arma præferebāt & insignia. Tertiū iumentum quoq; virorum, armorū, cereorum, eodē numero, insignia præferebat comitatus Zwerinēsis. Quartū habebat in frōte arma dominatus Rostockensis. Sequuntur militaria signa, cerei, eadē qua prius instructione. Quintū ferebat in fronte, thoris & clunibus insignia dominatus Stargardēsis. Sequuntur signa cū cereis ad instructionē primi ordinis. Sextū iumentū cæteris insignius, quo ipse dux utebatur ad splendorē, prodiit armatum rutilante ferro: arma viri sellā (vt poterant) ornauere inania. Arma & insignia, quæ erāt singulorum præcedentiū, in fronte, & thoris, & clunibus equi cōiuncta visebantur. Idē signis militaribus & cereis, hīc, vt antē, ordinatis. Sequuntur duo milites, vt ceteri pullati: qui sublimē vexere clypeum, insculptum & incisum, armis omnibus cōiunctis. Inde verō marscallus baculo, & cancellarius sigillo prætenso, procedunt, pulla ad talum veste. Iungitur domestica principis familia. Inde principes, deinde oratores principum: post illos ecclesiarum prælati & canonici: deinde militares lōgo ordine incedunt. Postremō duces sceminæ, & magnus ordo dominarum. Expleto iam missarum officio, signa quæ diximus militaria omnia, in chororum conferuntur cum cereis: iumenta reducuntur in stabula. Procedunt pōtiffices cum abbatibus, faciuntq; cōmendationem precib. Quibus expletis canitur antiphona, *Media vita*. Vbi concinitur, *Sancte Deus*, proiicitur in terrā pars tertia signorum militarium, cum gemitu aspectantium: *Sancte fortis*, pars alia deiicitur: *Sancte & misericors saluator*, pars reliqua, cum insculptis armis in clypeo deiicitur. Et iam vno impetu oēs cerei, vsq; huc ardentes, cum gemitu extinguuntur. Finis hic pompe funeralis. Quum chorus omnis pullis staminibus, & omnia pulpita ab initio vestita stetissent, abeunt in sua quisq;.

CAP. 35.

Pomerani cū
Sundensibus dis-
sidium compo-
ni nequit.

BUGSLAVS Pomeraniæ Stetinensīsq; dux, quū in suæ ditionis præcipuā urbē Sundensem, ex multo tēpore collectā foueret indignationē, erupit hoc tēpore, quum inter-diceret illi aduehi cōmeatum, nec pateretur ciues liberē per terrā diuersari, nonnulliq; ex familia principis male haberent viatores, alij etiā incursionibus vexarent. Pertaxi re- rum ciues, media bruma, ad diui diē Antonij, hostilia nunciant principi, & literas (vt vo- cāt) diffidationis. Mox armati Rugiā ingrediuntur, rusticū populum in sua verba iurare cogunt. Militares, qui in terra multi sunt, se in tuta recipiunt: nōnulli diffugiunt, alij capi- untur: numero x l. ecclesiā cōmunierunt, breui tamē expugnandi fame vel fumo. Col- loquuntur. Sundēses prætendunt literas cōfederationis iurata, vt à ciuitate nunquā di- scedant, quas etiā princeps cōfirmarat. Rogantur si velint implere fidē literarū. Illi respō- dent, habere se principē, cuius sunt sacramētis alligati, non se posse ab illo discedere. Sed quū durius premerentur, porrecta dextera subeunt ius captiuitatis. Princeps vbi audit, iusto dolore tangitur: paratur graue bellū. Sed interueniunt duces Magnopolēses, alter fororius Bugslai, alter germanæ filius. Fit cōuentus in Rostockio: in longum retexuntur iniuriæ, quū dicentis pro parte principis verba exciperēt notarij. Sundenses petunt co- piā scriptorū: decernitur, & datur. Postero die scripto præferunt responsa, quoniā sic pla- citum videretur principib. Nequaquā finit pars ducis actoris. Eodē tenore contendit fieri responsa, quo sit impeditio præmissa: præsertim quū copiā acceperint. Sundenses refragantur: ciuitatū nuncij cōsulares interponunt partes: nihil agitur. Sed ne frustra cōuen- tum sit, placuit vt è scripto informentur animi principū mediatorum. Igitur submitunt illi è suo cōcilio, qui cum patribus separatim agant: idq; per aliquot dies tēpora terit. Vi- debatur conuenisse, quum iam literæ recessus essent cōcipiendæ. Ibi verō labor, ibi cō- tradictio sine fine. Vix in diē nouissimum, quū ad abitum omnes starent parati, cōuenit, vt pax redderetur vrbi, quæ vt sincera sit, obsequiis & permolitione primorum in cōci- lio est procurandum. Nec longum tempus in medio, & domina Sophia eiisdē Bugslai germana soror, relicta domini Magni, scemina prudēs, & multis clara virtutibus, virum sequitur per viam vniuersæ carnis. Grauis scemina, in qua posita erat spes concordie fi- liorum & patruī. Tumulatur Wismarie (quod optauit) apud fratres prædicatores.

WANDALIE LIB. XIII. FINIS.

IN-

I N D E X

I N A L B E R T I K R A N -

T Z I I W A N D A L I A M , D V P L I C I N V M E -

R O D E S C R I P T V S , V T P R I O R P A G I -

nam, posterior lineam significet.

A

- A**BSOLON episcopus Da
nica ecclesie, bello geren
do aptus 111.44, 119.
16, animi presentia sin
gulari 112.27, bellandi
cupidus 124.34
Absolon ingentem prae
da ab iis qui in palude latebant aufert 125.
18, Pomeranos profligat 138.5
Absolon pontifex pacis pro Rugianis sequester
116.57, Regem e periculo, in quod coniece
rat, eripit 120.8
Absolon temeritatem sibi obiectam fert pa
tienter 119.40, Wandalorum fugientium
nouissimos cedit 122.38
Absolonis arte pace impedita, oppidum captum
diripitur 124.13
Absolonis strategema in militum paucitate
140.17
Absoloni provincia quam alij detrectabant, man
datur 121.36
Adelbertus Boemiae episcopus, martyr 36.51
Adelbertus patriarcham se fieri studet 56.51
Adelbertus Polonum in Christo gignit 42.47,
Apud Prussos pro Christo ceditur 54, Eius
corpus Bolislaus a caesoribus redimit 43.1
Adelberti martyris brachium dono datur 47.
12, Eius tumultum imperator inuicit 46.46
Adiutor episcopo additus, nouo in Ecclesia exem
plo & nomine 330.15
Admiraldus in Franciae regno 327.13
Adolphus Adolphi filius 107.7
Adolphus Adolphi filius Holsatiae comes 74.12
Adolphus bellum non necessarium amplecti
tur 148.39
Adolphus bellis multis fortiter gestis fit mona
chus Franciscanus 157.50, 160.38
Adolphus comes Holsatia ultro cedit 77.19,
Deinde redit 78.3, cum Zuenone Dano in
gratiam redit 83.25
Adolphus duci Lubicam, quam denegarat, con
cedit 97.38
Adolphus Gelriensis patrem in vinculis tenet
298.6
Adolphus Holsatus Lubicam nouam condi
dit 65.30
Adolphus Holsatus Nicloto auxilium contra
pacta denegat 80.18, Eidem reconciliatur
81.34, parua manu Danos vincit 83.5
Adolphus in praelio aduersus Pribislaum cadit
106.22
Adolphus Lubicensium libertatem minuire co
natur 142.32
Adolphus Lubicensibus fit hostis 154.50
Adolphus primus Holsatiae comes 74.7
Adolphus Slewicensi ducatu restitutus ho
magium Christophoro praestat 277.26
Adolphus tota Holsatia pellitur 149.10
Adolphi laudes 107.8
Adolphi Holsati in dissimulando metu pruden
tia 82.35, magna apud Henricum Leonem
autoritas 86.1
Adolpho Gelriae ducatus restituitur 34.39
Adolpho Holsato mortuo de eius ditione coten
ditur 284.10
Adolpho Holsato tributa Lubica conceduntur
136.50
Aduocatorum terra 6.2, 41.41
Aeneas Syluius Boemorum historiam scri
psit 1
Aeneas Syluius coarguitur 6.20, in Boemo
rum origine labitur 13.3
Albertus Bauarus oblatum Boemiae regnum
summa equitate usus respuit 276.33
Albertus Gothlandia accepto pretio cedit
225.22
Albertus Magnopolensis captus Roman. regis
autoritate liberatur 190.48
Albertus Suecus cum Lubicensibus de riuo fa
cto expostulat 218.34
Albertus Sueciae rex in praelio cum filio captus
7 annos detinetur 216.31, Multi cum li
berare conantur 217.43, Opera septem vr
bium liberatur 221.41
Albertus Sigismundi gener socero in regnis om
nibus succedit 276.7
Alberti imperatoris nepos, eo trucidato qua pe
nitentia scelus expiauit 164.29
Alberti Magnopolensis morituri ad filios oratio
206.10

I N D E X

- Albis fluminis cursus* 6. 8, *descriptio* 37. 29,
Romani Imp. terminus 45. 4, *Excitatis ag-*
geribus continetur 181. 6
Aldenburgum Holsatiae oppidum 38. 34, *tria*
habet nomina 39. 11
Aldenburgi episcopus primus 43. 44
Aldenburgensis ecclesia post 90, *annum resti-*
tuitur 95. 8
Aldenburgenses sunt quos Dani Brannesios ap-
pellant 122. 51
Alexandri III. Papae & Friderici I. Imp. dis-
sidium 101. 27
in Anglia mirabiles motus 314. 7
Anglus & Danus mutuis se praedationibus ve-
xant 292. 31
Anglus Franciae regnum suum esse cur conten-
dat 189. 15
Angli damno à quibusdam affecti aequè in om-
nes grassantur 318. 55
Angli duas Lubicensium naues captas abducunt
 297. 1
Angli Gallorum metu, orientalibus se praebent
equiores 299. 20
Anglorum in Liouones & Prussos perfidia 269.
 36
Anglorum in paciscendo morositas 324. 50,
 327. 6, 328. 55
Annata, quam papa exigit, archiepiscopi Rhe-
nenses se grauari conqueruntur 295. 50
Anni mira intemperies 270. 46
Annonae caritas seditionum occasio 306. 34
Antiquitates fabulis multis scatent 63. 42
Antwerpiae conuentus Hanse habetur 324. 44
Aphrica ad Imperium Bellisarij virtute redit
 25. 50
Aphrica olim Arriana, hodie Mahumetana
 25. 3
Aphricam Wandali occuparunt 7. 20
Aquarum inusitata eluuius 262. 48
Arbores idolo sacrae 93. 6
Archiepiscopatus controuersia bello agitur
 151. 4
Archiepiscopatus exiguae mensis & magni sudo-
ris, oblatu respuitur 315. 45 & 54
Archiepiscopatus repulsa, belli causa 330. 15
Archiepiscopus coronae Boemicae fur 303. 12
Archiepiscopus in obsidione, non in cathedra
 168. 7
Archiepiscopi in episcopos quod munus 92. 19
Archiepiscopus sibi à Papa iniuriam factam
interpretatur, dum apostolica viuitur pote-
state 92. 13
Archiepiscopi Rhenenses à Papa appellaturos se
ostendunt 297. 15
Arcona Rugianorum caput 110. 13, *conflagrat*
simul & oppugnatur 111. 14, *Deditione*
capitur 38
Arconenses armis coacti Christianos se fieri
velle simulant 75. 30
Armis ad Christum cogi quidam debent 224.
 30
Armis in Hussitas comparatis principes se mu-
tuo atterunt 146. 20
Armis quaeruntur prouinciae & regna, non le-
gibus 142. 24, 302. 25
Arrianum dogma Wadali sequebatur 17. 26
Arx capitur, in quam se latrones recipere sole-
bant 204. 30
Asiatica expeditio D C M. hominum constans
 143. 28
Asylum apud Wandalorum idolum 93. 11
Attilam Aetius Burgundionibus sociis deleuit
 30. 40
Atrox de ciue Lubicesi sumptum supplicium
 201. 52
Auaritiae studiū principes ab Hussitis seuerius
persequendis deterret 242. 51
Augustinus Hippone moritur 21. 15
Augustulus Ro. Imperium ab Augusto auctum
ruere sinit 23. 20
Aurei velleris dignitas equestris 34. 13
Aurelius dux à Burgūdi factione interemptus
 33. 26
Auspiciū belli gerendi ex equo captatur apud
Rugianos 110. 48
Austria quando ducatus esse coeperit 160. 20
Austrij Ladislaum ducem suum armis reposcūt
 276. 52
Austrij ab Vngaris delentur 160. 13
Axisa quid sit 326. 24, 328. 12
- B
- BAeticam occupant Wandali* 19. 5
Balduinum se quidam profites suspenditur
 230. 1
Baltici maris etymon & situs 36. 14
Bannum imperiale in Lubicensis 237. 2
Baptizare aliis quam sacerdotibus permittitur
 112. 11 & 49
Baptizatorum innumera multitudo 242. 20
Barbā promittere quibus episcopis liceat 123. 2
Bardewicum ab Henrico Leone expugnatur
 144. 10
Bardi apud Saxones unde dicti 58. 23
Bauarum rogat Imperator ut iter facere per eis
liceat 197. 48
Basiliense conciliū Rostockienses damnat 265.
 26
è Belgio multi in Wandaliā migrant 100. 46
Bellogradum à Christianis cum magna Turco-
rum clade defenditur 283. 40
Bellum

IN WANDALIAM.

Bellū in latrones, quod Ericus non probat 192.

26

Bellum inter Brandenburgensem & Magnopolensem 181.26

Bellum inter Danum & Lubicenses cōflatum 331.52, AEgrè tandem à legato pontificio componitur 332.31

Bellum inter sacerdotes de archiepiscopatu, quo multi nobiles impliciti sunt 167.1

Belli gerendi apud Wandalos ratio 113.42

Bellonem Vngarum Odoacer Boemus profligat 162.49

Beneficiarij episcoporum 102.12

Beneficiū princeps ab episcopo de suis ipsius opibus accipit 87.39

Benno egestate à predicando euangelio impeditur 52.45

Benno in ecclesia consecranda populi turba opprimitur 53.2

Bergerdorpe latronum arx 244.21

Berlinenses dissidentes à Friderico subiguntur 277.31

Bernardus bellum Asiaticum suadens, non valde certa vaticinatur 79.25

Bernardus miracula multa edit 79.10

Bernardus Saxo Imperatori parum dicto audiens 50.34, auaritia sua Ecclesiae profectū retardat 52.42

Bernardo de Anehold Saxoniam, Henrico Leone pulso, Imperator tribuit 134.48

Berno episcopus sacris operans pene capitur 105.12

Bernonis episcopi singularis cōstantia 147.46

Berosus Babylonius quo tempore scripserit 2

Bilug Obotritus episcopo negotium facessit 48.36, &c. Eius sororem quam in matrimonio habebat, repudiat 49.44

Bilug quàm latam teneret ditionem 50.20

Blondus de Wandalorum migratione 1

Blondi error corrigitur 3.22

Blondi error de Bulgarorum origine 128.34

Boemia quarum rerum ferax 10

Boemia regni titulum subinde praefert, & abstinet 131.3, 158.12

Boemia descriptio 5.53

Boemia dux rex ab Imperatore appellatur 61.

14

Boemia ducum series 42.5

Boemia regina maritum ad cōgressum ineptū regno expellit 174.10

Boemia regnum in familiam Lotharingie venit 174.15

Boemia rex primus Christianus 15.37

Boemus Polono bellum infert 53.30, Imperatoris impressionem excipit 32

Boemi uxor inedia voluntaria moritur 206.

54

Boemo cur nihillocci in eligendo Imperatore 174.19

Boemi aduersus pontificiorū vim armis se tueri cogitant 238.52

Boemi bello victi baptizantur 41.52, Christianismum semel susceptum tuentur 42.4

Boemi origine sunt Wandali 1

Boemi saepe victi saepe etiam rebellarūt 130.52

Boemi suae gentis vetustatem stultè consingunt 6.52, 7.24

Boemorum feritas 159.2

Boemorū rex idem & pontifex Bitislaus 131.

23

Boemos Imperator & Vngarus bello adoriuntur 292.50

Bohemica lingua Wandalica est 26.54

Bolislaus Boemus fratrem necat 42.6, armis Christi nomen amplificat 46.10

Bolislaus Polonus moritur 267.17

Bolislaus Poloniae rex à patris pietate degenerat 61.38, In nobiles & eorum uxores sequit 62.6, Eius infausa mors 63.10

Bonifacius, vir aliqui pius, in Valētinianum rebellat 20.25, 31

Brandenburgensis cum Dano in gratiam redit 181.34

Brandenburgensis in ducem Stetinensem ducit exercitum 243.40

Brandenburgensis Lubica defensor 190.7

Brandenburgēsis marchia oppignerata 217.21

Brandenburgensis marchionatus in varias familias incidit 180.45, Dominos subinde mutat 224.35, Belli occasionē praebebat 243.10

Brandenburgēsis Nurebergēsis infestus 279.

22

Brandenburgensis Saxoni bellum infert 274.8

Brandenburgensis Stetinensem ducatū occupare conatur 289.27, Eum quadam ex parte armis subigit 293.8, Re non perfecta moritur 294.28

Brandenburgensis uxorem Boemo ad venerem impotenti adimit 189.25

Brandenburgensi nouem annos nato Dani filia despondetur 186.8

Brandenburgenses arte Wandali circumueniuntur 166.3

Brandeburgum vrbs est Wandalica 63.19, Stargardia est 181.15

Bremensis archiepiscopus duci inuisus 92.29

Bremēsis ecclesia magnis ditionibus locupletatur 65.10

Bremenses canonici nimium sibi volunt sumere 159.42

re

I N D E X

- Bremensium sententia de honore qui principi-
bus ab episcopis haberi debet* 84.42, *Vera
eorum mens* 85.10
- Brigittæ monachorum ordo* 235.34
- Brugenses cū orientalibus paciscuntur* 329.14
- Brunswickenses publicè ob seditionem suppli-
ces* 207.42
- Brunswici Geldarum magistri pœnas luunt*
172.19
- Bugislaus Pomeranus Rugiam Dano subiectā
inuadit* 137.50, *Belli tempore crapula in-
dulget* 138.8, *Acceptam cladem dissimu-
lare conatur* 139.1
- Bulgari Græcæ ecclesiæ adherēt* 128.30, *Iusti-
nianum imperio pulsum restituūt* 129.19
- Bulgarorum rex filium in paganismum rela-
psum exoculauit* 128.27
- Bulgaros esse Wandalos* 128.14
- Bulla aurea à Carolo IIII. Imperatore* 198.50
- Burchardus ætatis & pontificatus diuturnita-
te alter Aaron* 176.3
- Burgundia Burgundo mortuo, ad Gallum re-
dit* 34.36, 301.41
- Burgundie in ducatum redactæ duces* 32.42
- Burgundie regum largitiones in extruendis &
locupletandis ecclesiis* 32.6
- Burgundiam regnum olim Wandali cōstitue-
runt* 18.3
- Burgundiones à burgis dicuntur* 7.17, 16.10
- Burgundiones Wandalorum pars* 2
- Burgundiones Wandalorū sunt posterī* 7.17,
Eorum nomen peruetustum 29.45, 30.16
- Burgundus cum Aurelio contendit* 33.20, *Ad
colloquium à Delphino accersitus necatur*
34.1
- Burgundus amplissimis muneribus Imperato-
rem afficit* 299.13, *Ad Nanseium cæsus, e-
tiam cadauere reperto, à multis viuere cre-
ditur* 301.6
- Burgundus episcopum frustra armis conatur
promouere* 254.43
- Burgundi metu multa oppida communiuntur*
300.43
- Buthue Godscalco patre cæso à ciuibus expelli-
tur* 58.54, *Obsessus, à Magno Saxone auxi-
lium petit* 59.1, *Deditione facta, contra fi-
dem trucidatur* 60.10
- C
- C***Æsar Germaniam tantum attigit* 45.1
- Cete grandia, pisces anadromi* 189.11
- Cardinales nō in Germania, ut in Gallia, &c.*
285.33
- Carmina apud Germanos pro annalibus* 2.12,
8.24
- Canis per contumeliam vocatus Mistiwoi, mi-
nas iactat* 51.12
- Canonici duo Lubicenses à milite male habitū
270.9*
- Capistranus precibus pugnat, dū cætero manu
dimicant* 283.42
- Carolus IIII. Roma coronatus populo inscien-
te discedit* 198.19, *Filium inertem Rom.
regē creari curat* 202.55, *Disputationibus
libenter interest* 226.42
- Carolus Neapolitanus in Vngariæ regnum e-
uectus, sua insolentia trucidatur* 211.19
- Carolus Magnus in Wilsos exercitum duxit*
39.29
- Carthago à Wandalis capta* 21.10
- Casimirus Polonus à suis eiectus, deinde reuo-
catur* 47.24
- Casimirus Polonia rex, regum multorū pater*
267.21
- Casimirus Pomeranus uanæ sus iactatia, tur-
piter aufugit* 120.17
- Casimiri potentia aduersus Theutonicos implo-
ratur* 281.6
- Castinus à Bonifacio in Africa victus, dein-
de à Valentiniano captus* 19.50, 20.20
- Catholicorum de Hussitis cæsis letitia* 266.29
- quibus Ceremoniis Magnopolensi parenta-
tum sit* 337.52
- Cereuisia unde nomen habet* 6.15
- Christianus homo quotānis apud Rugianos sa-
crificatur* 76.42
- Christiani status inclinationem principes pa-
pe tribuunt* 252.10
- Christiani ad fratres opprimendos impiorum
armis utuntur* 41.13
- Christiani aduersus Christianos impiorum au-
xilia accersunt* 185.14
- Christiani Iudeo duce militant* 16.53
- Christianorum culpa multi nō fiunt Christia-
ni* 65.38
- Christianorum clades papæ potissimū tribuen-
de* 304.4
- Christiana religio tyrannidis nomine male au-
dit* 195.5
- Christianam impio nubere bona intentione*
286.7
- Christianismus apud Wandalos promouetur*
44.9
- Christiernus Danus humanissimus* 294.42
- Christiernus Danus Burgundum Colonien-
sib. placare frustra contendit* 299.44
- Christiernus uno largitionum nomine culpā-
dus* 301.33
- Christiernus uxorem cum trium regnorū do-
te accipit* 279.16
- Christi hostes absque armis expugnare velle ri-
diculum*

IN WANDALIAM.

<i>diculum</i>	289.6	<i>Cometa teterrima quæque portendens</i>	296.
<i>Christi iugum graue admodum</i>	194.15	37	
<i>Christo nascente quis apud Danos regnauerit</i>		<i>Cometa toto mense conspicuus</i>	228.41
9.29		<i>Concio Latine habita, per interpretem vernacula lingua plebi exponitur</i>	332.27,
<i>Christophorus tribus regnis præficitur</i>	277.	333.15	
22		<i>Conradus Imper. Albertum Saxonie præficit</i>	
<i>Cilie comes à Waiuoda filio occisus, paulo post sue cedis vindices nactus est</i>	280.25	77.15	
<i>Circipanorum situs</i>	38.28	<i>Conradi episcopi virtutes & vitia</i>	104.3
<i>Ciuis optimi nefaria cedes</i>	287.15, à plebe vindicatur	<i>Consiliarij principum, pacificiendæ nonnunquam obsunt</i>	249.8
51		<i>Conspiratio horrenda Lubicæ suscepta, illustratur</i>	211.30
<i>Classis virentibus ramis contexta hostes fallit</i>	9.36	<i>Constantiæ causa Lubicensis agitur</i>	236.21
<i>Classis urbium Wandalicarum in Danu</i>	255.	<i>Constantinus de Bulgaris triumphat pagina</i>	
30		129.43	
<i>Clerus ecclesiæ ius quid vocet</i>	169.25	<i>Constantinus magnus Wandalis sedes concedit</i>	7.13, 15.47
<i>Clerus Hamburgensis ad tributorum onus à ciuibus sollicitatus</i>	328.27, quid respondeat	<i>Constantini morbus & mors horrenda</i>	129.
331.7		44	
<i>Cum populo in gratiam redit</i>	333.23	<i>Constantinopoleos capta misera clades</i>	281.
<i>Cleri Lubicensis sordidus questus tollitur pagina</i>	328.9	32	
<i>Clerus principem egentem gratis subleuare nō vult</i>	183.16	<i>Consules noni à plebe, quæ eos crearat, necantur</i>	242.10
<i>Clerus Vratislaviensis male accipitur</i>	209.15	<i>Consules Wolgasti à plebe trucidantur</i>	213.
<i>Clerici de imperio, vi & proditiōibus dimittant</i>	209.47	24	
<i>Clericis graue est aliquid de suo in publici gratiam largiri</i>	330.8	<i>Coradinum Friderici nepotem Carolus necat</i>	165.20
<i>Clodonens ad Deum vxoris opera conuersus</i>	31.4	<i>Corbia Picardorum egressi monachi Rugianos Christo lucrifaciunt</i>	40.25
<i>Clotildis Franciæ regina Burgunda</i>	30.53, Parentum necem filiorum opera vindicat	<i>Craconia Polonorum, insignis literarum studiis</i>	5.36, Aquo condita
31.		13.34, A Boemico iugo vindicatur	42.29
39, Proinde è sanctorum catalogo expuncta	32.30	<i>Craconiam Boemus recipere conatur pagina</i>	53.31
<i>Collegium canonicorum Rostockcen. discordiæ malum</i>	316.25, instituitur	<i>Craconiensis antistes fit archiepiscopus pagina</i>	48.5
320.49, Excitato tumultu inturbatur	321.16	<i>Crematur qui se pro alio venditabat pagina</i>	229.52
<i>Collegij Rostockcensis præpositus de futura necem male auguratur</i>	321.6, Crudeliter necatur	<i>Crito latè dominans</i>	60.18, per dolum ebrius mactatur
29		66.18	
<i>Coloniensis archiepiscopus bellum pro ecclesiæ facultatibus suadet</i>	108.27	<i>Critonis vxor Henricum mariti hostem amat</i>	66.13
<i>Coloniensis proprium gregem pastor bello vexat</i>	299.28	<i>Critonem à Christianismo auersum Wandali sibi præficiunt</i>	58.51
<i>Colonienses in re incerta amici parum certi</i>	292.41	<i>Cruciata indulgentia laxissima in Hussitas promulgatur</i>	260.51
<i>Colonienses rebus secundioribus recipi in societatem postulant</i>	300.22	<i>Crucis supplicium tollitur</i>	95.20
<i>Comam tondendi mors oritur</i>	305.42	<i>Crudele supplicij genus in proscriptos Danos</i>	61.5
<i>Comestabilis, qui hodie conestablius</i>	19.42	<i>Cuniculo suffodientes aqua ab hostibus suffocantur</i>	181.11
<i>Commerciorum permutatiōe</i>	70.2	<i>Cusanus Cardinalis</i>	285.23, A Sigismundo capitur
<i>Comites feudati à directo domino</i>	100.21	35	
<i>Comitū dignitas apud Imperatores olim quæ</i>	19.30		

I N D E X

D

- D** Almatia diuisio 130.13
 Dantiscum Gdanum est 131.52
 Danus ab inferendo Wandalis bello deterretur 98.11
 Danus causam suam apud Romanorum regem agi non recusat 249.42
 Danus cum Saxone bello victam Rugiam par- titur 115.6
 Danus de ciuitatibus Wandalicis bis victor 254.27
 Danus & Adolphus Lubicam obsident pagina 155.4
 Danus filio suo Saxonis filiam uxorem accipit 115.12
 Danus Henrico Leoni rebus afflictis opem de- negat 131.54
 Danus in Germania dominatum obtinere stu- det 151.33
 Danus in Wandalos classe magna nauigat 114.5. Magna virtute & industria ex eorum ma- nibus elabatur ibid.47
 Danus Lubicensium captiuos detinet ex forma banni imperialis 238.18
 Danus patri in caelo & filio in terris regnanti gratulatur 118.25
 Danus malo in Lubicam animo 181.50
 Danus quotannis in Wandalos bis nauigabat 115.31
 Danus cur se Wandalorum regem inscribat 10.8, 141.14
 Danus Wandalos cedit 96.3
 Danus Wandalicarum ciuitatum oratores non admittit 264.13, Tandem pacem cum illis facit 268.12
 Dani cuiusdam industria turri ignis immitti- tur 111.8
 Dani ad pacem componendam postulata 258.40
 Danum tota pene Wandalia deserit pagina 154.5
 Dani a Brandeburgensi caduntur 148.30, ad Rostockium 155.19, ab Holfatis 247.30
 Dani Christianismum, in regem conspiratione facta, abiiciunt 44.26
 Dani externis bellis implicandi, ne ciuilia mo- ueant 125.50
 Dani filia Imperatoris filiis despondentur 135.52. Altera remittitur 143.13
 Dani nauigantibus mercatoribus opis auferunt 263.43
 Dani praelio victi liberos Wandali vendunt 12.1
 Dani Saxones bello terrent 41.4
 Dani Wolgasto frustra obseffo agrum vastant 139.14
 Danorum equitatus plurimi fit 123.34
 Danorum prisca virtus elanguit 120.49, 125.51
 Dania a Wandalis vastatur 61.9, 95.42, Pi- ratarum insidiis exposita 113.40
 Dania tripertito diuiditur 97.8
 Dania regnum in contentionem venit 81.52, 86.4, Controuersia dirimitur 87.1
 Dania rex opera fratris interficitur 160.55, 161.12
 Dania reges quam Wandalia parte tenuerint 76.17
 Danica femina maribus in succedendi iure cur pares 45.44
 Danica res hostibus Wandalis enunciantur 122.30
 Decima ad bellum Turcicum impari non po- test 295.48
 Decimam ad bellum aduersus Turcos, Lubicen- ses dare iussi cunctantur 297.11
 Decimas episcopi in quos usus insumebant 102.12
 Degenardus proditorie casus 244.46, Eius caedes vindicatur 245.31
 Delphinus Burgundo insidiatur 33.37
 Demyn oppidum incenditur 117.8, Et rursus, quum a Saxone obsideretur 125.2
 Delmenhorst arx ad securum mercatoribus iter praestandum 323.24
 Detleuus Lubicensis, patriae hostis 214.3, Ob- truncatur ibid.28
 Deum malum quendam Wandali, ut alterum bonum, habebant 76.37
 Deum unum etiam fatentur, qui multos colunt 93.20
 Dexter a danda est, ut quis verè captus dica- tur 258.13
 Diluuium ingens in Hollandia 246.27
 Dispensationes interdictorum coniugiorum o- lim nullae 99.11
 Disidium comitiorum de Imperatore deligen- do 179.31
 Donatio propter nuptias, sponalibus solis non fit rata 249.35
 Drusi & Tiberij cum Wandalis bellum 16.20
 Ducatus appellatio, posito nomine regio, repe- titur in Boemia 61.28
 Duces belli fortes, luscii 284.46
 Duces duorum exercituum, ipsi colloquio bellum dirimunt 70.38
 Dux a marchionatus Brandeburgensis ab Huf- sitis capitur 251.47
 Ecclesia

IN WANDALIAM.

Ecclesia Catholica in oriente & occidente
alia atque alia 297.37
Ecclesia Latina Graciam appellat degenerem
128.30
Ecclesia Romana vel triceps vel absque capite
237.17
Ecclesie apud Wandalos persecutio 51.24
Ecclesie iura sacerdos militariter defendit
231.39
Ecclesie non prodest variorum ordinum insti-
tutio 219.20
Ecclesie ordinarij pastores de Theutonicis que-
runtur 256.1
Ecclesie opes efficiunt, ne plebeius ad pontifica-
tum facile euehi queat 199.50, 330.15
Ecclesie opes interuense veram concordiam im-
pediunt 271.34
Ecclesie orientalis cum occidentali unio parum
firma 275.53
Ecclesiarum apud Wandalos difficilis restitu-
tio 52.4
Ecclesiarum numerus per Wandaliā auge-
tur 95.23
Ecclesijs eligendi pastores facultatem papa adi-
mit 204.19
Ecclesiastica apud Danos traditio, ut episcopus
exercitui præsint 148.26
Effigies nulla apud Wandalos quosdam idolo-
latras 93.18
Egra, locus constitutus ubi Husite adfuerunt
cum pontificiis collocaturi 261.34
Emden in Frisia quam originē habuit 264.
52
Episcopus à Brandeburgensi bello capto oppidū
extorquet 160.9
Episcopus à suis canonicis malè tractatur 222.
48
Episcopus bello captus custodem sibi conciliat
148.36
Episcopus consecrationem cur differt 142.5
Episcopus contumeliam quam excommunicati-
us acceperat, ulciscitur 286.31
Episcopus dānatur, quod armis pugnet 241.9
Episcopus de recuperando prouentu precipuè
solicitus 52.17
Episcopus episcopi necē gladio ulciscitur 187.
26
Episcopus sanguinis fundendi anidus 138.30
Episcopus veneno sumpto fraga addens miserè
moritur 209.8
Episcopi egregie dotes 126.40, 147.35
Episcopi in oppugnanda urbe opera & audacia
139.21
Episcopo decorum est certare, non cedere, iure

suo 175.12
Episcopi belli duces strenui 123.2
Episcopi beneficiis sine feudis nobiles sibi deuin-
ciunt 102.13
Episcopi de finibus contendunt 43.32
Episcopi in decimis exigendis plus aequo atten-
ti 102.3 & c.
Episcopi se principibus maiores perhibent 84.
52
Episcopi utrum principibus homagium debe-
ant, an contra 100.28
Episcoporum prouentus 44.18, 48.46
Episcopis facultates si adimantur, periclitatur
religio 49.13
Episcopis temporalis dominatio quo cōsilio tri-
buta 39.46, Opes quorsum datae 44.15
Episcopalem dignitatem recusans à demonio
torquetur 42.22
Episcopales redditus apud Polonos & Pomer-
anos 100.31
Episcopales sedes in Wandalia restituntur
83.35
Eques auratus suspenditur 230.27
Equi primū è Dania ad bellum euecti 75.
23
Equitum Theutonicorum mag. Christiano-
rū in Letuanos expeditioni inuidet 192.32,
A suis abdicatus in vincula coniicitur 41
Equitum Theutonicorum ordo nascitur 143.
36
Ericus à Margareta adoptatus, tria aquilona-
ria regna obtinet 235.7
Ericus prædones ad se confugientes non vult
dedere 246.38
Ericus Danus Kanuti fratris mortem ulcisci-
tur 75.20, & 54, Expeditione sua Chri-
stianismum parū promouet 75.37, Dania
potitur 76.13
Erphordie incendium 297.21
Erphordie Turingorum academia instituitur
219.45
Estones nimia seruitute ad rebellionem adigū-
tur 194.2
Euangelij præco simul & miles est 134.1
Eucharistie miraculum 141.35
Eucharistiam utraque specie administrandam
esse, ex Euangelio docetur 227.38
Eudoxia post Valentiniani mortem Wanda-
los in Italiam accersit 22.8, Genserici nepo-
ti nupsit 25.9
Euermodus episcopus miraculis clarus 127.
23
Engenius Papa Imperatori parum æquus 262.
25
Excommunicationis fulmina bruta 147.25

I N D E X

Excommunicati ubi adsunt, in ea urbe res di-
uina intermittitur 286.30
Expeditionum in Syriam susceptarum nullus
fructus 174.43
Explorator hostes vera dicendo fallit 95.50
Exploratoris missi perfidia 59.32
Eydora & Trauena ad Holsatiam tutandā op-
portuna flumina 83.16
Eydora flumen, Saxonia & Dania limes 98.
 41

F

F *Actio, pænis de autore sumptis, concidit*
 325.13
Faldera sacerdotibus pulsus perfugium 75.41
Falderense cœnobium miraculis clarum pagi-
na 77.40
Falstrenses calumnia circumueniuntur 78.23
Ferri candentis & vomeris examen 95.19
Feudatarios episcopi, nobiles, sui duntaxat tu-
tandi gratia constituunt 87.38
Flagellantes in Gallia pullulant 207.11
Flagellantium secta 194.29
Flagella diuini furoris 229.1
Flandrenses cum mercatoribus orientalibus
disident 205.47, *Eorum legatos violant*
 269.48
Flandrenses Maximilianū mortua uxore præ-
esse sibi nolunt 34.45
Florentinus Germanis antepositur in ducen-
do exercitu 254.33
Florentini Hæricum Imperatorem veneno ne-
cant 179.10
Florētina biremis à Gdanensib. capta 298.15
Florentina biremis capta causa disceptatur
 326.34, 328.52, *Absoluitur* 329.13
Fæderis sancienti apud Wandalos ceremonia
 116.5
Fœmina regem captiuum redimunt 45.41
Francia cur bellis ciuilibus raro obnoxia 185.
 46
Francia multarum gentium horreum 306.
 19, & 28
Francia rex Maximiliano sponsam adimit
 35.20
Francici regni apud Parisios caput 20.25
Franci suam ipsi originem ignorant 27.50
Franconia Germanorum, olim Francia erat
 30.2
Frater à fratre excacatur 42.39
Frater à fratre iniusto bello lacesitus, illius ex-
ercitum alloquitur 72.55
Fratrum duo paria bellum mutuo gerunt 219.
 49
Fridericus Imperat. se Boemia regem inscribit

291.31
Fridericus in Asia flumine submergitur 143.
 31
Fridericus I I. ecclesiæ Roman. molestissimus
 152.33
Fridericus III. Romanorum rex 276.38
Fridericus III. de Imperij amplitudine instau-
randa desperat 280.10, *Leonoram Portu-*
galensis filiam ducit uxorem 15
Fridericus Romam coronandus pacatè conten-
dit 293.48
Fridericus Stadio potiri Henrici V. ope fretus
studet 64.51
Friderici cum Burgundo congressus & collo-
quium 299.1
Fridericum Imperatorem se esse qui aßimula-
bat, comburitur 168.41, *Alter aufugit*
 47
Frisij Holladinis molesti 223.7, *Bello iactan-*
tur 264.26
Frisiorum de sua libertate iam inde à Carolo
Magno fabula 244.31, *Eorum legati apud*
Neronem 244.40
Furiosus quidam Wismarie familiam miserè
trucidat 231.26

G

G *Aguini scriptoris Galli de Wandalis error*
 27.33
Galli vno die tota Sicilia trucidati 167.47
Gallia multarum gentium bello dimicantium
palestra 18.37
Gaudiosa, Caroli Magni spatha 196.36
Gdani primores qua arte hominem tumultus
autorem oppido emisunt, deinde necarūt
 285.1
Gdani seditionis autores pænas luunt 240.24,
Proditores caduntur 286.47
Gdanensis conspiratio deprehensa & oppressa
 287.55
Gdanensis naui præfectus Florentinos nauali
pugna vincit 298.15
Gdanensis urbis parua initia 240.32
Gdanenses à Theutonicorum præfecto cæsi 284.
 48
Gdanensium stipendiarij dum piratica infesti
essent, à Lubicensibus capti capite luunt pæ-
nas 284.34
Geldas quid vocent Brunswickenses pagina
 172.11
Gelriam Burgundus occupat 298.5
Gelriensis bello in Letuanos captus liberatur
 216.41
Genfericus Wandalus Aphricam tenet 21.37
 Romam

IN WANDALIAM.

Romam & Campaniam diripit 22.10, Italiam inuadere cogitans superatur 23.11
 Georgiani Christiani quales 286.1
 Gerardus Holsatus iniquo in fratrem Danum animo 295.17, Lubicensibus & Hamburgensibus suspectum se præbet 23, Holsatiam recuperare à fratre Dano prohibetur 297.40
 Gerardus Sleswici dux Thietmar sos adortus, omnes fere suos amittit 230.53
 Germani amplissimorum regnorum autores 21.30
 Germani defatigati benedictione papali recreantur 288.55
 Germani in Lusitaniam nauigant, & Vlyssiponem Saracenis adimunt 79.54
 Germanorum in consultando tarditas 252.25, 267.49
 Germanorum simplicitas à Papa ridetur 288.51
 Germania non, ut Francia, uni paret 185.45
 Germania pretiosissimis reliquiis spoliatur, quæ in Boemiam transferuntur 196.34
 Germaniæ concordata ad moderandam papæ nimiam potentiam 185.55
 Germaniæ principatum vnum esse præstaret 185.43
 Germanica ecclesia non finit Romanam quicquid lubet sibi sumere 285.30
 Geroldus post Vicelinum 91.8, archiepiscopo licet refragante episcopatum obtinet 31, Cum Archiepiscopo expostulat 55
 Geroldus in tenui episcopatu non potest se sustentare 91.46, Qua dere conqueritur 94.20, Moritur 103.40
 Geroldi importunitas, ut sibi rectè provideatur 94.38
 Geroldo prædium petenti reluctatur archiepiscopus 94.47
 Gladium geminū episcopi stringunt in promouendo Christianismo 159.40
 Gladiferi fratres cum Theutonicis iunguntur 161.47
 Gladiferorum fratrum ordo 134.5
 Gondebaldus Burgundie rex lubricæ fidei 31.15, fratres & nepotes crudeliter necat 30.50, 31.17
 Gondiacus Burgundionum rex primus 30.20
 Godscalcus pietatem, quam oppugnaverat 54.6, promouet 55.3, & 10, A suis interficitur 57.26
 Godscalci ad Deū conuersi laudes 55.55, Eius necem filij ulciscuntur 57.52
 Godscalci posteritas deficit 73.33

Godscalci vidua ludibrio habetur 57.46
 Gotfridus à latronibus, quos insequabatur, trucidatus 67.25
 Gothi Wandalorum partem patria expellunt 29.1
 Gothorum prima è patria migratio quàm vetusta 290.7
 Grando humanam faciem præferens 221.54
 Græci qui concilio Florentino interfuerint 275.6
 Græci Latinos in symbolo Niceno falsi reos agunt 275.47
 Græciæ captiuitas cui rei tribuatur à Latinis 276.1
 Græciæ nobilitas dolo à Turco circumuenitur 281.37
 Græciam Constantinopoli capta Turcus subigit 281.46
 Guardia milites 330.47
 Guido ex causidico in papatum euectus 165.15
 Guncelinus Pribislaum obsidionem relinquere cogit 105.3
 Guncelinus Zwerinensis comes constituitur 100.10
 Guntamundus rex catholicus 24.46

H

HÆreseos accusati concremantur, fortiter supplicium perferentes 230.36
 Hæretici in Polonia comburuntur 179.2
 Hamburgi populus à clero dissidet 190.21
 Hamburgi quomodo seditionis autores ad supplicium perferendum diuinitus sint adducti 317.14, Autor ipse plectitur 318.20
 Hamburgi tumultus ob annonæ caritatem ortus, prolixè describitur 308.20, &c.
 Hamburgensis ecclesia ab Alberto vexatur 307.43
 Hamburgensis ecclesie limites 40.10
 Hamburgensis seditio 234.16
 Hamburgenses cleri sui nimias opes conantur circumscribere 328.22, & 329.50
 Hamburgenses Dano subiectionem agnoscunt 286.20
 Hamburgenses virum consularem capite plectunt 255.40
 Hansa mercatorum quid sit 207.48
 Hansæ apud Lubicam conuentus 241.33
 Hansæ ciuitates apud Franciæ regem queruntur 327.11
 Hansæ mercatores priuilegiis suis restituuntur 225.27
 Hansæ oratores in Anglia conquerentes vix

I N D E X

- aliquid iuris obtinent 272.16
Hansa socij Anglicanam pecuniam partiuntur 323.3 & 12
Hansa socij Flandrensibus infensi 215.22
Haraldus Daniæ rex à filio opprimitur pagina 44.36
Hartwicus à patriarchatu excidit 148.11
Hartwicus Ritzero Lubicensibus ob venditum patrimonium infestus 290.53, 307.3
Harwarus Saxo Danos patriam ingressos delet 50.10
Heidelberga papæ carcer 237.35
Helmoldi de mari Baltico error 36.10
Heluetij iam à multo tempore simultatem cum gente Austriaca exercent 214.34
Heluetiorum virtus Burgundū confecit 300.48
Hericus bello captus, 26 annos detinetur 165.30
Henricus Carinthia princeps, Boemia rex 164.18, Vnde ab *Henrici* Imperatoris filio pellitur 38
Henricus Catulus Bauaria dux Saxonia excidit 77.15, Quam postea Alberto adimit 78.1
Henricus Godscaldi filius ad Danum agnatum profugit 58.22
Henricus Godscaldi filius paternam ditionem Critone tandem deleto recipit 65.50, magnam ditionem tenet 71.18
Henricus Imperator Boemum subigit 53.40
Henricus Leo *Henrici* Catuli filius 78.8, Quum infestum haberet Imperatorē 134.40, Ducatu exuitur 46, Lubicensibus, quum opem ferre non posset, deditionem facere permittit 136.44
Henricus Leo ab Anglicano exilio reuersus Holatiam recipit 144.1, Lubicam deditione capit 10.5
Henricus Leo Wandalos ad fidem denuo cogit 53.19
Henricus Leo Wandalos in metu cōtinet 83.29, Alberti conatum prudenter auertit 86.41
Henricus Leo Zuenonem in Daniā reducit 96.47, Brunswici moritur 148.3
Henricus Magnopolensis egestatis subsidium gratuitum à clero nullum accipit 183.11, & 15, Eius filij 188.11
Henricus Magnopolensis latronibus inimicissimus 208.22
Henricus Magnopolensis quod de Brandeburgensi ditione ceperat, pretio accepto reddit 186.12
Henricus multas tenens ditiones, non caret inuidia 107.35, & 50
Henricus Wandalus magnum in Rugianos ducit exercitum 68.50, Dano bellum infert 70.23
Henrici Brunswickensis filius episcopo adiutor creatur, ad vires comparandas 330.36
Henrici Cardinalis in cōsulendo probitas 272.32
Henrici Lubicensis pontificis magna apud Imper. gratia 136.41
Henrici Magnopolensis mors 183.22
Henrici Magnopolensis post XXVI. annos è captiuitate redeuntis historia duplex 172.49
Henrici Wandalia principis filij nefarij parricide 171.24
Henrico Leoni Bauaria restituitur 96.40
Henricum Magnopolensem omnes inuadunt 181.51
Hercinia sylua Boemiam cingit 6.7
Hermannus Turingus Philippo, quē oppugnabat, reconciliari cogitur 158.20
Heruli sunt Wandalī 23.27
Hieronymus Pragensis Iohannis Hus discipulus 228.17, Constantia concrematur 238.52
Hierosolyma amissa 143.26
Hierosolymitana expeditio magno conatu suscepta 79.29, Germaniam latronibus, illuc proficiscentibus, exhaurit 39
Historia scriptores vix partium studio vacui 112.28
Historiarum scriptores suam quig. gentem supra fidem commendant 13.1
Hollandia è Francia frumentū mercatur 306.21, & 29
Holladi caritate annonæ reliquas regiones vexant 326.3
Hollandinorum magnæ naues 247.50
Holsatia hodie quæ antè Wagria 38.33
Holsatiæ comitatus Dano cedit 284.21
Holsati comites in latronū causa Lubicensibus nonnihil aduersantur 215.15
Holsati cum Danis equo Marte dimicāt 123.26
Holsati decimas dare recusant pagina 101.52
Homagium principi episcopus denegat 108.50, Quod tamen coactus tandem facit 109.32
Homicidij apud Thietmarcos pœna 273.5
Hominis obscuri dignitatem quandam adepti insolentia 317.28
Homi-

IN WANDALIAM.

Hominum debet episcopus agnoscit ei duntaxat qui bona contulit, successoribus non item 127.48

Honoricus in Africa catholicos persequitur 24.24

Hospitalitas in Wandalis summa 92.45

Hostis contemptus quam sit periculosus 168.20

Hostem externum esse sepe conducit 140.40

Huni à Carolo magno deleti 132.20

Huni in Germania numerantur 2

Husitana doctrinae praecipua capita 227.22

Husitae ob Ioannis Hus mortem seuiunt 242.28, *Qua arte capiunt arcem, eadem amittunt* 244.3, *Arcem Pragensem occupant* 245.20. *caduntur* 266.7. & 27

Husitae denuo arma corripunt 313.53

Husitae fere superiores 245.41

Husitae in Slesiam 257.21

Husitae magnis conditionib. cauent, antequam se pontificiis committant 261.53

Husitae suorum cades, quae clam fiebant, ulciscuntur 242.39

Husitae unam omnium Christianorum religionem volunt esse 248.48

Husitarum dux cecus aciem instruit, & vincit 253.23

Husitarum expeditiones & crudelia facta 253.47, 258.53

Husitarum in Eucharistia danda error 216.53

Husitarum magna victoria 252.37

Husitarum metu urbes passim muniuntur 260.37

Husitarum oppidum expugnatur 246.3

Husitarum secta qua occasione emerit 226.39

Husitas Boemus in Turcos ducit, ut sic eos conficiat 273.34

Hydruntum Turcus capit 303.53

Iacubicus Husita obsessus capitur 273.20

Iadera urbs Venetis venditur 215.47

Iarimarus Rugianus in Danum, cui antea summa fide obsequabatur, bellum gerit 162.23

Iarmericus Danus captiuitate se audaci facto liberat 12.11

Ida nobilis femina, illustrium virorum uxor & mater 64.36

Idolum Swantenit factum ex sancto Vito martyre 40.32

Idola prudenter euertenda, ne quem casu oppri-

mant 112.3, & 40

Idololatrias vexare vix habetur peccatum 93.55

Idolorum vanitas idololatriis pudori est 112.8

Ierficus Husitarum defensor Boemiae rex 291.36

Ieiunium antequam bellum in populos impios geratur 194.53

Imaginem impiè à Christiano coli qui deprehendatur 171.10

Imagines plurium capitum quibusdam diis tribuuntur 93.20

Imperator alieno tempore Christianos principes adoritur 303.7 & 16

Imperator Boemo immorigero bellum infert 174.53

Imperator cur iniquo in Danum animo 137.39

Imperator Dano Pomeranum hostem concitat 137.30

Imperator & Danus belli causas quaerunt pagina 143.1

Imperator Graecus Turco tributum pendit 281.16

Imperator imperij opes perfuse dilapidat 202.45

Imperator Nussio à Burgundo obfesso auxilium fert 300.3

Imperator praedani proceritate pene contemnitur 135.39

Imperator Ungaro bellum in Turcum gerenti molestus est 305.31

Imperatoris laudabile apophthegma 314.46

Imperatores libenter alios principes regio nomine ornant 72.12 & 42

Imperatores hodierni exiguas aduersus Turcos vires cur habeant 292.7

Imperij autoritas apud Italos labefactata 262.14. & 27

Imperij opes lacera frustra colligi posse putantur 267.36

Imperij Romani inclinatio 15.36

Impia promissa non sunt praestanda pagina 25.34

Immunitates semel concessae non renocandae 215.29

Incendium mercatoribus detrimentosum pag. 300.35

Incendia Lubica crebra 235.24

Incendiorum mira vis, quae nulla re restingui poterant 250.5

Induciarum violatores à sociis cadi sinuntur 300.12

Induciis hostes non sunt armandi 9.58

I N D E X

Indulgentia plenaria ad Liunionem subigenda 134.
12. Aduersus Hussitas 146.6, 294.7,
Pro Rhodiis 303.42
Indulgentiis inuitantur qui pro religione bellum
gerunt 157.40
Indulgentiis quaesita pecunia dilapidantur
275.3, 289.54
Indulgentiarius questor populo inuisus 304.
25. In gloriam moritur 33
Indulgentiarum questores Danaidum dolum ha-
bent 294.8
Iniuria potentioris misitanda est 145.53
Interdictum in Daniam vibratum 165.14
Interdictum papae exigui terroris 285.41
Interdictum papae opes praedae exponit 282.49
Interdicto principes a clero coguntur in ordine
183.14
Inuestitura cum libertate electionis stare po-
test 142.25
Inuestitura episcoporum, res magna controuer-
sae 84.8, & 28
Inuitos ad Christum conuertere nefas est 205.45
Ioannes Henrici Imper. filius Boemiae regnum
occupat 164.38
Ioannes Holfatus captus uxorem, ut liberetur,
ducit 181.34
Ioannes Hus Wiclefistarum dogmata amplecti-
tur 227.11. *Constantiae concrematur*
238.48
Ioannes Scotia profectus, in verbi praedicatione
strenuus 57.4. *Pro Christo martyr oc-*
cumbit 38
Ioannes XXIII. papa concilij auctoritati sub-
est 237.22, *Deponitur* 238.33
Italia a Turcis remota, populos illis propinquos
tamen pecunia emungit 289.52
Italia luctuosis factionibus laborat 302.5
Italia non legitimis scatet, & quidem in pri-
mariis familiis 290.30
Italiam papa & alij Imperio ademptam tenet
292.8
Italici ceteris gentibus inuisi 304.2, & 9
Italici risui est Germanorum simplicitas 289.5
Iubileus annus in Germania publicatur 332.11
Iudei Bauari Hussitas pecuniis & armis inuadunt
245.5
Iudei Christianum hominem crucifigunt 169.15
Iudei mira constantia supplicium perferunt
184.17
Iudei Prage interfectione delentur 216.50
Tota Gallia 174.46. *Misnia & Turingia pel-*
luntur 235.47
Iudeorum in Eucharistiam audacia & suppli-
cium 183.33, 325.25
Index a reo quem iniquè damabat, ad certam

diem citatus, tum moritur 250.11
Julianus Cardinalis bello Turcico cadit 278.2
Iulinienses Wandalorum postremi Christiani
fiunt 46.6
Iuliniensium vetus gloria exoleuit 120.45
Iulinum oppidum, quod Danus incendit, non
est postea suo splendori restitutum 124.53
Iulinum oppidum quondam Wandalorum ci-
uitas 44.50, 45.10, *incenditur* 139.50
Iure gentium praeda ex hostibus capta tenetur
298.48
Iusiurandum apud Wandalos prohibitum 76.
45, 93.15, 98.49
Iustinianus erga Bulgaros ingratus & perfidus
129.1
Iuta Absolonis odio tumultuantur 137.20
Iutiam insulam Wandali populantur 96.11
Iutis, quos Pomerani spoliauerant, Absolon fert
opem 121.54

K

Kanutus Daniae rex bellum in Iulinienses pa-
rat 54, *miraculis post mortem clarus*
60.52
Kanutus primi nepos, cum Henrico Winaldo
varia fortuna bellum gerit 70.31. *Ei suam*
ille moriturus ditionem commendat admi-
nistrandam 71.1. *Suos obrectatores graui*
oratione compestcit 72.50
Kanutus latroni consanguinitatem proferenti
non parcat 73.40
Kanutus publica fidei religionem seruari sua-
det 71.40. *Obotritorum rex ab Imperatore*
appellatur 72.50
Kanutus Wandalorum principatum ad reli-
quas ditiones accipit 73.35. *AEmulos de*
ditione contendentes domat 50
Kanuti indignam mortem quaedam omina pra-
cedunt 74.41, *a Magno fratre uel perfidio-*
se illatam 53. *Post mortem inter diuos con-*
numeratur 75.3
Kanuti integritas Magno Dani filio inuisa 71.
45. aucta dignitas multorum odia conciliat
74.2. Eius pietas *ibid.*
Kanutus alius Adolphum perfide deserit 82.29
Karentini Arconensium clade territi deditionem
faciunt 112.14
Kislini populi ubi 38.28
Kislinorum ager Nicloti filiis ademptus 100.13
Kolbergae in Pomerania sacerdotes prodicionis
suspecti 288.21

L

Ladislaus Boemus in ipsa pubertate veneno
necatur 291.20
Ladislaus posthumus Boemiae rex 276.25. *A-*
dulscens a variis, quorum princeps erat,
expeti-

IN WANDALIAM.

- expetitur 276.50
Ladislao puero alter Ladislaus negotium de Boemia regno faceſcit 277.46, 278.5
Ladislauum adoleſcentem comes Cilia educat 276.55
Laico homini conſeſſum de eligendo episcopo arbitrium 149.53
Lapides igniti 174.38. cum grandine cadunt.
Laquei animarum in negotio celibatus 333.30
Latrones conuocati à rege, incauti ſe produnt 10.10
Latrones Lentze cum principum copiis audet congregari 224.45
Latrones multi in iſſis principum aulis 290.38, 291.7
Latronum duces quinam eſſe ſoleant 278.44
Latronum multitudo ex diuturnis bellis ſuper-eſt 236.10
Latronum receptacula euertuntur 197.16
Latronibus alij principes fauent, alij inimici ſunt 193.48
Latrocinium, natiuum quibuſdam vitium 210.54. Wandalis familiare 169.39.
Huius rei cauſa 92.49
Latronibus non de-eſt iuris ſpecies quam obtendant 236.14
Latrocinia crebra ex marchia Brandenburgenſi 273.43. Cur tam crebra apud Germanos 325.54
Latrocinia exercet, cuius fratres eo impubere hereditatem vendiderant 290.55
Legati de latere fulmen negligitur 207.14
Leodium à Burgundo deletur 293.32
Leproſi in Gallia comburuntur 179.4
Letuanie deſcriptio 132.32
Letuanie princeps miſiſ qui euangelium prædicarent, ſuperbè reſpondet 184.53, à Chriſtianis accerſitus, à quodam poſtea cõtra ſocietatis ius interficitur 185.23
Letuanie princeps oblato Poloniae regno fit Chriſtianus 209.40
Letuani quas merces ſuppeditent 132.50
Letuani Liuoniam populantur 155.24. Pruſſiam bello deuſtant 201.13, à Chriſtianis magna ſtrage caſi 205.26, Chriſtianos ſe fieri velle ſimulant 208.38
Letuanorum multi armis conuicti baptizantur 188.46, Magna pars cum rege baptizatur 209.45
Letuanorum patriarcha inſtituitur 219.37, 222.42
Liber fatidicus Toleti repertus 161.31
Libri in Dania reperti non ſunt Gothorum 290.5
Liberae ciuitates arces ſibi imponi grauiter ferunt 265.8
Libuſſa regina de quaerendo marito inuentum 13.50
Litem principes de rebus peruetuſtis mouent 191.16
Lingua Latina una eſt, Romana nempe, & cur 3.2
Lingua Wandalica in quibus ſit gentibus 2.53
Linguis duabus apud Boemos conciones ſacræ habentur 6.13
Lipſenſis ſchola ex Pragenſis ruinis ædificatur 227.7
Literæ diu apud Wandalos nullæ 18
Liuania non pridem Chriſtiana 133.35, Quatuor habet diſcrepantes linguas 133.21
Liuania pars à Muſſgonia principe occupata 5.12
Liuania plebei indigna ſeruitute à Chriſtianis dominis premuntur 304.41
Lombardi trapezita multos obnoxios habent 327.1
Longobardi è Dania prodierunt 23.35
Lotharij Imperatoris morte Chriſtianismi reſtitutio impeditur 77.10
Lubica Wandalie primaria vrbs, 144.9, opportuno loco ſita 65.26, Henrico Leoni inuiſa 87.22, Incendio deformata inſtauratur 97.22, Sacerdotis virtute ſeruat 99.25
Lubica imperialis ciuitas conſtituitur 137.2, In varias manus venit 144.53, In Dani poteſtatem 149.20
Lubica tertio conflagrauit 156.17, quater conflagrauit 165.41, Sub Henrico Leone florere cæpit 203.31
Lubica nouæ ſitus iam ab iſſis Cimbris notatus 77.41, Episcopatus ſedes conſtituitur 101, 11, Maior eccleſia conſtruitur pagina 127.8
Lubica plectuntur qui concordiam ſarciri impediabant 338.8
Lubicam condere Crito, ubi nunc eſt, cæperat, & ante eum Cimbri 65.24
Lubicam Henricus Leo commeatum introducit 46.10, Henricus Leo cum Adolpho partitur 144.42
Lubicam honorifica deditioe imperator capit 136.6, Henricus Leo cum Adolpho partitur 144.42, Adolphus obſidet 145.40

I N D E X

<i>Lubicensis episcopatus à duce episcopum accipit</i> 126.20. Non satis pinguis visus 142.12	<i>pagina</i> 214.34
<i>Lubicēsis episcopus plebē lenire conatur</i> 233.3	<i>Lusitaniam Alani & Sueui occupant</i> 19.8
<i>Lubicensis negotiationis felix initium</i> 86.32	<i>Lutbertus Tiadmari mortem antè præsentit</i> 88.54
<i>Lubicensis plebs concitata, leni oratione placatur</i> 204.4. In sole scit 206.22	<i>M</i>
<i>Lubicensis præfectus re male gesta in carcerem abducitur</i> 254.28	<i>Magdeburgum archiepif. sedes cum suffraganeis</i> 43.27
<i>Lubicenses in manus Adolphi deditioe veniūt</i> 46.29. Præsidio Danorum cæso se in libertatem vendicant 152.42. Cum sociis Dani prælio superant 153.29	<i>Magdeburgi inter clerum & populum graue disidium</i> 229.45
<i>Lubicenses Dani regiam euertunt</i> 156.13. Itē arcem Dorso 165.1. In latronū manus, quos insequi volebant, proditore itineris duce veniunt 172.28	<i>Magdeburgensis archiepiscopus durissimè à suorum quibusdam tractatur, & crudelissimè necatur</i> 186.31, &c.
<i>Lubicenses riuo arte factō vecturam commodiorem reddunt</i> 218.23. In Wolgastensem piraticam exercentem 223.46. Urbem egressi hostes in fugam agunt 228.26	<i>Magdeburgensis post disidium concordia</i> 230.32
<i>Lubicenses Balthasarem ad fœdus petendum compellūt</i> 231.9. In piratas 243.43. Magna multitudine in latrones prodeunt 244.21	<i>Magistratus nimia in episcopo eligendo avaritas</i> 103.52
<i>Lubicenses donum ab exilio reuertuntur, & cū ciuibz in gratiam redeunt</i> 239.11. Noui eorum consules magnam pecuniam pendūt 55. Exules domum reuersi sua repetunt 240.43	<i>Magnopolis à Pribislao ædificatur</i> 115.22. Acceptum euangelium per annos 84. abiicit 148.10
<i>Lubicenses Danorum præfectum in mari capiunt</i> 263.53. Cleri sui nimias opes circuncidunt 278.20	<i>Magnopolis Obotritorum oppidum à Pribislao capitur</i> 104.45
<i>Lubicenses ex Anglia re infecta discedunt</i> 290.14. Apud Danum vix ius obtinēt 331.20. Danos in suo portu detinent, ob nauim suā ademptam 47	<i>Magnopolensis ditio fit ducatus</i> 191.14
<i>Lubicensium naues aliquot Dani intercipiunt</i> 199.31. Consulum causa apud Romanorū regem agitur 235.16. Eorum cum Dano bellum 247.40	<i>Magnopolensis aliarum ditionum accessione locuples</i> 306.36, In naufragos immitis 316.40
<i>Luctuosum inter Christianos schisma</i> 187.30	<i>Magnopolensis cum Magdeburgensi bellum componitur</i> 196.11
<i>Lucus Prone sacer à Geroldo euertitur</i> 93.25	<i>Magnopolensis ducis supellex à milite capta</i> 300.29
<i>Ludouicus imperator Bulgaros superat</i> 130.1	<i>Magnopolensis mortuus incomparabili ceremoniarum splendore sepelitur, quarum descriptio est</i> 334.1
<i>Ludouicus nobiles Gallos qui conspirauerant, variis rationibus conficit</i> 34.22	<i>Magnopolensi episcopo</i> 300. mansi 100.20
<i>Luneburgi clerus & populus in gratiā redeunt</i> 287.2	<i>Magnopolenses prælio victores</i> 251.4
<i>Luneburgensis ciuitatum odia in se concitat</i> 222.25	<i>Magnopolenses vix tandem cum Magno in gratiam redeunt</i> 313.43
<i>Luneburgensi clero multa manent adempta</i> 287.6	<i>Magnopolensium ducum series</i> 156.41, 170.7
<i>Luneburgenses re pecuniaria laborant</i> 296.40	<i>Magnus Danie regnum postposito herede obtinet</i> 55.12
<i>Luneburgenses senatum pellunt, quem postea malis edocti, reuocare coguntur</i> 282.16	<i>Magnus canonicorum collegium Rostockij instituere cogitat</i> 314.20. Rostockenses inuitos ad parendum impellere statuit 320.33
<i>Lupoldus Austria dux ab Heluetiis ceditur</i>	<i>Magnus Kanuti parricida ab Erico deletur</i> 76.11
	<i>Magnus Saxo Wandalos subigere cogitat</i> 58.49
	<i>Magni voluntas à Rostockensibus valde alienatur</i> 314.48, 315.10, 316.47
	<i>Magno duci Magnopolensi cum Lubicensib. simulas intercedit</i> 307.27, 308.10
	<i>Mahumetis Turci Imperatoris mors</i> 305.5
	<i>Mahumetanus Christianorum preces non negligit</i> 286.15
	<i>Mannus quid sit Italici</i> 64.21. Germanis 28
	<i>Mannus Tuisconis filius</i> 2
	<i>Mansi</i>

IN WANDALIAM.

- Mansi trecenti episcopo attributi* 94.25
Mansi ecclesiis assignati 87.37
Marca argenti olim alia quàm hodie 183.28
Margareta cum Alberto Sueco bellum gerit 216.28, *Dania regnum duobus aliis iunctis tenet* 191.6
Margareta Wolgastenses 80. velut prædones supplicio affici iubet 224.4
Marchia noua Brandeburgensis 279.20
Marchia vetus à Brandeburgensi premitur 326.19
Marchie & marchionis nomina vnde 63.45
Marchio Brandeburgensis Danum Wandalia expellere conatur 148.17
Marchionatus Brandeburgensis origo 64.45
Marcomannicum bellum Romanis formidolosum 12.39, 335.34
Marcomannorum gens quæ sit 12.27, *Nomen vnde fluxerit* 64.20
Mari congelato ex Prussia Lubicam venit 249.16
Mari gelu constrieto diuersoria iter facientibus disponuntur 183.20
Maria Magdalene quibus fauet, eos opposita nube à sole defendit 153.29
Maria burgum hypotheca subiiciunt & amittunt Theutonici 283.22
Maritimæ urbes cum Dano bellum gerunt 199.19
Marsorum & Holsatorum appellatio vnde 4.14
Marsus dictio multorum populorum nomina claudit 2.41
Martiniana constitutio Germanicæ ecclesiæ præcipitur 333.28
Martinus Henricum Magnopolensem dominum captiuum aluit 172.52
Martyr Christi Vitus pro Deo colitur 40.31
Massagetæ olim, qui hodie 224.24, *Bello ad Christum adducuntur* 180.25
Matthias Vngariæ regnum accipit, Imperatori se calibem victurum pollicitus 291.32. *Quod quum non præstaret, ab Imperatore accusatur* 302.17, *Boemum regno spoliare conatur* 296.9
Maximilianus à Belgis non dominus sed administrator habetur 303.25, *Brugis captiuus à ciuibus* 35.4
Maximiliano Burgundi filia despondetur 300.17
Meinardus Liouonum apostolus 133.41
Mekelnborg re & significatione est Magnopolis 147.50, 154.42
Mercatores ad mentiendum proni 306.33
Mercatores Lubicenses pignorib. capiendis militarium hominum animos irritant 200.36
Mercatores orientales Brugas desinunt adire 198.37
Mercatores sua, etiam cæsis latronibus, non recipiunt 323.40
Mercatorum auaritia in caritate annonæ pag. 326.6
Mercatoribus cum militibus parum conuenit 302.1
Milites Christiani pluuiam precibus à Deo obtinent 12.47
Militaris vita vel in Christianis plurimis improba 8.3
Ministeriales monialibus attributi 41.41
Mira hominis per colloquij speciem capiendi ars 45.28
Miraculum hostiæ, quod prudentiores pro ficto habebant 210.15 & 30
Miracula etiam habet demoniorum superstitio 112.46
Miracula induratos non mouent 62.43
Miracula de eucharistia finguntur 325.39
Miracula ultra rei fidem prædicantur 141.45, *Cleri auaritia & populi superstitione fere inclarescunt* 210.29
Misizla ecclesiæ occultus hostis 49.54
Misna arx ab Henrico condita 41.36
Mistiwoi Wandalus sponsam petens repulsa irritatus in Saxonem rebellat 50.53, *Ecclesiæ persecutus, tandem resipiscit* 51.46
Moguntinensis episcopatus belli materiâ præbet 202.4
Molne Lubicensibus oppignoratam Brandeburgensis non redimit 291.52
Monachus Cisterciensis industria & solertia in aulam euehitur 196.39, *Quam ecclesiæ anteponit* 197.11, 199.53
Monachus peritus bombardæ magister 294.23
Monachus voto solutus regnum init, & uxorem ducit 47.45
Monachi Benedictini idem in vrbe quod in syluis sibi non licere indignè ferunt pa. 155.44
Monachi dominicani epulum Lubicæ quotannis præbent 153.33
Monachi mendicantes quid in Ecclesia prosint 167.35, *In suos fundatores ingrati pag.* 176.5
Monachi mendicantes episcopo Lubicensi aduersantur 178.47
Monachi mendicantes hoc sunt in ecclesia, quod

I N D E X

mus in pera 172.41, Reliquo clero parum
grati 186.2, 204.21
Monachi monachos apud se herere nolunt
295.1
Monachorum & monacharum chorus com-
munis 235.37
Monachorum varios ordines Husite negant
diuinum esse institutum 248.48
Monachatus non voto susceptus, sed pro suppli-
cio imperatus 39.28
Monasterium Cisterciense in Dobran 108.14
Monasteria vacua nulli monachi volunt re-
petere 271.34
Mons regalis à quo conditus 162.45
Mons regius Theutonicorum equitum sedes
131.49
Monte dissiliente vallis dehiscit 161.27
Morauorū rex clade accepta fit eremita 41.21
de Morbo hominis probi variè iudicant homi-
nes 89.36
Mortuus è tumulo extrahitur, ut sedi suæ in
senatu restituatur 220.37
Multauia Pragam influit 6.10
Musgonia princeps Imperatoris Constantinop.
filiam uxorem ducit 297.30, Linoniam
populatur 304.35
Musgonia principis ditio 5.10, Indignantis
vox 327.55
cum Musgonia principe agere parum tutum
328.6

N

Nabulus numus aureus Anglicus 223.19
Nanseium à Burgundo obsessum 300.52
Nanseica pugna Burgundus cadit 34.31
Nero Linij scripta abolere cogitauit 14.52
Neutralitatem Germani in dissidio papæ & cō-
cilij sequuntur 275.1. Tollitur autem à Fri-
derico 278.9
Nicolotus de Wandalorum ditione contendit
73.51, Rebelles Adolphi ope domat 86.17
Nicolotus Kissinorum princeps in pralio cadit
48.55
Nicolotus Obotritus de colendo Deo parum soli-
citus 94.14
Nicolotus Obotritorum princeps impius Canu-
topio succedit 76.22
Nicolotus Wandalus se aduersus Saxonum vi-
res munit 80.15. Prior bellum infert 31.
Saxones adortus cadit 99.51
Nicoloti filij bellum mouent 102.41
Nicolaus Dania rex in Kanutum ob leuem cau-
sam iniquior 74.16
Nicolaus Holsatus cur Puer dictus 166.44
Nicolaus Wandalus iocosè seria tractat 166.
2 & 20

Nisi manducaueritis carnem, &c. malè intelle-
ctum 216.54
Nobiles in Germania qui legitimos liberos non
habent, quomodo tumultentur 290.27
Nomina in laus desinentia, Wandalica 14.39
Nordalbingia Holsatia est 51.23
Normannorum expeditio in ipsam Galliā 40.
42 & 50
Northusen & Molhusen vrbes Saxonicae, in Tu-
ringie ditionem transeunt 158.50
Noua statuta à Rostockensibus sunt 178.10
Nouguardia à Musgonia principe occupata 5.
20, 301.48
Nouguardie mercatores indignè tractantur
327.46 & 52
Nouguardiam Russorum caput mira lues inua-
dit 251.35
Nouum concilium Rostockij & Wismariae con-
stituitur 255.10 & 19
Nurembergae lancea Dominica frusto nobilis
32.37
Nuscia à Burgundo obsidetur 299.34. Libera-
tur 300.19

O

Obotriti ubi sint 38.31, Sunt Magnopolen-
ses 57.46, 154.42, Iniquam sortem
suam apud Carolum queruntur 39.42
Occidentali imperio per annos amplius trecen-
tos nemo praest 23.21
Odera flumen describitur 37.26
Odoacer Boemus multas ditiones tenet 158.
28, 162.42, Uxorem inducitur a pellicere repu-
diat, quo facto à Philippo alienatur 21
Odoacer Wandalus Italiam subigit, & in pa-
tria regnum seruat 23.28 & 42, 24.5.
Imperatori se subesse negat 163.15, Do-
lo ad praestandum illi homagium adducitur
33. Pugnans interficitur 48
Odoacrem Itali vocant qui Odinkarus est 163.
14
Oppidi capiendi ars & strategema 293.18
Oppidis sua est etas & quasi obitus 4.12
Opum magnitudo quid in ecclesia pariat 207.
53
Oratio in Magnopolensis funere, quæ Wan-
dalica historiae epitomen quandam habet
334.20
Orientalem Ecclesiam Latina pro schismatica
habet 133.32
Orosij iniusta in Stiliconem maledicentia 17.5
Orphanorum nomen Husitis impositum 259.9
Otto amplissimam ditionem relinquit, ut equi-
tum Theutonicorum sodalitiū ineat pag.
197.7
Otto comes octo filiorum pater 284.19
Otto

IN WANDALIAM.

Otto Danie regis filius bello captus dimittitur
192.3

Otto Luncburgensis Lubicensis clade afficit
174.20

Otto Magnus, imperator 43.16

Otonis II. filia à Boemi filio è monasterio rapi-
tur 46.21

P

Palude difficillima Danicus exercitus deti-
netur 123.48

Panis fluvius 55.52

Panis fluvius quorum populorum limes 38.
28

Papa de provinciis Italicis aduersus imperato-
rem contendit 159.22

Papa non eodem animo esse solet papatum con-
secutus, quo antea fuerit 159.30

Papa sibi à mendicantibus monachis metuit
172.41

Papa gladium utrumq. sibi vendicat, sacra scri-
ptura loco abusus 179.55, 302.15

Papa in patrimonio S. Petri fraudum facit ini-
tium 180.2

Papales fixas refigit 222.46, Quod eccle-
sia damnat, ratum habet 240.19

Papa opes detinens, aliis laborem & sumptus
ferendos mandat 252.10, 257.29

Papa concilium Basiliense celebrari non vult
261.7, Et cum patribus illud celebranti-
bus disidet 274.29 & 55

Papa reformationem omnium maximè refor-
midat 262.39

Pacta omnia nihili facit 262.43

Papa cum concilio Basiliensi de potestate con-
tendit 269.9, Illudq. Delphini armis turbat
278.7

Papa regem regno nequicquam abdicat 291.
45

Papa ad bellum Turcicum Christianos nequic-
quam cohortatur 295.39

Papa Turci filium apud se honorificè habet
305.25

Papa fulmina principes qui sapiunt, nihili fa-
ciunt 180.4

Papa immodica exigenti obsistunt Rhenenses
pontifices 202.20

Papa nuncius provincias expilans, in Polonia
carceri mandatur 289.49

Papa autoritas qua ratione à Catholicis eluda-
tur 319.52, 320.5 & 21

Papam erratè Sorbona Parisiensis redarguit
188.31, Patres concilij damnatum capi in-
bent 237.19

à Papa qui audeat appellare reperitur 285.38

Papa reges creandi potestatem sibi sumunt pa-

gina

Papatus obtinendirationes quales 237.30.

& 39

Parentes senio confectos filij per egestatem tru-
cidant 175.29

Pater cecus à filiis contemnitur 166.39

Pater & filius aduersas partes bello civili tuen-
tur 46.8

Patres, bello non succedente, alia via aggredi
Husitas statuunt 261.28

Patriarcharum partes 56.51

Paulini Nolani pontificis pietas 22.27

Pellis mortuo detracta, tympano inducitur, cu-
ius sonus terrori sit hostibus 253.28

Perfidia publica in Iudeos commissa pro ludo
habetur 213.35

Philippus Bonus Burgundie dux, plurimarum
ditionum princeps 33.13

Philippus Rauensensis à rege suo desciscit, eius
perfidiam detestatus 35.12

Philippus Rom. rex Boemo regnum ademptum
cuidam Theobaldo tradit, nempe literis &
scripto 158.40

Pestilentia remediis atrocior redditur 289.21

Picardiam Fracorum rex bello subigit 301.37

Picardiam mortuo Burgundo Francie rex in-
uadit 34.36

Pietatē in parentes & hospites Germani, etiam
idololatras, colebant 110.2

Piperarij per ludibrium dicebantur Magnopo-
lenses 290.51

Piratae ne sint è Francia, qua ratione prospicia-
tur 327.26

Piratae Vincentij martyris præsidio freti 229.
25

Piratica olim laudi etiam data 8.1

Piratica Winulis non datur vitio 75.22

Piscis leoni similis 167.45

Plebs communis papae & regum praeda 290.2

Plebe insolitorum vectigaliū impatiens 307.4

Plebis tumultuantis furori etiam principes ce-
dunt 321.45

Plinij de Wandalis locus 2.8

Pogaga Plunense idolum 93.17

Polaborum regio 38.32

Polonus ex duce rex ab imperatore creatur 46.
53

Polonus à Marchionibus Brandenburgensi. in-
terficatur 169.1

Polonus Brandenburgensem provinciam inua-
dit 185.11

Polonus non fert Theutonicos diutius in Letua-
nia grassantes 217.13, Bellum illis infert
234.38, Item a sumpto Vitoldo 248.7

Polonus de coiuratis supplicium sumit 304.55.
Hhh

I N D E X

- Poloni & Theutonicorum mutue depredationes* 187.35, *Sed bellum hoc tandem componitur* 289.17
- Polono Theutonici pugnae potestatem non faciunt* 286.42
- Poloni arces non extruunt* 5.40, *Cur comam alant* 47.48
- Poloni & Rusi originem habent Wandalicam* 28.55
- Poloni regi genere Germano subesse nolunt* 209.38
- Poloni fratres sese mutuo captiuos tenent* 260.21
- Polonorum in bello rapacitas & crudelitas* 37.12
- Polonia rege acie fuso ducem proprium creat* 41.25
- Poloniae nomen & situs* 5.28, 13.22
- Poloniae dux Theutonicorum ordinem, relictam ditione subit* 205.29
- Poloniae & Vngariae reginae sorores moriuntur* 224.51
- Poloniae regni & familiae amplitudo* 133.2
- Poloniae regnum papae tributarium* 180.8
- Polonicus census Romae cur pendatur* 47.51
- Polonicae mulieres maritis militiae morantibus pudicitiam prostituunt* 61.50
- Polonici regni sacra insignia* 47.9
- Pomeranus homagium Brandeburgensi fecisse falso dicitur* 296.23
- Pomeranus malo in Sundenses animo* 338.30
- Pomerani filia Magnopolensi nubit* 300.27
- Pomerani Danis circumuentis imminet* 119.36
- Pomerani principes cur à Dano alienati* 112.52
- Pomeranos Caesar sibi aduersus Henricum Leonem conciliat* 136.6
- Pomerania ducatus constituitur* 136.25
- Pomeraniae ducatus quo tempore cepit innotescere* 71.26
- Pomeraniae & Stetini ducum enumeratio* pag. 157.18
- Pomeraniae principes cum Pribislao* 105.47
- Pomeraniam Danus adortus aliquot oppida capit* 152.20
- Pompae solennis Lubicae descriptio* 332.21
- Pontifex in pontificem nihil territum fulmen contorquet* 147.24, *Oppidum obsessum capit* 151.12
- Pontifex inuito populo obtruditur* 167.54
- Pontificis fulmen ab alio maiore fit irritum* 147.29
- Portenta Christianae cladis praenuntia* 79.45
- Prage grauis tumultus ob doctrinae dissidium* pag. 228.18
- Prage trucidatur cum suis, qui calicem sacerdoti ademerat* 341.15
- Pragensis schola instar Parisiensis constituitur* 227.1
- Pragenses Husitas in se caeso eorum doctore irritant* 247.1
- Pradam è loco sacro tollere Christianis religio est* 113.12
- Prædones belli legibus non tractandi* 220.50
- Presbyteri atrocissimo cruciatu afficiuntur* 51.31
- Pribislaus à stina ad regnum vocatur* 14.9
- Pribislaus Buthue filius post Canutum Polabis praest* 76.20
- Pribislaus in Wandalia cum paucis Christianus est* 92.41
- Pribislaus feliciter cū Holsatis dimicat* 103.4
- Pribislaus à tribus potentissimis oppugnatur* 105.37
- Pribislaus suis exutus apud Pomeranum haeret* 107, *Sua ab Henrico placato recipit* 108.3
- Pribislai & Werslai fratrum filij bello dissidentes ambo capiuntur* 140.53
- Pribislai oratione territi hostes deditionem faciunt* 105.37
- Princeps ad suorum scelera conuiet* 202.17
- Principes à persequendis Husitis cur abstinere* 259.15
- Principes catholici in Husitas expeditione suscepta, re inopinata terrentur* 146.14
- Principes ciuitatum libertati insidiantur* 326.14
- Principes ipsi omnis consiliariis inter se pacem faciunt* 249.10
- Principes multa suis militibus permittere coguntur* 265.18
- Principes multi Lubicae coacti pacem faciunt* 190.5
- Principes opum zelo magis quam Dei feruntur* 242.51
- Principum auaritia & nimia seueritas Wandalos à Christo alienat* 50.39, 51.42, 55.39
- Principum conuentus Wismariae festos dies agit* 214.50
- Principatus tres Wadaliae, Stargardiae & Magnopolis eadem lege instituuntur* 271.1
- Prinslauiam duces Stetineses Brandeburgensi adimunt* 250.26, *Brandeburgensis eam recipit* 253.3
- Prinslauiam hostes callide circumuentis ciuibuscapiunt* 225.38
- Proconsules Rostkenses senienti plebi cedunt* 322.11

Prodigium

IN WANDALIAM.

Prodigium crucis in cælo conspicua 193.5
 Prone Deus Aldenburghensium 76.25, 85.24
 Prussi pelles quas magno emimus, nihili faciunt 36.45
 Prussi tandem armis domiti Christiani fiunt 159.15
 Prussia à Letuanis deuastatur 204.55
 Prussia magna ex parte nunc Polono subest 132.28
 Prussia situs & lingua 131.38
 Prussiam Polonus Theutonicis adimit 235.1
 Prussorum, licet à Christo alienorum, mores hu-
 manissimi 36.42
 Prussorum victus & vultus 36.54
 Ptolemæus quo tempore scripsit 1.49
 Puella in agmine puellari aquilifera 11.27
 Puella per totos 28. annos nullū cibum gustans 250.42
 Puellæ in Bohemia bello viros superant 11.3,
 14.25
 Puellam mariti impotentis tædet 189.25
 Purgatio ignito ferro vulgaris 195.49

Q

Valenses nuptiæ, prouerbium pag. 278.
 26
 Qualem sibi ducem latrones soleant præficere
 ibid. 46
 Questor indulgentiarius prædæ partem papæ
 seruat 289.54

R

Raceburgensis comitatus 145.30
 Raceburgensium comitum posteritas de-
 ficit 45.38
 Radigast Wandalorum Deus 57.42. Obotri-
 torum 76.26
 Rani populi, qui & Rugiani 38.37, 68.14
 Ræberg mons à Ranis deletis 68.14
 Reualia à Dano edificatur 134.26
 Reccessus appellantur Hansæ placita 241.45
 Reformatio vera à capite debet peti 267.31
 Rege puero fere exoriuntur bella ciuilia 57.11
 Regi frater succedit præteritis liberis 61.22
 Regina aduersus maritum insolescit 215.37
 Regni & sacerdotij luctuosum disidiū 159.20
 Rei numariæ constituendæ difficultas 292.
 18, 333.50
 Rei pecuniariæ egestas regem ab æquo nonni-
 hil abducere videtur 236.34
 Religio apud Wandalos labascit 49.38
 Religio quo demum tempore Wandalis stabi-
 lita sit 97.49
 Religionem armis an verbo introducas, nō pa-
 rum interest 75.13
 Rethra Wandalorum vrbs quæ fuerit 39.4
 Rethre Wandalorum metropolis 57.43

Reuelationes sibi quisque pro sua libidine fingit
 288.43
 Rex à subditis in carcerem coniectus 220.17
 Rex promissis non stans, indignus cui pareatur
 301.31
 Riga in Linonia muro cingitur 134.19. Fit ar-
 chiepiscopatus ibid. 31
 Rigenses ecclesiam aduersus Teutonicos defen-
 dunt 315.21, 316.5
 Rigenses bello fracti cum Theutonicis deteriore
 sua conditione paciscuntur 324.30
 Rhodus Turcis adimitur 174.44. Aduersus
 quos defenditur 303.19
 Rodolphus sororis maleficio ad prolem ineptus,
 bona sua episcopis largitur 32.22
 Rockisana Hussita ad ecclesiam Romanā se redi-
 re simulat 271.51
 Rostockium in fausto sydere conditum 176.23,
 Incenditur 116.33
 Rostockium à Dano obsidetur 177.2. Dolo oc-
 cupatur 178.18
 Rostockij academia instituitur 243.30. Male
 sibi prospicit 273.10, 277.7
 Rostockij arx oppidi formam accipit 108.11
 Rostockensis se in Dani clientelam confert
 173.54
 Rostockensis tumultus sedatur 277.1
 Rostockense bellum componi tentatur 324.5,
 Vix tandem componitur 325.20
 Rostockenses cur Dano inuisi 177.36. Refru-
 mentaria laborantes deditionem faciunt
 ibid. 52
 Rostockenses arcem euertunt, quam relinque-
 re magis è re ciuitatis fuisset 183.3
 Rostockenses prædones ad arma vocant 218.
 8, Portum vicinum fieri non patiuntur
 221.38
 Rostockenses suos exules recipiunt 240.6, Se
 à reliquis Wandalis seiungunt 258.42
 Rostockenses omnium publico odio pene excin-
 duntur 259.5, Omnium prædæ exponun-
 tur 265.42
 Rostockenses episcopi anathema appellatione ef-
 fugientes parui faciunt 319.24. Obsessi se
 non ignauè defendunt 322.49
 Rostockenses principibus suis portas occludunt
 326.25
 Rostockensium & Hamburgensium tumultus
 255.17 & 40, 256.4
 Rostockensium facinus principes vindicandū
 esse statuunt 317.3
 Rostockensib. non placet apud se canonicos in-
 stitui 314.28
 Rugia mortuo principe in Dani manus venit
 186.22

I N D E X

<i>Rugia quando ad Christum conuersa</i>	162.35	<i>pagina</i>	120.52
<i>Rugiani Dano aduersus Pomeranos militant</i>	118.51	<i>Saxo Wandalicum bellum omittere cogitur</i>	125.7
<i>Rugiani in Danum rebellionem faciunt</i>	117.28	<i>Saxonis auaritia successum verbi Dei impedit</i>	53.55, 56.36
<i>Rugiani idolum suum noctu equitare credunt</i>	110.44	<i>Saxones quatuor ordine imperatores</i>	63.26
<i>Rugiani Lubicam obsidentes ab Henrico Wandaloprofligantur</i>	68.5	<i>Saxones tributa magis quam Christianismi incrementum querunt</i>	75.16
<i>Rugiani soli in Dani fide permanent</i>	154.9	<i>Saxones Wandalicum nomen absorbent</i>	154.11
<i>Rugiani principis sui Waldemarum filium trucidant</i>	68.42	<i>Saxonia ab Henrico IIII. vexatur</i>	60.37
<i>Rugiani Waldemarum principis sui filium necant</i>	68.44	<i>Saxonia Henrico Leoni adempta Bernardo datur</i>	134.48
<i>Cuius rei veniam ab irato patre supplices petunt</i>	69.46	<i>Saxoniae ducatus in controuersia</i>	77.12
<i>Rugiani Wandalorum postremi in Christum credunt</i>	75.9	<i>Saxoniae dux à Sundensibus captus</i>	181.6, 21
<i>Rugianorum idolum & superstitiosus cultus</i>	110.20	<i>igno liberatur</i>	ibid. 21
<i>Rugianorum orator pacis conditiones parum firmas offert</i>	116.1	<i>Saxoniae duces de electoratu inter se contendunt</i>	204.43
<i>Rugianorum superstitio</i>	67.45	<i>Saxoniae principes ad Wandalos Christo subigendos armantur</i>	80.13
<i>Rugianos superatos Henricus pia fraude circunuenit</i>	70.3	<i>Saxonum auaritia Christianismo obest</i>	78.20, 81.22
<i>Russi Plinio & Straboni qui</i>	4.40	<i>Scania Lubicensibus ex pacto traditur</i>	201.10
<i>Ad Græcam ecclesiam pertinent</i>	36.41	<i>Scania allecum piscatu celebris</i>	121.28, 237.3
<i>Russi Liuoniam crudelissime vastant</i>	303.2	<i>Sclauī appellantur, qui antè Wandali, à Saxone</i>	7.40
<i>Rufforum & Tartarorum CCM. in praelio cæssa</i>	207.33	<i>Sclauī Italiam à Sarracenis tuentur</i>	29.27
<i>Rustri sunt Frisij</i>	92.24	<i>Sclauī sunt Wandali</i>	26.45
<i>S</i>		<i>Sclauoni hodie, Wandali antiquitus fuerunt</i>	3.30
<i>Sacerdos furandi arte nobilis</i>	305.48	<i>Sclauorum nomini etymon Hebræum tribuitur</i>	6.34
<i>Sacerdos in Theutonicos bellum fortiter gerit</i>	315.48	<i>Sclauorum nomine mancipia unde soleant significari</i>	7.48
<i>Sacerdotes ex Zegeberg & Lubica aufugiunt</i>	77.30 & 37	<i>Scelus diuinitus indicio patefactum</i>	195.46
<i>Sacerdotes Itali à Polonis trucidantur</i>	43.11	<i>Scholastici qui olim fuerunt, opes hodie & nomen retinent, munus docendi reliquerunt</i>	156.4
<i>Sanctitatem quidam præ se ferens crematur</i>	230.6	<i>Scythia multarum gentium mater fingitur</i>	28.41
<i>Sarmatia quam latè pateat</i>	131.45	<i>Sebastiani Brant Hierosolyma</i>	229.10
<i>Sarmatarum nomine qui veniant</i>	5.8	<i>Seditio grauis & diuturna Lubicæ exorta pagina</i>	232.17
<i>Saxo Danum subacta Dania potiri non patitur</i>	113.11, 117.40	<i>Seditio Wandalicas vrbes certatim peruadit</i>	233.23
<i>Ab eius fœdere discedit</i>	117.40	<i>Seditionis in Lubicensi pop. cause</i>	203.37
<i>Eum fastuosè pene contemnit</i>	124.26	<i>Seditionem pacare contententes principes periclitantur</i>	233.34
<i>Saxo arcem quam Lubicensibus pignori dederat, callidè occupat</i>	227.44	<i>Senatus nouus Lubicæ creatur</i>	233.18
<i>Saxo ex oppido Molne occupato à Lubicensibus expellitur</i>	233.47	<i>Senatores Lubica plebetumultuante excedunt</i>	232.36
<i>Saxo & Danus armis communibus Rugianos aggrediuntur</i>	116.17	<i>Senogalli ubi hodie, & quas olim regiones insecderint</i>	10.43
<i>Saxo iniuria male audit, quod latrones foueat</i>	195.24	<i>Seuerini de Odoacris dominatione vaticinium</i>	24.14
<i>Saxo Pomeranos sibi aduersus Danum asciscit</i>			

IN WANDALIAM.

Sexaginta viri ad res administrandas delecti
255.9, & 19, & 40, Multis locis praeficiun-
tur 233.24, 234.16, & 30
de Sicambriis falsa à quibusdam proferuntur
28.4
Sigismundus in Vratislavienses seditiosos ani-
maduertit 241.15
Sigismundus mortua uxore, quae regina erat, à
ciuibus in vincula coniicitur 219.8
Sigismundus pacem ubique constituere studet
239.4
Sigismundus Turcicas eruptiones cohibet 218.
48
Sigismundi Burgundiae regis pietas, in filiū cru-
delitas, paenitentia & mors 31.21, & 6.
Sigismundi oratores Lubicae ad disidium com-
ponendum 238.2
Sigismundi uxoris mores parū pudici 274.48
Sigismundo Imperatore mortuo uxor capitur
274.43
Signifer transfuga 252.45
Singulari certamine pugnantes ambo cadunt
9.18
Simulacrū triplici capite 93.20, Aliud septem-
gemino vultu 112.36
Singularē Wandali & Dani certamen 8.43
Siwe dea Polaborum 76.26
Somnum septennem quidam dormit 200.21
Sophia Magnopolensis Magni vidua moritur
338.50
Sortium usus Germanis frequentissimus 109.
45
Spectri nocturni inusitata species 195.10
Specus lethalem halitum emittens 195.33
Stadium alij atque alij vicissim tenent 146.52
Stadensis comitatus contentionis archiepisco-
po cum duce materiem praebuit 91.16
Stadenses capti Adolpho se deditionem factu-
ros pollicentur 46.25
Stanislaus à rege crudelissimo trucidatur 62.
48. Eius corpus intactum seruatur 63.4
Stanislaus Cracouiae antistes mortuum ad te-
stimonium dicendum excitat 61.22
Stanislaus regem Bolislaum ab ecclesia submo-
net 62.16
Stargardiensis Lubicensibus infert damna &
accipit 279.47
Stargardiae dominus marchiae aliquot oppida
capit 229.35
Stargardiensium cum Baltasare Wandalo bel-
lum & pax 237.42
Stetinum in deditionem Danus accipit 121.
14
Stetini situs 121.9
Stetineses oppidū Grimme capiunt, quod non

multo post recipitur 192.15
Stetineses tumultuantur 258.25
Stetinesium & Pomeranorum ducum genea-
logia 192.10
Sterlingi Anglici numi unde appellati 323.7
Stilico vir summae autoritatis, Wandalus fuit
16.26
Stiliconis iniusta caedes magno constitit Italiae
17.42
Stirgail Polonus ob morum feritatem necatur
213.13
Stochsholm Sueciae emporium 217.45, Obsi-
detur 220.25
Straleffunde urbs conditur 151.54, Eius ety-
mon 152.1
Succini descriptio ex Tacito 132.7
Sueci suum regem habentes, nolunt Dano sub-
esse 294.52
Sueci de Dano quàm male meriti 331.28
Suecis qui commeatus inueherent, eos hostium
loco habiturum se Danus denunciat 331.
32
Suecorum rebellionem Danus Lubicēsis tribu-
it 331.26
Suitergail Polonus capitur 268.52
Sundensis urbs à Lubicensibus capta diripitur
156.26
Sundensis urbs à Dano adiunctis auxiliis fru-
stra oppugnatur 181.1
Sundensem urbem quinam obsederint 181.
13
Sundenses offenso clero crimen grandi pœna
luunt 232.9
Sundenses pauci Danos multis partibus plures
superant 257.52
Sundenses Rugiam armati ingrediuntur 338.
33
Suspendium mortis genus infame 15.29
Syderum observatio ex crebro itinere noctur-
no 279.39

T

Tiadmarus stipem cū miraculo erogat 81.
44
Tamerlanis Tartari ferocia & res gestae 228.
48
Tartari unde prodierint 5.4
Tartari in curribus degunt 132.38
Tēpestatis & inundationis magnitudo 104.16
Templarij obiectis criminibus ad vnum om-
nes delentur 175.14
Theodericus Brandeburgensis ditione sua pul-
sus 63.35
Theologiae magister uxorem ducit 157.4
Theutonum appellatio unde 2.48
Theutonici fratres cur in Prussia venerint
Hhh ij

INDEX

- 162.19, *APolono.cesi* 188.17
Theutonici equites Letuanum cum filio capiunt
199.2, *Cuius arte decipiuntur* 205.5
Theutonici equites potentie & opum congeren-
darum cupidi 208.1, & 7, *Præsentibus nō*
contenti 219.20, *Ob nimiam regnandi li-*
bidinem inuisi 234.40
Theutonici Letuanica expeditione non multū
proficiunt 208.50, 209.1
Theutonici Gothlandiam occupatā sibi habent
223.30
Theutonici cum Polono pacem faciunt 248.
31, & 38
Theutonici suæ ambitioni perfidiam & cadem
adiungunt 256.1
Theutonici idololatriæ aduersus Christianum
auxiliū ferunt 263.15, *Ciuitatibus Wan-*
dalicis aduersus Danum rogati accedunt
266.46
Theutonici bello gerendo ad inopiam redigun-
tur, dū nihil moderatū largiri volūt 283.1
Theutonici ecclesiæ defensores, in pastorem se-
niunt, & ecclesiam vexant 302.30. *Rur-*
sum 319.4
Theutonici sua in Russos expeditione parū pro-
ficiunt 303.30
Theutonicorum dominandi cupiditas 254.6,
260.30
Theutonicorum equitum clades 268.43
Theutonicorum equitum magister, Hanse de-
fensor 272.10
Theutonicorum insolentia multis intolerabilis
280.34
Theutonicorum in captos rusticos crudelitas
324.28
Theutonicorum magister à quodam suorū tru-
cidatur 187.53
Theutonicorum magister abdicatur 315.22
Thiatmari vita & mors 88.8
Thietmarsicum Lubicē sibi fædus ineunt 293.
29
Thietmarsifactionibus laborant 272.48
Thietmarsorū pralio secundo Frisij insciscunt
330.55
Thietmarsos transfugas Danus cedit 153.31
& 47
T. Liuius inuidia nomine multis inuisus 14.50
Thomas Anglus martyr pro iure ecclesiæ 175.
12
Traiectensis ecclesiæ dissidium intestinū 274.
20
Trapezuntinus Imperator affinitatem cū Tur-
cis init 286.6
Trasimundus Arrianus catholicis infestissi-
mus 25.25
Tributorum acerbitas Wandalos à religione
deterret 58.38
Tributo grauiori impediuntur Wandali ne
Christiani fiant 93.38
Troianorum se multi posteros haberi volunt
28.1
Tuisco apud Germanos gentis pater 2.5
Tumultuanti plebi optimates gratificari cogun-
tur 321.52, 322.21
Turci in Polonia victores, vnius militis virtu-
te superantur 269.20
Turci Poloniam & Vngariā vexant 277.44
Turci minor natu filius inter Christianos ver-
satur 305.5
Turcorum, Tartarorum, Russorū & Letuano-
rum pugnandi mos 155.36, 185.34
Turcicæ expeditionis ineptus conatus 288.35
Turcicum bellum à papa nequicquā suadetur
285.54

V

V *alentiam Gothi occupant* 18.55
Valentinianus dum se acerbiorē Bonifa-
cio præstat, Aphricam amittit 21.5
Vdomarchio Stadensis 64.43
Veneficium Florentinorum ars 179.12
Veneri à Sigismundo vexantur 235.27
Veneti scriptores quæ sibi dedecori sunt, silen-
tio prætereunt 207.30
Venetorum cum Turco fædus 303.51
Venetorū culpa Christiani à Turcis cæsi 277.
52
Venetos Vngarus multis dānis afficit 207.26
Venetias extruendi occasio 22.22
Vermiū prodigiosa in aere multitudo 207.23
Vesontione concilium à Friderico cogitur 101.
33
Vicelinus euāgelium strenuē cum aliis dissemi-
nat 77.3, 79.3
Vicelinus inuestituram à principe, quamuis nō
faciendum iudicans, accipit 84.42
Vicelinus in paralyfim incidit 87.15
Vicelinus quando obiit 87.49, 89.53
Vicelinus paralyticus etiam lingua destitui-
tur 89.30
Vicelinus post mortem de iustis non persolutis
expostulat 90.7, *Mulieri in somnis visum*
reddit *ibid.* 38
Vicelini in prædicando euangelio strenua dili-
gentia 73.23
Victores à victis captiui abducuntur 258.10
Virgo raptaraptorem patri irato placat 46.37
Vitaliani qui dicebātur 216.35, 218.19, *Cap-*
ti nono carceris genere detinentur 220.7
Vitaliani Angliæ mercatoribus insidiati capi-
te plectuntur 229.13
Viterbiensis

IN WANDALIAM.

Viterbiensis Ioannes Annius diligenter anti-
quitates perscrutatus est 2.25
Vitoldus Christianus factus varia fortuna cū
Tartaris pugnat 225.6
Vitoldus Polonus ab oppidanis circumuenitur
209.53
Vitoldus regiū nomen affectans moritur 260.
14
Vitoldi in promittenda fide vanitas 212.40
Vngarus Boemie quandam partem bello capit
294.10
Vngarus Bosnam Turco adimit 304.15
Vngari à Tartaris in patria vexantur 155.40
Vngari ab Henrico Imperatore fusi 41.29
Vngari è Scythia migrarunt 36.34
Vngari, Scythæ, Germaniam, Macedoniam &
Græciam vastant 130.23, *In Pannoniis se-*
des locant *ibid.* 32
Vngari Sigismundum Boemum regnare nolūt
209.26, 211.5
Vngarorum adhuc impiorum in Saxoniam ir-
ruptio 41.2
Vngarorum tres primi ordine reges sanctitate
insignes 130.35
Vrbanus VI. Papa tyrānus à cardinalibus de-
seritur 207.7
Vratislaus bello quod iniuste inferebat, cadit
15.21
Vratislauiæ grauis seditio 241.52
Vratislauiæ Silesiorum conditor 15.7
Vrſa à fero homine cicuratur 213.17
Vrſine gentis apud Romanos vetustas 335.17
Vrſulam virginem Christianam cum ſuis co-
mitibus ad Coloniam cadunt Huni 11.37
Vſoncaſſon licet Mahumetanus, cum Chriſtia-
nis aduerſus Turcum conſilia communicat
284.2
Vſoncaſſon nuncios ad papam mittit 286.12
Vxor maritum regno expellit 211.5, *Postea*
renocat 16

W

Wago Aldenburgenſis episcopus cum rege
de poſſeſſionibus in graue certamen ve-
nit 48.31
Wagria antè deſerta, frequens eſſe incipit 43.
47
Wagria eſt quam Dani Brannesiā dicunt
123.16
Wagria hodie Holſatia 38.33
Wagria Saxonica ditioni accedit 78.18
Wagriam incola Saxonū odio relinquunt 78.
19
Walachia ſuperior Turco adimitur 305.42
Waldemarſus Bremensē archiepiſcopatū
quū inire ſtuderet, multis moleſtiis affici-

tur 150.23
Waldemarſus Daniæ rex ab exilio domum re-
dit 190.14
Waldemarſus ſolus Daniæ regnū tenet 97.18
Waldemarū marchionem, qui mortuus erat,
quidam ſe fingit 189.41, *Reperit quibus*
fidem faciat 191.20, *Tandem expellitur*
ibid. 39, 196.22
Wladislaus Ierſico in Boemia ſuccedit 296.6
Wandalus apud Saxonem ſacramentum dicit
66.28
Wandalus Wandalorum pater, Noæ nepos
28.46
Wandali rebellione facta à Dano caduntur 8.
40
Wadali à Francis in Gallia caſi, in Hispaniam
migrant 18.21, *Inde in Aphricam ad opem*
Bonifacio ferendam 20.48
Wandali obſides dare recuſant 117.21
Wandali bello fracti Chriſtiani ſiunt 41.33,
Mox Chriſtianiſmum abiiciunt *ibi.* 50
Wandali Chriſtum amplexi eccleſias conſtru-
unt 43.19
Wandali Brandeburgenſi & Saxoni ſuberant
50.44
Wandali poſt L X X. annos ad paganiſmum
relabuntur 51.39, 58.6, *Et ad religionem,*
quam abiecerant, ægrè reducuntur 53.12
Wandali latrociniis aſſueti 95.37
Wandali Ottoni Imperatori fortè in Calabria
operam nauarunt 51.4
Wadali Bernardo duro duce mortuo libertati
ſtudent 57.17
Wandali Henrico Godſcalci filio ad Chriſtum
reuocanti non parent 66.36, *Caduntur* 51.
Wandali piraticæ culpam in Chriſtianos con-
ferunt 93.51
Pacem violant 99.14
Wandali ſacra peregrina apud ſe fieri non pa-
tiebantur 109.50
Wandali à Saxone ſolicitati, in Danum, à quo
ſubacti fuerant, bellum gerunt 113.16
Wandali Daniā ingreſſi Eſneri virtute re-
pelluntur 118.48
Wandali nomen omnes hodie refugiunt 154.
26
Wandalorum nomen ad quas gentes pateat 2
10. & 45, In Aphrica extinctum 26.15
Wandalorum ſedes latiffimè olim patuerunt
27.16
Wandalorum ad Chriſtum conuerſio difficilis
40.6
Wandalorum à Danorū exercitu clades 115.
45
Wandalorum varios populos varij ad Chriſtū

I N D E X

<i>vocant</i>	75.10	207.2	
Wandalorum in pactis faciendis astus	98.50	Werlo arx obsidetur	102.47
Wandalorum cū Holsatis & Thietmarsis an-		Wernouia fluius	148.24
ceps certamen	106.10	Werlaus Pribislaū fratrem ad arma liberan-	
Wandalorum vires accisæ	107.37	di sui causa malo consilio excitat	104.26
Wandalorum gens in Saxoniam pene coaluit		Werlaus Rugianorū domin⁹ moritur	186.21
126.8		Werlaus quod rebellionem suasset, suspendi-	
Wandalis ludus est cū Danis dimicare	113.50	tur	105.38
Wandalis liberior conditio promittitur ut ad		Werla⁹ vnus ex Nicloti filiis, deditione facta	
Christum accedant	94.2	obses in hostium potestate manet	103.13
Wandalia latrociniiis infamis	67.23	Wicleffi cadaver comburitur	238.37
Wandalia multas per provincias diffusa	1.25	Wiclefi liber de vniuersalibus realibus	226.52
Wandalia tanta putanda, quā latē eius lin-		Wilsī siue Luticij populi qui sint	38.30
gua patet	3.53, 4.6, & 20	Wilforū de primatu inter se bellum	56.17
Wandalie pars non parua à Saxonibus occu-		Wilforū siue Luiticorū quatuor populi	56.14
pata	38.47	Wisbu Gothlandie emporium	38.12
Wandalie princeps de Werle agnominatur,		Winuli, qui Wandali sunt, Turingiam bello	
quod Wādalicū nomē dedecori sit	181.22	infestant	35.45
Wandalie reliquū nomen	170.45	Wolgastenses oppidum suū amplificānt &	
Wandaliam rursum Danus subigit	10.7	muniunt	125.38
Wandalicæ superstitionis descriptio	76.24	Wisgothi Baticam ingrediuntur	20.52
Wādalicæ ciuitates in Daniā nauigāt	201.3	Wisuarienses à principe suo quem excluderāt,	
Wandalicæ mulieres ac virgines arma tra-		cesti 176.34, Redeunt in gratiam ibid.	42
ctant	10.50	Wisuarienses opulentam nauim Dano inter-	
Wandalicæ vrbes etiam hodie	4.5, & c.	cipiunt	257.36
Wandalicæ vrbes apud Danū de eius fratrue-		Wisuariensium ciuium tumultus	255.7
le conqueruntur	318.36	Wisuarie tumultus sedatur	239.35
Wandalicum genus etiam Suecia imperat		Wittenburgum expugnatur	191.20
200.12			
Wandalicarum urbium aduersus immodicā			
principum dominationem syncretismus			
316.35			
Warcislaus in orientali Wandalia fidem susci-			
pit	71.20		
Wineta vrbs olim amplissima, hodie nomine			
duntaxat nota, describitur	37.45		
Wenden apud Saxones, Wandalici nominis			
reliquias habet	3.46		
Wentzlaus Boemus delatum imperiū recu-			
sat	164.2		
Wentzlaus Boemie rex ignauus	202.35		
Wētzlai Boemie regis turpissima vita	206.46		
Wentzlaus Boemus in sanctorum catalogum			
relatus	42.19		
Wentzlaus regno abdicatur	226.18		
Wentzlaus, velut alter Esau, principatum a-			
liquot doliis vini postponit	226.30		
Wentzlaus regno se destitui præ ignauia non			
indignatur, & ultro ei qui sufficiebatur ce-			
dit	221.9		
Wentzlai Epicureum apophthegma	226.24		
Wētzelai interfecti scelus q occultatur	164.12		
Wentzlaum veneno nemo potest extinguere			

I N D I C I S W A N D A L I Æ F I N I S.

P O L O N I Æ,

POLO NIAE,
GENTISQVE ET
REIPUBLICAE POLO-
NICÆ DESCRIPTIONIS,

LIBRI DVO.

*Quorum prior Polonia & vicinarum regionum descriptio-
nem, hominum mores, victum & ingenium: alter reipubli-
cæ administrandæ formam complectitur.*

Opus nunquam antea visum.

FRANCOFVRTI,
Ex officina typographica Andreæ Wecheli.
M. D. LXXV.

LECTORI S.

ABSOLUTAM Wādalia, Lector, venit opportunè in mentem, esse apud nos opusculum hoc de rebus Polonicis, doctè & accuratè, ut te iudicaturum confido, exaratum. Id nobis Gallus quidam nobilis, vir eruditus & pius, quum à Polonia rediret, liberaliter & amicè tradiderat. Illuc enim profectus, quo tempore Henricus III. hodie Frāciæ rex, Polonico regno inaugurabatur, magna Aquilonarium regionū parte peragrata, Turcica postea ditionis fines ingressus, Constantinopolim usque, imperij caput ac sedem, peruenit, ut longinqua peregrinatione, hodierni exilij diuturnum hoc & molestissimum tedium (quo p̄j è Gallia, hostium perfidia & prodicione pulsus, patria & domo abesse coguntur) aliqua ratione leuaret. Is ergo quum ex illis locis in Germaniam Gallie proximam se reciperet, hacq; iter haberet, multa nobiscum de rebus, quas toties mutato cælo variis locis vidit, locutus, tandem hoc scriptū protulit, quod longæ narrationis vice à nobis accipi voluit, qua disceremus quicquid ex eo multis percurrationibus, de Polonia situ, fertilitate, moribus, institutis, &c. subinde rogitates scire cupiebamus. Id quum perlegissemus, videreturq; dignissimum quod ob perspicuam breuitatem in lucem prodiret, huic Krantzij Wandalia subiiciendum esse duximus: à quo non paucis locis sue historiae, rerum à Polonia regibus gestarū, aut quæ alioqui ad Poloniam pertinent, mentionem fieri, dum eam excuderemus, animaduertimus. Ut propter argumenti similitudinem, tanquam illius appendicem, tibi non iniucundam & ad hunc fore existimemus. Quam in re cum tuis studiis cōmodare conati sumus, tum nobilis illius, viri amicissimi, honesto desiderio (qui de omnibus eruditus hoc facto bene se mereri arbitratus est) obsecundare contendimus. Opus quidem ipsum Martini Cromeri esse, ex ipso statim initio, atque adeo primis verbis satis apparet: qui & ad calcē scripti ostendit quo consilio, hanc quasi historiae suae epitomen conficere voluerit. Quin & illius esse, is à quo accepimus, disertè monebat, eoq; nomine nobis diligentius legendum esse predicabat. Accipies igitur docti hominis eruditū & perutile opus, nobilis illius beneficio non immemor fruēris, nostrum deniq; consiliū (uti spero) probabis, diligentiamq; amabis. Vale. Prid. Id. Martias.

W B P
Opole

POLONIAE, GENTISQUE ET REIPVB.

POLONICÆ DESCRIPTIO.

LIBER PRIMVS.

P R I M O libro eorum quos triginta de origine & gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem Slauiam & Sarmaticam esse: & quum ea transmissio flumine Vistula, quodam tempore in campestribus extremæ Germaniæ locis consedisset, siue inde (à Campis inquam) siue à Lecho duce vernaculum nomen accepisse, regionique nomen dedisse. Eius autem non iidem semper fuere fines. Primis enim temporibus ij longè lateque versus occasum atque septentrionem patebant, ita ut à Sarmaticis montibus, & exortu Vistulæ, ab altera quidem parte secundum vtramque fere eius fluminis ripam, & læuum littus sinus Venedici (seu maris Germanici) ab altera verò secundum dorsum Herciniæ sylvæ (quo Boemia clauditur) & Albim fluuium, usque ad eius ipsius, siue adeo Visurgis fluminis ostia, quidquid terrarum in medio est, Poloniæ ditionis esset. Quin & adiacentes Cimbricæ Chersoneso insulas Poloni quodam tempore tenuisse memorantur. Tamen si Poloniæ ac Polonorum nomen non ita pridem vsitari cœpit ab exteris. Nam antiquitus vicini populi, Germani præsertim, cum aliis quibusdam peculiaribus, tum communi sibi quoque vsitato, Venedorum seu Vinidarum, aliqui verò etiam Vandalorum nomine eos appellarunt. Posterius verò, iam inde à Caroli Magni temporibus, partim exteris eius ipsius Imperatoris, successorumque eius ac finitimarum gentium armis & pactio-
nibus, partim domesticis principum & populorum defectionibus indidem magnopere accidi cœpere fines Poloniæ: sicuti nos in illo ipso opere persecuti sumus. Quibus detrimentis quidquid olim tenuere Rugij, Ravi, Obotriti, Vilzi, Vetalabi, Luticij, siue Luzicij, Heueldi siue Retarij, Vinuli, Lucizaucij, & si qui alij fuerunt eiusdem oræ populi, Sclauicæ nationis, amissum est. Moravia denique, Pomerania vltior, Cassubia & Silesia fere omnis detracta: ita ut linguæ Polonicæ vsus in iis locis partim abolitus omnino sit, partim Germanicæ linguæ admixtione corruptus. Silesij tamen & Cassubij, qui vltimi omnium vel auulsi sunt vel descuerunt, magna ex parte genuinum Polonorum sermonem adhuc retinent: Moravi ad Bohemicam dialectum magis deflexerunt.

Hæc autem Poloniæ detrimenta, his duobus tribusve seculis, Prussiæ, Russiæ Podoliæque permagna accessione, ultra Vistulam à septentrione & ortu cōpensata sunt. Nisi quod hinc quoque rursus Lituani, securis fœdere & societate Polonis, Polocensem tractum fere omnem & Volyuiam (quæ Russiæ pars est) & magnam partem Podoliæ, aurum nostrorum memoria ad se reuocauere: quemadmodum suo loco exposuimus. Hæc nos itidem atque illa superiora in hac Poloniæ descriptione præteribimus. Quamuis enim Lituani iam inde à centum septuaginta annis certo ac sempiterno fœdere sese Polonis adiunxerint, & ad communionem iuris ab eis admissi sint, peculiarem tamen linguam institutaque sua retinent, communemque principem non regem, sed magnum ducem appellant. In qua describenda prolixior non ero. Nec Prussiam quidem ducem ex-

Poloni unde dicti.

Poloniæ fines.

Venedi seu Vinide & Vandalij.

Prussia ducem.

Etius describemus. Licet enim ea iustis armis repressa maiestatem regis Poloniæ ceterum fere annis comiter agnoscat, neque linguam tamen, neque instituta & leges Polonorum accepit: sed subactis & deletis olim priscis Prussis, à Germanis fere habitatur & administratur, ea parte excepta quæ finitima est Masouia: quæ à Polonis colitur antiquitus, & Polonici fere iuris antiquitus fuit. Nec citerioris autem Pomeraniæ partem eam in qua est vrbs Lemburgum & arx Bithonia, hac descriptione amplectemur: quod ea beneficio regum superiorum, in ius ducum vltioris Pomeraniæ cessit. Quo nomine & ipsi beneficiarii sunt regis Poloniæ, iurantque ritu solenni in verba eius, quemadmodum & dux Prussiae. Valachiam quoque prætermitemus: quæ fuit & ipsa aliquando in clientela regum Polonorum, sed suis tamen legibus, sua lingua, suisque ducibus vtens, qui Vay-
uodæ seu Palatini dicuntur. Qui duo primum fuere, Transalpinensis & Moldauicus, qui à nostris peculiariter Valachiæ Palatinus dicitur, ille verò alter Montanicus. Verum exstitit postea tertius Bessarabicus, ad Pontum Euxinum, diuiso inter fratres principatu Moldauico. Ac Bessarabia quidem iam pridem subacta est à Turcis: reliquarum duarum Palatini & ipsi iam dedititij sunt eiusdem gentis.

Valachia, & partes eam.

Polonia situs & ratione celi.

Nunc igitur Polonia quæ quidem vno regno & iure continetur, secundum longitudinem terræ habitabilis, est sententia Geographorum, à tricesimo octauo gradu, ad tertium vel quartum fere & quinquagesimum, ab occasu æstiuo versus ortum hybernū obliqua protenditur, per ducenta fere milliaria Polonica, quorum vnumquodque quatuor Italica in se continet. Latitudo autem eius, quæ maxime orientalis & quæ occidentalis est, plus minus triginta milliariū est. Et occidentalis quidem habet imam poli elevationem quinquaginta duorum, summam quinquaginta quatuor fere graduum: orientalis verò imam 48, summam 50 graduum. In medio verò, quæ latissime, amplius nonaginta milliariis patet, & quum in meridiem paululum recuratur, tum in Septentrionem ad mare Balticum (seu Venedicum) & secundum extremam oram Masouiae dorso imminet, imam quidem poli elevationem habet 50, graduum, summam verò quinque ferme & quinquaginta. Ita vt figura eius modicè intensi arcus speciem præ se ferat. Cuius neruus paululum reductus, ad meridiem & occasum hybernū quadam tenus spectet, exterior verò curuatura in septentrionem & ortum æstiuū obuersa sit. Cingitur autem Polonia ab occidente sole incipientibus, marchia Brandenburgensi & Pomerania vltiore (quæ Stetiniensis & Stolpensis dicitur) deinde mari Venedico & Sarmatico, & Lituania: hinc solitudinib. Scythiae Tauricae siue Oriacouensis, Bialogradiensi Turcarum satrapia, & Valachia: inde verò Vngaria, & Silesia, Boemicae ditionis. Et ab hac quidem, & marchia, & Pomerania, & Lituania, palustres densæque syluæ eam fere dirimunt: mare, à Suecia Daniaque: ab Vngaria verò, syluestrium montium cacumina, itemque ab occidentali parte, Valachia. Nam à reliqua, quæ in ortum & Pontum Euxinum vergit, Nester siue Tyras fluuius eam diuidit. Podolia, quæ ad Scythiam vergit, fines, propter vastitatem & solitudinem campestrē, nobis satis certi & explorati non sunt. Prussia verò ducalis sic est implicata regio, difficulter vt queat distingui. A Masouia quidem syluæ eam dirimunt.

Polonia situs & ratione terre.

Podolia.

Prussia.

Polonia partes.

PARTES Poloniæ sunt, maior & minor Polonia, Cuiavia, Russia regia, Podolia, Masouia, Prussia, & pars Silesiae. Quæ & ipsæ deinde satrapiis, vel (vt vulgò loquuntur) Palatinatibus ac territoriis fere distinctæ sunt. Maior Polonia duas satrapias, nimirum Posnaniensem & Calissensem complexa, occidentalis est, Silesiam, Marchiam, Pomeraniam vltiorem eo ipso latere arctoo, itidem Pomeraniā, meridionali itidem Silesiā attingens. Magis autem ad occidentem vergit Posnaniensis satrapia, Calissensis contra ad ortum & Septentrionem, qua parte sunt Paluci & Cassubia, tractus terræ non cōtemnendi. Introrsus ad orientem solem Polonia maior, à meridie ad septentrionem progrediendo, Siradiensem primum deinde Lenciciensem satrapiam, hinc Cuiaviam, postremo Pomeraniam citeriorem (quæ Prussiae regiae pars est) habet finitimas: quanquā Pomerania aquilonare quoque latus eius aliqua ex parte claudit. Minor Polonia orientalis est, Cracouiensis, Sandomiriensis & (quæ huius pars quondam fuit) Lublinensis satrapiis definita, hoc ipso ordine quo nunc simul enumeratae, versus aquilonem & ortum æstiuū solis. Quæ à septentrione Masouiae & Lituaniae, seu partium eius, Polecensis, ab ortu Russiae, à meridie verò Vngariae, vsque ad Silesiam (quæ ab austro & Africa fere

fere eam attingit) finitima est. Sunt etiam satrapiae Cracouiensis partes tractus Sciritius & Submontanus, vterq; Vngariae & Scepusio finitimus. Ac Sciritius quidem ad occidentem vergens, Cracouiae vicinior est: Submontanus verò Prussiae & Sandomiriensi satrapiae iungitur. Lublinensis item satrapiae pars est Polosse, reliquum quod à Lituaniis detractum non est, à syluis ita dictum.

S I S E S I A quae est Polonicae ditionis, sic implicata est Cracouiensi satrapiae, ut ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullā habet, sed in Cracouiensi fere censetur. *Silesia Polonica.* Habet autem tria territoria, Ofnencinense, Latorienſe & Seuerienſe, quae superiori tempore singulos habuere duces: nunc praefecturae sunt. Meridionale & occidentale latus eius ipsius Silesiae, caetera tenet Silesia Boemicae ditionis, nempe Cassinensis, Polcinenſis, Ratiboriensis & Oppoliensis: ab ortu verò hyberno Scepusiensem tractū vix & modicè attingit. Est autē Scepusium nō contemnendus tractus terrae, quum Polonici olim iuris esset, ad Vngariam traductus: de quo in historia attingemus. Deinde verò nonnulla pars eius, cum tredecim oppidis, & arce Liblio (siue Lubentia) rursus Polono regi, certo pacto & Vngaricis regib. addita est, atq; etiam nunc à Polono praefecto administratur, & Cracouiensi satrapiae tractuiq; Sciritio versus meridiem adiacens.

I N T E R minorem verò & maiorem Poloniā (primarias totius partes) intermediae sunt satrapiae Siradiensis, Lenciciensis & Rauensis, nullū cōmune nomen habētes. Quarum prima ad meridiē & Silesiā, tertia ad septentrionē & Masouia vergit: Lenciciensis inter has media est. Nonnunquā ea, vnā cū Cuiavia, maiori Poloniae, sicut Russia & Podolia minori recensentur. Cuiavia ab ortu Masouiae & Rauensi satrapiae, à meridiē Lenciciensi & Calissiensis iungitur. Cōtinet autē in se duas satrapias, Brestensem, quae magis ad ortū & meridiē vergit, atq; Inouladislawiensem (siue Inuyladislawiensem) quae magis est occidua: cuius nō exigua pars est Dobrinum, trans Vistulā, latere orientali confine Masouiae: occidentali verò, septentrionali Prussiae. Masouia latere orientali Lituaniā, & maximè Polecensem eius tractū: meridionali, Rauensem satrapiā: & versus ortū hybernum, Poloniā minorem, eiusq; satrapias Sandomiriensem & Lublinensem: septentrionali verò vtramq; Prussia attingit, duab. satrapiis distincta, Polcensi nimirū, quae occidentalis est: & Cirnensi, quae orientalis est. Peculiariter autē Masouiae nomen retinet, propterea q; diutius ducū suorum, de Polonorū principū stirpe oriundorum dominatu segregata, postrema omnium, nostra memoria, defecta ducibus, Poloniae redintegrata est. Rauensis quoq; satrapia quondā pars Masouiae fuit, suosq; duces habuit, sicut & Plocēsis. Prussia regia, praeter meridionale latus (quod iam est expositū) ab occasu marchiae Brandenburg. & vltiorē Pomeraniā confinem habet: à septentrione, sinu Baltheo: ab ortu, Prussia ducali cingitur. Tribus autē satrapiis distincta est, Culmensis, Marieburgēsi & Pomeranica: quarū haec occidentalis est, reliquae duae, interposito flumine Vistula, orientales. Ex his autē Culmensis ad meridiē spectat, Marieburgensis verò ad septentrionem. Warmia & ipsa pars est permagna & copiosa Prussiae regiae ad aquilonē siue euroaquilonem spectans, ducali fere vndiq; cincta, & ab ea quodā tempore maiorem in modum accisa: Marieburgensem quoq; satrapiā modicè cōtingit, sed in nulla satrapia censetur, subiecta episcopo suo: qui tamen regi Polono paret. Michalouiense autē territorium est in satrapia Culmensi, Masouiae ac Dobrino finitimum.

D V C A L I S Prussiae (ut eā quoq; , quò magis perspicua sit haec Poloniae descriptio, hic obiter attingamus) praeter regiā Prussia limes est à septentrione mare Sarmaticū, cū lacu Curoniensi, & ora Samogitiae, caeteraq; Lituania: à meridiē verò Masouia. Satrapiā ea nullā habet, praefecturas multas. Olim Prussia, priusquā sub iugum Christi missa est, alios fines habuit, & aliter diuisa fuit. Nā Culmensis tractus & Pomerania, Poloniae, non Prussiae, partes tum fuere. Fuit autē ea decem regionibus siue tractib. descripta, videlicet Pofnaniēsi, in quo est Marieburgū, Christiburg, Quizinū, siue Marieverderū: Pogesaniēsi, in quo est Elbinga & Hollādia: Erminio, seu Warmiēsi, qui retinet etiā vetus nomē. Naranguio, vbi est Balga, Brandenburgū, Cruciburgū: Sambiēsi, in quo sunt Mōs regius (siue Königsberga) & Lochstete: Nadcanēsi, quo Tapelaweci, Insterburgū & Vonldēsia cōtinentur: Salanensi, in quo est Ragnera & Labia. Sudnio, qui & ipse nomē suū retinet, & ad Aquilonē ortūq; , secundū mare lōgissimè recedit, Barthenagua, Rastēburgū & Resta cōtinetur, & Salinde: q; nescio an is sit in quo Galindos populos ponit Ptolemaeus.

In his Sudnius tractus fuit primarius, opib. & viribus maximè pollens, ita ut ad sex millia equitum, peditum verò ingentem numerum conficeret. Cæterorum quilibet cum ter mille equites, peditum verò decem millia conficere fertur.

Russia regia.

R V S S I A regia latere occidentali minori Poloniae iungitur, à septentrione Russiâ, Lituaniâ & Voliniâ habet: quæ partim etiâ Oriëntalis est, Chelmenfi præsertim tractui, qui non contemnenda pars est Russiæ. Ab Austro Vngariâ & nonnullam Valachiae partem attingit, eo tractu terre qui Porne appellatur. Nam cætera Valachia, siue Moldavia (quâ Podoliæ quoq; iungitur) magis est orientalis Russiæ. Continet Russia duas satrapias, nempe Selsensem, quæ ad Voliniâ & Lituaniâ vergit, & eâ quæ propiore vocabulo Russica & Leopoliensis dicitur, australè magis & orientâlè: nisi quòd Chelmenfis tractus eius ad septentrionè, etiam ultra Belsensem prominet. Reliquum autè orientale latus eiusdè Russiæ, ac totius Polonici regni, claudit Podolia. Ea verò ab Aquilone & Euro Lituanicæ Podoliæ, à cætero ortu vastis cæpis Tartaricis atq; Turcicis, à Meridie verò Valachiae iungitur: totaq; vna satrapia censetur, quam Podolicâ vocant. Olim Podolia & Russia, tam ea quæ nunc Polonia pars est, quàm ea quæ est in ditione Lituaniæ & Moschorum, suos habuit duces. Quorum stirps quum in immensum propagata esset, partim ipsa sese intestinis odiis atq; ciuilibus bellis confecit, partim à Tartaris extirpata est, partim Polonorum & Litanorum, ac de se ortorum Moschorum adiuncta est imperio. Extant etiâ nunc in Lituanica & Moschica Russia permulti ducale nomen, sed pleriq; nudum propemodum retinentes: in regia verò nulla eorum superest memoria.

Russia duces iam nulli.

H I nunc sunt Poloniae fines, hæ partes. Est autè regio tota fere plana & aprica, maximè quâ ad occidentè solem & septent. vergit, & quæ penitus oriëntalis est Podolia, ac vel nomine ipso decliuitatem præ se fert, vicinarum, Valachiae, Russiæ & Vngariæ montanarum intuitu. Minor Polonia itidè atq; Russia, quo propius accedit ad fines Vngariæ, hoc magis montosa est & sylvestris: quo longius autè inde recedit, eo leuius accliuus est, magisq; culta & meliore gleba. Tamen in meditullio quoq; Sandomiriensis satrapia aliqua ex parte leuiter montosa, seu verius accliuosa est: & Prussia pleraq; omnis, excepto Marienburgensi tractu, collibus molliter & ad fertilitatem amœnitatemq; cōmodè distincta est: itemq; pars nonnulla Cuiouiae. Montes Sarmatici, qui Poloniâ & Russiâ ab Vngaria dirimunt, ardui & sylvestres, nō ignoti sunt etiam veterib. geographis & historicis: & in his celebris est in primis Carpathus, quem nos Cremparum (ni fallor) vocamus: Biesiadi, Modra, Turza, Vapienna prorsus ignoti sunt. In meditullio verò minoris Poloniae Lyse eius est, quasi tu dicas Caluum seu Caluastrum: in quo monasterium est S. crucis nomine lignoq; celebre, & Vancub arce Cracouiensi illustris, & is in quo situm est Cestochouiense monasterium, què clarum vocant. Sylvestris sanè fuit superioribus temporib. pleraq; omnis Polonia. Ex eo verò tempore ex quo habitari cœpit, an postea pestium bellorumque incōmodis eò sit redacta, nescio. Sed Sigismundi, filiiq; eius (qui nunc regnat) Sigismundi Augusti, optimorum & mitissimorum, sapientumq; regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc vbi diligenter excolitur, frumenti ferax, & pratis abundans. Nec tamen deest etiâ nunc sylvarum copia. Neq; enim penitus eæ excinduntur & extirpantur, partim propter pascua & mellificia, partim propter ædificiorum materiam, & ligna temperando frigori vtilia, partim etiam propter saxosi vel arenosi soli sterilitatem & venationes.

Arborum in Polonia genera.

S V N T autè sylvarum piceæ, quernæ, faginæ & abiegnae. Ac piceæ quidem fere in planis & arenosis locis, abiegnae & faginæ in montanis, quernæ in vtrisque, sed vberiore gleba præditis. Multi sunt in planis iuxta ac montanis locis mixtim omni genere arborum refertæ, & pascuis opimæ. Ex his abietes, tiliæ, piceæ, quercus, apum alueariis grauidæ sunt, materiamq; ædificiis nauium ac domorum, tabulisq; & vasis aptam, quercus verò & fagi etiam pastum vberem porcis ferisq; suppeditant: omnes autem focorum & fornacum ignibus alimenta subministrant. Tanta enim est vis frigoris in illis regionibus, interdum ut radicitus arescant arbores, & aqua ex editiori loco effusa, priusquam terram contigerit, in glaciem cōcrescat. Lacus quidam, & paludes, & flumina, duobus tribusve mensibus hybernis, nonnunquā autem vel in v. vsq; mensem glacie concreta, non modò peditibus verum etiâ equitibus, & curribus ac plaustris grauius onustis, longo spacio peruia præbent itinera. Equidem quodam tempore, vltima die mēsis Martij, Vistulam in Masouia, per firmā adhuc glaciē, cū curru & quadrigis, & aliquot equitum comitatu transiit.

Ingens frigus.

transiui. In tanta autem cœli intemperie pomaria tamen sunt non infrequentia, sed fructuosa magis quàm culta, ad Vistulam præsertim, & in suburbanis Cracouiensibus, Sandomiriensibus, Varsoviensibus, Gedanensibus, Elbingensibus, item & Frawenburgenfib. Veliscensibus, & Bochniensibus, totoq; tractu submontano atque Sciriensi. In quibus prunorum, malorum, pitorum, persicorum, cerasorum & nucum bonitas & varietas certat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum vuæ in minori Polonia ^{Feracitas.} esui quidem non insuaues sunt, præsertim si æstas & autumnus temperiem suam seruet: sed vinum inde expressum acerbius, præsertim vbi defæcatum est. Aliquanto suauius & copiosius exprimitur apud Crofnam Silesiæ, in finibus maioris Poloniæ: apud Tornauiã 10 quoq; in Prussia, nuper adeo vineæ coli cœptæ non infœliciter, vt audio. Neq; negat solum Polonicum castaneas, mora, cotonea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenses Italiæ delicias, & palatinarumq; lenocinia, si adhibeatur cultura diligentior & à gelu custodia.

Ne c metalla fossiliaq; defunt in montanis, plumbi quidem intermixto argẽto, apud Itrussum, Slawconiam, Chranouiam & Nouagoram, oppida satrapia Cracouiensis, & in finibus Silesiæ: argenti viui, apud Tustanum in Russia; æris, & lazurij, & item plumbi, apud Cheucinos: ferri, plurimis in locis syluestribus: nitri, apud Visticiam, & alibi: salis apud Bochniam & Viliscam in satrapia Cracouiensi, & apud Haliciam & Colmiciam, & ^{Salis conficiendi ratio varia.} aliis compluribus locis Russiæ. Ac in Russia quidem id ex aqua, è profundis puteis hausta decoquitur, & partim in modum farinæ minutum relinquitur, partim in frustula conformatur. In minore verò Polonia, partim & ipsum ex aqua in speciem farinæ candidum decoquitur: partim lapidea duricie solidum, instar ingentium saxorum, in subterraneis specubus altè lateq; excauatis, & villas, templa oppidaq; superædificata sustinentibus, ferro excinditur, cõminutumq;, & mola tritum, ad vsus hominum accommodatur. Fertur in salinis Bochniensibus reperiri quiddam pici concretæ simile, quod vocant Carbunculum, quod tritum & epotum soluat aluum. Ibidem exaudiuntur nonnunquam ea ^{Voces in salinis.} num, gallorum, & aliorum animalium assimulatæ voces, in remotissimis specubus: idq; mali & incommodi alicuius imminentis portentum vulgò habetur.

In maiori quoq; Polonia apud Inicum, salinæ sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Vngariæ & territorio Osniensium aquæ salæ, quæ in salem decoqui possunt. Apud Biezzam verò, in submontana regione, vitriolum effodi, ac in viridem lapideamq; ^{Vitriolum.} duriciem decoqui nuper cœpit. *Superwasser*, hoc est æris aquam, Germani & nostrates item appellant. Antiquitus autem fit ad æris metalla in Scepusio. Marmoris quoq; & alabastrum ^{Marmor, alabastrum.} moles quibusdam locis excauatur. Est in maiore Polonia, prope Suemum oppidum, collis vbi res incredibilis, sed à multis memoratur. Ollæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, & sub terra effodiuntur mollia: sed mox in aerem prolata, durescunt. Porro in mari Sarmatico, apud Gedanum & Montem Regium, vrbes Prussiæ, colligitur succinum siue electrum (ambram exteri vocant) quod ^{Electrum.} fluctibus appulsum ad littora, homines nudi obuia euntes, paruis retibus extrahunt. Molle primum, sed mox in aere durescit, tornoq; & scalpro variè conformatur. Est autem fuluum & candidum: candido maius pretium. Ferunt, si incendatur, odore eius venenat necari. Visuntur in eo nonnunq; formicæ, muscæ, culices & alia insecta: nō arte, sed vel opificio naturæ, vel fortuitis casib. inclusa. Aiunt id in fossa quoq; altius humo reperiri.

A Q V I S irrigua pleraq; est omnis Polonia: sed fluuios nauigabiles nō multos habet. ^{Flumina.} Præcipui sunt Vistula, Donaiecius, Sauus, Varta, Notefius, Nester, Prutus, Brigus, Bozus, siue Bogus, Priperius, Narua, Passana & Alla. Nam Odera (quem veterib. Gutatum, seu Viadum esse volūt) in Moravia existens, & Silesiam diuidens, nusquam nunc attingit fines Poloniæ: neq; Neper, qui Borysthenes est, neq; Nemon, qui Chronen vel Chronis, maxima flumina, neque Pregola. Ac Vistula quidem in Silesia Cassinensi, è Sarmaticis ^{Vistula quam originem ex cursum habeat} montibus exorians, versus septentrionem primum, mox versus orientem aliquatisper, deinde à Sandomiria, versus septentrionem rursus, per minorem Poloniã decurrit. Hinc ad occasum æstiuum flexa, Masouiam & Cuiouiam partim alluit, partim interluit, Prussiamq; Culmensẽ alluit. Ad extremum, vbi Toreuiam præterit, læuamq; ripa Pomerniam attigit, in ortum reflexa parumper, deinceps Prussiam diuidens, versus septentrionem partim in mare, infra Gedanum, partim in Habrum lacum quinq; ostiis sese exone-

rat. Ac fontes eius sunt longitudinis grad. 41. min. 20, latitud. grad. 54. min. 20. Cætera in medio sunt non longè ab his distantia. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum spatio Vistula, Solam, Pronsam, Scanam, Donaiecium, Vislocam, Ropaanciam, Nidam, Sauum, Vaprum, Pileiam, receptis Dreucia & Velboria, Bsuram, Naruā cum Bugo, Vernanciam, Beulam, Ossam & Motlauiam fluuios excipit: & Ofnencinum, Cracouiam, Cazimiriam, Sandomiriam, Varfauiam, Plosenu, Vladislauiam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Guismum, Guemum, siue Meum, Nouum Marieburgū, Derfauiam & Gedanum vrbes & oppida non ignobilia præterfluit: arces item Liponeciam, Napolince, Corcinum, Zauichostum, Cernensenum, Zacrocinum, Vyssegradum, Sochacionicum, Dobrinum, Dobrowincos, Kazrauzum, Slazowiam, Vyboniam, Nich- 10
fouiam, Starigradum, siue Altzaufen, & Sutre, & adhærentes eis vicos alluit.

Donaiecius. D O N A I E C I V S, quod nomen paruum Danubium significat, ex eisdem Sarmaticis iugis, non longè à Vistulæ fontibus, paulo orientior exortus, per Scepusiū & Submontanum tractum decurrit, Sorstenumq; & Mussinam & Methuniam arces, & Sandeciam urbem (vbi Propruto augetur) præterlapsus, non longè ab Opatouerio vico Vistulæ miscetur. Sauus è Bichciadis iugis long. grad. 40, latit. 48. min. 30. nascens, & ver-
Sauus. sus septentrionem & occasum æstiuum profluens, posteaquam Lesium, Sebenum, Sauocum, Brozoniam, Prenusliam, Raduinum, Iacossawiam, Lezeiscum, Russiæ regiæ arces & oppida, prætergressus est, Vislocinūq; & Viarum in se recipit, apud Sandomiriam

Varta. oppidum long. grad. 44, latit. 50, min. 20. Vistulam & ipse subit. Varta apud Cromolo- 20
niam satrapia Cracouiensis oppidum orta, long. grad. 40, min. 50, latit. grad. 50, min. 30, per maiorem Poloniam, versus occasum æstiuum, fere in Notesium decurrit: Olstium, Ceustechouiam, Mestouiam, Siradiam, Vartam, Vnconiam, Colmu, Corinū, Pisdros, Stenum, Gruicum, Posnaniam urbem, Obornicos, Slebniciam, Wconcos, Siraconiam, Moezicodum, oppida & vicos, cum adiunctis arcibus, præterfluens, Nyrumque, Wres-
Notesium. mam, Veticiam, Prosnia & Ofram maiores fluuios excipiens. Notesium verò apud Crufniciam Cuiavia oppidum, Goplo lacu existens, & ipse per maiorem Poloniā, versus occasum hybernū means, Pacossum ambit, Labissinum, Nachum, Pilam Vscedrenumque arces & oppida præterlabitur: receptaq; Varta apud Costrunum urbem marchia Brandenburgensis, in Oderam, è Silesia accurrentem, influit, long. grad. 37, latit. 52, min. 30

Nester, à veteribus Tyras. 45. Nester (quem Tyram veteribus vocari volunt) in Russia è Sarmaticis iugis, non longè à Tybisci & Sau fontibus ortus, initio versus Aquilonem profluit. Deinde ad Ortum conuersus, Bistriciam, Lipaseretum, Russicum, à Valachia Sbracium, Smotricium, Vsciam & Meraquam (ignobilia flumina) absorbet: & Zidacioniam, Holliciam, Cessibios, Cernonum, Choruim Valachie & Bessarabie longo spatio diuidit. Ad extremū deflexo nonnihil in meridiem alueo, supra Bialogradum urbem Scythicam (quæ Moncastrum dicitur) in Pontum Euxinum, siue Obidonum lacum, influit, long. 53, min. 15, latit. 47, min. 30. Bugus in Russia & ipse, non longè ab Olesco oppido, long. grad. 47, latit. 49, min. 30. exoriens, & primū in occasum, mox septentrionem, secundum occidentalem latus Volynia tendens: postremò ad occasum reflexus, vbi Polecésem Litua- 40
nia tractum, receptis Vlodana, Belfo, Rata, Swinia, Muchanecio fluuiis, emensus, & Buscum, Grodecum, Gradlum, Lubonikiam, Russica Bresta; Lauoniam, Drochicum, Polscensiam & Camenitiam Masouiticam oppida, prætergressus est, Socroceciū vicum, long. grad. 43, latit. 52, min. 20, Naruā à septentrione & ortu æstiuo è Lituania profluente agrè miscetur, nigrorē suū retinens aliquandiu: nec multo inferius Vistulā subit.

Narus flumini mira natura. E S T autem peculiaris Naruæ natura (sicut & Dlugossus annotauit) quòd nō fert venenosa animalia, vsque adeo vt serpentes qui Bugo delati adhæserint, edito sibilo refugiant, quum primū aquam fluminis huius attigerint. Priperius in Chelmenfi tractu, è palude non longè à Lubonicia existens, long. grad. 46, min. 30, latit. 50, min. 30, præter oc-
Priperius. ciduum & septentrionale latus Volynia, diuersus à Bugo, per Russiā Lituanicam longo 50
spacio versus orientem solem progreditur, & cum nonnullis aliis, tum Styro, Slucio & Be rezma, prægrandibus fluuiis auctus, Neprunsino Borysthenem subit, long. grad. 51, min. 120, latit. 54, fere. Bozus autem, siue Bogus, è palude ortus in finibus Podolia Polonica, long. grad. 48, min. 30, latit. 49, min. 30, per Lituaniā longo tractu ad Ortum tendit: ad extremum, deflexo in meridiem cursu, & ipse in Borysthenē non longè ab ostiis eius, long. grad.

grad. 56, latitud. 47, min. 20, sese exonerat. Prutus ex iugo montium Sarmaticorum, longit. grad. 46, min. 50, latitud. 47, min. 30, versus aquilonem in Porne delapsus, & Colomeram Silatiumque præterlapsus, inde per Valachiã, siue Moldauiam, primum orientalis, deinde australis, versus Bulgariam in Danubium decurrit, longit. grad. 52, min. 15, latitud. 45 fere. In Prussia verò oriuntur Alla & Passaria, non longis quidem spatiis, sed nauigabilibus alueis fluentes. Et Passaria quidem infra paruum Olosticum existens, Morango, Lubstada, Stunsberga, & Helgebaila oppidis præteritis, Habum lacum subit, longit. grad. 42, min. 40, latitud. 54, min. 30. Alla verò supra Allisteinum oppidum oriens, præteritis Vartemburgo, Gulestada, Heilsberga, Varmiensibus, & Bartenstenio, Sipelbeino, Fridelandia, Allemanigo, ducalibus oppidis, apud Velam Prægolæ, ab ortu hyberno per ducalem Prussiam decurrenti miscetur, & cum ea infra Kunisberg (hoc est Regium Montem urbem) long. grad. 43, latit. 54, Habo recipitur.

A T Q V E hæc de fluminibus. Lacubus piscosis abundat Prussia: in his nominatissimus est Habus (cuius modò mentionem fecimus) ad quindecim milliaria in longitudinem secundum mare patens, & ab eo angusta insula, quæ Neringa appellatur, disunctus: in latitudine verò duo milliaria plus minùsve. Ac Elbingam quidē urbem non longo spatio aspicit, eiq; portum efficit, eiusdem nominis flumine nauigabili influente. Tolchomitam verò, Fraumbergum (cui basilica Warmiensis in modum arcis munita impēdet) Balgam, Brandenburgum, Fishausum, & Lochstere, oppida & arces alluit, & infra Regium Montem mari miscetur. Hoc nominē alter est longē amplior Curonienfis, in Prussia ducali: in quo sunt ostia Nemeni fluij. Secundū hunc est Drausenius, siue Drusenius, in Marieburgensi satrapia: vnde Elbingia flumen profluit. Partecinus, Lubnus, Rensina & Viicininus, in Culmensi: in Pomeranica verò Stworzouagaci (quasi quis stratum vel factitium aggerem dicat) inter Choiniciam, Slochouiam ac Tucholiam oppida, septem milliarium spatio longus, quinq; latus. Vnde Berda fluuius, profluens per Crempsanum, Lubonum & Charficonum, non multo minores lacus, tum Vistulam influit infra Bydgostiam. Nec ignobiliore his sunt Vfdice, Lubscus & Ossiencinus, in eodem tractu. Alij minores sunt, & in ducali Prussia multi & grandes: quos omittimus. Habet & maior Polonia & Liuania celebres piscososq;: in quibus Goplus princeps est, quinq; milliaria patens in longum, semis in latum. Secundum hunc sunt Blendinus, Rouifinus, Slesinus, Sauus, Piediucia, Nyefamyslus, Vomēscia, Lomanice, Lubstonus, Dramiscus, Noblim, Tulauius, Iolen & Lednicia. In cuius insula Gnesnensis basilica initio condita fuisse, indeq; propter difficilem aditum, in eum in quo nunc est locum, translata esse putatur: quemadmodum Dlugossus memorat. In Cuiouia verò Tur, Lauscus, Bielscus, Lubotin, Orlie, Berdous, Borimonus, Cremanta, & in Dokiuensi tractu Gorzuus, Moronus & Scampscus, minores aliquanto superioribus. Pro lacubus minor Polonia, Silesia, Russia ac Podolia piscinas habent, arte manuq; factas, permultas & grandes. Non carent tamen & lacubus, Lublinēsis maximē & Chelmenfis tractus. E quibus Biale, hoc est albus (per antiphrasim sic dictus) prætereundus non est: cuius aqua Aprili & Maio mensibus fuscus reddit lauantes.

P I S C E S autem pinguissimos profert, qui prasini, & à nostris Clescij vocantur. Est in Belsensi, lacus Crinice, non amplus, verum profundus. De quo illud memorabile annotauit idem Dlugossus, quòd certis temporibus, altero vel tertio quoq; anno, cum magitu fluctus attollens, exhauritur propē adfundum vsq; aquis vicini mōtis cauernas subeuntibus. Atq; ibi tunc facillēprehenduntur pisces in aqua vadabili. In cæteris lacubus, atq; etiam in maiorib. piscinis & fluminibus, hyberno tempore commodiores fere sunt piscationes quàm æstate, pertusa certis interuallis glacie, retiq; per maius foramen immisso in aquam: quod longis funibus, hominum equorumve opera, longo spatio tractum, alio foramine piscib. onustum extrahitur. Sunt autem eadem genera piscium in lacubus & piscinis: vtrobiq; n. sunt lupi, prasini, perca, rhōbi (si modò sic appellandi sunt ij quos nos carassios dicim⁹) tince, anguillæ, rubeculi, carpones: quos reginas vocāt Itali, Latini cyprinos: quemadmodū vult Ioānes Dubrani⁹. Tamen si minùs frequētes hi sunt in lacub⁹ quàm in piscinis, in quas, tanq̃ in viuaria, studiose reconduntur. Ferunt etiā murenas lacus nonnulli: eæ namq; esse putātur, quas saluizas & siclauas nostri vocāt. Piscis est dulcis & sapidus, alecū similis, fluuiatiles verò sunt cū iidem fere oēs, tū delicati impri-

Difces marini. mis, salmo, siue esox, truta, barbo, siue mulus (Vartenses baruenam vocant) sturio, fundulus, oculata (quam lampredam quoq; vocant) alofa, siue barbocha, cuius iecur potissimum est in deliciis: à nostris mentus vocatur. Item lipien, sinu, sliz, berzana, veleia, laydez, & quæ biala ryba. Canceris & anguillis abundat in primis Nida fluuius. Marinis etiã piscibus abundat Prussia littoralis. Nobiles autem præcipuè sunt haleces, quos haringuas Germani vocant: quorum sale conditorum maximus est vsus in tota Polonia atq; Lituania, Boemia, Silesia, Morauia & Vngaria: tanta eorum copia est: tametsi aliunde etiam nauibus in Prussiam importantur. Non est hîc prætereunda quarundam aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusio riuus ex arduis montibus profluens, cuius guttæ in lapideam duritiem concreescunt: ita vt ex iis sponte existant fulcra, sustentantia canales, quibus riuus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons pestilentem aquam & auram continens: cuius non modò gustu, sed etiam afflatu animalia quæuis necantur. Sunt etiam nonnullis in locis scaturigines tepidarum aquarum, sulfuris & aluminis odorem redolentium: quibus scabies & vlcera hominum & iumentorum curantur.

Ferarũ genera. S E D nos ab aquatilibus ad terrestria animalia transeamus. E ferarũ genere profert hæc regio copiam leporum, dorcarum, sciurorum, ceruorum quoq; & aprorum, & luporum nonnullis in locis. In primis autem Napolomicensis & Radomienfis saltus nobiles sunt harum ferarum venationibus. Onagrorum etiam & bisontium Prussia ducalis præfertim, eiq; finitima Masouia, ferax est, & in primis Podolia: vbi agminatim in campis non modò cerui, onagri & bisontes, verum etiam feri equi pascuntur. Est autem bisontis prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis & introrsus leniter incuruis cornibus armata: quibus equum cum sessore correptum in sublime iactat, & arbores mediocri crassitudine euertit. Magnitudinis eius illud est argumentum, quòd in capite eius inter cornua, duo, nec scio an adhuc tres homines confident. Habet villosum corium, & sub mento palearia. Onager vero *Los* appellatur. Fera est lōgis cruribus, aliquanto maior equo, capite cornuto, colore cæsius & fusco: cuius vngula certo tempore expetitur, indeque annuli conficiuntur salutare comitali morbo laborantibus. Ferunt etiam capreas montana loca Vngariæ finitima. Cæterum vri, hoc est boues syluestres (quos nos *Iuros* dicimus) in solis Moscouiticis syluis apud Vyilatos reperiuntur. Et harum quidem ferarum carnes aptæ sunt humano esui. Cultui verò pelles subministrant pantheræ, siue ij sunt lupi ceruarij, maculosis ventribus & pedibus (qui *Risse* appellantur à nostratib.) martes siue mardures, quas *Cimas* dicimus, vulpes, lupi, lutræ item & castores amphibia: atq; horum etiam caudæ inter delicatos cibos & pro piscibus habentur, reliqua carne inutili admodum. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris compluribus aliis super alias distinctum: ac secundum incrementum & decrementum aquæ, domicilium mutat: ita vt cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispida, sed mollem: vnde fimbriæ fiunt exornandis vestibus hybernis & pileis. Vrsorum quoq; volæ cum digitis esitantur, pelles etiam stragulæ vestis vsus præbent. Quin & vestire famulos ij, qui feroculi videri volunt, cœperunt. Cuniculi, lepores & sciuri, cultui iuxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum vel cuniculorum magnitudine, in cauernis degentia, varias & maculosas pelles habentia, quæ & ipsæ ad vestitum & pallia fœminarum expetuntur. Omni autem genere ferarum magis abundat Lituania, propter vastitatem syluestrem.

Bisontis descriptio. D E bisontium venatione scire operæpretium est, quòd in campis Podolicis segregati ex agmine, singuli ab equitibus sagittariis, certo ordine dispositis, cōficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequitantes, iaculantur, citatisq; equis refugiant. Efferata autem illa ictu, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius: quem illa rursus, priore dimisso insequitur: donec defatigata labore & vulneribus concidat. In syluis verò ij deprehensi opportuno alio loco, deiectu arborum, à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quàm singuli: ita vt inde effugere non possint. Deinde extructo ex tempore principi & primoribus theatro editori, venatores singuli cum venabulis ad suam quisq; arborem disponuntur. Mox ab equitib. strepitu & clamore, admissuq; canum, fera ex latibulo excitata, in medium propellitur: quæ à venatore post arborem latente (vt cuiq; maximè appropinquaret) ferro petitur: efferataq; ictu, arborem, cuius obiectu ille regitur, cornibus petit. Et quum ea sit gracilior, quàm vt ambobus cornibus

Bisontes qui venatione capiuntur. De bisontium venatione scire operæpretium est, quòd in campis Podolicis segregati ex agmine, singuli ab equitibus sagittariis, certo ordine dispositis, cōficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequitantes, iaculantur, citatisq; equis refugiant. Efferata autem illa ictu, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius: quem illa rursus, priore dimisso insequitur: donec defatigata labore & vulneribus concidat. In syluis verò ij deprehensi opportuno alio loco, deiectu arborum, à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quàm singuli: ita vt inde effugere non possint. Deinde extructo ex tempore principi & primoribus theatro editori, venatores singuli cum venabulis ad suam quisq; arborem disponuntur. Mox ab equitib. strepitu & clamore, admissuq; canum, fera ex latibulo excitata, in medium propellitur: quæ à venatore post arborem latente (vt cuiq; maximè appropinquaret) ferro petitur: efferataq; ictu, arborem, cuius obiectu ille regitur, cornibus petit. Et quum ea sit gracilior, quàm vt ambobus cornibus

nibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornib. vtrinque prominentibus. Urget interim semel adactum in præcordia venabulum venator, sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem gyran- ti. Nec desunt canes grandiores, morfib. adiuuantes: donec ea exanimata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venatori ictum frustratus sit, aut minus opportunè intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus pannum rubrum feræ obiectat: hoc enim colore maximè effertur. Ibi ea, dimisso priori, hunc petit, recipiètem se ad arborem suam: & ab eo feritur & conficitur. Lingue etiam contactus vitatur maximè: qua longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingat. Est enim scabra.

10 Vrsi verò, quamvis prægrandes, etiam viui capiuntur reti implicati, venatorib. compluribus simul accurrentibus, & ligneis furculis caput pedesque feræ ad terram deprimentibus: donec ea chordis constringatur. Constricta in arcam ligneam concluditur, vt se commouere nequeat, & auehitur. Vnde post, vbi libitum est, ad spectaculum & vrb- nam venationem emittitur. Sic autem colligatur, vt vno tractu chordæ ex arca prominentis soluatur. Vidimus aliquando in spectaculo equulum, & quidem castratum, cum vrsò prægrandi commissum. Qui ex interuallo accurrens, obuerso tergo calcibus vrsu petebat, & refugiebat, vrsò ad stipitem, laxiore tamen chorda obligato.

SED alia persequamur. De iumentorum genere, bobus & equis abundat Polonia: camelis, asinis & mulis caret: ouium item & caprarum ferax est. Auium quoque

20 magnam habet copiam. Præter altilis autem (nempe gallos gallinaceos, domesticos iuxta & Indicos, pauones, anseres, anates & columbas) in delitiis hæ sunt: pygargus, quam quidam bistardam vocant, eo quod tardior sit propter molem corporis, & vix à terra euolet. Grus, cygnus, perdix, bonosa, coturnix, sturnus, siue stornus. Minorum quoque auicularum ingens est copia. In his nobilis in primis ea quæ in solis Louiciensibus campis, cum niue existit ac disparet, auicula passere non multo maior: quam à niue *Sinegulam* appellamus. Turdus rarior est, itemque *pardua*, quam vocamus vernacula lingua. Auis est sylvestris, gallina non multo minor, in campis Russicis & Podolicis. In iisdem reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum esus spasnum inducit. Ex auibus maiores & tenuiores sub hyemis initium gregatim auolant, vereque nouo red-

30 eunt. Nonnullæ minores, veluti hirundines & cypseli, implicitis inter se pedibus conglobatæ, in lacus, paludes & piscinas sese immergunt, ac vere nouo (vt est credibile) emergunt. Hyberno quidem tempore, retibus extractæ à piscantibus, sine vllò sensu & motu, & ad ignem admotæ, vel in hypocaustis calidis positæ reuiuiscunt & euolant: sed statim læsæ frigore, vel ignis calore atque vapore solito emoriuntur. Cæteræ hyemis tolerantiores, in syluis vel circum domos & villas vitam degunt. Nec plura nunc de situ, vbertate & omni descriptione Polonia.

Domestice animantes.

DE gentis autem origine, & rebus domi forisque gestis, alibi diligenter diximus. Illud hic adieciisse non ab re fuerit, sicut originem ita & linguam communem esse cum Boemis, Russis, Moschis, Croatis, Morauis, Castubiis, Bulgaris, Serbis, Illyriis, & vniuerso nomine Slauico: quamvis diuersæ sint harum gentium dialecti, ita vt nonnullæ ægrè se in-

40 vicem intelligant. Sunt tamen non modò mercatores Germani multi sparsim in vrbib. habitantes, verum oppida pene tota & pagi pleni vtentium lingua Germanica, in submontana regione, eique finitimis Russia & Scepusio, itemque in extrema ora maioris Polonia: deductis eò (sicut & in Silesiam & Prussiam) quodam tempore Germanorum coloniis. Quin & Poloni ipsi, propter multum vsum & commercia cum Germanis, libenter condiscunt linguam Germanicam, libentius etiam Latinam, propter sacrorum ritus & sacerdotia, scribendique vsum: qui vulgatissimus est antiquitus hac lingua, cum in priuatis scripturis & epistolis, tum in actis publicis, ac decretis edictisque principis & omnium iudicum & magistratuum. Sed Prussi in conscribendis actis Ger-

50 manica lingua magis vtuntur, loquentes mixtim fere Polonica & Germanica: olim peculiarem habuerunt, ab vtraque penitus diuersam. In Russia iam fere vsitator est Polonica dialectus, quam vernacula, ex quogens ea Polonorum celsit imperio: Polonis, propter vbertatem soli, libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Russia Podoliaque Armeni, Hebræi verò longè frequentiores, etiam in cætera Polonia (præter Prussiam) sparsim oppida & vicos incolentes: qui sua vtrique lingua

Lingua Polonica multis gentibus communis.

Iudei in Polonia permulti.

vtuntur, sed & Polonica & Prussica, Hebræi verò & Germanica.

Cracouia. P A C I S autem & vicis potissimum, atq; etiam oppidis, gens Polona antiquitus habitat, quibus fere castella & arces adiunctæ sunt, dominorum & præfectorum domicilia. Vrbes munitas atq; cultas non multas habet. Princeps est Cracouia in minore Polonia, regum & regni domicilium, quæ cum ædificiorum priuatorum iuxta ac publicorū splendore atq; munitione, tum rerum omnium ad victum cultumq; corporis pertinentium, & mercium exoticarum copioso emporio, magnisq; ad vitam degendam commoditatibus, adhuc hominum frequentia, ciuilitate & elegantia, facile primum locum obtinet, & cum clavis Italiae Germaniæq; urbibus certat. Neque caret Italis mercatoribus, Germanis autem antiquitus abundat. Habet opportunitatem Vistulæ fluuij, quo pisces, 10 ligna & omnis ædificiorum materia, & alia quædam è vicina Silesia importantur: nonnulla etiam cum aliò, tum in Prussiam deportantur. Habet item suburbana ampla, & cum hortis delicatis, pomariis, tum viuariis piscium & prædiis culta, ac temperie cœli amœna, duoq; oppida adiuncta: à meridie quidem Cazimiriam, ponte iunctam, interlabente Vistula: à septentrione verò Cleopariam, non tamen cinctam mœnibus, vt est Cazimiria. Habet & arcem per amplam à latere australi in edito colle, Vistulæ imminente, mœnibus turribusq; munitam, & magnificis regiæ & basilicæ (in qua sedes est episcopi) duorumq; præterea delubrorum, & aliarum priuatorum domuum ædificiis exornatam. Habet academiam quoq; omni disciplinarum genere, studiis & professione florentem. Sitā autem est Cracouia non procul à finibus Silesiæ, Vngariæ & Russiæ, longit. quidem 20 grad. 42, latit. verò 50, ac fere dimidio.

S E C V N D V M hanc sunt haud ignobilia oppida, in eadem minore Polonia, ac diocesi Cracouienfi. Lublinum tricesimo sexto milliario versus ortum æstiuum, longit. 45, latit. 52. fere grad. non spatiosum quidem, sed bene ex ædificatum, & externarum gentiū, Christianarum iuxta ac barbararū emporio nobile. Deinde Sandomiria, Sandecia, Tarnouia, Biezza, Rislícia, & Ileassum & Osnendinum in Silesia. In maiore Polonia Posnania vrbs est, æmula Cracouiæ, sexaginta fere m. ab ea distans, long. quidem grad. 39, min. 15, latit. verò 52, min. 30, commerciis & emporio Germanorum ex culta. Quæ & ipsa academiam expensis & sumptibus Ioannis Lumbratij episcopi nostra ætate fundatam, sed à successoribus eius neglectam habet. Habet & arcem & basilicam, sedemque episcopi, 30 cum oppidis Siodia & Valisseno, interlabente Varta flumine disiectam. Secundū hanc sunt oppida Calissia, Gnesna, verustate, & archiepiscopi sede, & basilica nobilis. Vschona, quam Freistadiam Germani vocant: Costenum & Slupcia in Cluscia, Leopoli longit. grad. 40, latit. 49, sita quinquagesimo à Cracouia milliario. Vrbs est satis munita, & emporio ciuiumq; humanitate florens: basilicaq; & sede alterius archiepiscopi, ac duorum episcoporum, nempe Armenici & Russici, non ignobilis. Sunt etiam oppida Crosna & Premisla: hæc quidem duobus episcopis, Latino (siue Catholico) & Russico, cohabitata. Chelma quoque eadem duos habet episcopos: sed propter oppidi seu vici immuniti infrequentiam, Tartaricasq; excursions, Latini cathedra Chastostauiam translata est. In Podolia Camenecia est, natura loci manuq; permunita, triginta milliariis bene 40 longis distans Leopoli: habetq; & ipsa suum episcopum. In Masouia Varsovia est, longit. grad. 43, min. 10, latit. 52, pari fere spatio (hoc est quadraginta milliariis) à Cracouia & Posna. Deinde Poltonia, Plosanum, basilica nobile & episcopo: & Loniza. In Cuiavia sunt Breste & Vladislauiā, sedes & oppidum episcopi.

Dantiscum. I N Prussia verò Gedanum, seu Dantiscum, 80. à Cracouia milliaria, à Posnania vero 40. long. quidem grad. 51, min. 30, latit. verò 54, min. 30. Vrbs est è tribus oppidis coagmentata, portu, naualibus & horreis nobilis, copia & varietate mercimoniorum, partim maritimorum, ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium & fluuiatiliū, ex diuersis mundi partibus, & maximè Vistulæ præterlabentis opportunitate, abundas, munitione firma, ciuium industria cum humanitate & frugalitate coniuncta, magistratuumq; diligentia & autoritate etiam firmior. Gedano proxima dignitate est Torunia, 50 viginti quatuor milliariis introrsum, versus Posnaniā & Cracouiā, ab eo distans, in ripa Vistulæ sita, long. grad. 41, latit. 53, duobusq; oppidis distincta: olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gedani incrementa eam non paruis detrimentis affecere, & infrequentem reddidere. Quod ipsi itidem Culmæ prius vsu venerat. Quæ ciuitas ea digna-

dignatione fuit antiquitus, vt ab ea cætera omnis Prussia atq; etiam Masouia ius peteret: quod etiamnum Culmense dicitur. Nunc ea pro amplitudine sua est valde infrequens: paret autem episcopo, qui inde nomen habet: tamen cathedra eius est in oppido Culmense, vno milliario inde distante. Elbinga etiam Prussiae vrbs est gemina & permunita, nec inculta: nisi q; eius luminibus officiunt (vt ita dicam) ab altera parte Gedanum, ab altera parte Kunisberga, vicinæ, & maiore portuum commoditate copiosæ vrbes. Est autem Regius Mons ducalis Prussiae caput, tribus oppidis & arce magnifica, dudumque etiam basilica & sede episcopi Sambiensis insignis: terrestri quidem itinere decem octo milliarius, per Habum verò aliquanto minore interuallo à Gedano distans, long. grad. 43, latitud. 54, min. 50.

Elbinga.

Mons Regius.

MINORIBVS autem oppidis est frequens admodum vtraq; Prussia, & quidem nec incultis nec immunitis, & satis copiosis. In regia primariū est Marieburgū, cū ipsum per se copiosum & frequens, & mœnibus turribusq; permunitum, tum arce amplissima & munitissima nobile, situm ad Nogatum, brachium Vistulæ, sexto ab vrbe Gedano milliario, versus ortum hybernum. Aliquanto enim supra id oppidum Vistula in duo brachia diuiditur, & insulam efficit, vbertate glebæ pagorumque frequentia nobilem: quæ obiectu præalti ac firmi aggeris, & magno hominum labore, non sine periculo, ab inundatione fluminis defensatur. Maior ea est. Minor autem vocatur ea planities quæ ad Gedanum est, inter idem flumē dorsumq; montis * * vsq; ad mare, palustris fere olim, nunc autem fossarum ductibus exculta, & facta compascua. Marieburgo non multum vlla recedit. Allesberga, siue Heilsberga, episcopi Varmiensis domicilium. Cathedra enim supra Fraurburgum est, quemadmodum superius attigimus. Initio verò Brunsbergæ ea fuit collocata: quod & ipsum inter primaria Prussiae oppida numerari potest. His non multo ignobiliora sunt Gutelstadia, Allestenum, Resla, Vormitia, Melsacum, Vartēburgum, Seburgum, in eodem tractu Varmiensis: in Pomerania, Tucholia, Choinucia, Stargiata, siue Stargradum, Nouum Guenum, Derlauia. In reliqua Prussia Newmarcū, Brodincia, Stuma, Grundentū, Lubania, Raziūū, & inter hæc interiectū ducale Quizinū (quod Germani Marietuerder vocant) non ita pridē sedes Pomesanienensis episcopi: cuius diocesis insulā quoq; maiore & Stumense territorium cōplectebatur: nunc ea caret episcopo.

Marieburgū.

HÆC omnia oppida & ipsa per se mœnibus cincta sunt, & fere arces validas & bene exædificatas adiunctas habent. In cæteraq; Polonia non infrequentia sunt oppida, aut si vicos appellare malum: sed sine vllis fere mœnibus, nec nisi ligneis ædificiis: præter templa & castella, siue arces adiunctas. Sunt item arces nonnullæ in editiorib. locis & rupib. extructæ, nullis adiunctis oppidis. Sunt & monasteria ad munitionem & commoditatē habitatorum exædificata, & vicis & pagis non longè distantibus frequentata. Qualia sunt Tinecense, Mogilense, Micihotienense, Androuienense, Brescense, Stamenticense, Capruwnicense, siue Procuwnucēse, Lyscense, Cōstochonienense, Vitouienense, Sulecouiense, Landense, Lubinense, Ceruensenense, Paradisense, Mogilnense, Tremesniense, Secechoniense, Zwerinense, Sarnouicēse, Oliucēse, Cartusiense, Peplinense, Vangionecēse. Pagi ad lacus fere, & riuos, & flumina siti sunt, sparsim duplici vt plurimum ordine digestis agrestium domiciliis. In his casæ sunt humiles pleræq; omnes, stramentis intectæ: præter prædia domosq; dominorum, quæ sunt ampliores cultioresq;. In Prussicis tamen pagis agrestes Germani non incultè habitāt. Oppidani verò cultius etiam, lateritiis fere domibus interiectu trabum firmatis, & ad omnem cōmoditatem instructis: quæ tamen pleræq; stramentis tectæ sunt, nonnullæ lateritiis tegulis. Vrbes sunt longè cultiores: nisi q; habent domos angustiores. Cæteræ verò Poloniae vrbes primariæ laxioribus domibus, nec minus cultis habitātur. In quib. quum Germani mercatores superiori ætate laterib. & lapidib. elegantius ædificare cœpissent, nunc Poloni quoq; eodem studio tenentur, illosq; superare contendunt: nec in vrbib. modò sed etiā in villis lautius habitare student.

Monasteria.

Rustica domicilia.

EST autem permagnus hypocaustorū vsus maiore parte anni in tota Polonia, præter Cassubiam & Prussiae partem vnā: vbi agrestes per hybernum tempus accenso in medio domicilij foco, cum pecudib; iumentis ac cæteris animalib. & auib. domesticis, in sordib. & fœtore, atq; etiā fumo (licet nō desint ampla fumaria) vitam degunt: sicut & in Samagitia & aliis ad septentrionem vergentibus regionib. Quāq; hypocaula quoq; agrestiu duntaxat pleræq; fumosa sunt, vt quæ furnis ad coquendos cibos & panes intus

Hypocausta Polonorum agrestium fumosa.

Balnea. extructis, calorem excipiant, & fumariis fere careant, & anserum, anatum gallinarumq; cum pullis suis, ac ouicularum quoq; & capellarum, vitulorum ac fucularum admissu & receptu, propter hybernum gelu, sordida. Balnearum quoq; excalfactoriarum frequens est Polonis vsus, æstate iuxta ac hyeme, ad abluenda & leuanda sudore corpora: in quib. mares seorsum lauant à fœminis, nec sine subligaculis. Vestium genus neq; vnū est, neq; certū, aut suum cuiq; ordini, conditioni, ætati aut generi hominū: ita vt fœminæ quoque passim cum alio cultu vario, tum virorū amiculis vtantur: quanquam id nouū est: reticu-
Hominum ha- bitudo. lis tamē aut lineis velis, siue flammeis capita integunt. Color hominū fere candidus est, capill^o flau^o, vel magis albicās, statura mediocris, aut mediocrē paulo excedēs, habitudo corporū succulēta. Nisi q; fœminis, & maximē puellis nobiliorib. vrbansq; studiū est, vt
 10 se reddant curatura iunceas: quemadmodū inquit ille. Alioqui formæ atq; teneritudinis nō magna ab iis adhibetur diligētia. Fucare faciē, vel capillos tingere, indecorū habetur: sed est in viris iuxta ac fœminis naturalis quædā formæ bonitas, ingenuo rubore tincta.

Victu ratio. V I C T U S genti antiquitus, vulgo & in plebe, agresti præsertim & vicana, succidia, lactariis oleribusq; potissimū constat. Nunc multi veruecina quoq; & vitulina, & bubula carne, & piscib. victitant (quarum carniū fora nō solū in oppidis, verū etia in pagis apud templa & parœcias, festis præsertim dieb. instituūtur) anseribusq; item & gallis gallinaceis domi natis. Oppidanis, & vrbans, atq; nobilitati victus est dapilior, nunc etia lautior: mensæq; domesticis & feris animalib. auibusq; & piscib. instructæ, in quib. est permagnus aromatum, faccari & aliorum exoticorum condimentorum vsus. Nec o-
 20 leribus exquisitis & pistaciis eæ carent: nec defunt bellaria aliæq; lautitiæ, cum domi nata, tum exoticæ. Triticei panis viniq; vsus non ita pridē inoleuit apud elegatiores. Nunc quidem vtroq; multum vtuntur vulgò in conuiuiis, etia opifices vino, præsertim in minori Polonia vicina Vngariæ & Morauia, non obstante pretio. Cæterū siliginē panis, ceruiciæ promiscuus est vsus in tota Polonia. Est autem is potus in Prussia quidē ex hordeo, in cætera verò Polonia, etia tritico minutatim molito, aqua decoctus cum lupulo. Mel
Ceruicia. quoq; itidem cum lupulo aqua decoctum, in frequenti vsu est, Russis præsertim & Podoliis, apud quos permagna est apum & mellis optimi, ex dictamo & aliis bene olentib. herbis & florib. collecti copia. Nec Prussis & Masouiis deest, qui & ipsi itidem id decoquūt: Medonem vulgò vocant. Solet autem is condiri Varfouiæ succo è cerasis rubive malis
 30 expresso, aut aromatib. ac pro ratione cōdimentorum, *Kersfrangi, Malmici ac Tromici* nomen accepit. Quo fertiliores autem sunt hæ regiones, eo magis indulgent homines vulgò crapulæ, prolixioribusq; conuiuiis & computationibus: quem solum ducūt fructum laborum atque diuitiarum suarum.

Luxus Polonorum. N E C minor est luxu virorum iuxta ac fœminarum, in cultu corporis vestiumque numero iuxta ac pretio, nostro hoc præsertim seculo. Nec solū exoticis pannis & pelli bus, verū etiam serico & purpura, & aureo panno vestiri, & argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inoleuit: inferioribus quibusq; præstātium genere, honore vel facultatibus exempla cupidē amplectentibus, nullis autem legib. sumptuariis modū in victu cultuq; corporis cuiquā ordini aut homini præscribentib. Ingenia Polonorum sunt
 40 aperta & candida, & falli q̄ fallere magis apta, ex æquo facilē irritabilia & placabilia, minimē proterua, imò valde tractabilia, si commodē & placidē tractentur. Exemplis aut in primis ij cōmouentur: & sunt principib. suis & magistratib. satis morigeri. Ad comitatē, ciuilitatem, benignitatē, & hospitalitatem prōpti, ita vt ignotos & externos non modò libenter suscipiāt hospitio, sed etia inuitent, & omni officio prosequantur: & nō modò ad conuietum atque familiaritatem quorumlibet faciles, verū etia ad mores & imitationem eorum cum quib. viuunt, externorum præsertim, flexibiles. Externa. n. quā domestica magis admirantur. Quo fit vt cupidē peregrinentur (dispendiorum rei familiaris negligentes, egestatisque & omniū quę peregrinantes consequuntur incommodorū tolerātes) & nō modò doctrinæ, militiæ, gerendarū rerū studiis animos excolere stu-
 50 deāt, sed etia linguas earū gentiū ad quas peruenerint, cupidē & facilē cōdiscant. Quinetia in victu cultuq; corporis & morib. noui aliquid afferre pegre quisq; studet, indeq; elegatiæ laudē q̄rit. Qdā ad opiniones quoq; p̄serpsit, vtinā quidē cū delectu iuuentutis.

Liberorum educatio. L A X I O R est paulo & negligentior educatio: sed ea naturæ bonitate compensatur. Ad scholas quidem & magistros mittere mares liberos, & Latinis litteris tenerā at-
 60 tulam

tulam imbuere, omnibus, pauperibus, iuxta ac diuitibus, nobilitati ac plebi (oppidanę præfertim) studium est. Multi pædagogos domi alunt. Itaque ne è media quidem Italia Latio-
 ve quis reperiatur tam multos vulgò, cum quibus tamen Latine loqui possit. Puellę quoque
 vel domi vel in monasteriis, legere, scribere, ac telā sericumque tractare discunt. Adul-
 tiores puellę quidem rei familiari curandę admouentur, mares verò opificio cuiuspiam,
 vel mercaturę, vel procerum sacerdotumve opulentiorum ministeriis addicuntur. Com-
 plures tamen studia bonarum litterarum ac doctrinę accuratius consecantur, ij præfer-
 tim qui iis præfidiis ex humilitate sordibusque domesticis emergere cupiunt, aut qui sua
 vel parentum voluntate ad sacerdotium animum adiiciunt. Docilia sunt sanè hominum
 10 ingenia, & valent quocunque intenduntur: sed alienis inuentis perdiscendis ea magis ac-
 commodant, quàm vt noui aliquid ipsi excogitent, & excellere vlla re concupiscant. Id adeo
 fit siue quod vni alicui arti & studio fere addicti non sunt, sed multa obiter nosse cupiunt, si-
 ue incuria laborisve fugitatione, quę plerisque in rebus, peculiaris est huic genti: præfertim
 quod homines ad quorum vsum plerique referuntur, mediocritate contenti, aut sumpti-
 bus parcentes, artificum & operum excellentiam non magnopere requirunt: seu denique
 quod ditiores otio & deliciis sese dedunt, relicta tenuioribus ingenij & industrię exercitatio-
 ne. Hos verò præfidiis vitę comparandis distineri, & alienis nonnunquam ab ingenio suo ne-
 gotiis implicari necesse est. Atque vbi id quod satis est compararint, & ipsi ferme superio-
 rum similes euadunt: vel rei familiaris tuendę cura, litiumque anfractibus, vel potentiorum
 20 consecratione distrahuntur, idque siue ambitionis stimulis incitati, siue quod se suosque ab alio-
 rum iniuriis & contumeliis vindicent. Nescio. n. quomodo fit vt ad vitę commoda &
 ornamenta non modò comparanda, sed etiam tuenda, non satis præsidij sit (hac nostra
 præfertim ætate) in solis animi & ingenij bonis, si desint cetera. Non tam autem ad artes
 mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quàm ad studia doctrinę: nisi fortè illas con-
 temptere, potius quàm assequi nequiuerit. Germanis quidem antiquitus vsi sunt, & vtun-
 tur etiā nunc plerisque opificibus. Itaque ergo & instrumentorum & operum permulta sunt Ger-
 manica vocabula. Seueriores autem disciplinas ad hęc vsque tempora potissimum consecrati sunt.
 Non defuere sanè nobis superiorum memoria insignes astrologi, dialectici & phi-
 losophi, atque etiā theologi, ij præfertim qui vocantur Scholastici, quum instituta Craco-
 30 uię ante sexaginta annos academia, magistri eius generis Lutetia Pragaque acciti, admira-
 tioni essent vulgo & primatibus. Humanitatis & linguarum eruditæ studia diu negle-
 cta iacere, nec solum apud maiores nostros, verum & alibi. Itaque non erat vnde nostri
 ea discerent. Quo factum est, vt illi quoque qui tunc docti dicebantur, & erant, nihil pro-
 pemodum literis mandarent, nec in publicum sibi edendum esse putarent, si quid fortè
 sui suorumve exercitandorum causa conscripsissent. Neque sanè expedita erat edendi ra-
 tio, quum nulli essent typographi. Ita doctorum virorum memoria cum ipsis pariter ex-
 tincta est. Nunc certè posteaquàm animaduersum est in pretio esse linguarum, eloquentię hu-
 manitatisque studia, cupidè quoque nostri homines ea amplexi sunt, sed ad vsum tamen
 ciuilem & vulgarem magis quàm ad gloriam. Ne medicinam quidem posthabent, posteaquàm
 40 ea, vulgatis delicatioris & laxioris victus ratione morbis, in pretio esse cœpit. In aliis min⁹
 elaborant, propterea quod ea minus conducere videntur ad commoda & ornamenta
 vitę comparanda. Non est enim nouum, quod hunc finem plurimi mortales studiis & la-
 boribus suis statuunt, patresque similes illius habeant, de quo canit poeta quidam,

Sæpe pater dixit, Studium quid inutile tentas?

Nō defunt tamē tū in hoc, tū in omni genere doctrinę magni quidam & excellētes viri, qui
 quū cōmoda vitę honestissimis, disciplinę & glorię, siue vtilitati publicę posthabuissēt,
 eò euaserūt, vt admirationi sint si nō suis, certè externis. Sed eos enumerare nūc necesse
 nō est. Res militaris quoniā cū instituto gentis tum temporum quadā ratione in ho-
 nore fuit superioribus seculis, extitere multivirtute bellica (vt in simplicissima) propulsandi
 50 magis quàm inferendi belli ratione præstātes viri: & quis in diuturna pace & otio, extāt etiā
 nunc nonnulli cum clarissimis gentium bellatoribus comparandi. Nec emarcuit vulgò in
 Polonis, in nobilitate præfertim & equestri ordine, vigor ille animorum, laudisque bellicę
 studium, si qua vsquam sese offerat idonea virtutis exercendę materia. Meditationem
 & exercitationem viri sapientes requirunt. Multi quidē in pace domestica, libenter, ob-
 lata quauis occasione, peregre militatū proficiscuntur, nō sine rei suę familiaris dispēdio.

*Artes mecha-
nica.*

*Artes libera-
les.*

Quidint.

Rem porro familiarem diligentius curare nō ita pridem, & eodem propè tempore, quo bellorum incommodis vacui, luxum splendoremq; consecrari cœpimus. Et in ea verò minor est vulgò parta tuendi ac dispensandi quàm acquirendi diligentia.

*Poloni olim
rarò litigabāt*

M A I O R E S verò nostri comparandis diuitiis non magnopere incubuere, satis habentes, sine magna cura & labore parare, vnde in diem propemodum, si non lautè, non parcè quidē, cum suis viuerent. Itaq; tranquilliores tunc res domi erant: minus appetebatur alienum, minus erat litium, minus iurgiorum, atq; cœdium, minus fraudum. Maior aut erat fratrum & agnatorum, cognatorum affiniumq; inter ipsos concordia: maior non modò parentum, sed etiam quorumuis natu grandiorum reuerentia. Perrara finium regendorum iudicia, herciscundæ verò familiæ nulla propemodū. Ceterorum. n. 10

Temulentia.

cognatorū aut vicinorum natūve maiorū interuentu & intercessione amāter componebatur, si quid vlla de re exortū erat cōtrouersie, quod ipsi inter se vicini vel necessarij trāsfigere nequiuissent. Atq; id fiebat fere inter pocula, quibus etiamnū non pauce similtates abolentur, & vel dissolutę vel nutantes amicitie redintegrantur. Quāq; intemperantioribus computationib. nō rarò etiā cruenta pugna inter amicos & necessarios accenduntur, iurgiis plerūq; inter viliora seruitia coortis. Potantib. n. dominis, ne illa quidē à poculis arcentur. Quin illiberalis conuiuator habetur, cui cura non est vt seruitia conuiuariū

Potandi ratio

bene pasta ac pota sint. Vigent aut passim cōpotationes ad æquales haustus, nō solum in cōuiujs (quorū frequens est in omni genere hominū vsus) verū etiam in cauponis, ad quas vulgò cōpotandi causa conuenitur. Eoq; profecta est hæc licētia, vt quod profestis dieb. partū est, festo die potando fere prodigatur. Atq; inde fit, proserpente etiā potandi profestis dieb. & otij consuetudine & inertia, vt angustiori re familiari vtātur multi: præsertim quū nemini curę sit quid priuatis quisq; gerat negotiis, vnde & quō sese sustentet, dum fructuosa sit dominis illa potandi licentia. Etenim non exigua vectigaliū publicorū iuxta ac priuatorū portio ē cauponis corrogatur. Exolefcit tamē sensim apud honoratiores illa ad æquales haust⁹ potandi cōsuetudo, eorū studio, qui apud eas gētes q̄ humanitatē colunt, peregrinati sunt. Quò planiora autē sint omnia q̄ de gēte Polonica psequimur, ordines & genera hominū describamus: q̄ descriptio Reip. quoq; fundamēta cōtinebit. 20

Ordines Polonorum.

D I S T I N G V I T V R populus Polonus partim genere, partim ex religione sumpto vitæ instituto. Ac genere quidem in nobilitatem atq; plebem distribuitur: religionis autem instituto, in sacrum & profanum ordinem. Liceat enim nobis, eum qui fanorū atq; sacrorum administrationem non habet, profanum appellare, quando aliud nomen Latinum non habemus. Vulgò ecclesiasticum & laicum, vel spiritualement & secularem statū & ordinem vocitant. De his posterius: nunc de nobilitate & plebe. Plebs Polona reb. cuiusq; modi ad vitam degendam vtilibus parandis & administrandis dedita est: nobilitas ad regimen atq; defensionem cæteræ multitudinis regionisve segregata. Atq; inde, qui sunt huius ordinis, antiquitus milites, nunc equites fere, ab equestri militia (cui sunt obnoxij) appellantur. Vernacula autem lingua *Zenuianie*, quasi agrarij, vel (vt vulgò interpretantur) terrigenæ, à terra & agris hæreditariis, pretiove seu principis beneficio partis (quibus colendis sese sustentant) vocantur. In plebe numerantur quicunq; nobiles siue equites non sunt, siue sint agricolæ, olitores, apiarij & pecuarij, siue opifices & operarij, siue caupones, propolæ, vectores & mercatores: & siue in agris, pagis atq; vicis vitam degant, siue in oppidis & vrbibus. Ac vrbes quidem & oppida à mercatoribus, opificibus & propolis habitantur: vici autem, & pagi, & suburbana prædia, ab aratoribus, olitoribus, pecuariis, apiariis: caupones verò, molitores, operarij, vectores, iumentorumq; locatores vtrouique sunt. Sunt autem aliquanto meliore & liberiore conditione vrbani quàm agrestes. Ac censum quidem annuum vtrique dominis suis pensitant: verū agrestes & vicani operas præterea gratuitas, ad colendos eorum agros, & alios vsus domesticos, partim ipsi per se vel mediastinos suos & operarios, partim iumentis etiā, sumptu & victu suo locant. Nec aliò cuiquam commigrare inconsulto domino licet: ita vt videantur esse glebæ adscriptitij, nec mulrum à seruis differant, præsertim vt nunc sunt tempora. Habent sanè in eos domini vitæ necisq; potestatem, præter eos qui litterarum studiis sacrorumq; ministerio sese addixerunt. Cuius generis magna est pars litteratorum & sacerdotum, maxima verò vrbani & oppidani constat.

Equites.

Plebeij.

Plebs propemodum serua.

N O B I L I T A S autem genere censetur & meritis, adiuncto vitæ instituto. Haben

tur enim nobiles, quorum maiores aut parētes virtutis ergo in eum ordinem allecti, militiæq; ascripti, & gentilitio signo donati sunt, quiq; ipsi hæc meruere virtute sua. Præstabilius tamen habetur nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem nobilem patre simul & matre nobilibus oportet, legitimo coniunctis matrimonio. Quamquam nec plebeia mater liberorum nobilitatē minuit, dummodo pater sit nobilis natus factusve. Notum quāuis nobilibus & illustribus orti, non censentur in familiis, neq; nobilitatis prærogatiuis fruuntur. Conferendi porro huius decoris (hoc est nobilitatis) potestatem solus habet princeps: idq; vel suo ipsius iudicio facit, vel interueniente testimonio, & quasi adoptione, clarorum & principū alicuius familiæ virorum, stemma & gentē suam cum eo qui ita creatur nobilis, communicantium. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas, & quidem eo iure quo sunt apud alias quasdam gentes, ij qui Barones vocantur. Nec est in ea vllum patriciorum comitūve discrimen, ex æquata quodā tempore omni cōditione. Nuper adeo paucis quibusdam parentum vel ipsorummet amplitudine atq; meritis, & principum beneficio, comitū decus denuo partum est. Ducum genus nunquam fuit aliud apud Polonos, quā id quod à Boleslao Crinovsto principe propagatū fuit: verū id iam defecit. Nam de Prussorum duce post attingemus.

MULTÆ autem sunt nobilitatis Polonæ gentes, & quasi tribus, non locis, verū signis quibusdam gentilitiis (quæ arma & insignia vocant) eorumq; appellationibus distinctæ: quæ singulæ rursus multas stirpes & familias nominibus & agnationibus disinctas complectuntur. Verbi gratia. Leliuorum gens, cuius signum est noua luna, superne stel lam inter cornua continens, in cœlestino scuto, Tarnouiam, Pileciam, Melstiniam, & alias nonnullas honestas familias comprehendit. Signa verò gentilitia, siue insignia, partim à rebus quarum sunt notæ (quemadmodum Topororum ab ascia) partim ab euentu (vt Ieliciorum à visceribus transfixis) appellationem habent. Plurimorum ratio obscura est: nisi fortè à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neq; enim olim (vt nunc) ab arcibus, villis & pagis, quibus dominatur, nomina mutuabatur nobilitas: sed vndelibet sumpta & indita, ad longam posteritatem, amisso etiam vel commutato patrimonio, rectè transmittabantur. Qualia supersunt etiam nunc multa cum alibi, tum in submontano & Sciriciensi tractu: vt sunt *Jordan*, *Gladis*, *Farurcius*, & alia eiusdem generis. Nunc multum pleriq; de arcium, oppidorum & pagorum nominibus, deflexa paulum voce, & *ski*, siue *ki* syllaba adiuncta appellari. Ea verò deflexio vel adiectio syllabæ, à Latine loquentibus & scribentibus in *ius* commutatur: ita vt pro *Choniski* Chonius dicatur. Interdum etiam sine hac deflexione, vel adiectione, arcis vel oppidi nomen, vnde quisq; ortus, vel cuius dominus est, cum præpositione De, vel A, vel Ab, vel In, nominis loco vsurpatur, à potentiorib. præsertim vel clarioribus: ita vt (verbi gratia) in *Teucni* vel à *Gorka* vel de *Zaklichin* quis appelletur. Obseruatur autem in his vulgò discrimen quoddam non magis à Polonis quā à Germanis & Boemis, qui itidem appellantur huiusmodi appellationibus. In enim præpositionem iis fere attribuunt qui domini sint locorum, cæteras autem etiam iis qui inde duntaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non habeant vbi pedem figant. Gentilitiorum autem signorum, quæ quidem quærendo inuestigare potuimus, appellationes hæc sunt, in quibus enumerandis ordinem primarum literarum, vt vernaculæ linguæ proprietatem, seruabimus. *Abram* siue *Valdorff*, *Amadei*, *Bialnia*, *Biberstein*, *Bodulia*, *Brog*, *Bogoria*, *Boitza*, *Bozestado*, *Buintza*, *Biluni*, *Czioleck*, *Copaznia*, *Connia*, *Ciclantcna*, *Corniez*, siue *Biez*, *Cholziva*, *Gotfiltz*, *Coral*, *Corzack*, *Dambroiva*, *Dombuo*, *Doliwa*, *Dolenga*, *Drzwiza*, *Druzna*, *Driia*, *Dzialozsa*, *Godziemba*, *Gozdowa*, *Grabja*, *Griph*, *Sueichboda*, *Grißuna*, *Grzimala*, *Habdane*, *Herberthowa*, *Helm*, *Iannia*, *Iastrzembiez*, *Ielita*, siue *Koslari*, *Jednorozich*, *Imossa*, *Korsboz*, &c.

AMITTITVR autē nobilitas decreto principis, ob admissum dedecus, & atrox quoddam facinus. Contaminatur etiam, si quis desertis militiæ & agriculturæ studiis, fordidum quæstum faciat, tenuiorem præsertim, & minutioribus mensuris ac ponderibus vtēte mercatura, & cauponatione, aut artib. mechanicis. Antiquitus sparsim nobilitas in agris habitat, in sua quisq; villa vel arce, rem familiarē operis & laborib. ascriptitiōū suorum curans: & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu, itemq; venatione & aucupio, non modò sustentans sese cum domesticis suis famulis, verū etiā honestas diuitias cōparans, vendendis iis quæ supersunt vsui domestico, quæq; defunt, inde

feminarum opera. cōparandis. Nec dedecet puellas nobiles, & locupletes matresfamilias, tractare lanificiū & linū, canabimq; & rē pecuariā, vendereq; ea q̄ ex huiusmodi re familiari & fructib. ei⁹ supersunt, & emere vicissim q̄ op⁹ sunt, & versari in publico. In primis aut̄ iis vsitatū est, lineas vestes cōficere in vsum domesticū. Quin & culinē curā gerūt, exceptis illustriorib. & senatoriis, quē hęc pleraq; dedignātur, aut pedissequarū opera peragunt. Conueniūt aut̄ subinde vicini & necessarij inter se, ad vnū aliquē, ad conuiuia festasq; epulas, viri pariter cū fœminis. Nec turpe habetur puellarū adit⁹, colloquia cōmunia choreasq; iuuenib. frequētari, parētib. earū cognatisve p̄sentib. Atq; ita plurima cōciliātur matrimonia

Prodeundi in publicū mos. I n publicum prodeunt fœminæ quidē carpentis, seu vehiculis, aut currib. vehuntur: mares verò vel iisdem, vel equis poti⁹: pedestrē incedere minus honorificū habetur. Iam aut̄ lautiores & elegantiores de nobilitate, in vrbib. domicilia figere, villis & rusticis p̄diis relictis, incipiunt. Prodeunt in publicū nobilē virū iuxta ac fœminā, affeclis, cliētibus & pedissequis stipari honorificū habetur: & in eū vsum alit quisq; domi suę famulitiū p̄ mō facultatū, idq; simili figura & colore vestiū, non sine sumptu & luxu, vestiri vsitatū est. Alūtur & equi cōplures. Equitantē. n. aut vehentē herū famuli nō nisi p̄ vrbē aut suburbana pedestres affeclantur. Ac senatores quidē primarij, pedestres iuxta ac equestres, medij fere inter affeclas mares incedūt, honorationib. antecedentib⁹, cætera verò turba cū pueris subsequēte. In cætera nobilitate affecla oēs heros sequuntur. Matronas aut̄ & nobiles puellas mares quidē antecedūt, fœminæ verò subsequūtur, pręter filias, & q̄ in filiarū loco habētur puellas, pręsertim q̄ secundū anteambulōes p̄ximē matrē pręcedūt.

Clientum turba. Spectatur aut̄ in administris & pedissequis, cū vl⁹ ad ministeria, tū statura, forma gen⁹ & elegātia. Nec deest copia equestriū ac bene natorū iuuenū, qui vel studio ciuilitatis, prudētiæq; vsu rerū cōparandē incitati, vel tenuitate fortunarū adaacti, vel pręsidij cōtra vim vicinorū potētiorū sibi suisq; cōparandi causa, nō modò in magnatū aulas & cliētelas verum etiā in æqualiū, eorū pręsertim qui magistrat⁹ gerūt, aut aliquo sunt numero in aula principis, aut opib⁹, industria gratiæve populari valēt, affeclationem & ministeriū, parua vel nulla mercede sese ingerūt, vel à parentib. vel p̄pinq; tradūtur. Multi etiā de ditiorib⁹, necessariorū & amicorū liberos pio quodā & honesto iuuetutis educādæ studio vltro sibi adiungūt. Nec pudendū est gen⁹ hoc seruitutis, sed liberale & sociabile. Nec rara est in eo vicissitudo: ita vt eū quis habeat in ministerio, cui⁹ parentib. ipse inseruiert. Honestaq; habetur hęc iuuetutis equestris educādæ ratio, æquabilitatē etiam quandā in ineq̄uabilib. fortunis cōtinēs, multosq; ex humili loco ac tenui fortuna nō modò ad mediocres, verū etiā ad summos nōnunq̄ honores amplissimasq; facultates & opes ipso virt⁹ horumq; beneficētia p̄uehit, idq; maximē cōciliandis luculētis cōiugiis vel sacerdotiis. Honestatis magna semp est à nobilitate habita ratio: fraudē facere, p̄missū fallere, peierare, mētiri, p̄brosū & infamē semp habitū est, atq; etiā nūc habetur, q̄ quis in maiore quā olim, habēdi studio & licētia. Quod si quid eiusmodi in p̄bri loco cuiq; obiciatur, pręsertim ab eiusdē ordinis viro, nō tā legib. & autoritate magistratuū, q̄ ferro manuq; vindicatur. Dissimulare quidē p̄brosū habetur: nisi fortē her⁹ iratus famulo suo cōiucietur. Plebeis minor est cura dignitatis atq; pōposæ ambitionis, exceptis vrbanis fœminis: q̄ & ipse bene cultæ, & vna aut altera pedissequa comitatē incedere vectariq; studēt. Vita autē laboriosior & solitior tā mulierū q̄ virorū, nullo fere sexus discrimine: nisi q̄ fœminę opificia nō exercēt, neq; vecturā, nec negotiādī causa peregrinātur. Vicina tamē oppida intra fines regni adēūt, domiq; negotiātur: in iudicio stādī nō habēt. In plebevrbana nō desunt qui rē lautiorē p̄ vicarios administrātes, ipsi otio delitiisq; vacāt, & quidē impēsi⁹ ac sumptuosius q̄ multi de nobilitate. Nec multo minore aut libertate eorū conuiuia frequentātur. Et hacten⁹ quidē de nobilitate & plebe. Iā de sacro siue ecclesiastico ordine. Quod vt plan⁹ fiat, de religionib. pri⁹ pauca attingam⁹. Christianā religionē Polona gēs, abiecto semel impio dēmonū cultu, p̄ sexcētos fermē annos cōstanter retinet, religiosēq; colit, hæreticarū nouationū insolēs & impatiēs ante nostrā ætatē. Nup adeo Lutherana primū, mox etiā Berengariana aut Zuingliana, Viclefīcāq; & Picardica labes, à mercatorib⁹ & bonarū litterarū studiosis iuuenib. leuitate animorū & curioso studio nouitatis inductis, peregre inuecta, multorū animos infecit. Qd̄ olim quoq; extremis Vladislai Iagellonis regis, & primis filiorum eius Vladislai & Cazimiri temporibus (quum horum iuxta ac illius ætas contemneretur) vsu venit. Sed principum & sacerdotum virtute, studio ac diligentia, cæterorumq; procerum grauitate & constantia, error altius radices agere permif-

permissus non est. Itaq; retinuerunt etiam tunc cum prisca religione, etiam dignitatem
 auctoritatemq; suam & Remp. Quæ qui nunc viuunt, vtinam posteris etiam suis relin-
 quât. Prussi aliquanto posterius Christi nomina dedere: citius autem & cupidius Lu-
 theranum dogma amplexi sunt, vrbani præsertim, propter mercatorum & opificum
 Germanorum frequentiam. Tamen multi adhuc pia maiorum instituta retinent, & qui-
 dem religiosius fere quàm cæteri Poloni: præter Masouios, qui & ipsi sunt obseruantio-
 res cultus diuini, nec tam procliuēs ad profanas nouationes. Abhorre videntur &
 Russi in primis ab omni nouatione. Græcos autem ij sequuntur, quos ab initio religio-
 nis magistros habuere, & cum iis à nobis (hoc est à Romanæ & catholicæ ecclesiæ con-
 10 su) sese per sacrilegum schisma præcidunt, tanta pertinacia, vt nihil cōmune habere ve-
 lint cum Latinis. Sic enim nos per contemptū appellant, qui in cultu diuino Latina lin-
 gua vtimur, & cū sapientissimis & sanctissimis maioribus ipsorum iuxta ac nostris sum-
 mam Romani pontificis dignitatem & auctoritatem in vniuerso Christianorum popu-
 lorum cœtu agnoscimus. Nec in multis à nobis præterea hi dissentiūt, & quidem ritibus
 & institutis ecclesiasticis magis quàm dogmatib. religionis, excepta Spiritus sancti pro-
 cessione, ac diuortiorum ratione: quæ ipsi vulgant quamuis leui de causa: & si qua sunt,
 alia, per imperitiam ab ipsis præter Græcorum sententiam, vsurpata. Ante centum qui-
 20 dē & viginti annos in cōcilio Florētino, transactis fere ac definitis inter Latinos & Græ-
 cos præcipuis aliquot controuersis capitibus, ita conuenerat, vt suis vtriq; moribus vte-
 rentur, salua inter ipsos concordia, & auctoritate atque principatu Romani pontificis.
 Verum ea decreta publicè tunc à Russis recepta non sunt. Plurimi tamen ex iis, ex quo
 tempore Polonorum ditione tenentur, ad nos iam & Romanæ ecclesiæ societatem &
 instituta transferunt, eodemq; cum cæteris Polonis iure sunt. Armeni oppida quædam
 Russiæ & Podoliæ incolentes, suis & ipsi ritibus linguaq; in sacris vtuntur: non abhor-
 rent tamen ij ab ecclesia Romana, & Rom. pontifice, quin & principatū eius agnoscunt.
 Hebræi verò quibus aliunde pulsus, Russiæ ac totius fere Poloniæ oppida referta sunt, suā
 retinent religionem, nisi fortè impietas ea dici debeat: feruntur etiam Tartari Cere-
 missi in vno aut altero oppido Podoliæ, suis vti ritibus, & impietate Mahumetana.

S E D nos mittamus barbaros incolas cū falsis suis religionibus, & ad institutum no-
 30 strum reuertamur. Tam apud Russos igitur & Armenos, quàm apud cæteros Polonos,
 qui Christi Dei ac magistri nostri institutis cōuenienter pietatem colūt antiquitus, cer-
 tus est ordo eorum hominum, qui religioni sacrisq; peculiariter moderantur & inservi-
 unt, à cætera omni multitudine non genere, sed eorum penes quos eius rei potestas est
 antiquitus, auctoritate & segregatione distinctus: quem sacrum, & ecclesiasticum, &
 spirituale dici supra memorauimus. In quo non modò episcopi & sacerdotes, verum
 etiam cæteri sacrorum administri & monachi monachæq; esse censetur, è plebeio iux-
 40 tà ac equestri ordine allekti. Vtrisque enim antiquitus iam inde ab initio pater aditus ad
 hunc ordinem. Patrum demum aut auorum nostrorum memoria ab episcopalibus nō
 tam functionibus quàm sedibus, & primariis quarundam basilicarum, siue ecclesia-
 40 rum (vt vulgò vocant) cathedralium honoribus (quæ prælaturæ & canonicatus dicun-
 tur) plebeij, Theologis, & Iureconsultis, & Medicis aliquot exceptis, excludi cœpere:
 quod iam ad abbatias quoque & monasteria (vbi ex professo mundana omnia abdican-
 tur) inducitur, quàm rectè & vtiliter, non est huius loci neque temporis disputare. Huius
 ergo ordinis sacri, inquam, & ecclesiastici, quod sit peculiare munus & officium iam di-
 ximus in genere. Partes autem eius multæ sunt maiorum institutis, iam inde ab Aposto-
 lorum temporibus pleræque apud omnes Christianos populos distinctæ: secernitur e-
 tiam vestitu & cultu corporis à cætera multitudine. Sed inter se non modò à cæteris sa-
 cerdotibus episcopi, & ab vtrisque monachi verum etiam ipse inter se monachorum &
 monacharum secta, partim figura, partim colore vestium, partim toto vitæ instituto &
 50 aliis rebus distinguuntur. Quæ quoniam sunt communia Polonis cum cæteris Christia-
 nis populis, persequi prolixius hic necesse non est. Illud obiter attigisse satis fuerit, quod
 habet antiquitus hic ordo in Polonia decimas omnium frugum & leguminum, & om-
 nium omnibus agris census, & alias quasdam pensiones certa lege institutas. Habet &
 agros, domos, prædia, pagos, vicos, & oppida cum arcibus, ac totis etiam territoriis, quod
 commodius & maiore cum dignitate cultum diuinum sacraque administrare queat.

Græci Latini
 non cedunt vs-
 tustate.

Excipe trans-
 substantiation-
 nem, celiba-
 tus iugum, cō-
 sessionis susur-
 rum, &c. quæ
 in præcipuis
 habent ponti-
 ficij.

Novationes
 in Ecclesiis
 Romanæ iam
 à multis secu-
 lis irreperunt.

Dignus opera-
 rius mercedem
 suam.

Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem sacrum munificentia superiorib. temporibus, hoc erant & abundantiores ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisque rei familiari impenderent. Nunc sanè passim in alienas donationes inuaditur, longè maiore auaritiæ infamia quàm egestatis releuatione. Multi tamen ex hoc ordine nullos certos habent redditus: sed partim episcoporum & potentiorum, nō modò sacerdotum verum etiam profanorum stipendiis, partim cæteræ multitudinis quotidiana beneficentia vitam sustentant: quales fere sunt ij qui vocantur mendicantium conuentus, siue collegia. Sed nos distinctis ordinibus vniuersam rei rationem paucis concludamus. Igitur in magna rerum omnium copia (vt fit) maior aliquanto fuit in Polonia superioribus temporibus, quàm nunc est, argenti & auri rei quæ numariæ penuria: 10
Moueta. præsertim quum regio auri & argenti ferax non sit, & minus nota essent nostris maioribus transmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis, & maximè Boemicis vsi sunt aliquandiu. Cæpit deinde ante ducentos (ni fallor) annos, à Cazimiro Magno rege æs & argentum signari, ad exemplum Boemorum. Aureos vero numos primus omnium Sigismundus rex, defuncti pater, nostra memoria signauit, bonitate & pondere Vngaricorum: tamen si Alexandri quoque fratris eius aureum numum nuper vidimus. Sic autem iam creuit auri pretium, vt propè duplo carior nunc sit numus aureus, quàm fuit auorum nostrorum memoria: id adeo, quia deterior nunc esse fertur grossus cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem grossus genus argentei numismatis, cum admixto ære: vt nunc quinquagesima se- 20
Grossus & reliqua numorum genera. cunda pars aurei Vngarici, Sexagenæ siue copæ sexagesima, marcæ quadragesima octaua, floreni tricesima, fertonis duodecima, scoti verò dimidia. Sic vulgò dicuntur pondera: siue modi, quibus pecuniam numeramus & computamus. Sunt & minores grosso numi, medians quidem, grossi dimidium, nona fere parte superans cruciatum Germanicum: solidus, tertia pars: ternarius, sexta: obolus verò, decima octaua. Atque hic quidem æreus: cæteri habent tamen argenti non nihil. Argentei verò sunt trigrossus ac segrossus: hic quidem sex, ille verò tribus grossis æstimatione par. Vtrumque primus signauit rex Sigismundus. Sed iam pauci extant: conflantur verò ab auaris mercatoribus & argentariis apud gentes finitimas. Per magnus est nunc autem etiam apud nos vsus externæ monetæ vndelibet apportatæ, aureæ præsertim & argenteæ, quæ pro mercibus importatur. 30

Quid è Polonia suppeditetur. M A G N A sunt enim nunc, si vnquam aliàs, Polonis variarum rerum cum cæteris gentibus commercia, quanquam commutatione mercium permulta peragantur. Exportantur autem in primis siligo, triticum, hordeum, & alia legumina, linum, lupulus, coriæ boum, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali asseres, cæteraquæ materies fabricandis nauibus ac domibus apta: taxei quoque & vermiculati asseres, parietum ornamenta: ceruisia, & herba quædam tingendis lanæ & serico idonea. Iam verò & boum, veruecum & equorum permagna vis non modò finitimis, verum etiam remotioribus populis suppeditatur. Ac equi sanè, partim propter pernecitatem, & laboris incommodorumquæ tolerantiam, partim propter molliorem incessum, à longinquiorebus 40
Equi Polonici. Italis expetuntur. Importantur etiam aliunde vicissim panni non modò sericei, sed etiam lanei, lineique subtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum & hominum ornamenta: quorum opificia minus exquisita sunt apud Polonos, licet non desit materia. Margaritæ item & gemmæ & pelles sabellinæ, pantherinæ, hermellinæ, marduring, 50
Gemma. Pelles. murium Ponticorum, vulpinæ, lupinæ, vrsinæ, & aliarum ferarum, quarum maiorem copiam produciunt interiores septentrionis orientisquæ syluæ. Hufiones quoque siue manni, & haleces, & alia fassamenta, & vento vel sole durati pisces: adhuc aurum, argentum, 60
Sassamenta. Metalla. æs, orichalcum & chalybs, cum facta tum infecta. Boum etiam copiâ auget vber pascuis Valachia, siue Moldauia & Bessarabia: sicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria & Morauia, ex Austria, Rhetia, Slauonia, Italia, Creta, & Græcia importantur 70
Vina. etiam, sed pauciora. Gedanum autem Rhenense & Gallicum, interdum Hispaniense nauibus aduehitur. Porro aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupediæ (quæ vnâ cum vino & pannis aureis ac sericeis, gentem hanc atque regnum vehementer ex hauriunt) de longe ab oriente & occidente importantur. Harum autem rerum & mercium exportandarum & importandarum commercia sunt Polonis, maritima quidem cum

cum Hollandis, Flandrensibus, Brabantis, & aliis Belgis, & omnibus Oceani Germanici accolis, Danis, Suconibus, siue Suecis, Noruegiis, Anglis, Scotis, Gallis, atque etiā Lufitanis & Hispanis: terrestria verò cū cæteris Germanis, Morauis, Silesiis, Boemis, Vngaris, Italis, Valachis, Moschis, Armenis atque Turcis. Sed iam hæc claudamus, libro altero reip. Polonæ rationem descripturi. Ac primū quidem de magistratibus & muneribus publicis sequemur: deinde verò iudiciorum, comitiorum & belli rationem explicabimus: sic tamen utrobique, ut Prussorū ad calcē operis certa de causa res narremus.

LIBRI PRIMII FINIS.

DE MAGISTRATIBVS
ET REPUBLICA POLONORVM,

LIBER SECVNDVS.

20 **D**E tribus primis & simplicibus rerum publicarū formis, quæ vel vnius vel paucorum imperio, vel multorum omniumve quadam æquabilitate iuris continentur, vnius principatum semper Poloni (præter duo quædam tempora, de quibus memorauimus in historia) amplexi sunt, bonis plerunque & moderatis & à tyrannide alienis vfi principibus. Fuitq; cōtenta Polonia principis nomine & imperio, donec
30 Otto III. eius nominis, Imperator Rom. Boleslaum, cognomento Chobrum regio diademate & honore dignatus est, paulo post susceptam Christianam religionem, hoc est anno post Christum natum 1001. Nec tamen vltra quartum regē tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum Boleslaū, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis principes Polonorū regio nomine abstinerunt. Deinde verò ante ducentos & sexaginta ferme annos reuocatum id à Premislo, manet in
40 hanc diem: & quidem ad externos plerunq; liberis liberi populi suffragiis delatū, quum ad eam diem Poloni externum principem non habuissent, ac ne ex alia quidem familia per quadringentos amplius annos, quàm ex ea quæ à Piaſto duxit originem. A centum quidē & octoginta annis regnat perpetua successione Iagellonia familia, magnorum ducum Lituaniæ propago. Fuit autem initio liberior dominatus principis, & nullis
50 propemodum legibus astrictus, infinitam non modò aliarum rerum, sed etiam vitæ necisq; & aliarum rerum potestatem habens. Post susceptam verò publicè religionē Christianam, temperari ea cœpit primū piis episcoporum sacerdotumq; monitis, quorum permagna erat autoritas vsusq; in Rep. rudis etiam tum & literarum expertis populi: deinde verò bellorum crebrò incurrentium, vndique administræ nobilitatis meritis & obsequiis. Quum enim testatā facere vellent boni & religiosi principes suam erga Deū pietatem, omni ratione augendos & ornandos sibi esse ducebant religionum & sacrorum eius ministros. Quumq; nonnullorum sacerdotum quidem in pace, equestrium verò & militarium hominum in bello præstanti opera cum laude vterentur, multa eis indulgebant, ac de iure suo remittebant: & ita quidem, ut etiam ad posteros eorum, siue functionis siue generis successores & hæredes, ea beneficentia pertineret: quæ postea in ipsos etiam ordines, sacrum & militarem, vniuersè diffundi cœpit. Nunc sanè his finibus regia potestas est circumscripta, ut rex in subiectos equestris ordinis, homines atq; bona non multum, in ipsos autem sacerdotes nihil prorsus iuris sibi vendicet. Inconsulto autem senatu neque bellum cuiquam faciat, neque fœdus publicè cum quoquam
60 iciat, neq; vectigalia ac telonia noua instituat, neque alienet quidquam de bonis regni, neque rem vllam maiorem ad Remp. pertinentem faciat: ac ne iudicet quidem fere de capite, fama & fortunis cuiusquam equitis siue nobilis. Porro leges nouas condere, pecuniam extra ordinem publicè imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum senatu quidem potest, absque consensu cæteræ nobilitatis, siue equestris &

Regni Poloniæ origo.

Regum initio amplissima potentia.

Regia potestas huius finis.

militaris ordinis: de quo fere magistratus publici & senatores leguntur: ita ut penes eum nunc sit propemodum summa Reip.

Regis electio.

*Ius in iudam
Regis - coro
natio, item re-
gina.*

Ius creandi regem penes senatum est: de quo paulo post dicemus. Atque id etiam cum equestri ordine communicatum est: ita ut demum in eo sit ratum senatus iudicium, si assentiat cætera nobilitas. Non temere tamen disceditur à genere regio, si quod extat, masculo præferim. A nouo rege iusiurandum exigitur in hanc sententiâ, quod secundum leges & instituta maiorum regnaturus sit, & suum cuique ordini & homini ius priuilegiumque saluum conseruaturus, neque de regni finibus & bonis quidquam diminuturus: quin amissa etiam ab aliis pro virili sua recuperaturus: vicissimque senatus omnis in verba eius iurat. Inauguratur autem rex (si verbo hoc uti fas est) olim quidem in Gnesnensi, nunc verò in Cracouiensi basilica, ritu solenni Christianorum, ab archiepiscopo Gnesnensi sacris operante, ac duobus proximis episcopis. Vinctusque inter scapulas sacro oleo ante aram maximam (ubi etiam sacrosanctâ eucharistiâ venerabundus accipit) & corona aurea redimitus, accepto in dextram sceptrum, & in leuam pomo aureis, in editiore folio ex tempore præparato collocatur: omnibusque rite peractis coronatus in regiam reducitur. Postridie pompa itidem solenni eques coronatus in forum urbis deducitur, primoribus profani ordinis consiliariis sceptrum, pomum & gladium præferentibus: & in sublimi folio collocatur. Sedentem senatus paulo inferior ordine circumfedit. Deinde assurgens ille solus, quatuor mundi partes strictum gladium vibrat, eiusque contactu residens equites auratos creat: quod perinde est ac si baltheo militari donet. Ibi urbani & oppidani magistratus in verba noui regis iurât. Inde in arcem cum eadem popa reditur, & festis epulis indulgetur. Nec multo diuersa est reginæ inauguratio, quæ fit præsentem & postulante pro ea rege: nisi quod in verba reginæ non iuratur, nec ei defertur vlla potestas & iurisdictio.

*Vestigalia
pensionationes
principis.*

VECTIGALIA principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pensitabant enim ei omnes agrestes & ascriptitij quotannis tributum *Porad-line* (quod nos *Rastrale* dicere possumus) in iugerum, duodenos grossos, & quidem latos, siue Pragenfes: qui quarta parte æstimationis, eos qui nunc in usu sunt superant, quod si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo: quemadmodum earum rerum periti affirmât. Melior tunc erat grossus quam nunc est. Pensitabant & alias numarias, frumentarias & aliarum rerum pensiones. Nec modò agricolæ, sed & oppidani, quin & equites, siue milites, non penitus immunes erant. Et iumenta autem ei, quacunque iter faciebat, alij secundum alios suppeditabant: & canes cum venatoribus eius alere necesse habebant. Nec monastica quidem & alia ecclesiastica bona, initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus & tributis: quorum appellationes videre licet in vetustis principum diplomatis, nempe *Przewod, Powos, Strosa, Stan, Powolowe, Targowe, Zrowa, Podwodij, Voginia, Narfas, Sepij, Podworowe, Opolie*. Liberæ autem erant principi ubique piscationes atque venationes. Aliis non erant, ne in suo quidem cuiquam fundo, absque peculiari principis indulgentia. Multæ quoque maleficiorum principi dependebantur. Quæ quum ita essent, quumque permagna esset rerum omnium ad victum pertinentium vilitas, & necdum maritima cum externis populis cõmercia extitissent, aut vulgata certè essent: non distrahebantur fruges & alij fructus prædiorum principis, quæque ex pensionibus in cellam eius comportata erant: neque ad vnum aliquem totius regni locum (quod non sine graui agrestium præssura futurum erat) conuehebantur, sed in præfecturis asseruabatur. Quumque ad officium principis pertinere existimaretur, non vni alicui loco affixum hære, sed obire omne regnum, & omnium vñibus sese exponere, querimonias afflictorum exaudire, ius dicere, tenuiores à potentiorum iniuriis vindicare: quoquo is venerat cum equitatu & comitatu suo aulico, eius præfecturæ fructibus & prouentibus alebatur, quoad ei ibi manere libuisset opusve esset, siue quoad horrea cellæque sufficerent, seu denique descriptis cuique præfecto, pro ratione præfecturæ & prouentuum certis temporum spaciis. Atque hoc illud est quod scriptores externi, rerum Polonicarum imperiti, ante nostram memoriam in eam partem acceperunt, & literis mandarunt, quasi rex Polonus, egestatis causa, regnum suum obire perpetuò necesse habeat, quod à suis hominibus quasi precario sustentetur.

CÆTERVM postea quum principes certo se loco continere & peregre diutius abesse

abesse cœpissent, distrahi cœpere fructus prædiorum, qui præfectorum cum sua cuiusq; familia, moderatis vsibus superessent. Remissæ sunt deinde principum beneficentia sacro & equestri ordini, & vtriusque ascriptitiis & subditis, pleræque omnes pensiones & onera. Nunc sanè equestres & ecclesiastici ordinis homines nihil regi pensitant, ac ne oppidani quidem eorum aut agrestes ascriptitij (quos *Cmetones* vulgò vocant) præter binos grossos vernaculos de iugero, siue manso, siue laneo (quæ idem sunt) pagano, & eo quidem solo, quem ascriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus coluntur, itemq; suburbani & scultetorum (de quibus post attingemus) agri, ab ea quoq; pensione penitus immunes sunt. Ne subseruiunt quidem principi, sacerdotum & equitum homines agrestes & oppidani, præterquam ad arces tempore belli reficiendas, atq; etiam nouas (si id è senatusconsulto fiat) condendas. Non ita pridem abbates & præpositi monasteriorum certas pensiones (quæ stationes vulgò dicuntur) regi denuo pensitare cœperunt: adscriptitij quoque ipsorum ad colendos principi agros, subuentiones & pensiones quasdam frumentarias reuocantur: quò præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab iniuriis improborum. His autem exceptis, soli præfecturarum adscriptitij, in suis quique præfecturis, agros colendo & pensitando, rem familiarem principis sustinent: quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur quàm olim. Habet is etiam è metallis mediocri vectigal. Nam ea, in cuiuscunque fundo existant, solius principis sunt etiam nunc: nisi quòd is redimere eum fundum, vel alio commutare necesse habet. In metallis conducticiarum operarum vsus est: quarum impenfa deducta, reliquum cedit principi. Omnium verò metallorum in Polonia fructuosissima sunt saline. Quanquam habet in iis equester ordo hanc prærogatiuam, vt in vsu suum domesticum aliquanto minoris emat salem, quàm cæteri homines. Et telonijq; mercium & vectorum prouenit vectigal principi, relictis inde prius viis publicis. Cæterorum hominum nemo ius habet vllum instituendi & exigendi telonij, præter peculiarem regis indulgentiam, idq; ob necessariam refectionem viarum publicarum, pontium & aggerum. Naulum quidem à traiectu fluminum in suo cuique solo instituere licet. Duplex autem est telonium, vetus & nouum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis penditur qui inter fines regni negotiantur. Nouum verò maius aliquanto, quod bouum, equorum, coriorum, frumenti, ceræ, & aliarum mercium nomine, quæ ad exterarum oras exportantur, pensatur. Vtriusq; autem immunitatem habent ecclesiasticus & equester ordo, modò ne mercaturam quis exerceat. hoc est, demum ea exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boues emptos suo pabulo & frumento aluerit, perinde habetur ac si domi eius nati sint. Publicæ quoque ciuitates nonnullæ habet immunitatem, veteris præsertim telonij. Hæc igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia. Extra ordinem nihil à quouam, nisi fortè à Iudæis, ei pensatur. Ex his autem vectigalibus princeps cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes & elocationes filiarum, arcium præsidia & facta tecta, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac de Republica, & in alios vsus impensas facit. Inde & senatoribus fere ac magistratibus publicis, & compluribus sacerdotibus, certi redditus antiquitus, superiorum principum pietate & beneficentia perpetua constituti & attributi sunt.

Et hæcenus de principe siue rege: iam de legibus. Legum scriptarum nullus fuit vsus apud Polonos vetustioribus temporibus, nec vllæ extant antiquiores iis quas Cezarius Magnus rex condidit (ne nunc quidem vel multæ vel exquisitæ sunt) sed vnica lex erat rex siue princeps. Qui quum vnus in tam amplo regno omnia neque præstare neque prouidere, ac ne iudiciorum quidem difficultates rectè explicare posse videretur, & lubricus autem procliuiq; ad tyrannidem status in summa potestate esse soleat: adhibiti sunt ei consiliarij, qui & consilia actionesq; eius ad salutem Reip. & iudicia ad æquitatis & iustitiæ trutinam dirigerent, & monitis consilijsq; salubribus, quasi viuis quibusdã legibus, pro re nata, cum animum eius informarent, tum potestatem modificarentur. Hic est senatus regius, multo amplior modò quàm olim, certo hominum numero constans, quos senatores & consiliarios regni appellamus: qui nonnisi iurati ad hoc colloquium & ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus, certis annexum honoribus & magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis, siue (vt vulgo loquuntur) secula-

ribus. Sunt autem in senatu archiepiscopi duo, septem episcopi, palatini quindecim, castellani quinque & sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in maiore Polonia, Leopoliensis in Russia. Est autem Gnesnensis prerogatiua quadam primas regni, & princeps senatus: ita ut vacante regno, penes eum sit potestas indicendi comitia, conuocandi senatum, senatusq; consulta definiendi & promulgandi: quæ plæraq; etiam viuente, sed

Episcopi. absente rege, facit. Episcopi verò sunt Cracouiensis in minore, Posnaniensis in maiore Polonia, Wladislauensis in Cuiaua & Pomerania: qui tamen hoc tempore Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masouia, in Russia Premisliensis & Chelmenis, Camenecensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati sunt, eum perpetuò seruant in senatu dicendaq; sententia. Sunt quidem præterea tres Græci & Russi- 10 ci schismatis episcopi, in Russia, quos ipsi *Vnladicæ* vocant: nimirum Leopoliensis, Premisliensis & Chelmenis: qui vnà cum sectatoribus suis, & aliis Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditione magni ducis Lituanorū, à Kiouienfi metropolita, & à patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, dependent. Habent & Armeni suum episcopum: sed neq; hic neq; Russici pertinent ad regium consilium.

SECVNDVM episcopos in senatu proximus est, prerogatiua quadam loci & suffra- 20 *palatini.* gij, vnus omnium, castellanus Cracouiensis: sequuntur palatini, hoc ordine: Cracouiensis & Posnaniensis, alternis vicibus inter se priora & posteriora habentes suffragia. Deinde Sandomiriensis, Calissiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, Wladislauensis, Leopoliensis, siue Russia, Podolia: Lublinensis, Belcensis, Plocensis Masouia, & Ra- 20 uensis. Castellani, præter Cracouiensem, Voiniciensis, Sandecensis & Biensis, in sa- *Castellani.* trapia siue palatinatu Cracouiensi: Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Stemen- sis, Præmontensis, Criuiniensis & Santocensis in Posnaniensi: Sandomiriensis, Visticiensis, Radomiensis, Zanichostensis, Zarnouiensis, Malogostensis, Polanecensis, Cechouiensis, in Sandomiriensi: Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechouiensis, Camenensis, in Calissiensis: Siradiensis, Rospirensis, Spiciminenis, Velunensis & Conariensis, in Siradiensi: Lenciciensis, Brezinenis, Inonulodensis, & Conariensis alius, in Lenciciensi: in Brestensi, Brestensis, Crusniciensis, & Conualiensis: in Imuwladislauensi, Inmuladislauensis, Bydgostiensis, & Conariensis item alius: itemq; Dobrinensis, Ripi- 30 nensis & Slonensis, in terra Dobrinensi, quæ & hæc ipsa in hac satrapia cõsetur. In Rus- sia, Leopoliensis, Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis, & Chelmenis: in Podolia vnus Camenecensis: in Lublinensi item, Lublinensis: in Belsensi, Belsensis: in Plocensi, Plocensis, Raciawzensis & Siepercensis: in Masouia, Cirnensis, Vîsnensis, Varfauiensis, Vysegradensis, Lacrociniensis, Ciechanouiensis & Linensis: in Rauensi, Rauensis, So- chacrouiensis & Gostinensis: in Silesia vnus Osnienciniensis. Palatinum ea non habet.

Ex his castellanis, qui primi in vnaquaque satrapia modò à nobis enumerati sunt, eū inter se seruant ordinem, quem palatini inter se, excepto Cracouiensi, qui palatinos omnes anteit, ut iam diximus: Voiniciensis item, & huic proximus Gnesnensis, prerogatiua quadam, inter Calissensem & Siradiensem castellanos interiecti sunt. Cæterorū hic esse legitimus ordo existimatur, ut Rauensis (qui superiorum extremus est) proximus 49 sit Sandecensis, deinde Medirecensis, Vîsliciensis, Biensis, Rogosnensis, Radomiensis, Zanichostensis, Landensis, Stemenis, Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis, Chelmenis, Dobrinensis, Polanecensis, Præmentensis, Criuiniensis, Cichouiensis, Naclensis, Rospirensis, Biechouiensis, Osmeticiensis, Bresmensis, Crusniciensis, Bydgostiensis, Camenensis, Spiciminenis, Inowlodensis, Couatensis, Santocensis, Sochacioniensis, Gostinensis, Vîsnensis, Varfauiensis, Ralianzensis, Siepercensis, Vysegradensis, Ripinensis, Zacrocinensis, Ciechanouiensis: Linensis, Slonensis, extremi tres Conarienses. In quibus primum locum is qui est in Siradiensi satrapia: medium, qui est in Lenciciensi: vltimū, qui in Inowladislauensi obtinet. Sunt item in senatu magistratus quidam & ad- 50 ministri principis, quos Officiales regni vocant: nempe Marechalculus qui magnus dicitur, Cancellarius, Vicecancellarius, siue Procancellarius, ac Thesaurarius. Est etiam vnus de magistratibus aulicis, seu curiæ principis, Marechalculus curiæ: ac duo præfecti seu capitanei, nempe maioris Polonia, & Cracouiensis. Quorum omnium loca & suffragia in consilio sunt, secundum castellanos, eo quo à nobis hîc conscripti sunt ordine: nisi si quo alio eminentiori honore ij cohonestentur: quod fit plerumq;. Hoc igitur est consilium

*Magistratus
pertinentes ad
consilium pu-
blicum.*

consilium publicum apud Polonos, & status regius siue regni, sex & nonaginta consiliariis constans: quorum alij vocantur maiores, alij minores consilij. Sunt autem maiores, archiepiscopi, episcopi, palatini, primarij aliquot satrapiarum castellani, vsque ad Siradiensem, nisi fallor, & magistratus regni. Ceteri omnes, minores, qui posterius in consilium adhiberi coeperunt: & excluduntur nonnunquam à consiliis secretioribus. In hoc senatu etiam censentur Prussici consilij septemdecim. Verum de his, & omni Rep. Prussica, separatim posterius persequemur.

CONVOCANTVR autem senatores à principe ad cōsiliū, per cubicularios, vel (si longius absunt) per epistolas principis signo signatas, & præsertim ad comitia. Nam
 10 præterea, propter longā locorum intercapedinem, perrarò, nec nisi ardua quapiam de causa, vel celebritatis alicuius causa (vt pote ad nuptias principis, seu liberorū eius, aut si quis socius dux in verba principis iuraturus sit) cōueniunt: sed cū iis qui adsunt, princeps pro re nata consultat. Nisi fortè res grauior incidat ac difficilior, quæ plurium consilio sit explicanda. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias cōsuluntur, maiores præsertim. Porro secretarij admittuntur quidem & ipsi iurati in senatū, sed vt auditores modo, & quasi seminarium quoddam senatus: neq; locum habent in consessu consiliariorum, neq; dictionem sententiæ. Nec certus est eorum numerus, sed arbitrio principis, è sacro iuxta ac profano ordine, promiscuè in hoc collegium recipiuntur. Ex his autem vnus primi siue maioris secretarij nomen & honorem obtinet. Patet etiam aditus in senatū duobus referendariis itidem atque secretariis. Iam & senatorum (primariorū præsertim) filios adolescentes, admitti in senatum non inusitatum est. Quamquā solent & hi
 20 sacramento adigi in numero secretariorum; quò liberius intersint cōsiliis publicis. Atq; hæc de genere, numero & ordine senatorū, siue consiliariorū regni suffecerint: si vnum illud addamus, quòd subseruiunt ij quoq; principi & reip. quoties opus est, domi quidē in iudiciis, foris autem in legationibus obeundis. Quam autem ij certis magistratibus & honorib. præditi sint, habent etiā præter commune senatorium munus, curamq; totius reip. certa officia, pro diuersitate magistratuum siue honorū attributa. Ac archiepiscopi quidē & episcopi officia quæ sint, nemini fere Christiano incognitū est: nec vllum ij peculiare habent in Polonia præ cæteris nationibus. Nisi quòd archiepiscopus Gnesnēsis
 30 perpetua quadā pōtificis maximi legatione fungitur: cuius nomine ampliorē habet iurisdictionem: de qua suo loco attingemus.

PALATINI autem est in bello quidem, esse ductorem copiarum, siue satrapia: indeque nomen habet lingua vernacula, vt *Woięwoda* dicatur. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos sub Imperatoribus non obscurum erat nomē honorosque comitum palatinorum. In pace autem, palatini est, in sua cuiusque satrapia conuentus nobilitatis instituere, iisq; & iudiciis præsidere, pretia reb. venalibus, præter tempus comitorū & belli, imponere, ponderum & mensurarū curā gerere. Iudiciorū quoque patrociniū & iudicia ad palatinum pertinent. Castellani quasi legati sunt palatinorū, ductoresq; & præsides nobilitatis, sub suo quisque palatino. Appellantur etiā castel-
 40 lani vernacula lingua (mutuato à Latinis vocabulo) à castellis siue oppidis, eorumq; territorijs, quæ singuli singula habēt attributa: non q; iurisdictionem vllā in eis habeāt, sed legationē tantū bellicā, cuius modò fecimus mentionē, pleriq; etiā redditus anniuersarios. Inde suā quisq; denominationē sumit, videlicet vt Voiniciensis, vel Sremensis, vel alius quispiā castellanus vocetur: nonnulli tamē ex iis de pagis nomē habēt. Vocātur etiā sepe sermone vernaculo, domini, addita denominatione castelli seu vici cuiusq; in *ki* vel *ski* syllabā deslexa: verbi gratia, *Pau Posnanski*. Solus aut Cracouiensis castellanus, præter nomē & redditus nihil habet cōmune cum aliis: sed liberum is honorē habet, absque vllō prorsus munere, præter id quod est cōmune omnib. senatoribus. Tam palatinum autē quàm castellanū, lege esse nō licet quenquā in ea satrapia, in qua nullū proprium habet
 50 fundū, seu bona terrestria. Vocanturque ij vtrique (& itē episcopi) vulgò cōmuni vocabulo dignitarij (quasi dignitate & honore præditi) addito fere satrapie seu terræ nomine: magistratus verò siue officiales regni, ab officiis & functionib. quibusdā publicis, quibus funguntur, ad vniuersam remp. pertinentibus, hæc sumunt cōmunem appellationē. Nā peculiaria eorū nomina superius indicauimus: quib. singulis regni nomē adiūgitur. Vt, verbi gratia, marescalcus & cancellarius regni dicitur, eodemque modo ceteri.

*Marescalci re-
gni officia.*

OFFICIA verò singulorum hæc sunt. Marescalcus quidem magister est aulae re-
giae, & administer consilij publici, penes quem ius est cōuocandi senatum, iussu regis vel
primatis. Præstant silentium & audientiam, faciunt potestatem dicendæ sententiæ, le-
gatos externos introducendi, eiiciendi cōsilio eos qui ad id non pertinent, pronunci-
andi decreta regia in causis infamiæ & capitalibus, moderandi pompis publicis, hospites
illustres excipiendi, compescendi motus inquietorū & turbulentorum, nō modò circū
senatum & in publico, sed etiā in priuatis principis cœnaculis & habitaculis, animadu-
tendi in delicta, quæ in loco domicilij regis vel comitorū admittuntur: deniq; in comi-
tiis & comitatu regio diuersoria distribuendi, & imponēdi reb. venalibus pretia: vnde
etiā vectigal seu tributum forale ipsi prouenit. Marescalci est etiā in aulicum regis comi-
tatū, & ministros mēsa-
r-
æ, aliorumq; munerū aulicorum (profanos præfertim) iu-
risdictio, censura & animadu-
ersio. Eoq; gestat is in publicis conuentibus, & regi in pro-
10

*Cancellarij &
vicecancellarij
officia.*

patulum prodeunti præfert ligneum sceptrum, seu baculum. Cancellarius & vicecan-
cellarius, nominibus distinctis, sed potestate & munere æquali, literis & scripturis, diplo-
matisq; præfunt, quæ à principe & ad principem à senatu, item & ad senatū publicè pro-
ficiscuntur. In potestate habēt signa regia, cancellarius quidem maius, vicecancellarius
verò minus. Atq; ij quæuis literarū monumenta, publica & priuata, quæ regio nomine
eduntur, signandi ius habent: vsq; adeo vt multa incōsulto etiam principe signare, quæ
verò contra leges esse videātur, iubenti illi negare possint. Dant etiā responsa regio no-
mine: & quib. de rebus consiliū haberi debet, in senatu proponūt. Deniq; senatuscōsul-
ta, regiaq; & comitialia placita & decreta verbis promulgāt, literis mandant, & in publi-
cum edunt. Sunt etiā ij cognitores priuatarum querimoniarum, & prouocationum ab
vrbanis iudiciis ad regiū tribunal deuolutarū: secretariis, scribis, sacerdotib. & cantorib.
aulicis, ceremoniisq; ecclesiasticis moderantur, is præfertim qui est de sacro ordine. Le-
ge enim (quamuis nō vetusta) alterutrū ex iis sacri, alterum profani ordinis esse oportet:
20

*Lex de cancel-
lariis.*

quum antiquitus soli fere sacerdotes eo munere fungerētur. Sunt autē ij in proxima ex-
pectatione honorū sui vterq; ordinis. Sed neq; sacerdoti cū episcopatu (exceptis Præ-
missenſi, Culmenſi, Chelmēſi & Camenecenſi) neq; profano, siue seculari, cum vllō pa-
latinato vel castellania, retinere munus hoc licet, præter peculiare indulgentiā, aut con-
niuentiam. Est autem vsitatum, vt de vicecancellario fiat cancellarius. Thesaurarius 30
indicat ipso nomine munus suum. Est enim promus & condus thesauri regij, insignium
regni, quæ sunt corona, pomum & sceptrum, supellectilis, & reddituum, scripturarum-
que & monumentorum publicorum author & moderator: quorumuis quæstorum,
curatorum atque dispensatorum principis, & rationum reddendarum exactor: mone-
tanæ officinæ magister, stipendiorum, tam militarium quàm aulicorum, solutor, red-
dendæ principi rationi obnoxius. De marescalco curiæ, & præfectis referendariis, &
secretariis dicemus postea suis locis.

*Ducis exerci-
tus seu campi-
ductores.*

NVMERANTVR etiam inter magistratus & officiales regni, duo duces exerci-
tus, quorum alter, generalis & supremus exercituum regni capitaneus, alter campi du-
ctor, seu campestris capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli se-
cundum principem, & vicarius principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies
instruit, dat signum pugnæ & receptus, commeatus & annonæ curam in bello gerit:
pretia rebus venalibus imponit, ponderibusque & mensuris earum modum statuit, &
in delinquentes animaduertit. Campestris verò huius est quasi vicarius, à principe da-
tus: excubiarum potissimū explorationumque curam sustinet, & mercenariis mili-
tibus, illo præfertim absente, præest. Neuter tamen in senatu locum habet. Quin tem-
porarij esse prohibentur, neque inter magistratus regni habiti superioribus tempori-
bus. Longè minus autem alij, qui & ipsi nostra fere memoria pro magistratibus re-
gni haberi & appellari cœpere: in senatu tamen & ipsi locum non habent, neque fun-
ctionem vllam ad vniuersum regnum pertinentem. Nempe gladifer, pocillator, siue 50
pincerna, structor mensæ (quem incisorem vocant) dapifer, subdapifer, magister cu-
linæ, qui dapibus apparandis & cocis regiis præest: quibus etiam regni vocabulum iam
ccepit tribui. Et certè aut iidem sunt terrestres Cracouiensis satrapia, aut ea sola de om-
nibus nullos habet. Itaque nos quoque inter terrestres honores & magistratus eorum
officia exponemus.

*Terrestres ma-
gistratus.*

DICVNTVR autem terrestres honores & magistratus, qui non vniuersi regni, sed terrarū atq; satrapiarum sunt peculiāres. Officia terrestria vulgò appellantur, & his qui pręditi sunt, officiales terrestres. Hi verò sunt succamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, suppincerna, incisfor, subdapifer, dapifer, tribunus, iudex, subiudex, notarius, thesaurarius, venator, agaso. Habētq; certas suas functiones siue curationes antiqui-
 10 tus, in sua quisque satrapia, siue tractu & terra, vt vulgò loquuntur: quarum qualibet olim, discerpto in multos dominatus regno, suum ducem habuit. Eius autem hic fuerunt administri, pincernæ, suppincernæ, incisfores, dapiferi, subdapiferi & thesaurarij. Tamen etiam nunc hi suis muneribus fungi rectè posse existimantur, in suo quisque
 20 tractu, à quo denominationem habet, quoties eum princeps adit: nempe vt gladifer ipsi gladium in solenni pompa præferat, pincerna poculum administret, incisfor (siue structor) mensam apponat, dapifer dapes inferat, subdapifer dapiferū cum sceptro præcedat, suppincerna potus curā gerat, thesaurarius condus ac promus pecuniæ sit ac suppellectilis eius.

CÆTERI sanè funguntur etiam nunc fere suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum præfert exercitui suę satrapię: tribunus custos est arcis, in suo quisque tractu, durante bello. Itaque vacationem habet militię. Venator venationibus & syluis præest: agaso equitio, siue armento equorum: iudex causis & cōtrouersis priuatis nobilitatis disceptandis & iudicandis præsidet, vnā cum subiudice, qui eius est socius, non
 20 vicarius, loco tantum inferior. Notarius scriba est & actarius iudicij: sed habet quoque in iudiciis ipse ius dicēdæ sententię. Cæterum succamerarius (vt eius partes postremo loco explicemus) licet honore his omnib. antecēat, olim fortassis præfuit cubiculo & cubicularijs principis, in sua quisque terra. Nunc regendis modò finibus agrorū & bonorum terrestrium præest: quem itidem, atq; iudicem, subiudicem, & notarium iuratum esse oportet. Habētq; xv. ad id munus obeundū vicarios, & ipsos iuratos, in singulis territoriis singulos, qui camerarij vocātur, siue cubicularij: propterea fortassis q; antiquitus
 30 ministri cubiculi principis ad id munus delegabantur à succamerario. Sed nunc is eos legit sibi arbitrato suo ex equestri ordine eiusdē territorij, mutatq; quoties vult. Habēt autem ius ingrediendi in senatum succamerarij itidē ac secretarij, in sua duntaxat quisque satrapia: eorumq; munus esse putatur, claudere & aperire fores curiæ, dum habetur
 40 senatus. Cracouiensis quidem succamerarius præ cæteris ea prærogatiua præditus est, vt salinarum arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus.

CÆTERVM ij de quibus modò egimus, nō omnes in omnibus satrapiis sunt, neq; in singulis singuli. Et Cracouiensis quidē satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferū, tribunum, iudicem, subiudicem, notarium & venatorē habet singulos. Posnaniēsis cæteros habet quidē itidē singulos, succamerarios verò, iudices, subiudices, & notarios binos. Habet enim hosce terra Vschonienensis peculiāres. Sandomirienensis satrapia cæteros quidē & ipsa singulos habet, præter tribunum, quē etiā Prissouiense territorium nō ita pridem suū habere cœpit. Calissienensis item eosdē omnes habet singulos. Siradiensis structore & dapifero caret: gladiferū, pincernam, dapiferū habet, singulos succamerarios,
 40 vexilliferos, iudices & notarios binos. Habet enim hos Velinensis terra suos. Tribuni etiam duo sunt in eadē satrapia, maior & minor. Lenciciensis gladiferum, structorē & subdapiferum nō habet, cæteros habet singulos: item Brestensis. Inowladislauieſis verò gladiferum vnum habet, structorē, & subdapiferum nullum, reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinensis terra peculiarē succamerarium, vexilliferum, pincernā, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem & notariū. Russia quinos habet succamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subiudices & notarios, nempe Leopoliensem, Premislensem, Sanocensem, Haliciensem & Chelmensem, gladiferum, & structorē, & subdapiferū nullum: Podolia itidem nullū de his tribus, quos duos habet,
 50 Camenecēsem atq; Trebowlicensem. Lublinēsis satrapia gladiferū, structorē & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferū, pincernam, ac dapiferū, singulos: cæteros binos, Luconienſe enim territoriū peculiāres habet succamerariū, tribunū, iudicē, subiudicē & notariū. Belsensis succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, iudicē, subiudicem & notariū habet singulos, ceteros nō habet. Plocensis succamerariū, pincernā, dapiferum ac tribunum singulos, iudicem verò subiudicem & notarios binos. Habet e-

nim hos Zaworense territorium suos: structore ac subdapifero satrapia Plocēsis caret: Rauensis verò structore, item & gladifero, subdapiferum vnū habet: reliquos autē tet- nos, territorii distinctos, videlicet Rauēsem, Gostinēsem & Sochaciouielem. Masouia iudices habet vñdecim, totidē quot territoria, nimirū Cirmensem, Visnensem, Varsoi- ensem, Nurēsem, Vyssegradielem, Lacrociuiēsem, Chiecanomēsem, Lōfensem, Estro- lecēsem siue Zēbrouiensem, Rosanensem, & Linensem, subiudices & notarios totidem, succamerarios vno minus (Zēbrouiense. n. territorium eo caret) pincernas atq; dapiferos octonos: Rosanense enim & Linense, atq; item Zembrouiense territoria hos non ha- bent, vexilliferum ne Louiciense quidem, subdapiferum aut neq; hæc ipsa neq; Nurēse aut Vyssegradienſe. Cæterum suppincernas & thesaurarios totidē quot subdapiferos ha- bet Masouia, nēpe quinq;: suppincernā itē Rauensis satrapia habet, Brestensis verò the- saurarium. Cætera oēs neutrum. Magistrum culinæ nulla, præter Cracouiensem, si mo- dō regni is nō est: agasonem nulla, præter Russiā: venatores solæ Cracouiensis, Posna- nienſis, Siradiensis atq; Lenciciensis singulos: Sandomiriensis verò & Masouitica binos, hæc quidem Visnensem & Lonisensem, illa verò Sandomiriensem & Radomiensem. Ha- bent & Osuenciniensis, Zatoriensis atq; Seueriensis terræ suos iudices singulos: cætero- rum terrestrium magistratuū nullū habent, capitaneis exceptis de quib. iā dicendū est.

Capitanei, si-
ue præfecti.

CAPITANEVS (quē præfectum iure dixerimus, addito nomine arcis cui præest) custos est pacis & tranquillitatis publicæ, in sua quisq; præfectura, q̄ à vi tutā debet præ- stare & vindicare, & furibus latronibusq; repurgare. Itaq; iurisdictionē, coercitionemq; habet latē patentem, nō modō in agrestes & oppidanos, verū etiā in equestris ordinis homines: qua de re suo loco tractabimus. Ad hæc omniū aliorū iudiciū, ecclesiasticorum iuxta ac pfanorū sententias ad extremū executioni mandat, si executores alij nolint, vel nō pficiant. Gerit etiā curam cōmodorum & reddituū principis, qui ex re familiari & cē- sibus & pensionib. oppidanorum & rusticorū proueniunt: & omnino arces & villæ, seu rustica prædia, cum suis fartis tectis, & oppida pagi- principis, in ditione præfectorum sunt. Solus omniū Cracouiēsis præfectus, licet præsit arcī, & amplissimā iurisdictionem habeat (ita vt etiā generalis appelletur) tamen fartorum tectorum arcis & reddituū prin- cipis curā nō habet. Est enim procurator arcis, quē Magnum appellant, qui vtrunq; hoc onus sustinet. Nā Posnaniensis præfectus, licet & ipse maiores etiā prærogatiuas & iurif- dictionē in tota maiore Polonia obtineat, atq; ob id generalis maioris Polonię vocitetur capitaneus: curat tamen farta tecta arcis Posnaniensis duntaxat, & redditus regio eiusdē territorij. Cætera enim territoria iurisdictioni eius subiecta, habent fere suos curatores, quos etiā præfectos vel tenutarios appellamus: de quibus post agemus. Oportet autem præfectum esse equestris ordinis, agros & fundos ppios in ea ipsa præfectura, cui præ- ficitur, habentem. Neq; externo autem neq; regio vel ducali genere orto conferri præ- fecturam fas est, nec duas cuiq; habere licet, ac ne vnā quidem primariam duntaxat, cum primaria castellania vel palatinatu eiusdem satrapie: Posnaniensi & Cracouiensi exceptis, in quibus non idē ius est. Nec Osuenciniensis quidē & Zatoriensis cadunt sub hanc legem. Habet præfectus quilibet suum vicarium, quem vicecapitaneum vel Bur- grabium vulgò vocant, nos suppræfectum fortassis non ineptē dixerimus: penes quem est vicaria præfecturæ totius potestas. Habet & alterum administrum iudiciorum, quē iudicem castrensem vocant. Vtrunque autem suo arbitrato creat & abdicat: sed vtrum- que iuratum itidem, atque ipsum præfectum, & ex equestri ordine esse, certaque bona terrestria in ea ipsa præfectura habere oportet. Nec eundem iudicem & suppræfectum, terrestrem & castrensem iudicem esse fas est. Habet item præfectura quæq; actuarium iuratum (quem notarium castrensem nominant) præfecti administrum. Non sunt au- tem satrapiis, verū arcibus ac territoriis fere (quæ districtus vocantur) distinctæ præ- fecturæ: nonnullæ etiam in se compluræ territoria.

Reges de præ-
fecturis.

Index castren-
sis.

Præfecturarii
numerus.

SUNT autem hæc totius Poloniæ præfecturæ: In maiore quidem Polonia vnica ge- neralis, Posnaniense, Castrense, Vischouiense, Callicienſe, Gnesnense, Pyzdrenſe, Cō- nienſe, Kouienſe & Naclense territoria complexa. In minore autem, Cracouiensis, quæ præter primarium, alia tria territoria (videlicet Prossouiense, Tiazense & Leloui- ense) in se continet. Præter eam sunt Sandecensis, Riecenſis, Sandomiriensis, Rado- miensis, Cercinēsis (quæ & nouæ ciuitatis dicitur) Chericinensis, Opocinēsis, Pilsnen- sis, Lu-

fis, Lublinensis, & Lucouienfis. In Siradiensi verò satrapia, Siradiensis, quæ Salaniense
 quoq; & Radoniscense & Petricornense territoria annexa habet: Velunenfis, item &
 Ostresonienfis. In Lenciciensi vnica est, tria habens territoria, nimirum Lencicienfe,
 Brezinenfe & Orlonienfe. In Cuiavia, Brestenfi, Crusuiciense item & Coualienfe &
 Predecense territoria adiuncta habens. Inuwladiſſlauienfis, cum annexo Bydgostienſi
 territorio: & Bobrownicenis, Dobrinense, Ripinense, & Lipnense territoria complexa.
 In Russia, Leopoliensis, Præmiſſienſis, Sanocenſis, Halicienſis, Chelmenſis & Craſno-
 ſtauiensis. In Podolia, Camenecenſis atq; Trebulienſis. In Belfenſi ſatrapia, Belfenſis,
 Buſcenſis, Grodlenſis & Grabonecenſis. In Plocenſi, vnica, cum tribus aliis territoriis,
 Zawcrenſi, Mauenſi & Srenenſi. In Maſouia, Cirnenſis, Viznenſis, Varſauienſis: cui Nu-
 renſe quoq; territoriū paret: Vyſſegradienſis, Zacrocinenſis, Crechanouienſis, Lonif-
 cenſis, Roſanenſis (in qua est & Macouienſe territoriū) & Liuenſis. In Rauenſi verò ſa-
 trapia tres præfecturæ ſunt, Rauenſis, Goſtiuenſis & Sochaciouienſis. In Sileſia ſunt Of-
 uencinenſis & Zatoriēſis, itemq; Seuerienſis. Quanq̃ hæc nō regiæ, ſed epiſcopi Craco-
 uienſis eſt. Sunt aliæ præterea præfecturæ de ſuperiorib. fere detractæ, quæ magis pro-
 priæ, quamuis minus Latine, tenutæ, earumq; præfecti tenutarij vulgò vocātur: qui par-
 tim non habēt ſua territoria, partim habent, verū ſine vlla iuriſdictione in nobilitatē:
 ſunt autem curatores modò regionum prædiorū atq; redditū & caſtellarū plebiſq; diſ-
 iectæ, nō diſſimili conditione magni procuratoris arcis Cracouienſis. In iis leges eæ quæ
 20 de præfecturis dudum commemoratæ ſunt, locum non habent.

OMNIVM autē præfecturarum redditus partim ex agricultura & repecuaria, par-
 tim è molis frumentariis & ſyluis, partim è cenſib. & penſionibus agreſtium & oppida-
 norum proueniunt, & vel certo pacto præfectis locantur à principe, vel eorū fidei com-
 mittuntur, ita vt rationib. reddendis obnoxij ſint: condonantur etiam interdum ob exi-
 mia merita. Oppignerari quoq; præfecturas nō inuſitatū eſt, eas præſertim quæ iuriſdi-
 ctione carent, quæq; nō ſunt primariæ cuiuſcunq; ſatrapia. Sed ita demum id legitimū
 eſt, ſi rata reddituum portio quotannis deducatur: quanquam hoc in deſuetudinem iam
 abiit. In iis verò quæ iuriſdictionem habent, ſi vſus reip. oppignerationem requirat, etiā
 aſſenſu ſenatus comitali opus eſt. Sola Sandomiritienſis priuilegio quodam neq; oppi-
 30 gnerari, neq; locari perperua locatione poteſt. Habent & epiſcopi, & proceres, atq; e-
 quites locupletiores nonnulli, arces & præfectos ſuos, ſed hoc nomine principi nequaquā
 obnoxios. Nobilitatem autem præter ſcultetos ſiue aduocatos hæreditarios (de quibus
 poſtea dicemus) ſubiectam priuato nomine nemo habet: niſi fortè in Ruſſia Cracoui-
 enſis quidē epiſcopus in Seuerienſi ditione habet. De Varmienſi dicemus alibi. Habet
 & præpoſitus Plocenſis. Habet arx Cracouienſis peculiariter decem cuſtodes, qui Bur-
 grabij (ſumpto vocabulo à Germanis) dicuntur, ſine vlla poteſtate, præfecti authoritati
 obnoxios: qui pacis iuxta ac belli tēpore nocturnas atq; etiā diurnas (quando opus eſt)
 excubias per adminiſtros ſuos ſeruant. Habentq; militia vacationē. Et eo nomine am-
 bitur à multis id munus. Salinæ & alia metalla habent ſuos curatores & adminiſtros iu-
 40 ratos, & rationibus principi reddendis obnoxios: verū inter nullos ij magiſtratus Po-
 lonæ reip. habentur. Præſt autem ſalinis Bochnenſibus & Velicenſibus, earumq; ad-
 miniſtris & operis, vnus ſalinator, quem Zupparium Cracouienſem vocant: Ruſſicis
 item vnus, quem Ruſſicum appellant. Et eſt honorata hæc vtraq; curatio. Telonæ verò,
 ſiue teloniorum quæſtores, à reip. ratione ſeiuncti ſunt, & arbitrato principis adhibētur
 & amouentur: ipſi quoq; rationib. reddendis obnoxij, ſi non redemerint telonia. Ne tri-
 butorum quidē atq; exactionum publicarum exactores inter magiſtratus adhibētur: &
 ipſi autem rationibus reddendis obnoxij ſunt: certoq; tempore deſinitam ac annuam
 fere habēt curationē. Hos omnes in hunc locum terreſtriū magiſtratum conicere li-
 buit, propterea quòd eorum curationes ad præfectorū officia nonnihil accedunt. Scri-
 50 bas quoq; ſiue notarios theſauri regij (qui ſunt vicarij theſaurarij regni) nihil vetat his a-
 diicere, quorū vnus, quē rex ipſe edit, cæteris eſt honoratior. Eſt & ſcriba caſtrenſis (quē
 etiā notariū campeſtrē vocant) mercenariorū militū cōſcriptor, & ſolutor ſtipendiorū.

SVNT etiam à terreſtribus magiſtratibus nō multū diuerſa miniſteria quædam in
 aula principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum adminiſtri terreſtriū plerorumque
 & regni officialium (quorum ſunt cognomines) quotidianis miniſteriis in aula principis

Præfecturarij
 redditus ex ad-
 miniſtratio.

Sandomiritien-
 ſis præfectura
 priuilegium.

Burgrabij
 Cracouienſis.

Zupparij ſiue
 ſalinatores.

Telonæ.

Scribæ theſau-
 rarij.

Officia curiæ.

funguntur, fidemq; suā principi ad suū quisq; ministeriū iureiurando obstringunt. Sunt aut ij: marescalcus, thesaurari⁹, siue vicethesaurarius, succamerari⁹, referēdarij duo, pin-
 cerna, structor mensæ, subdapifer, dapifer, magister culinæ, & præfectus curruū. Nuper
 etiā his accessere vexillifer ac ductor aulicarū copiarū. Qui oēs, abolito nomine curiæ, à
 superioribus magistratibus & officialibus cognominibus suis distinguuntur: nempe ut
 marescalcus curiæ, thesaurarius curiæ, atque eodem modo alij, dicantur. Nec scio an &
 secretarij in hunc ordinem referri debeant: licet nullum peculiare certumq; munus at-
 tributum habeāt, sed ad nutum principis, volentibus & fauentibus magistratib. regni (&
 maximè præsidibus cancellariæ) præsto sint in obeundis eius nomine legationibus, in-
 scriptionibus & lectionibus publicis, in acciendis ac deducendis ad regem, vel in sena-
 tum, illustribus hospitibus & legatis principum, in exquirendis & referendis sententiis
 egrotorum, & à consilio absentium primariorū senatorum, in recognoscendis pro prin-
 cipe locis, factis & causis controuersis, regionum præsertim hominum ac administrorū
 inter ipsos vel cum magistratibus suis: & si qua sunt alia honesta & cum dignitate con-
 iuncta ministeria. Primus quidem seu maior secretarius, absentium cancellariæ præsi-
 dum vicem supplet in aula & comitatu principis: nec tamen (ut illi) gestat signum re-
 giū, sed quoties opus est, petito ab ipso annulo signatorio, tam diplomata publica quàm
 epistolas, ipso præseste signat. Quod si primus quoq; absit, peragit ea quispiam de secre-
 tariis cæteris, quem princeps iusserit. Habet quoque primus secretarius prærogatiuā ca-
 pessendi honores publicos & magistratus qui fortè vacauerint (sed secundū cācellarium
 & vicecācellarium) cācellarium, & locum honoratū supra oēs officiales terrestres &
 aulicos, excepto marescalco. Marescalcus curiæ, absente marescalco regni, agit omnia
 q̄ illius muneris sunt. A præseste etiā socius adhiberi debet, ad ea quæ sunt maioris mo-
 menti peragēda: præfertq; cum eo pariter principi erectum sceptrum. Thesaurarius itē
 thesaurarij regni absentis vices gerit: adhibeturq; & ipse à præseste ad pleraque omnia.
 Succamerarij. Succamerarius est magister cubiculi atq; cubiculariorū, aliorumq; domesticorū prin-
 cipis administrorum puerorum, sub cuius potestate est supplex: ad lectum & cubiculū
 principis quotidianum cultum corporis pertinens. Ianitoribus idem præest. Referēdarij
 supplicum libellorum magistri sunt, & querimoniis hominum audiendis, cancellariæq;
 (ut verbo legis vtamur) referendis præsunt. Quinetiam in litibus vrbis disceptandis
 præsto sunt eidē cancellariæ, eiusq; permissu nonnunquā exponit regi cum cōsilio cau-
 sas prouocationū. Nuper adeo quoq; sententias rogari cœperunt in regiis iudiciis. Sunt
 aut duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductoris copiarum, ma-
 gistri stabuli, magistri culinæ, & præfecti curruum quæ sint officia, ipsa eorum nomina
 satis ostendunt. Cæterorum iam sunt explicata in terrestribus officiis & curationibus.
 Eadem enim sunt horum & illorum: sed cedunt hi illis præsentibus, in sua cuique satra-
 pia siue terra. Hæc autem omnia honorata sunt ministeria: minus illa, interioris cubicu-
 li seruatoris, curatoris lecti, atque dispensatoris.

CÆTERVM stipendiarij, & aulici principis equites, & sacrifici, quanq̄ honorato
 sunt loco, tamē inter officiales nō censentur: multo minus stipatores, siue satellites cubi-
 cularij, & pueri: sed perpetui sunt administri principis, q̄ præsto sunt ipsi iter faciēti, &
 quouis loco manēti, ad mēsam præsertim, vel dum prodit in publicum. Ac sacrifici qui-
 dē per vices operantur sacris quotidie, præseste rege, benedictionesq; & gratiarū actio-
 nes ritu Christiano ad mēsam eius peragunt. Aulici verò (sic. n. vocantur) equites, equis
 stipēdia merent, præsidij honorisq; regij causa: & equestre eum vel curulē, equestres fe-
 re comitantur. Qui equitatus numerosus est atq; splēdidus, nobili iuuentute cōstans,
 in qua sunt cōplures magistratus & officiales, non modò aulici, verū etiam terrestres:
 eiq; marescalci duo moderantur. Cæteri nō habent necesse equos alere. Itaq; pedestres
 prodeuntem in publicum principem deducunt: in solennib. tamen pōpis non inusitatū
 est, ut equites quoque aulici pedestres equestrem principē antecendant. In longioribus
 autem itineribus, ij qui equis non merent, vel regiis, vel oppidatim suppeditis, vel cō-
 ductitiis equis siue etiā curribus vehuntur. Ex his stipatores, præsidij causa, sunt circum
 principē: quod tamen recēs est in Polonia, sed auget maiestātē principis. Cubicularij &
 pueri præsto sunt ad quæuis domestica ministeria. Sed cubiculariorū peculiaris vsus est
 niacciendis in senatu ad regem consiliariis, & perferendis quoquo versus literis, man-
 datis,

Secretarij
officia.Primi secreta-
rij officium.Marescalci cu-
ria.

Succamerarij.

Referēdarij.

Sacrifici auli-
ci.Aulici equi-
tes.

Stipatores.

Cubicularij.

- datis edictisq; regiis. Quā ad rem oppidatim & viciatim eis mādato principis equi submi-
 nistrātur, quæ subuectiones, & lingua vernacula *podwode* vocantur, Cursum publicū (ni-
 fallor) Latini vocāt. Incedentem aut in publico principē, aulici quidē antecedūt stipato-
 res, prælongis securib⁹, more peditum Germanorū armati, & latera eius cingūt: cubicu-
 larii verò cum pueris subsequūtur: sed ita vt & aulici procerib. atq; senatorib. profani or-
 dinis, & cubicularii pueriq; episcopis ac secretariis ecclesiastici ordinis, p̄xima principis
 loca honoris causa cōcedant. Nisi fortē regem regina sequatur. Tunc .n. episcopi quoq;
 & secretarii cum procerib. antecedunt: reginā verò longus ordo sequitur nobilium ma-
 tronarum & puellarum. Hæc igitur est ratio vniuersa aulae principis & comitatus regii.
- 10 Mitto .n. cantores, abaci custodem, mapparum, cantum, venationum curatores, dimen-
 forū distributores, ianitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora ministeria: q̄ ma-
 gna est turba, & sumptib. principis alitur. Et quoniā omnia psequimur (volumus quidē
 certē) habet etiam regina suum comitatum, nec modò puellarum & matronarū, quæ in
 gynecæo sunt, sed etiā puerorum cubiculariorum & aulicorū, & in his peculiares admi-
 nistros siue officiales: in primis magistrum curiæ (qui illis omnib. præest, reginamq; pro-
 deuntem cum sceptro antecedit) & magistrum curiæ, matronam gynecæo moderantē,
 deinde cancellarium, siue secretariū: cuius partes sunt litteras nomine reginæ cōscribere
 & signare, & compellantib. eam respōsa dare. Quod quidem nescio an cum magistro
 curiæ cōmune habeat. Est aut & hīc discrimen inter cancellariū & secretarium, q̄ hic nō
 20 gestat signum reginæ, sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, vtendum accipit. Habet & re-
 gina thesaurarium suum, & pincernā, siue pocillatorem, & structorem mensæ, & sub-
 dapiferum, & dapiferos, & culinæ ac stabuli magistros singulos, itemq; dispensatorem
 abaci, custodem mapparum, & ianitores, eodē quo regij sunt honoris discrimine. Quib.
 omnib. victus, vestit⁹ & merces à rege præbentur, itidem ipsiusq; reginæ mensa instrui-
 tur, res vestiaria, mundus muliebris & iumenta cōparātur. Quod si ea regi superstes sit,
 de suo ac de fructib. & redditib. eorum bonorum, quæ rex ipsi dotis & donationis pro-
 pter nuptias nomine, pro magnitudine dotis, de amplissimi cōsiliij sententia attribuerit.
 Atq; de magistratib. regni terrestrib. & aulicis nobis hæc decursa sunt. De ecclesiasti-
 cis magistratibus, honoribus, ministeriis & curationibus, quales sunt, secundū archiepi-
 30 scopos & episcopos, suffraganeorū, abbatum, præpositorū, decanorū, archidiaconorū,
 scholasticorū, cantorum, custodū, cancellariorum, vicariorū in spiritualibus, officialiū,
 cōmissariorum, ministrorum, priorum, custodum, siue guardianorū, pœnitentiariorū,
 parochorū (quos etiā plebanos vocāt) nō est opere pretium nos hīc persequi. Ne de col-
 legiis quidē canonicorum, monachorum, fratrum cōuentualium, vicariorū, psaltarū,
 mālionariorum, & si qua sunt alia. Neq; .n. peculiare quicq; habēt apud Polonos p̄ ceteris
 gentib. & nationib. Christianis, neq; ad rēp. prinēt: exceptis archiepiscopis & episcopis,
 & si quib. fortē peculiariter quædā reip. munera, quorū superi⁹ mentionē fecim⁹ mādā-
 tur. Magn⁹ tamē (vt par est) honor eis & omnib. sacerdotib. habetur, solo sacerdotij nomi-
 ne: maior etiā olim habebatur, id qd̄ ē vetustiorib. litterarum monumētis deprehēditur.
- 40 P L E B E S vrbanae, oppidanæ, vicane, & agrestes, partim principi parent, partim p̄ce-
 rib. & equitib⁹, partim certis sacerdotiis attributæ sunt. Reguntur autem à suis quæq; do-
 minis, eorumq; p̄fectis ac pcuratorib. (quos factores vulgo vocāt) ex æquo & bono, siue
 ex arbitrio magis q̄ certis legib. Quāq; nō carent tamen suo quæq; iure, qd̄ nō est vnius
 modi: quemadmodum posteri⁹ ostendem⁹. Præter dominos autem eorumq; p̄fectos &
 pcuratores, habet plebs quæq; oppidatim, viciatim & pagatim, suos magistrat⁹. Ac in pa-
 50 gis quidem sculctetum siue aduocatū hæreditariū vocāt: qui est quasi ductor ac defen-
 sor coloniæ: qui ipse p se vel p vicarium suum (quem & ipsum aduocatū sed iudiciale
 vocāt) cum adiunctis aliquot ex aratorum numero scabinis (sic appellātur iudices siue as-
 sessores iudicij) ius dicit. In ciuitatib. autem, & oppidis, & vicis, præter hos sunt etiā cōsu-
 les: ita vocam⁹ eos qui à veterib. decuriones appellantur. Penes quos est ciuitatis cuiusq;
 gubernatio, & iustitia, & in delinquētes animaduersio, publicorum cōmodorum admi-
 nistratio, curaq; ædificiorum & sartorum tectorum. Inter eos autem vn⁹ præsidet magi-
 ster ciuium, quem vulgò proconsulem vocitāt: qui eos, quoties opus est, conuocat, & in
 consilium adhibet. Nam leuiora quædā sine illis ipse gerit. Consul non idem est vbi-
 que numerus. Habēt item singulæ opificum societates & contubernia, in qualibet vrbe

& oppido, suos magistratus, & his aliquot adiunctos seniores. In maiorib. vrbib. sunt etiā ædiles vnus & alter, de numero decurionū delecti, pecunię publicę quęstores, & fartorum rectorum curatores. In oppidis autē & vicis communiter hæc à decurionib. curantur. Hi fere sunt plebeij magistratus: quos oēs, in oppidis præsertim, iuratos esse oportet, præter aduocatos hæreditarios. Nullos autē communes magistratus pagi inter se, neq; ciuitates habent: iudices prouocationū habent Cracouiæ, ad quos, puocatio est ab inferiorib. iudicib. non modò eiusdem ciuitatis, verum etiā cæterorū oppidorū minoris Polonię & Russiæ: quod vocatur iudiciū iuris supremi Teuthonici siue Magdeburgensis. Creandorum autē magistratuum non vna est ratio. Olim episcopi ex præscripto sacrorum canonum, à collegiis primariorum sacerdotū (quæ capitula cathedralium ecclesiarum vulgò nominantur) legebantur. Nunc princeps vmbatili quadam electione illis relicta, vel ne relicta quidē, solus arbitrato suo legit episcopum, & pōtifici maximo cōmendat (quod fiebat etiā à collegiis) vt eius authoritate approbetur, perficiatur, & ab aliis episcopis consecratur. Cœperunt autē sic editi, siue nominati, indulgentia quadā admitti ad consilia publica, priusq; approbentur à pontifice, non item ad functiones sacras, & iurisdictionē ecclesiasticam, & administrationem bonorū. Sed collegium sacrum bona vacantia administrat: excepta Gnesnensi dicecesi, quæ peculiarem habet œconomū. Ius autē dicit vnus aliquis, quem collegium administratorem temporarium creauerit. Abbates & præpositi monasteriorum, prælatiq; (vt vocantur) & canonici, & cæteri sacerdotes, partim à suis quiq; episcopis, partim à pontifice max. creantur. Sed monachi eligendi sibi præsidis ius retinent: ad q; regia quoq; approbatio accedat oportet: qđ sanè recens est. Nonnullorū etiā prælatorum, primariorum præsertim, secundū episcopos, in vnaquaq; ecclesia, & canonicorum edendorum, ius cum rege communicatū est, pontificum superiorū intelligentia. In parochiis verò & aliis minorib. sacerdotiis, vñtātū & legitimū est, vt ius edendi sit penes eos, vñde profecta est dotatio cuiusq; sacerdotij: sic tamen vt penes episcopū sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut, si plures pariter edantur, diudicatio. Vocantur autē patroni, vñtato iure pontificio nomine, qui ius hoc edendi habent: quib. inuitis obtrudi sacerdotē siue beneficiarū fas non est, ne pōtificis quidem max. authoritate, nisi ij sese indignos eo iure reddiderint, aut intra tempus legitimū vti eo neglexerint. Obtruso pœna est proscriptio. Quę sic obiter & præter institutum propemodum hñc nobis perstricta sunt. Ad proprios reip. Polonię magistratus reuertamur.

PALATINOS, & castellanos, & reliquum oēm senatum regni princeps legit, & iurando obstringit sibi & regno, siue reip. Idem confert præfecturas, cæterosq; oēs magistrat⁹, honores & ministeria publica. Sed in magistratib. regni illud receptū est, vt nō nisi in comitiis renuncientur. In iudice verò & subiudice, & scriba siue notario terrestrib⁹, ita est adstricta legib. potestas principis, vt nobilitas eius satrapia, seu territorij, cuius iudex, vel subiudex, vel scriba decessit, cōuentu instituto authore & præside palatino, quatuor viros eligat, de quib. princeps vnum, quem vult, in locum vacante subrogat. Nec nisi iuratus tamē ad iudiciū admittitur. Abrogari verò magistratus aut honor vllus nemini pōt, nisi p maximam vel mediā capitis diminutionē, hoc est libertatis, ciuitatisve siue nobilitatis, & bonæ famæ amissionē: aut si quis alium magistratum honorēve adeptus sit, quem cum priori retinere iure non possit. Præfectura & metallorū teloniorūq; curatione, princeps amouere quēlibet arbitrato suo pōt, nisi cui ipse pmisserit, ac diplomate cauerit, vt ad certū tempus, vel quoad vixerit, amoueri nequeat. Aulico item magistratu, siue ministerio, amouere quenq; ei licet. Non temere tamē id facit, nec ferē sine nota ignominia. Plebeios magistratus partim domini vel præfecti creāt, partim ipsi sibi oppidani & agrestes legunt in annos singulos: præter Cracouiā: vbi palatinus ius legēdi senatus habet, abrogādi nō habet: nec nisi morte, aut maxima mediāve capitis diminutione honoris amittitur. Sed ex omni numero viginti quatuor cōsulum, quotannis octo quos vult palatinus, reb. gerēdis præficit, quos præsidētes vocāt: de quib. certo ordine vnusquisq; fit magister ciuiū in sex hebdomadas. Nec multū diuersa est ratio cōsulū in aliis quibusdā vrbib. Cazimiria, Cleparia & Prossouia. Magnus procurator arcis Cracouiensis cū in legendis cōsulibus, tum etiā in aliis rebus, præfecti vicē obtinet. Idem autē procurator aduocatū & scabinos iuris supremi Teuthonici, siue Magdeburgensis, legit: cæteros autē scabinos, decuriones (siue cōsules) in sua quiq; ciuitate & oppido creāt, & sacramēto adigūt.

Cracouiæ

Iudicium iuris supremi Teuthonici.

Episcoporum electio canonica hodie nulla.

Nominatio.

Administratio.

Sacerdotiorū collatio. Abbatum electio.

Patroni.

Senatus & magistratuum aequestrinum creandorum ratio. Iudicij, subiudicij & notarij electio.

Magistratus perpetui & arbitrarij.

Plebeiorum magistratuum creatio.

Consules Cracouienses.

Iudicium iuris supremi creatio.

16

20

30

40

50

Cracouiæ sanè & aduocatū iudiciale. Ceterū scultetus & aduocatus hæreditarius in quouis oppido, vico & pago, semel à domino cōstitutus, magistratum hunc obnoxium ipsi domino, ad equestre ministerium, rei q; publicæ ad expeditionē bellicam, etiā ad hæ redes transmittit: quin & in externum transferre assentiente domino pōt. Est tamen ius fasq; domino amouere scultetum & aduocatum hæreditarium cōtumacem aut inutile, perfoluto ipsi pretio secundum estimationem, emolumentorū atq; edificiōrū. Quo quidem iure multi sic abuti cōpere, ad augenda commoda sua, vt scultetis & aduocatis hæreditariis sine vlla culpa eiectis prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis suis adiunxerint, iudiciis verò iudiciales aduocatos arbitrato suo præficient.

- 10 **R E D I T V S** magistratuum regni exigui, terrestriū verò & aulicorū fere nulli sunt. *Magistratus*
Nevrbanorum quidem, & oppidanorum, & agrestiu, vlli certi sunt, scultetis & aduocatis *reditus tenues*
hæreditariis exceptis. Honorem Poloni satis amplum & luculentū, virtutis & honestorū laborū præmium esse duxerunt, etiā sine cōpendio, qđ minus generosi animi magis plerunq; cōsectantur. Sūt tamē certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ iudicib. iudiciōrūq; ministris penduntur à litigantib. Primores aliquot palatini & castellani, mediocres tamen habent redditus, partim ex agris & prædiis, partim è salinis vel teloniis, vel quibusdā aliis pensionib. à principe antiquitus attributis. Episcopi pamplos habent: vnde non modo ipsi commodè viuere, verū etiā inferioris ordinis sacerdotes, socios & ministros suos, rectè alere & tueri, & oēm cultum diuinum cum dignitate administrare, ædiumq; *Episcoporum*
20 sacrarū facta testā curare, & egenis deniq; liberaliter subuenire queāt. Habent. n. decimas omnium segetum, publico toti⁹ Poloniæ cōsensu, iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdā pensionib. postea vel cumulas vel commutatas, indeq; cum aliis quibuscūq; sacrorū ministris, tum parocis certas portiones addixerunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces & territoria, partim priscorum principū & regum, partim priuatorum munificentia adiecta. Ne abbatū quidē & cæterorū sacerdotum (primariorū præsertim, quos p̄latos vocāt) atq; etiā parccorum piis & honestis vsibus malè prospexit principum iuxta ac priuatorum hominum similis pietas ac beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporū episcopi, abbates & sacerdotes, successoribus & posteris suis permultum addiderunt, patrimonialia sua, vel emptā aliunde bona censuue, sacerdotiis adiungēdo, templorumq; splendorem, donariorum omnis generis magnificentia (quò augustiorem cultum diuinum redderent) augendo.

- 30 **S E D** nos magistratū omni fermē ratione explicata, ad iudicia transeam⁹. Eorū autē ratio varia & pplexa est in Polonia. Habet ordo Ecclesiastic⁹ sua, quib. cæteri quoq; homines, nobiles pariter ac plebei, obnoxij sunt aliquaten⁹, in iis p̄sertim causis q̄ cum aut religionis, aut personarū, rerūve sacrarū ratione aliqua ex parte cōnexæ sunt. Quales sunt de institutis & ritib. religionis, quæq; his aduersantur: vt sunt impietas, hæresis, schisma, magicæ artes, incātationes, scænus, sacerdotiorū cauponatio, quā Simoniā vulgò vocant. Itēq; de decimis & fundis, & quibusvis censib. ac redditib. ecclesiasticis: de cæde, vi & iniuria, sacris initiato homini, reive, aut loco sacro, seu sacerdotij fundo, illata: adhæc iuris *iudicia ecclesiastica.*
40 patronat⁹ qđ vocāt, & de sacerdotiorū iure quis cōtrouerfiat. Itēq; de iure matrimonij, & nataliū, & miserabiliū egentiumq; personarū causæ, quæq; ex obligatione in foro ecclesiastico facta oriūtur. Testamētariæ causæ, p̄fanorū hominū in hoc æquē ac p̄fanis foris disceptātur, dūmodo extra iudiciū testamēta sint cōdita. Aliter. n. in eo foro disceptātur, in quo sunt cōdita. Nisi qđ fortē legatū sit pietatis causa, & ad piā causam (vt vulgò loquuntur) hoc est tēplis ecclesiarūve ministris, aut egenis: q̄ causa p̄pria est ecclesiastici iudicij. Est autē ecclesiasticorū iudiciōrū summa penes episcopos: quorū vices gerūt cācellarii, & ii quos vocāt vicarios in spiritualib⁹, & officiales. Inter quos vn⁹, qui est primarius, generalis appellatur: cæteri foranei. Monachorū quorundā & mendicantiū ordinū solatitia, ab episcoporū iurisdictione, pōt. max. priuilegiis, p̄sus exēpta sunt. Ab episcopis eorūq; vices gerētib⁹, p̄uocatio est ad archiepiscopos, & ad Gnesnēsem quidē, ab ipso *Archiepiscopus Gnesnensis iurisdictione.*
50 etiā Leopoliēsi archiepiscopo: idq; eo nomine, qđ ille est legatus p̄petuus siue (vt vulgò loquuntur) nat⁹ sedis apostolicę. Nec de p̄uocationib. mō cognoscit, verū etiā euocare quēvis, iudicio dūtaxat ecclesiastico obnoxii, omiſsa ep̄i eius iurisdictione, & iudicare posse existimatur. Quin & ius visitādi alias diceceses, & in ep̄os etiā ipsos inquirendi habet. Pertinet autē ad eius prouinciā hi episcopi, Cracouiensis, Wladislauiensis in Silesia Boemice ditiōis, Lubussensis in marchia Brādenburgēsi, Vilnēsis in Lituania, & Modnicēsis in

Samogitia. Olim Culmensis quoq; in Prussia, & Camenēsis in Pomerania sub eo fuere: sed auulsi sunt postea. Ad Leopoliensem verò Premisliensis, Chelmenfis, Camenecēsis, Lucēsis, siue Luceoriēsis, atq; Kiouiēsis. Extrema tandē puocatio est ad pontificē max. antiquissimo reip. Christianæ instituto. Oēs aut ecclesiastici iudices iudicāt, siue adeo iudicare debēt, ē præsripto ecclesiasticorū & pontificiorū canonū. Et p̄ter diras, siue cen-
*Executio rerū
iudicatarum
ab ecclesiasti-
cis iudicibus.* furas, & interdicta ecclesiastica, habent suā quandā coercionē in sui quidē ordinis homi-
Terrestria iudicia. nes laxiorē, in p̄fanos aut restrictiorē: ita vt ad executionē rerum iudicatarum, vrbano-
 rum & terrestrium magistratuum opem ad extremum implorare necesse habeant.

H A B E N T & profani inter se, nobiles iuxta ac plebeij, sua iudicia, quib. sacris initia-
 tum, aut sacerdotio præditū pręesse non licet. Ac nobilitas quidē terrestrib. iudiciis pecu-
 liariter subest, q̄ à iudice, subiudice & notario terrestrib. exercētur alibi quidē quater, ali-
 bi sexies quotannis, alibi verò singulis mensib. nisi fortē iudex aut subiudex aut notarius
 desit, aut bellica expeditio vel comitia colloquiāve (de quib. paulo pōst dicem⁹) interue-
 niant. Tūc. n. silent iudicia nobilitatis nō terrestria mō, sed & alia. Sunt aut in qualibet sa-
 trapia, siue palatinatu, certa oppida, in quibus ius hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territo-
 rio bona agrosq; habentj. Nec euocari quenq̄. ē suo territorio licet, nisi ipse certa obliga-
 tione nominatim ab hac p̄rogatiua recesserit. Cæterum qui nulla habet bona terrestria,
 cōueniri hoc iure nō pōt, ne sacerdos quidē, exceptis causis finiu regundorū, & ascripti-
 tij alieni, p̄fugi, cæsi vel vulnerati: aut si vllō alio q̄ sacerdotij nomine bona terrestria pos-
 sideat. Oppida verò ac territoria iudiciaria hæc sunt: in Cracouiensi quidē satrapia, Cra-
 couienfis arx, Prossouia, Xianzē, Zelonia Bietzū, Cichouia: in quo oppido & Sandecen-
 se territoriū iudicatur. In Pōsnaniēsi, Pōsnania, Costenū & Włichona: in Sandomiriēsi,
 Sandomiria, Radomia, Opocinū, Choncini, Vislicia, Pilsna: in Calissiensī, Calissia, Gnel-
 na, Piłsdrii, Comiū, Kenua, Naclū: in Siradiensi, Siradia, Sbadeonia, Petricouia, Radoni-
 sci: itē Veluma & Ostrossonia: in Lenciciēsi, Lencicia, Brezini & Orlouia: in Brestēsi, Bre-
 ste & Crusuicia, Coralie & Predecia: in Inowladislauieſi, eiusdē nominis oppidū, & Byd-
 gostia: itē Dobrinū, Ripinū & Lippinū: in Russica, Leopoliſ, Præmisliā, Sanocū, Halicia,
 & Chelma: in Podolica, Camenicia ac Teobowlia: in Lubuiniēsi, Lubuinū & Lucouia:
 in Belsensi, Belsum, Buscū, Grodlimi: in Plocēsi, Plocū, Zawcre, Mlana ac Stęscū: in Ma-
 souiēsi, Criscū, Vizna, Varſauia, Nur, Vyſſegradū, Zacrocinū, Cechanouia, Lamſa, Zem-
 browia, Roſanū & Lyna: in Rauēsi, Raua, Goſtinū & Sochaciouia: in Silesia verò, Osuē-
 cinū, Zatoria & Seueria: singula peculiare habēt iudices, qui cum delectis de nobilitate
 ius dicunt, p̄fecto præsidentē. Olim in Silesia ipsi duces in sua quisq; ditione præsidebāt.

Causæ.

H i s iudiciis disceptatur plerq; oēs causę nobilitatis, priuatæ ac ciuiles (quemadmo-
 dum loquūtur Iurecōsulti) ac ciuilitate institutę. Regundorū finiu controuersia hoc ipso
*Succamerarij
iudicium.* quidē iudicio primū disceptatur inter equites, vel inter equitē & sacerdotē. Sed ad ex-
 tremū ad succamerariū terrestre remittitur: qui in rem præsente veniēs ipse per se, vel p̄
 vicariū, ad camerariū illius territorij eā definit, cæterisq; metis atq; signis fines cōtrouer-
 sos designat. Atq; hæc est vnica succamerariorū iurisdictio. Cæterum si cum regis bonis
 sit cōtrouersia equiti, non apud terrestre & succamerarij iudiciū ea disceptatur sed prin-
*Commissaria
iudicia.* ceps, equite postulante, edit recuperatores aliquot de senatu, ac terrestrib. magistratib. si-
 ue officialib. eius satrapie in qua est controuersia, quos cōmissarios appellam⁹. Qui in rē
 præsente quum vperint, vna die iudiciū id peragere necesse habent. Idē fit, si sacerdotis
 fund⁹ & ager cū regio cōtrouersos fines habeat. Nisi q̄ episcopus quoq; ei⁹ dioceseos, e-
 ditis à principe recuperatorib⁹, vnū aut alterū de suis adiungit. Eademq; ratio est petēdi
*Capitaneorū
seu p̄fectorū
iurisdictio.* recuperatores à principe in causa erciscundæ familiæ, siue diuidendæ hæreditatis inter
 fratres. Quanq̄ hoc iudiciū etiā p̄fectus exercere pōt. Criminales verò causę, de stupro,
 incendio, latrocinio, & vi armata alienis ædib. illata, ad p̄fectorum seu capitaneorū, in
 sua cuiusq; p̄fectura, iudiciū pertinent: ciuiles item quęcunq; aduersus eos equites in-
 stituuntur, qui certos agros & bona terrestria nusq̄ habent, & qui licet habeāt, obligatio
 ne tamen sua ei foro obnoxios sese fecerunt, aut merent publica stipendia, aut sacris ini-
 tiato homini damnu vel iniuriā intulerūt, aut alium inscriptitiū detinent, aut obstaculis
 deniq; liberā fluuij nauigationem impediuerūt, aut si quis executionem rei iudicatę p̄-
 hibeat. Nescio an vllæ etiā aliæ causę à p̄fectis iudicentur. Dicit aut ius p̄fectus in ar-
 ce, aut alio loco publico suæ quisq; p̄fecturæ, sexta quaq; septimana, per se ipse, vel per
 vicarium

vicariū suū iudicē castrensem. **ATQVE** hæ sunt iudicij castrensis causæ. Officij verò sunt, rerū iudicatarū executio, viduarū de bonis dotalib. eiectarū, & aliorū spoliatorum restitutio: itēq; in deprehēsos in ipso scelere, & recenti (vt aiūt) crimine, aut si quis rem alienā apud se deprehēsam nō reddat domino repetenti: in turbatores conuentuū & iudiciorum, & qui vetitis armis vtuntur: in tolerātes censuras ecclesiasticas vltra annū, in iniustos teloniorū exactores, & in sacerdotes qui iuri patronatus profanorū hominū derogant, aut profanos præter ius ad forū ecclesiasticū euocant, animaduersio. In quib. causis quouis tempore cuius querenti præsto esse debet præfecti autoritas, per se ipsum, vel per suppræfectū suū: cuius iurisdictio ad causas officij pertinet, si præfectus ipse ius nō dicat. Deniq; furti suspectosprehendendi, iudicādi, & supplicio afficiendi ius habet præfectus & suppræfectus eius: equestres tamen non nisi eos qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controuersie (hoc est, quum de genere cuiusdam ambigitur) quæq; causæ infamiae, confiscationis bonorum vel capitis poenam (præter eas quas dudum præfectis attributas esse exposuimus) annexam habet, atq; etiam de cæde equitis, ad solius principis iudicium pertinet: de quib. is in comitiis demū cum frequenti senatu cognoscit. Præter si maleficiū in loco domicilij principis, & sub aspectu eius patratū sit: tunc. n. si author recenti, & calenti (qđ aiunt) facinore cōprehendatur, absq; citatione princeps ipse, per se, vel per marescalcū iudicat: de ciuilib. verò personilib. duntaxat causis, quæ alioqui ad forū terrestre vel castrense pertinet, princeps itidē quouis loco & tpe, cum iis quos ad manū habet cōsiliariis, citatū iudicat. Quæ citatio curialis & post curiā vocatur. Sed eius vsus ita restrictus est, vt ea in minore Polonia, cōtra eum qui in maiore tantū agros ac domiciliū habet, nō valeat, neq; cōtra. Id aut iudiciū regionum terminorū nomē habet: vbi etiā in præfectos & ministros suorū bonorū ac reddituū, quod ad munera eorū attinet, princeps ipse sibi & cuius postulati ius dicit, vndi cunq; & quicūq; sint ij. Ac de puocationib. quoq; ab officio castrēsi ad se delatis cognoscit. Iniustus tributū publici exactor, etiā apud epū, palatinū, vel castellanū loci rectē cōuenitur. **BELLI** aut & expeditionis publicæ tempore, quum silent omnia suprà memorata fora, penes principem est ius omne & iudicium eorum quæ in castris, & in ipsa expeditione flagitiose aut sceleratē admittuntur. De iniuriis quidem damnisq; datis in expeditione bellica, palatini vel castellani cuius querenti contra suæ quisq; satrapiae vel territorij homines ius dicunt. Siquis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnib. porro iudiciis nobilitatis, prouocatum est ad principem: nisi ea quæ fiunt à terrestrib. iudiciis, in colloquiis prius disceptantur, si modò prius ea occurrant quā comitia. Appellatur autem colloquium peculiare, palatini cum dignitariis (vt vocant) ac terrestribus magistratibus iudicium: quod semel quotannis autumnī tempore, in qualibet satrapia seu palatinatu, exerceri debet, prouocationum à terrestribus & castrensibus eiusdem satrapiae iudiciis disceptandarum causa. Quod etiam terminos generales vocant: vbi & alienationes & obligationes bonorum terrestrium rectē fiunt. Ab hoc itidem ad regem & comitia est prouocatio. Quod si anteuertant id comitia, ibi rectē princeps cum senatu de omnibus terrestrium & castrensiū iudiciorum prouocationibus cognoscit, non expectatis colloquiis. Silesij soli colloquiorum vsū nō habent, neq; principem, sed vicinorum duorum triumve principatuum iudicia appellant, in eisq; acquiescunt. Fuit aliquando in comitiis facta mentio instituendæ in Polonia nouæ iudicum decuriæ, quæ de omnibus prouocationibus absq; prouocatione cognosceret: quale est in Galliis quod Parlamentum vocant. Sed non placuit summam iudiciorum cuiquam præter principē credere. Quo fit vt principe distento tot iudiciis (quot in populo, & amplo regno, præsertim augeſcente in dies cupiditate hominum, neq; vlla pœna temere litiganti, aut iniusto iudici imminente, existere necesse est) aliisq; multis & grauib. eiusdem regni & aliarū ditionum suarum negotiis distracto, lites in multos annos comperendinentur, non sine dolore & querimonia multorum. Vnde capitales existunt inter necessarios & cognatos inimicitiae, cædes innumerabiles patrantur, coactisq; hominibus & iustis propē exercitiis nonnunquam confligitur, dum offensūs longa iudicii expectatione, armis ius suū quisque persequi ac tueri contendit.

Castrense iudicium & officium.

Regij iudicij causa.

Citatio post curiam.
Regij termini.

Exactores ubi conueniuntur.
Iurisdictio bellica.

Prouocationes

Colloquia & generales termini.

Iudiciorum comperendinatio.

Appellatio.
Motio.

SED ad prouocationes redeamus. Earū est duplex ratio. Est. n. appellatio, qua inter litigantes solos disceptatur, iustēne an iniustē iudicātū sit. Motio verò est, in qua iudex

*Prouocationes
ad quos fiant.*

*Duellum siue
singulare cer-
tamen.*

*Iudiciorum ra-
tiones.*

*Executio rerū
iudicatarum.*

*Nobiliū pre-
hensio.*

*Capitanei ne-
gligentis pœ-
na.*

*Plebis iudicia
rusticana, &
urbana.*

necesse habet tueri sententiā suam, ut si iniqua & legib. aduersa fuerit, ipse pudeat, mu-
teturq;: qđ tamen iā exoleuit. Vtrobique aut iniustum decretū rescinditur, vel corrigitur.
Cognitionumq; de puocationib. non vna est ratio penes principē. Nam de iis quæ fiūt à
terrestrib. iudiciis & colloquiis, non nisi in comitiis cum frequēti senatu cognoscit: de cē-
teris verò etiā extra comitia, cum iis cōsiliariis quos fortē ad manum habet, quouis tēpo-
re & loco: sed tamen intra fines regni modò. Foris. n. nemo equitū sistere se principi ne-
cesse habet vlla ex causa, exceptis fiscalib. Quæ prerogatiua nescio an ad Masouios perti-
neat. Tā in comitiis aut qđ extra ea, in iudiciis regiis adhibetur iudex, subiudex, & notari⁹,
ei⁹ satrapia siue territorij, in quo iudicium exercetur. Habentq; ij dictiōē sententię, prę-
ter quum de puocatione ab ipsorum iudicio facta cognoscitur. Habent & supplicum li-
bellorū magistri, siue referendarij. Atq; his fere foris atq; rationib. nobilitatis iudicia per-
aguntur. Nā barbarus ille mos, & à religionis Christianę institutis alienus, puocandi ad-
uersarium ad singulare certamē, & ferro vsq; ad necē vel deditionē, de iure & iniuria, ve-
roq; & falso decernendi, nihil habet cōmune cum iudicio. Quum aut liberrim⁹ sit armo-
rum nobilitati Polonæ vsus, ad iudicium tamen castrēse & terrestre, & ad compitia nemi-
ni armato venire licuit antiquitus. Iudicatur aut nobilitas partim suis legibus, quę pauca
sunt: & cōstitutiones vel statuta regni vocātur (tamen si Masouij peculiares habēt) partim
mōrib. & exemplis, & ex æquo & bono, siue adeo iudicium opinione. Magnā aut in iis iu-
diciis vim habet res, in simili causa à principe iudicata: permagnā item (ne dicam nimia) 20
iusiurandū, quo actor reum peragit aduersarium. Magnus est etiā vsus preconis, quē Mi-
nisteriale terrestrē appellāt, magnāq; ei fides habetur. Et est is fere plebei⁹ & rustican⁹ ho-
mo, & à palatino creatur: sed in omni ferē functione sua vnū aut alterū equitē testē adhi-
beat oportet. ACTORI nulla est pœna, si causa cadat, vel eam nō psequatur: ac ne litis
quidē impensas reo soluit. Reus victus si iudicatum nō soluat, mulctatur, vel pigneratur.
Cōdemnatur aut actori in ciuili causa, quanticūq; is litē æstimauerit. Si cōtumax esse p-
gat, cōdemnatur in duplum: quod Perlucrum appellāt: prior. n. cōdemnatio lucrum di-
citur. Si duplum ad certā diem nō exoluerit, præfecti regis eius territorij in quo reus bo-
na vel domicilium habet, opem actor implorat. Decreto aut præfecti ei bona rei possi-
denda traduntur, adiecta certa multa (qđ vadium vocant) si is phibuerit: sin iterum id fa-
ciat, duplicatur multa: si tertium, triplicatur: quę Vadia duplicata & triplicata appellātur. 30
Quæ tamen iā sublata sunt. Sed si reus post interpositum vadiū pergat esse cōtumax, p-
scribitur. Proscriptus verò si vi sese nihilominus suaq; tueatur, cūcta illius præfecturę no-
bilitas cōtra eum armatur. Ac ipse quidemprehenditur: bona verò eius à præfecto possi-
dentur, donec de redditib. eorum non modò iudicatū, sed etiā multæ & vadia soluantur.
Indicta verò causa, hoc est nō citatū neq; cōuictum equitē, qui mō agri aliquid habeat,
prehendere nulli magistratui, ac ne principi quidē licet: præter furem à seruis pene in-
ter cōscios ter editum, aut in maleficio quouis deprehensum, aut qui satisfacere nolit, vel
nō possit. Præfecto remissiori in executione rei iudicatæ, pœna est abrogatio præfecturę:
nisi fortē eam oppigneratā teneat. Tunc. n. centum marcarum multa ipsi à principe irro-
gatur, detrahenda de summa eius capitali, quoties officium suum nō fecerit. Oppidanis 40
verò & plebeiis magistratibus equitem, etiam in scelere deprehensum, sine præfecti au-
thoritate iudicare omnino fas non est. Sed sufficiant hæc nunc de iudiciis nobilitatis.
Neq; enim omnem iudiciorum rationem persequi hīc nobis propositum est.

H A B E T plebs peculiaria iudicia, in pagis quidē simplicissima, quæ vel ab aduoca-
tis, vel scabinis, vel à scultetis, vel à præfectis siue dominis, eorumve procuratorib. & ad-
ministris, sine strepitu & figura iudicij exercentur. In vrbibus verò & oppidis exactiora
sunt: quib. equites quoq; sunt obnoxij, qui in iis domicilia & ius ciuitatis habent. Ea verò
partim penes aduocatum & scabinos, partim penes decuriones siue cōsules, & magistrū
ciuuium sunt, partim etiā penes magistrōs cōtuberniorum. Et cōsules quidem & magistrī
cōtuberniorum, sine strepitu & figura iudicij iudicāt, hi quidē singuli, cum adiunctis sibi 50
primorib. siue seniorib. eiusdem opificij, de leuiorib. causis suorum quisq; opificum: con-
sules verò, de quibusvis proprietatis duntaxat, possessionis & hereditatis, itemq; capita-
lib. atq; sanguinariis, exceptis quę ad scabinorum & aduocati iudicium peculiariter per-
tinent. Parui momenti causas etiā magister ciuium cognoscit: à quo itidem, atq; à magi-
stris cōtuberniorum, ad cōfessum consulū est prouocatio: ab his porro ad regē. Inoleuit
tamen

tamen multis in locis mos, vt prius præfectus vel qui præfecti loco est, appelleretur: atque inde demum ad regem prouocetur. Idque de regibus modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alij cuiuslibet subditi, in iis prouocationes fiunt ad eorum dominos: ab iisque sine prouocatione iudicantur. Sed si quis, qui domino illi non subdit, iniuste contra se ab eo iudicatum esse existimet, vocare eum potest eo nomine in ius terrestris vel ecclesiasticum, etiam si eius est ordinis. Porro episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditi, opere superioris, episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis Max. contra vim & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic. n. vocatur id cui scabini cum aduocato iurati præfident) accuratior seruatur processus iudiciarius. Exerceturque id ferè inter conciuces quinto decimo quoque die, nisi festus dies interuenerit: externis verò & hospitibus. postulanti-
 10 bus, quoties opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum, illud expositum. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnum vocant, ac ter statis temporibus anni, ob grauiores causas, magistro ciuium præfidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est prouocatio, ad aliud quoddam iudicium primariarum urbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges quibus oppidani & aggregati fere vtuntur: neque. n. iisdem iis cum nobilitate legibus tenentur. Ac in Masouia quidem, ubi ius Culmenense viget, ad Vachauense & Plocense: hinc olim quidem ad Culmen-
 20 sem, nunc autem ad Toruniensem in Prussia magistratum, inde porro ad regem prouocatur. In cæteris verò partibus Poloniae, ubi iuris Teuthonici Magdeburgensis usus est, olim ad Magdeburgensem ciuitatem prouocabatur. Sed Cazimirus Magnus rex aliud quoddam iudicium in arcem Cracouiensem instituit, quod iuris supremi Teuthonici, siue Magdeburgensis, appellauit. In quo aduocatus cum septem scabinis, magno procuratore eiusdem arcis præfidente, non tamē iudicante, iudicant de prouocationibus quæ fiunt à quibusvis iuratis iudiciis. Inde verò prouocatio est ad aliud iudicium, quod sex ciuitatum dicitur. In quo, eiusdem Cazimiri instituto, bini certorum oppidorum decuriones, siue consules, Cracouiam conuenientes, in arce ius dicunt sine prouocatione. De quo in historia fusius persecuti sumus. Inoleuit tamē vt à priore illo iuris supremi iudicio, hoc præterito, ad principem etiam prouocetur.

Nobilitatis
sacerdotum op-
pida non sub-
sunt iurisdic-
tionem regis.

Iuratum iudi-
cium.

Prouocationis
et legum ra-
tio quibus op-
pidani vtuntur.

Iudicium iuris
supremi Teu-
thonici.

Sex ciuitatum
iudicium.

Vbi de prouo-
cationibus ab
urbani iudi-
cis princeps
cognoscat.

Scultetorum
iudicia.

Homicidij iu-
dicium et po-
ena.

Executio ur-
banorum iudi-
ciorum.

Comitiarum
ratio.

Cognoscitur autem princeps de prouocationibus iis quæ à iudiciis urbanis & rusticis veniunt, vt omnino de controuersis plebeiis suæ ditionis, ubi vult (etiam extra regnum) & cum quibus vult consiliariis. Sæpe etiā cancellariis & referendariis, aut secretariis, earum cognitionem delegat: sed ita vt ipse tamen ad extremum iis referentibus, statum controuersie decernat, præsertim si causa ad equitatem pertineat. Soli Cracouienses ciues hoc prædicti sunt priuilegio, quod à senatu urbano non nisi ad principem est prouocatio, & quod eius, itemque Cazimiriensis & Clepariensis ciuitatis, causæ non nisi Cracouiæ iudicantur à principe. Habet & sculteti, siue aduocati hæreditarii pagorum & oppidorum, nonnullis in locis inter se pecuniaria iudicia: à quibus item ad ius supremum Teuthonicum, & inde ad sex ciuitates, vel ad principem prouocatur. Iure autem suo quisque iudicatur: præter quod causa cædis & vulnerum Polonico tantum iure iudicatur, quo reus actoris iure iurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehensus, cædē capitis luit supplicio: post interpositam verò moram, ad certam & lege constitutam capitis æstimationem damnatur: quæ diuersa est equiti
 30 ac plebeio. Ac pro plebeio quidem capite, partim domino eius, partim liberis eius, cedit ea multa: pro equestri verò, solis liberis & hæredibus. exoluitur. Equiti tamē pro equitis cæde, poena est etiā carcer annuus. Sed Masouiorum legibus. carceris poena soluitur, qui profugus annum totum exulauerit. Cæterum plebeio equitem interfecisse omnino capitale est, nisi transigat cum actore. Vulnerum certæ sunt æstimationes. Fit autem contemptu harum poenarum, & capiendæ ex multa pecuniæ, vt crebrescat magis in dies iurgia cædesque. Executio rerum iudicatarum contra oppidanos & urbanos penes magistratum est, in sua quemque ciuitate: aut, si negligat, domini vel præfecti auxilium imploratur.

Et hætenus quidem de iudiciis. Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter consultationes de reip. & propter iudicia. Quum
 50 enim Polonis ea potissimum forma reip. placuisset, in qua penes quidem vnum esset iudiciorum & rerum omnium in bello & in pace summa: sed vt is rerum agendarum & iudicandarum consilia cum compluribus consiliariis communicaret: si porro cum propter alias functiones publicas, tum propter curam rei suæ familiaris, ad latus principis assidui esse non possent: placuit vt quotannis iis, siue adeo quoties usus postularet, ad certum locum & diem conuocarentur à principe, ad exercenda cum ipso iudicia, consiliaque de reip. capienda. Hæc

sunt comitia publica, quem etiā generalē regni conuentū vocant: qui olim simpliciorib. & meliorib. seculis, bidui vel tridui spacio, vbi principi collibuerat, etiam sub diuo, vel in tentoriis, peragebatur. Augescentib. deinde iudiciis, & reb. augendis extrahi cœpere in longius tempus comitia: sic tamen vt in re noua aliquando annotarit Ioannes Dlugof-
sus, in nonū diem ea producta esse. Atq; hæc fuit vetustorum comitorū ratio. Posteriore tempore, hoc est auorū nostrorū ferē memoria, cum vniuersa nobilitate, & vna de om-
nib. ciuitate Cracouiēsi (cetera plebe exclusa penitus) communicata sunt comitia: cœpe-
runtq; adhiberi legati nobilitatis, sine (vt vulgò loquuntur) nuncij terrarum, hoc est satra-
piarum, & territoriorū, & senatus Cracouiēsis: principio quidem vna de re: quemadmo-
dum in historia ex Dlugosso retulimus. Deinde verò quū siue incuria principū, siue con-
filiatorū conuiuentia, multa, quæ ad salutē & amplitudinē reip. pertinebāt, negligi, & no-
bilitatis prærogatiuæ imminui viderentur: ad alias etiā consultationes de rep. accedere
cœperunt, nō vt cōsiliarij, sed vt monitores principis atq; cōsiliatorū, & custodes liber-
tatis & prærogatiuarū nobilium, & legū publicarū. Laudabile sanē & salutare in primis
genti Polonæ institutū, & ad optimē olim constitutarum rerum publ. Romanæ & Lace-
dæmonia mores accedens. Quarum in altera ephori, in altera tribuni plebis, principum
& potentum libidini, inertiq; & inutili administrationi reip. obiecti erant.

Nuncij terre-
stres.

Conuentus
particulares.

N v n c igitur sine nunciis terrarū non habentur legitima comitia: atq; eam ob rem,
quoties ea debent institui (quod non fit sine primariorum cōsiliatorum assensu) indi-
cuntur prius à rege nobilitati conuentus, quos vocāt particulares, ad certos dies certa-
oppida: maioribus quidem Polonis Srodam, Cracouiēsi verò satrapie Prossouiam, San-
domiriensi Radomiam, Siradiensi Schadeoniam: excepto Velunenſi tractu, qui suū pe-
culiarem cœtum habet. Lenciciensi Lenciciam, Cuiaviis Radeouiam. Dobrinenſes ta-
men separatim Ripini conueniunt: Russis Viſnam, præter Chelmenſes: qui & ipsi Chel-
mæ suum habent: Podoliis Cameneciam, Lublinenſi satrapie Lublinum, Belsensi Bel-
sum, Plocensi Racianzum in eodem tractu. Masouiis Verſauiam: Rauensi nobilitati Ra-
uam, Sochaciouēsi Sochaciouiam, Gostinenſi Gambinū. His igitur locis nobilitas cum
cōsiliariis & magistratibus terrestribus, siue (vt vulgò loquuntur) cum dignitariis & offi-
cialib. eiusdem satrapie vel tractus, ad templum conuenit, & implorata per sacrū publi-
cum ope diuini numinis, legationem regiam audit, vbi, quando, & quibus de causis o-
pus sit haberi comitia. Deinde legatos siue nuncios edit, eisq; vel peculiaria dat manda-
ta ad comitia, vel vniuersē potestatem facit curandi ea quæcunq; in commune ē rep. fo-
re videbuntur. Non vna est autem vbiq; nunciorum creandorum ratio. Alibi enim con-
filiarij ceteræ nobilitati præscribunt certos homines, de quibus ea secedens, suffragiis,
vel acclamatione nuncios deligit. Alibi cōsiliarij suos, nobilitas item suos pari numero
edit: sed lege ab hoc munere excluditur qui priuatum habet negotium & litem in comi-
tiis. Nec idem sanē est in omnibus satrapiis eorum numerus: verū pro numero terri-
toriorum esse debere existimatur.

Nunciorum
terrestrium
creatio.

Comitia regni

N v n c his ita creatis in particularib. conuentibus, mox instituuntur alij cōuentus,
quos generales vocant: in maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini: quæ
etiam noua ciuitas nuncupatur. Et ad hunc quidē Cracouiēsis, Sandomiriensis, Russi-
ca, Podolica, Belsensis & Lublinensis satrapie: ad illum verò reliquarū procures & nun-
cij recens creati, ac de nobilitate qui volunt, cōstituta itidē à principe die conueniūt: au-
ditisq; iterū mandatis regiis, mandata nobilitatis, & quæ postulat vsus reip. inter se confe-
runt. Atq; inde itur ad maiora comitia. Quò vbi conuentum est, re sacra solenni itidē in
templo publicè peracta, itur ad conclaue. Ibi principe & cōsiliariis in corona confiden-
tibus, adstantibusq; penē secretariis & nunciis, cancellarius siue procancellarius princi-
pis nomine in medium proponit, quib. de rebus in commune consuli operæpretium sit.
Deinde cōsiliarij ab archiep̄is & ep̄iscopis orſi, ordine dicūt sententias. Hinc nuncii, pe-
tita à rege venia secedūt in aliud cōclaue, iisdē de reb. inter se cōsultaturi. Reuerſiq; siue
eadē, siue alia die, p vnū aliquem exponūt id qđ ipsis in cōmune viſum est. Nec modò iis
de reb. qđ principis nomine ppositæ fuere, sed etiā siqđ aliud ipsis in mentē venit de rep.
postulāt, vel admonent. Id verò si est eiusmodi vt consultationē requirat, & ab eorū fun-
ctione alienū non esse videatur, dicuntur etiā de eo sentētiæ à senatorib⁹, exclusis nūciis,
interdum etiam non exclusis. In omnib. autē consiliis postremus omniū dicit princeps.
Et quod

Et quod ei placuit, decreti comitalis & legis habet vigorem, siue id plurib. videatur, siue paucioribus, dummodo prioribus legib. nobilitatisq; prærogatiuis ne aduersetur. Tunc enim refragari placito principis non solum reliquæ parti senatus, sed etiam nunciis fas est. Itaq; in eiusmodi consultationibus suspendit fere sententiam suam princeps, donec inter nuncios & senatores eorum vel maiorem partem conueniat.

CÆTERA autem consilia de rep. quæ legib. disertè excepta non sunt, nec prærogatiuis nobilitatis præiudicant, cum senatu solo princeps communicat. Quemadmodum iudicia quoq; cum eo solo exercet, minimū biduo vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitiorum: interdum autem ea delectis aliquot è senatu delegat. Atq; ij quoti-
 10 die fere, festis diebus exceptis, iudicat. Sed ab his quoq; ad regem de statu causæ cuiusq; in summa refertur, vel à litigantib. prouocatur. Quotannis quoq; nisi quid fortè impedi-
 at, institui comitia vsitatum est. Nihil tamen prohibet quominus crebrius vel rarius institu-
 antur. Crebrius quidē ut fiat, requirit iudiciorum & prouocationum disceptandarum multi-
 tudo. Tamen si extrahuntur ea nonnunquam in quartum & quintum ferè mensem. Locus cer-
 tus comitiis habēdis olim nullus erat. Nunc ea lege in vnum conclusa sunt oppidum in vmbi-
 lico fere & meditullio totius Poloniæ situm, Petricouiam. Nisi fortè principe assentiēte, senatum
 iusta aliqua de causa mutare locum placeat, veluti propter communem cum Lituanijs conuentum.

*Iudicia comi-
talia.*

*Comitiarum
locus.*

*Synodi sacer-
dotum.*

HABET ecclesiasticus ordo in Polonia sua comitia, quæ synodi, Græco, sed Lati-
 nis non inusitato nomine appellantur. Earum alia prouincialis est, alia diocesana. Hanc
 20 episcopus in sua quisque diocesi instituit: illam archiepiscopus totius prouinciæ suæ epi-
 scopis & primorib. sacri ordinis indicit. Quarum causas & vniuersam rationem è sacris ca-
 nonib. petat qui volet. Hic illud modò annotandum est, quod licet archiepiscopus Leopoliensis
 suam habeat prouinciā à Gnesnensi distinctā, in qua Russici episcopi censentur, tamē
 & ipse & socij eius episcopi, Gnesnensis archiepiscopi auctoritatē agnoscunt, tum in prouo-
 cationib. & iudicijs, tum in synodis: ad quas ab illo euocantur, idque Petricouiam, Lenciciam aut
 Louiciam. Quib. locis prouinciale synodum tertio quoque anno, nisi res maiorem celeritatē po-
 stulet, institui ius & mos est. In ea verò præsidēs ille ipse Gnesnensis archiepiscopus, cum cæ-
 teris episcopis, vel eorum nuncijs primariorum sacrorum collegiorum (quæ metropolitana &
 cathedralia capitula vulgò vocant) legatis, abbatibusque, & præpositis monasteriorum suarū
 30 iuxta ac Leopoliensis prouinciæ, iis de rebus consulat, quæ ad salutē & incolumitatē reli-
 gionis & sacri ordinis pertinere existimantur. SED nos à synodis & comitijs ad bellum trans-
 eamus. Id autem in hac gente à nobilitate geri vsitatum & legitimum est antiquitus. Ea porro
 cuncta equestris militat pro modo bonorum & reddituum. Sed quum nulla publicè sit insti-
 tuta bonorum æstimatio, modus hic fidei cuiusque creditus, labente in deterius disciplina
 & fide, arbitrarius factus est, non sine reip. totius incommodo & iniuria. Arbitrarium est &
 genus armorum. Tenuiores, & qui alere equum non possunt, pedestres militant. Sculteti
 quoque siue aduocati hereditarij, & quicumque fundos terrestres habent, non sunt immunes
 à militia. Multatur autem agris & bonis omnibus. si quis paterfamilias à bello abfuerit, aut filium
 adultum fratremve, qui ipse separata bona & militandi necessitatem non habeat, pro se
 40 non miserit. Cæterum impuberibus, pupillis, ægrotis, senio confectis, viduis, per neces-
 sarios & famulos militiam obire licet. Habent autem vacationem militiæ tribuni terrestres,
 præfecti arcium in finibus regni Scytharum, vicarij cæterorum præfectorum iurisdictionem ha-
 bentium, vicecapitanei & burgrabij, & qui reip. causa absunt. Habet item ordo ecclesia-
 sticus, præter eos sacerdotes qui bona terrestria, hæreditario seu alio quouis iure, & non
 sacerdotiorum nomine obtinent. Sculteti tamen & aduocati hæreditarij sacerdotum, & i-
 psi obnoxij sunt militiæ. Euocatur autem ad bellum nobilitas, antiquo more, dimissis quoquo
 versus per præfecturas literis signo regio consignatis: quæ in pertica resti alligatæ (vnde Re-
 stium nomen acceperunt) à præconibus siue ministerialibus terrestrib. ad primores nobili-
 tatis, sublimes & conspicuæ circumferuntur, & in foris urbium & oppidorum vocaliter publi-
 50 cantur. Ter autem fieri oportet, interpolatis quaternis septimanis: nisi decreto comitali tem-
 pus id accidat, binæque restes coniungantur. Post tertias demum restes domo se quisque
 mouet, ad suæ satrapiae conuentum certo loco indictum. Inde porro authore & ductore
 palatino cum suis quisque territorij castellano, ad constitutum à principe ad fines regni lo-
 cum pacati profiscuntur. Verum id quoque (ut alia nonnulla rectè à maioribus institu-
 ta) conuiuentia & incuria magistratuum in desuetudinem abiit.

*Belligerendi
ratio.*

*Cogendi exer-
citus ratio.*

*Bello captos
ex redimit.*

*Equitatus Po-
lonicus.*

*Regie poten-
tie nobilitas
cancellis cir-
cundat.*

*Peditatu non
valent Poloni*

*Mercenarij mi-
lites.*

*Stipendia e-
quitum & pe-
ditum.*

*Tributa siue
exactiones.*

*Iugerale.
Ostiarium.
Ducillare.*

Capitale.

*Tributum ex-
treum.*

Contributio.

NECESSE autem habet princeps equestres homines ab hostibus. in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ij extra fines duntaxat regni acceperint, exolvere. Captum autem hostem, præsertim nobilem, is qui cepit principi tradit, acceptis pro eo duobus florenis. Vsu venit nonnunquam ut hæc copiarum diuidantur à principe, de sententia amplissimi concilij. Ac cæteris quidem aduersus hostem proficiscētibz, vnius aut alterius satrapiarum nobilitas, vel plurimum (si opus sit) ad præfidiū eius oræ unde item belli aliqua est suspicio, relinquatur. Hæc est apud Polonos belligerendi ratio, hoc robur militiæ in equitatu situm. Hæ sunt opes & vires gentis, hæ copiarum, externis prope incredibiles, & cum quibusvis maximarum gentium opibz. ac diuitiis comparandæ. Quibz. olim principes Poloni res magnas & præclaras gesserunt, non domi modò illata bella propulsando, sed foris etiam quoquo versus longè lateq; fines Imperij proferendo, & amicis atq; sociis succurrendo, hostesq; vlciscendo. Sed quū abuterentur hi nonnunquam obsequio nobilitatis, eamq; diuturnorum (ne dicam perpetuorum ac minimè necessariorum) bellorum incōmodis exercebant, lege cautum est intra hos ducentos annos, ut ne liceat principi bellum facere sine comitiis & assensu amplissimi concilij, & ut nobilitas fines quidē regni, quoties & vbi opus est, absq; vlllo stipendio tueri necesse habeat, nō sine principe tamē, præterq; in interregno. Cæterum extra fines ne ad vllā militiā educi possit inuita, nisi acceptis in quemlibet hastatum equitem quinque marcis: quod perinde est hoc tēpore ac quinque coronati Gallici seu Italici. Peditatus verò nullus est fere apud Polonos, nisi quē princeps stipendio suo conduxerit. Mittunt quidē ei oppidani currus cōmeatu onustos, cum peditibus. verum is peditatus exiguus est, & sternēdis muniēdisq; viis, q̄ armis tractandis, accommodatior. In extrema tamen necessitate, & grauiore bello, euocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoq; & agrestes oēs decimum quemq; peditē decreto comitali armāt & expediunt. Quū verò lentior sit expeditio hæc vniuersa, & nonnunquam ciuibz. & amicis magis quam hostibus. incōmodauerit, excogitata est ratio cōducendi militis mercenarij pedestris & equestris ad subitas Tartarorum & aliorum hostium excursiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores subeundos aptior & promptior. Quæ copiarum pariter cum decanis, centurionibus, turmarum ductoribus. tribunisq; militaribus ab alterutro duce exercitus longè liberiore potestate, & seueriore disciplina, quā in expeditione publica reguntur.

EST autem trimestre stipendium in equitem quidem senum, in peditem verò quaternorum antiquitus constitutum. Per exiguum id sanè est, nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum & pastum pertinentium copia & vilitate, longè leuius etiam pretium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patriæ, studiumq; bellicæ virtutis & gloriæ, magis quàm vlla merces, multitudine & otio abundantem iuuentutem ad faciendam stipendia excitaret. In hoc autem stipendium publicè confertur pecunia, tributo (quam exactionem vulgò vocant) agrestibus ac oppidanis, regiis iuxta ac equestribz & ecclesiasticis imperato: quo non inuiti agrorum domorumq; suarum vexationem redimunt. Quod in agris quidem iugerale est, eo quod certa pecunia è iugero pensatur. In oppidis verò, quod ostiatim soluitur, *Schoß* Germanico vocabulo dicitur: nos ostiarium fortassis nō ineptè dixerimus. Vtrobique autem quod à cauponibus. venalis cuiuslibet potus nomine penditur, ducillare vocatur. Pendunt & molitores de molendinis quiddam, & sculteti (siue aduocati) de suis agris, itemq; equites ij qui nullos habent ascriptitios. Est & aliud quoddam tributum, in magna necessitate aliquando plebi vniuersæ imperatum: quod quia de singulis capitibus penditur, capitale dictum est. Non nisi in comitiis autem hæc tributa sciuntur ac decernuntur, & quidem assentientibus consiliariis pariter & nunciis terrestribz.

IMPOSIT nonnunquam & ipsa sibi nobilitas cum rege & proceribus tributum, de agris vel de censibus suis pensandum, si vsus postulet. Ecclesiasticus sanè ordo, vnà cum bonis quorumvis sacerdotiorum, iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ non modò militiæ perpetuam (sicuti superius attigimus) vacationem, sed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia: sed ipse superiori tempore, oppidanos & agrestes suos, tributis, quæ cæteris imperantur, vltro subiecit. Pensitat etiā ipse nonnunquam, vrgēte necessitate & charitate patriæ, de suis sacerdotiis certam portionem reddituum in vsus reip. quam pensionē, contributionē appellant. Eius autem decernendę ius est penes totam synodum, quam prouincialem dicunt, exigendæ verò, penes episcopum, in sua quemque diocesi, cum primario suo collegio, superiorum autem illorum tributorum, quæ

quæ plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerunq; regis arbitratu, nonnunquam de senatus atq; nunciorum sententia, per satrapias compluribus mandatur: dispensatio penes regem fere ac thesaurarium regni manet. Nonnunquã tamen & ipsa aliis mandatur. Atq; hæc habuimus in præsens quæ de ratione belli ac de vniuersa republica Polona in medium afferremus. Prussia nobis reliqua est. Quæ quamuis eodem cum Polonis regno contineatur (regia præsertim) tamen quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia & comitia, ærariumque & belligerendi rationem habet: de his nunc separatim persequamur. Nec ab re fortasse fuerit, si de duicali quoque nonnihil attingamus.

10 IGITUR ducalis Prussia ante nostra tempora, ordini Teuthonum crucigerorum (qui se de hospitali S. Mariæ militiæ Hierosolymitanæ dixere) paruit. Cuius ordinis præses, magister generalis, socij verò administrationis, & præfecti, territoriorum præceptores & commendatores appellati sunt. Qui quum pro amicis Polonorum & sociis facti essent hostes, armis eorum adaçti, quodam tempore in verba regis Poloni iurarunt, & aliquando Maiestatem eius comiter conseruauerunt. Sed quum post aliquoties, & ad extremum nostra memoria, Alberto seniore marchione Brandeburgensi magistro suo, viro excelsi animi, & rei militaris perito, authore, Sigismundi senioris regis imperium detrectassent, rex idem, vt se & posteros suos illa molestia liberaret, exterminato ordine (olim à maioribus suis in auxilium contra barbaros Prussos accito) illum ipsum Albertum, sororis suæ filium, bello fractum, singulari clementia, pro magistro ducem in Prussia iussit esse: hæreditariumque principatum ipsi cum fratribus & posteris eorum (maribus duntaxat) attribuit: ea lege vt ij in verba regis Poloniæ iurarent, Maiestatem eius comiter conseruarent, cum centum equitibus hastatis, quoties & vbi vsus postularet, ei militarent, & in senatu regni locum haberent, itidem ac magister habuisset. Ex eo igitur tempore pars illa Prusiæ sub duce esse coepit, summam omnium potestatem habente, & arbitratu suo consiliarios sibi legente, & præfecturas magistratusque mandante. Nec plura nunc de duicali Prussia.

Prussia

Teuthones crucigeri.

Albertus marchio dux in Prussia.

Prussia feudalis facta.

Regia Prussia resp.

Regia constitutiones.

Plebiscita.

Nobilitas ex plebs in Prussia.

Senatus suus consilij Prusiæ.

REGIA verò Prussia, quæ ex quo à Teuthonum crucigerorum imperio ad Polonum nomen (vnde fere detracta erat) intra hos centum annos sese recepit, recepta ea quidem est à Polonis in societatem iuris & reip. sed leges tamẽ suas & instituta retinuit, consilium quoque à senatu regni seiunctum obtinuit. Vtitur autem cuncta Prussia suis legibus, quod ius Culmense vocatur: quod quidem non satis certum est in hanc vsque diem. Eruitur id quidem è tenebris, & colligitur, sed nondum in lucem prodit. Hoc igitur iure Prussia ducalis iuxta ac regia vtitur: sola Elbingensis & Braunsbergensis ciuitas Lubecense amplexa est. Et quoniam vtrinque id paucis capitibus continetur, recurritur ad Saxonicum & Magdeburgense (indeque etiam ad Romanum) quibus de rebus iure Culmensi aut Lubicensi & constitutionibus regiis cautum non est. Dedit enim leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior partim toti Prusiæ regiæ, partim Gedanensi ciuitati: quas auxit etiam filius eius Sigismundus Augustus, quum ibi esset, ante annos quatuor: quibus conscribendis nos quoque adiuimus. Habent præterea sua quædam plebiscita ciuitates, quibus etiam iudicantur: in primis autem Gedanensis: in qua propter frequentiam atque celebritatem emporij, & magnas cum exteris rationes, permultæ magnis etiam de rebus existunt controuersiæ & lites. Distinguuntur Prussi, itidem ac cæteri Poloni, sacro & profano ordine, nobilitate, ac plebe: sed paulo deteriore est conditione in Prussia sacerdos, plebs autem aliquanto meliore quam in reliqua Polonia. Nam & sacerdotes non sunt immunes à tributis publicis & expeditionibus bellicis, & plebs eodem cum nobilitate iure & iisdem legibus vtitur, prærogatiuis modò quibusdam inferior: per quas tamen neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus, neque à consilio publico excluditur, nec nobilitas eam dedignatur. Regis potestas minus est restricta legibus.

50 SENATUS Prussicus constat duobus episcopis, tribus palatinis, totidẽ castellanis, totidẽ succamerariis, & trib. primariis ciuitatibus: quarum bini consules & nuncij pro singulis habentur, & per alterutrum ferunt suffragia. Sunt episcopi, princeps senatus & moderator, Varmienensis, & huic proximus Culmensis, qui olim eum anteibat. Quorum hic Teuthonum crucigerorum opera, quodã tẽpore de Gnesnensi prouincia detractus, Rigen-

si adiunctus est: ille verò in nulla prouincia censetur, & soli paret Romano pōtifici. Palatini sunt, Culmēsis, Marieburgensis & Pomeranicus: castellani, Culmēsis, Elbingensis & Gedanēsis: succamerarij itidē atq; palatini: ciuitates, Torunenſis, Elbingensis & Gedanensis, in singulis satrapiis, siue palatinatibus, singulę eundē ordinē seruantes in cōsilio, quę sui palatini. Hoc est consiliū Prussicū: cōsiliarios terrarū Prussię vocant: quos & ipsos oportet esse iuratos in verba regis. Et habent ij oēs sua loca & ius dicēdę sentētię in amplissimo totius regni Poloni cōsilio, nisi ipsi sese interdū segregarēt, ac per vnū vnā mallent dicere sententiā. Vidimus nos tamē singulos singula loca tenentes, & quid sibi videretur dicentes. Est aut Varmiensis episcopi locus ante Plocensem, Culmenſis verò cōtrouerſus cū Chelmenſi. Palatini eum inter ceteros palatinos ordinē tenere debent, quo ad societate & quasi corpus regni acceſſerunt: itidemq; castellani inter castellanos: succamerariorū & ciuitatū postremus est in senatu regni locus. Est aut palatinorū iurisdic-tio & authoritas amplior apud Prussos quā apud ceteros Polonos. Reliqui magistratus, nimirum castellani & succamerarij, eodē sunt iure. *Prætereos aut habet Prus-si thesaurariū, præfectos arcium siue capitaneos, gladiferos, iudices & scabinos: verum ij* *nō pertinent ad cōsiliū.* Thesaurarius totius Prussię vnus est, qui pecuniā omnē & rationes à præfectis, & administris regionū bonorū & prouentuū atq; etiā tributorū publicorū, exigit & administrat. Olim is dispēsator fuit seu procurator Marieburgensis. Gladiferos singulos habet Culmēsis & Pomeranica satrapia. Iudices nouē sunt: in Culmēsi quidē & Marieburgensi satrapiis singuli, in Pomeranica verò septē, nempe totidē quot territoria. Sunt aut ea Slochouienſe, Tucholienſe, Succenſe, Derſauienſe, Zucouienſe, Pulſenſe & Mirachouienſe. Habent aut singuli iudices in consilio scabinos iuratos aliquot. Præfecti arcium & redituum regionū in sua quisq; præfectura curam & administrationē habent: iurisdictionē nullā ferme habent neq; in nobilitatē, neq; in oppidanos: in agrestes habent peramplā. Solus Marieburgēsis ne redituū quidē regionis curam gerit, neq; in agrestes iurisdictionē habet, arcium modò præest eiufq; præsidio. Redituū verò regionum & sartorū tectorum arcis curationē habet thesaurarius. Sunt aut præfecturę in Culmenſi quidē satrapia Brodincienſis, Grudentina, Radinenſis, Golubēsis, Rogosnensis, Bratianenſis, Concilienſis, Copriuunenſis: in Marieburgensi præfectura est eiufdem nominis, totius Prussię primaria: deinde Stumēsis, Gnenenſis, Nouenſis, Stargardienſis siue Starigradienſis: in Pomeranica, Slochouienſis, Succienſis, Tucholienſis, Derſauienſis, Opuscenſis: Gedanensem verò, Turonēsem & Elbingensem præfecturas, ciuitates ipsę sibi regia indulgētia vendicarūt, & p magistratus vrbanos administrant. Episcopi cū collegiis suis suos & ipsi habet præfectos (quos Burgrabios vocāt) suosq; iudices & aduocatos, ac tentoria, ab omni magistratuū regionū regisq; ipsius iurisdictione, præter puocationē, exēpta. Varmienſis quidē etiā nobilitatē subiectam habet. Et ipsa aut & ciuitates oēs eiufdē ecclesię, decimo quoq; anno neceſſē habet ex pacto iurare in verba regis: sacerdotes verò primarij (qui prælati & canonici appellātur) quādo in id collegiū cooptantur. OMNES aut magistratus terrestres in Prussia quoq; à rege creātur, & quidem nō nisi indigenę: excepta pfectura Marieburgensi, cui Polonus præficitur. Iudex quoq; itidem à rege, ex aliquot à palatino delectis creatur. Sunt aut & hi magistratus perpetui: præter præfectos, qui regis arbitratu mutari possunt, nisi diplomate regio sibi prospexerint. Ciuitates à senatu siue consulib. reguntur: quorū non idē vbiq; certus tamē est numerus: & ipsi ius habent cooptandi quos volunt in sua collegia, quoties vacat locus: eoq; sunt maiori dignitate & authoritate, & obsequentiorē habent plebē. His præſident magistri ciuiū, à consulibus, ac de numero ipſorū delecti, & ipsi itidē atq; cōsules perpetui: in primariis quidē vrbibus quaterni, in ceteris verò oppidis bini, per vices annuū gerentes magistratum. Habet item singulę ciuitates iuratos iudices, siue scabinos, cum præſide vno, à senatu: qui & ipsi sunt perpetui, nisi fortē in senatū cooptentur. Neq; enim eundem consulē & scabinū esse licet. Primarię verò tres vrbes etiā præfectos habent singulos, quos vocāt Burgrabios, & eos quidē annuos fere: qui tranquillitatis publicę curam gerunt, causasq; priuatarū iniuriarū & sanguinarias iudicant, & pro iis multas irrogant. Hunc solum magistratum rex in ciuitatibus creat, sed non nisi vnum ē sex vel octo delectis à senatu, ac de senatu eiufdem ciuitatis. Idem autem senatus ex omni ciuium numero, Gedani quidem centum viros, alibi verò pauciores deligit, qui sint capita multitudinis,

*Consiliarij
Prussie ad se-
natum regis
pertinent.*

Thesaurarius.

*Marieburg.
præfectus.*

*Varmienſis
diaceſeos ius.*

*Magistratuū
conferendorū
Prussiorū ius.*

Burgrabij.

*Capita multi-
tudinis.*

tudinis, & quasi tribuni plebis: cum quibus communicat nonnunquam consilia de rep. & ex iis cognoscit postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis, propter externorum omnis generis hominum frequentiam, ne quando in seditionem erumpant.

IUDICIA nobilitatis iudices terrestres, cum suis scabinis, præfidente palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis: à quibus est prouocatio ad cōsiliarios totius Prussiae, inde verò ad regem. Executio verò rerū iudicatarum, multæ & supplicia delinquentium, sunt penes palatinos. Quorum est officium in agris præstare tranquillitatem publicam. Infamiae tamen causa, & status controuersiae, ibi quoq; ad solius regis iudicium pertinet. In oppidis verò iudiciaria potestas fere omnis est penes consules, exceptis paucis causis (quarū mentionem dudum fecimus) ad Burgrabios pertinentibus. Sed eam tamen ipsi consules, quod ad priuatas hominum inter ipsos controuersias attinet, cum aduocato & scabinis (quæ iurata iudicia appellantur) communicarunt. Ab his verò iudiciis in primariis quidem ciuitatibus, ad consules siue senatum ciuitatis cuiusque, in ceteris autem oppidis ad consilium totius Prussiae, inde autem vtrinque ad regem prouocat. Rex porro de quibus prouocationibus, vbi libet, & cum quib. vult, cognoscit. Plerumque etiam cognitionem delegat cancellariis & iureconsultis. Alioqui priuatum neminem è Prussia regi euocare licet, exceptis iis causis quæ sunt fisci & iudicij regij propriae. Magistratus terrestres iuxta ac vrbānos euocat, de iis duntaxat quæ in magistratu perperam & præter officium suum egerunt: vel, si mauult, consiliariis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiam vel iisdem, vel quibus vult, causas fisci sui, finium regundorum, cum suis bonis, ac diuidendæ inter fratres & cognatos hæreditatis, quasuis item alias ab ordinariis iudicibus per prouocationem ad se deuolutas.

COMITIA bis quotannis habentur in Prussia statis temporibus, Maio quidem mense, Marieburgi: Septembri autem extremo, Grudenti. In quibus à consiliariis de republ. in commune consultatur, siue vltro, siue ex præscripto regio: de prouocationibus, terrestrium & oppidanorum iudiciorum cognoscitur: & omnino iudicia vel à rege delegata, vel si qua sunt alia, exercentur. Nuper adeo in Prussia quoque nuncij nobilitatis & minorum ciuitatum in comitiis adhiberi cœperunt tributis sciscendi causa: cuius decernendi potestatem neque rex neque consiliarij soli sibi vsurpant. Cum ducalibus quoque Prussis, seu ducis ipsius legatis nonnunquam, vel ibidem, vel Elbingæ, ex fœdere constituta certa die conuentus habentur & consultationes de legibus, & aliis rebus communibus & controuersiis. Tributum ceruissæ nomine plerumque in Prussia sciscitur, & penditur non modò à cauponibus, verum etiam ab iis qui eam in suos familiæq; suæ priuatos vsus coquunt, ne nobilitate quidē, aut sacerdotibus cōsiliariisve exceptis. Vocaturq; id cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, bonis, facultatibus facta æstimatione certa portio peditur. Decernitur autem siue sciscitur tributum id vtrinque in vsus publicos, aliquando etiam in gratiam regis. Exigua namq; is habet vectigalia in Prussia, ex insula modò Marieburg, & aliquot præfecturis. Pensitant etiam ei publicè nonnihil ciuitates primariae de vectigalibus vrbānis & agrariis sui quæq; territorij. Magistratus vrbani, in sua quisque ciuitate, imperandi ciuib. suis tributis peculiaris in vsus publicos potestatem habent, adhibitis tamen capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia regia quidem Gedanensem & Elbingensem: quorū hic in Habum lacum, ille in mare procurrit. Ducalis verò Prussia, Regiomontanum, quā Pregola fluuius Habum lacum influit. Atque hic quidem cum portoriis, & omni iurisdictione, & impendiis, in ducis: duo verò reliqui in ipsarū ciuitatū quibus adiacent, & senatus vrbani potestate sunt. Quod ad bellum attinet, si qua vis hostilis ingruat Prussiae, domesticis cōmunibusq; plebi cum nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem cum proceribus, equestris militat: agricolæ peditatum suppeditant, ciuitates equitatum, & peditatum.

ATQVE hæc de Prussia, & in vniuersum de Polonia, nobis σαρδέσπον (quod aiunt) & ἀμαρτέσπον sint exposita: quæ tum ciuib. nostris tum externis non ingrata fore speramus. Quibus fiet vt minus peregrinentur in historia nostra, & cognitas vtcunque habeant aquilonares hæc regiones earumque populos.

